dc_1909_21

Kiss Gergely

Dinasztiák keresztútján a 13. század végén – a 14. század első felében

I. Károly testvérei

(Klemencia, Beatrix)

és rokonaik szerepe

a dinasztikus kapcsolatok és -identitás alakulásában

Akadémiai doktori értekezés

Pécs, 2021

dc_1909_21

Tartalomjegyzék

Bevezetés ... 5
***„Ezúttal legyen elég ennyi Károly Róbert testvéreiről"*: historiográfiai áttekintés** ... 15
A vizsgálat forrásai, módszerei ... 27
I. Magyarországi Klemencia ... 35
A nápolyi Anjou hercegnő ... 37
A házassághoz vezető rögös út ... 37
A rejtőzködő férj: X. (Civakodó) Lajos ... 63
A Capeting királyné ... 71
Egy nehezen létrejött házasság …, ... 71
… amely épp olyan hamar véget is ért ... 73
Az özvegy királyné ... 81
Konfliktusok V. (Hosszú) Fülöppel ... 81
A provence-i évek, 1318–1321 ... 85
Az özvegy királyné és járandósága ... 89
Nullum sine dote fiat coniugium ... 89
Az özvegyi járandóság összetétele ... 91
Az özvegyi járandóság kezelése: az özvegy királyné tisztségviselői ... 110
Az özvegy királyné udvarai ... 114
Az utolsó évek: felkészülés az elmúlásra ... 121
Klemencia hagyatéka ... 131
Néhány előzetes megjegyzés a végrendelet, a hagyatéki leltár és a végrendelet végrehajtóinak oklevelei kapcsán ... 131
A hagyaték összetétele ... 138
A dinasztikus reprezentáció kellékei ... 141
Személyes kötődést kifejező tárgyak ... 146
A társadalmi ranghoz illő tárgyak ... 150
A hétköznapi élet tárgyi kellékei ... 161
A hagyaték felosztása ... 164
Klemencia képe az idő tükrében ... 169
Klemencia képe a korabeli elbeszélő forrásokban ... 169
Klemencia: az identitások ötvözete ... 181
Ál/arc: személyes kötődések a toposzok mögött ... 191
Összetett identitás … mások szolgálatában ... 199
Egy dinasztikus portré tanulságai ... 203
Kitekintés: Klemencia és az „elátkozott királyok" ... 208

II. A dinasztikus kapcsolatok, kötődés, identitás(ok) további alakítói: a dauphinéi rokonság 213
II. János, vienne-i dauphin 216
Magyarországi Beatrix: nápolyi hercegnő, dauphine, ciszterci apáca 225
Magyarországi Beatrix gyermekei 228
VIII. Guigues 228
II. Humbert, az utolsó vienne-i dauphin 231
Összegzés – A dinasztikus identitás(ok) építőkövei 261
FÜGGELÉK 271
F–1a: A Klemenciával kapcsolatos elbeszélő források 273
F–1b: A Klemenciával kapcsolatos levéltári források jegyzéke 285
F–2: Klemencia özvegyi járandósága – áttekintő táblázat 290
F–3a: Klemencia oklevelei 303
F–3b: Klemencia pecsétjei 315
F–4.: Klemencia özvegyi járandóságával kapcsolatos oklevelek kivonatai 318
F–5: Klemencia, Franciaország és Navarra királynéjának végrendelete 355
F–6: Klemencia özvegy királyné ingóságainak hagyatéki leltára 366
F–7: A végrendelet teljesítésével kapcsolatos végrehajtói és királyi oklevelek 429
F–8: A Klemencia végrendeletében (F–5) hagyatéki leltárában (F–6) és a végrendelet végrehajtásával kapcsolat oklevelekben (F–7) foglalt elemek áttekintő táblázata 435
F–9: Klemenciával kapcsolatban álló személyek és helyek adattára 523
F–10: Klemencia udvarai: tisztségviselők és személyzet 557
F–11: Térképek 564
F–11.1: Klemencia özvegyi járandósága 565
F–11.2a: Klemencia egyházi alapítványai Franciaországban 569
F–11.2b: Klemencia egyházi alapítványai Párizsban 571
F–11.3: Klemencia rezidenciái 573
F–12: Klemencia királyné folyamodványai 575
RÖVIDÍTÉSEK 585
BIBLIOGRÁFIA 585
Források, forráskiadványok 585
Szakirodalom 587

Bevezetés

Kristó Gyula utolsó, már halála után, 2005-ben az Aetas hasábjain megjelent tanulmányában igen jellemzően ragadta meg a Magyarországi Klemenciával és Beatrixszal kapcsolatos sarkalatos problémát, élettörténetük feldolgozásának hiányát.[1] A történeti kutatásban I. Károly magyar király testvéreinek mostoha sors jutott osztályrészül. Nem mintha alakjukra bármilyen sötét árny vetült volna, személyük iránt egyszerűen csekély érdeklődés mutatkozott. Annak ellenére igaz ez, hogy egy meglehetősen mozgalmas időszakban éltek, a 14. század első felében, amikor az európai dinasztikus kapcsolatok történetében számos mélyreható változás következett be. Míg a Francia Királyságban a Capeting család utódlási problémái – amelynek Klemencia ténylegesen is részese volt – elvezettek egy oldalági dinasztia, a Valois-k felemelkedéséhez, addig Magyarországon az Anjouk hosszas előkészületek után, ha nem is könnyen, de I. Károly révén birtokba vehették dinasztikus örökségüket.

Ugyanakkor az ezek hátterében meghúzódó „Anjou birodalom" kiépítése is komoly változásokat hozott. Az az építkezés, amely Anjou I. Károly nápolyi-szicíliai király uralkodását jellemezte, hatalmas átrendeződést hozott a Mediterráneum egészében, és ez

[1] „*I. Károly (vagy ismertebb nevén Károly Róbert) magyar király családi viszonyait ezúttal csak egészen szűken értelmezve, feleségeire és gyermekeire korlátozva mutatom be.* ***Nem mintha érdektelen lenne szólni apjáról, Anjou Martell Károlyról, anyjáról, Habsburg Klemenciáról, kivált pedig testvéreiről, Beatrixről és Klemenciáról, akikről Magyarországon alig-alig tudnak****.* [kiemelés: K. G.] *Ehelyütt legyen elég annyi, hogy Károly 1288-ban, Beatrix 1290-ben, Klemencia pedig 1293-ban született. Szüleiket balsors üldözte, mindketten fiatalon, húszas éveikben elhunytak; Klemencia 1293-ban hasonnevű leánya szülésekor, Martell Károly pedig 1295-ben pestisben halt meg, így az aprócska gyermekek igen korán teljes árvaságra jutottak. Nevelésük a nagyszülőkre, II. Károly nápolyi királyra és feleségére, Máriára (Árpád-házi V. István magyar király leányára) hárult. II. Károly legidősebb fiával, Martell Károllyal trónörökösét is elvesztette, mivel pedig másodszülöttje, a ferences rendhez vonzódó Lajos (rövidesen Toulouse püspöke) papi pályát választott, a nápolyi uralkodó 1296-ban – Martell Károly ága mellőzésével – harmadszülött fiát, Róbertet jelölte ki utódává. Ezzel évtizedek múlva kirobbanó viszály magvait hintette el a nápolyi Anjou-dinasztián belül, amelyben azzal, hogy Károly Róbert 1300-ban Magyarországra került, magyar és nápolyi ág alakult ki, ez utóbbi pedig tovább osztódott tarantói és durazzói ágra*. […] *Jellemző, hogy az a Beatrix és Klemencia, akik bizonnyal soha nem jártak Magyarországon, a külországi protokollban mint Magyarországi Beatrix és Klemencia szerepeltek*. […] *További vizsgálatok tárgya, hogy Károly Róbert miért nem igyekezett erőteljesebb kapcsolatokat kiépíteni befolyásos húgaival, hiszen Klemenciából – ha rövid időre is – Franciaország királynéja, Beatrixból pedig a vienne-i vicomte felesége lett*." KRISTÓ 2005. 14–15.

mit sem változott a „szicíliai vecsernye” után sem. Jóllehet ez az esemény kényszerpályára terelte Szent Lajos legidősebb fivérének nagyszabású terveit, sem ő, sem utódai, II. (Sánta) Károly, Martell Károly, sem I. Róbert nem mondtak le erről a birodalomról, és ez határozta meg dinasztikus politikájukat. Martell Károly gyermekei, Károly, Beatrix, Klemencia tulajdonképpen ennek a politikának a részesei voltak. Közhelynek tűnik, hogy a két leánytestvér elsősorban a dinasztikus célok eszközei voltak, míg fivérük tevőleges alakítója. Látni fogjuk azonban, mind Klemencia, mind Beatrix aktív szerephez jutottak, ha csak időlegesen is.

I. Károly húga, Klemencia életútja, ha tetszik „dinasztikus karrierje” nyugati irányba mutat, és szerves részét képezte I. Róbert nápolyi király azon vállalkozásának, amely nagyapjának, az első Anjou-ház alapítójának egy mediterrán birodalom kiépítésére irányuló terveinek megújítását jelentette. És amennyire ez nyilvánvaló, annyira meglepő, milyen kevés figyelmet szentelt a kutatás Martell Károly legfiatalabb gyermekének. Az még valamelyest érthető, hogy a magyar történetírás miért mellőzte szinte teljesen Klemenciát: sohasem járt a Magyar Királyságban és látszólag nem játszott szerepet az ország történetében. Ez utóbbit, mint majd láthatjuk, érdemes jóval árnyaltabban kezelni. Sokkalta nehezebben magyarázható, hogy miért váltott ki olyan csekély érdeklődést Klemencia személye a nyugati, elsősorban olasz és francia történetírásban. E kérdésekre a kutatástörténeti áttekintés ad választ.

Annál is meglepőbb ez a mellőzöttség, mert a forrásadottságok kifejezetten jók, és nem is teljesen ismeretlenek a kutatás előtt. Igaz, hasznosításuk meglehetősen szélsőséges: eddig ugyanis leginkább csak a művészet- és tárgytörténeti kutatás vizsgálta azokat és vont le belőlük következtetéseket. Mindazonáltal e források (Klemencia ingóságainak halálát követően elkészített leltára és végrendelete) csak egy-egy darabot képeznek az egész kirakós játékból. Bár közhelynek számít, hogy a nyugat-európai forrásadottságok számottevően jobbak a magyarországi középkor kutatói rendelkezésére álló hazai forrásanyaghoz képest, érdemes rámutatni arra a tényre, hogy Klemencia esetében, jóllehet saját oklevelei és pecsétjei, számos királyi diploma, parlamenti határozatok egész csokra, sőt személyéről beszámoló írott források is rendelkezésre állnak, eddig – egy kivétellel – senki sem vette a fáradtságot, hogy monografikus igénnyel feldolgozza az Anjou hercegnő, utóbb francia királyné élettörténetét. Ez a szerencsés kivétel Huffelmann 1911-es munkája, amely azonban inkább egy életrajzi vázlatnak tekinthető és franciaországi forrásanyagot sem hasznosította.

A korai évek legtöbb eseményét sajnos továbbra is homály fedi, amelynek feltárása a fő forrásnak tekinthető nápolyi levéltár pusztulása miatt meglehetősen reménytelen vállalkozásnak tűnik. Ami biztosnak látszik: Klemencia sokáig – nagyjából 1308-ig nem játszott különösebb szerepet a dinasztikus politikában, szemben nővérével és bátyjával. Beatrix már 1296-ben, hatévesen a vienne-i dauphin,[2] II. János jegyese lett, és Károly is igen fiatalon – tizenéves ifjúként – „kapott lehetőséget" nagyapjától, II. (Sánta) Károlytól és nagybátyjától, I. Róberttől arra, hogy Magyarországi Mária és Martell Károly magyar trónigényének érvényt szerezzen. Ezzel szemben Klemencia kiházasításának – ami a dinasztikus érdekek érvényesítésének egyik megszokott eleme – első kísérletei igen kései időpontra, 1308 utánra esnek, amikor az Anjou hercegnő már jóval túlhaladta azt a kort, amikor az első jegyességek, házassági szerződések jellemzően megkötésre kerültek. Bár valamelyest az írói fantázia terméke, mégis jellemző lehet az a megjegyzés, amelyet az *Elátkozott királyok* szerzője, Maurice Druon ezzel kapcsolatban Klemencia szájába adott 1315-ben történt kiházasítása kapcsán: „« Köszönöm, felséges nagyanyám » – nézett az ablak felé, amely mögött eltűnt Magyarországi Mária árnyéka. « Nyilván soha többé nem fogom viszontlátni. Köszönöm, hogy annyit tett értem. *Mennyire bánkódtam, hogy huszonkét éves létemre még nincs férjem. Már nem is reménykedtem többé, s felkészültem, hogy kolostorba vonulok*. Igaza volt, amikor türelemre intett »."[3] 1308-ban Klemencia „már" tizenöt, a házasság tényleges megkötésekor pedig huszonkét éves volt, szemben nővérével, Beatrixszal, akit még gyermekként jegyeztek el II. János vienne-i dauphinnel. Ugyanakkor Klemenciával jól párhuzamba állítható fivére, Károly, aki, bár öt évvel

[2] A tartomány, Dauhiné története egészen a 11. század közepéig nyúlik vissza. A Karoling birodalom utódállamai közötti, elsősorban az egykori Burgund vagy más néven Arles-i Királyság területét érintő háborúk és egyezmények eredményeképpen a 11. század derekán a régióban új területi-politikai formációk jöttek létre, így a Burgund Hercegség, a Burgund Szabad Grófság (Franche-Comté). Ebbe a sorba illik Albon grófjai (I. és II. Guigues) területi hatalmának kiterjesztése a 11. században Briançon, Graisivaudan irányában. 1142-ben Albon akkori grófja, V. Guigues egyesítette Albon és Vienne területét, és vette föl elsőként a vienne-i dauphin címet. E dinasztia 1292-ben I. János halálával férfiágon kihalt, a tartományt testvére Anna, és az ő révén Humbert, Tour de Pin ura örökölte. E frigyből született II. János vienne-i dauphin, Beatrix későbbi férje. Vö. MAZARD 1999.

[3] DRUON 378. (III. Korona és méreg. 1. Búcsú Nápolytól), kiemelés: K. G.

idősebb volt nála, mégis csupán az 1300-as évek közepén kötött először házasságot.[4] Az életkori hasonlóságon túl azonban összeköti az eseményeket a dinasztikus érdek, amelynek céljából e *matrimonium*ok megköttettek. Igaz, a motiváció és a „kivitelező" személye is eltérő volt. Míg az idősebb Károly házasságpolitikája *saját*, még nem teljesen biztosan a kezében levő országa feletti hatalmának megerősítését szolgálta, addig Klemencia kiházasításának tervei (ld. alább) leginkább I. Róbert nápolyi király törekvéseit szolgálták. Azonban még így is kérdés, miért csak a 14. század első évtizedének végén merült fel először komolyan Klemencia eljegyzése, esetleges házassága. Ennek oka leginkább abban keresendő, hogy a szicíliai vecsernyét követően a nápolyi királyság komoly krízist élt át (I. Károly és III. Péter aragón király háborúja, II. Károly fogsága, Martell Károly 1295. évi váratlan halála), a nápolyi Anjouk diplomáciai mozgástere jelentősen leszűkült, illetve leginkább a Szicíliát uraló Frigyes hatalmának megtörésére irányult. Az első komolyabb változások pedig éppen az 1297., illetve 1308–1309. évi hatalomváltáshoz köthetőek, amikor II. (Sánta) Károly örökösének harmadszülött fiát, Róbertet tette meg, akivel már egy jóval intenzívebb dinasztikus politika vette kezdetét. Így tulajdonképpen ez a hatalomváltás keltette életre a Klemencia esetleges kiházasításában rejlő lehetőségeket.

A legtöbb információ természetesen abból az időszakból maradt fenn, amelyben Klemencia előbb X. Lajos hitveseként francia királyné volt, majd annak halála után nem egészen másfél évtizeden keresztül özvegy királynéként élte életét. A források alapján sorsának alakulása jól nyomon követhető marseille-i partraszállásától kezdve a sebtében lebonyolított házassági ceremónián, a koronázáson, X. Lajos – 1316. júniusi – halálán, a dinasztikus utódlás reményét keltő I. (Utószületett) János világra jövetelén, majd e remény szertefoszlásán, az ezt követő provence-i éveken (1318–1321) keresztül a tényleges özvegy királynéi korszakkal bezárólag. Magyarországi Klemencia életútját, az 1293 és 1328 közötti harmincöt évet könnyű távirati stílusban összefoglalni, ugyanakkor a források ennél sokkal több részlet kibontását is lehetővé teszik.

Klemencia esetében eleddig elmaradtak a teljesen kézenfekvő vizsgálatok: milyen ellátásban részesült az Anjou hercegnő X. Lajos hitveseként, majd férje halálát követően

[4] I. Károly első feleségének személye vitatott. Míg Kristó Gyula Leó halicsi fejedelem leányát, Máriát tartja az első magyarországi Anjou uralkodó nejének, addig mások, leghatározottabban Stanisław A. Sroka, elvetik ezt, és személyét Kázmér lengyel fejedelem szintén Mária nevű lányával azonosítják. Ld. KRISTÓ 2005; SROKA 1994. Vö. CSUKOVITS 2012. 109–111; MALÉTH 2020. 151, 955. jz.

özvegy királynéként. Az is jól látható, hogy jogainak érvényesítése többféle akadályba ütközött, és a *douaire* kiszolgáltatása is hosszú évekig – 1322-ig – elhúzódott. Ennek pontos összetételéről, szerkezetének dinamikájáról éppúgy képet kapunk, mint egyedi és általános – a mindenkori özvegy királynékat megillető birtokok és jövedelmek rendszerének – jellemzőiről. A legfontosabb kérdések egyike, hogy mit is jelentett a korszakban a királynéi, özvegy királynéi hatalom. Annál is érdekesebb kérdés ez, mert Klemencia sorsfordító időszak részese volt: az 1314–1316-os esztendők hozták felszínre először a Capeting-dinasztia válságának első baljós jeleit. Ma már közel sem olyan lesújtó a kép az utolsó három Capeting uralkodó – X. (Civakodó) Lajos, V. (Hosszú) Fülöp, IV. (Szép) Károly – éveiről, amely annak idején Maurice Druon tollát is megihlette, és az *Elátkozott királyok* regény-folyamban testesült meg, ami azután évtizedekig meghatározta e korszak megítélését. Jóllehet Klemencia éppen végigélte ezt a korszakot, mégis mintha teljesen mellőzött lett volna, holott ő maga is időről időre cselekvő részese volt az ország zavaros belpolitikai eseményeinek. Ennek ellenére már a korabeli történetírás is csak mellékszereplőként kezelte, és ebből a kényszerű megítélésből nem is sikerült azóta sem kikerülnie. Jelen sorok megírását nem valamiféle – éppenséggel számos veszélyt rejtegető – „rehabilitációs" szándék vezette, hanem egyszerűen az, hogy a források egy jelentős része korábban feltáratlan, más része ismert volt ugyan, de nem hasznosult kellőképpen.

A kedvező, szerencsére változatos összetételű forrásanyagot megfelelő kérdésekkel szóra lehet bírni, és így lehetőség nyílik az életút majdnem teljeskörű feltárására, számos újabb részlet bemutatására. A munka célja így sem csupán egy újabb, sokkalta részletesebb életrajz megírása, annál jóval több. Nem mondhatunk le ugyanis arról, hogy értékeljük a(z özvegy) királynéi hatalom jellegét, mibenlétét, mint ahogy nem térhetünk ki az elől sem, hogy választ keressünk olyan kérdésekre, mint például arra, hogy Klemencia esetében milyen dinasztikus kötődések, identitás(ok) mutathatók ki. Martell Károly és Habsburg Klemencia leánya ugyanis – bár a korabeli írott forrásokban elvétve találjuk nyomát a „Magyarországi" jelző használatának – többféle dinasztikus kötődést is fenntartott: egyszerre volt nápolyi Anjou hercegnő, Árpád-házi leszármazott és Capeting királyné. Kérdés, hogy ebben mennyire járta a saját útját vagy kapott kellő indíttatást másoktól. Az is figyelemre méltó, hogyan viszonyult ő maga, vagy éppen hozzá az uralmat Franciaországban átvevő Valois család, amely legalább annyira tekintette magát IX.

(Szent) Lajos leszármazottjának, mint a nápolyi Anjouk, hogy az Árpádokkal fennálló rokonságról ne is beszéljünk.

Szokványos *curriculum vitae* helyett, illetve mellett tehát a következőkben elsősorban a forrásokat fogjuk vallatóra. Mivel Magyarországi Klemenciára vonatkozó forrásbázis eddig nem állt rendelkezésre, így elsőként ezek rendszerezése történt meg. Az okleveles anyag tetemes része a párizsi Archives Nationales de France különböző fondjaiban lelhető fel, de egy-egy dokumentumot más levéltárakban kellett felkutatni (Archives Départementales de Bouche-de-Rhône /Marseille/, Archives Départementales du Loiret /Orléans/). Klemencia éveken át szoros kapcsolatot tartott XXII. János pápával, a kiadott regisztrumkönyvek, az *Ut per litteras apostolicas* adatbázis mellett vissza kellett ellenőrizni e forrásokat a Vatikáni Apostoli Levéltár fondjaiban. A szűkebb értelemben vett levéltári állomány mellett hasznosítható okleveles anyagot rejtenek a párizsi Bibliothèque Nationale de France kézirati gyűjteményei. Így sikerült megtalálni Klemencia végrendeletének (1328) azt a 18. századi kézzel írt másolatát, amely a szakirodalom által eddig használt, szintén ezidőtájt közreadott nyomtatott változatával szemben – amint a vizsgálat igazolta – hibáktól mentes változatát tartotta fenn. A helyzet hasonló egy másik, szintén 1328-ban kelt forrással. Klemencia halála után ingó vagyonának eladása okán készült egy terjedelmes leltár, amelyet ugyan Louis Douët-d'Arcq kiadott, ám a szöveget modernizálta, azaz nem betűhív kiadást tett közzé, a tételek számozása is pontatlan, így a többi forrással együtt ezt az inventáriumot is célszerű volt a maga teljességében közreadni. Ezzel el is érkeztünk a Klemenciával kapcsolatos források egyik legfontosabb, ám nem meglepő sajátosságaihoz: az okleveles (és az elbeszélő) források többsége már nem latinul, hanem középkori francia (*ancien français*) íródott, ami érthetően még kevésbé tette vonzóvá a *corpus* kutatását.

A levéltári anyagban szerencsés módon egyazon jogcselekmény – Klemencia és V. Fülöp 1317. évi egyezséglevele – okán kiállított két oklevelén is ott függenek a(z özvegy) királyné *sigillum*ai: felség- és ellenpecsétje. Ezek számos kérdést vetnek fel a dinasztikus identitást illetően, az Anjou liliomos francia királyi címer mellett az Árpádok uralkodói szimbólumának szerepeltetése miatt.

A források sorában nem nélkülözhetjük az elbeszélő források híradásait sem. A korabeli francia történetírás egyik leggazdagabb korszakáról van szó, amelynek a Guillaume de Nangis műveinek folytatásaitól a Grandes Chroniques de France első változatainak terjedő termését, valamint egy-egy elszórt közép-európai krónikát lehet vallatóra fogni.

Célom nem a korszak elbeszélő forrásainak teljességre törekvő bemutatása volt, csupán azokkal foglalkoztam, amelyek információkat örökítettek meg Klemenciáról. A bejegyzések felgyűjtése mellett értékelni is kellett azokat, igyekezve választ adni arra a kérdésre, miért olyan esetleges egy valamelyest „egzotikus" hercegnő, királyné, királyi özvegy szerepeltetése.

A korábbi kutatás viszonylag sokat foglalkozott az ingóságok jegyzékében szereplő számtalan tárggyal, természetesen előnyben részesítve az értékesebb ötvösremekeket, kristályokat, nemes szöveteket, ruházatot, bútorokat, könyveket. És jóllehet e kutatások számos részletet feltártak a könyvkultúrát, a kulturális örökséget, az asztaltartást illetőleg, mégis több kérdést is nyitva hagytak. E gazdag anyag ugyanis sokkal többet rejt magában: Klemencia végrendeletével összevetve következtethetünk az adományozások, ajándékozás és a vásárlások alapján a kulturális örökség belső felépítésére, szétosztásának szempontjaira, és bár jóval korlátozottabban, személyes vagy éppen „megszokott", a társadalmi álláshoz, az uralkodói reprezentációhoz méltó jellegére. És végül számos eleme van ennek a kulturális örökségnek, amely lehetőséget ad a dinasztikus reprezentáció és identitás(ok) vizsgálatára.

Ez utóbbi szempontjából a képi és építészeti (régészeti) források sem érdektelenek. A családi és dinasztikus emlékhely (*memoria*) kialakításának igénye teljesen egyértelműen kimutatható Klemencia esetében is, legyen szó a párizsi domonkosok kolostoráról, a saint-denis-i apátságról, vagy éppen a domonkos apácák aix-en-provence-i Notre-Dame de Nazareth-rendházáról. Érdemes volt ezeket összevetni a nápolyi Anjouk dinasztikus identitását kifejező képi ábrázolásokkal.

A források értelmezése változatos lehetőségeket tartogat. Klemencia életútjának nagyobb része most már részleteiben is megismerhetővé válik, leszámítva az 1293–1308 közötti éveket, amikorra vonatkozólag a források pusztulása miatt a részletek homályban maradnak. E mellett rekonstruálható a királynéi, utóbb özvegyi ellátást biztosító birtokok, jövedelmek *rendszere*. Megtudhatjuk azt is, hogy ezek mely fontosabb központok, fő-, alkalmi- és mellék-rezidenciák mellett szerveződtek meg. Részleteiben is feltárható Klemencia udvartartása is, a tisztségviselők, a különböző egyházi és világi szolgálatot teljesítő személyek legtöbbször név szerint is ismertek. Sőt, kitapintható a személyes kapcsolatok egész rendszere: a bensőségesebb kört jelentő udvarhölgyeken keresztül Klemencia rokonságával (keresztgyermekeivel) bezárólag. Ez a rekonstrukció számos

tanulsággal szolgál az udvar tagjainak mozgását illetőleg Nápolytól, Párizson keresztül a Magyar Királyságig.

Számos forrás értékes felvilágosítással szolgál Klemencia dinasztikus identitásával kapcsolatban. Olyasvalakivel van ugyanis dolgunk, akinél egyszerre mutatható ki a kötődés IX. (Szent) Lajos leszármazottjaihoz, a Capetingekhez szintén szoros szálakkal kapcsolódó Anjoukhoz és az Árpádokhoz. Kérdés, hogy ezt mennyiben tekinthetjük Klemencia sajátjának, vagy külső hatások eredményeként kialakuló összetett identitásnak. Ehhez kapcsolódóan érdemes kitérni Klemencia családi kapcsolataira is, ami egyúttal visszavezet bennünket a Kristó Gyula által felvetett problémához. A néhai szegedi professzor joggal fogalmazta meg: „*további vizsgálatok tárgya, hogy Károly Róbert miért nem igyekezett erőteljesebb kapcsolatokat kiépíteni befolyásos húgaival, hiszen Klemenciából – ha rövid időre is – Franciaország királynéja, Beatrixból pedig a vienne-i vicomte felesége lett*”.[5] E vizsgálatok tisztázták, hogy Klemencia és Károly kapcsolata eléggé esetleges volt: az utóbbi még 1310 táján igyekezett eszközként felhasználni Klemenciát a magyarországi belpolitikai helyzet stabilizálása érdekében, majd hosszú szünet következett, hogy azután 1323–1325-ban megint egy tiszavirág életű kapcsolatfelvétel tanúi legyünk a zágrábi püspökség betöltésével kapcsolatban. Végül még egy, valószínűleg Klemenciához, és Károly másik leánytestvéréhez, Beatrixhez köthető esemény jellemzi ezt az alkalomszerű kapcsolattartást: 1329-ben Beatrix fiatalabb fia, a későbbi II. Humbert vienne-i dauphin került Károly udvarába, majd innét Nápolyba ment (inkább küldték), és ott közreműködött András (I. Károly fia) és Johanna házasságkötésében, azaz a hőn áhított nápolyi örökség visszaszerzésének kimunkálásában. Természetesen mindez már inkább az első magyar Anjou uralkodó szándékait tükrözte, és jóval inkább Beatrix és Károly kapcsolattörténetének lapjaira tartozik, hiszen Klemencia 1328. október 13-án távozott az élők sorából.

Az idősebb nővér alakja, ha lehet, még Klemenciáénál is jóval elmosódottabban rajzolódik ki. Ez részben annak köszönhető, hogy róla sokkal kevesebb adattal rendelkezünk. Nem véletlenül, hiszen neve elvétve bukkan fel férje II. János dauphin idején, és annak halálát követően, miután Beatrix ciszterci apáca, apátnő lett, szintén ritkán szólnak róla a források. Egy-egy fontosabb mozzanatra mégis rávilágít néhány forrás, amelyek – így fiának II. Humbert-nek a Magyarországra küldése, vagy Dauphiné ideiglenes kormányzata

[5] KRISTÓ 2005. 15.

– mintegy megtörték a visszavonult apácaélet mindennapjait. I. Károly magyar király idősebb húgának életútja sokkal tömörebben összefoglalható, szemben fia, II. Humbert fordulatokkal teli sorsával. A jelen munka mégsem vállalkozik monografikus feldolgozásra, mivel Beatrix esetében a források szűkössége miatt csak egy igen szerény *curriculum vitae* bontakozik ki. Fia, az utolsó vienne-i dauphin[6] rövid, ám sok vargabetűvel tarkított élete viszont éppen szerteágazó volta miatt szétfeszítené a rendelkezésre álló kereteket. Így az ő esetében sem tartom feladatomnak egy teljes pályakép feldolgozását, néhány jellemző epizódtól eltekintve, és csupán azokat a kapcsolódási pontokat emelem ki, amelyek a dinasztikus kötődés(ek) és identitás(ok) szempontjából mérvadóak.

Martell Károly és Habsburg Klemencia leányai, Klemencia és Beatrix „klasszikus dinasztikus karriert" futottak be. Klemenciát Nápoly kikötőjéből Franciaországba vezette, részese volt az utolsó Capetingek történetét jellemző fájdalmas eseményeknek, miközben megőrizte azoknak az emlékeknek a gyökereit, amelyek átszőtték az akkori Anjou területeket: Nápolyét, Magyarországét, Provence-ét és Franciaországét. Olyan, gyakran érdemtelenül mellőzött személyiség volt, aki e sokféle kötődés okán megérdemli, hogy leporoljuk a vele kapcsolatos forrásokra rárakódott évszázados port. Beatrix hasonló pályát járt be: a Capeting, majd Valois monarchia, az Anjouk provence-i területei és Észak-Itália közé ékelődött Dauphiné urának hitvese lett, amely terület éppen ebben az időben értékelődött fel, így az ő és fia (II. Humbert) életútjának legalább bizonyos mozzanatai figyelemre tarthatnak számot a dinasztikus politika, identitás(ok) szempontjából.

E munkához az indíttatást elsősorban egy 2010-ben körvonalazódott kutatási terv szolgáltatta. Néhány középkorászban ugyanis megfogalmazódott az a felvetés, hogy alaposabb vizsgálat alá kellene vetni az Anjou hercegnők szerepét a dinasztikus identitás kialakulásában. Az eredeti terv egy konferencia megszervezése volt, amely a sokat ígérő „Anjou hercegnők" munkacímet kapta, és amelynek célja e téma új szempontokból történő vizsgálata volt, az időközönként megrendezett nemzetközi „Anjou konferenciák" keretében. Bár a terv különböző anyagi természetű nehézségek miatt meghiúsult, az ötletgazdák – Marie-Madeleine de Cevins, Jean-Michel Matz és jelen sorok írója – nem

[6] 1349. július 16-án hosszas előkészítő tárgyalások után II. Humbert átadta a tartományt a Valois dinasztiának, Károly normandiai hercegnek, a későbbi V. (Bölcs) Károly francia királynak. Íly módon a 14. század közepétől Dauphiné a francia monarchia része, a mindenkori trónörökös tartománya lett. LEMONDE 2007a.

mondtak le arról, hogy legalább néhány ide vonatkozó tanulmányt összegyűjtsenek és közzé tegyenek. Ezekből állt össze a *Les princesses angevines. Femmes, identité et patrimoine dynastiques (Anjou, Hongrie, Italie méridionale, Provence, XIIIe-XVe siècle) – Varia – Atelier doctoral – Regards croisés*" című tanulmánykötet, amely a *Mélanges de l'École française de Rome – Moyen Âge* jóvoltából jelenhetett meg 2017-ben. Ezek a tanulmányok különböző nézőpontokból vizsgálták meg, milyen formában járultak hozzá a hercegnők az Anjou örökség és identitás létrejöttében és tovább örökítésében.

Miért érdemes újra elővenni a témát? Martell Károly és Habsburg Klemencia leányaival kapcsolatban egyrészt az utóbbi évek kutatásai során számos teljesen új levéltári forrás került napvilágra, ami kivételesen szerencsés dolognak mondható. Másrészt ezeket a korábbi kutatás előtt nem ismeretlen egyéb forrásokkal kiegészítve további vizsgálódási irányok tárultak fel, amelyek jobban árnyalják a nápolyi és a magyarországi Anjouk dinasztikus politikáját, segítenek jobban megérteni az emlékhely-képzés, a dinasztikus identitás összetevőinek alakulását, jelentőségét a 14. század első felének mozgalmas történései közepette. Ezen kívül jobban megérthetjük a királynéi és különösen az özvegy királynéi intézmény, lét alakító tényezőit, a járandóságok rendszerén, megoszlásán keresztül, a rezidenciák az udvartartás felépítésén, összetételén, a személyi kapcsolatok jelentőségén át a kulturális hagyaték képződés, -átadás kérdéskörével bezárólag. Talán szokatlan módszer, de a vizsgálat kiterjed nemcsak a kortárs véleményekre – az elbeszélő források segítségével –, hanem mintegy kitekintésként Klemencia „utóéletére" is. A mellőzöttség, a statisztaszerep ugyanis mind a kortárs, mind a későbbi irodalmi (és filmes) adaptációkban jól tetten érhető. Összességében új források bevonásával nem egyszerűen egy gazdagabb, részletesebb Klemencia-életrajz megalkotása volt a cél, hanem személyének többéle nézőpontú vizsgálata, az összetett szövegkörnyezet gazdaság-, társadalom-, kultúrtörténeti összefüggéseinek rendszerszerű elemzése. Testvére, Beatrix és annak fia, II. Humbert pedig segítenek megérteni a maga teljességében a dinasztikus kötődés, identitás(ok) jelentőségét a korszakban. Éppen ezért a velük kapcsolatos információkat is ez utóbbi kérdés tárgyalása során hasznosítottam. Mindezen tényezőkből természetesen adódik egyenetlenség az egyes személyek – Klemencia, Beatrix és II. Humbert – vizsgálatának mélységét illetően. Ennek ellenére az összetett, mégis világosan kitapintható közös nevező, a dinasztikus identitás mindegyiküknél meglévő közös elemei indokolttá tették, hogy egy értekezés keretébe illesztve tárjuk fel I. Károly testvéreinek segítségével a magyarországi Anjouk nyugati kapcsolatainak egy eddig alig ismert részét.

„Ezúttal legyen elég ennyi Károly Róbert testvéreiről":

historiográfiai áttekintés

Kristó Gyula 2005-ben megjelent, I. Károly magyar király családjáról írt tanulmányának bevezetője frappáns módon érzékelteti a Magyarországi Klemencia és nővére, Beatrix személyével kapcsolatos nehézségeket.[7] A kiváló szegedi professzor joggal fájlalta ugyanis, hogy nem állnak rendelkezésre részletes kutatási eredmények az első magyarországi Anjou uralkodó leánytestvéreiről, és így a rajtuk keresztül kiépülő dinasztikus kapcsolatokról.

Klemencia személyéről mind a mai napig az egyetlen monografikus igényű munka Annie M. Huffelmann 1911-ben megjelent doktori értekezése volt, amelyet Freiburg im Breisgau egyetemén (Albert-Ludwigs Universität) védett meg. Ő maga a késő középkori egyháztörténet jeles kutatója, Heinrich Johannes Finke (1855–1938) ösztönzésére és támogatásával dolgozta fel a témát. Ebben minden bizonnyal szerepet játszott – és ez mű forrásbázisában is érzékelhető –, hogy a neves professzor ekkor már közzé tette máig sokat idézett *Acta Aragonensia* című forrásgyűjteményét.[8] Huffelmann alig nyolcvan oldalnyi terjedelmű munkájában maga is csak röviden érintette Klemencia ifjú éveit, és lényegében az Anjouk, Habsburgok, az Árpádok és az aragónok dinasztikus politikájának főbb csomópontjait tekintette át.[9] A francia királynéként eltöltött bő egyévnyi időszak nem kapott nagy figyelmet, a szerző itt csupán néhány általános munkára, és egy-egy elbeszélő forrásra támaszkodott, amelyek mint majd láthatjuk, helyenként igencsak szűkszavúan nyilatkoznak X. Lajos hitveséről.[10]

Sokkal több figyelmet szentel Huffelmann az özvegy királyné és V. Fülöp viszonyának, amely korántsem volt problémáktól mentes. Az 1316 nyara és 1318 vége között eltelt időszak vörös fonalaként tekintett az özvegy királyné és X. Lajos öccsének, az előbb régensként, majd királyként kormányzó V. Fülöp konfliktusára.[11] Fő forrásként XXII. János levelezésére támaszkodott, amely akkor már regeszták formájában könnyen hozzáférhető

[7] KRISTÓ 2005. 15.

[8] AARAG.

[9] HUFFELMANN 1911. 3–23.

[10] HUFFELMANN 1911. 24–29.

[11] HUFFELMANN 1911. 29–58.

volt, de a szerző idézett kisebb számban elbeszélő forrásokat is. A levéltári források már közel sem kaptak ilyen szerepelt, jóllehet Huffelmann bevezetőjében mentegetőzött a hozzáférés hiánya miatt. Érdekes, például, hogy megemlíti azt az egyezséget, amely elvileg rendezte Klemencia és V. Fülöp között az özvegyi járandóság körüli vitát, azt az oklevelet, amelyen rajta függ X. Lajos özvegyének pecsétje is, de ez utóbbi rövid leírását Louis Douët-d'Arcq-ra hivatkozva adja meg, igaz tévesen.[12] Sajnos az eredeti levéltári forrást nem jelöli meg, de ez minden bizonnyal annak tudható be, hogy Douët-d'Arcq inventáriuma sem ad meg jelzetet.[13]

Huffelmann röviden kitért a provence-i tartózkodásra is, amelyet 1318 és 1324 közé helyez. Ma már tudható azonban, hogy az özvegy királyné már 1321-ben visszatért Párizsba. Kiemeli Klemencia és Róbert nápolyi király itteni találkozását, az özvegy királyné ingóságainak jegyzékében (és valójában végrendeletében is) felbukkanó toulouse-i Szent Lajos-ereklye jelentőségét.

Végül, mintegy lezárásként a doktori értekezés kitér két nagyon fontos, és azóta is legtöbbet idézett forrásra, a végrendeletre, valamint Klemencia ingóságainak jegyzékére. A források teljeskörű áttekintésére itt nyilván nem állt rendelkezésre elegendő hely, így csak főbb vonalakat ismerhetünk meg: az özvegy királyné temetésére vonatkozó utasításától kezdve a főbb tételeken át a jelentősebb vásárlókig bezárólag. A mű így összességében megragadja Klemencia életútjának jelentősebb csomópontjait, ám jórészt az okleves anyag hiányából fakadóan a biográfia óhatatlanul is hiányos, a felhasznált források értékelésébe is számos további szempontot érvényesíteni lehetett volna. Ennélfogva már önként kínálkozik ennek a fonálnak a felvétele, hiszen rendelkezünk számos olyan forrással, amelyek sok alapvető részéletet segítenek tisztázni, és együttesen számos további lehetséges vizsgálati lehetőséget kínálnak fel.

Klemencia személyével a szakirodalom azóta sem foglalkozott ilyen behatóan, mindössze egy-egy szűkebb – elsősorban gazdaság-, kultúr-, tárgy- és mentalitástörténeti – részkérdés iránt mutatkozott érdeklődés. Így a szerzők nagy többsége ténylegesen beérte egy távirati stílusú életrajzzal.

[12] HUFFELMANN 1911. 47–48., 193. jegyzet.

[13] DOUËT-D'ARCQ 1863. 288., 158. sz. A kérdéses oklevélnek két azonos példánya ismert. ANF J 1036, 7. sz. és ANF J 1044, 22. sz. alatt. Ezek, ill. az Archives Nationales de France gipszmásolati gyűjteményében fellelhető darabok leírására ld. Függelék F–3b.

A magyar kutatás számára – amint arra Kristó Gyula fentebb idézett szavai kellő élességgel rávilágítanak – I. Károly húga (és vele együtt Beatrix nevű nővére) nem volt igazán érdekes, mivel vele kapcsolatban a 13–14. század fordulójának magyarországi történéseit illetőleg csekély befolyással lehetett számolni. Valószínűleg ennek tudható be, hogy a 19. század végi, 20. század első felének nagy összefoglalásaiban (Pauler Gyula, Pór Antal, Marczali Henrik, Hóman Bálint és Szekfű Gyula[14]) egyáltalán nem is szerepel Klemencia.

Személye egyetlen összefüggésben jelenik meg viszonylag rendszeresen, mégpedig annak rövid életű tervnek a kapcsán, amely szerint I. Károly magyarországi hatalmát Csák Máté és Klemencia összeházasításával kívánta volna előmozdítani, majd amikor ez a lehetőség elesett, húgát II. Jakab aragón uralkodóhoz akarta hozzáadni, hogy ezzel biztosítsa nápolyi trónigényét nagybátyjával, Róbert királlyal szemben. Ez a motívum megjelenik Miskolczy István Anjou-kort áttekintő munkájában,[15] valamint a dinasztia külpolitikáját tárgyaló művében.[16] Az utóbbi rendkívüli tömörséggel emlékezett meg általában is Klemencia személyéről: francia királynéként előnyös lett volna a Capetingek támogatása I. Károly számára, ám X. Lajos halálával „befolyását teljesen elveszítette”.[17] Ezen kívül a Miskolczy által 1937-ben hivatkozott Eckhart Ferenc egy 1910-ben, a *Századok* hasábjain közzé tett kisebb közleményben említette Klemencia és II. Jakab házassági tervét. A neves jogtörténész azonban jóval nagyobb befolyást tulajdonított I. Károly húgának, igaz Róbert nápolyi királlyal kapcsolatban.[18] A Klemencia és Csák Máté között tervezett házasság hasonló tömörséggel felbukkan Bertényi Iván 1987-ben a *Magyar história* sorozatban megjelent, az Anjou-kort bemutató kötetében is, aki szintén feljegyezte I. Károly húga és X. Lajos frigyét, ám minden további értékelés nélkül csupán a tényt rögzítette.[19] Ennél a két elemnél többet azonban, érdekes módon, csak egy néhány éve megjelent, I. Károlyról készült szintézisben olvashatunk. Csukovits Enikő is joggal mutatott rá, hogy az első magyarországi Anjou uralkodóról addig nem készült modern feldolgozás, jóllehet a

[14] PAULER 1899; PÓR 1895; MARCZALI 1896. 211–212, 253; HÓMAN – SZEKFŰ 1935. 580–581, 625; HÓMAN – SZEKFŰ 1936. 41–42. (a vonatkozó részt Hóman Bálint írta)

[15] MISKOLCZY 2009. 16.

[16] MISKOLCZY 1937. 21.

[17] MISKOLCZY 1937. 21.

[18] ECKHART 1910.

[19] BERTÉNYI 1987. 90–91.

korszakról, a dinasztiáról számos külföldi munka napvilágot látott.[20] E szerzőnél lelhető fel elsőként az a párhuzam, amelyet Károly két nőtestvére, Beatrix és Klemencia felkínál, másképpen megfogalmazva, a velük kapcsolatos dinasztikus politikai lehetőségek kiemelése. Martell Károly leányaival kapcsolatban nem mulasztja el megjegyezni, hogy Beatrix János vienne-i dauphin, Klemencia pedig X. Lajos hitvese lett.[21] I. Károly legfiatalabb húgával kapcsolatban a már „megszokott" elemeken – Klemencia magyar, illetve aragón házassági kísérletein és a francia királlyal kötött frigyén – túl két újdonságot is láthatunk. Egyrészt ezeket az információkat mintegy megtoldja az 1323. évi követjárással, amely arról tanúskodik, hogy Klemencia kapcsolatban volt fivérével. Másrészt, és ez a fontosabb, a Klemenciáról szóló kevés híranyagot a dinasztikus kapcsolattartás szövegkörnyezetébe ágyazva mutatja be.[22]

Ez utóbbi azonban korántsem bizonyul közlékenynek Klemenciát illetőleg, jóllehet az első Anjou-ház történetének könyvtárnyi irodalma van. Ebben azonban I. Károly húga ugyanúgy nem kapott helyett, ahogy a magyar szakirodalomban sem. Ám míg az utóbbi valamelyest menthető azzal, hogy Klemencia sohasem járt Magyarországon, és fivérével fenntartott kapcsolatára is eleddig csekély ismerettel rendelkeztünk, addig igencsak szembeötlő, mennyire hiányzik alakja mind az Anjou-, mind a Capeting-dinasztia történetét vizsgáló külföldi szakirodalomból.

Ennek a feltűnő mellőzöttségnek kézenfekvő oka lehet, hogy Klemencia igen rövid ideig, 1315 júliusának végétől-augusztus első napjaitól nem egészen egy esztendőn keresztül, X. Lajos 1316. június 5-én bekövetkezett haláláig volt Franciaország királynéja. Klemencia „árfolyama", úgymond még az év novemberének közepéig magas volt, mivel várandósan lett özvegy királyné. Az utód, I. (Utószülött) János gyors halála azonban látszólag megpecsételte Klemencia sorsát is. Ez a röpke időszak nyilvánvalóan hozzájárult ahhoz, hogy személye ennyire jelentéktelenné válhasson, már a kortársak szemében is, ahogy arról az egykorú elbeszélő források tanúskodnak. Az okleveles, és más források azonban ennek a képnek számos vonatkozásban ellentmondanak. Úgy tűnik azonban, hogy a történetírás számára a politikai fősodor – a királyi hatalom tekintélyének csökkenése, a hatalom örökítésével, az utódlással kapcsolatos egyre súlyosabb gondok – eseményei határozták meg a korszakról alkotott képet, és ebben egy látszólag jelentéktelen özvegy

[20] CSUKOVITS 2012. 8.

[21] CSUKOVITS 2012. 50–51.

[22] CSUKOVITS 2012. 112–113.

királynénak nem termett babér. Halmozottan hátrányosnak is nevezhetnénk Klemenciát, hiszen férje sem tartozik a sokat dicsért Capeting uralkodók közé, de hát valójában IV. (Szép) Fülöp mindhárom fiának nehéz volt felérnie az apjáról kialakított ideálhoz. Igaz, ez az elsősorban még a 19. századi pozitivista történetírásra jellemző kép, azóta sokat finomodott és egyre árnyaltabbá vált, mindez azonban nem sokat segített a Klemenciával kapcsolatban fellelhető „évkönyv-bejegyzés tömörségű" híradások árnyaltabbá válásában.[23]

Az Anjou-dinasztia iránt egyébként egyre sokrétűbb érdeklődés ellenére Klemencia személye (és Beatrixról ez még inkább elmondható) gyakorlatilag hiányzik a modern szakirodalmi munkákból. Jóllehet kiházasítása elválaszthatatlan volt I. Róbert nápolyi király dinasztikus politikájától, a Klemenciával kapcsolatos tervek elvétve, személye pedig végképp nem kaptak figyelmet.[24] Huffelmann említett munkáját leszámítva, mindössze Dante munkássága kapcsán Enzo Petrucci, illetve Anna Maria Voci a nápolyi Anjouk kápolnáját és udvarát tárgyaló tanulmánya említette meg röviden a II. Jakabbal kapcsolatos házasságot.[25]

Kevés olyan terület van, amellyel a Klemenciával kapcsolatos munkák igazán részletesen foglalkoznak. Ezek egyike a Klemenciához kötődő kulturális örökség, amellyel kapcsolatban viszonylag bő művészet-, tárgy- és kultúrtörténeti írások láttak napvilágot. Köszönhető ez annak, hogy Klemencia 1328. október 5-én készített végrendeletének rendelkezésre áll egy 18. századi – egyébiránt problémáktól nem mentes – nyomtatott

[23] A 14. század első felének történetének megítélésében sokáig meghatározó volt Jean Michelet munkája, amely az utolsó nagy formátumú uralkodónak IV. (Szép) Fülöpöt tekintette. Az ő halálát követő időszakot – amelyet éppen X. Lajos nyitott meg – egyre súlyosabb válságként láttatta, amely végül elvezetett a dinasztiaváltáshoz és a százéves háborúhoz. Ehhez természetesen a lehető legjobb alapot nyújtotta IV. Fülöp és menyeinek botrányos története, az ún. „Tour de Nesle-i eset", amely még a 19. századi írókat is megihlette. Részletesen ld. alább X. Lajos és Klemencia házassága kapcsán. A korszak megítélése ellenben a 20. század második felében jelentősen változott. Egyrészt a kutatások felszínre hozták IV. Fülöp korának ellentmondásait (viszony a pápasággal, Templomosok pere, Flandria), másrészt feltártak számos olyan intézkedést is, amelyet fiai hoztak, részben sikerrel a monarchia megerősítése érdekében. Az újabb értékelésekre a teljesség igénye nélkül ld. FAVIER 2013; CAPÉTIENS 429–439 (Hervé Martin munkája); BROWN 1993.

[24] Így pl. hiányzik Michel Hébert egyébként alapos legutóbbi összefoglalásából: HÉBERT 2003.

[25] PETRUCCI 1970; VOCI 1998.

kiadása.[26] E mellett 1874-ben Louis Douët-d'Arcq közreadta az özvegy királyné ingóságairól felvett leltár szövegét.[27]

Az itt összeírt számos értéktárgy keltette fel a korszakot vizsgáló művészet- és tárgytörténészek érdeklődését. Danielle Gaborit-Chopin francia művészettörténész több munkája foglalkozott a 14–15. századi ötvösművészettel, művészettörténeti emlékekkel, különösen behatóan a saint-denis-i apátság kincstárával, valamint a Piast Erzsébet magyar királyné egykori tulajdonát képező, ma a Cloisters-gyűjtemény részét képező (és a New-York-i Metropolitan Museumban látható) szárnyasoltárral, és ezekkel kapcsolatban Klemencia hagyatékával.[28] François Avril és szerzőtársai az 1285–1328 közötti időszak művészettörténeti áttekintésében érintették Klemencia hagyatékát is, és foglalkoztak a már említett szárnyasoltárral.[29] E darabról a hazai kutatás – Margaret B. Freeman nyomán[30] – azt a véleményt fogalmazta meg, hogy a 14. század közepén Párizsban készült.[31] Amint alább majd láthatjuk, újabb források fényénél árnyaltabb kép is rajzolható a származás kérdéséről. A 2000-es évek e téren is hoztak újdonságokat. Ezúttal inkább a különböző hagyatéki leltárakban összeírt tárgyak főbb jellegzetességeit, szimbolikáját vizsgálták, és próbáltak következtetni a korszak – a 14–15. század – királyi és főúri ízlésvilágára, a gyűjtemények kialakulására, tipikus jegyeire. A társadalmi elit reprezentációjára nézve e források valóban rendkívül értékes információkkal szolgálnak, azonban vissza-visszatérő, és ezidáig megoldatlan probléma a személyes jegyek megállapítása. Így valójában jórészt a korabeli elit állásához méltó, státusukat kifejező reprezentációról kaphatunk képet a különböző munkákban, szerényebb mértékben a dinasztikus kötődésekről, és talán legkevésbé a személyes jellegről. E vonatkozásban Murielle Gaude-Ferragu,[32] Joan A. Holladay,[33] Rose Marie Ferré,[34] Brigitte Buettner,[35]

[26] VALBONNAIS 1721. 217–221. A forrás kiadására ld. Függelék F–5.

[27] DOUËT-D'ARCQ 1874. Ld. Függelék F–6, F–8!

[28] GABORIT-CHOPIN 1977; GABORIT-CHOPIN 1987; GABORIT-CHOPIN 1992; GABORIT-CHOPIN 1997.

[29] AVRIL 1998.

[30] FREEMAN 1963.

[31] KOVÁCS 1982. 96–97., ill. SZENDE 2007. 172–173.

[32] GAUDE-FERRAGU 2005; GAUDE-FERRAGU 2009.

[33] HOLLADAY 2016.

[34] FERRÉ 2016.

[35] BUETTNER 2001; BUETTNER 2004.

Margaret Keane[36] és Mariah Proctor-Tiffany[37] munkái érdemelnek figyelmet. Különösen e két utóbbi, akik behatóbban foglalkoztak Klemencia kulturális hagyatékával. E szerzők érdeklődését nem pusztán a tárgyak keltették fel, hanem az ezekben rejlő történeti és kulturális antropológiai értelmezési lehetőségek. Jelesül elmozdult a kutatás egy olyan irányba, amelynek homlokterébe a korabeli királynék és hercegnők (de természetesen a királyok is) mint gyűjtők kerültek, illetve ez az irányzat sokat foglalkozik a tárgyak „vándorlásának" (adományozás, vásárlás, ajándékozás, összefoglalólag *gift-giving*) jelenségével, és ezen keresztül a dinasztikus reprezentáció és kötődés kommunikációjával. Hasonlóképpen, Klemencia esete is jó példája annak, milyen jelentőséggel bír egy-egy király és királyné úgynevezett „temetési itinériuma",[38] azaz a földi maradványok különböző szimbolikus, *memoria*-képző helyen történő elhelyezése. E munkák nyomdokában születtek kisebb, jobbára az előbbiek összefoglalására szorítkozó írások.[39] Jóllehet ezek az újabb kutatások számos új összefüggésre mutattak rá, egy gyenge pontja mindig akad: a személyes jegyek megragadásának rendkívül korlátozott volta.

E gazdag forrásanyag egy sajátos megközelítésű elemzése már sokkal kézzelfoghatóbb eredményeket hozott. Klemenciával kapcsolatban elsősorban Jean-Patrice Boudet vizsgálta a hagyatékban fellelhető könyvtár összetételét, és vont le mértéktartó következtetéseket.[40] E kutatás hozta felszínre egyrészt a vallásos és a profán olvasmányok korabeli jellemzőinek egyik jól dokumentálható esetét, hiszen a leltár egy különálló része éppen a könyvtárat veszi számba. Másrészt rávilágít a nyelvi sajátosságokra, a latin mellett a vernakuláris nyelvű – ez esetben a legtöbbször *roumain* névvel illetett, azaz a korabeli francia nyelven íródott – munkák növekvő arányára. Más kérdés, hogy továbbra sem könnyű, ha egyáltalán lehetséges eldönteni, mely könyvek voltak kötelező, illő, vagy éppen személyes érdeklődést tükröző darabjai e könyvtárnak. Boudet mellett megemlíthető Susan Groag Bell, aki a könyv-gyűjtemények és a kultúra közvetítés összefüggéseit taglalta egy ide vonatkozó írásában.[41]

[36] KEANE 2016.

[37] PROCTOR-TIFFANY 2015; PROCTOR-TIFFANY 2017; PROCTOR-TIFFANY 2019.

[38] GAUDE-FERRAGU 2009. 383–386.

[39] BARTHA 2013a; BARTHA 2013b; BARTHA 2015; DIDIER-ROCHE 2015; PARÉ 2015.

[40] BOUDET 1999; BOUDET 2011.

[41] BELL 1982.

A másik olyan terület, amellyel kapcsolatban, mások mellett Klemencia személyét is nagyobb figyelem övezi, az a királynék, özvegy királynék történetét, intézményét célzó kutatások. Egy-egy, inkább a kuriózumot kereső, népszerűsítő,[42] általános áttekintő[43] munka mellett, komoly alkotások születtek a korszak királyi és (özvegy) királynéi hatalmát illetőleg. Marion Facinger a királynéi intézmény fejlődését tekintette át a Capeting-dinasztia trónra kerülésétől (987), érdekes módon nem a dinasztia fiúági kihalásáig, hanem Dániai Ingeborg haláláig (1237). Vizsgálta szerepüket, önállóságukat és különösen befolyásukat a Francia Királyság ügyeire. Arra a megállapításra jutott, hogy a korszak végére, II. Fülöp (1180–1223) uralkodásának kezdetére fokozatosan megszűnt a királynék beleszólása az ország ügyeibe.[44] E vizsgálatok, jóllehet hasznos támpontokat nyújtanak Klemencia királynéi, majd özvegy királynéi státusának megértéséhez, az időbeli határvonal meghúzása nem szerencsés, hiszen olyan jelentős szereppel bíró személyek maradtak ki ily módon az összehasonlításból, mint Kasztíliai Blanka, VIII. (Oroszlán) Lajos (1223–1226) neje, a későbbi IX. Lajos anyja és annak kiskorúsága idején az országot régensnőként kormányzó özvegy királyné. A Capeting-dinasztia utolsó évtizedeit illetően Elizabeth A. R. Brown kutatásait kell kiemelni, amelyek egyúttal keretet adtak a fenti művészet-, tárgy- és kultúrtörténeti vizsgálódásoknak. Brown ide vonatkozó munkái a királyi hatalmat vetették alá alapos elemzésnek, szűkebben IV. (Szép) Fülöp és utódai időszakát vizsgálva. Az utolsó Capetingek idején megszakadó korábbi gyakorlat – jelesül az apáról a legidősebb fiúra szálló hatalom – szempontjából éppen X. Lajos váratlan halála jelentette az első komolyabb nehézséget, amely azután az őt követő V. Fülöp és IV. Károly esetében is megismétlődött. Brown vizsgálatai szempontjából nagy jelentőséget tulajdonított annak ahogyan X. Lajos a házasságtöréssel vádolt Burgundiai Margitnak, első hitvesének az „ügyét" kezelte, és ebből a szempontból tért ki részletesebben a hatalmi legitimációra és Klemencia mint a második feleség szerepére, jelentőségére.[45] Hasonló indíttatásból, különösen a temetés és a hatalom kifejeződését vizsgálta meg Alain Erlande-Brandenburg.[46] Az eredményeket újabban Theresa Earenfight, illetve a már említett

[42] DREUX DU RADIER 1808; BOUYER 1992; GOBRY 2010.

[43] CASSAGNES-BOUQUET 2009; CAZELLES 1958; HALLAM 1980; HALLAM – EVERARD 2001.

[44] FACINGER 1968.

[45] BROWN 1978; BROWN 1980; BROWN 1988; BROWN 1989; BROWN 1993.

[46] ERLANDE-BRANDENBURG 1975.

Murielle Gaude-Ferragu foglalta össze általánosságban.[47] Karen Pratt pedig külön is vizsgálta a királynékról kialakuló képet a középkori francia elbeszélő forrásokban, ebben azonban Klemenciának csupán epizódszerep jutott.[48] Ennélfogva újabb vizsgálatok voltak szükségesek, hogy a mellékszereplővé válás lehetséges okainak mibenlétére választ kapjunk.

Valamivel jobb a helyzet a(z özvegy) királynékat megillető birtokok és jövedelmek kérdését tekintve. A *dos* és *dotalium* jog- és intézménytörténeti hátterét és fejlődését az egykori Karoling birodalom és utódállamai (Nyugati- és Keleti Frank Királyság) területére vonatkozóan Régine Le Jan,[49] Laurent Feller,[50] Patrick Corbet mutatta be,[51] illetve újabban Jean-Marc Cazilhac immár konkrét eseteket (Évreux-i Johanna /IV. Károly felesége/, Navarrai Blanka /II. (Jó) János neje/ és Klemencia) részletesebben is megvizsgált[52].

A magyar kutatásban a 2000-es évekig a királynéi intézmény kutatásának nem volt igazán tényleges hagyománya. Zsoldos Attila 2005-ben magyarul, 2019-ben angolul megjelent munkája alapos elemzésnek vetette alá az Árpád-kori királyok hitveseinek személyét, hatalomban való (esetleges) részesedését, az ellátását szolgáló intézmények és jövedelmek rendszerét, a királynéi udvartartást. A vizsgálat nem csupán a királynékra, hanem a velük hasonló sorsban osztozó özvegy királynékra is kiterjedt, így értelemszerűen lehetséges párhuzamokkal szolgálhat Klemenciát illetőleg. Ennek ellenére természetes, hogy I. Károly húgának személye, mivel élete Nápolyhoz, Franciaországhoz és Provence-hoz kötődött, nem is lehetett témája az ilyen irányú kutatásoknak. Mégis, a jobb forrásadottságok révén, egy eleddig elhanyagolt (özvegy) királyné históriáján keresztül képet kaphatunk a 14. század eleji Franciaország királynéi intézményéről, dinasztikus és személyi kapcsolatairól, amelyek azért tartogatnak kisebb-nagyobb meglepetéseket Magyarországot illetően is.

Az áttekintés alapján könnyen belátható, mi indokolja egy nem túl hosszú életúttal megáldott, közjogi szerepét illetően kényszerű okok folytán rövid idő után másodlagossá váló Anjou hercegnő, francia királyi hitves, utóbb özvegy királyné történetének

[47] EARENFIGHT 2013; EARENFIGHT 2017; GAUDE-FERRAGU 2014.

[48] PRATT 1997.

[49] LE JAN 2002.

[50] FELLER 2002.

[51] CORBET 2002.

[52] CAZILHAC 2010; CAZILHAC 2017.

„napirendre vételét”. Az utolsó alaposabb áttekintés számos forrás ismeretét nélkülözve készült el több, mint száz esztendővel ezelőtt, és azóta számos új forrás került elő, más ismert adatok értelmezését pedig ezek fényében érdemes új szempontok bevonásával megkísérelni, ezáltal nem csupán a korábbi hézagok tölthetők ki nagyobb biztonsággal, hanem árnyaltabb képet kapunk az Anjouk dinasztikus kapcsolatairól, -politikájáról egy meglehetősen mozgalmas időszakban.

És ha Klemenciával kapcsolatban mutatkozó hiányjelek ennyire nyilvánvalóak, még inkább szembetűnő a nővérét, Beatrixet övező teljes érdektelenség. Mindez azonban előnyöket is tartogat: az ő esetében valójában nem létező szakirodalmat könnyű összefoglalni, amelynek megállapításai ily módon nem is kötik meg a kezünket, teret és lehetőséget biztosítva egy teljességre törekvő, jóllehet jóval szerényebb forrásbázissal bíró történeti rekonstrukciónak.

A néhai Kristó Gyula által jelzett hiányérzet Beatrix esetében még annyira sem keltett visszhangot, jóllehet, I. Károly idősebbik húgát már jóval korábban a dinasztikus érdekek szolgálatába állították, és lett II. János vienne-i dauphin hitvese 1296-ban. Az érdeklődés hiányának magyarázata minden bizonnyal abban keresendő, hogy Dauphinénak nem tulajdonított jelentős szerepet a kutatás a dinasztikus államok 14. századi történetében. Ha nem is a mérleg nyelve volt e kicsiny tartomány, mégis fontos szerepet játszott a korszakban, értékes szövetségese volt Róbert nápolyi királynak, és szerepe felértékelődött a Valois dinasztia számára is, már a százéves háború elején, a kialakulófélben levő burgund dinasztikus államalakulat tőszomszédságában, területe pedig egyúttal kapcsolatot jelentett Észak-Itália jelentős területeivel (Savoya, Piemont) is. A Beatrixet övező érdektelenség oka feltehetően abban rejlik, hogy II. János halálát követően özvegye kolostorba vonult, és apácaként fejezte be földi pályafutását, amelyet csak rövid időre tört meg az a felhatalmazás, amelyet fiatalabb fiától, II. Humbert dauphintől kapott 1333-ban, aki rá bízta a tartomány kormányzatát távolléte idejére. A kutatást sokkal inkább érdekelte a Provence (azaz a nápolyi Anjouk), a Valois-k, a burgund hercegség, Savoya, Piemont és a Német-római császárság között lavírozó tartomány sorsa, és elsősorban az utolsó vienne-i dauphin, II. Humbert, azaz Beatrix fiatalabb fiának mozgalmas, meglepő fordulatoktól sem mentes élete, amely végül elvezetett ahhoz, hogy a terület francia monarchia része lett 1343–1344-ben.

Ennek ellenére Beatrix személye rejt meglepetéseket. Először is, Klemenciával ellentétben Beatrix ténylegesen is használta a „magyarországi” („de Hungaria”) megnevezést, másrészt valószínűleg neki lehetett (nagyobb) szerepe abban, hogy fia, II. Humbert 1329-ben Magyarországra induljon Beatrix testvérének, I. Károly magyar

királynak az udvarába és legyen érdekeinek képviselője Nápolyban, Róbert királynál. Önmagukban már ezek a mozzanatok is felkelthették volna az érdeklődést, ez azonban nem történt meg. A kutatást sokkal inkább az utolsó vienne-i dauphin vargabetűkkel tarkított életútja foglalkoztatta, valamint az, hogy a tartomány miként tagozódott be a francia monarchiába a 14. század derekán. Annak ellenére történt ez, hogy Dauphiné forrásadottságai jónak mondhatók. Jean-Pierre Moret de Bourchenu Valbonnais a 18. századi historikusok hagyományait követve lényegében egy olyan forrásgyűjteményt hagyott az utókorra, amelyben az eredeti oklevelek nyomtatott formájú közléséhez tartozó magyarázatok rajzolják meg a tartomány történetét. E munka második kötete az I. Humbert és az önálló Dauphiné megszűnése közti időszakot, illetve annak tágabb környezetét (1267–1344) öleli fel.[53] A kötetben Beatrix nem szerepel önállóan, az egyes nagyobb egységeket I. Humbert, II. János, VIII. Guigues és II. Humbert uralkodása jelöli ki, így I. Károly és Klemencia testvére itt is csupán mellékszereplő. Valami keveset megtudhatunk Beatrix eljegyzéséről és házasságáról, ám a hazai kutatást leginkább érdeklő részleteket a II. Humbert időszakának forrásaiból ismerhetjük meg, amelyek számos új elemmel gazdagítják I. Károly dinasztikus politikájáról való ismereteinket. A forráskiadványok sorában fontos helyet foglalnak el a Ulysse Chevalier szerkesztésében napvilágot látott kiadványok,[54] továbbá két, a párizsi Bibliothèque Nationale-ban őrzött kéziratos munka[55]. Ezeket, gazdagságuk ellenére a magyar kutatás elvétve,[56] a külföldi szakirodalom pedig elsősorban csak a szűkebb értelemben vett Dauphiné szempontjából hasznosította. Ezen kívül II. Humbert részvétele a keresztes hadjáratban (1345–1347),[57] a grenoble-i egyetem alapítása,[58] valamint a tartomány beolvadása a francia monarchiába voltak azok a témák, amelyek felkeltették a történészek érdeklődését, de az kizárólag az utolsó vienne-i dauphin személyének szólt.[59]

Klemencia és Beatrix tehát, némileg eltérő körülmények miatt ugyan, de egyaránt mellőzött figurákká váltak, jóllehet mindegyikük esetében kimutatható(k) a dinasztikus kötődés(ek) és identitás(ok).

---

[53] VALBONNAIS 1721.

[54] CHEVALIER 1874; RD.

[55] FONTANIEU II; FONTANIEU III.

[56] MALÉTH 2020. 50, 158, 996. jegyzet, Adattár, nr. 66 (Humbert de Cholay személye kapcsán).

[57] FAURE 1907; SETTON 1976. 195–223; BALARD 2008. 827.

[58] LEMONDE 2007b.

[59] FOURNIER 1912; LEMONDE 2007a; LEMONDE-SANTAMARIA 2009.

dc_1909_21

A vizsgálat forrásai, módszerei

I. Károly magyar uralkodó testvéreiről és dauphinéi unokaöccseiről meglehetősen sok, változatos és kevéssé feltárt forrásanyag maradt az utókorra. Érthető módon, ezen belül a francia király, X. Lajos hitveséhez köthető anyag mennyisége dominál. A jelen kutatás ezeknek a lehető legteljesebb mértékű feldolgozását tűzte ki célul, azzal a szándékkal, hogy ezekből próbálja meg rekonstruálni a magyar Anjou uralkodó Franciaországba és Dauphinéba „szakadt" rokonaival való kapcsolatát, valamint a dinasztikus kötődéseket, identitásokat. A források mennyiségi és minőségi különbségei következtében az abból kielemezhető kép is eltérő. Vallatóra fogásukhoz többféle módszer és megközelítés egyidejű alkalmazására volt szükség, hiszen a források egy része kiadatlan, más esetben pecséttani és ikonográfiai, művészettörténeti szempontokat kellett bevonni értelmezésükhöz.

Az egyik fő célkitűzés Klemencia életútjának lehető legpontosabb rekonstrukciója, amihez szerencsére rendelkezésre áll számos korábban ismert, de nem, vagy csak részlegesen elemzett, illetve további jelentős, eleddig nem feltárt forrás. Ennek megfelelően a munka alapvetően eredeti forrásokra támaszkodik, természetesen a releváns szakirodalom bevonásával.

A dokumentáció jelentős része megtalálható a mellékletekben. A korábban nem ismert források közzé tétele szükségesnek mutatkozott, mivel azok más, további kutatások számára is jól hasznosíthatók. Az elbeszélő és levéltári források áttekintése[60] mellett helyet kaptak Klemencia oklevelei, ami alatt a Klemencia kezdeményezésére, részben saját neve alatt, részben királyi oklevélbe foglalt rendelkezések értendők. Ezeket *in extenso*, oklevélképekkel együtt közlöm.[61]

A királynéi, illetve özvegy királynéi ellátást szolgáló birtokok és jövedelmek (*douaire*) összetételéről és alakulásáról külön áttekintés készült, amelyekben – amennyiben ez szerepelt a forrásokban – feltüntettem az egyes birtokok jövedelmét is, amely így egybevethető a járadék típusú bevételek adataival.[62]

[60] Függelék F–1a, 1b.

[61] Függelék F–3a.

[62] Függelék F–2.

Publikálásra érdemesnek ítéltem Klemencia eredetiben fennmaradt pecsétjeit is, ugyanitt kaptak helyet az eredetiekről készült gipszmásolatok képei és leírásai a teljesség kedvéért. Ezt indokolta a dinasztikus azonosságtudat szempontjából igencsak jelentős elemek jelenléte a pecséteken.[63] Klemencia királynéi, majd özvegyi járandóságával kapcsolatban is számos oklevél, parlamenti határozat született, amelyek bepillantást engednek a királynékat megillető jövedelmek kezelésének mindennapjaiba. Terjedelmi okokból itt az oklevelekről (amelyek képét tartalmazza a melléklet) csupán bővebb tartalmi összefoglaló olvasható.[64]

Az özvegy francia királyné 1328. október 5-én kelt végrendelete ugyan korábban is ismert volt a kutatók előtt, azonban annak egyedül a Valbonnais által 1721-ben készült nyomtatott kiadását használták. Kutatásom során megtaláltam a végrendelet szintén 18. századi kézzel írt másolatát, amelyet a nyomtatott kiadással összevetve, annak hibáit javítva adok közre.[65] Hasonló a helyzet a Klemencia halálát (1328. október 13.) követően az ingóságok eladása kapcsán felvett hagyatéki leltárral. Louis Douët-d'Arcq ugyan 1874-ben közölte, de nyelvezetét modernizálta, ráadásul az eredeti tételszámozás is több hibát tartalmaz, a hozzá fűzött magyarázatok pedig esetlegesek. Az itt közölt szöveg az eredeti betűhív átírása a megfelelő, az értelmezést segítő kiegészítésekkel. Ennek a módszernek az előnye, hogy így más, pl. nyelvtörténeti kutatások számára is hasznosítható a *textus*. Az átírás során a lapszéli, javított, áthúzott részeket is figyelembe vettem, és jeleztem a korpuszban.[66]

A Klemenciával kapcsolatos források egy sajátos csoportját alkotják a végrendelet végrehajtóinak oklevelei, amelyek egy-egy rendelkezés gyakorlati megvalósítása kapcsán, általában természetesen valamilyen nehézség, jogi bonyodalom okán keletkeztek. Ezek is számos apró részlettel gazdagítják eddigi ismereteinket.[67]

Mivel a végrendelet, a hagyatéki leltár és a végrehajtói intézkedések egyike sem választható el az özvegyi járandóság és a kulturális hagyaték kérdéskörétől, ezért szükségesnek mutatkozott egy ezen forrásokra támaszkodó elemző táblázat, amely könnyen áttekinthetővé teszi az intézkedéseket. A hagyatéki leltár és a végrehajtói

[63] Függelék F–3b.

[64] Függelék F–4.

[65] Függelék F–5.

[66] Függelék F–6.

[67] Függelék F–7.

oklevelek gyakorta utalnak a végrendeletre, ráadásul az inventárium betűhív közlése miatt a benne foglalt információk (tárgyak, jövedelmek megnevezése) is első látásra nehézkesen értelmezhetőek egy a középkori francia nyelvben nem annyira járatos olvasó számára. Éppen ezért ebben a táblázatban a felvételi helyszínek (rezidenciák) sorrendjében az eredeti forrás releváns részletei mellett magyarul is szerepelnek az egyes tárgyak, becsült és valós kifizetési értékek, a közvetítő(k), illetve a kedvezményezett (vevő, vagy megadományozott) személy(ek) vagy intézmény(ek) feltüntetésével.[68] Ezekben a forrásokban számos Klemenciával lazább-szorosabb kapcsolatot fenntartó személyről találunk adatokat, amelyeket érdemes volt külön is összegyűjteni. Minden személy, illetve földrajzi név esetében egy rövid magyarázat és a megfelelő referenciák igazítják el az olvasót. Ennek a megoldásnak kétségtelen előnye, hogy a kötet különböző pontjain meglehetősen eltérő szerepben feltűnő, ámbár fontos személyekre vonatkozó adatok egy helyen összegyűjtve és rendszerezve rendelkezésre állnak. Ezáltal képet kaphatunk arról is, kik voltak azok, akik valamilyen módon kötődtek az özvegy királyné személyéhez.[69]

Klemencia esetében sem mellőzhető az udvartartás bemutatása. Szerencsére a források sokat elárulnak arról, kik tartoztak ide. Mint minden esetben, itt is olykor csak egy-egy udvari tisztség bukkan fel, ám Klemencia anyagában szerencsére az udvartartás legtöbb tagját név szerint is ismerjük. Itt is igaz, amit korábban már Báncsa nb. István az első magyar származású kardinális esetében megmutatkozott: egyrészt az, hogy a *familia* tagja lehetett olyan személy, akit a források nem neveznek soha sem *familiarisnak*, másrészt az, hogy a források alapján megrajzolható a Klemenciához fűződő kapcsolat intenzitása, kezdve a rokonokkal, a bizalmasokon át a csupán „hivatali" kapcsolatban állókkal bezárólag.[70] Az udvartartásra vonatkozó források vallatóra fogásával sokat megtudunk a különböző rezidenciákról: helyzetükről, egymáshoz viszonyított jelentőségükről, szervezettségükről.[71] Ennek mélyebb megértéséhez elengedhetetlen volt az özvegyi járandóságot kitevő birtokok térképi ábrázolása (köztük a rezidenciáké is). Klemencia élete alkonyán számos kegyes alapítványt hozott létre a családi és a dinasztikus emlékezet

[68] Függelék F–8.

[69] Függelék F–9.

[70] Kiss 2015. 66–102.

[71] Függelék F–10.

kiépítése érdekében. Ennek elemei igen sajátos elrendeződést mutatnak, ami sokat segít a *memoria*-topográfia megértésében.[72]

Végül, de nem utolsó sorban külön táblázatba rendezve adom közre a Klemencia által XXII. Jánoshoz intézett kérvényeket. Az özvegy királynéval kapcsolatban álló, udvartartásához számító klerikusok javadalomszerzései beszédes információkat tartalmaznak mind az ő karrierjük alakulása, mind az özvegy királyné és az egyik legmeghatározóbb avignoni pápa kapcsolatát illetőleg.[73]

Megfelelő mélységű és kiterjedtségű kutatás révén kétszáznál is több azoknak a levéltári forrásoknak a száma, amelyek Martell Károly legfiatalabb gyermekével kapcsolatban felszínre kerültek, ennek eddig mintegy tizedét hasznosította eddig a kutatás. Ez utóbbi áttekintése arról győz meg bennünket, hogy Klemencia vázlatos életútjának fehér foltjait jelentős mértékben csökkenteni lehet, ha teljesen eltüntetni minden bizonnyal soha nem lesz lehetséges. Valamint arról, hogy az eddigi meglehetősen szélsőséges, csupán egy-egy részterületre koncentráló kutatás helyett a források kellő alapot nyújtanak számos más terület, illetve ezek összefüggéseinek részletes kibontásában.

Amennyire gazdag ez a forrásanyag, különösen eredeti forrásokban, annyira más a kép Beatrix és II. Humbert esetében. Természetesen itt is a hangsúly az okleveles anyagon van, jóllehet annak elérhetősége, legalábbis az eredetieket tekintve korlátozottabb. Mindazonáltal a kutatásba a rendelkezésre álló forrásanyag egészét bevontam, még ha ezek horizontja jóval kevésbé széles, mint a francia királyi hitves esetében.

Klemencia jellemzőem nem maga szabta meg az életútját jellemző fordulatokat, hiszen a szüleit igen korán elveszítő Anjou hercegnő gyámságra szorult, és aligha vehette kezébe saját sorsának irányítását. El kell tehát helyeznünk személyét az Anjouk dinasztikus politikájában, amelynek éppen az az érdekessége mutatkozott meg Klemencia kapcsán, hogy nagybátyja, Róbert nápolyi király és testvére I. Károly magyar uralkodó érdekei finoman szólva sem estek egybe, és sajátos módon keresztezték az Anjou hercegnő sorsát. Klemencia lényegében II. (Sánta) Károly kijelölt utódja, Róbert politikai terveinek eszköze lett, és számos vargabetűt követően vált X. Lajos hitvesévé. A kutatás ezidáig nem igazán foglalkozott behatóbban azzal, hogy mi állhatott e frigy hátterében, a feleket mi motiválta pontosan. Amíg ez a kérdés Róbert és a nápolyi udvar szempontjából viszonylag könnyen

[72] Függelék F–11.

[73] Függelék F–12.

érthető, addig a Capeting uralkodó (és tanácsadóinak) mozgatórugóit már nehezebb meghatározni. Annyi bizonyos, hogy Lajos számára az első feleségével, Burgundiai Margittal kapcsolatban kipattant házasságtörési ügy (a „Tour de Nesle-i ügy" néven elhíresült eset) fenyegető árnyként vetült rá uralmára, és egy új, „kifogástalan" és ráadásul fiúörökössel kecsegtető feleség reményt adott a megtépázott királyi tekintély helyreállítására.

Az életút egyes állomásai 1315-től kezdődve viszonylag gyorsan követik egymást: a rövid ideig tartó házasság (1315–1316) után következik az a közel másfél évtizednyi időszak, amikor Klemencia özvegy királynéként élt. Egyes epizódok – konfliktus V. Fülöppel, provence-i tartózkodás – ugyan már korábban is ismertek voltak, de éppen a lényeg nem került megfelelő megvilágításba. Jelesül az, hogy milyen helyzetben volt Klemencia özvegy királynéként, és az miként alakult, változott az évek során. Ehhez tisztázni kellett Klemencia és sógorai (V. Fülöp, IV. Károly) viszonyát. Ennek csupán egyik, de kétségkívül jelentős összetevője volt az özvegyi járandóság, amellyel kapcsolatban jelentős új forrásanyag bevonása vált lehetségessé. A másik nem kevésbé fontos tényező, abban állt, vajon milyen szerepe volt az özvegy királynénak a francia belpolitikában. Klemencia kényes helyzetbe került özvegysége első napján: X. Lajos gyermekével volt várandós, ami nyilvánvalóan egy sor vitát indított útjára a hatalom gyakorlását, átadását illetően, amelynek a megítélését, nem meglepő módon a nem sokkal később bekövetkező dinasztiaváltás nyertese, a Valois család a maga képére igyekezett formálni az udvari történetírásban.

A források adta lehetőségeket kihasználva részletesen megismerhető, milyen elemekből tevődött össze Klemencia királynéi, majd özvegyi ellátása. Az alapvetően két nagyobb területre (Gâtinais, Normandia) kiterjedő birtokhálózat, valamint az ellátásra vonatkozó királyi (X. Lajos) járadék-rendelkezés alkotta kirakós elemeit az okleveles anyagból jól lehet rekonstruálni. Mint minden ilyen esetben a „hol?" kérdése mellett a legfontosabb tudnivaló a birtokok és jövedelmek mibenléte, szerkezete, jövedelmezősége. E mellett nem mellékes megismerni a birtokállomány változásait is: milyen elemekkel gazdagodik, vagy éppen csökken. Az okleveles anyag e kérdésekre is részletes választ ad, mint ahogy a jövedelmi típusokra, amelyek színes képet festenek a gazdálkodás jellegzetességeiről. E korántsem statikus kép jelentős mértékben árnyalja a korábbi szórványos ismereteket, amelyek inkább a megelőző időszak egy-egy gazdagabb forrásadottsággal rendelkező (özvegy) királynéi ellátással kapcsolatban adnak összehasonlítási lehetőségeket. Ennek

tanulságaként megállapítható, hogy a *douaire* vonatkozásában léteztek állandó, az egymást követő özvegy királynéknak mindenkor járó elemek, és voltak teljesen egyediek. Klemencia esete is ilyen „vegyes" képet mutat, aminek fő oka, hogy nem ő volt az egyetlen, akinek (özvegy) királynéként járandóságot kellett biztosítani, azt teljesíteni kellett Burgundiai II. Johanna (V. Fülöp), Burgundiai Johanna és Navarrai Blanka (VI. Fülöp), Évreux-i Johanna (IV. Károly) esetében is.

Amennyire az özvegyi ellátást biztosító birtokok feltérképezésében a kutatás jelentékeny előzményeket tud felmutatni, annyira hiányosak a kezelésükre, igazgatásukra vonatkozó ismeretek, holott ez a kérdés elválaszthatatlan a rezidenciák és az udvartartás kérdésétől. A források itt is kellő felvilágosítással szolgálnak az igazgatást végző tisztviselőkre, a birtokok szerkezetére, a tipikus gazdasági ágazatokra, az uradalmi gazdálkodás főbb jellemzőire nézve.

Klemencia esetében is érdemes, és ez kellően alátámasztható, nem egy, hanem több *udvar*ról beszélni. A vincennes-i, majd a Temple-ben kialakított fő rezidencia mellett több kisebb központ is szolgált másodlagos vagy ideiglenes tartózkodási helyül az özvegy királyné számára (Corbeil, Tigéry, Fontainebleau, Bruyère-sur-Oise, Lorris, Mez-le-Maréchal, Plessis és Maineville). Az udvarok összetételét nem minden esetben lehet rekonstruálni ugyanazon mélységben, a legtöbbet természetesen a Temple-ről tudhatjuk meg a forrásokból. A tisztségviselők és a személyzet puszta lista-szerű felsorolásán túl érdemes megvizsgálni, milyen személyi kapcsolatok rajzolódnak ki. Az özvegy királynéhoz való kötődés mértéke, a különböző személyek közötti személyi, olykor rokoni kapcsolatok társadalomtörténeti elemzéseket tesznek lehetővé.

A Klemenciával kapcsolatos források egy jelentős része az utolsó évek készülődéseivel kapcsolatos, amikor az özvegy királyné közszereplései már jelentősen megcsappantak, ugyanakkor erős lendületet kapott a család és a dinasztiák emlékezetének kialakítása, ápolása. Kegyes alapítványok, különleges adományok sora jellemzi ezt az időszakot, amelyeknek a rendszer jellegű kutatása eddig nem igazán valósult meg. Célszerű volt meghatározni, milyen elemekből tevődött össze Klemencia kulturális hagyatéka, és arról *miként*, illetve *milyen céllal* rendelkezett, és az hogyan valósult meg. E kérdések tisztázása végett az összes szóba jöhető forrásra kiterjedt a vizsgálat, amelynek célja volt elkülöníteni a dinasztikus reprezentációt, az egyéni ízlést kifejező, a társadalmi álláshoz illő és a funkcionális elemeket, tárgyakat. De ez csak az érem egyik oldala: a kulturális hagyaték fel- vagy szétosztása legalább annyira tanulságos, hiszen abban részben éppen

Klemencia szándékai mutatkoznak meg (amennyiben konkrétan megjelölte egyes elemek, tárgyak kit illessenek), részben pedig erősen kötődött a kedvezményezettek (vásárlók) társadalmi presztízséhez is. Mindebből egy igen érdekes, eddig nem ismert, meglehetősen összetett kép bontakozik ki.

Ugyanezt a vizsgálatot, a rendelkezésre álló források szűkösebb volta ellenére el kellett végezni a másik két személy, Beatrix és II. Humbert esetében is. Szerencsére velük kapcsolatban is maradtak fenn olyan írott és tárgyi források, utalások, amelyekből kirajzolódik a tárgyak, a tárgyakra vonatkozó rendelkezések és a kulturális hagyatékkal kapcsolatos intézkedésekből egy meglehetősen összetett, ám mindhármuk esetében sok közös elemet tartalmazó dinasztikus identitásokat kifejező tabló.

A források eltérő mennyisége és minősége ugyanakkor indokolttá tette, hogy Klemencia, Beatrix és II. Humbert személye közül az elsővel a maga teljességében foglalkozzunk. Ily módon a francia királyi hitves, majd özvegy királyné egy önálló egységet alkot, természetesen külön is hangsúlyosan kezelve az identitás kérdését, amely a másik két vizsgált személy, Beatrix és Humbert esetében is közös nevezőként szolgál. Ilyen értelemben az értekezésnek két fajsúlyos eleme van: Klemencia személye, valamint a vele kapcsolatban kimutatható és testvérénél (I. Károly), illetve unokaöccsénél (II. Humbert) is meglévő dinasztikus identitások összehasonlító vizsgálata.

dc_1909_21

I.

Magyarországi Klemencia

dc_1909_21

A nápolyi Anjou hercegnő

A házassághoz vezető rögös út

Magyarországi Klemencia sorsa kétségkívül egybefonódik a nápolyi Anjouk dinasztikus politikájával, amelynek egyik célkitűzése, legalábbis IV. László halálát követően, a magyarországi trónigény beteljesítése volt. Szélesebb összefüggésben értelmezve e vállalkozás szinte belesimult Anjou I. Károly nagyszabású terveibe, amelyek egy „mediterrán birodalom" megerősítését szolgálták.[74] Annak a Capeting oldalági első Anjou-házat megalapító uralkodónak a vállalkozásába, amely az 1250-1260-as évektől magába foglalta Anjou, Maine, Provence, Forcalquier, Nápoly és Szicília és Durazzo területét. De nem maradt el mögötte bátyja, IX. (Szent) Lajos sem, akinek többirányú politikájában nagy jelentősége volt a Mediterraneum középső és keleti medencéjének.

Károly 1246-ban vette nőül Provence-i Beatrixet, és e frigy révén Provence és Forcalquier grófja lett, a francia királytól pedig *apanage* gyanánt megkapta Anjou és Maine grófságokat.[75] A következő években igyekezett hatalmát megerősíteni és grófi tekintélyét kiterjeszteni a szokásjogi hagyományokban gyökerező, önállóságot hirdető helyi nagybirtokos „ellenállás" dacára.[76] Az első Anjou-ház megalapítója ugyanakkor folytatta apósa, IV. Rajmund Berangár észak-nyugati-itáliai terjeszkedő politikáját. Ventimiglia és Cuneo megszerzése biztosította az Alpok átkelői feletti ellenőrzést, és ezáltal Károly Piemontban is meg tudta vetni a lábát. Kijutott a ligur partvidékre, és egyedül Genova volt képes útját állni.[77] Az elsőként Provence-ban megfogalmazódott nagyhatalmi törekvés

[74] Abban az értelemben, ahogy John Gillingham és Jean Dunbabin használja a kifejezést: ez a birodalom nem rétegződött rá és gyűrte maga alá a helyi társadalmat, ugyanakkor az első Anjou-ház alapítója megpróbálta megteremteni a különböző területek, grófságok, hercegségek vagy akár királyságok kohézióját azáltal, hogy az eredeti provence-i tisztségviselőket vonta be a többi tartomány kormányzatába, a közigazgatási és jogi intézkedések és a kereskedelmi kapcsolatok révén. GILLINGHAM 1984. 1–3; DUNBABIN 1998. 114–125.

[75] Provence és Forcalquier grófságokat Rajmund Berengár hagyta Beatrix nevű leányára. A két grófság tekintetében azonban Beatrix testvéreit, Margitot és Eleonórát is megillették bizonyos részek, és ezt a jogigényüket fenntartották. Ennek pedig az ad különös jelentőséget, hogy Margit IX. Lajos francia király, Eleonóra pedig az angol uralkodó, III. Henrik hitvese lett. MATZ – TONNERRE 2017. 227; PÉCOUT 2017; BÁRÁNY 2012. 42.

[76] ABULAFIA 1997. 57; BOYER 2003. 25–26, 27–30; CSUKOVITS 2012. 40; MATZ – TONNERRE 2017. 227.

[77] ABULAFIA 1997. 62; BOYER 2003. 25–26.

1266-ban újabb jelentős lökést kapott a szicíliai királyi hatalom megszerzésével.[78] II. Károly 1289-es és I. Róbert 1309. évi koronázása és felkenése során a világi hatalmat Szent Péter földi helytartójától nyerték el, a pápai hatalomnak való alárendeltség jeleként. Ez rendkívüli tekintélyt kölcsönzött mindkettőjüknek, amit csak tovább erősítettek azok a tisztségek, amelyeket a császári hatalom kézzelfogható itáliai jelenlétének hiányában Károly Itáliában elnyert (Róma szenátora, Toszkána helytartója). A királlyá avatási eljárás pontosan meghatározta az uralkodó helyét a hatalmi viszonyrendszerben, kifejezte ez előbbi alárendeltségét a pápai hatalomnak, és jól beleilleszkedett a két, a császári, illetve királyi és a pápai kapcsolatát övező hosszú előtörténetre visszanyúló viták, konfliktusok történetének szövetébe. Az Anjouk úgy léptek a Hohenstaufok helyébe Dél-Itáliában, hogy a pápa alárendeltjei maradtak.[79] Az Anjouk hatalmának megerősítése Itáliában és egyéb területeiken így tulajdonképpen sajátos üzenetet hordozott VIII. Bonifác és IV. (Szép) Fülöp konfliktusának ismeretében. Ily módon az Anjouk birodalma a pápai állam számára mintegy pajzsként szolgált, az Egyház „engedelmes fiai" pedig ezért cserében szinte pápai elismerést nyertek.

Ennek az „Anjou birodalomnak" a magja a Szicíliai Királyság volt. IV. Orbán és utóda, IV. Kelemen célja az volt, hogy megtörje a Hohenstaufok dél-itáliai uralmát, és megszabadítsák a II. Frigyes, majd törvénytelen gyermeke, Manfréd hatalma által harapófogóba került pápai államokat.[80] A „szicíliai kérdést" (*negotium Sicilae*) II. Frigyes örököse, IV. Konrád és IV. Ince konfliktusa indította útjára, majd az előbbi hirtelen halála (1254) mélyítette el. A pápa célja mindenképp a Hohenstaufok itáliai uralmának megtörése volt. Anjou Károlyt már 1253-ban igyekezett megnyerni az ügynek, akkor sikertelenül.[81] A következő évben a királyságot IV. Ince Edmund angol hercegnek ajánlotta fel.[82] A helyzetet tovább bonyolította, hogy II. Frigyes természetes fia, Manfréd, akit apja halála előtt törvényes utódként ismert el, előbb Szicília kormányzójaként, majd IV. Konrád halála után, fia, Konradin kiskorúsága miatt régensként intézte a szigetotszág

[78] BOYER 2003. 26–27.

[79] BOYER 2003. 38–42.

[80] A kifejezés a szoros értelemben vett közvetlen pápai kormányzat alatt álló területek mellett magába foglalja azokat is, amelyek irányítása közvetett módon (leggyakrabban rektorok révén) valósult meg. MOLNÁR 2004a. 65–68.

[81] MATZ – TONNERRE 2017. 229.

[82] MOLNÁR 2004a. 79.

ügyeit. Sőt, 1258-ban Palermóban királlyá koronáztatta magát. Ez egyúttal azzal is együtt járt, hogy megerősödött a pápa-ellenes ghibellin párt súlya, amelynek következtében az angol uralkodó, III. Henrik elállt attól, hogy ténylegesen is belebocsátkozzon a bizonytalan szicíliai „kalandba". IV. Orbán tehát új jelölt után nézett, és azt Anjou I. Károly, IX. Lajos francia király öccse személyében találta meg 1261-ben. 1263-ban Károly elnyerte a „Róma szenátora" címet, majd jelentős pápai és guelf támogatással 1266-ban legyőzte Manfrédot Beneventónál, két évvel később pedig Konradinra mért vereséget Tagliacozzónál, majd kivégeztette Nápolyban.[83]

A pápaság ugyanakkor szigorú feltételeket szabott az Anjouk dél-itáliai megtelepedésével kapcsolatban. IV. Kelemennek hatékony guelf szövetségesre volt szüksége a ghibellinek ellen nem csupán Dél-, hanem Észak-Itáliában is. 1268-ban éppen ezért tíz évre megújította Károly számára a „Róma szenátora" címet, és Toszkána császári helytartójává tette, aki így jelentős befolyásra tett szert Itália középső és északi részén (Firenze, Siena, illetve 1269–1270-ben Piemont területén).[84] A francia gyökerű dinasztia kiválasztása láthatólag megerősítette a guelf pártot. Így a pápaság igen hatékony politikai-katonai támaszra tett szert, de egyúttal igyekezett elkerülni azt, hogy Itáliában a Capetingek hegemón szerephez jussanak.[85] IV. Kelemen célként fogalmazta meg, hogy a királyi hatalom öröklését az Anjouk közvetlen leszármazottjaira korlátozza, és ezáltal elejét vette annak, hogy az egész Capeting rokonságra kiterjedő trónöröklési jog a későbbiekben esetleges problémákat okozzon. Ez a törekvése ugyan nem járt sikerrel, azt azonban rendkívül nagy eredménynek könyvelhette el, hogy az Anjouk szicíliai megtelepedésével elhárult annak a veszélye, hogy az itteni királyi és a német császári korona egy kézben egyesüljön. Az új királyság ugyanis Dél-Itáliára korlátozódott, amelynek uralkodója egyúttal hitet tett a keresztes hadjáratok folytatására. Ez a G. Galasso szavaival élve „Anjou paktum" ennek ellenére magában hordozta a viszálykodás magvait, ami be is következett, amikor az 1270-es évektől kezdve Anjou I. Károly szicíliai király immár valóban lényegesen nagyobb hatalomra tört, amelynek területi keretei az egész mediterrán térséget átfogták, és ilyen értelemben nem tekinthető hagyományos császári aspirációnak. Törekvéseiből inkább az világlik ki, hogy hatalmát elsősorban a

[83] HERDE 1977; ABULAFIA 1997. 58–61; MOLNÁR 2004a. 80–81; CSUKOVITS 2012. 41; MATZ – TONNERRE 2017. 229.

[84] ABULAFIA 1997. 61; GALASSO 2003. 88; CSUKOVITS 2012. 42.

[85] ABULAFIA 1997. 58.

Mediterráneumra és a Jeruzsálemi Királyságra kívánta kiterjeszteni, azaz inkább egy „római" vagy „latin" imperium létrehozása szerepelt terveiben.[86]

Ennek az évtizednek az eseményei felborítani látszottak az „Anjou paktum" egyensúlyát, miután Károly egyre aktívabban lépett fel Közép- és Észak-Itáliában. A német interregnum lehetséges lezárása egy Károlynak kedvező, ugyanakkor a pápaság számára vészjósló forgatókönyv megvalósulásával fenyegetett. Az egyik jelölt ugyanis a szicíliai király öccse, Fülöp (a későbbi III. /Merész/ Fülöp francia király) volt. Nem csoda, hogy X. Gergely a maga részéről Habsburg Rudolf megválasztását igyekezett elérni, amiben vélhetően az is közrejátszott, hogy személyében hosszú idő óta nem francia bíboros került Szent Péter trónusára.[87] A pápai diplomácia a fenyegető veszély elhárítását, az interregnum megnyugtató lezárását az Anjouk és a Habsburgok szövetségében látta. Az egyik Anjou herceg és Habsburg Klemencia tervezett házassága azonban kútba esett, mivel Anjou I. Károly Piemont átengedését szabta a frigy feltételként. A pápa csak rövid időre tudta Károlyt távol tartani Észak-Itáliától.[88] V. Ince – egy újabb francia származású pápa – ellenben újra megerősítette Károly számára a római szenátori és a toszkánai császári helytartói címeket. Helyzete ennek ellenére nem erősödött meg a térségben, különösen XXI. János és III. Miklós pontifikátusa idején. Az előbbi felmondta az „Anjou paktumot" arra hivatkozva, hogy annak egyik feltétele nem teljesült: Károly ugyanis nem viselhetett volna tisztséget a pápai állam területén. III. Miklós pedig olyan feltételeket szabott a „Róma szenátora" hivatal betöltéséhez, amelyeknek Károly nem felelhetett meg. A pápai dekrétum ugyanis kizárta a nem rómaiakat a választhatók köréből, és alapelvként fogalmazta meg az éves hivatalviselés (annualitas) követelményét. Károly helytartói megbízása pedig 1279-ben járt le a tíz éves mandátum végén, és így éppen aktuálissá vált ennek megújítása is.[89]

A következő év fordulópontot jelentett Szicília király számára. III. Miklós halálát követően utóda, Simon de Brie, IX. Lajos egykori kancellárra, IV. Márton helyreállította, sőt meg is erősítette Károly helyzetét Itáliában: az Anjou uralkodó újra felvehette a „Róma

[86] HERDE 1977; GALASSO 2003. 86–88. A keresztes vállalkozásra ld. HOUSLEY 1982. 72–73, 83.

[87] Vö. BLOK 1932. 79.

[88] ABULAFIA 1997. 66–67.

[89] III. Miklós pápának sikerült a császári hatalmat is korlátozni Itáliában. A római császári koronázás ígéretével 1279. február 19-én olyan nyilatkozatot fogadtatott el Rudolffal, amely szerint az lemond a Romagna és Ravenna feletti hatalomról, amelyeket a pápára és utódaire hagyományozott. BLOK 1932. 80.

szenátora" címet, immár élethossziglan, miután a pápa hatályon kívül helyezte elődje rendelkezését. Az Itáliában kibontakozó Anjou befolyás csúcspontjához érkezni látszott.[90] Ehhez szükség volt a német királyi és főleg császári, valamint a nagyratörő Anjou érdekek közötti ellentétek elsimítására. A folyamat előzménye még X. Gergely pontifikátusa idején (1271–1276) bontakozott ki. 1274-ben Habsburg Rudolf leányát, Gutát Martell Károllyal jegyezték el, azonban házasságkötésre egyelőre nem került sor. Ebben nagy szerepet játszott, hogy Rudolf számára ekkor fontosabbnak látszott, hogy II. Ottokárral szemben megerősítse helyzetét a birodalomban. Ehhez fontos szövetségest talált IV. Lászlóban, így Rudolf Klemencia nevű leányát András herceggel jegyezték el. E frigy, bár évekig napirenden volt, végül nem valósult meg, mivel IV. László öccse 1278-ban meghalt. A német király II. Ottokár ellen indított háborúja sikerrel zárult ugyanebben az évben, így ezt követően ismét előtérbe került az Habsburg-Anjou szövetség.[91]

1280-ban köttetett meg a házasság szicíliai király unokája, Martell Károly és Habsburg Klemencia, Rudolf leánya között. A frigy a Habsburg uralkodó számára további jelentékeny támogatást biztosított helyzete megerősítéséhez, amelynek egyik korábbi meghatározó eleme volt az 1278-as morvamezei ütközetben II. Ottokár felett aratott siker, valamint ennek következménye, Ausztria és Karintia visszaszerzése. Mindez egy másik szövetségessel, IV. László magyar királlyal együttműködésben történt meg.[92] Az Anjouk számára is többféle, előnyös következménnyel járt a házasság. Rudolf ugyanis I. Károlyt elismerte Szicília szuverén uralkodójaként, és Klemencia hozományaként neki adományozta Provence és Forcalquier grófságokat. Ezeket addig felesége, Provence-i Margit révén bírta, akit apja, IV. Rajmond Berengár tett meg örökösének, szemben két

[90] HERDE 1977; ABULAFIA 1997. 67; GALASSO 2003. 88–90; MOLNÁR 2004. 282–283. Jól látható, hogy az Anjouk itáliai hatalmának alakulását erősen befolyásolta az éppen uralkodó pápa francia-pártisága, vagy éppen -ellenessége.

[91] REDLICH 1903. 184, 236-237; PAULER 1899. 319. A Habsburgok szövetségét természetesen magyar szempontból felértékelte a polgárháborús helyzet, amely részben II. Ottokár Magyarország észak-nyugati határvidéke (Pozsony – Győr – Sopron) ellen irányult (1273), valamint a királlyal szembeni főúri szerveződés (a király öccsének elrablása, és az ezt követő fövenyi ütközet, 1274), amely éppen a Habsburg-magyar szövetség előestéjén tényleges belháborúval fenyegetett. SZŰCS 2002. 392–397. Újabb, árnyaltabb értékelés szerint a hatalomban egymást gyakorta váltó Gutkeled-Héder-, valamint Csák-párt egyaránt érdekelt volt a Habsburgokkal kötendő szövetségben. Az eljegyzés 1274 végére-1275 elejére tehető, 1277-ben pedig megújították. BÁRÁNY 2012. 40–42.

[92] BLOK 1932. 79, 80; SZŰCS 2002. 411, 414–415.

testvérével Margittal és Eleonórával. És jóllehet a grófságok bizonyos területeire vonatkozó jogaikat Károly elismerte, a gyakorlatban ez soha nem valósult meg. Mivel e területek birodalmi hűbérnek számítottak, így Károlynak hűségesküt kellett tennie Rudolfnak. A német király döntésében minden bizonnyal szerepet játszott, hogy politikájában a német területek prioritást élveztek. Az Anjou uralkodó számára e kötöttségek ellenére fontos volt a Habsburgok szövetsége, hiszen alkalmasint lehetőséget teremtett az elméletben létező Arles-i (egykori Burgund) Királyság tényleges feltámasztására és megszerzésére.[93]

Anjou I. Károly ambíciói nem csupán Itáliát érintették. Ebbe a keretbe illeszthetők bele a trónra kerülését követő első politikai-katonai lépései. E vonatkozásban Manfréd geopolitikai törekvései lelkes folytatójának mutatkozott, ami nem korlátozódott csupán Dél-Itáliára, hanem jóval távolabbi területeket is érintett, a Balkánt és a nem sokkal korábban VIII. Palaiologosz Mihály által visszahódított konstantinápolyi latin császárságot is.[94]

Az első Anjou-ház alapítója, az egykori latin császár II. Balduin és vazallusa, II. Villehardouin Vilmos akhaiai herceg 1267-ben megkötötték a viterbói egyezményt. Ennek értelmében Károly fiának, Fülöpnek és az akhaiai herceg leányának, Izabellának kellett házasságra lépnie, Vilmos pedig a szicíliai király hűbérese lett. Az egyezmény arról is rendelkezett, hogy amennyiben Vilmos fiúörökös nélkül halna meg, a hercegség az Fülöpre száll. Károly fia 1277-ben meghalt, így a következő évben az Akhaiai Hercegség közvetlenül Anjou I. Károly kezére került. Ugyanő szicíliai trónra léptét követően hamarosan megvetette lábát Albániában, amelynek partvidékét, Durazzo környékét, valamint Korfu szigetét is elfoglalták csapatai.[95] 1272-ben Károly immár Albánia királyának címezte magát.[96] E vállalkozás révén az Anjouk is éreztették jelenlétüket a Balkán-félszigeten, abban a régióban, ami erősebb ellenőrzést tett lehetővé a keresztes hadjáratok erőforrásai felett, valamint egy szintre emelte őket a Balkán és a Levante térségében meghatározó nyugati, frank fejedelmekkel, a keresztes eszme, a *passagium*

[93] Ennek különösen nagy nyomatékot adott a Plantegenet-dinasztia törekvése, hogy helyzetét – különösen a Capetingekkel szemben – a területen is megerősítse. Vö. BÁRÁNY 2012., különösen 42.

[94] Manfréd Épeirosz urának tekintette magát felesége révén, ez jelentette a hidfőállást további terveihez. PATEK 1918. 470–472; ABULAFIA 1997. 62–63.

[95] ABULAFIA 1997. 62–63; CSUKOVITS 2012. 44.

[96] ABULAFIA 1997. 63; CSUKOVITS 2012. 44.

Terre Sancte letéteményeseivel. Ennek jeleként Károly területi kedvezményekért cserébe például kötelezte magát Konstantinápoly felmentésére az említett viterbói egyezményben.[97] Ugyanebben az időszakban, az 1260-as évek hozták el egyúttal a latin és ortodox egyház közeledését. A II. Lyoni Zsinat idején már küszöbön álló unió minden bizonnyal jelentősen korlátozta volna Károly mozgásterét, aki komoly erőfeszítéseket tett a latin császárság újjászervezésre.[98] Ennek tudható be, hogy 1277-ben a Jeruzsálemi Királyságra vonatkozó trónigényt az Anjou uralkodó megvásárolta Antiochiai Máriától.[99] A szép tervek az 1280-as években meghiúsulni látszottak a szicíliai vecsernye és az azt követő háború következtében. A palermói felkelés komoly törést okozott Anjou I. Károly ambícióinak beteljesítésében, és egy több, mint két évtizedes, ún. „Anjou válság" nyitánya lett. Olyan időszak volt ez, amelynek végén Szicília királya jobbára csak Nápoly uralkodójának mondhatta magát. Az aragónokkal szembeni egymást keresztező területi konfliktusok (Szicíliai, Épeirosz) és a tőlük elszenvedett vereségek, Anjou I. Károly halála (1285), fia, II. Károly 1284–1288 közötti fogsága egyértelműen elmélyítették ezt az „Anjou válságot".[100] Különösen délen, ahol Szicíliában kevéssel II. Károly szabadon bocsátása után (1288) kiújult a háború. Az újabb feszültség forrásai között legalább annyira fontos szerepet játszottak a III. Aragóniai Alfonz halálát († 1291) követően fiai között kitört viszályok, mint az anagni egyezmény (1295) elutasítása, amely lehetővé tette volna az Anjouk visszatérését Szicíliába, Szardínia és Korzika II. Jakab aragón királynak történő átadása révén. E konfliktusok ugyanakkor magukban hordozták annak lehetőségét is, hogy az Anjouk visszaállítsák hatalmukat Itáliában, elsősorban Szicíliában.[101] Szövetségre léptek tehát Aragónia királyával, annak testvére, II. Frigyes ellen, aki időközben helyi támogatással Szicília királyának kiáltotta ki magát. E mellett az itáliai viszonyok egyre szövevényesebbé válásához hozzájárult az is, hogy VIII. Bonifác időközben IV. (Szép) Fülöp öccsét, Valois Károlyt Itáliába hívta. A pápát kettős cél vezette: egyfelől segítséget várt tőle az itáliai, különösen a szicíliai helyzet normalizálásában, másfelől éppen benne látta meg azt az eszközt, amely gátat szab egy esetleges újabb Anjou hegemónia kiépülésének. A királyi hatalmat 1328-ban átvevő dinasztia alapítója számára

[97] CSUKOVITS 2012. 44.

[98] ABULAFIA 1997. 64.

[99] HERDE 1977; CSUKOVITS 2012. 44; MATZ – TONNERRE 2017. 229.

[100] ABULAFIA 1997. 67–79; GALASSO 2003. 91–93; MOLNÁR 2004a. 283–284.

[101] ARMSTRONG 1932. 3, 6; JOHNSTONE 1932. 320; HOUSLEY 1982. 93–94; ABULAFIA 1997. 107–111.

a dinasztikus konfliktusok nem voltak ismeretlenek. 1285-ben apja, III. (Merész) Fülöp francia király magával vitte és királlyá is koronáztatta Aragóniában, amely ugyan tiszavirág életű volt, hiszen az „aragón keresztes hadjárat" igen gyorsan kudarcba fulladt.[102]

Ha az „Anjou restauráció" nem is volt VIII. Bonifác ellenére, a pápa reményei szerint a dinasztia hatalmának helyreállítása Dél-Itália területére kellett, hogy korlátozódjon, ami így elejét vette volna minden további nagyhatalmi aspirációnak. E tervben pedig Valois Károly biztosította volna az ellensúlyt Észak-Itáliában.[103] A pápai tervek azonban nem a kívánt eredményt hozták: Valois grófja ugyanis kénytelen volt feladni a II. Frigyes elleni szicíliai hadjáratot, hiszen bátyja oldalán kellett hadba szállnia, az egyébként meglehetősen sikertelen flandriai hadjáratban, aminek negatív csúcspontja, legalábbis francia szemszögből az 1302-es courtrai-i vereség volt. Ennek fényében nem meglepő, hogy Károly Itáliában inkább a konfliktus békés rendezése irányába hajlott, tárgyalásokba bocsátkozott, ami elvezetett a caltabellottai béke megkötéséhez (1302. augusztus 31.). Ez elvileg lehetővé tette az Anjouk előtt, hogy visszatérjenek Szicíliába: II. Frigyest ugyan élethossziglan elismerték Trinacria királyának – a szicíliai sziget jellegzetes háromszög alakú alakjára utaló kifejezéssel –, ám halála után Szicília az Anjoukra szállt volna a béke előírásai szerint. Ez ténylegesen azonban nem valósult meg a korszakban.[104]

Északon többféle akadály is tornyosult az Anjouk nagyszabású restaurációs tervei előtt. Valois Károly befolyása, a pápai államok, a guelf-ghibellin ellentétek nagy mértékben akadályozták a dinasztia nagyhatalmi ambícióinak gyakorlati kivitelezését, amely az Anjouk jogara alatt egyesítette volna az egész félszigetet.[105] Kisebb sikerek azonban mutatkoztak: a caltabellottai békét követően a piemonti grófság élére az Anjou-házi Rajmund Berengár, II. (Sánta) Károly és Magyarországi Mária fia került, másik gyermekük, Anjou Róbert, a későbbi nápolyi király pedig a guelf-párti városok főkapitánya lett.[106] Sőt, VII. Henrik német-római császár halálával (1313) a nápolyi

[102] PETIT 1900. 9–10; JOHNSTONE 1932. 305, 308–309; MATZ – TONNERRE 2017. 234.

[103] MOLNÁR 2004b. 299–300.

[104] ARMSTRONG 1932. 12–15; ABULAFIA 1997. 111–112; GALASSO 2003. 91–94; MOLNÁR 2004a. 87.

[105] ABULAFIA 1997. 110.

[106] Nápoly számára, mint láttuk, riválisnak számított Valois Károly is, aki amellett, hogy igyekezett befolyását Észak-Itáliában növelni, 1308-ban megpróbálta megszerezni a német királyi címet VII. Henrikkel szemben, ami azzal az előnnyel járt volna, hogy így a Capetingek – IV. Fülöp, Károly bátyja volt a német trón

uralkodó helyzete tovább erősödött a térségben, hiszen V. Kelemen az új császár megválasztásáig Róbertet nevezte ki helytartónak Itália területére.[107] Ugyanakkor II. Károly fiának továbbra is szembe kellett néznie II. Frigyes trinacriai király Nápolyt veszélyeztető támadásaival, amelynek hatására az 1310-es évek második felére ismét fellángoltak a guelf-ghibellin küzdelmek, amelyek ezúttal Genova körül csúcsosodtak ki.[108]

Az „Anjou restauráció" magában foglalta mindazon dinasztikus kapcsolatok érvényesítését, amelyek e nagyszabású tervek megvalósításához segítséget nyújthattak, olykor távoli, de stratégiailag fontos határvidékeken, jelesül a Balkánon és Magyarországon. Az Anjouk befolyásának növelése a félszigeten, amely mindenfajta szentföldi keresztes hadjárat előszobájának számított, az egyik legfontosabb kihívássá vált a dinasztia számára, különösen Akkon eleste (1291) után.[109] Anjou II. Károly 1294-

megszerzésének legfőbb támogatója – nagyobb befolyásra tesznek szert Itáliában. A számítás és a diplomáciai manőverezés végül nem vált be, 1308. november 27-én VII. Luxemburg Henrikre esett a választás. A pápa számára is jobban megfelelt Henrik személye Valois Károllyal ellentétben. A francia térnyeréssel szemben V. Kelemen joggal számíthatott I. Róbert nápolyi uralkodó segítségére, akit meg is tett Romagna grófjának. VII. Henrik itáliai útja során azonban súlyos konfliktus alakult ki közte és Toszkána, ill. számos észak-itáliai város között, ami feszültté tette Róbert, V. Kelemen és a német király viszonyát. Ennek hátterében az állt, hogy Róbert képviselte a király ellen fellázadt Toszkánában a pápa érdekeit, ugyanakkor a nápolyi király éppen Henriktől várta volna befolyásának kiterjesztését az Anjou fennhatóság alatt álló Provence szomszédságában, felújítva az egykori Arles-i Királyság gondolatát. A császári koronázásra Rómába igyekvő Henrik olvasatában az a tény, hogy a ceremónián Róbert nemhogy vonakodott megjelenni, hanem tulajdonképpen akadályozta a király bejutását a Szent Péter székesegyházba, és fegyveresen szegült szembe hűbérurával, felségsértést követett el, ezáltal pedig a helyzet megváltozott, és immár a nápolyi király is Henrik ellenfele lett. Ez egyúttal azt is jelentette, hogy a német király természetes szövetségesre lelt II. Frigyes trinacria-i (szicíliai) király személyében. Henrik a császári koronázást (1312. június 29.) követően előbb észak felé vette útját, és Toszkánában vonult fel, majd miután 1313. április 26-án hivatalosan is bűnösnek nyilvánította Róbertet hűtlenségre és felségsértésre hivatkozva, fegyvereit dél felé fordítva a nápolyi király ellen vonult. A Róbert számára egyre fenyegetőbb helyzet végül VII. Henrik váratlan halálával (1313. augusztus 24.) szűnt meg. ARMSTRONG 1932. 19, 31–37; BLOK 1932. 100–102; JOHNSTONE 1932. 310; GALASSO 2003. 94.

[107] ARMSTRONG 1932. 42.

[108] ARMSTRONG 1932. 42–44.

[109] ABULAFIA 1997. 112–113. A sikeres keresztes hadjáratok másik fontos záloga ugyanakkor az itáliában kereszteződő hatalmi ellentétek lecsendesítése volt, amelyben a 13. század második felének pápái igen aktív szerepet játszottak. A kérdésre ld. HOUSLEY 1982. 71–97.

ben fiát, Tarantói Fülöpöt az épeiroszi despota, Niképhorosz leányával és örökösével, Thamarral házasította össze. Jóllehet Fülöp számára Épeirosz birtokba vétele nehézségekbe ütközött, hasonlóan azokhoz, amelyek a II. Frigyes elleni szicíliai hadjárat során adódtak, az első Anjou-ház hatalmának kiterjesztése Konstantinápoly és Levante irányában túl nagyszabású és csábító terv volt ahhoz, hogy arról a dinasztia önként lemondjon. 1309-ben Fülöp eltaszította Thamart, majd újra házasodott: Valois Károly és Courtenay Katalin leányát, Katalint vette nőül.[110] Ezáltal Fülöpnek minden reménye megvolt, hogy Konstantinápoly címzetes császára lehessen.[111]

Magyarország jelentette az Anjouk számára a másik fontos kitörési pontot, nem csupán Anjou I. Károly nagyhatalmi aspirációi számára, hanem később, az „Anjou restauráció" idején is.[112] Már az első szicíliai Anjou uralkodó is kacérkodott a gondolattal, hogy szövetségre lépjen a magyar királlyal, ami jól beleillett a dinasztia nagyszabású terveibe. Az Árpádokkal való kapcsolatfelvétel minden bizonnyal része volt annak a diplomáciai manőver-sorozatnak, amelynek célja az volt, hogy a lehető legszélesebb támogatói építse ki maga körül Anjou I. Károly.

Dinasztikus kapcsolatot létesíteni a Magyar Királyság uralkodóival több, nagy reményekkel kecsegtető lehetőséget jelentett. Egyfelől IV. Béla a német királyi és császári címre pályázó egyik jelölt, Habsburg Rudolf szövetségese volt. Másfelől a király hitvese, Laszkarisz Mária rokonsága, a nikaiai császári család (Eiréné és Eudoxia Laszkarisz) is fontos támogatóként jöhetett szóba a nápolyi uralkodó Levantét illető terveinek megvalósításában. Nem mellékesen, az Árpádok uralma, befolyása alatt álltak stratégiailag jelentős balkáni területek: a dalmát partvidék, Bosznia, Szerbia és Bulgária.[113]

Ami a magyar uralkodókat illeti, a dinasztiák közötti esetleges házasság találkozott IV. Béla, fia V. István és utóda, IV. László érdekeivel is, akik hatékony szövetségest reméltek a királyság határait fenyegető törekvésekkel szemben. IV. Béla az 1241-1242-es mongol inváziót követően egyfajta szövetségi és védelmi zónát igyekezett kialakítani a királyság keleti és dél-keleti peremvidékén. Az 1240-es évek közepén megerősítette szövetségét a kunokkal: fiát, Istvánt a kunok fejedelmének leányával, Erzsébettel házasította össze.

[110] Vö. JOHNSTONE 1932. 310.

[111] Vö. CSUKOVITS 2012. 44.

[112] Vö. SZŰCS 1973. 841.

[113] ABULAFIA 1997. 114; CSUKOVITS 2012. 46.

1247-ben a Szörényi Bánságot és Kunország védelmét a johannitákra bízta, ám ez a terv egy évtized elteltével kudarcba fulladt. A Latin Császárság bukása (1261) óta a magyar királynak számolnia kellett Bulgária és Szerbia önállósodásával, amelyek sikerrel keresték a görög császár, VIII. Palaiologosz Mihály támogatását, aki maga éppen ezt a helyzetet kívánta megragadni, hogy befolyását visszaszerezze a Balkánon. Magyarországnak az 1260-as évek közepén-végén sikerült e folyamatnak útját állnia a II. Uroš szerb király és Konstantin bolgár cár felett aratott győzelmekkel. Jelentőségüket különösen megnövelte az újabb mongol betörés veszélye, amely éppen ennek az évtizednek az elején erősödött fel. Északon és Észak-Keleten a lengyel fejedelmek és 1258–1260-ig Halics töltötték be a mongolok ellenei védelmi zóna szerepét.[114]

A biztonsági zóna fenntartása rendkívül nagy erőforrásokat igényelt, ami még inkább szembetűnő volt az ország megosztottsága okán. Az 1260-as években ugyanis IV. Bélát és fiát egymással szembefordító háborúskodás árnyékolta be a királyság sorsát. Jóllehet a válság és a fegyveres konfliktus legkésőbb 1267 őszén elült, éppen annak köszönhetően kellett 1268-ban, esetleg újabb felfogás szerint 1269 áprilisa előtt IV. Béla csapatainak rendet teremteniük Szerbiában.[115] És akkor még nem szóltunk a nyugati határszélen mutatkozó esetleges fenyegetésről. II. Ottokár részese volt a korábbi magyar belső konfliktusnak. Az 1260-as évek végén IV. Béla békés viszonyt ápolt vele, ám a későbbi V. István király számára hatékony szövetségesi segítséget jelentett volna Ottokárral szemben.[116] E mellett egy esetleges Anjou szövetség megkötése mögött egy olyan elképzelés is megfogalmazódhatott – immár István érdekeinek megfelelően –, amely Béla szlavón herceg elszigetelését szolgálta volna, aki felesége, Brandenburgi Kunigunda révén rokonságban állt II. Ottokárral.[117] Az mindenesetre biztosnak látszik, hogy az Anjoukkal folytatatott tárgyalásokat magyar részről elsősorban a belső dinasztikus konfliktus határozta meg.

---

[114] PAULER 1899. II. 247, 252–254, 264–265, 269–270; SZŰCS 2002. 109–119, 177–178; ZSOLDOS 2007. 112–113. Újabban Bárány Attila részletesen foglakozott a kérdéssel és megállapította, hogy Magyarországra és a vele szomszédos területekre ebben az időben ismét az Arany Horda részéről nehezedett nagy nyomás, fenyegetés. Ugyanakkor az évtized közepétől komolyan felmerült a Szentföld védelme érdekében az lkán birodalommal kötendő szövetség is. BÁRÁNY 2009.

[115] SZŰCS 2002. 193–195; ZSOLDOS 2007. 112–113. Az események időrendjének legújabb értelmezésére ld. BÁCSATYAI 2020.

[116] SZŰCS 2002. 197.

[117] ZSOLDOS 2007. 114.

Anjou I. Károly 1267-ben, Provence-i Beatrix halálával özveggyé vált, és ekkor kapcsolatba lépett IV. Bélával, és megkérte Margit kezét, ami azonban a szentéletű domonkos *soror* részéről teljes elutasításra talált.[118] A tárgyalások 1268-ban más irányban, de folytatódtak, amelyek eredményeként a következő évben létrejött az Anjouk és az Árpádok dinasztikus szövetsége egy kettős házasság révén. László, a későbbi magyar király elvette Anjou Izabellát, Anjou I. Károly leányát, fia, a későbbi Anjou II. (Sánta) Károly pedig Máriát, István leányát. E frigy szolgált azután alapul a nápolyi Anjouk későbbi magyarországi trónigényéhez, a szövetség kimunkálásában, amely szervesen illeszkedik a megelőző évtizedek magyar dinasztikus politikájába, elsősorban az 1270-ben trónra lépő V. Istvánnak lehetett meghatározó szerepe.[119]

Egy tényezőt eleddig kevés figyelem övezett, jóllehet rámutat arra, hogy a kettős házasság milyen fontos volt Anjou I. Károly számára nagyratörő tervei megvalósítása – „birodalma" kiterjesztése és Konstantinápoly visszaszerzése – érdekében. A Mária és Izabella (Magyarországon Erzsébet) házasságát tárgyaló követség mellett mások is ültek abban a gályában, amely Velencét érintve Magyarországra tartott. E párhuzamos követségnek kellett tető alá hoznia egy szövetséget VIII. Palaiologosz Mihállyal szemben, ez azonban nem hozta meg a remélt eredményt.[120] Így a kettős házasság még inkább felértékelődött Károly számára. A Magyar Királyság ugyanis akkor jelentős, az Észak-Balkán térségének

[118] „*Interrogata de hora diei, respondit: „In hora none". dixit, quod per tres annos ante mortem ipsius, domina regina mater sua dixit sibi, quod volebat eam maritare domino regi Carolo de licentia domini pape, et ipsa sancta Margaretha respondit: „Si papa hoc fieri mandaret, nolo esse mattha, sed volo servare virginitatem domino Jesu Christo*". MREV I. 220; PAULER 1899. II. 271; PATEK 1918. 452; SZŰCS 1973. 842; SZŰCS 2002. 196; CSUKOVITS 2012. 46–47.

[119] MDEA I. 4–26, nr. 4–21; PAULER 1899. II. 271–272; PATEK 1918. 449–450, 458, 464–466, 491–492; SZŰCS 1973. 842–848; ZSOLDOS 2007. 113–114; BORGHESE 2008. 42–44; CSUKOVITS 2012. 46–49, 51; ZSOLDOS 2013. 211–212. FRAKNÓI 1901. 98. E szövetség következményeként segítette Anjou I. Károly az 1270-es évek végén IV. Lászlót II. Ottokárral szemben. Vö. MDEA I. 38–39, 40, 41–53, nr. 38, 40–57. Charles de Mérindol következetesen 1273-ra teszi a házasságok megkötését, V. Istvánt pedig tévesen 1273. évnél említi. MÉRINDOL 1988. 146; MÉRINDOL 2003. 278. Marczali Henrik szerint a házassági szerződés V. István kezdeményezésére jött létre. MARCZALI 1917. Ezt az elméletet Patek Ferenc elvetette. PATEK 1918. 449. Aktuálpolitikailag természetesen a szövetség inkább István érdekeit szolgálta, erre utal a rejtélyes „*contra Theutonicos et Theotonie adherentes prope ipsum ad quator dietas*" kifejezés, ami akár II. Ottokárra, akár Béla szlavón hercegre is értelmezhető. Mindenesetre az Anjou szövetség alkalmas volt arra is, hogy a Magyar Királyság balkáni érdekeinek fenntartásához is segítséget nyújtson. Ld. még alább!

[120] PATEK 1918. 482–490; SZŰCS 1973. 842–847; SZŰCS 2002. 196.

meghatározó állama volt katonai sikerei és saját dinasztikus házasságpolitikája révén. A Dragutin István, Uroš szerb király fia és Katalin, István ifjabb király leánya között létrejött frigy pecsételte meg a békét Magyarország és Szerbia között.[121] Bulgáriát illetőleg pedig IV. Béla hitvesének, Laszkarisz Máriának a rokonai révén volt a királyságnak befolyása: II. Theodorosz Laszkarisz leánya, Eiréné, a bolgár cár Konstantin felesége, valamint Laszkarisz János révén. A magyar király fényes rokonsága, különösen János – akit éppen VIII. Palaiologosz Mihály űzött el – egyúttal természetes szövetségest jelentettek Károly számára. Az Árpádokkal létrejött dinasztikus kapcsolat révén tehát Magyarország egyfajta „ugródeszkává" vált a szicíliai király nagyszabású geopolitikai törekvéseinek megvalósításához. Az Anjou uralkodónak azonban egyelőre le kellett nyelnie a keserű pirulát: 1270-ben a görög császár fiát, II. Andronikosz V. Istvánnak a konstantinápolyi udvarban élő leányával házasította össze.[122]

Ha a kettős házasság mögött meghúzódó magyar elképzeléseket vizsgáljuk, aligha lehet kétséges, hogy az nem jöhetett létre sem IV. Béla, sem fia, István akarata ellenére, kérdés azonban, hogy közös, avagy inkább valamelyikük érdekét tükrözte inkább a létrejött szövetség. A németekre és azok szövetségeseire vonatkozó kitétel értelmezhető úgy is, hogy az II. Ottokár esetleges ellenséges fellépése esetén nyújtott volna garanciát, ám közte és IV. Béla között 1261 óta béke honolt.[123] A cseh király elleni segítségnyújtás jóval inkább István törekvéseit tükrözhette, jóllehet, amint arról már szó esett, e záradék értelmezhető úgy is mint Béla szlavón herceg elszigetelésére tett kísérlet. Ez utóbbi ismét csak István érdekeivel állt volna összhangban, tekintve, hogy Béla herceg hitvese éppen Brandenburgi Kunigunda, II. Ottokár unokahúga volt.[124] A házasságkötéssel kapcsolatos okmányokban István neve mellett a *Szlavónia hercege* titulus is megjelenik, ami annak a következménye lehetett, hogy éppen a kettős házasság idején távozott az élők sorából Béla szlavón herceg, akinek területét immár István vette kezébe.[125] Ezzel, úgy tűnik, elesik az a magyarázati lehetőség, amely szerint a fenti kitétel Béla szlavón herceg elszigetelésére irányult. Sokkal inkább logikus arra gondolni, hogy István adott esetben II. Ottokár ellenében számított az Anjouk segítségére. Amióta 1260-ban a cseh király

[121] PATEK 1918. 491; SZŰCS 2002. 196.

[122] PATEK 1918. 491–493.

[123] ZSOLDOS 2007. 35.

[124] ZSOLDOS 2007. 35, 114.

[125] MDEA I. 21–22, 24 (18., 20. sz.); ZSOLDOS 2007. 118.

megszerezte Stájerországot, immár Habsburg Rudolf ellenfelének számított.[126] A már említett záradékban szereplő németeket (*Theutonicos*) illetőleg pedig ismét csak II. Ottokár személyéhez jutunk, hiszen az V. István koronázását elutasítók egy része – élükön Anna macsói hercegnővel – vagy egyenesen a cseh király udvarába menekültek, vagy, mint tették azt közülük sokan, akár fegyverrel is fellázadtak az új király ellen. Ilyen lázadókat fogadott be például a Zala megyei Pölöske várába Hahót nb. Arnold fia Miklós, ezek sorában pedig az eseményről beszámoló oklevél tanúsága szerint németek is voltak.[127] Más kérdés, hogy e németek – gyaníthatóan stájer lovagok – az 1270-ben megkötött cseh-magyar fegyverszünet ellenére továbbra sem hagytak fel a nyugati határszél támadásától.[128]

Mindezek fényében nem véletlen, hogy az Anjouk szövetsége az Árpádokkal és a Habsburgokkal az 1270-1280-as években keresztezte egymást. Az Anjouk és a Habsburgok között már az 1270-es évek végén felmerült a dinasztikus kapcsolat létesítésének gondolata, amelyet egy szövetségkötés előzött meg.[129] Az Anjou I. Károly unokájának és Habsburg Rudolf leányának összeházasítására vonatkozó tárgyalások végül 1280 január végén indultak meg. III. Miklós hajlandó volt megadni az engedélyt mind a két félnek. Habsburg Klemencia ugyanis II. András unokájának, Andrásnak a jegyese volt. Martell Károly pedig Rudolf másik leánya, Gutta irányába köteleződött el korábban.[130] A pápa ekkor küldte el Matthaeus Orsini kardinálist és Benedictus de Anagnia pápai írnokot (a későbbi VIII. Bonifácot). Ők 1280 október elejét jelölték ki időhatárként ameddig Habsburg Klemenciának és kíséretének el kellett jutnia Bolognába, hogy ott találkozzék a jövendőbeli férjjel.[131] A szövetség és a házasság megkötését azonban hátráltatta III. Miklós halála (1280. augusztus 22.) és azok a nehézségek, amelyeket Anjou I. Károlynak Provence területén előbb rendezni kellett. Klemencia

[126] SZŰCS 2002. 197; ZSOLDOS 2007. 35, 43

[127] „[…] *ymo pocius ad castrum suum Pliske Teutonicos nobis et regno Hungarie* […] *inimicos introduxit* […]". ÁÚO XII. 8; ZSOLDOS 2007. 127.

[128] ZSOLDOS 2007. 127–132.

[129] Vö. KALTENBRUNNER 1889. nr. 162, 163, 165 (1279. június 3.), 209, 211; HUFFELMANN 1911. 3; KIESEWETTER 1999. 54–56, 58.

[130] KALTENBRUNNER 1889. nr. 209. (1280. január 23.); MGH Const. III. 232–233, nr. 241 (utolsó megtekintés: 2021. augusztus 31.); HUFFELMANN 1911. 3–4; KIESEWETTER 1999. 54–56, 58.

[131] KALTENBRUNNER 1889. nr. 211. (1280. február 3); MGH Const. III. 233–236, nr. 242–243 (utolsó megtekintés: 2021. augusztus 31.); HUFFELMANN 1911. 3–4; KIESEWETTER 1999. 54–56, 58.

mindenesetre már úton volt Észak-Itáliába, amikor a kardinálisok tanácsa elrendelte Toszkána kommunáinak, hogy illően fogadják, és biztosítsák biztonságos áthaladását.[132] Végül, az új pápa, IV. Márton 1281 májusában megerősítette Anjou I. Károly és I. Rudolf szövetségkötését. Ebből az alkalomból nyolc oklevelet állítottak ki, ezek egyike volt Habsburg Klemencia és Martell Károly házassági szerződése.[133]

A nápolyi Anjouk és az Árpádok szövetsége ugyanakkor elég akadozva működött, legalábbis IV. László részéről. A király mellőzte törvényes hitvesét, Anjou Izabellát (Erzsébetet), akit végül el is taszított magától az országból gyakorlatilag teljes eredménytelenséggel tevékenykedő Fülöp fermói püspök, pápai oldalkövet távozását követően.[134] László nem kímélte a királyné jövedelmeit, 1287 táján börtönbe vetette, ágyast tartott, név szerint egy Édua nevű szolgát. Nem véletlen, hogy Lodomér esztergomi érsek mérges viperának (*venerosa vipera*) nevezte őt, de a főpap szemrehányásaiból kijutott László anyjának, Erzsébetnek is, akit frappáns szójátékkal *antimonialis*nak címzett, azaz a szent életű apácákra használatos *sanctimonialis* szöges ellentéteként tekintett rá.[135] 1290-ben IV. László gyilkosság áldozata lett, halála pedig, legalábbis elméletileg utat nyitott a nápolyi Anjouk magyarországi trónigényének érvényesítése előtt, akik V. István magyar király leánya, Magyarországi Mária révén remélhették annak beteljesülését. Mária jogait idősebb fiára, Martell Károlyra hagyományozta, két ok miatt. Egyrészt azért, mert öröklési jogon támasztott trónigényét a magyarországi egyházi és világi elit nagy része félresöpörte, és helyette vitatott származása ellenére III. András tették meg uralkodónak.[136] Másrészt Mária férje, Anjou II. Károly 1284 és 1288 között az

[132] KALTENBRUNNER 1889. nr. 232. (1281. február 11.); HUFFELMANN 1911. 3–4; KIESEWETTER 1999. 54–56, 58.

[133] KALTENBRUNNER 1889. nr. 233. (1281. május 25.): VIII; HUFFELMANN 1911. 3–4; KIESEWETTER 1999. 54–56, 58. (május 24!); CSUKOVITS 2012. 49. (1287!)

[134] KOVÁCS 2019.

[135] KARÁCSONYI 1910.

[136] ZSOLDOS 1994; SZŰCS 2002. 322–347; CSUKOVITS 2012. 38. Habsburg Rudolf pedig azon az alapon követelte a magyar trónt idősebb fia, Albert számára, hogy IV. Béla a mongol hódítás idején hűségesküt tett Frigyes osztrák hercegnek. A Habsburgok a következő években nem tudtak érdemben fellépni igényeik érvényesítése érdekében, Rudolf halála után ugyanis a választófejedelmek nem Rudolf idősebb fiát, az uralkodásra kijelölt Albertet, hanem Nassaui Adolfot választották meg, Rudolf fia pedig csak Adolf legyőzése után (1298. július 2., göllheimi csata) tudta a trón visszaszerezni. BLOK 1932. 84–87.

Aragónok „vendégszeretetét" élvezte, így a kormányzat szempontjából II. Róbert, Artois grófja és Károly fia, Martell Károly számított Nápoly igazi urának.[137]

A lehetőség tehát 1290-ben adott volt, Martell Károly pedig nem késlekedett fellépni anyja révén reá háruló jogai védelmének érdekében, III. András ellenében.[138] 1292-ben ténylegesen is kezébe vette a Mária által reá hagyományozott „anyai örökség" visszakövetelését, egyelőre sikertelenül.[139] Az évtized során apjával közösen, majd halála (1295) után immár Anjou II. Károly, végül másik fia, Róbert igyekeztek szövetséget létrehozni a „Magyar Királyság visszaszerzése" (*recuperatio regni Ungarie*) érdekében Velencével és a dalmát városokkal.[140] Támogatást kerestek jelentősebb tartományuraknál, a Héder, a Subić és Babonić családoknál,[141] a szerb Dragutin Istvánnál és fiánál,[142] nem beszélve egyes észak-itáliai városokról.[143]

A nápolyi Anjouk semmiképp sem voltak hajlandóak lemondani erről a nagy és erőforrásokban gazdag országról, jogigényület Martell Károly halála után (1295) is fenntartották. Megszerzése szorosan illeszkedett Anjou II. Károly nagyszabású terveibe, ami indokolja, miért is kereste annyira egyes magyar tartományurak segítségét. Az ifjú Anjou trónkövetelőt, a majdani I. Károly magyar királyt nem véletlenül, még III. András

[137] KIESEWETTER 1999. 165–166; CSUKOVITS 2012. 48.

[138] MDEA I. 76–77, nr. 94 (1290. április 21.). 1291 őszén Anjou II. Károly elküldte követeit Magyarországra, akiknek a feladata az volt, hogy a magyar egyházi és világi előkelőktől hűségesküt vegyenek. Uo. 78–79, nr. 96 (1291. szeptember 21.). CSUKOVITS 2012. 49.

[139] MDEA I. 82–85. nr. 100, 101, 115–116. Vö. a magyar trónra vonatkozó jogigény megerősítését: uo. nr. 137 (1294. június 22.); KIESEWETTER 1999. 375; CSUKOVITS 2012. 49.

[140] MDEA I. 103–112, nr. 131–133 (1294-ben).

[141] MDEA I. 81–82, nr. 99 (1291. január 5), 87–88, nr. 104 (1292. április 12.), 90–91, nr. 108 (1291. április 21.), 95–96, nr. 117 (1291. augusztus 19.), 114, nr. 136 (1294. június 20.), 119, nr. 142 (1294. július 8.), 121–125, nr. 146 (1295. április 1.), 148 (1295. május 28.), 149 (1295. június 17.), 150 (1295. június 18.), 127–128, nr. 154 (1296. március 4.), 134–136, nr. 162, 163 (1299. június 19., augusztus 4.), 161, nr. 202 (1301. január 19.) 136–137, nr. 164, 165 (1299. szeptember 7.), 139–140, nr. 169 (1299. november 26.), 421, nr. 399 (148b), 400 (158b). Vö. CSUKOVITS 2012. 49, 53–54; ZSOLDOS 2013. 217–218, 225; SZŰCS 2002. 479.

[142] MDEA I. 94–95, nr. 115, 116 (1282. augusztus 18.). Vö. BUDAK – JURKOVIĆ 2003. 205–206.

[143] MDEA I. 116–118, nr. 139 (1294. június 5.).

halála előtt útnak indította hozzájuk.[144] A kezdeményezés minden bizonnyal nagyapjától származott, aki 1300 májusában három gályát és megfelelő anyagi erőforrásokat is rendelkezésre bocsátott a magyarországi expedícióhoz.[145] Természetesen felmerül a kérdés, hogy ebben mennyire vállalt tevőleges szerepet nagybátyja, Róbert, aki Károly Magyarországra küldésével megszabadulhatott egy lehetséges riválistól. 1295–1296-ban ugyanis jelentős változások következtek be a nápolyi udvarban. Előbb meghalt Martell Károly, majd nem sokkal később Anjou Lajos fogadalmat tett és magára öltötte a ferences szerzetesek öltözékét. Így Anjou II. Károly egyetlen lehetséges politikai szövetségese Róbert maradt, aki pedig aligha akart volna erről lemondani a leszármazásban egyébként előkelő helyet elfoglaló Károllyal szemben.

Az a megfontolás, amely szerint az ő Magyarországra küldése tulajdonképpen kedvező ürügy volt Róbert számára, hogy esetleges ellenlábasától megszabaduljon, nem maradt visszhang nélkül, és éppen 1328 táján bukkant fel, amikor a nápolyi uralkodónak egy igen komoly válsággal kellett szembenéznie, örököse, Károly Calabria hercege halálával. A gyanút a nápolyi Anjouk kérlelhetetlen kritikusa Dante hintette el, akit elfogulatlansággal aligha lehetne vádolni. Egy provence-i névtelen szerző ellenben olyan magyarázattal szolgál, amely hihetővé teszi, hogy Róbert szándékosan igyekezett Károlyt kizárni a nápolyi örökségből. A szerző szerint ugyanis azáltal, hogy Róbert, az immár magyar uralkodóvá lett I. Károly fiát, András ismerte el Calabria hercegének és adta hozzá unokáját, Johannát, és ezzel Nápoly potenciális örökösévé tette, tulajdonképpen azt a vétket igyekezett kiengesztelni, amelyet azáltal követett el, hogy András apját korábban kizárta az öröklésből.[146] Nem kétséges, hogy Károly mellőzése tudatos politikai lépés volt, ami már 1297-ben testet öltött, amikor Róbert jogainak elismertetését Anjou II. Károly sikerrel kérte VIII. Bonifác pápától. A pápa ugyanis arra az álláspontra helyezkedett, hogy a nápolyi trónt Károly halála esetén legközelebbi és legidősebb férfi rokona, azaz egyedül

[144] MDEA I. nr. 181, 183; HUFFELMANN 1911. 6 (1299!); CSUKOVITS 2012. 51. Huffelmann joggal írt 1299-et, hiszen az előkészületek már a Károly tényleges elutazását megelőző évben megkezdődtek. Vö. MDEA I. 134–147, nr. 162–180 (1299–1300).

[145] MDEA I. 148–152, nr. 181–190 [199!], 156, nr. 195, 157, nr. 197. Bár a forrásokban Károly neve szerepel, Magyarországi Mária, aki személyében, és majd alább láthatjuk, reprezentációjában is kifejezte a trónigényét, esetleges szerepe is komolyan mérlegelendő ebben a lépésben.

[146] HÉBERT 2003. 102. Vö. CSUKOVITS 2012. 51. A provence-i névtelen szerző művére ld. LUCHERINI 2013. 352. Ma a párizsi Bibliothèque Nationale gyűjteményében található: BNF Fr. 1049, fol. 14v–16r.

életben levő fia, Róbert örökölje. Ezzel gyakorlatilag már 1297-ben kizárták Martell Károly fiát Károlyt, a későbbi magyar királyt.[147] 1309-ben azután II. (Sánta) Károly ténylegesen is Róbertre testálta a Nápoly feletti hatalmat, és az esetleges öröklésből unokaöccsét teljességgel kizárta.[148] Akármi is volt Róbert motivációja, I. Károly kizárása a nápolyi dinasztikus politika szerves részét képezte.

E sorsfordító időszak pápái, IV. Miklós és VIII. Bonifác következetesen kiálltak az Anjouk magyarországi trónigénye mellett.[149] A királyságnak stratégiai jelentőséget tulajdonítottak erőforrásai gazdagsága okán, ami már megragadta az 1269-es kettős házassági szerződést kimunkáló követség egy tagjának figyelmét is.[150] És ehhez járult az ország helyzetében rejlő geopolitikai lehetőség is, hiszen a keresztes hadjáratok felvonulási útja mentén helyezkedett el, és érdekszférája és befolyása révén meghatározó volt a Duna egész vonala mentén. Ennek pedig nagy jelentősége volt Anjou II. Károly egyéb jelentős dinasztikus kapcsolat építési vállalkozásaiban.

Nápoly királya ugyanis épp ezidőtájt igyekezett szövetségi rendszerét Nyugat felé is kiterjeszteni. 1289-ben Anjou II. Károly leánya, Margit kezét IV. (Szép) Fülöp fiának Valois

---

147 „[…] *de praefatis liberis maribus in eodem gradu per eamdem lineam concurrentibus, primogenitus, et de duabus feminis primogenita, et mare et femina in eodem gradu similiter concurrentibus, masculus omnibus aliis praeferatur. Is autem de praedictis liberis primogenitus intelligatur, et in eodem regno tibi sit successor, et heres, quem mortis tuae priorem gradum et maiorem natu reperiri continget.*" AAV Reg. Vat. 48, fol. 269r-v; RB VIII. nr. 1977. VIII. Bonifác 1297. február 24-én erősítette meg Róbert nápolyi trónöröklését mint a király hűbérura, és külön kitért arra, hogy II. Károly hatalmát nem örökség, hanem az Apostoli Szék jóvoltából nyerte el. MISKOLCZY 1928. 21. (1297. február 27.!); BERTÉNYI 1987. 89. Általánosságban: FRAKNÓI 1901. 102; ARMSTRONG 1932. 6.

148 Ezt azután V. Kelemen is helyben hagyta, jóllehet Károly tiltakozást nyújtott be. Károly akkor sem léphetett volna Róbert örökébe, ha ő vagy fiai meghaltak volna, ebben az esetben Róbert testvére Fülöp (és utódai) örökölték volna a Nápoly feletti uralmat. FRAKNÓI 1901. 151; MISKOLCZY 1928. 24–27. BERTÉNYI 1987. 89–90.

149 KIESEWETTER 2006; CSUKOVITS 2012. 56, 59; KISS 2018.

150 Vö. Bernard montecassinói apát jelentésével: „*Sed domus Hungarie incredibilem habet potenciam, indicibilem quidem armatorum gentem, ita quod in partibus Orientis et Aquilonis nullus sit pedem ausus movere, ubi triumphator, Rex scilicet gloriosus, potentem exercitum suum movit, et ingressum terre quandoque potentis Principis comminatur; maior enim pars Orientis et Aquilonis Regnorum et Principatuum, tam per parentelas quam subiugaciones, eius subiacet dicioni*". ÁÚO VIII. 316. ZSOLDOS 2013. 211; CSUKOVITS 2012. 35. Bernard személyére ld. HEURTEBIZE 1931. Vele kapcsolataban érdemes megjegyezni, hogy a jelentés mellett egy krónikás alkotást os hátrahagyott az utókorra, amelyet nemrég fedezett fel Thierry Pécout, aki jelenleg is a szöveg kiadásán dolgozik. Ezúton is köszönöm neki a szíves tájékoztatást.

Károlynak ígérte, aki a következő évben megkapta Anjou és Maine grófságokat.[151] Martell Károly 1295-ben megerősítette a frigyet apja dinasztikus politikájának folytatásaként.[152] Megszokott jelenség, hogy a házassági szerződés egyes záradékai fedik fel igazán az így létrejött szövetség valódi céljait. A két grófság átadásáért cserébe ugyanis Valois Károly lemondott a korábban, anyja, Aragóniai Izabella révén, pápai segítséggel elnyert Aragóniáról, Valenciáról és Barcelonáról. Margit Anjou és Maine grófságokra vonatkozó haszonélvezeti jogának fenntartása, és azok visszaszolgáltatása (a házasság meghiúsulása esetén) adtak garanciát arra, amit az Anjouk az egész ügylettől reméltek: kiegyezést és megbékélést legfontosabb riválisukkal a Mediterráneumban, az aragónokkal és a Valois-kkal. E záradékok megkönnyítették ezt a folyamatot, jóllehet Valois Károly ünnepélyes lemondása 1295. június 20-ig váratott magára.[153]

1296-ban Magyarországi Mária vette kezébe unokája, a fiatal Beatrix sorsát, akit szülei halálát követően minden bizonnyal Martell Károly valamelyik tisztségviselőjének gondjaira bíztak.[154] Hamarosan azonban Beatrix is a nápolyi Anjouk dinasztikus ambícióinak eszköze lett. Feleségül kívánták adni ugyanis a vienne-i dauphinhez, II. Jánoshoz, Tour de Pin urához.[155] E szokatlannak tűnő lépésnek a magyarázatát az adja meg, hogy a frigy megerősítette a nápolyi Anjouk helyzetét Provence környezetében,

[151] ANF J 410, nr. 2, 3; PETIT 1900. 17–18; JOHNSTONE 1932. 310.

[152] MDEA I. 125–126, nr. 151 (1295. június 28.).

[153] PETIT 1900. 17–22.

[154] Huffelmann szerint egy bizonyos Pietro Braher volt ez a személy, aki Petrus de Bracheriis vagy Petrus Habrac névalakban azonosítható. Az első Anjou II. Károly várnagya volt Campaniában, így kevéssé valószínű, hogy egyidejűleg Provence-ban tartózkodott volna. http://base.angevine-europe.huma-num.fr/prosopange/html/dictionnaire.html?id=3574 (megtekintve: 2019. március 14.). A másik saint-aubani bailli, aki Montblanc, Amirat és Briançonnet területét felügyelte: http://base.angevine-europe.huma-num.fr/prosopange/html/dictionnaire.html?id=5329 (megtekintve: 2019. március 14.). Sajnos az ő esetében sem bizonyítható a közvetlen kapcsolat sem Martell Károllyal, sem Anjou II. Károllyal. Nem kizárt, hogy Martell Károly gyermekeinek a felügyeletét a Druget család valamely tagja látta el. Az újabb kutatások kimutatták, hogy a Drugetek több nemzedéke (I. Miklós és I. János) is kapott olyan megbízást, hogy fiatal nápolyi hercegek és hercegnők kíséretét biztosítsa. Vö. BERTA 2016 és KOVÁCS 2015 (Đura Hardi kutatásai alapján). Vö. MDEA I. 91, nr. 110 (I. János?), 132, nr. 158 (Miklós). Ez utóbbi dokumentum Martell Károly gyermekeire, Beatrixra, Károlyra és Klemenciára vonatkozik!

[155] HUFFELMANN 1911. 6; CSUKOVITS 2012. 50; PROCTOR-TIFFANY 2013. 74; DIDIER-ROCHE 2015. 11–12. DIDIER-ROCHE 2015. 12, 19; KRISTÓ 2005. 14.

egyúttal egy francia-nápolyi szövetségnek is megágyazott.[156] Itália mellett az Anjouk a 13. század közepe óta különösen fontosnak tartották befolyási területük kiterjesztését a Rhône völgyében, Gap, Grignan, Avignon, Orange irányában is. Ebbe a sorba jól beleillett vienne-i Dauphiné szövetsége, főként azután, hogy 1274-ben III. (Merész) Fülöp X. Gergely pápának adományozta Venaissin grófságának területét, ami így mintegy éket vert az egyre nagyobb kiterjedésű Anjou érdekszférába.[157]

E hosszasnak tűnő bevezető szükségesnek mutatkozott ahhoz, hogy Klemencia és testvére Beatrix szerepét, helyét könnyebben megtaláljuk e szövevényes dinasztikus politika útvesztőiben. Klemencia 1293. február 7-én született Martell Károly és Habsburg Klemencia legfiatalabb gyermekeként, bátyja, I. Károly (1288–1342) magyar király, nővére Beatrix volt (1290–1354).[158]

Klemencia gyermekéveit a források hiánya miatt továbbra is homály fedi. Életét minden bizonnyal a korának megfelelő, hercegnőket megillető udvari neveltetés mindennapjai töltötték ki, amelynek célja a társadalmi normák elsajátítása volt és a felkészítés arra, hogy nápolyi Anjouk diplomáciai törekvéseinek eszköze, szép és okos hercegnő váljon belőle.[159] Az 1295-ös esztendő éles határvonalat képezett, hiszen ez év augusztusában távozott az élők sorából a két szülő.[160]

---

[156] FOURNIER 1891. 378. Az Anjouk 1270-es évek óta a Habsburgok szövetségeseinek számítottak. Uo. 279. Dauphiné elhelyezkedésénél fogva – az egykori Burgund, vagy más néven Arles-i Királyság területén feküdt – ugyanis mintegy ugródeszkát jelentett ennek a csak elméletben létező államnak a feltámasztására. Jelentőségét jól mutatja, hogy e királyság megszerzésére az Anjouk mellett igényt formáltak a Plantegenetek is, ez állt I. Edward leánya, Johanna és Rudolf fia, Hartmann tervezett házasságának hátterében, amely az 1270-es évek közepétől egészen kiszemelt fér 1281. évi haláláig napirenden volt. Vö. BÁRÁNY 2012. Egyébiránt I. Károly később igyekezett e házasságból fakadó előnyöket a maga javára fordítani és kiaknázni. Erre 1317-ben került sor. Uo. 378. 2. jz; FEJÉR vol VIII/2. 41–42; AOklt. IV. nr. 407; FRAKNÓI 1901. 151. Erről ld. még részletesen a II. részben.

[157] AURELL – BOYER – COULON 2005. 189–191.

[158] Jean-François Dreux du Radier közöl egy rövid, de sok hibát rejtő bibliográfiát. DREUX DU RADIER 1808. 167–169; PROCTOR-TIFFANY 2013. 74; DIDIER-ROCHE 2015. 11–12.

[159] Általában ld. CASSAGNES-BOUQUET 2009. 7–37; DIDIER-ROCHE 2015. 19

[160] Az akkoriban Nápolyt sújtó pestis okozhatta a szülő halálát. Habsburg Klemenciával kapcsolatban egyes szerzőknél felmerült, hogy már 1293-ban távozott az élők sorából. Ennek azonban egyes 1295. augusztusi források ellentmondanak. Csak ezt követően szerepel az egyértelmű, „bone memorie" kifejezés vele kapcsolatban. Vö. HUFFELMANN 1911. 5, 11. jz; CSUKOVITS 2012. 50.

A Martell Károly és Habsburg Klemencia halála rányomta a bélyegét az árván maradt gyermekeik sorsára. A báty és a két leánytestvér sorsa hamarosan el is vált egymástól. Károly nemsokára útra kelt, hogy megkísérelje birtokba venni magyarországi örökségét. Beatrix pedig a nápolyi Anjouk éppen újjászerveződő „birodalma" északnyugati határvidékének megerősítését szolgáló dinasztikus politika eszköze lett.

Ami Klemenciát illeti, ő továbbra is Nápolyban élt nagyszülei gyámsága alatt, de ő maga is lényegében a dinasztikus politika bármikor bevethető „eszköze" volt. És az Anjou hercegnő nagybátyja, Róbert nem volt híján a nagyszabású terveknek. Az „Anjou restauráció" örököseként egyszerre kellett visszavernie az aragón riválisok fenyegető törekvéseit, amelyet éppen saját házasságkötéseivel próbált elérni. A két frigy – először Aragóniai Jolántát, III. Péter király leányát vette nőül 1297-ben, majd 1304-ben Mallorcai Sanciával, Jakab mallorcai uralkodó (I. /Hódító/ Jakab fia) leányával lépett házasságra – jól jelzi ennek a politikának az elsődlegességét.[161] Testvére, Martell Károly halálát követően (1295), öccse, Róbert egyre aktívabb szerepet vállalt Nápoly életében apja Anjou II. Károly oldalán, aki 1309-ben távozott az élők sorából.

Klemenciát sokáig nem jegyezték el, ami ennek az igen intenzív dinasztikus politikának az ismeretében meglehetősen meglepő jelenség. Kifejezetten érdekes, hogy az első ezirányú kísérletekre csak a 14. század első évtizedében került sor. A magyarázat minden bizonnyal abban keresendő, hogy ezidőtájt – az 1290-es évek közepétől eltelt másfél évtized során – az Anjouk figyelmét sokkal inkább IV. (Szép) Fülöp és VIII. Bonifác konfliktusa, V. Kelemen megválasztása és a szicíliai háború kimenetele kötötte le.

Anjou II. Károly halála előtt 1308-ban 8000 uncia aranyat hagyományozott Klemenciára, amely összeget 1000 unciára kellett leszállítani, amennyiben a Martell Károly árván maradt leánya valamely női szerzetesi közösség tagjainak sorába lépett volna.[162] Ez aligha állhatott nygabátyja, Róbert érdekében, akinek figyelmét felkeltette a tekintélyes összeg és a Klemencia kiházasításában rejlő diplomáciai, dinasztikus politikai lehetőség. Nem is késlekedett sokat, hogy mindezt kihasználja.

Róbert és II. Jakab mallorcai király elérkezettnek látták az időt, hogy szorosabbra fonják az Anjouk és a barcelonai uralkodóház kapcsolatát. Olyan szövetség körvonalazódott a

[161] Vö. HÉBERT 2003. 100.

[162] „*relinquimus iure institutionis Clementiae filiae regis Hungarie pro dote octo milia unciarum auri, sed si voluerit religionem ingredi, instituimus eam in mille unciis ei semel solvendis*". FEJÉR VIII/1. 247; AOklt. I. nr. 323.

Földközi-tenger nyugati medencéjében, amely meglehetős elégedettséggel töltötte el az érdekelt feleket, és amely kölcsönös támogatást biztosított a közös ellenféllel, II. Jakab aragón uralkodóval szemben. Ez utóbbi III. Péter király fia volt, aki 1276-ban nyerte el Aragóniát, Barcelonát és Valenciát apjától, I. Jakabtól, míg Mallorca, Cerdagne, Roussillon és Montpellier testvére, II. Mallorcai Jakab kezére került. Ezzel egy rendkívül súlyos belső konfliktus támadt III. Péter, fia, II. Aragóniai Jakab, illetve Péter testvére a szintén Jakab nevet viselő mallorcai uralkodó között.[163] Ennek fényében érdemes értelmezni Róbert nápolyi uralkodó diplomáciai manővereit.

1309 decemberének elején született meg a Klemencia és II. Mallorcai Jakab fia, Mallorcai Ferdinánd között köttetendő házasság terve a felek közötti levelezés tanúsága szerint.[164] A frigy fontosságát mutatja, hogy Mallorcai Jakab már 1309 decemberében megpróbálta tető alá hozni Róbert fia, Károly calabriai herceg és saját leányának egybekelését, ám a terv meghiúsult.[165] Azonban Klemencia eme első kiházasítási terve is fiaskóval végződött 1310-ben Róbert túlzott követelései miatt. A nápolyi uralkodó ugyanis kikötötte, hogy Ferdinánd és a család barcelonai ága mondjon le minden esetleges itáliai követeléséről.[166] Ezt követően Klemencia sorsának alakítását saját bátyja, I. Károly vette kezébe, aki húga kiházasításától remélte helyzete megerősítését Magyarországon. Az akkori egyik legjelentősebb tartományúr, Csák Máté volt a kiszemelt férj Klemencia számára.[167] Történt mindez a jól ismert eseményeket követően, amelyek Károly királyi hatalmának fokozatos elismertetését szegélyezték. Az ezidőtájt az országban tartózkodó pápai legátusnak köszönhetően a kékesi találkozó és a pesti gyűlés biztosította, hogy a tartományurak többsége elfogadja Károlyt királynak,[168] majd ennek hatására lassanként sikerült biztosítania a törvényes koronázáshoz szükséges feltételek teljesülését, amelyre

[163] ABULAFIA 1997. 48–49, 115–118.

[164] AARAG III. 211–212; AOklt. II. nr. 779.

[165] HUFFELMAN 1911. 11.

[166] HUFFELMANN 1911. 9–14; PETRUCCI 1970. 40; VOCI 1998. 465 96. jegyzet.

[167] II. Jakab igen pontos információkkal rendelkezett a magyar helyzetről Károly megérkezése óta. AArag I. 110–112, 241–242, III. 172; AOklt. I. nr. 69, 130, II. nr. 300. Vö. ZSOLDOS 2013. 218–219.

[168] Nem könnyítette meg a helyzet rendezését, hogy V. Kelemen ugyanarra az álláspontra helyezkedett, mint elődei, IV. Miklós és VIII. Bonifác, akik maguknak tartották fenn a magyar trón betöltésének a jogát. Az Anjouk jogát öröklés címén elfogadták Vencel követelésével szemben, és egyúttal kizárták a szabad királyválasztás jogát is. KIESEWETTER 2006; KISS 2018; KISS 2020.

végül csak 1310-ben került sor.[169] I. Károly Csák Máté és Klemencia frigyétől nyilván azt remélte, hogy biztosítja számára a tartományúr jóindulatát, ami még a fenti események előtt megerősítette volna az Anjou trónkövetelő helyzetét.[170] Ez azonban nem következett be, így a házasság terve is kútba esett, jóllehet arról Róbertnek is tudomása lehetett.[171]

Róbert és II. Aragóniai Jakab levelezéséből az is kiderül, hogy 1309 végén már tárgyalások folytak a mallorcai király fia, Ferdinánd és Klemencia esetleges összeházasításáról, amelyet az aragón uralkodó is szorgalmazott, és Róbert támogatását és közreműködését kérte a megvalósításhoz.[172] Róbert minden bizonnyal ezért lépett kapcsolatba unokaöccsével Károllyal. Ennek a pontos időpontja ugyan nem ismert, annyi mindenesetre biztos, hogy Róbert követet küldött Magyarországra Riccardus de Comite személyében, aki november végén már menlevelet kapott, hogy a nápolyi királynak beszámoljon.[173]

1310-re újabb fordulat következett be, miután II. Aragóniai Jakab második felesége, Anjou Blanka (Anjou II. Károly leánya) elhalálozott, és immár az aragón uralkodó kívánta megszerezni Klemencia kezét. Jóllehet e frigy csábító szövetséget jelenthetett volna Nápoly és Aragónia között, Róbert mégsem támogatta ezt az új házassági tervet. Erről a meglehetősen ellentmondó hozzáállásról Guillermus Scarreri szolgál felvilágosítással.[174] Ő azzal a céllal érkezett 1312 tavaszán Róberthez, hogy megszerezze beleegyezését Klemencia és II. Aragóniai Jakab tervezett házasságához. A követ azonban elutasító választ kapott, amelynek hátterében két súlyos érv fogalmazódott meg a nápolyi király részéről:

---

[169] ZSOLDOS 2005. 16–17; ZSOLDOS 2019. 19–22; RÁCZ 1996. 59; KISS 2010; CSUKOVITS 2012. 112.

[170] Vö. AARAG III. 212–213; AOklt II. nr. 821–823; CSUKOVITS 2012. 112.

[171] A házasság terve szerepel II. Jakab egy Róberthez intézett levelében: „*De hocque similiter a reverendo in Christo patre domino Gentili cardinale in Ungaria apostolice sedis legato litteram asserit recepisse, qui sic etiam in ea significavit eidem ipsorum regis et legati fore intentum antefatam puellam cum aliquo ex magnatibus regni Ungariae matrimonio collocare, a quo rex prefatus auxilium obtinere valeat pariter et favorem*". HUFFELMANN 1911. 16, 53. jegyzet. Vö. uo. 14–19.

[172] AARAG III. 211–212; AOklt II. nr. 779.

[173] MDEA I. 189, nr. 247.

[174] A nápolyi király szolgálatában álló világi személy volt. A későbbiekben 1313-ban tanácsosként (*consiliarius*), ill. toszkánai kapitányként (*capitaneus gentis armigere in Tussie partibus*), 1313–1314-ben pedig mint római helynök (*vicarius in Urbe pro rege*) szerepel. Az adatokra ld. a Prosopange adatbázist: http://base.angevine-europe.huma-num.fr/prosopange/html/dictionnaire.html?id=832#1369 (utolsó megtekintés: 2021. 09. 22.)

1) Klemencia bátyja, a magyar király nem szívleli Róbertet, és felettébb valószínű, hogy inkább II. Aragóniai Jakabnak nyújtana segítséget a nápolyi királlyal szemben; 2) Aragónia királyának halála esetén özvegye igen kiterjedt földbirtokokokkal rendelkezne, és befolyása igencsak megnövekedne. Ennek sajnálatos következménye lenne, minthogy eddig az aragón királyok nem rendelkeztek nagy területekkel, de ebben az esetben Klemencia okán a magyar király, aki Róbert iránt ellenszenvet táplál, fegyvereit a nápolyi király ellen fordítaná. Éppen ezáltal támadna újra feszültség Nápoly és Aragónia között, jóllehet a felek korábbi ellentétei éppenséggel rendeződni látszanak. Róbert II. Aragóniai Jakab értésére adta, hogy nem kívánja az apák közötti háborúskodás kiújulását. A követ, Scarreri jelentéséből az is kiderül, hogy Frigyes osztrák herceg megkérte Jakab leánya, Aragóniai Izabella kezét, és a tárgyalások megkezdődtek.[175] A nápolyi uralkodó reakciója a fenti levél tartalma mellett még inkább érthetőbbé válik, ha figyelembe vesszük, hogy V.

[175] „*Quia Guilelmus Scarreri fuit locutus nobis de matrimonio inter ipsum regem Aragonum fratrem nostrum et spectabilem mulierem Clemenciam neptem nostram, hec sunt, quare nobis non placeret matrimonium prefatum. Primo qua audimus regem Ungarie fratrem ipsius Clemencie non esse bone intencionis et voluntatis ad nos et statum nostrum. Ideo timemus, quod si contingeret, quod dissencio esset inter nos et regem Ungarie antedictum quod rex Aragonum inclinaretur ad regem Ungare vel gens sua, vel et ispe rex efficeretur tepedior ad negocia et defensiones nostras et filii nostri assumendas. secundo, quod propter hoc, quod dictum est, si rex Aragonum decederet ante dictam Clemenciam, ipsa remanente posset multum in terra regis Aragonum in predicti Aragonia et Cathalonia et cum baronibus Cathalonie et Aragonie, praerestim quia regine multum possunt; et fortasse hoc posset accidere, dum filii regis Aragonum adhuc parvi sunt, sic quod ad eius regimen tam filii, quam terra quam barones quam populi devenirent, possent per dictam Clemenciam, ubi rex Ungarie male esset nobiscum, reduci contra nos et sic virga, quam plantaremus, possemus de facili verberari, quod Deus avertat. Et sic etiam quicquid actenus factam et tractatum est ad concordiam,* […] *posset* […] *ad contrarium retorqueri, presertim quia rex Aragonum dilexit valde sororem nostram uxoram suam et spearandum est quod valde diligeret istam, et scriptum est in Esdra: 'Quod forcior est mulier rege'* […] *Specialiter, quia futurarum rerum certitudo est preteritarum exhibicio, debet de hoc matrimonio racionabiliter timeri per nos, si nos attendamus, quod tota guerra, que fuit inter regem Petrum et avum nostrum et postmodum totum genus racione Sicilie accedit propter reginam Aragonum dominam Constanciam quondam matrum regis Aragonum* […] *et nos vestre magnificencie respondemus, quod re vera inter eum et nos de hoc nullum verbum hactenus factum fuit. Verum tamen est, quod inclitus Fredericus duc Austrie et Styrie suos ad nos nuncios destinavit, requirens inclitam puellam infantissam Elisabeth filiam nostram neptemque vestram sibi matrimonio concedendam, de hocque etiam inter nos et eum adhuc aliqui tractatus existunt. Datum Brachinone, IX. Kalendas Octobris anno domini MoCCCoXII*." AARAG I. 293–298, nr. 202. Ily módon, Jakab javaslatára Nápoly királya lemondott Szardínia fegyveres támogatásáról. HUFFELMANN 1911. 20–23. Vö. PETRUCCI 1970. 40; VOCI 1998. 465, 96. jegyzet; AOklt. II. nr. 779, III. nr. 271; CSUKOVITS 2012. 112.

Kelemen pontifikátusa idején Róbert lett az első számú hatalmi tényező Piemonttól Toszkánán és Romagnán át egész Nápolyig, és így nyilván nem áll érdekében az aragón pozíciók erősítése. E mellett a házassági terv elutasítása I. Róbert részéről más szempontból is tanulságos: rávilágít ugyanis arra, hogy a I. Károly nagybátyja kezdettől fogva számolt azzal a lehetőséggel, hogy unokaöccse visszaköveteli a nápolyi örökséget.[176] Egy házasság megkötéséhez két fél szükségeltetik. Az 1309–1312-es nehézségekkel terhes éveket követően, amelyek jól rímelnek Luxemburg Beatrix hányatott sorsára,[177] Róbert nápolyi királynak végre minden reménye megvolt arra, hogy Klemenciát kiházasítsa. Kétségtelen ugyanakkor, hogy továbbra is nagybátyja diplomáciai célkitűzéseinek eszköze maradt. I. Róbert az apjától örökölt „birodalmat" szándékozott megerősíteni. Szándékai találkozni látszottak a Capetingek érdekeivel. Mindannyian igyekeztek elkerülni, hogy az üllő és a kalapács közé kerüljenek, amely a pápaság, Aragónia, Magyarország és az osztrák herceg esetleges szövetsége által képviselt fenyegetésben öltött testet. I. Károly magyar király és Habsburg Frigyes osztrák herceg, aki az előbbi elsőfokú unokatestvére volt, 1304–1324 között egymás szövetségesei voltak.[178] Ennek alapján egy Habsburg-magyar-nápolyi tengely kialakulása körvonalazódott. I. Károly számára ez segítséget jelentett a riválisai, Vencel, valamint Csák Máté elleni harcban. Ami Róbertet illeti, ő is előnyt kovácsolhatott a „birodalma" határvidékén kirajzolódó szövetségből. Az aragón korona és Frigyes közötti említett tárgyalások pedig megerősítették ezt a szövetséget, mindazonáltal megakadályozták azt, hogy az aragónok vagy I. Károly túlzott befolyásra tegyen szert II. Aragóniai Jakab és Klemencia esetleges házassága révén. 1314-ben a magyar király és az osztrák herceg megerősítették szövetségüket, épp azelőtt, mielőtt Frigyes nyíltan harcba szállt volna a német királyi és császári trónért.[179] Nyilván ugyanilyen megfontolások álltak Habsburg Katalin (Frigyes húga) és Károly calabriai herceg, Róbert nápolyi király legidősebb fiának későbbi házassága mögött is.[180]

[176] Vö. ARMSTRONG 1932. 23; CAGGESE 1932. 52.

[177] SKORKA 2017. A részleteket ld. alább.

[178] A régebbi szakirodalomra erősen jellemző az a vélemény, miszerint az első magyarországi Anjou király nyugati külpolitikája csak az 1310-es évek második felében bontakozott ki. Pl. PÓR 1895. 106.

[179] 1314. július 23.: FEJÉR VIII/7. 108, nr. 80; AOklt. III. 353, nr. 799. Vö. MALÉTH 2020. 159–171.

[180] A Habsburg-magyar-nápolyi szövetség a későbbiekben is hatékonynak bizonyult, még akkor is, amikor 1322-ben a mühldorfi csatában IV. Bajor Lajos legyőzte riválisát, I. Frigyest. Ez utóbbi öccse, Lipót ugyanis

Ezt megelőzően, még 1310-ben VII. Luxemburg Henrik és I. Róbert szándékoztak szövetséget kötni egymással, amely bírta V. Kelemen támogatását is. A nápolyi uralkodó lépéseit nyilvánvalóan ekkor is „birodalma" megerősítése határozta meg. Henrik leánya, Luxemburg Beatrix és Károly calabriai herceg tervezett házasságával kapcsolatban azonban nehézségek merültek fel. Egyrészt VII. Henrik túlzottnak találta Róbert területi igényeit (az Arles-i Királyság átengedését), másrészt V. Kelemen is kihátrált a szövetség mögül, mivel úgy számított, hogy a francia király ellenezné azt.[181] Róbert ennek ellenére az utolsó pillanatig kiállt a Luxemburg-Anjou szövetség mellett. Mindazonáltal VII. Henrik itáliai útja, az „Itália királya" cím felvétele és a *Römerzug* szétzilálta azt. A nápolyiak Róma részleges elfoglalásával akadályozták, hogy VII. Henrik bevonuljon az Örök Városba, ami egyenesen elvezetett Beatrix és Károly, Calabria hercege eljegyzésének felbontásához. VII. Henrik pedig 1312 július végén immár II. Frigyes trinacriai (szicíliai) király és Beatrix eljegyzését jelentette be. Ám házasság ebből sem lett, VII. Henrik halála (1314. augusztus 14.) ellehetetlenítette a frigy megkötését.[182]

1314 októberében pedig a kettős német királyválasztással a diplomáciai viszonyok még bonyolultabbá váltak. Bajor Lajos megerősítése, aki a szavazatok többségét megszerezte, azzal fenyegetett, hogy felborul az erőegyensúly Európában, különösen Itálián belül, ezzel szemben a másik jelölt, IV. (Szép) Frigyes támogatása jól illeszkedett az Anjouk korábbi években kibontakozó szövetségi rendszerébe.[183]

És ne felejtsünk el egy nem elhanyagolható tényezőt: az Apostoli Szék V. Kelemen halála (1314. április 20.) óta üresedésben volt egészen XXII. János megválasztásáig (1316. augusztus 7.). A pápa hiánya lehetetlenné tette a császári koronázást, ami kedvező helyzetet teremtett Róbert számára Itáliában. VII. Henrik halála után ugyanis még V. Kelemen császári helytartónak nevezte ki Róbertet *vacante imperio*, aki így

1324-ben természetes szövetségest talált a Wittelsbach uralkodó ellenfeleiben, a pápában és a francia királyban, és ez kedvező volt Róbert nápolyi király számára is, hiszen Bajor Lajos győzelme után fenyegető közelségbe került császári koronázása, ami viszont a nápolyi Anjou uralkodó itáliai érdekeire nézve komoly fenyegetést jelentett. Más kérdés, hogy Bajor Lajos hirtelen kiegyezése Frigyessel (1325) jelentősen mérsékelte az ellene összeállt szövetség tényleges erejét, hatékonyságát. MALÉTH 2020. 166–171. I. Károly és a Habsburgok szövetségére ld. SKORKA 2013; SKORKA 2014.

[181] SKORKA 2017. 361.

[182] ABULAFIA 1997. 135–137; ABULAFIA 2008. 489–491; HERDE 2008. 534–536; CSUKOVITS 2012. 110–111; SKORKA 2017. 360–362.

[183] A kettős választás eseménytörténetére ld. WAUGH 1932. 114–116.

megkerülhetetlen tényezővé vált Itáliában.[184] Ebben a helyzetben a nápolyi király, aki szövetségesének tudhatta saját unokaöccsét, a Bajor Lajos ellenfelét, IV. Frigyest támogató I. Károlyt, II. Aragóniai Jakabot, bizton számíthatott egy további elemre, a Capeting monarchia támogatására, amelyet leginkább a véget nem érő pápaválasztási procedúra kötött le. Egy a nápolyi Anjouk ügyét támogató pápa és egy hasonló politikát folytató francia király bízvást erősíthette Róbert birodalomépítési terveit. Enguerrand de Marigny[185] epizodikus szerepvállalása az új pápa megválasztásában,[186] illetve az Anjouk – I. és II. Károly, I. Róbert – hagyományosnak tekinthető törekvése, hogy megszerezzék az egykori Arles-i Királyság területeit mindenképpen azt mutatják, hogy igyekeztek helyzetüket tovább erősíteni Provence térségében, szorosabbra fűzve kapcsolataikat a Francia Királysággal[187]. Klemencia házassága pedig ennek eszköze lehetett.

A rejtőzködő férj: X. (Civakodó) Lajos

Míg I. Róbertnek a szándékai érthetőek, amiért Klemencia és X. Lajos házasságát támogatta, addig a Capetingek részéről ez korántsem ilyen egyértelmű. Lajos, IV. (Szép) Fülöp és Champagne-i-Navarrai Johanna legidősebb fia, 1289. október 4-én látta meg a napvilágot. Tízéves volt, amikor eljegyezték Burgundiai Margittal, Róbert burgund herceg és Franciaországi Ágnes leányával, IX. (Szent) Lajos unokájával.[188] A házasság tényleges megkötésére azonban csak 1305-ben került sor, a vernoni kastélyban.[189] Miután a frigyből

[184] ABULAFIA 2008. 491; MALÉTH 2020. 162.

[185] Normandiai nemesi családból származott, nevét birtoka (Marigny) után vette fel. IV. (Szép) Fülöp uralkodása idején III. Hugues de Bouville (ld. Függelék F–9.) apja révén került kirélyi szolgálatba. 1302 után már ő volt az egyik legbefolyásosabb tanácsadó, 1304-től királyi kamarás, 1309-től a királyi kincstár őre. Már az 1310-es évek elején megvádolták csalással, de IV. Fülöp megvédte bizalmasát a támadásoktól. Fia idején azonban fő ellenlábasa, Valois Károly elérte, hogy az új király bíróság elé állítsa és kivégeztesse 1315 tavaszán. FAVIER 1963.

[186] Annál is inkább, mert 1314 szeptemberben IV. Fülöp Enguerrand de Marigny-t küldte el a bíborosokhoz, hogy azokat rábírja jelöltje, a király gyóntatójának, Enguerrand unokatestvérének, Nicolas de Fréauville-nek a megválasztására. A király novemberben bekövetkezett halálával, majd Marigny kegyvesztettségével és kivégzésével (1315. április 30.) a francia király jelöltjének esélyei jelentősen lecsökkentek. MOLLAT 1912. 37–43; FAVIER 1963. 172–184; FAVIER 2006. 111. Vö. MALÉTH 2020. 159–171.

[187] ABULAFIA 2008. 489.

[188] DIDIER-ROCHE 2015. 10.

[189] DIDIER-ROCHE 2015. 11.

csupán egyetlen leány született, a házasság a dinasztia fennmaradása szempontjából nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Ráadásul, Johanna, a későbbi navarrai királynő (e minőségben Navarrai II. Johanna, vagy későbbi férje révén Évreux-i Johanna) az esküvőhöz képest nagyon későn, 1312-ben született meg. Ehhez társult még az is, hogy a dinasztiát sújtó gyászos események árnyékot vetettek Johanna törvényes származására is.[190] Az eddig olajozottan működő gépezet – az apáról fiúra szálló királyi hatalom – fogaskerekei közé homok került.

A Francia Királyság azúrkék ege már a 14. század elején beborult, 1314-ben pedig immár viharfelhők gyülekeztek, amikor sor került X. Lajos feleségének letartóztatására. Erre apja, IV. (Szép) Fülöp adott utasítást, aki leányától, Franciaországi Izabellától, az angol királynétól szerzett tudomást a botrányos eseményekről.[191] A király három menyét – Burgundiai Margitot (Fülöp legidősebb fiának a hitvesét), Burgundiai Blankát (Marche grófjának, a későbbi IV. (Szép) Károlynak a feleségét) és Burgundiai I. (II.) Johannát, Burgundia és Artois majdani grófnőjét (a későbbi V. Fülöp nejét) házasságtöréssel vádolták meg. A híresztelések Margit és Blanka esetében bizonyosodtak be, őket bűnösnek találták abban, hogy vérfertőző kapcsolatot tartottak fenn két lovaggal, Gautier és Philippe d'Aunay-vel a párizsi Tour de Nesle falai között. A harmadikat, I. Johannát pedig azzal vádolták, hogy segédkezet nyújtott a bűnös kapcsolat folytatásához. Őt a parlamenti vizsgálat lezárultáig a dourdain-i várban tartották őrizetben, majd 1314. december végén kegyelmet nyert a királytól, minden bizonnyal azért, mert férje, a későbbi V. Fülöp közbenjárt az érdekében. Vele szemben Margitot és Blankát bűnösnek

[190] HUFFELMANN 1911. 24–25; FAVIER 2013. 528.

[191] Izabella szándékait nehéz megítélni, hiszen az egész ügyet már a kezdetektől számos rejtély vette körül, kezdve a dinasztia hanyatlásától, a küszöbön álló százéves háborúig stb. Charles-Victor Langlois úgy vélte, hogy Izabellát egyszerűen a féltékenység vezette arra, hogy a király három menyére terhelő híreket tudasson testvérével. LANGLOIS 1978. 217–220. Mások politikai számítást sejtettek az ügy mögött, mondván, hogy Izabella tulajdonképpen fia, a későbbi III. Edward franciaországi uralmának kívánt megágyazni. Megint mások ezt elvetve arra jutottak, hogy az Izabella és homoszexuális férje, II. Edward közötti feszültségeknek volt döntő szerepe. HALLAM 1980. 282–283; HALLAM – EVERARD 2001. 363; WEIR 2006. 100. Valójában Izabella franciaországi útjának egyszerre volt diplomáciai és kegyes, zarándoklati jellege. Igyekezett előmozdítani férje, II. Edward franciaországi – az egykori Plantagenet birodalomhoz tartozó – területi igényeinek hatékony képviseletét, és egyúttal szerette volna felkeresni a legfontosabb francia kultikus központokat. Izabellának volt alkalma feljelentenie a menyeket, de csupán az elbeszélő források vélnek e mögött felfedezni személyes vagy politikai szándékot. BROWN 1989.

nyilvánították, és a normandiai Château-Gaillard várának börtönébe kerültek. Hajukat leborotválták, vezeklőruhát kellett venniük, előkelőségük minden jelétől megfosztották őket.[192] Margit nem sokáig bírta a fogva tartás silány körülményeit, amelyek különösen télvíz idején jelentettek nagy megterhelést, és 1315 áprilisában távozott az élők sorából. Blanka valamelyest jobban tűrte Château-Gaillard „vendégszeretetét". 1322-ben szabadult, miután IV. (Szép) Károllyal kötött házasságát érvénytelenítették, belépett a maubuissoni apácák közé, ott is halt meg négy évvel később.[193]

X. Lajosnak tehát komoly kihívásokkal kellett szembenéznie: apja 1314. november 29-én elhunyt, néhány hónappal később pedig meghalt Château-Gaillard várában a házasságtörésen kapott, eltaszított és börtönbe vetett egykori hitvese is. Kénytelen volt az akkor alig 25 éves uralkodó új feleséget találni, hogy a dinasztia fennmaradása

[192] Ami a szeretőket illeti, az Aunay testvéreket alapos kínzásnak vetették alá, majd kivégezték őket. HALLAM 1980. 282; WEIR 2006. 100.

[193] JONES 2008. 394; FAVIER 2013. 527–529; PROCTOR-TIFFANY 2013. 74; DIDIER-ROCHE 2015. 11; CAZILHAC 2017. 24. A korabeli költészet azonnal felkapta a témát: „*Et de la Navarra la reine / Pris comme garce et méchine / Et en prison emprisonnée / A Gaillard où elle fut menée / Dont le royaume était troublé*" – idézi: FAVIER 2013. 528. „A király menyeinek ügye", vagy a „Tour de Nesle-i eset" különböző rejtélyes történetek kiindulópontja lett. A teljesség igénye nélkül lássunk néhány jellemző változatot. A „szokásos" forgatókönyv szerint Izabella feljelentése nyomán IV. Fülöp fedte fel a fátylat a Philippe és Gaitier d'Aunay testvérpárral folytatott vérfertőző kapcsolatról. A történet a regényírókat is megihlette. Alexandre Dumas és Frédéric Gaillardet egy másik változatot hoznak a *Tour de Nesle* című regényben. Szerintük Jean Buridan, a párizsi egyetem rektora volt Margit szeretője, aki valósággal elmerült a dorbézolásban, és kapcsolatuk „gyümölcse" lett a két lovag. Ez a változat valószínűleg arra korabeli híresztelésre alapult, miszerint Buridant szeretője vetette zsákba varrva a Szajna habjai közé, aki azonban csodával határos módon túlélte az esetet. Ennek lenyomata még François Villon *Ballade des dames du temps jadis* c, munkájában is érezhető: „*Où est la très sage Heloïs, / Pour qui fut chastré et puis moyne / Pierre Esbaillart à Sainct-Denys? / Pour son amour eut cest essoyne. / Semblablement, où est la royne / Qui commanda que Buridan / Fust jetté en ung sac en Seine? / Mais où sont les neiges d'antan!*". VILLON 42. 1955-ben Maurice Druon visszatért az eredeti változathoz, az *Elátkozott királyok* hasábjain. Végül Ivan Gobry X. Lajosról írt népszerűsítő munkájában egy újabb változatot hozott. Micheline Peyrebonne nyomán úgy tartja, hogy IV. Fülöp nem volt közömbös menye, a szépséges Margit iránt. Utóbb pedig vagy azért vetette börtönbe, mert nem állt ellen a kísértésnek, vagy pedig amiatt, mert visszautasította a király közeledését. Bárhogy is volt, fenyegetést jelentett IV. Fülöp számára. GOBRY 2010. 57–69. A változatosabbnál változatosabb történetek ellenére egy közös, és igazolható motívum azért kitapintható, mégpedig a házasságtörésen kapott nők büntetése kapcsán, akiknek a haját leborotválták és vezeklőruhát kellett viselniük. Erre egy 13. század végi példa: *Coutumes de Toulouse*. BNF MS Lat. 9187. fol. 33v. Vö. CASSAGNE-BROUQUET 2009. 28.

biztosítva legyen e gyászos emlékű frigyet követően, amelynek eredményeképpen a „Tour de Nesle-i eset" alaposan megtépázta az abból született leány, Navarrai II. Johanna törvényességét.[194]

Kevéssel apja halála után X. Lajos követeket küldött Nápolyba I. Róberthez, hogy megtárgyalják a Klemenciával kötendő házasság feltételeit. Magas rangú tiszviselők, Hugues de Bouville királyi kamarás és Matthieu de Varenne, az uralkodó titkára 1314. december 12-én kapták meg utasításaikat,[195] mindössze két héttel IV. (Szép) Fülöp halálát követően, ami jól mutatja, milyen komoly fejtörést okozott fia számára, hogy helyzetét megerősítse, és helyreállítsa a házasságtörési eset miatt megingott uralkodói tekintélyt. X. Lajosnak céljai elérése érdekében három területen kellett sikert elérnie.

Először is ki kellett alakítania saját, egyedi királyi imázsát. Ez volt talán a legnehezebb feladat, jóllehet látszólag akadálytalanul vehette kezébe az ország kormányzását: leszármazásához kétség sem férhetett, törvényes korban volt, és apja őt jelölte ki utódjául.[196] Két elem azonban hiányzott az „igazi" francia király képéhez: a felkenés és koronázás,[197] valamint a királyi felségpecsét. Márpedig jól tudjuk, hogy az előbbire csupán 1315. augusztus 3-án került sor Reims-ben,[198] és királyi felségpecsétet is csak 1315. április közepén vésetett, mégpedig egy teljesen új ikonográfiai koncepció kialakítását követően[199]. Ekkor nyert látható formát a királyi hatalom önállósága: X. Lajos éppen IV. (Szép) Fülöp végrendeletének megerősítésekor használta a saját felségpecsétjét első alkalommal.[200] A véset új ikonográfiai programot valósított meg: az uralkodó bal kezében kormánypálcát fog, ami közvetlen utalás az aranykornak tekintett IX. (Szent) Lajos uralkodási időszakára, az uralkodó igazságosságára.[201]

---

[194] PETRUCCI 1970. 40–41; JONES 2008. 394; PROCTOR-TIFFANY 2013. 74, és 5. jegyzet; DIDIER-ROCHE 2015. 11.

[195] HUFFELMANN 1911. 25. Csak a *Grandes Chroniques de France* említi meg Hugót: VIARD 1934. 322.

[196] A szerzetes-krónikaíró, Yves de Saint-Denis szerint IV. Fülöp idősebb fiát jelölte ki utódául: „*O Ludovice, vos ibitis Reims et portabimini cum honore; ego autem vadam ad sanctum Dionysium, nostrum gloriosum patronum ad quiescendum ibidem, sic enim oportet fieri, qui sic Dominus ordinavit*". RHGF XXI. 207. Vö. BROWN 1993. 14–15.

[197] A francia király reims-i koronázása a legitimáció régóta fennálló elengedhetetlen feltétele volt. A korabeli véleményekre ld. BROWN 1993. 16–17.

[198] BROWN 1993. 23–28.

[199] Ld. Függelék F–4.1, 4.3.

[200] BROWN 1993. 20–21.

[201] BROWN 1993. 21.

Ez a szimbolikus lépés volt hivatott, többek közt helyreállítani a „jó király" képét, amelyen a házasságtörési eset csúnya foltot ejtett. Ez utóbbi jelentőségét növelte, hogy az ügyben közelebbről érintettek mindegyike, Burgundiai Margit és Lajos is a nem sokkal korábban szentté avatott Capeting uralkodó leszármazottai voltak. [202] A fiatal uralkodónak tehát nagy szüksége volt arra, hogy megtálalja annak módját, hogy újjáépítse megtépázott tekintélyét. Fel kellett bontania a még mindig Château-Gaillard várában raboskodó Margittal kötött házasságát. Ez igen sürgős volt, így érthető, hogy Lajos már 1314. december közepén elküldte követeit Nápolyba, és a tétovázó kardinálisokat is igyekezett az új pápa mielőbbi megválasztására ösztökélni. Az előbbi megbízás célja nyilvánvaló volt: új, nagy tekintélyű családból származó feleséget kellett szereznie, aki méltó lesz arra, hogy Franciaország királynéja legyen, és megszabadulhasson végre a korábbi terhes kapcsolattól.[203] Az események jól ismertek: a pápaválasztás egyre csak késett,[204] ami szimbolikus értelemben azzal a kockázattal járt, hogy reménybeli arát szállító gálya léket kap és elsüllyed. Nem is meglepő, hogy milyen hamar lábra kelt a pletyka, miszerint április végén Margit nem annyira a mostoha körülmények miatt, mintsem férje akaratából szenderült jobblétre. Azt, hogy a hír nem lehetett alaptalan, az aragón követ egy Avignonba küldött jelentése[205] látszik igazolni, amely az esetleges gyilkossággal kapcsolatos kockázatokat latolgatta. Végül a követ beérte annyival, hogy a hírek szerint a házasság eleve érvénytelen volt, mivel Lajos és Margit nem rendelkeztek a megfelelő engedéllyel arra, hogy a közeli rokonság ellenére kössenek házasságot. Úgy tűnik azonban, hogy ez sem győzte meg igazán, hiszen hozzátette: ennek az érvelésnek az igazságtartalmát egyedül Isten tudja megítélni. A jelentés végén – és ez mutatja a követ jólértesültségét – beszámol arról, hogy Lajos Martell Károly leányát, Klemenciát akarta feleségül venni, annak másik leánya pedig János vienne-i dauphin hitvese volt. Végül, kissé fanyalogva kifejezésre juttatta, mennyire nem ildomos, hogy egy királynak – azaz

[202] Burgundiai Margit Franciaországi Ágnes leánya volt, ez utóbbi apja pedig maga IX. (Szent) Lajos volt, X. Lajos nagyapja. CAPÉTIENS LXVIII (arbre généalogique).

[203] Vö. BROWN 1993. 18–19.

[204] MOLLAT 1912. 37–43; FAVIER 2006. 111.

[205] A jelentés pontos idejét illetőleg a kiadás során is kétségek merültek fel. 1315. április 18. ugyanis túl korainak tűnik, hiszen mind Margit, mind Enguerrand, akinek a bukásáról a szöveg szintén beszámol, csak április végén távoztak az élők sorából. AARAG. I. 354–359.

Lajosnak – két felesége legyen.[206] Jóllehet a börtönbe vetett francia királyné halálának körülményi tisztázatlanok, Burgundiai Margit eltűnése egy nagyon fontos akadályt elgördített Lajos útjából.

Másodszor, egy kifogástalan hírű hercegnővel kötendő házasság örvendetes módon megszabadítaná az uralkodót attól a sötét árnyéktól, ami uralkodására vetült. Ahhoz, hogy ez mielőbb sikerülhessen, elő kellett teremtenie a majdani királyné illő ellátásához szükséges erőforrásokat. Ez meg is történt: a nápolyi tárgyalások során előzetes megállapodás született a jegyajándékról,[207] amelyet a király később, 1315-ben pontosított, és egy külön oklevélbe foglalva adott ki, amely leírta a királynéi ellátás részleteit[208].

Harmadszor, a király jegyesét hivatalosan a francia király fő tárgyalójának, Hugues de Bouville-nek kellett még azelőtt elfogadnia, mielőtt a jövőbeli ara és kísérete elindult volna Franciaországba, azaz még 1315. június 1-je előtt.[209] Lajos türelmetlensége azonban majdnem újabb, nem várt és nem kívánt kínos incidenshez vezetett. A király ugyanis még Klemencia megérkezés előtt holmi frivol kalandba keveredett, amelynek gyümölcse egy törvénytelen leánygyermek megszületése lett.[210] Miután az udvar hajlandó volt az afférról

---

[206] „*Intellexi, quod illa regina Navarre ad*[h]*uc vivit et sibi alleviata est penitencia. Non enim rex Francie est ausum ipsam occidere, dubitans, quod tota Burgindia insurgeret contra eum. Set est inventa via, per quam et ipsi regine conservabitur vita et ea vivente rex poterit contrahere matrimonium cum secunda. Dicitur enim, quod, licet tempore, quo rex Navarre tunc, nunc Francie contraxit matrimonium, cum ipsa, fuerit dispensatum super impedimenti consanguinitatis, qua sibi in gradu pro*[h]*ibito adinvicem atinebat, in ipsa dispensacio non fuit facta mentio de quadam publice honestatis iusticia, qui impendiebat matrimonium contrahi inter eos, et sic propter defectum dispensacionis non potuit matrimonium contrahi inter ipsos et sic fuit non uxor set adultera. Utrum autem hoc verum sit, Deus scit. Unde idem rex intendit contrahere cum filia Caroli Martelli, sorore regis Ungarie, que est Napoli. Et iam iverunt pro ea Johannes et Guydo Delfini. Nam ipse Johannes Delfini habet sororem aliam in uxorem. Nescio si hoc veniet ad effectum, vel si Deus permittet tantam iniquitatem et tantum scelus, quod ille rex duas simul possit habere uxores.*" AARAG. I. 357. E híresztelések még egyes mai feldolgozásokban is megtalálhatók: BOUYER 1992. 193.

[207] Általánosságban: BOLOGNE 1995. 116–123, részletesebben: CORBET 2002. HGF XXII. 402 (*Extraits d'une chronique anonyme*); PROCTOR-TIFFANY 2013. 74.

[208] ANF J 423. nr. 34. A dokumentum elemzését ld. alább, ill. vö. Függelék F–4.1.

[209] HUFFELMANN 1911. 26.

[210] A krónikás Jean de Paris, a Saint Victor kanonokja igen tapintatosan ír erről: „*Quam* [Clementiam] *dum diutius expectaret, juvenili ardore ascensus faena incontinentiae laxavit*". RHGF XXI. 661. A törvénytelen leány létezését egy 1331. augusztus 10-i oklevél bizonyítja. Vö. BROWN 1993. 21.

diszkréten megfeledkezni, immár semmi nem állt útjában annak, hogy a király újra megnősülhessen, és végre sor kerüljön a hőn áhított felkenésre és koronázásra. Erre már csak a sürgető flandriai hadjárat miatt is szükség volt. Az eseményről tudósító krónikások egybehangzó állítása szerint X. Lajos fogadta uralkodó társává Klemenciát, nyilván azért, mert számukra elsődlegesen fontos a király megkoronázása volt. Az esemény megörökítő képi ábrázolások tanúsága szerint viszont 1315. augusztus 3-án Lajost és Klemenciát egyszerre kenték fel, majd koronázták meg a megfelelő szertartás szerint.[211] A házasságkötés, a felkenést és a katonai hadjáratot övező csodás események mintegy szimbolikusan megkoronázták az „igazságos és kegyes" királykép helyreállítását, amelyben nehéz volt nem észrevenni a párhuzamot IX. (Szent) Lajos korával.[212] Tény, hogy Lajos, ha nem is túl türelmesen, de kivárta Klemencia megérkezését, és immár újdonsült nejével együtt koronáztatta meg magát Reimsben, a korábbi balul sikerült frigy miatt megtépázott királyi hatalom helyreállítását, törvényességét hivatott napnál világosabban kifejezni.

[211] BNF MS Fr. 6465, fol. 326r (15. század közepe). Összehasonlítás gyanánt: a magyar királynékat eleinte felkenték ugyan, de egyfajta uralkodótársként tekintettek rájuk, majd a 13. század kezdete előtt kialakult a koronázás szokása, amelynek joga a hagyomány szerint a veszprémi püspököt illette meg. ZSOLDOS 2005. 19; ZSOLDOS 2019. 22.

[212] Lajos erényeit egy az esemény után nem sokkal született *sermo* dicsőítette. BNF Ms lat. 3741. Vö. BROWN 1993. 20 és 63. jegyzet. A királyi gyógyítás rituáléja a királynak a felkenés és a koronázás után sebtében lebonyolított zarándoklata és az egyébként gyászos hadjárat miatt késést szenvedett. Uo. 28–29. A koronázás és a monarchikus gondolat összekapcsolására ld. BLOCH 1971. 16–18.

dc_1909_21

A Capeting királyné

Egy nehezen létrejött házasság …,

A Klemencia és kísérete 1315. június 1-jén hagyta el Nápoly kikötőjét Franciaország irányába.[213] Nagybátyja, I. Róbert külön ebből az alkalomból adót vetett ki, hogy biztosítsa az ilyenkor szokásos ajándékokat: 50 uncia arany egészített ki Klemencia nagyanyja, Magyarországi Mária felajánlását, egy 100 uncia aranyat érő aranykoronát. A nápolyi király két hivatalnoka, Pietro la Villaperose és Gerardo de Lallo kamarás azt a feladatot kapták, hogy ügyeljenek a pénzre és az értéktárgyakra.[214] Klemencia hajója azonban egy vihar következtében hajótörést szenvedett, az ékszerek pedig odavesztek. Lajos jegyese a hányattatásokkal teli utat követően, egy hónappal az elindulás után érkezett meg Marseille-be, ahol már várták Lajos emberei, hogy mielőbb a koronázással és a flandriai hadjárattal elfoglalt jegyeséhez kísérjék.

Mielőtt azonban északra indultak volna, Klemenciának meg kellett újítania azt a Nápolyban már megtett felhatalmazást, amelynek alapján képviselői tárgyalhattak a közelgő házasság feltételeinek végleges formába öntéséről. Egy egyházit és két világit bízott meg ezzel: Franciscus Caracholi párizsi kancellárt, teológiai doktort, Jacobus Guantelmi (vagy Cantelmi) *miles*-t, a szicíliai király pékség elöljáróját[215] és Johannes Cabassola *miles*-t,[216] a római jog professzorát, Provence és Forcalquier grófságok főbíráját. Az ez alkalomból Marseille-ben, 1315. július 1-jén kiadott oklevél előírta, hogy a

---

[213] HUFFELMANN 1911. 26. Klemencia bátyja, I. Károly magyar király egy 1315. május 23-i levél szerint értesült az eseményről. MDEA I. 204; AOklt. IV. nr. 88–89. *„Inclita domicella Clementia filia clare memorie illustris regis Vngarie accessura in Franciam ad illustrem regem Francie consanguinem nostrum, cui Deo cohoperante est matrimonialiter copulanda* [...]"; *„Eadem domicella Clementia se confert in Franciam*".

[214] HUFFELMANN 1911. 27.

[215] Jacobus Cantelmi, I. Robert firenzei helynöke (1313–1314), a szicíliai királyi pékség elöljárója (1313–1315). E funkciója csak 1313-ban igazolható a ProsopAnge adatbázis szerint! Vö. ID nr. 76 (www.base.angevine-europe.huma-num.fr – utolsó megtekintés: 2020. február 27.).

[216] Johannes Cabassole (vagy Cabassola), de Cavillico, bíró Aix-en-Provence-ban (1298–1300), Provence és Forcalquier főbírája (1300–1316), II. Károly képviselője és követe Saluzzóban (1307), Montferratban (1307), Avignonban (1308), főszámvevő Aix-en-Provence-ban (1308–1341), Provence-i és Forcalquier-i sénéchal helytartója (1316), II. Károly képviselője Peruis-ben (1325), tanácsos (1341), ID nr. 1781 (www.base.angevine-europe.huma-num.fr – utolsó megtekintés: 2020. február 27.). Vö. DYKMANS 1970. 12. 3. jegyzet; BONNAUD 2016. 189–206; MALÉTH 2020. 154.

tárgyalásokon legalább két jogi képviselő legyen jelen. Jóllehet a szöveg kiemeli a gyámszülők, Róbert és Magyarországi Mária beleegyezését, az okiratot Magyarországi Klemencia és Robert Rolandi marseille-i püspök pecsétjei erősítették meg. A tanúk sora sem érdektelen. A püspök mellett ott találjuk a vienne-i dauphin-t, II. Jánost, Tour de Pin urát, Klemencia sógorát, nővérének, Beatrixnak a férjét. Azután következnek a kiséret tagjai: Guillaume de Bois, Pietro la Villaperose (talán azonos a Klemencia udvarához tartozó Pierre Villepereur-rel), Petrus Audeberti, a nápolyi király kincstárnoka,[217] Johannes Baudi, Provence és Forcalquier grófságok számvevője, János választott bitontói püspök[218] és Jacobus Insberti (vagy Jusberti),[219] a római jog professzora[220].

E dokumentum betekintést enged a házassági tárgyalások lebonyolításának folyamatába. A felek képviselői között egyháziakat és világiakat egyaránt találunk, fegyvereseket a hercegnő és kísérete biztonsága végett, a tárgyalásokat valójában lefolytató klerikusok és jogászok társaságában. A házassági szerződés pontos feltételeit „útközben" fogalmazták meg azok, akik egyébként magas rangú nápolyi, dél-itáliai, provence-i, valamint franciaországi tisztségviselők közül kerültek ki.

Az Anjou hercegnő és kísérete hamarosan elhagyta Marseille-t, X. Lajos és Klemencia személyesen először Champagne-ban, Troyes városának környékén találkoztak. Lajosnak sietős volt a találkozó, hiszen mielőbb Reimsben akart lenni, hogy megtörténhessen a felkenés és a koronázás. E körülmények adnak magyarázatot arra, hogy a nápolyi követség miért fordult Champagne irányába, mint ahogy arra is, miért választották a lakodalom helyszínéül az egyébként félreeső Saint-Lyé-t.[221] A hajótörés katasztrofális

[217] Petrus Audeberti (Audiberti, de Aquis), Arles (1301), Marseille helynöke (1305), Cuneo (1306), Villafranca várnagya (1306), Draguignan helynöke (1307–1310), Gréoux, Rousset és Saint-Julien-le-Montagnier jövedelmeinek vizsgálója (1310), tanácsos (1310), Provence és Forcalquier grófságok kincstárnoka (1310–1316), Provence és Forcalquier sénéchaljának helytartója, ID nr. 1777 (www.base.angevine-europe.huma-num.fr – utolsó megtekintés: 2020. február 27.).

[218] HC I. 142.

[219] Jacobus Jusberti, királyi jogi képviselő és ügyvéd, tanácsos Provence és Forcalquier ügyeiben, ID nr. 7853 (ProsopAnge adatbázis /www.base.angevine-europe.huma-num.fr – utolsó megtekintés: 2020. február 27./).

[220] ADBR, B 446; GCN II. 235–237, nr. 424; RD IV. nr. 19098.

[221] HUFFELMANN 1911. 28; VIARD 1934. 320; PROCTOR-TIFFANY 2013. 75; DIDIER-ROCHE 2015. 14; ALLIROT 2010. 409, 155. jegyzet. A Saint-Lyében lebonyolított menyegző és a reims-i koronázás pontos idejét illetően meglehetősen nagy a szórás a kortárs szerzőknél. A két véglet július 31. és augusztus 19. az esküvőt, és

következménye is indokolta, hogy az esküvőre igen szerény körülmények között került sor. Ennek fényében aligha túlzó a Geoffroy de Paris-nak tulajdonított munka ide vonatkozó megjegyzése: „*Igen kevesen voltak ott jelen, nem is táncoltak, s nem ünnepeltek*".[222] Jean de Paris hasonlóképp azt emelte ki, hogy Lajos nem rendelt ünnepséget a jeles alkalom ellenére sem.[223] Éles ellentétben áll ez azzal a tetemes összeggel, amelyet Lajos a reimsi koronázási szertartásra költött: több, mint 20.000 livre volt a számla végösszege.[224]

... amely épp olyan hamar véget is ért

A szerény esküvő részleteiről nem sokat tudunk meg források híján, legtöbbjük ugyanis csak a tényt jegyezte fel. Ezt követően került sor az ifjú pár felkenésére és koronázásra, majd Lajos rövidesen hadjáratba vonult Flandria ellen.[225] Felesége aligha kísérte el a csatamezőre, ennél sokkal fontosabb feladata volt, mégpedig berendezkedni új lakhelyén, a Párizs keleti kapuja mellett álló Vincennes-i kastélyban, a királyi rezidencián.[226]
A hadjárat során a király novemberben Vaumainben írásba foglalta a királynéi ellátást szolgáló birtokok, járadékok és jövedelmek jegyzékét.[227] A házasság megkötéséhez képest

augusztus 3. és 24. a koronázást illetően. A latin nyelvű krónikák (Guillaume de Nangis világkrónikájának latin nyelvű folytatói, Géraud de Frachet és Bernard Gui) július 31-ét és augusztus 3-át adják meg a két esemény időpontjául, míg a francia nyelvű változatok (Guillaume de Nangis rövid krónikájának névtelen folytatója /C-változat/és a Grandes chroniques de France /"Lescot-változat" /) következetesen augusztus 19-ét és 24-ét hozzák. Geoffroy de Paris csak augusztus havát említi, Jean de Paris pedig csak a koronázás tervezett napját (augusztus 15.) adja meg, de magát az esküvőt és a tényleges koronázást nem köti naphoz. Vö. Függelék F–1a, nr. 1, 5, 10; 3, 4; 6, 8!

[222] „*Mariez furent à Saint-Lyé /* [...] *Près de Troies le mariage / Fu si com j'ai entériné /* [...] *De gent por ce not habondance, / Ne si ni ot feste ne dance* [...]/. BNF MS Fr. 146, fol. 86v; RHGF XXII. 161.

[223] „*Et dum esset in quodam manerio prope Trecas, quod dicitur Sancus Laetus, duxit dictam Clementiam in uxorem, nec curavit quod pro hoc magnus fieret solempnitatis apparatus*." RHGF XXI. 661. Vö. HUFFELMANN 1911. 28; BROWN 1993. 27.

[224] BROWN 1993. 27.

[225] HUFFELMANN 1911. 28.

[226] Klemencia és V. Fülöp későbbi vitái és egyezségük jól mutatják, hogy a(z) (özvegy) királyné Vincennes-ben tartotta udvarát ekkor. Ld. alább.

[227] Függelék F–4.1.

a késést indokolja a koronázás mielőbbi lebonyolításának, illetve a flandriai helyzet sürgető kényszere.

A közvéleményt ennél azonban sokkal jobban izgatta, hogy a frigyből mikor születik – remélhetőleg – fiúutód. A gyermek fogantatására valószínűleg 1316. február-március során került sor, tekintettel arra, hogy az utód, I. János minden bizonnyal koraszülés eredményeként november 14-én, vagy 15-én jött a világra.[228] Úgy tűnt, hogy a dinasztia sorsát aggodalommal figyelő családtagok valamelyest megnyugodhattak Klemencia várandóssága okán, ám nyár elején az események nem várt, ismét tragikus fordulatot vettek. Június első napjaiban a vincennes-i kastély udvarán a király az ütőlabdás játékot (jeu de paume) követően valószínűleg túl hírtelen és túl nagy mértékben igyekezett szomját borral oltani, aminek következtében mellhártya- vagy tüdőgyulladás alakult ki, és június 5-én az uralkodó elhunyt.[229] A hirtelen halál, a különleges körülmények azonnal útjára indították a különböző találgatásokat, mely szerint a királyt valójában megmérgezték, azonban ezeket a vizsgálat elvetette.[230] Klemenciára hirtelen ráirányult a figyelem, és egy csapásra főszereplővé lépett elő. A Capeting család öröklődésének letéteményeseként az anya és a gyermek megkülönböztetett figyelmet élveztek. Nem véletlen, hogy a korabeli forrásokat leginkább a IV. (Szép) Fülöp legidősebb fiának halála utáni lehetséges forgatókönyvek izgatták. A helyzetet tovább bonyolította, hogy X. Lajos halála előtt elismerte a gyászos első házasságból, Burgundiai Margittól született leánya, Navarrai Johanna (II. Johanna, Évreux-i Fülöp, Merész Fülöp fiának a neje) törvényes

---

[228] BLOCH 1971. 12; GAUDE-FERRAGU 2014. 47, 91; PROCTOR-TIFFANY 2013. 76. Az utószülött az I. János nevet kapta, annak ellenére, hogy néhány nappal későbbi halála miatt tulajdonképpen nem is uralkodott.

[229] A *Chroniques de Flandre* névtelen szerzője: „*Ung jour advint qu'il avoit joué* [Louis X] *a la paulme et estoit moult eschauffé, si lui print grant voulenté de boire et l'an lui aporta d'un bon vin, mais il estoit aussi froit que glace, car il venoit d'une bove très profonde. Et sur la challeur qu'il avoit, il en but trop largement, là en devint sa graisse tant tant reffroidye et son oint si fondu, qu'il en se sceut remettre à point. Pour quoy il chey en unes fievres, et tantos agrava sa maladie, tellement que au septieme jour il en rendi l'ame et fu son corps porté à Saint Denys, où il fut enterré emprès de som père. Ainsi trespassa le roi Loys quy fut nommé Hustin.* RHGF XXII. 405.

[230] A Jean Desnouvelles-nek tulajdonított krónika kivovanat (*Extraits de la chronique attribuée à Jean Desnouvelles*): „*Chis Loys ne rengna que I. an, et fu empuisonnez* [...]." RHGF XXI. 197. Vö. HUFFELMANN 1911. 45.

származását.[231] Jean de Paris, a Saint-Victor kanonokja (*Memoriale historiarum*),[232] Bernard Gui[233] és a *Regnum Francie chronicon* névtelen szerzője,[234] valamint *Continuatio chronici Guillelmi de Nangiaco*[235] három lehetőséget vázoltak fel: 1) Johanna, X. Lajos leányának jogát minden szerző hallgatással mellőzte, vagyis ezt a lehetséges öröklési

---

[231] Géraud de Frachet krónikájának folytatása megadja a korabeli elbeszélő források alaphangját: „*Ludovicus, rex Francie et Navarre, febre gravi apud nemus Vicenarum correptus, quinta die mensis Junii expiravit, reginam Clementiam impraegnantem relinquens, filiamque unicam, nomine Johannam, de Margareta quondam Navarrae reginam defuncta.*" RHGF XXI. 45. Jean de Paris az, aki megerősíti, hogy X. Lajos elismerte a majdani navarrai királyné, Johanna törvényességét.: „[...] *neptem filiam sororiae suae, reginae Navarae, quam lex Ludovicus, dum viveret, pro filia legitima recognovit, voluit habere penes se, de fraus aliqua fieret contra eam, quae nutriendum sibi tradita fuit.*" RHGF XXI. 663. Vö. HUFFELMANN 1911. 32.

[232] „*Remansit autem regina vidua impregnata.* [...] *Veniens autem comes Pictaviensis habuit consilium quod tanquam regem se gereret et in possessione regni se poneret, donec per barones esset aliud ordinatum. Venit ergo Parisius, et posuit se in regali palatio, et fecit claudi omnia ostia praeter unum. Regina autem Clementia se praegnantem ei certitudinaliter nunciavit. Convocatis itaque baronibus regni, sic fuit finaliter ordinatum, quod comes Pictaviensis esset regni Franciae gubernator, et omnes proventus reciperet, et regine necessaria ministraret; et si masculum pareret, comes regnia gardiam usque ad annos XXIIII. retineret et bella et misias alias ministraret, et reginae viginti millia librarum redditus assignaret, de quibus quatuor millia hereditarie possideret; in anno autem vicesimo quinto, regnum puero, tanquam vero heredi, libere resignaret, et ei tanquam domino obediret; si autem femina orietur, comes ex tunc pro rege ab omnibus haberetur, et puelle, prout ius consuetudo requireret, provideret. Quo promisso, tanquam gubernatori fecerunt ei homagium principes et barones, excepto duce Burgundiae, qui neptem filiam sororiae suae, reginae Navarae, quam lex Ludovicus, dum viveret, pro filia legitima recognovit, voluit habere penes se, de fraus aliqua fieret contra eam, quae nutriendum sibi tradita fuit.*" RHGF XXI. 663.

[233] „*ex prima uxore sua, Marguarita nomine, filiam unicam, Johannam nominam, derelinquens, secunda vero uxore, Clementia regina, remanente gravida et praegnante. Gubernacula autem utriusque regni, videlicet Franciae et Navarrae, suscepit Philippus germanus ejus, comes Pictaviensis, sub nomina regentis tenenda si puer masculus nasceretur, usquequo ad intellegibilem aetatemannorum XIIII pervenisset; si vero filia nasceretur, ipes Philippus rex Francorum fieret et regnaret et duae filiae Ludovici haberent et sibi dividerent regnum Navarrae et Campaniae comitatum. Et haec dicuntur fuisse pacta prima inita et firmata, quamvis postmodum aliter fuit ordinatum*." RHGF XXI. 725–726.

[234] „*Anno Domini M. CCC. XVI. Noniis Junii obiit Ludovicus, et in monasteri Sancti Dionyisii tumulatis est, eius uxore praegnante relicta. Gubernacula vero utriusque regni, Franciae scilicet et Navarrae suscepit Philippus frater ejus, comes Pictaviae, ut regens si puer masculus nasceretur, donec ad inintelligibilem aetatem pervenisset.*" RHGF XXII. 19–20.

[235] „*Philippus* [...] *Parisius parlamentum fecit congregari, in quo* [...] *exstitit ordinatum, ut usque ad decem et octo annos, etiam si ex regina Clementia, quam frater eius gravidam relinquerat, puer masculus nasceretur, servaret et regeret regnum Franciae et etiam Navarrae*." CCGN I. 427.

forgatókönyvet egységesen elvetették; 2) amennyiben fiú születne, „Poitiers grófja", vagyis Fülöp, az elhunyt király öccse képviseli jogait gyámként, egészen annak 24 (egyes szerzők tollán 18) éves koráig, és biztosítja Klemencia özvegyi ellátását; 3) amennyiben leány születne, nagybátyja veszi át a hatalmat, természetesen biztosítva neki a rangjához méltó életmódot, amely természetesen az özvegyet is megillette. E megnyilatkozások minden bizonnyal V. (Hosszú) Fülöp, IV. (Szép) Károly, illetve a későbbi VI. Fülöp, Valois Károly fia, az első Valois uralkodó környezetének „közvéleményét" tükrözték, amely a nőágival szemben a fiúági leszármazást helyezte előtérbe.[236]

X. Lajos 1316. június 5-én bekövetkezett halálával egyelőre egyetlen gyermeket, az első házasságból született Johannát hagyta hátra, valamint várandós feleségét, Klemenciát. A szülésig még hátralevő öt hónap várakozásteljes ideje alatt Fülöp, Poitiers grófja Klemencia gyámjaként tevékenykedett, ami összhangban állt az említett két, reálisnak tűnő forgatókönyvvel.[237] Lajost halála után egy héttel helyezték örök nyugalomra Saint-Denis-ben, itt még nem volt jelen Poitiers grófja, akit az elhúzódó pápaválasztás akadályozott meg ebben.[238] Július közepén immár maga rendezett egy újabb temetési búcsúztatót elhunyt bátyjának,[239] ami napnál világosabban utal arra, hogy az események irányítását semmi esetre sem akarta kiengedni kezéből, és igyekezett háttérbe szorítani lehetséges riválisait, nagybátyját Károlyt, Valois grófját és saját öccsét, Károlyt, Marche grófját.[240] Augusztusban megerősítette X. Lajos előző év novemberében Vaumainben kiadott oklevelét, valamint egy másik, 1315. decemberi adománylevelét, amelyek meghatározták Klemencia járandóságát.[241] Mindezzel, mint láthattuk, valójában a két lehetséges forgatókönyv látszott megvalósulni.

Klemencia fia 1316. november 14-én (vagy 15-én) látta meg a napvilágot I. János néven. A várakozásoknak megfelelően – a fenti második forgatókönyvnek megfelelően – ekkor

---

[236] Vö. HUFFELMANN 1911. 33–35; JOHNSTONE 1932. 334. Az elbeszélő források tanúsága szerint V. Fülöp 20000 orléans-i livre-t, Yèvres kastélyt, birtokai terhére 4000 livre-t és további 3000 livre megfizetését irányozta elő, az utóbbit a roueni prévôté bevételeiből. HUFFELMANN 1911. 34. Abban az esetben, ha Klemencia fiúnak ad életet, még egy dinasztikus házasságot is kilátásba helyeztek, jelesül a fiú és V. Fülöp leánya között, természetesen megszerezve ehhez a szükséges pápai felmentést. LSC J XXII (France) I. nr. 62.

[237] BROWN 1978. 232–252.

[238] BROWN 1978. 239.

[239] BROWN 1978. 252–259.

[240] BROWN 1978. 235–239.

[241] ANF JJ 54B fol. 4v–5v. Nr. 10. Ld. Függelék F–4.5. Vö. ANF JJ 54B. Fol. 30v–31r. Nr. 42.

Fülöp régensnek nyilvánította magát a fiú kiskorúsága idejére, az „Utószülött" János azonban néhány nappal később meghalt.[242] Ezzel Klemencia sorsa is végérvényesen megváltozott, immár nem lehetett többé anyakirálynéként a dinasztia sorsának letéteményese, hanem végérvényesen özvegy királyné lett.

I. János halála utat nyitott Fülöp trónra lepéséhez, aki miután gondosan megszervezte elhunyt bátyja utószülött fiának temetését is,[243] 1317. január 9-én Franciaország királyának nyilvánította magát V. Fülöp néven, az ország nagyjainak, köztük testvérének, Károlynak a távollétében. Különböző politikai ligák alakultak „Johanna úrnő" (X. Lajos

---

[242] BLOCH 1971. 12. Az elbeszélő források különböznek I. János életének napjait illetően. A Névtelen krónika 1356-ból szerint: *„L'an mil III. C. XVI. la vigille de la Trinité trespasse Loys, roy de France et de Navarre. et la Royne Clémence, sa seconde femme, demoura ensainte, et eut son enffant au Louvre, à heures de matin, le samedi après la Saint-Martin d'hiver ensuivant; lequel ne vesquit que huit jours, mais l'en disoit qu'il ne vint pas à terme; et fut la royne malade de fiebvres cartes en sa gésine.* [...]". RHGF XXI. 140. A Jean Desnouvelles-nek tulajdonított krónika kivonata: *„et la royne Climence demoura grosse d'un fil, et Philippes, li frère du roy, demoura regens du roialme. Apprès que la dame fu accoucquie, li emfes fu appelez en baptesme Jehans, et ne vesqui que X. jours."* RHGF XXI. 197. A Robert Mignon: *Tabula*: „[...] *post obitum regis Ludovici, primogeniti dicti regis* [Philippi Pulchri]*, qui rex Ludovicus obiit V. Junii CCC. XVI. et post obitum Johannis, primogeniti dicti regis Ludovici, qui obiit circa VIII. dies post XIIII. Novembris CCC. XVI. qua fuerat natus de regina Clementia, uxore dicti regis Ludovici* [...]". RHGF XXI. 523. A Jean de Paris: *Memoriale historiarum*: *„Regina Clementia incidit in cartanam, qua longo tempore laboravit; et tenello foetui in ejus utero nocuit aegritudo. Peperit igitur circa festum sancti Martini, puerum masculum, qui Johannes in baptismate vocatus est, sed modico tempore supervixit. Post cujus mortem comes Pictaviensis regnum obtinuit."* RHGF XXI. 665. Bernard Gui: *Flores chronicarum: „Post haec vero XVIIII die mensis sequentis mensis Novembris, dominica die, sub nocte media praecedente, memorata domina Clementia regina peperit filium progenitum Parisius, et Johannes vocatus est, nomen ejus; et multi in nativitati ejus gavisi sunt. Sed gaudio cito pertansiit; nam VII die a nativitate infans obiit, et abiit regnum sibi accipere sempiternum. Regnumque Francorum et Navarrae prefato domino Philippo permansit vel remansit."* RHGF XXI. 725–726. Névtelen szerző: *Regnum Francie chronicon*: *„Anno Domini M. CCC. XVI.* [...] *Post haec vero, die XIII mensis Novembris, dicta Clementia peperit filium ejus nomen vocatum est Johannes, qui die VII a sua nativitate decessit."* RHGF XXII. 19–20. A *Chroniques de Flandre: „Ainsi trespassa le roi Loys quy fut nommé Hustin. Ung petit filz lui estoit demouré de la royne Clémence, sa femme, nommé Jehan, et ne avoit que ung mois au trepas de son père."* RHGF XXII. 405. Guillaume de Nangis világkrónikájának folytatása: *„Parisius apud Luparam XVII kalendas decembris ex regina Clementia quartana laborante natus est puer masculus, regis Ludovici nuper defuncti primus filius* [...] *Johannesque vocatus, XIII kalendas mensis praedicti ibidem decessit, die scilicet veneris immedietate sequenti. Die vero sequenti in ecclesia beati Dionysii ad pedes patri defuncti* [...] *traditus est ecclesiasticae sepulturae."* CCGN I. 430–431. Vö. HUFFELMANN 1911. 33, 42–43; JOHNSTONE 1932. 334.

[243] BROWN 1978. 265–266; JONES 2008. 395.

halála előtt törvényesített származású leánya) körül Champagne-ban, Fülöp azonban megerősíttette trónra léptét a nemesek, főpapok, a párizsi polgárok és az egyetem képviselői alkotta gyűléssel, valamint az ország jelentősebb tartományaiba küldött követségei útján támogatást kért. A legfontosabb riválisnak számító burgund herceget pedig úgy szerelte le, hogy leányát összeházasította vele.[244] Sikerét mutatja, hogy amikor ő maga 1322. január 2-án vagy 3-án elhunyt, öccse, IV. (Szép) Károly minden probléma nélkül foglalta el helyét Franciaország trónján.[245]

A Capeting leszármazás kérdése 1328-ban – még Klemencia életében – ismét napirendre került, miután IV. Károly 1328. február 1-jén távozott az élők sorából. Két hónappal később özvegye egy leánynak adott életet, ám ekkor teljesen kizárt volt, hogy valaha is Franciaországban uralkodhasson. Az egyetlen kérdés, ami abban a pillanatban még nyitott volt, hogy a trónöröklés férfi-, vagy nőágon történik meg: azaz IV. (Szép) Fülöp testvérnek, Valois Károlynak a fiát, Fülöpöt, vagy Navarrai (Gonosz) Károlyt, II. Johanna és Évreux-i Fülöp fiát, IV. Fülöp unokájának a fiát, avagy III. Edwardot, a VIII. Bonifáccal szembeszegülő „vaskirály" húgának, Franciaországi Izabellának és II. Edward angol királynak a fiát illeti-e meg Capet Hugó trónja. A nőági örökösödés két lehetséges forgatókönyve igencsak kellemetlen következményekkel járt volna. Egyfelől II. Johanna Champagne-i és Brie-i rokonsága révén, valamint annak következtében, hogy sokan kételkedtek X. Lajos apaságában, azaz nem ült el a Johanna törvényes származását övező bizalmatlanság. Másrészt III. Edward esetleges trónra lépte más jellegű problémákat vetett fel: az angol királyi udvar, különösen Izabella kegyence, Roger Mortimer esetleges befolyásának megnövekedését hozhatta magával, nem beszélve arról, hogy a lehetséges örökös ekkor még kiskorú volt. Így a választás nem meglepő módon Valois Fülöpre esett.[246]

Érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy a trónöröklést övező vitákban hagyományosan sokat hivatkoznak a „száli törvényre". A *Pactus Legis Salicae* mint kiindulási pont azért érdekes, mert keletkezésének idején az öröklés kérdése igazán csupán az atyai birtokok kapcsán merült fel, és tartotta kívánatosnak a kizárólagos férfiági háramlást. A királyi hatalom öröklésével kapcsolatban ez a lehetőség azonban csak 1316-ban merült fel először ténylegesen. X. Lajos leánya Johanna képviselte a leányági öröklés lehetőségét, ezt

[244] BLOCH 1971. 13.

[245] JOHNSTONE 1932. 335; BLOCH 1971. 13.

[246] BLOCH 1971. 13.

azonban V. Fülöp energikus közbelépéssel, a dinasztikus öröklés kisajátításával elhárította, így a koronázás után az országnagyok összehívásával tartott egyik első gyűlésen rögzítették is, hogy „a Francia királyságot nő nem örökölheti". 1322-ben pedig IV. Károly ennek fényében akadály nélkül léphetett bátyja örökébe. Ezek az események teremtettek precedenst ahhoz, hogy a jogi vita elinduljon a kérdésről.[247] Mivel az apanázs-birtokok esetében a nők öröklésére a korszakban több példa is ismert Franciaországból, pl. Flandriai Johanna és Margit (1202–1280) vagy Artois-i Mahaut (1309) esetében,[248] így a királyi hatalom öröklését tekintve a „száli törvényből" való levezetés későbbi, hosszas folyamat eredmény. Nem is kell nagyítóval keresni, hogy kihez köthető a gyakorlati férfiági öröklés összekapcsolása a „száli törvénnyel". Richard Lescot volt ugyanis az, aki felfedezte a *Pactus Legis Salicae* egy kéziratát (*Lex Salica Emendata*), miközben éppen a Valois dinasztiának a rivális Plantagenetekkel szemben igyekezett a francia trónhoz való jogához érveket találni. Ebből előbb egy Meroving-Karoling-Kapeting genealógia készült, majd egy traktátus, amely már kifejezetten a Valois-Plantagenet jogvitában használta fel a *Lex Salicá*t az előbbi dinasztia jogfolytonosságának alátmasztására. A Lescot-féle „bizonyítás" azután a 15–s6. század fordulójától beépült a francia hivatalos jogfelfogásba, és lett „fundamentális törvénnyé.[249]

[247] BLOCH 1971. 13.

[248] BLOCH 1971. 14. A szerző itt arra is utal, hogy a korabeli krónikások nagyon kevés figyelmet szenteltek a nők kizárásának a királyi hatalom öröklésében. Viszont a „hivatalos", így a *Chronique abrégée de Guillaume de Nangis* („C változat"), a *Grandes Chroniques de France* („Lescot-változat") munkák szinte ugyanazt a megfogalmazást hozzák. Vö. Függelék F–1, nr. 3, 4. Ennek oka egyszerű: e szövegek szerzői már a Valois-korból tekintettek vissza az eseményekre, és joggal találtak igazolást a dinasztiaváltásra a nőági örökösödés kizárásában.

[249] WHALEY 2019. 450–453.

dc_1909_21

Az özvegy királyné

Konfliktusok V. (Hosszú) Fülöppel

I. Utószülött János halála alapvetően változtatta meg Klemencia helyzetét. Minél kevésbé számított a Capeting dinasztia férfiági leszármazása letéteményesének, annál jobban csökkent amúgy sem kiemelkedően jelentős politikai befolyása. Annál is inkább, mert lényegében meg volt fosztva a királynék, anyakirálynék, királyi özvegyek és régensnők hagyományos szerepeitől, tudniillik attól, hogy biztosítsa a lehetőleg fiú utódokat, a béke fenntartását (vagy éppen közvetítsen a szembenálló felek között), őrködjön a gyermekek jogai felett, vagy éppen a királyságot kormányozza a király távolléte, illetőleg kiskorúsága idején.[250] Klemencia láthatólag nem mondott le szívesen arról, hogy beleszóljon az ország sorsának alakulásába. Annak ellenére, hogy a korszak „hivatalos" közgondolkodását tükröző Guillaume de Nangis kizárta a nők örökösödési jogát 1317-ben,[251] ami nyilvánvalóan kérdésessé teszi, hogy lehetett-e egyáltalán Klemenciának érdemi politikai súlya.

A királynék politikai szerepe átalakulófélben volt II. Fülöp (1180–1223) uralkodásától kezdve. Bár Marion Facinger úgy vélte, hogy a királyi hitvesek befolyása ebben az időszakban hanyatlásnak indult,[252] Dániai Ingeborg, vagy Kasztíliai Blanka igencsak valós régensnői rávilágít arra, hogy adott esetben a királyné, vagy anyakirályné is meghatározó szerephez juthatott. Tekintélyes vagyonuk, jövedelmeik, röviden örökségük, mindenesetre lehetővé tették, hogy időnként megkerülhetetlen politikai szereplővé lépjenek elő.[253] Befolyásuk nem csupán tényleges politikai döntésekben volt érezhető, hanem örökségük szétosztása (felajánlások, adományok, adományok) és a dinasztikus emlékezet fenntartása, alakítása révén (síremlékek, ereklyetartók, misealapítványok stb.).[254]

Klemencia számára azonban a kedvező politikai, mondhatnánk „királycsináló" hangulat I. János halálával hirtelen kedvezőtlenné vált. A lehetséges politikai forgatókönyvek közül az, amelyik szerint Fülöp lett volna a régens Klemencia gyermeke mellett annak

[250] Vö. PRATT 1997. 241–242; EARENFIGHT 2013. 151.

[251] BLOCH 1971. 14.

[252] FACINGER 1968.

[253] EARENFIGHT 2013. 152–154.

[254] EARENFIGHT 2013. 155–157.

kiskorúsága idejére, egyszerűen aktualitását vesztette. Helyette az látszott megvalósulni – Szép Fülöp másik fiának megkoronázása –, ami az eredeti elképzelés szerint csak akkor lépett volna érvénybe, ha Klemencia és X. Lajos gyermeke leány lett volna. A fiú megszületése és korai halála azonban elmosta ezt a lehetőséget is, és egy másik sejlett fel: a nőági örökösödés. A lehetséges jelölt II. Johanna, Burgundiai Margit leánya, a majdani navarrai királyné volt, akit X. Lajos törvényes gyermeknek ismert el. Éppen az ebben rejlő kellemetlen precedens miatt talált elutasításra a nőági örökösödés, Guillaume de Nangis szavaival élve a „száli törvényre" hivatkozva.[255]

Valójában X. Lajos öccsének, V. Fülöpnek a politikai manőverei egy viszonylag békés hatalomátvételt eredményeztek: a legesélyesebb jelölt, Valois Károly, V. Fülöphöz csatlakozott, és maga is jelen volt unokaöccse királlyá avatási szertartását 1317. január 9-én. Maradt azonban egy másik vetélytárs, Burgundiai IV. Odó (Eudes) herceg, aki X. Lajos leánya, II. Johanna jogainak védelmezőjeként lépett fel. V. Fülöp azonban ekkor idősebbik leánya, Franciaországi Johanna kezét ígérte Odónak, akinek így nagyobb esélye nyílt, hogy bizonyos burgund területeket, és főleg Artois területét visszaszerezze, amelyet Mahaut – Burgundi Johanna és Blanka anyja, IV. Ottó (Othon) burgundi gróf felesége – tartott kezében. Ez győzte meg Odót, aki jobbnak látta, ha felhagy az ellenségeskedéssel V. Fülöppel szemben.[256]

Az Artois grófság körüli viták mentén felsejlik a Klemencia és V. Fülöp közötti feszültségek egyik lehetséges forrása.[257] Az özvegy királyné ugyanis az Artois grófjainak másodszülötti ágából származó III. Artois-i Róbertet támogatta, aki vitatta nagynénje, Mahaut – az elsőszülött II. Robert d'Artois gróf leánya öröklését, és igyekezett a grófságot tőle visszaszerezni. Róbert esetleges sikere azzal a kényelmetlen következménnyel járt, hogy Klemencia felborítja azt a kényes politikai egyensúlyt, ami biztosította sógorának királyi ambícióit. 1316 novemberében a pápa igyekezett Klemenciát eltántorítani Artois-i Róbert támogatásától.[258] XXII. János levelei valósággal elárasztották a királyi hatalom öröklésében, megszerzésében részes szereplőket.[259] Az „artois-i üggyel" kapcsolatban pápa nem maradt szótlan, határozottan letette voksát Poitiers grófja, (a későbbi V.) Fülöp

[255] Vö. EARENFIGHT 2013. 158–159.

[256] JOHNSTONE 1932. 334–335.

[257] Általánosságban: JOHNSTONE 1932. 337. LANGLOIS 1978. 279–284.

[258] LSC J XXII (France) 1, nr. 45 , nr. 66; PETRUCCI 1970. 41; PROCTOR-TIFFANY 2013; HUFFELMANN 1911. 36–37.

[259] LSC J XXII (France) 1, nr. 46–57.

mellett. Sőt, kifejezett arra sarkallta Valois Károlyt, Évreux-i Lajost és Károlyt, Marche grófját, hogy járjanak közben a béke érdekében Fülöp és Klemencia között.[260] XXII. Jánosnak szemmel láthatólag nagyon fontos volt az özvegy királyné és a néhai X. Lajos öccsének a megegyezése.[261] Az egyezmény továbbra is a korábban már említett két reálisnak tekinthető forgatókönyv valamelyikének megvalósítását vetítette előre.[262] Bármelyik is következik be, Klemencia mindenképp elveszíti annak az esélyét, hogy az események alakulásába érdemben beleszólhasson, amelyek meghatározzák a dinasztia sorsát. Ha erre az özvegy királynénak valóban esélye sem volt, mi okozta későbbi konfliktusát a régensből királlyá előlépő V. Fülöppel?

A feszültség kézzelfogható jele volt az özvegyi járandóság kiszolgáltatása körül kialakult hosszas vita, amelyet néhány nagyobb horderejű, Klemencia rezidenciáját és a járandóságot biztosító területeket és jövedelmeket érintő változások váltottak ki.[263] XXII. János 1317. május 17-én kelt két levele is beszámol arról, hogy az özvegy királyné már korábban kénytelen volt kölcsönt felvenni a Bardi kereskedő- és bankháztól, akik immár a tartozás kiegyenlítését követelték. A pápa közbenjárása sikerrel járt, Klemencia az özvegyi járandóság terhére fizetési haladékot kapott.[264] Július 9-én a pápa nyomatékosan kérte Klemenciát arra, hogy hagyjon fel minden V. Fülöppel szembeni szervezkedéssel, és fogadjon hűséget neki.[265] Egy héttel később, július 16-án XXII. János immár örömének adhatott kifejezést, a király és az özvegy királyné között létrejött egyezség okán, amely kiterjedt az özvegyi járandóság kiadására is. A feleknek küldött pápai levelek[266] V. Fülöp azon oklevelére utaltak, amely a néhai X. Lajos egyik adománylevelét erősített meg. Ez utóbbi az Enguerrand de Marignytól elkobzott javakból egészítette ki Klemencia

[260] LSC J XXII (France) 1, nr. 58–59. A pápa április 17-i levelében arra bíztatta Károlyt, hogy csatlakozzon V. Fülöphöz. LSC J XXII (France) 1, nr. 174. Károly ugyanis szintén Róbertet támogatta. Vö. HUFFELMANN 1911. 37, 40–42.

[261] LSC J XXII (France) 1, 60–61; HUFFELMANN 1911. 40–41. 1317 júniusában a pápa semlegesnek nyilvánította magát Károly (a későbbi IV. Károly) esetleges örökösödése ügyében, és inkább arra kérte, hogy V. Fülöpöt támogassa. Uo. 44–45; LSC J XXII (France) 1, nr. 255–258.

[262] LSC J XXII (France) 1, nr. 62.

[263] GAUDE-FERRAGU 2014. 138.

[264] LSC J XXII (France) 1, nr. 232–233. Vö. HUFFELMANN 1911. 46, 50.

[265] LSC J XXII (France) 1, nr. 293.

[266] LSC J XXII (France) 1, nr. 317–318. Vö. HUFFELMANN 1911. 46–47.

ellátását.[267] Mivel ez is csak általánosságban szólt, benne egyetlen birtokot sem neveztek meg pontosan, újabb tárgyalások váltak még a felekre egy olyan egyezmény kimunkálása céljából, amely már részletekbe menően szabályozza a járandóság különböző elemeit. Az az oklevél, amelyet V. Fülöp és Klemencia együttesen adtak ki 1317. augusztus 15-én, részben teljesítette ezt a célt. De csak részben, hiszen az sokkal inkább egy Klemencia tartózkodási helyére vonatkozó egyezség volt. Klemencia ugyanis lemondott vincennes-i rezidenciájáról („házáról"), amelyért cserébe a Temple-t és annak néhány tartozékát kapta meg.[268] És jóllehet a pápa sietve hangot adott megelégedettségnek,[269] további feladat volt az özvegyi járandóság pontos részleteinek kimunkálása. Újabb öt hónap telt el eredménytelenül, így 1318. január 18-án XXII. János kénytelen volt újra V. Fülöphöz fordulni. Hosszan ecsetelte, hogy Klemenciának mennyi jogtalanságot kell elviselnie, mivel a király egyre csak halogatja az özvegyi járandósághoz tartozó birtokok és jövedelmek tényleges megállapítását. De a pápa tovább is ment: sérelmezte, hogy a király „elvette" Klemenciától Vincennes-t, és nem adta át neki Perche-t és Enguerrand de Marigny elkobzott javait, és azt is a fejére olvasta, hogy az özvegy királyné normandiai birtokai után hűségesküt követelt tőle, megfenyegette továbbá, hogy számot kell adni az így elkövetett vétkeiről.[270]

Az ismételt sürgetések ellenére V. Fülöp csupán 1318 szeptemberében adta ki az özvegy királyné ellátását szolgáló területek és jövedelmek összetételét részletesen szabályozó rendelkezését.[271] Ebben megtaláljuk a néhai X. Lajos általános, 25000 livre járadékot biztosító intézkedésének megerősítését, de ami még fontosabb, itt már részletesen

[267] JJ 53. fol. 114r-v, nr. 270.

[268] ANF J 1036 nr. 7; J 1044 nr. 22. Ld. Függelék F–3a.1, F–3b.a, F–3b.b. Vö. HUFFELMANN 1911. 47–48. A johanniták 1319 novemberében visszakövetelték a Temple-t, Klemencia végrendelete viszont azt mutatja, hogy haláláig az ő birtokában volt. Uo. 48. 1319. november 14-én XXII. János meghagyta V. Fülöpnek, hogy adja vissza a rendnek a Temple-t, amelyet korábban Klemenciának engedett át Vincennes-ért cserébe. Ez utóbbit még X. Lajos biztosította számára élete végéig szóló időtartamra. LC J XXII III. nr. 10673.

[269] LSC J XXII (France) 1, nr. 360–361. XXII. János még augusztus 22-én is arra bátorította V. Fülöpöt, hogy legyen igazságos és megbocsátó: *„justiticam atque clementiam exerceas"*. Ez utóbbi kifejezés (*clementia*) nyilvánvalóan szándékos szójáték volt, amely egyértelműen Klemenciára utal. LSC J XXII (France) 1, nr. 393. Vö. HUFFELMANN 1911. 48–49.

[270] LSC J XXII (France) 1, nr. 477. Vö. HUFFELMANN 1911. 49.

[271] ANF JJ 56. fol. 183r–183v, nr. 423.

szerepelnek a Normandia és Gâtinais területén fekvő birtokok.[272] Ennek ellenére Klemencia láthatólag továbbra is pénzzavarral küzdött, ékszereit kellett zálogba adnia, hogy a Bardikat kifizesse. Ezek azután visszakerültek hozzá, mivel végrendeletében ezekről is intézkedett.[273] Összességében a hatalomátvételre vonatkozó forgatókönyvek világosan megmutatták, hogy Klemencia mennyire *nem* tudott érdemben beleszólni a monarchia nagyszínpadán folyó eseményekbe. Azok sokkal inkább V. Fülöp célkitűzései szerint alakultak. Az özvegy királynénak valójában passzív szerep jutott csak, a karmesteri pálca nem az ő kezében volt. Egyedül az Artois körüli konfliktus és Klemencia ezzel kapcsolatos, Róbert melletti állásfoglalása keltett politikai feszültséget közte és a régens-király között. És mindez azután az özvegyi járandóság kiszolgáltatásának elhúzódásában jutott felszínre.

A provence-i évek, 1318–1321

Az a tény, hogy ékszereit éppen Aix-en-Provence-ben adta zálogba, igazolja, hogy Klemencia elhagyta Párizst és néhány évre Provence-ba költözött. Az 1318. szeptemberi királyi oklevél ellenére az abban biztosított jövedelmeket ténylegesen még nem élvezhette azelőtt, mielőtt november végén megérkezett Avignonba. Klemencia döntését minden bizonnyal az befolyásolta, hogy a járandóságot illető újabb és újabb halasztások láttán jobban bízott a pápa és nagybátyja támogatásában, aki egyébiránt már korábban jelezte, hogy a pápai székvárosba látogat. A helyszín kiválasztása nem véletlen, hiszen Klemencia az Anjouk uralta területre utazott, a pápai kúria közvetlen közelébe. Ráadásul nagybátyját, I. Bölcs Róbert nápolyi királyt nagyszabású észak-itáliai tervei, a guelf-ghibellin ellentétek is a térségbe szólították. Az özvegy francia királyné annak biztos tudatában indult el Provence-be, hogy hamarosan találkozik nagybátyjával.
A Genovát övező térségben, a dinasztia provence-i területeinek határszélén kitört háború arra sarkallta I. Róbertet, hogy felgyorsítsa észak-itáliai hadmozdulatait, és mielőbb látogatást tegyen Avignonban.[274] Klemencia 1318. november 28-án érkezett meg a pápai

[272] Vö. Függelék F–2; F–4.23.

[273] 14907 livre, 10 sou és 4 dénár értékben. LSC J XXII (France) 1. nr. 974–975; HUFFELMANN 1911. 50–51.

[274] HUFFELMANN 1911. 58; ARMSTRONG 1932. 42–44; ABULAFIA 1997. 138–139; ABULAFIA 2008. 491. ARMSTRONG 1932. 42–44.

udvarba, és ott várta, hogy nagybátyja megérkezzen.[275] Mivel azonban a hadjárat lekötötte Róbert figyelmét, és egyelőre nem tudott eljutni Avignonba, Klemencia az aix-en-provence-i Notre-Dame de Nazareth domonkos apácakolostorba vonult vissza.[276]

A nápolyi uralkodó csak 1319. április elején tudott elszabadulni az itáliai hadszíntérről, ezután utazott Marseille-be, hogy részt vegyen a rokona, Toulouse-i Lajos ereklyéinek transzlációja kapcsán rendezett ünnepségén.[277] Már pünkösdkor találkozott Klemenciával a földközi-tengeri kikötővárosban.[278] Sőt, Róbert maga, valamint neje, Sancia, az özvegy francia királyné és Magyarországi Mária mind jelen voltak a *translatio* ünnepén, 1319. november 8-án,[279] ami jó alkalom volt ereklyetartók megrendelésére.[280]

Ami a provence-i tartózkodás időtartamát illeti, erről nincsenek biztos adataink. A két marseille-i látogatást leszámítva Klemencia Aix-ben töltötte ideje döntő részét, minden bizonnyal a Notre-Dame de Nazareth falai között. A hely kiválasztása a domonkos apácáknál jól beleillik a dinasztikus hagyományokba: ezt az intézményt az Anjouk nagy becsben tartották, különösen az alapító, II. (Sánta) Károly, aki gazdag adományokkal látta

---

[275] Erről tanúskodik az Avignoni Regisztrumkönyv indexének utolsó foliójára írt jegyzet. LSC J XXII (France) 1, nr. 779, 1. jegyzet; HUFFELMANN 1911. 59; VIARD 1934. 343; PROCTOR-TIFFANY 2013. 76.

[276] 1318. december 20-án kelt levelében XXII. János tudatta a hírt Magyarországi Máriával. LSC J XXII (France) 1, nr. 779.

[277] XXII. János Klemenciának és Mallorcai-i Sanciának is beszámolt az 1317. április 9-i kanonizációról: AAV Reg. Vat. 109, fol. 35r; LSC J XXII (France) 1, nr. 163.

[278] *Grandes Chroniques de France*: „*En ce temps, la royne Climence se parti de France et de ala à Avignon; et là cuida trouver son oncle le roy de Sezille et entra en Avignon. Mais son oncle n'estoit pas venu; si s'en ala saluer le pape, lequel la reçut moult benignement et li eslut son demeure jusques à la venue de son oncle,* ***en l'ostel des seurs de saint Dominique***". VIARD 1934. 343. (kiemelés: K. G.) Guillaume de Nangis folytatója is beszámol erről (miután megemlítette, hogy Avignonba jött, és a domonkos nővérek kolostorában lakott): „*En cel temps li roys Robert manda a la royne Climence que il vendroit a Marseille a la Penthecoste ou son frere saint Lois qui canonisie estoit devoit estre releves solempnement, et il senifia que elle y feust*". BNF MS Français 10132, fol. 401v ; HUFFELMANN 1911. 60.

[279] HUFFELMANN 1911. 60.

[280] Klemencia egy a szentet mitrával ábrázoló szobrocskát rendelt, a szent egyik kezében az ujját, a másikban egy koronát tartott. Ez a relikviarium szerepel az özvegy királyné hagyatéki leltárában, azzal a megjegyzéssel, hogy Klemencia VI. Fülöpre hagyta azt. Függelék F–5, nr. 74, F–6, nr. 86; DOUËT-D'ARCQ 1874. 48; HUFFELMANN 1911. 60–62. Valószínűleg ennek az alkalomnak köszönhető annak a relikviáriumnak az elkészülte, amely Magyarországi Mária hagyatéki leltárában (1326) bukkan fel. Itt a szent fejét ezüstözött korona díszítette, egyik kezében saját ereklyéje, a másikban kormánypálca volt. A két tárgy leírása, egymástól különböző értékük miatt kizárt, hogy azonosak legyenek. MDEA I. 252–253.

el az intézményt 1290–1292-ben, sőt, ide temetkezett.[281] A spirituális és dinasztikus megfontolások[282] mellett a király döntésében kétségkívül az is közrejátszott, hogy illő életvitelt biztosító intézményt hozzon létre a királyi család hölgytagjai számára. Közülük az alapító leánya Beatrix is e kolostor falai között élt, ám fogadalomtétele okozott némi feszültséget közte és apja között. 1301-ben Anjou II. Károly megparancsolta, hogy hozzák ki az apácaruhát öltött leányát (*in habitu monachali edicata*). Az erélyes fellépést az indokolta, hogy Róbert leánya kiházasításától remélte helyzete megerősödését Észak-Itáliában, így annak meghiúsulása terveinek összeomlásával fenyegetett.[283] A kolostor vendégházának (*ostel*) használatát – a *Grandes Chroniques de France* szavaival élve –

[281] COULET 1973. 233–253. Vitolo szerint 1290-1291-ben, az építkezés 1305-re fejeződött be. 1298-ban II. Károly bőkezű adományt tett a közösségnek, igaz egyúttal más aix-en-provence-i mendikáns intézményeknek (ferencesek, karmeliták, Ágoston-rendi remeték) is komoly összegekhez jutottak Pennes-Mirabeau vámjából. VITOLO 2016. 112.

[282] Megemlíthető Anjou II. Károly, fia I. Róbert és annak neje, Sancia vonzódása a koldulórendekhez, ami mások mellett ennek az intézménynek a támogatásában is megmutatkozott. II. Károly másik fia, Toulouse-i Szent Lajos – amint arról még szó esik – szentté avatása egyszerre volt alkalmas az Anjou dinasztia szentségének, Róbert hatalmának szakrális legitimációjára, valamint a ferences szellemiséggel rokonszenvező személyes elköteleződés kifejezésére. Jól tetten érhető ez a szentéletű püspök szenttéavatásának támogatása, kultuszának népszerűsítése mellett a különböző alapításokban. Így pl. a Róbert és különösen Sancia személyéhez köthető nápolyi Corpus Christi és az aix-en-provence-i Nativitas klarissza kolostorok alapításában. Az utóbbi azért is érdekes, mert a provence-i klarissza rendház korabeli megnevezése (*monasterium reginale Aquensis*) azt sejteti, hogy az ugyanúgy alkalmas volt az elmélyült, személyesebb vallásos életvitelt választó világi hölgyek befogadására, mint a domonkos nővérek Notre-Dame de Nazareth zárdája. A nápolyi királyné különösen erős kötődést mutatott a ferences szegénységi eszmény iránt, amely pl. az általa alapított, vagy támogatott klarissza közösségek rendszabályainak kimunkálásban való aktív részvételében is testet öltött. Más kérdés, hogy Klemencia esetében a szentéletű püspök minden bizonnyal a dinasztikus kapcsolat miatt került előkelő helyre a reprezentációban, erről tanúskodik a hagyatékában feltűnő ereklye, amelyről külön, személyesen intézkedett. Ezen kívül az özvegy francia királyné a koldulórendek közül elsősorban a domonkosokhoz kötődött. Vö. AURELL – BOYER – COULON 2005. 210–215; VITOLO 2016. különösen 110–118.

[283] Károly Beatrix kezét Azzo d'Estének ígérte, hogy ezzel biztosítsa Ferrara támogatását. A házasság azonban gyermektelen maradt. Beatrix később Bertrand de Baux andriai gróf felesége lett, ebből a frigyből született az Marie de Beaux, aki II. Humbert-nek, Klemencia unokaöccsének a felesége lett. Ez utóbbi házasságot Prokopp Mária az özvegy nápoliy királyné, Magyarországi Mária kezdeményezésének tartja, de sajnos forrás megjelölése nélkül. PROKOPP – HORVÁTH 2014. 62.

ideiglenes rezidencia gyanánt egyébként egy a korban gyakran felbukkanó kifejezés („*monasterium dominarum*”[284]) is alátámasztja.

1321 elején Klemencia elkezdte szervezni visszatérését Párizsba. Egy február 24-i számla tanúsága szerint kocsikat és kocsisokat keresett ingóságai szállításához.[285] V. Fülöp egyre súlyosbodó betegsége, ami 1321 augusztusa óta közismert volt, minden bizonnyal siettette Klemencia visszatérését. Azóta ugyanis, hogy 1318 szeptemberében V. Fülöp végre-valahára elrendelte, hogy szolgáltassák ki Klemencia özvegyi járandóságát, semmilyen érdemi előrelépés nem történt, egyetlen kisebb jelentőségű intézkedést leszámítva. Joggal gondolhatjuk tehát, hogy X. Lajos özvegye a megoldást immár sokkal inkább V. Fülöp utódától várta.[286] A király halálakor (1322. január 2., vagy 3.), vagy kevéssel azután már mindenképp Párizsban kellett lennie, ugyanis IV. (Szép) Károly több, három vagy négy lépcsőben ekkor szolgáltatta ki özvegyi járandósága hátralékát. Két 1322. februári királyi oklevél 4043 livre, 2 sou és 5 tours-i dénár kártalanítást biztosított,[287] de a teljes összeg végül 21263 livre-t tett ki[288]. Ennyi hányattatás után Klemencia végre hozzákezdhetett özvegyi járandósága napi ügyeinek intézéséhez.

[284] COULET 1973. 245, 252.

[285] E napon egy Petrus Bertrandi de Podioricardo Bonafide nevű szállító kapott megbízást mintegy húsz, Klemencia szöveteiből, takaróiból, ruháiból álló köteg szállítására. ADBR Dépôt annexe d’Aix, Fonds Muraire, 308 E 4 fol. 53v; COULET 1988. I. 213, II. 749, 39. jegyzet. Vö. PROCTOR-TIFFANY 2013. 76. A dokumentum Pierre Monini jegyző regisztrumkönyvében maradt fenn. Köszönet illeti Thierry Pécout-t az irattal kapcsolatos pontosításokért, ami lehetővé tette a forrás beazonosítását a levéltár állományában.

[286] Az intézkedésekre ld. Függelék F–4.23, 4.24.

[287] ANF JJ 61 fol. 120v, nr. 263; JJ 61 fol. 142r–143r, nr. 327; RTCH II. t. 1, nr. 3861, 3925.

[288] Március, szeptember és október folyamán. VIARD 1917. 38; PROCTOR-TIFFANY 2013. 76.

Az özvegy királyné és járandósága

Nullum sine dote fiat coniugium[289]

A házassággal kapcsolatos korabeli szokásjogi normák szerint a feleség nem rendelkezett teljes önállósággal jegyajándéka, hitbére felett, az a férj és a férfirokonok ellenőrzése alatt maradt. Mindazonáltal a feleség helyzetében jelentős változás állt be férje halála után, ekkor került ugyanis ténylegesen is birtokába azoknak a javaknak, jövedelmeknek stb., amelyek immár nem a jegyajándékot és a hitbért (*dos*),[290] hanem az özvegyi járandóságot (*douaire*) alkották.[291]

A királyné rendelkezhetett az öröklött és a családja által biztosított javaival, ez azonban nem keverendő össze a tényleges özvegyi járandósággal.[292] A királyné ellátását szolgáló javak és társadalmi állása között szoros összefüggés alakult a hitbérnek és az özvegyi járandóságnak köszönhetően, hiszen a rendelkezésére bocsátott erőforrások királyi birtokokból és jogokból származtak. Ez a szoros kapcsolat csupán a 10. században alakult ki a szász dinasztia idején, amely immár nem a király feleségének tekintette a királynét, hanem sokkal inkább a királyi hatalomba bevont társnak, *consors regni*-nek. *Franciá*ban – a kédőbbi Capeting monarchia bölcsőjének számító Île-de-France területe – ezidőtájt hasonló felfogást vallottak.[293] A királyné rendelkezett bizonyos mértékű cselekvési szabadsággal járandóságát illetően, de a királyi beleegyezés, megerősítés a rendszer elengedhetetlen része volt.[294] Az özvegy királynék járandósága gyakran biztosított a szükséges anyagi fedezetet lelki szolgálatok, a dinasztikus emlékezet fenntartásához. Mindazonáltal az egykori Karoling birodalom keleti és nyugati része jelentős

[289] Általánosságban: BOLOGNE 1995. 116–123, részletesebben: CORBET 2002.

[290] Az eredetileg két külön jogintézmény a 13. századra a francia szokásjogban már lényegében összemosódott. Míg a jegyajándék (magyar forrásokban *res paraphernales*) a férj által a feleségnek a házasságkor átadott ingóságokat, ajándékot takart, addig a másik, a hitbér (*dos*) ingóságokat és jövedelmeket. Ld. alább. CAZILHAC 2017. 13–14. A magyar helyzetre áttekintőleg ld. ILLÉS 1900, újabban: SKORKA 2021. Köszönet illeti Skorka Renátát, hogy a kéziratot rendelkezésemre bocsátotta, valamint ide vonatkozó tanácsaiért.

[291] PROCTOR-TIFFANY 2013. 75–76; BOLOGNE 1995. 118–119.

[292] CAZILHAC 2017. 34–36.

[293] LE JAN 2002. 468–474. Ez Magyarországon is megfigyelhető. Vö. ZSOLDOS 2005. 31; ZSOLDOS 2019. 37.

[294] LE JAN 2002. 474–476.

különbségeket is mutatott. Keleten ezek elsősorban királynék alapította egyházi testületekben, míg nyugaton inkább királyi intézményekben összpontosultak.[295]

Jóllehet az özvegyi járandóság intézményének eredete nem pontosan ismert, a 13. századi Franciaországban mibenléte már sokkal inkább megragadható három korábbi elem fokozatos részleges egybeolvadásával. Az első a házasság ára, „hitbére" (*dos*) volt, a második a házasság elhálásakor folyósított összeg (*Morgengabe*), míg az utolsó, harmadik elem a férj halála után az özvegy megélhetését biztosító javakat foglalta magába (*dotalitium, petit dos*). Első lépésként a 10. században még megkülönböztethető *Morgengabe* fokozatosan beleolvadt a *dos* fogalmába, ezzel egyidejűleg a 11. századtól egyre pontosabban körvonalazódott a feleség megélhetését biztosító rész mibenléte. Ez utóbbi (*dotalitium, petit dos,* vagy *douaire*) lényegében a házasságkötéskor a feleség ellátását szolgáló birtokok, jövedelmek meghatározását jelentette, amelyet azonban ténylegesen csak a férj halála után vehetett birtokba, és a 14. században az okleveles gyakorlatban már egyértelműen a francia *douaire*, vagy a latin *dotalitium* kifejezéssel illettek. A különböző elemek közötti közös nevező az volt, hogy hitbér, a *dos* (és a vele ekkorra egybeolvadt *Morgengabe*), valamint *douaire* vagy *dotalitium* egyaránt a házasság megkötésének eseményéhez kötődött, az utóbbi azonban csupán a férj halála után lépett érvényre, és csupán az özvegy élete végéig szól haszonélvezetként.[296]

A kiterjedést illetőleg egyidejűleg többféle hagyomány is létezett a 13. századi Franciaországban: egy részét a férjtől az esküvő alkalmával adott birtokok tették ki, de ennek mértéke nem volt pontosan szabályozva. Az biztos, hogy pontosan csak a frigy tényleges megkötésekor határozták meg mibenlétét, amelyet más, későbbi kiegészítő rendelkezések követtek, amely felsorolták a királynénak juttatott különböző birtokokat és jövedelmeket.[297]

Az özvegyi járandóság összetétele meglehetősen változatosan alakult: Dániai Ingeborg rendelkezett szórt birtokokkal és jól szervezett uradalmakkal egyaránt, továbbá pénzbeli jövedelmekkel is, míg Anjou Anna bevételei piacvámokból és sóilletékből származtak. Aragóniai Izabella pedig évjáradékban részesült.[298] A királyné (a majdani özvegy) csak akkor jutott mindezek tényleges birtokába, ha a házasság törvényessége és a férj halála

[295] LE JAN 2002. 479–483.

[296] FELLER 2002; CAZILHAC 2017. 13–14.

[297] CAZILHAC 2010. 31; CAZILHAC 2017. 14–17.

[298] CAZILHAC 2010. 31–32; CAZILHAC 2017. 34–36.

bizonyítást nyert.[299] A 12. században még továbbra is a királyi kincstár folyósította a kérdéses özvegy bevételeit, míg a százéves háború évszázadában már inkább az a megoldás került előtérbe, hogy az özvegy királynék saját officiálisaik útján kezeljék jövedelmeiket és igazgassák birtokaikat, természetesen továbbra is a királyok gyakorlatát követve.[300]

Az özvegyi járandóság összetétele

Felettébb valószínű, hogy a Nápolyban I. Róbert és X. Lajos követei között folyt tárgyalások eredményeként meghatározásra került Klemencia jegyajándékának és majdani járandóságának összetétele, jóllehet, maga a dokumentum nem ismert.[301] Azonban mégsem kell teljesen sötétben tapogatóznunk, miután X. Lajos 1315 novemberében oklevélbe foglalta, milyen birtokokat bocsát Klemencia rendelkezésére.[302] A király végrendelete ezt megtoldotta még egy évjáradékkal,[303] mindezek a rendelkezések egy olyan átmeneti időszakban keletkeztek, amikor a bevételek súlya a járadékok rendszeréről a(z) (özvegy) királynék gazdálkodására bízott javak juttatására tevődött át.[304] E források mellett további oklevelek, birtokjegyzékek, a párizsi Parlament határozatai lehetővé teszik Klemencia királynéi, özvegy királynéi járandóságának rekonstrukcióját.[305]

---

[299] A feleség eltaszítása vagy a házasság felbontása esetén a korábbi feleségnek már nem volt többé joga ezekhez a jövedelmekhez. Az özvegyi járandóságot, igaz igen ritkán, de még a férj halála előtt megkaphatta, amint ez megtörtént pl. Bajor Izabella és VI. Károly, vagy Anjou Mária és VII. Károly esetében a király tartós távolléte, akadályoztatása miatt. CAZILHAC 2010. 32–33; CAZILHAC 2017. 41–43.

[300] CAZILHAC 2010. 34.

[301] CAZILHAC 2017. 37.

[302] Függelék F–4.1. X. Lajos öccse, V. Fülöp ezt az oklevelet 1316 augusztusában, majd 1317 júliusában is megerősítette: Függelék F–2, F–4.1 /Má. 1, 2/, 4.5.

[303] Függelék F–2, F–4.4.

[304] ANF J 423. nr. 34; Lorris, Beaugency, Montargis, Fontainebleau: CCGN I. 422–423 (*Continuatio chronici Guillelmi de Nangiaco*); PROCTOR-TIFFANY 2013. 75–76. Jean Marc Cazilhac úgy vélte, hogy a király „kevéssel halála előtt" rendelkezett. Vegyük figyelembe, hogy X. Lajosnak esze ágában sem volt meghalni, ereje teljében lévő fiatal ember volt. Éppen ellenkezőleg, elkészítését az motiválhatta, hogy minél előbb gondoskodjon neje járandóságáról, így a végrendelet biztosan nem a „halál völgyében járva" készülhetett. CAZILHAC 2017. 38.

[305] Vö. Függelék F–4.

Martell Károly leánya a Földközi-tengert átszelő gyászos hajóutat követően érkezett meg Franciaországba. Ékszereitől megfosztva, Klemencia kétségkívül mindennél jobban rá volt szorulva a házasság megkötését megelőző tárgyalásokon megállapított bevételekre. Csupán véglegesíteni kellett azokat. X. Lajos, sűrű politikai és katonai elfoglaltságai (koronázás, flandriai hadjárat) ellenére szakított időt arra, hogy 1315 novemberében oklevélbe foglalja a hites társát megillető jogokat és jövedelmeket.

Az első csoportot a Normandiában átengedett birtokok alkották: Maineville, Hébécourt, Saint-Denis-le-Ferment, Wardes a hozzájuk tartozó házakkal, majorságokkal, kivéve Longchamps városát,[306] amelyet a király szolgájának, Henricet de Meudon vadászmesternek adományozott 60 livre járadékkal együtt. X. Lajos Klemenciának juttatta Marigny és Dampierre,[307] valamint Essoyes (Écouis),[308] Warlives (Mesnil-Veclives) és Plessis udvarházait és majorságait is, kivéve azokat a részeket, amelyeket a savoyai grófnak adott, illetve további javakat (erdőket és tavakat) is felsorolt, amelyek mind szükségesek voltak a királyné rangjához méltó életvitel biztosításához.[309] A király átengedte továbbá a helyi egyházak és kápolnák feletti kegyúri jogait. Az oklevél arra is kitért, hogy e javak Haubert de Marigny és közeli rokona, IV. (Szép) Fülöp egykori „minisztere", Enguerrand de Marigny[310] hagyatékából származnak, miután ez utóbbi kegyvesztett lett és néhány hónappal később ki is végezték. Hasonlóképpen kerültek Lyons-en-Forêt és Bray (Forêt-en-Bray) környéki erdők és ligetek is a királyné kezére.[311] Guillaume de Nangis krónikájának folytatója említi, hogy az uralkodó további 20000 livre-t juttatott feleségének a Lorris, Beaugency, Montargis, Fontainebleau és más területek

[306] Érdekes viszont, hogy a Parlament egyik határozata (1316. december 7.) úgy fogalmaz, hogy Longchamps földje Klemenciáé volt. Függelék F–4.7.

[307] Ma Dampierre-en-Bray.

[308] Henri Grevier szerint a helység az azonos nevű prévôté területén feküdt Champagne királyi magánbirtokok között (1285 óta), amely 1341-ig Troyes-Meaux-Provins baillage-hoz tartozott. GRAVIER 1904. 170. Valójában a rendelkezésre álló adatok alapján egy normandiai helységről van szó.

[309] Vö. FAVIER 1963. 219!

[310] FAVIER 1963. 36, 39, 219; HALLAM 1980. 283.

[311] Függelék F–4.1. X. Lajos öccse, V. Fülöp ezt az oklevelet 1316 augusztusában, majd 1317 júliusában is megerősítette: Függelék F–2, F–4.1 /Má. 1, 2/, 4.5. Lyons-en-Forêt az azonos nevű királyi közigazgatási egység, prévôté része volt, amely a gisors-i baillage-hoz tartozott. GRAVIER 1904. 185. Henri Gravier megjegyzése szerint Bray-t Orléans körzetébe lehet elhelyezni, de hivatkozásai nem megbízhatók. Uo. 154.

királyi jövedelmeiből.[312] Bár a névtelen szerző szerint X. Lajos erről oklevelet állított ki, ezt az értesülést csak V. Fülöp egy diplomája látszik megerősíteni, ez azonban már magasabb összegről, 25000 livre-ről szól.[313] Klemencia férjének e rendelkezését alátámasztja ez az oklevél, ahogy X. Lajos végrendelete is, amely szintén említést tesz a 25000 tours-i livre-ről. Kizárt tehát, hogy a krónikaíró fantáziájának szüleménye volt az összeg, csupán a járadék összegét tévesztette el, amelyet a király az ő „igen kedves társának" (*très chère compaigne*) biztosított.[314]

Egy meglepő különbség azért akad, nevezetesen az, hogy sem X. Lajos végintézkedése, sem V. Fülöp 1318. évi oklevele nem említi meg, mely területek királyi jövedelmeiből származott a járadék, ez minden bizonnyal abban a mára elveszett, elpusztult királyi oklevélben lehetett benne, amire a krónikaíró utalt.

X. Lajos első, Klemencia járandóságát érintő 1315. novemberi vaumain-i oklevelének[315] kiállítását követően nem sokkal a király fontos módosítást eszközölt a plessis-i udvarházzal kapcsolatban. Bár az Enguerrand de Marigny elkobzott javaiból származó birtokot eredetileg minden tartozékával Klemenciának adományozta, az udvarház haszonélvezetét élethossziglan a savoyai grófnak adta.[316] X. Lajos V. Amadé javára szóló rendelkezését öccse sem módosította. 1316 decemberében megerősítette azt, és csak

---

[312] „*Illic autem ante suum recessum rex ipse, de avunculorum et fratrum baronumque consilio, reginam Clementiam dicitur de viginti milibus libris in redditibus dotasse, praecipue apud Lorriz, Baugenciacum, Montargis, Fontem-Blaudii et alibi, et de hoc litteras confecisse*." CCGN I. 422–423. Vö. BERNOIS 1979. 37 és 3. jegyzet; PROCTOR-TIFFANY 2013. 76. Az összeg megfelel a 14. századi átlagnak. CAZILHAC 2017. 53–54, 62.

[313] Függelék F–4.23.

[314] „*a grant provision et a grant deliberation a Clemence notre très chère compaigne nous octroions pour son douaire vin*[g]*t et cinq mil*[le] *tur*[nois] *a prendre dan*[s] *en an en lieus certainz si comme il est contenu expressement* [dans] *ce lettres qui sont sus faites scellées de notre grant seel si comme il appert ce dites lettres. Et a greigneur feurte pour si en cest present testament nous voulons et ordinons que pour son douaire elle ait vint et cinq mil*[l]*e livres tournois de rente a predite chacun an ce lieus qui font nommez expressement ce dites lettres et de ce nous charg*[e]*ons especialment nos executeurs* [...]." Függelék F–4.3 Rendelkezésre áll egy másolat is.: Függelék F–4.4.

[315] Függelék F–2, F–4.1.

[316] Függelék F–4.1 (Má. 1); RTCH II/1. nr. 1375; FAVIER 1963. 219. A savoyai gróf számára iránt tett gesztus hátterében a tartomány vezetőjének megnyerése állt. Ld. részletesebben a II. részt.

annyit tett hozzá, hogy Savoya grófjától megkövetelte a hűségeskü letételét.[317] 1317. december 15-én azután a párizsi Parlament határozata megerősítette Klemencia és a gróf nem sokkal korábban, a királyi udvarban kötött egyezségét. A felek megerősítették a korábbi királyi rendelkezést: Savoya ura élete végéig bírja Plessis udvarház haszonélvezetét, de egyúttal elismerte, hogy Plessis Klemencia birtoka.[318]

V. Fülöp egy 1317. február 18-án, nem sokkal felkenése és koronázása után kelt oklevele némi felvilágosítással szolgál a Klemencia özvegyi járandóságát biztosító délebbi területekről. A X. Lajos vaumain-i oklevelében említett normandiai udvarházak és majorságok mellett a Guillaume de Nangis krónikáját folytató szerző beszámolója azt sejteti, hogy Párizstól délre egészen a Loire-ig, illetve Berry területén is jócskán akadtak birtokok. Az elhunyt király öccse oklevelében megerősítette Guillaume de Machellis, a királyi hálószoba szolgája számára, hogy élete végéig különböző összegű jövedelmeket húzzon Montargis várnagyságából, Lorris, Châteauneuf-sur-Loire (8, 20, 12 párizsi livre) és Bourges prévôtékból, amelyek – jegyzi meg az oklevél – egyébként Klemencia özvegyi járandóságát alkotó területeken feküdtek.[319] Egy héttel később, február 25-én e szolga fiai, Pierre és Guillaume de Machellis számára a király megerősítette jogaikat. Pierre-t, aki egyházi volt évi 40 tours-i livre-t illette meg a Château-Landon prévôté jövedelméből, míg fivérét 20 tours-i livre, azon bevételei mellett, amelyek Orléans prévôtéből jutottak neki. Az oklevél kitér arra, hogy Château-Landon prévôté a Klemencia özvegyi járandóságát biztosító területek részét képezi.[320] Egy hónappal később pedig a királyi hálószoba egy

[317] Függelék F–4.6. 1318 augusztusában V. Fülöp megújította ezt a rendelkezést: Függelék F–4.22. Jól tükröződik benne V. Fülöp törekvése, hogy baráti viszonyt alakítson ki Savoyával, amelyet néha felváltott a vienne-i dauphin, II. Humbert (1333–1349) támogatása. FOURNIER 1891. 382. Humbert igyekezett megszabadulni VI. Fülöp gyámságától, aki szerette volna hatalmát Arles és Vienne irányába kiterjeszteni. Ennek jeleként 1333-ben egyezmény jött létre a francia király és a vienne-i érsek között, amely biztosított király befolyását a tartományban. Humbert kezdetben ellenállt, de 1335-ben már behódolt és hűbéresküt tett VI. Fülöpnek. Miután értesült VI. Fülöp és a német uralkodó, Bajor Lajos egyezségéről (1336. december 23.), Humbert megpróbált megszabadulni e kettős gyámság rejtette veszélytől, elfoglalta francia- és császárbarátnak tartott Vienne városát, ám végül át kellett engednie Dauphinét a francia királynak. Uo. 405–442. Humbert arról is lemondott, ami Klemencia örökségéből őt illette. Vö. Humbert és VI. Fülöp 1335. július 17-i egyezményét: ANF J 626 nr. 149; RD V. nr. 27572. Vö. FAVIER 1963. 219! Humbert-ről és francia, illetve magyar kapcsolatairól ld. bővebben a II. részt.

[318] Függelék F–4.17. Vö. FAVIER 1963. 219!

[319] Függelék F–4.10.

[320] Függelék F–4.11.

másik szolgája nyert oklevelet V. Fülöptől, amely megerősítette számára azokat a jövedelmeket, amelyeket a király néhai fivére engedett át neki az említett prévôté területén, amely „*jelenleg Klemencia* [özvegy] *királyné járandósági területéhez tartozik*”.[321] Hasonló információt találunk V. Fülöp 1317. április 5-i megerősítő és átíró oklevelében.[322]

1318 szeptemberében egy újabb rendelkezés született, amely hozzájárult a Klemencia ellátását szolgáló területek kikerekítéséhez Gâtinais területén. V. Fülöp nem mulasztotta el hangsúlyozni, hogy a kérdéses birtokok kiegészítik azt az évi 25000 livre járadékot, amelyet néhai férje biztosított Klemencia számára. Az adományok két csoportra oszthatók: 1) Corbeil,[323] Fontainebleau, Samois-sur-Seine, Moret,[324] Grez-sur-Loing,[325] Flagy,[326] Lorrez-le-Bocage,[327] Nemours,[328] Château-Landon,[329] Montargis,[330] Lorris-en-

[321] 1317. március 24. Napi két és évi 100 solidus kiutalásáról volt szó „*quas summas peccunie idem Johannes ex concessione dicti domini regis Ludovici habebat super prepositura* [Castri] *Nanthonis que nunc est in assisia dotalitii domine regine Clemencie*”. Függelék F–4.13.

[322] Függelék F–4.14.

[323] A korábbi királyi prévôté, amely már Champagne-i Alíz, Kasztíliai Blanka, Provence-i Margit járandósági területei közt is feltűnt, ahogy Klemencia, majd Navarrai Blanka esetében is. GRAVIER 1904. 165.

[324] Vagy Moret-sur-Loing, az egykori királyi prévôté, amelyet megtalálunk Navarrai Blanka és Bajor Izabella özvegyi járandóságainak sorában is. GRAVIER 1904. 196.

[325] Chapelle-la-Reine közelében egy korábbi prévôté, amely feltűnik Navarrai Blanka neve mellett is. GRAVIER 1904. 174.

[326] Királyi prévôté a sens-i baillage-ban, Lorrez-le-Bocage közelében. GRAVIER 1904. 171.

[327] Királyi prévôté, jövedelmeit később belefoglalták Navarrai Blanka ellátásába. GRAVIER 1904. 183.

[328] 1276-ban királyi tulajdonba került, az azonos nevű prévôté területe, amely Navarrai Blanka és Bajor Izabella ellátásának is része volt. GRAVIER 1904. 197.

[329] A sens-i baillage-hoz tartozó királyi prévôté, Kasztíliai Blanka, Klemencia és Navarrai Blanka ellátásának is része volt. GRAVIER 1904. 157.

[330] Az orléansi-i baillage-hoz tartozó királyi prévôté, Burgundiai János birtoka volt. Gravier nem említi, hogy Klemencia özvegyi járandóságához került. GRAVIER 1904. 190.

Gâtinais,[331] Vitry-en-Loge,[332] Boiscommun,[333] Châteauneuf-sur-Loire,[334] Yèvre-le-Châtel,[335] Neuville-en-Loge[336] és Beaugency[337] „városai"[338], váraikkal, váruradalmaikkal és tartozékaikkal együtt, amelyeknek értéke 7812 livre, 17 sou 4 párizsi dénárobulus; 2) Bière, Paucourt, Chaumontois, Vitry, le Milieu, Courcy, Neuville és Goumats erdői tartozékaikkal 8922 livre, 10 sou, 6 párizsi dénár értékben. Az összegek a tényleges, tiszta jövedelmet jelentik, hiszen abból különböző terhek már levonásra kerültek: 210 livre 15 párizsi sou a városok esetében (azzal a kikötéssel, hogy egyes fizetésre jogosultak halálával felszabaduló járulékok ezt az összeget csökkentik), illetve meg nem nevezett összegek az erdőőrök esetében. Az a tény, hogy egy királyi klerikus, az orléans-i esperes és egy királyi tanácsos, Frémin de Cocquerel kapták a feladatot, hogy az ügyletet előkészítsék, a Számvevő Kamara (Chambre des Comptes) pedig véleményezte azt, jól mutatja, mennyire fontos volt a rendelkezés V. Fülöp számára.[339]

Három hónappal később, ez év decemberében a király rendkívüli kegyben részesítette egyik, lorris-i káplánját (Gâtinais területén). V. Fülöp meghagyta, hogy azt a 2 muid (36 hl) bor járadékot, amelyet eddig Ouzouer-sur-Loire királyi szőlője után utaltak ki a káplánnak, máshonnét szedjék be, mert az Klemencia özvegyi járandósági területére esik, és így félő, hogy behajtása, és ekképp kiutalása is akadályba ütközne. A király egyúttal meghagyta az orléans-i ballinak, hogy gondoskodjék az említett bor kiszállításáról.[340]

Míg V. Fülöp intézkedései elsősorban Gâtinais területét érintették, addig öccse, az őt 1322-ben a trónon követő Károly rendelkezései főképp az özvegy királyné normandiai jövedelmeit érintették. Így például 1322 februárjában IV. (Szép) Károly két oklevele

[331] Királyi prévôté, Burgundiai János birtoka. Gravier nem említi, hogy Klemencia özvegyi járandóságához került. GRAVIER 1904. 183.

[332] Királyi prévôté. Gravier nem részletezi, hogy mely özvegy ellátás(ok)hoz tartozott. GRAVIER 1904. 226.

[333] Királyi prévôté, amelyet Gravier szerint Burgundiai II. Johanna ellátása részét képezte 1316 és 1328 között. GRAVIER 1904. 152.

[334] Királyi prévôté, jövedelmeit Dániai Ingeborg élvezte, majd 1305-ben az orléans-i baillage-hoz kapcsolták, azután Klemencia kapta meg jövedelmeit. GRAVIER 1904. 158.

[335] Az orléansi-i baillage-hoz tartozó királyi prévôté. GRAVIER 1904. 227.

[336] Valószínűleg Neville-aux-Bois királyi prévôté. GRAVIER 1904. 197.

[337] Királyi prévôté. Gravier nem említi, hogy Klemencia ellátásához tartozott. GRAVIER 1904. 148.

[338] Valójában a királyi prévôték járadékairól van szó, ld. fentebb.

[339] Függelék F–4.23.

[340] Függelék F–4.24.

kiegészítésképpen újabb elemekkel gazdagította Klemencia eddigi javait. Az első évjáradékot biztosított a caeni prévôté bevételeiből 546 livre, 10 sou és 8 tours-i dénárobulus értékben.[341] A másik szerint az özvegy királynét 3497 tours-i livre, 19 sou és 6 dénár illette meg a király egyes normandiai földbirtokai után, jelesül a rouen-i (azon belül Rouen, Pont-de-l'Arche, Pont-Audemer és Auge vicomték), és a caeni baillage (ezen belül Caen, Falaise, Vire és Bayeux vicomték) területén. A rendelkezések nagy jelentőségét mutatja, hogy azok megfordultak a Chambre des Comptes előtt is.[342]

IV. Károly oklevele nem csupán az így átengedett összeg egészét adja meg, hanem részletesen is kitér az egyes erőforrások járadékainak összegére.[343] Az özvegy királyné járandóságainak a szavatolása a király részéről megjelenik kevéssel VI. Fülöp trónra kerülését követően. Jóllehet a részletek nem ismertek, a nem sokkal korábban felkent királynak gondja volt arra, hogy megbizonyosodjon „örökölt földjei" állapotáról, ezért jelentést kért Klemencia hagyatékának végrehajtóitól.[344]

1332-ben, négy évvel X. Lajos özvegyének halálát követően készült el Burgundiai Johanna (†1349) járandóságának jegyzéke, amely további igen becses adalékokkal szolgál, hiszen egy igen részletes leltárról van szó.[345] VI. Fülöp hitvesének járandósága alapvetően Klemenciáéra épült. Az összeírás egy tucat uradalmat említ Gâtinais területén (Samois-sur-Seine, Fontainebleau, Moret-sur-Loing, Flagy, Lorrez-le-Bocage-Préaux, Montargis, Lorris-en-Gâtinais, Châteauneuf-sur-Loire, Vitry-aux-Loges, Boiscommun, Neuville-aux-Loges, Yèvre-le-Châtel) és egy váruradalmat (Corbeil), ami pontosan megegyezik azoknak a birtokoknak a listájával, amelyekkel V. Fülöp 1318 novemberében kiegészítette Klemencia özvegyi járandóságát. Csak összehasonlításképp: az 1318-as oklevélben és az 1332-es összeírásban szereplő jövedelmek egyeznek.

Klemencia özvegyi járandósága nemcsak gyarapodott, hanem olykor csökkenést is szenvedett. A Parlament 1317. július 4-i határozata elvette tőle Saint-Benoît-sur-Loire,

[341] Vö. Függelék F–2, F–4.28!

[342] Függelék F–4.28, 4.29; CAZILHAC 2017. 62.

[343] Vö. Függelék F–2, F–4.29!

[344] Jean Humbert, a vienne-i dauphin kincstárnokának számadásai említik, hogy 1328. szeptember 26-án négy pecsét költségei kerültek kifizetésre (4 garas) Párizs mellett a végrehajtóknak. CHEVALIER 1874. 26; RD IV. nr. 24239.

[345] Függelék F–4.44; CAZILHAC 2017. 100.

azaz a fleury-i apátság kegyuraságát, és az intézményt a király gondjaira bízta.[346] Még aznap hasonló sorsra került Moulinet vára, azzal a különbséggel, hogy azt a monostor kapta meg.[347] V. Fülöp hasonlóképpen intézkedett a cluny-i kongregációba tartozó pernes-i[348] és canes-i perjelségekkel[349]. Oudard de Creux, aki 1315 és 1321 között a királyi erdők felügyelője volt, számadásaiban beszámolt arról, hogy bizonyos birtokrészek Queue de Fontaines en Bière területén nem kerültek bele Klemencia özvegyi járandóságainak állományába.[350] 1326. május 6-án IV. Károly elcsatolta és királyi oltalom alá helyezte Ferrières apátságát, miután az özvegy királyné tisztségviselői túlzott adókkal terhelték az intézményt, amint az korábban Fleury esetében is indokot szolgáltatott az intézkedésre. II. János megerősítő okleveléből (1350) tudható, hogy IV. Károly kártalanítást helyezett kilátásba az özvegy királyné számára, ennek részleteiről azonban már nincsenek ismereteink.[351] Egyedül a hagyatéki leltár szolgál némi felvilágosítással. E szerint a ferrières-i vadaskert 60 livre jövedelmet biztosított.[352]

Bruyères-sur-Oise falu esete sem számít kivételnek. 1317. december 20-án a Parlament elfogadta a sens-i székeskáptalan érvelését, amely szerint 700 éve (!), Loup de Sens püspök adományaként az ő birtokukban volt a falu, és kivonta azt Klemencia özvegyi járandóságából.[353] Alig egy hónappal később azután a Parlament Bruyères-sur-Oise-t a király oltalmára bízta, elismerve a káptalan tulajdonjogát.[354] Ennek ellenére Klemencia hagyatéki leltárában feljegyeztek 74 livre járadékot – fele részben pénzben, illetve

[346] Függelék F–4.15. A párizsi Parlament egyik végzésében, 1345-ben valószínűleg ugyanezt az okot említették meg: FURGEOT 1863. I. nr. 6440

[347] Függelék F–4.16; CAZILHAC 2017. 183.

[348] 1357. február 8. OLIM II. 658–659, nr. X.

[349] 1357. február 8. OLIM II. 659–660, nr. XI.

[350] RHF IV/2. 37, nr. 12503.

[351] Az oklevelet fenntartotta II. (Jó) János két, 1351-ben és 1352-ben kiállított megerősítő diplomája: Függelék F–4.36; JAROSSAY 1901. 471–472, nr. XVI. Vö. Uo. 229–230; CAZILHAC 2010. 57; CAZILHAC 2017. 166, 183, 201. A királynéi tisztségviselők (főleg a baillik) túlkapásai hasonló királyi intézkedésekhez vezettek. 1354-ben II. Jánosnak is védelmet kellett biztosítania Franciaországi Blanka (†1393, Orléans-i Fülöp, VI. /Valois/ Fülöp fiának a neje) baillijaival szemben. JAROSSAY 1901. 476–478, nr. XX.

[352] Ez volt 292 nyúl ára, amelyeket Philippot corbeil-i tyúktenyésztőnek adtak el. Függelék F–6, nr. 777.

[353] Függelék F–4.18.

[354] Függelék F–4.19; CAZILHAC 2017. 183.

természetben (zab) – amely e faluból származott.[355] Mindebből arra következtethetünk, hogy az özvegy királyné valójában bizonyos bitokrészeket mégis megtarthatott.

Ebbe a sorba illeszkedik Saint-Denis apátságának esete is. E jeles intézmény, a Capeting dinasztia dinasztikus emlék- és kultuszhelye, amely egyébként Klemencia kegyes adományainak egyik kitűntetett kedvezményezettje volt, panasszal élt V. Fülöpnél, amely szerint az özvegy királyné (valójában tisztségviselői) túlkapásai akadályozták, hogy az apátság élvezze a kiváltságai által biztosított jogokat és jövedelmeket.[356] 1322-ben hasonló esetről értesülünk, az apátság egyik perjelsége, Essone volt a konfliktus forrása: az ellentétek az igazságszolgáltatás és az abból származó bevételek körül csaptak össze.[357] 1324-ben a korábbiakhoz hasonló megoldás született, a király kiemelte a helyet az özvegyi járandósági területek közül, hogy ezáltal biztosítsa az apátság számára jogai háborítatlan élvezetét.[358]

Saint-Maur-des-Fossé apátságának esete kísértetiesen hasonlít az előzőre, a vita itt is az igazságszolgáltatás körül pattant ki, mégpedig Evry-sur-Seine-t illetően. 1320-ban a Parlament vizsgálatot indított, amelynek eredménye sajnos nem ismert.[359] Az apátság neve más esetekben is felmerül. 1327-ben újabb perekről értesülünk, ezúttal Ivry-sur-Seine, Lices és Ferroles kapcsán, amelyek mind Saint-Maur-des-Fossé tartozékai voltak.[360] Ezek a viták arra vezethetők vissza, hogy az özvegyi járandóság nem volt minden részletében kellő pontossággal meghatározva, ami azután óhatatlanul összeütközésekhez vezetett, különösen akkor, ha olyan intézményekről volt szó, amelynek főleg királyok biztosította kiváltságai ellentétben álltak a Klemenciát megillető jogokkal és jövedelmekkel. A viták ugyanakkor arra is rávilágítanak, hogy a királyi hatalom különös gonddal őrködött azon, hogy az említett intézmények jogai ne csorbuljanak, nyugodt körülmények között működhessenek.

[355] A vevőnek, Drion szakácsnak a legközelebbi Úr Mennybemenetele ünnepéig (1329. június 1.) kellett fizetnie. F–6, nr. 617.

[356] V. Fülöp 1317. március 14-i megerősítő oklevelében: Függelék F–4.12.

[357] Függelék F–4.32.

[358] Függelék F–4.35.

[359] Függelék F–4.21.

[360] A Parlament határozata szerint ki kellett egészíteni a vizsgálatot, a per eredménye ismeretlen. Függelék F–4.37.

Ez a fajta gondoskodás természetesen az özvegy királynétól sem volt idegen. 1327. június 9-én maga adott utasítás a lorris-i baillinak és az ottani helynöknek, hogy vizsgálják ki a helybéli perjel panaszát, amely szerint Klemencia adószedője bizonyos kemencék helyreállítása címén további követeléseket támasztott.[361] Egy másik, kései példa is erről tanúskodik: 1327. november 27-én az özvegy királyné közbenjárására XXII. János kérte a királyi kancellárt, Jean de Cherchamont-t, hogy szerezzen vissza egy birtokot, Perticot-t a chartres-i egyházmegyében.[362]

Klemencia bevételeit nem csupán a királyok által kiutalt birtokok és jövedelmek biztosították, olykor az özvegy királyné volt a kezdeményező, természetesen királyi jóváhagyással.[363] Így például 1329 júliusában az első Valois uralkodó, VI. Fülöp

[361] BERNOIS 1979. 477, nr. XIII. Panasz két hónappal később igazolást nyert: „*A touls ceulx qui ces présentes lettres verront, Jean Hastier, baillif de toute la terre du doare de Madame la royne Clémence salut. Comme frère Estienne Garafaut, prieur de Lorry, nous ait apportées a maditte dame parmi lesquelles ces présentes sont annexées, et nous, par la vertu d'icelles aions commis Gilles Boutefour, de Lorry, nostre lieutenant, et Robin Naudet, dudit lieu, pour savoir diligemment la vérité sur le fait contenu ès lettre mafitte dame et lesdits commissaires, en ayant appelé par devant eux le procureur, maditte dame et le dit prieur, afin de leur amenistrer témoins pour enquérir et parfaire ce qui est contenu ès dittes lettres lequeil prieur dit que il n'en pensoit nul à traire pour ce que il ne sçavoit pas que il puut prouver sentence. Ledit prieur paredevant lesdits commissaires produit et amena plusieurs témoins à prouver son fait contenu ès dittes lettres, lesqueils témoins les dits commissaires examinèrent diligemment, et l'enqueste faite et parfaite nous apportèrent close de leurs sceaulx. Saichent tuit que nous, icelle vu diligemment, ne trouvons pas que du tems du roy le dit prieur ni ses devanciers ne missent rien ès réparations des fours, ainçois prenoit franchement et quittement la quarte partie sur les dits fours, et pour ce que maditte dame nous mande par ses lettres que, se nous trouvons que du tems du roy le dit prieur et ses devanciers ne missent rien ès réparatioj desdits fours, que nous ne le laissions contraindre à contribuer, ainçois le laissions joir de sa droiture en la manière qui il aaccoustumé du tems du roy, nous mandons au receveur de toute la terre du doare de ma ditte dame par la teneur de ces lettres que ledit prieur ne contraigne en rien à contribuer ès réparations des dits fours, ainçois le laisse joir paisiblement de a droiture que il a accoustumé à prendre sur les dits fours, en la manière que Madame le mande par ses dernières lettres, et rendre au prieur ces présentes lettres en retenant copie. En témoin de laquelle chose, nous avons scellé ces lettres du scel dudit bailliage. Donné l'an de grâce mil trois cent vingt et sept, le 9e jour du mois d'aoust.*" BERNOIS 1979. 477–478, nr. XIV. Az oklevelek régi jelzete: ADL H 30, Cartulaire de Fleury, fol. 283r, 284r. Az 1940-es tűzvész részben elpusztította Saint-Benoît-sur-Loire apátságának levéltárát, amelynek ez az oklevél is része lehetett. A helyszíni vizsgálat, az iratanyag megmaradt részéről készült mikrofilm igazolta ezt a feltételezést. A szöveget 1901-ben Bernois apát lemásolta. Vö. CAZILHAC 2010. 57; CAZILHAC 2017. 166; F–2; F–3a.2; F–4.39.

[362] AAV Reg. Vat. 114, fol. 317r; LSC J XXII (France) IV. nr. 3420, 3421.

[363] Az ideális királynénak magának kellett felügyelnie bevételeit. Vö. PRATT 1997. 248.

megerősítette Klemencia 1328. március 28-án kelt rendelkezését. E szerint az özvegy királyné a tours-i Szent Márton-káptalan javára tett 7 livre értékű évjáradék adományt, amelyek Céré és Mazières plébániák területén levő földek jövedelmeiből származtak. Itt most nem ez, hanem az oklevél egy további részlete érdemel figyelmet. Elárulja ugyanis azt is, hogy e földeket Klemencia káplánja, Lucas de Cugnières, tours-i kanonok útján vásárolta meg 1328. március 10-én Jean de Gaudeschai-tól, Brossay urától.[364] Hasonló jelentőséggel bír egy másik eset is. 1328 júniusában VI. Fülöp megerősítette, hogy Klemencia lemondott a soignolles-i bíráskodási joggal, bírságpénzekkel kapcsolatban indított perről egy bizonyos Jean d'Andrepel és nejével, Jeanne-nal (Johannával) szemben. Az ügynek az ad különös hangsúlyt, hogy a per Klemencia corbeil-i udvarában folyt.[365]

A bíráskodás egyúttal azt is jelentette, hogy az adott területen elismerték az özvegy királyné joghatóságát, nem beszélve az ebből származó jövedelmekről. Az említett soignolles-i eset jó példa erre, hasonlókkal rendszeresen találkozunk az özvegyi járandósággal kapcsolatos okleveles anyagban. A Parlament 1322. január 27-én elismerte az egykori bíboros, Jean le Moine tanítványai kollégiumának bíráskodási jogát a Gâtinais területén fekvő Aumont és tartozékai felett.[366] Csakhogy, Klemencia özvegyi járandóságára hivatkozva szintén igényt formált erre. A parlamenti határozat hatástalan volt, így a testület 1324. január 9-én tárgyalásra kötelezte a feleket, amelynek időpontját Keresztelő Szent János születésének ünnepére (június 24.), vasárnapra tette, helyszínül pedig a párizsi Gres egyházát jelölte ki.[367]

Az igazságszolgáltatási jog gyakorlása más esetekben is bizonyítható. 1328. július 26-án maga Klemencia erősítette meg azt a felmentő határozatot, amely Étienne Bouciau ügyében született: a Lorris en Gâtinais polgára elleni vádakat ejtették egy helyi klerikussal, Jean Perchot-val szemben.[368] A Parlament 1333. február 19-i határozata helyreállította az özvegy királyné igazságszolgáltatás jogát Bellefontaine-ben Jean de Bellefontaine keresetével szemben, tekintettel arra, hogy a kérdéses hely Klemencia járandósági területéhez tartozott.[369] Egy másik, szintén *post mortem* rendelkezés a néhai

[364] Függelék F–3a.3.

[365] Függelék F–2, F–4.41.

[366] Függelék F–4.27.

[367] Függelék F–4.34.

[368] VI. Fülöp 1335. júliusi megerősítése: Függelék F–3a.4.

[369] Függelék F–4.46; CAZILHAC 2017. 201.

özvegy királyné jogait érintette Blois grófságban. 1333. január 17-én kelt Guillaume de Bellevois, az orléans-i bailli helynökének jelentése, VI. Fülöp 1332. december 24-i, Orléans és Chartres baillijaihoz intézett parancslevele nyomán. Bár a *rescriptum* tulajdonképpen szabadkozik, hogy miért is nem volt képes a helynök teljesíteni a feladatát, annyit azért mégis elárul, hogy Blois területén vita alakult ki a gróf és Klemencia között a jogszolgáltatást illetőleg.[370]

A vizsgálat alá vont oklevelek mellett az özvegy királyné végrendelete és különösen a hagyatéki leltár szolgál meglehetősen összetett felvilágosítással. E dokumentumok igen részletgazdagok: nem csupán az özvegyi járandóság összetételét mutatják meg, hanem egyfajta összegzésként tekinthetjük, amely mintegy mérleget von annak egy évtizedes fejlődéséből, és képet ad az azt alakító folyamatokról.

A végrendelkezés kissé általános megállapításai mellett a hagyatéki leltár alapján rekonstruálni lehet Klemencia rezidenciáit. A Temple szolgált fő lakhelyül, amelynek jelentőségét jól mutatja, hogy az inventárium 790 tétele közül 550 kapcsolódik a párizsi rezidenciához. Ugyanitt egy másik „ház", vagy inkább palota is kimutatható, legalábbis VI. Valois Fülöp egy oklevele erre enged következetni. Nem sokkal az özvegy királyné halálát követően a Piliers nevű épületet (Place de Grève) a király a vienne-i dauphinnek, VIII. Guigues-nek adományozta. Az oklevélből azt is megtudjuk, hogy Klemencia élethossziglani haszonélvezeti joggal rendelkezett, a „ház" maga a mai párizsi városháza (Hôtel de Ville) helyén állt egykor.[371]

1328-ban további igen fontos, intézményesült tartózkodási helyek kerültek számbavételre: Corbeil, Tigéry, Fontainebleau, Bruyère-sur-Oise, Moret-sur-Loing, Flagy, Lorris (vagy Lorris-en-Gâtinais), Agrez, Nemours, Mez-le-Maréchal, Châteaneuf, Plessis és Maineville. Természetesen nem mindegyik volt ugyanolyan jelentőségű. A Corbeilben, Tigéryben, Fontainebleau-ban, Bruyère-sur-Oise-ban, Lorris-ban, Mez-le-Maréchalban, Plessis-ben és Maineville-vel összeírt javak teljesen megfelelnek egy ténylegesen is használt rezidenciához tartozó elemeknek, gondolok az itt leltárba vett ékszerekre,

[370] ADL Collection Joursanvault, 6 J 12, pièce 84. Vö. CAZILHAC 2017. 201 (rossz jelzettel: 6912); LANETTE-CLAVERIE 1976. 153 (pièce 84).

[371] FONTANIEU II. 303–304; RD IV. nr. 24253.

kegytárgyakra, szövetekre, ágynemükre, takarókra stb.[372] Három esetben (Mez-le-Maréchal, Plessis, Maineville) a leltár sokkal egyértelműbb: a közvetett utalások – a napi szükségletekhez tartozó tárgyak – mellett, nem hagynak kétséget a felől, hogy Klemencia rendszeresen felkereste e rezidenciákat, hiszen mindhárom esetben megjelenik a „hôtel" kifejezés.[373] Fontainebleau is minden bizonnyal ebbe a csoportba tartozik, erről tanúskodik Robin szállásmester gyakori felbukkanása, aki egyúttal sergent is volt Corbeil-ben.[374]

Az özvegyi járandóság két legrészletesebb összeírása 1318/1322-ben és 1328-ban keletkezett. Az első két szorosan egybetartozó forrásokból áll, azokból az oklevelekből, amelyekben V. Fülöp és IV. Károly tételesen felsorolták a Klemenciát illető javakat az azt megelőző hosszas viták mintegy lezárásaként, a másik pedig a már említett hagyatéki leltár, amelyet a néhai X. Lajos feleségének elhunyta után vettek fel. A forrásokban szereplő járadékok listája csaknem teljesen megegyezik, eltekintve néhány kisebb eltéréstől.[375] Azok a tételek, amelyek, mint láttuk, csökkentették a birtokok és bevételek állományát olyan királyi adományokra vonatkoztak, amelyek más intézmények vagy személyek jogait és kiváltságait csorbították, vagy V. Fülöp egyes intézkedéseire, amelyek egyes részletei bizonyos elemeket kivontak Klemencia rendelkezése alól.[376] X. Lajos öccseinek oklevele mellett a képet a néhai férj 1315. évi rendelkezése teszi még teljesebbé, az abban szereplő normandiai birtokok többségét ugyanis nem említi V. Fülöp 1318-as összeírása, jóllehet bátyja korábbi intézkedését kétszer is helyben hagyta (1316, 1317). IV. Károly két ide vonatkozó oklevelének egyike (1322. február) 546 tours-i livre-t, 10 sou-t és 8 dénárobulust biztosított Caen, Falaise, Vire és Bayeux vicomték területén.[377] A másik igen aprólékosan írta össze azokat a földeket, járadékokat és malmokat Normandiában, amelyek Klemenciát illették a caeni és roueni baillage-ok területén (ezen belül Rouen, Pont-de-L'Arche, Pont-Audemer, Auge, Caen, Falaise, Vire és

[372] Vö. Függelék F–6 és F–8, nr. 542–583, 775 (Corbeil), 584–605, 772 (Tigéry), 606–616, 780 (Fontainebleau), 617–621 (Bruyère-sur-Oise), 624–625, 657–672 (Lorris), 630–656, 753 (Mez-le-Maréchal), 676–737 (Plessis), 738–753 (Maineville).

[373] Függelék F–6, nr. 648 (Mez-le-Maréchal), 688, 724–734 (Plessis), 742–752 (Maineville).

[374] Függelék F–6, nr. 597, 607, 612, 614, 615.

[375] Egyedül Grez-sur-Loing, Beaugency és Goumats hiányoznak 1328-ban az 1318-ban összeírt helységek közül.

[376] Plessis-ben és Beaugencyban.

[377] Függelék F–2, F–4.28.

Bayeux vicomtékban).[378] Az itt szereplő összegek jóval meghaladják a IV. Károly első rendelkezésben foglaltakat: 3497 tours-i livre-t, 19 sou-t és 6 dénárt tesznek ki (ebből a roueni 1187 tours-i livre-t, 10 sou-t és 5 dénárt, a caeni baillage pedig 2310 tours-i livre-t, 9 sou-t és 3 dénárt). A két oklevélben szereplő tételek összege 4042 tours-i livre, 30 sou és 4 dénár. Úgy tűnik, hogy X. Lajos fiatalabb öccse kipótolta azokat a bevételeket, amelyeket bátyja, V. Fülöp elmulasztott, vagy – a vitákról szóló oklevelek fényében – nem is akart igazán biztosítani Klemencia számára.

A jövedelmezőség a következő hat évben visszaesett: a hagyatéki leltár tanúsága szerint a caeni baillage csupán 1516 tours-i livre-t, 5 sou-t és 4 dénárobulust fialt, a roueni pedig még kevesebbet, 645 tours-i livre-t, 5 sou-t és 11 dénárt. A csökkenés mértéke szembetűnően magas: 35% Caenban és 46% Rouenban.

Gâtinais vidékén hasonló, de nem ennyire súlyos változás tanúi lehetünk. Az 1318-ban szereplő összegek[379] (7812 livre, 17 sou, 4 párizsi dénárobulus és 8922 livre, 10 sou, 6 párizsi dénárobulus) és azok között, amelyeket Burgundiai Johanna inventáriumában találunk 1332-ben, 33%, illetve 18%-os csökkenést mutatkozik[380].

A bevételek összetétele tekintetében nagy meglepetést nem tapasztalhatunk: nagy részük haszonbérletekből származott, mégpedig földbirtokokból, erdőkből, halastavakból és igen gyakran malmokból. Egy részük földesuraságokból és váruradalmakból, másik részük igazgatási körzetek bevételeiből (baillage, vicomté, prévôté), megint más elemek pedig egyes különálló birtoktestekből folytak be.

Az özvegy királyné bevételeinek nagy részét pénzben szedték be és folyósították. A két normandiai baillage-ban, Rouenban és Caenban számos bérlőt írtak össze, és minden bizonnyal ez volt a helyzet az özvegyi járandósági területek azon vidékein is, amelyekre vonatkozólag a források nem tartalmaznak ilyen mélységű bejegyzéseket, vagy amelyeknél az özvegy királynét nem csak a bevételek egy része illette meg, és ezért nem volt szükséges annak összetételét sem részletezni.[381]

A bevételek kisebbik részét tették ki a természetbeni jövedelmek. Azok az oklevelek, amelyek elsősorban özvegyi járandóság tényét kívánták meghatározni (mint pl. IV. Károly

[378] Függelék F–2, F–4.29.

[379] Függelék F–4.23.

[380] Függelék F–4.44. Ami Gâtinais-t illeti, sajnos nehéz az 1318-as oklevelet és Klemencia hagyatéki leltárát összehasonlítani. V. Fülöp kiadványa nem adja meg az egyes birtokok értékét. Vö. FOURQUIN 1963.

[381] Vö. Függelék F–2!

1322. februári részletes bevételi adatokat tartalmazó oklevele[382]), gazdasági szempontból elsősorban a jövedelmezőségre fektették a hangsúlyt, és csak szórványos adatokkal szolgálnak arra nézve, hogy mik voltak a jellemző természetben szedett bevételek. Szerencsére a hagyatéki leltárban több ilyen jellegű adat is szerepel. A földek[383] biztosítottak különböző gabonaféléket (búzaféléket,[384] zabot,[385] rozst,[386] amelyeket más magvas,[387] vagy őrölt terményekkel[388] együtt tároltak), továbbá borsót[389] és babot[390]. Az árak kialakításáért felelős tisztviselő alkalmazása – Flagyban és Lorris-ban – is azt mutatja, hogy a gazdálkodás kiterjedt a gabonafélék termelésére és adás-vételére egyaránt.[391]

A kertek[392] ritkábban jellennek meg az összeírásokba, terményeik azonban (póréhagyma, alma[393]) minden bizonnyal felkerültek az özvegy királyné asztalára. Nem hiányzik az olívaolaj sem, ám mégis a szőlőkből származó termények vannak többségben. V. Fülöp 1318. decemberi oklevele említi Ouzouer-sur-Loire[394] szőlőit, de a Temple tartozékaként is feltűnnek,[395] ahogy Corbeil,[396] Châteauneuf[397] és valószínűleg Tigéry[398] rezidenciáihoz is tartoztak ilyenek. Néha még a bor származási helyét is feljegyezték, így például a

[382] Vö. Függelék F–4.29.

[383] Az előző jegyzetben említett királyi oklevélben igen gyakori a „föld” fogalom használata. Vö. Függelék F–2!

[384] Vö. Függelék F–6, F–8, nr. 594, 622, 624, 625, 648, 649, 683, 671, 686, 737!

[385] Vö. Függelék F–6, F–8, nr. 595, 622–628, 648, 671, 735–736, 740–741, 778!

[386] Vö. Függelék F–6, F–8, nr. 625, 628, 671!

[387] Vö. Függelék F–6, F–8, nr. 671!

[388] Vö. Függelék F–6, F–8, nr. 649!

[389] Vö. Függelék F–6, F–8, nr. 522, 683!

[390] Vö. Függelék F–6, F–8, nr. 523, 524!

[391] Regnaut, a molnár és Jean de Launoy Flagyban, ill. Laurent Verreau Lorris-ban. Vö. Függelék F–10!

[392] Vö. Függelék F–2, F–4.29!

[393] Vö. Függelék F–6, F–8, nr. 678, 614!

[394] Vö. Függelék F–2, F–4.24!

[395] Vö. Függelék F–6, F–8, nr. 508–514!

[396] Vö. Függelék F–6, F–8, nr. 578!

[397] Vö. Függelék F–6, F–8, nr. 673–675!

[398] Ahol boroshordókat említenek. Vö. Függelék F–6, F–8, nr. 589, 590, 600, 601!

Temple-ben tárolt mennyiség nagy része Fontainebleau és Gâtinais vidékéről,[399] Corbeilből,[400] illetve Mez-le-Maréchalból[401] származott.

Az egyházi előírásoknak megfelelően, gondoljunk itt a pénteki és nagyböjti időszakra, a hal nyilvánvalóan Klemencia asztaltartásának elengedhetetlen eleme volt. A forrásanyagban nem is kell nagyítóval keresni sem a halastavakat,[402] sem a halban fizetett járadékokat[403].

Az özvegyi járandóság bevételei között feljegyzett tételek között a malmok nem elhanyagolandó hányadot tesznek ki. Bár a hagyatéki leltárban csak egyszer szerepel (Plessis-ben[404]), IV. Károly 1322. februári oklevelében már jóval többet írtak össze: nyolcat az auge-i (roueni baillage),[405] hármat a falaise-i, ötöt a vire-i, tizenhatot a bayeux-i vicomtékban (a caeni baillage-ban), ezekhez jött még további kettő Flagyban és Lorrez-le-Bocage-Préaux-ban,[406] ami együttes 34 malmot tesz ki.

A rezidenciák közötti közlekedés kellő magyarázattal szolgál a lovak magas számára, amelyek két kivétellel[407] a Temple istállójához tartoztak. Számuk összesen húsz volt, többségüket fuvarozásra, szállításra használták, vagyis fogatolt lovak voltak (cheval). Megkülönböztették ugyanis tőlük a jóval magasabb értékű hátaslovakat, vagy más néven paripákat (palefrois).[408]

Milyen következtetéseket lehet levonni az özvegyi járandóságot illetően? Először is érdemes kiemelni, hogy az információkat szolgáltató források a röpke házasságot és az özvegyi éveket, tehát az 1315 és 1328 (1332) közötti időszak egészét átfogják. E szűk másfél évtizedből származó adataink egyenletesen oszlanak meg (1315, 1317, 1318, 1322, 1328/1332), ami már alkalmas arra, hogy általános mérleget vonjunk.[409] A források

[399] Vö. Függelék F–6, F–8, nr. 508, 613, 780!

[400] Vö. Függelék F–6, F–8, nr. 509, 513, 578!

[401] Vö. Függelék F–6, F–8, nr. 518, 512, 640!

[402] Vö. Függelék F–2, F–4.29!

[403] Vö. Függelék F–6, F–8, nr. 621!

[404] Vö. Függelék F–6, F–8, nr. 688!

[405] Vö. Függelék F–2, F–4.29!

[406] Burgundiai Johanna járandóságának összeírása (1332). ANF P 26/1. nr. I–XLVII. Vö. Függelék F–2, FOURQUIN 1963!

[407] Tigéryben és Plessis-ben. Függelék F–6, F–8, nr. 588, 681!

[408] Függelék F–6, F–8, nr. 485–503!

[409] Vö. Függelék F–2, F–4!

ugyanakkor meglehetősen változatosak. Egyesek – különösen egyes oklevelek és a parlamenti határozatok – nem említenek értéket, pénzösszeget. Ellenben arra mégis csak alkalmasak, hogy legalább képet alkossunk egyes birtokok méretéről, elhelyezkedéséről, hiszen földbirtokokat, néha olyan helységeket említenek, ahol az igazságszolgáltatás jelenti a kapcsolatot Klemenciával (néha éppen negatív értelemben). Más összeírások nemcsak az özvegyi járandóság részét képező rezidenciákat, udvarházakat, majorságokat, földbirtokokat említenek meg, hanem az általuk biztosított bevételt is. Legtöbbjük ezt összegszerűen adja meg, a nélkül, hogy a jövedelmezőség tényezőiről részleteket árulnának el. Az özvegyi járandóságot kiegészítő 1318–1322-es források és a VI. Fülöp nejének, Burgundiai Johannának az ellátását szolgáló területek és jövedelmek jegyzéke (1332) kivételt képeznek. Ezek az összeírások ugyanis pontos számokat adnak meg minden egyes felvett földbirtoknál. Nem egyszerűen a járadék teljes összegét hozzák, hanem a nettó és a bruttó bevételeket, valamint terheket is közlik. Klemencia hagyatéki leltára más szempontból ad meg többlet információt. A rezidenciák és földesuraságok szerinti bevételi összegek mellett ugyanis azt is feltüntette, hogy mekkora összeg származott az eladásból.

Az özvegyi járandóságot kiegészítő 1318-as és 1322. februári oklevelekben, illetve az 1332-as összeírásban említett összegek kerekítve összesen 20000 livre-re rúgnak (bruttó és 17000 nettó értéken számolva). Ez a szám egybecsengeni látszik azzal az értékkel, amelyet Guillaume de Nangis említ, ám messze elmarad attól, amelyet más források (főképp X. Lajos végrendelete) közölnek (25000 livre).[410] A különbség minden bizonnyal abból adódik, hogy azok a bevételek, amelyeket Klemencia férjétől kapott Normandia egyéb területein, nem szerepelnek a többi, imént említett forrásban. Azok, amelyeket V. Fülöp juttatott bátyja özvegyének, kiegészítették a X. Lajos biztosította jövedelmeket, valamint többletként értelmezendők az 1332-es összeíráshoz képest is. E jövedelmek Klemencia rendelkezésére álltak még halálakor is.[411] A birtokok jövedelmezősége csökkenő tendenciát mutat, legyen szó akár Normandiáról (ahol ez nagyobb volt), akár Gâtinais vidékén.

[410] Vö. GAUDE-FERRAGU 2014. 40; CAZILHAC 2017. 101.

[411] Egy példa: Klemencia végrendeletében Saint-Denis apátságára évjáradékot hagyott, amelyet a normandiai Wardes birtokon kellett beszedni, ezt először X. Lajos 1315. évi oklevele említi az özvegyi járandóságok között. X. Vö. Függelék F–4.1, F–6, F–7.3.

Klemenciának akadtak nehézségei özvegyi járandóságának birtokba vételével kapcsolatban. A férj által biztosított javak esetében az özvegy királynénak szüksége volt a néhai férj örökösének beleegyezésesére, ami ez esetben V. Fülöp, majd később IV. Károly hozzájárulásának megszerzését kívánta meg.[412] Az özvegyi járandóság kiszolgáltatása hosszan elhúzódó vitákhoz vezetett Klemencia és V. Fülöp között, aki sokáig húzódozott ettől, és a folyamat tulajdonképpen csak IV. Károly trónra léptével zárult le 1322-ben. Gâtinais vidékét tekintve az V. Fülöp 1318-as oklevelében biztosított részek és a Burgundiai Johanna (VI. Fülöp hitvese) özvegyi járandóságáról készült összeírás szinte teljesen megegyeznek egymással. Ebből adódik egy lehetséges feltevés: az elhunyt király özvegyének járandóságához tartozó földbirtokoknak és járadékoknak, amelyeket élethossziglan bírt, halála után az volt a rendeltetése, hogy a néhai király örökébe lépő uralkodó feleségének birtokába kerüljenek?

Vegyük értelemszerűen Klemencia esetét. E feltevést követve özvegyi járandósága, legalábbis annak Gâtinais területére eső része, amelyet X. Lajostól kapott, halála után, azaz 1328 októberét követően a következő királynét illették. De vajon kit, hiszen éppen zavarba ejtő választék adódott (özvegy) királynékból. Ott volt ugyanis Burgundiai II. Johanna, V. Fülöp özvegye, Évreux-i Johanna, a néhai IV. Károly hitvese, és csak a rend kedvéért, egy másik Burgundiai Johanna, a trónt éppen megszerző VI. Fülöp neje, II. Róbert burgund herceg leánya. Az első kettő özvegyi ellátása valójában nem jöhet szóba, hiszen férjeik még életükben gondoskodtak annak biztosításáról.[413] Így jutunk el, illetve vissza VI. Fülöp nejének, Burgundiai Johanna járandóságának összeírásához. Célja ugyanaz volt, mint X. Lajos 1315. novemberi oklevelének és 1316-os végrendeletének: még életében pontosítani kívánta a királyné ellátását szolgáló birtokokat és jövedelmeket. VI. Fülöp is ezt az eljárást követte 1328 augusztusában, amikor 25000 tours-i livre járadékot biztosított hitvese számára, amely Anjou, Maine és Tours grófságok területére

[412] CAZILHAC 2017. 43–44. A szerző igyekszik megkülönböztetni ún. törvényi és szokásjogi özvegyi járandóságot (*douaire légal*, *douaire coutumier*). Az első azt jelentette, amelynek kiszolgáltatását az özvegynek férje halála után kellett kérelmeznie, a másik automatikusan megillette. Kevéssé valószínű, hogy egy ilyen különbségtétel ténylegesen működött, hiszen a szokásjog maga is változó volt, és minden egyes esetben megtörtént az özvegyi járandóság kijelölése az elhunyt király örökösei, valamint a Parlament részéről.

[413] Burgundiai II. Johanna, V. Fülöp nejének özvegyi járandósága más elemekből állt. Vö. CAZILHAC 2017. 64–66, 101–102. A másik királyné, Évreux-i Johanna (IV. Károly hitvese) területei megint máshol feküdtek. CAZILHAC 2017. 67–68, 102–103.

eső birtokokon alapult. Négy évvel később, amikor Normandia, Anjou és Maine apanageként VI. Fülöp fia, a későbbi II. János kezére jutottak, újra rendezni kellett a királyné ellátását. Éppen erre adott jó lehetőséget Klemencia halála, hiszen az így „felszabadult" terület, Gâtinais többé-kevésbé egészében Burgundiai Johanna ellátásához került.[414] Azaz a néhai X. Lajos özvegyi ellátásának egy része, Gâtinais területén, került át a Valois uralkodó hitveséhez. Mindazonáltal a körülmények arra utalnak, hogy ez nem azért történt így, mert Gâtinais valamiféle állandó, netán kötelező eleme lett volna a mindenkori királynékat megillető járandóságok biztosítását fedező területeknek. Kényszer szülte intézkedésről van szó: VI. Fülöp fiának tett adományával kivont bizonyos területeket felesége járandóságából, amelyeket éppen ezekkelm a Klemencia halálával szabaddá vált fekvőségekkel pótolt, mert ezek rendelkezésre álltak.

A fenti megállapítás dacára léteztek állandó, tartósan az özvegy királynék ellátására fenntartott egységek, ugyanis egyes váruradalmak rendre visszatérnek különböző özvegy királynéi járandóságok között. Corbeil, Château-Landon, Boiscommun, Châteauneuf-sur-Loire, Lorris-en-Gâtinais, Vitry-aux-Loges és Neville-aux-Bois már felbukkant Dániai Ingeborg, Kasztíliai Blanka neve mellett is, hogy azután Klemencia majd Burgundiai Johanna után Navarrai Blanka kezére jussanak.[415] Minden bizonnyal kiforrott, jól felépített szervezetüknek köszönhető, hogy tartósan egyben maradtak, és amennyiben rendelkezésre álltak, egymást követő királynékhoz juthattak. Mivel jövedelmezőségükről pontos, „beárazott" jegyzékek álltak rendelkezésre, könnyű volt ezeket az erőforrásokat mozgósítani a királynék rangjához illő ellátás biztosítása végett.[416]

Végezetül érdemes kiemelni, hogy a Klemencia özvegyi járandóságára vonatkozó forrásokban olvasható szűkszavú információk éppenséggel jól illeszkednek a rendszer korabeli átalakulási folyamataiba. Az özvegy királynéi ellátás súlypontjában ugyanis éppen ekkor figyelhetők meg fontos változások: az évjáradékok lassanként átadták a helyüket egy ezekből, és egyre inkább és birtokokból és jövedelmekből álló kombinált rendszernek, amelyet maga az érintett kezelt a Capeting majd a Valois dinasztia férfi tagjainak támogatásával és ellenőrzésével.

---

[414] Vö. CAZILHAC 2017. 71–73.

[415] CAZILHAC 2017. 100–101. Ugyanígy Rouen vicomté feltűnik Brabanti Mária, III. (Merész) Fülöp nejének özvegyi járandóságai között is, miután pedig 1322-ben „felszabadult", szinte azonnal Klemenciához került. CAZILHAC 2017. 101 (1323!)

[416] Vö. CAZILHAC 2017. 111.

Az özvegyi járandóság kezelése: az özvegy királyné tisztségviselői

A gazdag forrásanyag lehetőséget ad arra, hogy az e területek és jövedelmek igazgatását végző tisztviselői kart rekonstruálni tudjuk. A birtokok, a bevételek és kiadások, egyszóval az igazgatásban résztvevő személyek vonatkozásában az oklevelek olykor igencsak szűkszavúak, annál bőbeszédűbb azonban Klemencia végrendelete és a halála után készült hagyatéki leltár.

Klemencia özvegyi járandósága több prévôté és baillage területe között oszlott meg, főként Normandia és Gâtinais területén. Mivel fő rezidenciája Párizsban volt (előbb vincennes-i „házában", azaz az ottani várban, majd a Temple-ben), mindenképpen szüksége volt olyan világi tisztségviselőkre, akik javait, jövedelmeit kezelték, és nevében ítélkeztek. A források gyakorta említenek baillikat, helynököket és megbízottakat, főként az igazságszolgáltatás kapcsán. Az első tisztviselők nem véletlenül akkor jelennek meg, amikor Klemencia özvegyi járandóságának tényleges keretei kezdtek formát ölteni, vagyis 1318 nyarán. Június 10-én a Parlament megsemmisítette Pierre „Le Cochacier" ítéletét. Ez utóbbi, Klemencia megbízottjaként Jean d'Arsis terhére hozott döntést, aki a corbeil-i prévôt Jean „de Sus" (dictus) kezese volt.[417] Ugyanez a lovag megjelenik egy másik parlamenti határozatban is. 1320. június 28-án megerősítette azt az ítéletet, amelyet Corbeil-ben Klemencia bailli-ja hozott a helyi prévôt javára, elmarasztalva az említett Jean d'Arsis-t. Ez utóbbi azt kérelmezte, hogy érvénytelenítsék ingóságai eladását, amire nyilvános árverés keretében került sor Grignyben adósságai rendezése végett.[418] Hasonló esetre került sor egy héttel korábban. Június 21-én a Parlament egy másik határozata helyben hagyta a párizsi prévôt ítéletét, amely 350 párizsi livre kifizetését rendelete el az özvegy királyné részére egy bizonyos Guillaume Biannies nevű fegyvernök tartozása címén, akinek földbirtokait bírósági határozattal rendelték el árverésre bocsátani. A felperes az ügy kapcsán megjegyezte, hogy még további 480 livre vár kifizetésre.[419] 1323.

[417] Függelék F–4.20. Vö. Függelék F–4.25.

[418] Függelék F–4.25. Vö. Függelék F–4.20.

[419] ANF X/1a/5 fol. 37r; BOUTARIC 1867. nr. 6110; https://www.siv.archives-nationales.culture.gouv.fr/siv/rechercheconsultation/consultation/ir/consultationIR.action?formCaller=&irId=FRAN_IR_057883&gotoArchivesNums=true&defaultResultPerPage=15&frontIr=&optionFullText=ET&fullText=&udId=&consIr=&details=false&page=1&auSeinIR=true. Köszönet illeti Pierre Jugie-t, a

január közepén a corbeil-i prévôt és bailli hoztak ítéletet egy Saint-Fargeau nevű szőlőbirtok cenzusát illetőleg. Érdemes megjegyezni, hogy az ítéletet fellebbezést követően a bailli megsemmisítette, ezt azután pedig immár Klemencia udvarában erősítették meg.[420] 1328-ban a lorris-i bailli és megbízottja mentették fel az egyik helyi polgárt, Étienne de Bouciau-t egy Jean Perchot nevű klerikussal szemben.[421] Egy másik, ez év február végi eset még több részlettel szolgál. Maga Klemencia került konfliktusba egy bizonyos Adam l'Asnier-vel Corbeil, Château-Landon és Lorris területét illetően. Az ügy előbb a corbeil-i és lorris-i bailli-k, majd Château-Landon prévôt-ja elé került, mielőtt a benyújtott fellebbezések miatt a Parlament tárgyalta volna. Adam l'Asnier végül pervesztes lett, mivel nem jelent meg Párizsban a Parlament előtt.[422] Klemencia hagyatéki leltárában más prévôt-k neve is fennmaradt: Geoffroy Challot (Samois-sur-Seine)[423], Jean Chamaillar (Château-Landon),[424] elődje (?) Jean du Cimetière[425] és Renaut de Villers (Montargis)[426]. Sajnos a leltárt készítő írnokok és jegyzők a legtöbbször nem voltak túl buzgók a nevek feljegyzésében, így az összeírás nem említi név, csak tisztség szerint a caeni, a roueni és gisors-i baillikat.[427] Az özvegy királyné végrendeletében felbukkan az arde-i bailli, igaz, csak felesége révén.[428] A kisebb tisztségviselők közül találunk egy Pierre de Sourti nevű végrehajtót Château-Landonban (Jean de Cimetière prévôt társaságában),[429] és egy másikat, Robint Corbeil-ben.[430] Más, alsóbb rangú

Francia Nemzeti Levéltár főlevéltárosát (Département du Moyen Âge et de l'Ancien Régime des Archives Nationales, Direction des Fonds), amiért volt olyan kedves és felhívta a figyelmemet a dokumentum online elérhetőségére.

[420] Függelék F–4.31.

[421] VI. Fülöp 1334. júliusi átírása: Függelék F–3a.4.

[422] Függelék F–4.33.

[423] Függelék F–6, nr. 778, 779. Vö. Függelék F–9.

[424] Függelék F–6, nr. 759. Vö. Függelék F–9.

[425] Függelék F–6, nr. 783. Vö. Függelék F–9.

[426] Függelék F–6, nr. 782. Vö. Függelék F–9.

[427] Függelék F–6, nr. 789 (Caen), 735, 741 (Gisors), 790 (Rouen).

[428] Függelék F–5, nr. 18.

[429] Függelék F–6, nr. 783.

[430] Függelék F–6, nr. 597.

„tisztségviselők" (Regnaut molnár és Jean de Launoy) feladata volt a gabona árának meghatározása Flagy-ban,[431] illetve Lorris-ban[432].

Az ár megállapítása, adószedés logikusan feltételezi adószedők alkalmazását. Ilyen tisztviselőre is találunk példát Klemencia egyik kései oklevelében, amely bizonyos kemencék javítása címén beszedett pénzbeli hozzájárulásokkal kapcsolatban éppen az özvegy királyné adószedőjének túlkapása ügyében intézkedett.[433] Két másik adószedő (hely megjelölése nélkül) szerepel a hagyatéki leltárban: Perceval Vincent és Étienne le Voussi.[434] Mellettük találunk még tartozások behajtásával foglalkozó embereket: Jahot de Montigny-t Mez-le-Maréchalban[435] és Ode de la Rue-t Maneville-ben[436]. Az, hogy egy bizonyos Lefevre de Villemer ténylegesen milyen feladatot is látott el, nem igazán könnyű kiolvasni a forrásokból. Annyi bizonyos, hogy Klemencia küldte Párizs környékére valamilyen behajtási feladattal, de a megbízás pontos jellegét nem részletezte. Csak annyit tudhatunk meg, hogy a felperesek, Henri de Fontenay és Jean Alain párizsi polgár panaszt emeltek Lefevre és „a mondott királyné emberei" ellen, amiért kárt okoztak nekik. Nyilvánvaló, ennyi információ töredék alapján bajos lenne megállapítani, pontosan milyen feladatot láttak el az özvegy királyné „emberei".[437]

Az oklevelek nagy száma ellenére ritkán találkozunk azokkal, akik az írásba foglalásért feleltek. Az egyik ok nyilvánvaló: maguk a források részben más írószervek kiadványai voltak, azok egy részét a királyi és a pápai kancellária, a Parlament adta ki, így nem meglepő, hogy viszonylag keveseket ismerünk azok közül, akik pennával a kezükben szolgálták Klemenciát. Hármuk neve ismert: Thibault de Meaux, Guillaume, Párizs püspöke és egy bizonyos Geoffroi. A többi klerikus nevét a névtelenség homálya fedi.[438]

A számos per, amely Klemencia özvegyi járandóságát érintette, szükségessé tette számára, hogy jogi képviselőket, ügyvédeket alkalmazzon a különböző peres ügyekben. Így például 1323. január 4-én a Parlament bírságot helyezett kilátásba Klemencia egyik

[431] Függelék F–6, nr. 622.

[432] Függelék F–6, nr. 624.

[433] BERNOIS 1979. 477, nr. XIII. A panasz két hónappal később igazolást nyert. Uo. 477–478, nr. XIV. Vö. CAZILHAC 2010. 57; CAZILHAC 2017. 166.

[434] Függelék F–6, nr. 757. A tartozások összeírásának bevezetése hozza Perceval Vincent nevét.

[435] Függelék F–6, nr. 650.

[436] Függelék F–6, nr. 741.

[437] Függelék F–4.26.

[438] Vö. Függelék F–10!

ügyvédjének, mivel az nem jelent meg a párizsi prévôt előtti fellebbviteli tárgyaláson.[439] Egy másik jogi képviselő bukkan fel az egykori bíboros, Jean le Moine tanítványaival szembeni, az Aumont és tartozékai feletti ítélkezési jogról szóló perben.[440] Továbbá, Klemencia végrendelete is említ egy ügyvédet, név szerint Renier du Roye-t.[441]

Ami a Temple-beli fő rezidenciát, „hôtel"-t illeti, rendelkezünk némi információval arról, milyen tisztségviselők álltak az özvegy királyné rendelkezésére: egy kincstárnok, egy pohárnok, egy jegyző és több tanácsos ismert.[442] Igaz, szinte alig tudunk róluk valamit: nem ismerjük honnét verbuválódtak, hogyan működtek a gyakorlatban (például mennyire cselekedhettek önállóan), és arról sincsen túl sok információ, hogy mennyire tartottak kapcsolatot a királyi udvar hasonló tisztségviselőivel.

Ellenben a kápolna igen határozott kontúrokkal rendelkezik. Népes számú káplán alkotta az özvegy királyné lelki üdvét szolgáló testületet, amelynek javait igen nagy gonddal különítették el a hagyatéki leltárban, legyen szó liturgikus könyvekről vagy öltözékekről.[443] Ezen felül – tudjuk meg egy 1327. márciusi híradásból – Klemencia káplánja, Lucas de Cuignières, a tours-i Szent Márton-káptalan kanonokja vásárolta meg számára Jean de Gaudeschaitól, Brossay urától, a Céré és Mazières plébániakörzetébe eső földbirtokait.[444] A Temple mellett kápolnát ismerünk még Maineville-ből, ezt éppen a hagyatéki leltár erősíti meg, de sajnos az ott szolgálatot teljesítő káplán neve nem ismert.[445] Ezen kívül a hagyatéki leltárban lajstromba vett ruhák, liturgikus és kegytárgyak, paramentumok alapján joggal feltételezzük, hogy működött kápolna más rezidenciákon is, Corbeil-ben és Plessis-ben biztosan.[446]

Klemencia döntéseit minden bizonnyal kevés számú tanácsosával hozta meg, összesen hat személy azonosítható. Ezek harmada egyúttal káplánként is szolgált (François de Montfaucon, Nicolas Cailloue), és általában sok volt köztük a klerikus (összesen hárman a hatból), és csupán egyvalaki akadt, aki kívülről, nem az udvartartásból érkezett

[439] Függelék F–4.30. Az ellenfél egy bizonyos Jean de Cognerys volt.

[440] Függelék F–4.34.

[441] Függelék F–5, nr. 32.

[442] Ld. Függelék F–10.

[443] Függelék F–6, nr. 198–268.

[444] Függelék F–3a.3.

[445] Függelék F–6, nr. 749.

[446] Vö. alább a „Hagyaték összetétele" című fejezetet.

(Guillaume de Camereto).[447] E személyek befolyása különböző volt. A két tanácsos *és* káplán, név szerint François de Montfaucon és Nicolas Cailloue, valamint az egyik klerikus tanácsos, Guillaume de Fourques már kezdettől (1316/1319) Klemencia környezetében tartózkodtak. Ők foglalkoztak a legtöbbször az özvegy királyné javadalompolitikai ügyeivel, és természetesen annak legfőbb haszonélvezői is ők voltak. Végül pedig ugyanők kaptak megbízást 1328-ban Klemencia végakaratának végrehajtására, ráadásul Guillaume de Fourques egyike volt azoknak a közjegyzőknek, akik a testamentumot hitelesítették, a másik pedig Thibault de Meaux, az özvegy királyné klerikusa, káplánja és jegyzője.[448]

Az özvegy királyné udvarai

A tulajdonképpeni hivatalok és hivatalnokok mellett Klemencia udvarai szokványos képet mutatnak, amelynek tagjai egy, jobbára a dinasztikus nagypolitika margóján élő özvegy királyné igényeit szolgálták ki. De kik is voltak ők?

A források alapján Klemencia rezidenciáinak sora a következőképp alakult: Vincennes és a Temple (Párizsban), Corbeil, Tigéry, Fontainebleau, Bruyère-sur-Oise, Lorris, Mez-le-Maréchal, Plessis és végül Maineville. Ha az időbeli sorrendet veszük alapul, akkor az első éveket egy fő és egy rezidenciák közötti vándorló udvartartás jellemezte. A Reimsben 1315 nyarán lezajlott felkenést és a koronázást követően X. Lajos felesége először Vincennes-ben telepedett le. Miután férje a következő év júniusában elhunyt, Klemencia minden valószínűség szerint még e vár falai között hozta világra I. Jánost. 1317-ben, azt követően kényszerű egyezséget kötött V. Fülöppel, Klemencia itteni lakhelyét áttette a Temple-ba, és úgy tűnik, immár véglegesen itt rendezkedett be az akkori Párizs szívében. Majd 1318-ban elhagyta a fővárost és három évre Provence-ba költözött, leginkább Aix-en-Provence-ban időzött, a domonkos apácák Notre-Dame de Nazareth kolostornak a legfőbb támogatóknak számító Anjou család hölgytagjainak fenntartott részben, a „hôtel"-ben. Amikor visszatért Párizsba, ismét a Temple lett az otthona. Ez azonban aligha volt

[447] Vö. Függelék F–10.

[448] Vö. a Függelék F–9 életrajzi adatait és a végrendeletet: Függelék F–5. Klemencia egykori káplánjának és jegyzőjének nevezte magát még 1330-ban is, amikor már saját végrendeletét foglaltatta írásba: *„Cest que je Thiebaut de Meaux jadis chappellan et notaire [de] madame la Royne Clemence dont diex ait lame et apies sa mort* [...]". ANF JJ 20, fol. 67v–69r.

elegendő arra, hogy az immár stabilizálódó, kiterjedt özvegyi járandósági területet hatékonyan irányíthassa. Ez utóbbi ugyanis megkövetelte, ha olykor rövid időre is, Klemencia személyes jelenlétét birtokain, jóllehet a források e látogatások, rövidebb-hosszabb tartózkodások megoszlásáról, gyakoriságáról nem adnak felvilágosítást.

A párizsi fő tartózkodási hely mellett Corbeil-ben, Mez-le-Maréchalban, Plessis-ben, Maineville-ben is rendszeresen megfordult az özvegy királyné, így ezek lehettek a másodlagos rezidenciák. A fentieken kívül még Fontainebleau jöhet szóba ebben a csoportban. A többi, a forrásokban név szerint megjelenő udvarház csak alkalmi tartózkodási helyként jöhetnek szóba. A rendelkezésre álló források igazolják a különböző központok közötti különbségeket, legyen szó azok minőségéről, vagy fontosságáról, ugyanakkor kevés felvilágosítást adnak az udvari szolgálatokról és személyzetről. Néhány klerikus, egy szakács, egy esztergályos, egy kapus stb. tűnik fel egy-egy udvarházban, eseti említésük arra utal, hogy mellékes szerepet töltöttek be azokhoz képest, akik a Temple-beli udvartartást alkották, és akiknek egy része minden bizonnyal követte az „Úrnőt" útjai során, azaz egy mozgó udvarral kell számolnunk.[449]

Klemencia hétköznapjaiban nagy jelentősége volt a lelki gondozásnak. Ez indokolja a Klemencia szolgálatában álló klerikusok magas számát, ők látták el a szükséges spirituális szolgálatokat. A domonkosokhoz fűződő erős kötődés alapján mindenképpen számolhatunk gyóntatóval Klemencia szűkebb környezetében.[450] És nem is kell nagyítóval keresnünk, hiszen Jacobus de Corvo, quimper-i püspök neve viszonylag sűrűn felbukkan a forrásokban, ő volt az özvegy királyné végrendeletének egyik fontos kedvezményezettje és annak egyik végrehajtója is.[451] Amint már szó esett róla, kápolna és számos klerikus állt Klemencia rendelkezésére. Ez utóbbiak száma jóval magasabb volt (összesen 21 fő), a káplánokkal együtt biztosították a megfelelő egyházi szolgálatokat. Legtöbbjük tevékenységének részletei ugyan kevéssé ismertek, hiszen jobbára Klemencia egyházi javadalmakra vonatkozó folyamodványaiból ismerjük őket. Néhányuk mégis kiemelkedik a homályból, így például a már említett három tanácsos-káplán, vagy Jean de Fresnay, aki szintén a végrendelet tanúi és végrehajtói között bukkan fel.[452] Rajtuk kívül még 13 olyan személy azonosítható, akik mind Klemencia ajánlására vagy közbenjárására

[449] Vö. Függelék F–10.

[450] COULET 1973. 253; GAUDE-FERRAGU 2009. 390; GAUDE-FERRAGU 2014. 183, 186, 218.

[451] Vö. Függelék F–5, F–6, F–9 és F–10.

[452] Vö. Függelék F–5 és F–9.

nyertek el valamely egyházi javadalmat. Mindannyian klerikusok voltak, ám sajnos a szupplikációk sem árulnak el részleteket a Klemenciához fűződő kapcsolatukról.[453]

Az egyéb, a Temple-beli rezidenciához kötődő, szintén egyházi szolgálatot ellátó személyek közül ismerünk még két alamizsnást (egy férfit és egy nőt), két káplán szolgát és másik két apácát, de az ő szolgálatuk jellegéről hallgatnak a források.[454]

Az udvari élet rendes kerékvágásában az „Úrnő hálószobája" különös jelentőséggel bírt, ide tartoztak azok az udvarhölgyek, és társalkodónők, akik igen közeli kapcsolatban álltak „Madame Clémence"-szal. Nem véletlen, hogy a végrendelet és a hagyatéki leltár fontosabb kedvezményezettjei között őket is megtaláljuk: pénzt és személyes tárgyakat kaptak az özvegy királynétól. Öt udvarhölgy azonosítható név szerint: Agnès de Boulogne (?), Ysabeau de Til, Jeanne de Lorris (vagy Jeanne, Perrotin de Naples neje), Pasqua de Bononensi és Marguerite de Nanteuil. Rajtuk kívül bátran ide számítható Klemencia vele azonos nevű keresztlánya, aki egyébként Druget-lány volt. A felsoroltak közül az első háromról vajmi kevés adattal rendelkezünk, nevüket csupán a hagyatéki leltár tartotta fenn. Ellenben Pasqua jóval ismertebb bizalmas volt. Klemencia mellett találjuk már a Nápolyból Párizsba vezető úton férjével, Druget II. Jánossal egyetemben. E család igen szoros kapcsolatokat épített ki a(z) (özvegy) királynéval: a férj Klemencia fegyverhordozója volt, ahogy fia, Vilmos, Pasqua és János leánya, Klemencia, pedig az özvegy királyné keresztlánya volt. Fivérei, János és Miklós voltak a keresztfiai, míg egy másik Druget II. János egy másik fia, Fülöp, klerikusként szolgálta Klemenciát.[455] Ugyanez a helyzet a Nanteuil családdal. Marguerite udvarhölgy volt, a család más tagjai, Jacques, Philippe és Jean gyakran felbukkannak Klemencia klerikusai és szolgái között.[456]

A házi szolgák a mindennapi élethez nyújtottak segítséget. A hálószoba szolgálata több, szám szerint összesen hét ember között oszlott meg. A feladatok igen változatosak voltak: négy cseléd (kettő közülük Pasquához tartozott), egy szobalány, egy mosónő és egy rabszolganő mutatható ki. Az információk itt is elég hiányosak, egyedül azt tudjuk, hogy az egyik szobalány, Marie férjezett volt. Adam le Sautier társa volt, aki valószínűleg nem

[453] Éppen ezért szerepelnek a „klerikus (?) csoportban.

[454] Függelék F–10.

[455] Vö. Függelék F–5, F–10. A Druget családdal kapcsolatban ld. ZSOLDOS 2012; ZSOLDOS 2013. 219–220, 224; ZSOLDOS 2017.

[456] Vö. Függelék F–9.

állt Klemencia szolgálatában.[457] Catherine, a rabszolganő érdemel különös figyelmet, a végrendelet ugyanis fontos információkkal szolgál: Klemencia kereszteltette meg, ennek köszönhetően minden bizonnyal elnyerte szabadságát is.[458]

Az udvarhölgyek és a hálószóba szolgálói közvetlenül kapcsolódtak az özvegy királyné személyéhez, ahogy orvosa, Jacques de Priceno (vagy Jacques le Physicien), akiről valami kevés információval azért rendelkezünk. 1326-ban és a következő évben a párizsi Saint Christoph-egyház plébánosaként Klemencia folyamodványa révén nyert el további javadalmakat (egy kanonoki állást Thérouanne-ban és egy másikat Laonban).[459] Két évvel később újabb javadalmat nyert el hasonló módon ezúttal a coutances-i egyházban.[460] 1328-ban pedig az özvegy királyné végrendeletének tanúi között is felbukkan a neve.[461]

Az özvegy királyné lovagjai, szám szerint heten az *aulá*hoz tartoztak. Közülük három esetében (Drion,[462] Pierre de Maucourt, Pierre Saunier[463]) a források nem túl bőbeszédűek, nevükön kívül nem sok minden tudható róluk. A négy másik lovag sokkal jobban ismert. Étienne Chevalier Klemencia hátrahagyott ingóságainak egyik legaktívabb vásárlója volt.[464] Druget II. János már 1315-től kimutatható Klemencia környezetében, nejével Pasqua de Bononensivel együtt. Az özvegy királyné végrendeletének egyik kedvezményezettje volt, ahogy felesége is, ám ekkortájt – 1328 késő őszén – már bizonyosan nem volt Franciaországban, mivel időközben a Magyar Királyságba utazott, hogy átvegye testvére, Fülöp örökségét, hogy azután immár itt fusson be fényes karriert.[465] Jean de la Fresnaie csupán Klemencia 1328-as végrendeletében szerepel, egyike volt azoknak a személyeknek, akikre a testamentumban foglalt rendelkezések teljesítésének feladata hárult.[466] Nehéz megítélni, hogy ebben mennyiben vett részt,

[457] Függelék F–5, nr. 26, Függelék F–10.

[458] Függelék F–5, nr. 35.

[459] LC J XXII VI. nr. 26704, VII. nr. 30282.

[460] LC J XXII VII. nr. 40191.

[461] Függelék F–5, nr. 88.

[462] Valószínűleg azonos azzal a lovaggal, aki Fontainebleau-ból ismert. Vö. Függelék F–10!

[463] 1316-ban Klemencia szolgálatában állt. Gencien de Pacy a kincstár pénzváltójának számadásai feljegyeztek az elhunyt király X. Lajos temetésére és végrendelete végrehajtására költött összegeket, ezek között pl. Pierre le Saunier számára, aki e lovaggal lehet azonos. RHF IV. t. 2, 190, nr. 14467.

[464] Vö. Függelék F–6, F–8.

[465] Vö. Függelék F–9!

[466] Függelék F–5, nr. 88.

ugyanis a hagyatéki leltárban csak egy általános megjegyzés utal személyére. A végrendelet szerint Klemencia 30 livre évjáradékot hagyott Saint-Denis apátságára, azzal a kikötéssel, hogy a jövedelem alapjául szolgáló földbirtok bevételeiből Jean de la Fresnaie-t élete végéig 100 livre illeti meg.[467] Ezzel kapcsolatban neve 1330-ban is szerepel, amikor az apát kezdeményezte a rendelkezés módosítását, legalábbis azon részét, amely az apátság kötelezettségeit érintette.[468] A lovagok sorában az utolsó, Pierre de Villepereur az özvegy királyné végintézkedésének egyik kedvezményezettje volt, 100 livre járadékot kapott. Egyúttal az egész rendelkezés végrehajtásáért is felelt, másokkal együtt, sőt a tanúk sorában is ott olvashatjuk a nevét.[469] Ellentétben Jean de la Fresnaie-vel, Pierre valóban részt is vett a testamentum végrehajtásában, és a hagyatéki leltár tanúsága szerint ő volt az egyik legaktívabb vásárló.[470]

Az udvar mindennapjainak elengedhetetlen volt az élelmezés szükségleteinek intézményi jellegű megoldása. A hagyatéki leltár alapján arra következtethetünk, hogy konyha, pékség, gyümölcsös (vagy gyümölcs raktár) mindenképpen rendelkezésre állt. Számarányukat tekintve a konyhai szolgák – mai szóval élve kisegítők – voltak a legtöbben (7 fő), őket követték a szakácsok (Fontainebleau, Samois-sur-Seine), majd a két szószkészítő, a pék és a gyümölcs beszerzés és tálalás felelőse zárta a sort a Temple-ban.[471]

A nagy számú liturgikus öltözék és udvari élethez illő ruházat adott munkát kazula-készítőknek, egy varrónőnek, egy szűcsnek, nem beszélve a szűcsműhely szolgájáról.[472] A két kazula-készítő (Étienne és Gillet) és a varrónő (Jeanne) igen aktívnak mutatkoztak Klemencia ingó vagyonának eladása során.[473]

A jó hangulatról az udvari bolondok gondoskodtak, szám szerint hárman, nekik Klemencia fejenként 20 livre-t hagyott végrendeletében.[474] A játékok sem hiányozhattak az udvar mindennapjaiból. Az ütős labdajáték, a tenisz elődjének tekinthető sport felelősére van

[467] Függelék F–5, nr. 80.

[468] Függelék F–7.1, F–7.3. Vö. Függelék F–2.

[469] Függelék F–5, nr. 12, 86.

[470] Vö. Függelék F–7, F–8!

[471] Vö. Függelék F–10!

[472] Vö. Függelék F–10!

[473] Vö. Függelék F–6, F–8!

[474] Függelék F–5, nr. 38.

adat a forrásanyagban, ami alkalmasint arra utal, hogy Klemencia annak ellenére nem vetette meg ezt a játékot, hogy az közvetve hozzájárult férje halálához…[475] Az özvegy királynétól a vadászat sem lehetett idegen, a főúri udvarok egyik kedvenc szórakozási és gyakorlási tevékenysége, még ha arról épp csak egy információ morzsával rendelkezünk is. Klemencia végrendeletében viszonylag bőkezűen, 40 livre összeggel tüntetett ki egyetlen solymászt.[476]

Amikor Klemencia 1321-ben visszatérését szervezte Aix-en-Provence-ból Párizsba, mint láthattuk ingóságai szállításához kocsikat és kocsisokat kellett keresnie.[477] Ilyenek akkor még nem álltak rendelkezésére, de később, özvegyi járandóságának stabilizálódásával természetes módon együtt járt a különböző központok, a fő-, másodlagos- és mellék rezidenciák közötti közlekedés, utazás. Ezek gyakori felkeresése bajos lett volna megfelelő eszközök és személyzet nélkül. Nem is meglepő ennek fényében az istálló kötelékében szolgálók magas száma, akik közül a legtöbben (14 fő) lovasok voltak, de akadtak közöttük szállítók, kocsisok, kocsikísérők és hintós szolgák is. És jóllehet nehéz elhinni, de e szolgák nem oszlottak meg a különböző rezidenciák között, hanem mind a Temple szervezetéhez tartoztak. A másodlagos és kisebb rezidenciák kötelékében ugyanis egyetlen lovas, kocsis, kocsikisérő, hintós szolga sem szerepel.

Az udvarok számára a biztonság is fontos volt, a Temple-ben két kapus felügyelte a ki- és bejutást, sőt minden bizonnyal őrökre is szükség volt, erre azonban csak Longchamps esetében van kézzelfogható adat.[478]

Az udvartartás intézményei közül a jobban láthatóbbak közé tartozott az, amely a kommunikációért felelt. Az egyes rezidenciák viszonylag távol estek egymástól és az ezek között, valamint a környező világgal való kapcsolattartás fontossága ad magyarázatot a hírvivők és udvaroncok jelenlétére; az előbbiek a Temple-ban és Corbeil-ben, az utóbbiak csak Párizsban mutathatók ki, a többi rezidenciát illetően sajnos híján vagyunk az információknak.[479]

[475] Függelék A–6, A–8, nr. 508.

[476] Függelék F–5, nr. 26.

[477] ADBR Dépôt annexe d'Aix, Fonds Muraire, 308 E 4 fol. 53v; COULET 1988. I. 213 és II. 749, 39. jegyzet. Vö. PROCTOR-TIFFANY 2013. 76.

[478] Vö. Függelék F–10!

[479] Vö. Függelék F–10!

Végezetül van néhány kevéssé fontos feladatkör, mint például a kertészé, akinek csupán a jelenléte mutatható ki. Ezen kívül további, általános („szolgálattevő") megnevezett személyeket is találunk a forrásokban a Temple udvartartásában, de az ő esetükben nem lehet pontosan behatárolni, milyen feladatot láttak el itt, vagy máshol (például Provence-ban).[480]

Az udvar létszámát illetően a Temple-beli udvar tagjainak létszáma 140 főt tesz ki, csak egyszer számolva azokat, akik többféle szolgálattal is tartoztak (különben 149 ez a szám). Ezzel szemben az összes többi másodlagos- és mellékrezidencián csupán 12 főt lehetett kimutatni. Megoszlásukat tekintve a laikusok megelőzik az egyháziakat: 74 fő áll szemben 54-gyel (és 63, ha a funkciókat és a többszörös hivatalviselést is figyelembe vesszük). Érdemes felfigyelni arra, hogy a „familiaris" titulus igen ritka ebben a mikró társadalomban: csak három eset ismert, a kérdéses személyek mindegyike egyházi volt. Ehhez a számhoz nyugodtan hozzáadhatjuk a hivatalt viselőket, 26 főt. Úgy tűnhet mindezek alapján, hogy egy tisztán funkcionális udvarral állunk szemben, ám Klemencia végrendelete az ellenkezőjéről győzhet meg bennünket. Analógiák alapján feltehető, hogy pusztán a „familiaris" kifejezés hiánya nem zárja ki, hogy egyes, az özvegy királynéval szorosabb kapcsolatot tartó személyt nem sorolhatnánk a „familia" tagjai közé.[481]

Több jelenség is erre utal. Egyrészt az, hogy Klemencia igencsak nagylelkűnek bizonyult az udvartartás egyes tagjaival szemben, egyesekre közülük ugyanis jelentős összegeket hagyott. A végrendelet végrehajtói, az udvarhölgyek, a káplánok, a lovasok és egyes rokonok igen szép – 80 és 300 livre közötti – summákat kaptak, őket követték más rokonok, a klerikusok és a szolgálattevők, akik 40 livre és néhány sou közötti összegeket nyertek el. Másrészt erre enged következtetni az is, hogy Klemencia igen gyakran, és nagy sikerrel járt közben klerikusai és káplánjai érdekében XXII. János pápánál, és eszközölt ki számukra egyházi javakat. Az ő esetükben bizonyos, hogy az átlagos, egyszerű szolgálattevőknél sokkal erősebb szálakkal kötődtek az özvegy királynéhoz.[482]

Végül, de nem utolsó sorban többen is rokonságba kerültek az özvegy királynéval. Két család volt ebben érintett, a Drugetek és Nanteuil família. Druget II. János és neje Pasqua de Bononensi Klemencia mellett voltak már útban Nápolyból Marseille-ba, majd

[480] Vö. Függelék F–10!

[481] Itt utalnék az első magyar kardinális, Báncsa István famíliájával kapcsolatos eredményeimre: KISS 2015. 66–102.

[482] Vö. Függelék F–12!

franciaországi udvarában is. Klemencia lovagjának és udvarhölgyének négy gyermeke, Vilmos, Miklós, III. János és Klemencia mindannyian az özvegy királyné keresztgyermekei voltak, egy másik, Fülöp pedig klerikusként szolgálta.[483] A Nanteuil család esetében a kulcsfigura Marguerite, Klemencia udvarhölgye, akinek szintén négy gyermeke született férjétől (Philippe de Nanteuil?). Közülük a három fiú neve ismert, Jean, Jacques és Philippe, a leányét nem tudjuk. Ők, akárcsak a Druget-gyermekek, mind Klemencia keresztgyermekei voltak, akik szintén fontos kedvezményezettként szerepelnek az özvegy királyné végakaratában. János közelebbről meg nem nevezett szolgálatokat végzett Provence-ban, testvérei, Jacques és Philippe Klemencia klerikusainak számát gyarapították, akik egyházi javadalmakat nyertek el keresztanyjuk közbenjárásával.[484] Magyarországi Mária ingóságainak leltárából is fontos részletet tudhatunk meg: egy nyeregtakarót, liturgikus öltözékeket és ékszereket hagyott Philippoctus de Nantolióra, azaz az ifjabb Philippe de Nanteuil-re, akit így különböztettek meg apjától.[485] Az ifjabbik Fülöp minden bizonnyal Klemencia nagyanyjával állt kapcsolatban, feltehetőleg az ő szolgálatában állt. Miután pedig Mária 1323-ban meghalt, az özvegy francia királyné udvartartásához csatlakozott.

Az utolsó évek: felkészülés az elmúlásra

1323-tól kezdve ritkultak Klemencia közpolitikai szereplései, figyelmét sokkal inkább a dinasztikus emlékezet fenntartása, és annak az örökségnek a megerősítése kötötte le, amely mindehhez kellő alapot biztosíthatott. E mellett, özvegysége első napjaitól kezdve hozzáfogott a túlvilági lét előkészítéséhez. Jellemző, hogy mindössze négy nappal azután, hogy XXII. János elfoglalta a pápai trónust, búcsúengedélyért folyamodott hozzá azon klerikusok számára, akik majd temetésén megadják a végtisztesség szolgálatát.[486]
Klemencia ritka közszereplései közül kiemelkedik Franciaországi Blankának, IX. Lajos leányának és Ferdinand de la Cerda kasztíliai infáns hitvesének temetése 1322 nyarán.[487]

[483] Vö. Függelék F–9 és F–10!

[484] Vö. Függelék F–9 és F–10!

[485] MDEA I. 247–248, nr. 287. Ezek között volt olyan, amelyet francia és magyar címer díszített.

[486] Lyon, 1316. szeptember 9.: LC J XXIII I. nr. 882.

[487] A *Párizsi névtelen krónikájá*ban: „*Et en cest an* [1322], *le mercredi après la saint Barnabé l'appostre, au moys de juing* [1322. június 16.], *très noble dame et de grant sainteté Blance, fille saint Louys, jadiz fame de*

Az özvegy királyné részvétele mindenképpen jelezte, hogy visszatért Párizsba, és az udvar életébe is. A következő évben, október 4-én tanúként hitelesítette azt a dokumentumot, amely Károly calabriai herceg – I. Róbert nápolyi király fia – és Valois Mária, Charles de Valois leánya tervezett házassága kapcsán a jegyajándék részleteit tartalmazta.[488] Néhány évvel később, élete alkonyán Klemencia még egyszer részese lett a nagypolitikának. Tanúként szerepelt VI. Fülöp oklevelében, amely megerősítette a VIII. Guigues vienne-i dauphin és II. Jean de Châlon, Auxerre grófja közötti békeegyezményt. Ez utóbbit ugyanis a dauphin börtönbe vetette, mivel háborút szított a savoyai gróffal. Az egyezségre Châtelier-ben került sor XXII. János közvetítésével 1328. július 14-én, amely szerint a váltságdíj összege 50000 livre, továbbá Jean kénytelen volt Auxerre grófságát, illetve Berry, Champagne és Nivernais területén levő birtokait garanciaként letétbe helyezni.[489] Július 19-én a király azonban Auxerre-t a dauphin nevében átengedte Klemenciának.[490]
Még ugyanebben az évben X. Lajos özvegye közvetítőként járt el két régi ismerős, Artois grófnője, Mahaut és Róbert (más néven Burgundiai Róbert, Mahaut unokaöccse) konfliktusának rendezésében. Jean Humbert-nek VIII. Guigues kiadásairól készült számadásaiból tudjuk, hogy 20 tours-i ezüstöt fizettek ki az özvegy királyné hírvivőinek, akik a király levelét kézbesítették.[491] Maga az összetűzés szorosan összefüggött a vienne-i dauphin és V. Amadé savoyai gróf közötti háborúval. Egy 1328. május 13-i királyi oklevél tudósít Klemencia közvetítői szerepvállalásáról. A király ugyanis Róbertet túszként

feu Ferrant, l'ainsné filz le roy de Castelle, en l'abbaye des seurs cordelieres de saint Marceil de lez Paris, en Nostre Seigneur Jhesucrist clovist son dernier jour; et le dimenche ensuivant, devant la Nativité saint Jehan Baptiste, à Paris, en l'église des freres Mineurs, en lieu qui en sa vie avoit esté par elle esleuz, present Climence la roynne de France et de Navarre et Jehannne roynne de France et de Navarre, fame le desrenier Philippe adonc nouvellement trespassé, et mout de haultes personnes, fut honnourablement enterrée". *Chronique parisienne anonyme* 70; ALLIROT 2010. 91 és 84. jegyzet.

[488] ANF J 411, nr. 43. 1323. július 30-án XXII. János beszámolt Klemenciának Károly házasságkötéséről, valamit Aquinói Tamás szentté avatásáról. AAV Reg. Vat. 111, fol. 203; LSC J XXII (France) II. nr. 1763. Augusztus 27-én a pápa ismét említette a házasságkötést. AAV Reg. Vat. 111, fol. 205v; LSC J XXII (France) II. nr. 1777.

[489] A királyi oklevél 1328. július 29-én kelt. ANF JJ 65A fol. 120r–122r, nr. 175. Tartalmazza a pápai jegyző, Humbertus Choremberti de Megaleto, besançoni pap átíró oklevelét, amelyet 1328. április 14-én állított ki. Az egyezmény megegyezni látszik azzal, amelynek kivonatát Ulysse Chevalier adta ki. RD IV. nr. 24021. Vö. RD IV. nr. 24186. RTCH III/1. nr. 177. Az összefoglalóban Klemencia neve nem szerepel!

[490] RD IV. nr. 24186.

[491] 1328. április 8. CHEVALIER 1874. 20; RD IV. nr. 23891.

tartotta fogva a vienne-i dauphin és a savoyai gróf között zajló béketárgyalások idejére.[492] Klemencia kiválasztását nyilván az is indokolta, hogy VIII. Guigues az özvegy királyné nővérének, Beatrixnak a fia, tehát Klemencia unokaöccse volt. Hasonló, dinasztikus kapcsolatokra alapozó megfontolások vezethették I. (Bölcs) Róbertet is, amikor szintén unokahúgát kérte fel arra, hogy közvetítsen a közte és IV. (Szép) Károly francia király között folyó tárgyalások során.[493]

Ugyanakkor az özvegy királyné figyelmét egyre inkább a dinasztikus emlékezet kérdése kötötte le. Bernois apát állítása szerint Klemencia évfordulós misealapítványt létesített a lorris-en-gâtinais-i ispotályban elhunyt férje lelkiüdvének biztosítására. Jóllehet Lorris tudós helytörténészének kijelentése nem túl szilárd alapokon nyugszik,[494] két olyan elem megjelenik, amelyek rendre visszatérnek az utolsó években: a kegyes alapítványok, valamint a családi és dinasztikus emlékezet.

Erről tanúskodnak az özvegy királyné élete alkonyán hozott egyes intézkedései. 1327 márciusában 7 livre évjáradékot biztosított a tours-i Szent Márton-káptalannak, amely a szent sírját megvilágító három mécsesbe való olaj beszerzésének költségét volt hivatott fedezni.[495] 1330 decemberében VI. Fülöp 18, illetve 12 párizsi livre összegeket szabadított fel és folyósított a corbeil-i Notre-Dame és Saint-Exupéry egyházak részére.[496] A királyi intézkedés lényegében a Klemencia végrendeletében foglaltakat valósította meg, ott ugyanis ugyanezek az összegek szerepelnek az özvegy királynéért és néhai férjéért

---

[492] VALBONNAIS 1721. 208–209, nr. XXV; RD IV. nr. 24192. A király átíró oklevele: 1328. június 1.: VALBONNAIS 1721. 209–210; RD IV. nr. 24122. Jean Humbert számadáskönyve feljegyzett egy másik kifizetést is: 1328. június 30-án egy hírvivő, név szerint Robinet kapott 7 nehéz sou összeget, hogy Franciaországba és Flandriába utazzon, és lovakat kérjen a vienne-i dauphin számára Klemenciától és Artois-i Mahaut-tól. CHEVALIER 1874. 24; RD IV. nr. 24170. A kincstárnok más apró részlettel is szolgálnak: augusztus 6-án Párizson keresztül utazott Flandriába, és 12 garast fizetett Klemencia hírvivőjének, Montauban ura parancsára. CHEVALIER 1874. 24–25; RD IV. nr. 24200.

[493] AAV Reg. Vat. 114, fol. 319r; LSC J XXII (France) IV. nr. 3459, 3460.

[494] Bernois apát szerint La Fromonière nevű majorsága jövedelmeiből adott 10 livre járadékot az ispotálynak. Egy az Archives Nationales-ban őrzött oklevélre utal (ANF JJ 53. nr. 255). BERNOIS 1979. 37. Megjegyzendő, hogy a szerző ugyanezt a dokumentumot könyve függelékében újra megemlíti, tartalmát itt már helyesen közli. Uo. 475–476. nr. XI. (1317!) Valójában V. Fülöp azon oklevéléről van szó, amelyben a lorris-i Clos-Roi szőlőre vonatkozó adományt, jogot egy Gaufridius de Castro nevű ajtónálló számára erősített meg.

[495] Vö. Függelék F–3a.3!

[496] Függelék F–7.4.

minden hónap első napján elmondandó misék fedezetéül szolgáltak.[497] Hasonló intézkedést könnyen találunk még: Klemencia elhunyt férje és fia emlékére örökmise alapítványt létesített, amelyhez 30 livre járadékot biztosított Saint-Denis apátsága számára. Hamarosan azonban problémák adódtak: az apát és szerzetesek kisvártatva panaszkodni kezdtek a miatt, hogy a sok szolgálat túlságosan megterheli őket.[498] 1330. március 15-én a végrendelet végrehajtói, Nicolas Cailloue, Pierre Villepereur és Guillaume de Fourques egyezséget kötött a fekete szerzetesekkel: ez utóbbiak egy kápolna-javadalom felállítását és egy áldozópap alkalmazását indítványozták. Neki kellett ellátnia a szolgálatot 20 livre-ért, a szerzetesek pedig beérték az eredeti járadék harmadával.[499] Kevéssel utóbb, ezév május 8-án a párizsi prévôt Jean Milon viszont érvénybe léptette Klemencia rendelkezésének egyik záradékát. Oklevelébe belemásolta a végrendelet egy részét, azt, amelyik a 30 livre-ről rendelkezett (amely a normandiai Wardes birtok jövedelmeiből származott), és tartalmazott egy kikötést. Nevezetesen azt, hogy Jean de la Fresnaie-t, Klemencia lovagját élethossziglan megilleti e birtok jövedelméből 100 livre járadék. A végrehajtók korábbi diplomájában is, mintegy mellékesen szerepelt ez a kitétel, Jean de Milon oklevele viszont kétségtelenül ez utóbbi záradék érvényesítésével foglalkozott. Kikötötte azt is, hogy az apátságot kártalanítás illeti meg, amelynek fedezetét Klemencia egy másik normandiai birtoka biztosította.[500] Végül a már említett három végrehajtó 1331-ben kiállította a Szent Lajos kápolna-javadalom alapítólevelét, amelynek az volt a feladata, hogy a végrendeletben előírt szolgálatot biztosítsa.[501] Klemencia végakarata egyébként hasonló kötelezettséget rótt az aix-en-provence-i Notre-Dame de Nazareth domonkos apácáira: a Keresztelő Szent János- és Szent Mihály-kápolnák felállítása mellett[502] évente négy alkalommal emlékező misét kellett celebrálni, Klemencia testének (október 15.), vagy szívének (ismeretlen dátum), temetése évfordulóján, a két védőszent ünnepének másnapján,[503] illetve június 5-én, X. Lajos halála napján[504].

[497] Függelék F–5, nr. 81.

[498] BERNÉ 2013. 20; FERRÉ 2016. 233–235.

[499] Függelék F–7.1.

[500] Függelék F–7.3.

[501] ANF K 42, nr. 9; Függelék A–7.5.

[502] FERRÉ 2016. 239–241.

[503] Keresztelő Szent János esetében ez vagy születéséhez kapcsolódik, vagy fejevételéhez, azaz vagy június 25-ről, vagy augusztus 30-ról van szó.

[504] Függelék F–5, nr. 4.

Ugyanezeket a szolgálatokat Klemencia nemcsak a női közösség, hanem a helyi domonkos barátok számára is előírta, ahogy a sisteroni prédikáló testvéreknek is.[505] Sajnos ezek megvalósulásáról nincs adatunk.

Klemencia volt a Szent Sír-ispotály (Hôtel-Dieu du Saint Sépulcre) alapításának egyik legkomolyabb támogatója. Bourbon Lajos, Franciaország kamarása alapította az azonos nevű testvérületet, amit VI. Fülöp 1329. január 6-án ismert el és erősített meg, statútumait pedig a következő év június 17-én adták ki. A testvérület 1325. október 31-én megvett egy területet a párizsi Saint-Denis utcában 200 livre értékben, hogy ott építse fel az ispotályt. Az alapkő letételére néhány hónappal később. 1326. május 18-án került sor, mégpedig igen illusztris vendégek részvételével: ott voltak ugyanis Klemencia mellett Franciaországi Izabella, Bretagne-i Blanka, a főpapokat pedig Párizs püspöke és Auch érseke képviselte.[506] Az építkezés sokáig, egészen 1342-ig elhúzódott. miután vita bontakozott ki a Notre-Dame-káptalana és a párizsi püspök között az ispotály feletti joghatóság miatt, amelyet végül a kanonoki testület biztosított a maga számára.[507]

A temetkezőhely megválasztása az evilágból való elköltözésre való felkészülés szerves részét képezte, Klemencia sem jelentett kivételt. Ő azonban már egy új, a 13. század közepe és a 14. század eleje között kibontakozó új gyakorlat vezérfonalát követte, amely immár a koldulórendeket részesített előnyben a ciszterciekkel szemben, főként pedig párizsi rendházaikat.[508] A döntés egyszerre több helyszínt is érinthetett, ami a test és a belső szervek felosztásában nyilvánult meg.[509] Jellegzetes módon a szív volt az a szerv, amelyet az elhunyt[510] által kijelölt másik intézményben helyeztek örök nyugalomra, amennyiben az illető birtokában volt az a pápai engedély, amely felmentést adott VIII. Bonifác 1299. évi dekrétumának ide vonatkozó rendelkezése alól[511]. Egy ilyen döntés hozzájárult egy úgynevezett „temetési itinerárium" kialakulásához, Murielle Gaude-

[505] Függelék F–5, nr. 5–6.

[506] ANF L 611, nr. 8, 13, 23; LE GRAND 1899. XXIII; ALLIROT 2010. 333. *Chronique parisienne anonyme* 102–103 (1325!).

[507] LE GRAND 1899. XXIV; ANF L 611. nr. 17, 30.

[508] GAUDE-FERRAGU 2009. 386. Ezt megelőzően erőteljes ciszterci befolyás érvényesült, így pl. Champagne-i Adél és Kasztíliai Blanka esetében. Vö. NOLAN 2009. 161.

[509] GAUDE-FERRAGU 2005. 315–335.

[510] NOLAN 2009. 162; GAUDE-FERRAGU 2005. 338–341.

[511] RB VIII. nr. 3409; PARAVICINI-BAGLIANI 2003. 231–240; GAUDE-FERRAGU 2005. 331; GAUDE-FERRAGU 2009. 390.

Ferragu szemléletes kifejezésével élve.[512] Kasztíliai Blanka testét Maubuissonban temették el, szívét viszont Notre-Dame du Lys ciszterci apátságában, amelyet ő és fia alapítottak. Burgundiai I. Johanna a párizsi ferenceseket (couvent des Cordeliers de Paris) választotta, szívét ugyanakkor Saint-Denis-ben, míg belső szerveit a kisebb testvérek longchamps-i rendházában temették el.[513]

A tulajdonképpeni királyi temetkezőhely és kultuszközpont Saint-Denis apátságában jött létre és öltött határozott formát az utolsó Capetingek idején. 1306-ban IV. (Szép) Fülöp rendelte el a királysírok elhelyezésének újjászervezését. Ekkor került II. Fülöp, VIII. Lajos, IX. (Szent) Lajos és Provence-i Margit központi helyre az új elrendezésben.[514] A Valois uralkodókat minden bizonnyal a dinasztikus legitimáció gondolata vezette, amikor elődeik ezirányú lépéseit folytatták. Ebben természetesen valamelyest egybemosódik a családi és a dinasztikus emlékezet.[515] A királynék helye ebben a rendszerben korántsem volt olyan jól körülhatárolva. Egyeseket be sem fogadtak Saint-Denis-be: Brabanti Máriát, III. (Merész) Fülöp második feleségét, aki 1285-ben özvegyült meg, a párizsi ferenceseknél temették el 1322-ben, szemben „elődjével", Aragóniai Izabellával. A „király menyei", Burgundiai Margit, Johanna és Blanka tettükkel (vagy a rájuk vetülő árnyék miatt) mintegy „kiiratkoztak" a dinasztiának a nagy jelentésű apátságban örök nyugalomra helyezett tagjai közül a gyászos emlékű „tour de nesle-i eset" miatt.[516]

Klemencia végső nyughelyét a prédikáló testvérek Szent Jakab-kolostorában jelölte ki Párizsban, szívét pedig Aix-en-Provence-ban a domonkos apácák Notre-Dame de Nazareth rendházában rendelte eltemetni.[517] Döntése aligha hagy kétséget: a két koldulórend közül az egyiket részesítette előnyben, ami aligha tudható be a dinasztiát sújtó valamiféle politikai büntetésnek a „király menyei" miatt keletkezett szégyenfolt miatt. Sokkal inkább személyes elhatározás eredménye volt, ami annál is inkább figyelemre méltó, hiszen éppen Klemencia volt az, aki sokat tett idejekorán elhunyt férje

[512] GAUDE-FERRAGU 2009. 383–386.

[513] GAUDE-FERRAGU 2009. 390; NOLAN 2009. 162.

[514] Különös jelentőséggel bírt IX. (Szent) Lajos földi maradványainak szétosztása: belső szerveit Anjou I. Károly Szicíliában vitte, csontjainak jelentős része Saint-Denis-be, fejereklyéje az általa alapított párizsi Saint-Chapelle-be került. DUCH 2019. 340.

[515] ALLIROT 2010. 174; GAUDE-FERRAGU 2009. 387–388.

[516] GAUDE-FERRAGU 2009. 383–386.

[517] Ld. Függelék F–5, nr. 1–2. Vö. COULET 1973. 253; GAUDE-FERRAGU 2009. 390; GAUDE-FERRAGU 2014. 183, 186, 218.

és fia emlékének megőrzéséért, akik mindketten Saint-Denis apátságában aludták örök álmukat. Sőt, a párizsi Szent Jakab-kolostor kiválasztása egy másik dinasztikus kötődést is felfed: az első Anjou dinasztia alapítójának, Anjou I. Károlynak a szívét is ugyanitt helyezték örök nyugalomra.[518] A Klemencia által külön ehhez készíttetett felirat is erről tanúskodik: „Itt nyugszik a nagy király, Károly szíve, aki meghódította Szicíliát, franciaországi Szent Lajos [király] úr öccse, az ott pedig Klemencia királyné sírja".[519] A kötődés abban is megmutatkozik, hogy II. Károly teste a Notre-Dame de Nazareth falai között pihent.[520] Az elkerülhetetlenül bekövetkező halálra való felkészülés gondolata egyesült ebben a Capeting és Anjou dinasztikus emlékezet elemeivel.

Az elmúlásra való közvetlen felkészülés Klemencia esetében Saint-Denis apátságával is összefüggésben állt. Elisabeth A. R. Brown és Anne-Hélène Allirot már korábban hangsúlyozták annak a viasz vásárlásnak a jelentőségét, amelyet Klemencia a halálos ágya fejénél égő gyertyákhoz rendelt.[521] Az apátság számadásaiban a bevételek és a kiadások között több ilyen bejegyzés is található. Az özvegy királyné az 1325. május 25. és 1327. július 1-je közötti időszakban 84 livre-ért vett viaszt, majd az 1327. július 1-jét követő kerek egy évben újabb 90 livre értékben.[522] Intézkedése a dinasztikus hagyományt követte: hasonló bejegyzéseket találunk ugyanis IV. Károly, Burgundiai Margit, VI. Fülöp és Brabanti Mária neve mellett is.[523] Végül, de nem utolsó sorban Klemencia végrendeletében 30 livre járadékot hagyott wardes-i birtoka terhére Saint-Denis

[518] ERLANDE-BRANDENBURG 1975. 118B, 120B; ALLIROT 2010. 184.

[519] „*Ci gist li cuers du grant roy Charles qui conquit Cezile qui fu freres de monseigneur S. Loys de France et lie ceste tombe la royne Clemence* […]". GAUDE-FERRAGU 2014. 226–227. Vö. GAUDE-FERRAGU 2005. 329.

[520] VITOLO 2016. 112.

[521] ALLIROT 2010. 142; BROWN 1988. 291 és 44–45. jegyzet. XXII. János a gapi dékánt, Jean Gaufridit a káptalan orvosát ajánlotta Klemenciának, ami esetleg kapcsolatba hozható az elmúlást előkészítő intézkedésekkel. Avignon, 1327. június 22. GCN V. 216–217, nr. 444; RD IV. nr. 23519.

[522] „*Computus monasterii beati Dyonisii in Francia pro LVII septimane et duobus diebus videlicet a die XXVo mensis May anno MCCCXXVIo usque ad diem primam Julii MCCCXXVIIo*." ANF LL 1241. fol. 59r. „*Recepta cere per capitulum*. […] *De cera regine Clemecie IIII*^{xx} *IIII* [84] *libri*". Uo. fol. 67r. „*Computus monasterii beati Dyonisii in Francia a die prima Julii anno Domini Mo CCCXXVIIo usque ad eandem diem anno* [Mo] *CCCXXVIIIo fratre Guillelmo de Fontaneto preceptore*". Uo. fol. 69r. „*Recepta cere per capitulum*. […] *De cera regine Clemecie IIII*^{xx} *X* [90] *libri*". Uo. fol. 77r.

[523] 1327 és 1343 között a viasz rendelés folyamatos volt Saint-Denis-ben. Károly és Margit esetében természetesen évfordulós misékről volt szó. ANF LL 1241, fol. 67r (1327), 244v (1343).

apátságának.[524] Ez a rendelkezés ugyanakkor nagyon jól mutatja, mennyire fontos volt számára a családi és a dinasztikus emlékezet fenntartása.[525] Klemencia egy záradékot is fűzött az intézkedéshez, amely szerint udvari lovagját Jean de la Fresnaie-t 100 livre járadék illette meg ugyanezen Wardes birtok jövedelmeiből. A végrendelet végrehajtói előtt hamarosan egy akadály tornyosult. 1330 márciusában Nicolas Cailloue, Pierre de Villepereur és Guillaume de Fourques kiadtak egy oklevelet, amelyben mind a Saint-Denis apátságának, mind a lovagnak járó összegre vonatkozó rendelkezést megerősítették. Ugyanakkor felvették az apát és a szerzetesek panaszát is, akik amiatt méltatlankodtak, hogy dinasztia elhunyt tagjainak emlékezetét fenntartó szolgálatok, így a Klemencia és elhunyt férje lelkiüdvéért tartandó mise túl sok kötelezettséget ró rájuk. Ezért javasolták egy különleges Szent Lajosról elnevezendő kápolna-javadalom felállítását, egy áldozópap felfogadását a szolgálatra, 20 livre járadék-résznyi fizetséggel, az apát és a szerzetesek pedig az eredeti 30 livre-ből 10-et tartanának meg.[526] A javaslat elfogadásra került, a király is megerősítette,[527] és a végrehajtók végül kiállították a Szent Lajos-kápolna alapító oklevelét.[528] Ez a megoldás tartósnak bizonyult, a kápolna festett dekorációt kapott, egy freskót, amely Szűz Máriát, az elhunyt királyt, Klemenciát és a gyermek Jánost ábrázolta.[529] X. Lajos, Klemencia síremléke, I. János szobrocskája tanúskodnak a családi emlék és a dinasztikus kultusz tartósságáról.

A családi emlékezethez kapcsolódik végül egy másik intézkedés is. 1330 decemberében VI. Fülöp 18, illetve 12 párizsi livre összegeket szabadított fel a corbeil-i Notre-Dame és

[524] Az özvegy királyné végrendeleti intézkedésével több 1330. márciusi és 1354. júniusi oklevél foglalkozott. Vö. Függelék F–7.1, 7.2, 7.3, 7.5; Függelék F–5, nr. 80 (végrendelet)!

[525] BERNÉ 2013. 18, 24; FERRÉ 2016. 233–235.

[526] Vö. Függelék F–7.1, 7.2, 7.5! 1330. május 8-án Jean Milon a párizsi prévôté őre maga is beszámolt az özvegy királyné által tett záradékról, azonban nem említette a saint-denis-i apát és a szerzetesek javaslatát. Függelék F–7.3. Vö. még: ALLIROT 2010. 142, 34. jegyzet.

[527] Vö. Függelék F–7.2!

[528] Vö. Függelék F–7.5!

[529] „*La chapelle de St. Louys, à main droicte des martyrs, joignant le degré de l'abbayie. Où il y a contre le mur une grande Notre Dame peinte, avec la figure de Louys Hutin, à genoulx à coste droict, adsisté de son petit Jean couronné par derrière luy, et à coste gauche, la figure à genoulx de la royne Marie* [helyesen: Clémence] *de Hongrie, qui est faiscé d'argent et de guelles. L'habit du roy Louys faict comme celuy de son image aux Heures de sa première femme, de couleur néantmoings de brunette*." Papiers du cabinet de Pieresc (XVIIe siècle), BNF MS Nouvelles acquisitions françaises 5174, fol. 31v, GABORIT-CHOPIN 1977. 420; GAUDE-FERRAGU 2014. 225. Vö. ALLIROT 2010. 192, 221.

Saint-Exupéry egyházak részére, amelyeket a végrehajtóknak kellett kiszolgáltatniuk Klemencia nevében, hogy ott minden hónap első napján misét mutassanak be Klemencia és férje, X. Lajos emlékére.[530] Az eredeti rendelkezés benne foglaltatott az özvegy királyné végrendeletébe is.[531]

[530] Függelék F–7.4.

[531] Vö. Függelék F–5, nr. 81!

dc_1909_21

Klemencia hagyatéka

Néhány előzetes megjegyzés a végrendelet, a hagyatéki leltár és a végrendelet végrehajtóinak oklevelei kapcsán

X. Lajos néhai hitvese 1328. október 13-án fejezte be földi pályafutását. Az üdvözülés érdekében tett számos előkészítő lépést az előzőekben már megismerhettük, ezt mintegy megkoronázta a végrendelet, amelyet néhány nappal halála előtt készíttetett el. Szövege felvet bizonyos forrástörténeti problémákat, így a tartalmi elemzés előtt szükséges ezekre röviden kitérni. Általában elmondható, hogy a Klemencia halála után ingóságairól felvett jegyzék szolgál legtöbbször kiindulópontként hagyatékának rekonstrukciójához. E forrás – amelyet sokszor tévesen „végrendeletnek" neveznek – Pierre Clairanbault gyűjteményének 471. kötetében maradt fenn, amelyet ma a Bibliothèque Nationale de France őriz.[532] Louis Douët-d'Arcq 1874-ben adta ki nyomtatott formában.[533] Klemencia végakaratát 1328. október 5-én foglalták írásba. Jean Pierre Moret de Bourchenu, Valbonnais márkija közölte le ennek szövegét 1722-ben a *Dauphiné és azon fejedelmek története, akik a dauphin címet viselték* (*Histoire de Dauphiné et des princes qui ont porté le nom de dauphins*).[534] Azonban ez a kiadás számos elírást tartalmaz, amelyet egy az eredeti szövegről készült kézírásos másolat nem is hagyott szó nélkül.[535] A már említett leltár mellett VI. Fülöp, II. (Jó) János és a végrendelet végrehajtóinak oklevelei további becses információkkal szolgálnak az özvegy királyné testamentumának tényleges végrehajtásáról.

A rendelkezésre álló források puszta felsorolása mellett nem érdektelen figyelembe venni egymáshoz fűződő kapcsolataikat, hiszen gyakran kifejezetten utalnak is egymásra, hosszabb-rövidebb részleteket is átvesznek. Ezeket azonban még a viszonylag frissebb

[532] BNF Département des Manuscrits, Clairambault 471. fol. 1r–95r. A szöveg digitalizált formában elérhető a Gallica portálon: https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b9000674p/f9.image (utolsó megtekintés: 2019. április 14.).

[533] DOUËT-D'ARCQ 1874.

[534] VALBONNAIS 1721. 217–221.

[535] BNF Département des Manuscrits, Nouvelles acquisitions françaises 9636. fol. 9r–11r. A fol. 11r-n egy lapalji megjegyzés szerint: „Ezt a végrendelet kiadták a Mémoires de Dauphiné hasábjain, de sok sajtóhibával („*Ce testament a été imprimé dans les Mémoires de Dauphiné mais avec beaucoup de fautes d'impression*"). Uo. fol. 11r. A megjegyzés Valbonnais kiadására utal.

kutatások sem vették igazán számításba, és mint kiderül, egy ilyen összehasonlító szövegkritikai vizsgálat sok homályos részletre fényt derített.

Ennek ellenére a legújabb összefoglalásokban is csak elnagyolt információk érhetők el. Így például Louise Didier-Roche dolgozata még 2015-ben is egyszerűen átvette Ulysse Chevalier meglehetősen általános megállapításait.[536] Mariah Proctor-Tiffany[537] is megemlíti a hagyatéki leltárt, a Valbonnais által kiadott végrendeletet, annak a Bibliothèque Nationale de France-ban őrzött „másolatát" [538] és a testamentum egyes „kivonatait". Hivatkozásai, magállapításai azonban gyakran hibásak. Ennek szemléltetésére legyen elég néhány példa: nem említi, hogy a végrendelet kiadott szövege nem teljes, ahogy azt sem, hogy a Valbonnais-féle *editio* és a kézirat szövege nem egyezik meg egymással. A „kivonatokra" utaló egyetlen jelzet[539] pedig valósággal megtéveszti a kutatót és az olvasót, hiszen több olyan szöveg is ismert, amelyek bizonyos elemeket, részleteket átvesznek a tulajdonképpeni végrendeletből[540]. Részben azért, hogy beszámoljanak annak tényleges végrehajtásáról, részben azért, hogy a kedvezményezettek jogait védelmezzék.

Ennek alátámasztására idézzünk fel egy esetet! Jean de Milon párizsi prévôt oklevele szó szerint idézi Klemencia 1328. október 5-én kelt oklevelének egy rendelkezését. Azt, amely szerint 30 párizsi livre évjáradékot adományozott Saint-Denis apátságának a normandiai Wardes nevű birtoka bevételeinek terhére. Ez hivatott fedezni az ő és férje lelkiüdve biztosítására létesített misealapítvány költségeit.[541] Az oklevél szövege szó szerint is hivatkozik a testamentumra, annak egy részét szöveghűen átemelte, ezzel hitelesítve az apátságnak a jövedelemre vonatkozó jogát.

---

[536] DIDIER-ROCHE 2015. 130.

[537] PROCTOR-TIFFANY 2007. 23–28., különösen 65. jegyzet; PROCTOR-TIFFANY 2019. 145–150 (Appendix 1), 151–175 (Appendix 2), itt csak egy meglehetősen vázlatos áttekintés olvasható a leltár létrejöttéről: uo. 32–35.

[538] BNF NAF 9636 fol. 9r–11r.

[539] „Archives nationals [sic!] K 42. n. 8A". PROCTOR-TIFFANY 2007. 23–28, különösen 65. jegyzet.

[540] ANF K nr. 8F–d, 9 és 9bis. Vö. Függelék F–7!

[541] A teljes összeg folyósítására Jean de la Fresnaie lovag halálát követően került volna sor, aki élethossziglani 100 párizsi livre értékű évjáradékban részesült az örökhagyó jóvoltából. A lovag haláláig az apátságot ellentételezés illette meg, amelynek fedezetét Klemencia más normandiai birtokainak kellett biztosítania. Az oklevél 1330. május 8-án kelt. Függelék F–7.3.

A végakarat[542] szövege a következő rendelkezéseket tartalmazza: 1) amennyiben Provence-ban érné a halál, akkor az özvegy királynét, az aix-en-provence-i Notre-Dame de Nazareth domonkos apácakolostorban kell eltemetni. Ha azonban ez máshol következne be Franciaország területén – és mint tudjuk, így is lett – szívét a domonkos apácáknál egy erre szolgáló kápolnában, testét és belső szerveit pedig a domonkosok párizsi rendházában temessék el. Fontos részletként meghagyta azt is, hogy az előbbi mintája az a kápolna, amelyben II. Károly szívét helyezték el, ám ezt is lehetőség szerint a provence-i domonkos apácakolostorba tervezte átszállíttatni az özvegy királyné. Intézkedett a temetésének külsőségeiről (gyertyák, szemfedő, takarók, /2/), tartozásai megfizetéséről (3), a domonkos apácakolostor Szent Mihály és Keresztelő Szent János kápolnájában (4), az aix-en-provence-i domonkosoknál (5), a Sisteronban létesített négy évfordulós miséről (6), arról az anyagi letétről (2000 livre), amely egy oltár és egy kápolna alapítását (7), a temetés alkalmából a szegények között szétosztandó alamizsna (8) anyagi fedezetét biztosította, a Szentföld felszabadítására (9), a rokonainak és udvartartásának tagjainak szánt összegekről (10–43), a különböző rendi hovatartozású egyházi intézményeknek szóló adományokról Párizs, Corbeil, Montargis, Beaugency és Nemours területén (44–73), a rokonai és a dinasztia tagjaira hagyott tárgyakról (74–79), a saját és férje lelkiüdvének biztosítására létesített kegyes szolgálatokról Saint-Denis-ben (80), a corbeil-i egyházban (81), az évfordulós miséket biztosító járadékokról (82), a szegényeknek szóló 4000 livre alamizsnáról (83), az általános örökösként megnevezett unokaöccse, Humbert, vienne-i dauphin felügyeletével értékesítendő ingóságokról (84). Meghagyta, hogy a végrehajtók a hagyaték eladása során tisztességes árakat alkalmazzanak (85), akiket név szerint is megnevezett: VI. Fülöp királyt, Lajost, Bourbon hercegét, III. Róbertet, Beaumont grófját, Jacobus de Corvót, saját gyóntatóját, Saint-Denis apátját, Pierre de la Palut, Jean de Beaumont-t, Pierre de Villepereur-t, François de Montfaucon-t, Nicolas de Cailloue-t és Guillaume de Fourques-ot (86), majd emlékeztette a végrehajtókat, hogy a végrendeletben foglaltak megvalósításának szerezzenek érvényt (87), és megszabta annak határidejét (Mindenszentek, azaz 1328. november 1.), továbbá megnevezte a tanúkat (88). Végül, Klemencia udvartartásának két tagja, Thibauld de Meaux és Guillaume de Fourques közjegyzői hitelesítő záradékkal látták el az okiratot.

[542] Ld. Függelék F–5!

Klemencia ingóságainak hagyatéki leltára, pontosabban az azok értékesítésekor felvett jegyzék[543] némely esetben utal a végrendeletre, egy többé-kevésbé állandósult megfogalmazás formájában.[544] Az első tétel az özvegy királyné végrendeletének 79. rendelkezését veszi át, amely szerint egy „chappel"-t, azaz egy arany koronát hagyott unokaöccsére, II. Humbert vienne-i dauphinre. Más ékszerek végrendeleti adományozása is helyet kapott leltárban, azok, amelyeket III. Róbertre, Beaumont grófjára, Valois Lajosra, Alençon grófjára, Bourbon I. Lajosra hagyott,[545] vagy az a Toulouse-i Szent Lajos ereklyetartó, amely VI. Fülöpöt,[546] továbbá az a Keresztelő Szent János relikviárium, amely sógornőjét, Beatrixot (I. Humbert leányát, II. János húgát) illette,[547] vagy az a táblakép, amelyet nővérének, Beatrixnak szánt,[548] nem beszélve arról a *tabernaculum*ról, amelyet Klemencia gyóntatójának, Jacobus de Corvónak szánt[549].

Más végrendeleti intézkedések viszont hiányoznak a hagyatéki leltárból: például a Saint-Denis-ben és a corbeil-i egyházban létesítendő miséket biztosító járadék adomány, bizonyára azért, mert a testamentum végrehajtóinak különböző problémákkal kellett megküzdeniük, amelyeket csak 1330-ban, illetve 1331-ben sikerült megoldaniuk.[550] Az általános örökös, II. Humbert kiválasztása is okozott némi hullámverést. VI. Fülöpnek sikerült végül rákényszerítenie, hogy évi 2000 tours-i livre járadék fejében lemondjon minden ezirányú jogáról,[551] jóllehet az utolsó vienne-i dauphin is kísérletet tett arra, hogy valóban birtokba vegye mindazt, amit Klemencia hagyott rá. Jogi képviselőket bízott meg, akik közül egyesek néhai nagynénje végrendeletének végrehajtói közül kerültek ki.[552]

---

[543] Ld. Függelék F–6!

[544] „*Lessie à … par le testament*". A Függelék F–8 táblázatának első két oszlopa mutatja az esetleges egyezéseket.

[545] Függelék F–5, nr. 78, 76, 77 = Függelék F–6, nr. 20, 21, 22.

[546] Függelék F–5, nr. 74 = Függelék F–6, nr. 86.

[547] Függelék F–5, nr. 10 = Függelék F–6, nr. 87.

[548] Függelék F–5, nr. 12 = Függelék F–6, nr. 89.

[549] Függelék F–5, nr. 10 = Függelék F–6, nr. 88.

[550] Függelék F–5, nr. 80, 81, Függelék F–7.1–7.5.

[551] Függelék F–5, nr. 84, Függelék F–7.6.

[552] II. Humbert a következő személyeket nevezte meg: Guy de Grolée, Neyrieu ura, Nicolas de Constant, Châteauneuf-de-Bordette ura, *Humbert de Cholay*, Pierre de Crosses, *Pierre de Villepereur*, *Nicolas Caillou, Gauillaume de Foulques* lovagok, Nicolas de Vienne mester, Jean Humbert jogász. A dőlt betűvel szedett nevek azokat jelentik, akik a végrendelet végrehajtói vagy az özvegy királyné udvartartásának tagjai voltak.

A Notre-Dame de Nazareth domonkos apácakolostor sem képezett kivételt. 1328. december 9-én – tehát éppenséggel az özvegy királyné ingóságainak értékesítése és ennek leltárba vétele idején[553] – XXII. János emlékeztette a provence-i sénéchalt, Raynald de Scaletát, hogy szolgáltassa ki az apácaközösségnek azt, amit Klemencia nekik szánt[554]. Két héttel később pedig örömét fejezte ki, hogy ez teljesült is.[555]

A leltár 790 bejegyzést tartalmaz (a Douët-d'Arcq-féle kiadáshoz képest elvégzett kisebb javítások eredményeként), amelyek időnként több rendelkezést is rejtenek magukban. Az eredeti szöveg tüzetes vizsgálatának eredményeként megállapítható az inventárium keletkezésének pontos története.[556] A jegyzék felvétele néhány nappal Klemencia halálát (1328. október 13.) követően megindult. Az özvegy királyné elhunytát követő kedden (október 18.) gyűltek össze a végrendelet végrehajtói, [557] és négy nap alatt – október 21-ig – összeírták a Temple-ben elérhető ékszereket. Ezután került sor az egyéb ékszerek, edények, ruhaneműk, szövetek, szőnyegek és lószerszámok leltárba vételére és eladására. Ez a munka több időt vett igénybe, ezzel magyarázható, hogy a szövegben különböző dátumok (október 23., 27., 30.) olvashatók egészen november 14-ével bezárólag,[558] amelyek néha egybeesnek a kiadás és a szállítás időpontjával. E vonatkozásban a végrendeletben kitűzött céldátum Mindenszentek ünnepe, azaz november 1. volt, ehhez képest bizonyos tételek kiszolgáltatása kisebb halasztást szenvedett.[559] A tartozások egyikét december 7-én sikerült begyűjteni,[560] de hasonló példát találunk december 25-i dátumra is[561]. Sőt, egyes járadékok esetében még távolabbi kifizetési határnap is szerepel,

---

Archives Départementales de l'Isère B 2612; RD IV. nr. 24558. Jean Humbert-t itt mint jogászt említik, de minden valószínűség szerint azonos volt a vienne-i dauphin kincstartójával. Vö. CHEVALIER 1874. 13–30.

553 Vö. Függelék F–6, bevezető!

554 Az 1000 párizsi livre értékű adományról, a és a szív eltemetéséről volt szó. Vö. Függelék F–5, nr. 1, 4. AAV Reg. Vat. 115, fol. 56 (84) v; LSC J XXII (France) V. nr. 3734.

555 AAV Reg. Vat. 115, fol. 57 (85)r; LSC J XXII (France) V. nr. 3746.

556 Douët-d'Arcq nem ad szinte semmilyen magyarázatot, megelégszik csupán néhány alap levéltári adat közlésével. DOUËT-D'ARCQ 1874. 37. Egy elnagyolt áttekintést olvashatunk itt: PROCTOR-TIFFANY 2007. 50–54.

557 Vö. Függelék F–5!

558 Vö. Függelék F–6, nr. 341!

559 Vö. Függelék F–5, nr. 88!

560 Vö. Függelék F–6, nr. 775!

561 Vö. Függelék F–6, nr. 741!

a következő évi Urunk menybemenetelének ünnep, vagyis 1329. június 1.[562] A fenti adatok alapján nyilvánvaló, hogy a végrendelet végrehajtása és a hagyatéki leltár elkészítése, valamint az ingóságok eladása és kiszállítása, továbbá a kintlévőségek behajtása mind egy hosszan elhúzódó folyamat szerves részét képezték, amely az özvegy királyné halálnak szinte másnapján megkezdődött, és egészen az év végéig, karácsonyig eltartott, tekintettel arra, hogy a szöveg a következő évben esedékes kifizetésekre esetében csak az esedékességre nézve állapított meg későbbi dátumot, annak tényét, jogalapját azonban már korábban rögzítették, azaz a leltárt legkésőbb december 25-én lényegében lezárták.

A párizsi Bibliothèque Nationale de France állományában őrzött eredeti kézirat vizsgálata alapján megállapítható, hogy egy kéz munkája: az íráskép egységes, még a magyarázó megjegyzések is ugyanazokat a sajátosságokat mutatják. Ugyanakkor aligha hihető, hogy az összes, ráadásul az elhunyt özvegy királyné különböző rezidenciái érintő összeírások során csupán egyetlen írnok lett volna jelen. A rendelkezésre álló szöveg minden bizonnyal egy végső, összefoglaló tisztázat eredményeként jött létre a különböző helyszíneken, eltérő alkalmak során összeállított jegyzékek és fogalmazványok sorrendbe állítását, és egységes szerkezetbe illesztését követően. Erre a szerkesztési és tisztázati fázisra került sor 1328. december 7–25. között.

A leltár a Temple-beli javakkal kezdődik, majd egyik rezidencia következik a másik után: Corbeil, Tigéry, Fontainebleau, Bruyère-sur-Oise, Moret-sur-Loing, Lorris (en Gâtinais), Agrez, Nemours, Mez-le-Maréchal, Lorris (másodszor), Châteauneuf, Plessis, majd a sor a követelésekkel zárul, itt újra felbukkannak egyes uradalmi központok. A Temple-ben a felsorolás élén az ékszerek állnak, amelyeket Simon de Lille, Jean de Lille, Félix d'Auxerre, Jean de Toul, Pierre de Besançon, Jean Pascon[563] becsültek fel és vettek leltárba, majd következtek a csatok, egyéb ékszerek, értéktárgyak, ezüst edények,[564] arany ékszerek,[565] liturgikus és francia nyelvű könyvek („roumans"),[566] a ruhák,[567] a szövetek, az ágy- és

[562] Vö. Függelék F–6, nr. 617, 623–625, 627–628, 671!

[563] Függelék F–6, nr. 1–19; PROCTOR-TIFFANY 2007. 109–117.

[564] Függelék F–6, nr. 20–189.

[565] Függelék F–6, nr. 190–197.

[566] Függelék F–6, nr. 198–234.

[567] Függelék F–6, nr. 235–304.

fehérneműk,[568] a bútorok és kiegészítők,[569] a ládák,[570] az újabb edények és konyhai felszerelések,[571] a fogadóterem különböző tárgyai,[572] a lovak és a hozzájuk tartozó szerszámok és a kocsik,[573] amelyeket részben Jean de Bouchon vett jegyzékbe. Ugyanitt bort,[574] ruhákat és egyéb tárgyakat is összeírtak[575].

Corbeil,[576] Tigéry,[577] Fontainebleau,[578] Bruyère,[579] Moret-sur-Loing,[580] Flagy,[581] Lorris-en-Gâtinais,[582] Agrez (?),[583] Nemours,[584] Mez-le-Maréchal,[585] Châteauneuf,[586] Plessis[587] és Maineville[588] rezidenciáinak összeírása sokkal kevésbé strukturált: az egyes ingóságokat gyakorlatilag ömlesztve sorolták fel, a nélkül, hogy típusaikat és anyagukat pontosabban elkülönítették volna. Az inventárium végén a Klemencia özvegyi járandósági területein esedékes járadékok kaptak helyet, amelyek közül valójában igen kevés folyt be ténylegesen.[589]

[568] Függelék F–6, nr. 305–368.

[569] Függelék F–6, nr. 369–429.

[570] Függelék F–6, nr. 430–439.

[571] Függelék F–6, nr. 440–456.

[572] Függelék F–6, nr. 457–468.

[573] Függelék F–6, nr. 469–507.

[574] Függelék F–6, nr. 508–514.

[575] Függelék F–6, nr. 515–541.

[576] Függelék F–6, nr. 542–583.

[577] Függelék F–6, nr. 584–605.

[578] Függelék F–6, nr. 606–616.

[579] Függelék F–6, nr. 617.

[580] Függelék F–6, nr. 618–621.

[581] Függelék F–6, nr. 622–623.

[582] Függelék F–6, nr. 624–625, 657–672.

[583] Függelék F–6, nr. 626–627.

[584] Függelék F–6, nr. 628–629.

[585] Függelék F–6, nr. 630–656.

[586] Függelék F–6, nr. 673–675.

[587] Függelék F–6, nr. 676–737.

[588] Függelék F–6, nr. 738–752.

[589] Függelék F–6, nr. 753–790.

A hagyaték összetétele

A végrendelettel és az inventáriummal kapcsolatban a kutatás elsősorban a tárgyak különböző fajtái (ötvösremekek, liturgikus tárgyak, könyvek, ruhák stb.) szerinti megközelítést helyezte előtérbe, jóllehet maguk a források más logikát követnek, jelesül a rezidenciák, a végrendeleti adományban részesülők és vásárlók, a tárgyak értéke és típusa szerint felépülő hierarchikus sorrendet.[590] Az alábbiakban ezektől a megközelítésektől eltérő módszerrel vizsgálom e forrásokat, mivel ezek valójában rendkívül keveset árulnak el az özvegy királyné személyes, illetve dinasztikus kötődéseiről. A végrendelet szövegében ugyanis világosan megragadhatók személyes döntések és szándékok, amelyek valamelyest az inventárium szövegében is felfedezhetők utalások, megjegyzések formájában. Az utóbbi szerkezete, amint erről már szó esett, az összeállítók keze nyomát viseli magán, ennek ellenére, egy komplex, Klemencia személyét és a dinasztikus kötődést előtérbe helyező vizsgálat számos új eredményt hozott a felszínre. A következőkben ezeket tekintem át.

Klemencia hagyatékát illetőleg elsőként leszögezhetjük, hogy bár az értéktárgyak nagy részét az „Úrnő" (az eredetiben „Madame") ékszerei, ereklyetartói és műtárgyai címzéssel vették jegyzékbe, nem zárhatjuk ki annak a lehetőségét, hogy azok a dinasztia tagjai között vándorolhattak. Erre enged következtetni a tény, hogy ők maguk voltak a legjelentősebb vásárlók az özvegy királyné ingóságainak halála után felvett jegyzékének tanúsága szerint. Éppen ezért valójában inkább egy „ideiglenes hagyatékról" beszélhetünk, amelynek épp oly homályos a korábbi története (a tárgyak többségének a származása), mint a távoli jövője. 1315-ben a Nápolyból Marseille-be vezető tengeri úton Klemencia ékszerei a vihar és a hajótörés során odavesztek. Tizenhárom évvel később mégis tekintélyes mennyiségű értéktárgyról rendelkezett, származásuk, leszámítva néhány kivételt, aligha megállapítható.[591] Ebből következőleg rendkívül csekély azon tárgyak

[590] Vö. pl. PROCTOR-TIFFANY 2007. 59–64 (drágakövek, luxuscikkek), 64–71 (ékszerek), 71–82 (drágakövekkel díszített szobrok, liturgikus tárgyak), 82–83 (a kápolna liturgikus kellékei), 83–87 (szövetek), 87–93 (luxus edények), 93–96 (pipereholmik), 96–102 (ruhák), 102–104 (lovak és kocsik).

[591] Például az esküvői ruhát Klemencia az 1315-ben megkötött frigy alkalmából készíttette. Függelék F–6, nr. 185. Toulouse-i Szent Lajos ereklyetartóját minden bizonnyal abból az alkalomból rendelte meg, hogy maga is részt vett a szent maradványainak ünnepélyes átszállításán Marseille-ben (1319. november 8.). A tárgyat végrendeletében VI. Fülöpre hagyta, és ezt a tényt a hagyatéki leltár igazolja is. Függelék F–5, nr. 74,

száma, amelyeket minden kétséget kizáróan Klemencia személyéhez lehet kötni.[592] A dinasztia tagjaira minden bizonnyal jellemző volt a 14. században igen elterjedt „gyűjtőszenvedély",[593] ám ennek éppen az ingóságokról felvett leltár látszik ellentmondani. Ezt ugyanis az özvegy királyné halála után jogi célzattal állították össze: hivatalos jegyzékbe foglalták az ingóságok értékesítését. Ebből a szempontból nézve pedig a személyes kötődés szerepe jelentéktelen volt, így, ha ezzel kapcsolatban mégis feljegyeztek valamit, annak különösen nagy jelentősége volt.[594] A végrendelet ebből a szempontból sokkal egyértelműbb, mivel Klemencia személy döntéseit, kötődéseit tükrözi vissza, és így legalább nagy vonalakban megrajzolhatók személyes preferenciái és dinasztikus identitásai.

Az özvegy királyné könyvtára hasonló kérdéseket vet fel. A jegyzékbe felvett munkák – különösen a francia nyelvűek („roumans") – vajon a személyes ízlését tükrözték, vagy inkább egy 14. századi (özvegy) királynéknak ajánlott olvasmányjegyzék darabjait? Igen nehéz ezt megítélni, mivel nincsenek információink arról, hogy Klemencia saját személyére formálta volna ezeket a munkákat, amiről jól azonosítható lapszéli jegyzetek, személyes megrendelések tanúskodhatnának.[595] Ehhez kapcsolódik egy újabb nehézség is. A jegyzéket összeállító személy tollát ugyanis nem az irodalmi vagy a tudós szenvedély vezette. Ebben az esetben a gyűjtemény minőségét és különlegességét részletekbe menően ecsetelte volna, de e helyett csupán mérleget vont az összeírt könyvekről, és valójában sokkal inkább az értékük, mintsem a tartalmuk, vagy a kulturális jelenttőségük izgatta, éppen ezért be is érte sommás jegyzetekkel. Az eredmény ennélfogva lehangoló:

Függelék F–6, nr. 86. Ez utóbbi beszámol az egyik zsoltároskönyv eredetéről: XXII. János adományozta Klemenciának minden bizonnyal avignoni találkozásuk alkalmával (1318. december). Függelék F–6, nr. 200. Vö. VIARD 1934. 343

592 Ezzel ellentétes véleményt fogalmazott meg: PROCTOR-TIFFANY 2007. 117–119, aki úgy véli, hogy számos tárgyat Klemencia rendelt meg, másokat Párizsban vásárolt meg. Jóllehet ennek a lehetősége sem kizárt, de a személyes motívumot (megrendelés, vásárlás) éppenséggel semmilyen konkrét utalás nem támasztja alá a legtöbb esetben.

593 Danielle Gaborit-Chopin kifejezésével élve: GABORIT-CHOPIN 1987. Vö. TIFFANY-PROCTOR 2007. 36–44; PROCTOR-TIFFANY 2019. 44–45.

594 Voltak természetesen kivételek, amikor például magyar királyi címer tűnik fel egyes tárgyakon, amelyek egyértelműen Klemencia személyével hozhatók összefüggésbe. Erre a kérdésre az özvegy királyné identitását tárgyaló fejezetben részletesen is kitérek.

595 PROCTOR-TIFFANY 2007. 43–45.

a legtöbb esetben a kéziratos munkák belső felépítéséről, összeállításáról semmi érdemi ismerettel nem rendelkezünk, az egyes köteteket általában a benne foglalt első szöveg alapján azonosították, jóllehet, bizonyára léteztek teljesen egyedi összeállítások is.[596]

A személyes kötődés sokkal inkább átitatja a végrendeletet, amelyben Klemencia néhány valóban személyes tárgyat (egy aranykoronát, Toulouse-i Szent Lajos és Keresztelő Szent János ereklyetartóit, néhány csatot, egy tabernákulumot és egy szárnyasoltárt) hagyományozott számára különösen szorosan kötődő személyeknek, II. Humbert-nek, nővérének Beatrix-nek, az azonos nevet viselő sógornőjének, Beatrix vienne-i dauphine-nak, továbbá VI. Fülöpnek, Beaumont grófjának, Róbertnek, Valois Lajosnak, Alençon grófjának, I. Lajosnak, Bourbon hercegének, és gyóntatójának, Jacobus de Corvónak.[597]

E sajátosan szoros kapcsolat azokban a tárgyakban öltött valós formát, amelyekhez Klemencia különösen ragaszkodott: nyilvánvalóan az általa legnagyobb becsben tartott darabokat ajándékozta a számára legértékesebb személyeknek, akikhez igen szoros intellektuális és baráti kapcsolatok fűzték az özvegy királynét. Jóllehet az ingóságokról készült leltár összeállítása alapvetően jogi célzattal történt meg, egyes elemei – bizonyos ékszerek, értéktárgyak, könyvek és ruhák – alapján jól kirajzolódnak Klemencia személyes és dinasztikus kötődéseinek hangsúlyos elemei, míg más darabok – bútorok, szövetek, ruhák stb. – alkalmasak arra, hogy a(z) (özvegy) királyné társadalmi állását illusztrálják.[598] A fennmaradó elemek pedig a mindennapi élet nélkülözhetetlen tárgyai voltak.

[596] Vö. BOUDET 1999. 78; BOUDET 2011. 499.

[597] Függelék F–5, F–6 és F–8. Ez utóbbi maga is vásárolt liturgikus könyveket, ruhákat, bútorokat, egy lovat, bort és borsót. Uo. nr. 213, 378–384, 430–431, 501, 509, 522; ALLIROT 2010. 160; GAUDE-FERRAGU 2014. 230–231, 234, 237.

[598] Hasonló megközelítést alkalmazott nemrégiben Mariah Proctor Tiffany, aki a hagyatéki leltárt (és a végrendeletet is) elemezte, és igyekezett kimutatni azokat az elemeket, amelyek a királyné „identitásának kinyilvánítását" szolgálták. A különböző tárgycsoportokat vizsgálva arra jutott, hogy azok, amelyek a királynéi hatalomhoz köthetők (koronák, ötvösremekek) képviselik a legmagasabb érték kategóriát. PROCTOR-TIFFANY 2019. 53–79, különösen 1. táblázat, és 2. grafikon.

A dinasztikus reprezentáció kellékei

A hagyatéknak számos olyan eleme van, amely az özvegy királyné dinasztikus identitásának elemeire utalnak.[599] A francia Capeting, az Anjou és a magyar címerképek több alkalommal is megjelennek, amelyek jól kifejezik Klemencia komplex dinasztikus kötődését. Első alkalommal az özvegy királyné pecsétjének ikonográfiai programjában találkozunk vele. Az 1317-ben V. Fülöppel között egyezségről készült oklevél esetében használt felség- és ellenpecsét azt fejezte ki, hogy Klemencia nem csupán Capeting királynénak, hanem Árpád-házi leszármazottnak is tekintette magát. Ezt fejezte ki a liliomos, illetve a hasított-vágásos pajzscímer használata.[600] Nem elszigetelt jelenségről van szó, az elemek egymás után sorjáznak. A hagyatéki leltárban jegyzékbe vett A betűt formázó zománcozott csat,[601] egy ezüsttel, arannyal és zománccal díszített láda,[602] a 12 (!) zománcozott kupa,[603] egy feszülettel ellátott kereszt,[604] egy serleg,[605] egy szarvas alakú szobor,[606] egy dunyha, egy ágymennyezet-borítás és párnaalj,[607] egy függő,[608] egy öv[609] és egy nyeregtakaró[610] mind hasonló kötődést fejeztek ki. A legkülönösebb talán a Klemencia álmát őrző együttes, a dunyha, az ágy fölötti baldachin borító szövet és a párnaalj, amelyeknek a szegélyét Magyarország címere díszítette. E mellett a jegyzék még megemlékezik egy másik, ágymennyezetet borító, szintén magyar címeres takaró szövetről. E darabnak különleges rendeltetése volt. A szöveg ugyanis megjegyzi, hogy

[599] Mariah Proctor-Tiffany ebben véli felfedezni „Klemencia gyűjtőszenvedélyének jelét". Mivel azonban a tárgyak eredetét bizonytalanságok övezik, emiatt nem köthetjük valamennyit az ő személyes művészeti megrendeléseihez. Vö. PROCTOR-TIFFANY 2007. 104–106.

[600] Függelék F–3b.

[601] Függelék F–6, F– 8, nr. 34.

[602] Függelék F–6, F– 8, nr. 57.

[603] Függelék F–6, F– 8, nr. 101.

[604] Függelék F–6, F– 8, nr. 115.

[605] Függelék F–6, F– 8, nr. 116.

[606] Függelék F–6, F– 8, nr. 117.

[607] Függelék F–6, F– 8, nr. 334.

[608] Függelék F–6, F– 8, nr. 390.

[609] Függelék F–6, F– 8, nr. 392.

[610] Függelék F–6, F– 8, nr. 469.

„nem dobták ki", és Klemencia egyik bizalmas familiárisának, Nicolas de Cailloue-nak kellett azt az özvegy királyné sírjára ráterítenie.[611]

Néhány további, igaz későbbi adat is rendelkezésünkre állt e kettős dinasztikus kötődésről. A 18. században Saint-Denis apátságának történetírója, Michel Félibien részletes leírást és leltárt készített az intézményről. Feljegyzett többek között egy Szent Mária-Magdolna ereklyetartót, amely akkor Szent Bertalan relikviáit tartalmazta és az Anjou és magyar címerek díszítették. A tudós úgy tartotta, hogy a tárgy egykor X. Lajos özvegyének, Klemenciának a tulajdona lehetett.[612] Ezen kívül az ingóságok között találunk még egy Franciaország, illetve a Magyar Királyság címereivel ékesített ékszeres dobozt is.[613]

A dinasztikus (és némileg a személyes) kötődés kimutatható egy másik, kissé mostohán kezelt tárgycsoportban is. Klemencia fő rezidenciáján, a Temple-ben vették jegyzékbe a hálószoba, tehát a magánszférához tartozó terület két figyelemre méltó darabját, egy párnaaljat és egy szőnyeget: mindkettőt Anjou liliomos díszítés ékesítette.[614] Ugyanott került lajstromba egy másik szőnyeg, amely az özvegy királyné társadalmi állását hivatott kifejezni, legalábbis erre látszik utalni, hogy a feljegyzésben kiemelték: az Úrnő (Madame) kocsijához tartozott.[615]

Hiba lenne ugyanakkor azt hinni, hogy csupán az Anjou és Árpád-házi gyökerek voltak fontosak Klemencia számára. Az az ezüsttel és zománccal díszített takaró, amelyen Franciaország és Navarra címerei kaptak helyet, bizonyítja ennek az ellenkezőjét.[616] Ezen kívül a hagyatéki leltárban szerepel több olyan melltű is, amelyen egyedül a Capeting monarchia címre kapott helyet.[617]

---

[611] „*un ciel dune salle de marramas a une bordeure de marramas armez de Hongrie ballie a miss*[ire] *Nicole* [de Cailloue] *pour ballier a metre sur la tombe de Madame non geté*". Függelék F–6, F–8, nr. 319.

[612] 1706: „*armes d'Anjou & de Hongrie: ce qui marque qu'il peut avoir appartenu à la reine Clémence femme de Louis X.*" FÉLIBIEN 1706. pl. II, D. 1726: „*Le pied sur lequel est assy le cristal est chargé dans le milieu de quatre lozanges aux armes d'Anjou et de Hongrie*". BNF MS Français 20852. 71–73. 1739: „[…] *il y a dans ledit reliquaire ung doigt de saint Barthelemy, enchassé dans un tuyau de cristal, garny d'une grosse perle; les armes d'Anjou et d'Hongrie sont gravés sur ce reliquaire*". GABORIT-CHOPIN 1977. 108–109, nr. XIV, XVI, XVII.

[613] Függelék F–6, F–8, nr. 85.

[614] Függelék F–6, F–8, nr. 318.

[615] Függelék F–6, F–8, nr. 480.

[616] Függelék F–6, F– 8, nr. 104.

[617] Függelék F–6, F– 8, nr. 22, 60.

A sorból Anglia sem marad ki, amelynek címre egy ládán kapott helyett Franciaország és a Magyar Királyság reprezentációjának társaságában. A láda eredete homályba vész, így egyelőre kérdéses annak a logikus feltételezésnek a bizonyítása más forrásokkal is, miszerint II. Edward hitvese, Franciaországi Izabella, IV. (Szép) Fülöp leánya ajándékozta volna a királyi családnak egyik franciaországi tartózkodása idején (1312, 1314).[618] Egy bőr erszénnyel kapcsolatos megjegyzés („dengeleterre", azaz d'Angleterre a mai franciában), amelyet oroszlánok és drágakövek ékesítettek, arra enged következtetni, hogy a Csatorna túlsó feléről származott, esetleg ajándékként került a hagyatékba.[619] Egy másik erszény (vagy talán helyesebben vadász tarisznya) esetében feljegyezték, hogy angol bőrből készült.[620] Egy harmadik erszényen pedig Anglia mellett Bar hercegség címere tűnik fel.[621] Végül, de nem utolsó sorban, a dinasztikus kötődés még a lószerszámok körében is éreztette hatását, nyilván nem véletlenül, hiszen az utazás vagy a vadászat mind reprezentációs események voltak. Az egyik ezüsttel és zománccal díszített bársony nyeregtakarót Pouille (Apulia) és Magyarország címere ékesítette,[622] egy másikat pedig az Anjou liliomok.[623]

Anglia vagy Bar hercegség címere jobbára különlegesnek vagy egyedinek tekinthető elemek voltak, amelyek leginkább a „fejedelmi ajándék adományozás" (*gift-giving*)[624] jelenségének a bizonyítékai. Azok, amelyek gyakran, egymás mellett jelennek meg – a Capeting, az Anjou és Árpád-házi címerek –, a párhuzamos dinasztikus kötődések kézzelfogható jelei. Magától értetődő, hogy a francia királyi családra utaló dinasztikus reprezentáció Klemencia és X. Lajos házasságának logikus következménye. Ezzel szemben sokkal összetettebb jelenség az Árpádok címerének gyakori megjelenése. Ésszerű lenne arra gondolni, hogy ez Klemencia bátyjának, a Magyarországot uraló I. Károlynak a hatása lenne.[625] Ez utóbbi Nápolyra vonatkozó jogigényét éppen Anjou címer-elemekkel fejezte

[618] Függelék F–6, F– 8, nr. 57.

[619] Függelék F–6, F– 8, nr. 403.

[620] Függelék F–6, F– 8, nr. 405.

[621] Függelék F–6, F– 8, nr. 409.

[622] Függelék F–6, F– 8, nr. 469. PROCTOR-TIFFANY 2007. 105, 183. jegyzet.

[623] Függelék F–6, F– 8, nr. 477.

[624] Vö. általában: BUETTNER 2001, főleg 598.

[625] Már csak azért is, mert a heraldikai dísz igen hangsúlyos eleme volt a magyarországi Anjouk dinasztikus reprezentációs politikájának. MAROSI 1982. 59–60. A főúri címerhasználattal kapcsolatban a magyarországi Anjou uralkodók szerepét illetően azonban joggal int óvatosságra Rácz György. RÁCZ 2020.

ki, jelezvén, hogy maga is e dinasztia tagja.[626] Azonban éppen Klemencia és I. Károly kapcsolatának esetlegessége[627] komoly kétséget ébresztenek azzal a feltételezéssel kapcsolatban, hogy az Árpádokhoz való kötődés forrása éppen I. Károly magyarországi udvara lett volna.

Éppen ellenkezőleg, a Magyar Királyságot alapító dinasztia címerének tudatos és következetes használata dinasztikus referencia gyanánt minden bizonnyal Nápolyból érkező impulzusoknak tudható be. A magyar trónigény letéteményese Martell Károly volt, illetőleg még inkább anyja, akinek a leszármazása megtestesítette a trónigényt 1290-ben IV. László halálakor. II. (Sánta) Károly dinasztikus reprezentációjának állandó eleme volt az Árpádok címere, akárcsak felesége, Magyarországi Mária, és fiaik, Martell Károly és I. Róbert esetében.

A Saint-Maximien de Var-egyház festett ólomüveg ablakának képciklusa, illetve a Szent Mária-Magdolna ereklyetartó jól tükrözi e kettős dinasztikus kötődést. Magát az egyházat II. Károly alapította kultuszhelyként.[628] Magyarországi Mária síremléke a nápolyi Santa Maria di Donnaregina falai között tovább erősítette a közvetlen és folytonos utalásokat a dinasztiák közötti összeköttetésekkel kapcsolatban: a síremléken megjelenített gyermekek, a boltíveket díszítő elemek, az Anjou liliomos és a magyar címeres dekoráció erről tanúskodnak.[629] Ugyanezt erősíti az ugyanitt látható Szent Erzsébet freskó-ciklus, amelyen Szent István, Szent László és talán Szent Imre alakja fedezhető fel.[630] További bizonyítékul szolgálhat az, hogy szintén e kettős kötődést kifejező ikonográfiai programmal rendelkező pecsétet használt Magyarországi Mária, Klemencia nagyanyja, azon az 1295. évi oklevélen, amely az Anjou és Maine grófságokra vonatkozó jogokról történt lemondást foglalták írásba.[631] Ebbe a körbe sorolható továbbá Simone Martini

[626] MÉRINDOL 1988. 148, 154; MÉRINDOL 2003. 278–279, 282–283.

[627] Ld. alább.

[628] MÉRINDOL 1988. 161; MÉRINDOL 2003. 305.

[629] MÉRINDOL 1988. 149; MÉRINDOL 2003. 282–283, 300; PROKOPP – HORVÁTH 2014. 53–59, 73.

[630] KLANICZAY 2000. 255; PROKOPP – HORVÁTH 2014. 53–59, 73, 79–80.

[631] Ebben az oklevélben erősítette meg Mária Anjou és Maine grófságok átadását Anjou II. Károly részéről a francia királynak, III. Fülöpnek. A diplomát a királyné leánya, Margit és Valois Károly házassági szerződésének megszületése alkalmával adta ki. ANF J 410, nr. 6; DOUËT-D'ARCQ 1863. nr. 11769; MÉRINDOL 2003. 282–283; PINOTEAU 2009. 245. Ugyanezen a napon Mária férje, Martell Károly is kiadott egy ezzel azonos tartalmú okiratot: http://lendulet.memhung.unideb.hu:8080/momentum-

Altomontében készült Szent László-táblaképe, amelynek megrendelője szintén II. Károly hitvese lehetett, és amely az 1310-es évekre keltezhető.[632]

Ez az inspiráció igen termékeny talajra talált Mária fia, Martell Károly esetében, akinek az ellenpecsétjén az egyértelműen Árpádokra utaló kettős kereszt szerepelt.[633] Ezt csak megerősíti a magyar királyi trónra igényt formáló Károly ünnepélyes bevonulása Firenzébe 1295-ben, amelynek kapcsán Giovanni Villani nem mulasztotta el feljegyezni, hogy az őt kísérő kétszáz lovag külső megjelenését az Anjou és magyar címer határozta meg.[634]

Az Anjoukra és az Árpádokra utaló címerkép-használat feltűnik Simone Martini táblaképén, amely I. Róbert koronázását ábrázolja. Az uralkodói jelvényt nem más, mint testvére, Toulouse-i Szent Lajos helyezi Róbert fejére.[635] Ezáltal nem csupán azt érzékeltette, hogy Róbert a legitim nápolyi uralkodó,[636] hanem azt is, hogy maga is a

---

web/Momentum_web.html (24012, 24013, 24015, 24016. számú rekordok) – utolsó megtekintés: 2020. június 4. A házasságkötésre 1290-ben került sor. MATZ – TONNERRE 2017. 229.

632 PROKOPP – HORVÁTH 2014. 83–84, és 81. kép.

633 MÉRINDOL 1988. 151, figure 4; DOUËT-D'ARCQ 1863. nr. 11175bis; PINOTEAU 2009. 246.

634 *„sí passò per la città di Firenze, ne la quale era già venuto da Napoli per farglisi incontro Carlo Martello re d'Ungheria suo figliuolo, e con sua compagnia CC cavalieri a sproni d'oro, Franceschi, e Provenzali, e del Regno, tutti giovani, vestiti col re d'una partita di scarlatto e verde bruno, e tutti con nyereg d'una assisa a palafreno rilevate d'ariento e d'oro, co l'arme a quartieri a gigli ad oro, e acerchiata rosso e d'argento, cioè l'arme d'Ungaria, che parea la più nobile e ricca compagnia che anche avesse uno giovane re con seco. E in Firenze stette più di XX dí, attendendo il re suo padre e' frategli, e da' Fiorentini gli fu fatto grande onore, e egli mostrò grande amore a' Fiorentini, onde ebbe molto la grazia di tutti*." VILLANI. 540; MÉRINDOL 1988. 154; MÉRINDOL 2003. 288–289; SÁGHY 2004. 337; PINOTEAU 2009. 245–246; CSUKOVITS 2012. 50.

635 https://www.wga.hu/html_m/s/simone/4altars/1louis/1s_louis.html; LEONE DE CASTRIS 2001. 111–112; MÉRINDOL 2003. 289; ABULAFIA 2008. 501; PROKOPP – HORVÁTH 2014. 51–53.

636 E vonatkozásban, a Giovanni Barrilének tulajdonított másik alkotással összefüggésben különböző álláspontok fogalmazódtak meg a szakirodalomban. Az egyik kérdés alapvetően Simone Martini művét illetően az, hogy ki is volt a megrendelő: a nápolyi ferences testvérek, vagy a királyi család. A másik pedig az, hogy a két kép miként értelmezhető a legitimáció szempontjából. Az első vonatkozásban Róbert és Sancia alakja donátor-ábrázolásnak tekinthető, így inkább a királyi család megrendelői szerepére gondolhatunk. A másik kérdésben nehéz állást foglalni, jelesül abban, hogy a Simone Martini-féle kép ábrázolása – Szent Lajos koronát nyújt Róbertnek – a nápolyi király hatalmának legitimációját volz hivatott kifejezni, vagy éppen a hatalomról lemondó, a szerzetesi életet választó Lajoshoz kapcsolódó ferences eszme kifejezését szolgálta. Ehhez képes a Barrile személyéhez kötött festmény értelmezhető a már

magyarországi trónigény letéteményese. És, hogy ez nem csupán feltételezés, megerősíti Róbert egyik pénzének veret képe, amelyen helyett kapott az Árpádok dinasztikus szimbolikájához tartozó kettős kereszt.[637] A nápolyi uralkodó nagy lelkesedéssel kereste annak a lehetőségét, hogy minél egyértelműbben kifejezze a Capeting királyoktól eredeztethető és az Anjou-ágra jellemző leszármazás szentségét. Simone Martini műve, és a Giovanni Barrilének tulajdonított táblakép különösképpen fontos képi kifejezése az Anjou-dinasztia szakralizációjának. Ez utóbbi mester művének közepén foglal helyet maga Toulouse-i Szent Lajos, akinek az angyalok hozzák a püspöksüveget, míg a kiemelt, központi kompozíciós figura két oldalán I. Róbert és hitves Mallorcai Sancia kapott helyet.[638]

A különböző dinasztiákhoz való kötődés, legyen szó a Capetingekről, az Anjoukról vagy az Árpádokról, hosszú távon is éreztette hatását. Klemencia házassága X. Lajossal, a provence-i időszak, amelynek során az immár özvegy királyné újra találkozott nagybátyjával, Róberttel és nagyanyjával, Magyarországi Máriával, csak elmélyítették ezt az összetett dinasztikus identitást, amely mindvégig jellemző maradt Klemenciára, akkor is, amikor visszatért Párizsba. És ez magyarázza, amint majd látni fogjuk, miért keltette fel a Valois-k érdeklődését X. Lajos özvegyének személye, amikor éppenséggel a saját dinasztikus legitimációjuk kialakításán fáradoztak.

Személyes kötődést kifejező tárgyak

A személyes vallásosság szolgálatában álló liturgikus tárgyak megkülönböztetett helyet foglalnak el Klemencia végrendeletében és az ingóságairól készült hagyatéki leltárban. Nővérére, Beatrixre, a néhai II. János dauphin nejére, hagyott egy ezüst Szűz Mária „képet”

konszolidált hatalom allegóriájaként értelmezhető – a Róbert és Sancia itt már koronával látható –, vagy ez is a nápolyi uralkodó hatalmának törvényességét kívánta kifejezni. Az első kérdéssel kapcsolatos szakirodalmi vita összefoglalását ld. VITOLO 2016. 118–119, 36. jz. A második kérdésben Vitolo a két kép különböző értelmezésének álláspontját (legitimáció, konszolidált hatalom) képviseli pl. Jean-Paul Boyerrel szemben, aki szerint Barrile alkotása is a legitimációt volt hivatott kifejezni. VITOLO 2016. 116–119; BOYER 2003. 37.

637 MÉRINDOL 1988. 158; MÉRINDOL 2003. 289, 294.

638 KLANICZAY 2000. 252–253; LEONE DE CASTRIS 2001. 116, 297; a képet ld.: https://books.openedition.org/pur/docannexe/image/18328/img-1.png. (utolsó megtekintés: 2020. február 27.).

(„image”), amely valójában a Mária-kultusznak szentelt szárnyasoltár volt.[639] A műtárgy további sorsát illetően érdemes egy pillanatra elidőzni. Az inventáriumba ugyanis feljegyezték, hogy a szárnyasoltárt a nápolyi királyné, „madame Sezile” adományozta Klemenciának. A sajátos megnevezés mögött I. Róbert hitvese, Mallorcai Sancia rejtőzik. A 180 párizsi livre értékre becsült becses tárgyat a vienne-i dauphin, II. Humbert embereinek adták át, azaz Beatrix fiatalabbik fiának.[640] Klemencia provence-i tartózkodása, amelynek során Marseille-ben találkozott a nápolyi királyi párral lehetett az az alkalom, amelynek révén a szárnyasoltár (és ereklyetartó egyben) az özvegy francia királyné birtokába jutott. Erre valószínűleg a találkozót – 1319. november 8. – követően került sor, hiszen a szöveg küldésről ír. Maga a darab Klemencia hagyatékából Beatrixen keresztül fiához került, ezt a forgatókönyvet támasztja alá maga a leltár szövege is, amely szerint a szárnyasoltárt Humbert emberei vették át. Sorsa ezt követően meglehetősen homályos, nem ismerjük ugyanis, hogy egészen pontosan hogyan került I. Károly, Klemencia és Beatrix fivére hitvesének, Piast Erzsébetnek az udvarába. Egyetlen támpontunk a vienne-i dauphin magyarországi tartózkodása lehet. II. Humbert, Beatrix fia, Klemencia unokaöccse 1329-től vendégeskedett nagybátyja, I. Károly magyar király udvarában, ide küldése mögött – amint arról később még lesz szó – anyja, és talán még valamelyest az özvegy francia királyné azon törekvése húzódhatott meg, hogy szorosabbra fonják a dinasztikus kapcsolatokat, és segítséget adjanak a fiatal Humbert-nek az uralkodói tapasztalatok megszerzésében. Magyarországi tartózkodása alkalmat teremtett a tárgy átadására, amely így szimbolikus módon a dinasztikus kötődés megerősítését szolgálhatta az egymástól jelentős távolságra elszakított testvérek között.[641]

---

[639] Függelék F–5, nr. 10, Függelék F–6, nr. 89.

[640] „*uns tableaus que madame de Sezile envoia a Madame prisie 180 lb par. laisié a madame la mere du Dalphin et livre aus gens du Dalphin par sa lettre donnee la veille de la S. Symon et S. Jude lan XXVIII* [1328. október 27.] *livre a mons*[ieur] *Ymbert son chancelier et a un de ses chevaliers*”. Függelék F–6, nr. 89.

[641] FOURNIER 1912. 583 (dátum nélkül); LEMONDE 2007a (francia változat). 5. A szárnyasoltár a leírások (Klemencia végrendelete és későbbi magyarországi inventáriumok) alapján azonosnak látszik a ma a Metropolitan Museum of Arts Cloisters-gyűjteményében őrzött ötvösremekkel. (nr. 62.69.). A kutatás eddig leginkább Margaret B. Freeman nyomán 1340–1350 között, egy párizsi ötvös által készített munkának tartotta. A képi ábrázolások szerinte erős rokonságot mutatnak Jean Pucelle miniatúra-festő műhelyének stílusjegyeivel (pl. az angyalok pávatollra hasonlító szárnyai), aki 1325 és 1350 között volt aktív. Vö.

Az özvegy királyné nővére, Beatrix kapott még egy ereklyetartó szobrot, benne Keresztelő Szent János relikviáival.[642] Klemencia gyóntatójára, Jacobus de Corvóra hagyott egy tabernákulumot, amelyet az Angyali üdvözlet képi ábrázolása díszített.[643] A néhai X. Lajos

FREEMANN 1963, különösen 337–339; KOVÁCS 1982. 96–97. Vö. SZENDE 2007. 172–173. Freeman meggyőzőnek látszó érvei ellenére – a figurális ábrázolások elsősorban az 1330-as évekre datálható darabokkal mutatnak rokonságot – a fenti feltételezés korántsem alaptalan. A szerző ugyanis maga is kiemeli, hogy számos változtatást hajtottak végre a tárgyon, különösen a felső részén a tetőzet, balusztrádok vonatkozásában, továbbá nagyon valószínű, hogy az eredeti darabon lehetett még egy fiatorony vagy ún. harangtorony (*clocher*) is. FREEMAN 1963. 332–333. Nem kizárt, hogy erre azután került sor, hogy a szárnyasoltár Sancia ajándékaként Klemencia birtokába került, és párizsi ötvös(ök) alakították át az eredeti szerkezetet. Ezt a lehetséges forgatókönyvet látszanak alátámasztani Danielle Gaborit-Chopin újabb megfigyelései. A Freeman által hangoztatott hasonlóság az 1330-as évek párizsi ötvösműhelyeiben készült szárnyasoltárokkal (architekturális szerkezet, apró szobor alakok stb.) valójában csak általános jellegűek, és számos fontos különbség is megfigyelhető (a *basse-taille* zománctechnika azúrkék festése világosabb, szárazabb a zománcozás és az alakok és a ruházat is egyszerűbb, sematikusabb). Ezen kívül rámutatott arra is, hogy a szárnyasoltáron ábrázolt szentek sorozata egyáltalán nem utal arra, hogy Piast Erzsébet lett volna a megrendelő. Véleménye szerint a jelentősebb utólagos átalakításokat leszámítva 1320 és 1340 között készülhetett olyan műhelyben, amelyre valamelyest hatást gyakorolt a korabeli párizsi ötvösművesség, de nem onnét származott. A szárnyasoltár Magyarországra kerülését illetően azonban csak óvatos feltételezésekbe bocsátkozott. Elképzelhetőnek tartotta például, hogy Erzsébet Párizsban vásárlás útján jutott hozzá, esetleg rokonsága révén. Itt konkrétan a francia és a magyar királyi, illetve a nápolyi-magyar kapcsolatokat említi és csak homályosan céloz Klemencia esetleges közvetítői szerepére, de csak abban az értelemben, hogy általa léphetett kapcsolatba Erzsébet – valójában valamilyen megbízottja – mérvadó (párizsi) ötvösökkel. Meg is nevez egyet, Jean de Toul-t. GABORIT-CHOPIN 1992. Fejtegetései utóbb furcsa átalakuláson mentek keresztül: Mariah Proctor-Tiffany egyenesen azt állítja, hogy a szárnyasoltárt Jean de Toul készítette, ilyet azonban Gaborit-Chopin nem írt. PROCTOR-TIFFANY 2007. 113; PROCTOR-TIFFANY 2019. 132. Ez a lehetőség annak fényében válik igencsak izgalmassá, hogy tudjuk: Jean de Toul egyike volt azoknak az ötvösöknek (Simon de Lille, Félix d'Auxerre, Jean Pascon, Pierre de Besançon, Jean de Lille), akik a Klemencia hagyatékában az ötvöstárgyak értékét felbecsülték. Személyére ld. Függelék F–9. (*Johan de Toul*). Ha biztosan nem is állítható, hogy a szárnyasoltár Jean de Toul keze munkája, a Klemencia hagyatéki leltárának összeállításában segédkező neves mesterek jelenléte alapján nem zárható ki, hogy valamelyikük közreműködött az elkészítésben, illetve a szárnyasoltár személyre szabásában. Ez utóbbira enged következtetni az a momentum, hogy a tárgy Mallorcai Sancia ajándékaként került az özvegy francia királynéhoz, és felettébb valószínűnek tűnik, hogy átalakításon ment keresztül, ami indokolná a párizsi műhelyek stílusával való rokon, és attól eltérő jegyek együttes jelenlétét.

[642] Függelék F–5, nr. 12, Függelék F–6, nr. 87.

[643] Függelék F–5, nr. 11, Függelék F–6, nr. 88.

özvegye VI. Fülöpre hagyományozta Toulouse-i Szent Lajos ereklyetartóját,[644] amelyet minden bizonnyal provence-i tartózkodása idején rendelt meg, mikor maga is jelen volt a szent maradványainak ünnepélyes átszállításán Marseille-ben (1319. november 8.).[645] Az első Valois király hitvesének, Burgundiai Johannának szánta Klemencia a Tizenegyezer Szűz relikviáriumot fejereklyékkel, amely a végrendelet elkészítésekor még nem volt készen, hanem Jean de Montpellier még dolgozott rajta, és a testamentum végrehajtóinak feladata volt, hogy a mester befejezze. Erre valószínűleg nem került sor, hiszen ilyen darab nem szerepel a hagyatéki leltárban, feltehetőleg befejezetlen maradt.[646]

A hagyaték nem lebecsülendő hányadát teszik ki az ékszerek és az értéktárgyak. Klemencia unokaöccsére, II. Humbert vienne-i dauphinre hagyta smaragdokkal és igazgyöngyökkel ékesített arany koronáját, amelyet a végrendelet végrehajtói 800 párizsi livre összegre értékeltek. A legértékesebb ékszereket a dinasztia tagjai kapták: Valois Lajos, Alençon grófja,[647] I. Lajos, Bourbon hercege,[648] vagy III. Róbert, Beaumont grófja[649]. Itt is, akárcsak a többi e fejezetben említett tárgy esetében is a szövegben felbukkanó többes szám első személyű birtokos névmás („mi") használata nem hagy kétséget a felől, hogy Klemencia személyes tárgyairól volt szó.

Az ingóságok hagyatéki leltárában igen sok ruhát lajstromba vettek, ezek között azonban nem akadt olyan sok, amelyekről biztosan állítható, hogy Klemencia személyes ruhatárának darabjai voltak. Ebbe a csoportba tartozik például a házasságkötést követően is megtartott hímzett menyasszonyi ruhája,[650] amelynek viszonylagos egyszerűsége egybecseng azoknak a krónikásoknak a véleményével – Geoffroy de Paris és Jean de Paris[651] –, akik a frigy szerény körülményeit emelték ki. A Temple-ban felvett leltárba jegyeztek fel további tételeket,[652] amelyek nem kerültek eladásra. Ezeket Klemencia udvarhölgyei kapták meg, akik igen közel álltak hozzá, éppen ezért juthattak hozzá éppen

[644] Függelék F–5, nr. 74, Függelék F–6, nr. 86. Vö. KEANE 2016. 143.

[645] HUFFELMANN 1911. 60.

[646] Függelék F–5, nr. 75. Vö. PROCTOR-TIFFANY 2015; KEANE 2016. 139.

[647] Függelék F–5, nr. 76, Függelék F–6, nr. 21.

[648] Függelék F–5, nr. 77, Függelék F–6, nr. 22.

[649] Függelék F–5, nr. 78, Függelék F–6, nr. 20.

[650] Függelék F–6, F– 8, nr. 185.

[651] BNF MS Français 146, fol. 86v; RHGF XXII. 161; RHGF XXI. 661. Vö. HUFFELMANN 1911. 28; BROWN 1993. 27.

[652] Függelék F–6, F– 8, nr. 269–277.

ők e darabokhoz. Pasqua de Bononensi, Klemencia azonos nevű keresztlányának az anyja igen jó minőségű ruhákat kapott.[653] A többiekre – Marguerite de Nanteuil, Agnès de Boulogne, Ysabeau de Til, Jeanne, Perrotin de Naples neje (Jeanne de Lorriz?), Jeanne, a mosónő és anyja, Marie, valamint Marie de Coulencourt – is hasonlóképpen finom anyagokból készült öltözékeket hagyott az özvegy királyné, jóllehet ezek árát nem jegyezték fel. A személyes kötődést maga az ajándékozás és hagyományozás ténye emelte ki, és ennek eredményeként nem is volt szükség arra, hogy az egyes darabokat felbecsüljék és beárazzák. Ezt csak megerősítik azok az esetek, amikor a hagyatéki leltárba felvett tételekkel kapcsolatos személyes intézkedést megtaláljuk az özvegy királyné végrendeletében is.[654]

Végül, de nem utolsó sorban az ágyneműk és a hálószoba kiegészítői között is van olyan darab, amely, leszámítva a már említett dinasztikus reprezentációs elemeket, ha halványan is, de tisztán személyes kötődést mutat: a jegyzék nyilván nem véletlenül jegyezte fel Fontainebleau rezidenciáján azt, hogy az ágynemű egy darabja személyes tárgy volt.[655] A tárgyak anyagát tekintve is kiolvasható egyfajta egyéni ízlésvilág: X. Lajos hitvese hagyatékában ugyanis jelentős számban találhatók elefántcsontból készült, illetve zománcdíszítéssel ellátott tárgyak.[656]

A társadalmi ranghoz illő tárgyak

A személyes elemeket igen nehéz megragadni a leltárban feljegyzett tárgyak többsége esetében. Hiányoznak a bensőséges kapcsolatról árulkodó utalások, például a birtokos névmás használata, vagy az olyan bejegyzések, amelyek alapján közelebbről megismerhetnénk Klemencia könyvtárának személyes ízlését tükröző elemeit. Jelentős többségben vannak azok a tárgyak, amelyek a 14. század első felének (özvegy) királynéinak a társadalmi állását tükrözik. A jelentős számú drágakövekkel (smaragd, igazgyöngy stb.) díszített arany és ezüst ékszer tett szükségessé több neves korabeli ötvös közreműködését a leltár elkészítésében. Simon de Lille, Jean Pascon, Félix d'Auxerre, Jean de Toul, Pierre de Besançon és Jean de Lille feladata volt, hogy felmérjék ezeket a Temple-

[653] Különösen a márványerezetes gyapjú-, posztó-, bársony- és selyemruhákat, és zubbonyokat.

[654] Függelék F–6, F– 8, nr. 269–273. Vö. Függelék F–5, nr. 15–17!

[655] Függelék F–6, F–8, nr. 606.

[656] PROCTOR-TIFFANY 2019. 46.

ban, mielőtt gazdára találtak volna a dinasztia jeles tagjainál, VI. Fülöpnél, Burgundiai Johannánál, vagy III. Róbert beaumont-i grófnál. A király vásárolta meg Klemencia koronáit,[657] egy kivétellel, amelyet az özvegy királyné unokaöccsére hagyott[658]. Ezen kívül további 34 ötvösremeket vettek jegyzékben a fő rezidenciának számító Temple falai között, ezek között találunk számos mosdótálat,[659] gyűrűket,[660] ládákat,[661] kereszteket,[662] képeket[663]. Sok ékszer is szerepel az összeírásban: melltűk,[664] nyakláncok,[665] fülbevaló,[666] olvasók (rózsafűzérek),[667] kakast és tyúkot formázó medálok[668]. És ne feledkezzünk meg azokról a drágakövekről, amelyek valamilyen még el nem készült tárgyakhoz használtak fel, illetve más daraboktól választottak el további megmunkálás, újabb értéktárgyak, ékszerek elkészítéséhez.[669]

A vallásosság a hercegnő, majd az özvegy királyné életében központi szerepet játszott, különösen abban az életszakaszban, amikor az elmúlásra való felkészülés és a maga és családja üdvözülésének előmozdítását célzó lépések kerültek előtérbe a mindennapokban. A világosan kitapintható személyes elemek mellett ezek a „hétköznapi" vallási szolgálatok egy-egy kápolna körül koncentrálódtak, amelyek rendre meg is jelennek Klemencia rezidenciáin, jelesül a Temple, Corbeil, Plessis és Maneville

[657] Függelék F–6, F–8, nr. 2–4.

[658] Függelék F–6, F–8, nr. 1.

[659] Függelék F–6, F–8, nr. 5–10, 18.

[660] Függelék F–6, F–8, nr. 11–12, 19.

[661] Függelék F–6, F–8, nr. 13, 57, 59, 66, 69, 72, 84, 85, 186, 389.

[662] Függelék F–6, F–8, nr. 15, 90, 105,106, 115, 776.

[663] Függelék F–6, F–8, nr. 14, 64.

[664] Függelék F–6, F–8, nr. 20–34, 36, 60, 61.

[665] Függelék F–6, F–8, nr. 37, 39–48.

[666] Függelék F–6, F–8, nr. 53.

[667] Függelék F–6, F–8, nr. 49–52, 58, 62, 63, 413.

[668] Függelék F–6, F–8, nr. 129, 369.

[669] Függelék F–6, F–8, nr. 16, 38, 41, 54–56, 65, 265.

területén.[670] A liturgikus-[671] és kegytárgyak,[672] az oltárterítők[673] nem is hiányoznak: találunk a hagyatékban szenteltvíztartót, szentelőt (szenteltvízhintőt), gyertyatartókat, patena-tokot, füstölőt, kelyhet, harangot, táblaképeket, kereszteket, oltártakarókat, amelyek mind e rezidenciális kápolnák rendes működését szolgálták.

Klemencia könyvtárának vizsgálata hasonló képet mutat.[674] A valóban személyes olvasmányok, nagyon nehezen ragadhatók meg, az a kevés, ami ilyennek tekinthető, a lelki szükségletek kielégítését szolgálta. A Temple-ban végzett összeírás éles határvonalat húzott a különböző könyvek között nyelvük szerint: a „kápolna könyvei" mind latinul íródtak, szemben a „roumans" csoporttal, amelyeknek elnevezése arra utal, hogy ezek nyelve a korabeli francia volt. Az egész jegyzéket figyelembe véve, a liturgikus és paraliturgikus művek döntő többsége valóban latin nyelvű volt, és csak hat olyan munka akadt közöttük, amely ettől eltérően vernakuláris nyelvet használt a kifejezés eszközeként.[675] A jegyzékbe bekerült több olyan breviárium, amelyek esetében bizonyos kiegészítő jegyzetek utalnak a személyes használatra, így például az, amelyikkel kapcsolatban feljegyezték, hogy Klemencia ebből mondta el a hórákat,[676] vagy egy másik,

[670] Függelék F–10.

[671] Függelék F–6, F–8, nr. 93, 99, 110–112, 177, 253 (Temple), 732, 733 (Plessis). A liturgikus öltözékeket ld. alább!

[672] Függelék F–6, F–8, nr. 77, 416, 418 (Temple), 569 (Corbeil).

[673] Függelék F–6, F–8, nr. 97, 251, 254, 259, 261, 262, 264, 266, 267, 381, 384 (Temple), 731 (Plessis), 752 (Maineville).

[674] Vö. a 198–234, 582, 728, 749. számú tételeket kísérő széljegyzetek a Függelék F–6-ban! Általánosságban: BELL 1982; HOLLADAY 2006; KEANE 2016. 77–115 (különösen Navarrai Blanka könyvtárát érintőleg).

[675] Függelék F–6, F–8, nr. 198–213, 728, 749 (latin), 214 (b: Krisztus haláláról szóló moralitás), 217, 219, 221, 223, 224, 232 (francia); BOUDET 1999. 89–90; BOUDET 2011. 505–507. Vö. PROCTOR-TIFFANY 2019. 94–97. Ez utóbbi szerző nyomán úgy tűnhet, hogy a „kápolna könyvei" („livres de la chapelle") kizárólag vallásos tárgyú és célú munkákat jelentettek, szemben a „roumans jelzésű művekkel (leszámítva az egyetlen két kötetes francia nyelvű Bibliát), amelyek az udvari olvasási ízlést lettek volna hivatottak kiszolgálni. Jean-Patrice Boudet kutatásai nyomán azonban teljesen világos, még a „roumans" csoportba tartozó egyes művek is liturgikus céllal készültek, igaz, korabeli francia nyelven. Az amerikai szerző járatlanságát mutatja, hogy a mai francia „roman" kifejezésre gondolhatott, ami „regényt" jelent.

[676] *„Un breviaire ou Madame disoit ses heures a lusage des Jacobins a fermaus dargent presie XLV* [45] *lb vendu au Roy livre comme dess*[us]." Függelék F–6, F–8, nr. 198.

amelynek használatakor Marguerite de Nanteuil volt úrnője segítségére[677]. Más munkák esetében inkább az erős helyi liturgikus hatás érezhető,[678] amely leginkább a párizsi domonkosok befolyását tükrözi. Ez nem is meglepő, hiszen a prédikáló testvérek és Klemencia szoros kapcsolatának számos nyilvánvaló bizonyítékát ismerjük.[679] Az, hogy hogy a könyvtárban feltűnően sok breviárium fennmaradt, minden bizonnyal az özvegy királyné udvarának összetett, sokféle liturgikus szolgálatot felmutató vallási életével is magyarázható, ahogy az sem kizárt, hogy magas számukat Klemencia udvarhölgyeinek jelenlétével magyarázhatjuk, akik mint láttuk olykor vele közösen, de minden bizonnyal egyénileg is buzgó vallásos életet éltek.[680] Valószínűleg ezzel magyarázható, hogy az özvegy királyné könyvtárában is megtaláljuk a korszak egyik közkedvelt munkáját, a történeti elemekkel kiegészített francia nyelvű Bibliát.[681]

Habár a személyes jegyzetek a legtöbbször hiányoznak, a liturgikus könyvek egy személyes, bensőséges vallásosság kellékeiként találták meg helyüket a néhai X. Lajos nejének könyvtárában. Ennek jelentőségét támasztja alá annak összetétele is: 45 kötetből 28, azaz közel 60%-uk volt vallási tárgyú, nem beszélve arról, hogy a könyvek becsült értékét tekintve is messze ez a csoport volt meghatározó.[682] Minőségük és értékük mindenképpen azt mutatja, hogy Klemencia számára igen becsesek voltak a vallásos olvasmányok, különösen azok árulkodnak erről, amelyek kiállítása, díszes kivitele (bőrkötés, drágakő betétek, könyvcsat) a becsértékben és az eladási árban is megmutatkozott.[683]

---

[677] *„un petit breviaire a lus*[age] *des Jacobins ou Marguerite aidoit a dire les heures Madame presie XII* [12] *lb vend*[u] *a Johan Billouart*." Függelék F–6, F–8, nr. 203.

[678] Függelék F–6, F–8, nr. 202, 204; BOUDET 1999. 89; BOUDET 2011. 505. Vö. PROCTOR-TIFFANY 2007. 143–145.

[679] Provence-i tartózkodása idején a domonkos apácakolostorban élt, ahogy arról korábban volt szó. Ezen kívül hivatkozhatunk a végrendelet több, a prédikáló testvérek rendjének kedves intézkedésére (temetkezés, adományok) is. Függelék F–5; BOUDET 1999. 79, 80.

[680] PROCTOR-TIFFANY 2007. 142.

[681] PROCTOR-TIFFANY 2007. 155–157.

[682] BOUDET 1999. 90; BOUDET 2011. 502. A szerző 41 művel számol összesen, ebből 25 volt ilyen jellegű szerinte. Magam az összesítésbe belevettem a Maneville-ben és Plessis-ben regisztrált három missalét és a Corbeil-ben összeírt egy további világi olvasmányt.

[683] Az értékek 12 és 60 párizsi livre között szóródnak, nem beszélve a 80 livre értékre taksált francia nyelvű Bibliáról. Függelék F–6, F–8, nr. 198–204, 206 és 223.

Egy tétel különösen fontos, érdemes alaposabban szemügyre venni. A jegyzékben szereplő két zsoltárkönyv egyike különös műgonddal készült. A betű arany és azúr színű díszítése erről tanúskodik. Ez az úgynevezett Peterborough-i Zsoltárkönyv, amely 1300 táján készült az angliai apátság számára, és amelynek apátja, Geoffroy of Croyland adta Gaucelm d'Eu-nek, aki azután nagybátyjának XXII. Jánosnak adományozta, míg végül ez utóbbitól került ajándék gyanánt Klemencia könyvtárába. A hagyatéki leltár tanúsága szerint VI. Fülöp vette meg, innét került V. (Bölcs) Károly (1364–1380) könyvtárába, ma pedig a brüsszeli Belga Királyi Könyvtár gyűjteményét gyarapítja.[684] A monasztikus, bencés proveniencia nyilvánvaló, nem beszélve a Peterborough-i apátságra utaló egyértelmű jelekről. Mégis, az eredetileg a szerzetesi közösség használatára készült darab utóbb számos, a korabeli udvari élet eseményeit ábrázoló elemmel egészült ki, amelyek jól mutatják, miként vándorolt a mű főúri és királyi udvarokon át.[685]

A francia nyelvű munkákat illetően[686] – amelyeket a jegyzék „roumans" névvel illet – a 17 kötetnyi állomány ugyan mind számban, mind minőségben elmarad az előbbi csoporttól, ellenben arról tanúskodik, hogy egy 14. századi királyné meglehetősen összetett műveltségi behatásnak volt kitéve, amelyből nem hiányoztak az erkölcsi, a kulturális, a jogi és tudományos nevelés és ismeretek elemei. Fellelhetők ugyanis közöttük a profán irodalom klasszikusai, főként a keleti eredetű mesék, fabulák (Ovidius, Aesopus, a Hét bölcs regénye, Barlám és Jozafát),[687] az udvari irodalom (Enfances Ogier hősi éneke) és a lovagi költészet darabjai (Dit de la panthère d'amour, két példányban), igazi „best-sellerek" (Rózsa regény, Reclus de Molliens két regénye), trubadúr énekek (Gace Brûlé és egy ismeretlen szerző műve),[688] egy jogi munka (Jusztinianosz Institutiói),[689] egy fejedelem tükör (Aegidius Romanus De regimine principum című munkája),[690] a dinasztikus emlékezet egy alkotása Szicília meghódításáról,[691] és végül egy asztrológiai

[684] Bibliothèque royale de Belgique MS 9961-9962; JAMES 1926; BOUDET 1999. 81.

[685] SANDLER 1971. 109–110; PROCTOR-TIFFANY 2007. 124–127; PROCTOR-TIFFANY 2019. 24, 80–83.

[686] Függelék F–6, F–8, nr. 214 (a), 215, 216, 218, 222, 225–234, 582. VÖ. PROCTOR-TIFFANY 2007. 145–151.

[687] Függelék F–6, F–8, nr. 214 (a), 228 (a, b), 232 (a, b); BOUDET 1990. 83; BOUDET 2011. 507; Proctor-Tiffany 2007.

[688] Függelék F–6, F–8, nr. 216, 218, 220, 222, 227, 230, 234; BOUDET 1999. 84; BOUDET 2011. 508.

[689] Függelék F–6, F–8, nr. 229; BOUDET 1999. 84; BOUDET 2011. 508–509.

[690] Függelék F–6, F–8, nr. 225; BOUDET 1999. 84; BOUDET 2011. 509.

[691] Függelék F–6, F–8, nr. 226; BOUDET 1999. 84; BOUDET 2011. 509.

munka (Profatius Judaeus, alias Jacob ben Machir ibn Tibbon: Almanach aux Juifs)[692]. Arra is érdemes felhívni a figyelmet, hogy az utóbbi öt csoportba tartozó könyvek mindegyike a korszak legnépszerűbb, legkedveltebb olvasmányai voltak.[693] E munkák mellett még jegyzékbe vettek Corbeilben egy nagy alakú régi francia nyelvű munkát, amelyet azonban a végrehajtók nem is értékeltek fel, és nem is adtak el, olyan rossz állapotban volt, ennélfogva nem is törekedtek arra, hogy legalább valamilyen hozzávetőleges leírást adjanak róla.[694]

A könyvtár darabjainak legtöbbje szétszóródott a különböző vásárlók gyűjteményeiből ezernyi irányba kerülhettek tovább, így nagyon ritka, ha egy-egy darab további sorsa ismert. A Peterborough-i Zsoltárkönyv mellett szerencsés kivételnek számít Ovidius munkája, amelyet – legalábbis a kutatás egy része – a Roueni Városi Könyvtár egyik kéziratával[695] azonosít. A munka számos olyan allegorikus jelenetet tartalmaznak, amelynek nőalakjait feltehetően az özvegy király ízlése szerint dolgoztak át.[696]

Összegezve megállapítható, hogy Klemencia könyvtára rendkívül gazdag volt, és igazán illett egy közel tizenöt éven keresztül özvegységben élő királyné társadalmi állásához A kötetek száma, amely összesen 45 tételre rúg jóval meghaladja a korszakban megszokott mennyiséget, és csupán néhány kortárs ért fel erre a szintre, köztük is olyan bibliofil személyiségek mint Navarrai Blanka vagy Valentina Visconti.[697] A könyvtár kétségtelen

[692] Függelék F–6, F–8, nr. 215. Ez a mű azonos lehet azzal, amelyet ma Rennes-ben őriznek: Bibliothèque Municipale de Rennes, MS 593. Az azonosítás ugyanakkor nem mentes a problémáktól. BOUDET 1999. 84–85; BOUDET 2011. 509–510, 514; PROCTOR-TIFFANY 2007. 150–151; PROCTOR-TIFFANY 2019. 24, 91–94.

[693] BOUDET 1999. 84–85.

[694] Függelék F–6, F–8, nr. 582.

[695] Bibliothèque Municipale de Rouen, MS 1044.

[696] François Avril véleménye szerint az illusztrátor ugyanaz a művész, akinek a kutatás Barthélémy de Brescia kommentárjaival készült Gratianus kéziratot (BNF MS Latin 3893) és egy fegyverekről szóló traktátust tulajdonít (BNF MS latin 7470). AVRIL ET ALII 1998. nr. 194. Richard és Mary Rouse egy bizonyos „Fauvel mester"-rel azonosítják. ROUSE – ROUSE 2000. I. 208–211. Létezik más elképzelés is, miszerint a kérdéses munka Bibliothèque de l'Arsenal MS 5069. számú darabjával lenne azonos. Ez azon a részleten alapul, amely egy gályát ábrázol háromszögletű vitorlákkal, amelyeken hat vörös és fehér sáv váltakozik egymással. Végül maga a szerző elvetette ezt a lehetőséget. PROCTOR-TIFFANY 2007. 135–141; PROCTOR-TIFFANY 2019. 24, 83–91.

[697] BOUDET 1999. 80. Éppen ebben az időszakban figyelhető meg a királyi és fejedelmi dinasztiák tagjainak személyes könyvtáraiban egy nagy mértékű mennyiségi és minőségi gyarapodás, mint pl. Artois-i Mahaut,

gazdagsága ellenére sajnos jobbára homályban maradnak az egyedi ízlésvilág részletei. Egy hercegnő vagy egy királyné nem nélkülözhette vallási gyakorlatai elvégzéséhez azokat a liturgikus könyveket, amelyeket Klemencia hagyatékában találunk. Ezek között azért akad egy-egy breviárium, amelyekben itt-ott feltűnnek a személyes használatról szóló utalások. És jóllehet a művek többsége latinul íródott, a francia nyelvű munkák is megtalálták az őket megillető helyüket Klemencia könyvtárában. Az evilági, udvari témákat feldolgozó, tárgyaló alkotások sem hiányoznak, legyen szó valódi „klasszikusokról", vagy a legutóbbi divat ízlést követő újdonságokról.

Klemencia ingóságainak sorában jelentős helyet foglaltak el a különböző edények. Kisebb részük esetében egyértelműen kimutatható valamilyen személyes kötődés.[698] Ezek is finom, míves tárgyak voltak, mint ahogy a Temple-ban jegyzékbe vett edények fele is szintén kiváló minőségű volt. A több mint 80 darabot számláló nemesfémből készült, zománcozott tárgyakból álló csoport az özvegy királynéi udvarhoz méltó gazdagságot mutat. Tálak,[699] gyertyatartók,[700] egy pohár,[701] serlegek,[702] gálya alakú tálaló edények (galea),[703] sószórók,[704], terítékek,[705] cukorkásdobozok,[706] palackok,[707] kisebb hordók,[708] egy tok és egy tömlő,[709] tálak,[710] kiöntők,[711] kancsók,[712] üvegek,[713] hajó alakú edények

Évreux-i Johanna, Flandriai Jolánta, Luxemburgi Bona, V. Károly, János, Berry hercege, Merész Fülöp burgund herceg és mások esetében. Vö. PROCTOR-TIFFANY 2007. 151–155.

[698] Függelék F–6, F–8, nr. 101, 104, 116, 117.

[699] Függelék F–6, F–8, nr. 91, 136, 160, 170, 173, 175.

[700] Függelék F–6, F–8, nr. 92, 98, 171.

[701] Függelék F–6, F–8, nr. 94.

[702] Függelék F–6, F–8, nr. 95, 101, 118, 131, 142, 146, 148, 166, 190, 192, 195.

[703] Függelék F–6, F–8, nr. 102, 103.

[704] Függelék F–6, F–8, nr. 120, 122, 124, 127, 154, 193.

[705] Függelék F–6, F–8, nr. 104, 107, 128, 162, 170, 173, 175, 187, 197, 383, 423, 424.

[706] Függelék F–6, F–8, nr. 125.

[707] Függelék F–6, F–8, nr. 132.

[708] Függelék F–6, F–8, nr. 133, 134, 159

[709] Függelék F–6, F–8, nr. 130.

[710] Függelék F–6, F–8, nr. 137–140, 148, 164, 176, 178,

[711] Függelék F–6, F–8, nr. 141, 161, 168.

[712] Függelék F–6, F–8, nr. 145, 167, 169, 173,

[713] Függelék F–6, F–8, nr. 144.

(nef),[714] kelyhek,[715] kupák[716] és megint másfajta kancsók[717] sorakoznak egymás után a hagyatéki leltárban.

A bútorok, kisebb használati tárgyak nagy része az özvegy királyné mindennapjainak kelléke volt, akár a háló- akár a dolgozószobáról van szó. A hagyatéki leltárban gyakran szerepelnek míves, minőségi ládikák és ékszeres dobozok, amelyek minden bizonnyal az ékszerek és az ötvösremekek tárolására szolgáltak.[718] Az írókészlet és a tintatartó a dolgozószoba szükséges kellékei voltak.[719] Más berendezési tárgyak kivitelezése szerényebb volt: gyakorta szerepelnek a leltárban vasalattal ellátott fa bútorok.[720] De találunk még mellszobrokat (elefántcsontból és ezüstből),[721] erszényeket vagy perselyeket,[722] és néhány személyesnek is tekinthető bútort is: öltöző-[723] és egyéb asztalokat,[724] és egy sakk asztalt[725] is. Ez utóbbi nyilvánvalóan az udvari élet egyik fontos elemét képező játék kelléke volt. Más tárgyak, a motolla és az ollók, jelenléte a hagyatéki leltárban pedig egyértelműen arra utal, hogy a királynéi udvar időtöltései között szerepelt a szövés és a fonás is.[726]

Egyes bútorok esetében felsejlik a személyes kötődés. A Fontainebleau-ban felvett leltárba például feljegyezték bizonyos szekrényekkel kapcsolatban, hogy azok a hálószobában voltak elhelyezve, vagyis az özvegy királyné privát szféráját szolgáló helységben.[727] Nem hiányoznak az öltözőszoba kellékei sem: a listában feltűnik egy fésű,

[714] Függelék F–6, F–8, nr. 143, 172.

[715] Függelék F–6, F–8, nr. 147, 148, 165, 174, 194.

[716] Függelék F–6, F–8, nr. 123, 151, 152, 180, 191.

[717] Függelék F–6, F–8, nr. 163.

[718] Függelék F–6, F–8, nr. 13, 57, 59, 66, 69, 72, 84, 85, 100, 182, 186, 389, 395.

[719] Függelék F–6, F–8, nr. 156.

[720] Függelék F–6, F–8, nr. 430–439, 442, 456, 457.

[721] Függelék F–6, F–8, nr. 66, 70, 78, 188, 253, 422.

[722] Függelék F–6, F–8, nr. 17, 37, 74, 75, 79, 394, 398–401, 403–405, 411, 413, 420, 423, 428.

[723] Függelék F–6, F–8, nr. 119, 426.

[724] Függelék F–6, F–8, nr. 630, 631, 635, 636, 638, 427.

[725] Függelék F–6, F–8, nr. 569.

[726] Függelék F–6, F–8, nr. 426, 415.

[727] Függelék F–6, F–8, nr. 616.

mellette tükrök,[728] rózsavizes fiolák és -permetezők,[729] egy legyező, a már említett toilette asztal mellett.

A ruhák, amint arról már szó esett, jelentékeny helyet foglalnak el a leltárban. Több tucat került jegyzékbe, főként egész ruhák,[730] fűzők,[731] kabátok,[732] köpenyek,[733] zubbonyok,[734] szőrmék,[735] csuklyák,[736] de nem hiányoznak a ruhaszövetek sem, a márványos gyapjúszövet, a selyem, a posztó, a bársony, a teveszőr gyapjúszövet, a félgyapjúszövet, és természetesen a jó minőségű övek sem.[737] A szövetek számbavétele általában véve is jelentős munkát igényelt, tekintettel azok jelentős számára, mennyiségére. A hétköznapi anyagok mellett – ld. a következő alfejezetben – találunk itt nemesebbeket, értékesebbeket is: aranyszálakkal átszőtt posztót,[738] brokátot,[739] skarlát-szövetet,[740] selymet,[741] bársonyt,[742] tatár selymet,[743] amelyeknek az ára is magasabb volt, arányban állt minőségükkel. Más szövetek már sokkal kevésbé tekinthetők luxus termékeknek: ezek között a posztó a meghatározó elem,[744] de találunk gyapjút, mugelaine-t, brunete-t,

[728] Függelék F–6, F–8, nr. 117, 155, 157, 188, 422.

[729] Függelék F–6, F–8, nr. 121, 134, 158.

[730] Függelék F–6, F–8, nr. 278–280, 285–291, 295, 301.

[731] Függelék F–6, F–8, nr. 281, 284, 292, 293, 296, 304.

[732] Függelék F–6, F–8, nr. 298, 299.

[733] Függelék F–6, F–8, nr. 281–283, 300, 302.

[734] Függelék F–6, F–8, nr. 274, 276, 294, 304,

[735] Függelék F–6, F–8, nr. 297. Más esetben a szőrméket a ruhákat taglaló részben vették lajstromba: uo. nr. 298, 299, 301, 303.

[736] Függelék F–6, F–8, nr. 302, 303.

[737] Függelék F–6, F–8, nr. 183, 184, 394, 396, 406, 407, 410, 421, 423, 427. A többi öv ára jól mutatja, hogy azok minősége messze elmaradt az előbbiekétől. Uo. nr. 398–400, 414, 419.

[738] Függelék F–6, F–8, nr. 257, 371–373. (Ciprusról!)

[739] Függelék F–6, F–8, nr. 376.

[740] Függelék F–6, F–8, nr. 309.

[741] Függelék F–6, F–8, nr. 365, 374, 378, 379, 397.

[742] Függelék F–6, F–8, nr. 370.

[743] Függelék F–6, F–8, nr. 385.

[744] Függelék F–6, F–8, nr. 305, 306, 314, 343, 357–359, 478, 570–571, 660, 771 (?).

amelyeknél leggyakrabban csak a mennyiséget (rőf) adják meg, és csak néha esik szó a szövet származási helyéről (Loviers[745] és Gand[746]), vagy a címzettekről.[747]

Ezen kívül, találunk tömeges, több száz rőf mennyiségű anyagokról szóló felsorolásokat is, amikor a bejegyzések mellett a meglehetősen lakonikus „szövet" megjegyzés olvasható,[748] néhány esetben némi kiegészítéssel a származást illetőleg (Reims, Compiègne).[749] Más bejegyzések kicsit részletezőbbek, több rőfnyi barhent,[750] teveszőr gyapjúszövet,[751] barnaposztó,[752] továbbá pántok és szalagok kerültek feljegyzésre.[753] Figyelemre méltó a szöveteknek ez a sokfélesége, amelyek minden bizonnyal kellő nyersanyaggal szolgáltak egy varróműhely fenntartásához és működtetéséhez. A Klemencia udvartartásában kimutatható két szabó és egy varrónő alátámasztja ezt a feltételezést. Az inventáriumban szerepelnek szűcsök is, mindez szépen egybecseng a leltárban szereplő tekintélyes mennyiségű liturgikus ruházattal (kappa, kazula, dalmatika, stóla, manipulus, alba, amiktusz, csuklya, köpeny, korporálé stb.), amelyeket a Temple-ban,[754] Plessis-ben[755] és Maneville-ben[756] vettek lajstromba.

A szőnyegek és falikárpitok az udvartartások elengedhetetlen kellékei voltak, ikonográfiai programjuk adott esetben elárulják a megrendelő kilétét, vagy, a legtöbb esetben vadászati és természeti jeleneteket ábrázoltak ezzel is hozzájárulva a korabeli udvarokra jellemző ünnepségek és játékok résztvevőinek szórakoztatásához. Klemencia hagyatéki leltára esetében csupán néhány olyan tétel van, ahol a szőnyeg vagy falikárpit képeit többé-kevésbé rögzítették. Az egyik bejegyzésben például szerepel egy dunyha és egy „cendal", azaz egy kárpit, amelyet jellemző dinasztikus reprezentációs elemek, Anjou

[745] Függelék F–6, F–8, nr. 572, 583.

[746] Függelék F–6, F–8, nr. 573.

[747] Függelék F–6, F–8, nr. 306, 787 (pajzshordók), 788 (klerikusok), 583 (Jean de Tigéry neje).

[748] Függelék F–6, F–8, nr. 73, 347–353, 355, 356, 364, 484, 546–549, 554–562, 565, 663, 746, 747.

[749] Függelék F–6, F–8, nr. 344 (Reims), 345, 346 (Compiègne).

[750] Függelék F–6, F–8, nr. 360.

[751] Függelék F–6, F–8, nr. 375.

[752] Függelék F–6, F–8, nr. 478.

[753] Függelék F–6, F–8, nr. 593–593, 603, 684.

[754] Függelék F–6, F–8, nr. 235–238, 241, 244–250, 254–256, 258, 260, 261, 263, 268, 417.

[755] Függelék F–6, F–8, nr. 724, 725, 727, 729, 730.

[756] Függelék F–6, F–8, nr. 750–751.

liliomok díszítettek.[757] Egy másik darab az özvegy királyné rangjához illő tárgyként szól egy szőnyegről, kiemelve, hogy az az „Úrnő kocsijának" tartozéka.[758] Négy másik kárpitot papagájok és iránytűk díszítettek.[759] További nagy méretű faliszőnyegeken vadászjelentek szerepeltek.[760] A többi, e csoportba tartozó tárgy esetében az anyag – ez leggyakrabban gyapjú – és az esetenként egészen figyelemre méltó méretek megnevezése mellett a képi ábrázolásról semmilyen érdemi információ nem áll rendelkezésre.[761]

Az ágyneműk kategóriájába sorolt elemek, a már említetteken felül, csak általános jellemzőkkel bírnak. Közülük egyes darabokat a felvétel helyszíne, az anyag és a jegyzéket készítők által becsült ár alapján sorolhatjuk az özvegy királyné társadalmi állásához méltó tárgyak közé, elkülönítve a tisztán funkcionális elemektől. Az a három ágytakaró, amely a „dunyhák és kárpitok" alfejezetben felvett tárgyak sorát megnyitja a leltárban, márvány hatású gyapjúból, illetve szőrméből készült, és igen magas értékre becsülték.[762] Más ágytakarók, matracok, ágyfüggönyök, baldachinok, párnaaljak, fejpárnák, huzatok, párnahuzatok minden bizonnyal Klemencia hálószobájának tartozékai voltak, erre enged következtetni az egyes darabok minősége és magas ára.[763]

Az özvegy királyné társadalmi presztízsét nem csupán rezidenciáinak berendezése, belső környezete volt hivatott kifejezni, hanem külső megjelenése, utazásai is. Jóllehet a hagyatéki leltár nem bővelkedik információkban a kocsikat, szállító eszközöket illetően, az utazást segítő személyzet – kocsikísérők és főleg a hintó szolgák[764] – nagy száma, a jegyzékbe vett mívesebb lószerszámok Klemencia megfelelő megjelenését hivatottak biztosítani. Az inventáriumban ugyanis találunk díszes, paripák megülését szolgáló nyergeket, több díszes (bársonyból, azúros szövetből, gyöngyökkel ékesített) nyeregtakarót.[765] A források tanúsága szerint két hintó állt Klemencia és udvarhölgyei

[757] Függelék F–6, F–8, nr. 318.

[758] Függelék F–6, F–8, nr. 480.

[759] Függelék F–6, F–8, nr. 320.

[760] Függelék F–6, F–8, nr. 326.

[761] Függelék F–6, F–8, nr. 321–325, 327, 329, 330, 335, 339, 483 (Temple), 544, 552, 553, 564, 574, 575 (Corbeil), 668 (Lorris-en-Gâtinais), 698 (Plessis).

[762] Függelék F–6, F–8, nr. 315–317.

[763] Függelék F–6, F–8, nr. 318, 328–342, 382, 472, 481, 482.

[764] Függelék F–10.

[765] Függelék F–6, F–8, nr. 470–476.

rendelkezésére, legalábbis bizonyos apró, elejtett megjegyzések szerint.[766] Végül, de nem utolsó sorban a forrás világosan különbséget tesz a paripák és az egyszerű lovak között, ezt tükrözik a két különböző csoporthoz tartozó állatok ára közötti drasztikusan nagy különbség.[767]

A hétköznapi élet tárgyi kellékei

A rezidenciák megfelelő működéséhez nélkülözhetetlenek voltak azok az alacsonyabb minőségű, hétköznapi eszközök, tárgyak, amelyek a különböző udvari szolgálattevők rendelkezésére álltak a hagyatéki leltár tanúsága szerint. Megtalálhatók benne a legkülönbözőbb rendeltetésű edények (tálcák,[768] gyertyatartók,[769] fa serlegek,[770] hordók,[771] mély tálak,[772] kancsók[773] és tálkák /főleg ónból/[774]) és nagy számú, tisztításhoz, sütéshez és főzéshez használatos konyhai eszköz (vedrek, mérőedények, fazekak, üstök, nyársak, sutőrácsok, dézsák, serpenyők, mozsarak, mozsártörők, halas kosarak, reszelők, melegítő edények, lapos és kerek tálak, háromlábú melegítő edények, ostyasütő vasak, rézüstök, sziták, zsírfogó serpenyők, bográcstalpak, tűzikutyák)[775].
Az apróbb bútorok és használati tárgyak hasonló képet mutatnak: a felsorolásban vasalt ládák,[776] fa asztalok és székek kaptak helyet, amelyeknek sem a kiállítása nem volt különösebben díszes vagy előkelő, és használatukban sem volt semmi rendkívüli említésre méltó elem, esetleg valamilyen személyes jelleg, így ezek valóban tucatáruk lehettek[777].

[766] Függelék F–6, F–8, nr. 504, 506.

[767] Függelék F–6, F–8, nr. 489–491.

[768] Függelék F–6, F–8, nr. 710.

[769] Függelék F–6, F–8, nr. 466.

[770] Függelék F–6, F–8, nr. 150, 153, 181.

[771] Függelék F–6, F–8, nr. 467, 468.

[772] Függelék F–6, F–8, nr. 526–528, 532, 533, 577, 701, 701, 706.

[773] Függelék F–6, F–8, nr. 453, 466, 669, 700, 712, 716,

[774] Függelék F–6, F–8, nr. 440, 441, 443, 575, 629, 647, 717.

[775] Függelék F–6, F–8, nr. 445–456, 460–462, 464–466, 525–537, 540, 574–577, 584–586, 598, 669, 670, 700–719, 722, 745.

[776] Függelék F–6, F–8, nr. 463, 545, 579, 581, 584, 598, 723, 734.

[777] Függelék F–6, F–8, nr. 427, 537, 587, 599, 645, 720, 744.

A hagyatéki leltárban számos terítő is szerepel, a teljes állomány közel felét a Temple-ban vették jegyzékbe,[778] a többit elsősorban Corbeil-ben írták össze,[779] illetve néhány rossz állapotú darabot Lorris-en-Gâtinais-ben is regisztráltak[780].

Az ágyneműk vonatkozásában szembetűnő a minőségbeli különbség azokhoz képest, amelyekről már szó esett, és amelyeket leginkább az özvegy királyné hálószobájának kellékeiként vettek lajstromba a Temple-ban. Azok, amelyeket az egyéb rezidenciákon – Corbeil-ben,[781] Fontainebleau-ban,[782] Moret-sur-Loing-ban,[783] Lorris-en-Gâtinais-ben,[784] és Plessis-ben[785] – vettek lajstromba, össze sem hasonlíthatók ezekkel, amit a rossz állapotra vonatkozó elszórt megjegyzések mellett leginkább az előzőekhez képest töredéknyi árak jeleznek leginkább[786].

A közlekedési eszközök kisebb része, és a hozzájuk tartozó felszerelés szintén a funkcionális jelleget mutat: a közepes minőségű lószerszámok, a hétköznapi kocsik – leginkább szekerek – és az egyszerű fogatos lovak[787] élesen elkülönülnek az „Úrnő" és a „dámák" („Madame" és „Dames") utazásait kiszolgáló hintóktól, luxus kivitelű nyeregtakaróktól, nem beszélve az aprólékos gonddal elkülönített paripáktól.

Amennyire csekély a közlekedési eszközök és kiegészítők listája, annyira népes tételeket alkotnak az élelmezéshez szükséges termények, amelyeknek szemmel láthatólag alapvető jelentőségük volt Klemencia udvartartásainak mindennapi életében. Találunk itt jelentős gabonakészleteket (zabból, búzából, rozsból), különösen jelentős mennyiségben Párizsban, azon kívül viszont csak Tigéry-ben,[788] Flagy-ban,[789] Lorris-ban,[790] Agrez-

[778] Függelék F–6, F–8, nr. 361–363, 366–368.

[779] Függelék F–6, F–8, nr. 543, 545, 551, 551, 563, 566, 567.

[780] Függelék F–6, F–8, nr. 661.

[781] Függelék F–6, F–8, nr. 542, 568, 574.

[782] Függelék F–6, F–8, nr. 606, 608–612.

[783] Függelék F–6, F–8, nr. 618.

[784] Függelék F–6, F–8, nr. 657–659, 664, 665.

[785] Függelék F–6, F–8, nr. 689–699.

[786] Az árbeli különbség éppen e tételeknél a legszemötlőbb. Függelék F–6, F–8, nr. 318, 328–332, 334, 335, 337, 340, 515–519, 542, 574, 606–612, 618, 639, 657–659, 667, 689, 690, 738.

[787] Függelék F–6, F–8, nr. 425, 485–488, 492–503, 505, 506, 580, 588.

[788] Függelék F–6, F–8, nr. 594, 595.

[789] Függelék F–6, F–8, nr. 622, 623.

[790] Függelék F–6, F–8, nr. 624, 625, 671.

ban,[791] Nemours-ban,[792] Mez-le-Maréchal-ban,[793] Plessis-ben,[794] Maineville-ben.[795] Ezzel szemben a Temple,[796] Corbeil,[797] Fontainebleau[798] és Châteauneuf[799] főleg az ott raktározott bor és éretlen szőlő levének (verjus) mennyiségével tűnik ki. Ezen kívül különböző hüvelyeseket (borsó, bab) vettek lajstromba a Temple-ban[800] és Plessis-ben[801]. Ezzel szemben feltűnően hiányoznak a gyümölcsök, aminek egyszerű oka lehetett: gyorsan romló élelmiszerek voltak, amelyekből minden bizonnyal nem is rendelkeztek nagy készletekkel az egyes rezidenciákon, de azt is számításka kell venni, hogy az összeírás ősz és tél folyamán, azaz a gyümölcsszezon után készült.[802]
A munkaeszközök, szerszámok és anyagok tekintetében a leltár igen szegényes képet mutat. Tíz varsa, két húzóháló, és mindössze egyetlen halásznadrág került feljegyzésre Maneville-ben,[803] ami elég szegényesnek tűnik ahhoz képest, hogy Moret-sur-Loing-ban 800 párizsi livre értékben írtak össze halat,[804] nem beszélve az özvegyi járandóságok között megtalálható számtalan halastóról[805].

Összegezve az eddigieket, először is érdemes kiemelni a hagyaték összetett jellegét és gazdagságát. Annak ellenére, hogy a két fő forrás, jelesül Klemencia végrendelete és ingóságainak halála után felvett jegyzéke alapvetően jogi célzattal készült, és homlokterében elsősorban a hagyaték szakszerű összeírása és jövedelmezőségének, bevételeinek megállapítása állt, a dinasztikus reprezentáció és a személyes kötődés elemei éppúgy kiolvashatók belőlük. Számos tárgy, főképp a legmagasabb értékre becsült,

[791] Függelék F–6, F–8, nr. 626, 627.
[792] Függelék F–6, F–8, nr. 628.
[793] Függelék F–6, F–8, nr. 648, 649.
[794] Függelék F–6, F–8, nr. 683, 686, 687, 735–737.
[795] Függelék F–6, F–8, nr. 741, 741.
[796] Függelék F–6, F–8, nr. 508–514.
[797] Függelék F–6, F–8, nr. 578.
[798] Függelék F–6, F–8, nr. 613.
[799] Függelék F–6, F–8, nr. 673–675.
[800] Függelék F–6, F–8, nr. 522–524.
[801] Függelék F–6, F–8, nr. 687.
[802] Függelék F–6, F–8, nr. 614.
[803] Függelék F–6, F–8, nr. 748.
[804] Függelék F–6, F–8, nr. 621.
[805] Függelék F–2.

míves kivitelű darabok utalnak a Capetingek Franciaországára, az Árpádok Magyarországára, nem megfeledkezve az Anjouk uralta Nápolyról vagy Apuliáról, és nem beszélve a kisebb jelentőségű dinasztikus referenciákról, Angliáról és a Bar hercegségről. Ez az első tárgycsoport, amelyet leginkább díszes liturgikus tárgyak és ékszerek alkotnak. Ezt követik azok a tárgyak, amelyek a(z) (özvegy) királyné magas társadalmi állását, presztízsét hivatottak megjeleníteni. Ezek sem voltak kevésbé jelentősek: a személyes kötődésre és a dinasztikus kapcsolatokra utaló jegyek hiánya ellenére erről tanúskodnak a tárgyak mellett feltűnő igen jelentős összegek. Találunk közöttük liturgikus eszközöket, kegytárgyakat, oltárterítőket, egy igen impozáns könyvtárat (amelyen belül azért kimutathatók személyes használatot szolgáló darabok), edényeket, szöveteket, kárpitokat, ágyneműket, ruhákat, bútorokat, közlekedési eszközöket és paripákat is. Végül következnek nagy számban azok a tárgyak, amelyek a rezidenciák megfelelő működéséhez elengedhetetlenek voltak (edények, bútorok, ágyneműk stb.), de amelyekben igazán semmi rendkívüli nem volt. A sort pedig az „egyszerű", hétköznapi állatok és az élelmezés zárja. Amennyire sokat elárul a leltár a benne felsorolt tárgyak hierarchiájáról, és így immár jóval több, mint egy vég nélküli lista, legalább annyira érdekes és fontos az a kérdés a hagyaték további sorsa, felosztásának módja.

A hagyaték felosztása

Azok a személyek, akikhez Klemenciát különösen erős szálak fűzték, a hagyatéki leltár elején tűnnek fel. Ezek a vásárlók kapták meg a legértékesebb tárgyakat (ékszereket, edényeket, szöveteket és könyveket). Ide tartozik két egymást követő királyné, Évreux-i Johanna (1325–1328), IV. (Szép) Károly neje és Burgundiai Johanna (1328–1349), VI. Fülöp hitvese.[806] Mások is feltűnnek ebben az illusztris társaságban: a végrendelet végrehajtói, kereskedők (Pierre des Essars, Pierre Neelle, Guillaume le Flament, Laude Belun), vagy a Chambre des Comptes elnöke (Miles de Noyers).[807] A vásárlók sorrendje, amelyet a mennyiség és a kiadott pénzösszegek nagysága szabott meg, szimbolikus. VI. Fülöp vezeti a listát: hozzá kerültek a legdrágább ékszerek, a bútorok, az ereklyetartók, a liturgikus és francia nyelvű könyvek, a Temple és Mez-le-Maréchal rezidenciákhoz tartozó

[806] Vö. ALLIROT 2010. 215.

[807] Vö. PROCTOR-TIFFANY 2007. 50–52. Nem említi az összes személyt.

lovak nagy része, valamint egy Moret-sur-Loing biztosította élelmiszer járadék.[808] Őt követi Évreux-i Johanna, IV. (Szép) Károly neje: hozzá is kerültek ékszerek, francia nyelvű profán, liturgikus és paraliturgikus könyvek, és egy oltárterítő.[809] VI. Fülöp hitvese sem maradt el. Burgundiai Johanna vásárolt fegyvereket, ötvösremekeket, edényeket, egy lovat, szövetet és bútort.[810]

A személyes kötődés mutatkozik meg a végrendeletre való kifejezett visszautalásokban. A hagyatéki leltárban ugyanis bizonyos tárgyak esetében külön feljegyezték, hogy azok Klemencia végrendeletének megfelelően kerültek a dinasztikus rokonok közül egy-egy személyhez. III. Róbert, Beaumont grófja, Valois Lajos, Alençon grófja, I. Lajos, Bourbon hercege ruha csatokat kapott.[811] Róbert ezen kívül vásárolt ékszereket, edényeket, egy liturgikus tárgyat, egy breviáriumot, egy francia nyelvű Bibliát, és két oltárterítőt.[812] II. Humbert vienne-i dauphin, Klemencia unokaöccse csak egy alkalommal szerepel a hagyatéki leltár szövegében: ő nyerte el azt a 800 livre értékű arany koronát, amelyet nagynénje végrendeletében rá hagyott. És jóllehet a végrendelet szerint ő volt Klemencia általános örököse, 1335-ben lemondott erről VI. Fülöp javára 2000 tours-i livre évjáradék fejében.[813] Humbert anyja, Beatrix, Klemencia nővére sem hiányzik e sorból. Ő is a végrendeletben meghatározott darabokat (ötvösremekeket) kapta meg.[814] Jacobus de Corvo, Klemencia gyóntatója szintén az özvegy királyné által reá testált tabernákulumot kapta kézhez.[815]

A kereskedők szemmel láthatóan sokkal aktívabbak voltak, vásárlásaik jóval meghaladták a dinasztia tagjaiét. Egy jelentős kivétel akad azonban. Igaz, hogy a Bardi kereskedő- és bankház csupán egyetlen alkalommal szerepel a jegyzékben, a társaság, amelynél a néhai X. Lajos hitvese tetemes kölcsönt vett fel, nagy összegű, 1000 livre értékű ötvöstárgyakhoz jutott hozzá a hagyatékból.[816] A többiek inkább nagy tételben vásároltak. Pierre de Neelle

[808] Függelék F–6 és F–8, nr. 2–17, 23–59, 77, 86, 96–103, 190–191, 198–201, 214–215, 486–487, 621, 630–638, 642–645.

[809] Függelék F–6 és F–8, nr. 19, 60–63, 216–219, 224–232, 258.

[810] Függelék F–6 és F–8, nr. 387–390, 492, 541, 569 (Corbeil).

[811] Függelék F–5, nr. 76–78, F–6 és F–8, nr. 20–22.

[812] Függelék F–6 és F–8, nr. 64, 90–95, 202, 223, 242, 259.

[813] ANF J 626 nr. 149.

[814] Függelék F–5, nr. 10, 12 és Függelék F–6 és F–8, nr. 89 és 87.

[815] Függelék F–5, nr. 11, Függelék F–6 és F–8, nr. 88.

[816] Függelék F–6 és F–8, nr. 18.

párizsi kereskedő részben egyedül szerzett be ötvöstermékeket és bútorokat,[817] vagy éppen kollégájával, Guillaume de Flamenttel társulva. Ez utóbbi csak vele dolgozott együtt, ennek oka minden bizonnyal abban keresendő, hogy így tudták közösen előteremteni a megfelelő tőkét. Főképp edényeket vásároltak, de akadt ötvösremek, bútor, liturgikus szerelvény és kegytár is azon tárgyak között, amelyeknek a birtokába jutottak.[818] Erembour de Mousterel minden bizonnyal szövetkereskedő lehetett, aki a Temple-ben jegyzékbe vett anyagokból töltötte fel készleteit.[819] Laude Belun szemmel láthatóan a luxus kategóriájú ékszerekre és kelmékre szakosodott, ami nem is csoda, hiszen a korszak egyik kulcsfigurája, Mahaut-nak, Artois grófnőjének egyik fontos beszállítója volt.[820]

A vásárlók között feltűnnek a végrendelet végrehajtói is. Nicolas de Cailloue készpénzt, bútorokat, edényeket, egy liturgikus és egy világi öltözéket, egy oltárterítőt, szöveteket, fehér- és ágyneműket, bort és zabot vásárolt a hagyatékból.[821] Pierre Villepereur már kevesebbet szerzett, csupán egy serleget, egy graduálét, egy oltárterítőt, egy fűzőt, két kárpitot, egy szövetet és bútorokat vásárolt.[822] Guillaume de Fourques még szerényebb volt: egy liturgikus öltözék, egy kárpit, egy öv, egy ládika és egy szövet alkotta szerzeményét.[823] Mellettük, akik egyúttal a végrendelet azon részének megvalósulásáért is feleltek, hogy a Saint-Denis apátságát illető járadék[824] kiszolgáltatása megtörténjen, más személyekkel is találkozunk, ők a dinasztia tagjai által megvásárolt darabok kiszállításával voltak megbízva. Közülük Pierre des Essars és Jean Billouart emelkedik ki. Valamennyi dinasztia tagnak szállítottak, leszámítva I. Bourbon Lajost és Évreux-i Johannát.[825] Billouart feladata volt ezen felül, hogy azokat a terítőket és szöveteket

[817] Függelék F–6 és F–8, nr. 65–72, 85, 184, 186–189, 328, 329, 469–471.

[818] Függelék F–6 és F–8, nr. 104–179, 192–197, 439.

[819] Függelék F–6, F–8, nr. 343–360. 1327-ben Luxemburgi Károly cseh királynak is vásárolt szöveteket Jean Billouart, a Chambre des Comptes akkori elnökének számadáskönyve szerint. RHF IV/2, 185, nr. 14423.

[820] Függelék F–6, F–8, nr. 369–377; PROCTOR-TIFFANY 2007. 52.

[821] Függelék F–6 és F–8, nr. 80–84, 180, 238, 244, 283, 305–309, 319, 392, 510, 571 (Corbeil), 595 (Tigéry).

[822] Függelék F–6 és F–8, nr. 181, 205, 268, 284, 323–324, 385, 468, 520.

[823] Függelék F–6 és F–8, nr. 241, 322, 393, 437, 570 (Corbeil).

[824] Függelék F–7.1. Ezen kívül Fourques és Cailloue feladata volt, hogy egy szövet árát megállapítsák Corbeil-ben. Függelék F–6 és F–8, nr. 583.

[825] Függelék F–6 és F–8, nr. 2–10, 12–17, 20, 21 (Pierre Villepereur nélkül), 23–59, 77, 86, 96–103, 190–191, 198–201, 214–215.

kézbesítse, amelyeket a Chambre des Comptes elnöke, Miles de Nouyers vásárolt meg.[826] Ugyanakkor ő maga is igen aktív vásárló volt: könyvekből, liturgikus szerelvényekből, kárpitokból, lovakból, bútorokból és főképp szövetek, illetve ruhákból tevődött össze árukészlete.[827] Társának, Pierre des Essars-nak a szerepe még bonyolultabb volt. Saját beszerzései mellett – amelynek összetétele hasonlít kollégájáéhoz[828] – Saint-Germain l'Auxerrois,[829] Évreux-i III. Fülöp navarrai király[830] és Burgundiai Johanna[831] ágense is volt egyúttal. Egy másik végrendeleti végrehajtó, François de Montfaucon csak igen diszkréten jelenik meg. Ő elsősorban liturgikus öltözékeket, oltárterítőket, szövetet, edényt, egy kárpitot és bort vásárolt.[832]

Az ingóságok vásárlói között megjelennek Klemencia udvartartásának tagjai is. Tisztségviselők ritkán bukkannak fel: Jahot de Montigny adószedő Mez-le-Maréchalban,[833] a gisors-i bailli (név nélkül) Plessis-ben,[834] Gil(l)et pohárnok a Temple-ben vásárolt be[835]. Klemencia udvarainak személyzete változó intenzitással szerepel a jegyzékben. Eustace a szűcs,[836] Johanna a varrónő,[837] Johanna az alamizsnás,[838] vagy Jacquenin a gondnok,[839] stb. többször is felbukkannak, mások viszont inkább alkalmi vásárlók voltak. Ez utóbbiakra jó példa Gilet, egy másik szűcs,[840] Jeanette a mosónő,[841]

[826] Függelék F–6 és F–8, nr. 361–368.

[827] Függelék F–6 és F–8, nr. 203, 220–222, 253, 257, 285–304, 325, 385, 433, 467, 493–494, 560 (Corbeil), 562–564 (Corbeil).

[828] Függelék F–5, nr. 78; Függelék F–6 és F–8, nr. 2–10, 12–17, 20, 23–59, 76–79, 86, 96–103, 182, 185, 190–191, 198–201, 205, 209–215, 239, 245, 246, 249, 252, 260–262, 265, 327, 391, 432, 444, 467–468, 495, 507, 541, 559 (Corbeil), 565–568 (Corbeil).

[829] Függelék F–6 és F–8, nr. 206–208, 435.

[830] Függelék F–6 és F–8, nr. 457–463.

[831] Függelék F–6 és F–8, nr. 569.

[832] Függelék F–6 és F–8, nr. 243, 247–248, 250, 263, 267, 394, 466, 483, 511.

[833] Függelék F–6, F–8, nr. 641, 646, 647, 650.

[834] Függelék F–6, F–8, nr. 684, 735–737.

[835] Függelék F–6, F–8, nr. 464, 514.

[836] Függelék F–6, F–8, nr. 236, 241, 251, 264, 266, 436.

[837] Függelék F–6, F–8, nr. 310–314, 329–342, 472–482, 498, 499, 542–544, 572–575.

[838] Függelék F–6, F–8, nr. 395–429.

[839] Függelék F–6, F–8, nr. 657–670.

[840] Függelék F–6, F–8, nr. 386.

[841] Függelék F–6, F–8, nr. 274–275.

Gillet, az alamizsnás,[842] Jean, az egyik pajzshordó,[843] vagy Geoffroy az udvaros,[844] akik mind csak egy-egy tárgyat vásároltak meg.

A tárgyak egy figyelemre méltó része – oltárterítők, liturgikus öltözékek és könyvek – különböző egyházi intézményekhez került. Jelentős kedvezményezettek voltak a párizsi Notre Dame,[845] Saint-Germain l'Auxerrois[846]. Olykor szerepelnek az ilyen listán bútorok is,[847] illetve néha az is előfordul, hogy e két tárgycsoportból vegyesen részesül valamely egyházi intézmény, mint például a plessis-i kápolna[848].

A hagyaték szétosztása egy egészen sajátos logikát követ, amelyet nevezhetünk különböző szintekből, vagy körökből álló tárgycsoportoknak, vagy tárgyak alkotta hierarchikus rendszernek, ami nem volt egyedülálló a középkor végi előkelő családok nőtagjainál.[849] Klemencia végrendeletének kedvezményezettjei között ugyanis körülhatárolható egy olyan különálló csoport, amelynek tagjai részben a legértékesebb, részben a leginkább személyes tárgyakhoz jutottak hozzá, értve ez alatt a legmívesebb ékszereket és ruhákat. Ezeket éppenséggel az özvegy királyné végintézkedése jelölte ki számukra, és e csoportot a dinasztia egyes tagjai, és Klemencia udvarának egy szűk köre, a vele adott esetben rokoni kapcsolatba került személyekből tevődött össze. A második csoportot azok alkotják, akik nagyobb értékű tárgyakat vásároltak meg, ők az egyéb királyi rokonokból, valamint a királyság főurainak, előkelőinek tagjaiból álltak. Vásárlásaikat az a hagyomány szabta meg, amely szerint társadalmi rangjukhoz méltó tárgyakat illett megszerezniük az örökségből. A harmadik csoportba tartoztak azok a kereskedők, akik jobbára nagy tételben, a „jó vásár", a várható haszon reményében vették ki részüket a hagyaték felosztásából, illetve ezzel ellentételezték az elhunyt szolgálatában eltöltött hosszú éveket. És ne feledjük el a hitelezőket sem, akik így vissza tudták szerezni a sok-sok évvel korábban megelőlegezett hiteleiket, kintlévőségeiket, valamint az egyházi intézményeket sem, amelyek ugyanúgy haszonélvezői voltak az ingóságokból származó jövedelmeknek.[850]

---

[842] Függelék F–6, F–8, nr. 440–443.

[843] Függelék F–6, F–8, nr. 474, 485.

[844] Függelék F–6, F–8, nr. 497.

[845] Függelék F–6, F–8, nr. 254.

[846] Függelék F–6, F–8, nr. 206–208, 435.

[847] Pl. asztalok és a padok a (párizsi?) ispotályosoknak: Függelék F–6, F–8, nr. 537.

[848] Függelék F–6, F–8, nr. 724–734.

[849] Vö. BUETTNER 2004.

[850] Vö. általában: PROCTOR-TIFFANY 2019. 44–50.

Klemencia képe az idő tükrében

Klemencia képe a korabeli elbeszélő forrásokban

Az 1274-től 1380-ig terjedő nagyjából száz esztendő rendkívül gazdag olyan történeti munkákban, amelyek a Capetingek „viselt dolgai" és a Valois-k felemelkedése iránt érdeklődtek. Ahhoz, hogy jobban megérthessük, milyen emléket hagyott maga után Klemencia, először is röviden át kell tekintenünk a korszak elbeszélő forrásait. E körkép azonban csak azon munkák szövegkörnyezetének rövid bemutatására szorítkozik, amelyek érdemi információt hagyományoztak az utókorra Klemenciáról.

A korszakot Promat *Roman des rois* című francia nyelvű munkája nyitja 1274-ben, amely II. Fülöp uralkodásának végével zárta történetét, ezt követően olyan szerzők alkottak, akik kölcsönösen hatottak egymásra, így egy rendkívül nehezen szétszálazható krónika- és gesta-folyam jött létre. Sok, gyakorta névtelen krónikaíró közül, akik többségükben mind Saint-Denis apátságához kötődtek, Guillaume de Nangis volt az egyik legtermékenyebb auctor. Az apátság okleveleinek őrzéséért felelős monachus több olyan szöveget is írt, amely más krónikások számára is kiindulópontként szolgált. A saint-denis-i szerzetes-krónikaíró 1300-ban tette le a tollat, minden bizonnyal ekkor halt meg. Mégis, a latin nyelvű *Chronicon universalis* és francia változata, a *Chronique abrégée des rois de France* alapvető hatást gyakorolt az egész 14. századi elbeszélő irodalmi termésre. E munkák teszik ki a korszak végén, többszörös átszerkesztés nyomán körvonalazódó, „hivatalos" krónikás alkotás, a *Grandes chroniques de France* kirakósának egyik legnagyobb darabját. A szöveget azután V. (Bölcs) Károly átdolgoztatta kancellárjával Pierre d'Orgemonttal, aki aktualizálta, hozzátéve pártfogója és elődje „viselt dolgait" és átvette néhány módosítással azt a szöveg korpuszt, amelyet egy korábbi saint-denis-i szerzetes, Richard Lescot dolgozott át az 1350-es években szintén Nangis krónikájából kiindulva.[851] Azoknak az éveknek a történéseit, amelyek a Primat-féle elbeszélés végétől (1223) és a 14. század közepéig terjednek, több más narratív forrás is feldolgozta. A legtöbben Guillaume de Nangis munkáit hasznosították. A *Chronicon* és a *Chronique abrégée* mellett nem kevésbé jelentős a Szent Lajos életét tárgyaló *Vita Ludovici regis* és annak francia fordítása, amelyek mind a 13. század vége előtt készültek el. E források mellett rendelkezésre áll

[851] GUYOT-BACHY – MOEGLIN 2005. 385–386. Magyar nyelvű rövid összegzés: CSERNUS 1999. 49–51.

még egy szintén Saint-Denis szerzetesei közé tartozó szerző életrajza VIII. (Oroszlán) Lajos királyról.[852]

Ami az 1300 utáni, tehát a Guillaume de Nangis krónikájának lezárulását követő éveket illeti, a különböző szövegeket egymásba illesztő *Grandes chroniques de France* szerzőinek más források után kellett nézniük. Ehhez adottak voltak Guillaume de Nangis munkáinak folytatásai, amelyek a latin, de főleg a francia változathoz is készültek. A *Chronicon* szövegének 1300-ban Nangis halálával elejtett fonalát két szerzetes társ vette kézbe, és folytatták a történeti elbeszélést 1340-ig. Ekkor egy másik szerző, ezúttal egy karmelita szerzetes Jean de Venette (más olvasatban Jean de Fillon) vette át tollat, és egészen 1368-ig folytatta tovább a dinasztia történetét.[853]

A *Chronique abrégée* latin előképre ment vissza,[854] amelyet maga a szerző fordított le franciára 1297 és 1300 között. A mű („A" változat) később átszerkesztésre került, amelyeket először Léopold Delisle vett számba 1873-ban.[855] Az első módosításra 1303–1304-ben került sor („B" változat), amely a latin változat, a *Chronicon* egyik első folytatásán alapult.[856] Egy másik variáns („C" változat) 1316. évvel zárul, benne eredeti fogalmazású részekkel, illetve olyanokkal, amelyeket *Grandes chroniques de France* Lescot-féle nagy átdolgozása előtti szövegváltozat is átvett.[857] A következő átdolgozás („D" változat) legkésőbb 1322 májusával zárul, és mint az előbbi variáns, ez is felhasználta a Primat-féle *Roman des rois*-át.[858] A következő („E" változat) egy elég sajátos variáns. Eleinte Guillaume de Nangis *Chronicon* című munkájának a folytatását veszi át, majd azt elhagyva, egy önálló fogalmazású rész következik VI. Valois Fülöp uralkodásáról, amely 1329–1330-ban zárul. Ekkor a szerző visszatért a saint-denis-i kontinuator szövegéhez,

---

[852] GUYOT-BACHY – MOEGLIN 2005. 387.

[853] GÉRAUD 1842. Jean de Venette-tel kapcsolatban ld. BRUN – SMETS 2016 (utolsó megtekintés: 2020. január 21.).

[854] GUYOT-BACHY 2003. 39–41; GUYOT-BACHY – MOEGLIN 2005. 388–389. Vö. DELISLE 1873. 296–341.

[855] DELISLE 1873. 350–353; GUYOT-BACHY 2003. 41–43; GUYOT-BACHY – MOEGLIN 2005. 388–389.

[856] GUYOT-BACHY 2003. 43–46; GUYOT-BACHY – MOEGLIN 2005. 389–390.

[857] A francia szöveget az 1320-as évek végén kiegészítették, amelyet Jean de Paris, a párizsi Szent Viktor-egyház kanonokjának műve, a *Memoriale historiarum* inspirált, nem beszélve az 1322–1329 közötti évek krónikájáról, amelyek részben saját kútfőből, részben az ún. „D" változat (ld. alább) részleges átvételéből származott. GUYOT-BACHY – MOEGLIN 2005. 390–391; DELISLE 1873. 355.

[858] Sokkal többet használja Jean de Paris *Memoriale historiarum*-át mint a „C" változatot. GUYOT-BACHY – MOEGLIN 2005. 391–393, 427–433.

majd ismét félretette azt, és 1338-tól ismét a saját gondolatai mentén tudósított a történeti eseményekről. 1340-től a szerző a *Chronique* folytatásához tért vissza, egészen 1347-ig, itt zárul ez a munka.[859] E változatokat hasznosította azután, meglehetősen vegyes módon a Lescot-féle „revízió", amelyre 1356 előtt került sor. Évekkel korábban, 1344 és 1356 között ugyanő készített egy latin nyelvű krónikát is, Géraud de Frachet *Chronicon universalis*[860] című munkájának folytatását, elbeszélését 1340-ben zárta[861]. Egy másik narratív forrás, a *Chroniques de Flandre* is a korszak eseményeit jegyezte fel, és nagyjából ugyanakkor zárul le. A Lescot-féle „revízió" azután mindezen szövegeket igyekezett összegyúrni, és aktualizálni a *Grandes chroniques de France* szövegét. Összegyűjtötte az 1322-ig terjedően Guillaume de Nangis *Chronique abrégée* című munkájának folytatásait, ezen kívül saját latin nyelvű munkáját is hasznosította, ahogy nagyjából az 1340-ig terjedő időszakig beépítette a *Chronique de Flandre*[862] értesítéseit is, ezt követően figyelme a *Chronique abrégée* egyéb folytatásai felé fordult.[863]

Az 1270-es évektől kezdve a francia királyokról alkotott képet a saint-denis-i krónikás műhely befolyásolta a legerősebben. Még egy ismeretlen szerző is, aki a Francia Királyság történetét megírta (*Regnum Franciae Chronicon*) ezt a modellt követte, e művekben talált inspirációt.[864] Ugyanakkor létezett egy maroknyi szöveg, történeti elbeszélő hagyomány, amely kívül esett a benedeki Regulát követő apátság szellemi műhelyének kisugárzásán. Bernard Gui *Flores chronicarum*a a szerző halálával zárul (1331), a híres domonkos szerzetes, inkvizítor, történeti munkák szerzője a legjobb példa erre az irányzatra.[865] A 13–14- század fordulóján a királyi kancellári klerikusaként, jegyzőjeként tevékenykedő Geoffroi de Paris *Chronique métrique* című munkája néhány további adalékkal szolgál az

[859] Ez a szöveg jelenlegi formájában számos kiegészítést tartalmaz, jelesül az események fonalát tovább viszi egészen az 1380-as évek elejéig. GUYOT-BACHY – MOEGLIN 2005. 408–425.

[860] Géraud de Frachet, domonkos fráter, rendjének hagiográfusa *Chronicon* című művét a 13. század közepén állította össze, amely egészen elképesztő sikernek örvendett a szerző halálát (1271) követően. Richard Lescot láthatólag elővette Frachet szövegét, amikor a saját latinnyelvű krónikáját szerkesztette. MOLINIER 1903; GUYOT-BACHY – MOEGLIN 2005. 397–399; https://www.arlima.net/eh/geraud_de_frachet.html (utolsó megtekintés: 2021. augusztus 31.)

[861] GUYOT-BACHY – MOEGLIN 2005. 397–399.

[862] GUYOT-BACHY – MOEGLIN 2005. 399–408.

[863] GUYOT-BACHY – MOEGLIN 2005. 426.

[864] RHGF XXII. 16–21.

[865] GUÉNÉE 1991. 47; BRUN 2015a.

uralkodó család krónikájának fő sodrához.[866] Jóllehet Robert Mignon rövid feljegyzései és a párizsi Saint-Magloire-apátság krónikája (*Chronique*) kisebb jelentőségű források, mégis hiba lenne őket kirekeszteni a vizsgálatból,[867] ahogy arról a néhány narratív forrásról sem feledkezhetünk meg, amelyek részben az 1350-es,[868] részben az 1380-as években[869] zárulnak le, és egyfelől Geoffroi de Paris híradásait veszik át, de ki is egészítik azokat más forrásból nem ismert adatokkal. Mások egyszerűen azzal az anyaggal kellett dolgozzanak, ami a kezük ügyébe került: így például Jean de Noyal (vagy Desnouvelles),[870] vagy a Saint-Denis apátságának szerzetesi közösségéhez tartozó Guillaume l'Écossais[871].
A kortárs szerzők szemében Martell Károly és Habsburg Klemencia leánya nem volt kulcsszereplője annak a sorsfordító időszaknak, amelyet a Capetingek hanyatlása és a Valois-k felemelkedése keretez. E krónikások beérik annyival, hogy Klemencia életének néhány alapvető eseményét megemlítsék. A rövid ideig tartó házasság X. Lajossal, IV. (Szép) Fülöp legidősebb fiának, illetve I. (Utószületett) Jánosnak a hirtelen halála azok a tényezők, amelyek ezt a meglehetősen mérsékelt érdeklődést magyarázzák. A krónikaírók elsősorban a monarchia sorsát leginkább befolyásoló történésekre összpontosították a figyelmüket, a dinasztiaváltásra. A helyett, hogy egy kissé árnyékszerű királynére pazarolták volna a tintát, sokkal inkább X. Lajos balszerencséjébe kapaszkodtak bele, amely frappáns bizonyítékát adta a Capetingek hanyatlásának. Egy ilyen dinasztikus szempontokat előnybe részesítő forgatókönyv *a priori* statisztaszerepre kárhoztatta Klemenciát.[872] De személye a világ másik végén, Közép-Európában sem keltett különösebb visszhangot. A helyi elbeszélő forrásokban csak elvétve akadunk olyan bejegyzésre, amelyben Klemencia megjelenne, és ennek oka itt is a dinasztikus szempontok előtérbe helyezésében keresendő, csak itt a Habsburgok és a magyarországi Anjouk történetének megragadása volt az a képzeletbeli sorvezető, amely a krónikások tolla számára iránymutatásul szolgált.

[866] BRUN 2015b.

[867] RHGF XXI. 519–529; RHGF XXII. 166–169.

[868] RHGF XXI. 137–140.

[869] RHGF XXI. 141–145.

[870] MOLINIER 1904.

[871] FUNKE 2015. 5.

[872] Vö. BROWN 1980. 272, 18. jegyzet; GUYOT-BACHY 1999. 494.

Mi maradt fenn ezek után a rostán, mely mozzanatok keltették fel mégis valamennyire a krónikások kíváncsiságát? A Saint-Denis szellemi műhelyének kisugárzásához tartozó szövegek többé-kevésbé ugyanazt a felépítést követik: Klemencia története X. Lajos Nápolyba küldött követségével kezdődik, majd a házasságkötéssel, a király és utószületett fia halálával folytatódik, és halad tovább V. Fülöp hatalomátvételén, a provence-i éveken keresztül egészen Klemencia haláláig. A vezérfonal azonban nem Martell Károly leányának élettörténete, az csupán epizódról epizódra belefonódik a dinasztia lejtmenetszerű történetébe.

E kis történetek részletgazdagsága ugyanakkor elég egyenetlenül oszlik meg. Guillaume de Nangis latin krónikájának folytatója megelégszik annyival, hogy megemlíti a királyi követség fejét, Hugues de Bovillát (helyesebben Bouvilles-t) illetve azt, hogy Klemencia a magyar király leánya.[873] Hasonló módon Géraud de Frachet munkájának folytatója, Jean de Paris munkája (*Memoriale historiarum*) és Jean Desnouvelles műve gyakorlatilag az előbbi leírást adják.[874] A királyi leszármazás megemlítése elég volt Guillaume de Nangis francia nyelvű krónikája folytatójának („A" változat), a *Chronique de Flandres* szerzőjének, és Guillaume l'Écossais-nek is.[875] Ellenben a Guillaume de Nangis-féle *Chronique abrégée* egy másik folytatója („C" változat) és a *Grandes Chroniques de France* (Lescot-féle változat) ezt megtoldják genealógiai elemekkel: Klemencia Róbert szicíliai király unokahúga, az ő testvérének, Martell Károlynak a leánya.[876] Ezt az információt megtaláljuk Bernard Guinél és a *Regni Francie chronicon* névtelen szerzőjénél is.[877]

Klemencia alakja elvétve ugyan, de a nem francia földön keletkezett elbeszélő forrásokban is felbukkan. Vegyük szemügyre most ezeket! A dinasztikus leszármazás táplálta érdeklődés keltette fel az olyan krónikásoknak, mint Matthias von Neuenburgnak, vagy az *Annales Mediolanenses* ismeretlen szerzőjének a figyelmét. Őket is a rokonsági kapcsolatok érdekelték, amelyeket felhasználtak a Habsburgok és nápolyi Anjouk dicsőségének alátámasztására. Matthias von Neuenburg valamelyest bizonytalankodik elbeszélése elején, amikor azt írja, hogy Habsburg Rudolf egyik leányát III. Károlyhoz, Martell Károly szicíliai király unokaöccséhez (vagy unokájához) adta feleségül. Számára

[873] Függelék F–1a, nr. 1.

[874] Függelék F–1a, nr. 5, 8, 15.

[875] Függelék F–1a, nr. 2, 9, 16.

[876] Függelék F–1a, nr. 3, 4.

[877] Függelék F–1a, nr. 10, 11.

II. (Sánta) Károly utóda logikusan III. Károly kellett legyen. Mindazonáltal ő és Martell Károly között téves rokonsági viszonyt kreált, miután a kettő egy és ugyanazon személy volt. Később a hibát javította és immár helyesen vezette le a családi kapcsolatokat, megállapítva, hogy Klemencia Habsburg Rudolf leányának, Klemenciának és Károlynak, a vele azonos nevű szicíliai király fiának a gyermeke volt. Az látható, hogy Matthias a III. Károly alakot részesítette előnyben a Martell Károllyal szemben. A következő generáció, azaz Klemencia sorsát illetőleg a szerző gondolatait továbbra is elsősorban a két közép-európai dinasztia dominanciája határozta meg, és vezette tollát. Nem véletlenül időzött el befolyásuk kiterjedésénél: a Habsburgok esetében a birodalom területén, nem beszélve Martell Károly és Habsburg Klemencia gyermekeiről, a „három Anjou vektorról", akik a szélrózsa minden irányába kiterjesztették a nápolyi Anjouk befolyását. Beatrix a vienne-i dauphine felesége lett, húga, Klemencia francia királyné X. Lajos révén. Testvérük, Károly pedig birtokba vette a nagyanyja révén apjára szálló Magyar Királyságot, és fia, András révén, megkísérelte a nápolyi trón visszaszerzését is.[878] Az *Annales Mediolanenses* névtelen szerzője ugyanezt a történetet kicsit lerövidítve és némileg másként adja elő. Továbbra is előtérben marad a Habsburg-Anjou leszármazás: (II.) Károly, a fia, Martell Károly, Magyarország (címzetes) királya. Itt több hibát is vét, amikor azt állítja, hogy ez utóbbi Albert római király leányát vette nőül, összekeveri Habsburg Rudolfot a saját fiával, I. Alberttel. A névtelen szerző ismét téved, amikor visszatér mondandója vörös fonalához. Új nevet ad az idősebb leánytestvérnek, Beatrixnak, akit Konstanciának hív, azután Klemenciával és Károllyal visszatérnek a dolgok a rendes kerékvágásba. A hibák dacára a lényeg mit sem változik: Martell Károly gyermekei azok, akik az Anjouk hatalmát kiterjesztik Dauphiné, Franciaország és Magyarország területére.[879]

A 14. századi krónikakompozíció, amely a 11. század óta több átszerkesztés nyomait is magán viseli, amely alól az Anjou éra sem jelent kivételt, ha lehet így fogalmazni, a legtávolságtartóbb Klemencia viselt dolgaival szemben. Ennek az oka igen egyszerű: a krónikafolyam szerzőit kizárólag az Árpádok és a magyarországi Anjouk sorsa érdekelte, illetve ebből a szempontból tekintettek a közeli szomszédok történetére. Ami pedig a 13–14. század fordulóját illeti, a figyelmüket a nápolyi Anjouk Martell Károlytól fennálló magyarországi trónigénye kötött le, így csupán egy egyszerű, egyenes törzsű családfa

[878] Függelék F–1a, nr. 17.

[879] Függelék F–1a, nr. 18.

kapott helyet a megfelelő helyen, amelyen Beatrix és Klemencia még csak nem is szerepeltek.[880]

A X. Lajos és Klemencia egybekeléséről szóló híradások is igen különbözőek. A „hivatalos" krónikások hallgatással mellőzik azokat a csekély jelentőségű részleteket, amelyek elvonnák a figyelmet a fő mozzanatról, a király felkenéséről és koronázásáról, így csupán a házasságkötés tényét rögzítik.[881] Ez az uralkodó megközelítés más szerzőknél is érezhető, akik maguk is megemlékeznek X.Lajos és az Anjou hercegnő frigyéről és a Reims-i koronázásról.[882] Mások még ennyit sem tartanak figyelemre méltónak.[883] Mindössze egy maroknyi krónikás ítélte meg úgy, hogy érdemes kicsi jobban elidőzni az eseményeknél. Ők számolnak be egyedül a Nápoly és Marseille közötti gyászos tengeri átkelésről, az ékszerek elvesztéséről, noha egy ilyen esemény minden bizonnyal megragadta a kortársak fantáziáját. Geoffroy de Paris, Jean de Paris, a *Chroniques de Flandre*, a *Regni Francie chronicon* névtelen szerzője, és meglepő módon Matthias von Neuenburg alkotják a kivételt. A három utolsó különleges érdeklődést mutat a „király menyeinek afférja" iránt, ami megelőzte X. Lajos Klemenciával kötött házasságát. E „szenzációs történések" megfelelő alapanyagot szolgáltattak az elátkozott királyok elbeszélésének kidolgozásához … Geoffroy de Paris és Jean de Paris más részletekkel egészítik ki a történetet. Az utóbbi megemlíti Burgundiai Margit és Burgundiai Blanka házasságtörését és Burgundiai II. Johanna (III. Fülöp navarrai király későbbi hitvese), érintettségét, a nélkül, hogy X. Lajost bármilyen módon is összefüggésbe hozná az esettel, ami így leginkább IV. (Szép) Fülöp uralkodásának egyik záró epizódjává válik.[884] A szerző itt tér rá a Nápolyba utazó királyi követség kapcsán Klemencia személyére, és válik részletezőbbé. Beszámol a király jegyesének veszélyes tengeri átkeléséről, a hajótörésről és a számos ékszer elvesztéséről, majd áttér a menyegzőre, amelyre minden pompa nélkül, Troyes közelében Saint-Lyé udvarházban került sor.[885] Geoffroy de Paris hasonlóan közelít az eseményekhez, de ő hozzátesz részben csodás, részben hiteles elemeket. Ő is megemlékezik az ékszerek elvesztéséről, hozzátéve, hogy Klemencia

[880] Függelék F–1a, nr. 19.

[881] Függelék F–1a, nr. 1, 3, 4, 5.

[882] Függelék F–1a, nr. 9, 10, 16, 18.

[883] Függelék F–1a, nr. 2, 7, 12–15, 19, 20–21.

[884] RHGF XXI. 658–659.

[885] Függelék F–1a, nr. 8.

„legjobb emberei" is odavesztek, nem beszélve az „öreg tengerész" fohászairól, amelyeknek hatására isteni kegyelem folytán a gálya végül megmenekült. Ez után jön időrendben a házasságkötés, Guillaume de Paris művében valójában a hajótörést megelőzően szerepel, minden bizonnyal dramaturgiai célzattal. A szerző, akárcsak Jean de Paris, miután kiemelte Klemencia erényeit (szépségét, engedelmes viselkedését és bölcsességét), kicsit elidőz a menyegző szerény körülményein, kiemelve az ünneplés, a tánc hiányát.[886] Jóllehet a szerzők fontosnak tartották kiemelni a házasságkötés egyszerűségét, a királyi pár felkenésének és koronázásának már nem szenteltek túl nagy figyelmet.

A frigy és a koronázás egyes krónikások számára elválaszthatatlan volt, még ha nem is egységesek a pontos időrendet illetően. A latin nyelvű krónikák a két esemény dátumaként 1315. július 31-ét és augusztus 3-át hozzák, míg a francia szövegekben a két időpont augusztus 19. és 24. Két másik szerző, Geoffroy de Paris és Jean de Paris elég bizonytalannak tűnnek. Az előbbi megelégszik azzal, hogy a házasság augusztusban volt (a koronázást nem is említi). Ami Jean de Paris-t illeti, ő pont fordítva jár el: a koronázás tervezett időpontját említi (augusztus 15.) és hallgat a menyegző és a felkenés tényleges dátumáról.[887]

Az 1316-os esztendő eseményei sokat foglalkoztatták a kortárs tudósítókat. Majdnem mind beszámoltak X. Lajos hirtelen haláláról, utószületett fia világra jöveteléről és elhunytáról, valamint arról, hogy ezt követően V. Fülöp vette kezébe az ország irányítását. Azok a krónikások, akiket egyáltalán foglalkoztatott a király halálának pontos dátuma, viszonylag egységesek a június 5-ét illetően, ellenben a szerzők véleménye megoszlik I. János életének röpke néhány napjáról. A beszámolók másodlagos szerepet tulajdonítanak az özvegy királynénak, akit valósággal foglyul ejtett a dinasztia sorsát meghatározó három esemény: hitvese és fia szerencsétlen halála, valamint V. Fülöp trónra lépte.

A *Chronique abrégée* folytatása („A" változat), Geoffroy de Paris, Jean Desnouvelles (*Miroir historial*) és Guillaume l'Écossais meg sem említik X. Lajos halálának napját, megelégednek annyival, hogy kiemelik, milyen rövid ideig, összesen nyolc napig élt fia, I. János.[888] A Névtelen krónika 1356-ból és Jean de Paris megegyeznek abban, hogy

[886] Függelék F–1a, nr. 6.

[887] Függelék F–1a, nr. 1, 5, 10; 3, 4; 6, 8, és HUFFELMANN 1911. 28; VIARD 1934. 320; PROCTOR-TIFFANY 2013. 75; DIDIER-ROCHE 2015. 14; ALLIROT 2010. 409, 155. jegyzet.

[888] Függelék F–1a, nr. 2, 6, 14–16.

mindketten egy egészem sajátos időpontra, június 29-re helyezik Klemencia hitvesének halálát. Ami a fiát illeti, az előbbi november 13. mellett tört lándzsát, és a már bevett nyolcnapos időintervallumot adja meg.[889] Jean de Paris megelégszik hozzávetőleges dátumokkal: Lajos fia szerinte Szent Márton napja (november 11.) táján születhetett, majd nem sokkal később meg is halt.[890] X. Lajos elhunytával kapcsolatban a többi szerző egységesen június 5-re teszi az eseményt, a körülményekről azonban eltérően számolnak be. A két latin nyelvű krónika és Robert Mignon nagyon visszafogottak, és csak annyit említenek, hogy a királyt láz vitte el, és feleségét állapotosan hagyta magára.[891] Guillaume de Nangis *Chronique abrégée* című munkájának névtelen folytatója („C" változat), Bernard Gui, a *Regni Francie chronicon* anonim szerzője már kicsit messzebbre merészkednek, a történethez hozzátesznek néhány, a király temetéséről szóló részletet.[892] Geoffroy de Paris, Jean de Paris és a *Chroniques de Flandres* névtelen szerzője sokkal szószátyárabbnak mutatkoznak: beszámolnak arról, hogy a király ütős labdajátékot (jeu de paume) játszott a Bois de Vincennes-ben, és miután igencsak kimelegedett a játékban, jeges bort ivott, lázas betegségbe esett és kevéssel utóbb távozott az élők sorából. Itt azonban van némi ellentmondás a király halálának pontos napját illetőleg. Geoffroy de Paris június első hetére tette, míg Jean de Paris május 29-re, a *Chroniques de Flandres* pedig egészem más megoldást választott. A játékban bekövetkező „balesetet" ez is május 29-re tette, amelyet hét napnyi haláltusa követett, így e forrás szerint is június 5-én szenderült jobblétre a király.[893]

Klemencia I. János születése és hirtelen halála okán került ismét a krónikások érdeklődésének középpontjába. Azok a szerzők, akik mellőzik a király halálának időpontját, csupán az özvegy királyné fiának röpke – mindössze 7-8 napos – életét jegyezték fel. Guillaume de Nangis *Chronique abrégée* című művének folytatása és Guillaume l'Écossais nyolc napról ír,[894] míg Jean Desnouvelles további két napot „adott" X. Lajos utószületett gyermekének[895]. Guillaume de Nangis latin nyelvű krónikájának

[889] Függelék F–1a, nr. 7.

[890] Függelék F–1a, nr. 8.

[891] Függelék F–1a, nr. 1, 5, 12.

[892] Függelék F–1a, nr. 3, 4, 10, 11.

[893] RHGF XXII. 163; Függelék F–1a, nr. 8, 9.

[894] Függelék F–1a, nr. 2, 16.

[895] Függelék F–1a, nr. 15.

folytatója, és a másik folytatás szerzője, Géraud de Frachet rövidebb időtartamot írnak: I. János életidejét négy napra, a november 15–19. közötti időszakra korlátozzák.[896] A többi szerző vagy többféle időintervallumot, vagy megközelítő dátumokat ad meg. A Névtelen krónika 1356-ból szerint november 13-án született, majd 8 napra rá halt meg.[897] Bernard Gui szerint a két dátum november 14. illetve 20.,[898] míg a *Regnum Francie chronicon* névtelen szerzője ennél pontosan egy nappal korábbra helyezi a két eseményt,[899] Robert Mignon megint más számokkal áll elő: I. János szerinte november 14-én született és 21-én halt meg.[900] Az 1380-ig terjedő névtelen krónika, tovább „nyújtja" I. János életét: itt már november 8. és 18. szerepel.[901] Vele szemben a *Chronique abrégée* névtelen folytatója („C" változat) elég határozatlan marad, amikor csak annyit jegyez meg, hogy a gyermek „Szent Márton [ünnepe] táján", azaz november 11. körül született és talán két–három napot élt,[902] Jean de Paris pedig nagyjából őt követi[903]. Kevés forrás számol be Klemencia betegségéről a szülést megelőzően: Guillaume de Nangis latin és francia nyelvű krónikáinak folytatói („C" változat), a *Grandes chroniques de France* (Lescot-féle változat), a Névtelen krónika 1356-ból és Jean de Paris mind feljegyezték, hogy Klemencia váltólázba esett.[904]

Egyes szerzők kihasználták a lehetőséget, ami ezekben az egymást gyorsan – öt hónapon belül – követő halálesetekben rejlett: ezzel teremtettek hátteret V. Fülöp trónra kerülésének históriájához. Mások még tovább mentek, a nőági örökösödés kizárásának magyarázataként tekintettek rá, és ezzel tulajdonképpen – és nyilván nem véletlenül – megágyaztak a Valois-k trónigényének. A *Miroir historial* csak annyit jegyez meg, hogy Fülöp lett a régens,[905] Géraud de Frachet is visszafogott maradt: a hatalmat Fülöp vette a

[896] Függelék F–1a, nr. 1, 5.

[897] Függelék F–1a, nr. 7.

[898] Függelék F–1a, nr. 10.

[899] Függelék F–1a, nr. 11.

[900] Függelék F–1a, nr. 12.

[901] Függelék F–1a, nr. 14.

[902] Függelék F–1a, nr. 3.

[903] Függelék F–1a, nr. 8.

[904] Függelék F–1a, nr. 1, 3, 4, 7, 8. Jean de Paris volt az, aki ugyanezt a betegséget feljegyezte Klemencia és V. Fülöp esetében. RHGF XXI. 674. Vö. BROWN 1980. 272, és 18. jegyzet; GUYOT-BACHY 1999. 494.

[905] Függelék F–1a, nr. 15.

kezébe[906]. A *Chronique abrégée* névtelen folytatója („C" változat) szerint Poitiers grófja tekintette magát az ország királyának, amit Burgundia hercege nem akart elfogadni. Elvetették ugyanakkor azt a lehetőséget, hogy Róberté legyen trón, kimondva, hogy „a Francia Királyságot nem örökölhetik nők", tekintettel arra, hogy a herceg jogigényének alapja a nőági örökösödés volt. Ehhez ugyanis azt is el kellett volna fogadni, hogy X. Lajos leánya, Johanna a korona jogos örökose.[907] Ugyanígy nyilatkozott a *Grandes chroniques de France*.[908] E munkák már messzebbre tekintettek, illetve keletkezésük idejénél fogva retrospektív szemmel nézték az eseményeket, és már a későbbi dinasztiaváltás fényében interpretálták a korábbi eseményeket.

Jean de Paris és Bernard Gui hosszabban elidőztek az eseményeknél. Az előbbi előadja, hogy Fülöp összehívta az ország nagyjait, hogy megtárgyalják a X. Lajos váratlan halála miatt szükséges intézkedéseket. Végül arra jutottak, hogy Poitiers grófja mint kormányzó jár el. Abban az esetben, ha Klemencia fiút szülne, Fülöp lesz a gyámja és kiutalja Klemenciának az özvegyi járandóságát (20000 livre-t). A gyámság a gyermek 24. éves koráig tart, legkésőbb a rá következő évben átveheti majd a hatalmat. Abban az esetben viszont, ha leány születne, Fülöpnek kell gondjaiba venni. Ráadásul foglalkoznia kell bátyja első házasságából született gyermekével Johannával, akit Lajos törvényes utódként ismert el. A szerző ezután áttér arra, hogy Burgundia hercege megtagadta a hűségesküt.[909] Az a forgatókönyv, amit Bernard Gui ír le, ettől kissé eltér: ő is említi a két lehetőséget, de a folytatás nála másként fest. Az „A" forgatókönyv szerint – fiúgyermek születése esetén – szinte megegyezik az előző szöveggel, azzal a különbséggel, hogy itt a törvényes kort 14 évben állapítja meg (szemben Jean de Paris-val, ami lehet elírás eredménye is). Itt is szerepel az özvegy királyné járandóságának a kiszolgáltatása. Ezzel szemben a „B" forgatókönyv alapján – amennyiben leány születik – a dolgok más irányt vesznek. A krónikás itt lényegében V. Fülöp uralkodása elején valóban bekövetkező lépéseket vetít vissza időben, amelyek révén megszabadult Artois grófi és a burgund hercegi családok követeléseitől. Bernard Gui olvasatában ugyanis Fülöp úgy veszi a kezébe az ország kormányzását, hogy Navarrát és Champagne-t átengedi X. Lajos két leányának,[910] az első

[906] Függelék F–1a, nr. 5.

[907] Függelék F–1a, nr. 3.

[908] Függelék F–1a, nr. 4.

[909] Függelék F–1a, nr. 8.

[910] Függelék F–1a, nr. 10.

feleségtől született Burgundiai vagy Évreux-i Johannának, és a most születendő másiknak. A *Regni Francie chronicon* névtelen szerzője mindebből csupán az „A" forgatókönyvet vette alapul, de abba a másikból is átemelt elemeket, a nélkül, hogy ezt megemlítette volna. E szerint Fülöp veszi át a hatalmat kormányzóként Franciaország és Navarra felett, egészen addig, amíg a születendő fiú el nem éri a törvényes kort. Ezt követően a krónikás elbeszélését I. János halálával folytatta, és szót sem ejtett az egyéb lehetőségekről.[911]

A kortárs szerzők figyelmét Klemencia provence-i tartózkodása is felkeltette. Kétségtelen, hogy X. Lajos özvegyének felbukkanásához Toulouse-i Szent Lajos transzlációja szolgáltatott alkalmat. I. Róbert nápolyi király jelenléte szintén magyarázatot ad arra, hogy miért került be ez az epizód a korabeli krónikákba. Szerzőik ugyanis közvetlenül összekapcsolták a két eseményt: Klemencia nagybátyjával kívánt találkozni, amire a Toulouse-i szentéletű püspök Marseille-i elevációs ünnepségén került sor. Ebbe a keretbe helyezi el a *Chronique abrégée* névtelen folytatója és Jean de Paris Klemencia dél-franciaországi tartózkodását.[912] Mások viszont csak annyit jegyeztek fel, hogy Provence-ba utazott, a pápa Avignonban illően fogadta, majd az özvegy királyné visszavonult a domonkos apácák aix-en-provence-i zárdájába.[913]

Klemencia életének további eseményei kevéssé keltették fel a kortárs szerzők figyelmét. Egyedül Jean de Paris és Geoffroy de Paris emlékeznek meg az özvegyi járandóság összegéről, a 20000 livre-ről.[914] A párizsi Saint-Magloire apátság védőszentjéről készült vita kivonata feljegyzett ugyanakkor egy körmenetet, amelyen Klemencia is részt vett, két selyem szövetet, illetve egy aranyozott és zománcozott, drágakövekkel díszített csatot adományozott az intézménynek.[915] A kegyes cselekedet nem kerülte el annak a krónikásnak figyelmét, aki 1380-ban fejezte be művét, és egy másik névtelen szerzőről is ezt mondhatjuk. Ők azok, akik lejegyezték, hogy 1326-ban Klemencia is részt vett a párizsi ispotály, az Hôtel-Dieu alapkőletételénél.[916] Végül, csupán két narratív forrás, Guillaume de Nangis latin nyelvű krónikájának folytatása és a *Grandes chroniques de France*

[911] Függelék F–1a, nr. 11.

[912] Függelék F–1a, nr. 3, 8.

[913] Függelék F–1a, nr. 1, 4, 5.

[914] Függelék F–1a, nr. 6, 8.

[915] Függelék F–1a, nr. 13.

[916] Függelék F–1a, nr. 14 és 14bis. Az eseményről levéltári források is beszámolnak: ANF L 611, nr. 8, 13, 23. Vö. LE GRAND 1899. XXIII; ALLIROT 2010. 333.

emlékeztek meg Klemencia haláláról, feljegyezve elhunyta napját és temetkezési helyét.[917]

Klemencia alakja megjelent továbbá Petrarcánál is: alapul szolgált a korán özvegységre jutott, jobb sorsra érdemes királyné portréjához, aki azonban a földi nyomorúságot az égi boldogságra cseréli. Ugyanez a motívum megtalálható a *Familiales* egyik levelében, amelyet a költő az 1330-as évek végén intézett I. Róbert királyhoz közel egy évtizeddel az uralkodó unokahúgának halálát követően.[918]

Klemencia: az identitások ötvözete

Minden bizonnyal szükségtelen hosszasan magyarázni azokat a nehézségeket, amelyeket le kellene küzdeni ahhoz, hogy Klemencia „személyes" jellemvonásai meghatározó jegyeihez hozzáférhessünk. Sztereotíp és toposz jellegű elemek fedik el ugyanis a hercegnők és a királynék valódi képét, és az, amivel találkozunk jobbára a fejedelmi és királyi udvarok konvencióin alapuló viselkedésmód visszatükröződése. Az ezek mögött meghúzódó normák fogalmazzák meg azokat az erényeket, amelyek Klemencia esetében is felfedezhetők. Ezeket követve valójában a(z) (özvegy) királyné identitásait jelentő kirakós meghatározó darabjait lehet azonosítani.

Ezek között első helyen áll Klemencia ájtatossága. Számos intézkedés, a végrendelet és hagyatéki leltár több eleme is jól mutatja az özvegy királyné vallásosságát és hitbuzgalmát, különösen özvegysége idején. Ennek egyik bizonysága a Szentföld felszabadítására tett végrendeleti adomány, ami a 14. század elején teljesen megszokott jelenségnek számított.[919] Ugyancsak a mély vallásosság jelei a rokonai emlékének, valamint az Anjou és Capeting dinasztia kultuszának ápolására létesített kegyes alapítványai, ahogy az is, hogy személyesen részt vett azon a körmeneten, amelyre a párizsi Saint-Magloire apátságban egy új ereklye elhelyezése adott alkalmat,[920] és Klemencia megjelent a fővárosban létesült ispotály, az Hôtel-Dieu alapkövének

[917] A folytatás megelégszik annyival, hogy Klemencia október közepén halt meg, míg a másik napra pontosan (október 13.) megadja. Függelék F–1a, nr. 1, 4.

[918] Függelék F–1a, nr. 20, 21. Vö. HUFFELMANN 1911. 62, 254. jegyzet; BARBERO 1998. 168–169.

[919] Függelék F–5, nr. 9.

[920] Függelék F–1a, nr. 31.

letételén[921]. Igaz, ezek a lépései néhány évnyi időszakban sűrűsödnek, mégpedig az özvegyi járandósága konszolidációja (1322) és halála közötti nem egészen egy évtizedben valósultak meg. Nem is csoda, hiszen különösen a kegyes alapítványok igen költségesek voltak, és csak megfelelő jövedelem birtokában vállalkozhatott arra az özvegy királyné, hogy férje, fia és saját lelkiüdve, vagy éppen a dinasztikus emlékezet fenntartásáról intézkedjen.[922] Az örökmise alapítványok területi megoszlását illetően elmondhatjuk, hogy azok lényegében lefedik az özvegyi járandóságot biztosító területek egészét: találunk ilyet Tours-ban (1328),[923] Corbeil-ben (1328),[924] talán Lorris-en-Gâtinais-ben,[925] de azon kívül is, Aix-en-Provence-ban,[926] Sisteronban,[927] és főképp Saint-Denis-ben, ahol e célra egy külön kápolna létesült[928].

Klemencia végrendelete különösen gazdag kegyes adományokban. A fentieken kívül hagyatéka jelentős részének szétosztását rendezett, előre eltervezett lépések jellemzik, amelynek mozgatórugója az a vallásosság és áhítat, ami bizonyosan személyes jellemvonásaihoz tartozott. A saját temetésére vonatkozó rendelkezéseken kívül – ezekről alább külön is szó lesz – meghagyta a végrehajtóknak, hogy osszák szét „Istennek felajánlott" ruháit a „jámbor asszonyok, szüzek és árvák között".[929] Csak azok a darabok képeztek kivételt, amelyeket szintén a végrendeletbe foglaltan egyes, pontosan meghatározott személyre hagyott, ami a hagyatéki leltár tanúsága szerint meg is valósult. Éppenséggel ez utóbbi cselekedete az, amely egy nagyon erős személyes kötődést fejez ki, számára különösen kedves emberek irányában.

Klemencia eltérő összegeket hagyott különböző szerzetesi közösségekre és karitatív intézményekre, így például a nápolyi várbéli Szent Péter domonkos apácakolostornak, a domonkosok és ferencesek rendi nagykáptalanjának költségeire. A remete rendek – Szent Ágoston remetéi és a karmeliták – sem maradtak ki az adományozásokból, ahogy több

[921] ANF L 611, nr. 8, 13, 23; LE GRAND 1899. XXIII; ALLIROT 2010. 333. *Chronique parisienne anonyme* 102–103 (1325!).

[922] Az itt következő intézkedések részleteire ld. a „Az utolsó évek: felkészülés az elmúlásra" fejezetet.

[923] Függelék F–3a.3.

[924] Függelék F–7.4, F–5, nr. 81.

[925] Vö. BERNOIS 1979. 37, 475–476. nr. XI. (1317!)

[926] Függelék F–5, nr. 4.

[927] Függelék F–5, nr. 5–6.

[928] ANF K 42, nr. 8b, 8a, 9.

[929] Függelék F–7.1, 7.3, 7.5, F–5, nr. 46.

más közösség sem (a Val des Écoliers és a karthauzi testvérek), vagy a karitatív intézmények (a vakok ellátására szakosodott intézmény), begina közösségek, számos ispotály és betegápoló intézmény. Az e célra rendelt összegek területi megoszlása itt is szépen lefedi az özvegyi járandóságot biztosító területeket: Párizst, Montargis-t, Beaugency-t, Corbeil-t és Nemours-t. Az adományok kétségkívül Párizsban sűrűsödnek, ám itt is egy szűkebb régióban koncentrálódnak, mégpedig az özvegy királyné itteni rezidenciája, a Temple környékén a mai 4., 5., 6., 7. és 12. kerületben.[930]

A hagyaték felosztásának néhány eleme legalább annyira tanúskodik Klemencia ájtatosságáról, mint annak személyes jellegéről. Minden bizonnyal a tárgyakhoz fűződő személyes kötődés is meghatározó volt abban, hogy Toulouse-i Szent Lajos, illetve a Tizenegyezer Szűz ereklyetartókat éppen a királyra és a királynére hagyományozta. Más kérdés, hogy az utóbbi darab valószínűleg befejezetlen maradt.[931] Klemencia egy a Szűzanyát ábrázoló szárnyasoltárt hagyott nővérére, Beatrix vienne-i dauphine-ra.[932] Gyóntatója egy az Angyali üdvözletet ábrázoló tabernákulumot kapott,[933] míg az özvegy királyné sógornője, szintén Beatrix, Keresztelő Szent János relikviáriumát[934]. Bari Szent-Miklós-egyházának 1362. évi leltára szerint Klemencia egy ezüst szobrot hagyott a közösségre.[935]

A tárgyak mellett néhány további rendelkezés is a vallásosság személyes jegyeit emelik ki, világítják meg. Klemencia több alkalommal is nyíltan kifejezésre juttatta erős kötődését a prédikáló testvérek rendjéhez. 1318 és 1321 között az Aix-en-Provence-ban létesült Notre-Dame de Nazareth domonkos apácáinak vendégszeretetét élvezte. Párizsba visszatérve cseppet sem lanyhult ez a kötődés: az elmúlásra való felkészülést szolgáló intézkedések bővelkednek a domonkos fráterek és sororok iránti elköteleződésben. Az özvegy királyné meghagyta, hogy testét a párizsi Jakobinusoknál, szívét pedig a provence-

[930] Függelék F–5, nr. 47–73. Vö. Függelék F–11.2b!

[931] A személyes kötődést itt is, ahogy arról már szó esett a birtokos névmás nyomatékosította. Függelék F–5, nr. 74–75; PROCTOR-TIFFANY 2019. 126–137.

[932] Függelék F–5, nr. 10.

[933] Függelék F–5, nr. 11.

[934] Függelék F–5, nr. 12.

[935] A hagyatéki leltárba felvett egyéb tárgyak (egy kehely és egy paténa) eredete is vitatott: tekinthetjük úgy is, mint X. Lajos kizárólagos ajándékát (hiszen címere rajta volt a tárgyakon), amelyet még Klemenciával kötött házassága előtt készíttettek el. Ugyanakkor az sem kizárt, hogy a királyi pár együttesen, avagy az özvegy királyné adományozta a bari egyháznak férje halála után. PROCTOR-TIFFANY 2019. 127–128.

i domonkos nővéreknél helyezzék örök nyugalomra.[936] 1316 szeptemberében sikeresen folyamodott a pápához, hogy azoknak, akik részt vesznek bűnvallásán és gyónásán 100 napi búcsúban részesüljenek.[937]

A természetes módon magának utat törő személyes vallásosság mellett Klemencia összetett identitásának egy másik fontos eleme is kirajzolódik. A már említett kegytárgyak az özvegy királynétól minden esetben valamely dinasztikus rokonhoz kerültek, legyen szó saját nővéréről, sógornőjéről, a burgund hercegi családról vagy éppen a Valois-król. Még maga Jacobus de Corvo is bizonyos értelemben a magyarországi Anjoukat, Klemencia fivérét, Károlyt testesítette meg, akivel X. Lajos özvegye kapcsolatban maradt, legalábbis az 1322., 1323. és 1325. évi levelek erről tanúskodnak.[938] A különleges, nagy értékű és egyúttal leginkább személyes kötődést kifejező tárgyak családon belüli „leszármaztatása" ugyanakkor világossá teszik, hogy a hagyaték felosztásában a dinasztia elsőbbséget élvezett.

---

[936] Függelék F–1, nr. 1.

[937] Lyon, 1316. szeptember 9.: LC J XXIII I. nr. 883.

[938] 1322-ben XXII. János megpróbálta Jacobust a zágrábi püspöki székbe juttatni. A magyar király, I. Károly ellenezte a pápai kinevezést, és saját jelöltjének, Kaboli Lászlónak kívánta juttatni az egyházmegyét. Vö. THEINER I. 481; AOklt VI. nr. 741–748, 762, 831; FRAKNÓI 1895. 50–51. 1323. december 18-án a pápa ismételten a király figyelmébe ajánlotta Jacobust, hogy az ekképp ténylegesen is elnyerhesse Zágráb kormányzatát. XXII. János megjegyezte, hogy e főpap, Klemencia gyóntatója révén ismeri a magyarországi helyzetet. THEINER I. 495; AOklt. VII. nr. 668. A magyar szakirodalom itt általában XXII. János 1325. július 15-én Klemenciához intézett levelére hagyatkozik. CSUKOVITS 2012. 113; MALÉTH 2020. 42, 137, 156, 178, 1115. jegyzet, Adattár nr. 78; ASV Reg. Vat. 113, fol. 15r; LSC J XXII (France) III. nr. 2542; THEINER I. 500.: „*Licet venerabilem fratrem nostrum Iacobum episcopum Zagrabiensem disposuissemus pro certis negotiis ad partes regni Ungariae destinare, postmodum tamen considerantes quod idem episcopus erat tuis obsequiis multipliciter opportunus, ad tue celsitudinis instantiam aliter super hoc ordinantes, ipsum episcopum tue salutis et honoris fervidum zelatorem, ad te cum nostre benedictionis gratia remittimus* [...]". A pápa tehát először úgy döntött, hogy Jacobust Magyarországra küldi bizonyos tárgyalások végett, majd pedig visszaküldte Klemenciához. Mivel a pápai levél nem túl részletgazdag – még a tárgyalások tartalmát sem említi –, így csak óvatos következtetéseket lehet levonni. Jacobus valószínűleg azért jött volna a Magyar Királyságba, hogy elfoglalja püspöki székét, de hiába, mert a pápa visszaküldte az özvegy királynéhoz. A levél megfogalmazása azt sejteti, hogy maga Jacobus nem jutott el Magyarországra. Egy 1325. március 3-án kelt oklevél mintha ezt támasztaná alá. A zágrábi prépost és a káptalan arra kérte az esztergomi káptalant, hogy írják át IV. László 1273. évi privilégiumát, amely Medvevár visszaadásáról rendelkezett. Ilyen horderejű, a püspököt személyesen is érintő ügyben mindenesetre feltűnő az egyházmegye főpásztorának a hiánya, ami akár abból is adódhat, hogy Jacobus el sem jutott ide. Vö. MNL DL 107696; AOklt IX. nr. 84.

Klemencia életének harmincöt esztendeje egyszerre sző át és egyesít legalább három régiót és ugyanennyi dinasztiát. A név utal elsőként az összetett identitásra. A közvélemény úgy tartja, hogy Magyarországi Klemenciának nevezték. Vajon a korabeli források alátámasztják ezt a véleményt? Eltekintve néhány elbeszélő forrástól, amelyek megemlítik, hogy a (címzetes) magyar király, Martell Károly leánya volt, Klemenciát férje, X. Lajos jogán mint Franciaország és Navarra királynéja emlegették. Azok a krónikások, amelyek utaltak leszármazására, elvétve emeltek ki „magyar" jelleget, így az nem is válhatott amolyan megkülönböztető genealógiai „védjeggyé".[939] És mégis, az özvegy királyné pecsétjén, valamint a hagyatéki leltárban lajstromba vette számos tárgyon feltűnik a magyar királyi címer. Az Árpádok vágásos pajzscímere elég korán felbukkan, nevezetesen az V. Fülöppel 1317. augusztus 15-én kötött egyezségre függesztett királynéi pecséten. Körirata szerint Klemencia „Franciaország és Navarra királynéja" volt. A második elem sem volt puszta frázis, X. Lajos hitvese élethossziglan megkapta a cím viselésének a jogát. A pecsétképen szereplő címerek a Capetingek Francia Királyságára, valamint a nápolyi és a magyar Anjoukra is utalnak a liliomos címer formájában.[940] Az oklevélre[941] függesztett királyi pecsét a valós politikai helyzetet tükrözte: V. Fülöp ugyanis így is kifejezésre juttatta, hogy ő Navarra királya, miután kétségbe vonta X. Lajos leánya, Burgundiai Margit törvényes származását, és miután visszafogadta a „Tour de Nesle-i esetben" szintén érintett Burgundiai I. Johannát, ez utóbbi navarrai királyné lett.

Az ingóságok között a Magyar Királyságra utaló ikonográfiai elemek vannak túlsúlyban: összesen 14 áll szemben a Franciaországra (10) és Navarrára (1) utaló referenciákkal.[942] Legtöbbször egyszerre fordulnak elő, vagy a magyar és francia, vagy a francia és a navarrai szerepelnek együtt. Az érintett tárgyak első csoportja ötvösmunkákból, ékszerekből, bútorból, edényekből, és egy kegytárgyból áll, és ugyancsak ötvösremeken szerepel együtt Franciaország és Navarra címere. Csupán két brosson található meg Franciaország címere, a Magyar Királyságé a Keresztelő Szent-János ereklyetartón, ágyneműkön (ezen belül az ágymennyezet takaróin), egy fülbevalón, öveken és egy nyeregtakarón volt fellelhető. Ezek a tárgyak leginkább a dinasztikus identitás reprezentációját szolgálták. Az

[939] Függelék F–1a.

[940] ANF J 1036, nr. 7 és J 1044, nr. 22. Függelék F–3b.a, 3b.b.

[941] Függelék F–3a.1.

[942] Függelék F–6 = F–8, nr. 34, 57, 85, 87, 101, 115–117, 319, 334, 391–393, 469 (Magyarország); 22, 34, 57, 60, 85, 101, 104, 115–117 (Franciaország); 104 (Navarra).

ékszerek, az edények ugyanis elengedhetetlen kellékei voltak az udvari ceremóniáknak, képi hátteret biztosítottak az özvegy királyné nyilvános szerepléseihez. Az 1320-as években ugyan egyre ritkuló közszereplési alkalmak, amelyek a helyszínt tekintve kívül esetek Klemencia udvarain és rezidenciáin, jó lehetőséget teremtettek arra, hogy az özvegy királyné identitását vizuális eszközökkel fejezzék ki, amikor a körmenetre,[943] vagy egy ispotály alapítására[944] odasereglett tömeg kíváncsi szemei előtt elhaladt. Az a tény, hogy a reprezentatív elemek többsége a Francia Királyság és Magyarország irányába mutat, arra utal, hogy a „befogadó, Capeting dinasztia" mellett Klemencia megőrizte az Anjouk „öröklött dinasztikus hagyományát", akik fenntartották magyarországi trónigényüket, és amely éppen akkor valósult meg, amikor helyzetük Franciaországban is megerősödött. Felettébb valószínű, hogy ez az Anjou identitás éppen a provence-i évek (1318–1321) alatt erősödött meg ismét, amikor a nápolyi udvarhoz, és különösen I. Róberthez, Sanciához és Magyarországi Máriához fűződő kapcsolatok az intenzitás új, magasabb fokozatába kerültek.[945] Ez a kötődés tárgyiasult abban a kehelyben, amelyet talán éppen az özvegy királyné küldött a bari Szent Miklós-egyháznak, amely közösség iránt Anjou II. Károly igen nagy érdeklődést mutatott,[946] nem beszélve Magyarországi Máriáról[947]. Róbert még Klemencia életének alkonyán is feltűnik: 1328. január 25-én XXII. János kérte az özvegy királynét, hogy szívélyesen fogadja és lássa el utasításokkal Róbert követeit, Bulgarus de Tholetanót, és Robertus de Ponciacót.[948] Magyarországi Mária

[943] Függelék F–1a, nr. 13; PROCTOR-TIFFANY 2019. 112–119, 122–125.

[944] Az írott források esetében értelemszerűen nincs, vagy sokkal kisebb a vizuális közönség. Itt csak utalnék arra, hogy 1326-ban Klemencia személyesen vett részt a párizsi ispotály (Hôtel-Dieu) alapkőletételénél. Függelék F–1a, nr. 14 és 14bis. Az esemény utat talált a levéltári forrásokba is: ANF L 611, nr. 8, 13, 23. Vö. LE GRAND 1899. XXIII; ALLIROT 2010. 333.

[945] A dinasztia hatalmát, jelentőségét kifejezni hivatott alapításokra, építkezésekre számos példát találunk (Nápoly: San Pietro a Castello domonkos és Corpus Christi klarissza apácakolostor, Castelnuovo, új székesegyház, I. Károly, II. Károly, Martell Károly és Habsburg Klemencia síremléke, Aix-en-Provence-ban: Notre-Dame de Nazareth domonkos, Nativitas klarissza apácakolostorok), amelyek lényegében az Anjou I. és II. Károly uralkodása idején kibontakozó hatalmi reprezentációs politika szerves részét képezték, természetesen teret hagyva az egyéni kötődések kifejeződésének is. A téma kiváló összefoglalását adja VITOLO 2016. 110–112. Ld. még: LUCHERINI 2013. 354–358; PROKOPP – HORVÁTH 2014. 31-35.

[946] PROCTOR-TIFFANY 2019. 126–128.

[947] 20 unciát hagyott Szent Miklós ezüst szobrának („ymago") elkészítésére, illetve arra, hogy Bariba kerüljön. MDEA I. 260, nr. 287. Magyarországi Mária mecénás szerepére ld. CLEAR 2004.

[948] AAV Reg. Vat. 114, fol. 319r; LSC J XXII (France) IV. nr. 3459, 3460.

szintén fontos összekötő kapocs. Az ő hatásának tudható be a nápolyi domonkos apácáknak tett 40 livre értékű adomány a végrendeletben.[949] A Szent Péter oltalma alatt álló közösség fogadta be 1300-ban Magyarországi Mária húgát, Erzsébetet.[950] Klemencia ide vonatkozó adománya[951] is csak így érthető meg, és egyértelműen a dinasztikus kötődés és emlékezet kifejeződése volt. Az özvegy francia királyné nagyanyjának, Máriának a hagyatéka szintén számos dinasztikus kötődést kifejező elemet tartalmaz, amelyek azután ugyancsak dinasztikus rokonokhoz – közülük éppen Klemenciához és nővéréhez, Beatrixhoz – kerültek az örökhagyó szándékainak megfelelően.[952] Ebben pedig egy másik rokon, Károly, Calabria hercege, I. Róbert nápolyi király fia segédkezett.[953] II. Károly özvegyének mecénási tevékenységét teljesen átszövi a Nápolyra és Magyarországra utaló Anjou dinasztikus kötődés. A már említett Assisi bazilikájának altemplomát díszítő képciklus mellett a nápolyi Santa Maria di Donnaregina klarissza templom szentélyének boltozatán látható Anjou és Árpádházi címer, illetve a magyar szent királyok és szent életű hercegnők ábrázolása szolgálhat jól látható bizonyítékul. De ugyanakkor megjelenik IX. (Szent) Lajos és Toulouse-i Szent Lajos alakja is, ami mintegy kiegészíti ezt a dinasztikus kötődést az Capetingek irányába.[954]

Felállítható-e mindezek után valamiféle fontossági sorrend Klemencia dinasztikus identitásai között? Azok a tárgyak, amelyeken a francia és a magyar uralkodói dinasztia együtt szerepel (összesen 7 alkalommal) mind az udvari reprezentáció kellékei voltak. Valamennyit a Temple-ban vették lajstromba, ékszerek, edények teszik ki ezt a csoportot, amelyet részben VI. Fülöp, részben kereskedők (Pierre de Neelle, Guillaume le Flament)

[949] Függelék F–5, nr. 47. Magyarországi Mária maga is adakozott ennek az intézménynek: MDEA I. 260, nr. 287.

[950] MDEA I. 154, 171, 175, 178; KLANICZAY 2000. 248; PROKOPP – HORVÁTH 2014. 63.

[951] Függelék F–5, nr. 47.

[952] PROKOPP – HORVÁTH 2014. 63–65.

[953] MDEA I. 230–231. Klemenciának egy aranygyűrű drágakövekkel, Beatrixnak pedig egy olvasó (rózsafűzér) és IX. (Szent) Lajos zsoltároskönyve jutott. A hagyatékban sok a magyarországi kötődés. Példaként említhető egy ékkövekkel díszített arany gyűrű, egy nagy korona, amelyet V. Istvántól kapott, egy gálya alakú nagy edény és egy kis hajó formájú sótartó magyar címerrel, egy dossale magyar címerrel, valamint liturgikus öltözékek, ez utóbbiakat Mária a pannonhalmi bencésekre hagyta. Uo. 230–231, 233–234, 244. 252, 255.

[954] PROKOPP – HORVÁTH 2014. 53–58, és 114–118. kép

vettek meg,[955] és nincs közöttük egy olyan tárgy sem, amelyről Klemencia külön, tételesen rendelkezett volna végakaratában. Más a helyzet azokkal a tárgyakkal, ahol csak Franciaország reprezentációja szerepel. Két ékszert az özvegy királyné I. Bourbon Lajosra hagyott,[956] és csak egy akadt – egy kanál – amelyet egy igen aktív, ám Klemencia személyes kapcsolatai iránt érdektelen kereskedő vásárolt meg.[957] Ahol csak Magyarország jelenik meg, a jelek sokkal erősebbek. Az özvegy királyné a Keresztelő Szent János ereklyetartó szobrocskát sógornőjére, Beatrixre vienne-i dauphine-ra hagyta, ezzel is jelezve, hogy e tartomány a dinasztikus identitás egyik vektora.[958] A többi hasonló tárgy a végrendelet végrehajtóihoz és kereskedőkhöz kerültek.[959] A dinasztikus identitás kifejezésének talán legerősebb eleme is ebben a csoportban lelhető fel. Arról a baldachin takaróról van szó, amelyet Klemencia meghagyására „az Úrnő sírjára kellett teríteni"; itt teljesen nyilvánvaló a szándék: Klemencia még halálában is a(z egyik) dinasztikus identitását kívánta ország-világ előtt kifejezni.[960]

Az özvegy királyné által létesített kegyes alapítványok nagy részének az volt a feladata, hogy fenntartsa elhunyt szerettei – X. Lajos és fia, I. János – emlékezetét, ám az alaposabb vizsgálat fényt derített más fontos elemekre is. A már említett rendelkezések mellett, ne feledkezzünk meg arról a XXII. Jánoshoz intézett 1316. november 25-i, vagyis fia halálának szinte másnapján kelt kérvényéről sem, amelyben Klemencia 20 napi búcsút kért mindazoknak, akik I. János lelkiüdvéért imádkoznak.[961] A szívét befogadó síremlék és az Anjou I. Károlyra utaló epitaphium a párizsi Jakobinusok templomában, a Saint-Denis-ben létesített misealapítvány nem csupán személyes indíttatást fejezett ki, hanem az Anjouk

[955] Függelék F–6, nr. 104–179, 192–197, 439.

[956] Függelék F–5, nr. 76, 77 = Függelék F–6, nr. 21, 22.

[957] Függelék F–6, nr. 104.

[958] Függelék F–5, nr. 12. = Függelék F–6, nr. 87.

[959] Függelék F–6, nr. 334, 391–393, 469.

[960] Függelék F–6 = F–8, nr. 319.

[961] AAV Reg. Vat. 109, fol. 6v; LSC J XXII (France) I. nr. 68, 69. Jacobus de Corvo, Klemencia gyóntatója tudatta XXII. Jánossal azt, hogy az özvegy királyné felépült, illetve arról, hogy november 13-án megszülte gyermekét. A pápa valószínűleg egy héttel az esemény után (november 20.) 20 napnyi búcsút engedélyezett. Ebben az esetben nem beszélhetünk tulajdonképpeni folyamodványról, hiszen a pápa maga döntött, még Klemencia szupplikációját megelőzőleg, bizonyára személyes indíttatásból. AAV Reg. Vat. 109, fol. 39 v, 110/2, fol. 44 v; LSC J XXII (France) I. nr. 63.

és a Capetingek dinasztikus emlékezetének ápolását is szolgálták.[962] És ne feledkezzünk meg a Tours-ban Szent Márton, a Capeting dinasztia védőszentjének kultuszát támogató alapítványáról sem, amelyet 1327-ben létesített.[963] A különböző dinasztiákból származó személyek és kultuszhelyek összekapcsolása, elegyítése azt eredményezi, hogy elemeik Klemencia esetében létrehozzák a *dinasztikus identitás integrációját*, amelyben az eltérő alkotóelemek hangsúlyossága egyszerre dinamikus és változó.

Ez az identitás legalább annyira építkezett a Capeting királynékra jellemző „kötelező" elemekre, mint a nápolyi Anjouk dinasztikus propagandájára, akik nem kívántak egyetlen olyan lehetőséget sem elszalasztani, amellyel kifejezhették, hogy ők maguk is a Capeting „szentek nemzetségébe" tartoznak, és az Árpádok szintén „szent gyökeréből" sarjadnak. Nem férhet kétség ahhoz, hogy I. Róbert számára milyen fontos volt testvére, Toulouse-i Szent Lajos, ő maga számos alkalommal felhasználta a szent életű püspök közbenjárását a hatalom törvényes öröklésének kifejezésének szimbolikus eszközeként. A szentté avatási eljárás megkülönböztetett helyet foglalt el a királyi hatalom propagandájában,[964] ami többek között azoknak az ereklyetartóknak az elkészíttetésében öltött testet – kétségkívül Sanciával közös elhatározásból –, amelyek a szent kultuszának előmozdítását szolgálták, immár elég nagy számban a 14. század elején, és amelyek közül egyes darabok éppen Klemenciához kerültek. I. Róbert kegyes cselekedetei révén nem csupán az első Anjou-ház legitimitását, a frissen alapított dinasztia szentségét tudta megerősíteni, de egyúttal kétségtelen, félreérthetetlen utalást is tett a szentéletű ős, IX. (Szent) Lajos személyére is.[965] Sőt ez utóbbi szentté avatásának megszervezésében is oroszlánrészt vállalt oldalági dinasztiát alapító öccse, Anjou I. Károly, aki ezzel nyilvánvalóan egy szintre kívánta helyezni saját családját az európai dinasztiák között.[966]

---

[962] Vö. FERRÉ 2016. 237–239; PROCTOR-TIFFANY 2019. 24–29.

[963] Függelék F–3a.3.

[964] KLANICZAY 2000. 249–250, 251.

[965] BOYER 2003. 33–37.

[966] KLANICZAY 2000. 245. A kultuszt azonban majd igazán a szent király unokája, IV. (Szép) Fülöp virágoztatta fel: aktív szereplője volt a szentté avatási pernek, és több olyan intézményt is alapított, illetve támogatott, amely ezt segítette elő (poissy-i domonkos apácakolostor, klarissza rendház Moncelben, Mont-Saint Louis karthauzi rendház és Royallieu viktorinus közösség). Uo. 245–246. A *beata stirps* hangsúlyozása politikailag is rendkívül kifizetődő volt IV. Fülöp számára, aki így ellensúlyozni tudta az uralkodására árnyékot vető eseményeket. DUCH 2019. 330.

A másik összetevő talán nem ennyire nyilvánvaló. Lérins egyik szerzetese, aki egyúttal trubadúrként is tevékenykedett, Raymond Féraud (provanszál nyelven Raimond Feraut) az, aki mintegy hidat vert Magyarország irányába. Felettébb beszédes az, hogy Szent Honoratusról írt életrajzát (*Vie de saint Honorat*) éppen Magyarországi Máriának ajánlotta, de ennél is tovább megy: átveszi azt a toposzt, miszerint Honoratus Nagy Károly barátja volt, és bizton állítja, hogy Magyarországon született, és abból a családból származott, amelyből Mária is.[967] A provence-i ferences teológus, François Meyronnes még messzebbre merészkedik, amikor arról értekezik a szent életű toulouse-i püspök életéről szóló sermójában, hogy a „atyai oldalról a szentek nemzetségéből" származik, másik oldalról pedig a magyar király, Szent István utódaitól. Az Árpádok itt mint szentekből álló dinasztia jelenik meg, amely „Szent István, László és Imre" törzséből sarjadt ki, nem mellőzve a türingiai Szent Erzsébetet sem, hiszen ő is annak a családnak a tagja, amelyből Toulouse-i Szent Lajos anyja is származik.[968] A hivatkozott személyek egytől-egyik szimbolikus alakok: Imre, István korán meghalt fia, az önmegtartóztatás ideálja, László, aki éppen felmenőit avattatta szenté uralkodásának legitimációját biztosítandó az általa a trónról letaszított Salamonnal szemben. Szent Erzsébet, II. András leánya pedig igen nagy tekintélyt biztosítottak az Árpádoknak az európai királyi dinasztiák körében, a ferences eszmeiséget megtestesítő a szent életű hercegnőként.[969] A szentek ilyetén összekapcsolása – Szent István, Imre, László, Erzsébet és Toulouse-i Szent Lajos – nem maradt papíron: Erzsébet anyakirályné, I. Károly özvegyének 1343–1344. évi itáliai útján éppen e szentek ábrázolásával díszített *dossalé*t adományozott a római Szent Péter székesegyháznak, sőt elősegítette Szent László kultuszának itáliai terjedését is.[970]
Ezeknek az elemeknek az együttes jelenléte Klemencia esetében cseppet sem meglepő. A nápolyi hercegnő – szimbolikusan az utazóládáiban – vitte magával Franciaországba az Anjouk dinasztikus identitásának kifejezését szolgáló meglehetősen komplex program

[967] BOYER 2003. 35.

[968] BOYER 2003. 35; Klaniczay 2000. 250.

[969] KLANICZAY 1990; KLANICZAY 2000. 240–266; KLANICZAY 2002. 295–331.

[970] KLANICZAY 2000. 268, 270–271. Ide kapcsolható, bár az azonosítási viták övezik Assisi alsó templomának egyes freskódíszei, amelyeken egyes kutatók Toulouse-i Szent Lajos, Szent Erzsébet, (Szent) Margit, Szent István, Imre és László alakját vélik felfedezni. Uo. 258–259. A képciklust a már említett Simone Martini készítette, megrendelője pedig Magyarországi Mária volt. Az ugyanitt megtalálható Szent Márton-kápolna díszítése szintén Magyarország irányába mutat. PROKOPP – HORVÁTH 2014. 48–51.

elemeit. Úgy tűnik, hogy nem ezek a ládák váltak a hajótörés martalékaivá, és így tartalma beépülhetett abba a reprezentációs kelléktárba, amely egyszerre fejezte ki a Capetingek és az Árpádok dinasztiájához tartozást. A francia király hitvese, aki nem sokkal később megözvegyült, ezt a programot Capeting elemekkel egészítette ki, megőrizve a nápolyi örökséget, amely különösen jelentős megerősítést kapott provence-i tartózkodása idején (1318–1321).

Ál/arc: személyes kötődések a toposzok mögött

A személyes tényezők megjelennek az identitásképző elemek között, azokkal a személyekkel kapcsolatban, akik Klemencia életében többé-kevésbé aktív szerepet játszottak. Az összetett identitás által megkövetelt intézkedések közötti preferenciákat legalább annyira befolyásolták személyes elhatározások, mint konvencionális elvárások. Klemencia különös gondot fordított arra, hogy bensőséges kapcsolatai hagyatéka felosztásában is kifejezést nyerjenek. A személyes és dinasztikus kötődést kifejező értékes tárgyak (ereklyetartók, kegytárgyak és ékszerek) a királyi családhoz (VI. Valois Fülöp, Burgundiai Johanna, Évreux-i Johanna, III. Róbert, Beaumont grófja, Valois Lajos, Alençon grófja, I. Bourbon Lajos), illetve a dauphinéi rokonság (nővére, Beatrix, fia, II. Humbert, illetve sógornője, Beatrix) kezére kerültek.[971] Nem hiányoznak azok sem, akik iránt az özvegy királyné megkülönböztetett figyelme irányult: gyóntatója, Jacobus de Corvo,[972] keresztlányai és keresztfiai, vagyis a Druget és a Nanteuil család tagjai,[973] nem feledkezve meg a végrendelet egyes végrehajtóiról (Pierre des Essars, Guillaume Fourques, François de Montfaucon, Jean de la Fresnaie, Nicolas de Cailloue), az udvarhölgyekről (Agnès de Boulogne, Jeanne de Lorris, Marguerite de Nanteuil, Pasqua de Bononensi, Ysabeau de Til) és néhány szolgálókról (Jeanette a mosónő, anyja Mária, Eustace a szűcs) sem, akik mind viszonylag magas összegeket vagy személyes jellegű tárgyakat kaptak.[974]

A Drugeteket leszámítva, akik minden bizonnyal már Klemencia mellett voltak a Nápolyból Franciaországba vezető úton is, ezek a személyek mind az 1320-as években tűnnek fel először. Mások is meghatározó befolyással bírtak, igaz ez a csoport csekélyebb

[971] Függelék F–5, nr. 10, 12, 74, 76, 77, 78, 79 = Függelék F–6, nr. 89, 87, 86, 21, 22, 20, 1.

[972] Függelék F–5, nr. 11 = Függelék F–6, nr. 88.

[973] Függelék F–10.

[974] A személyekre ld. Függelék F–9 és F–10. Azoknak a neve, akik a tárgyakhoz hozzájutottak, vagy megvásárolták, a Függelék F–8 táblázat utolsó oszlopában olvasható.

létszámú, legyen szó az ifjú nápolyi hercegnőről, vagy később a francia királynéról, majd özvegyről. Klemencia szülei korán meghaltak, éppen ezért nagyanyja, Magyarországi Mária vette a szárnyai alá. Az évek során igen bensőséges viszont alakult ki közte és Klemencia között, erről árulkodik XXII. János egy 1318-as levele, amely hosszú évekkel azután kelt, hogy Klemencia hajója vitorlát bontott a nápolyi kikötőben. A pápa arra buzdította Máriát, hogy látogassa meg X. Lajos Notre-Dame de Nazareth domonkos apácáinál időző özvegyét és „mint anya" nyújtson vígaszt Klemenciának.[975] A hely szimbolikus jelentőségű: Magyarországi Mária végrendeletében 15 uncia aranyat hagyott az apácaközösségre.[976] A Provence-ban töltött évek lehetőséget teremtettek arra, hogy az özvegy királyné felújítsa kapcsolatait nápolyi rokonaival. Toulouse-i Szent Lajos maradványainak átszállítása Marseille-be (1319. november 8.) azzal kecsegtetett, hogy Klemencia viszontláthatja I. Róbertet, Mallorcai Sanciát és Magyarországi Máriát. Kedvező pillanat volt arra, hogy a személyes találkozó révén élettel teljenek meg a kapcsolatok, de arra is, a személyes kötődéseket kifejező ereklyék is gazdát cseréljenek. Sancia, „madame de Sezile" valószínűleg ekkor adta Klemenciának azt a Szűzanyát ábrázoló szárnyasoltárt, amelyet azután az özvegy királyné végrendeletében nővérére, Beatrixra hagyott.[977] A találkozó, a közös esemény és élmény indította Klemenciát arra, hogy maga is rendeljen egy Toulouse-i Szent Lajos relikviáriumot, amely azután végintézkedése szerint VI. Fülöphöz került.[978]

Amikor Klemencia elhagyta Párizst, és Provence felé vette útját, felkereste Avignonban a frissen megválasztott XXII. Jánost, aki illően fogadta a néhai X. Lajos özvegyét. Klemencia franciaországi éveire a második avignoni pápával meglehetősen szoros viszony is rányomja a bélyegét. A kapcsolat minden bizonnyal Jacques Duèse pályafutásának „nápolyi epizódjára" megy vissza. Az 1289-től ott töltött évtized, amikor II. (Sánta) Károly szolgálatában állt titkárként (majd 1308-tól) kancellárként,[979] lehetett a kiindulópontja annak a bensőséges baráti viszonynak, amely Klemencia és V. Kelemen utóda között kialakult. Az első avignoni pápa hűséges embere 1310-ben telepedett le az új székvárosban, két évvel később bíboros lett, és ha nem is könnyen, de 1316 őszén elnyerte

[975] LSC J XXII (France) I. nr. 779. Vö. MOLLAT 1912. 68.

[976] MDEA I. 260, nr. 287.

[977] Függelék F–5, nr. 10, Függelék F–6, nr. 89. Vö. HUFFELMANN 1911. 7–8; DIDIER-ROCHE 2015. 19.

[978] Függelék F–5, nr. 74 = Függelék F–6, nr. 86; HUFFELMANN 1911. 60–62.

[979] ZUTSCHI 2008. 658.

a pápai tiarát.[980] Az időpont szimbolikus: november egyszerre hozta meg Duèse-nek a hőn áhított választást, és hozott újabb megpróbáltatást Klemencia számára: férje elhunytát követően fia is meghalt, és özvegyi járandósága is rendezetlen volt, nem beszélve azokról a konfliktusokról, amelyek V. Fülöppel állították szembe. X. Lajos utószülött fia a János nevet kapta, ami felettébb nagy jelentőségű, ugyanis ennek a névnek nem volt semmilyen hagyománya a Capeting uralkodóknál, de a nápolyi Anjouknál sem. Ez csak a pápa és az özvegy királyné közötti kapcsolat szilárdságával és bensőséges jellegével magyarázható, ami minden bizonnyal az ekkor már évtizedes barátságon alapult. Leginkább XXII. János volt az, aki Klemenciát férje és fia halála után támogatta. Aggodalmát fejezte ki I. János halála miatt,[981] és igyekezett szavaival csillapítani a Klemenciát gyötrő váltólázat.[982] Valois Károlyt is arra bíztatta, hogy segítse az özvegy királynét.[983] Sőt, a pápa 20 nap búcsút hirdetett mindazoknak, akik X. Lajos utószületett fiáért imádkoznak.[984] Az özvegy királyné és V. Fülöp konfliktusa megnehezítette Klemencia özvegyi járandóságának konszolidációját. A pápa több alkalommal is közvetítőként lépett fel annak érdekében, hogy a helyzet rendeződjön. Eleinte arról kellett meggyőznie Klemenciát, hogy hagyjon fel a politikai csatározásokkal,[985] majd a pápa közbenjárt az özvegy királyné Bardi kereskedő- és bankházzal szembeni tartozásának rendezésében is.[986] XXII. János aktív

[980] FAVIER 2006. 121–123. 1300. szeptember 5-én az akkor még fréjus-i püspök, ill. Vilmos embruni érsek jártak el és hoztak ítéletet Geoffroy gapi püspök és János gapi gróf ügyében. Ez utóbbi Klemencia testvérének, Beatrixnak a férje volt. RD III. nr. 15621.

[981] AAV Reg. Vat. 109, fol. 6v; LSC J XXII (France) I. nr. 81.

[982] AAV Reg. Vat. 109, fol. 6r–v; LSC J XXII (France) I. nr. 43. Vö. AAV Reg. Vat. 109, fol. 225r; LSC J XXII (France) I. nr. 1172.

[983] AAV Reg. Vat. 110/1, fol. 8v; LSC J XXII (France) I. nr. 78.; AAV Reg. Vat. 110/1, fol. 71v; LSC J XXII (France) I. nr. 1174; AAV Reg. Vat. 110/2, fol. 45 v; LSC J XXII (France) I. nr. 1202; AAV Reg. Vat. 110/2, fol. 45 v; LSC J XXII (France) I. nr. 1203.

[984] AAV Reg. Vat. 109, fol. 6v; LSC J XXII (France) I. nr. 8.

[985] XXII. János óva intette Klemenciát attól, hogy Artois-i Róbertet támogassa. Ld. a pápa 1316. november 17-i (AAV Reg. Vat. 109, fol. 10r; LSC J XXII (France) I. nr. 45.), 1316. november 17–24-i (AAV Reg. Vat. 109, fol. 15r; LSC J XXII (France) I. nr. 66.), 1317. szeptember 5–május 17. közötti (AAV Reg. Vat. 110/1, fol. 40v; LSC J XXII (France) I. nr. 231.), 1317. július 16-i (AAV Reg. Vat. 109, fol. 69v; LSC J XXII (France) I. nr. 317.) és 1317. szeptember 7-i leveleit (AAV Reg. Vat. 109, fol. 73r; LSC J XXII (France) I. nr. 293.).

[986] AAV Reg. Vat. 110/1, fol. 41r; LSC J XXII (France) I. nr. 232; AAV Reg. Vat. 110/2, fol. 36; LSC J XXII (France) I. nr. 964; AAV Reg. Vat. 109, fol. 232v; LSC J XXII (France) I. nr. 974; AAV Reg. Vat. 110/1, fol. 43v; LSC J XXII (France) I. nr. 975.

szerepet vállalt az özvegyi járandóság kiszolgáltatását célzó tárgyalásokban is: több alkalommal sürgette V. Fülöpöt,[987] követeket küldött, arra biztatta a királyi család tagjait, hogy ők is segítsék az egyezség létrehozását,[988] sőt arra is kísérletet tett a király és az özvegy királyné egyezségének a betartását biztosítsa[989]. Egy alkalommal még arra is gondja volt, hogy emlékeztesse Klemenciát: udvartartásában tisztes asszonyokkal vegye magát körbe,[990] ahogy arra is, hogy közvetítsen I. Gaston de Foix özvegye, Artois-i Johanna és árván maradt gyermekeik érdekében.[991]

1328 február eleje a Capetingek számára igen lesújtó volt, meghalt ugyanis IV. (Szép) Fülöp legkisebb fia, IV. (Szép) Károly is, és ezzel nyílttá vált a dinasztikus öröklődés kérdése. A politikai helyzet súlyosságára való tekintettel a pápa közvetítői szerepre kérte fel Klemenciát. Három héttel azután, hogy IV. (Szép) Károly jobblétre szenderült, arra kérte, hogy legyen a régens, Valois Fülöp segítségére és gyámolítsa az özvegyet, Évreux-i Johannát a gyász feldolgozása idején.[992] Nem sokkal azután pedig, hogy az első VI. Fülöp trónra emelkedett, XXII. János ismét Klemenciához fordult, hogy tolmácsolja üdvözletét új királynak, illőképpen fogadja őt, és erről értesítse I. Róbert követeit. A pápa nyilvánvalóan

[987] AAV Reg. Vat. 109, fol. 7v; LSC J XXII (France) I. nr. 60; AAV Reg. Vat. 109, fol. 220, c. 800; 110/2, fol. 15r; LSC J XXII (France) I. nr. 114; AAV Reg. Vat. 110/1, fol. 41r; LSC J XXII (France) I. nr. 232; AAV Reg. Vat. 110/1, fol. 45v; LSC J XXII (France) I. nr. 1201; AAV Reg. Vat. 110/1, fol. 46r; LSC J XXII (France) I. nr. 1211; AAV Reg. Vat. 110/1, fol. 46v; LSC J XXII (France) I. nr. 1213.

[988] Egy 1316. szeptember 14–19. közé datálható levélben a pápa Évreux-i Lajos és Károly, Marche grófja (a későbbi IV. Károly) segítségét kérte: AAV Reg. Vat. 109, fol. 7v; LSC J XXII (France) I. nr. 59, és egy másikban is, amelyet 1317. április 8-a és 1320 között intézett Bretagne-i Blankához, Artois-i Fülöp özvegyéhez, Évreux-i Lajos anyósához: AAV Reg. Vat. 109, fol. 35v; LSC J XXII (France) I. nr. 1017. 1318. január 18-án XXII. János tudatta Klemenciával, hogy tárgyalt a király követeivel, Mende és Laon püspökeivel, és visszaküldte hozzá gyóntatóját Jacobus de Corvót és Arnaldus de Saint-Genès bourges-i éneklőkanonokot. AAV Reg. Vat. 109, fol 112r, 110/2, fol. 42v; LSC J XXII (France) I. nr. 476.

[989] AAV Reg. Vat. 109, fol. 69v; LSC J XXII (France) I. nr. 318; AAV Reg. Vat. 109, fol. 82, c. 353; — Reg. Vat. 110/2, fol. 42; LSC J XXII (France) I. nr. 321; AAV Reg. Vat. 109, fol. 83r; LSC J XXII (France) I. nr. 360; LSC J XXII (France) I. nr. 361.

[990] AAV Reg. Vat. 109, fol. 107v, 110/2, fol. 42; LSC J XXII (France) I. nr. 574.

[991] AAV Reg. Vat. 110/2, fol. 33v; LSC J XXII (France) I. nr. 730.

[992] AAV Reg. Vat. 114, fol. 330r; LSC J XXII (France) IV. nr. 3491. Érdemes megjegyezni, hogy XXII. János ezzel azonos tartalmú leveleket küldött a dinasztia nagyjai számára. Uo. nr 3483, 3486–3492.

bízott a családi kötelékek erejében, ezzel is VI. Fülöpöt kívánta segíteni III. Edwarddal szemben.[993]

A pápa már 1316-tól kezdve igen aktívnak mutatkozott, ami még tovább fokozódott az özvegy királyné provence-i tartózkodása idején, és kapcsolatuk ezután sem lanyhult Klemencia hátralevő évei alatt sem. Kereken 90 kérvény maradt fenn a XXII. János pontifikátusának kezdetétől Klemencia halálának előestéjéig tartó közel másfél évtizedből. Az időpontok megint csak szimbolikus jelleggel bírnak. Az első szupplikáció 1316. szeptember 7-én kelt, míg az utolsó közvetlenül az özvegy királyné elhunyta előtt, 1328. október 9-én.[994] A folyamodványok megoszlása is jellemző. A legintenzívebb évek csökkenő sorrendben: 1316 (23), 1317 (13), 1322, 1328 (10), 1319, 1326 (7), 1327 (6), 1323, 1320 (4), 1318 (3), 1325 (2), 1324 (1), végül következik az 1321-es esztendő, amikor egyetlen kérvény sem érkezett Klemenciától.[995] Az özvegyi évek három periódusra bomlanak. A sort az első párizsi tartózkodás (1316–1318) nyitja meg, és a provence-i évek (1318–1321) folytatják, majd következik a harmadik, záró időszak, a második párizsi korszak (1321/1322–1328). Tegyük hozzá, hogy ez utóbbi során, amint arról már szó esett, Klemencia nem kizárólag Párizsban, hanem többi rezidenciáján is rendszeresen megfordult.

Az első és a harmadik időszak rendkívül gazdag kérvényekben, 90 szupplikációból 79 esik ezekre, szemben a provence-i évek szerény termésével (11). Ami az elsőt illeti, az 1316-os és 1317-es esztendők voltak a legtermékenyebbek (36 kérvény szemben az 1318-as év 3 kérelmével). Az özvegység harmadik éve (1318) átmeneti jellegű volt: Klemencia valamelyest stabilizálta már özvegyi járandóságát, de az V. Fülöppel szemben nézeteltérések arra kényszerítették, hogy Provence-ba vonuljon vissza, a pápa és nagybátyja segítségét keresve. Nem meglepő, hogy a kérvények száma 1319-ben újra emelkedni kezdett, hogy azután 1320-ban és főleg a rá következő évben szinte nullára csökkenjenek. Az itteni tartózkodás 1318 végén kezdődött Avignonban, majd Klemencia Aix-en-Provence-ban telepedett le, és csak 1319 novemberében mozdult, hogy Marseille-

[993] AAV Reg. Vat. 114, fol. 325r; LSC J XXII (France) IV. nr. 3632.

[994] XXII. János igen hamar, már 1316. szeptember 5-én beszámolt Klemenciának megválasztásáról. AAV Reg. Vat. 109, fol. 2v, 63, fol. 332v; LSC J XXII (France) I. nr. 5; AAV Reg. Av. 2, fol. 275r–282r; Reg. Vat. 63, ep. 1; LSC J XXII (France) VI. nr. 4892; LC I. nr. 709, VIII. nr. 43024. A következő években kelt folyamodványok Klemencia korábbi kérvényeinek eredményeiként születtek meg. Az érintett személyekre ld. Függelék F–9.

[995] Függelék F–12.

be utazzon Toulouse-i Szent Lajos transzlációjának ünnepére. A közvetlen kapcsolat a pápával némileg lazulni látszott, erre utal a kérvények számának csökkenése. Ezt a jelenséget ugyanakkor az is magyarázhatja, hogy ekkor Klemencia jóval szerényebb, visszafogottabb udvart tartott, így kevesebb volt azok száma is, akiknek az egyházi karrierjét elő kellett volna mozdítania. Provence-ból mindössze két szolgálója ismert,[996] és amint arról már szó esett, külön kellett szállítókat keresnie a Párizsba költözéshez[997]. 1321 ismét átmeneti év volt Klemencia számára, ekkor kezdte meg szervezni visszatérését Párizsba. A következő évben IV. (Szép) Károly végre kiszolgáltatta az özvegy királyné járandóságának egészét, ami jól párhuzamba állítható a szupplikációk ismételt növekedésével. Ezután a görbe ismét ellaposodott, hogy azután 1326–1328 között ismét emelkedjen.[998]

1316-ban a férjét és fiát is elvesztő Klemenciának kellett megszervezni udvara spirituális szolgálatát, ami kellő magyarázattal szolgál a nagy számú egyházi javadalomra vonatkozó folyamodványra. Ez a tendencia 1317-ben és 1319-ben folytatódott, majd újabb lendületet vett az özvegyi járandóság konszolidációjának évében, 1322-ben. Az egyházi javadalmakra vonatkozó kérvények magas száma itt is hasonló logikára megy vissza, Klemencia udvarainak tényleges kiépítése indokolta a sűrű kérvényezést. Az sem véletlen, hogy az újabb emelkedés éppen 1326–1328 között következett be, amikor viszont már egy az elmúlásra, a lelkiüdv biztosítására készülő özvegy királyné figyelme fordult ismét erőteljesebben azon egyháziak pályafutásának egyengetése felé, akik a szükséges lelki javakat, szolgálatok biztosították számára. A kérvények számának sűrűsége tehát jól párhuzamba állítható az udvarok létrejöttével és megerősítésével, az özvegyi járandóság stabilizációjával, nem beszélve a családi és dinasztikus emlékezet biztosítását szolgáló lépésekről.

Nincs olyan év, leszámítva az 1320-as esztendőt, amikor Klemencia ne fordult volna valamilyen folyamodvánnyal a pápai udvarhoz. Az egyházi javadalmakra vonatkozó kérelmek 43 egyházmegyét érintenek, amelyek többsége franciaországi volt, szemben 8 külföldivel (Konstanz, Hildesheim, Esztergom, Lausanne, Liège, Passau, Teramo és Erdély). Az előbbiek nagy vonalakban lefedik az özvegyi járandóság területét, köztük

[996] Függelék F–10.

[997] ADBR Dépôt annexe d'Aix, Fonds Muraire, 308 E 4 fol. 53v; COULET 1988. I. 213, II. 749, 39. jegyzet. Vö. PROCTOR-TIFFANY 2013. 76.

[998] Függelék F–12, 1. Táblázat, 1. Ábra

Beauvais (6), Noyon, Thérouanne (5), Meaux (4), Laon, Orléans, Senlis, Toul, Tours, Troyes (3) emelkednek ki.[999]

A javadalmakat követik a spirituális kegyekre vonatkozó folyamodványok, amelyek száma jóval elmarad az előzőektől (6 szupplikáció áll szemben 67 javadalmi kérelemmel). Ezek közül a legfontosabb a szabad gyóntató választás, a lehetőség arra, hogy az özvegy királyné hajnali misén vehessen részt, vagy a Klemencia káplánjainak és klerikusainak adott temetkezési engedély. Ezután következnek a búcsúengedélyek, amelyek többsége általános: az özvegy királyné azoknak a bűnbocsánatáért folyamodott a pápához, akik elhunyt férje és fia lelkiüdvéért imádkoznak. Saját maga számára szupplikált a pápánál, arra kérte XXII. János, hogy engedélyezze teste és szíve két külön helyen történő eltemetését. A végrendelet igazolja, hogy az engedély ténylegesen meg is valósult, különben aligha rendelkezhetett volna ekképp X. Lajos özvegye.[1000] A kérelmek magas száma jól mutatja, mennyire bízott Klemencia a pápában, és ebben egyúttal az évtizedes barátság erőssége, stabilitása is visszatükröződik. A két fél levelezése alapján elmondható, hogy Klemencia egész életét végigkísérte XXII. János barátsága.[1001]

Amikor Martell Károly leánya 1315-ben megérkezett Franciaországba, földrajzilag közelebb került nővéréhez, Beatrixhez, mint bátyjához, I. Károlyhoz, akitől immár még nagyobb távolság választotta el. Nem érdektelen tehát feltenni a kérdést, hogy a testvérek mennyire tartották egymással a kapcsolatot.

Nem szükséges hangsúlyozni, milyen nehezen leküzdhető akadályok tornyosulnak Klemencia és bátyja kapcsolatainak feltérképezése előtt. Az a kevés, amit tudunk rendkívül vegyes időbeli megoszlást mutat. Ahogy arról már korábban szó esett, Klemencia kiházasítási tervei között 1309-ben rövid ideig szerepelt egy esetlegesen Csák Mátéval kötendő frigy is. Erre természetesen bátyja érdekeinek biztosítása végett került volna sor, ám végül hamar lekerült a napirendről.[1002]

Ezt követően azonban egyszerűen hiányoznak azok a források (levelezés, követjárások stb.), amelyek a kapcsolattartásra utalnak általában, ezért csak közvetett utalásokra hagyatkozhatunk. Jóllehet XXII. János erőfeszítései kudarcba fulladtak, amikor káplánját

[999] Függelék F–12, 3. Ábra, 2. Táblázat.

[1000] Függelék F–12, 2. Ábra

[1001] A fentebb már említett elemeken kívül ld. még: AAV Reg. Vat. 113, fol. 205v; LSC J XXII (France) III. nr. 2725.

[1002] HUFFELMANN 1911. 16, 53. jegyzet. Vö. uo. 14–19; MDEA I. 189, nr. 247.

és *commensalis*át (tehát a pápai família egy hozzá igen közel álló tagját) megpróbálta a zágrábi püspöki székbe helyezni (1322–1325), a pápának pontos értesülései voltak az I. Károly kormányozta Magyarországról. A pápai levelekben fennmaradt információk minden bizonnyal Jacobus de Corvo környezetéből származtak.[1003] Sajnos a források itt sem túl részletezők: I. Károly udvarának mindennapjairól nem tudunk meg semmi érdemit, hiszen a pápai levelek leginkább a zágrábi püspöki szék betöltésére összpontosítottak. XXII. János 1323. december 18-án kelt levele jól illik ebbe a sorba. Tudatta Klemenciával, hogy a pápa megkapta az özvegy királyné és bátyja, a magyar király leveleit, és hogy XXII. János válaszolni fog I. Károlynak. A levelek ezen egyszerű „láttamozása" semmi pontos részletet nem fed fel, csak annyit említ meg, hogy a király beszámolt az ország helyzetéről. De, hogy ez mit jelentett pontosan, és milyen volt a magyar király és a francia özvegy királyné kapcsolata, arról szót sem ejt a levél.[1004] XXII. János ugyanazon a napon I. Károlyhoz is levelet küldött, és ez megerősíti, hogy az információ forrását a zágrábi püspökségre kiszemelt Jacobus környezetében kell keresnünk.[1005] Egy másik levélből tudható, hogy a tényleges hírvivő egy domonkos fráter, név szerint Roger volt, akit Jacobus küldött XXII. Jánoshoz. Az üzenet tartalmát ugyan nem ismerjük, de a pápa Roger-t visszaküldte Jacobushoz, arra biztatva őt, hogy *térjen vissza egyházmegyéjébe*, azaz Zágrábba. Kizárható tehát, hogy Klemencia gyóntatója ekkor Magyarországon lett volna.[1006] A hírvivő domonkos szerzetes minden valószínűség szerint azonos Klemencia Roger Clarot nevezetű káplánjával, aki az özvegy királyné

[1003] Függelék F–9.

[1004] „*Carissime in Christo filie Clementie, regine Francorum et Navarre illustri. Litteras carissimi in Christo filii nostri Caroli, regis Ungarie illustris, fratris tui, pariter atque tuas per dilectum filium Rogerium, ordinis Predicatorum, nobis noviter presentatas, benignitate recepimus consueta. Sane litterarum utrarumque tenoribus intellectis, super hiis maxime que circa statum regni sui dicti regis littere continebant, per eundem fratrem nostras predicto regi mittimus responsales.*" AAV Reg. Vat. 112/2, fol. 78v; LITPA nr. 001890; LSC J XXII (France) I. nr. 1890. Vö. FRAKNÓI 1901. 147.

[1005] „[...] *Ceterum quia venerabilem fratrem nostrum Iacobum Zagabriensem episcopum sue devotionis obtentu sincera in domino caritate prosequimur, de cuius promotione velut carissime in Christo filie nostre Clementie regine Francorum et Navarre illustris sororis tue domestici confessoris tibi credimus placuisse, in consideratione ducentes, et de statu tuo et eiusdem conditionibus regni tui possemus per eum frequentius et fidelius informari* [...]". AAV Reg. Vat. 112/2, fol. 78v–79r; AOklt. VII. nr. 668. Vö. FRAKNÓI 1901. 147.

[1006] THEINER I. 494–495; AOklt VII. nr. 669.

végrendeletének egyik kedvezményezettjeként 80 párizsi livre-t kapott.[1007] És feltehetően ismét csak ő az, akinek a hagyatéki leltár egy széljegyzete szerint Nicole Caillou ruhának való anyagot vásárolt Klemencia hátrahagyott ingóságaiból.[1008]
Ezen kívül valójában nem sokat tudunk Klemencia és I. Károly kapcsolatáról. Ez utóbbi próbálkozásait, hogy többi rokona – Beatrix, annak férje II. János és fiaik, VIII. Guigues és II. Humbert – segítségét is saját ügyének, a nápolyi örökség visszaszerzésének a szolgálatába állítsa, a II. részben tekintem át, miután azok térben és időben is jelentősen túlmutatnak Klemencia személyén és életén.

Összetett identitás … mások szolgálatában

Nem I. Károly és I. Róbert, a testvér és a nagybáty voltak az egyedüliek, akik igyekeztek saját javukra fordítani azokat a lehetőségeket, amelyeket Klemencia személye kínált. Bátyja számára „hatalmi eszköz" volt, amennyiben húga összeboronálása a legjelentősebb tartományúrral, Csák Mátéval trónjának megerősítését tette volna lehetővé. I. Róbert, és természetesen Magyarországi Mária olyan dinasztikus politikai lehetőséget fedeztek fel benne, ami jó szolgálatot tett az „Anjou birodalom" felépítésének, illetve restaurációjának szolgálatában. Bár 1328-ban már egyiküknek sem lehetett segítségére, sem Károlynak, sem Róbertnek, a Valois-k mégis Klemencia felé fordultak, mert számukra különösen hasznos lehetett a Capeting-Valois dinasztikus leszármazás és folytonosság kinyilvánítása érdekében. 1330–1340 (más felfogás szerint 1328–1332) körül fejezte be Jean Pucelle a Gautier de Coincy-féle *Miracles de Nostre Dame* kéziratának illusztrálását.[1009] A mű Burgundiai Johanna számára készült, és a kézirat miniatúrain három király és hat királyné ábrázolása fedezhető fel.[1010] A Mandragora-adatbázis[1011] (és a Bibliothèque Nationale leírása[1012]) szerint VI. Fülöp és neje, Burgundiai Johanna szerepelnek a képeken. Valójában azonban sokkal inkább egy több személyt ábrázoló ciklusról lehet szó, amely

[1007] Függelék F–5, nr. 21.

[1008] Függelék F–6, F–8, nr. 308–309.

[1009] BNF Département des manuscrits, Nouvelles acquitions françaises (BNF NAF), 24541.

[1010] BNF NAF 24541, fol. 232v, 234r, 235v, 237r, 238v, 241r, 242r, 242v, 243v.

[1011] http://mandragore.bnf.fr/jsp/feuilleterNoticesImage.jsp?numero=9&id=74777&idPere=3 (utolsó megtekintés: 2020. május 15.), képek leírását a kódex egészét illetően ld. itt: http://mandragore.bnf.fr/jsp/afficherListePartArk.jsp?id=3072 (utolsó megtekintés: 2020. május 15.).

[1012] BNF NAF 24541. (utolsó megtekintés: 2018. július 24.)

mintegy képi keretbe foglalta a Capeting-Valois dinasztia váltást. Ily módon különböző királyok és királynék – VI. Fülöp és Burgundiai Johanna mellett mások – is megtalálták a maguk helyét ebben az ikonográfiai programban, amely szimbolikus módon igyekezett alátámasztani a Valois-k trónigényét.[1013] A sort éppen Klemencia nyitja meg,[1014] akit V. Fülöp,[1015] neje Burgundiai II. Johanna,[1016] IV. Károly,[1017] és három felesége, Burgundiai Blanka,[1018] Luxemburg Mária,[1019] majd Évreux-i Johanna követ,[1020] végül VI. Fülöp[1021] és hitvese, Burgundiai Johanna[1022] zárják a ciklust. Ez lényegében két egymást követő utolsó Capeting és az első Valois uralkodó, illetve hitveseik sorozata. Egy kivétellel, aki éppen X. Lajos.[1023] Ennek oka talán az lehet, hogy rövid uralkodása, a Tours de Nesle-i eset, miatt nem ő volt a Valois-k számára az ideális elől a legitimáció szempontjából. Második felesége, Klemencia első látásra mintha kakukktojás lenne ebben a reprezentációs sorozatban. Igaz, hogy a Valois-k trónra kerülésének a lehetősége először érdemben IV. Károly halálakor merült fel, aki immár a második olyan uralkodó volt, aki a Capeting hagyományoktól eltérően nem apját, hanem testvérét követte a trónon. Természetesen nem önszántából, hanem azért, mert sem X. Lajosnak, sem V. Fülöpnek nem volt fia, aki megérte volna, hogy átvegye apja helyét. IV. Károly halálával pedig 1328 elején a közvetlen férfiági leszármazás véget is ért. Ami Klemencia feltűnését illeti, ő, ha rövid ideig is, de valóban a dinasztia továbbélésének a letéteményese volt, abban a bő öt hónapban, ami férje és fia, I. János halálát elválasztotta egymástól. Az ő esetében, ahogy arról már szó esett, ráadásul szintén kimutatható a különböző dinasztikus kötődések ötvöződése, és kifejeződése egy komplex dinasztikus identitásban. Egy ilyen, dinasztiák keresztútján álló özvegy királyné igen hasznos lehetett a királyi család egy olyan oldalága számára, amely hasonló módon kereste hatalmának konszolidációját, mint tette azt Anjou I. Károly a 13.

[1013] MÉRINDOL 1995. 508–509; ALLIROT 2010. 503–504.

[1014] BNF NAF 24541, fol. 232v.

[1015] BNF NAF 24541, fol. 234r.

[1016] V. Fülöp hitvese, francia királyné (1316–1322), meghalt 1330-ban. BNF NAF 24541, fol. 235v.

[1017] BNF NAF 24541, fol. 237r.

[1018] IV. (Szép) Károly első felesége (1306–1322, †1326). BNF NAF 24541, fol. 238v.

[1019] IV. (Szép) Károly második felesége, francia királyné (1322–†1324). BNF NAF 24541, fol. 241r.

[1020] IV. (Szép) Károly harmadik felesége, francia királyné (1324–1328, †1371). BNF NAF 24541, fol. 242r.

[1021] BNF NAF 24541, fol. 242v.

[1022] VI. Valois Fülöp hitvese, francia királyné (1328–†1349). BNF NAF 24541, fol. 243v.

[1023] PROCTOR-TIFFANY 2007. 164–165. A szerző a hiány okára nem ad magyarázatot.

század derekán, és akinek utódai is komoly erőfeszítéseket tettek arra, hogy felmenőik révén magukra is átszármaztassák a dinasztikus szentség gondolatát, és a leszármazás révén erősítsék meg legitimációjukat. Hasonló szempontok vezethették tehát VI. Fülöpöt, akinek mind Franciaországban szembe kellett néznie egy Plantagenet riválissal, III. Edwarddal, mind Itáliában, ahol olykor éppen sokszor az Anjouk és a Valois-k érdekei is keresztezték egymást. Az említett kódex illusztrációinak ilyetén értelmezését – tulajdonképpen a Capeting és Anjou örökség kisajátítását és felhasználását VI. Fülöp részéről – támogatják Klemencia végrendeletének és hagyatékának azok a tételei, amelyek a dinasztikus reprezentáció elemei voltak, és éppen hozzá kerültek, Toulouse-i Szent Lajos egyik ereklyetartója, több ötvösmunka Anjou liliomos díszítéssel vagy éppen Magyarország címerével.

dc_1909_21

Egy dinasztikus portré tanulságai

Amint arról a bevezetésben szó esett, a munka egyáltalán nem arra irányult, hogy I. Károly és Beatrix húgának a személyét valamilyen módon rehabilitáljuk, hiszen a valós személyiség megragadásához a még kifejezetten jónak mondható forrásadottságok is kevésnek bizonyulnak. Kirajzolódnak ugyan személyes kötődések, de források sajátossága folytán sokkal jobban megragadhatók az összetett dinasztikus identitás építőkockái.

Ha mindennek az olykor párhuzamosan, néha egymást keresztező elemeket felvonultató vizsgálatnak a végén mérleget kívánunk vonni, akkor Klemencia kapcsán három jellemző elemet különböztethetünk meg, amelyek egyszerre jellemezték pályafutásának alakulását, helyzetét és személyének megítélését.

Klemencia mindenekelőtt Anjou hercegnő volt, kiváló felmenőkkel, akinek minden esélye megvolt arra, hogy fényes „karriert" fusson be. Emlékét mégis nagy részt valószínűleg ugyanez, a dinasztikus szempontok érvényesülése mosta el szinte teljesen mind a korabeli krónikások műveiben, mind a modern feldolgozásokban. Önkéntelenül is hozzájárult, ahhoz, hogy a Capeting dinasztia közvetlen fiú utódokra épülő leszármazási rendszere vakvágányra került, egy olyan időszakban, amikor a dinasztikus utódlás kérdése a francia királyi udvar egyik legfontosabb kérdése volt. Fiának korai halálát követően szinte teljesen észrevétlen maradt, még ha a Valois-k utóbb felhasználták is, hogy a dinasztia utódlásának letéteményeseként és dinasztikus kötődései révén szolgálja az új dinasztia legitimációját, amelynek éppen akkor, 1328-ban nyílt alkalma a hatalom megragadására, amikor X. Lajos özvegye távozott az élők sorából.

Klemencia akkor született, amikor az „Anjou restauráció" II. Károly visszatérésével, illetve I. Róbert nápolyi király uralkodásával kezdett kibontakozni. Olyan nagyhatalmi terveket dédelgető restaurációs politika volt ez, amely „áldozatokat" kívánt, főleg a dinasztia hölgy tagjai részéről, így Martell Károly és Habsburg Klemencia korán árvaságra jutott legkisebb gyermekétől is, akinek sorsát leginkább nagybátyja, I. Róbert és nagyanyja, Magyarországi Mária határozta meg. A Klemencia személyében rejlő lehetőségek így természetesen a dinasztikus érdekeket szolgálták, így lett annak tárgya, igaz, viszonylag későn. Az első ezirányú kísérletek ugyanis csak a 14. század első évtizedének végétől ismertek. Anjou II. Károly 1309-ben hunyt el, és ez nyitotta meg igazán az utat I. Róbert előtt ambiciózus tervei megvalósításához. Szintén a nagyhatalmi vágyakat dédelgető „Anjou restauráció"

következtében került már korábban Dauphinéba Klemencia nővére, Beatrix. I. Károly Magyarországra küldése kettős reménnyel kecsegtetett: egyfelől Róbert így megszabadulhatott lehetséges riválisától, másrészt biztosította a magyarországi trónigény fenntartását és remény szerinti megvalósulását is. Klemencia első kiházasítási terveivel a nápolyi uralkodó kísérletet tett arra, hogy végre békét teremtsen az aragón dinasztiával, amely komoly vetélytársnak számított a Mediterráneumban. E tervek dugába dőltek, ahogy az a tiszavirág életű próbálkozás is, hogy Klemencia esetleges frigye a legjelentősebb magyar tartományúrral, Csák Mátéval I. Károly trónját erősítse meg. A sikertelen próbálkozásokat követően, az 1310-es évek derekán játszotta ki Róbert az utolsó kártyát, és a már említett nagyszabású tervek megvalósítása érdekében megpróbálta szorosabbra fűzni kapcsolatait a Capeting monarchiával. X. Lajos számára a Klemenciával kötendő frigy kiutat jelentett az uralmát szinte megbénító „Tour de Nesle-i eset" jelentette zsákutcából. Martell Károly legkisebb gyermeke 1315-ben hagyta maga mögött Nápolyt, és bár nem sokkal később Franciaország királynéja lett, továbbra is a dinasztikus érdekek kiszolgálásának eszköze maradt.

Alig másfél évvel a „vaskirály" halálát követően a Capeting dinasztia komoly válságba került, legalábbis a királyi hatalom tekintélye alaposan megtépázódott. Klemencia hirtelen rivaldafénybe került, különösen férje hirtelen halálakor, amikor rövid időre a rendes Capeting leszármazásnak, a hatalom apáról fiúra történő öröklésének ő volt a letéteményese. Öt hónappal később, fia I. János halálával a fények kihunytak, és megkezdődtek az igazi özvegyi évek, amelynek során Klemencia másodlagos figura maradt a dinasztikus politika nagyszínpadán. V. Fülöppel folytatott csatározásai azt mutatják, hogy Klemencia eleinte nem igazán elégedett meg azzal, hogy statisztaként nézze végig V. Fülöp, Artois-i Mahaut és Róbert, illetve Valois Károly hatalmi konfliktusait. Ugyanakkor mozgásterét jelentősen leszűkítette, hogy immár nem volt számára adott a „királycsináló" szerep, így tevékenysége jobbára az özvegy királynékat jellemző cselekedetekre szorítkozott, leszámítva néhány alkalmat, amikor rövid időre visszatért a színpadra.

Paradoxnak tűnhet, de Klemencia mégis jól látható maradt. Férje és fia halálát követően az özvegy királynénak különös gondja volt, hogy az üdvözülést és a családi emlékezetet fenntartsa, ezt szolgálták azok a kegyes alapítványok, amelyek 1316-tól egyre nagyobb számban tűnnek fel egészen saját, 1328-ban bekövetkezett haláláig. Ugyanakkor ezek az intézkedések nem csupán szűk értelemben vett családját érintették, hanem legalább

annyira szolgálták a dinasztikus kultusz, a Capeting uralkodók emlékének fenntartását is. Ilyen emlékezeti helyek pedig nemcsak Saint-Denis-ben, vagy éppen a tours-i székesegyházban, az uralkodói kultuszközpontokban, hanem az özvegyi járandóságot biztosító területek jelentősebb gócpontjaiban is létesültek. Összetett jelenségről van szó, hiszen az Anjouk és az Árpádok is megtalálták megfelelő helyüket ebben a komplex dinasztikus identitásban. Klemencia egyszerre fejezte ki kötődését a Capetingekhez, az Anjoukhoz és az Árpádokhoz. Pecsétjei, illetve hagyatéka egyik meghatározó komponensét alkotó értéktárgyainak a szétosztása (*gift-giving*) egyszerre tükröz személyes jegyeket és tanúja ennek az összetett dinasztikus identitásnak. Ugyanakkor hiba lenne azt hinni, hogy ez utóbbit egyedül Klemencia alakította olyanná, ahogy az az említett források alapján rekonstruálható. Egyes összetevők természetszerűen lettek részesei: házassága révén Capeting királyné lett, ami nem is igazán állt messze az Anjou identitástól, tekintettel arra, milyen gyakran bukkan fel motívumként az Anjou liliom. Az utóbbi azonban egyszersmind a nápolyi Anjouk irányába mutat, akik Anjou II. Károly és különösen I. Róbert uralkodásától előszeretettel fejezték ki nagyhatalmi törekvéseiket oly módon, hogy félre nem érthető utalásokat tettek származásukat illetőleg, azaz a reprezentációban sűrűn felbukkannak a Capeting felmenők szentségére („race sacré") és az Árpád-házi „szent királyok nemzetségéhez" tartozásra való direkt utalások. Úgy tűnik, hogy Martell Károly árván maradt gyermekeinek, I. Károly, Beatrix és Klemencia útiholmiai között ott voltak a dinasztikus identitás meghatározó elemei. Magyarországon, amint arról lesz szó, ezek éppen fordított célt szolgáltak: I. Károly nápolyi trónigényét. Martell Károly leányai inkább a dinasztikus identitás felhasználásának a hagyományos nápolyi vonalát vitték tovább, és töltötték be az „Anjou vektor" szerepét a Capeting és Valois monarchia szívében és határvidékén egyaránt. Beatrix és Klemencia, akik soha nem tették be a lábukat Magyarországra, nagy gondot fordítottak arra, hogy kifejezzék kötődésüket Magyarországhoz, míg bátyjuk éppen ellenkezőleg, soha nem mondott le arról a Nápolyról, amelyet saját Anjou rokonai uraltak.

Az a kép, amelyet a kortárs krónikások, valamint a későbbi irodalmi és filmes adaptációk fenntartottak Klemenciáról, csak anekdota-szerűen érdeklődnek a dinasztikus kötődések iránt, és csak egy részük tartotta érdemesnek feljegyezni, hogy a francia királyné a nápolyi Anjouk leszármazottja és a magyar királyi család rokona. Legtöbbjük számára az „elátkozott királyok" hatalma, a Capetingek egyenesági kihalása és a Valois-k felemelkedése töltötte ki mondanivalójuk érdemi részét, és adott sorvezetőt tolluk

számára. Klemencia neve mellett a „Magyarországi" jelző felbukkanása pedig valóban már az igen ritka kivételek sorába tartozik. Ez csupán Guillaume de Nangis *Chronique abrégée* munkájának egyik folytatása (C-változat) és a *Grandes chroniques de France* Lescot-féle variánsában lelhető fel. Talán ezeknek a meghatározó elbeszélő forrásoknak köszönhető, hogy a köztudatban a Magyarországi Klemencia alak ragadt meg.

A házasság elhálását követően X. Lajos hitvesének majd özvegyének szembe kellett néznie az ellátását jelentő területek és jövedelmek biztosításával. Az első, már stabilizációra utaló jelek 1318-ban jelennek meg, de igazán csak a provence-i éveket követően, V. Fülöp halála után jutott hozzá Klemencia járandóságához. Az ellátást biztosító területeken egy jól szervezett birtokhálózat alakult ki, amely egy fő (Temple) és több másodlagos rezidencia (Corbeil, Mez-le-Maréchal, Plessis, Maineville és Fontainebleau) körül kristályosodott ki. Biztosították számára az özvegy királyné rangjához méltó életvitelt, ami egyúttal arra is alkalmas volt, hogy az útiholmik közül végre igazán előkerüljenek – a provence-i évek alatt újabb impulzust nyert – nápolyi Anjou reprezentációs elemek, és megvalósuljon az összetett dinasztikus identitás kifejezése, amely nem csupán élete során valósult meg, hanem azt követően, a hagyaték szétosztásával lényegében tovább folytatódott. Ez utóbbi végrendeletének kulcseleme volt: a dinasztikus emlékezet szétosztása a rokonok között, valamint a személyes kötődést kifejező elemek átörökítése részben ugyanezen személyeknek, részben udvartartása néhány hozzá különösen közelálló tagjainak.

A személyes kapcsolatok ugyanis Klemencia esetében meghatározóak voltak. Magyarországi Mária alakja tulajdonképpen egész életét végigkísérte Szülei halála után ő vette gondjaiba, majd „anyaként" támogatta a férje és fia halála miatti gyászban az özvegy királynét. XXII. János, a korszak meghatározó pápája is nagy hatással volt Klemenciára, legyen szó a X. Lajos halála után kialakult öröklési viták elsimításáról, vagy éppen Klemencia özvegyi járandóságának kiszolgáltatásáról és megerősítéséről. Fordítva is igaz, olykor Klemencia szolgálta közvetítőként a pápai politikát, amely igyekezett békét teremteni a hatalmi riválisok között.

Ugyanakkor azt tapasztaljuk, hogy a szűkebb értelemben vett családi kapcsolatok meglehetősen vegyesen alakultak. Leszámítva azt a tiszavirág életű kísérletet, amelynek során Klemencia tervezett házassága bátyja ügyét szolgálta volna, kapcsolatuk esetleges maradt élete végéig. Igaz, özvegyként, a politikai szerepléstől visszavonulva Klemencia „árfolyama" jelentősen lecsökkent, éppen akkor, amikor I. Károlynak a nápolyi örökség visszaszerzését célzó dinasztikus politikája egyre határozottabban kibontakozott. A

kapcsolattartás ugyan kimutatható, de intenzitása igencsak lecsökkent egészen Klemencia életének legvégéig, amikor hirtelen új erőre kaptak. Ebben azonban már sokkal inkább Klemencia nővére szerepe volt meghatározó, amint arról rövidesen szó lesz. Az igencsak halvány jelek ellenére biztosan állítható, hogy Klemencia igen szorosan kötődött nővéréhez és annak fiához, Humbert-hez, ezt mutatják a hagyatékból neki juttatott értékes tárgyak, valamint az, hogy a majdani utolsó dauphin lett az özvegy királyné általános örököse. Az az igencsak fiatal és tapasztalatlan rokon, aki nem sokkal később már I. Károly udvarának vendágszeretetét élvezte. Ugyanő nem sokkal később már I. Róbert mellett tűnik fel, ami arra utal, hogy a családi kapcsolatok újra intenzív szakaszba léptek.

Ezeken túl tartós és szoros személyes kapcsolatok alakultak ki Klemencia udvartartásának egyes tagjaival, akik közül néhányan rokonságba is kerültek Martell Károly leányával mint a Druget és Nanteuil család tagjai. E „rokonok" Klemencia megbízható támaszai voltak, egyesek közülük az özvegy királyné vérrokonai körében is karriert futhattak be, ahogy például Humbert de Cholay, aki megfordult Dauphinéban és Magyarországon is, vagy a Drugetek közül János és Vilmos, akik Klemencia mellett voltak már akkor is, amikor Nápolyt elhagyta és Párizsba költözött, majd pályafutásukat Klemencia halála után bátyja, I. Károly udvarában folytatták. Ezek a személyek olyan területek között mozogtak, amelyek a korabeli Anjou világhoz tartoztak, és amelyet egy Capeting családból származó dinasztia uralt. Tagjaik kezében volt a Mediterráneum nagy része, Levante egyes területei, és nagyhatalmi ambíciók hatották őket. A rájuk jellemző összetett dinasztikus identitás lenyomata Klemencia esetében is jól látható, aki egyszerre volt Árpád-házi felmenőkkel bíró Anjou hercegnő, egy Capeting uralkodó hitvese, majd özvegye, és akinek a személye még Valois-k legitimitását biztosító propaganda számára is hasznos volt.

Kitekintés: Klemencia és az „elátkozott királyok”

Jóllehet a középkori hercegnőkről és kivált a(z özvegy) királynék esetében nem megszokott a jelenkori irodalmi és filmes adaptációk elemzése, a kép nélkülük nem lenne teljes. Már csak azért sem érdemes mellőzni ezeket, mert számos ponton jól rímelnek az egykorú forrásokban kibontakozó képpel, ami úgy tűnik, hogy maradandó hatást gyakorolt a X. Lajos özvegyéről kialakult képre.

Klemencia alakja tehát feltűnik a 14. század első felének történetét áttekintő irodalmi (és filmes) adaptációkban is. Szerepe mégis epizódszerű marad Maurice Druon történeti regényfolyamában. Igaz, az elbeszélés fő sodra a Capetingek hanyatlása, VI. Fülöp és a Valois hatalomátvétel történeti ívének megrajzolása egészen II. (Jó) János koráig. A vezérfonal az egyik dinasztia válsága és a másik felemelkedése, amelyben a különböző történet szálak folyton keresztezik egymást: Valois Károly intrikái, Artois grófság örökösödési ügye, vagy Guccio Baglioni és Marie de Cressay szerelmi históriája. Klemencia befolyása a regény cselekményére változatos erősségű és mélységű volt.

Martell Károly, Magyarország címzetes királyának és Habsburg Klemenciának korán árván maradt leánya a történet egésze során a dinasztikus érdekek játékszere maradt, ami már Klemencia első színre lépésekor is teljesen nyilvánvaló. A regényíró jó érzékkel tálalja a „Tour de Nesle-i esetet”, mint ami nagyban előmozdította az Anjou hercegnő és IV. (Szép) Fülöp idősebb legidősebb fiának házasságkötését. De ezt sem mellőzi, hogy a frigy megkötéséhez kölcsönös érdek vezetett el. Druon a másik fél szándékai mögött több lehetőséget villant fel: lehetséges, hogy Valois Károly ezáltal remélte, hogy befolyása alá vonhatja X. Lajost és kezébe veheti a dinasztia sorsát, vagy éppenséggel Magyarországi Mária is lehetett a házassági terv kiötlője, aki ebben látta az „Anjou birodalom” kiterjesztéséről szőtt álma megkoronázását, amely törekvés két másik oszlopa I. Károly magyar király és Beatrix vienne-i dauphine voltak. Annyi bizonyos, hogy a tényleges karmester, I. Róbert nápolyi király valós szerepéhez képest a színfalak mögé kényszerült Druon tollán, pedig jól tudjuk, mennyire érdekében állt a frigy megkötésével a nápolyi Anjou és a Capeting dinasztia egyesítése.

Az, ahogy Druon regényében Klemencia eleinte megjelenik, leginkább egy Hamupipőke történetre emlékeztet: álmodozó, kissé naiv természetű hercegnőként bukkan fel, aki már kissé „túlhaladta” a házasságkötés ideális idejét. Jövőbeni társával kapcsolatban pedig

éppen a regény ad valamelyest választ arra, hogy Lajos miért kapta a „Civakodó" melléknevet.[1024]

Klemencia karakterének egy másik rétege kevéssel utóbb, a „vidékies menyegzői" jelenetet követően bontakozik ki. Éppen ő az, aki elsőként rá tudja venni a hajthatatlannak tűnő X. Lajost arra, hogy a megbocsátás jeleként engedje szabadon Burgundiai I. Johannát, öccsének, V. Fülöpnek feleségét.[1025] Miután a királyi pár Vincennes-ben otthonra lelt, Klemencia megismeri férje törvénytelen gyermekének, Eudelina szolgálólánynak a történetét, és megint neki köszönhető, hogy a „keményfejű" király ellágyul, megvallja valamennyi bűnét – különösen is a Druon olvasatában egyértelmű bűnrészességét – első felesége, Burgundiai Margit halálában, akit Château-Gaillard várában tartatott fogságban, és ami eleddig terméketlenné tette Lajos és Klemencia házasságát.[1026]

A király halála azonban mindent megváltoztatott. A „fehér királyné" az özvegység érzelmi töltetét hivatott kifejezni, egy drámai ellenpontot, amely élesen szemben állt azzal az érzelemdús kapcsolattal, amely Druon szerint Lajos és Klemencia között kialakult.[1027] Ekkor kerül Klemencia ismét a partvonalon túlra: a kulcsfigurák – Valois Károly, Poitiers-i Fülöp (a majdani király, V. Fülöp), Artois-i Mahaut és Róbert – veszik kezükbe a királyság sorsát. És különösen Artois grófnője – amolyan „halál angyalaként" keresztezi leginkább Klemencia sorsát: először is X. Lajos, amúgy teljességgel kitalált halálba segítésekor, majd a „pénteki gyermek" megmérgezése során, akit legalábbis Klemencia gyermekének, I. Jánosnak hittek …

A helyzetben rejlő nagy lehetőség ellenére – Klemencia a szíve alatt hordta a dinasztikus válságból kiutat jelentő fiúutód reménysugarát, fogalmazza meg Druon – az özvegy királyné néma marad, a lehetséges forgatókönyvek akaratától függetlenül bontakoznak ki. A szerző megjegyzi, egyébként joggal, hogy Klemencia és Lajos gyermeke nevének kiválasztásában XXII. János hatása tapintható ki.[1028] Mindazonáltal itt már a szerző átcsap

[1024] Vö. DRUON: „A király, a nagybátyjai és a sors" fejezetek (II.1 *Megfojtott királyné. Egy uralkodás kezdete*), „Civakodó Lajos első tanácskozása" és „Magyarországi hercegnő egy nápolyi kastélyban" (II.2. *Megfojtott királyné. A farkasok egymást falják fel*).

[1025] Vö. DRUON: „Vidéki esküvő" fejezet (III.1. *Korona és méreg. Franciaország királynét vár*).

[1026] Vö. DRUON: „Egy szolgálólány barátsága" és „A villa és az imazsámoly" fejezetek (III. 2. *Korona és méreg. Flandria után – Artois*).

[1027] Vö. DRUON: „A fehér királyné" fejezet (IV.1. *Az ősi törvény. Kapuzáró Fülöp*)

[1028] Vö. DRUON: „A pénteki gyermek" és „Három dinasztia találkozása" fejezetek (IV.1 *Az ősi törvény. Kapuzáró Fülöp*).

a képzelgés világába, amikor átveszi Giannino (vagy Giovanni) Baglioni, az „igazi" I. János mesés históriáját, akit Marie de Cressay gyermekével cseréltek el. A *Korona gyásza* és a teljes *Epilógus* a VI. könyv végén (A liliom és az oroszlán) nagy része erről szól. Hugues de Bouville – az egyköri követ, aki Klemencia házassága ügyében tárgyalt és kíséretében volt a Nápolyból Franciaországba vezető úton – és felesége, Margit győzik meg Marie de Cressay-t (az elbeszélés szerelmi szálának főszereplője), hogy bújjon az újszülött János, Klemencia fiának dadája szerepébe. Marie, aki Klemenciával egyidőben szülte meg gyermekét, így lesz egy legenda dajkája. A Bouville házaspár kicseréli a két gyermeket a „csecsemő király" nyilvános bemutatása során, tartva Artois-i Mahaut intrikáitól, aki mindenáron veje, V. Fülöp kezére játszaná a trónt. Az újszülött királynak tartott gyermeket is ő mérgezi meg, így feledésbe is megy a Bouville házaspár titka …

A halottnak hitt fia elvesztése miatt megtört Klemencia a dinasztia sorsának fősodrából teljesen eltűnik és valósággal elmerül a kegyes alapítványok körüli teendőkben, hogy vigasztalást találjon. Druon itt is, az özvegy királyné életének alkonyán is drámai hangot üt meg. Ennek ellenére Klemencia és Giannino – az „igazi János" – későbbi találkozója mégsem vezet robbanáshoz, mindenesetre arra alkalmas, hogy felidézze Klemencia fájdalmas múltját, és megtegye a kezdő lépést a Giannino-János személyazonosságát feltáró úton. Bár a szerző itt búcsút int Klemenciának, elbeszélve halálát és ingóságai áruba bocsátását, hogy hitelezőnél felhalmozott tartozását kifizessék, halottnak hitt és megkerült fia visszatér az Epilógusban.

Druon itt átveszi és egy kicsit ki is színezi a *Giannino francia király históriája* (*Istoria di re Giannino Francia*) című, Tommaso Agazzari nevű 15. századi szerzőnek tulajdonított elbeszélést. E teljesen kitalált, ám rendkívül olvasmányos és magával ragadó történetben csupán egy dolog tekinthető ténynek: létezett egy bizonyos Giannino vagy Giovanni Baglioni nevű sienai textilkereskedő, aki a katasztrofális poitiers-i vereség következtében az angolok vendégszeretetét élvező II. (Jó) János fogsága idején francia királynak adta ki magát. A történet minden lehetséges klisét felhasznál: a mérgezés gyanúját, az „igazi király" szerencséjének forgandóságát, aki egészen addig névtelenségbe burkolódzik, amíg el nem érkezik a megfelelő alkalom arra, hogy felfedje kilétét, hogy azután a história a bukásával érjen véget. A történet hitelességének bizonyítására összeollózott elemek igencsak megkapóak: Cola di Rienzi néptribun támogatása (még halála, 1354 előtt), a magyar király, I. Lajos elismerése (1357–1359), nem beszélve VI. Ince visszautasításáról,

aki börtönbe vetette Gianninót, és aki ennek köszönhetően meg is halt Nápolyban (1363).[1029]

Ezen a történeten Druon végrehajtott néhány változtatást. Nála Giannino, az „igazi János" egy sienai bankár, aki azért indul el Toszkánából, hogy csatlakozzon Cola di Rienzihez Rómában. Az utazás alkalmat ad neki arra, hogy gyermekkorán és a jelen eseményein merengjen, amelyhez a százéves háború biztosít mozgalmas hátteret, a crécy-i csata, a pestis, Boccaccio történetei … Ez a történeti környezet érthető meg, hogy miért segít neki az a Rienzi, aki imposztorként maga is királyfinak, csak éppen VII. Luxemburg Henrik német uralkodó, császár († 1313) fiának adta ki magát. Az *Ismeretlen I. János* története szerint a néptribun vissza akarja adni Gianninónak a királyságát, hogy véget vessen az angol-francia ellenségeskedésnek. Megjövendöli a pápák visszatérését Rómába, persze nem rejtve véka alá saját céljait sem: törvényes örökségének helyreállítását és elismertetését, és a hatalom visszavételét. Giannino kalandjai azonban nem Rómában érnek véget. Rienzi halála után Sienába megy, ahol először is fogadja a város hódolatát, majd gyorsan el is veszti támogatásukat. X. Lajos és Klemencia állítólagos fia ekkor utazik Magyarországra, hogy elnyerje I. Lajos elismerését. A rövidnek aligha mondható itt tartózkodás (1357–1359!) végén a király támogató levelével hosszú útra indul Észak-Itáliába, de itt aztán el is hagyja a szerencséje. Elveszti sienai polgárjogát, a pápa pedig megtagadja a segítséget tőle, csavargó és gonosztevő lesz, aki mindenkinek csak a terhére van. Nem meglepő, jegyzi meg a kalandtörténet, hogy életét egy nápolyi börtönben fejezi be.[1030] A „megtalált királynak" kellett volna megmentenie a monarchiát a balsorstól, amelyet a crécy-i és poitiers-i csatavesztés, a kormányzás képességétől megfosztott, fogságban levő király és Károly trónörökös, az 1348-as pestis, az Étienne Marcel-féle mozgalom és a Jacquerie, azaz egyszóval az „elátkozott királyok" uralkodását kísérő baljós jelek testesítettek meg. Ebben az értelemben Giannino-Jánost nem kell rehabilitálni, ő is csak egyike a Franciaországot a 14. században sújtó válság nyilvánvaló jeleinek.

A Maurice Druon által kialakított képen a regény két filmes feldolgozása nem változtatott alapvetően. Klemencia ezekben is éppúgy epizodista, mint a regényben. Egyedül a drámai pillanatokban kidolgozottabb alakja: a jegyességről és a házasságról folyó tárgyalások, a

[1029] Kiadására ld. MACCARI 1893. A történeti kutatás tisztázta, hogy a mű az írói fantázia terméke. LEDOIS 1894; PRUNAI 1963; CARPEGNA FALCONIERI 2008. A magát francia királynak kiadó sienai kalandor történeti alakjára ld. összefoglalólag: BÁRÁNY 2008. 320–321.

[1030] Vö. DRUON: VI. könyv (*Liliom és oroszlán*), az *Epilógus* négy fejezete: *Az ismeretlen I. János*.

X. Lajosban Klemencia hatására megmutatkozó kegyelem, a király bűnvallása, I. János megszületése és a csecsemők elcserélése. Klemencia mindazonáltal a háttérben marad, az eseményeket valójában Artois-i Mahaut és Róbert, valamint Valois Károly és Franciaországi Izabella intrikái irányítják. Egyes részletek ki is maradtak, így például a reims-i felkenés és koronázás, valamint a Marie de Cressay fiával elcserélt „igazi János" legendája. Igaz, a regényfolyam egyes részeit is újraértelmezték a későbbi filmes feldolgozás során. A 2005-ös változatban a *Franciaország nőstényfarkasa* lett a negyedik rész, és ezzel átvette a regénybeli IV. könyv (*A férfiak törvénye*) helyét, ez utóbbiból tekintélyes részeket emelve át, így például Klemencia és Lajos menyegzőjét és a király bűnvallását. A hetedik kötet (*Amikor a király elveszti Franciaországot*) mindkét filmes feldolgozásból hiányzik. 1972-ben Monique Lejeune alakította Klemenciát, míg 33 évvel később Serene Autieri játszotta szerepét és Mathilda May kölcsönözte hangját hozzá. Míg az első változat amennyire lehetett, igyekezett hűen követni a regényfolyamot, addig a második már számos ponton eltávolodott attól, és nagy mértékben ennek köszönhető, hogy lesújtó kritikát kapott.[1031]

[1031] Az eredeti *Elátkozott királyok* televíziós sorozat 1972-ben készült Claude Barma rendezésében, a 2005. évi új változatot Josée Dayan jegyzi. *International Movie Database* (IMDB), 1972 (https://www.imdb.com/title/tt0173594/fullcredits?ref_=tt_ql_1), 2005 (https://www.imdb.com/title/tt0429046/fullcredits?ref_=tt_ql_1) – utolsó megtekintés: 2020. 05. 19.

II.

A dinasztikus kapcsolatok, kötődés, identitás(ok) további alakítói: a dauphinéi rokonság

dc_1909_21

Klemencia nem az egyetlen, akinél felfigyelhetünk a dinasztikus identitások egyidejű jelenlétére. Jóllehet a dinasztikus kapcsolatok fenntartásában, megerősítésében rejlő lehetőségek vele kapcsolatban láthatólag kiaknázatlanok maradtak bátyja, I. Károly részéről, érdemes a kérdést a másik testvér, Beatrix esetében is körüljárni, mégpedig egy kicsit szélesebb látómezőben, kiterjesztve a vizsgálatot a dauphinéi rokonságra. A tartomány, és ezáltal a rokoni szálak jelentőségét akkor érthetjük meg igazán, ha felidézzük: ez a terület, a vele szomszédos Provence-hoz, Forrqualquier-hez hasonlóan az egykori Arles-i Királyság területén feküdt. Noha ez birodalmi hűbérnek számított a 11. század közepétől, a császári főség korszakunkban a gyakorlatban már *de facto* megszűnt, ami sokkal nagyobb teret biztosított e területek urainak saját politikai ambícióik eléréséhez. Ezek között a leghatározottabb és legenergikusabb az Anjou-dinasztia volt, amely – amint azt fentebb láthattuk – éppenséggel ezeket a területeket igyekezett felhasználni a Mediterráneum egészét átfogó nagyhatalmi terveinek megvalósításához, mintegy felújítva az egykori Arles-i Királyságot. Ebben az összefüggésben érthető meg annak a jelentősége, hogy I. Bölcs Róbert 1296-ban miért éppen a vienne-i dauphinnel, II. Jánossal házasította össze unokahúgát Beatrixot. És ugyancsak e logika mentén válik világossá, miért volt olyan fontos összekötő kapocs a magyarországi és a nápolyi Anjouk kapcsolataiban a 14. század első felében.

Természetesen itt nem lehet feladatom minden érintett részletes életútjának bemutatása. II. János esetében csak a dinasztikus kapcsolatokra összpontosítok, mivel a többszörös identitás jelenlétére nála nem találtam példát. Hitvese, Beatrix életútjáról, jóllehet I. Károly másik, a kutatás előtt alig ismert húgáról van szó, viszonylag csekély számú adat áll rendelkezésre, ezért személyét közel sem lehet olyan mélységben megragadni és ábrázolni, mint Klemenciáét. Végül, de nem utolsó sorban II. Humbert életpályája olyannyira szerteágazó, hogy annak részletes taglalásáról itt most le kellett mondanom, és be kell érnünk egy vázlatosabb ismertetéssel. Sajátos életútja ugyanakkor több ponton is érintkezik a magyarországi Anjoukkal, nem csupán I. Károlyéval, de fiai, András és I. Lajos históriájával is. Ebben a részben azt elemzem, hogy a dinasztikus identitás milyen formában nyilvánult meg Martell Károly és Habsburg Klemencia másik két gyermeke esetében, és ezek mennyiben segítették a dinasztikus politikai törekvések megvalósítását.

II. János, vienne-i dauphin

Anjou I. Károly későbbi magyar király idősebbik húgának eljegyzése és házassága I. Humbert vienne-i dauphin fiával 1296-ban[1032] természetesen nem az ő, hanem nagyapja, II. (Sánta) Károly nápolyi király és annak utódja, Róbert tervei szerint valósult meg.[1033] Az előkészületek valószínűleg már jóval korábban, 1293-ban megindulhattak. Ezév december 31-én Nizzában kiadott oklevelében ugyanis II. Károly megerősítette I. Humbert és neje, Anna azon intézkedéseit, amelyekkel Dauphiné tartományon belül Gap vidékét (*Gapençais*) gyermekeinek adományozták.[1034] János és Beatrix frigye nyilvánvalóan azt a célt szolgálta, hogy elmélyítse a nápolyi Anjouk provence-i birtokaival, a Francia Királysággal, és fontos észak-itáliai területekkel, valamint a császársággal szomszédos Dauphiné szövetségét.[1035] Nem véletlen, hogy II. Károly egy 1292-es

[1032] Jánost 1289-ben, még gyermekként ismerte el apja és anyja vienne-i dauphinként. RD III. nr. 13583–13584. Anna később minden javairól lemondott fia, az ifjú vienne-i dauphin javára, az ő halála esetén pedig testvérei, Henrik és Hugó voltak a kedvezményezettek. ADBR B 395; RD III. nr. 14066; ANF J 277 4bis; RD III. nr. 14070. E rendelkezésekkel János gyakorlatilag társuralkodóvá vált a tartományban.

[1033] VALBONNAIS 1721. 77–78; RD III. nr. 14711. Vö. ADBR B 401; RD III. nr. 14816, 14846.

[1034] Károlyt mint Provence és a közvetlen szomszédos Forcalquier urát érintette az adományozás. Archives Départementales d'Isère (Grenoble), Moyen Âge, Ancien Régime (avant 1790), B 3540; 3013; RD III. nr. 14284–14285.

[1035] Nem véletlen, hogy a korábbi, az 1280-as évekre jellemző Dauphiné és Savoya közötti háborúskodás lezárását célzó béketárgyalásokba szinte mindenki – a francia király, a német uralkodó – bekapcsolódott, nem beszélve II. Károlyról, aki 1291. április 8-án és november 26-án újabb békét hozott tető alá a felek között. RD III. nr. 13850, 13968. Az újabb konfliktusok lezárásaként született meg egy egyezmény 1293. május 27-én V. Amadé savoyai gróf és I. Humbert között, amelyben megállapodtak arról, hogy gyermekeik házasságra lépnek egymással. János esetében ez azt jelentette (volna), hogy elveszi Savoyai Margitot, Hugó (János öccse) pedig Savoyai Ágnest. RD III. nr. 14189. A házasságok tényleges létrejöttéről nincs adat. János és Margit frigyének akadálya volt a közeli rokonság, amely alól VIII. Bonifác nem adott felmentést. RB VIII. I. nr. 886; RD III. nr. 14648. Ide tartozik, hogy 1294 végén szövetség jött létre Dauphiné és a Francia Királyság között. ANF J 277, nr. 5; RD III. nr. 14436. Ezen kívül a tartomány és szomszédai jó viszonyát elősegítendő I. Humbert Alix nevű leányát János forezi gróffal tervezte összeházasítani 1296 tavaszán. RD III. nr. 14679, 14715, 14718–14719. Alix neve ugyanakkor felmerült a savoyai gróf jegyeseként is. Chevalier ezt feltételesen 1296. augusztusi dátumhoz köti, de az előbbi dokumentumok fényében inkább 1295-re, vagy éppenséggel 1293-ra tehető ez az elképzelés. Vö. RD III. nr. 14749. A következő év, 1297 nyarán pedig Mária nevű lánya fejére került párta, akit Aymar de Poitiers-hez, Valence grófjához, azaz Valentinois urához adott feleségül. Archives Départementales d'Isère (Grenoble), Moyen Âge, Ancien Régime (avant 1790), B

oklevelében Humbert-t tanácsosának nevezte,[1036] 1297-ben pedig ugyanő mint „*familiaris et fidelis suus*" szerepel. Ez utóbbi forrás éppen a fent említett, és láthatólag II. Jánosnak szánt gapi terület, apanázs adományozása és átadása ügyében keletkezett, mivel itt el kellett választani a Nápolyt és a Dauphinét megillető érdekeket.[1037] 1298 februárjában pedig, amikor I. Humbert visszaigazolta, hogy a II. Károly által vállalt kötelezettség Beatrix jegyajándékát illetően teljesült, a nápolyi uralkodót hűbérurának nevezte.[1038] Nem sokkal később, egy 1298. március 1-jei oklevél tanúsága szerint I. Humbert fia, II. János – aki ekkor nyerte el Serres várát – formális hűbéresküt tett II. Károlynak.[1039] Természetesen azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy I. Humbert anyósa, aki szintén a Beatrix nevet viselte, a savoyai gróf leánya volt, ennélfogva az 1296-ban megkötött házasság révén a nápolyi Anjouk tovább erősítették helyzetüket Észak-Itáliában, saját provence-i területeik keleti és észak-keleti határvidékén. Azt pedig korábban már láthattuk, hogy Nápoly mellett Itália középső és északi része, valamint az egykori Arles-i Királyság területén

4106; RD III. nr. 14933–14934 (előzményére ld. RD III. nr. 12599.). Hasonló célt szolgálhatott Humbert Beatrix nevű lányának kiházasítása Hugues de Chalonnal, Arlay urával. RD III. nr. 16129, 16206, 16207, 16267. Egy évvel később pedig tető alá hozták a Humbert másik fia, Hugó és Jean de Chalon leánya, Izabella közötti házasságot is. RD III. nr. 16261. A házassághoz 1304-ben XI. Benedek pápa adott felmentést. RD III. nr. 16310–16311. Végül Hugó elállt a házasságtól, azután próbálkozott Margittal, Savoyai Lajos lányával, majd 1309-ben immár egy újabb frigy körvonalazódott közte és Mária vagy Katalin, V. Amadé lányai között, pápai közvetítéssel. RD III. nr. 17532. Szeptember 8-án már csak Mária neve szerepel a házasságot célzó tárgyalásokon, Hugó ekkor hűséget fogadott Amadénak, fenntartva a testvére, II. János iránti engedelmességet. A francia szövetségre utaló szerény adatnak tekinthető, hogy János, Gap grófja (és talán testvére, Guigues, Montauban grófja) minden bizonnyal részt vett IV. Fülöp flandriai hadjáratában 1302-ben. Noha útközben Faverges-ben a savoyai grófság területén kirabolták őket, de szeptember 3-i, 28-i, október 1-jei és 16-i nyugták tanúsága szerint János ténylegesen is eljutott a flandriai hadjáratba. RD III. nr. 16022, 16051, 16059, 16063, 16074.

[1036] RD III. nr. 14077.

[1037] Jánosnak el kellett ismernie a nápolyi király, egyúttal Provence és Forcalquier grófja hűbéruraságát. VALBONNAIS 1721. 79; RD III. 14826–14829. Gap elhatárolására ld. még RD III. nr. 15538. E terület még ezévben kiegészült Embrun grófsággal. RD III. nr. 14992. Ez viszont konfliktust eredményezett Embrun érsekével, aki sikertelenül próbálta rávenni Jánost arra, hogy tegyen neki hűségesküt e területre vonatkozóan. RD III. nr. 15110. Vö. RD III. nr. 14912. Éppen ezért maga II. Károly lépett közbe, 1299. március 28-án írt levelében arra kérte Jánost, hogy egyezzen ki a főpappal. RD III. nr. 15140.

[1038] RD III. nr. 15045.

[1039] Archives Départementales d'Isère (Grenoble), Moyen Âge, Ancien Régime (avant 1790), B 3850; RD III. nr. 15050. Ld. még RD III. nr. 15157, 15179.

létrejött tartományok kulcsszerepet játszottak az „Anjou birodalom" kiépítését célzó tervek megvalósításában. Ez utóbbiak közül Provence és Forqualquier biztos hátországnak tekinthető az 1260–1280-as években, és az Anjouk befolyása erős volt Piemontban is, tehát „időszerű" volt, hogy szorosabbra fűzzék viszonyukat Dauphinéval is. De erre a szövetségre a vienne-i dauphinnek, I. Humbert-nek is szüksége volt, mivel az 1290-es évek végén a meglévő rokoni kapcsolatok[1040] ellenére is területi viták állították szembe rokonával, V. Amadé savoyai gróffal.[1041]

II. János apja a Habsburgokkal is békés viszonyt ápolt, erről tanúskodnak Albert 1305 májusában kiadott oklevelei, amelyekben elismerte az elődje, Rudolf által adott jogokat,[1042] továbbá megerősítette Humbert-t Tour de Pin birtokában.[1043]

[1040] A korábbi, 1293-as házassági tervezet mellett fontos megjegyezni, hogy I. Humbert anyósa, Béatrice de Faucigny a korábbi savoyai gróf, Péter (1263–1268) lánya volt. ANDENMATTEN 2013 – utolsó megtekintés 2021. 01. 21.

[1041] V. Amadé apja, II. Tamás, és Péter savoyai gróf testvérek voltak. Az ellenségeskedés még az 1280-as évek végén kezdődött Humbert anyósa, Beatrice de Faucigny és unokatestvére, V. Amadé savoyai gróf között, aminek azután maga Humbert is tevőleges részese lett. A Savoya és Dauphiné közötti vitát a felek 1293-ban igyekeztek rendezni. RD III. nr. 13549–13550, 13554, 13606, 13739, 13796, 13862, 13918, 14191, 14189. 1297-ben egy Savoya elleni kisebb szövetség jött létre, majd 1301–1302 folyamán Humbert, ill. Amadé Valois Károlyt kérték fel döntőbíróként területi vitáik eldöntésére. VALBONNAIS 1721. 95–100. Három évvel később V. Kelemennek kellett beavatkoznia a felek közötti vitába. VALBONNAIS 1721. 124–125.

[1042] A szöveg konkrétumot nem említ, de valószínűleg Montélimar váráról volt szó, amelyet 1289. május 12-én adományozott Rudolf Humbertnek. RI VI/1. nr. 2228; RD III. nr. 13444.

[1043] VALBONNAIS 1721. 123; RD III. nr. 16626. Az 1290-es évek elejétől megfigyelhető egy közeledés Habsburg Rudolf és Burgundia (Burgundiai Róbert hereceg), Dauphiné (I. Humbert vienne-i dauphin, felesége Anna), ill. Savoya között. Pl. 1291. május elején Rudolf, Humbert és neje, Anna, Amadé, Savoya grófja szövetséget kötöttek Rudolf ellenségei ellen. Május 4-én a császár biztosította Róbert burgund herceg Dauphinéra vonatkozó jogait (Róbert Dauphiné örököse Humbert gyermektelen halála esetén), ugyanebben az évben béke jött létre II. Károly nápolyi király közvetítésével I. Humbert és a savoyai gróf között. FONTANIEU II, fol. 45r–46v, 46v–48r, RI VI/1. nr. 2449–2451. Megjegyzendő továbbá, hogy Burgundiai Róbertet már jóval korábban, az 1270-es évek második felében szoros szálak fűzték Dauphinéhez, minthogy Burgundia hercege volt a fiatal I. János dauphin gyámja. RD III. nr. 11827, 11901. 1281. június 13-án pedig János I. Károly nápolyi király fia (a későbbi II. Károly) előtt megújította az apja, VII. Guigues által korábban letett hűségesküt. RD III. nr. 12292. Ennek előzményére ld. uo. nr. 12200, ill. később: uo. nr. 12322 (1281), 12496 (1282). 1284. február 4-én Habsburg Rudolf az I. János vienne-i dauphin halálával (1282) reá szállt jogokat átruházta Burgundiai Róbertre, azzal a kikötéssel, hogy János anyjának Béatrice de Faucigny-nak a jogai nem sérülhetnek. RI I. nr. 4508; RD III. nr. 12665. A várható burgund-dauphinéi ellentétek elsimítására

A 13–14. század fordulóján a francia-dauphinéi kapcsolatok is jónak mondhatók, erről tanúskodik a Capeting uralkodó aktív részvétele a vienne-i dauphin és Burgundia viszályában, illetve az I. Humbert és Savoya közötti viták elsimításában.[1044] Ennek megértéséhez figyelembe kellett venni, hogy Franciaország számára a térségben a közvetítő, békéltetői szerep mérsékelte a császári befolyást, és hatékony eszköz volt az angol-savoyai szövetség jelentette fenyegetés elhárítására. III. Henrik felesége, Provence-i Eleonóra révén – akinek az anyja Savoyai Beatrix volt – sok savoyai jutott szerephez az angliai kormányzatban.[1045] Azt, hogy a háttérben a Capetingek és a Plantagenetek szemenállása (is) mozgatta a szálakat, jól tükrözi ezt az 1294 decemberében Párizsban kötött egyezmény, amelynek értelmében I. Humbert-nek 200 lovassal kellett segítenie a

pedig maga vállalkozott. RD III. nr. 12673. Az ügy a jelentőségét akkor érthetjük meg igazán, ha figyelembe vesszük, hogy Tour de Pin ura, I. Humbert Beatrice de Faucigny leányát, János testvérét, Anne d'Albont vette feleségül, és így igényt formált Dauphinéra is. 1284. december 29.: Archives Départementales d'Isère (Grenoble), Moyen Âge, Ancien Régime (avant 1790), B 3540; RD III. nr. 12800. A házasság megkötése egyébiránt azt is magával hozta, hogy az újdonsült pár hűségesküt tett Béatrice-nak, aki átadta I. Humbertnek Vienne és Albon grófságokat, amely területekre e kötelezettség még Béatrice apja, Péter savoyai gróf idején jött létre. RD III. nr. 13032. A Habsburg uralkodó lépésének a következménye magától értetődően az lett, hogy Róbert burgund herceg és I. Humbert háborút kezdtek egymás ellen – amelybe hamarosan Savoya is bekapcsolódott –, és azt csak a francia király közvetítésével kötött párizsi egyezményben (1285/1286. január 25.) sikerült lezárni az egymástól elfoglalt területek kölcsönös visszaadásával, és azáltal, hogy Róbert elismerte Humbert-nek a vienne-i Dauphinéhez való jogát, amelyet Anna d'Albonnal kötött házassága révén tekintett sajátjának. Az egyezmény érdekessége, hogy Róbert azt is elismerte, hogy ennek alapja a nőági örökösödés. ANF J 277. nr. 2; RD III. nr. 12935–12937. Februárban a francia király ismét, részletekbe menően szabályozta a két fél egyezségét. Az évszám itt is bizonytalan, hiszen a napi dátum alapján nem lehet pontosan eldönteni, hogy III. (Merész) Fülöpről van szó, aki 1285. október 5-én hunyt el, vagy utóda, IV. (Szép) Fülöp volt-e a kérdéses uralkodó. Utóbbit 1286. január 6-án koronázták meg, így mindkét király szóba jöhet mint a vita döntőbírája Archives Départementales d'Isère (Grenoble), Moyen Âge, Ancien Régime (avant 1790), B 3612; RD III. nr. 12940. Tekintettel azonban arra, hogy Humbert és Amadé között egy sor előzetes egyezmény csak 1285 őszén-telén jött létre, inkább IV. Fülöp lehetett a békét szabályozó francia király Vö. RD III. nr. 12873, 12907, 12914, 12929, 12990, 12991, 12996. (Ehhez képest Chevalier III. Fülöpnek tulajdonít egy rendelkezést az ügyben, 1285/1286. február 23-i dátummal! RD III. nr. 12946. Az utóbbi év nyilvánvaló képtelenség, így itt minden bizonnyal 1295-re gondolt.) Rudolf döntése valamelyest irányváltást jelez, hiszen az 1280-as évek legelején még egy Habsburg-nápolyi-dauphinéi szövetség látszott megerősödni, aminek az oka az egykori burgund királyság felújításának terve volt, Arles és/vagy Vienne központtal. Uo. nr. 12339 (1281. 09. 15.).

[1044] RD III. nr. 16136, 16164–16165 (1303. február-április).

[1045] BÁRÁNY 2012. 42.

francia királyt az angol uralkodóval és másokkal szemben folytatandó háborúban, mégpedig a Rhône és a Saône folyókon túli területen, Beaucaire sénéchaussée, valamint a mâconi és auvergne-i baillage-ok területén.[1046] Az újabb dauphinéi-savoyai összetűzések elrendezésében 1301 szeptemberében Valois Károly, IV. Fülöp öccse működött közre.[1047] A Dauphiné és Savoya közötti feszültségek szemmel láthatóan a felszínen maradtak akkor is, amikor 1307. április közepén I. Humbert helyébe fia, II. János lépett.[1048] Erre enged következtetni az az egyezség, amely az új vienne-i dauphin nagyanyja, Béatrice de Faucigny és V. Amadé savoyai gróf területi vitáit igyekezett elrendezni 1308–1310 folyamán.[1049] Az események pontosabb megértéséhez, fontos tudni, hogy az Akhaiai Hercegség – amint korábban láthattuk – Anjou I. Károly fiának, Fülöpnek a halála után apja kezére került. II. (Sánta) Károly azonban visszaadta Fülöp özvegyének, Izabellának, és az ő révén került a későbbi férje, I. Fülöp, V. Amadé savoyai gróf unokaöccsének a kezére. 1307-ben azonban a nápolyi király egyszerűen visszavette a hercegséget, nyilván azért, hogy ezzel is gyengítse Savoya befolyását. Ennek az ismeretében érthetjük meg a nem sokkal később létrejövő egyezséget. 1311. február 10-én János testvére Guigues, Montauban ura az ő nevében kötött kölcsönös békét és barátságot biztosító egyezséget I. Fülöppel. Ebben Guigues hadi segítséget ígért I. Fülöpnek, kikötötte azonban a megállapodás, hogy az így rendelkezésre bocsátott fegyveresek nem harcolhatnak Franciaország és Szicília királyai, sem Valence grófja, sem Saluzzo őrgrófja ellen.[1050] Azaz lényegében felsejlik a háttérben a vienne-i dauphin, valamint a Capetingek és a nápolyi

[1046] ANF J 277 nr. 5; RD III. nr. 14435.

[1047] RD III. nr. 15893. Ezek a tárgyalások igencsak elhúzódtak, még 1303 elején is folytak. RD III. nr. 16122, 16136.

[1048] RD III. nr. 17042, 17045, 17046.

[1049] VALBONNAIS 1721. 141–144. Vö. RD III. nr. 17276, 17279, 17345, 17356, 17392, 17589, 17592; RD IV. nr. 17689–17690. A feszültségek meglétére utal alkalmasint az is, hogy 1304 őszén rendezni kellett az V. Amadé savoyai gróf és Hugó, Faucigny ura, I. Humbert másik fia közötti nézeteltérést, miután Amadé Hugó akarata ellenére épített várat a területén. Az egyezséget Humbert és fia, János, Gap grófja garantálták. RD III. nr. 16468. Egy évvel később I. Humbert, a fia, Hugó, Faucigny ura, a genfi gróf és Jean de Chalon tűzszünetet kötöttek egymással, és intézkedtek az egymásnak kölcsönösen okozott károk helyreállításáról. RD III. nr. 16660. Azután pedig a felek 1305 őszén–1306 februárjában V. Kelement kérték fel döntőbírónak az ügyben. RD III. nr. 16678, 16759, 16762, 16853. Ám a vita még 1306-ban sem jutott nyugvópontra. RD III. nr. 16827, 16874, 16921.

[1050] VALBONNAIS 1721. 146.

Anjouk között fennálló szövetség. A feltételezésnek nyomatékot ad, hogy II. János 1309. március 13-án minden gapi és más birtokára, amelyet Forcalquier grófja, azaz Provence ura révén bírt, hűbéresküt tett Róbert nápolyi királynak.[1051] A Capeting szövetség biztos jele volt a II. János és a francia udvar között 1310. október 23-án létrejött szövetség, amelynek biztosítéka János ekkor még egyedüli fiának, Guigues-nek és Fülöp burgund gróf – IV. Fülöp fia, a későbbi V. Fülöp király – leányának az eljegyzése volt.[1052] Hasonlóan értelmezhető az a terv is, amely szerint János Katalin nevű lányát majd VI. Róbert boulogne-i és auvergne-i gróf fia – szintén Róbert – vette volna feleségül. Ezt a megállapodást pedig 1311 márciusában maga IV. Fülöp francia király erősítette meg.[1053] Az elképzelés nem valósult meg, mivel 1312. május 7-én már arról értesítette I. Fülöp achaiai fejedelem II. János vienne-i dauphint, hogy megkapott 10000 vienne-i livre-t jövendő felesége, Katalin jegyajándéka gyanánt. A jó egy évvel korábban savoyai szövetség tehát ténylegesen is működött.[1054]

Mindeközben viszont VII. Henrik német király is igyekezett a maga oldalára állítani a dauphint, sőt Savoyát is,[1055] minden bizonnyal az itáliai utat és a császári koronázást

---

[1051] RD III. nr. 17444. Mindezt újra elismerte és megerősítette 1310. március 17-én a pápa előtt is Avignonban. RD IV. nr. 17697–17698.

[1052] ANF J 277 nr. 9, 11; RD IV. nr. 17831–17833.

[1053] RD IV. nr. 18263. V. Kelemen 1312 áprilisában adta meg a szükséges felmentést. RC V nr. 7734; RD IV. nr. 18306.

[1054] RD IV. nr. nr. 18356.

[1055] A kapcsolat már VII. Henrik német királyi koronázása után nem sokkal megvolt: 1309. május 30-án megerősítette II. János számára a dauphin valamennyi korábbi kiváltságát. RD III. nr. 17508; RI IV/1 nr. 160. Sőt, 1309. június 2-án többek között Jánost kérte meg, hogy V. Kelementől eszközöljék ki neki a császári koronázást. RI I. nr. 5217; RI IV/1. nr. 170; RD III. nr. 17512. Vö.: RI IV/1. nr. 201, 232–235; RD III. nr. 17547–17548. Chevalier megemlít még egy Henriktől származó dokumentumot, amely szerint Jánosnak hűségesküt kellett tennie gapi területeire. 1310. július 17-i dátummal hozza, ami nem egyezik a király itinériumával, legvalószínűbb, hogy 1312-es lehet a dokumentum, bár ott a hónap nem stimmel, mivel Henrik március 6. és április közepe között volt ebben az évben Pisában. RD IV. nr. 17770. Vö.: RI VI/4. (itinerar 2019) nr. 803–805. 1310. szeptember 1-jén pedig a felek már arról kötöttek egyezséget, hogy János 100 fegyveressel segíti Henriket fél éven keresztül Itáliában bizonyos vámokért cserébe. A cél nyilvánvalóan a német király római útjának támogatása volt. RI IV/2. 607; RD IV. nr. 17791. 1310 novemberében Henrik Savoyát igyekezett megnyerni: biztosította számára annak területeit, az eseményen János rokonai is jelen voltak. RI VI/1. nr. 338; RD IV. nr. 17852. 1311 júliusában pedig János dauphin és V. Amadé savoyai gróf megbízottai Henrik előtt erősítették meg az előző évben létrejött békét. RD IV. nr. 18002.

elősegítendő. E mellett természetesen feltehető az is, hogy e lépések arra irányultak, hogy a riválisnápolyi királyt gyengítsék. A sejtést bizonyossá teszi VII. Henrik császár 1313. július közepén kelt rendelkezése, amelyben felségsértésre hivatkozva feloldotta Jánost a Róbert nápolyi király iránti hűbéri eskü kötelezettsége alól.[1056] Sőt, májusban segítséget kért a vienne-i dauphintől az itáliai lázadók elleni fellépéshez.[1057]

A következő év február 13-án Róbert nápolyi király és János igen részletes, hat évre szóló, kölcsönös katonai segítségnyújtást tartalmazó egyezményt kötöttek. A felek alapvetően 50 lovast biztosítottak egymás számára (de a kontingens növelhető volt), mégpedig oly módon, hogy a páros években a vienne-i dauphin biztosította azokat a királynak Savoya, Piemont, Lombardia, Milánó, Cremona, Parma, Genova vagy más mediterrán területen, míg páratlan években Róbertnek kellett ugyanennyi fegyverest (vagy esetleg többet) Provence-ból János rendelkezésére bocsátani Savoya ellen. A felek kikötötték, hogy egyikük sem köt különbékét Savoyával.[1058] Kilenc nappal később pedig Róbert kinevezte János öccsét Guigues-et a lombardiai csapatok kapitányává.[1059] Majd 1315. június 5-én Apulia bevételei terhére a nápolyi király 40 uncia arany évjáradékot állapított meg neki.[1060]

Az 1314. februári nápolyi szövetség hathatósnak bizonyult, ugyanis még azév június 12-én II. János és V. Amadé olyan békét kötöttek, amely sokkal inkább a vienne-i dauphin számára volt előnyös.[1061] Október 17-én ugyanők együttes nyilatkozatot tettek arról, hogy a császársághoz tartozó – éppen betöltetlen – Arles-i Királyság jogait megvédik, ami elsősorban egy a császár érdekeinek megfelelő tett lépésként értékelhető.[1062] Annak fényében, hogy az előző évben a német uralkodó feloldotta Róbert hűbéreseit a hűségesküjük alól, logikusnak tűnik az az elgondolás, hogy a vienne-i dauphin és a savoyai gróf előbbi megegyezése mögött a császári diplomácia állt a háttérben.[1063]

[1056] VALBONNAIS 1721. 147.

[1057] VALBONNAIS 1721. 147–148.

[1058] VALBONNAIS 1721. 148–150.

[1059] VALBONNAIS 1721. 151.

[1060] VALBONNAIS 1721. 152–153. 1317. január 23-án öccse Jánost nevezte meg általános örökösének végrendeletében. VALBONNAIS 1721. 153–154.

[1061] VALBONNAIS 1721. 155–156.

[1062] VALBONNAIS 1721. 156–157.

[1063] Vö. ABULAFIA 2008. 489–490. A szövetség még János élete végén, 1318 nyarán is érvényben volt. RD IV. nr. 20058.

1316-ból a korábban csak feltételezett francia szövetségre egyértelmű bizonyítékot találunk. Június 18-án maga X. Lajos erősítette meg Lyonban a fivére (a későbbi V. Fülöp) leányának, a négyéves Franciaországi Izabella és János vienne-i dauphin akkor hétéves fia, Guigues házasságára vonatkozó egyezségét.[1064] A király halálát követően pedig annak öccse, Fülöp régensi minőségben foglaltatta írásba az elhunyt király és János vienne között létrejött egyezséget, amely szerint ez utóbbi a néhai uralkodó hűbérese lett.[1065] Áttekintve tehát a vienne-i dauphin dinasztikus politikai kapcsolatainak alakulását a 13–14. század fordulóján, Dauphiné egy nápolyi-francia és valamelyest savoyai szövetség részese volt, és a Habsburgokkal is jó kapcsolatokat ápolt. Éppen ezért feltételezhető, hogy két évtizeddel II. János és Beatrix 1296-ban megkötött frigye után I. Károly magyar király alkalmas közvetítőnek ítélhette a vienne-i dauphint saját nápolyi igényeinek biztosítása szempontjából. Az 1310-es évek elején szemmel láthatóan megerősödő nápolyi-vienne-i kapcsolatok, és különösen az 1314-es hatéves katonai szövetség ismeretében teljesen érthető, hogy I. Károly jogai érvényesítésére miért éppen sógorát kérte fel. 1317. február 22-én ugyanis a magyar uralkodó II. János vienne-i dauphint bízta meg azzal, hogy képviselje érdekeit *procurator*ként, és érje el Róbert nápolyi királynál, hogy biztosítsa számára a salernói és szentangyalhegyi fejedelemségre vonatkozó jogokat.[1066]

[1064] RD IV. nr. 19285.

[1065] RD IV. nr. 19325. (1316. 08. 10.). 1317. július 10-én kisebb részletek módosultak ugyan, de a kapcsolat lényege nem változott. RD IV. nr. 19783. Ld. még RD IV. nr. 19829 (1317. augusztus 31.).

[1066] „*Nos Carolus, Dei gratia, Hungariae, Croatiae, Ramae, Serviae, Galliciae, Lodomeriae, Cumaniae, Bulgariaeque rex, princeps Salernitanus et honoris ac montis Sancti Angeli Dominus, notum facimus universis ac singulis, quod constituimus et creamus nostrum certum procuratorem, et nuncium specialem et generalem, illustrem et magnificum virum dominum Ioannem Dalphinum Viennae, et Albensem comdominumque de Turre, fratrem nostrum carissimum, ad petendum, exigendum, et recuperandum a serenissimo Domino avunculo nostro carissimo domino Roberto, Dei gratia, Hierusalem et Siciliae rege, vel a quopiam alio possidente seu tenente principatum Salerni, et iura dicti principatus, nec non et honoris ac montis Sancti Angeli, et iura eiusdem, siue constant in civitatibus, seu castris vel villis, seu domibus vel domificationibus, iurisdictionibus, dominiis, homagiis, pascuis, heremis, terris cultis vel incultis, nemoribus, venationibus, pedagiis, gabellis, et aquarum decursibus; nec non et iura, iurisdictionemque dicti principatus, et honoris, in quibuscunque rebus consistant, et quocunque nomine censeantur, et generaliter ad petendum, exigendum omnia, et singula iura, quae habemus vel habere possumus contra quascunque personas, etc. Datum in Sippua* [Lippa] *octavo Kalendas Martii, anno Domini M⁰CCC⁰XVII⁰ regni nostri similiter XVII⁰. Et in robur et*

Erre ekkor annál is inkább kedvezőbb lehetőség nyílott, mivel a nápolyi királynak éppen ezidőtájt sikerült létrehoznia egy guelf szövetséget a ghibellinek ellen: saját fiát, Károlyt összeházasította Ausztriai Katalinnal, I. (Habsburg) Albert leányával (1316), valamint fellépett a Viscontik ellen Genovában. Ez mintegy előkészítette azt a hosszú provence-i tartózkodást (1319–1324), amely remek alkalmat adott arra a nápolyi királynak, hogy megerősítse kapcsolatait XXII. János pápával, és egyúttal találkozhatott unokahúgával Klemenciával is.[1067]

Az 1310-es évek közepén, második felében tehát továbbra is egy határozott Anjou-Habsburg szövetség érvényesült, ami I. Károly magyar király számára is igen kedvező fejlemény volt. Érdekei biztosítására – a nápolyi örökség visszaszerzésére – így eszközként használhatta fel húga, Beatrix férjét, II. János vienne-i dauphint. E mellett felmerül a lehetősége annak is, hogy Róbert király, Magyarországi Mária és Klemencia együttes jelenléte Provence-ban 1319–1321 között előmozdíthatta Károly itáliai igényeinek esetleges érvényesítését. A kulcs talán ekkor éppen a pápával mindvégig bensőséges viszonyt fenntartó Klemencia lehetett.

E nyilvánvaló lehetőség ellenére sem tűnik valószínűnek, hogy ténylegesen sor került volna valamiféle közvetítésre akár Klemencia, akár a dauphin részéről annak ismeretében, hogy 1318-ra I. Károly és Luxemburg Beatrix házassága a magyarországi Anjou uralkodó irányváltását jelzi.[1068] Sajnos, nehéz ellenőrizni annak a híradásnak a hitelét is, jóllehet az elmondottakat kellőképpen alátámasztaná, miszerint 1317-ben I. Károly magyar király arra kérte (volna) sógorát, a vienne-i dauphint, hogy egyik fiát küldje

---

testimonium omnium et singulorum praemissorum sigillum nostrum apponi iussimus praesentibus litteris in pendenti." FEJÉR VIII/2. 41–42; AOklt. IV. nr. 407. Vö. VALBONNAIS 1721. 170–171; FOURNIER 1891. 378, 2. jegyzet; CSUKOVITS 2012. 112. Salernót és Monte Sant' Angelót eredetileg Martell Károly kapta apjától örökös hűbérül, azután 1304-ben Anjou II. Károly Róbertre ruházta, unokaöccse, a magyar király pedig a korábbi jogi helyzetre hivatkozva támasztott igényt örökségére.

[1067] Talán az időzítés sem a véletlen műve, minthogy I. Károly ezidőtájt Luxemburgi Jánoshoz, IV. Bajor Lajos hívéhez közeledett – a nélkül, hogy Habsburg Frigyessel szakított volna, és ezzel esetleg nyomást kívánt gyakorolni Róbert nápolyi királyra, aki Lajos ellenfele volt, hogy biztosítsa a magyar király nápolyi örökségét, illetőleg annak itt említett részeit. MALÉTH 2020. 166–167. De természetesen úgy is értékelhető I. Károly és Luxemburgi János szövetsége – amelynek kézzelfogható jele Károly fiának, Lászlónak és János leányának, Annának az eljegyzése 1327-ben. SKORKA 2021. 3. Köszönettel tartozom a szerzőnek, hogy a kéziratot rendelkezésemre bocsátotta. Ld. még Lucherini 2013. 343.

[1068] Vö. SKORKA 2017.

el hozzá, akiről ő majd gondoskodik országában. Arra nincs semmi bizonyíték, hogy ez a kérés akkor teljesült volna, ellenben lehetséges, hogy ez a forrás egy későbbi esemény emlékét tartotta fenn, nevezetesen azt, amikor János kisebbik fia, Humbert bő egy évtizeddel később hosszabb ideig I. Károly udvarában időzött.[1069]

Magyarországi Beatrix: nápolyi hercegnő, dauphine, ciszterci apáca

Martell Károly és Habsburg Klemencia fiatalabbik gyermeke valószínűleg 1289-ben született, erre következtethetünk abból az 1296. május 25-i házassági szerződésből, amelynek révén Beatrix II. János vienne-i dauphin hitvese lett. A szerződés szövege szerint, amelyet egyfelől II. (Sánta) Károly, másfelől I. Humbert vienne-i dauphin kötöttek meg, Beatrix ekkor hétéves volt. A kontraktus kikötötte, hogy a nápolyi ara jegyajándéka 20000 tours-i livre, amelyet két egyenlő részletben kellett megfizetni. Előírta továbbá, hogy Beatrix apósa sisteroni udvarába kerüljön, hogy megtanulja férje országának szokásait.[1070]

Károly húga sorsának alakulása a következő éveket illetően kevéssé ismert. 1309-ben megszületett fia, Guigues, majd három évvel később a második gyermeke, Humbert. Valószínű, noha közvetlen adatunk nincs rá, hogy Beatrix és fivére kapcsolatban maradtak egymással. Nem tudni például, hogy Beatrix szerepet játszott-e abban, hogy I. Károly 1317. február 22-én II. János vienne-i dauphint bízta meg, hogy képviselje érdekeit *procurator*ként, és érje el Róbert nápolyi királynál, hogy biztosítsa számára a salernói és szentangyalhegyi fejedelemségre vonatkozó jogokat.[1071] Az mindenesetre nem zárható ki,

[1069] RD IV. nr. 19532; CHEVALIER 1871. 5. nr. 13. Ez utóbbi munka előszavában maga Chevalier jegyzi meg a vienne-i dauphinek levéltárának hányatott sorsát. Mint említi, annak egy része másolat és kivonat formájában a terület 18. századi intendánsa, Gaspard-Moyse de Fontanieu hagyatéka révén bekerült a Bibliothèque Nationale állományába (vonatkozó részei: BNF Ms. Lat, 10955–10956 = FONTANIEU II, FONTANIEU III). A kérdéses kötetben (FONTANIEU II), azonban nyoma sincs ilyen bejegyzésnek, így az adat hitelessége vitatható. Az mindenesetre elgondolkodtató, hogy I. Károly 1317. február 22-én érdekei képviseletével bízta meg János vienne-i dauphint, ami ezzel a mostani adattal egybecseng.

[1070] Az eljegyzési dokumentum kiállítására Nápolyban került sor 1296. május 25-én: VALBONNAIS 1721. 77–78; RD III. nr. 14711. A következő év január 17-én Beatrix megkapta I. Humbert-től a jegyajándékát kitevő területeket és javakat. Ugyanezt megismételte egy márciusi dokumentum is. ADBR B 401; RD III. nr. 14816, 14846.

[1071] VALBONNAIS 1721. 170–171; FEJÉR VIII/2. 41–42; AOklt IV. nr. 407; CSUKOVITS 2012. 112.

hogy az évek óta alakuló nápolyi-vienne-i szövetségről esetleg valamilyen formában Beatrix is informálhatta testvérét, jóllehet ennek közvetlen bizonyítéka nem ismert.

A következő két év vízválasztónak bizonyult, hiszen a vienne-i dauphin 1318 februárjában és augusztusában is készített végrendelet, amelyben általános örökösnek első renden idősebb fiát, Guigues-t, illetve őt követőleg Humbert-t nevezte meg, továbbá 30000 vienne-i livre-t hagyott a harmadik, név szerint Katalin nevű gyermekére.[1072] A két időpont között Beatrix is követte férje példáját: 1318. május 9-én az apjától nyert, illetve a férjétől és annak apjától kapott javakat átengedte fiainak, fenntartva bizonyos részeket Katalin nevű lányának. Beatrix kikötött magának és *familiá*ja számára 10000 tours-i livre-t, megtartotta ruháit, szobai berendezéseit, személyes kincstárát, ékszereit, edényeit, továbbá évi ellátás címén 2000 forint fizetését kérte fiaitól élete végéig.[1073] Amikor azután II. János Avignonból visszatérőben 1319. március 5-én meghalt, Beatrix négy nappal később megújította fiai javára tett lemondását javairól és belépett a val-bressieu-i ciszterci apácák közé.[1074] 1330 nyárutóig itt is élt, erről tanúskodnak azok a kegyek és engedélyek, amelyeket Beatrix különböző kérvényeire válaszul XXII. János biztosított.[1075] A vienne-i dauphin özvegyével a pápa láthatólag hasonlóan bensőséges viszonyt ápolt, mint Klemenciával.[1076] 1330. szeptember elején Beatrix éppenséggel azért folyamodott az avignoni főpaphoz, hogy engedélyezze számára az átlépést a karthauziak salettes-i (Lyon egyházmegye) apácakolostorába, amit XXII. János teljesített is,[1077] illetve újabb kegyekben részesítette[1078]. 1333 szeptembere ismét változást hozott Beatrix életében: az éppen

[1072] VALBONNAIS 1721. 171–177; RD IV. nr. 20180. 20300.

[1073] VALBONNAIS 1721. 178–179; RD IV. nr. 20319.

[1074] Archives Départementales d'Isère (Grenoble), Moyen Âge, Ancien Régime (avant 1790), B 3865, 267v; VALBONNAIS 1721. 518–523; RD IV. nr. 20319.

[1075] 1320. 09. 20.: AAV Reg Av. 13, f. 732v; Reg. Vat. 70, ep. 1549; LITPA nr. 11985; AOklt. V. nr. 889; AAV Reg Av. 13, f. 732v; Reg. Vat. 70, ep. 1550; LITPA nr. 11986; AOklt. V. nr. 890; egy kivétellel ([1329.] 01. 01.): AAV Reg. Vat. 115, fol. 85r–v; MNL DF 291651; AOklt. XII. nr. 1; 1330. 04. 15.: AAV Reg. Vat. 115, fol. 412v; MNL OL DF 291658; AOklt. XIII. nr. 197; AAV Reg. Vat. 115, fol. 412v; MNL OL DF 291658; AOklt. XIII. nr. 198.

[1076] 1330. 04. 15.: AAV Reg. Vat. 115, fol. 417v; MNL OL DF 291659; AOklt. XIII. nr. 199.

[1077] 1330. 09. 08: AAV Reg. Vat. 98, fol. 100v; MNL OL DF 291533; AOklt. XIV. nr. 509; AAV Reg. Vat. 100, fol. 107r; MNL OL DF 291558; AOklt. XIV. nr. 510

[1078] 1333. 06. 13.: AAV Reg. Vat. 105, fol. 322v; LC J XXII XII. nr. 60540; MNL OL DF 291602; AOklt. XVI. nr. 304; AAV Reg. Vat. 105, fol. 322v; LC J XXII XII. nr. 60541; MNL OL DF 291602; AOklt. XVI. nr. 305.

Nápolyban tartózkodó fia, Humbert anyjára bízta Dauphiné kormányzatát, aki ezáltal egy rövid időre visszatért a politika színpadára.[1079] Néhány hónap elteltével, feltehetően még azév végén, amikor Humbert visszatért Dauphinéba és átvette a kormányrudat, Beatrix visszavonult a karthauzi apácák közösségébe,[1080] egészen 1338 júliusáig, amikor XII. Benedek engedélyezte, hogy ismét a val-bressieu-i ciszterci apáca közösség tagja lehessen.[1081] Feltehetőleg maguk az apácák hívták vissza, és apátnővé választották Beatrixot, ezt megelőzőleg ugyanis nincs nyoma annak, hogy ő vezette volna a közösséget. Ellenben 1340. február 15-én arról értesülünk, hogy Bonne Vallée apátja, Clément Bussavent előtt lemondott apátnői hivataláról.[1082] Valbonnais tudni véli, hogy azév áprilisában az ayes-i ciszterci apácakolostorban telepedett le az Isère menti Crolles-ban,[1083] ám ennek forrásos bizonyítékával adós maradt. Az mindenesetre biztos, hogy amikor II. Humbert 1343. április 23-án megegyezés kötött VI. Fülöp francia királlyal arról, hogy örökös nélküli halála esetén a Valois-ké lesz Dauphiné, az egyik záradékba belefoglaltatta anyja özvegyi és felesége, Marie des Baux járadékának fenntartását, kifizetését.[1084] 1345-ben Beatrix a fia által neki juttatott beauvoiri várban folytatta életét,[1085] egészen 1349-ig, amikoris II. Humbert megalapította számára a saint-juste-en-royans-i apátságot, Beatrix itt is halt meg 1354-ben.[1086]

[1079] VALBONNAIS 1721. 244.

[1080] 1337. 05. 27.: AAV, Reg. Vat. 124, fol. 99r–v; MNL OL DF 291708; AOklt. XXI. nr. 283; 1337. 05. 29.: AAV, Reg. Vat. 124, fol. 99v; MNL OL DF 291708; AOklt. XXI. nr. 290.

[1081] 1338. 07. 04.: AAV, Reg. Vat. 126, nr. 185; Reg. Av. 85, fol. 247v; LITPA nr. 006186; MNL OL DF 291721; AOklt. XXII. nr. 334.

[1082] A szöveg „*dudum electa*" fordulata arra enged következtetni, hogy Beatrix nem a megválasztását utasította vissza, hanem lemondott tisztségéről. VALBONNAIS 1721. 389.

[1083] VALBONNAIS 1721. 178–179, a) jegyzet.

[1084] VALBONNAIS 1721. 452–460, 460–467.

[1085] VALBONNAIS 1721. 519.

[1086] VALBONNAIS 1721. 179; uo. 611–613. Ha hihetünk a szerzőnek, Beatrix ékszereinek egy része a dauphinhez került, aki azonban ekkor már nem II. Humbert volt, aki tartományát 1349-ben végleg átadta a francia trónörökösnek, Károlynak (a későbbi V. Károly királynak), hanem ez utóbbi. Valbonnais véleménye szerint az ékszereket végül eladták egy 1356. november 4-i oklevél tanúsága szerint. VALBONNAIS 1721. 179. (a) jz.

Magyarországi Beatrix gyermekei

VIII. Guigues

Uralkodása idején tovább erősödött a szövetség a Capeting dinasztiával. 1319. január 25-én a Guigues kiskorúsága miatt a tartományt régensként kormányzó nagybátyja, Henrik metzi püspök (1316–1325)[1087] biztosítékot adott az unokaöccse és Franciaországi Izabella (V. Fülöp francia király leánya) között kötött házassági szerződésben foglalt jogokat és jövedelmeket illetőleg. Éppen ezért elismerte, hogy unokaöccse birtokba veheti jogos dauphini örökségét.[1088] Erre nyilvánvalóan azért került sor, mert a régenst maga a francia király kérte erre, egy szintén aznap kiadott oklevélben.[1089] 1319. február 17-én pedig már maga V. Fülöp utasította arra a genfi grófot, Vilmost, hogy ő és emberei erősítsék meg hűségüket bizonyos várak tekintetében a vienne-i dauphin irányában.[1090] Erre nagy szükség is volt, hiszen az akkor még kiskorú Guigues érdekeit szinte azonnal támadás érte a savoyai gróf, V. Amadé, annak fiai, valamint a genfi gróf és emberei részéről. Nem véletlen, hogy a francia király közbelépését követően azév júliusában a savoyai-genfi szövetségeseknek elégtételt kellett adniuk a vienne-e dauphinnek okozott károkért.[1091] 1320. december 8-án pedig maga XXII. János hirdetett tűzszünetet Savoya és Dauphiné között.[1092] 1321 első felében mintha megindult volna a közeledés a dauphin és a savoyai gróf között, amit a francia udvar[1093] és a pápa is erőteljesen támogatott[1094]. A

[1087] HC I. 338.

[1088] VALBONNAIS 1721. 184–185; RD IV. nr. 20646–20647.

[1089] RD IV. nr. 20645.

[1090] VALBONNAIS 1721. 182; RD IV. nr. 20659.

[1091] VALBONNAIS 1721. 183–184.

[1092] RD IV. nr. 20910; LC J XXII. nr. 14216; LSC J XXII (France) nr. 1249–1250.

[1093] VALBONNAIS 1721. 187, 188.

[1094] XXII. János a lyoni érseket és a langres-i püspököt bízta meg a feladattal. RD IV. nr. 21065–21066; LC J XXII. nr. 14276–14277; LSC J XXII (France) nr. 1257–1258. Október 23-án pedig ugyanő a vienne-i érseket kérte fel arra, hogy a tűzszünet betartását felügyelje. RD IV. nr. 21222; LSC J XXII (France) nr. 1318. 1322. február 22-én pedig a pápa mindegyik felet a béke megkötésére buzdította. RD IV. nr. 21311–21315; LSC J XXII (France) nr. 1376–1380. Július 1-jén XXII. János a tűzszünet meghosszabbítását kezdeményezte. RD IV. nr. 21450–21458; LSC J XXII (France) nr. 1477–1455. A hónap végén a savoyaiakhoz fordult hasonló kéréssel. RD IV. nr. 21479–21481; LSC J XXII (France) nr. 1483–1485. A tűzszünetet végül szeptember 5-én karácsonyig meghosszabbították újabb prolongációs lehetőséggel 1323 húsvétjáig. RD IV. nr. 21507–

Vienne és Párizs közötti szövetség ugyanis éppen ekkor kapott újabb határozott megerősítést. Ennek kézzelfogható jeleként 1322 tavaszán került sor a VIII. Guigues és Franciaországi Izabella közötti tényleges házasságkötés előtti utolsó simításokra, a korábbi jegyesség megerősítésére.[1095] Majd szeptemberben immár V. Fülöp özvegye, Burgundiai II. Johanna adott utasítást embereinek, hogy a vienne-i dauphin és a savoyai gróf közti béke létrehozásában működjenek közre.[1096] A tényleges házassági szerződés érdekes, bár korántsem meglepő eleme tükröződik ebben a lépésben, hiszen a szöveg kifejezetten utal arra, hogy a frigy feltétele a savoyai gróffal kötendő béke (a következő év tavaszáig), amelynek előmozdítására maga Johanna vállalt garanciát.[1097] 1323. május 17-én pedig írásba foglalták a jegyajándékra vonatkozó rendelkezéseket,[1098] ami egyértelműen bizonyítja, hogy az előbbi feltétel teljesült[1099]. Érdekes adalék ugyanakkor, hogy – amint XXII. János 1323. május 23-i leveléből értesülhetünk – a nápolyi király fia, és kijelölt örököse, Károly, Calabria hercege kezdeményezte, hogy ő vehesse feleségül Izabellát, ám azt a pápa elutasította, mivel Guigues és V. Fülöp leánya között már nemcsak a jegyesség, hanem a házasság is megkötteteett, sőt sor került a törvényes elhálásra is.[1100] Miután V. Amadé 1323. október 16-án elhalálozott, helyét idősebb fia, Edouard vette át, aki újból fellépett a vienne-i dauphin ellen, de alulmaradt, így 1324. július 3-án kénytelen volt békét kötni vele, pontosabban az őt képviselő Henrik metzi püspökkel.[1101] Ennek

21509; LSC J XXII (France) nr. 1783. 1322. október 23-án ez meg is történt. RD IV. nr. 21538–21539; LSC J XXII (France) nr. 1548; LC J XXII. nr. 18173.

[1095] 1322. március 22., Gray. VALBONNAIS 1721. 193–195; RD IV. nr. 21668.

[1096] VALBONNAIS 1721. 193. XXII. János 1322. december 6-án ugyanakkor nemtetszésének adott hangot amiatt, hogy felmerült: Guigues nem Izabellát veszi feleségül, hanem mást. A pápa a levelet Henrik metzi püspökhöz, Guigues gyámjához intézte, és tudatta vele, hogy a házasságot Johanna anyakirályné kész minden eszközzel törvényesíteni. RD IV. nr. 21569; LSC J XXII (France) nr. 1564. 1323 januárjában éppen ezért a pápa Johannához fordult, hogy közvetítsen az ügyben. A levél utal arra, hogy Henrik elállt attól, hogy a házassági szerződés semmissé váljon, és arra is, hogy probléma forrása alapvetően az, hogy a francia király késlekedett a jegyajándék folyósításával. RD IV. nr. 21607; LSC J XXII (France) nr. 1584.

[1097] VALBONNAIS 1721. 194.

[1098] VALBONNAIS 1721. 195–197; RD IV. nr. 21717. Ld. még: RD IV. nr. 21668, 21700, 21713, 21714, 21716.

[1099] RD IV. nr. 21748–21749, 21814, 21956; LSC J XXII (France) nr. 1732–1733, 1768, 1896.

[1100] RD IV. nr. 21724; LSC J XXII (France) nr. 1680. Ugyanakkor a herceg felmentést kapott valamely harmad-, vagy negyedfokú hölgy rokonnal történő házasságkötéshez. LSC J XXII (France) nr. 1681.

[1101] VALBONNAIS 1721. 199–200.

ellenére a Dauphiné és Savoya közötti fegyvernyugvásról aligha beszélhetünk.[1102] 1325. január 22-én arról értesülünk IV. (Szép) Károly francia uralkodó egy okleveléből, hogy Burgundiai Róbert, Odó burgund herceg öccse Savoya oldalán indított hadjáratot Dauphiné ellen, ám VIII. Guigues legyőzte (varey-i csata, 1325. augusztus 7.) és őrizetben tartotta Romans-ban, továbbá tetemes, 200.000 tours-i livre váltságdíjat kért érte.[1103] A Dauphiné és Savoya közötti háborúskodásra utal az a szövetség, amelyet Guigues kötött Aymo sioni püspökkel Edouard savoyai gróf ellenében. E szerint a dauphin 50 fegyverest biztosít a harcokhoz a püspöknek.[1104]

A két szomszédos tartomány közötti fegyveres összetűzés egészen 1327 őszéig – 1328 tavaszáig elhúzódott: előbb 1327. október 26–29-én Edouard és Guigues kötöttek békét,[1105] majd december 22-én Odó kiváltotta öccsét Róbertet, megfizette váltságdíját és az általa okozott kárt 500.000 tours-i livre értékben,[1106] ezt követően ezt az egyezséget az újdonsült Valois uralkodó is megerősítette 1328. május 13-án,[1107], illetve 24-én is[1108]. Néhány hónappal később VI. Fülöp ezt még azzal egészítette ki, hogy Róbertet és embereit eltiltotta attól, hogy Savoya oldalára álljanak Dauphinéval szemben, megtiltott minden háborúskodást, mégpedig egyfajta védelmi zónát húzva a Mâcont Marseille-jel összekötő vonal mentén.[1109] Az erős francia-dauphinéi szövetség meglétét az is alátámasztja, hogy VIII. Guigues VI. Fülöp oldalán harcolt az 1328. augusztusi casseli ütközetben.[1110] Sőt, 1328 októberében szintén a francia király volt az, aki Klemencia egyik párizsi házát (Piliers, Place de Grève) a dauphinnek adományozta.[1111]

Ezzel azonban az ellenségeskedés nem szűnt meg, 1330-ban szövetség jött létre III. (Jó) János bretagne-i herceg és Guigues között, aminek az ad különös jelentőséget, hogy János hitvese Edouard savoyai gróf leánya, Johanna volt, illetve az, hogy a szerződést maga VI.

[1102] RD IV. nr. 22314; LC J XXII. nr. 23119.

[1103] VALBONNAIS 1721. 206–207; RD IV. nr. 22629, 22652–22654.

[1104] VALBONNAIS 1721. 213–214.

[1105] RD IV. nr. 23623, 23627. Megújítva 1328. január 15-én. RD IV. nr. 23750.

[1106] VALBONNAIS 1721. 207–208; RD IV. nr. 23699, 23701–23702.

[1107] VALBONNAIS 1721. 208–209.

[1108] VALBONNAIS 1721. 215–216.

[1109] VALBONNAIS 1721. 209–210; RD IV. nr. 24254.

[1110] RD IV. nr. 24209. Vö. FOURNIER 1912. 582–583.

[1111] FONTANIEU II. fol. 303v-304r; RD IV. nr. 24253.

Fülöp is megerősítette.[1112] 1331. március 21-én pedig egy régi ismerős I. Fülöp achaiai fejedelem, V. Amadé unokaöccse erősítette meg szövetségét Guigues-gel és annak öccsével Humbert-tel, ami a korábbi, 1311-es megállapodás megújításának is tekinthető.[1113]

Jól látható, hogy az I. János idejétől határozottan kirajzolódó francia szövetség tovább erősödött fia Guigues idején, sőt, még inkább kiszélesedni látszott. 1324 novemberében Dauphiné, a Luxemburgok és Lotaringia szorosabbra fűzte viszonyát, ami egyúttal tovább erősítette a franciabarát dinasztikus politikai irányvonalat. A trieri érsek, Luxemburg Balduin, unokaöccse, János cseh király, Luxemburg grófja, továbbá IV. Ferry, Lotaringia hercege, Édouard, Bar grófja és Henrik metzi püspök léptek egyezségre, eredendően a metzi polgárok ellenében, de e mellett általánosságban is ígéretet tettek egymás megsegítésére.[1114] E kapcsolati rendszer révén Dauphiné elsősorban észak-nyugati és északi irányban kötelezte el magát, ugyanakkor semmi nyoma annak, hogy VIII. Guigues érintkezésben maradt volna a nápolyi Anjoukkal, sőt Károly calabriai herceg sikertelen kísérlete a vienne-i dauphin és Izabella házasságának megakadályozására, inkább esetleges ellentétek meglétére utal.

II. Humbert, az utolsó vienne-i dauphin

Bátyja, VIII. Guigues hirtelen halála – 1333. július 28-án La Perrière vár ostromakor halálos sebesülést szerzett, és augusztus 26-án elhunyt[1115] – váratlan helyzetbe hozta

---

[1112] VALBONNAIS 1721. 228–229. Valbonnais 1329-es dátummal hozza, de ez tévedés, mert a szöveg Edouardot „jadis comte" jelzővel hozza, azaz elhunytként említi. Vö. RD IV. nr. 24886.

[1113] VALBONNAIS 1721. 235. Az 1311-es szövetség eredményeképp jött létre a következő évben I. Fülöp és a vienne-i dauphin testvérének, Katalinnak a házassága. RD IV. nr. 18356. Vö. RD IV. nr. 23510. 1311-ben Katalint még Róbertnek, Boulogne és Auvergne grófjának szánták. RD IV. nr. 18263.

[1114] VALBONNAIS 1721. 200–202; RD IV. nr. 22329.

[1115] Az eseményt fenntartotta IV. Luxemburgi Károly önéletrajza is. A szöveg szerint Károly álmában jelen volt akkor, amikor Guigues halálos sebett kapott, majd az eseményt feltárta apja előtt, akinek néhány nappal később megerősítették a hírt. Az önéletrajz helyesen említi, hogy a vienne-i dauphin halála az újabb Savoya elleni háború egyik eseménye volt. Guigues felmenőit illetően eddig a szakirodalom tévesnek ítélte Károly feljegyzését, miszerint Guigues „nagyanyja pedig testvére volt nagyanyánknak, ő maga pedig első Károly magyar király nővérének volt a fia." NAGY 2010. 83. Károly nagyanyja apai oldalról Brabanti Margit volt, akinek a leánytestvére Brabanti Mária volt, apai oldalról Habsburg Guta, akinek a tesvére Habsburg

öccsét. Egyedüli jelöltként csak II. Humbert jöhetett szóba, hiszen nagybátyjai ekkorra már elhaltak, Hugó 1321-ben, a már említett Henrik pedig 1328-ban távozott az élők sorából. Ezen kívül már 1317-ben bátyja általános örökösének nevezte, így a hatalom átvételének nem volt akadálya.[1116] Úgy tűnik, hogy ennek az előkészítése már évekkel korábban, éppen a korábbi gyám, Henrik metzi püspök halálát követően megkezdődött.

1328-ban Guigues öccse még csak 16 esztendős volt, és csupán a „baron de Faucigny" címet és az ehhez tartozó területeket tudhatta magáénak, nagybátyja Hugó révén, de az uralkodási tapasztalatoknak minden bizonnyal híján volt. E sajátos helyzet „csalogatta elő" rövid időre az akkor már egy évtizede apáca életet élő anyját a politika színpadára. Jóllehet Beatrix láthatólag nem kívánta feladni az elvonult életet, nehéz elképzelni, hogy rajta, és esetleg az ekkor még életben lévő húgán, Klemencián kívül más állt volna az ifjú Humbert Magyarországra küldésének ötlete mögött. Mással aligha magyarázható, hogy hosszú, több évnyi szünet után hirtelen „erőre kapott az Anjou kapcsolat". Így is természetesen feltételezés egyelőre, de semmiképpen sem vethető el a lehetősége annak, hogy Beatrix és Klemencia lehettek az értelmi szerzői annak, hogy az ifjú és tapasztalatlan Humbert éppen I. Károly magyar király udvarába utazzon el, hogy úgymond „kitanulja az uralkodás mesterségét".

Klemencia végrendelete és az ingó javainak áruba bocsátása után felvett jegyzék egyaránt jól mutatják, hogy az özvegy francia királyné milyen erősen kötődött nővéréhez és unokaöccséhez. Erről tanúskodnak az ott felsorolt értékes tárgyak, valamint az a tény, hogy Klemencia Humbert-t nevezte meg általános örökösének.[1117] VIII. Guigues öccse magyarországi útjának tényleges kezdete 1329-re tehető, így a terv gyakorlati kivitelezésében az özvegy francia királyné, aki 1328. október 13-án távozott az élők sorából már aligha vehetett részt. Az út előkészületeire semmi esetre sem kerülhetett sor azév vége előtt, tekintettel arra, hogy a hagyatéki leltár felvételének folyamata 1328. december 25-én zárult le,[1118] és abban mind Beatrix, mind Humbert közvetlenül érdekelt

---

Klemencia volt. Ami Guigues felmenőit illeti, apai ágon a nagyanyja Alboni Anna volt, míg a másik oldalon megint csak Martell Károly hitveséhez jutunk. Klemenciával kötött házasságából született ugyanis Beatrix, I. Károly magyar király húga (és nem nővére), Guigues anyja. Uo. 159. jegyzet. A szerző ugyanis csak az apai oldallal számolt a családi viszonyok rekonstrukciója során.

[1116] VALBONNAIS 1721. 153–154.

[1117] Függelék F–5, F–6, F–8.

[1118] Ld. az Függelék F–6 bevezető részét.

volt. Így tehát joggal feltételezhető, hogy I. Károly magyar király unokaöccse valójában 1329-ben indult el nagybátyja udvarába.

Miután I. Róbert egyetlen életben maradt legitim születésű fia Károly calabriai herceg 1328-ban meghalt, a nápolyi király unokaöccse, I. Károly joggal remélhette, hogy hamarosan sikerül visszaszereznie örökségét.[1119] Humbert „árfolyama" hirtelen felszökött, jelenléte éppen kapóra jött nagybátyjának, és fel is használta Nápolyra vonatkozó jogigényének megvalósítása érdekében. A tárgyalások Róbert és Károly között, amint az közismert, már 1329-ben megindultak, és ezek eredményeként született meg a Károly másodszülött fia, András és Johanna, Róbert unokája között kötendő házasságra vonatkozó szerződés, amelyet Nápoly hűbérura, a pápa is elfogadott.[1120] E nagy jelentőségű dinasztikus politikai eseménynek fontos szereplője volt Humbert, akinek elsősorban a Nápolyba készülő Károly fogadása volt a feladata.[1121]

Jóllehet a szakirodalom teljességgel adós maradt a forrásos bizonyítással e magyarországi utazással kapcsolatban,[1122] szerencsére éppen maga Humbert számol be arról, hogy mi is volt a körút célja, amely nem csupán I. Károly, hanem később I. Róbert nápolyi udvarát is érintette. 1334-ben ugyanis – amikor már biztosan visszatért Dauphinéba – Humbert egy Francisco de Bardonecchia (dict.) ügyében kelt ítéletlevelében így fogalmaz: „miután Magyarországból távoztunk, hogy bejárjuk a földet, és körbejárjuk azt Szicília királyságán

[1119] Általában: ABULAFIA 1997. 145–146; CSUKOVITS 2012. 114–115; LUCHERINI 2013. 342–343. Ez utóbbi szerző szerint ezt meglőzően Károly az országegyesítő harcok miatt nem tudott a nápolyi örökséggel foglalkozni. Ennek azonban ellentmondanak a fentebb ismertetett események, különösen pedig II. János vienne-i daphin közvetítői felkérése 1317-ben.

[1120] 1333. november 8. THEINER I. 593–594; FOURNIER 1912. 584–585 (dátum nélkül); KRISTÓ 1989. 85–86; Lucherini 2013. 343–344. Ld. alább még részletesebben is.

[1121] LEMONDE 2007a (version française). 6–7.

[1122] FOURNIER 1912. 583 (dátum nélkül); LEMONDE 2007a. 5. Forrást egyik szerző sem adott meg! Újabban is tartja magát az a vélemény, hogy Humbert 1330 végén indult útnak Magyarországra. Ennek forrása Valbonnais, egyébként semmilyen forrással alá nem támasztott véleménye, amely II. Humbert életrajzának elején kap helyet munkája első kötetében. VALBONNAIS 1722. 300. Műve második kötetében (VALBONNAIS 1721. 259.) már csak egy jegyzetben jegyzi meg, hogy a leendő dauphin mielőtt útnak indult 1330-ban, még elrendezte Faucigny ügyeit. Forrás hivatkozás itt sincs azonban. Ellenben az „információt" már regeszta formájában hozta Ulysse Chevalier. Ezt vette át legújabban Maléth Ágnes is: MALÉTH 2020. 157.

és a tengereken keresztül, megérkeztünk dauphinéi atyai örökségünkhöz, hogy [végre] meglátogassuk Dauphinét".[1123]

A szöveg hosszú időt sejtet, s noha nem tudjuk, pontosan meddig tartott magyarországi tartózkodása,[1124] legalábbis hozzávetőleges útját ki tudjuk következtetni. Első és legfontosabb támpontunk XXII. János egy-egy Károly királyhoz, illetve Erzsébet királynéhoz intézett, 1332. június 17-én kelt levele. Ebben egyfelől örömét fejezi ki a Róbert nápolyi és Károly magyar király közötti tárgyalások okán, amelyek a nápolyi király két unokája, Johanna és Mária, illetve Károly fiai, Lajos és András házasságkötéséről folytak.[1125] Másfelől – és számunkra most ez a fontosabb – felhívta a figyelmet arra, hogy a vienne-i dauphinnek, VIII. Guigues-nek nincs utóda, és ezért felettébb kívánatos lenne, ha öccse mielőbb visszatérne Károly udvarából.[1126] Még aznap magának Humbert-nek is küldött egy levelet a fentiekkel azonos tartalommal.[1127] Bő egy hónappal később, 1332. július 26-án Róbert nápolyi király 1000 uncia aranyat utalt ki Humbert-nek az uralkodó unokahúgával, Anjou Beatrix leányával, Marie des Baux-val kötendő házassága

---

[1123] *„postquam de Hungaria exivimus, perambulando terram et circuendo eam per regnum Siciliae et semitas maris, venimus ad haereditatem nostram paternam Dalphinalem, visitando Dalphinatum*, […]". VALBONNAIS 1721. 257; RD V. nr. 26884.

[1124] Ezzel kapcsolatban magyarországi forrás nem maradt fenn. Az az adomány, amelyet egy bizonyos Robert de Malmontnak tett 1335-ben csak annyit árul el, hogy az illető korábban Magyarországon és Apuliában teljesített urának szolgálatokat, de azt nem árulja el, mikor került sor ezekre. VALBONNAIS 1721. 303; RD V. nr. 27606.

[1125] A tárgyalások már 1329-ben megindultak, akkor már egy Lajos és Johanna közötti frigy körvonalai rajzolódtak ki, ami hamarosan kibővült a Róbert nápolyi király másik unokája, Mária és Károly magyar király másik fia, András közötti házasság tervével. Mindez támogatásra talált XXII. János részéről is, szemben pl. Valois Katalin tervével, aki saját fiait. Tarantói Fülöpöt és Lajost kívánt összeházasítani Johannával és Máriával. A magyar érdekeknek megfelelő szerződést végül 1332. június 30-án erősítette meg a pápa. Ebben nem a Dauphiné várományosának volt szerepe közvetlenül, hanem a vele azonos nevű Humbert de Cholay lovagnak. FRAKNÓI 1898b. 290–292; THEINER I. 590. Vö. FRAKNÓI 1901. 152–155; MISKOLCZY 1928. 32–38; CSUKOVITS 2012. 114–115; MALÉTH 2020. 153–155; LUCHERINI 2013. 343–344. Vö. PÓR 1285. 123. (itt valószínűleg elírás nyomán 1322 szerepel) Bárány Attila véleménye szerint a majdani vienne-i dauphin, II. Humbert járta ki a Johanna és András közötti házasság megkötéséhez elengedhetetlen pápai felmentést, ami minden bizonnyal a két Humbert (a dauphin és Cholay) névazonosságának köszönhető félreértés. BÁRÁNY 2008. 327–328. 68. jegyzet.

[1126] AAV Reg. Vat. 116, fol. 276v–277r, nr. 1295; THEINER I. 590; FOURNIER 1912. 581–586; CHEVALIER 1886. 1–3.

[1127] AAV Reg. Vat. 116, fol. 277r, nr. 1296; FRAKNÓI 1898a. 390–391, nr. VIII.

alkalmából. Ekkor Humbert már biztosan Nápolyban volt, hiszen a szöveg szerint ő maga jelent meg a király előtt.[1128] Azaz amikor a pápa a magyar királyi párhoz fordult, akkor Humbert már elhagyta Magyarországot.[1129] Valószínűleg még ezév októberben sor került Humbert és Marie des Baux házasságkötésére.[1130] Miután pedig 1332 decemberében Humbert elismert bizonyos, a magyar királlyal szemben fennálló tartozását,[1131] bizonyosra vehető, hogy jóval I. Károly elindulása előtt már Róbert király vendégszeretetét élvezte[1132].

Jean de Poncy (Johannes de Ponciaco) 1333. január 15-én nyerte el a megtisztelő kincstárnoki állást Humbert-től. 1336. július 18-án zárta le azt a számadáskönyvet, amely becses forrásunk a dauphin kiadásairól, és általa valamelyest betekintést nyerhetünk a Nápolyban töltött időszakba, s nemkülönben a magyar udvarral fenntartott kapcsolat fontos részleteibe.[1133]

[1128] VALBONNAIS 1721. 238–240; RD V. nr. 25675; FOURNIER 1912. 584. (dátum nélkül); Lemonde 1332 októberére teszi a házasság létrejöttét: LEMONDE 2007a. 7, ugyanígy MALÉTH 2020. 158, 998. jegyzet. Lemonde ezen felül vélelmezi, hogy Róbert Humbert-re bízta Bari és Basilicata területének kormányzatát, sajnos forrást azonban nem hoz az állítás bizonyítására. LEMONDE 2007a (francia változat). 6–8.

[1129] Egy rövid bejegyzés alapján annyi bizonyos, hogy erre 1332-ben került sor: „*Spectabilis juveni Humbertus dalfinus nepos regis Roberti accedit de partibus regni Ungarie Neapolim*". MDEA I. 293, nr. 304 (1332). Sem Paul Fournier, sem Anne Lemonde nem adja meg Humbert Nápolyba érkezésének idejét. FOURNIER 1912. 583; LEMONDE 2007a. 6–7.

[1130] RD V. nr. 25727; CHEVALIER 1886. 372; MALÉTH 2020. 157. 994. jegyzet, 158, 998. jegyzet. VALBONNAIS 1721. 238–240; FOURNIER 1912. 584–585 (dátum nélkül) A Baux családdal már II. Károly is szoros kapcsolatot épített ki, erről tanúskodik az az oklevél, amelybe a nápolyi uralkodó és Bertrand des Baux, Andria grófja – történetesen Mária apja – egyezségét foglalták bele. E szerint az utóbbi hűségesküt tett a nápolyi királynak, aki hajlandó volt támogatni, hogy Bertrand, aki ekkor Orange fejedelme volt, megszerezze az arles-i királyi címet. RD III. nr. 17448.

[1131] 1332. december 18-án. Más kérdés, hogy ez csak 1336-ban jelent meg Robinet de Malomonte, visiliai várnagy számadásaiban. VALBONNAIS 1721. 303.

[1132] Vö. FRAKNÓI 1901. 155., aki szerint Károly magyar király és Humbert együtt érkeztek Nápolyba, miután Zenggből kihajóztak. A vienne-i dauphin ekkori nápolyi tartózkodására vonatkozna egy kissé zavaros történet – Jean Esmé élettörténete –, amely Humbert és egy lovagi torna históriáját adja elő. E szerint Róbert magyar király (!) felkérése ellenére a vienne-i dauphin azért nem vett részt a viadalon, mert erről lebeszélte a segítőjének kijelölt Esmé, aki haszontalannak nevezte ezt az időtöltést. MARCIEU 1888. 69–70; RD V. nr. 25720. Noha a szakirodalom alapvetően kétkedve fogadta a híradást – pl. DELISLE 1889. 503–505; MALÉTH 2020. 157. 994. jegyzet – azért valamelyest utat talál mai kutatói véleményekbe. LEMONDE 2007a. 6.

[1133] VALBONNAIS 1721. 271–293.

Megtudható például, hogy 1333 márciusában Humbert elutazott Rómába,[1134] majd rövid időre visszatért Nápolyba, és onnét indult vissza Dauphinéba azév októberében Genova, Marseille és Avignon érintésével.[1135] Erre azért került sor, mert 1333. augusztus 26-án elhunyt bátyja, Guigues, és így Humbert-nek át kellett vennie Dauphiné kormányzását. Először is a tartomány vezetését hazatértéig anyjára, Beatrixre ruházta 1333. szeptember 8-án.[1136] Október végén-november elején még az észak-itáliai kikötőváros, Genova térségében volt, a következő hetekben már Provence területén, Marseille környékén találjuk, innét ment Avignonba november 27-én, ahonnét december 6-án indult tovább Dauphiné irányába.[1137]

Ebbe az itinériumba jól beleilleszthető I. Károly nápolyi útja. Előkészítésében úgy tűnik Humbert-nek is szerepe volt. Ezt támasztja alá Jean de Poncy említett számadáskönyvének két bejegyzése. 1333. február 2-án egy Magyarországra induló közelebbről meg nem nevezett remeterendi szerzetes,[1138] majd valamivel később András a magyar király orvosa bukkan fel a forrásban,[1139] amit nehéz mással magyarázni, mint I. Károly nápolyi útjának előkészítésével. Az utóbbi információnak az ad különös jelentőséget, hogy I. Károly a nápolyi utat 1332-ben éppen betegsége miatt halasztotta

[1134] Feltehetőleg zarándoklatról volt szó, erre utal az út során, különösen Rómában tett számos kegyes adomány. VALBONNAIS 1721. 275.

[1135] VALBONNAIS 1721. 271.

[1136] VALBONNAIS 1721. 244.

[1137] VALBONNAIS 1721. 272–273.

[1138] VALBONNAIS 1721. 274. Valószínűleg azonos az 1331-ben és 1332-ben magyar királyi követként Avignonban járt Pál nándorfehérvári püspökkel. FRAKNÓI 1898a. 385–386, nr. II; FRAKNÓI 1898b. 291–292; MALÉTH 2020. Adattár 159. sz.

[1139] VALBONNAIS 1721. 276. Gubbiói Mancius fia, András klerikus, 1331-ben egy esztergomi kanonoki beneficium várományosa, aki a király támogatásával nyerte el ugyanekkor a sárospataki plébániát, azzal, hogy bizonyos egyházi rendeket fel kellett vennie. 1332. március 9-én a pápa engedélyezte neki, hogy a plébánia jövedelmét *távollétében is* élvezhesse, ami egybecseng a számadáskönyv adatával. Később, 1345-ben mint a királyné orvosa szerepel, és nyert el egy váradi kanonoki állást. Összefoglalólag: C. TÓTH 2019. 138; MALÉTH 2020. Adattár nr. 7.

el.[1140] A magyar uralkodó 1333. május elején indult el Itáliába,[1141] június elején-közepén Zágrábban találjuk, majd július közepéig Modrusig követhetjük nyomon útvonalát.[1142] Ezzel egybecsengenek Jean de Poncy említett számadáskönyveinek bejegyzései, amelyek július végén még Magyarországra induló követeknek szóló kifizetéseket rögzítettek, köztük a diplomáciai kapcsolatok egyik fontos alakja, Humbert de Cholay részére. Július 28-án Barlettában kapott némi pénzt költségtérítést gyanánt, amikor épp úton volt a magyar király fogadására.[1143] Szintén neki szólt az az augusztus 15-i kifizetés, amely Melfibe történő utazását fedezte, ugyanis – tudjuk meg néhány szeptember eleji bejegyzésből – a dauphin négy lovat bérelt bizonyos regösök számára, arra az alkalomra, amikor Károly megérkezik Melfibe,[1144] illetve két pajzshordót küldött ugyanide, hogy tudassák a magyar követséggel fiának, Andrásnak a megszületését.[1145] Végül és legfőképpen szeptember 17-én maga Humbert dauphin indult el Nápolyból Károly elé,[1146] miután előre küldte sénéchal-ját, Petrus de Loheys-t[1147]. A magyar király pedig nem sokkal később megérkezett Nápolyba, és a Róberttel folytatott tárgyalások eredményeképp megszületett a megállapodás a nápolyi király unokája, Johanna és I.

[1140] MDEA I. 301–302; KRISTÓ 1988. 86. Sőt, a magyar király Nápolyba jövetele már 1331-ben napirenden volt. Ez év májusában Róbert parancsot adott az utazást biztosító gályák felszerelésére, majd ezt 1332. november elején hasonló megbízás követte. LUCHERINI 2013. 345.

[1141] Róbert nápolyi király már április 27-én gályák Szlavóniába küldésére adott utasítást. MDEA I. 304–308; AOklt. XVII. nr. 205. Május 25-én követeket küldött Senjbe, hogy az előkészületekről meggyőződjék, június közepén a küldöttség apuliai fogadtatásáról intézkedett. Lucherini 2013. 346–347.

[1142] AOklt. XVII. nr. 218, 219, 251, 256, 261, 265, 266, 276, 282, 312, 314, 315, 319, 322, 326, 336, 338, 355. Az útról beszámol a XIV. századi krónikakompozíció is. SRH. I. 501–512.

[1143] VALBONNAIS 1721. 276. Személyére ld. MALÉTH 2020. Adattár nr. 66.

[1144] „*Septembris* […] *Item, pro locatione quatuor equorum pro jocularibus in die adventus regis Ungariae*". VALBONNAIS 1721. 277.

[1145] „*Die 5* […] *septembris duobus scutiferis ungaris euntibus ad regem Ungarie apud Melphiam pro expensis ipsorum cum litteris de nativitate pueri* […]." VALBONNAIS 1721. 277; RD V. nr. 26021. Szeptember 7-én között megtörtént András keresztelője is, itt jelen voltak a király hírvivői is. „*Item, die 7 ejusdem* [mensis septembris] *libravit per manus Jacobi de Riveria usseriis regiis pro tortiis quas debuerunt habere, quando dominus Andreas, fuit baptisatus*". VALBONNAIS 1721. 277; RD V. nr. 26026. A magyar király megérkezéséről Melfibe már XXII. János is értesült egy Károlyhoz 1333. augusztus 31-én írt levele tanúság szerint. FRAKNÓI 1898a. 393. nr. XI.

[1146] VALBONNAIS 1721. 278. Ezzel szemben Fraknói úgy vélte, Humbert Andrással együtt szállt hajóra Zenggben, és együtt hajóztak Itáliába. FRAKNÓI 1901. 155.

[1147] VALBONNAIS 1721. 278.

Károly fiának, Andrásnak az eljegyzéséről.[1148] A megbeszélésekben Humbert-nek feltehetőleg kevés tényleges szerep jutott, a nagy horderejű házasságkötés feltételeinek kimunkálásának igazi terhe XXII. János megbízottja Bertrand de Saint-Geniès-re nunciusra hárult.[1149] Ezután a felek útjai szétváltak, mint láttuk Humbert visszaindult Dauphinéba, Károly pedig – egy 1333. november 19-i pápai levél tanúsága szerint már elhagyta Nápolyt.[1150] Érdekes, bár cseppet sem meglepő, hogy a dauphinnal egyidőben Avignonban Cholay is felbukkant, aki december 12-én távozott a pápai székvárosból.[1151]

E források – jelesül Humbert kincstárnoka, Jean de Poncy számadásainak – tükrében joggal gondolhatunk arra, hogy Humbert szerepe nagybátyja I. Károly útjának előkészítése, illő fogadása és Nápolyba kísérése volt,[1152] minden bizonnyal azért, mert ezt megelőzőleg Beatrix fia éppen nagybátyja udvarában időzött, így az ő kiküldése minden bizonnyal kellemes légkört teremtett a nápolyi öröklést illető kényes tárgyalásokhoz, ami mind Róbertnek, mind Károlynak érdekében állhatott. Ez a magyar udvarhoz és Károly személyéhez fűződő bensőséges viszony, dinasztikus kötődés tükröződik abban, hogy Humbert 1333 novemberében Avignonban egy Magyarország és hitvese családjának, a Baux-k családi címerképét ábrázoló táblaképet rendelt egy aranyforintért.[1153] Nem kevésbé beszédes az sem, hogy gyermekének az András nevet adta, aminek semmilyen hagyománya nem volt a vienne-i dauphin-ek családjában, így ezt egyértelműen nagybátyja hatásának, az iránta tett jelképes gesztusnak tekinthetjük.[1154]

Beatrix ifjabb fiának felbukkanása nagybátyja, I. Károly majd Róbert nápolyi uralkodó környezetében aligha lehet a véletlen műve. Az igen fiatal Humbert elküldésének célja annak a Dauphiné és I. Károly közötti kapcsolatnak a megerősítését jelentette, amelyet éppen a magyar uralkodó igyekezett még 1317-ben kihasználni. Klemencia hagyatékának

---

[1148] Róbert 1333. október 13-án Nápolyban intézkedett Druget (III.) János ügyében, aki nyilván I. Károly kíséretéhez tartozott. AOklt. XVII. nr. 464. Öt nappal később a nápolyi király értesítette sénéchal-ját az eljegyzésről. MDEA I. 318–319; AOklt. XVII. nr. 468. Vö. FRAKNÓI 1901. 155.

[1149] HC I. 99; TILATTI 2017.

[1150] THEINER I. 594; AOklt. XVII. nr. 500. Vö.: ÓVÁRY 1893. 492–493.

[1151] VALBONNAIS 1721. 280.

[1152] Erre következtetett Paul Fournier és nyomában Anne Lemonde is, igaz, forráshivatkozás nélkül. FOURNIER 1912. 584–585, 590; LEMONDE 2007a. 6–7.

[1153] VALBONNAIS 1721. 280.

[1154] FOURNIER 1912. 585; LEMONDE 2007a. 8. Neve egy 1335. évi házassági tervben szerepel, erről ld. alább. VALBONNAIS 1721. 300–303.

felosztásában különös nyomatékosan fejezte ki kötődését nővéréhez és unokaöccséhez. Ezen kívül az özvegy francia királyné bensőséges köréhez tartozó Druget családtagok feltűnése I. Károly udvarában is arra utal, hogy az 1320-as évek végén, új intenzív szakaszba léptek a testvérek közötti kapcsolatok, ami az említettek mellett Humbert Károlyhoz küldésében öltött testet. Ez jó alkalom volt arra, hogy VIII. Guigues öccse tapasztalatokat szerezzen. Nagybátyja pedig remekül fel tudta használni arra, hogy az első magyar Anjou uralkodó udvarából távozva immár az ő dinasztikus érdekeinek előmozdításán fáradozzon Nápolyban. Róbert pedig a maga részéről szintén nem hagyta kiaknázatlanul ezt a lehetőséget, hiszen Humbert személyében egyszerre talált természetes „családi" közvetítőre a nyilvánvalóan nápolyi örökségére áhítozó Károly irányában, illetve fontos szövetségesre egy Provence-szal szomszédos tartományban.

Az, hogy Humbert kapcsolata egyaránt szívélyes volt Róbert nápolyi uralkodóval és anyai nagybátyjával, I. Károllyal is, kellő magyarázattal szolgál arra, hogy az utolsó vienne-i dauphin miért szerepel olyan gyakran a későbbi nápolyi-magyar kapcsolatokban. Humbert számára pedig természetesen előnyt jelentett a jeles rokonok barátsága és támogatása e kicsiny tartomány helyzetének megerősítése, túlélése szempontjából.[1155]

A kapcsolat nem is szakadt meg azután sem, hogy Humbert visszatért Dauphinéba, I. Károly pedig Magyarországra. Erről tanúskodik egy a magyar egyházszervezethez kapcsolódó dalmáciai főpapi szék birtokosának, János knini püspöknek felbukkanása a vienne-i dauphin környezetében 1334-től kezdve. János éppen 1334-ben nyerte a püspökséget, amelytől három évvel később vált meg, amikor a tivoli egyházmegye élére került, amelyet egészen 1342-ben bekövetkezett haláláig vezetett.[1156] 1334 májusában

[1155] Vö. BÁRÁNY 2008. 328. 70. jegyzet. Az itt olvasható feltételezésre, miszerint „*Humbert de Vienne maga is, saját jogán is érvelt nagybátyja trónjoga mellett, amikor Károlyt kizárták Nápoly örökléséből*", nem találtam bizonyítékot. Károly kizárása még 1297-ben történt meg, amikor unokaöccse még meg sem született, így esetleg ez Humbert nagyapjára, I. Humbert vienne-i dauphinre gondolhatunk. Ez utóbbi esetében viszont nincs adat, hogy Károly nápolyi érdekeit támogatta volna. Erre csak 1317-ből, fia II. János idejéből van adat, de akkor is az immár magyar királlyá lett I. Károly kérésére járt el sógora érdekében (ld. fentebb). II. Humbert esetleges nápolyi aspirációját illetően tény, hogy anyja, Beatrix révén elvileg igényt támaszthatott volna, de a fenti elemek – a magyar címer, a fiának választott név (András) – mind arra mutat, hogy Humbert elsősorban a magyar Anjoukhoz való tartozását igyekezett ezzel kifejezni. Anyja következetes „Magyarországi" névhasználata is erre mutat. Ez utóbbira ld. alább!

[1156] Johannes Cors (de Gebenna), HC I. 485, 486.

említik első alkalommal Humbert kancellárjaként,[1157] ezt a funkciót később még bensőségesebbnek tekinthető megbízatások egészítették ki, így 1336 márciusában nemcsak az írásbeliség őreként, hanem egyúttal Humbert gyóntatójaként és tanácsosaként szerepel.[1158] Később, immár Tivoli püspökeként is megmaradt a dauphin szolgálatában.[1159]

A másik személyi kapocs egy világi Humbert de Cholay, aki éppen Humbert nápolyi tartózkodása idején bukkan fel a Róbert és I. Károly közötti tárgyalások során. 1332 nyarán biztosan a pápai udvarban volt,[1160] hogy azután 1333 tavaszán-nyarán – Jean de Poncy számadásainak tanúsága szerint – a magyar királyi nápolyi útjának előkészítésén munkálkodjék.[1161] Majd pedig a Humbert kíséretében találjuk, feladata az lehetett, hogy tájékoztassa a pápát a nápolyi-magyar ügyek alakulásáról, ezért járt ismét Avignonban.[1162] Később, az 1330-as és 1340-es években is rendre ott találjuk a dauphin környezetében.[1163]

II. Humbert politikáját az 1330-as évektől egészen a következő évtized végéig egyfajta lavírozás jellemezte, ami a nápolyi és magyar szövetség fenntartásában, megerősítésében, illetve Valois-kkal szembeni lehetséges támogatók keresésében nyilvánult meg. 1335 március-április során tárgyalások kezdődtek a dauphin és Bajor Lajos német-római császár között, Humbert szuverén uralkodóként történő elismeréséről, valamint esetleges királyi címéről.[1164]

[1157] VALBONNAIS 1721. 283.

[1158] VALBONNAIS 1721. 308–310.

[1159] VALBONNAIS 1721. 359. és „b" jegyzet.

[1160] 1332. 06. 10.: „*Eidem regi* [Sicilie]. *Dilectum filium nobilem virum Humbertum de Cholay, militem, ad nos pridem cum litteris credentie filii nostri in Christo carissimi Caroli regis Ungarie illustris venientem, postquam suam hujusmodi credentiam nobis exposuit ad tuam providimus celsitudinem dirigendum, quem audire velit regalis providentia ut cum bone voluntatis videatur existere, fidem ei adhibeat prout cognoverit expedire. Nova non occurrunt postquam tam per regios quam nostros scripsimus nuncios alia, nisi quod carissimi in Christo filii nostri Philippi regis Francie illustris primogenitus proxima sequenti dominica debet, ut fertur, absque sollemnitate milicie qualibet matrimonium cum filia regis Boemie consumare*." AAV, Reg. Vat. 116, fol. 245 (274) v°, c. 1279r; LITPA nr. 004903 (Jean XXII).; FRAKNÓI TT 1898. 390–391. Vö.: MALÉTH 2020. Adattár nr. 66.

[1161] VALBONNAIS 1721. 276, 277, 278.

[1162] VALBONNAIS 1721. 280.

[1163] VALBONNAIS 1721. 299–300, 304, 305, 340–341, 426–427, 452–460, 494–495, 495–496.

[1164] VALBONNAIS 1721. 267, 269–270, 270–271. Vö. FOURNIER 1912. 592 (hivatkozás nélkül).

Úgy tűnik, hogy II. Humbert számára leginkább a Valois monarchia jelentett fenyegetést, ezért keresett támogatást Bajor Lajosnál. Az 1335-ös tárgyalásaik minden bizonnyal sikertelenek voltak, és 1337-ben is csupán ígéretet kapott a támogatásra VI. Fülöppel szemben.[1165] Ennek fényében aligha lepődhetünk meg azon, hogy a vienne-i dauphin mindeközben nagy hangsúlyt fektetett a jó viszony fenntartására Nápollyal. Egy 1342. március 26-án Róberthez intézett levél tanúsága szerint 1333-ban a dauphin hűséget esküdött Nápoly uralkodójának.[1166] A nyár közepétől kora őszig tartó tárgyalások eredményeképpen a szövetség tovább erősödött Humbert és Róbert nápolyi király között. Ennek alkalmasint közvetett jelei is voltak, így például az, hogy 1336-ban II. Humbert részletesen, nápolyi mintára szabályozta udvartartását.[1167] Majd 1337 márciusában elismerte Róbert felé a vele a megelőző 25 évben – azaz az apja és bátyja idején – kötött egyezségek érvényességét, másképpen fogalmazva, megerősítette a korábbi nápolyi-dauphinéi szövetséget.[1168] Azév júliusában pedig megújította hűségét Gapra vonatkozóan a nápolyi királynak, amelyet még I. Humbert tett le II. Károlynak.[1169]

[1165] VALBONNAIS 1721. 341. A háttérben Bajor Lajos és III. Edward szövetsége állt (1337. július 27.), amelynek értelmében kölcsönös anyagi segítséget ígértek egymásnak a francia királlyal szemben. Ebből azonban egyelőre semmi sem valósult meg, majd csak két évvel később, amikor az angol király hadba lépett Franciaország ellen. Bajor Lajos, az előző események fényében, nem meglepő módon III. Edward mellé állt. HERDE 2008. 544, 546. Vö. WAUGH 1932. 129; FOURNIER 1912. 593–594 (hivatkozás nélkül). Ez utóbbi szerző 1343–1345 közötti tárgyalásokról is tudni vél, azonban ezek más jellegűek voltak. 1343-ban Humbert mint Bajor Lajos képviselője jelent meg a pápai udvarban. Ekkor a császár és a pápa közötti teológiai vita volt terítéken. VALBONNAIS 1721. 473–478; RI VII/7, nr. 596; RI VII/8, nr. 514. 1345-ben pedig VI. Kelemen tájékoztatta Humbert-et a török elleni keresztes hadjárat ügyében Lajossal folytatott tárgyalásokról, és bátorította csatalakozásra. FAURE 1907. 511, 543–545; AAV, Reg. Vat. 138, fol. 177v, nr. 652; LITPA nr. 001397 (Clément VI). A franciaellenes szövetség 1337. évi alakulásához fontos adalék, hogy III. Edward 1337 őszén dinasztikus kapcsolat létesítését kezdeményezte a Habsburgokkal (II. Albert és I. Ottó hercegekkel), éppen akkor, amikor I. Károly magyar király is rendezni igyekezett viszonyát nyugati szomszédjával. Ezzel egyidejűleg IV. Bajor Lajos is szövetségre lépett a Habsburgokkal. SKORKA 2014b. 632–634.

[1166] 1342-ben ezt újította meg, és ennek okaként a dauphin azt is előadta, hogy a korábbi esküről szóló iratból nincs egy példánya sem. VALBONNAIS 1721. 444–445.

[1167] 1336. 03. 01.: VALBONNAIS 1721. 308–310. Az udvarban egyébként helyet biztosított édesanyjának, Beatrixnak is. Az udvar felépítését később, 1337. június 20-án hasonlóképpen újra szabályozta. VALBONNAIS 1721. 333–337.

[1168] VALBONNAIS 1721. 329.

[1169] VALBONNAIS 1721. 339.

Bármennyire is erősek a Nápoly irányába mutató jelek, a jelentősebb dinasztikus hatalmak közötti lavírozás nem szűnt meg. Ekkor jelenik meg, igaz, első alkalommal, egy később többször visszatérő motívum, jelesül Humbert „országának", Dauphinénak az átengedése valamely más hatalomnak. Ez komoly változást sejtet, hátterében talán az is meghúzódhatott, hogy Humbert-ben felmerült annak a gondolata, hogy nem lesz képes fenntartani a tartomány különállását, így inkább a saját és családja megfelelő szintű életvitelének biztosítása mellett késznek mutatkozott lemondani területeiről és jogairól.
Mindenesetre az 1337. július 7. és szeptember 10. között a közte és a nápolyi uralkodó között lezajlott tárgyalások során különböző javaslatok kerültek napirendre. Róbert tervezete szerint Humbert törvényes örökös nélküli halála esetén átadja neki a tartományt, cserébe a nápolyi király a dauphinnek 40000 forint személyi kárpótlást fizet, és további 100.000 forintot Dauphinéért, garantálja területét Provence, Forcalquier és Piemont irányában, és kötelezi magát arra, hogy nem idegeníti el a tartományt. Ezzel szemben Humbert igyekezett magasabb árat szabni. Ugyan a maga számára „megelégedett" 30000 forinttal, de a tartományért fizetendő összeg jóval magasabb, 120000 forint lett, amelynek felét azonnal, másik felét pedig öt év alatt egyenlő részletekben kellett volna a nápolyi királynak megfizetnie. Ezen felül Humbert maga is ragaszkodott Dauphiné területi integritásához.
A végleges egyezmény szövege még ennél is érdekesebb. Egyfelől Róbert többé-kevésbé elfogadta Humbert feltételeit. Beleegyezett abba, hogy a tartomány megváltásának összege 120000 forint legyen, és abba, hogy a dauphint személyes kárpótlás címén 3000 forint évjáradék illesse meg. Humbert pedig nem tiltakozott az ellen, hogy Dauphiné és Provence egyesüljön, azzal a kikötéssel, hogy a címerhasználatban Róbert köteles feltüntetni a dauphin pajzsos címerét, magát a titulust pedig a jövő időkre nézve a mindenkori nápolyi király legidősebb fia viseli. Ezzel el is érkeztünk az egyezmény sarkalatos pontjához. Ez előírta ugyanis, hogy Humbert törvényes örökös nélküli halála esetén Róbertre száll a tartomány, ha azonban ő még ezt megelőzőleg meghalna, akkor „*Calabria hercege, a magyar király fia következzék*". A dolog érdekessége egyrészt az, hogy Humbert fia, András ekkor már két éve halott volt, tehát Daupiné öröklésének kérdése igencsak aktuális volt, másrészt az, hogy ez az egyezmény lényegében I. Károly magyar király azonos nevű fiának a nápolyi trónöröklési jogát is megerősítette. Ez egyezmény, Róbert halála esetén, lényegében kiterjesztette volna a magyar király fiának az uralmát Dauphiné és Provence területére, ami nyilván túlszárnyalta I. Károly korábbi

elképzeléseit, és egyúttal valamelyest árnyaltabbá teszi a kérdést, miért nem volt András calabriai herceg tényleges nápolyi uralkodásának igazi támogatottsága Johanna és hívei körében. Ezzel ugyanis a magyarországi Anjouk kerültek volna domináns helyzetbe a Mediterráneumban.[1170]

A dauphin Nápoly felé közeledése viszont több komoly problémát is felvetett, hiszen Humbert szövetségesei, Róbert és Bajor Lajos ellenséges viszonyban álltak egymással, de a francia királlyal is, sőt, Dauphiné ura és a francia király között is kitapintható volt a feszültség. Ez utóbbi jeleként értékelhető, miért mentegetőzött Humbert VI. Fülöp előtt 1338 májusában, amiért a király kérése ellenére sem küldött segédcsapatokat a francia király flandriai hadjáratához, és egyúttal ígéretet tett arra, hogy mozgósítást rendel el.[1171] Erre a szövevényes konfliktusra éppen az 1338. évi szeptemberi tárgyalások világítanak rá. XII. Benedek egy VI. Fülöphöz intézett leveléből ugyanis kiderül, hogy a pápa a német uralkodó és a nápolyi király, Róbert kibékítésén fáradozott. Mindazonáltal nem csupán ezt szándékozta XII. Benedek elérni, hanem azt is, hogy ezen uralkodóknak a francia királlyal fennálló nézeteltérései is rendeződjenek. Éppen ezért a pápa VI. Fülöp, Bajor Lajos és Róbert külön-külön egyezségét megkötését kívánta meg a német-nápolyi konfliktus lezárásának a feltételeként. A felek közötti közvetítői szerepre pedig maga Humbert ajánlkozott,[1172] minden bizonnyal azért, hogy ezzel is tompítsa a német

---

[1170] *„In nomine Domini. Vult illustris dominus Humbertus Dalphinus Viennensis, quod ubi ipsum sine legitima prole mori contingeret, quod rex Robertus sibi succedat in Dalphinatu, ac sit haeres suus, ubi vero dictum regem praemori contingeret, quod sibi succedat dux Calabriae regis Hungariae filius, hoc adjecto quod dictus Dalphinatus annexetur et uniatur comitatui Provinciae et quod in subscriptionibus et titulis post titulum regium immediate rex se nuncupet Dalphinus. Ita quod retineatur perpetuo nomen Dalphinatus et in aliqua parte armorum regalium sculptetur forma Dalphini. Item, quod omni tempore perpetuo primogenitus regis qui successurus est in Regno et in dicto comitatu vita patris sui, debeat esse Dalphinus.* […]" VALBONNAIS 1721. 344–346; RD V. nr. 28838. Vö. FOURNIER 1912. 597.

[1171] VALBONNAIS 1721. 361.

[1172] *„Carissimo in Christo filio Philippo regi Francie illustri. […] Ceterum celsitudinem tuam cupimus non latere quod* ***dilectus filius nobilis vir Humbertus dalfinus Viennensis****, Ecclesie romane fidelis et devotus ac fervidus honoris celsitudinis tue et carissimi in Christo filii nostri Roberti regis Sicilie illustris zelator, qui ad presentiam nostram* ***pro quibusdam aliis arduis suis negociis se personaliter duxerat conferendum****, cui dictus Ludovicus qui, sicut idem abbas nobis retulit, multum confidit de ipso, per eundem abbatem super hoc litteras miserat speciales, apud nos una cum dicto abbate super premissis curialiter interposuit partes suas, nobis tamen et dicto dalfino aperte predicentibus eidem abbati quod nostre intentionis non erat ad efficacem*

uralkodóhoz és a nápolyi királyhoz való közeledése okán francia részről várható negatív reakciókat. Ennek tudható be, hogy Humbert 1338 novemberében ígéretet tett VI. Fülöpnek, hogy tartózkodik Bajor Lajos bárminemű támogatásától,[1173] továbbá 1339. március 27-én a dauphin katonai segítséget ígért a francia uralkodónak.[1174]

II. Humbert és Róbert nápolyi király fenti egyezsége végül nem valósult meg, az 1339 és 1342 közötti események inkább arra mutatnak, hogy a dauphin igyekezett a tartomány kormányzatát, belső ügyeit rendezni és fejleszteni, ebben azonban érvényesült valamennyire a nápolyi hatás. Az 1330-as évek első felében pápai engedéllyel létrejött *Studia Gratianopolitana*, azaz grenoble-i egyetem diákjainak oltalmat biztosított 1339-ben, majd a következő évben végleg áttelepült a városba, és itt rendezte be állandó udvarát nápolyi mintát követve.[1175] 1341 májusa és 1342 márciusa között pedig II.

---

reconciliationem ejusdem Ludovici procedere, nisi prius inter te et prefatum Robertum Sicilie regem ex parte una et eundem Ludovicum ex altera omnis materia discordie sopiatur, ad quam concordiam tractandam et perficiendam idem dalfinus cum pleno desiderio obtulit se daturum opem et operam juxta possibilitatis sue studium efficacem. [Kiemelés: K. G.] *Immo plus, habita prius responsione Ludovici predicti nobis per dictum nostrum nuncium quem illuc, ut prefertur, mittimus referenda, intendit idem dalfinus, si de beneplacito nostro et celsitudinis tue processerit, ad partes illas personaliter se conferre et super dicto tractatu concordie oportune sue solicitudinis et diligencie studium nullis vitatis laboribus adhibere. Ad hec, magnitudinem tuam regiam affectuose rogamus quatinus eundem dalfinum tanta tibi consanguinitatis propinquitate et devotionis affectione conjunctum, super eo quod a benignitate regia petit in facto pedagorium que in rippa Rodani habet et habuit, ut asserit, ab antiquo, habere placeat nostrorum interventione precaminum in sua justicia commendatum*." AAV Reg. Vat. 133, fol. 96v; LITPA nr. 000496 (Benoît XII).

[1173] VALBONNAIS 1721. 375.

[1174] VALBONNAIS 1721. 375. 1341 januárjában azután Bajor Lajos is rendezte viszonyát VI. Fülöppel, erre valószínűleg az indította, hogy ennek révén nyert támogatást, ahhoz, hogy végre XII. Benedek is elismerje császárként. Ez utóbbival kapcsolatban megjegyzendő, hogy a német uralkodó teoretikusai kevéssel előbb már kidolgozták és írásba is foglalták azt a „fundamentális törvényt" miszerint a német királyt és császárt a választófejedelmek választják meg, és a pápa elismerése, megerősítése nélkül is törvényes uralkodó, német király *és* császár: „*Ex sola electione est verus rex et imperator Romanorum censendus et nominandus*" (Rhense, 1338. július 15-16, Lupold von Bebenburg: *De iuribus regni et imperii*, 1340). WAUGH 1932. 130; HERDE 2008. 545–547. A francia-német viszony rendezése kihatott más dinasztikus kapcsolatokra is: az 1337-ben tervezett angol-osztrák házassági tervtől, úgy tűnik az előbbi esemény hatására állt el III. Edward. 1347-ben viszont, azáltal, hogy Károly morva őrgrófot királlyá választották, ismét felértékelődött az angol-Habsburg szövetség, és a házassági terv is újra napirendre került 1347-ben. SKORKA 2014b. 632, 635, 639.

[1175] VALBONNAIS 1721. 391–407, 408–409, 409–410, 411–414. Vö. BERRIAT-SAINT-PRIX 1839. 5–10; FOURNIER 1912. 591–592; LEMONDE 2007a. 10–11. Az egyetem támogatásában is talán felfedezhető a nápolyi Anjouk

Humbert-t a saint-juste-i perjelség várrá alakítása, illetve a romans-i polgárokkal kialakult konfliktusok kötötték le.[1176]

Ekkortól azonban mintha ismét fordulat mutatkozott volna a dauphin politikájában. Róbert nápolyi király halála (1343. január 20.) után II. Humbert immár VI. Fülöp felé közeledett, akivel 1343. április 23-án meg is egyezett arról, hogy Dauphinét Fülöp orléans-i hercegnek, a király fiatalabbik fiának adja át. Az erős pápai támogatással, garanciával létrejött megállapodás szerint a dauphin egyszeri 2000 livre-t kapott, illetve évjáradék formájában 10000 livre-t átadott birtokai után, továbbá kikötötte, hogy az anyját, Beatrixet és feleségét, Máriát illető járandóságot biztosítják számukra. Ezen felül a francia király vállalta 120000 firenzei forint megfizetését három év alatt az átadott tartományért.[1177] 1343. november 23-án pedig Humbert biztosította neje Mária számára Andria grófságot, illetve az abból származó évjáradékot, amelyet korábban Róbert adományozott unokájának, és amelynek elfogadására kérte András,[1178] feleségét

---

hatása, leginkább az, hogy Róbert provence-i székvárosába, Aix-en-Provence-ba helyezte át az egyetemet az egyre drágább megélhetési költségeket jelentő Avignonban, amit a pápai adminisztráció fokozatos kiépülése és hatalmas szükségletei indukáltak. Az eredmény ugyan felemás lett, azonban a székhely és az egyetem összekapcsolása lehetett minta Humbert számára. Vö. VITOLO 2016. 126.

[1176] A Vienne-hez közeli saint-juste-i perjelséget a dauphin várrá akarta átalakítani, amivel magára vonta a valence-i püspök, Henri de Villars haragját. Az egyházi fenyítékek hatástalansága miatt XII. Benedek Lyon érsekét, a később Magyarországra küldött pápai legátust (1348–1350), Gui de Boulogne-t bízta meg az eljárással. Ugyanő kapott felkérést a romans-i polgárok ügyében, akik szabályos háborút vívtak II. Humbert-tel. A pápa fellépését az indokolta ez utóbbi ügyben, hogy a város pápai joghatóság alá tartozott. Végül a felek 1342 január végén letették a fegyvert, március 28-án pedig a dauphin lemondott a városra vonatkozó igényeiről. VALBONNAIS 1721. 430–433, 433–434; AAV, Reg. Vat. 136, fol. 39v; LITPA nr. 000848 (Benoît XII); AAV, Reg. Vat. 136, fol. 50v; LITPA nr. 000856 (Benoît XII); AAV, Reg. Vat. 136, fol. 119r; LITPA nr. 000911 (Benoît XII); AAV, Reg. Vat. 129/2, nr. III; LITPA nr. 000923 (Benoît XII); LITPA nr. 009379 (Benoît XII.)

[1177] VALBONNAIS 1721. 452–460. A király 1343 júliusában utasítást adott ki az egyezmény végrehajtásáról, amiről jegyzőkönyv is készült. Uo. 460–467.

[1178] András VI. Kelemen ugyan elismerte el Szicília és Jeruzsálem királyának, de csupán azért, hogy ezzel is elejét vegye a Johanna és András közötti várható konfliktusnak, miután Róbert nápolyi király a halálos ágyán egyedül Johannát ismerte el örököseként. Megkoronázásához azonban soha nem járult hozzá, sőt, egyedül Johanna hűbéres hódolatát fogadta, Andrásét nem. A pápa ez után csak ahhoz járult hozzá, hogy András „mint Johanna férjét", kizárólag Johannával együtt koronázzák meg, ha engedelmességet fogad. Azaz a pápa kizárólag I. Bölcs Róbert unikáját fogadta el teljes jogú örökösnek, András még Johanna halála esetén sem formálhatott igényt a trónra. ÓVÁRY 1893. 498; LUCHERINI 2013. 352–353; CSUKOVITS 2019. 29–30. Ez utóbbi lépésnek is

Johannát és Róbert özvegyét, Sanciát. Ezt a megegyezést egészítette ki valószínűleg egy másik dokumentum is, amelyben II. Humbert általános örökösnek tette meg az általa Szicília királyának titulált Andrást. Külön említést tett arról, a 2000 livre-ről, amelyet az április egyezmény szerint a francia király biztosított a dauphinnek (Beaucaire senechaussée fejében); a nápolyi uralkodó ezt is örökölhette, illetve rajta keresztül hitvese Johanna, Róbert király unokája. Külön záradék írta elő, hogy II. Humbert fenntart magának az örökségből 30000 livre-t, amelyet csak akkor kell visszafizetni, ha törvényes örököse születne. Ezen kívül a dauphin megkapja Johannától Piemontot, Gap grófságért és kisebb területekért (Medullion, Mont Albans) cserébe, a francia király engedélyével. Végül, de nem utolsó sorban Humbert fenntartotta magának azt az 1000 uncia évjáradékot is, amelyet lakatlan földek után kapott a francia királytól bizonyos feltételekkel.[1179] Erre a kiegészítő egyezségre valószínűleg a november 23-i megállapodással egyidőben került sor, mivel két nappal később VI. Kelemen már azt írta VI. Fülöpnek, hogy ő is tartsa tiszteletben ezt az kontraktust, igaz, a szöveg csupán Johannát említi, ami minden bizonnyal annak köszönhető, hogy András neje nem ismerte el nápolyi királyként.[1180]

Ami ezt követően, 1344 tavaszán és nyarán következett, az részben a dauphin és a francia király közötti szerződés által érintett egyéb személyekkel kapcsolatos kérdések lezárását,

---

volt szimbolikus kifejeződése. 1336 tájára datálható az a falfestmény, amely a nápolyi klarissza kolostor káptalantermét díszítette. Ezen Róbert, Sancia és Johanna koronával, András viszont uralkodói felségjelvény nélkül látható. LUCHERINI 2013. 354–355, figure 2., 3.

[1179] VALBONNAIS 1721. 484.

[1180] „*Carissimo in Christo filio Philippo regi Francie illustri. Pro parte carissime in Christo filie nostre Johanne regine Silicie illustris nuper exposito coram nobis quod certe terre, quas in partibus Vapincensibus et aliis in comitatu suo Forcalquerii dilectus filius nobilis vir, Humbertus Dalfinus Viennensis, tenet ab eadem regina, et a suis progenitoribus predecessores dicti Dalfini ab antiquis temporibus in feudum tenuerunt, tam jure feudali, quam ex certis conventionibus et pactis inter progenitores ejusdem regine ac predecessores dicti Dalfini olim initis, in casu quo Dalfinum predictum absque legitimo herede de suo descendente corpore contingeret decedere, ad reginam debent pervenire predictam, nobisque instanter et humiliter supplicato, ut tue regali celsitudini super hiis scribere, ac precum instanciis insistere apud eam, quod per aliquas conventiones habitas pro parte regia cum Dalfino predicto honoribus et juribus ejus dem regine neptis tue, fili carissime, que de tuis favoribus et auxiliis multum confidere se non immerito asserit, nullatenus sineres circa hoc quomodolibet derogari. Nos hujusmodi supplicationibus inclinati, magnificentiam regiam exhortamur quatenus ejusdem regine indempnitatibus super premissis, prout rationi et equitati regiisque honoribus conveniens fuerit, velit regia benivolentia providere*." AAV Reg. Vat. 137, fol. 147v; LITPA nr. 000546 (Clément VI).

részben pedig az előző májusban kötött egyezmény finomítását jelentette. Így rendezni kellett Humbert nagynénjének Beatrixnak a fiát, II. Jean de Chalon-Arlay-t illető örökség ügyét: mind Beatrix,[1181] mind fia[1182] lemondtak a Dauphinét érintő jogaikról, cserébe megkapták a Samoinghoz, Bona Villához és Faucigny-hez tartozó városokat és várakat,[1183] Beatrix fiának pedig 1000 vienne-i forint évjáradékot biztosítottak[1184]. Ezen kívül Humbert gondoskodott elhunyt bátyja özvegyéről, Franciaországi Izabelláról, akinek férje jogán 3000 tours-i livre-t, illetve további 8783 livre-t és 19 sou-t biztosított.[1185] Ami pedig a korábbi egyezség finomítását illeti: János, normandiai herceg a király engedélyével és a királyi kincstár terhére 2000 livre évjáradékot adott Humbert-nek Portes, Ales, Souquenton, Anduse és Andusenque bárói jogai után;[1186] a király pedig 10000, illetve 2000 tours-i livre járadékot biztosított neki különböző területeket illetőleg[1187]. Egyúttal arról is megállapodás született, hogy miként fizeti ki a francia király a fennmaradó 120000 firenzei forintot Dauphiné átadásáért.[1188] Végül következett még egy jelentős személyi változás: Dauphiné átadásának kedvezményezettje Fülöp orléans-i helyett János normandiai herceg lett (a későbbi II. János király).[1189] Francia oldalról a megegyezés jól beilleszthető a százéves háború diktálta stratégiai törekvésekbe. A Valois-k számára ugyanis nagyon fontos volt, hogy az angolok oldaláról leválasszák Savoyát, és egyúttal megerősítsék helyzetüket a térségben, így Dauphinéban is.

Mi vezethette Beatrix fiát, I. Károly magyar király unokaöccsét arra, hogy lemondjon tartományáról? 1337-ben – tehát az első, még Nápoly felé mutató kísérlet esetében – felmerülhet a Valois-k fenyegetése, ami miatt a dauphin jobbnak látta Nápoly felé közelíteni. Az biztosnak tűnik, hogy Humbert nem az életkora miatt szánta el magát erre a lépésre, ahogy 1343-ban sem, hiszen 25–30 esztendősen minden reménye megvolt arra, hogy András nevű fiának halála (1335) után örököse szülessék, hiszen ő maga is ereje

[1181] VALBONNAIS 1721. 494–495.

[1182] VALBONNAIS 1721. 493–494.

[1183] VALBONNAIS 1721. 494–495.

[1184] VALBONNAIS 1721. 495–496.

[1185] VALBONNAIS 1721. 496–497.

[1186] VALBONNAIS 1721. 485–487.

[1187] VALBONNAIS 1721. 487–489.

[1188] VALBONNAIS 1721. 489–490.

[1189] VALBONNAIS 1721. 495. A pápa 1344. augusztus 3-án erősítette meg: AAV, Reg. Vat. 138, nr CCXVI, fol. 65; LITPA nr. 001013 (Clément VI).

teljében volt, felesége, Marie des Baux pedig fiatalabb volt nála. A franciák számára az 1340-es évek elejére felértekődött szövetség elfogadásának más oka lehetett, a korábbi évekhez képest itt már nem lehet fenyegetésről beszélni. Felettébb valószínű, hogy személyes motivációk sarkallták Humbert-t a tartomány átadására, mégpedig a kereszt felvétele, a csatlakozás a VI. Kelemen által szervezett keresztes hadjárathoz.[1190]

Az említett egyezmények megkötése miatt azonban az 1344 őszi harci eseményekben nem tudott részt venni. A következő év januárjában már maga a pápa bátorította mielőbbi csatlakozásra a keresztes haderőkhöz.[1191] VI. Kelemen felhívása megértő fülekre talált: 1345 áprilisában Humbert a tartomány kormányzását átadta Henri de Villars lyoni érseknek, majd pedig kijárta a papánál, hogy őt, Humbert-t nevezze ki a keresztes haderő kapitányává (*Apostolice Sedis capitaneus generalis et dux exercitus Christianorum contra Turcos*) és biztosítsa a kellő felszerelést. Ezt követően Humbert hosszasan intézkedett tartománya jogainak biztosításáról, udvartartásáról és anyja, Beatrix ellátásáról, külön is kikötötte, hogy senki nem tárgyalhat Dauphiné – függőben levő – átadásáról a francia királlyal. Végül jóval az eredetileg tervezett időpontnál (1345. augusztus 1.) később hagyta el Marseille kikötőjét valamikor szeptember közepét követően.[1192] A késlekedést talán az is indokolta, hogy a dauphin Péterrel, Bourbon hercével együtt ajánlkozott arra, hogy közvetítsenek a felek között a francia-angol tárgyalásokon.[1193]

A késlekedés elvileg lehetségessé tette azt, hogy a vienne-i dauphin is részt vegyen a nápolyi-magyar konfliktus elrendezésében, amelyet az András koronázása körüli

---

[1190] MOLLAT 1932. 286; ZUTSCHI 2008. 660; SETTON 1976. 195.

[1191] FAURE 1907. 511, 543–545; AAV, Reg. Vat. 138, fol. 177v, nr. 652; LITPA nr. 001397 (Clément VI).

[1192] Velencei forrás szerint még szeptember 12-én sem bontottak vitorlát Humbert hajói. VALBONNAIS 1721. 526; FAURE 1907. 518. Vö. SETTON 1976. 199.

[1193] „[…] *Novit enim tua sublimitas quod, licet tractatum et ordinatum in eisdem treugis extitisset, ut pro pace tractanda, solennes nuncii (quorum essent aliqui de prosapia regalis generis) ad nostram presentiam mitterentur hinc inde, prelibatusque rex Francie suos nuncios solennes, inter quos erant dilecti filii, nobiles viri, Petrus dux Borbonesii, et Humbertus dalphinus Viennensis, de genere regio, et multi alii prelati, et magne auctoritatis viri, prout ordinatum extiterat, cum mandatis sufficientibus destinarit, qui se ad procedendum in tractatu pacis hujusmodi multum voluntarios exhibebant, tu tamen, fili amantissime, quamvis aliquos (inter quos non erat aliquis de prosapia regali, nisi duntaxat dilectus filius nobilis vir Johannes de Guliaco) miseris; idem tamen nobilis, sine aliis nunciis majoribus, tam de genere tuo regio, quam aliis quos ad nostram presentiam venturos dicebat, nec procedere nec expectare voluit, sed potius de curia Romana recessit, qui nec rediit, nec alii, de genere tuo predicto, tui postmodum nuncii advenerunt*. […]”. AAV Reg. Vat. 139, fol. 61, n. 208; LITPA nr. 001844 (Clément VI).

huzavona, késlekedés váltott ki. 1345. szeptember 21-én maga VI. Kelemen még arra kérte meg Humbert-t, hogy járjon közbe Johanna férje, András koronázása ügyében.[1194] A kérdés a magyar király fiának az erőszakos halálát, az aversai merényletet követően még időszerűbbé vált. A pápa a mellett, hogy részvétét fejezte ki Humbert-nek is, október 7-én arra kérte, hogy folytassa a keresztes vállalkozást, és biztosította, hogy a nápolyi ügyeket a pápa megkülönböztetett figyelemmel kezeli.[1195] Ebből kiolvasható, hogy a VI. Kelemen, ha udvariasan is, de igyekezett Humbert-t távol tartani e dinasztikus konfliktustól. Erre jó oka volt, hiszen a magyar király viszont számított a vienne-i dauphin közreműködésére.
1346. január 5-én ugyanis maga I. Lajos kérte a közreműködését a pápával folytatandó megbeszéléseken. A magyar király tudatta vele, hogy követeket küldött a pápához, javasolva Johanna trónfosztását, egyúttal magának követelve a nápolyi trónt. Humbert szerepe az lett volna, hogy a királyi követeket a pápai udvarba kísérje és személyesen vegyen részt a tárgyalásokban, ha pedig ez nem lehetséges, legalább küldjön követeket az avignoni kúriába.[1196] VI. Kelemen részéről Humbert közvetítői felkérése azonban sokkal inkább tekinthető diplomáciai fogásnak, mintsem őszinte béketeremtési kísérletnek, inkább arra volt jó, hogy a hűbérúr, a pápa pártatlanságának látszatát sugallja.
A vienne-i dauphin közbenjárására azonban nem került sor, egyrészt mert az időközben a keresztes hadjáratra induló és Észak-Itáliában időző (1345. szeptember–november[1197]) Humbert és Velence között egyre feszültebbé vált a helyzet. A kalmár köztársaság el akarta kerülni, hogy Lajos rokona beleavatkozonn az egyre feszültebb dalmáciái konfliktusba. Erre utal alkalmasint az is, hogy amikor 1345. november elején a dauphin két gályát kért a velenceiektől, és amikor a Magyarországon át a keresztes háború helyszíne felé vezető útvonalról érdeklődött, finoman szólva is lebeszélték erről, az így felmerülő további késedelemre és akadályokra hivatkozva. A dauphin 1345. november

[1194] AAV, Reg. Vat. 139, fol. 104v–105r; LITPA nr. 001978, 001980, 001981 (Clément VI); AOklt. XXIX. nr. 584.

[1195] AAV, Reg. Vat. 139, fol. 121v; LITPA nr. 002027 (Clément VI).

[1196] ÓVÁRY 1890. 45–46; AOklt. XXX. nr. 12; FRAKNÓI 1901. 189; MISKOLCZY 1928. 48; CSÁKÓ 2020. 287. Óváry Lipót olyan jelzetre hivatkozik (BNF t. 45, 1bis), amely beazonosíthatatlan megfelelő gyűjtemény- és fond hivatkozás hiányában. Vö. RD VI. nr. 31880 (1343!).

[1197] SETTON 1976. 199–200.

12. táján hagyhatta el Velencét, és karácsonyra ért Negropontéhoz, a keresztes hadak gyülekezőhelyére.[1198]

Eltávolítása mögött valójában arról volt szó, hogy a Humbert és Lajos közötti szövetséget, összefogást akarták Velencében megakadályozni, mivel ők maguk is háborúban álltak a magyar királlyal Zára városa, Dalmácia miatt. Úgy tűnik, hogy Humbert igyekezett közvetítőként békét szerezni a dalmát város és a Serenissima között. Az *Obsidio Iadrensis* névtelen szerzőjének tanúság szerint november 26-án a dauphin tárgyalt Zára követeivel, de a város képviselői kijelentették, hogy ők Lajos magyar király alattvalóinak tekintik magukat, majd gazdag adományokkal útjára bocsátották Humbert-t.[1199] A dauphinnek keleten állomásozó keresztes hadakhoz való csatlakozást sürgette a pápa is 1346. január-februárban, ami ismét arra utal, hogy Humbert korábbi jelenléte Itáliában nagyon is kényelmetlen volt mind VI. Kelemen, mind Velence számára.[1200]

Innentől kezdve az utolsó vienne-i dauphin jó ideig távol volt a nápolyi és magyar ügyektől, ténylegesen is bekapcsolódott a keresztes hadjárat eseményeibe,[1201] mindazonáltal nem annyira a katonai fellépést, mintsem a béke létrehozását tartotta szem előtt, amelyhez 1346. november végén megszerezte VI. Kelemen támogatását is.[1202] 1347 januárjában Rodosz szigetén végrendelkezett,[1203] – amely kifejezetten említi a VI. Fülöppel korábban megkötött, Dauphiné átadására vonatkozó megállapodást – majd

[1198] SETTON 1976. 200–202.

[1199] A zárai béketeremtési kísérletre ld. OBSIDIO IADRENSIS Liber I, cap. 19; DOMANOVSZKY – VÉRTESY 1900. 909; BAUMGARTEN 1902. 9. Csákó Juditnak köszönöm, hogy a krónikás helyre felhívta a figyelmemet. A követek útján tett beavatkozási kísérletről megemlékezett a velencei tanács 1346. március 3-i határozata is. MDEA II. 143–145; AOklt. XXX. nr. 155. A magyar-velencei viszályra áttekintő jelleggel ld. még: PAPP 2017., különösen 481–482.

[1200] 1346. január 21-én VI. Kelemen arra utasította Jean d'Ameliót az Apostoli Kamara klerikusát, hogy juttassa el a keresztes had kapitányához, Humbert-hez azt a mintegy 30000 aranydukátot, amelyet a magyar király megbízottjai, Gergely választott csanádi püspök és Pál udvari ifjú helyeztek letétbe a domonkosok velencei rendházában. AAV, Reg. Vat. 139, f. 191v–192r; LITPA nr. 002283 (Clément VI); MNL OL DF 291834; AOklt. XXX. nr. 52. Február 7-én a pápa üdvözölte és támogatta a dauphin szándékát a hadjárat folytatására, amelyre újabb kétéves hosszabbítást adott az eredeti felhatalmazás harmadik évétől számítva. AAV, Reg. Vat. 139, f. 198, n. 909; LITPA nr. 002305 (Clément VI).

[1201] VALBONNAIS 1721. 535–536; MOLLAT 1932. 286; EDBURY 2008. 874.

[1202] VALBONNAIS 1721. 536–537. Vö. FOURNIER 1912. 594–595; FAURE 1907. 534–535.

[1203] VALBONNAIS 1721. 541–549; FAURE 1907. 536. Vö. LEMONDE-SANTAMARIA 2009; SETTON 1976. 210.

március 29-én kieszközölte a pápától, hogy még az előtt hazatérhessen, hogy letelt volna a hadjárat vezetésére szóló felhatalmazás határideje[1204].

Ezt követően a források tanúsága szerint valóban visszaindult Dauphinébe, amelyet távolléte idejére még 1345-ben Henri de Villars lyoni érsek-helytartó gondjaira bízott.[1205] 1347. április 27-én Velencében már tudtak Humbert visszatéréséről,[1206] aki a következő hónap végén biztosan a lagúnák városában volt,[1207] sőt, valószínűleg októberig Észak-Itáliában tartózkodott.[1208] VI. Kelemen pápával napi kapcsolatban volt, aki a mellett, hogy még május közepén kifejezte együttérzését a dauphinnek Marie des Baux elhunyta miatt,[1209] láthatólag bevonta Humbert-t a nápolyi-magyar viszály rendezésébe.

Június elején Dauphiné helytartója, Henri de Villars, Lyon érseke és grófja többek között arról értesítette megbízóját, hogy a pápához küldött követei eleinte nem jártak sikerrel, minthogy VI. Kelemen a húsvét előtti időszakban Franciaország, Anglia, a császárság, Magyarország és Nápoly ügyeivel volt elfoglalva, így megbízásukat csak ezt követően tudták teljesíteni. A helytartó részletes beszámolót adott az aktuális katonai és politikai helyzetről, a százéves háború legutóbbi fejleményeiről, így arról, hogy III. Edward Calais közelében erősíti csapatait, Burgundiában dúl a háború, és küszöbön áll egy burgund-savoyai szövetség is.[1210] Feltehető, hogy ez utóbbi sarkallta arra Humbert-t, hogy diplomáciai eszközökkel biztosítsa tartományainak békés viszonyát szomszédaival.

A Róbert nápolyi király halála (1343) utáni instabil helyzet bátorítólag hatott a kisebb észak-itáliai hatalmakra, így pl. Montferratóra, amely harcba szállt Nápoly észak-itáliai

---

[1204] VALBONNAIS 1721. 553. Vö. FOURNIER 1912. 595. FAURE 1907. 536 (1347. március 19.!); SETTON 1976. 210.

[1205] VALBONNAIS 1721. 506, 513–515. 1346. február 26-án a dauphin felhatalmazását VI. Kelemen is helyben hagyta. VALBONNAIS 1721. 518. Egyébként 1335-ben az akkor még viviers-i püspök már kapott hasonló megbízatást Humbert-től párizsi tartózkodása idejére. VALBONNAIS 1721. 294, 299–300.

[1206] „[...] *de reditu delhini Viennensis ad has partes et de conditionibus Romanie* [...]" MDEA II. 222, nr. 210.

[1207] 1347. május 27.: VALBONNAIS 1721. 555–557.

[1208] A pápa – mint alább láthatjuk – szeptember 16-án kérte meg a dauphint, hogy utazzon Avignonba. Egy későbbi követutasításának szövege alapján biztos, hogy Humbert teljesítette a kérést. Arra, hogy ezután mikor tért vissza Dauphinéba, nem igen van támpontunk, annyi biztos, hogy 1348. március 21-én már biztosan a tartományban volt, ekkor Bellevue-ben adott ki oklevelet. VALBONNAIS 1721. 571–572.

[1209] Marie de Baux márciusban vagy áprilisban halt meg Rodosz szigetén. VALBONNAIS 1721. 554–555. Vö. FOURNIER 1912. 595; FAURE 1907. 537.

[1210] A követségnek 5000 forintot kellett eredetileg eljuttatnia Avignonból Velencébe a dauphinhez. Az összeg később magasabb lett újabb ezer forinttal. VALBONNAIS 1721. 557–563.

érdekeltségeinek megszerzéséért, majd az így kitört háborúba Nápoly oldalán Savoya is bekapcsolódott. Ez a helyzet ad magyarázatot azokra a megállapodásokra, amelyeket Humbert 1347 nyárutóján kötött.

1347. augusztus 16-án megegyezés jött létre Milánóval, Montferratóval és Saluzzóval, a felek kölcsönös katonai támogatást biztosítottak egymás számára, azzal a feltétellel, hogy az nem irányulhat Franciaország, Magyarország vagy Nápoly ellen. Kikötötték továbbá, hogy amennyiben Milánó, Montferrato vagy Saluzzo Savoya, illetőleg az Akháj Fejedelemség ellen harcolna, abban a dauphinnek nem kell katonai segítséget nyújtania. Hasonlóképpen nem segíthetik a Humbert-t a vele itt szerződésre lépő felek saját szövetségeseik – Ferrara, Padova, Verona, Mantova, Bologna – ellen.[1211] Valamikor ez után, de még szeptember 16. előtt II. Humbert igyekezett külön is bebiztosítani Dauphiné és Savoya jó viszonyát azáltal, hogy feleségül kérte Savoyai Blankát, VI. Amadé gróf testvérét, és a felek meg is állapodtak a 120000 forint értékű jegyajándék kifizetésének módjában is.[1212]

A korábbi, sokszor ellenséges viszony javulását az magyarázza, hogy a Valois dinasztikus politika homlokterébe került II. Humbert tartománya, amely az 1343-as szerződés értelmében úgy tűnt, hamarosan a francia monarchia része lesz. Ez indíthatta arra a fiatal savoyai gróf, VI. Amádé nagybátyjait és gyámjait Lajost és Amadét, Vaud, illetve Genf grófját arra, hogy igyekezzenek megerősíteni a tartományt. Savoya helyzete ugyanis nem alakult túl kedvezően. Még Amadé apjának, Aymonnak kellett szembenéznie Johannával, Aymon testvérének Edouardnak a lányával (azaz Amadé unokatestvérével), aki igényt formált a grófságra. 1339-ben ez a vita rendeződött, Johanna lemondott minden Savoyára vonatkozó jogáról 6000 tours-i livre fejében. Ámde akkor már III. János bretagne-i herceg felesége volt, és miután férje 1341-ben meghalt, Johanna halála (1344) előtt jogait a francia király fiára, az új bretagne-i hercegre, Fülöpre ruházta, így félő volt, hogy immár a Valois-k támasztanak igényt a savoyai grófságra. És ennek intő jele volt az, ami a szomszédos Dauphinéval történt.[1213]

A fenti, Montferrato, Nápoly és Savoya közötti háború lezárásában a jelek szerint tehát a vienne-i dauphin közvetítőként játszott szerepet, természetesen saját érdekeit is

[1211] VALBONNAIS 1721. 563–565; FAURE 1907. 539.

[1212] VALBONNAIS 1721. 569–570.

[1213] COGNASSO 1960.

képviselve, ami egyúttal arra is magyarázatot ad, miért került ismét előtérbe II. Humbert a magyar és a nápolyi Anjouk viszályának rendezésében.

I. Lajos magyar király az aversai merényletet követően a pápa ítéletét, a gyilkosok és az értelmi szerző(k) megbüntetését követelő leveleinek hatástalansága miatt, mint közismert, fegyveres támadást tervezett Nápoly ellen,[1214] és ennek diplomácia előkészítésében jelenik meg II. Humbert, a magyar király atyai unokatestvére. Dauphiné hirtelen felértékelődése a szélesebb diplomáciai összefüggésben kerül, úgymond, a helyére. Szerves részét képezte ugyanis francia-pápai-nápolyi szövetséggel szemben körvonalazódó angol-német-magyar tengelynek. Lajos ugyanis igyekezett kihasználni a franciákkal egyaránt ellenséges viszonyban álló III. Edward és IV. Bajor Lajos támogatásában rejlő lehetőségeket. Ebből a szempontból nézve kulcsfontosságú volt egy, a franciákat több fronton is nyugtalanító katonai-politikai helyzet kialakítása, amelyben Humbert „országának" amolyan ék szerep jutott Észak-Itália, Provence, Forcalquier és Franciaország szomszédságában.[1215] Mindez a francia-pápai-nápolyi szövetségre nézve komoly fenyegetést jelentett, amelyet a pápa világosan fel is ismert, és kísérletet is tett arra, hogy Humbert-t úgy használja fel a nápolyi kérdés rendezésében, hogy egyúttal semlegesítse a magyar-dauphinéi szövetséget.

VI. Kelemen 1347 júliusában vonta be a tárgyalásokba a vienne-i dauphint, amikor már tudható volt, hogy a magyar királyi haderő előőrsei Itáliában tartózkodnak, illetve oda tartanak.[1216] A pápa július 14-én Avignonból küldött levelében arra kérte II. Humbert-t, hogy amennyiben tárgyal Lajossal, adja tudtára, hogy Szent Péter földi helytartójának feltett szándéka igazságot szolgáltatni András herceg meggyilkolása ügyében, és arra bíztatta a címzettet, hogy térítse el a magyar királyt Nápoly megtámadásától.[1217] Szeptember 16-án VI. Kelemen Avignonba rendelte II. Humbert-t, valószínűleg azért, hogy segítségére legyen a tervezett tárgyalásokban, egyúttal emlékeztette arra, hogy tartsa tiszteletben a Milánóval és Savoyával kötött megállapodásokat.[1218] Felmerült ugyanakkor

[1214] KRISTÓ 1988. 109–110; SEBŐK 2010; CSUKOVITS 2019. 35–36.

[1215] BÁRÁNY 2008. különösen 304–312, 314–315.

[1216] KRISTÓ 1988. 111–112.

[1217] AAV Reg. Vat. 141, fol.45r–v; MNL OL DF 291870; THEINER I. 744–745; MDEA II. 229; AOklt. XXXI. nr. 686; BÁRÁNY 2008. 315 és 73. jegyzet. Felmerült, hogy a magyar király Nápoly helyett keresztes hadjáratban vegyen részt. BÁRÁNY 2006. 142.

[1218] VALBONNAIS 1721. 566.

annak a gyanúja, hogy a vienne-i dauphin meghívása a pápai kúriába a francia udvar politikai manővere volt, amely arra irányult, hogy II. Humbert-t mintegy kivonja a nápolyi ügyek intézéséből.[1219] Ez a lehetőség megfontolandó, ha figyelembe vesszük, hogy VI. Kelemen október elején követek küldését kérte a nápolyi királynőtől, Johannától, hogy a pápa közbenjárásával tárgyalások induljanak közte, illetve II. Humbert és Hugó, Avellino grófja[1220] között. Erre azért lehetett szükség, mert a vienne-i dauphin határozott fellépést tervezett a Johanna uralma alá tartozó provence-i grófság területén.[1221] Ez alkalmasint arra utal, hogy Humbert változtatott politikáján, elejtette a savoyai és nápolyi szövetséget, és egyúttal szembefordult Franciaországgal is. Erre a határozott fordulatra talán éppen I. Lajos csapatainak felvonulása, Johanna nápolyi királynő helyzetének megrendülése, és Nápolyból való kényszerű menekülése adott biztatást, de azt sem zárhatjuk ki, hogy a magyar király diplomáciájának sikere volt, amely ekképp éket vert a pápai-francia-nápolyi szövetség tagjai közé.[1222]

Ezt látszik alátámasztani VI. Kelemen 1347. november 8-án Avignonban kelt levele, amelyben (újabb) utasításokkal látta el Bertrand de Deux,[1223] a S. Marcus áldozópap-bíboros-legátusát. Egyrészt megbízta azzal, hogy a Johanna és Tarantói Lajos házasságához adott pápai engedély feltételeinek elfogadásáról állítson ki két hiteles oklevelet. Meghagyta továbbá, hogy Johanna időközben megszületett fiát, Martell Károlyt – akiről a magyar udvarnak is tudomása volt és Lajos és Erzsébet anyakirályné éppen az ő személyére hivatkozva kérték a pápát, hogy a gyámságot és Nápoly kormányzását

[1219] FOURNIER 1912. 596.

[1220] Más néven IV. Hugó, Marie des Beaux testvére, azaz Humbert sógora.

[1221] AAV Reg. Vat. 141, fol. 106r–v; MNL OL DF 291873; THEINER I. 745–746; MDEA II. 234–236; AOklt XXXI. nr. 940.

[1222] Fraknói szerint Humbert provence-i fellépése, fenyegetése mögött egyértelműen I. Lajos magyar király állt. FRAKNÓI 1901. 216. A pápa 1347. október 7-én Johannához intézett levelében említette meg, hogy Humbert szerepe az lenne, hogy működjön közre azokon a tárgyalásokon, amelyek célja az, hogy rendezzék a Johanna és közte – Provence, illetve részben még neje Marie des Baux 1000 uncia összegű jegyajándékának kifizetése miatt – fennálló nézeteltéréseket, valamint az avellinói gróffal és I. Lajossal való konfliktust. AAV Reg. Vat. 141, fol. 106r–v; MNL OL DF 291873; THEINER I. 745–746; MDEA II. 234–236; AOklt XXXI. nr. 940; FRAKNÓI 1901. 216.

[1223] Lyoni kanonok, embruni érsek (1323–1338), 1338. december 18-án XII. Benedek nevezte ki áldozópap-bíborossá (S. Marcus), majd 1348. november 4-én VI. Kelemen jóvoltából a sabinai püspök-bíborosi székbe emelkedett, 1355 október 21-én távozott az élők sorából. HC I. 17, 38, 44, 234.

ruházza a magyar királyra,[1224] – bízza Durazzói Károly őrizetére, vagy, ha biztonságosan kivitelezhető, küldje Aix-en-Provence-ba, vagy más az avignoni udvarhoz közeli helyre, ahol a pápa hasznára lehet. Tudatta a bíborossal azt is, hogy a dauphin Provence-ban Johanna királynő érdekei ellen támadt, ezért az ebből fakadó veszélyek elhárítására magához rendelte. Arról is hírt adott, hogy tárgyalásaik során a pápa számonkérte Humbert-től „káros cselekedeteinek okát", és inkább a Johanna és Lajos közötti béke előmozdítására sarkallta, és arra kérte, küldjön katonákat Lajoshoz. Mivel pedig Humbert szívesen ajánlkozott arra, hogy Johanna gyermekének ellátásáról és biztonságáról gondoskodjék, VI. Kelemen azt is meghagyta Bertrand-nak, hogy bízza a dauphinre a gyermeket, amennyiben ez kellő óvintézkedésekkel megtehető, mivel az rendkívüli előnnyel járna. Így ugyanis, tette hozzá a pápa, sikerülne a magyar királyt szándékától – azaz Nápoly megtámadásától – eltéríteni. Végül VI. Kelemen a döntést a bíboros belátására bízta, még egyszer hangsúlyozva, hogy akár Provence-ba kerül, akár Nápolyban marad a gyermek, a biztonság az első és legfontosabb szempont.[1225] A pápa

[1224] FRAKNÓI 1905. 10–12, nr. VIII; MAKKAY – MEZEY 1960. 264–267, nr. 166; ÓVÁRY 1893. 587; FRAKNÓI 1901. 199–200; KRISTÓ 1988. 105; CSUKOVITS 2019. 36.

[1225] „*Dilecto filio Bertrando, tituli S. Marci presbitero cardinali, Apostolice Sedis legato. Cautelas adhibendas in negotio matrimonii inter carissimam in Christo filiam nostram Johannam, reginam Sicilie illustrem, et dilectum filium nobilem virum Ludovicum, natum quondam Philippi principis Tarentini, et per te recipiendas, antequam ad dispensationem concedendam super hujusmodi matrimonio procedatur, prout tu formaveras et dictaveras, nonnullis paucis tam additis et detractis, tibi sub bulla nostra mittimus interclusas. Sane, quia cautele hujusmodi nonnullis ex fratribus nostris rigorose nimium videbantur, nos, de circumspectione tua plene confisi, modificandi illas eisque detrahendi vel addendi, sicut videris expedire, plenam tibi concedimus per speciales nostras litteras potestatem. Quocirca discretioni tue per apostolica scripta mandamus quatenus litteris potestatis hujusmodi per te, si et prout tibi videbitur, occultatis ad cautelarum ipsarum receptionem in ea forma, in qua concepte sunt, si poteris vel alias, prout tue profunde circumspectioni videbitur, procedere non omittas, faciens exinde confici duo publica consimilia instrumenta, quorum unum nobis mittere studeas in archivio Romane Ecclesie conservandum, penes te reliquo remanente. Ceterum, quia de custodia et hiis que pro vita et sustentatione decentibus dilecti filii nobilis viri Karoli Martelli, nati ejusdem regine, in infantili constituti etate, antequam ad dispensationem hujusmodi procedatur, incumbit tibi provisio facienda et circa id summis studiis est omnis que poterat adhibenda cautela, ut infans ejusdem matris Ecclesie munitis auxiliis et adjutus favoribus ab omnibus, prestante Domino, preservetur adversis, ab omnibus periculis liberetur, videretur utile quod dilecto filio nobili viro Karolo, duce Duracii, ad quem specialiter pertinet de infante ipso curam habere solicitam et regni magnatibus ac personis aliis, quos infantis ejusdem statum zelare cognoveris ad te personaliter evocatis, cum eis de loco et personis ad hujusmodi curam et custodiam deputandis, necnon de hiis*

álláspontja 1346 májusához képest jelentősen megváltozott a gyermek gyámságát illetően, hiszen akkor még úgy nyilatkozott Martell Károlyt Erzsébet anyakirályné gondjaira bízza.[1226] 1346. július 17-én VI. Kelemen többek között arról értesítette Erzsébet anyakirálynét, hogy Martell Károly felügyeletét és Magyarországra szállítását Hildebrand padovai püspökre bízta.[1227] 1346. november 23-án viszont már úgy tájékoztatta Bertrand bíborost, hogy a gyermeket Hildebrand Aix-en-Provence-ba kell szállítsa, és Martell Károly a provence-i grófságot fogja elnyerni.[1228] A pápai megbízott ehhez képest Nápolyban elérte, hogy a néhai András és Johanna fia elnyerje a calabriai hercegi címet. Ezt pápa 1347. január 18-án I. Lajoshoz írt levelében említi meg, amelyből ugyanakkor az is kiderül, hogy Martell Károly elküldésének terve Aix-en-Provence-ba a

que pro vita et sustentatione hujusmodi statuenda fuerint, prudenter et provide ordinares. Sed, si posset fieri tute ac sine periculo quod infans idem duceretur in Provinciam Aquis vel alibi juxta nos nutriendus gratum nobis esset non immerito plurimum et utile admodum crederemus. Preterea cum dilectus filius nobilis vir Humbertus, dalphinus Viennensis, prorumpere vellet contra reginam eandem in comitatu Provincie ad noxias novitates, nos periculis que ex hujusmodi novitatibus contingere possent occurrere cupientes, eundem dalphinum ad nos vocavimus personaliter et cum eo hic apud Apostolicam Sedem presente incepimus jam tractare tam super hiis que hujusmodi novitatibus occasionem prestiterant quam super concordiam inter eandem reginam et carissimum in Christo filium nostrum Ludovicum, regem Ungarie illustrem, actore Domino, reformandam et instamus quod idem dalphinus ad eundem regem in Ungariam aliquos milites suos mittat. Et quoniam dalphinus idem ad infantem ipsum habendum nutriendumque secum maxima ducitur voluntate, videas si absque tamen incommodo atque periculo infantis ipsius id fieri aliquo modo possit, quum ex hoc magna utilitas et commodum, sicut potes perpendere, resultarent; nam per eundem dalphinum posset forsitan idem rex Ungarie a concepto revocari proposito et idem infans tutius et securius nutriretur. Tu, tamen, qui, in scola experientie positus, potes discernere certius quid sit expedientius quidve utilius, hoc attente discutiens et super eis exacte deliberans, illud exequi studeas quod pro salute infantis ejusdem et ipsius tutiori fideliorique custodia cognoveris faciendum, ita quod eidem infanti sive in Provinciam veniat sive in eodem regno remaneat nutriendus, tam de loco securo et tuto ac personis ydoneis fidelibus et devotis, que ipsum diligenter custodiant, fideliter nutriant ac moribus instruant et componant, quam de hiis que pro ipsius infantis et familie sue sustentationibus decentibus tue solicitudinis operose interveniente studio et prudentia disponente sufficienter et provide sit provisum." AAV, Reg. Vat. 141, fol. 139r–v, n. 755; MNL OL DF 291874; LITPA nr. 003580 (Clément VI); AOklt. XXXI. nr. 1036.

[1226] THEINER I. 712–713. (1346. 05. 06.); MISKOLCZY 1928. 49.

[1227] THEINER I. 716–718, 728, 733.

[1228] THEINER I. 726.

magyar király támogatását is elnyerte. Úgy tűnik tehát, hogy a néhai férj, András fia tulajdonképpen a nápolyi ügyek túsza lett.[1229]

A pápai legátus utasításokkal való ellátása igencsak időszerű volt, hiszen a levél kelte után három nappal I. Lajos elindult Itáliába. A bíboros és a magyar uralkodó december 20-án találkoztak Folignóban. Tárgyalásuk során Bertrand óva intette Lajost a katonai fellépéstől és a bosszútól, továbbá emlékeztette az apostoli szék iránti hűségre. A magyar király azonban hajthatatlan maradt, és amint közismert, Benevento és Aversa érintésével 1348. január 23-án vagy 24-én bevonult Nápolyba. Előzőleg az út fontos állomása volt Aversa. A Lajos előtt megjelent Tarantói Róbert és Fülöp, illetve Durazzói Lajos és Károly közül ez utóbbit lefejeztette, a többieket pedig fogságba vetette. 1348 tavaszának végén pedig visszaindult Nápolyból egy helyőrséget hagyva hátra, és magával vitte a foglyait, valamint unokaöccsét, András fiát, Martell Károlyt.[1230]

Az események alapján világos, hogy a pápa által javasolt lehetséges forgatókönyvek közül az valósult meg, amely szerint Martell Károlyt Durazzói Károly gondjaira bízták, talán ezért is intette Bertrand bíboros Lajost a bosszútól. Mindenesetre így a magyar király kezébe került egy jelentős ütőkártya a nápolyi igények érvényesítésében, még ha Nápoly megtartása 1349 végére kudarcba is fulladt.[1231] I. Lajos tervei – a nápolyi királyság feletti hatalom biztosítása saját atyai jogigénye, András joga révén vagy Martell Károly uralomra segítése útján – végül kudarcot vallottak, nem csupán azáltal, hogy Nápolyt nem tudta megtartani, hanem András Magyarországra hozott fia is meghalt 1348. június 19-én.[1232]

Lajos számára ekkorra már elveszett unokatestvére II. Humbert támogatása, ami korábban még azzal a reménnyel kecsegtetett, hogy így esetleg sikerül Johanna ellenállását megtörni. Azáltal, hogy Johanna és újdonsült férje, Tarantói Lajos helyzete a magyar király visszavonulása után jelentősen megerősödött Itáliában, a vienne-i dauphin egyre kényelmetlenebb helyzetbe került. A sikerrel kecsegtető, presztízst biztosító diplomáciai közvetítés helyett bekövetkezett fiaskó miatt a pápa támogatására szorult.

[1229] THEINER I. 728–729; FRAKNÓI 1901. 200, 202–203, 206. A gyermek e tervekhez képest továbbra is Nápolyban maradt, derül ki többek között VI. Kelemen 1347. február 17-én Bertrand bíboroshoz intézett leveléből. THEINER I. 733–734.

[1230] ÓVÁRY 1893. 590; FRAKNÓI 1901. 218–225; BERTÉNYI 1987. 172; KRISTÓ 1988. 114–116; CSUKOVITS 2019. 37–42.

[1231] KRISTÓ 1988. 116–118.

[1232] KRISTÓ 1988. 118; BERTÉNYI 1987. 172.

Még I. Lajos magyar király nápolyi tartózkodása idején, 1348. február 5-én maga ajánlotta a pápa régi ellenfelével, Bajor Lajossal szemben 1346-ban megválasztott német király, Luxemburg IV. Károly[1233] figyelmébe a vienne-i dauphint. A pápai ajánlás szerint II. Humbert kész volt hűséget esküdni Károlynak, ami szintén változást jelent, hiszen a vienne-i dauphin és Bajor Lajos viszonya 1345-ig jó volt.[1234] Ezáltal a pápa számára is kedvezőbb francia barát „tengely" kezdett kialakulni, a Valois-kkal jó viszonyt ápoló Luxemburgok és Dauphiné között. Ezt csak felerősítette egy házassági ajánlat, amely szintén a francia befolyást megerősítését szolgálta, és így – nagyobb távlatokban gondolkozva – elősegítette egy a pápát, a Valois monarchiát, a Johanna királynő uralta Nápolyt és Provence-t, illetve a kisebb észak-itáliai fejedelemségeket magukba foglaló szövetség létrejöttét.

A házassági szerződés 1348. június 14-én köttetett meg Lyonban, amelynek értelmében II. Humbert a Bourbon herceg, I. Péter leányát, Johannát veszi feleségül.[1235] Az év során további szerződések tisztázták a frigy részleteit, a felek kötelezettségeit.[1236] Mindez azonban csak előkészítette Dauphiné bekebelezését, amelyre több lépésben 1349 tavasza és nyara között sor is került.[1237] Elsőként 1349. március 14-én az utolsó vienne-i dauphin összefoglalta és kiadta a tartomány szokás- és szabadságjogait, azzal a céllal, hogy a tartomány lakosainak jogai ne sérüljenek akkor sem, amikor az a Valois monarchia része lesz.[1238] Két héttel később a március 31-én aláírt romans-i egyezményben azután II. Humbert hivatalosan is átadta tartományát VI. Fülöp francia király unokájának, János akkori normandiai herceg (a későbbi II. János király) fiának, Károlynak, aki így az első Valois dauphin lett. Az átadás feltételei gyakorlatilag megegyeztek a hat évvel korábban kötött egyezségben foglaltakkal, Humbert megtarthatott bizonyos területeket és jövedelmeket, az ellentételezés kifizetését a francia király szavatolta, a tartomány pedig

[1233] WAUGH 1932. 134–135.

[1234] 1343-ban, amikor Bajor Lajos megpróbálta viszonyát rendezni a pápasággal közvetítőként Humbert-et kérte fel. Két évvel később a tervezett keresztes hadjárat kapcsán pedig éppen a pápa bíztatta Humbert-et, hogy csatlakozzon Bajor Lajos mellett a vállalkozáshoz. 1343: VALBONNAIS 1721. 473, 473–478; RI VII: 7, nr. 596; RI VII: 8, nr. 514. 1345: FAURE 1907. 511, 543–545; AAV, Reg. Vat. 138, fol. 177v, nr. 652; LITPA nr. 001397 (Clément VI).

[1235] VALBONNAIS 1721. 576–577.

[1236] VALBONNAIS 1721. 581–583.

[1237] JONES 2008. 409.

[1238] VALBONNAIS 1721. 586–593.

Humbert élete végéig Henri de Villars helytartó kormányzata alatt maradt.[1239] Július 16-án Lyonban Humbert maga is újra megerősítette a tartomány átengedését és ünnepélyesen átadta a hatalmi jelvényeket V. Károlynak, a kardot, Szent György zászlaját és a Dauphinét jelképező pecsétjét.[1240] Az új dauphin Károly pedig még aznap esküt tett arra, hogy megtartja a tartomány jogait és szokásait.[1241] Az átadás mögött kölcsönös érdekek sejlenek fel. II. Humbert motivációja jól meghatározható, hiszen 1348 közepére világossá vált számára, hogy I. Lajos magyar király támogatásában immár nem bízhat, és Johanna képes volt helyzetét stabilizálni. Azt sem zárhatjuk ki ugyanakkor – Humbert 1349 utáni életútja eseményeik ismeretében[1242] –, hogy személyes, vallásos meggyőződésből vált meg önként Dauphinétől. A Valois-k részéről pedig egyértelműnek látszik, hogy a százéves háborúban egymást követő angol sikerek árnyékában, nagy jelentőséggel bír a monarchia dél-keleti határvidékének a megerősítése.

A helyzet megoldása erősen emlékeztet Savoya és Franciaország korabeli viszonyának alakulására. VI. Amadé Burgundia irányában kívánta ellensúlyozni az egyre erősebb francia nyomást. Mint láthattuk 1339-ben sikerült elhárítani azt, hogy Johanna érvényesítse savoyai jogigényét unokatestvérével, VI. Amadéval szemben. A francia szorításból a gróf azzal próbált kitörni, hogy 1347-ben eljegyezte Burgundiai Fülöp, Boulogne és Auvergne grófjának a lányát Johannát (1344–1360). 1351-ben azonban az eljegyzést felbontották VI. Kelemen erélyes fellépésének következtében. A Valois-k ezt követően sem hagytak fel azzal, hogy befolyásukat Savoyára is kiterjesszék. Az immár Dauphiné birtokába került Valois Károly (a későbbi V. Károly francia uralkodó) előbb háborúra kényszerítette VI. Amadét, majd pedig a franciák számára előnyös békét kényszerített ki 1355-ben, az újabb francia-angol konfliktus előestéjén. Ezáltal Savoya Franciaország szövetségese lett, Amadé ígéretet tett arra, hogy II. János királyt segíti az angolok ellenében, valamint rendezték Savoya és Dauphiné határ- és birtokvitáit.[1243]

Az utolsó vienne-i dauphin hátralevő évei az 1349-es átadást követően is tartogattak még fordulatokat, amelyek egy része a korábban kialakult, erős gyökerekkel rendelkező

[1239] VALBONNAIS 1721. 594–601. Vö. FOURNIER 1912. 598.

[1240] VALBONNAIS 1721. 601–605.

[1241] VALBONNAIS 1721. 606–607.

[1242] Ld. alább!

[1243] Nem kapcsolódik közvetlenül a témához, de a további francia térnyerés ellensúlyozására VI. Amadé már ekkor elkezdte kiépíteni szövetségét Luxemburg IV. Károllyal. COGNASSO 1960.

dinasztikus kötődés újbóli felszínre kerülését eredményezte. Élete utolsó hat évében Humbert teljesen a vallás felé fordult. Ennek jeleként előbb megalapította anyja számára a saint-juste-i ciszterci apácamonostort (1349. október 25.),[1244] maga pedig a domonkos rend felé kötelezte el magát. 1349. december 1-jén új végrendeletet készített, amelyben gazdag adományt tett a prédikáló testvérek párizsi rendháza számára, a rendtagok taníttatására. A rendelkezés külön érdekessége, hogy az összesen 120 fráter képzésére fordított összegből 10, ill. 3 magyar rendtartománybeli testvér tanulmányainak támogatását írta elő. Mi több, temetkezési helyét nagynénje, Klemencia sírhelye mellett jelölte ki.[1245] Egy évvel később, 1350. december 25-én azután maga is belépett a domonkosok közé, VI. Kelemen szentelte pappá, majd néhány nappal később elnyerte az alexandriai pátriárkai címet is.[1246] 1352-ben a reimsi érsekség adminisztrátora lett párhuzamosan, e minőségekben intézkedett a saint-juste-i monostor ügyében 1352-ben,[1247] majd 1355-ben kérvényezte áthelyezését Párizsba,[1248] amelynek megerősítése végett személyesen indult Avignonba, de útközben Clermontban meghalt 1355. május 22-én.[1249] Előző nap kelt végakaratában újra megerősítette, hogy Klemencia mellé temessék a párizsi domonkosok rendházában, ezen kívül számos kegyes adományt tett különböző dauphinéi egyházaknak. Említésre méltó, hogy külön jelentős összeget (7000 forintot) hagyott a marseille-i Szent Lajos-egyház felújítására – azaz a nápolyi Anjouk ferences dinasztikus szentjének kultuszát támogatta – és a Rodoszon eltemetett hitvese, Marie des Baux földi maradványainak végső elhelyezésére. Számos személyes tárgyat, bútort, könyvet hagyott a párizsi domonkosokra azzal a kikötéssel, hogy neki és Klemenciának új sírhelyet emeljenek.[1250]

[1244] VALBONNAIS 1721. 611–613.

[1245] VALBONNAIS 1721. 613–614. RD VI. nr. 36579.

[1246] FOURNIER 1912. 598.

[1247] VALBONNAIS 1721. 617.

[1248] VALBONNAIS 1721. 617–618. Vö. FOURNIER 1912. 598.

[1249] FOURNIER 1912. 599.

[1250] VALBONNAIS 1721. 618–621. RD VI. nr. 36727. Az egykori dauphin-t a Jakobinusoknál helyezték örök nyugalomra Klemencia mellett. Sirfelirata a következő: „*Hic iacet pater et D. amplissimus D. Humbertus, primo Viennae Dalphinus deinde relicto principatu frater Ordinis Praedicatorum in hoc conventu Parisiensi, ac demum patriarcha Alexandrinus et perpetuus administrator Remensis et praecipuus benefactor hujus conventus, obiit autem anno Domini MCCCLV die XXII mai, orate pro eo. Pater noster, ave*”. VALBONNAIS 1721. 621.

Összegzés – A dinasztikus identitás(ok) építőkövei

I. Károly idősebb húgának családjában Beatrix és II. Humbert voltak azok, akiknél kimutatható az összetartozás tudat fenntartása és kifejezése a magyarországi Anjoukkal kapcsolatban. János vienne-i dauphin hitvese számos alkalommal kifejezésre juttatta kötődését Magyarországhoz, amelynek egyértelmű jelei jóval a vienne-i udvarba kerülését követően is kitapinthatóak. Sőt, mintha I. Károly Beatrix férjéhez intézett, már említett 1317. évi kérése erősítené fel ezeket. Első alkalommal ugyanis 1318 májusában olvassuk azt egy oklevélben – amelyben egyébként a dauphine éppen fiai közt osztja szét javait – a *Magyarországi Beatrix* megnevezést, amit még külön kihangsúlyoz felmenőinek, Martell Károlynak, *Magyarország királyá*nak, illetve II. Károlynak a felbukkanása a szövegben.[1251] A későbbi, 1340-es években keletkezett forrásokban is rendre szerepel a „magyarországi" kitétel, gyakorlatilag Beatrix hivatalos címzésének része volt,[1252] aminek

[1251] „*die IX. mensis Martii, per hoc praesens, publicum instrumentum cunctis appareat evidenter, quod illustris domina domina* ***Beatrix de Ungaria, dalphina Viennensis filia inclitae recordationis domini Caroli Martelli regis Ungariae, primogeniti filii recolendae memoriae serenissimi Caroli secundi Hierusalem et Siciliae regis****, atque relicta illustris principis, bonae memoriae domini Johannis Dalphini Viennensis, Albonis comitis dominique de Turre*, […]" (kiemelés: K. G.). VALBONNAIS 1721. 178–179.

[1252] 1340. 02. 15.: Beatrix lemond a val-bressieui-i apátnői tisztségről: „*Illustris et religiosa Domina Beatrix de Hungaria Dalphina Viennenfis, monialis abbatissa*". VALBONNAIS 1721. 389. 1342. 12. 23.: közjegyzői oklevél arról, hogy a vienne-i dauphin, II. Humbert Monfleury-ben 23 domonkos apáca és 6 prédikáló testvér befogadására alkalmas intézményeket alapít meg anyja Beatrix akaratából: „*de voluntate etiam illustrium dominarum dominae Beatricis de Hungaria, matris ipsius domini dalphinae Andriaeque comitisse consortis eiusdem* […]". VALBONNAIS 1721. 446. 1342. 12. 23.: II. Humbert megalapítja 24 klarissza és 6 ferences szerzetes részére az isère-i Szent Klára rendházat (OFM): „[…] *ex latere illustrissimae dominae Beatricis de Hungaria dalphinae Viennenis matris ipsius domini Dalphin*i […]". VALBONNAIS 1721. 450. 1345: a keresztes hadjáratra induló II. Humbert rendelkezik javairól: „*Et primo ordinamus de comitiva, statu et provisionibus dominae B*[eatricis] *de Hungaria dalphinae Viennensis carissimae matris nostrae*". VALBONNAIS 1721. 519. 1349. 03. 31.: VI. Fülöp oklevele Dauphiné átadásáról fia, Károly, Normandia hercege számára: „*nos etiam tenore praesentium confirmamus de dotario autem seu dotalitio charissimæ consanguineae nostrae Beatricis de Hungaria matris dicti Dalphini MM. florenos volumus et concedimus dictam consanguineam nostram suum dotalitium praedictum percipere pacifice et quiete ipsius vita durante omni contradictione cessante in locis et rebus infrascriptis videlicet.*" VALBONNAIS 1721. 599. Ld. még: VALBONNAIS 1721. 244, 452–460, 460–467, 541–549, 611–613; AAV Reg Av. 13, f. 732v; Reg. Vat. 70, ep. 1549; LITPA nr. 11985; AOklt. V. nr. 889; AAV Reg Av. 13, f. 732v; Reg. Vat. 70, ep. 1550; LITPA nr. 11986; AOklt. V. nr. 890; AAV Reg. Vat.

fontos szerepe lehetett II. János dauphin azonos nevű nővérétől (Beatrix, dame d'Arlay)[1253] való megkülönböztetésben is.

Klemencia végrendelete és hagyatéki leltára kellő bizonysággal szolgál azokra az erős kötelékekre, amelyek az özvegy francia királyné, illetve Beatrix és Humbert között megvoltak. X. Lajos egykori hitvese végrendeletében unokaöccsére hagyott egy drágakövekkel ékesített koronát, amely a hagyatéki leltár tanúsága szerint 800 livre értékű volt.[1254] Ezen kívül őt tette meg általános örökösének,[1255] igaz, az utolsó vienne-i dauphin erről 2000 livre évjáradékért cserébe lemondott VI. Fülöp javára 1337. július 17-én.[1256] És itt említhetjük meg azt a szárnyasoltárt is a new-yorki Metropolitan Museum Cloisters gyűjteményéből, amelyről e két, Klemencia végakaratát kifejező dokumentum alapján tudható, hogy nővérének, Beatrixnak hagyta örökül, és a hagyatéki leltár szerint Humbert embereinek adták át,[1257] és minden bizonnyal általa került Magyarországra, és jutott végül Erzsébet királyné birtokába.[1258] Erre feltételezésem szerint Humbert magyarországi útja adhatott alkalmat. Meglepő ugyanakkor, Klemencia végrendeletében és a hagyatéki leltárban nyomát sem látjuk annak, hogy bármit is közvetlenül bátyjára, a magyar királyra testált volna, jóllehet a kapcsolatok fenntartása – még ha nem is nagyon intenzív jelleggel – kimutatható. A korábbi elszórt adatok (1317, 1323–1325) mellett ugyanis nem feledkezhetünk meg arról, hogy X. Lajos egykori hitvesének bizalmi köréhez

115, fol. 85r–v; MNL DF 291651; AOklt. XII. nr. 1; AAV Reg. Vat. 115, fol. 412v; MNL DF 291658; AOklt. XIII. nr. 197; AAV Reg. Vat. 115, fol. 412v; MNL DF 291658; AOklt. XIII. nr. 198; AAV Reg. Vat. 115, fol. 417v; MNL DF 291659; AOklt. XIII. nr. 199; AAV Reg. Vat. 98, fol. 100v; MNL OL DF 291533; AOklt. XIV. nr. 509; AAV Reg. Vat. 100, fol. 107r; MNL OL DF 291558; AOklt. XIV. nr. 510; AAV Reg. Vat. 105, fol. 322v; LC J XXII XII. nr. 60540; MNL OL DF 291602; AOklt. XVI. nr. 304; AAV Reg. Vat. 105, fol. 322v; LC J XXII XII. nr. 60541; MNL OL DF 291602; AOklt. XVI. nr. 305; AAV, Reg. Vat. 124, fol. 99r–v; MNL OL DF 291708; AOklt. XXI. nr. 283; AAV, Reg. Vat. 124, fol. 99v; MNL OL DF 291708; AOklt. XXI. nr. 290; AAV, Reg. Vat. 126, nr. 185; Reg. Av. 85, fol. 247v; LITPA nr. 006186; MNL OL DF 291721; AOklt. XXII. nr. 334.

[1253] Ld. Függelék A–9.

[1254] Függelék A–5, nr. 79; Függelék A–6, nr. 1.

[1255] Függelék A–5, nr. 84.

[1256] ANF J 626. nr. 149; Függelék A–7.6.

[1257] Függelék F–5, nr. 10; Függelék F–6, nr. 89.

[1258] Ld. még SZENDE 2007. 172–173.

tartozó Drugetek közül Vilmos,[1259] Miklós[1260] az özvegy francia királyné halálát követően rövid időn belül I. Károly udvarában bukkant fel.

Az özvegy francia királyné halálával értelemszerűen kikerült a kapcsolattartók köréből. Beatrix és különösen Humbert szerepe, jelentősége pedig éppen ekkor, 1328 után növekedett meg. Károly idősebbik húga ekkor már apácaként élte életét, de mint láttuk, „magyarországi" kötődését élete végéig megtartotta és kifejezésre is juttatta, ami véleményem szerint kettős forrásból táplálkozott. Egyfelől gyökere valószínűleg ugyanúgy Magyarországi Mária lehetett, aki Nápolyban is megőrizte, sőt határozottan kifejezésre is juttatta dinasztikus kötődését, és azt valósággal átplántálta unokáiba.[1261] Ez a Magyországon uralkodó Károly esetében nyilvánvalóan nem volt olyan szembetűnő, szemben húgaival, akik viszont messzi területeken folytatták „dinasztikus karrierjüket". Másfelől a „magyarországi" kötődés újabb és újabb impulzusokat kapott 1328 után is. Humbert magyarországi útja ebből a szempontból döntő jelentőségű. A nagybátyja udvarában töltött hosszabb idő hatásának tudható be, hogy az I. Károly nápolyi útja idején megszületett fiának Humbert éppen az András nevet adta, gyökeresen eltérve az addigi dauphini névadási szokásoktól.[1262] Nem sokkal később, 1333 novemberében pedig az Avignonban megrendelt táblaképen Humbert hitvesének családi armálisa mellett Magyarország címerképe is megjelent.[1263]

A dinasztikus kötődés ezt követően is fennmaradt. Ezzel magyarázható, hogy miért szerepel oly sűrűn Humbert az András calabriai herceg nápolyi királyként történtő elismerését övező, majd az aversai merényletet követő diplomáciai manőverekben. Végül, élete alkonyán mintegy visszatért ifjúkori kötődéseihez.

A Klemencia és Humbert közötti képzeletbeli szálak nem szakadtak meg az özvegy francia királyné halála után sem, hanem fennmaradtak lényegében az utolsó vienne-i dauphin

---

[1259] Függelék F–5, nr. 23; MDEA II. 40–41, nr. 38; ZSOLDOS 2012; ZSOLDOS 2013. 219–220, 224.

[1260] Függelék F–5, nr. 28; MDEA I. 91, nr. 158; BERTA 2016 és KOVÁCS 2015; ZSOLDOS 2012; ZSOLDOS 2013. 219–220, 224.

[1261] Ehhez adalékként érdemes felidézni Dombói Miklós pannonhalmi apát 1323-as nápolyi követségét, akinek a Mária hagyatékából I. Károly magyar királyt illető tárgyakat kellett Magyarországra hoznia. MALÉTH 2020. 319 (Adattár: 148. Miklós, III.)

[1262] FOURNIER 1912. 585; LEMONDE 2007a. 8. Neve egy 1335. évi házassági tervben szerepel, erről ld. alább. VALBONNAIS 1721. 300–303.

[1263] II. Humbert kincstárnoka, Jean de Poncy számadásai (1333–1336): [1334. november 5.]: „*Pro panno albo ad faciendum arma Ungarie et de Bauci flor. I.*" VALBONNAIS 1721. 280.

élete végéig. Ez természetesen nem jelentette azt, hogy II. Humbert mindazt, amit Klemencia neki juttatott egyben, érintetlenül megőrizte volna. Az örökség sorsának alakulásában fontos tényező volt, hogy a Dauphinétől távol eső javak éppen Franciaországban voltak, és mint láttuk, a Valois monarchia és Humbert viszonya meglehetősen sajátosan alakult. Ahogy erősödött a francia nyomás, úgy kényszerült II. Humbert egyre inkább megválni az örökség egyes darabjaitól.

A dauphinnek háza volt Klemencia egykori maineville-i rezidenciáján. Itt került pecsét ugyanis arra az okiratra, amely szerint 1338-ban Guillaume de Meaux – aki Klemencia ingóságainak egy részét megvette 1328-ban (!) – és neje, Alice (Alisia) a normandiai longchamps-i házukat gyermektelen haláluk esetére a vienne-i dauphinre hagyták.[1264] Ám már kevéssel ezelőtt Humbert fokozatosan megvált franciaországi, normandiai birtokaitól. Az utolsó vienne-i dauphin 1337. július 17-én lemondott VI. Fülöp javára minden franciaországi, normandiai és auvergne-i birtokáról, és mindarról, amit Klemencia reá hagyományozott végrendeletében.[1265] 1341-ben lemondott az örökségből neki jutott egyes normandiai birtokokról és jogokról: Estoie-ban, Plessis-ben és Longchamp-ban; ezeket eladta a beauvais-i püspöknek.[1266]. 1343. szeptember 17-én hasonló intézkedést tett: valamennyi normandiai birtokát ugyanerre a főpapra, Jánosra és annak testvérére, Róbertre ruházta.[1267] Elmondható tehát egyrészt, hogy a Humbert ténylegesen is birtokába jutott a Klemencia végrendeletében tételesen nem nevesített birtokoknak, másrészt azokat fokozatosan átadta a francia királynak és a beauvais-i püspöknek, és ezáltal a Klemenciához fűződő szálak látszólag meglazultak.

Későbbi dokumentumok azonban azt támasztják alá, hogy ha a birtokok kikerültek is Humbert tulajdonából, a személyes kötődés sohasem szakadt meg. Humbert 1349-es végrendeletében ugyanis nem csupán a „magyarországi" identitás ismételt kifejeződése jutott érvényre – a magyar domonkos rendi fráterek taníttatását szolgáló végrendeleti adomány révén –, hanem a Klemencia személyéhez fűződő személyes kötelék erőssége,

[1264] VALBONNAIS 1721. 298–299. Maineville egyike Klemencia egykori rezidenciáinak!

[1265] ANF J 626, nr. 149; Függelék A–7.6.

[1266] VALBONNAIS 1721. 426–427.

[1267] VALBONNAIS 1721. 427–428. Jean de Marigny, Enguerrand de Marigny testvére, párizsi kanonok, Beauvais püspöke (1313–1347), Rouen érseke (1347–1351†). HC I. 132, 426.

amelynek különös nyomatékot adott a nagynénje halála óta eltelt két mozgalmas évtized.[1268]

És amennyire megvolt, megmaradt Beatrixban és Humbert-ben ez a „magyarországi" kötődés, legalább annyira része volt az önazonosság tudat alakulásában az Anjou-Capeting gyökereknek is. Ennek nyomai világosan kirajzolódnak Klemencia esetében, és az egyértelműen a korai nápolyi évekből, illetőleg a később is erős impulzusokból – amelyek jelentősen felerősödtek az 1318-1321-es provence-i tartózkodás idején – táplálkozott. De érdekes módon feltűnik Humbert esetében is. Amikor ugyanis 1342-ben a vienne-i dauphin megalapította az isère-i ferences és klarissza közösségek rendházát, kifejezésre juttatta, hogy ő maga és anyja, Beatrix is Toulouse-i Szent Lajos leszármazottja.[1269] Később pedig, immár harmadik 1355. évi végrendeletében – Klemencia mellé temetkezése, nagynénje és a maga közös sírhelye, a párizsi domonkos rendház erőteljes támogatása mellett – jelentékeny adományt tett Toulouse-i Szent Lajos marseille-i kultuszhelyének támogatására.[1270]

Ezek az elemek együttesen megerősíteni látszanak azt a feltételezést, miszerint megmaradt, és adott esetben, egyes, különleges tényezők hatására fel is erősödhetett a dinasztikus kapcsolat az egymástól igen messzire, eltérő közegbe került testvérek között. Ezt Klemencia részéről az özvegyi éveire különösen jellemző dinasztikus emlék-ápolás, és ezen kapcsok ajándékozással történő (*dynastic gift-giving*) megerősítése motiválhatta, míg nővére Beatrix szempontjából fia felkészítése az uralkodásra bátyja udvarában szintén bátorítólag hatott arra, hogy intenzívebbé tegye a kapcsolatot fivérével, I. Károllyal. Feltűnő ugyanakkor, hogy mennyire nem az befolyásolta ennek az identitásnak a fennmaradását, hogy az illető valójában járt-e Magyarországon, vagy sem, hiszen éppúgy megmutatkozik Klemenciánál és Beatrixnál – akik soha nem jártak a Magyar Királyságban – mint Humbert-nél, aki viszont az egyetlen I. Károly testvéreinek rokonságából, aki

[1268] VALBONNAIS 1721. 613–614.

[1269] „*ad Dei omnipotentis et gloriosissimae virginis matris ejus, beati Francisci, beati Ludovici de Marsilia* ***de cujus stirpe est illustris princeps dominus Humbertus dalphinus Viennensis*** *ex latere illustrissimae dominae Beatricis de Hungaria dalphinae Viennenis matris ipsius domini Dalphin*i […]". (kiemelés: K. G.) VALBONNAIS 1721. 450.

[1270] 7000 forintot hagyott a templom felújítására. VALBONNAIS 1721. 618–621.

megfordult udvarában. Az utolsó vienne-i dauphin esetében az „otthonról hozott" kötődés erősödött fel a tényleges magyarországi tartózkodás idején.

És ahogy a magyar udvar, úgy Nápoly is legalább annyira fontos ennek a dinasztikus identitásnak a kialakításában. Mind Klemencia, mind Beatrix (és ezáltal Humbert) esetében olyan erős impulzusokat adtak, amelyek tartósan megmaradtak az egymástól térben is és időben is igen távoli udvarokban, I. Károly mindkét húga és családjuk körében. A nápolyi udvar nagy hangsúlyt fektetett saját, rendkívül összetett identitásának kifejezésére: a Capeting leszármazást, az abból fakadó dinasztikus szentség átszármazását (a dinasztia alapító Anjou I. Károly testvére, Szent Lajos révén), a szűkebb családon belül megmutatkozó szentséget (Toulouse-i Szent Lajos révén) és az Árpád-házi „szent királyok nemzetségét" egyaránt annak fontos építőköveivé tették.[1271] Ezeket az alapvető elemeket – a Capeting-, nápolyi Anjou- és Árpád-házi identitást – azután az egyes területeken Károly (és fia Lajos), Beatrix (és Humbert), illetve Klemencia egyéni hangsúlyokkal juttatták kifejezésre.

A magyar király – különösen Károly – számára Magyarországon egyfelől az Árpádoktól való leszármazás kifejezése, másfelől a soha fel nem adott nápolyi örökség révén a nápolyi Anjou identitás alkotott sajátos ötvözetet és vált meghatározóvá a dinasztikus reprezentációban.[1272] A már létező, vagy éppen alakulófélben levő dinasztikus szentségbe való beágyazódás igényét szépen mutatja I. Károly környezetének törekvése, amellyel a magyar trónhoz való jogát nem egyszerűen a leányági öröklés Nápolyban tudatosan fenntartott hagyományára építve alapozza meg, hanem Martell Károly fiát lényegében szent dinasztiák sarjaként egyedüli lehetséges választásként mutassa be. Ebből a szempontból Gentile de Montefiore pesti gyűlésen elmondott beszéde, valamint annak előzménye Gazottus (Kazotić) Ágoston zágrábi püspök 1307-ben a rákosi gyűlésre összeállított munkája érdemel különös figyelmet. Az előbbi lényegében összegezte azt, amit a zágrábi főpap részletesen is kibontott, jelesül azt, hogy Károly „szent királyainktól származik", és rokonai számos európai országot a „szentség sugaraival" „ragyogta be": Németországtól kezdve Hispánián és Dalmácián át Lengyelországon, Itáliát és

[1271] Az eddigi elemekhez csak adalékul érdemes hozzátenni, hogy I. Róbert prédikációban is egymás mellé kerülnek az Capeting, Anjou és Árpádházi szentek, vagyis éppen maga a nápolyi uralkodó fejtette ki a lehető legszemélyesebben a dinasztikus szentség gondolatát. KLANICZAY 2000. 253–254; DUCH 2019. 341

[1272] Ld. ehhez a Nápoly feletti uralomra utaló tornagallér használatát I. Károly magyar király pecsétjein. HEGEDÜS 2000; PROKOPP – HORVÁTH 2014. 47.

Franciaországot fogja csokorba és köti össze a magyar trón jogos örökösének családja. A példaként felhasznált szentek, vagy szentség hírében álló személyek lényegében Európa meghatározó dinasztiát fogják át, és forrasztják egybe, az Árpádokat (Szent István, László, Jolánta, Margit, Erzsébet, Portugáliai Erzsébet, Hedvig), az Anjoukat (Toulouse-i /Szent/ Lajos) és a Capetingeket (IX. (Szent) Lajos).[1273]

Ebben az illusztris társaságban megkülönböztetett figyelmet kapott Toulouse-i Szent Lajos. Kiemelt jelentőségét nem csupán a Nápolyból jött régi-új dinasztia közismert ferences kötődése indokolta, hanem az Anjouk saját szentje kultuszának propagálása révén a dinasztikus szentség reprezentációjában rejlő lehetőség. Biztosra vehető, hogy Lajos alakja ezért is került bele a Magyar Anjou Legendárium ikonográfiai programjába is. A mai ismereteink szerint 1333–1345 között a királyi udvar és az ahhoz közel álló főpapok által kialakított program szerint legendáriumban ugyan a marseille-i ferences főpap-szent nem játszik központi szerepet, ábrázolása – a liliomos cazula[1274] – mindenképpen nyilvánvalóvá tette a dinasztikus kötődést.[1275] Nehéz nem észrevenni a „liliomos párhuzamokat" Toulouse-i Szent Lajos ikonográfiájában. A Giovanni Barrile mesternek tulajdonított képen a marseille-i püspök-szentet liliomokkal díszített öltözetben ábrázolja, fejére angyalok helyeznek koronát, lábainál pedig Róbert király és Sancia királyné látható.[1276] Simone Martini festménye, amelyen a szent maga helyezi Róbert nápolyi király fejére a koronát, a liliomok mellett ábrázolja a nápolyi uralkodói címert is, nemcsak Lajos, hanem Róbert ruházatán. És ha ez természetes is, az már elgondolkodtató – jóllehet nem több puszta feltételezésnél – hogy Lajos palástjának belső szegélyén mintha az Árpádok vágásos címerképe rajzolódna ki egy rombusz alakú ismétlődő díszítésben.[1277] A magyar királyi udvarnak a nápolyi Anjoukhoz fűződő dinasztikus kötődésre utal a Magyar Anjou Legendárium említett képei mellett az is, hogy

[1273] KLANICZAY 2000. 261–262; DUCH 2019. 341.

[1274] https://digi.vatlib.it/view/MSS_Vat.lat.8541 (utolsó megtekintés: 2020. december 12.) A 92v folión ábrázolt négy kép közül a felső kettőn jól láthatók a kazulán az Anjou liliomok.

[1275] SZAKÁCS 2006. 13–24, 56–57, 128–129, 184–225. Mivel e kiváló mű példásan összefoglalta a kutatástörténetet, és az abban felmerült datálási, tartalmi problémákat, és az azokhoz kapcsolódó elméleteket, a legendárium gazdag szakirodalmának áttekintését nem tartom e helyütt feladatomnak.

[1276] https://books.openedition.org/pur/docannexe/image/18328/img-1.png (a kép megtalálható: BOYER 2003. 59., fotó: Bernard Terlay, az aix-en-provence-i Musée Granet gyűjteményéből).

[1277] https://www.wga.hu/html_m/s/simone/4altars/1louis/1s_louis.html. (utolsó megtekintés: 2020. 12. 12.) Vö. GARDNER 1976.

az ún. bécsi imakönyvbe I. Károly kérésre illesztették be a ferences püspök-szent alakját.[1278] A hazai udvar szorosan követte a kanonizáció nyomán megerősödő dinasztikus szentség gondolatában rejlő lehetőséget. A szentté avatást alig néhány évvel követte a lippai ferences kolostor alapítása, amelynek védőszentje Toulouse-i Szent Lajos lett.[1279] Ezt az eseményt maga a XIV. századi krónikakompozíció kapcsolja össze a későbbi magyar király I. (Nagy) Lajos születéséről szóló híradással, és helyez kellő hangsúlyt a püspök-szent és I. Károly fia közötti kapcsolat jelentőségére: határozottan kiemeli a szent és az Árpádok közötti kapcsolatot, megemlítve magyarországi felmenőit (anyját, Magyarországi Máriát, nagyapját, V. István és dédapját, IV. Bélát).[1280] Természetesen ez a motívum nem volt ismeretlen, az Árpádokhoz fűződő szoros kapcsolat, a dinasztikus szentség átszármazása jól tetten érhető már a kanonizáció során is.[1281] Ismert továbbá egy Erzsébet anyakirálynéhez fűződő adomány, amellyel a szent marseille-i egyházának javítását támogatta.[1282] Ugyanebbe a körbe sorolható, és mintegy szimbolikusan a régit az újjal köti össze a váradi kultuszhely támogatása fejlesztése I. Károly részéről: nem csupán feleségét, Luxemburg Beatrixet temettette ide, Szent László közelébe, de egy oltárt is

[1278] SZAKÁCS 2006. 57., 56. jegyzet.

[1279] KOLOSTOROK 2008. „Lippa"

[1280] „*Anno domino M-o CCC-o XXV-o incoavit domimus rex* [Carolus] *fratribus minoribus edificre ecclesiam in Lyppua ad honorem* ***beati Lays novi sancti, episcopi Tholosani et confessoris qui fuit frater carnalis patris sui, scilicet primogenitus regis Sycilie, filius Marie regine, filie Stephani regis Hungarie, filii Bele quarti****, professor voto et habitu Ordinis Fratrorum Minorum, et positum est fundamentum pro sanctuario in festo translationis sancti Francisci. Anno domini M-o CCC-o XXVI-o III-o Nonas Martii* ***natus est eiusdem regi filius, quem nomine huius sancti confessoris, consanguinei sui Lays pre gaudio appellavit***." (kiemelés: K. G.) SRH I. 491. Ugyanitt a fol. 70v-n átható „A" iniciáléban is a ferences névadó szentet festették meg, a pluvialét összefogó csaton magyar Anjou címer látható. Vö. SZENDE 2007. 21, 33: 193. jegyzet, 34, 35, 62, 106, 109, 140; KLANICZAY 2000. 249–251, 262; KOVÁCS 1982. 93.

[1281] Pl. François de Meyronnes egyik prédikációjában, aki nem csupán az Árpádokkal való rokonságot emeli ki – egészen Szent Istvánig visszanyúlva – hanem a ferencesek egyik igen népszerű női szentjét, Erzsébetet is belefonja ebbe a „szent genealógiába". KLANICZAY 2000. 250; SZENDE 2007. 140.

[1282] A rendelkezés pontos ideje nem ismert, mindenesetre Johanna nápolyi királynő 1343. május 6-i oklevelében meghagyta, hogy Erzsébet rendelkezését hajtsák végre, amellyel bizonyos jövedelmeket és ékszereket küldött Johanna anyjának, Sanciának az adomány fedezeteként. MDEA II. 10–11, nr. 7. A szakirodalomban ugyan felmerült az 1341-es dátum, valószínűbbnek tűnik azonban – ahogy e mellett érvelt legutóbb Szende László – egy két évvel későbbi dátum. SZENDE 2007. 66.

alapított Toulouse-i Szent Lajos patrocíniummal.[1283] És amennyire fontos volt a szentéletű püspök kultuszának támogatása révén az Anjouk-hoz és a Capetingekhez fűződő szoros kapcsolat hangsúlyozása, legalább annyira nagy jelentőséget tulajdonítottak a magyarországi Anjouk annak, hogy az Árpádházi szenteket is népszerűsítsék a nápolyi Anjouk területén. Így került be a dinasztikus reprezentáció eszköztárába éppen Erzsébet révén Szent István, Szent Imre, Szent László és Szent Erzsébet is, akiknek az alakja mellé odakerült Toulouse-i Szent Lajos is azon a *dossalé*n, amelyet az anyakirályné 1343–1344. évi itáliai útja során a római Szent Péter-székesegyháznak adományozott.[1284] És szintén ő adományozta Mallorcai Sanciának, tehát I. Róbert nápolyi uralkodó özvegyének egy Szent László képével díszített serleget. Nem meglepő ezután, hogy Simone Martini ecsetje Szent László alakját is megfestette Altomontében, ahogy az sem, hogy a magyar szent király feltűnik Philippo de Sanguineto itteni síremlékén is. A kapocs nyilvánvalóan a nápolyi udvar, hiszen Sanguineto Róbert nápolyi király bizalmas híve, fontos tisztségviselője volt évtizedeken át, tőle nyerte el adományként Altomonte várát. Az itteni templom átépítéséhez pedig nyilvánvalóan támogatást nyújtott a nápolyi udvar, Mária özvegy királyné és fia Róbert.[1285]

Beatrix és fia Humbert esetében a nápolyi Anjoukhoz való dinasztikus kötődés kifejezésre juttatása mellett erős hangsúlyt kapott a „magyarországi" identitás, amely Beatrixnál mindig jól kitapintható, az utolsó vienne-i dauphin életét pedig olyan sokszor keresztezte a magyar Anjouk története, hogy inkább az lenne meglepő, ha semmilyen hatást nem gyakorolt volna önazonosságának kifejezésére. Az eddig megismert elemeken kívül van még egy, amely, bár hipotetikus, szintén I. Károly magyar király udvara felé mutató kötődést jelez. 1349-ben, amikor II. Humbert Dauphinét átengedte a Valois dinasztiának, az uralkodói jelvények mellett átadta Szent György zászlaját is. A harcos szent és a vienne-i dauphin-ek ezirányú hagyományos kapcsolatának hiányában joggal gondolhatunk arra,

[1283] MAROSI 1982. 56–57; SKORKA 2017. 366–367; HORVÁTH 2020. 111.

[1284] MAROSI 1982. 60, 77 és 22. jegyzet.

[1285] KLANICZAY 2000. 268, 270–271; PROKOPP – HORVÁTH 2014. 87–88. Ez a tendencia természetesen I. (Nagy) Lajos idején is folytatódott, és ha lehet, még nagyobb kiterjedést ért el Dalmácián, Szerbián és Bulgárián keresztül egészen a Német-római Császárság egyik legfontosabb kultuszközpontjáig, Aachenig is elért. MAROSI 1982. 59–60. Philippo 1328-ban Tuscia kapitánya és vicarius, 1330–1343, illetve 1346 és 1347 között pedig Provence és Forcalquier sénéchalhja volt. http://base.angevine-europe.huma-num.fr/prosopange/html/dictionnaire.html?id=1081 (utolsó megtekintés: 2021. 08. 31.)

hogy a legkésőbb 1326-ban I. Károly kezdeményezésére létrejött udvari lovagrend hatásának tulajdonítható be a Dauphiné átadásakor felbukkanó szimbolikus dinasztikus reprezentációs elem. Korántsem elképzelhetetlen ugyanis, hogy az I. Károly kezdemenyezésére az udvari elitet összefogó lovagrenddel magyarországi tartózkodása idején maga Humbert is szorosabb kapcsolatba került, ami indokolhatja Szent György zászlajának felbukkanását az utolsó vienne-i dauphin hatalmi reprezentációjában.[1286]

Klemencia valamelyest más eset. Ő is magával vitte Nápolyból az ott kialakult hármas dinasztikus kötődést, és ezek egyike sem halványult el a francia királyi udvarban. Jóllehet kapcsolatai a magyar udvarral igen korlátozottak voltak, a „magyarországi" kötődést önmagában a nápolyi udvarból érkező impulzusok (gyermek- és fiatalkori évek, a provence-i tartózkodás) is képesek voltak fenntartani. És e mellett a francia udvar természetszerűleg felerősítette a Capeting dinasztikus kötődést, amelyet nyilvánvalóan csak fokozott a férj, X. Lajos és közös gyermekük, I. János korai és tragikus elvesztése. Ennek eredményeként az ő esetében is létrejött egy régi-új összetett, három alkotóelemből táplálkozó Capeting-, Anjou-, Árpádházi dinasztikus identitás, amely jól kitapintható mind a kulturális örökség összetételében, mind annak szétosztásában a rokonok között.

Összességében megállapítható, hogy a magyarországi Anjouk és rokonságuk között sokkal erősebb és intenzívebb kapcsolat létezett, mint azt a kutatás korábban feltételezte, részben annak köszönhetően, hogy az érintett személyek valójában kívül estek annak érdeklődési körén. Az is egyértelmű, hogy e rokonság tagjai komoly szerepet játszottak I. Károly, majd fia, I. Lajos diplomáciájában, a nápolyi trónigények fenntartásában és érvényesítésében, még ha e törekvéseket végül tartós siker nem is koronázta. Ennek hátterében a rokonság tagjainál kimutatható magyarországi kötődés fontos szerepet játszott, annak ellenére, hogy – Humbert kivételével – egyikük, sem Klemencia, sem Beatrix nem járt Magyarországon. E mellett mindegyikük esetében fontos dinasztikus identitás elemek alakultak ki, illetve maradtak meg. Dauphinéban a nápolyi Anjoukhoz tartozás, amely maga is ráépült egy francia gyökerű Capeting identitás-bázisra, amely éppenséggel – helyzetéből, sorsából adódóan – a Nápolyból induló, majd életét X. Lajos hitveseként folytató és özvegy francia királynéként befejező Magyarországi Klemencia esetében jutott leginkább kifejezésre.

[1286] Az udvari lovagrendre ld. VESZPRÉMY 1994.

FÜGGELÉK

dc_1909_21

F–1a: A Klemenciával kapcsolatos elbeszélő források

Az alábbi szövegrészletek közlésének célja, hogy bemutassa azokat a korabeli elbeszélő forrásokat, amelyek beszámolnak Klemenciáról. A lista teljes abban az értelemben, hogy tartalmazza az összes 14. századi forrásban fenntartott információt. A kéziratok részletes elemzése nem feladatom, egy általános leírás segít az olvasó eligazodását az 1280 és 1350 között keletkezett francia és latin nyelvű munkák közötti szövegkapcsolatok között.[1287] Ennélfogva csak azokat vettem tekintetbe, amelyekben elsőként igazolható Klemencia felbukkanása, azokat viszont nem, amelyek egy kéziratcsaládon belül egymástól átvett szövegeket tartalmaznak.

A) A Francia Királyság területén keletkezett források

I. A Saint-Denis apátsági krónikás hagyományhoz köthető szövegek

1. *Continuatio Chronici universalis* Guillelmi de Nangiaco[1288]

- „[1314] *Misit etiam circa natale Domini cambellanum et secretarium suum Hugonem de Bovilla militem, cum aliis certis nuntiis ad partes Siciliae, ad adducendum Clementiam regis Hungariae filiam, sibi matrimonio copulandam.*"[1289]
- „[…] *proficiscens in Flandriam ultima die mensis ejusdem* [1315. július 31.] *reginam Clementiam sibi matrimonio copulavit, dominica sequenti in festo sancti Stephani protomartyris* [1315 augusztus 3.] *ipsi vero pariter coronatis et sacra unctione consecratis* [...]."[1290]
- „[anno 1316] *Ludovicus rex Franciae et Navarrae febre gravi per aliquot dies in domo regali nemoris Vicenarum correptus, quinta die mensis junii diem* [június 5.] *clausit extremum, reginam Clementiam de quodam puero impraegnatam relinquens, habensque filiam unicam, nomine Johannam de Marguerita prima conjuga defuncta.*"[1291]
- „[anno 1316] *Philippus* [...] *Parisius parlamentum fecit congregari, in quo* [...] *exstitit ordinatum, ut usque ad decem et octo annos, etiam si ex regina Clementia, quam frater eius gravidam*

[1287] Ld. a „Klemencia képe az idő tükrében" című fejezetet. A művekre vonatkozó általános tájékozódást segítik: Archives de literature du Moyen Âge (ARLIMA): https://www.arlima.net/eh/historiographie.html (utolsó megtekintés: 2021. augusztus 31.).

[1288] CCGN. Guillaume de Nangis latinnyelvű világkrónikájának első folytatásait 1340-ig Saint-Denis szerzetesei közül való szerzők alkották. Vö. GÉRAUD 1842. 27–29; GUYOT-BACHY – MOEGLIN 2005. passim. Guillaume de Nangis személyére összefoglalólag: https://www.arlima.net/eh/guillaume_de_nangis.html (utolsó megtekintés: 2021. augusztus 31.).

[1289] CCGN. I. 415.

[1290] CCGN. I. 422–423.

[1291] CCGN. I. 426.

relinquerat, puer masculus nasceretur, servaret et regeret regnum Franciae et etiam Navarrae."[1292]

- „*Parisius apud Luparam XVII kalendas decembris* [1316. november 15.] *ex regina Clementia quartana laborante natus est puer masculus, regis Ludovici nuper defuncti primus filius* [...] *Johannesque vocatus, XIII kalendas mensis praedicti* [1316. november 19.] *ibidem decessit, die scilicet veneris immedietate sequenti. Die vero sequenti in ecclesia beati Dionysii ad pedes patri defuncti* [...] *traditus est ecclesiasticae sepulturae.*"[1293]
- „*Regina Clementia vidua Ludovici quondam regis Franciae relicta, credens avunculum suum regem Siciliae ibidem invenire, circa festum Omnium Sanctorum Avinionem intravit; sed quamvis ab ipsa ibidem aliquamdiu exspectatus* [...] *illuc venire non potuit, ipsa salutato Papa a quo multum benigniter recepta fuerat, de ejusdem consilio Aquis in conventu sororum sancti Dominici se transtulit, et avunculi sui regis adventum diutius exspectavit.*"[1294]
- „*Hoc autem anno, circa medium mensis octobris Clementia, uxor quondam regis Ludovici primogeniti regis Philippi Pulchri, Parisius moritur, et in ecclesia fratrum Praedicatorum Parisius sepelitur.*"[1295]

2. Guillaume de Nangis: *Chronique abrégée* – folytatása („A" változat)[1296]

- „[1315–1316] *I. an et IX. moys regna le roy Looys e lessa la royne Clemence sa fame, fille au roy de Hongrie, enceinte dun effant malle qui puis sa mort fu nez e baptisez et Jehan apelez, e vesqui environ VIII. jours et fu enterrez a S. Denys en France e ès piés son pere mis.*"[1297]

3. Guillaume de Nangis: *Chronique abrégée* – névtelen folytatás („C" változat)[1298]

- „*Apres le roy Phelippe le biau regna en France Loys ros de Navarre son fiex; et commença a regner en lan de l'Incarnacion Nostre Seigneur Ihesu Christ M CCC XV. Et a Rains la cite, le dimenche apres les octaves de lAssompcion de la glorieuse vierge Marie mere de Nostre Seigneur Jhesu Christ* [1315. augusztus 24.], *avec sa femme, la royne Clymence ditte de Hongrie, niece le roy Robert de Sezille, fu sacre et coronne en roy; laquelle Clymence, de fille* [de] *Charles Martell, fiex* [de] *de Charles le secont roy de Sezille, le mardin devant son coronnement, ycelui roy avoit espousee* [1315. augusztus 19.] *la royne Clymence.*"[1299]

[1292] CCGN. I. 427.

[1293] CCGN. I. 430–431.

[1294] CCGN. II. 12–13.

[1295] CCGN. II. 104.

[1296] DELISLE 1873. 350–353; GUYOT-BACHY 2003. 41–43; GUYOT-BACHY – MOEGLIN 2005. 388–389. RHGF XX. 647–653.

[1297] RHGF XX. 652.

[1298] BNF MS Français 10132; https://archivesetmanuscrits.bnf.fr/ark:/12148/cc417682 (utolsó megtekintés: 2020. január 17). Vö. GUYOT-BACHY – MOEGLIN 2005. 390–391; DELISLE 1873. 355.

[1299] BNF MS Français 10132, fol. 398v.

- „*Et en ycest an certainement le jour du samedi après la feste de Pentescouste, le V jours ci mois de juign* [1316. június 5.] *au bois de Vincennes, Loys roy de France et de Navarre clost son derrenier jour. Et lendemain ensivant c'est assavoir le dimenche feste de la Trinité, ei VI jours de junis* [1316. június 6.] *dessus dit, à Saint Denis en France fu porté, et lendemain* [1316. június 7.] *en ycele eglyse honnorablement enterré.* [...] *Icelui roy de France Loys regna après son coronnement au royaume de France coronné, IX mois et demi ou environ et laissa sa femme grosse, la royne Clymence.*"[1300]

- „*En ce temps la royne Climence chei en une quartaine dont lenfant que elle avoit en son ventre en fit mout peine. Donc puis entour la saint Martin elle enfanta dun fil qui qui fu nommes* [!] *Jehan mez il vesqui II iours ou III seulement et des lors le conte de Poitiers tint comme roys le royaume, mes le duc de Bourgoigne li nia contradicion pour sa niece a la quelle le royaume devoit avoir comme a la plus prochaine fille de roys par droit. Mes respondu li fu que fames ne devoient pas succeder ei royaume de France* [...]."[1301]

- „[1318] *En cel temps la royne Climence qui ot oy que li voir Robert venoit devers le lape, vint a Avignon pour le pape et son oncle veoir et li pape la recut honorablement e la fit demourer a os*[tel] *avec les soeurs Jacobines*. [...] *En cel temps li roys Robert manda a la royne Climence que il vendroit a Marseille a la Penthecoste ou son frere saint Lois qui canonises estoit devoit estre releves solempnement, et il senifia que elle y feust.*"[1302]

4. *Grandes Chroniques de France* (Lescot-féle változat)[1303]

- „*Après Phelippe le biau roy, regna en France Loys ros de Navarre son filz; et commença à regner en l'an de l'Incarnacion Nostre Seigneur M CCC XV. Et à Rains la cité, le dimenche après les octaves de l'Assompcion de la benoite vierge Marie mère de Nostre Seigneur Jhesu Christ* [1315. augusztus 24.], *avec sa femme, la royne Climence de Hongrie, niece au roy Robert de Sezille, fu sacré et coronné en roy; laquelle Climence, de fille* [de] *Charles Martell, filz* [de] *de Charles le secont roy de Sezille, le mardi devant son coronnement, ycelui roy avoit espousée* [1315. augusztus 19.]."[1304]

- „*Et après ce, furent envoiez, de par ledit roy Loys ambassateurs à court de Rome pour promouvoir l'eslection du pape,* [...]. *Et en après, envoia ledit roy Loys son chambellenc et secretaire messire Hue de Bouville chevalier et avec autres certains messages es parties de Sezille, pour avoir Climence la fille au roy de Hongrie en mariage.*"[1305]

[1300] BNF MS Français 10132, fol. 399v.

[1301] BNF MS Français 10132, fol. 400r.

[1302] BNF MS Français 10132, fol. 401r–v.

[1303] VIARD 1934; VIARD 1937. A „Chronique de Saint-Denis" (Saint-Denis krónika) címen kiadott szöveg ezzel szinte teljesen megegyezik. Átveszi az 1315. (házasság), az 1316. (I. János halála) és az 1318. évi (provence-i tartózkodás) eseményeit. RHGF XX. 654–724, itt: 697, 699 és 701. Ld. még általánosságban: https://www.arlima.net/eh/grandes_chroniques_de_france.html (utolsó megtekintés: 2021. augusztus 31.); SPIEGEL 1978; GUENÉE 1986; GUENÉE 2016. Csákó Juditnak köszönöm, hogy e munkákra felhívta a figyelmemet.

[1304] VIARD 1934. 320.

[1305] VIARD 1934. 322.

- „*En cest an vraiment, le jour du samedi après la feste de Penthescouste, le V jours de juign* [1316. június 5.] *au bois de Vincennes, Loys roy de France clost son derrenier jour, et l'endemain ensivant c'est à savoir le jour de la Trinité, VI jours en juign* [1316. június 6.], *à Saint Denis en France fu porté, et l'endemain* [1316. június 7.] *honnorablement enterré.* [...] *Icelui roy de France et de Navarre Loys, regna après son coronnement, coronné du royaume de France, IX mois et demi ou environ et laissa sa femme, la royne Climence, grosse.*"[1306]

- „*Philippe V le Long. Le premier chapitre parle de la mort Jehan filz du roy de France et de Navarre qu'il ot de la royne Climence; et comment Phelippe conte de Poitiers fu coronné en roy du royaume de France après la mort dudit roy Jehan, lequel estoit son neveu, si comme celui qui estoit filz de son frere Loys.* [...] *I. De la mort Jehan filz du roi de France et de Navarra, qu'il ot de la royne Climence* [...]. *En l'an de grâce mil CCC XVI, la royne Climence qui estoitençainte, chei en une quartaine qui moult greva sa porteure, et enfanta I filz qui avoit non* [nom] *Jehan qui mourut assez tost; pourquoy Phelippe conte de Poitiers se mist en possession des royaumes. Mais le duc de Bourgoigne et sa mere li estoient contraries, et disoient que la fille* [de] *son frere le roy Loys devoit heritier. Mais les autres disoient que femme ne puet heritier ou royaume de France. Pour ce ledit Phelippe fu coronné en roy, et à la nuit de la Thiphaine après, fu receu comme roy à Paris. Et tantost il appella ledit Robert d'Artois, et l'en li donna la contée de Biaumont en Normendie.*"[1307]

- „*En ce temps, la royne Climence se parti de France et de ala à Avignon; et là cuida trouver son oncle le roy de Sezille et entra en Avignon. Mais son oncle n'estoit pas venu; si s'en ala saluer le pape, lequel la reçut moult benignement et li eslut son demeure jusques à la venue de son oncle, en l'ostel des seurs de saint Dominique.*"[1308]

- „*Item en l'an dessus dit; c'est à savoir le treziesme jour d'octobre* [1328. október 13.], *la royne Climence, femme jadis au roy Loys Hutin, trespassa, et en l'eglise des Freres Prescheurs de Paris fu enterree.*"[1309]

5. Géraud de Frachet[1310]: *Chronicon universalis* – folytatása (Richard Lescot, 1344–1356)[1311]

- „*Ludovicus rex* [...] *misit etiam circa Natale Domini* [1314] *cambellanum et secretarium suum, Hugonem de Bovilla milite, cum aliis ad partes Sicilae pro filia regis Hungarie, Clementia nomine, sibi matrimonio copulanda.*"[1312]

- „[...] *proficiscens in Flandriam ultima die Julii* [1315. július 31.] *reginam Clementiam in matrimonio copulavit. Ipsis vero, Remis pariter coronatis et consecratis* [...]. *Illic autem ante recessum suum rex ipse, avunculorum suorum, fratrum et baronum consilio, dotasse dicitur*

[1306] VIARD 1934. 328.

[1307] VIARD 1934. 333–335.

[1308] VIARD 1934. 343.

[1309] VIARD 1937. 94.

[1310] MOLINIER 1903; GUYOT-BACHY – MOEGLIN 2005. 397–399; https://www.arlima.net/eh/geraud_de_frachet.html (utolsó megtekintés: 2021. augusztus 31.)

[1311] RHGF XXI. 1–70.; MOLINIER 1903; GUYOT-BACHY – MOEGLIN 2005. 397–399.

[1312] RHGF XXI. 42.

reginam Clementiam de viginti miliabus libris, redditibus terre, apud Lorriz, Baugenciacum, Montargis, Fontainebliaudi et alibi, et de hoc litteras fecisse."[1313]

- „*Ludovicus, rex Francie et Navarre, febre gravi apud nemus Vicenarum correptus, quinta die mensis Junii* [június 5.] *expiravit, reginam Clementiam impraegnantem relinquens, filiamque unicam, nomine Johannam, de Margareta quondam Navarrae reginam defuncta."*[1314]

- „*Parisius apud Luperam, XVII. Kalendas mensis Decembris* [1316. november 15.], *natus est ex regina Clementia filius qui, natus et renatus Johannesque vocatus, XIII Kalendas mensis praedicti* [1316. november 15.] *ibidem decessit, ac deinde in ecclesia Beati Dionysii, ad pedes patris defuncti, traditur sepulturae Philippo comite Pictavensis se tenente pro rege Franciae et Navarrae, tunc praesente, corpusque parvuli cum avunculis suis, Karolo et Ludovico, ad tumulum deferente."*[1315]

- „*Regina Clementia, credens avunculum suum, regem Siciliae invenire, Avinionem intravit* [1318]. *Qui diu expectatus, nec ita cito veniens sicut vellet, maxime propter guerram Januensium, quos pertransierat, ipsa summo pontifice salutato, a quo benigne recepta fuerat, ejusdem consilio, Aquis, in conventu sororum Sancti Dominici se transferens, adventum avunculi sui diutius expectavit."*[1316]

II. Saint-Denis szellemi műhelyén kívül (de annak hatását részben magukon viselő) szövegek

6. Geoffroi de Paris-nak tulajdonított rímes krónika (*Chronique rimée*)[1317]

„*El mois d'aoust, pris le roy fame*
Une très haute et noble dame:
C'est la fille au roy de Hongrie
Et cèle ne lis le desdit mie
Mariez fu à Saint-Lyé
Dieu doint que le royaume en soit lié
Plus qu'i ne fu de la première!
De bèle et cortoise manière
Envers tous la royne estoit
Et humblement se deportoit
En parole et en fet fu sage
Près de Troies le mariage
Fu si com j'entériné
Feste n'i ot n'encortiné
Nul chose mès moult brièment
Fu parfait cest espousement
Car Loys le roy haste avoir
Qui en Flandre aler devoit
Mès au partir de la contrée
Souffri mainte male journée
Dont èle ot mult le cuer amer
Jusqu'a Marceille vint par mer
Mès ançois qu'el i fust venue
Mainte grant doulor ot éue
Car en mer perdi mains joyaux
Des siens les meillors, les plus biax
Aussi li et sa compaingnie
Furent près de perdre la vie
Dont forment se doulourosoit
Et par très grant doulor disoit
„Omnipotens biax Sire Diex
Qui es gouverneres des ciex
Et qui soustiens trestout le monde
Gard que ta gent ci n'afonde
Ne sueffre pas que ta gent muire
Por moi mes saus les fai conduire

[1313] RHGF XXI. 44.

[1314] RHGF XXI. 45.

[1315] RHGF XXI. 47.

[1316] RHGF XXI. 51.

[1317] RHGF XXII. 87–166. A szerző személyére ld. https://www.arlima.net/eh/geoffroi_de_paris2.html (utolsó megtekintés: 2021. augusztus 31.)

De gent por ce not habondance
Ni si n'i on feste ne dance
La Royne avoit nom Clymence
Son nom ne failli pas en ce
Car elle estoit moult débonère
Si ne li fu son nom contraire
Nièce au roy Robert de Cezille
Car de son frère elle estoit fille
L'aisné celui qui estoit roy
Et gouverneur des Hungerroy

Et por eix tous ci me retien
Por moi ne doivent perdre rien
Mès pour elx tous me retenez"
Le marinier qui fu senex
Tant comme il pot les conforta
Jusques tant que Diex les porta
Touz haitiez sans drécier la velle
Jusqu'en la cité de Marseille."[1318]

„[...] *Mès* [Louis X] *trespassa et Diex li face*
Pardon, et se maux li efface

[...] *Clymence veuve demora*
Qui grant tems souvent en plora."[1319]

„[...] *Et otroia et si vorra*
Que la royne avoir porra
Sans ratranchier ne sans retraire

Jusqu'a XX m[ille] *son douaire*
Et ce li devoir assez plaire
Car il est assis devers Laire."[1320]

7. Névtelen krónika 1356-ból

- „*L'an mil III. C. XVI. la vigille de la Trinité* [1316. május 29.] *trespasse Loys, roy de France et de Navarre. Et la Royne Clémence, sa seconde femme, demoura ensainte, et eut son enffant au Louvre, à heures de matin, le samedi après la Saint-Martin d'hiver ensuivant* [1316. november 13.]*; lequel ne vesquit que huit jours, mais l'en disoit qu'il ne vint pas à terme; et fut la royne malade de fiebvres cartes en sa gésine.* [...]."[1321]

8. Jean de Paris, a párizsi Saint-Victor kanonokja: *Memoriale historiarum*[1322]

- „*Hoc etiam anno* [1314] *rex novus misit nuncios solempnes ad regem Siciliae, ut sibi mitteret Clementiam, neptem suam, filiam regis Hungariae, fratris* [sic!] *sui, proponens eam accipere in uxorem: quam dum diutius expectaret juvenili ardore accensus, fraena incontinentiae laxavit.* [...] *Dicta autem Clementia, per marem veniens, passa est naufragium ut vix ipsa et sui maris periculum evitarent. Multis autem jocalibus preditis pretiosis, tandem in Franciam est adducta. Rex autem versus Remis, ubi debebat coronam regni accipere in Assumptione sanctae Mariae* [augusztus 15.]*, festinabat. Et dum esset in quodam manerio prope Trecas, quod dicitur Sanctus Laetus, duxit dictam Clementinam in uxorem, nec curavit quod pro hoc magnus fieret solempnitatis apparatus."*[1323]

- „*Cum sicut puer ad jactum pilae diu laborasset, admodumque fuisset calefactus, indiscrete sequens sensibile appetitum, in quamdam frigidissimam caveam est adductus, et sine mensura bibit vinum; frigus eum usque ad viscera penetravit, et statim decumbens in lecto obiit in vigilia*

[1318] RHGF XXII. 161.

[1319] RHGF XXII. 164.

[1320] RHGF XXII. 165.

[1321] RHGF XXI. 137–140, itt: 140.

[1322] RHGF XXI. 630–676. GUYOT-BACHY – MOEGLIN 2005. 391–393, 427–433; https://www.arlima.net/il/jean_de_saint-victor.html (utolsó megtekintés: 2021. auguasztus 31.).

[1323] RHGF XXI. 661.

Trinitatis [május 29.]*; et ita vix per triennium miles fuit. Sepultus est igitur cum corona duplici Franciae et Navarrae apud Sanctum Dionysium in Francia, juxta patrem. Remansit autem regina vidua impregnata.* [...] *Veniens autem comes Pictaviensis habuit consilium quod tanquam regem se gereret et in possessione regni se poneret, donec per barones esset aliud ordinatum. Venit ergo Parisius, et posuit se in regali palatio, et fecit claudi omnia ostia praeter unum. Regina autem Clementia se praegnantem ei certitudinaliter nunciavit. Convocatis itaque baronibus regni, sic fuit finaliter ordinatum, quod comes Pictaviensis esset regni Franciae gubernator, et omnes proventus reciperet, et regine necessaria ministraret; et si masculum pareret, comes regnia gardiam usque ad annos XXIIII. retineret et bella et misias alias ministraret, et reginae viginti millia librarum redditus assignaret, de quibus quatuor millia hereditarie possideret; in anno autem vicesimo quinto, regnum puero, tanquam vero heredi, libere resignaret, et ei tanquam domino obediret; si autem femina orietur, comes ex tunc pro rege ab omnibus haberetur, et puelle, prout ius consuetudo requireret, provideret. Quo promisso, tanquam gubernatori fecerunt ei homagium principes et barones, excepto duce Burgundiae, qui neptem filiam sororiae suae, reginae Navarae, quam lex Ludovicus, dum viveret, pro filia legitima recognovit, voluit habere penes se, de fraus aliqua fieret contra eam, quae nutriendum sibi tradita fuit.*"[1324]

- „*Regina Clementia incidit in cartanam, qua longo tempore laboravit; et tenello foetui in ejus utero nocuit aegritudo. Peperit igitur circa festum sancti Martini, puerum masculum, qui Johannes in baptismate vocatus est, sed modico tempore supervixit. Post cujus mortem comes Pictaviensis regnum obtinuit.*"[1325]

- „*Mandaverat autem* [Robertus, rex Neapoli] *reginae Clemetiae, nepti suae, quod ad papam, qui in Avinione posuerat sedem suam, venire satis cito. Venit ergo dicta regina Avenionem, avunculum suum videre cupiens; et recepta curialiter a papa, de ejus consilio ivit Aquis, et ibi diu avunculum expectavit*" [...] „*Igitur rex ad obsidendanm Sagonam misit multitudinem armatorum, mandans Clementiae reginae quod in Pentescostes festo sequenti proponebat esse apud Massiliam, ubi frater suus Ludivicus, qui jam canonizatus fuerat, debebat sollempniter elevari.*"[1326]

9. Névtelen szerző: *Chroniques de Flandre*[1327]

- „*Et quant tous fust appresté, il party de Paris en bon estat, et à noble compaigne s'en ala à Rains, ou il fut honourablement recheu et festoié et consacré roy de France par les mains de monseigneur Pierre de Courteney, archevesque de Rains. Après son sacre retourna le roy Loys à Paris, si trouva que madame sa femme quy avoit par avant esté emprisonnée ou chastel Gaillard, comme dit es dessus, estoit alée à de vie par mort; et en estoit demeurée une moult belle fille nommée Jehenne laquelle fut depuis royne de Navarre de par son père et fut donnée à femme à messire Philippe, filz messire Loys de France, si fut roi de Navarre de par elle. Les barons de France s'advisèrent qu'il seroit bon que le roy de France fust marié. Adont ilz envoièrent querre une moult noble dame qui estoit fille du roy de Honguerie, et avoit à nom Clémence, et quant elle fut venue en France, le roy la prist à femme, et porta corona.*"[1328]

1324 RHGF XXI. 663.

1325 RHGF XXI. 665.

1326 RHGF XXI. 668.

1327 RHGF XXII. 329–429.

1328 RHGF XXII. 402.

- „*Ung jour advint qu'il avoit joué* [Louis X] *a la paulme et estoit moult eschauffé, si lui print grant voulenté de boire et l'an lui aporta d'un bon vin, mais il estoit aussi froit que glace, car il venoit d'une bove très profonde. Et sur la challeur qu'il avoit, il en but trop largement, là en devint sa graisse tant tant reffroidye et son oint si fondu, qu'il en se sceut remettre à point. Pour quoy il chey en unes fievres, et tantos agrava sa maladie, tellement que au septieme jour il en rendi l'ame et fu son corps porté à Saint Denys, où il fut enterré emprès de som père. Ainsi trespassa le roi Loys quy fut nommé Hustin. Ung petit filz lui estoit demouré de la royne Clémence, sa femme, nommé Jehan, et ne avoit que ung mois au trepas de son père.*"[1329]

10. Bernard Gui: *Flores chronicarum*[1330]

- „*Eodemque anno, ultima die mensis Julii* [1315. július 31.], *praefatus rex Ludovicus desponsavit sibi in facie Ecclesie uxorem, Clementiam, filiam quondam Karoli Martelli, qui fuit filius primogenitus Karoli secundi, regis Siciliae, addictam sibi de Neapoli. Sequenti vero Dominica prima Augusti, in festo Inventionis sancti Stephani* [augusztus 3.], *Ludovicus fuit iniunctus in regem Francorum, Remis civitate, per archiepiscopum Remensem, ut moris est, cum memorata Clementia, nova sponsa sua.* [...] *Idem Ludovicus, rex Francie et Navarre, regnavit anno uno et dimidio; obiit autem Parisius, Sabbato infra octavas Pentescostes, nonis Junii, scilicet quinta die ejusdem mensis* [június 5.]; *fuitque corpus ejus cum honore regio in monasterio Sancti Dionysii tumulatum, anno Domini M. CCC. XVI. regni vero sui anno secundo, aetatis autem suae anno XXVII. ex prima uxore sua, Marguarita nomine, filiam unicam, Johannam nominam, derelinquens, secunda vero uxore, Clementia regina, remanente gravida et praegnante. Gubernacula autem utriusque regni, videlicet Franciae et Navarrae, suscepit Philippus germanus ejus, comes Pictaviensis, sub nomina regentis tenenda si puer masculus nasceretur, usquequo ad intellegibilem aetatem annorum XIIII pervenisset; si vero filia nasceretur, ipes Philippus rex Francorum fieret et regnaret et duae filiae Ludovici haberent et sibi dividerent regnum Navarrae et Campaniae comitatum. Et haec dicuntur fuisse pacta prima inita et firmata, quamvis postmodum aliter fuit ordinatum. Post haec vero XIIII die mensis sequentis mensis Novembris* [1316. november 14.], *dominica die, sub nocte media praecedente, memorata domina Clementia regina peperit filium progenitum Parisius, et Johannes vocatus est, nomen ejus; et multi in nativitati ejus gavisi sunt. Sed gaudio cito pertansiit; nam VII die a nativitate* [1316. november 20.] *infans obiit, et abiit regnum sibi accipere sempiternum. Regnumque Francorum et Navarrae prefato domino Philippo permansit vel remansit.*"[1331]

11. Névtelen szerző: *Regni Francie chronicon*[1332]

- „*Ludovicus X Philippi V* [!] *praedicti primogenitus coepit anno Domini M. CCC. XIIII, regnavitque in Francia annis duobis mensibus VI vel circa.* [...] *et infra mensem regni ejus vel circa uxor ejus, ducis Burgondiae filia qui ob crimen adulterii in privata custodia tunc tenebatur, defuncta est, unica remanente ex ea filia.* [...] *Eodem anno, die ultima Julii, Ludovicus rex uxorem accepit Clementiam, Karoli Martelli, primogenit Karoli secundi regis Siciliae filiam, et secunda Dominica,*

1329 RHGF XXII. 405.

1330 GUENÉE 1991. 47; BRUN 2016; https://www.arlima.net/ad/bernard_gui.html (utolsó megtekintés: 2021. augusztus 31.); RHGF XXI. 690–734.

1331 RHGF XXI. 725–726.

1332 RHGF XXII. 16–21.

fuit cum ea in regem Francorum Remis iniunctus et coronatus. [...] *Anno Domini M. CCC. XVI. Noniis Junii* [1316. június 5.] *obiit Ludovicus, et in monasteri Sancti Dionyisii tumulatus est, eius uxore praegnante relicta. Gubernacula vero utriusque regni, Franciae scilicet et Navarrae suscepit Philippus frater ejus, comes Pictaviae, ut regens si puer masculus nasceretur, donec ad inintelligibilem aetatem pervenisset. Post haec vero, die XIII mensis Novembris* [1316. november 13.], *dicta Clementia peperit filium ejus nomen vocatum est Johannes, qui die VII a sua nativitate* [1316. november 19.] *decessit.*"[1333]

12. Robert Mignon: *Tabula*[1334]

- „[...] *post obitum regis Ludovici, primogeniti dicti regis* [Philippi Pulchri], *qui rex Ludovicus obiit V. Junii CCC. XVI.* [1316. június 5.] *et post obitum Johannis, primogeniti dicti regis Ludovici, qui obiit circa VIII. dies post XIIII. Novembris CCC. XVI.* [1316. november 14. és 21.] *qua fuerat natus de regina Clementia, uxore dicti regis Ludovici* [...]."[1335]

13. *Saint-Magloire élete* (részlet)

- „[...] *Puis vint en grant humiliance / La noble roïne Climence* [...] *Deus dras de soie et un fermail / Doerz, à pierres et esmail / Offri la roïne Climence.*"[1336]

14. *Névtelen krónika 1380-ig*[1337]

- „*Ou dit an, le VIIIe jour de novembre* [1316. november 8.], *Climence, royne de France et de Navarre, veuvfe du feu Loys, ot enffant ou Louvre, lequel fut nommé Jehan; lequel trespassa au dit Louvre le XVIIIe jour du dit moys de novembre ensuivant* [1316. november 18.], *et après fut enterré en l'église de Saint-Denis, emprès son père* [...]."[1338]

- „*Ou dit an M. CCC. XXV.* [...] *XII. ans après édiffièrent et fondèrent à Paris l'hospital ou Hostel-Dieu, nommé le Saint Sépulcre, en la rue Saint-Denis, auquel Ysabel, royne d'Engleterre, seur du dit roy, son filz Edouart, duc d'Acquitaine, successeur du royaume d'Engelterre, et Climence, royne de France et de Navarre, assist chacun la première pierre.*"[1339]

14bis *14. századi párizsi névtelen krónika*

- „*Et en cest an* [1322], *le mercredi après la saint Barnabé l'appostre, au moys de juing* [1322. június 16.], *très noble dame et de grant sainteté Blance, fille saint Louys, jadiz fame de feu Ferrant, l'ainsné filz le roy de Castelle, en l'abbaye des seurs cordelieres de saint Marceil de lez Paris, en Nostre Seigneur Jhesucrist clovist son dernier jour; et le dimenche ensuivant, devant la Nativité saint Jehan Baptiste, à Paris, en l'église des freres Mineurs, en lieu qui en sa vie avoit esté par elle*

[1333] RHGF XXII. 19–20.

[1334] RHGF XXI. 519–529.

[1335] RHGF XXI. 523.

[1336] RHGF XXII. 168, 169.

[1337] RHGF XXI. 141–145.

[1338] RHGF XXI. 143.

[1339] RHGF XXI. 144–145.

esleuz, present Climence la roynne de France et de Navarre et Jehannne roynne de France et de Navarre, fame le desrenier Philippe adonc nouvellement trespassé, et mout de haultes personnes, fut honnourablement enterrée."[1340]

- „[...] *à Paris* [...] *douze ans aprez* [1325] *ce, en la ville de Paris, en la grant rue Saint-Denys, à l'opposite de Champeaux, en honneur de Nostre Seigneur et de sainte Croix et de son saint Sépulcre, édiffierent et fonderent ung hostel-dieu; au quel Ysabel la roynne d'Engleterre, fille au dit Philippe le Beaux, et son filz Edouart le duc d'Acquitaine, successeur au'royaulme d'Engleterre, qui adonc estoient en France, et Climence la roynne de France et de Navarre, assist chacun la première pierre.*"[1341]

15. Jean Desnouvelles: *Miroir historial* (Jean de Noyal vagy de Guise)[1342]

- „*Et la seconde femme ot nom Climence, et fu fille au roy de Hongrie. Chis Loys ne rengna que I. an, et fu empuisonnez; et la royne Climence demoura grosse d'un fil, et Philippes, li frère du roy, demoura regens du roialme. Apprès que la dame fu accoucquie, li emfes fu appelez en baptesme Jehans, et ne vesqui que X. jours.*"[1343]

16. Guillaume l'Écossais, saint-denis-i szerzetes: *Chronicon*[1344]

- „*Iste Ludovicus, dum adhuc pater viveret in regem Navarrae coronatus, patri succedens in regno Francorum, dominica post festum beatae Mariae-Magdalenae* [július 27.], *visitato prius patrono suo Dionysi, eius orationibus se recommendans, Remis, una cum regina Clementia, regis Hungariae filia, quam paucis ante diebus sibi in consortem acceperat, est inunctus. Regnavit autem parum plus anno cum dimidio, et mortuus, in ecclesia Beati Dionysii sepultus, nullum haeredem praeterquam unum in reginae utero deriliquit. Qui natus est renatus, Johannesque vocatus, infra dierum octo spatium moritur, et ad pedes in praefata ecclesia tumulatur.*"[1345]

B) A Frnancia Királyság területén kívül keletkezett szövegek

17. Matthias von Neuenburg:[1346] Chronicon[1347]

- „*Ex hiis itaque tribus filiabus multi duces Bawariae, Saxoniae et marchiones in Brandenburg processerunt. Dedit quoque rex* [Habsburg Rudolf] *unam filiarum Karolo III°, nepoti Karoli*

1340 *Chronique parisienne anonyme* 70.

1341 *Chronique parisienne anonyme* 102–103.

1342 MOLINIER 1904; https://www.arlima.net/il/jean_de_noyal.html (utolsó megtekintés: 2021. augusztus 31.); RHGF XXI. 181–198.

1343 RHGF XXI. 197.

1344 FUNKE 2015. 5; RHGF XXI. 201–211.

1345 RHGF XXI. 209.

1346 https://www.geschichtsquellen.de/autor/3824.

1347 NEUENBURG.

Martelli predicti, regi Sicilie, ex qua reges Ungariae, Clemenca regina Francie et mater Delphinorum, et Andreas rex Siciliae, processerunt."[1348]

- „*Captisque militibus et uxoribus ac militibus excoriacione extinctis, Ludowici, quoque uxore extincta, idem Clementam filiam Karoli III. regis Cecilie, neptem Rudolfi Romanorum regis, duxit uxorem. Quibus Ludowico et Philippo post mortem patris successive regnantibus et sine prole defunctis, cum Karolus frater eorum regnaret* [...]."[1349]

- „*Ex regina Sicilie ipsius Rudolfi filia descenderunt: Karolus successor patris eciam regis Cecilie, sed per patruum Robertum et per papam eiectus, sed de adiuturo Alberti regis Romanorum avunculi sui Ungarie rex creatur. Item Delfina ex qua duo filii Delfini sunt creati. Item Clementa regina Francie sine liberis est defuncta. Ex Karulo rege Ungariorum predicto descenderunt nunc Karolus primogenitus, rex Ungarie; item Andreas rex Cecilie, iugulatus per Iohannam uxorem et patruelem suam.*"[1350]

18. Névtelen szerző: *Annales Mediolanenses*

- „*A*[nno] *1293 papa Coelestinus in Neapoli curiam posuit et Carolum Martellum primogenitum Caroli regis Siciliae in regem Hungariae coronavit. Carolus rex Hungariae duxit in uxorem filiam Alberti ducis Austriae, regis Romanorum, de qua genuit Clementiam reginam Francorum et Constantiam uxorem Dalphini Viennae et Carolum regem Hungariae*."

- „*A*[nno] *1315 Ludovicus rex Francorum mortua uxore sua duxit in uxorem Clementiam neptem Roberti regis Siciliae, quae erat soror Iohannis* (!) *regis Hungariae*."[1351]

19. *14. századi krónikakompozíció*

- „*Quorum instantiam papa admittens quendam puerum XI. annorum nomine Karolum anno Domini Mo CCo XCo IVo vivente adhuc Andrea rege in Hungariam destinavit. Cuius Karoli generatio et origo tali modo habetur. Rex Stephanus quintus filius Bele quarti regis Hungarie inter alias filias habuit unam nomine Mariam vocatam, quam Karulo Claudo filio Karuli Magni qui ex donatione ecclesie fuit rex Sycilie, tradiderat in uxorem. Qui rex Carolus Claudus ex illa filia Stephani regis genuit Carolum Martellum vocabulo / nomine. Carolus vero Martellus ex filia imperatoris Rodolphi, Clemencia nomine, genuit filium, quem primo in terra sua vocaverunt Carobertum, quasi Carolum Robertum. In Hungaria autem oblato Roberto ipsum Hungari Carolum vocaverunt.*"[1352]

20. Petrarca: *Poemata minora, Epistola prima Dyonisio de Burgo Sancti Sepulchri*

- „*Tum consors Regina tori cui nulla Dearum / Seu formae vertamen erit, seu sanguinis almi / Auferet emeritum iusto sub iudice palmam, / Coniuge quin etiam spoliata Clementia magno /*

[1348] NEUENBURG 24. Egy csaknem azonos szöveg található az ún. „WAU-kompilációban", Uo. 321.

[1349] NEUENBURG 210–211. Egy csaknem azonos szöveg található az ún. „WAU-kompilációban", Uo. 401.

[1350] NEUENBURG 300.

[1351] GOMBOS I. nr. 378.

[1352] SRH I. 487.

Tunc aderat, procerumque chorum magnumque virorum / Agmen, et egregiis acies conferta puellis."[1353]

21. Petrarca: *Epistolae Familiares* IV. 3,9–14

- „[...] *Hunc diem transvecta neptis tua, quam finis epystole canit ac predicat, invidiosa potius, ut michi quidem videtur, quam miserabili sorte defungitur. Quamvis enim in ipso etatis et forme flore subtracta sit, publica fere totius orbis querimonia multisque precipue populorum utriusque regni, et unde ortum et in quod translatum illud rarum et eximium decus erat, lacrimis ac lamentis, ipsa tamen felix est, non solum quod ad eterne vite delitias per horrificum illud mortis limen ingressa est, sed etiam quod tu eam nobilissimo elogio omnibus seculis illustrasti. Quis enim mortuam, imo vero quis non gloriosissime viventem dicere audebit, quam Deus in celo, tu in terris vivere voluisti? O inquam, felix mulier, o iterum felix, que pro una temporali vita, eademque brevi et incerta et mille semper casibus exposita, duas eternitates, ut ita dixerim, consecuta est, quarum alteram celesti, alteram terreno regi, illam Cristo debeat hanc Roberto!*

  Ingentia duo numera a munificentissimis largitoribus accipens, eo felicior videri debet, quod in celo et in terra gratiam dignissimis relatura est; plurimum enim ex persona tribuentis muneribus ipsis accedit; multum interest a quo beneficium acceperis et cui inde sis obnoxius. Sane quesitam illi celitus immortalitatis conditionem beatissimamque vite mutationem sileo ne ineffabilia prosequentem destituant vires. Quanta demum gloria est quam tu sibi supremis laudibus peperisti! certe, dum illud tuum sive epygramma sive epythaphium dici mavis, quod eterne mansurum esse confido, nuper defuncte neptis memoriam celebrabit, semper illa tecum et cum clarissimis omnis evi nominibus vivet.

  Erunt qui mortem immaturam et iacturam modici temporis tali cupiant compensasse pangerico, quique, quod de Achille dixisse fertur Alexander Macedo suspirantes dicant: 'O fortunatam, que talem preconem tue virtuitis invenisti!' Sed iam metuo ne prolixitas in fastidium vergat; elegantissima quoque brevitas tua ne longius vager, admonuit. Subsistam igitur Deum orans cuntosque celicolas, ut serenitatem tuam, geminis tam bellorum quam studiorum laureis ornatam, diu iubeant in statu felicissimo florere. Vale. VII. Kal. Ianuarias, ad fontem Sorgie."[1354]

[1353] HUFFELMANN 1911. 62, 254. jegyzet.

[1354] DOTTI 1970. 515, 517. Vö. WIDMER 2005. 194–195.

F–1b: A Klemenciával kapcsolatos levéltári források jegyzéke

Nr.	Dátum (JJ/MM/AAAA)	Jelzet / Kiadás	Függelékben (ha releváns)
1	1308	HUFFELMANN 1911. 16, 53. jegyzet	–
2	1309	FEJÉR vol. VIII/1. 247.	–
3	[1309. 04. 12. e.]	AARAG vol. III. 211–213.	–
4	1312 tavasz	AARAG I. 293–298, nr. 202.	–
5	1315. 04. 18. (?)	AARAG I. 353–359, nr. 240.	–
6	1315. 05. 23.	MDEA I. 204, nr. 260–261.	–
7	1315. 11. 00	ANF J 423 nr. 34 / ANF JJ 53 fol. 114r-v, nr. 270.	F–2; F–4.1
8	1315. 12. 00	ANF JJ 54B fol. 4v–5v. nr. 10.	F–2; F–4.2
9	1316. 06. 05. e.]	ANF J 404. nr. 22, 22bis.	F–2; F–4.3, 4.4
10	1316. 08. 00.	ANF JJ 54B fol. 4v–5v. nr. 10. (az 1315. decemberi oklevél átírása, vö. nr. 8.)	F–2; F–4.5
11	1316. 09. 05.	LSC J XXII. (France) I. nr. 5.	–
12	1316. 09. 07.	LC J XXII. I. nr. 709.	F–12, nr. 1.
13	1316. 09. 09.	LC J XXII. I. nr. 873.	F–12, nr. 2.
14	1316. 09. 09.	LC J XXII. I. nr. 880.	F–12, nr. 3.
15	1316. 09. 09.	LC J XXII. I. nr. 882.	F–12, nr. 4.
16	1316. 09. 09.	LC J XXII. I. nr. 883.	F–12, nr. 5.
17	1316. 09. 09.	LC J XXII. I. nr. 884.	F–12, nr. 6.
18	1316. 09. 09.	LC J XXII. I. nr. 885.	F–12, nr. 7.
19	1316. 09. 09.	LC J XXII. I. nr. 886.	F–12, nr. 8.
20	1316. 09. 09.	LC J XXII. I. nr. 887.	F–12, nr. 9.
21	1316. 09. 09.	LC J XXII. I. nr. 888.	F–12, nr. 10.
22	1316. 09. 09.	LC J XXII. I. nr. 889.	F–12, nr. 11.
23	1316. 09. 09.	LC J XXII. I. nr. 890.	F–12, nr. 12.
24	1316. 09. 09.	LC J XXII. I. nr. 891.	F–12, nr. 13.
25	1316. 09. 09.	LC J XXII. I. nr. 892	F–12, nr. 14.
26	1316. 09. 09.	LC J XXII. I. nr. 895.	F–12, nr. 15.
27	1316. 09. 09.	LC J XXII. I. nr. 896.	F–12, nr. 16.
28	1316. 09. 09.	LC J XXII. I. nr. 902.	F–12, nr. 17.
29	1316. 09. 09.	LC J XXII. I. nr. 903.	F–12, nr. 18.
30	1316. 09. 27.	LC J XXII. I. nr. 1259.	F–12, nr. 19.
31	1316. 09. 27.	LC J XXII. I. nr. 1260.	F–12, nr. 20.
32	1316. 10. 14.	LC J XXII. I. nr. 1487.	–
33	1316. 09. 05. – 11. 10.	LSC J XXII. (France) I. nr. 62.	–
34	1316. 11. 17.	LSC J XXII. (France) I. nr. 43.	–
35	1316. 11. 17.	LSC J XXII. (France) I. nr. 45.	–
36	1316. 11. 18.	LSC J XXII. (France) I. nr. 81.	–
37	1316. 09. 14. – 11. 19.	LSC J XXII. (France) I. nr. 58.	–
38	1316. 09. 14. – 11. 19.	LSC J XXII. (France) I. nr. 59.	–
39	1316. 09. 14. – 11. 19.	LSC J XXII. (France) I. nr. 60.	–
40	1316. 09. 14. – 11. 19.	LSC J XXII. (France) I. nr. 61.	–
41	[1316.] 11. 20.	LSC J XXII. (France) I. nr. 63.	–
42	1316. 11. 17–24.	LSC J XXII. (France) I. nr. 66.	–
43	1316. 11. 25.	LSC J XXII. (France) I. nr. 68 / LC J XXII. I. nr. 4931.	F–12, nr. 21.
44	1316. 11. 25.	LSC J XXII. (France) I. nr. 69.	–
45	1316. 11. 28.	LSC J XXII. (France) I. nr. 78.	–

46	1316. 11. 28.	LC J XXII. I. nr. 2097.	F–12, nr. 22.
47	1316. 11. 28.	LC J XXII. I. nr. 2098.	F–12, nr. 23.
48	1316. 11. 29.	LC J XXII. I. nr. 2103.	–
49	1316. 11. 29.	LC J XXII. I. nr. 2105.	–
50	1316. 11. 29.	LC J XXII. I. nr. 2106.	–
51	1316. 12. 00	ANF JJ 54B fol. 30v–31r, nr. 42.	F–2; F–4.6
52	1316. 12. 07.	ANF X/1a/4 fol. 308v.	F–2; F–4.7
53	1317. 01. 12.	LSC J XXII. (France) I. nr. 114.	–
54	1317. 01. 30.	LC J XXII. I. nr. 2655.	F–12, nr. 24.
55	1317. 01. 30.	LC J XXII. I. nr. 2656.	F–12, nr. 25.
56	1317. 01. 31.	LC J XXII. I. nr. 2657.	F–12, nr. 26.
57	1317. 02. 08.	OLIM II. 658–659, nr. X.	F–2; F–4.8
58	1317. 02. 08.	OLIM II. 659–660, nr. XI.	F–2; F–4.9
59	1317. 02. 18.	ANF JJ 54A fol. 7r, nr. 99.	F–2; F–4.10
60	1317. 02. 26.	ANF JJ 54A fol. 8v, nr. 119.	F–2; F–4.11
61	1317. 03. 01	LC J XXII. I. nr. 2972.	F–12, nr. 27.
62	1317. 03. 13	LC J XXII. I. nr. 3122.	F–12, nr. 28.
63	1317. 03. 14. (?)	ANF K 40 nr. 6.	F–2; F–4.12
64	1317. 03. 24.	ANF JJ 54A fol. 23r, nr. 358.	F–2; F–4.13
65	1317. 04. 05.	ANF JJ 54A fol. 20r, nr. 297.	F–2; F–4.14
66	1317. 04. 09.	LSC J XXII. (France) I. nr. 163.	
67	1317. 04. 18.	LC J XXII. I. nr. 3496.	F–12, nr. 29.
68	1317. 04. 19.	LC J XXII. I. nr. 3519.	F–12, nr. 30.
69	1317. 05. 08.	LC J XXII. I. nr. 3702.	F–12, nr. 31.
70	1316. 09. 05. – 1317. 05. 17.	LSC J XXII. (France) I. nr. 231.	–
71	1317. 05. 17.	LSC J XXII. (France) I. nr. 232.	–
72	1317. 05. 17.	LSC J XXII. (France) I. nr. 233.	–
73	1317. 05. 26.	LC J XXII. I. nr. 3921.	F–12, nr. 32.
74	1317. 07. 00	ANF JJ 53, fol. 114r-v, nr. 270 (Vö. nr. 7.)	–
75	1317. 07. 04.	ANF X/1a/3 fol. 156v.	F–2; F–4.15
76	1317. 07. 04.	ANF X/1a/3 fol. 157r.	F–2; F–4.16
77	1317. 07. 06.	LC J XXII. I. nr. 4297.	F–12, nr. 33.
78	1317. 07. 16.	LSC J XXII. (France) I. nr. 317.	–
79	1317. 07. 16.	LSC J XXII. (France) I. nr. 318.	–
80	1317. 07. 18.	LC J XXII. I. nr. 4443.	F–12, nr. 34.
81	1317. 07. 21.	LSC J XXII. (France) I. nr. 321.	–
82	1317. 07. 29.	LC J XXII. I. nr. 4542.	F–12, nr. 35.
83	1317. 08. 15.	ANF J 1036 nr. 7; J 1044 nr. 22.	F–2; F–3a.1, F–3b.a, F–3b.b
84	1317. 08. 22–23.	LSC J XXII. (France) I. nr. 360.	–
85	1317. 08. 22–23.	LSC J XXII. (France) I. nr. 361.	–
86	1317. 09. 05.	LC J XXII. I. nr. 4892.	–
87	1317. 09. 07.	LSC J XXII. (France) I. nr. 293.	–
88	1317. 09. 14.	LC J XXII. II. nr. 5529.	F–12, nr. 36.
89	1317. 09. 22.	LSC J XXII. (France) I. nr. 393.	–
90	1317. 10. 17.	LC J XXII. II. nr. 5759.	–
91	1317. 12. 15.	ANF X/1a/3 fol. 159r.	F–2; F–4.17
92	1317. 12. 20.	ANF X/1a/3 fol. 159v.	F–2; F–4.18
93	1318. 01. 18.	LSC J XXII. (France) I. nr. 476.	–
94	1318. 01. 18.	LSC J XXII. (France) I. nr. 477.	–
95	1318. 01. 31.	ANF X/1a/3 fol. 165r.	F–2; F–4.19
96	1317. 07. 13. – 1318. 04. 30.	LSC J XXII. (France) I. nr. 574.	–
97	1318. 06. 10.	ANF X/1a/4, fol. 366v–367r.	F–2; F–4.20
98	1318. 06. 15.	ANF X/1a/8844 fol. 20v.	F–2; F–4.21
99	1318. 07. 14.	LC J XXII. II. nr. 7758.	F–12, nr. 37.
100	1318. 07. 14.	LC J XXII. II. nr. 7769.	F–12, nr. 38.
101	1318. 07. 18.	LC J XXII. II. nr. 7829.	–
102	1318. 07. 20.	LC J XXII. II. nr. 7845.	–
103	1318. 08. 00	ANF JJ 54B fol. 8r, nr. 15.	F–2; F–4.22
104	1318. 08. 13.	LC J XXII. II. nr. 8036.	F–12, nr. 39.

105	1318. 09. 00	ANF JJ 56. fol. 183r–183v, nr. 423.	F–2; F–4.23
106	[1317. 10. 03. – 1318. 10. 03.]	LSC J XXII. (France) I. nr. 730.	–
107	1318. 12. 20.	LSC J XXII. (France) I. nr. 779.	–
108	1318. 12. 00	ANF JJ 56 fol. 142v, nr. 311.	F–2; F–4.24
109	1319. 04. 11.	LC J XXII. II. nr. 9237.	F–12, nr. 40.
110	1319. 07. 03.	LC J XXII. II. nr. 9662.	–
111	1319. 07. 03.	LC J XXII. II. nr. 9664.	F–12, nr. 41.
112	1319. 07. 03.	LC J XXII. II. nr. 9665.	F–12, nr. 42.
113	1319. 09. 26.	LC J XXII. III. nr. 10385.	F–12, nr. 43.
114	1319. 09. 26.	LC J XXII. III. nr. 10390.	F–12, nr. 44.
115	1319. 09. 26.	LC J XXII. III. nr. 10391.	F–12, nr. 45.
116	[1316.] 10. 16. – 1319. 10. 06.]	LSC J XXII. (France) I. nr. 951.	–
117	1319. 11. 14.	LC J XXII. III. nr. 10673.	–
118	[1317. 11. 15. – 1319. 11. 15.]	LSC J XXII. (France) I. nr. 964.	–
119	1319. 12. 21.	LC J XXII. III. nr. 10752.	F–12, nr. 46.
120	[1318. 12. 13. – 1319]	LSC J XXII. (France) I. nr. 974.	–
121	[1318. 12. 13. – 1319]	LSC J XXII. (France) I. nr. 975.	–
122	1320. 03. 13.	LC J XXII. III. nr. 11137.	F–12, nr. 47.
123	[1316. 09. 05. – 1320. 09. 04.]	LSC J XXII. (FRANCE) I. nr. 1153.	F–12, nr. 48.
124	1320. 06. 21.	ANF X/1a/5 fol. 37r.	–
125	1320. 06. 28.	ANF X/1a/5 fol. 39r.	F–2; F–4.25
126	[1317.] 08. 04. – [1320]. 08. 04.	LSC J XXII. (France) I. nr. 1017.	–
127	[1316. 11. 28. – 1320. 09. 04.]	LSC J XXII. (France) I. nr. 1172.	–
128	[1316. 11. 28. – 1320. 09. 04.]	LSC J XXII. (France) I. nr. 1174.	–
129	[1318. 12. 25. – 1320. 09. 04.]	LSC J XXII. (France) I. nr. 1201.	–
130	[1318. 12. 25. – 1320. 09. 04.]	LSC J XXII. (France) I. nr. 1202.	–
131	[1318. 12. 25. – 1320. 09. 04.]	LSC J XXII. (France) I. nr. 1202.	–
132	[1319. 03. 20. – 1320. 09. 04.]	LSC J XXII. (France) I. nr. 1211.	–
133	[1319. 03. 20. – 1320. 09. 04.]	LSC J XXII. (France) I. nr. 1213.	–
134	1320. 09. 20.	LC J XXII. III. nr. 12408.	F–12, nr. 49.
135	1320. 11. 20.	LC J XXII. III. nr. 12643.	–
136	1320. 12. 21.	LC J XXII. III. nr. 12782.	F–12, nr. 50.
137	1321. 02. 24.	ADBR, dépôt annexe d'Aix, Fonds Muraire, 308 E 4 fol. 53v.	–
138	1321. 06. 05.	LC J XXII. III. nr. 13580.	–
139	1321. 06. 05.	LC J XXII. III. nr. 13587.	–
140	1321. 06. 05.	LC J XXII. III. nr. 13588.	–
141	1321. 08. 04.	ANF X/1a/5 fol. 123r	F–2; F–4.26
142	1322. 01. 27.	BOUTARIC 1867. nr. 7046.	F–2; F–4.27
143	1322. 02. 00	ANF JJ 61. nr. 263. fol. 120v.	F–2; F–4.28
144	1322. 02. 00	ANF JJ 61, nr. 327, fol. 142r–143r.	F–2; F–4.29
145	1322. 04. 28.	LC J XXII. IV. nr. 15342.	F–12, nr. 51.
146	1322. 04. 28.	LC J XXII. IV. nr. 15343.	F–12, nr. 52.
147	1322. 04. 28.	LC J XXII. IV. nr. 15344.	F–12, nr. 53.
148	1322. 04. 28.	LC J XXII. IV. nr. 15345.	F–12, nr. 54.
149	1322. 04. 28.	LC J XXII. IV. nr. 15346.	F–12, nr. 55.
150	1322. 04. 28.	LC J XXII. IV. nr. 15347.	F–12, nr. 56.
151	1322. 04. 28.	LC J XXII. IV. nr. 15348.	F–12, nr. 57.
152	1322. 04. 28.	LC J XXII. IV. nr. 15349.	F–12, nr. 58.

153	1322. 04. 28.	LC J XXII. IV. nr. 15357.	F–12, nr. 59.
154	1322. 07. 18.	LC J XXII. IV. nr. 15820.	F–12, nr. 60.
155	1323. 01. 04.	ANF X/1a/8844 fol. 156r.	F–2; F–4.30
156	1323. 01. 11.	LC J XXII. IV. nr. 16816.	F–12, nr. 61.
157	1323. 01. 15.	ANF X/1a/5 fol. 267v-268r.	F–2; F–4.31
158	1323. 01. 17.	BOUTARIC 1867. nr. 7035.	F–2; F–4.32
159	1323. 01. 21.	ANF X/1a/8844 fol. 159v.	F–2; F–4.33
160	1323. 01. 23.	LC J XXII. IV. nr. 16872.	F–12, nr. 62.
161	1323. 07. 30.	LSC J XXII (France) II. nr. 1763.	–
162	1323. 08. 27.	LSC J XXII (France) II. nr. 1777.	–
163	1323. 10. 08.	LC J XXII. V. nr. 18359.	–
164	1323. 10. 29.	LC J XXII. V. nr. 18418.	F–12, nr. 63.
165	1323. 11. 02.	LC J XXII. V. nr. 18430.	F–12, nr. 64.
166	1323. 12. 19.	LC J XXII. V. nr. 18658.	–
167	1324. 01. 09.	ANF X/1a/8844 fol. 203v.	F–2; F–4.34
168	1324. 04. 10.	ANF X/1a/5 fol. 396r	F–2; F–4.35
169	1324. 06. 21.	LC J XXII. V. nr. 19801.	F–12, nr. 65.
170	1325. 06. 27.	LC J XXII. V. nr. 22679.	F–12, nr. 66.
171	1325. 11. 02.	LC J XXII. VI. nr. 23709.	F–12, nr. 67.
172	1326. 02. 17.	LC J XXII. VI. nr. 24418.	F–12, nr. 68.
173	1326. 02. 19.	LC J XXII. VI. nr. 24437.	F–12, nr. 69.
174	1326. 02. 22.	LC J XXII. VI. nr. 24472.	F–12, nr. 70.
175	1326. 02. 24.	LC J XXII. VI. nr. 24497.	F–12, nr. 71.
176	1326. 02. 27.	LSC J XXII (France) vol. III. nr. 2725.	–
177	1326. 03. 12.	LC J XXII. VI. nr. 24654.	F–12, nr. 72.
178	1326. 05. 06.	ANF JJ 81 fol. 501. nr. 958; JJ 81 fol. 351. nr. 678.	F–2; F–4.36
179	1326. 05. 18.	ANF L 611, nr. 8, 13, 23.	–
180	1326. 09. 21.	LC J XXII. VI. nr. 26562.	F–12, nr. 73.
181	1326. 10. 07.	LC J XXII. VI. nr. 26704.	F–12, nr. 74.
182	1325. 05. 25. – 1327. 07. 01.	ANF LL 1241. fol. 59r, 67r.	–
183	1327. 03. 23.	LC J XXII. VI. nr. 28283.	F–12, nr. 75.
184	1327. 04. 23.	ANF X/1a/5 fol. 506r.	F–2; F–4.37
185	1327. 06. 22.	LSC J XXII (France) vol. III. nr. 3287.	F–9
186	1327. 07. 01 – 1328. 07. 01.	ANF LL 1241. fol. 77r.	–
187	1327. 06. 09. / 08. 09.	BERNOIS 1979. 477, nr. XIII; 477–478, nr. XIV; ADL H 30, Cartulaire de Fleury, fol. 283r, 284r (elpusztult)	F–2; F–3a.2; F–4.38, 4.39
188	1327. 11. 06.	LC J XXII. VII. nr. 30282.	F–12, nr. 76.
189	1327. 11. 24.	LC J XXII. VII. nr. 30504.	F–12, nr. 77.
190	1327. 11. 24.	LC J XXII. VII. nr. 30505.	F–12, nr. 78.
191	1327. 11. 24.	LC J XXII. VII. nr. 30511.	F–12, nr. 79.
192	1327. 11. 27.	LSC J XXII (France) vol. IV. nr. 3420, 3421.	–
193	1327. 12. 29	LC J XXII. VII. nr. 30872.	F–12, nr. 80.
194	1328. 01. 10.	LC J XXII. VII. nr. 30997.	F–12, nr. 81.
195	1328. 01. 19.	LC J XXII. VII. nr. 40108.	F–12, nr. 82.
196	1328. 01. 24.	LC J XXII. VII. nr. 40191.	F–12, nr. 83.
197	1328. 01. 24.	LC J XXII. VII. nr. 40192.	F–12, nr. 84.
198	1328. 01. 25.	LSC J XXII (France) IV. nr. 3459.	–

199	1328. 03. 10. / 28.	ANF JJ 66 fol. 98r, nr. 262; K 186 L 1, nr. 55.	F–2; F–3a.3; F–4.40
200	1328. 04. 22.	LC J XXII. VII. nr. 40971.	F–12, nr. 85.
201	06 1328	ANF JJ 65A fol. 85v. nr. 119.	F–2; F–4.41
202	1328. 07. 19.	LC J XXII. VII. nr. 41956.	F–12, nr. 86.
203	1328. 07. 26.	ANF JJ 69 fol. 38r-v. nr. 91.	F–2; F–3a.4; F–4.42
204	1328. 08. 01.	LC J XXII. VII. nr. 42054.	F–12, nr. 87.
205	1328. 10. 05.	BNF NAF 9636. fol. 9r–11r.	F–5
206	1328. 10. 07.	LC J XXII. VIII. nr. 43019.	F–12, nr. 88.
207	1328. 10. 09.	LC J XXII. VIII. nr. 43023.	F–12, nr. 89.
208	1328. 10. 09.	LC J XXII. VIII. nr. 43024.	F–12, nr. 90.
209	1328. 11. 30.	LC J XXII. VIII. nr. 43400.	–
210	1328. 10. 13. – 12. 07.	BNF Département des Manuscrits, Clairambault vol. 471, fol. 1r–95r.	F–6; F–4.43
211	1330. 03. 15	ANF K 42, nr. 8b.	F–7.1
212	1330. 03. [15. u.]	ANF K 42, nr. 8d.	F–7.2
213	1330. 05. 08.	ANF K 42, nr. 8a.	F–7.3
214	1330. 12. 00.	ANF JJ 66 fol. 164v, nr. 411.	F–7.4
215	1331. 01. 25.	LC J XXII. vol. X, nr. 52488.	–
216	1331. 03. 25.	ANF K 42, nr. 9.	F–7.5
217	1332	ANF P 26/1. nr. I–XLVII.	F–2; F–4.44
218	1332. 04. 05.	LC J XXII. vol. XI, nr. 56825.	–
219	1332. 12. 24. / 1333. 01. 17.	ADL Collection Joursanvault, 6 J 12, pièce 84.	F–2; F–4.45
220	1333. 02. 19.	ANF X/1a/6 fol. 365v.	F–2; F–4.46
221	1333. 05. 15.	ANF X/1a/6 fol. 320v.	F–4.47
222	1333. 09. 04.	LC J XXII. vol. XII, nr. 61179.	–
223	1333. 09. 18.	LC J XXII. vol. XIII, nr. 61437.	–
224	1334. 10. 04.	LC J XXII. vol. XIII, nr. 64100.	–
225	1335. 07. 17.	ANF J 626 nr. 149.	F–7.6
226	1355. 05. 22.	ADI B 3254; DIDIER-ROCHE 2015. 130–131.	–

F–2: Klemencia özvegyi járandósága – áttekintő táblázat

Az itt táblázatos formában közölt források tartalma az F–3a (Klemencia oklevelei *in extenso*), F–4 (Klemencia járandóságával kapcsolatos oklevelek, tartalmi kivonatokban), F–6 (Klemencia ingóságainak hagyatéki leltára) és F–7 (királyi és végrehajtói oklevelek) függelékekben olvasható.

Gyakori rövidítések:

L = livre (Párizs)

Lt = livre (Tours)

s = sou

d = dénár

dp = dénár (Párizs)

dobp = dénárobulus (Párizs)

* = olyan intézkedések, javak, jövedelmek, igazságszolgáltatás, amely kikerült Klemencia özvegyi járandóságából

Forrás	Dátum	Jelzet	Függelék	Hely		Jövedelem forrás / jog	Összeg		
							bruttó	terhek	nettó
X. Lajos kijelöli Klemencia járandóságát	1315. 11. 00, la Vaumain	ANF J 423 nr. 34. (Má. ANF JJ 53, fol. 114r-v, nr. 270; JJ 54B fol. 4v-5v. nr. 10.)	F–4.1	Normandia	Maineville	járadék (ház, udvarház)	–	–	–
					Hébécourt		–	–	–
					Saint-Denis-le-Ferment		–	–	–
					Wardes		–	–	–
					Marigny		–	–	–
					Dampierre-en-Bray		–	–	–
					Essoyes (Écouis)		–	–	–
					Warlives (Mesnil-Veclives)		–	–	–
					Plessis		–	–	–
					Lyons-en-Forêt	erdő/liget	–	–	–
					Bray (Forêt-en-Bray)	erdő/liget	–	–	–
X. Lajos adomány-levele	1315. 12. 00, Bois de Vincennes	(ANF JJ 54B fol. 4v-5v. nr. 10.)	F–4.2	Plessis		ház	–	–	–

X. Lajos végrendelete	[1316. 06. 05. e.]	ANF J 404. nr. 22, 22bis / CCGN I. 422–423.	F–4.3, 4.4	Gâtinais [Lorris, Beaugency, Montargis, Fontainebleau]		járadék	–	–	**25000 Lt**
V. Fülöp megerősítő oklevele	1316. 08. 00.	ANF JJ 54B fol. 4v-5v. nr. 10.	F–4.5	Normandia	Maineville	járadék (ház, udvarház)	–	–	–
					Hébécourt		–	–	–
					Saint-Denis-le-Ferment		–	–	–
					Wardes		–	–	–
					Marigny		–	–	–
					Dampierre-en-Bray		–	–	–
					Essoyes (Écouis)		–	–	–
					Warlives (Mesnil-Veclives)		–	–	–
					Plessis		–	–	–
					Lyons-en-Forêt	erdő/liget	–	–	–
					Bray (Forête-en-Bray)	erdő/liget	–	–	–
V. Fülöp megerősítő oklevele	1316. 12. 00.	ANF JJ 54B fol. 30v-31r, nr. 42.	F–4.6	Plessis*		ház	–	–	–
A párizsi Parlament határozata	1316. 12. 07.	X/1a/4 fol. 308v	F–4.7	Longchamps/Gisors		földbirtok	–	–	–
A párizsi Parlament határozata	1317. 02. 08.	OLIM II. 658–659, nr. X.	F–4.8	Pernes perjelség*		oltalom (jog)	–	–	–
A párizsi Parlament határozata	1317. 02. 08.	OLIM II. 658–659, nr. XI.	F–4.9	Canes perjelség*		oltalom (jog)	–	–	–
V. Fülöp megerősítő oklevele	1317. 02. 18.	ANF JJ 54A fol. 7r. nr. 99.	F–4.10	Montargis*		járadék (châtelet)	–	–	–
				Lorris*		járadék (prévôté)	–	–	–
				Châteauneuf-sur-Loire*		járadék (prévôté)	–	–	–
				Bourges*		járadék (prévôté)	–	–	–
V. Fülöp megerősítő oklevele	1317. 02. 26.	ANF JJ 54A fol. 8v. nr. 119.	F–4.11	Château-Landon*		prévôté	–	–	–

V. Fülöp megerősítő oklevele	1317. 03. 14. (?)	ANF K 40 nr. 6.	F–4.12	Saint-Denis-le-Ferment*	apátság	–	–	–
V. Fülöp megerősítő oklevele	1317. 03. 24.	ANF JJ 54A fol. 23r. nr. 358.	F–4.13	Château-Landon*	prévôté	–	–	–
V. Fülöp megerősítő oklevele	1317. 04. 05.	ANF JJ 54A fol. 20r. nr. 297.	F–4.14	Château-Landon*	prévôté	–	–	–
A párizsi Parlament határozata	1317. 07. 04.	ANF X/1a/3 fol. 156v	F–4.15	Saint-Benoît-sur-Loire (Fleury)*	oltalom (jog)	–	–	–
A párizsi Parlament határozata	1317. 07. 04.	ANF X/1a/3 fol. 157r	F–4.16	Moulinet (vár)*	birtok	–	–	–
V. Fülöp és Klemencia csere egyezsége	1317. 08. 15.	ANF J 1036 nr. 7; J 1044 nr. 22.	F–3a.1	Vincennes és a Temple rezidenciák (és utóbbi tartozékai) cseréje, Mez-le-Maréchal, Gres /Grez/, Samois, Lorrez-en-Bocage, Flagy, Bois-le-Roi, Neuville-en-Loge, Depoy (?), Perche (?), Rouen, Caen, Corbeil	rezidencia, járadék	–	–	–
A párizsi Parlament határozata	1317. 12. 15.	ANF X/1a/3 fol. 159r	F–4.17	Plessis	birtok	–	–	–
A párizsi Parlament határozata	1317. 12. 20.	ANF X/1a/3 fol. 159v	F–4.18	Bruyères*	birtok	–	–	–
A párizsi Parlament határozata	1318. 01. 31.	ANF X/1a/3 fol. 165r	F–4.19	Bruyères*	birtok	–	–	–
A párizsi Parlament határozata	1318. 06. 10.	ANF X/1a/4, fol. 366v–367r	F–4.20	Corbeil	járadék	–	–	–
A párizsi Parlament határozata	1318. 06. 15.	ANF X/1a/8844 fol. 20v	F–4.21	Evry-sur-Seine*	igazságszolgáltatás	–	–	–

V. Fülöp adomány-levele	1318. 08. 00.	ANF JJ 54B fol. 8r, nr. 15.	F–4.22	Plessis*		ház és tartozékai	–	–	–
V. Fülöp kiegészítő rendelkezé-se az özvegyi járandóság átadásához	1318. 09. 00.	ANF JJ 56. fol. 183r-183v, nr. 423	F–4.23	Gâtinais	Corbeil	járadék	–	–	–
					Fontainebleau		–	–	–
					Samois		–	–	–
					Moret		–	–	–
					Grez-sur-Loing		–	–	–
					Flagy		–	–	–
					Lorrez-le-Bocage		–	–	–
					Nemours		–	–	–
					Château-Landon		–	–	–
					Montargis		–	–	–
					Lorris-en-Gâtinais		–	–	–
					Vitry-en-Loge		–	–	–
					Boiscommun		–	–	–
					Châteauneuf-sur-Loire		–	–	–
					Yèvre-le-Châtel		–	–	–
					Neuville-en-Loge		–	–	–
					Beaugency		–	–	–
				Összeg			8022 L 32 s 4 dobp	210 L 15 s	***7812 L 17 s 4 dobp***
				Gâtinais	Bières	erdő	–	–	–
					Paucourt		–	–	–
					Chaumontois		–	–	–
					Vitry (Vitry-en-Loge)		–	–	–
					Milieu		–	–	–
					Courcy		–	–	–
					Neuville		–	–	–
					Goumats		–	–	–
				Összeg			–	–	***8922 L 10 s 6 dobp***
V. Fülöp adomány-levele	1318. 12. 00.	ANF JJ 56 fol. 142v. Nr. 311.	F–4.24	Ouzouer-sur-Loire		szőlők (?)	–	–	–
A párizsi Parlament határozata	1320. 06. 28.	ANF X/1a/5 fol. 39r	F–4.25	Corbeil		igazságszolgáltatás	–	–	–

A párizsi Parlament határozata	1321. 08. 04.	X/1a/5 fol. 123r	F–4.26	Villemer		bírság	–	–	–
A párizsi Parlament határozata	1322. 01. 27.	BOUTARIC 1867. nr. 7046.	F–4.27	Aumont* (?)		igazságszolgáltatás	–	–	–
IV. Károly kiegészítő rendelkezése az özvegyi járandóság átadásához	1322. 02 00.	ANF JJ 61. nr. 263. fol. 120v	F–4.28	Normandia: Caen baillage	Caen	járadék	–	–	–
					Falaise		–	–	–
					Vire		–	–	–
					Bayeux		–	–	–
					Összeg		–	–	**546 Lt 10 s 8 dob**
IV. Károly kiegészítő rendelkezése az özvegyi járandóság átadásához	1322. 02. 00.	ANF JJ 61, nr. 327, fol. 142r–143r	F–4.29	Normandia: Rouen baillage	Rouen vicomté	járadék	Maître Richat de Torni földje (két alkalommal): 16 Lt; Rouen baillage (két alkalommal): 71 Lt 1 s; cenzus, Rouen: 86 Lt 18 s 8 d /44 Lt 5 s 6 d Húsvétkor és 42 Lt 13 s 2 d Szent Mihály ünnepén; piac (?): 25 Lt (két alkalommal); Loude erdő bérlete: 27 s 6 d = 200 Lt 5 s 2 d.		
					Pont-de-L'Arche vicomté		Cureville baillage (?): 48 s; Cadoch, ház: 5 s; Bruyère / Becquit (?) (két alkalommal): 24 s; 3 egyéb földek (két alkalommal): 12 s; Guillaume le Tonnel: 2 s; 4 egyéb földek Geoffroy le Gruyen bruyère-i birtokán (két alkalommal): 12 s; Jean l'Archevêque háza melletti telek: 5 s; híd melletti kis torony (két alkalommal): 12 s; 1 vár előtti üres telek (két alkalommal): 3 s = 6 Lt 3 s.		
					Pont-Audemer vicomté		baillage járadék 30 s; Robert Ratin 1 ház, 1 kert (két alkalommal): 20 s; f Quesue major (két alkalommal): 40 s 9 d; Bague Fleuri birtok 1 telek, 8 berekenyefa: 4 s 6 d = 4 Lt 15 s 3 d.		
					Auge vicomté		Bichart de Glanville földje, Guillaume du Creue kezében, 2 egység: 25 Lt; Szent Giront-malom az apát kezében (két alkalommal): 6 Lt; Guillaume Bardoul földje Guillaume de Creuville kezében: 16 Lt; Agace Trosselot földje Jean Gromet emberei kezében, 2 egység: 9 Lt, 10 s 11 d; Auestal úrhölgy földje Drubetben és Criqueville-ben Guillaume de Clerbet kezében, 2 egység: 75 Lt 9 s; Bonne Ville cenzusa: 340 Lt (Szent Mihály) és 37 Lt (Húsvét); 490 Lt; Jean Bruencourt Gibellent nevű birtoka (két alkalommal): 42 Lt; Pont-l'Évêque malomm Guillaume de Receville kezében (két alkalommal): 33 Lt; Reissart malom Guillaume Marmion kezében: (két alkalommal): 12 Lt; Bonne Ville erdeje melletti lápok:116 Lt 6 s 4 dob; uo (két alkalommal): 46 Lt 3 s 5 d; La Haye Betray lápja: 13 Lt 11 s 9 d; 2 tömjén gerenda Bruyère, 1 livre a közösségtől:		

							2 s; Criqueville major egyik mezője Simon Berengier kezében: 28 s; Nicholas Males földje régi burgusnál Alexandre Yneliu kezében 16 Lt 10 s; Nicholas földje Cresseville-ben 10 Lt; 1 véka búza: 18 d; Horlant malom 2 része (maître Michel birtoka) Wallez (két alkalommal): 12 Lt; Fouleur és Dangville malmok (Guillaume le Palet birtoka, két alkalommal): 18 Lt; Tort Quesne majorság: 5 s; Houffart malom (Philippe de Montfort birtoka): (két alkalommal): 6 Lt; Bonne Ville, nyúlkert és majorság (két alkalommal): 6 Lt; Camdenche malma, Robert Romny kezén (két alkalommal): 20 Lt; Jean Aneriel földje (?) (két alkalommal): 18 s = 976 Lt 6 s 11 dob.
				Összeg (Rouen baillage)			*1187 Lt 10 s 5 d*
				Normandia: Caen baillage	Caen vicomté	járadék	Henri Sesue földje (két alkalommal): 10 s; Jean Abados földje (két alkalommal): 60 s; Realpré perjel földje (két alkalommal): 10 s; Robert Malyny földje (két alkalommal): 22 s; Jean de Villers földje (két alkalommal): 6 Lt; Thomas háza után (két alkalommal): 4 Lt; Tomas Chambrin földje (két alkalommal) s; Raoul Pencant földje (két alkalommal): 100 s = 27 Lt 17 s.
					Falaise vicomté		cenzus: 37 s 9 d; Trun majorság kezessége: 100 s; Clarambault de Merlay, kezesség: 20 s; 1 allodium (Exmes vicomtéval együtt): 9 s; 1 telek Trunben (két alkalommal): 5 s; 1 mező Vicques-ben: 12 s; Tainte Escolate földbirtok (két alkalommal): 66 Lt 6 s 8 d; egyéb földek ugyanott (két alkalommal): 102 s; 1 Tratemesnil földbirtok: 4 s, 6 d; 1 ház Turyban 3 s; Guillaume Tullam földje: 12 s 6 d; malom melletti erődített állások: 22 s 8 d; 2 átalány bér: 27 s; Gracemesnil: 28 s; 2 telek Falaise-ben: 7 s; 1 földbirtok Romires-ben: 6 s; Tronnee föld Coqueville-ben:14 s; Ricart Camin átalány béra: 18 s; Tiny cenzus: 3 s 6 d; Guillaume Langlois földje: 10 s; 1 telek Falaise-ben: 4 s; 2 malom Jort-nál (két alkalommal): 80 Lt; malom és kemence Sainte Scolace-ban (két alkalommal): 50 Lt; Raoul járadéka: 2 s; 1 földbirtok Le Repast-ban: 8 s; Simon Per földje (két alkalommal): 8 s; Geoffroi Henri földje (két alkalommal): 12 s; Amaury Basset földje (két alkalommal): 4 s; Jacques de Castellion földje (két alkalommal): 18 s 9 d; Raoul Pele Ville földje: 30 s 4 d; Thomas Mont Pellier földje: 12 s 2 d; Guillaume Lonnel földje: 5 s; Robert Lonnel földje: 5 s; Robin Ende földje: 4 s 6 d; Geoffroy Acliz földje: 12 s 6 d; Guillaume kötélverő földje (két alkalommal): 12 s 5 d; uő másik földja (két alkalommal): 10 s; Colin Domville földje: 35 s; Guillaume Tini földje (két alkalommal): 21 Lt 6 s; Jean Peidcoq, Mahaut (?) Bagore, Guillaume Rossel és Jean de Croix földje (két alkalommal): 15 Lt 19 s; Colin Domville földje (két alkalommal): 20 s; Guillaume le Cauchors földje (két alkalommal): 69 s 2 d; Guillaume le

							coustier földje (két alkalommal): 56 s; Thomas és Robin Soubrit földje (két alkalommal): 25 s; Étienne Loubloier földje (két alkalommal): 4 s; Colin Bouteville földje (két alkalommal): 6 Lt; Colin Bouteville földje Heriche-ben (két alkalommal): 6 Lt; uő egy másik földje (két alkalommal): 7 Lt 5 s; Jean Bouteville földje (két alkalommal): 6 Lt (neki marad 9 Lt 16 s); Dionis Bouteville földje (két alkalommal): 7 Lt 5 s; Guillaume Bouteville földje (két alkalommal): 6 Lt + 7 Lt 6 s; Lorens d'Albeville földje (két alkalommal): 7 Lt, 5 s; Thomas Chevalier földje (két alkalommal): 6 Lt + 7 Lt; 1 mező la Saumiegie-ben: 3 s; Thomas Caprel általány bér: 4 s, 6 d; Mesnil: 4 s; 1 mező Argench-ben: 12 d; járadék Argench-ben: 3 s; Colin Aubert átalány bér: 7 s; Novant föld 2 része: 30 Lt; Neaphe (két alkalommal): 5 Lt 12 s; Argentelé mező (két alkalommal): 60 s; Ferrières föld, kovácsműhellyel: 6 Lt 2 s 9 d; Pierre le rapitier járadék (átadva a királynak): 10 Lt 5 s 7 d (Szt, Mihály ünnepén): 9 Lt 18 s 2 d és Húsvétkor: 7 s 5 d); Boutin átalány bér: 4 s; Queminet halastó (két alkalommal): 11 Lt; járadék Argentelében le Burrier háza után: 9 s; Jean de Val Grimost (?) földje (két alkalommal): 10 s = 477 Lt 4 s 3 d.
					Vire vicomté		Caleigny sergent földbirtoka (két alkalommal): 30 2 s 8 d; Laoy föld, Richard Grilon birtoka (két alkalommal): 35 Lt 4 s 4 d; Jean földje (két alkalommal): 60 s; a helyi sergent földje (két alkalommal): 13 Lt 18 s; Jean Burnel földje Freisne-ben (két alkalommal): 34 Lt; Nicole Legrand háza (két alkalommal): 4 s; uő egy másik háza (két alkalommal): 6 s; Jean Geolon 1 telke: 60 s; rennes-i toronyhoz tartozó föld: 5 s; Saligot ház 10 s; uő földje: 4 s; Monsieur Inel földesurasága: 8 Lt; Robin de Pierres halastava (két alkalommal): 9 s; Cherchie szigetei, Thomas Romant kezében (két alkalommal): 34 Lt; Burserre (?) föld: 71 s; Marcilly malom Régier le païen és Bicher le Rat kezében (két alkalommal): 52 Lt; 1 telek az öreg hídnál: 18 d; járadék és beszedett összegek: 24 Lt; Guillaume de Buissy kezesség: 40 s; Madame d'Aruestal földje Maux Chapelles-ben Geoffroi de Mesnil kezében (két alkalommal): 34 Lt 16 s 2 d; Vascy-beli sergent földje a len-i sergent kezében (két alkalommal): 50 Lt; Dame de Colonces földje (két alkalommal): 40 Lt; Vire malma (két alkalommal): 28 Lt; Roloz majorság Guillaume de Roloz kerében (két alkalommal): 14 Lt; Corochon malma Guillaume de Corochon kezében: 20 Lt; Loraille járadéka Guillaume Cape de Fame kezében (két alkalommal): 6 Lt; Crabalet malomhely Martin Filibert kezében (két alkalommal): 6 Lt; Gratemesnil földje Mont Cannet-nél (két alkalommal): 69 s 3 d; vutri (?) sergent-ja álatl beszedett összegek: 100 s; malom a régi châtelet-nál Robert Cornay kezében (két alkalommal): 33 Lt;

							vásárolt földek és járadékok: 79 s 8 d; Robert Longwy földje (Szent Mihály ünnepén): 10 Lt; uő egy másik földje (Húsvétkor): 61 s; Buissy cenzusa: 12 s 6 d; hordók és tyúkok Mont Chapelle-ben Michel le Forestier kezén: 5 s 10 s; Saint-Germain de Triel, magtár: 20 s = 636 Lt 9 s 11 d.
					Bayeux vicomté		Bur földje (két alkalommal): 20 Lt 10 s; Bur cenzusa: 6 Lt 16 s 8 d; Videlz: (Szent Mihály ünnepén) 4 Lt 6 s 3 d, (Húsvétkor) 50 s 5 d; Tronquay környéki és a nagy erdőben levő földbirtokok (két alkalommal): 32 Lt 5 s 8 d; Maison majorság (két alkalommal): 142 Lt 3 s 8 d; cenzusok és segélyek: 209 Lt 9 s 2 d; Videlz (Szent Mihály ünnepén): 124 Lt 7 s 3 d, (Húsvétkor): 80 Lt 101 s 11 d; fieffes prises: 90 Lt 3 s 6 d; Videlz (Szent Mihály ünnepén): 45 Lt 8 s 9 d , (Húsvétkor): 44 Lt 14 s 9 d; Gueron malom (két alkalommal): 40 s; Gueron malom kezessége: 5 s; Thomas Quentin kezessége (két alkalommal): 40 s; Beront majorság (két alkalommal): 57 Lt 17 s; bayeux-i földbirtokok: 23 Lt 2 s 9 d; Videlz (Szent Mihály ünnepén): 11 Lt 13 s 8 d, (Húsvétkor): 11 Lt 9 s 1 d; vár előtti telek (két alkalommal): 73 s; a királyné kertje: 40 s; egy soliers zsoldos földje: 6 Lt s d; Brandel ház (két alkalommal): 5 s; Tronquay körüli földbirtok: 35 Lt 4 s 2 d; bayeux-i magtár: 47 Lt 8 s 9 d; Bayeux piaca után fizetendő vásárolt járadékok (két alkalommal): 16 s; Thomas Bequet kertje (két alkalommal): 100 s; Argnenchy malma utáni járadék (két alkalommal): 4 Lt; 1 telek la Haye Aguillon birtokon (két alkalommal): 40 s; föld Landon városában: 2 s; Robin Flambart földje (két alkalommal): 100 s; Guillaume Marie földje (két alkalommal): 25 Lt; Thomas Freart földje (két alkalommal): 100 s; Juif házrész (két alkalommal): 39 s 6 d; vans-i mező (két alkalommal): 16 Lt; Equetor malom (két alkalommal): 12 Lt; 3 De la Cambe része (két alkalommal): 14 Lt; Ommanville malom (két alkalommal): 17 Lt; Argnenchi malom (két alkalommal): 34 Lt; Condé-sur-Vire, 2 malom (két alkalommal): 90 Lt; Caneber malom (két alkalommal): 27 Lt; Morin malom (két alkalommal): 20 Lt; Montreton (?) malom kezessége (két alkalommal): 54 s; Saint-Quentin malmainak kezessége (két alkalommal): 13 Lt; Brissessart malom (két alkalommal): 24 Lt; la Haye malom Torigny földön: 21 Lt 10 s; Belleane malom az említett földön: 18 Lt; Hedoy malom az említetett földön: 13 Lt; Jean Descaigeul kezessége: 50 s; Robin d'Aimex házhelye: 5 s (az utolsó 5 tétel két alkalommal); Semilly földbirtoka Bichart de Parsont (?) kezében (két alkalommal): 12 s; Jean le Chevalier földje (Robin Binel embere) a piacok beszedendő jövedelmei alapján (két alkalommal): 10 Lt; Lingmeure és Buissel malmainak

							kezessége (két alkalommal): 19 Lt; Saint-Quentin majorság 2 malommal (két alkalommal): 80 Lt = 1196 Lt 14 s 11 d		
				Összeg (Caen baillage			*2310 Lt 9 s 3 d*		
				Összeg (teljes)			***3497 Lt 19 s 6 d***		
IV. Károly kiegészítő rendelkezéseinek összege (1322 február)							**4043 Lt 30s 4d**		
A párizsi Parlament határozata	1323. 01. 04.	ANF X/1a/8844 fol. 156r	F–4.30	?		igazságszolgáltatás			
A párizsi Parlament határozata	1323. 01. 15.	ANF X/1a/5 fol. 267v-268r	F–4.31	Corbeil		igazságszolgáltatás	–	–	–
A párizsi Parlament határozata	1323. 01. 17.	BOUTARIC 1867. nr. 7035.	F–4.32	Essone*		igazságszolgáltatás	–	–	–
A párizsi Parlament határozata	1323. 02. 21.	ANF X/1a/8844 fol. 159v	F–4.33	Corbeil, Château-Landon, Lorris		birtok	–	–	–
A párizsi Parlament határozata	1324. 01. 09.	ANF X/1a/8844 fol. 203v	F–4.34	Aumont* (?)		igazságszolgáltatás	–	–	–
A párizsi Parlament határozata	1324. 04. 24.	ANF X/1a/5 fol. 396r	F–4.35	Essone perjelség*		igazságszolgáltatás	–	–	–
IV. Károly oklevele	1326. 05. 06.	ANF JJ 81 fol. 501. nr. 958; JJ 81 fol. 351. nr. 678	F–4.36	Ferrières apátság*		birtok	–	–	–
A párizsi Parlament határozata	1327. 04. 24.	ANF X/1a/5 fol. 506r	F–4.37	Ivry-sur-Seine, Lices és Ferroles falvak		oltalom (jog)	–	–	–
Klemencia oklevele	1327. 06. 09. / 08. 09.	BERNOIS 1979. 477, nr. XIII; 477–478, nr. XIV; ADL H 30,	F–3a.2; F–4.38, 4.39	Lorris		kemencék	–	–	–

		Cartulaire de Fleury, fol. 283r, 284r (elpusztult)						
Klemencia oklevele	1328. 03. 10. / 28.	ANF JJ 66 fol. 98r. nr. 262; K 186 L 1. nr. 55.	F–3a.3	Céré és Mazières	földbirtok / járadék	–	–	7 L/év
VI. Fülöp oklevele	1328. 06. 00.	ANF JJ 65A fol. 85v. nr. 119.	F–4.41	Soignolles	[földbirtok]	–	–	–
Klemencia oklevele	1328. 07. 26.	ANF JJ 69 fol. 38r-v. nr. 91.	F–3a.4	Lorris	igazságszolgáltatás	–	–	–
Klemencia hagyatéki leltára	[1328. 12. 07.–25.]	BNF Département des Manuscrits, Clairambault vol. 471, fol. 1r–95r	F–6	Temple	javak eladása	–	–	17000 L 16 s 7 dob
				Corbeil		–	–	156 L 13 s 8 d; 100 s
				Tigéry		–	–	31 L 9 s; 8 L
				Fontainebleau		–	–	83 L 18 s; 60 s
				Bruyère-sur-Oise		–	37 L, 37 L (?) zabban fizetendő 1329. 06. 01-ig	0
				Moret-sur-Loing		–	–	816 L
				Flagy		–	14 s par / sextier (búza); 8 s / sextier (zab); 8 s / sextier – eladatlan	0
				Lorris-en-Gâtinais		–	4 s, 6 d par / sextier (búza); 3s, 4 d par / sextier (zab); 4 s, 6 d par / sextier; 2 s, 4 d / köböl (búza; 20 s	18 L

				Agrez		–	21 L	0
				Nemours		–	–	53 L 10 s
				Mez-le-Maréchal		–	–	43 L 19 s 11 d; 29 L 5 s
				Châteauneuf-sur-Loire		–	–	1324 L 19 s 4 d
				Plessis		–	–	282 L 19 s
				Maineville		–	–	30 L
				Greigneur		–	–	60 s
				Violet, Quimper: Corbeil (châtellanie)		–	–	100 s
				Gâtinais		–	–	10 L
				Ferrières		–	–	17 L 10 s
				Samois-sur-Seine		–	–	12 L 6 d; 30 s
				Paucourt		–	–	38 s
				Château-Landon		–	–	9 L 5 s 7 d
				Caen baillage		–	–	1516 Lt 5 s 4 dob = 1213 L 3 dob
				Rouen baillage		–	–	645 Lt 5 s 11 d = 516 L 4 s 9 d
N. de Cailloue, P. de Villepereur, G. de Fourques végrehajtók oklevele	1330. 03. 15.	ANF K 42, nr. 8b, 8d	F–7.1, F–7.2	Wardes (Normandia)	járadék	–	–	30 L
Jean de Milon	1330. 05. 08.	ANF K 42, nr. 8a	F–7.3	Wardes (Normandia)	járadék	–	–	30 L

végrehajtó oklevele								
VI. Fülöp oklevele	1330. 12. 00.	ANF JJ 66 fol. 164v, nr. 411	F–7.4	Corbeil (Saint-Exupéry- és Notre-Dame-egyházak)	járadék	–	–	18 L (Saint-Exupéry), 12 L (ND)
N. de Cailloue, P. de Villepereur, G. de Fourques végrehajtók oklevele	1331. 03. 25.	ANF K 42, nr. 9	F–7.5	Wardes (Normandia)	járadék	–	–	30 L
Burgundiai Johanna járandó-ságának jegyzéke	1332	ANF P 26/1. nr. I–XLVII.	F–4.44	Corbeil	járadék (châtellenie)	1671 L 11 s 9 dp	1128 L 6 s	543 L 5s 9 dp
				Samois-sur-Seine	járadék (seigneurie)	269 L 14 s 5 dp	8 L (börtön)	261 L 14 s 5 dp
				Fontainebleau		142 L 8 s 6 dp	–	142 L 8 s 6 dp
				Moret-sur-Loing		1792 L 19 s 3 dp	210L 13 s	1582 L 6 s 3 dp
				Flagy		75 L 7 s 9 dobp	6 L 10 s (börtön, piac, kemence, malom)	68 L 17 s 9 dobp
				Lorrez-le-Bocage-Préaux		95 L 16 s 4 dobp	4 L (malmok, piacok, csűrök, kemence)	91 L 16 s 4 dobp
				Montargis		1043 L 9 s 10 dp	124 L 4 s	919 L 5 s 10 dp
				Lorris-en-Gâtinais		769 L 18 s 3 dobp	209 L 18 s 227 dobp	560 L 13 dobp
				Châteauneuf-sur-Loire		250 L 18 dp	27 L 30 dp	223 L 4 s
				Vitry-aux-Loges		134 L 3 s 3 dobp	27 L 5 s	107 L 8 s 3 dobp
				Boiscommun		200 L 21 s 6 dp	34 L 2 s	166 L 19 s 6 dp
				Neuville-aux-Loges		194 L 13 s	3 L	191 L 13 s
				Yèvre-le-Châtel		420 L 5 s 4 dp	58 L 8 s 1 dp	361 L 17 s 3 dp
				Összeg		7061 L 9 dp	1839 L 87 dp	5221 L 8 s
				Bières	járadék (erdő)	–	–	1327 L 10 s 8 dp
				Paucourt		–	–	933 L 9 s 2 dp

				Chaumontois		–	–	514 L 15 s 3 dobp
				Vitry-aux-Loges		–	–	1046 L 9 s 8 dp
				Milieu		–	–	599 L 20 dp
				Courcy-aux-Loges		–	–	1726 L 17 s 8 dp
				Neuville-aux-Bois		–	–	1070 L 17 s 6 dp
				Goumez		–	–	159 L 16 s 8 dp
				Összeg		–	–	*7378 L 18 s 3 dp*
				Teljes összeg		**15370 L 20 dp**	**2770 L 143 dp**	**12600 L 6 s 3 dp**
VI. Fülöp parancs-levele / Guillaume de Bellevois jelentése	1332. 12. 24 / 1333. 01. 14.	ADL Collection Joursanvault, 6 J 12, pièce 84.	F–4.45	Blois grófság	földbirtok és igazságszolgáltatás	–	–	–
A párizsi Parlament határozata	1333. 02. 19.	ANF X/1a/6 fol. 365v	F–4.46	Bellefontaine	igazságszolgáltatás	–	–	–

F–3a: Klemencia oklevelei

Az özvegy királyné saját, közreműködésével született, illetve királyi oklevélbe foglalt intézkedései

F–3a.1 Poissy, 1317. augusztus 15.

V. Fülöp és Klemencia egyezsége: az özvegy királyné lemond a vincennes-i kastélyról a Temple rezidencia és tartozékáiért cserébe, illetve további birtokokat (Mez-le-Maréchal, Gres, Samois, Lorrez-en-Bocage, Flagy, Bois-le-Roi, Neuvillen-en-Loge, Depoy (?), Perche, Rouen, Caen, Corbeil) kap ellátása biztosítására tartozékaikkal együtt. Amennyiben a Temple-t a király nem tudná a Temple-t Klemencia rendelkezésére bocsátani, akkor az özvegy királynét a párizsi Néelle rezidencia illeti meg.

Nous Philippes par la grace de dieu Roys de France et de Navarre et nous Clemence Roynne de France et de Navarre faisons savoir a touz presenz et avenir que comme contenz ou debaz feust ou peust estre entre nous Philippe dessus dit et nos genz dune part et nous Clemence dessus dite et nos genz dautre [part] sus les choses ci dessous escriptes et accordees et sus plusieurs autres apres plusieurs tractiez pour grant bien des parz et pour lamour laliance et laffinite qui est entre nous garder touz jours fermement et maintenir avons voulu et accorde voulons et accordons sus les dites choses en la maniere que sensuit. Premierement sus a que nous Philippes dessus diz disions que la meson du Bois de Vincennes estoit et est mout proussuable et mout necessaire pour nous et pour les besoingnes de nostre Roiaume. Et pour priessons nostre dite chiere dame et seur que ele la nous vousist delessier pour restor[ation] souffisant[e]. Nous en restor[ation] et en recompensation de la dite meson et des appartenances laquele ele nous a laissie de sa bonne volente. Li restorons et delivrons a tenir pour le cours de sa vie la grant meson qui fu dit Temple, a la grant cour seant a Paris vers Saint Martin des champs avec toutes ses appartenances estanz dedenz la clouture dicelle meson et einssinc [ainsi] comme eles se adioignent par dehors a la dite clouture laquele meson avecques les dites appartenances nous li promettons a garantir, et ou cas ou nous ne li pourrions garantir, nous li deliverons nostre meson appele Neele assise a Paris sus la riviere de Seine dautre part du Louvre o toutes ses appartenances. Item le Mes le Mareschal o toutes ses appartenances, et se einssinc [ainsi] estoit que le dit Mes le Mareschal avec toutes ses appartenances appartenis ou deust appartenir a nostre dite chiere dame et seur pour cause de don fait a li de nostre chier seigneur et fiere le Roy Loys cui diex pardoint. Et ele le pourst moustier souffisamment et nous li ferons tenuz de li fere restor[ation] souffisant[e] du dit Mes le Mareschal et ses appartenances. Item deus mile livres paresis a paier un foiz. Et est a savoir que nostre dite chiere dame et seur pourra par li ou par autre partie chascun an hors de la clouture du Bois de Vincennnes un millier de communis. Item seur ce que ele nous requeivit que nous li feissons par fere lassiette de son douaire selonc la teneur de ses lettres faites seur se. Et nous li eussions fait moustier que la dite assignation selonc la teneur des dites lettres nous pourront porter grant domage et a li petii proussit. Et seur se li eussions fait fait prier que ele vousist peine la dite assignation ailleurs en biens souffisans de se quil y failloit aparsene de lassiette dessus dite. Laquele chose ele nous accordee de sa bonne volente. Nous avons accorde que la ville de Gres en Gastinois, Samoys prieure le chastel, Lorriz ou Boscage, Flagi, Bois le Roy, Neuville ou Loge, et la ville de Depoy et leur appartenances avec les autres biens contenuz en ses lettres faites sus lotroi de son douayre li quel li sont ia este delivrez li feront bailliez par prisage souffisant pour parfere le remanant de lassiette de son douare dessus dit. Et est a entendre que nous li otroyons la dite ville Depoy au cas ou quel nous la li pourrons baillier sanz fere tort a autrui. Et le remamant de la dite assiete qui fera a parfere si fera assigne a peire avec le restoi que nous li devons fere de la

terre du Perche chascun an en deniers en bonne monnoie et fort tele comme il est acoustume a recevons et a paier des rentes qui sont deves et qui sont paiees ou acoustumees a paier a nostre escheqiner a Rouan seur touz les proussiz, les issues et revenues du baillage de Caen en la forme qui sensuit. Cest assavoir que li baillis de Caen qui ores est et cil qui pour le temps feront ou quiconques autres qui les dites issues proussiz et revenues recevoient feront tenuz de jurer et jureront a la requeste de nostre dite chiere dame et seur ou de ses genz que les deniers des proussiz et revenues dessus dites il bailleront et livreront a nostre chiere dame et seur ou a ses genz sans convertir en nul autre usage jusques a tant que plannie satisfaction li soit faite chascun an jusques a la somme de son dit restor. Et se il avenoit que le diz bailis ou li receveur ou cil qui feront establiz a lever et recevoir les diz fruiz revenues emolimienz estoient en defait de paier le dit resto entierement a nostre dite chiere dame et seur ou de ses genz en tout ou en partie nostre dite chiere dame et seur ou ses genz des lors porvoient lever les diz fruiz emolimienz et issues de auctorite jusques a la some que deve li feront. Et de la dite assiete seront faites lettres bonnes et souffisanz a nostre dite chiere dame et seur et autres lettres aus diz baillis receveurs et aus deputez a lever les diz fruiz revenues et emolimienz que il obeissent aus choses dessus dites. Et aus moistres de nos comptes de Paris et aus genz de nos comptes des eschequiers et a nos tresoriers de Paris que ce que le diz baillis receveurs ou deputez auront que pour la cause dessus dite a nostre dite chiere dame et seurou a ses genz jusques a la somme qui deve li feront et de la quele il leur appara que satisfaction li en fera faite; rabatent sanz delai et sanz nul autre commandement attendre de leur recepte et mettent en leurs comptes. Item nous avons accorde de grace a nostre dite chiere dame et seur que ele aure avec son dit douaire les patronages des eglises de Corbueil et touz autre benefices les quiex nous peuent appartenir li quel sont en son dit douaire. Et nous Clemence dessus dite avons accorde et accord[o]ns de nostre bonne volente a nostre chier seigneur et frere dessus dit toutes les choses dessus dites. Et avec ce li accordons que du chastel du Mes le Mareschal et de touz les autres chastiaus que nous tenons ou tendions ou temps avenir pour cause de nostre dit douare ou autrement il se puisse aider pour toutes ses necessiez de ses guerres toutes finz que mestier fera. Item nous avons accorde et accordions de nostre bonne volente a nostre dit chier seigneur et frere que notre tres chier sire li Roys Loys que diex absolle nous donna a heritage, nous li ferons hommage lige et non contrestant le dit hommage nous pourrons donner et aumosner franchement des dites choses a nostre volente selon la teneur de nos lettres faites seur ce. Et nous devant dite Clemence testifiee a plainz de droit et de fait et en grant conseil seur ce eu et en grant deliberation avons quitte et quittons sollempnelment et souffisamment de certaine science de toutes actions demandes et prouissiz que nous peussions fere et demander a nostre dit chier seigneur et frere ou reclamer es Royaumes de France et de Navarre en tout ou en partie a vie ou a heritage par quelque titre cause ou raison que ce fust presente ou avenir. Et avons transporte cessie donne et quitte transportons cessons donnons et quittons a li et a ses hoirs et a ses successeurs et a ceus qui auront cause de li tout le droit et toute laction que nous avions ou pouvions ou deviens avoir es dix Royaumes de France et de Navarre en tout ou en partie exceptees les choses contenues en ces presentes lettres et excepte et retenu a nous et pour nous expressement touz les arrerages qui nous sont ou peuent estre deuz du temps passepour raison de nostre douaire. Et sauf et retenu a nous expressement a demander esclertissement sus les choses qui nous sont assises pour reson du dit douaire et tout autre droit que nous pourrions avoir et demander es dites choses a nous assises pour reson de nostre dit douaire. Et sauf aussi en toutes autres choses les dons et les arrerages diceus les quiex nous ont este faiz a vie ou a heritage de nostre dit chier seigneur le Roy Loys. Et nous Philippes dessus diz avons quitte ensement et quitons nostre dite chiere dame et seur de toutes querelles actions et demandes que nous avons ou pouvons avoir envers li par quelcomques (!) cause que

ce soit jusques au jour duy et li renouvelons touz les dons que nostre devant diz chier frere li fist et les assignations de son douaire et voulons et octroions a nostre dite chiere dame et seur que se apres nostre detes nostre hoir ou nostre successeur venoient encontre convenances ci dessus escriptes ou en les vouloient tenir et garder entierement que des lors nostre dite chiere dame et seur toutes foiz que il li plaira puist viser et soi aidier des premieres lettres et de convenances faites seur son dit douaire et seur les dons qui li fuirent faiz de nostre dit chier seigneur et frere jusques a tant que tout ce que est contenu en iceles li soit entierement parfet par assis et accompli selonc la forme dicelles lettres. Et toutes les choses dessus dites nous Philippes et Clemence dessus diz avons promis et promettons loiamment en bonne foy et par nos serremenz seur ce faiz aus saintes Evangiles corporelment avoir fermes et establies et les tenir garder et fere garder et garantir et par* acomplir fermement sanz venir encontre. Et a ces obligations nous nos hoirs et nos successeurs et avons renuncie et renuncions exspressement et de certaine science et par nos serremenz a toute action exception et deception de fraude de barat et de paour de faite de machination de induction et de engin. Et que nous ne puissons dire autre chose avoir este escripte que faite ou faite que escripte especiairment nous Clemence devant dite a tout beneficie et privilege escript et nos escript donne aus fames ou seur douaire ou sur autres choses certifiee a planz de droit et de fait sur les benefices et privileges sessus diz et sur toutes les choses qui y pourroient appartenir et que nous ne puissons dire nous avoir este detenue outre la mortie de droit pris. Et a toutes graces et privileges empetrez ou a empetrer et a tout autre droit benefice privilege et grace de droit de coustume et de fait par les queles nous pourrions venir encontre les choses dessus dites ou les empescher en tout ou en partie. Et au droit qui dit general renunciation non valoir se ele nest faite par especial. En testimoing des quiex choses nous Philippes et Climence dessus diz avons fait seeler ces lettres de nos seals. Donne a Poissy le quinziemen jour aoust en lan de grace Mil Troiscenz et dis a sept, presenz Loys conte de Eureus nostre chier oncle, les evesques de Laon de Mende et de Noion, Loys de Clermont seigneur de Bourbonnois, Chambrier de France, Blanche de Bretagne et Henry seigneur de Seuly Boutellier de France nos cousins, mestres Pierre de Chapes Tresorier de Laon, Pierre de Bertran Archidiacre en leglise de Clermont, Arnaut de Saint Denys chantre de Bourges, Nicole de Cesserueil, Raoul de Praelles clers, Guillaume de Briansemblant chancelier et Jehan Billouart bourgeois de Paris.

E. A. ANF J 1036, nr. 7 – pergamen, 570 *487,5 mm + V. Fülöp és Klemencia felség- és ellenpecsétje (vö. F–3b.a).

B. ANF J 1044, nr. 22 – pergamen, 460 * 553 mm + V. Fülöp és Klemencia felség- és ellenpecsétje (Vö. F–3b.b).

Kiad. –

Jegyz. A:

1. Bal oldalt felül más (újkori?) kéztől francia nyelvű összefoglaló: „Transaction et accord entre le R. Philippe le Long et Clemence veufue du Roy Louis Hutin tranchan le Chasteau de Vincennes et la maison de Néel 1317”.
2. Felül balra más (újkori?) kéztől kiegészítés francia nyelven: „Evesque nominez avant dit Prieur de Long.
3. Fent a jobb margón más (újkori?) kéztől származó feljegyzés: „Bois de Vincennes” et „maison de Néele”.
4. Alul jobbra a margón más (újkori?) kéztől származó feljegyzés: „A Poissy, le 15 Aous 1317”.
5. A hajtáson: „Collatio facta per me P. Barvery / per dominum Regem / Quadruplicata

B: *faire

1. A hajtáson: „Collatio facta per me P. Barvery / per dominum Regem / Quadruplicata

© Archives Nationales de France, Paris (Fotó: Archives Nationales de France)
ANF 1036, nr. 7.

© Archives Nationales de France, Paris (Fotó: Archives Nationales de France)
ANF 1044, nr. 22.

F–3a.2 Corbeil, 1327. június 9.

Klemencia, Franciaország és Navarra királynéja megparancsolja a lorris-i baillinak (Gâtinais területén), hogy vizsgálja ki a lorris-i perjel panaszát, amely szerint az adószedő arra kényszerítette, hogy hozzájáruljon négy kemence javítási költségeihez.

Clémence par la grâce de Dieu royne de France et de Navarre, au baillif de nostre doaire ou à son lieutenant, salut. Le prieur de Lorry nous donne à entendre que notre receveur le contraint à contribuer en la réparation des fours de Lorry et qu'il en prend le quart, et que du tems le roy ledit prieur ne mettoit rien en la reparation desdits fours; si vous mandons que sur ce vous vous informier diligemment et sommairement, et de plein appele nostre procureur, et, se vous trouviez qu'il soit ainsi que le prieur dit, si ne le laissiez contraindre à contribuer en laditte réparation, ainçois li laissiez joir de sa droiture en la manière qu'il a accoustumé du tems du roy. Donné à Corbeil le 9e jour du juing, l'an mil trois cens vingt et sept.

E. –

K. BERNOIS 1979. 477. nr. XIII.

Megj. A bailli és a helytartó jelentése: F–4.38 (BERNOIS 1979. 477–478, nr. XIV.)

F–3a.3 S. L., 1328. március 28.

Klemencia, Franciaország és Navarra királynéja 7 livre évjáradékot adományoz a tours-i Szent Márton-székeskáptalannak. A Céré és Mazières plébániák körzetébe tartozó azon földbirtokok biztosítják a fedezetet, amelyeket 1328. március 10-én vásárolt meg Jean de Gaudeschaitól, Brossay urától Lucas de Cuignières nevű káplánja, ugyanezen káptalan kanonokjának közreműködésével. A járadéknak kell fedeznie az egyházban a szent sírját megvilágító három lámpához szükséges olaj költségeit.

Clemence par la grace de dieu Royne de France et de Navarre a nos amez en dieu le dean et le chapitre de Monsieur saint Martin salut. Comme missire Lucas de Cuigniers votre chanoine notre seal et aime chapelain de notre commendement pour nous et en notre nome ait achete a Johan Gandeschau seigneur de Brocay sept libres de rente annuel et perpetuel de Tours de bon preiz tournois pour quatrevinz libres tournois a paiez une foiz au dit acheteur a prendre les dits septs libres chacun an cur certains heritages qui sont du dit Jehan si comme il est plus plainement contenu es lettres du vendage dessus dit sur ce fait scelles du sceau le Roy use a Tours en la cour du Roy lesquiex sept librorum de rante dessus dit pour la devotion que nous avons a monsieur Saint Martin glorieux confesseur nous donnons des maintenant par la teneur de ces lettres a votre dite eglise atenir et a avoir atouz jours et perpetuellement pour mettre et faire ardoir de nuiz et de jours trois lampes plaines de huille en votre eglise davant le corps de monsieur Saint Martin qui en vostre dite eglise repose, et vous donnons et transportons en Tours et en votre eglise par la teneur de ces lettres perpetuellement tout le droit et action que nous avons et pour reclamer es sept libres de rante dessus dites pour faire luire [lumière] des trois lampes si comme il est devant devise donne fuis notre grant seel au Pleisseys empres estoies en la dyiocese de Roam XXVIII jours en mars Lan mil CCC vint et sept.

E. –

Má. 1: VI. Fülöp: Le Louroux, 1329 július (JJ 66, fol. 98r–99r, nr. 262) – Registres de la Chancellerie royale, papír, 193,6 * 290 mm (a királyné oklevele: fol. 98v).
2: = 1 / VI. Fülöp (18. századi másolatban) (ANF K 186 L 1. nr. 55) – papír, 372 * 250 mm (a királyné átírt oklevele: fol. 4r–v).

Reg. RTCH III/1. nr. 897.

K. –

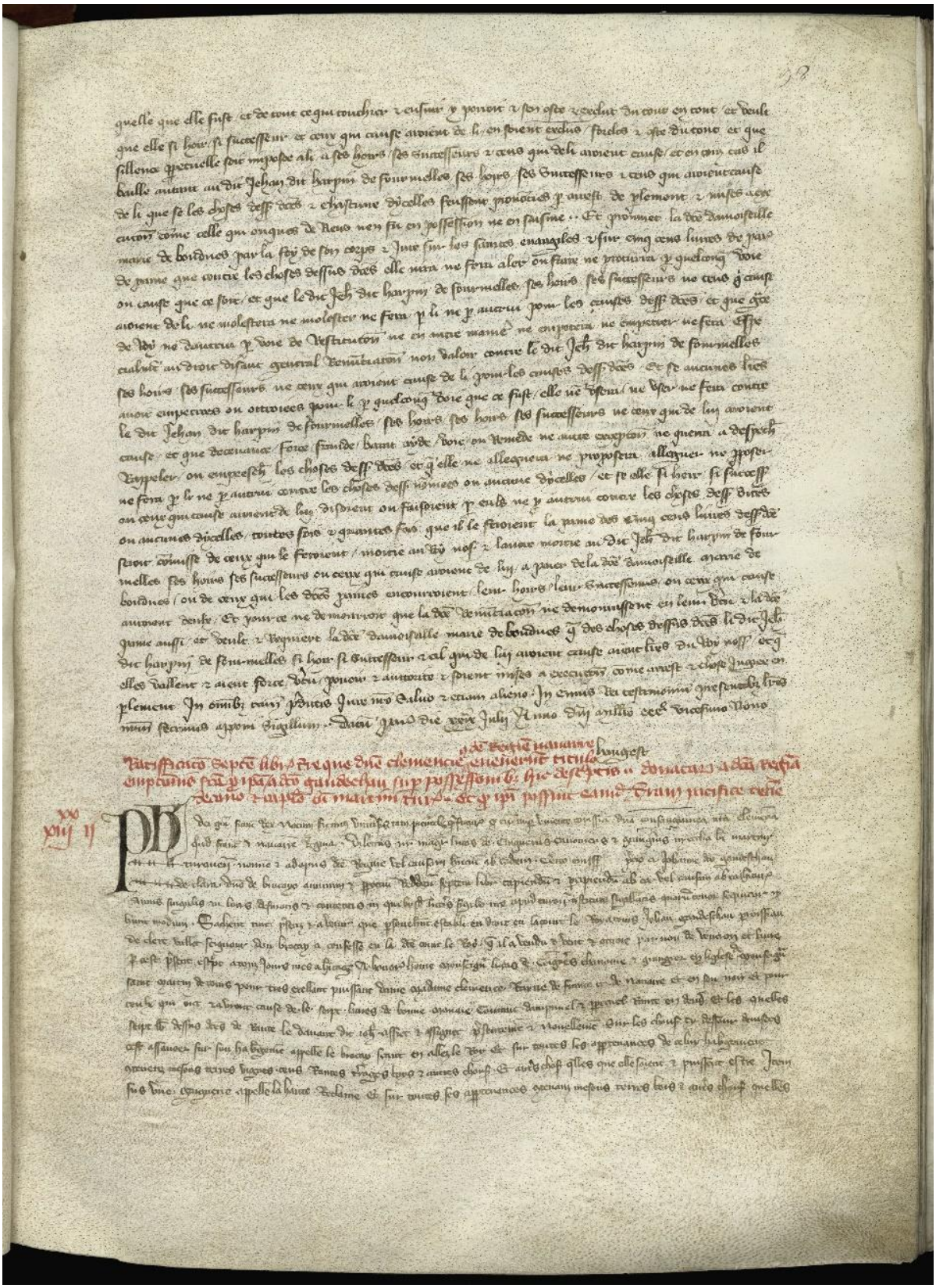

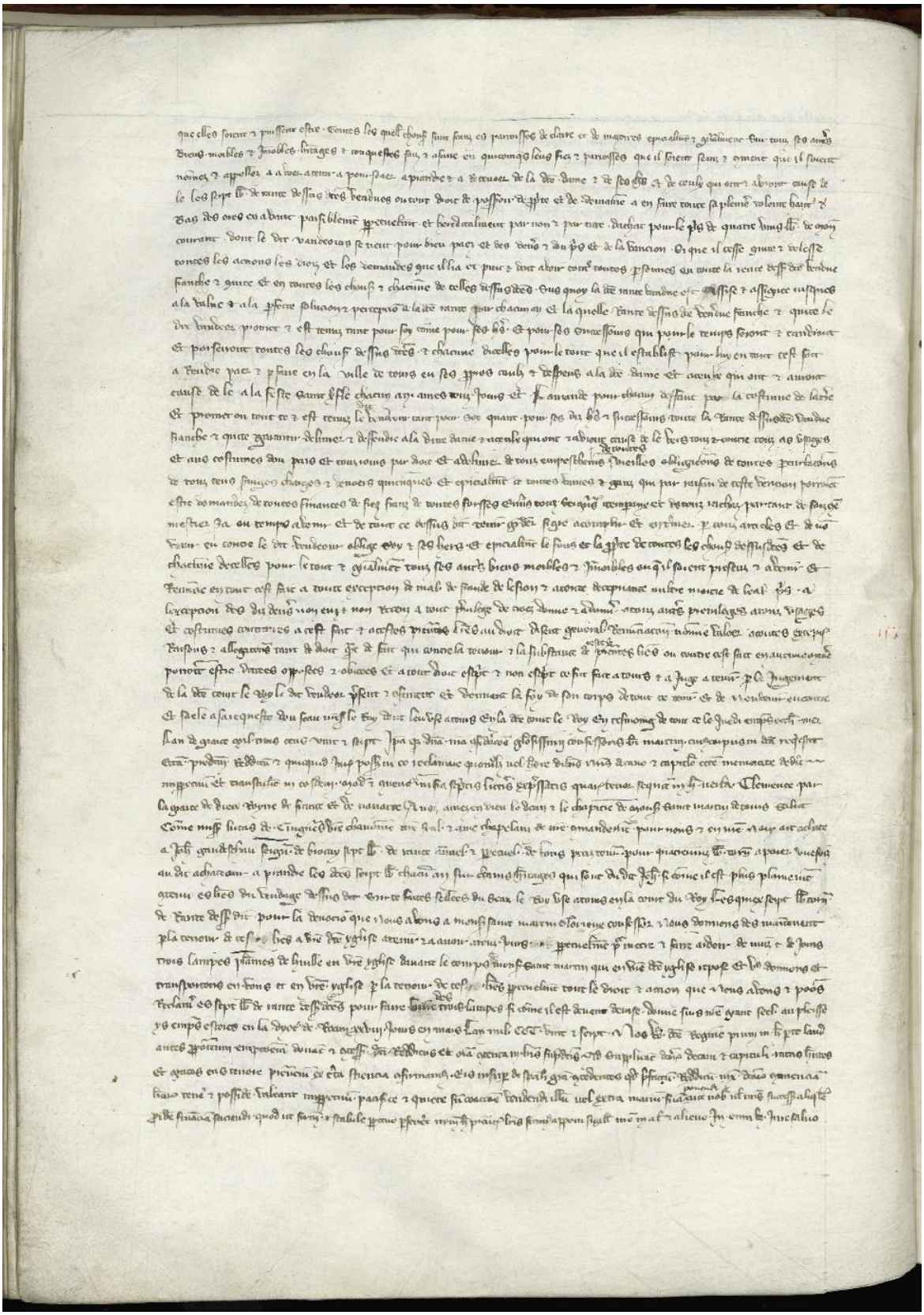

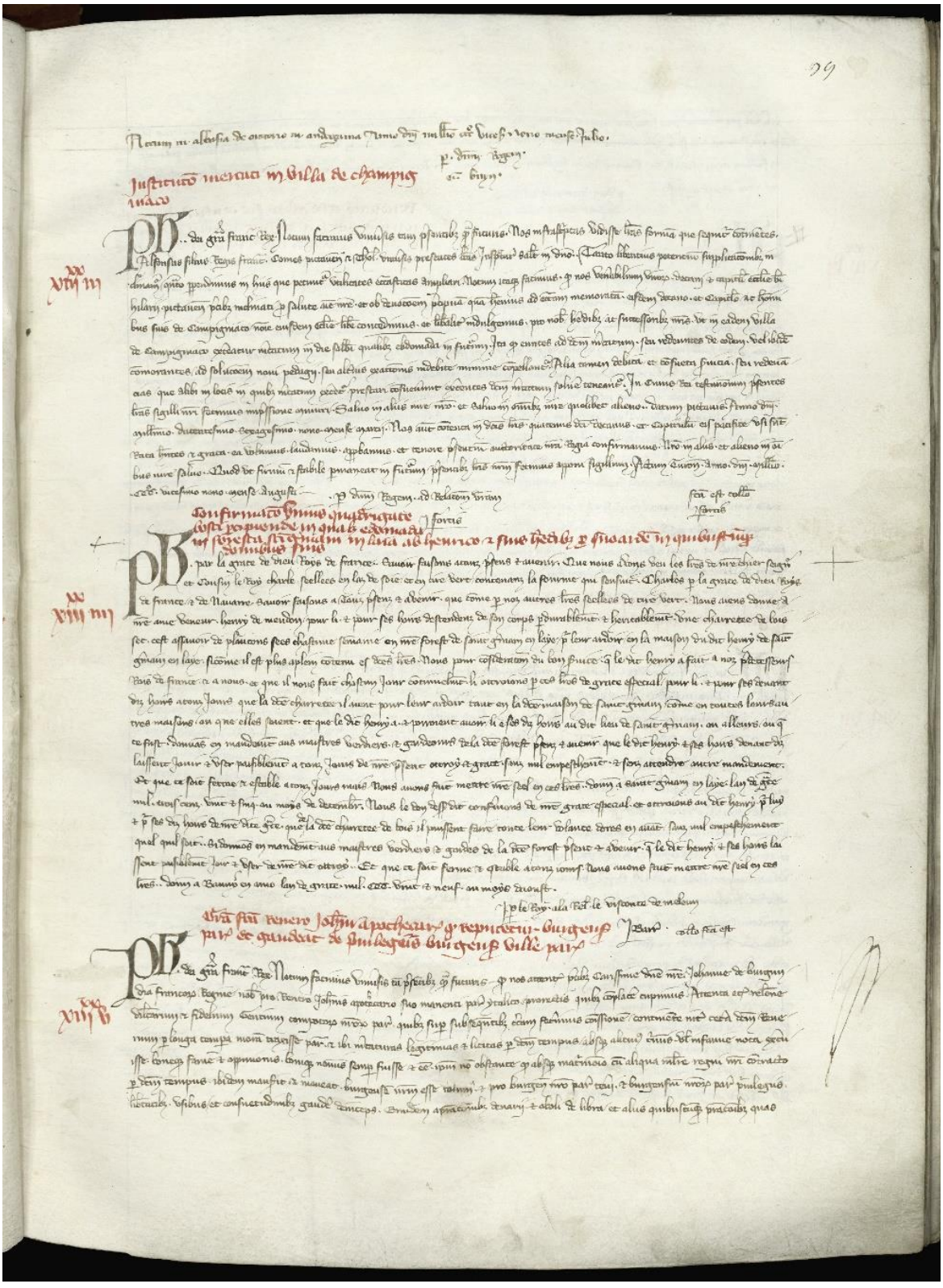

© Archives Nationales de France, Paris (Fotó: Archives Nationales de France)
ANF JJ 66, fol. 98r–99r, nr. 262.

F–3a.4 S. L. 1328. július 26.

Klemencia, Franciaország és Navarra királynéja megerősíti embere, a lorris-i bailli és megbízott ítéletét, amelyben a bailli felmenti azon testi és anyagi büntetés alól – amelyet ő maga szabott ki Étienne Bouciaura, mivel az nem nyújtott neki segítséget a lorris-i perjel előtt folyó perben – mivel Étienne bizonyította az állítás ellenkezőjét.

Clémence par la grace de dieu Royne de France et de Navarre. A touz ceux qui verront ces presentes lettres salut. Sauchent tout que comme descoit fust meu par devant notre bailli de Lorriz et notre commissare en ce cas entre procurateur dune part et Estiene Bouciau bourgeois de Lorriz en Gastinois dautre par sur ce que notre dit procureur proposoit et mantenoit par devant notre dit bailli et commissaire en jugement contre le dit Estiene que le dit Estien avoit asseure Jehan Perchat et lasseurement apres ce visie et enformit. Si concluoit notre dit procureur que du messait dessus dit le dit Estiene fust puniz en corps et en biens par notre dit bailli et commissaire selonc ce que le cas desiroit, le dit Estiene proposant au contraire et disant que bien avoit asseure le dit Jehan Perchat qui est clerc devant le prevost de Lorriz par tele condicion que le dit clerc apporteroit au dit Estiene un asseurement de son juge ordinaire cest assavoir lofficial de Sens dedans un certain temps prefiche au dit clerc depar le dit prevost de Lorriz. Et se ainsi ne le faisoit le dit clerc comme dessus est dit lasseurement que donne avoit le dit Estiene au dit clerc soit nul et de nule value de la quele chose faire le dit clerc fu desaillant du tout. Et avecques ce disoit le dit Estiene a son saumement et a sa purgation des choses dessus dites que ce quil avoit fait en la personne du dit Jehan Perchat de la quelle chose len disoit le dit asseurement estre enstraint il avoit fait comme prevost de Lorriz et en justicant meurement et atremperement et pour guider justice et plusieurs autres resons proposoit le dit Estiene Bouciau afin dabsolucion des choses dessus dites. Sus lesqueles resons proposees dune partie et dautre, les dites parties cheurent en faiz contraires les quelz faiz il baillerent par escript devant le dit baillif et commissaire plet entame sus ce jure en la cause et respondu aus articles tant dune partie comme dautre et par sermement tesmoinges traiz dune partie et dautre jurez et diligement examinez et la deposition diceulz mise en escript conclus en la cause enqueste sur ce faite et perfaite ordre de droit gardee par tout et a nous rapportee de notre commendement pour juger par nos genz dit fu et advoit par par nos dites genz que le dit Estiene avoit miex et plus souffisamment par une sentencion que notre dit procureur et notre dit procureur moins suffisamment. Et fu absoulz le dit Estienne des choses dessus dites par nos dites genz. Donne souz nostre seel a la relation de nos dites genz le XXVIe jour de Juignet lan de grace mil CCC vint et huit.

E. –
Má. VI. Fülöp: Vincennes, 1335. július (ANF JJ 69, fol. 38r–v, nr. 91.)
K. –
Reg. RTCH III/1. nr. 2803; Függelék F–4.42.

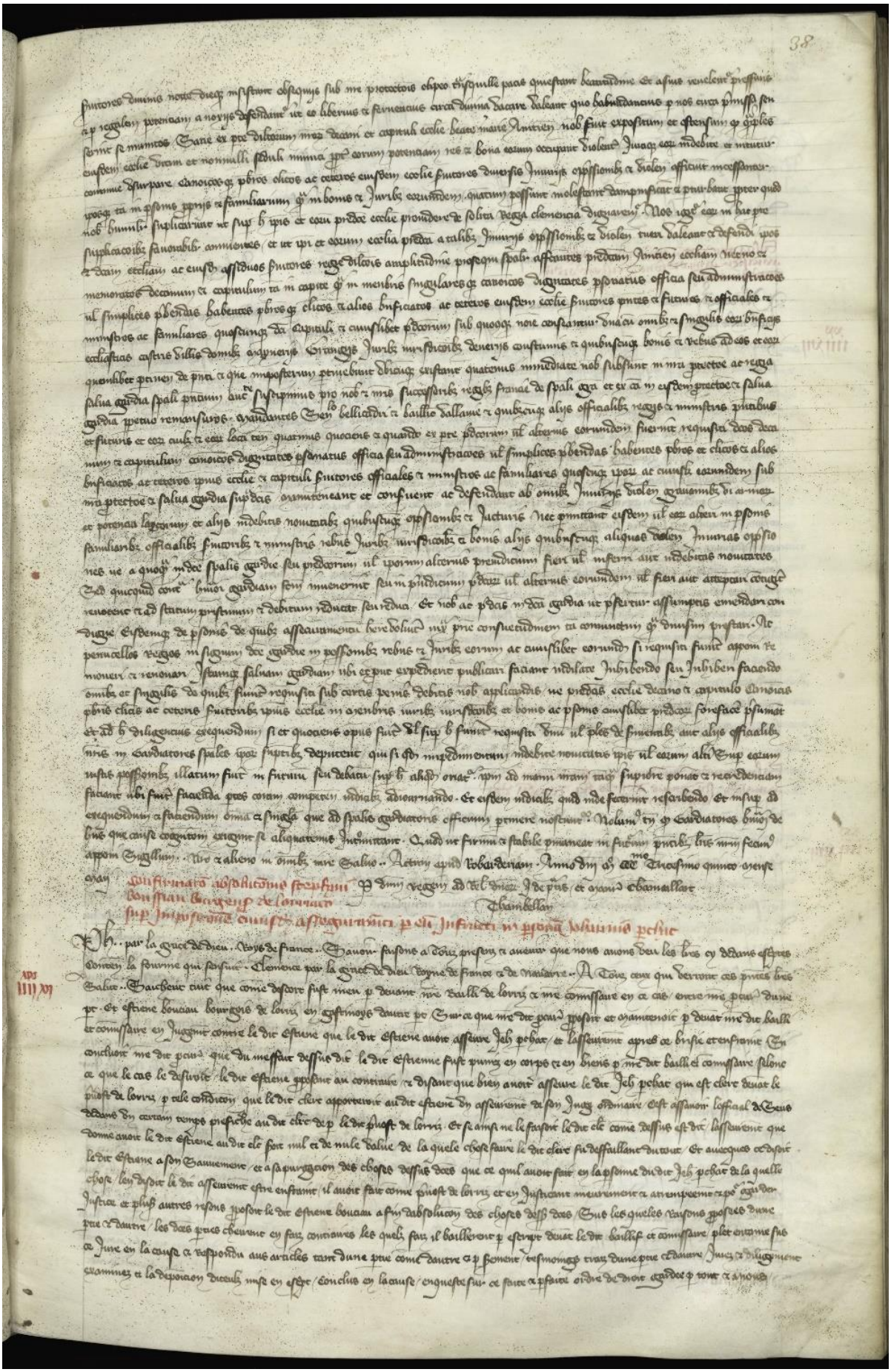

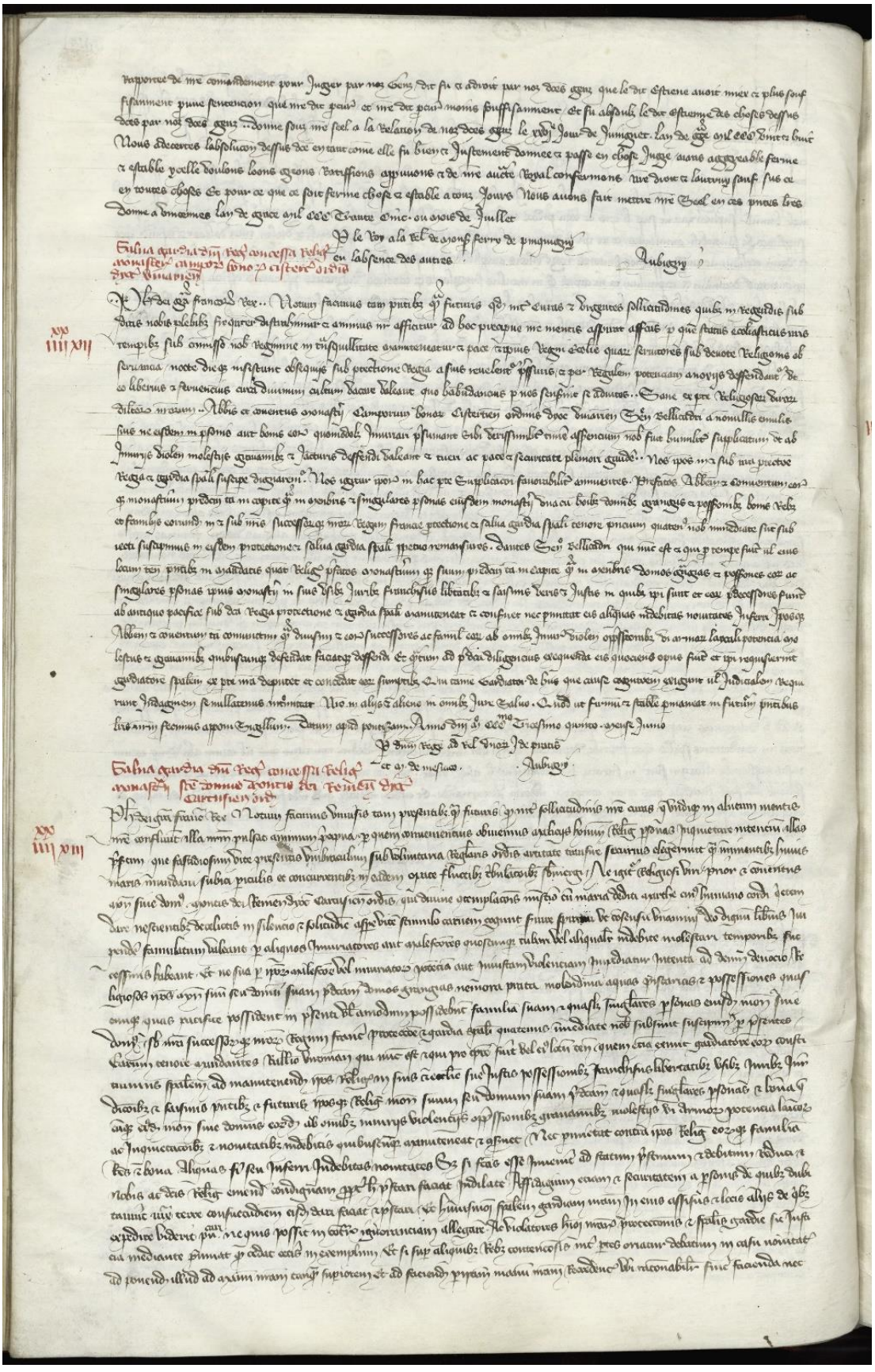

© Archives Nationales de France, Paris (Fotó: Archives Nationales de France)
ANF JJ 69, fol. 38r–v, nr. 91.

F–3b: Klemencia pecsétjei

F–3b.a Klemencia pecsétjei

Klemencia felségpecsétje

© Archives Nationales de France, Paris (Fotó: Archives Nationales de France)

Klemencia ellenpecsétje

© Archives Nationales de France, Paris (Fotó: Archives Nationales de France)

ANF J 1036, nr. 7. (1317. augusztus 15., Poissy, V. Fülöp király és Klemencia özvegy királyné egyezsége)

Ovális alakú sérült zöld viaszpecsét: 73,3 mm (magasság)* 46,6 mm (szélesség)
Gótikus fülkében szemből ábrázolt, álló alakos királyné koronával és redőzött palásttal. Jobb kezében liliomos végű kormánypálca, bal kezében ruhájának csatja. Jobbra Franciaország (liliomos), balra Magyarország (8 vágásos címerpajzsa)

Körirata: ⋆ S: CLEMENCIE: D: G ... ... AVARRE (Sigillum Clemencie Dei gracia regine de France et de Navarre)
DOUËT-D'ARCQ 1863. nr. 158.

Kerek ellenpecsét. zöld viasz, átmérője: 27,5mm
Franciaország és Magyarország címerei osztott, rózsafonattal körülölelt címerpajzson.
Körirata: ⋆ CONT S' CLEMCIE DEI GRA REGINE FRANC-Z NAVARRE (Contrasigillum Clemencie Dei gracia regine Francie et Navarre)

F–3b.b Klemencia pecsétjei

Klemencia felségpecsétje

© Archives Nationales de France, Paris (Fotó: Archives Nationales de France)

Klemencia ellenpecsétje

© Archives Nationales de France, Paris (Fotó: Archives Nationales de France)

ANF J 1044, nr. 22. (1317. augusztus 15., Poissy, V. Fülöp király és Klemencia özvegy királyné egyezsége)

Ovális alakú sérült zöld viaszpecsét: 73,3 mm (magasság)* 46,6 mm (szélesség)
Gótikus fülkében szemből ábrázolt, álló alakos királyné koronával és redőzött palásttal. Jobb kezében liliomos végű kormánypálca, bal kezében ruhájának csatja. Jobbra Franciaország (liliomos), balra Magyarország (8 vágásos címerpajzsa)
Körirata: ⋆ … D: GRACI ... NE FRANCIE ET AVARRE (Sigillum Clemencie Dei gracia regine Francie et Navarre)
Vö. DOUËT-D'ARCQ 1863. nr. 158.

Kerek, kissé sérült ellenpecsét, zöld viasz, átmérője: 27,5mm
Franciaország és Magyarország címerei osztott, rózsafonattal körülölelt címerpajzson.
Körirata: ⋆ CONT S' CLEMCIE DEI GRA REGINE FRA … …RRE (Contrasigillum Clemencie Dei gracia regine Francie et Navarre)

F–3b.c Klemencia pecsétjeinek gipszmásolatai

Klemencia felségpecsétje

© Archives Nationales de France, Paris (Fotó: Archives Nationales de France)

Ovális alakú sérült pecsét: 73,3 mm (magasság)* 46,6 mm (szélesség)
Gótikus fülkében szemből ábrázolt, álló alakos királyné koronával és redőzött palásttal. Jobb kezében liliomos végű kormánypálca, bal kezében ruhájának csatja. Jobbra Franciaország (liliomos), balra Magyarország (8 vágásos címerpajzsa)

Körirata: ⋆ S: CLEMENCIE: D: G ... ... AVARRE (Sigillum Clemencie Dei gracia regine de France et de Navarre)
DOUËT-D'ARCQ 1863. nr. 158.

Klemencia ellenpecsétje

© Archives Nationales de France, Paris (Fotó: Archives Nationales de France)

ANF Centre de Sigillographie et d'héraldique D 158, D 158bis.

Kerek ellenpecsét, átmérője: 27,5mm
Franciaország és Magyarország címerei osztott, rózsafonattal körülölelt címerpajzson.
Körirata: ⋆ CONT S' CLEMCIE DEI GRA REGINE FRANC⁊ NAVARRE (Contrasigillum Clemencie Dei gracia regine Francie et Navarre)

F–4.: Klemencia özvegyi járandóságával kapcsolatos oklevelek kivonatai

F–4.1 Vaumain, 1315. november

X. Lajos kijelöli felesége, Klemencia járandóságát: házakat és udvarházakat Normandiában (Maineville, Hebecourt, Saint-Denis-le-Ferment, Wardes, Marigny, Dampierre, Essoyes, Warlives, Plessis, Lyons-la-Forêt, Bray).

E. ANF J 423, nr. 34 – pergamen, 326 * 381 mm (+ X. Lajos új ikonográfiai program szerint készült felségpecsétjével).

Má. 1. V. Fülöp: Bois de Vincennes, 1316. augusztus (ANF JJ 54B fol. 4v-5v. nr. 10.)
2. V. Fülöp: S. L., 1317 július (ANF JJ 53, fol. 114r-v, nr. 270).

K. –

Reg. RTCH II/1. nr. 564 (Má.).

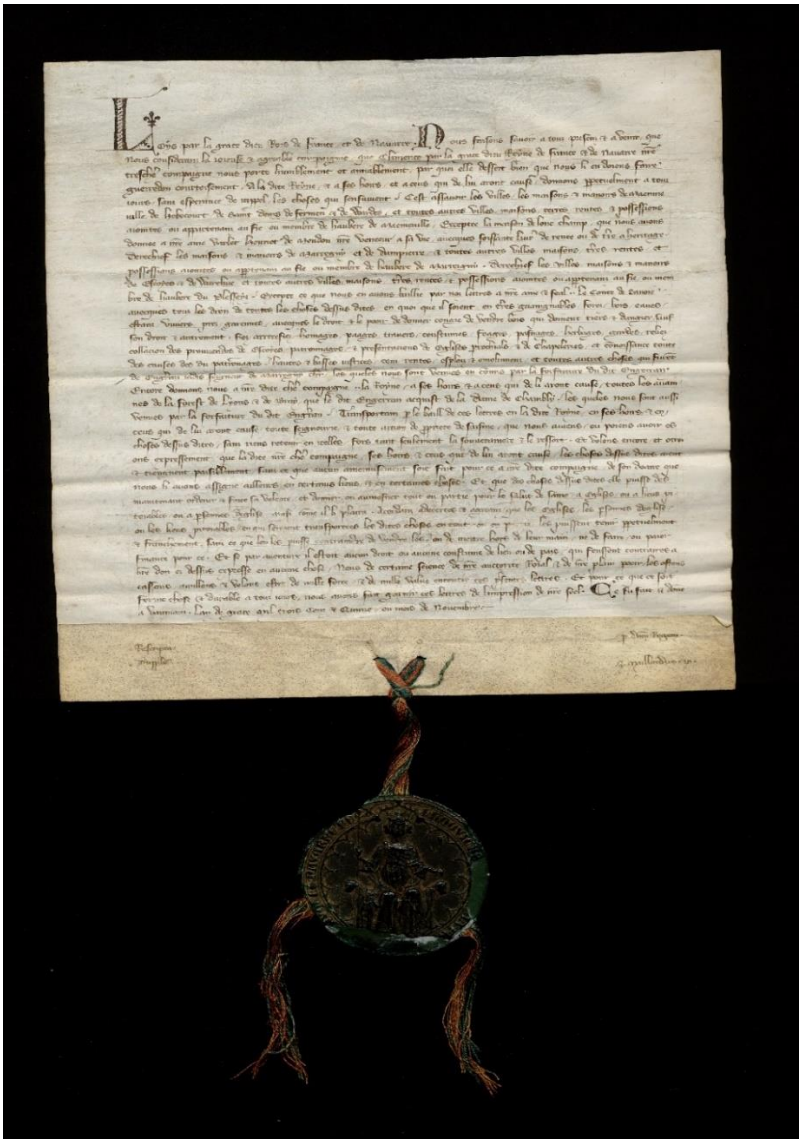

© Archives Nationales de France, Paris (Fotó: Archives Nationales de France)
ANF J 423, nr. 34.

F–4.2 Bois de Vincennes, 1315. december

X. Lajos, Franciaország királya feleségének, Klemencia királynénak és örököseinek adományozza járandósága kiegészítéseképpen plessis-i udvarházát minden tartozékaival, amelyet Enguerrand de Marigny-tól kobzott le (kivéve azt az élethossziglani haszonélvezeti jogot, amelyet az uralkodó a savoyai grófnak engedett át).

E. –

Má. V. Fülöp: Bois de Vincennes, 1316. augusztus (ANF JJ 54B, fol. 4v-5v, nr. 10.)

Megj. Vö. F–4.3, F–4.4, F–4.7, 4.17, 4.22!

F–4.3 s. l., 1316. június [5. előtt]

X. Lajos francia király végrendelete, amelyben többek között 25000 livre járadékot köt ki Klemencia járandósága címén Gâtinais (Lorris, Beaugency, Montargis, Fontainebleau) területén.

E. ANF J 404, nr. 22 – 2 darab összefűzött pergamen, 517 * 988 mm (X. Lajos felség- és ellenpecsétjével).

K. –

Megj. Vö. F–4.4; CCGN 1. 422–423!

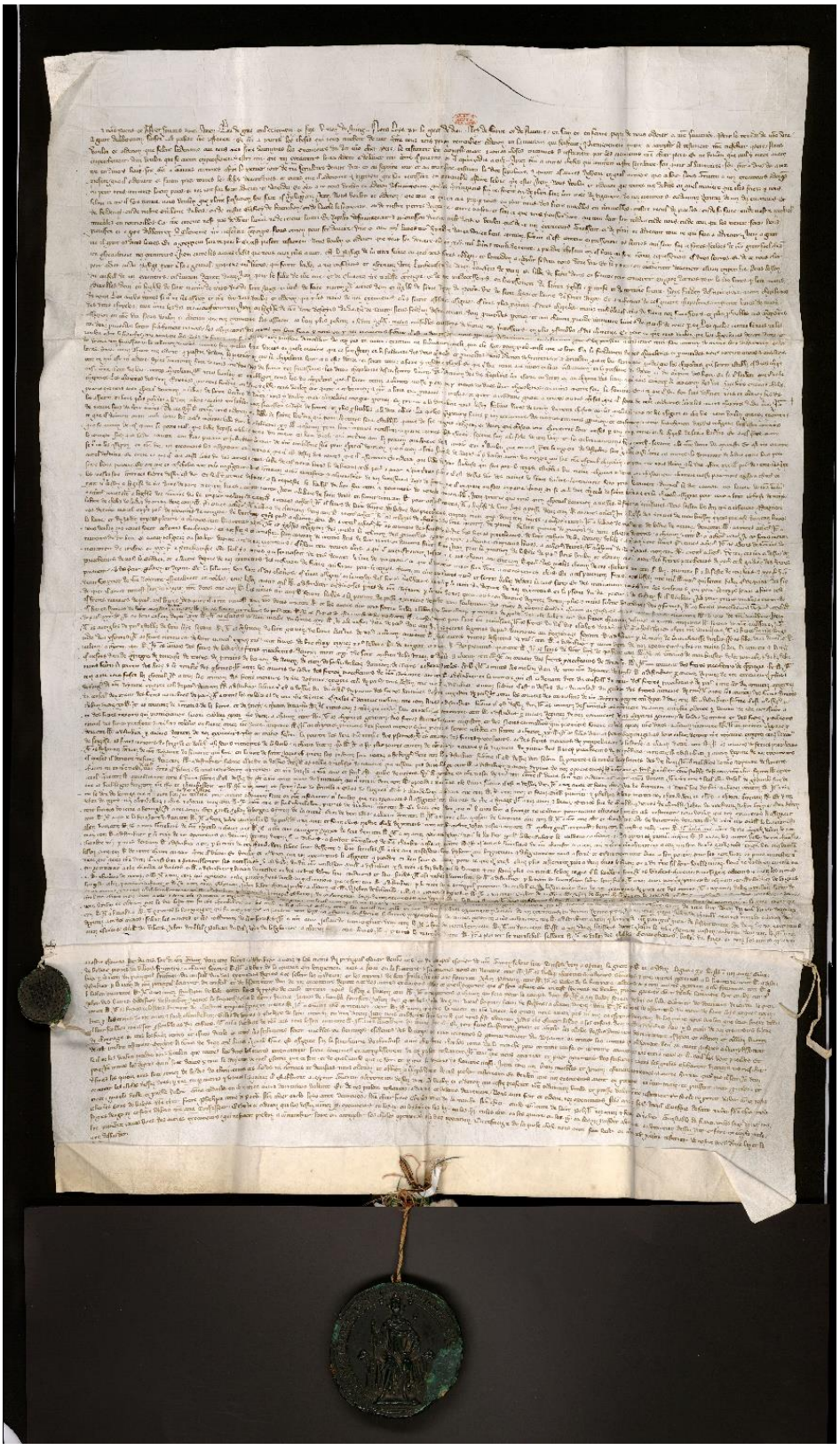

© Archives Nationales de France, Paris (Fotó: Archives Nationales de France)
ANF J 404, nr. 22.

F–4.4 s. l., 1316. június [5. előtt]

X. Lajos francia király végrendelete, amelyben többek között 25000 livre járadékot köt ki Klemencia járandósága címén Gâtinais (Lorris, Beaugency, Montargis, Fontainebleau) területén.

E. ANF J 404, nr. 22bis – pergamen, 364 * 2855 mm.

K. –

Megj. Vö. F–4.3; CCGN vol. 1, 422–423!

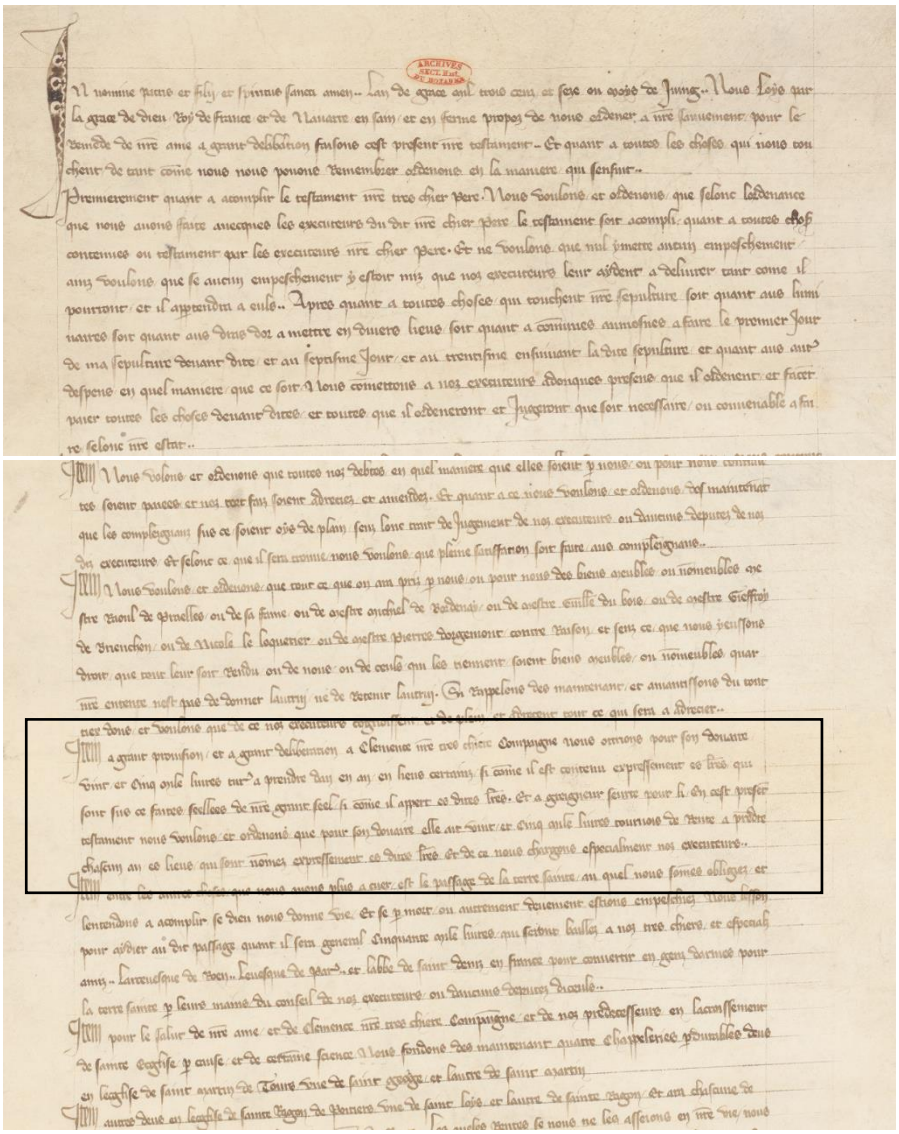

© Archives Nationales de France, Paris (Fotó: Archives Nationales de France)
ANF J 404, nr. 22bis. (részlet: a Klemencia javára tett intézkedés bevezetése)

F–4.5 Bois de Vincennes, 1316. augusztus

V. Fülöp megerősíti Klemencia számára X. Lajos 1) 1315. novemberi Vaumain-ben kelt, illetve 2) 1315. decemberében, Bois de Vincennes-ben kiadott adományait.

E. ANF JJ 54B, fol. 4v–5v, nr. 10 – registres royaux, pergamen, 193,6 * 290 mm.

K. –

Reg. RTCH II/1. nr. 1375: francia nyelvű szöveg, az átírás utolsó sorában: corrections, nr. 1380 (JJ 54B fol. 8r, nr. 15.)

Megj. Vö. F–4.1, F–4.2!

F–4.6 Bois de Vincennes 1316. december

V. Fülöp régens megerősíti Amadé savoyai gróf és örökösei számára a plessis-i udvarházat, X. Lajos király adománya alapján. E szerint az uralkodó köteles kártalanítani a grófot a királyság területén belül, amennyiben az nem lenne a ház birtokában, a gróf pedig hűséget esküszik a királynak.

E. ANF JJ 54B, fol. 30v–31v, nr. 42 – registres royaux, pergamen, 193,6 * 290 mm.

K. –

Reg. RTCH II/1. nr. 1409. Vö. RTCH II/1. nr. 564, 1375, 1380.

Megj. Vö. F–4.2, 4.17, 4.22!

F–4.7 Párizs, 1317. december 7.

A Parlament tudatja a királyi udvari bírósággal, hogy felvette Jean „Fischier” asti kereskedő, étrepigny-i polgár keresetét Martin de Paris-val, Longchamp egykori vicomte-jával szemben, Gisors baillage területén, aki a nevezett kereskedőt bebörtönözte, és megfosztotta jogaitól. A vicomte és Klemencia királyné emberei, akihez az említett vicomté is tartozik, kérték az udvari bíróság eljárását.

E. ANF X/1a/4 fol. 308v.

K. OLIM III/2. 1057–1059, nr. III.

Reg. BOUTARIC 1867. nr. 4497.

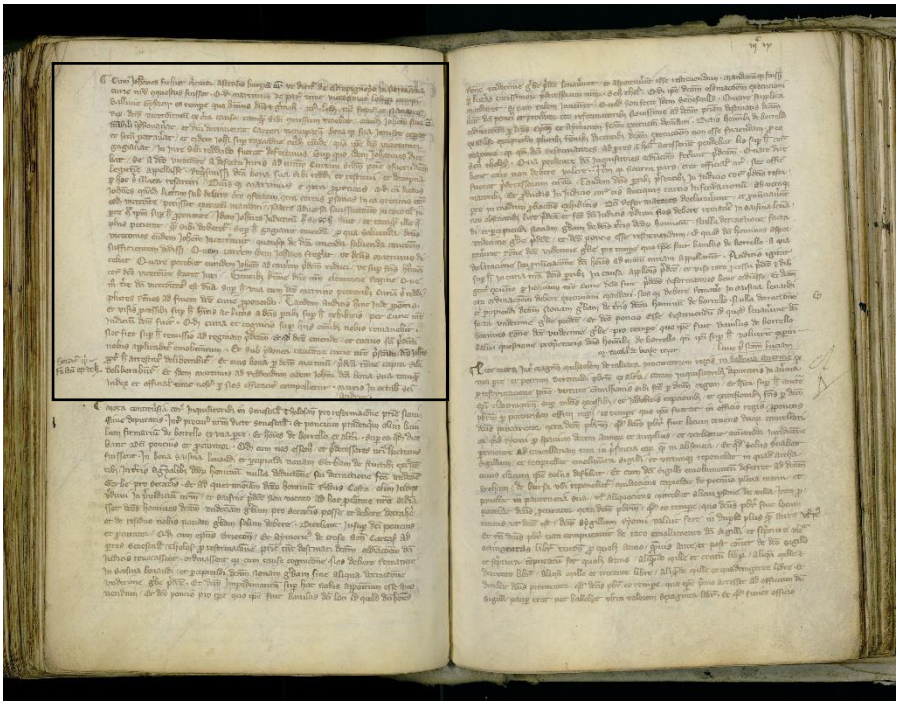

© Archives Nationales de France, Paris (Fotó: Archives Nationales de France)
ANF X/1a/4 fol. 308v. (részlet: a Klemenciát érintő intézkedés)

F–4.8 Párizs, 1317. február 8.

A Parlament határozata, amelynek értelmében a Pernes perjelség feletti oltalom-jogot (garde) a király visszavonta, mivel az a Cluny kongregáció joghatósága alá tartozik.

E. –

K. OLIM II. 658–659, nr. X.

F–4.9 Párizs, 1317. február 8.

A Parlament határozata, amelynek értelmében a Canes perjelség feletti oltalom-jogot (garde) a király visszavonta, mivel az a Cluny kongregáció joghatósága alá tartozik.

E. –

K. OLIM II. 659–660, nr. XI.

F–4.10 s. l., 1317. február 18.

V. Fülöp megerősít Guillelmo de Machellis, királyi udvari szolga számára különböző járadékokat: 8 párizsi livre-t Montargis vára (châtelet), 20 párizsi livre-t Lorris, 12 dénárt Châteauneuf-sur-Loire és Bourges prévôték jövedelmeiből, amelyek mind Klemencia királyné özvegyi járandósági területén vannak.

E. ANF JJ 54A fol. 7r, nr. 99. – registres royaux, pergamen, 193,6 * 290 mm.

K. –

Reg. RTCH II/1. nr. 761.

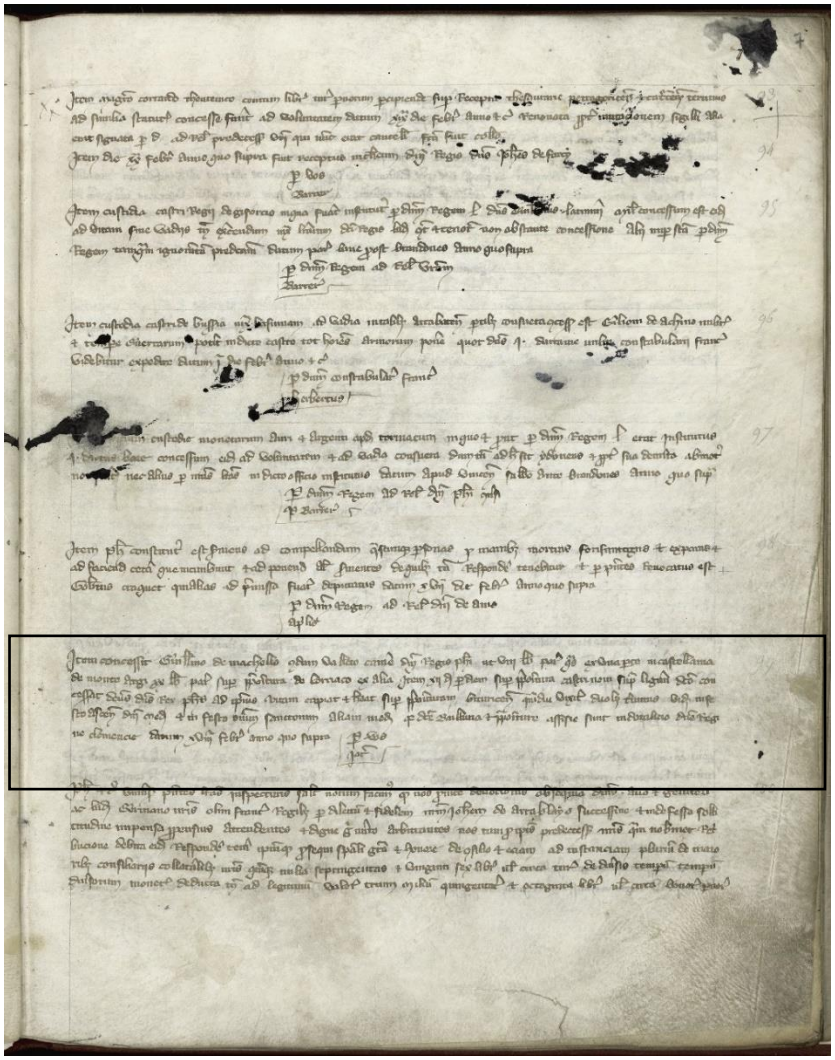

© Archives Nationales de France, Paris (Fotó: Archives Nationales de France)
ANF JJ 54A, fol. 7r, nr. 99. (részlet: a Klemenciát érintő intézkedés)

F–4.11 s. l., 1317. február 26.

V. Fülöp megerősíti Petrus de Machello és Guillelmus de Machello számára 15 párizsi livre kifizetését Château-Landon prévôté jövedelmeiből, amely Klemencia királyné özvegyi járandóságához tartozik.

E. ANF JJ 54A fol. 8v, nr. 119. – registres royaux, pergamen, 193,6 * 290 mm.

K. –

Reg. RTCH II/1. nr. 781.

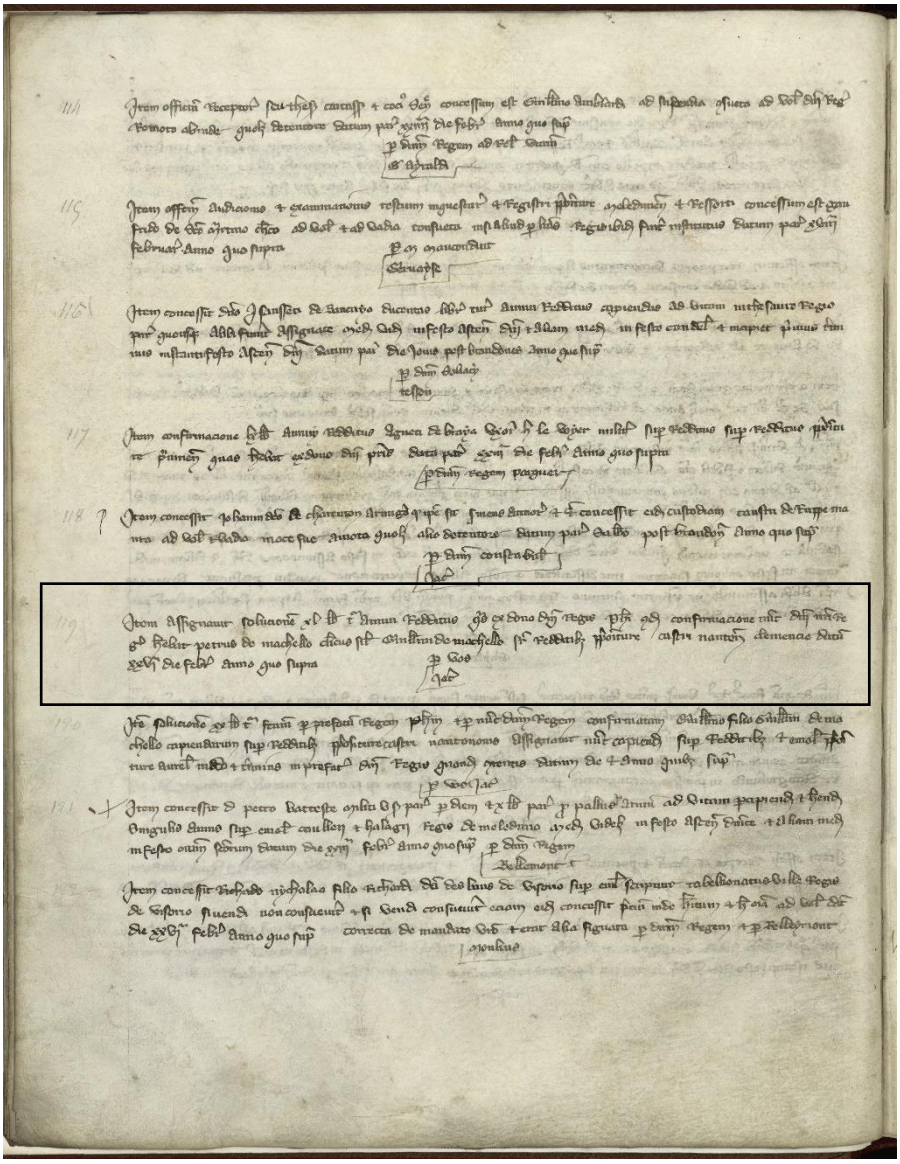

© Archives Nationales de France, Paris (Fotó: Archives Nationales de France)

ANF JJ 54A, fol. 8v, nr. 119. (részlet: a Klemenciát érintő intézkedés)

F–4.12 s. l., 1317. március 18. (?)

V. Fülöp megparancsolja Saint-Denis-le-Ferment apátság kiváltságainak helyreállítását, tiszteletben tartását Klemencia királyné embereinek túlkapásaival szemben.

E. ANF K 40, nr. 6. – pergamen, 224 * 93 mm.

K. –

Megj. Az oklevélen a következő dátum olvasható: „*die XVIII marcii anno domini Mo CCCo Sextodecimo*”, azaz 1316. március 18. Ám ekkor még X. Lajos volt a király, aki ezév június 5-én halt meg, Fülöp először régensként kormányzott, és csak később, 1317. január 9-én kenték fel királlyá. Az évszám ennélfogva valószínűleg elírás következtében lett 1316.

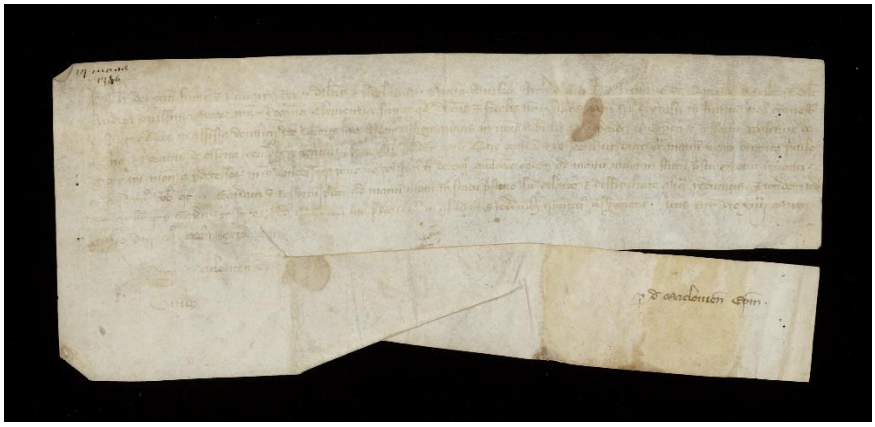

© Archives Nationales de France, Paris (Fotó: Archives Nationales de France)
ANF K 40, nr. 6.

F–4.13 Montargis közelében, 1317. március 24.

V. Fülöp Jean-nak, a királyi hálószoba őrének napi 2 és évi 100 párizsi sou-t adományoz Samois prévôté jövedelmeiből. Ezen összegeket még korábban Lajos király engedte át Château-Landon prévôté bevételeiből, amely terület most Klemencia királyné özvegyi járandóságához tartozik.

E. ANF JJ 54A fol. 23r, nr. 358. – registres royaux, pergamen, 193,6 * 290 mm.

K. –

Reg. RTCH II/1. nr. 1022.

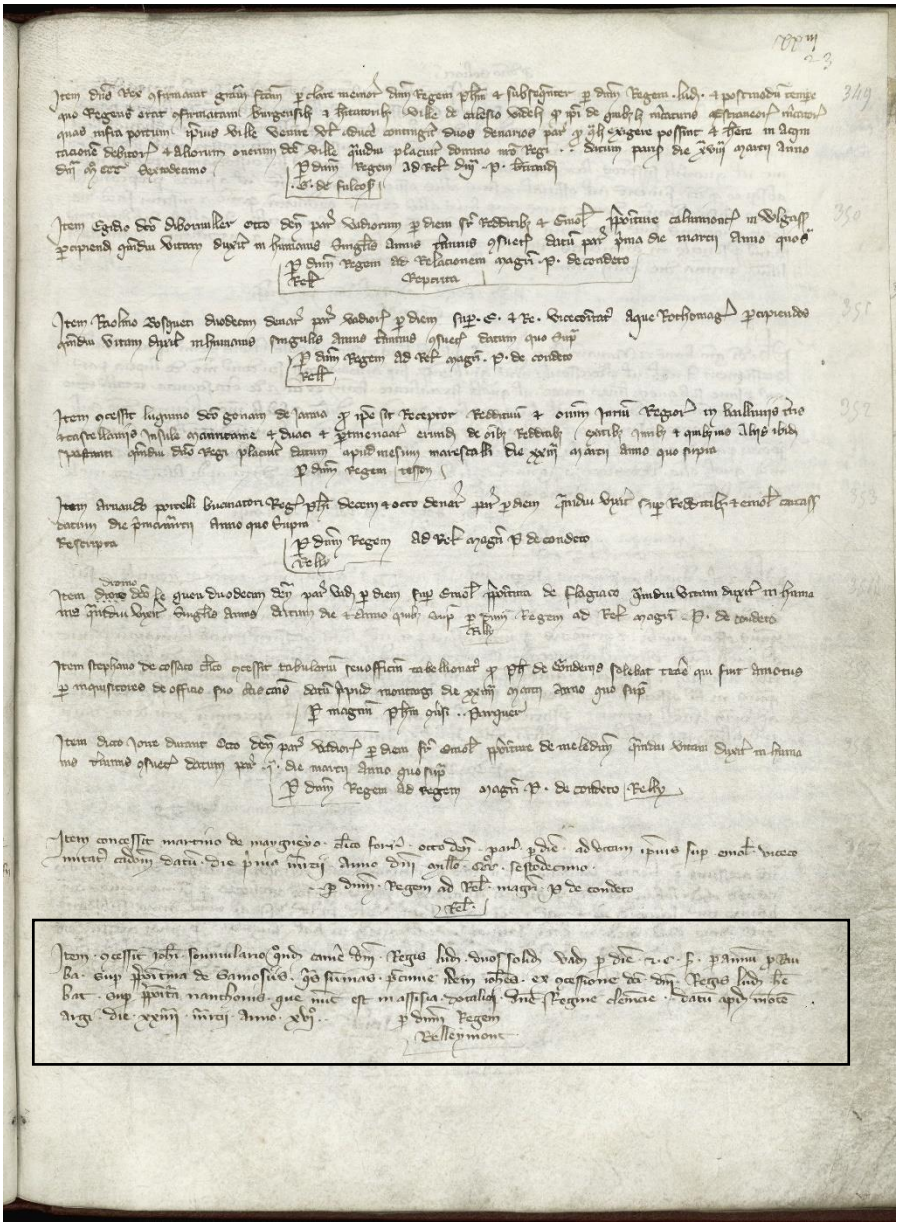

© Archives Nationales de France, Paris (Fotó: Archives Nationales de France)
ANF JJ 54A, fol. 23r, nr. 358. (részlet: a Klemenciát érintő intézkedés)

F–4.14 Bourges, 1317. április 5.

V. Fülöp Guillebado de Eschilleus királyi lovag számára biztosít egy puszta helyet Château-Landon területén, amely prévôté Klemencia királyné özvegyi járandósági területéhez tartozik.

E. ANF JJ 54A fol. 20r, nr. 297. – registres royaux, pergamen, 193,6 * 290 mm.

K. –

Reg. RTCH II/1. nr. 961.

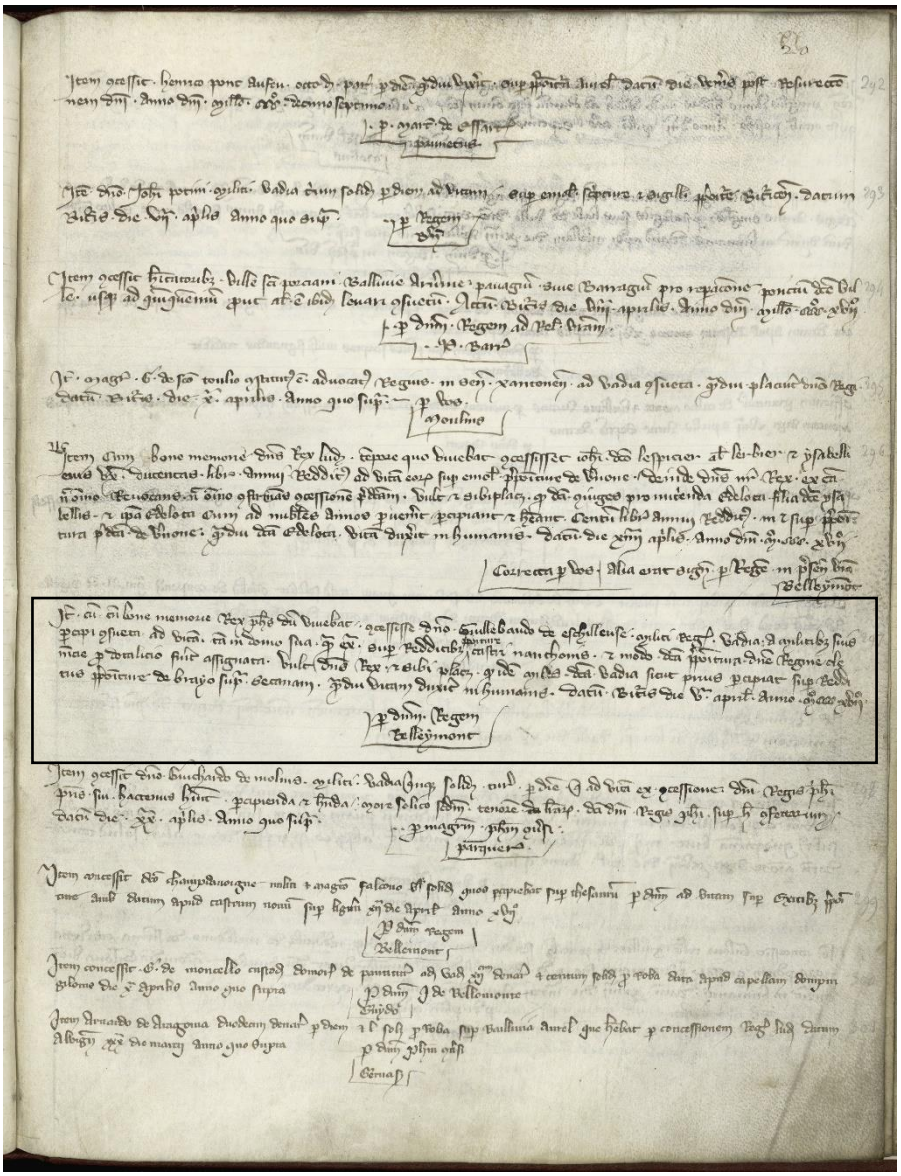

© Archives Nationales de France, Paris (Fotó: Archives Nationales de France)
ANF JJ 54A, fol. 20r, nr. 297. (részlet: a Klemenciát érintő intézkedés)

F–4.15 Párizs, 1317. július 4.

A Parlament kivonja Klemencia királyné özvegyi járandóságából a Saint-Benoît-sur-Loire-apátság feletti oltalom-jogát (garde), miután az apátság panaszt emelt, és a királyi oltalom-jog azonnali visszaállítását követelte.

E. ANF X/1a/3, fol. 156v – pergamen, 170 * 268 mm.

K. OLIM II. 634–635, nr. IX.

Reg. BOUTARIC 1867, nr. 4920.

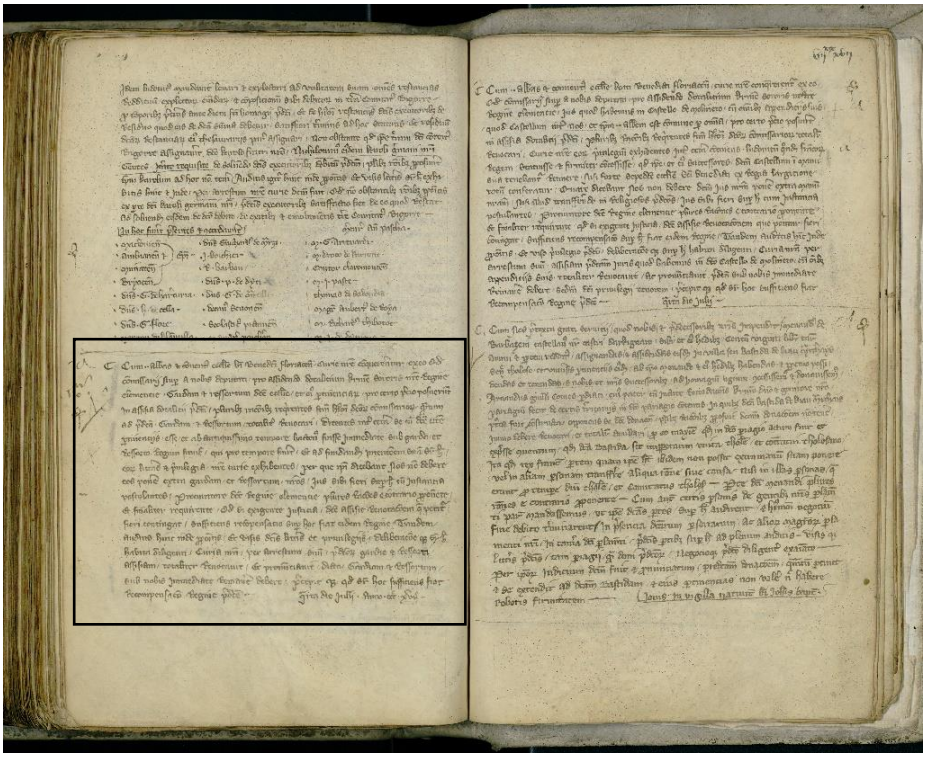

© Archives Nationales de France, Paris (Fotó: Archives Nationales de France)
ANF X/1a/3, fol. 156v. (részlet: a Klemenciát érintő intézkedés)

F–4.16 Párizs, 1317. július 4.

A Parlament kivonja Moulinet várát Klemencia királyné özvegyi járandósági területéből, miután az a királyhoz és Saint-Benoît-sur-Loire apátságához tartozik, ez utóbbi pedig közvetlenül a király oltalom-joga (garde) alatt áll.

E. ANF X/1a/3, fol. 157r – pergamen, 170 * 268 mm.

K. OLIM II. 635–636, nr. X.

Reg. BOUTARIC 1867, nr. 4921.

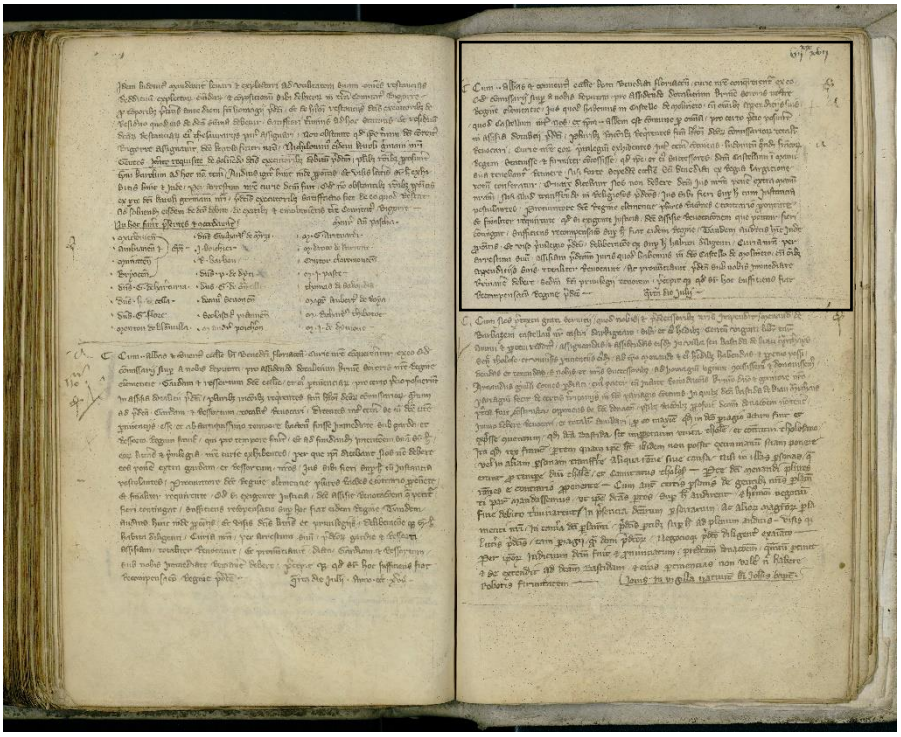

© Archives Nationales de France, Paris (Fotó: Archives Nationales de France)
ANF X/1a/3, fol. 157r (részlet: a Klemenciát érintő intézkedés)

F–4.17 Párizs, 1317. december 15.

A Parlament határozata a Klemencia királyné és a savoyai gróf között Plessis háza ügyében létrejött egyezségről. A ház egykor Enguerrand de Marigny tulajdonában volt. Savoya grófja pedig élethossziglani haszonélvezeti joggal bír, de úgy, hogy Klemencia jogait nem sértheti.

E. ANF X/1a/3, fol. 159v – pergamen, 170 * 268 mm.

K. OLIM II. 645–646, nr. I.

Reg. BOUTARIC 1867, nr. 5107.

Megj. Vö. F–4.2, F–4.7, 4.22!

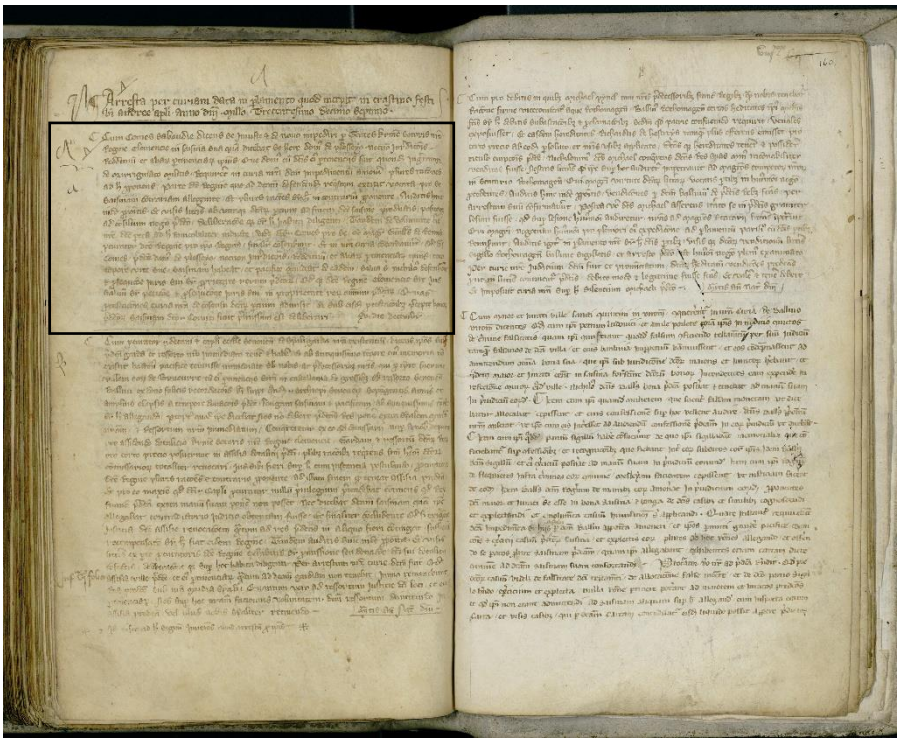

© Archives Nationales de France, Paris (Fotó: Archives Nationales de France)
ANF X/1a/3, fol. 159v (részlet: a Klemenciát érintő intézkedés)

F–4.18 Párizs, 1317. december 20.

A Parlament a sens-i káptalan panasza alapján érvényteleníti a Bruyères falu, Grez váruradalom és Sens baillage feletti oltalom-jog (garde) hozzácsatolását Klemencia özvegyi járandóságához, mivel az a káptalant illeti meg, tekintettel arra, hogy több mint hétszáz évvel korábban Saint-Loup püspök azt neki adományozta. A káptalan és minden birtoka közvetlen királyi oltalom-jog alá kerül.

E. ANF X/1a/3, fol. 159v – pergamen, 170 * 268 mm.

K. OLIM II. 646–647, nr. II.

Reg. BOUTARIC 1867, nr. 5118.

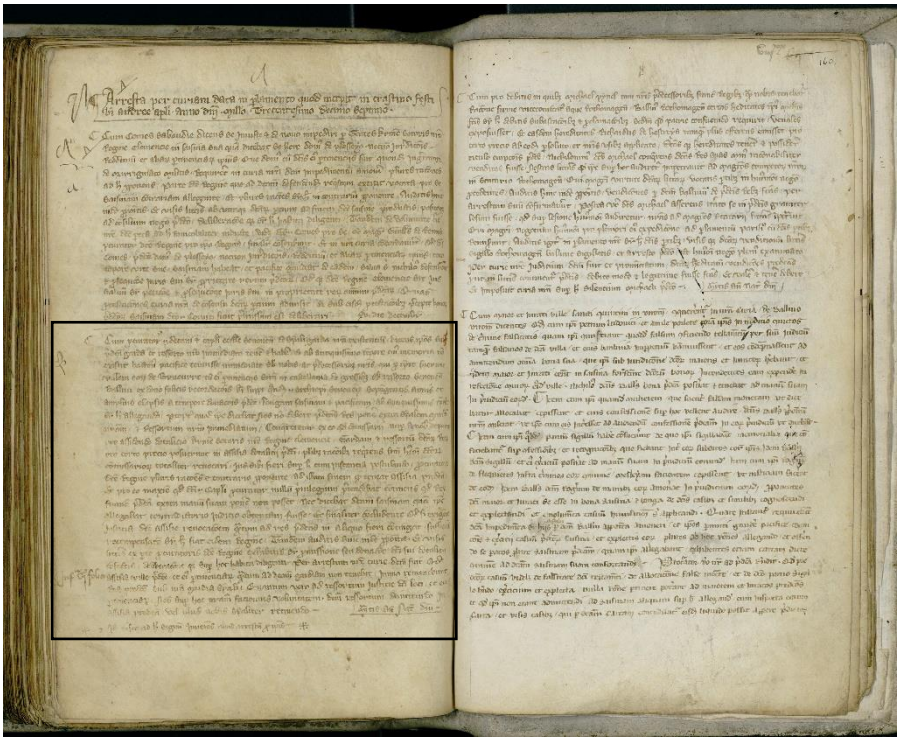

© Archives Nationales de France, Paris (Fotó: Archives Nationales de France)
ANF X/1a/3, fol. 159v (részlet: a Klemenciát érintő intézkedés)

F–4.19 Párizs, 1318. január 31.

A Parlament határozata arról, hogy a sens-i káptalanhoz tartozó Bruyères falu királyi oltalom alatt marad, és nem számítható bele Klemencia királyné özvegyi járandóságába.

E. ANF X/1a/3, fol. 165r – pergamen, 170 * 268 mm.

K. OLIM II. 667–668, nr. XX.

Reg. BOUTARIC 1867, nr. 5172.

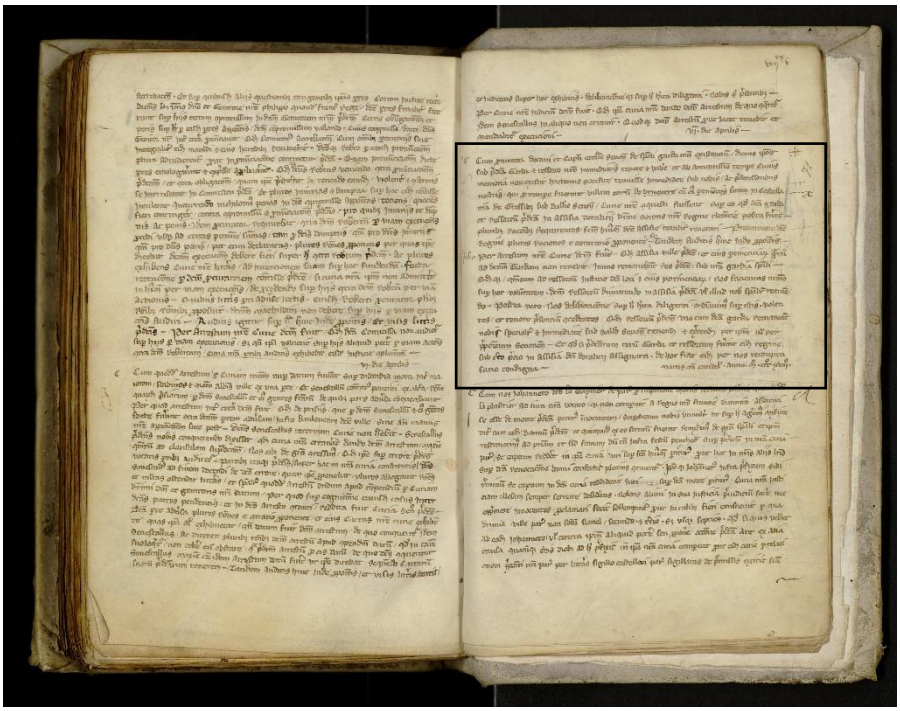

© Archives Nationales de France, Paris (Fotó: Archives Nationales de France)
ANF X/1a/3, fol. 165r (részlet: a Klemenciát érintő intézkedés)

F–4.20 Párizs, 1318. június 10.

A Parlament érvényteleníti Klemencia francia királyné megbízottjának, Pierre „Le Cochacier”-nek az ítéletét, aki arra kötelezte Jean „d'Arsis” lovagot, Jean „de Sus” corbeil-i prévôt kezesét, hogy adjon Jean „Pennoche” párizsi polgárnak 5 és fél muid búzát, amelyet Jean du Temple mester orangis-i uradalmában kell kiszolgáltatni. Mivel Jean „Pennoche” elhunyt, az ügyben leánya képviseli.

E. ANF X/1a/4, fol. 366v–367r – pergamen, 170 * 268 mm.

K. OLIM III/2. 1277–1279, nr. LVI.

Reg. BOUTARIC 1867. nr. 5442. Vö. nr. 6123.

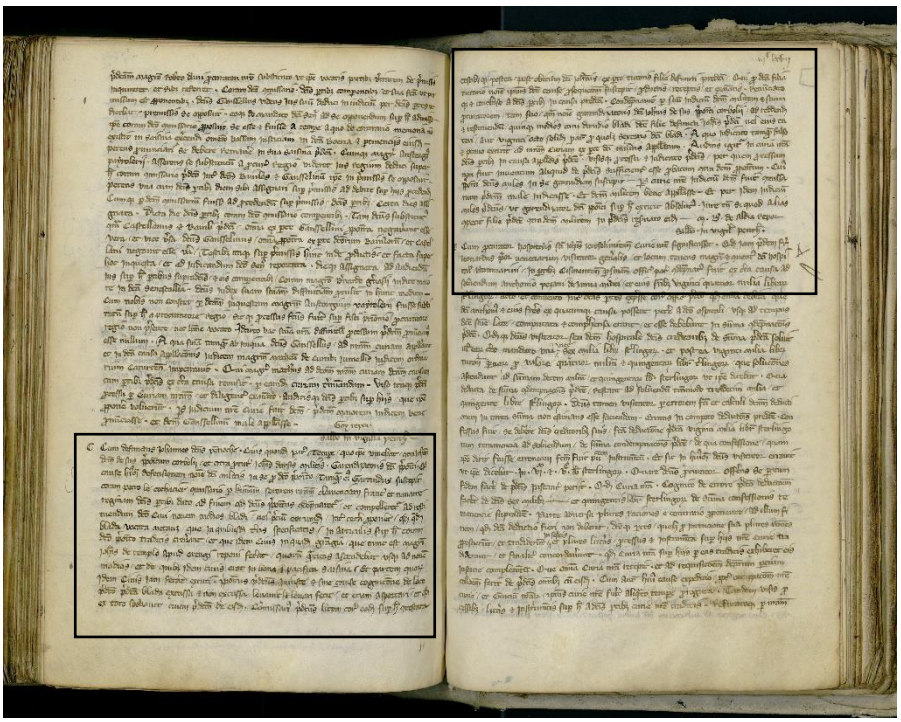

© Archives Nationales de France, Paris (Fotó: Archives Nationales de France)
ANF X/1a/4, fol. 366v–367r (részletek: a Klemenciát érintő intézkedés)

F–4.21 Párizs, 1318. június 15.

A Parlament vizsgálatot rendel el a Klemencia királyné és Saint-Maur des Fossés apátsága között az Evry-sur-Seine feletti igazságszolgáltatás ügyében kialakult perben. A Parlament tanácsosát, Jean-t bízza meg a vizsgálattal és a jelentéstétellel.

E. ANF X/1a/8844 fol. 20v.

K. –

Reg. BOUTARIC 1867. nr. 6103.

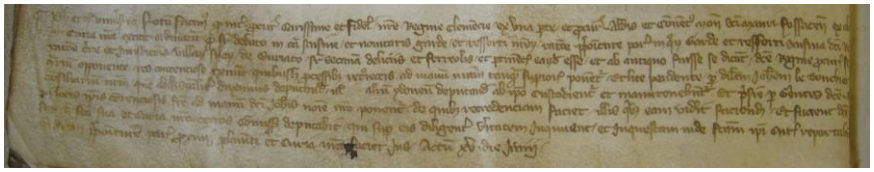

© Archives Nationales de France, Paris (Fotó: Archives Nationales de France)
ANF X/1a/8844 fol. 20v (részlet: a Klemenciát érintő intézkedés)

F–4.22 s. l., 1318. augusztus

V. Fülöp Amadé savoyai grófnak és örököseinek adja Plessis udvarházat minden tartozékával és joghatóságával, amelyet egykor X. Lajos vett el Enguerran de Marigny-től és ígért a grófnak élete hosszáig, úgy, hogy ha a régens (vagy a király) nem jutna az udvarház birtokába, a grófot megfelelő kárpótlás illeti meg. A gróf és örökösei az udvarházra nézve immunitást élveznek, és cserébe hűséggel tartoznak a francia királyoknak.

E. ANF JJ 54B, fol. 8r, nr. 15 – pergamen, registre royal, 193,6 * 290 mm.

K. –

Reg. RTCH II/1. nr. 1380.

Megj. Vö. F–4.2, F–4.7, 4.17!

F–4.23 Párizs, 1318. szeptember

V. Fülöp 25000 tours-i livre értékben kiegészíti az egykor X. Lajos által Klemencia királynénak biztosított járandóságot a következőképpen: 1) Corbeil, Fontainebleau, Samois, Moret, Grez-sur-Loing, Flagy, Lorrez-le-Bocage, Nemours, Château-Landon, Montargis, Lorris-en-Gâtinais, Vitry-en-Loge, Boiscommun, Châteauneuf-sur-Loire, Yèvre-le-Châtel, Neuville-en-Loge et Beaugency városok nagyobb és kisebb váraikkal és tartozékaikkal, 7812 párizsi livre, 17 sou 4 dénárobulus járadék formájában, levonva ebből a terheket, de beleszámítva azt a 210 párizsi livre-t, 15 sou-t, ami ezen területek jogaira élethossziglani haszonélvezettel bíró személyek halálával szabadult fel, és azzal a feltétellel, hogy figyelembe kell venni az egyéb kedvezményezettek majdani halálával felszabaduló összegeket; 2) Bière, Paucourt, Chaumontois, Vitry, le Milieu, Courcy, Neuville és Goumats erdőit és tartozékaikat 8922 párizsi livre, 10 sou és 6 dénár értékű járadék formájából, levonva belőle a mondott erdők őreinek zálog összegeit.

E. ANF JJ 56, fol. 183r–183v, nr. 423 – pergamen.

K. –

Reg. RTCH II/1. nr. 2050.

F–4.24 Párizs, 1318. december

V. Fülöp meghagyja, hogy azt a 2 muid (36 hl) bor járadékot, amelyet eddig Ouzouer-sur-Loire királyi szőlője után utaltak ki a lorris-i király udvarház káplánjának, máshonnét szedjék be, mert az Klemencia özvegyi járandósági területére esik, és így félő, hogy behajtása, és ekképp kiutalása is akadályba ütközne. A király egyúttal meghagyta az orléans-i ballinak, hogy gondoskodjék az említett bor kiszállításáról a király költségére.

E. ANF JJ 56, fol. 142v, nr. 311 – pergamen, registre des actes royaux, 193,6 * 290 mm.

K. –

Reg. RTCH II/1. nr. 1936.

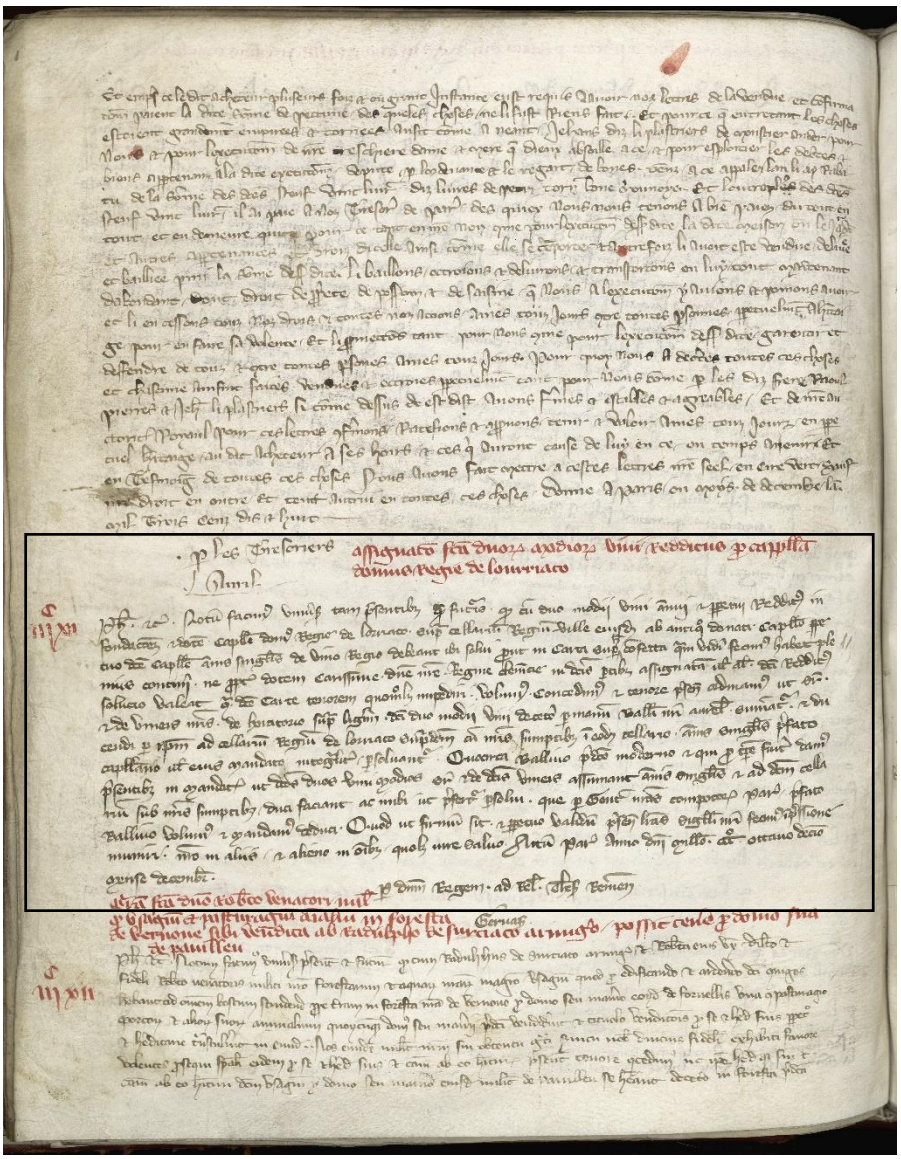

© Archives Nationales de France, Paris (Fotó: Archives Nationales de France)
ANF JJ 56, fol. 142v, nr. 311 (részlet: a Klemenciát érintő intézkedés)

F–4.25 Párizs, 1320. június 28.

A Parlament helybenhagyja a Klemencia királyné corbeil-i bailli-jának ítéletét, amelyben Corbeil prévôt-ja és Geoffroi „Cocatris javára ítélt Jean „d'Arsiz" lovag ellenében. Ez utóbbi kérte, hogy semmisítsék meg ingóságainak a grigny-i nyilvános árverésen történt eladását, amelyre a helyi szokás szerint tartozásai kiegyenlítése végett került sor.

E. ANF X/1a/5 fol. 39r.

K. –

Reg. BOUTARIC 1867. nr. 6123. Vö. BOUTARIC 1867. nr. 5442; https://www.siv.archives-nationales.culture.gouv.fr/siv/media/FRAN_IR_057883/c-7ib4nzo7o--1pnftwto1k69p/FRAN_0230_02112_L

Megj. Vö. F–9, nr. 774!

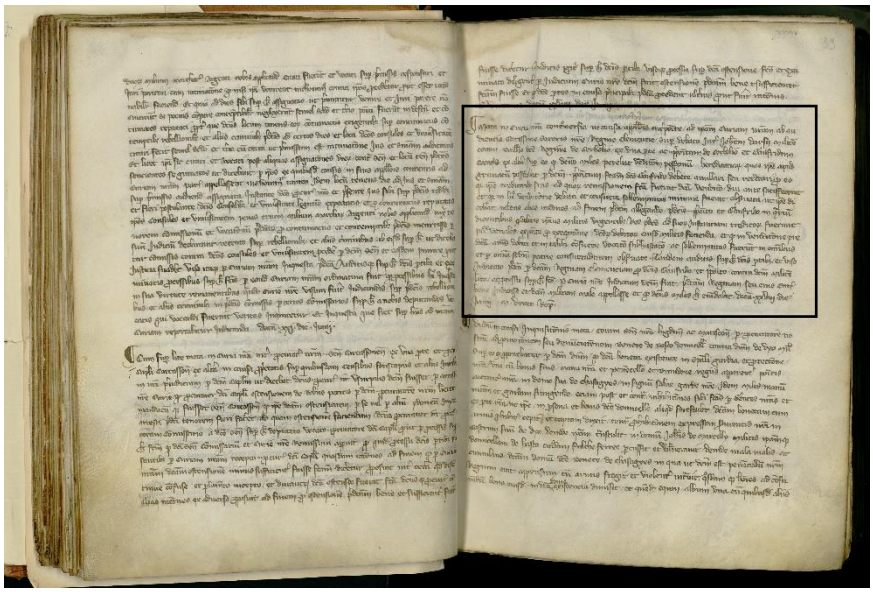

© Archives Nationales de France, Paris (Fotó: Archives Nationales de France)
ANF X/1a/5 fol. 39r (részlet: a Klemenciát érintő intézkedés)

F–4.26 Párizs, 1321. augusztus 4.

A Parlament határozata megerősíti a párizsi prévôt ítéletét, akit a király nevezett ki Henri de Fontenay lovag és Jean Alain párizsi polgár, illetve a velük szemben álló Jean dit Lefevre de Villemer közötti perben. A prévôt felmentette Lefevre-t a tőle követelt kártérítési kötelezettség alól, amelyet ellenfelei amiatt kértek tőle, mert állítólag akadályozta, hogy a Klemencia királyné parancsára történő lefoglalásokat végrehajtsák. Pierre Mulet és Klemencia királyné emberei a Jean Alain számára előirányzott kártérítés összegét akarták beszedni, de ezt Jean Lefevre a vád szerint megakadályozta.

E. ANF X/1a/5. fol. 123r.

K. –

Reg. BOUTARIC 1867. nr. 6469; https://www.siv.archives-nationales.culture.gouv.fr/siv/media/FRAN_IR_057883/c-7ib4nzo7o--1pnftwto1k69p/FRAN_0230_02414_L

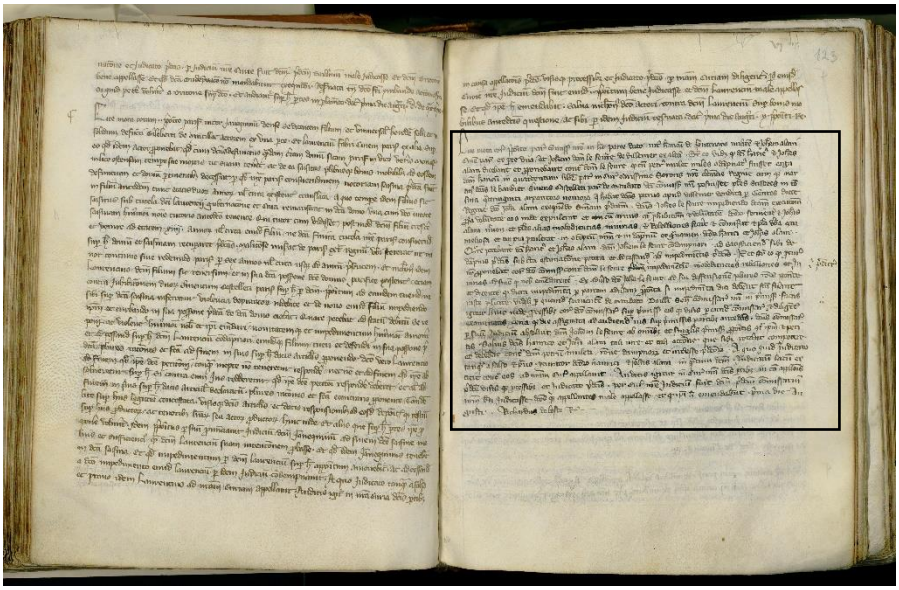

© Archives Nationales de France, Paris (Fotó: Archives Nationales de France)
ANF X/1a/5, fol. 123r (részlet: a Klemenciát érintő intézkedés)

F–4.27 Párizs, 1322. január 27.

A Parlament megerősíti Lemoine bíboros tanítványai kollégiumának ítélkezési jogát Aumont-ban Klemencia királynéval szemben.

E. –

K. BOUTARIC 1867. nr. 7046.

Reg. Uo.

Megj. Vö. F–4.34 (1324. január 9.)!

F–4.28 Párizs, 1322. február

IV. (Szép) Károly Klemencia királyné özvegyi járandóságának kiegészítéseként biztosít számára 546 tours-i livre, 10 sou és 8 dénárobulus értékű járadékot Caen prévôté bevételeiből.

E. ANF JJ 61 fol. 120v, nr. 263 – pergamen, 193,6 * 290 mm.

K. –

Reg. RTCH II/1. nr. 3861.

Megj. Vö. F–4.29!

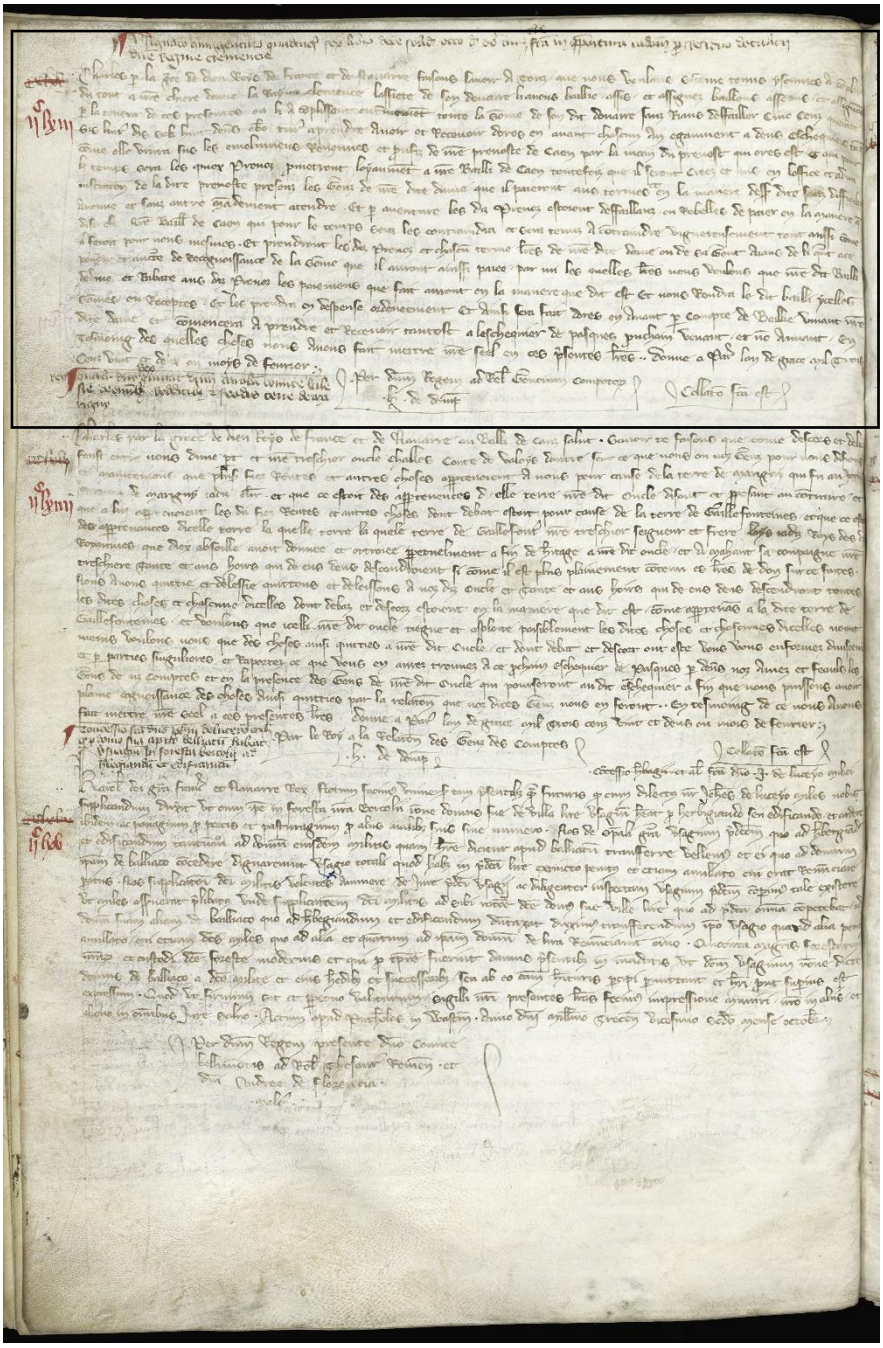

© Archives Nationales de France, Paris (Fotó: Archives Nationales de France)
ANF JJ 61 fol. 120v, nr. 263 (részlet: a Klemenciát érintő intézkedés)

F–4.29 Párizs, 1322. február

IV. (Szép) Károly Klemencia királyné özvegyi járandóságának kiegészítéseként biztosít számára 3497 tours-i livre, 19 sou, 6 dénár értékű járadékot bizonyos normandiai földbirtokok jövedelmeiből Rouen (Rouen, Pont-de-l'Arche, Pont-Audemer és Auge vicomték) és Caen baillage-ok (Caen, Falaise, Vire és Bayeux vicomték) területén.

E. ANF JJ 61 142r–143r, nr. 327 – pergamen, 193,6 * 290 mm.

K. –

Reg. RTCH II/1. nr. 3925.

Megj. Vö. F–4.28 és F–2 (a részletes leírást ld. ott!)

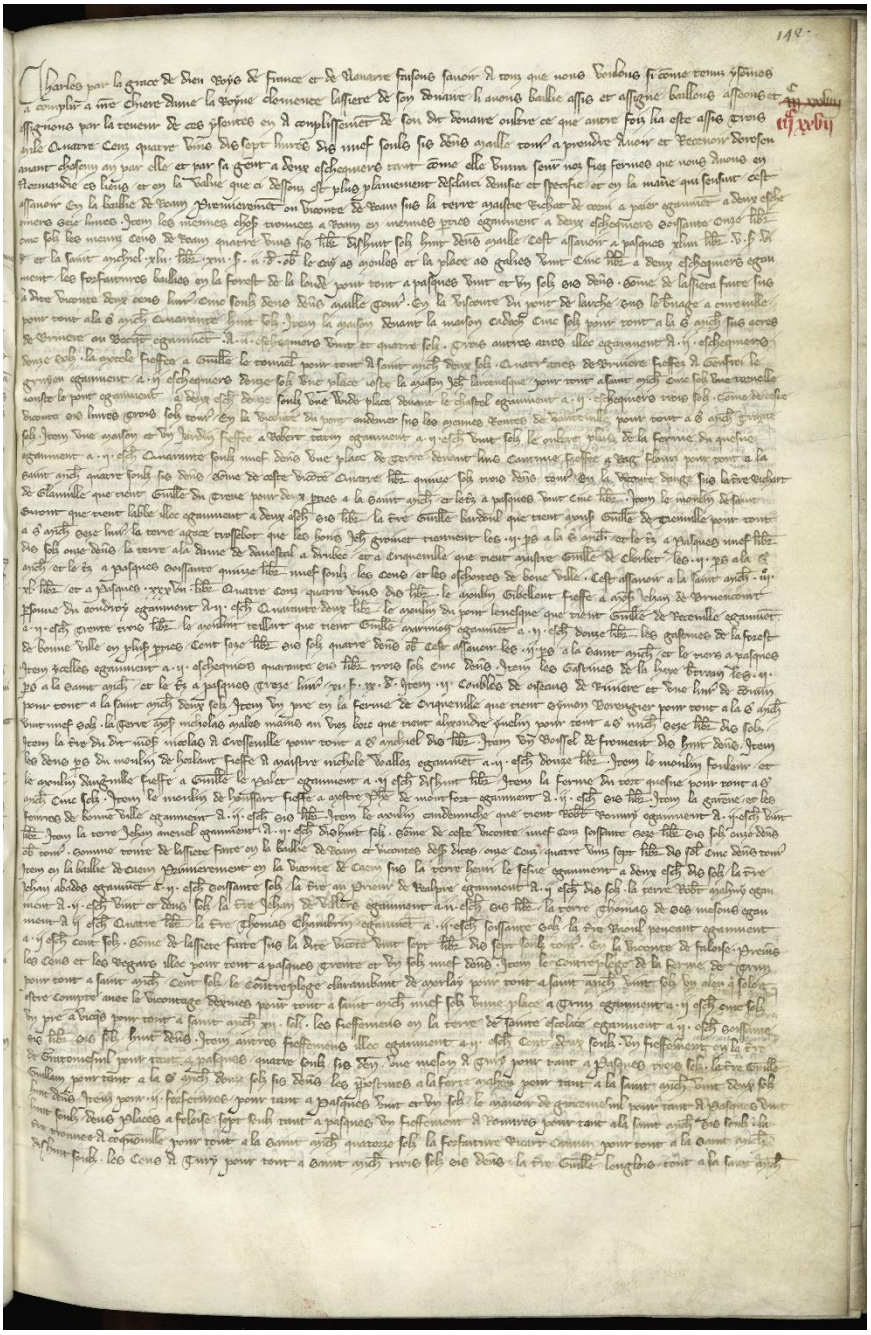

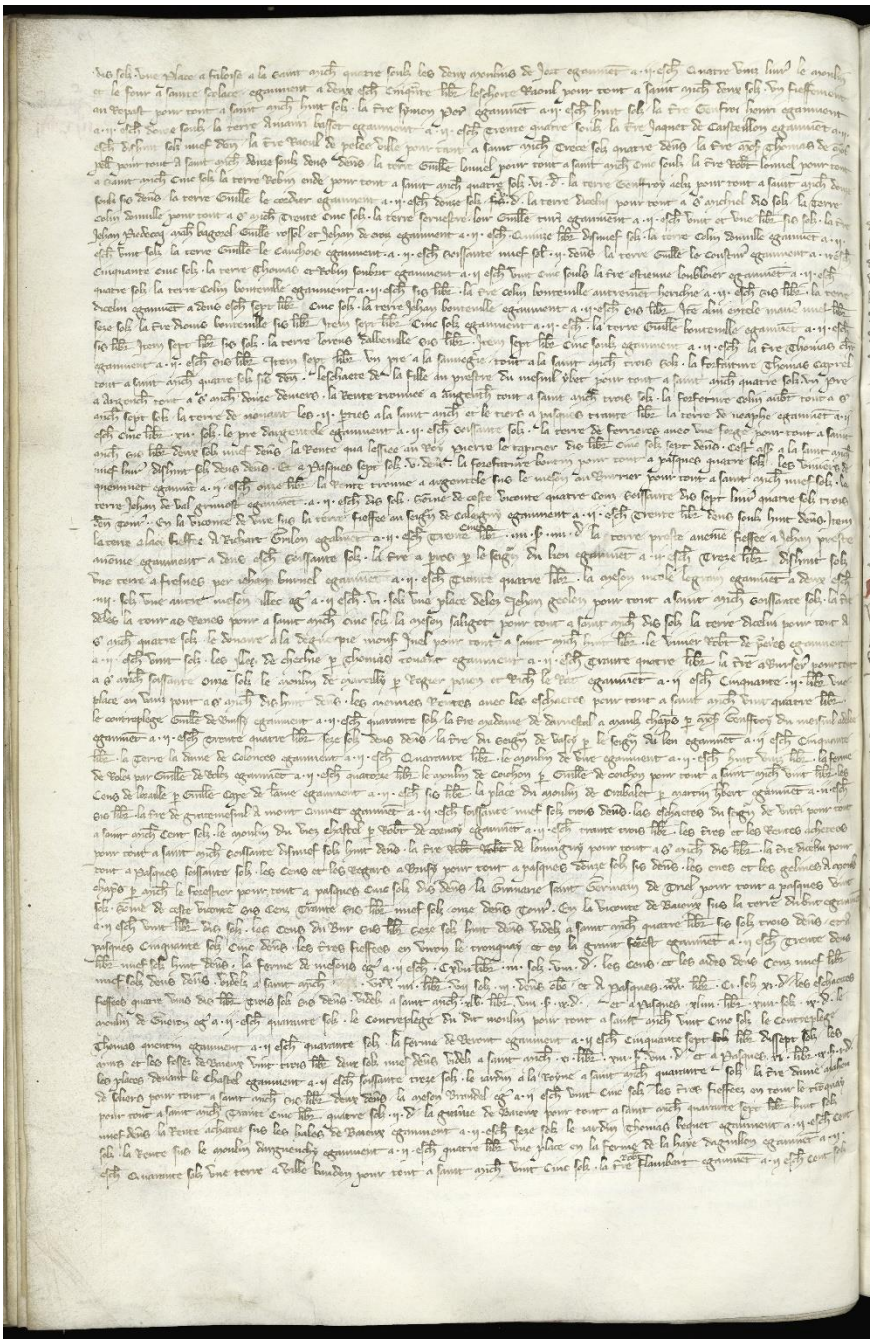

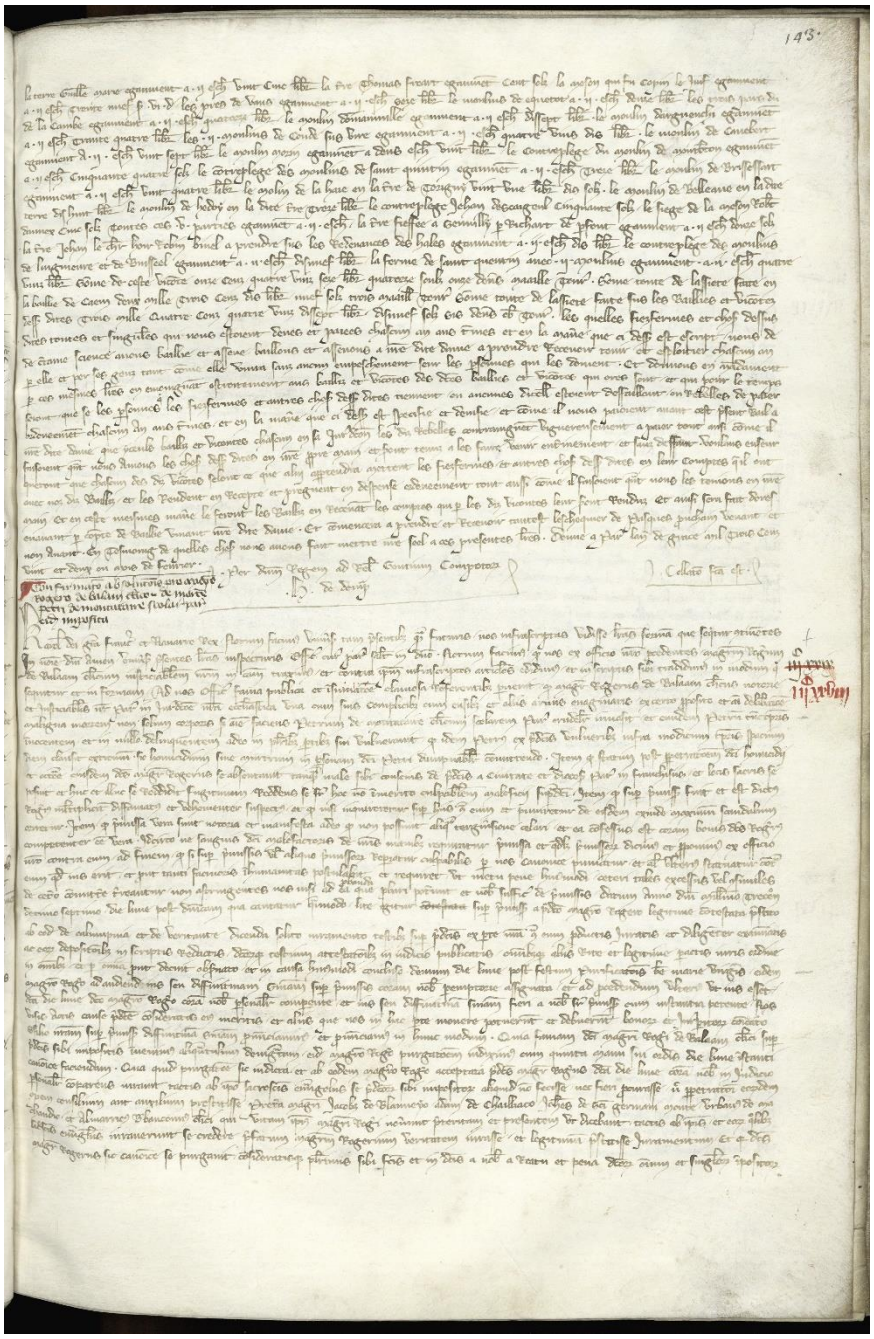

© Archives Nationales de France, Paris (Fotó: Archives Nationales de France)
ANF JJ 61 142r–143r, nr. 327.

F–4.30 Párizs, 1323. január 4.

A Parlament tudatja a párizsi prévôt-val, hogy Klemencia királyné jogi képviselőjének fellebbezése a királynét elmarasztaló és Jean de Cognerys javára hozott ítélet tárgyában hiányos, így arra utasítja az említett prévôt-t, hogy a fellebbezőre rójon ki 60 livre bírságot.

E. ANF X/1a/8844 fol. 156r.

K. –

Reg. BOUTARIC 1867. nr. 7011 (fol. 136r!)

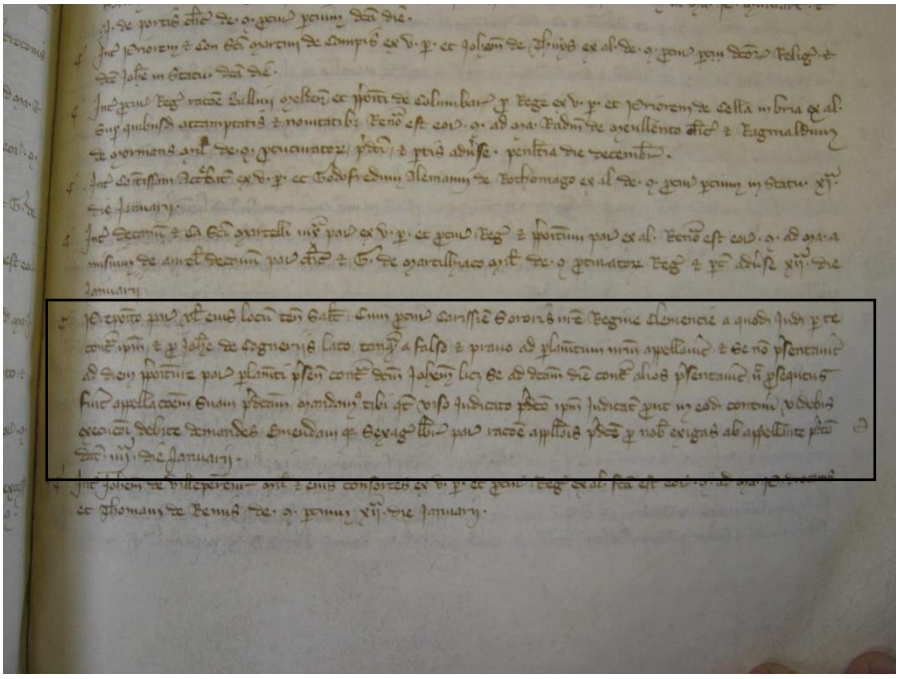

© Archives Nationales de France, Paris (Fotó: Kiss Gergely)
ANF X/1a/8844 fol. 156r (részlet: a Klemenciát érintő intézkedés)

F–4.31 Párizs, 1323. január 15.

A Parlament megerősíti Klemencia királyné udvarbíróságának ítéletét, amely helyben hagyta a corbeil-i bailli döntését. Ez utóbbi megsemmisítette a corbeil-i prévôt, Geoffroy de Savigny döntését, amellyel megtiltotta Jean de Luigny pajzshordónak, hogy a mondott prévôt megakadályozza abban, hogy Saint-Fargeau szőlőbirtokain a földbért beszedje.

E. ANF X/1a/5 fol. 267v–268r.

K. –

Reg. BOUTARIC 1867. nr. 7034; https://www.siv.archives-nationales.culture.gouv.fr/siv/media/FRAN_IR_057883/c-7l6ecdbh2--cci6lvv3r95h/FRAN_0230_02859_L

© Archives Nationales de France, Paris (Fotó: Archives Nationales de France)
ANF X/1a/5 fol. 267v–268r (részletek: a Klemenciát érintő intézkedés)

F–4.32 Párizs, 1323. január 17.

A Parlament helyben hagyja Klemencia királyné és az essone-i perjel egyezségét, amelyet az igazságszolgáltatásról köztük folyó vitában született. Amennyiben a királyné emberei kétségbe vonnák a perjel igazságszolgáltatást érintő jogosultságát, a királynét képviselő bailli köteles helyreállítani az essone-i perjel jurisdictióját.

E. –

K. –

Reg. BOUTARIC 1867. nr. 7035.

Megj. Vö. BOUTARIC 1867. nr. 7569.

F–4.33 Párizs, 1323. február 21.

A Parlament a Klemencia királynét képviselő ügyész számára halasztást engedélyez. Adam l'Asnier a corbeil-i bailli, a château-landon-i prévôt és a lorris-i bailli képviseletében fellebbezett és idéztette meg az ügyészt, ám a kitűzött határnapon nem jelent meg a bíróság előtt.

E. ANF X/1a/8844 fol. 159v.

K. –

Reg. BOUTARIC 1867. nr. 7087.

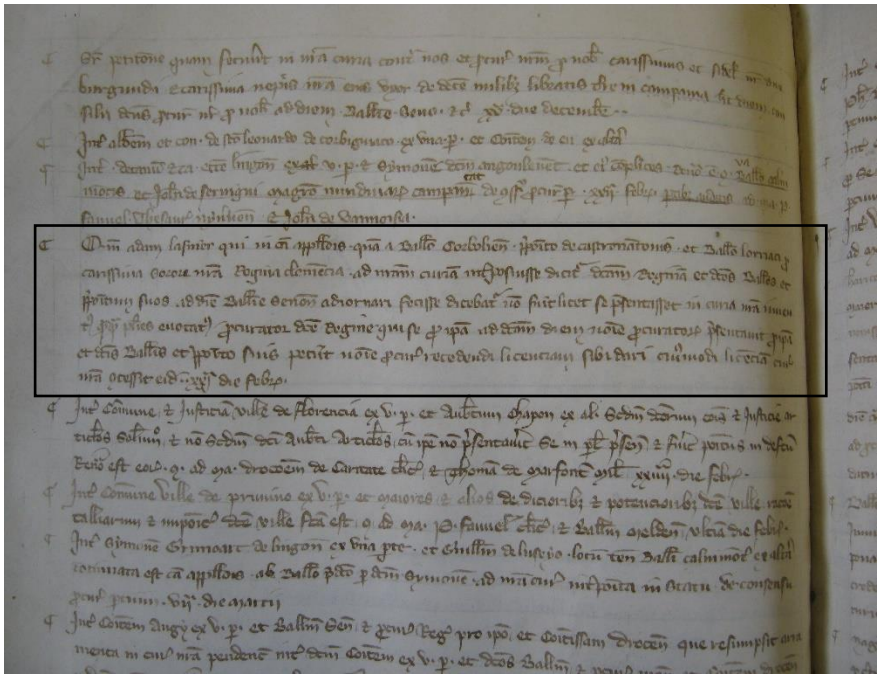

© Archives Nationales de France, Paris (Fotó: Archives Nationales de France)
ANF X/1a/8844 fol. 159v (részlet: a Klemenciát érintő intézkedés)

F–4.34 Párizs, 1324. január 9.

A Parlament tárgyalási határnapot tűz ki Klemencia jogi képviselője, illetve Lemoine bíboros tanítványainak testülete számára a párizsi Saint-Étienne des Gres-egyházban Keresztelő Szent János születése utáni vasárnapra, az első imaóra idejére vitájuk rendezése végett.

E. ANF X/1a/8844 fol. 203v.

K. –

Reg. BOUTARIC 1867. nr. 7385.

Megj. Vö. F–4.27 (1322. január 27.)!

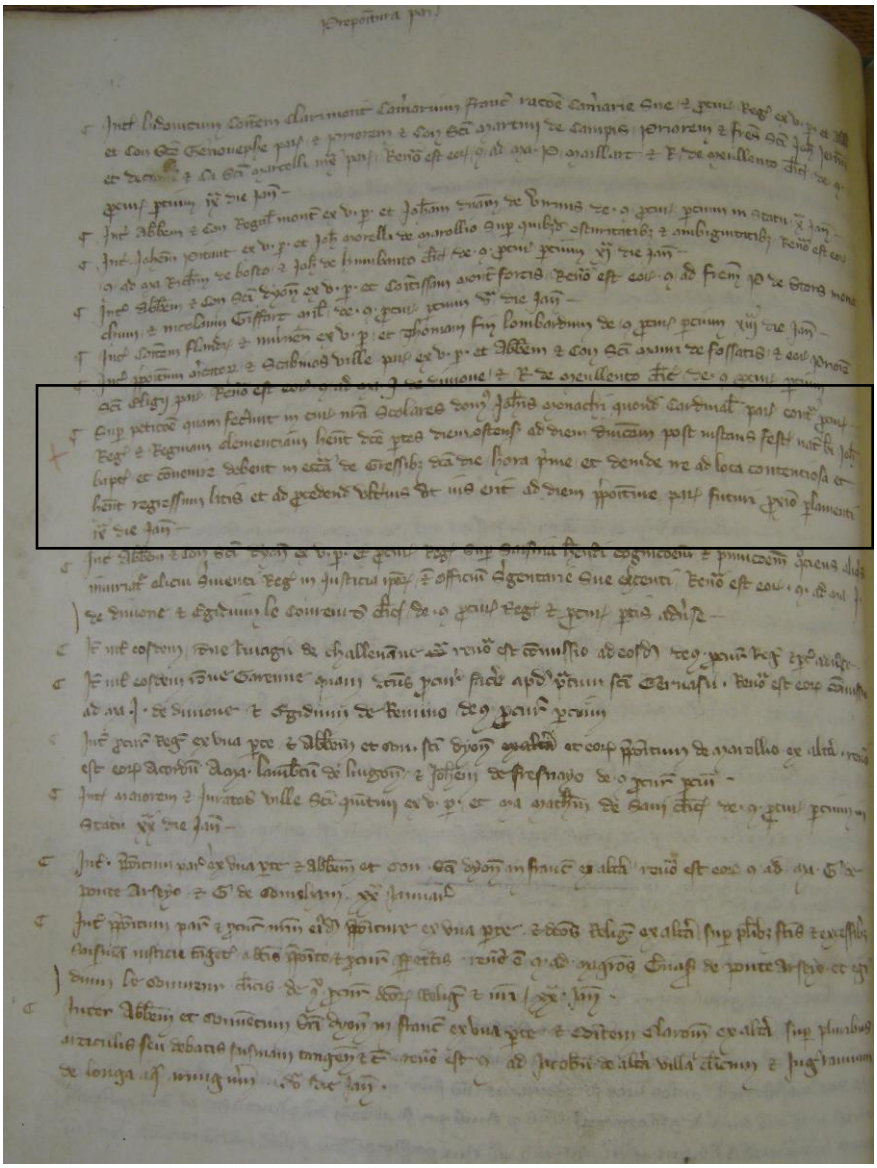

© Archives Nationales de France, Paris (Fotó: Archives Nationales de France)
ANF X/1a/8844 fol. 203v (részlet: a Klemenciát érintő intézkedés)

F–4.35 Párizs, 1324. április 10.

A Parlament Saint-Denis apátsága javára ítél Klemencia királyné ellenében egy az essone-i perjelséghez tartozó hely feletti igazságszolgáltatási jogot illetően.

E. ANF X/1a/5 fol. 396r.

K. –

Reg. BOUTARIC 1867. nr. 7569; https://www.siv.archives-nationales.culture.gouv.fr/siv/media/FRAN_IR_057883/c-2qk1w1b5h-4ogz6nou5ghx/FRAN_0230_03307_L

Megj. Vö. BOUTARIC 1867. nr. 7035.

F–4.36 Párizs, 1326. május 6.

IV. Károly királyi kegyuraság (oltalom, védelem és igazságszolgáltatás) alá helyezi a ferrières-i Benedek-rendi apátságot. Az intézmény Klemencia királyné özvegyi járandóságához tartozott, ezért a király kártalanítást ígér.

E. ANF JJ 64, fol. 79r.

Má. 1. II. János: Párizs, 1351. január): ANF JJ 81 fol. 501r, nr. 958 – pergamen, registres royaux, 178 * 255 mm
2. II. János: Párizs, 1352. december): ANF JJ 81 fol. 351r-v, nr. 678 – pergamen, registres royaux, 178 * 255 mm

K. –

Reg. RTCH II/1. nr. 252, 390.

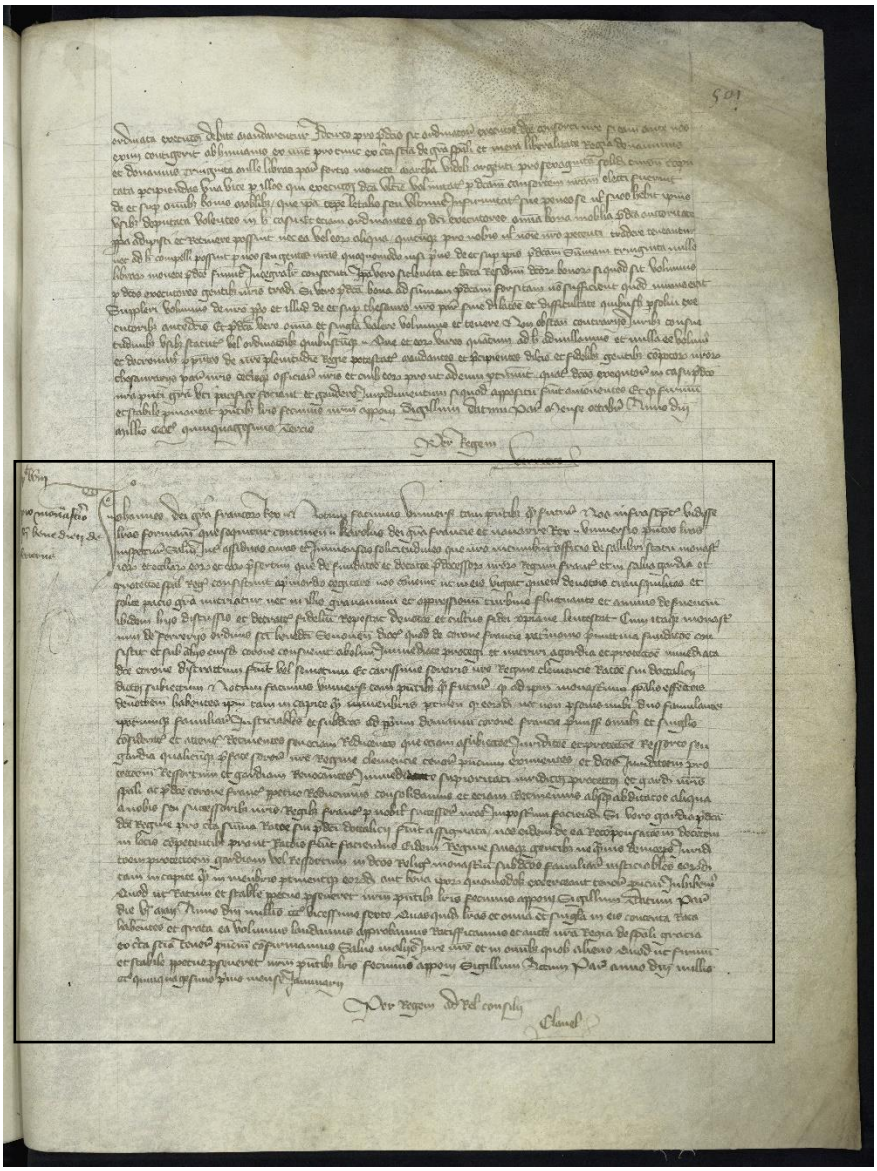

© Archives Nationales de France, Paris (Fotó: Archives Nationales de France)
ANF JJ 81 fol. 501r, nr. 958. (részlet: a Klemenciát érintő intézkedés)

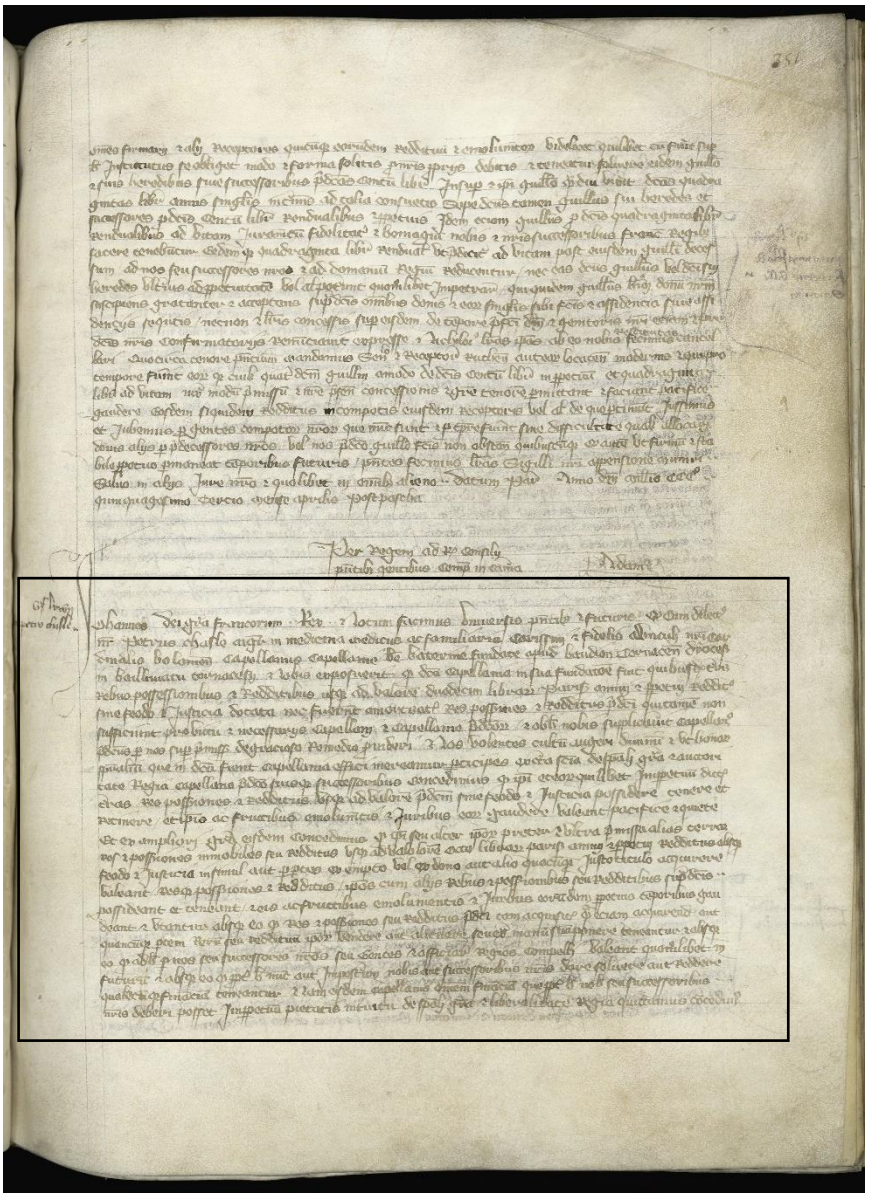

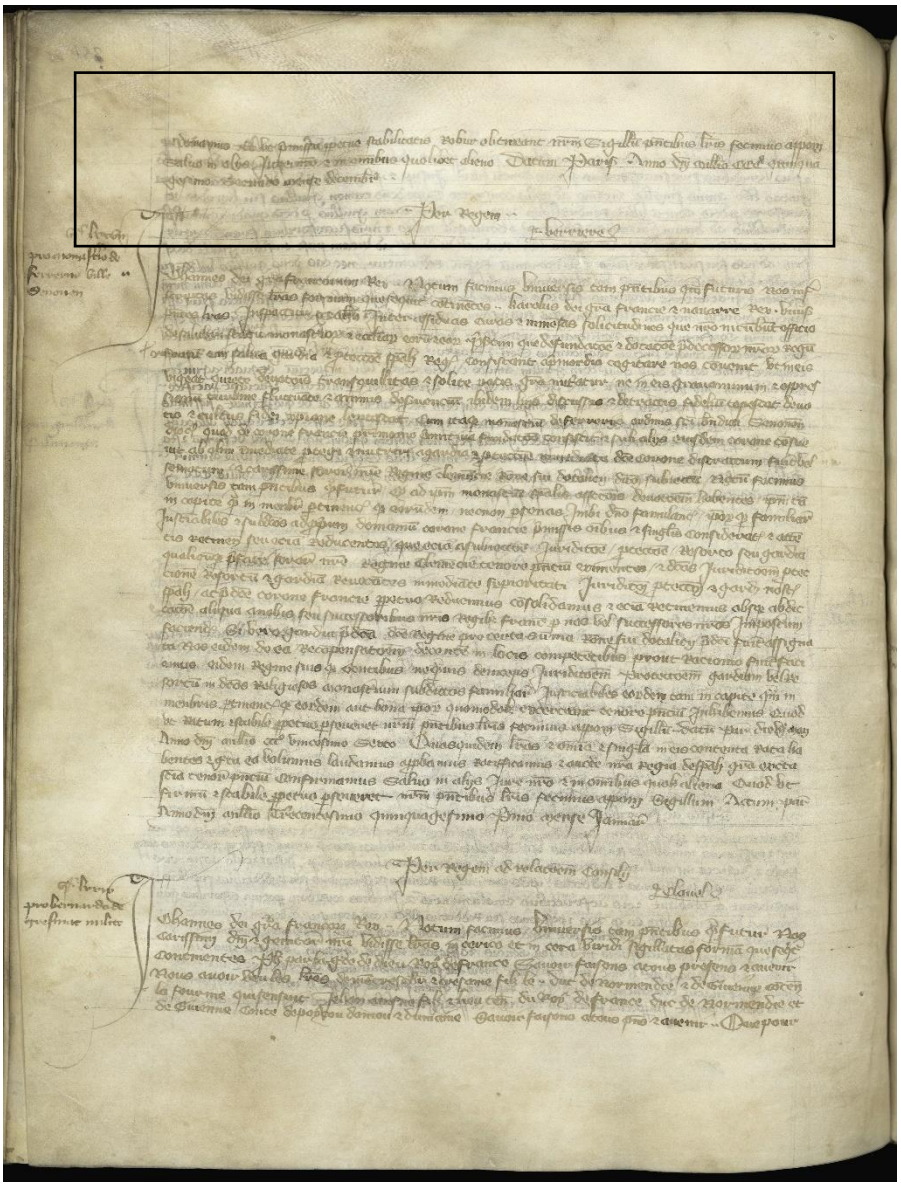

© Archives Nationales de France, Paris (Fotó: Archives Nationales de France)
ANF JJ 81 fol. 351r-v, nr. 678 (részlet: a Klemenciát érintő intézkedés)

F–4.37 Párizs, 1327. április 23.

A Parlament vizsgálatot rendel el Klemencia királyné és a Saint-Maur des Fossés-apátság vitájában, az apátsághoz tartozó Ivry-sur-Seine, Lices de Ferroles falvak oltalom-jogát (garde) illetően.

E. ANF X/1a/5 fol. 506r.

K. –

Reg. BOUTARIC 1867. nr. 7969; https://www.siv.archives-nationales.culture.gouv.fr/siv/media/FRAN_IR_057883/c-34oq5t58n--s52d6vj3cbh1/FRAN_0230_03685_L

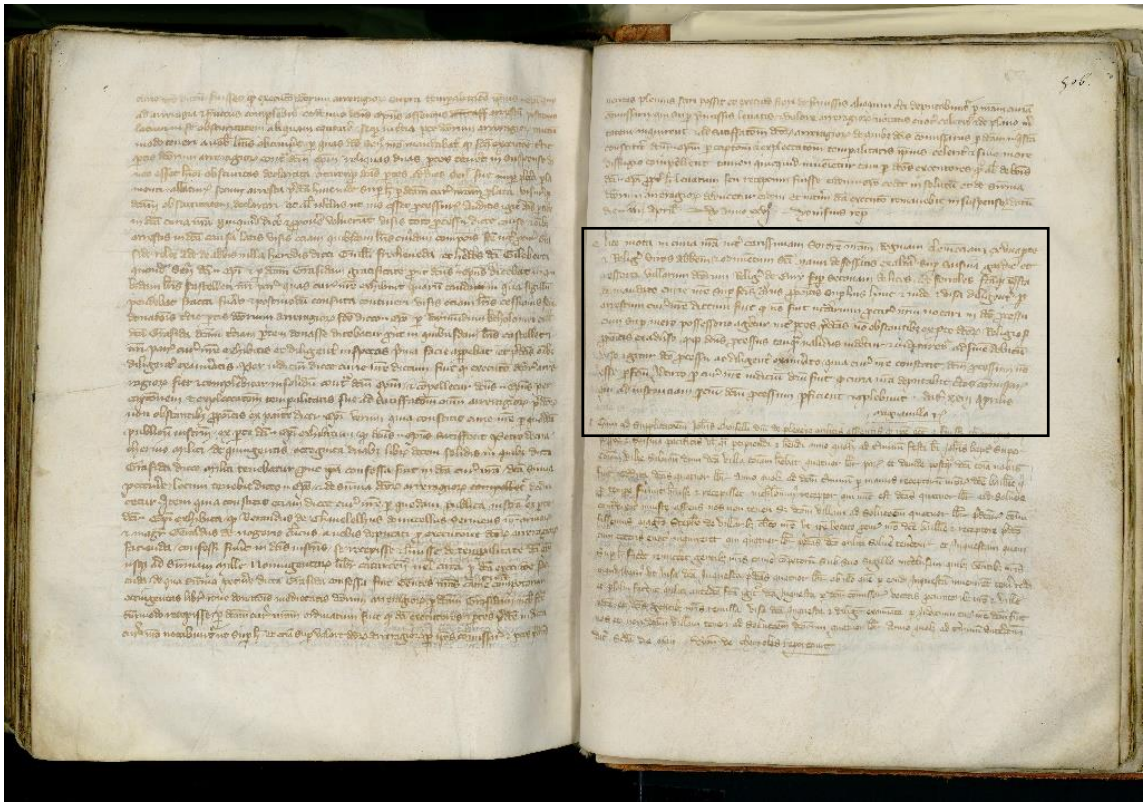

© Archives Nationales de France, Paris (Fotó: Archives Nationales de France)
ANF X/1a/5 fol. 506r (részlet: a Klemenciát érintő intézkedés)

F–4.38 Corbeil, 1327. június 9.

Megj. Vö. F–3a.2!

F–4.39 Párizs, 1327. augusztus 9.

Klemencia bailli-ja és helytartója jelentik, hogy a királyné parancsa (június 9.) szerint lefolytatták a vizsgálatot, amely igazolta Lorris perjelének panaszát, amely szerint Klemencia adószedője hozzájárulást követelt tőle a lorris-i kemencék javítása címén.

E. ADL H 30, Cartulaire de Fleury, fol. 283r, 284r (elpusztult)

K. BERNOIS 1979. 477–478, nr. XIV.

Megj. Uo. 477, nr. XIII (a királyné parancsa) = F–3a.2.

F–4.40 S. L., 1328. március 28.
Klemencia 7 livre évjáradék adományt tesz a tours-i Szent Márton-székeskáptalan számára.
Megj. Vö. F–3a.3!

ଔ

F–4.41 Vrie, 1328. június
VI. Fülöp megerősíti, hogy Klemencia lemond a corbeil-i udvari bírósága előtt Soignolles város ítélkezési joga tárgyában Jean d'Andrepel és neje Jeanne indított per folytatásáról.
E. ANF JJ 65A fol. 85r. nr. 119 – pergamen, registres royaux, 320 * 290 mm.
Reg. RTCH III/1. nr. 121.

ଔ

F–4.42 S. L., 1328. július 26.
Klemencia, Franciaország és Navarra királynéja megerősíti lorris-i bailli-ja és megbízottja ítéletét.
Megj. Vö. F–3a.4!

ଔ

F–4.43 S. L., 1328. 10. 13. – 12. 07.
Klemencia ingóságainak hagyatéki leltára.
Megj. Vö. F–6!

ଔ

F–4.44 1332
A VI. Valois Fülöp parancsára készített jegyzék Burgundiai Johanna járandóságáról (Gâtinais területén).
E. ANF P 26/1. nr. I–XLVII.
Megj. Vö. FOURQUIN 1963.

ଔ

F–4.45 [Orléans,] 1333. január 17.

Az orléans-i bailli, Guillaume de Bellevois jelenti VI. Fülöpnek, hogy az orléans-i és chartres-i bailli-khoz intézett parancsára (1332. december 24.) kísérletet tett a vizsgálat lefolytatására, de a körülmények megakadályozták abban, hogy feladatát teljesítse. A parancs szerint jelentést kellett készítenie arról, hogy pontosan mire is vonatkozik az a birtokokra és az igazságszolgáltatásra vonatkozó perlekedés, amely Blois grófja és Klemencia királyné között kialakult.

E. ADL Collection Joursanvault, 6 J 12, pièce 84.

K. –

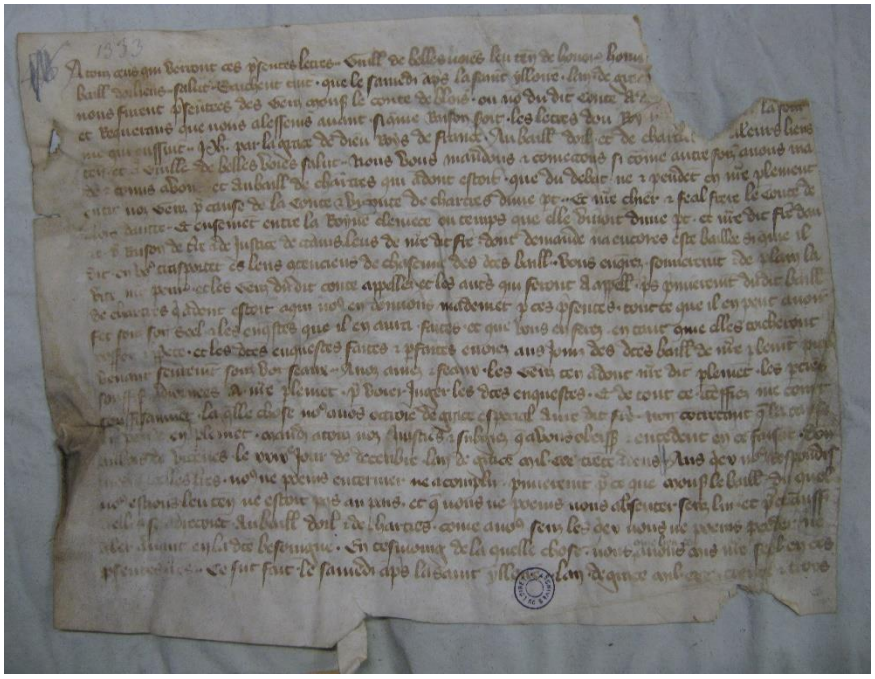

© Archives Départementales du Loiret, Orléans (Fotó: Kiss Gergely)
ADL Collection Joursanvault, 6 J 12, pièce 84.

F–4.46 Párizs, 1333. február 19.

A Parlament határozata megerősíti, hogy a Bellefontaine feletti ítélkezési jog Klemencia királynét illeti abban a perben, amely Guillaume (más néven Guyot de Paris) és Jean Cordier között keletkezett bizonyos posztók eladása és kiszállítása ügyében. Első fokon a sens-i bailli Guillaume ellen ítélt, de az ügyben Klemencia által kirendelt ügyvizsgálók a szerződést teljesítettnek ítélték, és kérték a Guillaume-ot elítélő határozat törlését és kártalanítását.

E. ANF X/1a/6 fol. 365v.

K. –

Reg. https://www.siv.archives-nationales.culture.gouv.fr/siv/media/FRAN_IR_057883/c-c5bli338d--131whaw5lm2ed/FRAN_0230_05237_L

F–4.47 Párizs, 1333. május 15.

A Parlament vizsgálatot rendel el a király és királyné ügyésze mint felperes, Étienne de Champlay, Tonnerre ura és Jean de Courtenay lovag, Champignelle ura perében a Bruan úttal kapcsolatos igazságszolgáltatás, valamint a Barralain nevű mező bírósági lefoglalása ügyében.

E. ANF X/1a/6 fol. 320v.

Reg. FOURGEOT 1920. 75, nr. 735; https://www.siv.archives-nationales.culture.gouv.fr/siv/media/FRAN_IR_057883/c-c5bli338d--131whaw5lm2ed/FRAN_0230_05046_L

F–5: Klemencia, Franciaország és Navarra királynéjának végrendelete
Párizs, Temple, 1328. október 5.

Az itt közölt szöveg a 18. századi kéziratos másolat szövegét követi, mivel eredeti nem áll rendelkezésre. A javításokat csak a lehető legszükségesebb mértékben alkalmaztam a megértést segítendő. Ezeket szögletes zárójellel ([]) jelöltem. Csillag (*) jelöli azokat a személyeket, akik az F–9 függelék szövegében szerepelnek a végrendelet, illetve a hagyatéki leltár (F–6), a végrehajtók oklevelei (F–7) és Klemencia kérvényei (F–12) alapján. [] és számok jelölik az egyes intézkedéseket a könnyebb azonosítás végett. A szövegben szereplő egyes korabeli kifejezések pontos értelmezéséhez a Centre National de Ressources Textuelles et Lexicales (https://www.cnrtl.fr/definition/), valamint a Dictionnaire du Moyen Français, középkori francia szótár adatbázisait (http://zeus.atilf.fr/dmf/) használtam. Az épületek azonosításában a francia kulturális örökségvédelmi, ún. Mérimée adatbázis volt segítségemre.

E.	–
Má.	[1722–1740] BNF NAF 9636. fol. 9r–11r.
K.	VALBONNAIS 1721. 217–221; PROCTOR-TIFFANY 2007. 277–283 (Appendix 2); PROCTOR-TIFFANY 2019. 145–150. (Appendix 1)

Rövidítések:

lb = livre(s)

par. = parisis [párizsi]

s = sou(s)

d = denier(s) [dénár]

dob = denier(s) obole(s) [dénárobulus]

ob = obole(s) [obulus]

En nom de la Sainte Trinité du pere du fils et du Saint Esprit, Amen. Nous, Clémence, par la grace de Dieu, Royne de France et de Navarre faisons assavoir à tous que nous attendans et considerans que le Roy des Roys tout puissant, qui tout le monde crea du nient, a mis fin et terme à toute créature que l'on ne peut passer et qu'il a fait nostre char humaine corrumpable et mortelle pour
5 la transgression de nostre premier pere, et pensant et regardant que riens n'est plus certain que la mort, et que l'heure d'ycelle est toute incertaine, et voulans et desirans les biens transitoires de cette mortelle vie, permuer et eschanger par bon et glorieux eschange es biens permanens de vie

perdurable, à ce que nous puissiens rendre bon compte et loial au Souverain Seigneur de l'administration qu'il nous a commise, saine de cuer et de pensée par bon entendement et toute avisée, combien que nous soyons infermes de corps, de nous et des biens que Dieu nous a donné[s] en ce siecle. Ordonnons et disposons par ce present testament que nous faisons de certaine science selon la forme et en la maniere que il s'ensuit. [1] Premierement, nous rendons et don[n]ons nostre ame a son Créateur, nostre Seigneur Jésus Christ le benoist Fils Dieu et à sa tres douce mere la glorieuse vierge Marie, et à tout[e] la Cour de Paradis. Et ellisons nostre sepulture de tout nostre corps entierement et toutes les entrailles, si nous mourons en Provence, et estre puet et bonnement en l'Église ou Moustier des sereurs de l'Ordre des Prescheurs, de Nostre-Dame de Nazareth de Ays en Provence[1355], et se il avenoit que nous mourissiens es parties de France, nous voulons et ordenons, si l'on le peut faire selon la teneur du privilege que nous avons sur la division de nostre corps, que nostre cuer soit traiz hors de nostre corps, et que le corps et les entrailles ensemble soient mises en sepulture, en l'Eglise des Freres Prescheurs de Paris[1356], et que le cuer soit portez et ensevelis en ladite Eglise Nostre-Dame de Nazareth d'Ays*, en une Chapelle* qui y sera faite semblable à celle de nostre ayol le Roy Charles de Secile*, dont Dieux ayt l'ame, à l'opposite d'icelle en manière de Croix, et que il soit guardez honnêtement en ladite Eglise des Freres Prescheurs à Paris*, jusques à tant que l'on le puisse porter à ladite Eglise de Nostre Dame de Nazareth d'Ays en Provence*. Et voulons et ordenons que nostre sepulture, nostre obseque et nos aumônes au temps de nostre enterrement soient faites et faits au lieu ou nostre corps jarra honorablement selon nostre etat, à l'arbitre et à l'ordenance de nos executeurs cy-dessous nommez, selon ce que bon leur semblera. [2] Item, voulons que à l'enterrement de nostre cuer ait quatre cent livres de cire, et que il soit couverts de draps de soye jusques à la valeur cinquante livres parisis. [3] Item nous voulons et ordenons expressement que toutes nos dettes soient payées, tant à nos familiers pour leurs gaiges, et autres dettes que nous leur pourrions devoir, comme à autres personnes, et nos atorfaits amender selon la discretion, et le jugement de nos executeurs cy-dessous écrits. [4] Item nous laissons au couvent des Sereurs de Nostre Dame d'Ays* dessusdictes mil livres parisis, pour acheter rentes par la main de nos executeurs, desquelles sera fondé un autel ou dit moustier en ladite Chapelle, en l'honneur de Monsieur Saint Jehan Baptiste et de St. Michel l'Arcange[1357]*, et sera establis un frere chascune semaine, pour

[1355] Notre-Dame de Nazareth, Aix-en-Provence-ban, domonkos apácakolostor, amelyet II. (Sánta) Károly alapított 1290-1291-ben, és gazdagon dotált. Leánya, Beatrix is itt időzött, akárcsak Klemencia 1318 és 1321 között.

[1356] A párizsi Szent Jakab-egyház, vagy más néven a Jakobinusok temploma. Klemencia itt kívánta eltemettetni magát.

[1357] Keresztelő Szent János és Szent Mihály oltalmába ajánlott kápolnák, az aix-en-provence-i Notre-Dame de Nazareth domonkos apácakolostorban.

chanter une messe tous les jours perpetuelment pour les ames de nostre tres-chier Seigneur Monsieur le Roy Looys*, de nostre pere et de nostre mere[1358] dont Dieux ayt les âmes, et de nous et de tous ceux de nostre lignaige. Et voulons et ordenons expressement que quatre fois en l'an; c'est assavoir le jour de nostre sepulture se nous gisons la, ou de nostre cuer, se nous ny gisons[1359], et lendemain de la St. Jehan Baptiste[1360], et lendemain de la St. Michel[1361], et le cinquième jour de Juing[1362] que nostre tres chier Seigneur le Roy Looys* morut, soient faits anniversaires, et pitances perpetuel[le]ment desdites rentes par le Prieur dudit moustier, qui pour le temps sera aus Freres et aus Sereurs d'iceluy. Et voulons que en chascun anniversaire soit faite pitance de soissante sous parisis au meins. [5] Item, nous voulons et ordenons que ledit Prieur dudit moustier doigne et soit tenus de donner chascun an as [= aux] quatre jours dessusdits au couvent des freres Prescheurs d'Ays* pour faire les anniversaires as [= aux] dits quatre jours, si comme dessus est dit en pitance pour chascun desdits quatre jours, vingt-cinq s par. [6] Item, nous voulons et ordenons que ledit Prieur paye par chascun an à une fois, c'est assavoir la veillie de la St. Michiel[1363] aux freres du couvent de Cisteron* ou à leur messaige, pour faire en l'Eglise dudit couvent lesdits anniversaires esdits [sic! = aux dits] quatre jours, si comme dessus est dit cent s par. [7] Item, nous laissons et denons [donnons] pour faire ladicte chapelle ou Moustier de Nostre-Dame d'Ays[1364] où nostre corps jayrra se [= si] nous mourons es [= en] Provence, et nôtre cuer jayrra tant seulement se [= si] nous mourons en France, et nostre sepulture condecent, si comme il appartiendra deux mille [fol. 9v] livres parisis, et que ladite monnoie soit mise en depost en lieu segur et certain du moustier dessusdit, et que de iceluy depost aucunes bonnes personnes de l'ordre, qui à ce seront establies et deputées par nos executeurs ayent les clés, lesquelles personnes administreront la monnoie necessaire et convenable pour ladite oeuvre faire, et rendront chascun mois compte, et toutes fois que il en seront requis à nos executeurs ou ceux qui à ce ou par eux seront deputez, et se [= si] ladite monnoie ne souffisoit à faire et parfaire l'oeuvre dessusdite, comme dessus est dit, nos executeurs bailleront et paieront ce que il conviendra à la parfaire, et se [= si] ladite oeuvre

[1358] Klemencia szülei: Martell Károly és Habsburg Klemencia.

[1359] Klemenciát október 5-én a párizsi Jakobinusok templomában temették el, szívét Aix-en-Provence-ban, a Notre-Dame de Nazareth domonkos apácakolostorban helyezték örök nyugalomra. Ez utóbbinak az időpontja nem ismert.

[1360] Vagy június 25. (születés), vagy augusztus 30. (Keresztelő Szent János fejevétele).

[1361] Szeptember 30.

[1362] Június 5.

[1363] Szeptember 28.

[1364] Notre-Dame de Nazareth, Aix-en-Provence-ban, domonkos apácakolostor, amelyet II. (Sánta) Károly alapított 1290-1291-ben, és gazdagon dotált. Leánya, Beatrix is itt időzött, akárcsak Klemencia 1318 és 1321 között.

accomplie avenamment comme dessus dit, il demouroit desdictes deux mille livres aucune chose, ce qui demourroit seroit converti et mis en l'oeuvre de ladite Eglise, au regart et à l'ordenance de nos executeurs en lieu convenable et profitable. [8] Item, nous voulons que à l'enterrement de nostre cuer soit faite aumône aux povres par la main de l'un de nos executeurs ou de nostre aumosnier, qui pour le temps sera de cinquante l[i]vr[es] par. [9] Item, nous denons et laissons pour la conquête de la Terre Saincte à paier une fois tant seulement deux cent et quarante l[i]vr[es] par. [10] Item, à nostre chiere suer suer [sic!] Bietrix Dauphine de Viennoys* nostre image de Nostre Dame d'argent aux tableaux peins[1365]. [11] Item, à reverend pere en Dieu, nostre amé Confessor Freres Jacques Evêque de Cornoaille*, nos tablettes d'argent à l'Annonciation de Nostre Dame[1366]. [12] Item, à nostre chiere cousine Madame Bietrix de Viennois Dame d'Arlay*, nostre image de St. Jean Baptiste avec les reliques qui y sont[1367]. [13] Item, à Messire Jehan Beaumont* nostre amé et seal Conseiller Seigneur de Ste Geneviève quatre cent l[i]vr[es] par. [14] Item, à Missire Pierre de Villepareur*, Missire Jehan de la Fresnaie*, Missire Jehan Druget* et Missire Pierre Saunier* nos amez Chevaliers, à chascun deux cent lb par. [15] Item, à Mad[ame] Pasque* Famme [de] Missire Jehan Druget* trois cent lb par.; et [16] à Marguerite de Nantueil* nostre Damoiselle, nous laissons deux cent lb par. [17] Item, à Agnes de Bolonnois*, Ysabeau de Til*, et Jehanne de Lorriz* nos amées Damoiselles, à chascune cent lb par. [18] Item, à Mad[ame] Jehanne [femme de?] la Baillie d'Arde* cent lb par. [19] Item, à Missire François de Montflascon*, Missire Nicole de Cailloue*, et Mestre Guillaume de Fourqueux*, nos amez clercs et conseillers, à chascun trois cent lb par. [20] Item, à Missire Jehan Cartaut*, Missire Guillaume de Poissi*, et Missire Thibaut de Meaux*, nos amez chapelains, et à Missire Jacque[s][1368] nostre [...] à chascun deux cent lb par. [21] Item, à frere Roger Clarot* de l'ordre des Prescheurs nostre chapelain, quatre vingt lb par. [22] Item, à Missire Thierry*, nostre chapelain, cent lb par. [23] Item, à Perrotin de Naples* et Colin de Bequerel*, nos escuyers, à chascun deux cent lb par. [24] Item, à Philippe de Nantuel*, pour les bons services de sa mere* et de ly et à Pierre de la Forest* nos escuyers, à chacun huit vingt lb par. [25] Item, à Jehan Petit-pas*, Jehan de Buichon*, Jacques de Boulonois*, Robert de Mauvinez*, Gilebert d'Alboy*, Raymon Vincent*, Perceval* son fils, Guillaume Saunier*, Jehan de St. Marcel*, Guillaume Druget* et Pierre de Seure*, nos escuyers, cent lb par. à chascun. [26] Item, à Gremon de Pigon*, Jehan de Cailloue*, nos escuyers et Baudet* nostre Fauconnier, Anchier*, nostre huissier de Sale et à Jamon de Pigon*, nos escuyers, et à Marie* de la Chambre fam[m]e [de?] jadis seu Adam le Sautier*, à chascun quarante lb par. [27]

[1365] Vö. Függelék F–6, nr. 89!

[1366] Vö. Függelék F–6, nr. 88!

[1367] Vö. Függelék F–6, nr. 87!

[1368] Feltehetőleg Jacobus de Corvo, Klemencia gyóntatója. Vö. F–9!

Item, à Jehan de Gagni* nostre Taaillieur [sic!], et à Clemance* nostre filliole, sa femme, quatrevingts lb par.[1369] [28] Item, aux enfans [de] Madame Pasque[1370], et [de] Marguerite de Nantueil* dessusdites, qui sont nos fillieus ou nos fillioles, à chascun cent lb par. [29] Item à chascun de nos autres fillieuz et fillioles ou que ils soient, vingt lb par. [30] Item, à Miss[ire] Pierre* Curé du Mez le Mareschal, Miss[ire] Jehan Chapelain* de nostre dit Confessor et Jehannette* nostre Lavendiere[1371], à chascun seize lb par. [31] Item, au clerc de nostre chapelle, qui pour le temps sera vingt lb par. [32] Item, à Renier de Roye* nostre procureur, trente lb par. [33] Item, à Jaquemin de Loraz* et à sa famme, quatre-vingts lb par. [34] Item, à Gilet* de l'Eschansonnerie, et à Jehannette* sa femme, quarante lb par. [35] Item, à Katherine* nostre esclave que nous feimes baptisier, cinquante lb par. [36] Item, à Adam de Meaux*, Mestre Pierre de la Mote*, hervart de la cuisine et à Geffroi le Saucier*, à chascun quarante lb par. [37] Item, à Geffroi*, portier du Temple et à Colin* nostre portier à chascun trante lb par. [38] Item, à Jarqueau* et Robinet* de l[']eschansonnerie, Guillot de Meaux*, garde de Longchamp*, Jehan de Maineville*, charretier, Raulet* de la fruitterie, Charlot*, Colin*, Chevance Folet*, fous de Tonnel*, Perrot* le potagier qui fut de la cuisine, Robin* et Duchar*, et Jehannet* de la Chapelle à chacun vingt lb par. [39] Item, à Jehan Hurtaut* de la panneterie, Jehan de Nantueil*, Guerin de la Forge*, Clavel* qui nous [ont] servi en Provence, Guillotin* escuyer [de?] nostre confessor dessusdit, le Camus* qui fut nostre Messigier, et à Jehan Beson* qui fut de nostre chambre, et à Guillot de Montpincon*, vallet de nostre chambre, à chacun seize lb par. [40] Item, à Lorencin*, Jehannot de Longueville*, Huguenin* de la cuisine qui pres [près de] nous ont servi, Colin* le messagier, Guiot le Breton* messagier, Jehan d'Amblegin*, Jehannot* le vallet [de?] Madame Pasque, Monnet de la Saucerie*, le Lorrain du char*, Colin de Meaus*, Guillot le Mairre*, Jehannot* charretier as [= aux] Damoiselles, Mahiet des Palefrois*, Symonet des Palefrois*, Martin Petruche le Ner*, Jehannot* le page des chars, Jehannot de Meaus*, vallet de la fourrerie, et à Phelippe de Meaus* de la Chambre as [= aux] Deniers, à chascun dis [dix] lb par. [41] Item, à Chapellet*, et à Guillotin le Petit*, à chascun huit lb par. [42] Item, au Sourt, à Coutrat le Ner, au bourgat[1372] de l'eschansonnerie, et au bouvier ayde de la cuisine[1373], à chascun cent sous par. [43] Item, nous voulons et ordenons que se [= si] aucuns de nos servitians qui nous ont servie, estoient oublié à mettre en ce present testament que convenable remuneration leur soit faite par nos executeurs cy-après écrits, consideré le temps que il nous auront servie, et la qualité des services et de leur personne. [44] Item, nous laissons et

[1369] Vö. Függelék F–6, nr. 277!

[1370] Druget Vilmos, Miklós, János és Klemencia. Vö. Függelék F–9!

[1371] Vö. Függelék F–6, nr. 275–276!

[1372] Valószínűleg a pohárnokok testületéhez tartozó feladatkör.

[1373] Ökrökkel foglalkozó szolga a konyhai személyzetben.

donnons au couvent des freres prescheurs de Paris[1374] [fol. 10], ou nostre corps jarra, deux cent lb par. pour nostre obit. [45] Item, à la grant meson Dieu de Paris[1375], se [= si] nous morons en France, nostre lit ou nous jarrons a l'heure de nostre mort, ou se [= si] nous mourrons autre part, quatre vingt lb de paris [sic!]. [46] Item, nous voulons que nos executeurs ayent toutes naus [nos] robes quelles que elles soient, lesqueles nous n'aurons données ou laissées, et que il[s] les doignent [donnent] pour Dieu, à povres gentil[le]s fammes, vierges, veuves et orphelines, selon ce que bon leur semblera. [47] Item, nous laissons au Couvent des sereurs Saint Pere au Chastel de Naples[1376], de l'ordre St. D[omi]nique, quarante lb par. [48] Item, au premier Chapitre général des freres Prescheurs, puis nostre mort, quarante lb par. [49] Item, au premier Chapitre general des freres Meneurs autant. [50] Item, au Couvent des freres Meneurs de Paris[1377], quarante lb par. [51] Item, au Couvent des freres [de] Saint Augustin de Paris[1378], vin[g]t lb par. [52] Item, au Couvent des freres du Carme de Paris[1379], dix lb par. [53] Item, au Couvent des freres du Val des Escoliers[1380], dix lb par. [54] Item, aux freres de Chartreuse de Paris[1381], vin[g]t lb par. [55] Item, aux bons enfans empres la porte Saint Victor de Paris[1382] dix lb par. [56] Item, au Couvent de Saint

[1374] A párizsi Jakobinusok temploma.

[1375] A Szent Sír ispotály (Hôtel-Dieu du Saint Sépulcre) Párizsban (60, rue Saint-Denis), amelyet 1325-ben alapított egy testvérülettel együtt Bourbon Lajos. Mások mellett Klemencia is jelen volt az alapkőletételnél 1326. május 18-án. Vö. Függelék F–6, nr. 319!

[1376] Domonkos apácakolostor a nápolyi várban. Ilyen védőszent (Saint-Père, azaz Szentatya) oltalma alatt álló domonkos apácaközösség nem ismert. Minden bizonnyal elírással van dolgunk Saint-Pierre, azaz Szent Péter helyett. Klemencia nagyanyjának, Magyarországi Máriának a hagyatéki leltára említést tesz egy apácaközösségről, amelynek az apostolfejedelem volt a védőszentje, mégpedig éppen a várban. MDEA I. 255, 257, nr. 287. Anjou II. Károly hitvese volt az alapító, az alapításra 1301-ben került sor. Később, 1306-ban férje is gazdag adományokban részesítette az apácákat, ismét csak Mária kezdeményezése. VITOLO 2016. 112. Ugyanezen közösség fogadta tagjai sorába 1300-ban Mária testvérét, Erzsébetet. KLANICZAY 2000. 248; PROKOPP – HORVÁTH 2014. 35, 63. Hálával tartozom Alfredo Maria Santorónak, a Salernói Egyetem munkatársának a helyszín azonosításához nyújtott önzetlen segítségéért.

[1377] A párizsi ferences kolostor (6. kerület), 15, rue de l'École-de-Médicine.

[1378] Ágoston-rendi remeték, akik 1259-ben telepedtek meg a Saint-Germain-des-Prés Saint-Eustache-kapu közelében, a 14, rue Bonaparte és a 13–17 Quai Malaquais között.

[1379] A karmeliták kolostora Párizsban, a place Maubert közelében az 5. kerületben.

[1380] A Sainte-Catherine-du-Val-des-Écoliers rendház Párizsban, a 4. kerületben (rue Saint Antoine / place du Marché Sainte Catherine). Vö. GUYON 1998. 92–112.

[1381] A karthauzi kolostor Párizsban, a Luxemburg palotától délre. BIVER – BIVER 1970. 24.

[1382] A párizsi egyetem egyik kollégiuma a rue Saint Victorban. az 5. kerületben.

Materin de Paris[1383], dix lb par. [57] Item, au Couvent de Saincte Croix de Paris[1384], dix lb par. [58] Item, au Couvent St. Guillaume de Paris[1385], dix lb par. [59] Item, au Couvent où Dieu fu bouliz de Paris[1386], dix lb par. [60] Item, à la meson des aveugles de Paris[1387], cinquante lb par. [61] Item, aux Filles Dieu de Paris[1388], vin[g]t et quatre lb par. [62] Item, aux beguines de Paris[1389], dis [dix] lb par. [63] Item, aux escoliers St. Nicolas du Louvre[1390], dix lb par. [64] Item, a la meson de la Saucaye[1391], vin[g]t lb par. [65] Item, à toutes les mesons Dieu de Paris, à diviser par la main de nos executeurs selon ce que il leur semblera[,] cent lb par. Celle mise hors à qui nous avons devant laissé. [66] Item, au Couvent des sereurs de Montargis[1392], cinquante lb par. [67] Item, à la meson Dieu de Courbeil*[1393] vin[g]t lb par. [68] Item, à la maladerie de Courbeil[1394] dix lb par. [69] Item, à toutes les autres mesons Dieu de nostre terre excepté Baugency*, à chascune cent sol[idu]s parisis. [70] Et à la meson Dieu de Baugency[1395], dix lb par. [71] Item, à chascune des maladeries

[1383] A párizsi Saint Mathurin-rendház, amely a trinitáriusok (a Szentháromság keresztény fogolyváltó) rendjéhez tartozott, a Quartier Latin területén a rue Saint Jacques, a boulevard Saint-Germain és a rue du Sommerard által határolt területen. Vö. BIVER – BIVER 1970. 231; BERMÈS 2001.

[1384] A Szent Kereszt kanonokjainak rendháza a Marais (területén): 35-37, rue de la Sainte-Croix-de-la-Bretonnerie.

[1385] Malavalle-i Szent Vilmos remetéinek (vilhelmiták) rendháza: rue des Blancs-Manteaux a 4. kerületben.

[1386] Egyelőre nem azonosítható közösség.

[1387] A „Quinze-Vingts" testvérület és ispotály, amelyet IX. Lajos alapított a hetedik keresztes hadjáratot követően (1254) 300 szegény vak számára. Az épület, amely a vakok mellett segítőiket – egészséges látással bíró testvéreket és nővéreket – is befogadta, 1259-ben már biztosan állt, a II. Fülöp által építtetett városfal külső oldalán a porte Saint-Honoré mellett. WEYGAND 2009.

[1388] A begina közösséget Párizs püspöke Guillaume d'Auvergne (1228–1249) alapította, helyük először a 10. kerületben a Saint-Lazare negyedben volt. A 14. század elején az akkori párizsi püspök, Jean de Meulan rendelte el átköltöztetésüket a porte de Saint-Denis melletti Szent Mária-Magdolna ispotályba. JAILLOT 1772. 27.

[1389] 1264-ban IX. Lajos alapította a begina közösséget a Marais területén (4. kerület), amelyet a rue Charlemagne, a rue du Fauconnier és az avenue Ave-Maria határolnak. Vö. LORENTZ – SANDRON 2006.

[1390] A Saint-Nicolas du Louvre- kápolna és ispotály mellett szerveződött közösség, amelyet 1217-ben választottak külön a Saint-Thomas-du-Louvre-egyháztól. Az intézmény szegény sorsú tanulókat fogadott be, és támogatott. LAZARE – LAZARE 1844. 634-635.

[1391] Egyelőre nem azonosítható közösség.

[1392] Montargis, domonkos apácakolostor. Vö. DUVAL 2017. 21–38.

[1393] Ispotály (hôtel-Dieu), Corbeil. Vö. ANF S//4924, dossier 12.

[1394] Champagne-i Adél alapításának tartott menedékhely leprások számára. Vö. ANF S//4872, dossier 11.

[1395] Ispotály (hôtel-Dieu), Beaugency.

de nostre terre, cent sol[idu]s parisis. [72] Item, au couvent de Saint Antoine les Paris[1396], quarante lb par. [73] Item, au Couvent de Nemors [Nemours] des Sereurs[1397], cinquante lb par. [74] Item, nous laissons et donons à nostre tres chier Seigneur et tres amé cousin le Roy de France* nostre ymage de monsieur Sainct Looys* fait, en la maniere d'Evesque qui tient son doi[g]t, ainsi comme il est à tout le doit dessusdit[1398]. [75] Item, à nostre tres chiere et tres amée cousine la Royne de France* regnant à présent nostre chief des XI[m] [onze mille] Vierges à tout le sanctuaire, et voulons que nos executeurs le fassent parfaire par Jehan de Montpellier* qui l'a encore. [76] Item, à nostre tres chier cousin le Comte d'Alençon*, nostre meilleur fermail que nous ayens en France[1399]. [77] Item, à nostre chier cousin le Duc de Bourbon*, nostre meilleur fermail empres[1400]. [78] Item, à nostre chier cousin le Comte de Beaumont*, nostre meilleur fermail empres les deux[1401]. [79] Item, à nostre chier neveu le Dauphin de Viennoys*, nostre bon chapel, gros que Symon de Lisle* fist[1402]. [80] Item, nous donnons et laissons à l'abbé* et ou couvent St. Denis de France, trante lb par. de annuelle et perpetuelle rente, à prendre et à avoir desdits religieux sur nostre terre de Wardes* en Normandie, apres la mort de nostre amé Chevalier Missire Jehan de la Fresnaye*, auquel nous y avons donné cent lb par. de rente à sa vie par nos autres lettres et jusques à la mort dudit chevalier, lesdits religieux les prendront sur nostre autre terre de Normandie, pour faire chanter chascun jour perpetuel[le]ment une messe de mors en une déterminée chapelle, par un des moines de leur Eglise, pour les ames de nostre chier Seigneur le Roy Looys* que Dieux absoille, et la nostre et les ames de tous nos amis[1403]. [81] Item, nous laissons et donnons trente lb par. de rente annuelle et perpetuelle à nos eglises de Courbeil*. C'est assavoir à l'eglise de St. Spire[1404], dix huit lb par. Et a l'eglise Nostre Dame[1405], douze lb par., pour faire chascun mois le service dudit nostre chier Seigneur le Roy Looys*, et le nostre. [82] Et voulons que nos executeurs achatent

[1396] Ciszterci apátság és Saint-Antoine-des-Champs-ispotály Párizs 12. kerületében (184, rue du Faubourg-Saint Antoine). BONNARDOT 1882. 17–34.

[1397] Valószínűleg azonos a Notre-Dame de la Joie ciszterci apátsággal Saint-Pierre-lès-Nemours-ban. MORIN 1630. 321–324.

[1398] Vö. Függelék F–6, nr. 86!

[1399] Vö. Függelék F–6, nr. 21!

[1400] Vö. Függelék F–6, nr. 22!

[1401] Vö. Függelék F–6, nr. 20!

[1402] Vö. Függelék F–6, nr. 1!

[1403] Vö. Függelék F–7.3! Jean de Milon, a párizsi prévôté felügyelője 1330. május 8-i oklevelében a végrendelet ezen intézkedésének egy részét szó szerint átvette, jelesül az *arengá*ban és az *eschatocllum*ban.

[1404] A társasegyházat Haymon, Corbeil grófja alapította Bayeux első püspöke, Saint-Exupéry (Saint-Spire) tiszteletére. Vö. GUILHERMY 1901.

[1405] Notre-Dame-de-Corbeil társaskáptalan Vö. SALET 1941.

ladite rente, toute amortie de nostre mueble se [= si] tant y en a les, Choses dessusdictes accomplies de démourant, et se [= si] tant n'en y avoit, nous voulons et ordenons que les chapitres desdictes eglises les ayent et pregnent sur nostre terre de Normandie. [83] Item, nous voulons et ordenons encore que se [= si] accomplies toutes les chofes cy-dessus dictes demouroit de nos biens muebles, que nos executeurs en ayent et pregnent jusques a la value de quatre mille lb par., pour donner à povres pour Dieu par leur main en nostre terre de nostre do[u]aire, et se [= si] tant n'en demouroit, nos debtes [dettes] et nos executions payées, si voulons nous que il ayent et doignent ce que il demourra desdits muebles pour Dieu si comme dessus est dit. [84] Item, nous faisons, laissons et instituons en la meilleure maniere que nous po[uv]ons nostre hoir universel, en tout ce qui demourra de nos biens, tant en muebles com[m]e en heritages et en conques quelconque il soient, nostre derniere volonté si comme dessus est escript entierement et parfaitement payée et accomplie, nostre chier neveu Ymbert Dauphin*, fils de nostre suer la Dauphine[1406], et voulons que ce ly vaillie quant audit remanant, tant pour cause de heredation ou d'institution ou de lays comme en la meillieure maniere qui l'y puisse valoir de droit et de coustume. [85] Item, nous deffendons expressement a tous nos executeurs, et a chascun par soi que il ne baillent ou delivrent nuls de nos biens muebles, joyaux d'or ou d'argent, chevaus, pierces prétieuses ou autres choies quelles que elles soient, à quelconque personne de quelconque auctorité que elle [qu'elle] soit, jusques à tant que il aient receu en bonne monnoye comptant le juste prix des choses que il voudront bailler et delivrer, mais toutes voyes nous voulons bien que il les puissent ballier en payemens à ceus à qui nous devrons ou à qui nous aurons laissie [laissé], receu de eus quittance. Et ce par aventure pour raison d'aucune solemnité oubliée à mettre ou de desheredation, ou pour quelconque autre cause, cette présente ordination ne p[o]u[v]ait valoir comme testament. Nous voulons que elle vaillie par droit de codicille ou comme ordination de quelconque derniere volonté, et en la meilleure maniere que elle pourra valoir de droit et de coustume. [86] Et à ces choses toutes et à chascune par soi faire enteriner et accomplir, nous establissons, faisons et ordenons nos executeurs, nostre tres chier seigneur et cousin Monsieur Phelippe* par la grace de Dieu Roy de France, et nos chiers cousins Miss[ire] Looys, Duc de Bourbon*, et Miss[ire] Róbert, Beaumont grófja*, Reverens Peres en Dieu, frere Jaques, Evesque de Cornoaille* nostre confessor, et l'Abbé de Sainct Denis* en France et nos amez et seaux conseillers frere Pierre de la Palu* de l'ordre des Prescheurs, Miss[ire] Jehan de Beaumont*, seigneur de Saincte Genevieve et Miss[ire] Pierre de Villepereur* Chevalier, Miss[ire] Francois de Montflascon*, Miss[ire] Nicole de Cailloue,* et Mestre Guillaume de Fourqueux* nos Clers [fol. 10v], ausquels [auxquels] nous donnons po[v]oir autorité et mandement special, de prendre, saisir et lever de leur propre auctorité, sans requerir congié, ne juge tous nos biens, muebles,

[1406] Beatrix, Klemencia nővére. Vö. Függelék F–9.

heritages et conques quelque part que il soient, et en quelque chose que ce soit, et tout ce en que nous po[uv]on[s] avoir aucun droit, et tous nos droits quels que il soient pour faire enteriner et accomplir les choses devant dites, et des maintenant pour le temps d'alors nous nous en dessaisissons en tant comme nous po[uv]ons et transportons à eus la possession, et saisine de toutes ces choses pour vendre esploitier et obligier jusques au plain et entier accomplissement de ceste nostre derniere volenté. [87] Voulons encore que se en ce présent testament, par lequel nous voulons que tous les soient rappellez, et autres les quelx [sic!] des maintenant, nous rappellons avoit aucune chose doubtable ou o[b]scure que nos executeurs dessusdicts le puissent desclairier et enterpreter, si comme il leur semblera bon et raisonnable, et se il estoit ainsi que tous nos executeurs dessusdicts ne voulissent ou ne poissent vaquer et entendre a faire traitier et executer les choses toutes dessus dictes ou aucunes dicelles. Nous voulons expressement et ordenons que quatre ou trois ou deux d'iceux du consentement et dela volonté nostre dit tres chier Seigneur le Roy* facent [fassent] et accomplissent, et puissent faire et accomplir du tout en tout, les choses dessusdictes, et leur don[n]ons po[uv]oir et auctorité de faire enteriner et accomplir en tout et pour tout, autant comme se [= si] soit y estoient présent. [88] Item, nous voulons et commandons que nostre livrée soit faite à cette présente Toussains[1407], de draps et de pannes à tous ceux qui en orent à nostre derniere livrée. En témoins desquel[l]es choses a ce que elle soient plus enterinement plus parfaitement guardées, nous avons fait sceller ce present testament de nostre seau, et signer de nostre signet, et avons requis nos amez et feaus clers et Tabellions publiques, et dessous escrits que il publient ce présent testament, et signent de leur signet, et en facent [fassent] plusieurs en cette fourme se [= si] mestier est et il en sont requis. Ce fut fait l'an de grace mil CCC et vin[g]t et huit, le cinquieme jour d'Octobre[1408] en nôtre chambre du Temple, presens a la publication, par devant nous Reverent Pere en Dieu frere Jaque[s] Evesque de Cornoaille*, Miss[ire] Pierre de VillePereur*, Miss[ire] Jehan de la Fresnaie*, et Miss[ire] Pierre Saunier*, Chevaliers, Miss[ire] Guillaume de Cailloue*, Mestre Jaque[s] le Physicien* Miss[ire] Guillaume l'aumosnier* et Miss[ire] Thiery*, nos familiers et Jehan de Faeucourt*, tesmoins à ce appellez et priez.

Et ego Theobaldus de Meldis[1409] Imperiali autoritate publicus notarius, praedicti testamenti confectioni, haeredis institutioni, executorum constitutioni et omnibus aliis supra scriptis, in praesentia praefatas D[omi]na Reginæ*, per me de verbo ad verbum lectis et publicatis, una cum praedictis testibus præsens, interfui et mandato ipsius D[omi]na Reginae* ea propria manu scripsi signoque meo salvo requisitus signavi, scilicet anno Domini, die, mense, et loco praedictis,

[1407] 1328. november 1.

[1408] 1328. október 5.

[1409] Thibault de Meaux. Vö. Függelék F–9, F–10!

indictione vero undecima Pontificatus Sanctissimi Patris et Domini Domini Johannis Papae XXII[1410]., anno XIII, constat de rasuris in legatis Dominae Pascae[1411]* et Joh[ann]is de Mediavilla Cadrigarii*, ac Guillelmi de Montpincon*, quae feci de praecepto ejusdem D[omi]nae Reginae.

Et ego Guillermus de Fulcosa[1412] dicte D[omi]nae Reginae* clericus, publicus apostolica et imperiali autoritate notarius, in omnibus et singulis praemissis, una cum dictis notario et testibus praesens interfui, meumque signum, in hoc praesenti testamento una cum signo dicti notarii apposui ab ipsa Domina Regina* requisitus et justus in testimonium praemissorum sub anno D[omi]ni mense, die et loco praedictis. [fol. 11r: a másoló megjegyzése:] *Ce testament a été imprimé dans les Mémoires de Dauphiné mais avec beaucoup de fautes d'impression.*[1413]

[1410] Jacques Duèze, XXII. János pápa (1316–1334). Vö. FAVIER 2006.

[1411] Vö. Függelék F–9, F–10: Pasqua de Bononensi.

[1412] Guillaume de Fourques. Vö. Függelék F–7!

[1413] A megjegyzés a 18. századi kéziratos másolatban Valbonnais kiadására utal: VALBONNAIS 1721. 217–221.

F–6: Klemencia özvegy királyné ingóságainak hagyatéki leltára [Temple, Párizs,] 1328. december 7–25.

Leírás: Az inventárium 95 egységes, a páratlan oldalakon futó számozású paginát tartalmaz, nyolcrét formátumú.

Az átírás az eredeti dokumentumon alapul, amelyben a mennyiségeket és az árakat latin számokkal írták, ezek megfelelői arab számmal szögletes zárójelben szerepelnek.

Az írást az eredeti, azaz a mai francia ékezetes írásmódtól eltérő alakban, aposztrófok nélkül közöljük szemben a Douët-d'Arcq-féle kiadással, amelyben így a nyelvtörténeti elemzések számára alkalmas forma a modernizálás miatt már nem tanulmányozható. A kettős csillaggal (**) jelölt szó (szavak), az eredetiben is szereplő sorközi kiegészítéseket és/vagy törléseket jelölik. Az egyértelmű és leggyakrabb rövidítéseket (per, par, pre, stb.) feloldva közöljük, és csak a legszükségesebb kiegészítések szerepelnek a szövegben szögletes zárójelben. A csillaggal megjelölt (*) elemek az F–9-re függelékre utalnak, amelyben egy helyen szerepelnek a végrendeletben (F–5), az inventáriumban, a végrehajtók okleveleiben (F–7) és Klemencia folyamodványaiban (F–12) szereplő nevek. A szövegben szereplő egyes korabeli kifejezések pontos értelmezéséhez a Centre National de Ressources Textuelles et Lexicales (https://www.cnrtl.fr/definition/), valamint a Dictionnaire du Moyen Français, középkori francia szótár adatbázisait (http://zeus.atilf.fr/dmf/) használtam. A jegyzetekben csupán a nehezen értelmezhető névalakban lejegyzett tárgyakhoz és személynevekhez tartozik magyarázat, a pontos magyar megfelelők megtalálhatók az F–8 függelékben.

*

A jegyzék felvétele néhány nappal Klemencia halálát (1328. október 13.) követően megindult. Az özvegy királyné elhunytát követő kedden (október 18.) gyűltek össze a végrendelet végrehajtói (vö. Függelék F–5), és négy nap alatt (kedd-péntek, október 18–21.) összeírták a Temple-ben elérhető ékszereket. Ezután került sor az egyéb ékszerek, edények, ruhaneműk, szövetek, szőnyegek és lovas szerszámok leltárba vételére és eladására. Ez a munka több időt vett igénybe, ezzel magyarázható, hogy a szövegben különböző dátumok (október 23., 27., 30.) olvashatók egészen november 14-ével bezárólag (vö. 341. tétel), amelyek néha egybeesnek a kiadás és a szállítás időpontjával. E vonatkozásban a végrendeletben kitűzött céldátum Mindenszentek ünnepe, azaz november 1. volt, ehhez képest bizonyos tételek kiszolgáltatása kisebb halasztást szenvedett.[1414] A tartozások egyikét december 7-én sikerült begyűjteni (ld. 775. tétel), de hasonló

[1414] Függelék F–5, nr. 88.

példát találunk december 25-i dátuma is (vö. 741. tétel). Sőt, egyes járadékok esetében még távolabbi kifizetési határnap is szerepel, a következő évi Urunk menybemenetelének ünnepe, vagyis 1329. június 1.

A párizsi Bibliothèque Nationale de France állományában őrzött eredeti kézirat vizsgálata alapján megállapítható, hogy egy kéz munkája: az íráskép egységes, még a magyarázó megjegyzések is ugyanazokat a sajátosságokat mutatják. Ugyanakkor aligha hihető, hogy az összes, ráadásul az elhunyt özvegy királyné különböző rezidenciáit érintő összeírások során csupán egyetlen írnok lett volna jelen. A rendelkezésre álló szöveg minden bizonnyal egy végső, összefoglaló tisztázat eredményeként jött létre a különböző helyszíneken, eltérő alkalmak során összeállított jegyzékek és fogalmazványok sorrendbe állítását, és egységes szerkezetbe illesztését követően. Erre záró szerkesztési és tisztázati fázisra került sor 1328. december 7–25. között.

A leltár a Temple-beli javakkal kezdődik, majd egyik rezidencia következik a másik után: Corbeil, Tigéry, Fontainebleau, Bruyère-sur-Oise, Moret-sur-Loing, Lorris (en Gâtinais), Agrez, Nemours, Mez-le-Maréchal, Lorris (másodszor), Châteauneuf, Plessis, majd a sor a követelésekkel zárul, itt újra felbukkannak egyes uradalmi központok. A Temple-ben a felsorolás élén az ékszerek állnak, amelyeket Simon de Lille, Jean de Lille, Félix d'Auxerre, Jean de Toul, Pierre de Besançon, Jean Pascon becsültek fel és vettek leltárba (1–19. tétel), majd következtek a csatok, egyéb ékszerek, értéktárgyak, ezüst edények (20–189), arany ékszerek (190–197), liturgikus és francia nyelvű könyvek („roumans") (198–234), a ruhák (235–304), a szövetek, az ágy- és fehérneműk (305–368), a bútorok és kiegészítők (369–429), a ládák (430–439), az újabb edények és konyhai felszerelések (440–456), a fogadóterem különböző tárgyai (457–468), a lovak és a hozzájuk tartozó szerszámok és a kocsik (469–507), amelyeket részben Jean de Bouchon vett jegyzékbe. Ugyanitt bort (508–514), ruhákat és egyéb tárgyakat is összeírtak (515–541).

Corbeil (542–583), Tigéry (584–605), Fontainebleau (606–616), Bruyère (617), Moret-sur-Loing (618–621), Flagy (622–623), Lorris-en-Gâtinais (624–625, 657–672), Agrez (626–627?), Nemours (628–629), Mez-le-Maréchal (630–656), Châteauneuf (673–675), Plessis (676–736) és Maineville (738–752) rezidenciáinak összeírása sokkal kevésbé strukturált: az egyes ingóságokat gyakorlatilag ömlesztve sorolták fel, a nélkül, hogy típusaikat és anyagukat pontosabban elkülönítették volna. Az inventárium végén a Klemencia özvegyi járandósági területein esedékes járadékok (követelések) kapnak helyet, amelyek közül valójában igen kevés folyt be ténylegesen (753–790).

E.	BNF Département des Manuscrits Clairambault vol. 471. fol. 1r–95r. (https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b9000674p/f9.image)
K.	DOUËT-DARCQ 1874; DIDIER-ROCHE 2015. 132–136 (Louis Douët-d'Arcq alapján)
Megj.	Vö. ALLIROT 2010; BARTHA 2013b; BARTHA 2015; BOUDET 1999; BOUDET 2011; BROWN 1988; GAUDE-FERRAGU 2014; PROCTOR-TIFFANY 2007; DIDIER-ROCHE 2015.

Rövidítések:

lb = livre(s)

par. = parisis [párizsi]

s = sou(s)

d = denier(s) [dénár]

dob = denier(s) obole(s) [dénárobulus]

ob = obole(s) [obulus]

[p.] 1[, fol. 1r] Linventoire des biens moebles madame la royne Clemence jadis fame du Roy* Loys* jadis rois de France et de Navarre que Diex absoille laquelle trespassa au Temple a Paris le jedi XIII jours en octobre lan mil CCC XX VIII[1415] laquelle inventoire fut commencie en la presence de mons[ieur] de Bourbon* mons[ieur] de Beaumont* mons[ieur] labbee de Sainct Denys* mons[ieur] levesque de Cornoaille* missire Pierres de Villepreur* chevalier missire Francois de Montflascon* missire Nicole de Calloue* mestre Guill[aum]e de Fourqueus* executeurs[1416] aveques autres du testament de ladite dame et Jehan Billouart* et Pierres de Essars* commis de par le Roy* a veoir et foire faire faire les diz inventaires par commission du Roy* donc la teneur est apres escripte le mardi XVIII jours oudit mois lan dessus dit[1417]. Et y furent nos seigneurs presens le mardi le merquedi le joedi et le vendredi[1418] que linventoire des gros joyaux se fist et puis sen departirent aucun cest assavoir mons[ieur] de Bourbon* mons[ieur] de Beaumont* et mons[ieur] labbe de Sainct Denys*. Et le denombrement de linventoire fut fait present les autres.
[p. 2, fol. 1v: vide]
[p.] 3[, fol. 2r] PREMIEREMENT les choses qui estoient a Paris ou au Temple*.

[1415] 1328. október 13.

[1416] Vö. Függelék F–5.

[1417] 1328. október 18.

[1418] 1328. október 21.

Joyaux presies par Symon de Lille* Jehan Pascon* Felix dauccurre* Johan de Toul* Pierres de Besancon* et Jehan de Lille* touz orfeivres.

[1] Premierement ung bon chappel[1419] **dor**[1420] ouquel il a x [10] gros balois L [50] petite emeraudes et XL [40] grosses pelles presie VIIIc [800] lb par. Lessie au Dauphin* par le testament[1421] et livre par sa lettre la veille [de] S. Symon et Saint Jude lan CCC XXVIII[1422] a mons[ieur] Ymbert* chancellier dudit Dauphin* et a un sien chevalier.

[2] Item un bon chapel sus II [2] vergetes ou il a VI [6] balois VI [6] emeraudes XLVIII [48] grosses pelles VI [6] petis rubis dAlixandre et VI [6] petites emeraudes prisie IIIIc [400] lb parisis vendu au Roy* et livre a lui par Johan Billouart* et a Pierre des Essars* XXIII jours doctobre lan mil CCC XXVIII[1423].

[3] Item un bon chapel dor ouquel il a IIII [4] gros balois IIII [4] grosses emeraudes XVI [16] petis balois XVI [16] petites emeraudes IIIIxx [80] pelles et VIII [8] rubiz dAlixandre prisie VIc [600] lb vendu au Roy* et livre a lui par Johan Billouart* et Pierre des Essars* le jour dessusdit.

[4] Item un chapel depecie ou il a VI [6] grosses emeraudes donc lune est depecie et X [10] troches de XL [40] perles en chascune troche III [3] rubis dAlixandre presie VIIIxx [160] lb par. vendu au Roy* et livre a lui par J[ohan Billouart]* et P[ierre des Essars]* le jour dessusdit.

Somma prima de ces 3 chapeaux vendus XIc LX [1160] lb par.

[5] [p. 4, fol. 2v] Item un doit[1424] ou il a IIII [4] saphirs donc il en y a III [3] qurrez et un cabeu presie LX [40] lb par. vendu au Roy* et livre a lui par Johan Billouart* et Pierres des Essars* a Saint Germain en Laye* le jour dess[us]dit.

[6] Item I [1] doit ou il a III [3] saphirs et une truquoise presie XVI [16] lb par. vendu au Roy* et livre a lui par J[ohan Billouart] * et P[ierre des Essars]* le jour dess[us]dit et ou lieu dess[us]dit.

[7] Item un autre doit ou il a VII [7] gros balois percie presie C [100] lb [par.] vendu au Roy* et livre a lui par Johan Billouart* et P[ierre] des Essars* le jour dess[us]dit.

[8] Item un doit ou il a II [2] rubiz doriant a [et] III [3] emeraudes en anneau chascun des rubiz IIc [200] lb par. et les emeraudes ensemble LX [60] lb valent tout IIIIc LX [460] lb vendu au Roy* et livre a lui par J[ohan] Bill[ouart]* et P[ierre] des Essars* le jour dess[us]dit.

[1419] Chappel vagy chapel: eredetileg kalap, itt átvitt értelemben koronát jelöl.

[1420] **–** sor fölé beszúrt szó.

[1421] Vö. Függelék F–5, nr. 79.

[1422] Szent Simon és Júdás ünnepének vigíliája: 1328. október 27.

[1423] 1328 október 23.

[1424] Doit: víztároló edény.

[9] Item un autre doit ou il a V [5] rubiz doriant III [3] emeraudes carrees et III [3] diamans desmeraude entour un des rubiz en anneau presie ce doit ensemble XX^{C} [200] lb par. vendu au roi livre a lui par les dess[us]dit le jour dessusdit.

[10] Item un autre doit ouquel a un gros daimant en anneau et III [3] petis daymans en un annel et II [2] petis rubiz et un annel et un daymant ou milieu et II [2] petit emeraudes presie tout ensemble LX [60] lb vendu au Roy* et livre a li par les dessusdis le jour dess[us]dit.

[11] Item une belle emeraude en un annel presie XX [20] lb.

[12] [p.] 5[, fol. 3r] Item un annel ou il a un cressant dun rubi et un dune emeraude presie X [10] lb par. valent pour tout XXX [XXX [30] lb vendu au Roy* et livre a lui par les dess[us]dit au jour dess[us]dit.

[13] Item un escrin[1425] dargent esmallie presie XX [20] lb vendu au Roy* et livre a lui par les dess[us]dit au jour dess[us]dit.

[14] Item uns tableaus dor semes de pierrerie pres[ie] C [100] lb par. vendus au Roy* et livres a lui par les dess[us]dit au jour dess[us]dit.

[15] Item une petite croix dor ou il a reliques et emeraude ou milieu IIII [4] balois IIII [4] petites emeraudes XII [12] grosses perles et VI [6] petites II^{C} LX [260] lb par. vendus au Roy* et livres comme dessus.

[16] Item XVII [17] spahirs en un n[o]eu[d?] dont il en y a un enchassonne LXX [70] lb par. vendu au Roy* et livre comme dessus.

[17] Item une bourcete[1426] broudee dor semee de perles et doublez et dedens la bourse a un saphir doriant percie presie tout XVI [16] lb par. vendu au Roy* et livre comme dessus.

[18] Item un doit ouquel est le gros balloy Madame* presie M [1000] lb par. vendu a la compagnie des Bardes* ledit pris.

[19] Item un petit annel dun rubiet VIII [8] lb par. vendu a la royne Johanne dev[reux][1427]*.

Seconda somma alia II^{M} III^{C} IIII^{XX} [2380] lb par.

[p. 6, fol. 3v] FERMAUX et autres choses.

[20] [a bal margón: donne] PREMIEREMENT un petit fermal a une grosse emeraude IIII [4] ballois IIII [4] petites emeraudes et XVI [16] perles LX [60] lb par. donne a mons[ieur] de Beaumont* a qui Madame* le lessa par son testament et livre a lui a Saint Germain en Laye* XXIII jours en octobre lan XXVIII[1428] par J[ehan] Bill[ouart]* et P[ierre] des Essars*. [a bal margón: donne]

[1425] Escrin: ékszeres doboz, ládika.

[1426] Bourcete: kicsi erszény.

[1427] Évreux-i Johanna. Vö. Függelék F–9!

[1428] 1328. október 23.

[21] [à la marge gauche: donne] Item un autre fermail quarre ou il a un balay IIII [4] émeraudes et XVI [16] perlez presie VII^{XX} X [150] lb ballie a Joh[an] Billouart* pour ballier a mons[ieur] dalencon* a qui Madame* lavoit lessie en son testament[1429].

[22] [a bal margón: donne] Item un autre fermail ou il a un saphir ou milieu des armes de France a IIII [4] balais et XVI [16] perles prisie L [50] lb par. mons[ieur] de Bourbon* la pour ce que Madame* li avoit lessie en son testament[1430]. [a bal margón: donne]

[jobbra a 20–22. tételekhez:] Ces III [3] fermaus ne sont pas comptés

[23] Item un fermail ront a pent acol ou il a une esmeraude parmi et VI [6] que balois que rubis et III [3] grosses perles L [50] lb par. vendus au Roy* et livre a lui com[m]e dess[us]. [a bal margón: Pie]

[24] Item un autre fermail ou il a un baloy VI [6] saphirs et VIII [8] perles descosce [d'Écosse] prisie L [50] lb par. vendu au Roy* et livre comme dessus.

[25] Item un autre fermail a VI [6] balois VI [6] perles et une emeraude prisie XLV [45] lb par. vendu au Roy* et livre comme dessus.

[26] Item un autre en guise dune M ou il a un ruby parmi et autre menue perrerie prisie xxx [XXX [30] lb par. vendu au Roy* et livre comme dessus.

[27] [p.] 7[, fol. 4r] Item un fermail a une grosse emeraude IIII [4] rubis et IIII [4] emeraudes XII [12] perlez et IIII [4] petis saphirs presie xxxv [XXXV [35] lb par. vend[u] au Roy* et livre comme dess[us].

[28] Item un autre fermail ou il a un saphir parmi IIII [4] balais et XII [12] perles presie XXIIII [24] lb par. vendu au Roy* et livre comme dessus.

[29] Item un autre fermail a IX [9] perles et III [3] saphirs presie XX [20] lb parisis vendu au Roy* et livre comme dessus.

[30] Item un autre fermail a II [2] papegaus VI [6] perles et I [1] baloy presie XVIII [18] lb par. vendu au Roy* et livre comme dessus.

[31] Item un autre fermail a II [2] pies [pieces] a VII [7] ballay et VII [7] perles et II [2] emeraudes presie XXIIII [24] lb par. vendu au Roy* et livre comme dessus.

[32] Item un autre fermaillet a un camahyeu et un pou de perrerie entour presie VI [6] lb par. vendu au Roy* et livre comme dessus.

[33] Item un fermaillet en guise dun B et y a un Saint Johan[1431] presie VIII [8] lb par. vendu au Roy* et livre comme dessus.

[1429] Vö. F–5, nr. 76!

[1430] Vö. F–5, nr. 77!

[1431] Valószínűleg egy medál formájú Keresztelő Szent János ereklyetartó.

[34] Item un A esmallie de France et de Hongrie presie LX [60] lb par. vendu au Roy* et livre comme dessus.

[35] Item un coc[1432] seme de perrerie a une perle de compiegne [Compiègne] presie VII [7] lb par. vendu au Roy* et livre comme dessus.

[36] Item un autre petit fermaillet seme de perriere presie VI [6] lb vendu au Roy* et livre comme dessus.

[37] [p. 8, fol. 4v] Item un pentacol[1433] dun saphir dedens une boursete presie C [100] lb par. vendu au Roy* et livre comme dessus.

[38] Item une loupe[1434] de saphir grosse encerclee en or presie LX [60] s par. vendu au Roy* et livre comme dessus.

[39] Item un bien gros saphir apentacol presie C [100] lb par. vendu au roi et livre comme dessus.

[40] Item un gros saphir empres apentacol presie X [10] lb vendu au Roy* et livre comme dessus.

[41] Item une louppe de saphir assis en argent apentacol presie LX [60] s par. vendu au Roy* et livre comme dess[us].

[42] Item un autre saphir apentacol presie C [100] lb par. vendu au Roy* et livre comme dess[us].

[43] Item un autre saphir cler apentacol presie XVI [16] lb par. vendu au Roy* et livre comme dess[us].

[44] Item un autre saphir apentacol plat prisie IIII [4] lb par. vendu au Roy* et livre comme dessus.

[45] Item une liace[1435] de perles ou il a XXI [21] fil et en chascun fil XX [20] perles II [2] s p[ar]. pour piece vault le fil xl [40] s par. valent XLII [42] lb par. vendu au Roy* et livre comme dessus.

[46] Item une autre liace ou il a VII [7] fils et en chascun fil XX [20] perles presie III [3] s VI [6] d la piece valent sur le tout XXIIII [24] lb X [10] s par. vend[us] au Roy* et livres comme dess[us].

[47] Item une autre liace ou il a IX [9] fils en chascun fil xx [20] perles XVIII [18] d pour piece valent sur le tout XIII [13] lb X [10] s par. vend[us] au Roy* et livres comme dess[us].

[48] Item une autre liace de perles ou il a VIII [8] fils et en chascun fil XX [20] perles [p.] 9[, fol. 5r] III [3] s la piece valent XXIIII [24] lb par. vend[us] au Roy* et livres comme dessus.

[1432] Tojás alakú ékszer.

[1433] „Pendre au cou" („nyakban hordani"), függő, nyaklánc.

[1434] Loupe (vagy louppe): egy drágakő hiányos kristályosodásának eredménye (nem tiszta áttetszőség, buborékok, elszíneződések a belső szerkezetben).

[1435] Liasse: tárgyak csoportja.

[49] Item unes paternostres[1436] ou il a XLVIII [48] grosses perles VI [6] saphirs et XII [12] saignieus dor et un nouel de perles presie C [100] lb [par.] vendu au Roy* et livre comme dess[us].

[50] Item unes paternostres ou il a IIII^{XX} XII [92] perles V [5] baloys et V [5] saphirs presie VII^{XX} X [150] lb par. vendu au Roy* et livre comme dess[us].

[51] Item unes paternostres ou il a CI [101] perles et XII [12] saigniaus dor presie XL [40] lb par. vendu au Roy* et livre comme dessus.

[52] Item unes paternostres ou il a v [5] grosses perles descosce [d'Écosse] et saigniaus dargent presie xv [15] lb par. vendu au Roy* et livre comme dess[us].

[53] Item une pierre de Cassidoine aveques ce qui est pendant XL [40] s par. vendu au Roy* et livre comme dessus.

[54] Item menues perles en un drapel pesans III [3] onces XV [15] esterlins VI [6] lb lonce valent XXII [22] lb x [10] s par. vendu au Roy* et livre comme dessus.

[55] Item XLVII [47] perles en un n[o]eu[d] presie XXIIII [24] lb vendu au Roy* [et] livre comme dessus.

[56] Item II [2] onces de perles en un neu de drapel presie XXX [30] lb vendu au Roy* et livre comme dessus.

[57] Item un petit escrin dargent dore esmallie des armes de France et de Angleterre et de Hongrie presie VIII [8] lb vendu au Roy* et livre comme dessus.

[58] Item plusieurs doublez et signiaus a paternostres VI [6] lb X [10] s par. [p. 10, fol. 5v] vendus au Roy* et livres comme dess[us].

[59] Item un escrin de cuir garni dargent XVI [16] lb par. vendu au Roy* et livre comme dessus.

[60] Item un fermaillet dont le fons est esmallie de France a IIII [4] camahieuz IIII [4] perles et une emeraudes presie XX [20] lb vendu a la Royne Johanne devreux[1437].

[61] Item un autre fermaillet de petite pierrerie a un koronament esmaille presie VI [6] lb par. vendu a la royne Johanne devreux[1438].

[62] Item unes paternotres ou il y a X [10] saphirs et sont les paternostres dor prisie XLVIII [48] lb par. vendu a madame la royne Johan[n]e devreux[1439].

[63] Item unes paternostres de geest a saigniaux dor ou il a sainctuer presie XII [12] lb vendu a madame le royne Johanne devreux[1440].

[1436] Olvasó, rózsafűzér.

[1437] Évreux-i Johanna. Vö. Függelék F–9!

[1438] Évreux-i Johanna. Vö. Függelék F–9!

[1439] Évreux-i Johanna. Vö. Függelék F–9!

[1440] Évreux-i Johanna. Vö. Függelék F–9!

[64] Item un petit tableau dor en guise de croissant presie X [10] lb par. vendu a mons[ieur] de Beaumont*.

[65] Item un grenat assis en une autre pierre XL [40] s assis en cuvel vendu a Pierre [de] Neelle*.

[66] Item un escrin divoire garni dargent une boueste divoire dedens et II [2] vaisselles dargent dedens vendus XL [40] s p[ar]. a Pierres de Neelle*.

[67] Item XI^{c} [1100] de doubles dargent en un drapel presiees L [50] s par. vendu a P[ierre de] [p.] 11[, fol. 6r] Neelle*.

[68] Item une gravouere[1441] de cristal garnie dor XL [40] s par. vend[ue] a Pierre de Neelle*.

[69] Item un escrinet dyvoere [d'ivoire] garni dargent a I [1] pou de fretin[1442] dedens XL [40] s par. vendu a Pierre de Neelle*.

[70] Item une petite boueste de cuir garnie dargent v [5] s a Pierre de Neelle*.

[71] Item une bericle[1443] garnie de cuivre o[u] tout un estui de cuir XX [20] s par. vendu a Pierre [de] Neelle*.

[72] Item ung pou de fretin de perriere en un escrinet VIII [8] lb par. vendu a P[ierre de] Neelle*.

Tercia somma ab alia XII^{c} [1200] lb XV [15] s par.

[73] [p. 12, fol. 6v] Item une courte touaille[1444] de leuvre doutre mer [l'oeuvre d'Outre-Mer] XL [40] s par.

[74] Item une vielle bourse de soie et dargent tret XL [40] s par.

[75] Item une bourse de saye sanz or ou il a sanctuaire et une petite touaille de leuvre doutre mer LX [60] s par.

[76] Item XII [12] grosses perles descosce [d'Écosse] qui sont venues des II [2] manteaus [de] Madame* presies XXIIII [24] lb ballies en garde a Pierre des Essars* vendues XXX [30] lb par.

[77] Item uns tableaus de fust paint pour chapelle presie VI [6] lb par. vendus au Roy* et livres par Johan Billouart* et Pier[r]e des Essars*.

[78] Item IIII [4] florins dor desguises en une boueste dargent esmalliee presie tout C [100] s par. vend[u] a Pierre des Essars*.

[79] Item une bourse de soie de leuvre dangleterre [d'Angleterre] ou il sainctuers XL [40] s vendue a Pierre de[s] Essars*.

[80] Item XX [20] flor[ins] de Flor[ence] presies XXI [21] lb.

[81] Item III [3] royauls presies IIII [4] lb II [2] s VI [6] d.

[1441] Véset, metszet.

[1442] Valószínűleg kis méretű ezüst lemezek, amelyeket halpikkely mintájára állítottak össze.

[1443] Béryl, vagy berill, a berilium és az alumínium fémszilikátja, smaragdhoz hasonló drágakő.

[1444] Különböző célokra használt vászon: kéztörlő, (oltár)terítő, asztalkendő, fejkendő.

[82] Item I [1] flor[in] ou mouton XXV [25] s.

[83] Item I [1] mace 33 s.

[jobbra a 80–83. tételekhez:] Valent tout XXVIII [28] lb VI [6] d par. ballies a miss[ire] Nicole [Cailloue*].

[84] Item en un sac en maallez blanches et en doubles XVII [17] lb III [3] s ballies a missire Nicole [Cailloue*].

[85] Item un escrinet paint de France et de Hongrie garni de cuivre XL [40] s par. vendu a Pierre [de] Neelle*.

[p.] 13[, fol. 7r] QUARTA somma ab alia IIIIXX XVII [97] lb III [3] s VI [6] d

JOYAUX ET VESSELLE DARGENT.

[86] Premierement un ymage de saint Loys* a un entablement et a une mitre de perrerie qui tient son doit en une main et une petite korona en lautre pes[ant] XX [20] mars et II [2] onces. Non proisiee pour ce que Madame* la lessie au Roy*[1445] [et] livre a luy par Johan Billouart* et Pierre des Essars* le XXIII jour doctobre lan mil CCC XXVIII[1446].

[87] Item un ymage de Saint Jehan a un entablement esmallie de Hongrie pes[ant] XXIIII [24] mars III [3] onces XVIII [18] esterlins et oboles VIII [8] lb par. le marc valent IXXX XV [195] lb XVII [17] s VI [6] d. Il est lessie a Madame darley [d'Arlay][1447] par le testament[1448].

[88] Item un tabernacle a une Annonciacion a un entaillement de cuivre pes[ant] XV [15] mars VII [7] onces sanz lentaillement VIII [8] lb le marc valent VIXX VII [127] lb par. lessie a messire levesque[1449] par le testament de Madame*[1450].

[89] Item uns tableaus que madame de Sezile*[1451] envoia a Madame* prisie 180 lb par. laisié a madame la mere du Dalphin* et livre aus gens du Dalphin par sa lettre donnee la veille de la S. Symon et S. Jude lan XXVIII[1452] livre a mons[ieur] Ymbert* son chancelier et a un de ses chevaliers[1453].

Nota. Ces IIII [4] parties ne sont pas gectes.

1445 Vö. Függelék F–5, nr. 74!

1446 1328. október 23.

1447 Beatrix, Klemencia nővére. Vö. Függelék F–9!

1448 Keresztelő Szent János ereklyetartó. Vö. Függelék F–5, nr. 12!

1449 Jacobus de Corvo. Vö. Függelék F–9!

1450 Vö. Függelék F–5, nr. 11!

1451 Mallorcai Sancia (1285–1345), nápolyi királyné (1309–1343), I. Róbert nápolyi király hitvese. Vö. Függelék F–9!

1452 Szent Simon és Júdás ünnepének vigíliája: 1328. október 27.

1453 A lovagok: Pierre de Villepereur, Jehan de la Fresnaie, Jehan Druget, Pierre Saunier, Guillaume Cailloue. Vö. Függelék F–9!

[90] [p. 14, fol. 7v] Item une crois darg[ent] souroree a II [2] ymages en coste de Notre Dame et de Saint Johan pes[ant] VI [6] mars IIII [4] onces et X [10] esterlins C [100] s le marc valent XXXII [32] lb III [3] s IX [9] d par. vendus a mons[ieur] de Beaumont*.

[91] Item II [2] plateaux dargent pes[ant] VI [6] mars II [2] onces IIII [4] lb X [10] s le marc valent XXVIII [28] lb II [2] s VI [6] d par. vendus a mons[ieur] de Beaumont*.

[92] Item II [2] chandeliers dargent pes[ant] X [10] mars IIII [4] lb XII [12] s le marc valent XLVI [46] lb par. vendus a mons[ieur] de Beaumont*.

[93] Item un orcel[1454] dargent a eaue benoiste et le getouer[1455] pes[ant] III [3] mars II [2] onces IIII [4] lb X [10] s le marc valent XIIII [14] lb XII [12] s VI [6] d vendu a mons[ieur] de Beaumont*.

[94] Item un vairre dargent dore a coste pes[ant] I [1] marc v [5] onces et demie presie V [5] lb X [10] s le marc valent XI [11] lb. par. vendu a mons[ieur] de Beaumont*.

[95] Item XXV [25] hanas[1456] dargent pour Eschanconnerie pes[ant] XXIIII [24] mars et demi IIII [4] lb IX [9] s le marc valent CIX [109] lb VI [6] d par. vendus a mons[ieur] de Beaumont*.

[96] Item un grant reliquaire a plusieurs reliques ou il a une grant piece de la vraie Crois et est ou pris de VIII^{c} [800] lb vendu au Roy* et livre par sire Johan Billouart* et Pier[re] des Essars*.

[97] [p.] 15[, fol. 8r] Item un bel parement a touaille a perles prisie IIII^{c} [400] lb vendu Roy* et livre comme dess[us].

[98] Item II [2] grans chandeliers a III [3] lyons esmallies emmantelez pes[ant] VI [6] mars VII [7] onces v [5] estelins VIII [8] lb le marc valent LV [55] lb v [5] s par. vendus au Roy* et livres a lui le xxxme jour doctobre[1457] par J[ohan] Bill[ouart] et P[ierre] des Essars*.

[99] Item un pastour[1458] en entablement esmallie et I [1] gobelet de cristal sus pes[ant] IX [9] mars une once VII [7] lb IX [9] s le marc valent LXVIII [68] lb VIII [8] s IX [9] d par. vendu au Roy* et livre xxx jour doctobre[1459] par J[ohan] Bill[ouart]* et P[ierre] des Essars*.

[100] Item un broetier dargent ou il a escrin en la broete pes[ant] v [5] mars VI [6] lb X [10] d le marc valent XXXII [32] lb XL [40] s p[ar]. vendu au Roy* et livre XXXeme jour doctobre[1460] par Johan Bill[ouart]* et P[ierre] des Essars*.

[1454] Bénitier: szenteltvíztartó. Vö. DOUËT-D'ARCQ 1874. 50.

[1455] Getourer: szenteltvízhintő. Vö. DOUËT-D'ARCQ 1874. 50.

[1456] Hanap: serleg, kupa.

[1457] 1328. október 30.

[1458] Valószínűleg pasztofórium, tabernákulum.

[1459] 1328. október 30.

[1460] 1328. október 30.

[101] Item XII [12] hanaps dargent dorez plains a esmaus ou fonz de France et de Hongrie dont les X [10] vindrent de chies [chez] les Bardes* et le II [2] de leschanconnerie [échansonnerie] pesans XII [12] mars une once v [5] esterlins C [100] s le marc valent LX [60] lb XV [15] s X [10] d par. vendus au Roy* et livres le XXXme jour doctobre[1461] par les dess[us] diz.

[102] Item un galie dargent doree a esmaus pes[ant] XXII [22] mars v [5] onces IIII [4] lb XV [15] s le marc valent CVII [107] lb IX [9] s IIII [4] d ob. vendu au Roy* et livre comme dess[us].

[103] [p. 16, fol. 8v] Item une autre grant gallie doree esmalliee dehors sur IIII [4] babouins a IIII [4] brochetes pes[ant] tout ensemble XXXVII [37] mars prisiee CX [110] s le marc valent CC III [203] lb X [10] s par. vendue au Roy* et livree comme dess[us].

Quinta somma ab alia XIX^C^ LXXI [1971] lb III [3] s II [2] d ob. parisis.

[p.] 17[, fol. 9r] AUTRES JOYAUX et vaissele presie par les dess[us] diz orfevres et vendue en la maniere que il apparra en la fin de ces joyaux et de ceste vessel.

[104] Premierement un calice o tout la plateine et la cuiller dargent doree a un pommeau esmallie de France et de Navarre pes[ant] III [3] mars v [5] onces et XV [15] estellins CX [110] s le marc valent XX [20] lb IX [9] s ob. par. vendu a Pierre [de] Neelle* et Guill[aum]e le Flament*.

[105] Item une crois esmalliee toute sengle pes[ant] VI [6] mars I [1] onces XV [15] esterlins C [100] s le marc valent XXXI [31] lb XXII [22] d ob. par. vendue au diz P[ierre de Neelle*] et Guill[aum]e [le Flament]*.

[106] Item une crois esmalliee a II [2] ymages en coste de Nostre Dame et de Saint Jehan pes[ant] VII [7] marcs VII [7] onces et demie C [100] s le marc valent XXXIX [39] lb XIII [13] s IX [9] d vendue au diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[107] Item un calice dargent dore tout plain et la plateine pes[ant] un marc VI [6] onces C [100] s le marc valent VIII [8] lb XV [15] s par. vendu au diz P[ierre de Nelle] et Guill[aume le Flament]*.

[108] Item II [2] buretes[1462] dargent dorees pes[ant] II [2] mars III [3] onces. C [100] s le marc valent XI [11] lb XVII [17] s VI [6] d vendues aus dess[us] diz.

[109] Item II [2] autres buretes dargent blanc pes[ant] I [1] marc v [5] onces XV [15] estellins IIII [4] lb VIII [8] s le marc valent VII [7] lb XI [11] s III [3] d par. vend[ues] au diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[110] Item IIII [4] chandeliers pesans X [10] mars une once IIII [4] lb XII [12] s le marc val[ent] [p. 18, fol. 9v] XLVI [46] lb XI [11] s VI [6] d vendus au diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[1461] 1328. október 30.

[1462] Kisebb üveg, kanna, misekanna.

[111] Item un encensier dargent pes[ant] II [2] mars IIII [4] lb XV [15] s le marc valent IX [9] lb X [10] s vend[u] ou diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[112] Item un portepais[1463] dargent pes[ant] II [2] mars IIII [4] lb XVI [16] s le marc IX [9] lb XII [12] s vendu ou diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[113] Item un entablement ouquel a Nostre Dame et II [2] angeles a tableaux esmallies darmes pes[ant] VII [7] marcs une once prisie VIII [8] lb le marc valent LVII [57] lb par. vend[u] au dit P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[114] Item un[e] ymage de Nostre Dame a une korona de perles pes[ant] v [5] mars v [5] onces VI [6] lb le marc valent XXXIII [33] lb XV [15] s vend[ue] au dit P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[115] Item une crois a un crucefix assis sur un entablement a IIII [4] escus de France et de Hongrie pesans XIII [13] mars III [3] onces XVII [17] estellins et ob. C [100] s le marc valent LXVII [67] lb VIII [8] s VII [7] d ob. vend[ue] aus diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[116] Item un godet a un esmail ou fons de France et de Hongrie pes[ant] I [1] marc X [10] esterlins C [100] s le marc valent C VI [106] s V [5] d vendu au dit P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[117] Item un cerf emmantele esmallie de France et de Hongrie et un mirouer pes[ant] XI [11] mars une once IIII [4] lb XII [12] s le marc valent L [50] lb XII [12] s par. vend[us] aus diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[118] [p.] 19[, fol. 10r] Item un hanap dune coquille de perle a couvercle surs un pie esmallie pes[ant] v [5] mars II [2] onces presie VIII [8] lb par. le marc valent XLII [42] lb par. vend[us] aus diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[119] Item une damoisele[1464] dargent en IIII [4] pieces pes[ant] VII [7] mars X [10] esterlins presie IIII [4] lb VIII [8] s le marc valent XXXI [31] lb XVIII [18] d par. vend[ue] au diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[120] Item une saliere dargent doree pes[ant] IX [9] onces presie sur le tout VIII [8] lb par. vend[ue] au diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[121] Item II [2] esparjouers dores a gieter eaue rose pes[ant] II [2] mars X [10] esterlins presie C [100] s le marc valent X [10] lb VI [6] s III [3] d par. vendus aus diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[122] Item une petite saliere dune perle garnie dargent presiee LXV [65] s vendue aus diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[1463] Kehelytányér tokja.

[1464] Toalett asztalka.

[123] Item une coupe de cristal a un pie dargent pes[ant] III [3] mars VIII [8] lb le marc valent XXIIII [24] lb vend[ue] au dit P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[124] Item une saliere esmalliee a trepie[1465] a III [3] serpenteles pes[ant] IIII [4] mars X [10] esterlins VIII [8] lb lemarc valent XXXII [32] lb X [10] s par. vend[ue] aus diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[125] Item un dragier de cristal a un pie esmallie pes[ant] VII [7] mars et demi et v [5] esterlins X [10] lb le marc valent LXXV [75] lb VI [6] s III [3] d par. vend[u] au diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[126] Item une noiz[1466] dinde [d'Inde] sur un pie dargent pes[ant] marc et demy X [10] esterlins prisie pour tout VI [6] lb par. vend[ue] aus diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[127] Item II [2] salieres de II [2] cers pes[ant] III [3] mars VII [7] onces prisie VII [7] lb le marc valent XXVII [27] lb II [2] s VI [6] d vend[ues] au diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[128] [p. 20, fol. 10v] Item II [2] douzaines de cuilliers dargent blanc pes[ant] II [2] mars VII [7] onces XV [15] esterlins IIII [4] lb X [10] s pour le marc valent XIII [13] lb VI [6] s II [2] d ob. par. vend[us] ou dis P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[129] Item un coq dune perle et une geline de perle de coquille pes[ant] ensemble X [10] mars une once presie VII [7] lb le marc valent LXX [70] lb XVII [17] s VI [6] d par. vend[us] au dit P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[130] Item un estui dargent a poudre esmallie et un tuiau dargent a boire lait pour les yelz tout prisie L [50] s par. vend[us] au diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[131] Item un hanap dargent dore en guise de voirre a couvercle pes[ant] II [2] mars v [5] onces VII [7] esterlins et ob. VII [7] lb le marc valent XVIII [18] lb XIII [13] s VII [7] d ob. par. vend[u] au dit P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[132] Item II [2] bouteilles dargent esmalliees pes[ant] XVII [17] mars prisie cx [110] lb le marc valent IIII^{XX} XIII [93] lb X [10] s vend[ues] au diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[133] Item II [2] barils dargent vairre pes[ant] X [10] mars et demi C [100] s le marc valent LII [52] lb 10 s par. vendus au diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[134] Item II [2] peti[t]s barilles dargent a mettre eaue rose pes[ant] I [1] marc II [2] onces XIIII [14] estellins ob. C X [110] s le marc valent VII [7] lb VI [6] s I [1] d par. vendus aus dis P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[1465] „À trois pieds", háromlábú szék, állvány, asztal.

[1466] Valószínűleg dió alakú tartóedény.

[135] Item XXIIII [24] saussieres dargent nueves pesans XV [15] mars IIII [4] lb X [10] s le [p.] 21[, fol. 11r] marc valent LXVII [67] lb X [10] s vend[ues] aus dis P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[136] Item XII [12] plaz a fruit dargent nues pesans XII [12] mars une once IIII [4] lb X [10] s le marc valent LIIII [54] lb XI [11] s III [3] d vend[us] aus dis P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[137] Item II [2] bacins[1467] dargent dores a esmaus de plice au fons pes[ant] XIIII [14] mars XV [15] esterlins CX [110] lb le marc valent LXXVII [77] lb X [10] s IIII [4] d vend[us] aus diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[138] Item II [2] bacins dores a esmaux en fons pes[ant] XI [11] mars IIII [4] onces CX [110] s le marc valent LXIII [63] lb V [5] s par. vend[us] aus diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[a bal margón:] XI^{c} XVII [1117] l[b] XIII d. ob.

[139] Item II [2] basins dores sanz esmaus pes[ant] XVI [16] mars IIII [4] onces CX [110] s le marc valent IIII^{xx} X [90] lb XV [15] s par. vend[us] aus diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[140] Item II [2] bacins dargent vairrie pes[ant] VIII [8] mars VI [6] onces XV [15] esterllins IIII [4] lb XVI [16] s le marc valent XLII [42] lb IX [9] s par. vendus aus diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[141] Item X [10] quartes[1468] dargent dorees pesans toutes ensemble LVIII [58] mars III [3] onces prisie CX [110] s le marc valent III^{c} XXI [321] lb XV [15] d par. vend[ues] aus diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[142] Item un hanap dargent a couvercle esmallie et de cristal pes[ant] III [3] mars VII [7] onces et X [10] esterllins VI [6] lb XL [40] s le marc valent XXV [25] lb XI [11] s X [10] d ob par. vend[u] au diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[143] Item une nef[1469] dargent doree esmalliee pes[ant] XXI [21] mars III [3] onces VI [6] lb le [p. 22, fol. 11v] marc valent 128 lb V [5] s par. vend[ue]. aus diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[144] Item II [2] flascons darg[ent] vairrie pes[ant] XXV [25] mars IIII [4] lb X [10] s le marc val[ent] CXII [112] lb X [10] s par. vendus aus diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[1467] Bassin: Nagy mély tál.

[1468] A „quart” egy régi űrmérték, 2 pinttel (1,136 literrel) egyenértékű. Ebben a szövegösszefüggésben egy „negyedes” kis kancsó.

[1469] „Hajó”, itt olyan asztali gyűjtőedény, amelybe az evőeszközöket és a fűszereket készítették ki étkezéskor.

[145] Item un petit pot a eaue darg[ent] cizele pes[ant] I [1] marc IIII [4] onces XV [15] este[r]ll[ins] cx [110] s le marc val[ent] VIII [8] lb XV [15] s IIII [4] d vend[u] aus diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[146] Item un hanap **de cristal**[1470] a couvercle a pie darg[ent] esmaillie pes[ant] II [2] mars VII [7] onces XV [15] esterlins VII [7] lb le marc valent XX [20] lb XV [15] s VII [7] d ob. vend[u] aus diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[147] Item un gobelet de cristal a un petit pie esmaillie pes[ant] II [2] mars III [3] onces VII [7] lb X [10] s le marc val[ent] XVII [17] lb XIII [13] s III [3] d par. vend[u] aus diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[148] Item un gobelet a pie a couvercle III [3] petis pos darg[ent] a biberon un bacin a laver et un hanap a couvercle tout lie en un drapel pes[ant] tout I [1] marc v [5] onces IIII [4] lb X [10] s le marc valent VII [7] lb VI [6] s III [3] d par. vend[us] aus diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[149] Item un godet de cristal presie LX [60] s par. vend[u] aus dis P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[150] Item un hanap de madre a pie darg[ent] pes[ant] un marc II [2] onces p[r]es[ie] sur le tout VI [6] lb X [10] s par. vend[u] aus diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[151] Item une coupe de madre a pie dargent presie VI [6] lb X [10] s vend[ue] aus diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[152] [p.] 23[, fol. 12r] Item II [2] petites coupes de madre sanz pie prisie IIII [4] lb vend[ues] aus diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[153] Item un hanap de madre jaune X [10] s par. vend[u] au diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[a bal margón a sorok között:] S[olvitu]r VIII^{c} LIX [859] l[b] VIII [8] d.

[154] Item III [3] salieres de cristal XL [40] s pour piece val[ent] VI [6] lb par. vend[ues] au diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[155] Item un mirouer dargent esmallie pesant marc et demi presie VII [7] lb X [10] s par. sur le tout vend[u] aus diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[156] Item une escriptoire[1471] et un cornet[1472] darg[ent] esmallie pes[ant] v [5] onces XV [15] esterlins presie tout C [100] s par. vend[us] au dit P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[1470] **–** sor fölé beszúrt szavak.

[1471] Írókészlet.

[1472] Keskeny hosszúkás hordozható tintatartó.

[157] Item un pigne et mirouer dyvoire presie VI [6] lb par. vend[us] aus diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[158] Item une fiole darg[ent] doree a metre eaue rose p[ri]s[iee] LVI [56] s vend[ue] aus diz G[uillaume le Flament]*

[159] Item II [2] barils de jaspre garnis darg[ent] presie X [10] lb par. vend[us] aus diz G[uillaume le Flament]* et P[ierre de Neelle*].

[160] Item VI [6] plas dargent dorez plains pes[ant] **ensemble**[1473] XXX [30] mars VI [6] onces XV [15] esterlins cx [110] s le marc valent VIIIXX IX [169] lb XII [12] s IX [9] d ob par. vend[us] au diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[161] Item VI [6] quartes darg[ent] plaines pes[ant] toutes ensemble XXXI [31] mars v [5] onces IIII [4] lb IX [9] s le marc valent VIIXX [140] lb XIIII [14] s VII [7] d ob par. vendu[e]s au diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[162] Item une douzaine de cuilliers dargent pes[ant] I [1] marc IIII [4] onces IIII [4] lb X [10] s le marc [p. 24, fol. 12v] valent VI [6] lb XV [15] s par. vendus au diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[163] Item II [2] chopines a eaue dorees pes[ant] IIII [4] mars III [3] onces C [100] s le marc valent XXI [21] lb XVII [17] s VI [6] d vend[ues] aus diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[164] Item II [2] bacins a laver dargent pesant XII [12] mars IIII [4] lb VIII [8] s le marc valent LIIII [54] lb par. vendus aus diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[165] Item un gobelet dargent a pie et a couvercle pes[ant] un marc VII [7] onces IIII [4] lb XV [15] s le marc valent VIII [8] lb XVIII [18] s I [1] d et ob. par. vend[u] aus diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[166] Item XXI [21] hanaps darg[ent] plains pes[ant] tout ensemble XX [20] marc III [3] onces IIII [4] lb IX [9] s le marc valent IIIIXX X [90] lb XIII [13] s IIII [4] d ob par. vendus aus diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[167] Item un pot a aumosne dargent blanc pes[ant] VIII [8] mars IIII [4] onces IIII [4] lb VIII [8] s le marc valent XXXVII [37] lb VIII [8] s par. vendus au diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[168] Item VI [6] quartes dargent blanc pes[ant] ensemble XXIIII [24] mars III [3] onces IIII [4] lb VIII [8] s le marc valent VIIXX XI [151] lb v [5] s par. vend[us] aus diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[169] Item II [2] po[t]s a eaue blans pes[ant] v [5] mars VII [7] onches IIII [4] lb VIII [8] s le marc valent XXV [25] lb XVII [17] s par. vend[us] au diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[1473] **–** Sor fölé beszúrt szó.

[170] Item XI [11] platz a fruit et I [1] grand a couvercle pes[ant] ensemble XV [15] mars [p. 25, fol. 13r] V [5] onces IIII [4] lb IX [9] s le marc valent LXIX [69] lb X [10] s VII [7] d ob par. vendus au diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[a bal margón a sorok között:] S[umm]a VIII^{c} XIII l[b] XVIII [18] s ob.

[171] Item IV [4] chandeliers dargent a mettre a table pesans ensemble XI [11] mars IIII [4] lb IX [9] s le marc valent XLVIII [48] lb XIX [19] s par. vendus au diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[172] Item une nef dargent et une langue de s[er]pent aveques pesans ensemble XV [15] mars IIII [4] onces X [10] esterlins IIII [4] lb le marc valent LXX [70] lb IX [9] d par. vendus au diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[173] Item VI [6] plas dargent et XLVIII [48] escueles[1474] II [2] cuilliers II [2] po[t]s a sausse pes[ant] tout ensemble CXIIII [114] mars v [5] onces presie IIII [4] lb VIII [8] s le marc valent V^{c} IIII [504] lb VII [7] s par. vend[us] au diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[174] Item uns gobeles dargent pes[ant] v [5] mars IIII [4] lb XII [12] s le marc valent XXIII [23] lb par. vendus au diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[175] Item II [2] plas a dragie et III [3] cuilliers dedens pes[ant] ensemble IX [9] mars IIII [4] onces X [10] esterlins IIII [4] lb XII [12] s le marc valent XLIII [43] lb XIX [19] s IX [9] d par. vend[us] au diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[176] Item III [3] bacins dargent a laver chief pes[ant] XVI [16] mars IIII [4] lb VIII [8] s le marc valent LXX [70] lb VIII [8] s par. vend[us] aus diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[177] Item I [1] orcel[1475] a eaue beneste a tout le gutineur et un pou de fretin pes[ant] II [2] mars v [5] onces IIII [4] lb VIII [8] s le marc valent XI [11] lb XI [11] s par. vendus au diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[178] [p. 26, fol. 13v] Item II [2] bacins a laver chief pesans XX [20] mars IIII [4] lb X [10] s le marc valent IIII^{XX} X [90] lb par. vend[us] aus dis P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[179] Item un arbre de courail a langue de s[er]pent pres[ie] XL [40] s par. vend[u] au diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[a bal margón a sorok között:] S[umm]a VIII^{c} LXIIII [874] lb V [5] s VI [6] d.

Toute laquelle vesselle dessus dite dont la somme monte III^{M} VI^{c} LIIII [3654] lb v [5] s III [3] d par. fut vendue aus diz P[ierre de Neelle*] et Guill[aum]e le Flament* en la maniere qui sensuit. Cest assavoir le marc dargent blanc et vairie lun par lautre IIII [4] lb X [10] s le marc. Le marc dargent dore cx [110] s par. Le marc dargent doree esmaillie VI [6] lb X [10] s par. Et monta la somme toute la vente III^{M} VI^{c} LXI [3661] lb XL [40] s par. Et ainsi se tout du pris VII [7] lb IIII [4] s IX [9] d .

[1474] Fogadó étkészlet.

[1475] Szenteltvíztartó. Vö. DOUËT-D'ARCQ 1874. 50.

SEXTA somma ab alia IIIM VIC LXI [3661] lb X [10] s par.

[180] Item une coupe de madre a pie dargent doree esmalliee pesant tout II [2] mars II [2] onces XV [15] esterlins VI [6] lb le marc valent XIIII [14] lb par. vend[ue] a mess[ire] Nicole de Caill[oue]*.

[181] Item un hanap de madre XX [20] s vendu a mess[ir]e P[ierre] de Villepereur*.

[182] Item une summe un bahu une malle et II [2] coffre de soye pour un chien garnis darg[ent] p[ri]s[ie] tout C [100] s vend[us] a Pierres des Essars*.

[183] [p.] 27[, fol. 14r] Item une ceinture ferree dor et a perles presie XL [40] lb par. vendu a mess[ire] Johan le m[er]cier* XLV [45] lb par.

[184] Item une ceinture ferree **dor**[1476] a perles et a croiss[ans] pres[iee] XX [20] lb par. vendu[e] a P[ierre de] Neelle*.

[185] Item une bource a pelles broudee en quoi Madame fut espousee vendu[e] a P[ierre] des Essars* LXX [70] lb.

[186] Item un escrin de fust garni dargent entallie pres[ie] VIII [8] lb vendu a P[ierre de] Neelle*.

[187] Item IIII [4] petites cuilliers de cristal v [5] petites broches de courail et II [2] fouez pres[ie] tout LXX [70] s tout ce en un drapel vendu[es] a P[ierre de] Neelle*.

[188] Item v [5] mars VI [6] onches dargent de seaus et dautres choses et y a une boueste et un mirouer tout ensemble p[ri]s[ie] XXVI [26] lb par. vend[us] a P[ierre de] Neelle*.

[189] Item I [1] petit saigneau dor a une pierre dedens et une petite chainette dargent vendu a P[ierre de] Neelle* LX [60] s p[a]r.

Septima summa ab alia IXC XV [195] lb XL [40] s par.

[p. 28, fol. 14v] JOYAUX DOR.

[190] Premierement un hanap dor a couvercle seant sur un trepie[1477] dun serpent pes[ant] VII [7] marc IIII [4] onces XII [12] esterlins ob. pres[ie] LXIIII [64] lb par. le marc valent IIIIC IIIIXX V [485] lb par. vendu au Roy* et livre le xxxme jour doctobre[1478] par Joh[an] Bill[ouart]* et P[ierre] des Essars*.

[191] Item une coupe dor a pie pes[ant] III [3] marc VII [7] onces II [2] esterlins et ob p[ri]s[ie] LXIIII [64] lb le marc valent IIC XLIX [249] lb par. vend[ue] au Roy* et livre comme dess[us].

[192] Item un hanap dor a couvercle sans pie pes[ant] II [2] mars une once II [2] esterlins et ob pres[ie] LXII [62] lb par le marc valent VIXX XII [132] lb XIIII [14] s IIII [4] d ob par. vend[u] ou dit Pierre [de Neelle*] et Guill[aum]e le Flament* sicomme il sensuit.

1476 **–** Sor fölé beszúrt szó.

1477 „À trois pieds”, háromlábú szék, állvány, asztal.

1478 1328. október 30.

[193] Item une petite saliere en guise de lyon a couvercle une petite fiole dor et II [2] broches dor pes[ant] tout I [1] marc **~~dor~~**[1479] v [5] onces v [5] esterlins p[ri]s[ie] LXII [62] lb p[ar]. le marc valent C [100] lb LIII [53] s IX [9] d par. vend[ue] au diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]* sicomme dess[us dit].

[194] Item un gobelet dor a pie et a couvercle pes[ant] II [2] mars v [5] esterlins p[re]s[ie] LX [60] lb le marc valent VI^{XX} [120] lb XXXVII [37] s VI [6] d par. vend[u] au diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[195] Item un hanap plain sans couvercle pesant[1480] XI [11] onces LX [60] lb par. le marc valent IIII^{XX} II [82] lb X [10] s par. vendus au diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]*.

[196] Item III [3] onces XV [15] esterlins dor de seus et autre fretin en un drapel p[ri]s[ie] XXVI [26] lb par. vendu[s] au diz P[ierre de Neelle*] et G[uillaume le Flament]* comme dess[us dit].

[197] [p.] 29[, fol. 15r] Item II [2] culliers et une fourchete dor qui vindrent de leschanconnerie pes[ant] IIII [4] onces LXII [62] lb le marc valent XXXI [31] lb par. vendus au diz G[uillaume le Flamentz]* et Pierre [de] Neelle* comme dess[us dit].

Tout lequel or dessus dit excepte celui qui a este vendu au Roy* fut vendu ensemble au dessus dit P[ierre de] Neelle* et G[auillaume] le Flament* le mar[c] LXIIII [64] lb par. lun par lautre. Et pesa tout ensemble VIII [8] mars XXX [30] esterlins. Monta la somme V^{C} XXIV [524] lb par.

OCTAVA summa ab alia pro auro XII^{C} LVIII [1258] lb parisis.

LIVRE DE CHAPPELLE[1481], Roumans et autres livres.

Premierement Livre de Chapelle.

[198] Un breviaire[1482] ou Madame* disoit ses heures a lusage des Jacobins a fermaus dargent presie XLV [45] lb vendu au Roy* livre comme dess[us].

[199] Item un autre breviaire audit usage nuef L [50] lb par. fermaus et tout vendu au Roy* et livre comme dess[us].

[200] Item un beau sautier[1483] a des lettres dor et dasur que le pape[1484] li donna[1485] p[re]s[i]e XXX [30] lb par. vendu au Roy* et livre dess[us].

1479 **–** Törölt szó.

1480 „Pesant” a sor fölött, „presie” szó kihúzva.

1481 Liturgikus és paraliturgikus könyvek. Vö. BOUDET 1999. 82–83; BOUDET 2011. 505–507.

1482 Breviárium, imádságos könyv. Vö. BOUDET 1999. 82; BOUDET 2011. 505–506.

1483 Zsoltáros könyv. Vö. BOUDET 1999. 82; BOUDET 2011. 505–506.

1484 XXII. János (1316–1334) pápa, aki igen szoros kapcsolatot ápolt Klemenciával, különösen annak provence-i tartózkodása (1318–1321) idején.

1485 A Brüsszelben őrzött Peterborough-i zsoltáros könyvvel azonosított mű (Bibliothèque royale de Belgique, MS. 9961-9962). Vö. JAMES 1926. 16; PROCTOR-TIFFANY 2007. 124–130.

[201] [p. 30, fol. 15v] unes heures[1486] couv[er]tes dais esmallies garnis de gem[m]ae p[ri]sie au et tout XXVIII [28] lb] Item par. vendus au Roy* et livre dessus.

[202] Item un breviaire des festes annuelz a lus[age?] de Paris a IIII [4] fermaus darg[ent] pres[ie] tout XX [20] lb par. vendu a mons[ieur] de Beaumont*.

[203] Item un petit breviaire a lus[age?] des Jacobins[1487] ou Marguerite* aidoit a dire les heures Madame* presie XII [12] lb vend[u] a Johan Billouart*.

[204] Item un autre breviaire a lus[age?] de Paris a des fermaus dor presie tout LX [60] lb par. vend[u] a miss[ire] Thebaut de Meaux*.

[a bal margón:] N[ume]ro

[205] Item II [2] greelz[1488] notes VI [6] lb par. vendu lun a Pierres des Essars* L [50] s par. lautre a miss[ire] P[ierre] de Villepereur* LXX [70] s par.

[206] Item un breviaire en II [2] volumes notes p[risie] vendu a Pierre des Essars* XXXIIII [34] lb p. p[our] S. Germain lauceurrois [l'Auxerrois]*.

[207] Item un messel[1489] note presie XVI [16] lb vendu a Pierres des Essars* pour S. Germain [l'Auxerrois]*.

[208] Item un epistolier[1490] vendu a Pierre des Essars* XL [40] s pour S. Germain [l'Auxerrois]*.

[209] Item un ordinaire[1491] **IIII [4] lb**[1492] vendu a Pierres des Essars*.

[210] [p.] 31[, fol. 16r] Item un ordinaire prousessionnaire[1493] note vendu au dit Pierre des Essars* VI [6] s.

[211] Item II [2] soutiers presies IIII [4] lb par. venduz a P[ierre] des Essars*.

[212] Item VII [7] caers notez de pluseurs offices[1494] presies XX [20] s vendus a Pierres des Essars* XXX [30] s par.

1486 Hóráskönyv. Vö. BOUDET 1999. 82; BOUDET 2011. 505–506.

1487 A domonkos szerzetesek párizsi Szent Jakab-rendháza.

1488 Graduálé. Vö. BOUDET 1999. 82; BOUDET 2011. 505–506.

1489 Misszálé. Vö. BOUDET 1999. 82; BOUDET 2011. 505–506.

1490 Szent Pál leveleit tartalmazó könyv. Vö. BOUDET 1999. 82; BOUDET 2011. 505–506.

1491 Miserendet – a misekönyörgéseket és kötelező részeket – tartalmazó könyv. Vö. BOUDET 1999. 82; BOUDET 2011. 505–506.

1492 **–** a sor fölé beszúrt szavak.

1493 A körmenet során elmondandó könyörgéseket és kötelező részeket tartalmazó könyv. Vö. BOUDET 1999. 82; BOUDET 2011. 505–506.

1494 Többféle offíciumhoz használatos jegyzeteket tartalmazó füzet, a megrendelő személyes ízlésének megfelelő szentkultuszokhoz használatos könyv.

[213] Item un sequencier du Roy Charles*[1495] rendu a mons[ieur] levesque de Cornouaille* pour le rendre au Roy Robert* a cui il estoit et la rendu.

ROUMANS[1496]

[214] Premierement un grant roumans couvert de cuir vermeil de Fables dovide[1497] qui sont ramoiees a moralite de la mort de J[hesu] Crist[1498] presie L [50] lb par. vendu au Roy* et livre comme dessus.

[215] Item un grant roumans ou il a XVII [17] ystoires **et se commence**[1499] de lanemallat aus juys[1500] presie XXX [30] lb par. vendu au Roy* et livre comme dess[us].

[216] [p. 32, fol. 16v] Item un roumant couvert de cuir vert Des enfans Ogier[1501] presie VIII [8] lb.

[1495] II. (Sánta) Károly szekvenciás könyve, a mise során a „Hallelujá̋t” követő liturgikus énekek gyűjteménye. Vö. BOUDET 1999. 82; BOUDET 2011. 505–506. Vö. PROCTOR-TIFFANY 2007. 157–158.

[1496] Korabeli, középkori francia nyelven írt munkák, amely között voltak liturgikus, jogi-politikai könyvek és szépirodalmi alkotások. Vö. BOUDET 1999; BOUDET 2011.

[1497] Az áthúzott szöveg fölé írt javítás: „duide”, Ovidius neve.

[1498] „Fables d’Ovide”, azaz Ovodius: *Métamorphoses* című munkája. Ez az eredetinek egy keresztény szellemű átdolgozása, erre utal a Krisztus halálának tanulságára vonatkozó kiegészítés. Az továbbra sem eldöntött, hogy a mű eredetileg Navarrai Johanna, vagy Burgundiai Johanna számára készült-e. BOUDET 1999. 82; BOUDET 2011. 506. Vö. PROCTOR-TIFFANY 2007. 130–141. Ez utóbbi szerző feleleveníti azt az elméletet, miszerint az inventáriumba felvett mű vagy a Párizsban őrzött az *Ovide moralisé* című munkával (Bibliothèque de l’Arsenal, Ancienne fonds, mansucrits français 5069, elérhető online), vagy a roueni kézirattal azonos (Bibliothèque municipale de Rouen, MS 1044). Az elsőben semmilyen írásos utalás sincs a korábbi tulajdonosra. Az az egyetlen miniatúra (p. 1, nr. „XIX”), amely egy vitorlás gályát ábrázol, utalna Klemenciára: e szerint a vitorla piros és fehér sávozása a magyar uralkodói címerre emlékeztet. Ennek azonban Klemencia pecsétje (Vö. Függelék F–3) ellentmondani látszik, mivel azon az Anjou liliomos francia királyi címer szerepel együtt az Árpádok vágásos címerpajzsával. A másik kéziratot illetően az Institut de Recherche et d’histoires des textes (IRHT) kutatói véleménye szerint a megrendelő Klemencia volt: http://jonas.irht.cnrs.fr/consulter/manuscrit/detail_manuscrit.php?projet=53894 – megtekintve: 2019. augusztus 5.

[1499] **–** a sor fölé beszúrva.

[1500] 17 történetet (*histoires*), vagy miniatúrát tartalmazó mű, amely az *Almanach aux juifs*-fel kezdődik. Az nem más, mint az *Almanach perpetuum*, Profaetius Judaeus (Jacob ben Machir ibn Tibbon), egy montpellier-i orvos és asztronómus munkája, amely egy 1300-ban összeállított csillagászati kézikönyv. Elképzelhető, hogy azonos a Rennes Városi Könyvtárban őrzött kézirattal (Bibliothèque municipale de Rennes, Ms 593). BOUDET 1999. 84–85; BOUDET 2011. 509–510 és Annexe II. Vö. PROCTOR-TIFFANY 2007. 150–151.

[1501] *Enfances d’Ogier*, egy ismeretlen szerző által írt hősi ének (chanson de geste), amelyet Adenet le Roi, a flandriai gróf, Gui de Dampierre kobzosa dolgozott át a 13. század végén. BOUDET 1999. 84; BOUDET 2011. 508. Vö. PROCTOR-TIFFANY 2007. 145.

[217] Item un roumans des X commandemens de la Loy[1502] XL [40] s p.

[218] Item un de la Penthere[1503] presie XL [40] s.

[219] Item un petit De la Trinite[1504] presie XX [20] s.

[jobbra a 216–219. tételekhez:] Vendus a la royne Johanne devr[eux][1505].

[220] Item un couvert de cuir vermeil du Roumans de la Rose[1506] presie L [50] s.

[221] Item un petit de lAdvocacoe Nostre Dame[1507] presie X [10] s.

[jobbra a 220–221. tételekhez:] Vendus a Joh[an] Billouart*.

[222] Item un petit roumant sans ais de la Penthere[1508] X [10] s p. vendu a Joh[an] Bill[ouart]*.

[223] Item la Bible en francois en II [2] volumes[1509] presie IIIIXX [80] lb par. vendu[e] a mons[ieur] de Beaumont*.

[224] Item un roumans de la Vie de Sains[1510] presie VI [6] lb.

[225] Item un livre en francois De regimine Principium[1511] presie C [100] s.

[1502] A *X commandements de la Loi* valószínűleg megfelel Laurent d'Orléans munkájának (*Somme le Roi*), aki III. Fülöp domonkos rendi gyóntatója volt, művét 1279-ben készítette. BOUDET 1999. 82; BOUDET 2011. 506. Vö. PROCTOR-TIFFANY 2007. 148–149.

[1503] *Dit de la Panthère*, akkori, friss 2665 versből álló udvari költemény, amelyet Nicole Margival írt. Egy másik példány is feltűnt a leltárban (vö. nr. 223). BOUDET 1999. 84; BOUDET 2011. 508. Vö. PROCTOR-TIFFANY 2007. 145.

[1504] Valószínűleg azonos Szent Ágoston *De Trinitate* című munkájával. BOUDET 1999. 84. Vö. PROCTOR-TIFFANY 2007. 145.

[1505] Évreux-i Johanna. Vö. Függelék F–9!

[1506] Le *Roman de la Rose*, a 13. századi udvari költészet klasszikus darabja, amelyet Guillaume de Lorris (első rész, 1230 körül) és Jean de Meung (második rész, 1270 körül) állított össze. BOUDET 1999. 84; BOUDET 2011. 508. Vö. PROCTOR-TIFFANY 2007. 145.

[1507] *L'Advocacie Nostre-Dame,* egy bayeux-i klerikus (vagy Jean de Justice, IV. Károly tanácsosa, a Chambre des Comptes klerikusa) munkája, 1321 és 1324 között készült. Az urolsó ítéletet ábrázoló képen Szűz Mária védelmezi az emberi nemet a sátán vádjaival szemben. BOUDET 1999. 83; BOUDET 2011. 506. Vö. PROCTOR-TIFFANY 2007. 145.

[1508] Vö. nr. 218!

[1509] *Bible historiale*, Guiard de Moulins 1291 és 1294 között készült alkotása. BOUDET 1999. 83; BOUDET 2011. 507. PROCTOR-TIFFANY 2007. 156–157.

[1510] *Vie des saints,* laikusok számára készült hagiográfiai gyűjtemény. BOUDET 1999. 83; BOUDET 2011. 507.

[1511] Aegidius Romanus, Ágoston-rendi remete politikai tárgyú munkája, amelyet 1279-ben Fülöp hercegnek, a későbbi IV. (Szép) Fülöp királynak ajánlott. BOUDET 1999. 84; BOUDET 2011. 508.

[226] Item un roumans de la Conqueste de Cesile [Sicile][1512] presie XVI [16] lb.

[227] Item un chanconnier de mons[ieur] Gasse Brulé[1513] presie XX [20] s.

[228] [p.] 33[, fol. 17r] Item le roumans des VII sages et dYsopet[1514] presie C [100] s.

[229] Item un Institutes en francois[1515] presie XVI [16] s.

[230] Item un roumans du Reclus de Moliens[1516] presie XXX [30] s.

[231] Item un petit livret en englais et en francois[1517] presie V [5] s.

[232] Item un roumans de la vie des Peres[1518] et de Balaham et Josaphat[1519] presie XVI [16] lb.

[jobbra a 224–232. tételekhez:] Vendu[s] a la royne Johanne devreux [d'Évreux][1520].

[233] Item un summate ou code en francois[1521] presie IIII [4] lb.

[1512] Klemencia „dinasztikus ízlésének" megfelelő történeti mű. Az özvegy királyné számára nyilvánvalóan nem volt érdektelen megismerni, hogyan is hódították meg az Anjouk Szicíliát. Vö. BOUDET 1999. 84; BOUDET 2011. 508. Vö. PROCTOR-TIFFANY 2007. 158.

[1513] Gace Brûlé champagne-i trubadúr által a 13. század elején kompilált hősköltemény-gyűjtemény. BOUDET 1999. 84; BOUDET 2011. 508. Vö. Archives de la littérature du Moyen Âge (ARLIMA, adatbázis): Gace Brûlé (https://www.arlima.net/eh/gace_brule.html – megtekintés ideje: 2019. augusztus 5.).

[1514] A *Roman des sept sages de Rome* egy keleti eredetű, ám Rómában játszódó, 15 meséből álló gyűjtemény. Az *Isopet* egy francia nyelvű mese-gyűjtemény, amelyet Aiszóposz munkája inspirált. BOUDET Vö. ARLIMA adatbázis: Sept sages de Rome (https://www.arlima.net/qt/sept_sages_de_rome_en_francais.html); Fable ésopique (https://www.arlima.net/eh/fable.html) – megtekintés ideje: 2019. augusztus 5.). Vö. PROCTOR-TIFFANY 2007. 145.

[1515] Az *Institutiones*, a Jusztinianosz császár által összeállíttatott *Corpus juris civilis* része. BOUDET 1999. 84; BOUDET 2011. 508.

[1516] Reclus de Molliens egyik, 1224–1231 táján írt munkája: „Li Romans de Miserere", vagy a „Le Romans de la Carité". BOUDET 1999. 84; BOUDET 2011. 508. Vö. ARLIMA (adatbázis): Reclus de Molliens (https://www.arlima.net/qt/reclus_de_molliens.html – megtekintés ideje: 2019. augusztus 5.). Vö. PROCTOR-TIFFANY 2007. 145–147.

[1517] A zavaros leírás miatt nem lehet megállapítani, milyen munkáról van szó, esetleg valamiféle francia-angol szótár lehetett a kérdéses darab. BOUDET 1999. 78.

[1518] A *Vie des Pères*, az egyházatyákkal kapcsolatosan összeállított, laikusoknak szánt hagiográfiai gyűjtemény. BOUDET 1999. 83; BOUDET 2011. 507. Vö. PROCTOR-TIFFANY 2007. p.

[1519] Indiai eredetű legenda, amelynek fő témája, miként tért meg Barlám remete hatására Jozafát, Avennir király fia. BOUDET 1999. 83; BOUDET 2011. 507. Vö. ARLIMA (adatbázis): Barlaam et Josaphat (https://www.arlima.net/ad/barlaam_et_josaphat_en_francais.html – megtekintés ideje: 2019. augusztus 5.). Vö. PROCTOR-TIFFANY 2007. p.

[1520] Évreux-i Johanna. Vö. Függelék F–9!

[1521] A *Code*, a Jusztinianosz császár által összeállíttatott *Corpus juris civilis* része. BOUDET 1999. 84; BOUDET 2011. 508.

[234] Item un roumans de chancons[1522] note presie XX [20] s.

[jobbra a 233–234. tételekhez:] Vendus a missire P. de Coignières[1523].

NONA summa ab alia Vc XXX [530] lb XIII [13] s.

[p. 34, fol. 17v] VESTEMENS dras et autres choses de chapelle.

[235] Premierement III [3] chappes a mors dargent esmalliees chasuble tunique et domatique II [2] estoles III [3] fanons III [3] aubes III [3] amiz parez frontel dossel touaille paree de draps de fleur de liz presie tout ensemble et vendu[s] a suplicet le chasublier pour levesque de Chartres*[1524] LXVIII [68] lb par.

[236] Item III [3] chapes sanz mors chasuble tunique et domatique II [2] estolles III [3] fanons tout de drap dor tout vendu a Eustace* la chasubliere LXXIIII [74] lb.

[237] Item une aube paree de **un autre**[1525] drap dor pour les dimanches et les festes de IX [9] licons presie XVI [16] lb par. vend[ue] a mons[ieur] Franc[ois] de Montflascon* XX [20] s.

[238] Item III [3] sourceintes de soye vermeilles XV [15] s par. vendu[es] a mons[ieur] Adan de Precy* les II [2] X [10] s et une mons[ieur] Nicole [de Cailloue]* v [5] s.

[239] Item une touaille blanche de soye delyee pour escomminger[1526] v [5] s vendue a P[ierre] des Essars*.

[240] Item II [2] draps dor de petit pris pour parer autel IIII [4] lb par. vendus a Eustace* la chasubliere.

[241] Item IIII [4] aumuces[1527] VI [6] sourpelis[1528] presie IIII [4] lb vendus VI [6] lb a mestre Guill[aum]e de Fourqueux*.

[242] [p.] 35[, fol. 18r] Item VIII [8] touailles a autel presie XVI [16] lb vendu a mons[ieur] de Beaumont*.

[243] Item IIII [4] touailles a essuyer mains presie IIII [4] s vend[ues] a mons[ieur] Franc[ois de Montflascon]*.

[244] Item I [1] petit oreillier a mettre souz le messel II [2] s par. vend[u] a miss[ire] Nicole [de Cailloue]*.

[245] Item un corporaillier de samit vermeill a tous les corporauls IIII [4] s.

[246] Item un autre corporaillier ouvre a ymages presie XVI [16] s.

1522 Névtelen szerzőtől fennmaradt hősköltemény (chanson de geste). BOUDET 1999. 84.

1523 Jelenleg nem azonosított személy.

1524 Jean Pasté (Pâté), Chartres püspöke (1327–1332). HC I. 167.

1525 **–** sor fölé beszúrt szavak.

1526 Az áldozás szentségének kiszolgáltatása. Vö. BRAUN 1912. 267.

1527 Kámzsa.

1528 Karing.

[jobbra a 245–246. tételekhez:] Vendus a P[ierre] des Essars*.

[247] Item IIII [4] aubez III [3] amiz des queles les III [3] sont esartes des paremens dessus diz dont les III [3] aubes parees sont avques la chapelle seconde escripte demeure une aube desparee presie XX [20] s vendue a miss[ire] Franc[ois de Montflascon]* XXIIII [24] s par.

[248] Item II [2] vielles custodes de cendal vermail presie XXIIII [24] s vend[ues] a miss[ire] Franc[ois de Montflascon]* XXX [30] s. par.

[249] Item II [2] autres custodes de cendal [ens]emble LX [60] s vend[ues] a miss[ire] P[ierre] des Essars*.

[250] Item I [1] frontel un dossier de vies draps de soye XX [20] s vend[u] a miss[ire] Franc[ois de Montflascon]*.

[251] Item une petite touaille ouvree pour letrin v [5] s par. vend[ue] a Huistasce* la chasubliere.

[252] Item I [1] esmouchouer[1529] de soye broude VI [6] s par. vendu a Pierres des Essars*.

[253] Item une boueste dyviere a mettre pain a chanter garnie dargent XL [40] s vend[ue] a J[ohan] Bill[ouart]*.

[254] [p. 36, fol. 18v] Item pour les Mors chasuble domatique et tunique III [3] chapes a noyaux de perles frontel et dossel II [2] estoles III [3] fanons III [3] colerez les paremens de III [3] aubes et les aubes et les amiz le parement de la touaille dautel tout de drap noir dyaprez presie IX^{XX} [180] lb par. vend[us] a miss[ire] P[ierre] de Conde[1530] pour Nostre Dame de Paris.

[255] Item pour Nostre Dame III [3] vies de chapes blanches et a chascune un mors dargent une chasuble blanche tunique et domatique frontel et dossel de drap dor nuef presie tout LXIIII [64] lb par. venduz a mons[ieur] de Nouyers*[1531].

[256] Item une chasuble tunique et domatique de samit vermeil vendue a Guillaume le frere[1532] soupplicet XXIII [23] lb par.

[257] Item II [2] bons draps dor touz nuefs presie XX [20] lb par. vend[us] a Joh[an] Billouart* XXII [22] lb par.

[258] Item pour Caresme II [2] devantiers vies de drap encendres un frontel un dossier nuef de draps encendrez fourrez de toille vermeille et une chasuble de ce drap meismes fouree de cendal vermeil presie tout XX [20] lb vendu a madame la royne Johanne de Evreux[1533].

[259] Item une touaille a Apoustres et a arbres de soye presie VIII [8] lb par. vendu a mons[ieur] de Beaumont*.

[1529] Legyező.

[1530] I. Bourbon-Condé Péter herceg (1311–1356), I. Bourbon Lajos és Avesnes-i Mária fia.

[1531] Miles de Noyers (1271–1350), francia király zászlóvivő (1304), a Chambre des Comptes elnöke (1326–1331). Vö. CAZELLES 1958. 94–95; JONES 2008. 392.

[1532] Guillaume, a „fráter” megnevezés arra enged következtetni, hogy valamelyik koldulórend tagja volt.

[1533] Évreux-i Johanna. Vö. Függelék F–9!

[260] Item un frontel un dossier de draps fais a laguille presie XII [12] lb par. vendu a Pierres des Essars* XVI [16] lb par.

[261] [p.] 37[, fol. 19r] Item une aube un amit non parez estole et fanons et paremens viez. Et sont les diz paremens de viez draps dor remanens dorfrais tout ensemble vendu a Pier[re] des Essars* LX [60] s par.

[262] Item une touaille de viez paremens presie XII [12] s vend[ue] a Pierre des Essars* XXI [21] s par.

[263] Item II [2] sayeries[1534] de soye lune vert lautre vermeille royees de travers XXX [30] s vendus a miss[ire] Franc[ois de Montflascon]* pour le pris.

[264] Item une touaille paree a Apostres cointe presie C [100] s vendue a Eustace* la chasubliere.

[265] Item v [5] roches vendus a Pierre des Essars* XVI [16] s.

[266] Item un tapis de chapelle vendu a Huistace* la chasubliere XX [20] s par.

[267] Item II [2] paremens a II [2] petis autiex et II [2] estolles et II [2] fanons de petite value vendu[s] tout VI [6] lb par. a miss[ire] Francois de Montflascon*.

[268] Item une chapelle jaune nueve de samit fourree de cendal en laquelle a III [3] chappes chasuble tunique et domatique vendu[s] a mons[ieur] P[ierre] de Villepreur* IIII^{XX} [80] lb par. pour levesque de Chartres*.

DECIMA somma ab alia V^{C} IIII^{XX} XVI 596 lb XIIII [14] s.

[p. 38, fol. 19v] INVENTOIRE des robes de Madame* livrees par Johanot* son tailleur.

[269] Premierement une robe donnee a madame Pasque* par le testament[1535] laquele estoit de marbre vermeil de IIII [4] garnemens fourree de menu vair.[1536]

[270] Item une robe dautre marbre plus vermeil de IIII [4] garnemens fouree de menu vair la quele fur donne a Marguerite de Nantueil* par le testament.[1537]

[271] Item une robe descarlate paonnece de IIII [4] garnemens fouree de menu vair donnee par le testament[1538] a Agnes de Boulonnys*.

[272] Item une robe de marbre de Brouesselles de IIII [4] garnemens fouree de menu vair donnee a Ysabeau de Til* par le testament[1539].

[1534] Selyem, vagy selyemszövetből készült sálféleség.

[1535] Vö. F–5, nr. 15!

[1536] Mókusprém bélés.

[1537] Vö. F–5, nr. 16!

[1538] Vö. F–5, nr. 17!

[1539] Vö. F–5, nr. 17!

[273] Item une robe de pers auques de IIII [4] garnemens fourree de menu vair donnee a Johanne* fame [de] Perrotin de Naples* par le testament.[1540]

[274] Item II [2] cotes hardies fourees de menu vair donnees a Marie* et a Johanette* fille de ladite Marie[1541].

[275] Item un mantel ront fourre de menu vair donne a la lavendiere.[1542]

[276] Item une cote et un sercot[1543] de marbre violet donc le sercot est fourre de menu vair donne a la fame[1544] Johan de Gaangni* le taillouer fillole [de] Madame*.

[p.] 39[, fol. 20r] TOUTES ces robes dess[us] dites non com[p]te[e]s pour ce que elles furent donnees.

[277] Item une robe de veluau fouree de cendal violet et de II [2] garnemens presie XVIII [18] lb par. non gestee balliee de commandement aus executeurs a suer Marie de Coulencourt* quar Madame* li avoit donnee.

[278] Item une robe de violet veluiau de v [5] garnemens fourree de menu vair presie VI^{XX} [120] lb par. vendu[e] a madame de Beaumarches[1545] IX^{XX} [180] lb par.

[279] Item une robe de veluau encendrez de IIII [4] garnemens fouree de menu vair presie LXX [70] lb par. vendue a Guill[aum]e Pidoue Bouffart* IIII^{XX} [80] lb par.

[280] Item une robe de drap caignet de IIII [4] garnemens fouree de cendal noir presie XXVIII [28] lb par. vendue a madame de Beaumarche[1546]s XXXVI [36] lb par.

[281] Item un corset ront et un mantelet de marbre vermeillet fourre de cendal ynde presie VI [6] lb vendu a missire Adam de Precy*.

[282] Item un mantelet double fons de cuve presie IIII [4] lb v [5] s vendu a missire Thebaut de Meaux*.

[283] Item un mantelet dun marbre brun naif sengle presie C [100] s par. ballie a mons[ieur] Nicole [de Cailloue]* et fut donne a suer Ysabeau de Valoys*.

[1540] Vö. F–5, nr. 17! Jehanne de Lorriz (Klemencia udvarhölgye) és Jehanne, Perrotin de Naples, az özvegy királyné pajzshordójának nejével való azonosítása még nem nyert más forrásból megerősítést.

[1541] A végrendelet alapján Johanette és Jehanette a mosónő egy személynek tekinthető. Vö. Függelék F–5, nr. 30!

[1542] Jehanette (Johanette), a mosónő Klemencia udvartartásában. Vö. nr. 275 és Függelék F–5, nr. 30!

[1543] Zubbony.

[1544] Klemencia, a vele azonos nevű özvegy királyné keresztlánya, a Druget család sarja. Vö. Függelék F–5, nr. 27.

[1545] Jelenleg nem azonosítható személy.

[1546] Jelenleg nem azonosítható személy.

[284] Item un **~~sercot~~ corset**[1547] sengle dun marbre vermeillet IIII [4] lb par. vendu a miss[ire] P[ierre] de Villepereur*.

[285] [p. 40, fol. 20v] Item une robe de veluau noir de III [3] garnemens sanz pennes presie XX [20] lb.

[286] Item une robe de soye dIllande [d'Irlande] de III [3] garnemens fourree de cuissete de lievres blans presie X [10] lb.

[287] Item une robe de soye dIrlande violete de III [3] garnemens de menu vair presie XX [20] lb par.

[288] Item une robe de tiretaine noire de Saint-Marcel en graine de III [3] garnemens fourre de taffetais[1548] presie VIII [8] lb.

[289] Item une robe de tieretaine de Saint-Marcel tannee de II [2] garnemens fourree de tartaire violet presie IIII [4] lb X [10] s.

[290] Item une robe de tiretaine de Saint-Marcel toute vermeille de II [2] garnemens fourree de taffetas presie IIII [4] lb X [10] s par.

[jobbra a 285–290. tételekhez:] vend[ues] a [Johan] Bill[ouart]*

[291] Item une robe de camelin[1549] blanc de v [5] garnemens fourree de cendal noir presie XXXII [32] lb par.

[292] Item un corset ront de camoquois vyolet fourre de menu vair a pourfil presie XXIIII [24] lb par.

[293] Item un autre corset de camoquois ynde fourre de menu vair a pourfil presie XX [20] lb par.

[294] Item une cote hardie de camelin caignet fourre de cendalb ynde presie LXX [70] lb par.

[295] Item une robe de broissequin de II [2] garnemens fourree de cendal ynde presie VI [6] lb par.

[296] Item I [1] corset de camoquois sanz manches violet fourre de menu vair presie VI [6] lb par.

[297] [p.] 41[, fol. 21r] Item une fourrure de menu vair a mantel presie XI [11] lb par.

[298] Item un mantel a Alemant ront descarlate violet fourre de menu vair presie XII [12] lb.

[299] Item un mantel a Alemant de escarlate noire fourre de menu vair presie XXVI [26] lb.

[300] Item un mantelet sengle de camelot presie XX [20] lb.

[301] Item une robe de tiretaine de Saint Marcel de II [2] garnemens fourree de cendal ynde presie C [100] s.

[302] Item un mantelet ront et un chaperon de vyolet fourre de menu vair et vint de lescuerie presie XXIIII [24] lb par.

[1547] **–** törölt szó fölé írt másik szó.

[1548] Taffetais, könnyű selyemszövet.

[1549] Kecske- vagy teveszőrből készült könnyű szövet.

[303] Item V [5] chapes pour damoiseles de drap marbre donc les chaperons sont fourres de cendal presie ensembl XXX [30] lb par.

[304] Item cote et sercot de marbre brun sengles presie X [10] lb.

[jobbra a 291–304. tételekhez:] vend[ues] a [Johan] Bill[ouart]*

TOUTES les robes devant dites qui sont a [Johan] Billouart* vendues li furent vendues le pris qui est escript sur les presiees et XX [20] lb oultre.

[p. 42, fol. 21v] REMENANS et draps.

[305] Premierement une piece de drap pers tenant VII [7] aunes presie IX [9] lb par.

[306] Item VI [6] aunes de drap roye de la livree aus escuiers presie IIII [4] lb X [10] s par.

[307] Item V [5] aunes de mugelaine presie LX [60] s par.

[jobbra a 305–307. tételekhez:] vend[us] a miss[ire] Nicole [de Cailloue]*.

[308] Item V [5] aunes et demie de noire burnete presie VI [6] lb X [10] s par.

[309] Item onze aunes descarlate blanche presie XIII [13] lb.

[jobbra a 308–309. tételekhez:] Ces II [2] parties furent ballies a missire Nicole [de Cailloue]* pour faire robes a frere Roger a son compaignon et ne sont mie getees.

[310] Item en II [2] pieces de la livree des Chevaliers de la Penthecoste mil CCC XXVIII[1550] VII [7] aunes presie VII [7] lb X [10] s par.

[311] Item une piece de vert jaune tenant IIII [4] aunes et demie presie L [50] s par.

[jobbra a 311–312. tételekhez:] vend[us] a Johanne la coustiere* et a Est[ienne] Chevalier*.

[312] Item II [2] aunes et demie de drap vert presie XL [40] s par.

[313] Item VIII [8] aunes de camelin presie VIII [8] lb par.

[314] Item III [3] aunes de drap en plusieurs pieces LX [60] s par.

[jobbra a 312–314. tételekhez:] vend[us] a Johanne la coustiere* et a Est[ienne] Chevalier*.

UNDECIMA somma ab alia VI^{c} XLVIII [648] lb v [5] s par.

[p.] 43[, fol. 22r] Couvertures.

[315] Premierement. Un couverteur et demi de marbre violet fourre de menu vair presie tout ensemble pennes et drap VII^{xx} [140] lb par. vendu a madame de Bouloigne[1551].

[316] Item un courtouer et demi de marbre fourre de gris presie tout ensemble pennes et drap XL [40] lb par.

[317] Item un couvertouer de drap pers fourre de gris presie tout ensemble penne et drap XII [12] lb par.

[jobbra a 316–317. tételekhez:] vend[us] a G. de Diey*.

[1550] 1328. május 22.

[1551] Valószínűleg azonos Agnès de Boulogne-nyal. Vö. Függelék F–9!

DUODECIMA somma ab alia IXXX XII [192] lb par.

COUTETESPOINCTES[1552] et Tapis.

[318] Premierement une coutepoincte[1553] de cendal ynde a fleur de liz presie XXV [25] lb par. Et III [3] tapis de la sorte presie XV [15] lb par. Et le demourant de la chambre[1554] fut donne a l[h]ostel Dieu de Paris[1555] et nest pas gete.

[319] Item un ciel dune salle de marramas[1556] a une bordeure de marramas armez de Hongrie ballie a miss[ire] Nicole [de Cailloue]* pour ballier a metre sur la tombe de Madame* non geté.

[320] [p. 44, fol. 22v] Item IIII [4] tapis de laine ouvres de papegaus et a compas presie XX [20] lb par.

[321] Item un dossier de sale et I [1] suige [siège] a Marguerites* presie XVI [16] lb par.

[jobbra a 320–321. tételekhez:] vend[us] a G. de Diey*.

[322] Item un eschiquier a eschas divoire et dibernus vend[u] a mestre G[auillaume] de Fourqueus* XL [40] s par.

[323] Item VIII [8] carreaux pour char de camoquois taney et vermeillet presie XII [12] lb.

[324] Item VIII [8] carreaux de laine vers presie LX [60] s par.

[jobbra a 323–324. tételekhez:] Touz ces carreaux furent venduz a miss[ire] P[ierre] de Villepereur* XX [20] lb.

[325] [325] Item VIII [8] carreaux vendus Joh[an] Billouart* cest assavoir II [2] grans et VI [6] petis dun camoquois plonqui presie VIII [8] lb par.

[326] Item VIII [8] tapis dune sorte a parer une chambre a ymages et a arbres de la devise dune Chace dont il en y a VI [6] de IIII [4] aunes de lonc et VII [7] de VII [7] aunes de lonc et VII [7] de VII [7] aunes de lonc touz de II [2] aunes de le montent LXVIII [68] aunes carrees presie LXIIII [64] lb par. vend[us] a miss[ire] levesque de Laon[1557].

[327] Item II [2] tapis velus doutremer presie VIII [8] lb vend[us] a Pierre des Essars*.

[328] Item un viez materas brun de bougueran vendu a Pierre [de] Neelle* XXX [30] s.

[1552] Dunyha.

[1553] Dunyha.

[1554] Szőnyeg (kárpit).

[1555] Szent Sír ispotály (Hôtel-Dieu) Párizsba (60, rue Saint-Denis), amelyet 1325-ben egy testvérülettel együtt Bourbon Lajos alapított. Mások mellett Klemencia is jelen volt az alapkőletételnél, 1326. május 18-án. Vö. Függelék F–5, nr. 45!

[1556] Vagy marremas, gazdag keleti eredetű aranyozott szövet.

[1557] Albert de Roye, korábbi bayeux-i kanonok, Laon püspöke (1323–1338). HC I. 296.

[329] Item une chambre de cendal ynde ou il a coutepoincte[1558] ciel et ceveciel II [2] tapis de meismes et courtines presie XXX [30] lb par. vend[ue] a Estienne Chevalier* et Johanne la Coutiere* si comme il est contenu cy après un viez materas brun de bougueran vendu a Pierre [de] Neelle* XXX [30] s

[330] [p.] 45[, fol. 23r] Item une chambre de bougueran blanc ou il a coutepoincte[1559] ciel cheveciel courtines et une grant courtine III [3] tapis et XII [12] tayes a quarreaux presie XLV [45] lb par.

[331] Item une coutepoincte[1560] de bougueran blanc VIII [8] lb par.

[jobbra a 330–331. tételekhez:] vendus a Johanne la Coustiere* et Estienne Chevalier*.

[332] Item un doublet de bougueran blanc v [5] lb.

[333] Item un chiel[1561] et un chevet de cendal ynde mauvais presie X [10] lb.

[334] Item une coutepoincte[1562] dont le fons est de samil seme de dalphins et la bourdeure des armes de Hongrie presie XXXII [32] lb par. et le chiel et le chevz de Hongrie presie XXII [22] lb par. valent pour tout LIIII [54] lb.

[335] Item une chambre tane ou il a coutepointe[1563] chiel chevecier et courtines entour le ciel de tartaire tennees et la chambre de cendal tenne et XIIII [14] tapis de meismes la chambre donc il en y a VI [6] de v [5] aunes de lonc chascun et VIII [8] de IIII [4] aunes de lonc chascun et sont touz de II [2] aunes de le. Montent les tapis VI^{XX} [120] aunes et XII [12] carreaux de meismes cest assavoir IIII [4] grans et VIII [8] petis presie toute la chambre ensemble VIII^{XX} [160] lb par.

[336] Item un cheveciel ynde plonquie de cendal presie C [100] s par.

[337] Item une coutepoincte[1564] de cendal ynde fourree de toile vert et un ciel et les courtines de meismes presie tout XVI [16] lb par.

[338] Item VII [7] toyes [toiles?] de cendal pour carreaus a fleur de liz presie LXX [70] s.

[339] Item une chambre noire de cendal ciel chevecier III [3] courtines et III [3] pieces de viez cheves et de viez chiels presie ensemble XX [20] lb.

[340] Item une coutepoincte[1565] de bougueran pommetee presie XVI [16] lb par.

[1558] Dunyha.

[1559] Dunyha.

[1560] Dunyha.

[1561] Valószínűleg ágy- vagy baldachin-mennyezet.

[1562] Dunyha.

[1563] Dunyha.

[1564] Dunyha.

[1565] Dunyha.

[341] Item I [1] doublet de fusteine ridee roye presie X [10] lb par.

[p. 46, fol. 23v] TOUTES les choses dessus dites signees vendues a Estienne Chevalier* et Johanne la Coutiere* donc la somme monte dur pris que elles furent prisees IIIc IIIIxx VI [386] lb X [10] s par. furent venduz aus diz Estienne [Chevalier]* et Johanne [la Coutiere]* le XIIIIe jour de novembre lan XXVIII[1566] ensemble IIIIc XX [420] lb par.

[342] Item III [3] courtines de cendal vermail et blanc presie tout ensemble vendu aus diz Estienne [Chevalier]* et Johanne [la Coutiere]* XVI [16] lb par.

TERCIADECIMA somma ab alia Vc LXXV 575 lb X [10] s par.

[p.] 47[, fol. 24r] DRAPS LINGES et linge nuef.

[343] Premierement une paire de draps de VI [6] lez[1567] de VI [6] aunes de lonc tenant sur le tout de LXX [70] aunes presie XL [40] lb par.

[344] Item une piece de toile de Reinz [Reims] tenant XXX [30] aunes presie XII [12] lb par.

[345] Item une piece de toille de Compiegne tenant X [10] aunes presie VI [6] lb par.

[346] Item IIII [4] cuevrechies en une piece de toille de Compiegne presie XLVIII [48] s.

[347] Item une piece de toille bourgoise tenant XXXV [35] aunes III [3] s laune 105 s par.

[348] Item une piece de teille bourgoise tenant XXIII [23] aunes II [2] s VI [6] d laune LVII [57] s VI [6] d par.

[349] Item une piece de teille bourgoise tenant XV [15] aunes III [3] s laune XLV [45] s par.

[350] Item une piece de teille bourgoise tenant XVIII [18] aunes III [3] s VI [6] d laune valent LXIIII [64] s.

[351] Item une piece de toille bourgoise tenant XXI [21] aunes III [3] s laune valent LXIII [63] s.

[352] Item une piece de teille tenant XV [15] aunes IIII [4] s laune LX [60] s par.

[353] Item une autre piece tenant XVII [17] aunes III [3] s laune valent LI [51] s par.

[354] Item une piece de napes tenant XLIII [43] aunes VIII [8] s par. laune valent XVII [17] lb IIII [4] s par.

[355] Item une douzainne de touailles chascune de II [2] aunes de lonc VIII [8] s par. piece valent IIII [4] lb XVI [16] s par.

[356] Item une piece de touailles tenant autant a celui pris valent IIII [4] lb XVI [16] s.

[357] Item IIII [4] draps de IIII [4] lez XL [40] s pour piece valent VIII [8] lb par.

[358] [p. 48, fol. 24v] Item IIII [4] draps de III [3] lez XX [20] s pour piece valent IIII [4] lb par.

[359] Item IX [9] draps de II [2] lez a baingneoeres VI [6] s pour piece LIIII [54] s par.

[360] Item XLVI [46] aunes de fustaine en III [3] pieces IIII [4] s laune valent IX [9] lb IIII [4] s.

[1566] 1328. november 14.

[1567] Laise vagy laize: a szövet szélességét jelző mértékegység.

Tout ce linge jusques ci fut vendu tout ensemble a Erembour de Mousteruel* le VIIIeme jour de novembre lan mil CCC XXVIII[1568] VIII^xx^ [160] lb parisis.

INVENTOIRE de viez linge.

[361] Premierement X [10] nappes toutes entieres chascune de VII [7] aunes presie XX [20] s par. la piece valent X [10] lb par.

[362] Item XVI [16] aunes de nappe chascune de v [5] aunes presie sur le tout VII [7] lb par.

[363] Item XI [11] nappes de III [3] aunes et demie chascune presie tout LXXII [72] s par.

[364] Item LXII [62] touailles coupees de II [2] aunes chascune presie sur le tout C [100] s.

[365] Item XXII [22] touailles de VII [7] pesnes[1569] presie XXII [22] s.

[366] Item XLV [45] nappes mauvoises depeciees presiees sur le tout IIII [4] lb par.

[367] Item XII [12] nappes plaines de plusieurs longueurs presiees sur le tout XXXVI [36] lb par.

[368] [p.] 49[, fol. 25r] Item un faiselet[1570] de tres mauvaises nappes et tres mauvaises touailles toutes derrompeez et de pou de valeur presie tout v [5] s par.

Tout ce linge acole vendu a mons[ieur] de Nouyers XXXII [32] lb XV [15] s par. et livre a Johan Billouart* pour lui.

QUARTADECIMA summa ab alia IX^xx^ XII [192] lb XV [15] s par.

VELUIAUX ceintures et autres choses et bourses.

[369] Premierement VII [7] pieces de veluaus coques vend[ues] ensemble IX^xx^ XVI [196] lb par.

[370] Item un veluau noir et un violet XLIII [43] lb par.

[371] Item un nassis[1571] dor de Cipre [Chypre] presie XL [40] lb.

[372] Item II [2] nacez demie aune mains XX [20] lb par.

[373] Item un marremas presie XI [11] lb.

[374] Item III [3] aunes et demie de taffetais chingant presie LX [60] s par.

[jobbra a 369–374. tételekhez:] Tout ce vendu a Laudebelou*.

[375] [p. 50, fol. 25v] Item II [2] camelloz en II [2] pieces et III [3] demies pieces touz encendres presies XXI [21] lb par.

[376] Item II [2] petit[es] pieces de drap vert samit presie ensemble XVI [16] lb par.

[377] Item un camoquois ynde presie VIII [8] lb par.

[jobbra a 375–377. tételekhez:] a Laudebelou*.

[1568] 1328. november 8.

[1569] Panne, selyemszövet.

[1570] Kis köteg, nyaláb.

[1571] Nacis, nassis: egyfajta aranyozott szövet.

[378] Item une touaille de soye eschiquetee tenant III [3] aunes et demie pour faire un dossier et une autele pour faire un frontel presie VI [6] lb par. vend[ue] a levesque de Cornouaille[1572].

[379] Item IIII [4] tayes a oreillies de saye presie LX [60] s par.

[380] Item une chaere[1573] de cuir garnie de fer et une dossiere de fer VII [7] lb par.

[381] Item XII [12] boutons dyvoire une surgenie et I [1] touaille a autel XX [20] s par.

[382] Item II [2] taies a oreillies et plusieurs choses de leuvre doutremer C [100] s.

[383] Item uns couteaus a trenchier[1574] IIII [4] lb.

[384] Item II [2] touailles dautel pour paremens C [100] s.

[jobbra a 379–384. tételekhez:] Tout ce vendu a levesque de Cornouaille* le dit pris.

[385] Item XXIX [29] aunes de tartaire[1575] Roy et II [2] pieces presie XII [12] lb par. vend[us] VII [7] aunes et demie VIII [8] s laune a miss[ire] P[ierre] de Villepereur* et XXI [21] aunes et demie a Johan Billouart* IX [9] lb par.

[386] Item une chaere[1576] de cuivre garnie de veluau Roy C [100] s par. vendue a Gillet le Chasublier*.

[387] [p.] 51[, fol. 26r] Item une pomme dambre garnie dor et a perrerie presie XXX [30] lb par.

[388] Item une autre pomme dambre garnie dargent presie XX [20] lb.

[389] Item un escrin divoire a ymages garni dargent presie X [10] lb par.

[390] Item un petit ponconnet[1577] de cristal garni dargent a mectre sainctueres presie XX [20] s par.

[jobbra a 387–390. tételekhez:] Tout vendu a la royne de France[1578] ledit pris.

[391] Item uns pendens a une sele de Hongrie un cornet une corne un fer tout presie XX [20] s par. vendu a Pierres des Essars*.

[392] Item une ceinture des armes de Hongrie XXXV [35] s par. vend[ue] a miss[ire] Nicole de Cailloue

[393] Item une surceinte des armes de Hongrie XXXV [35] s par. vend[ue] a mestre Guill[aum]e de Fourqueus*.

1572 Jacobus de Corvo. Vö. Függelék F–9!

1573 Szék, trónus, trón.

1574 Szeletelő kés.

1575 „Tatárországból” (Kis-Ázsiából) származó gazdag, aranyozott szövet vagy selyem.

1576 Szék, trónus, trón.

1577 Kisebb edény.

1578 Burgundiai Johanna, VI. Fülöp első felesége, francia királyné (1328–1348). Vö. Függelék F–9!

[394] Item une ceinture une bourse et une gibeciere[1579] et une autre gibeciere XXXV [35] s par. vend[ues] a miss[ire] Francois de Montflacon*.

[395] Item plusieurs pieces de cuevrecies en un coffret prisie tout ensemble o tout le coffre XLVIII [48] lb par. vend[ues] LX [60] lb a Johanne laumosniere*.

[396] Item II [2] vielles ceintures IIII [4] lb par.

[397] Item II [2] livres de saye deffillee de toutes couleurs VI [6] lb par.

[398] Ite[m] une ceinture de cuir une bourse tannee et un aguillier X [10] s.

[399] Ite[m] une ceinture et une bourse jaune XX [20] s par.

[400] Item une sourceinte de paon **une bourse**[1580] et un aguillier L [50] s.

[jobbra a 396–400. tételekhez:] vend[us] a Johanne laumosniere*

[401] [p. 52, fol. 26v] Item une bourse garnie de perles VI [6] lb par.

[402] Item un fournement et unes tables XL [40] s par.

[403] Item une bourse de leuvre dengleterre [l'oeuvre d'Engleterre] ou il a II [2] lyons a perles LX [60] lb par.

[404] Item une petite boursete a rosetes L [50] s par.

[405] Item une petite gibeciere de leuvre dengleterre [l'oeuvre d'Engleterre] LX [60] s par.

[406] Item une ceinture ferree a doublez vers LX [60] s par.

[407] Item v [5] ceintures II [2] blanches et III [3] noires presie VII [7] lb.

[408] Item III [3] fournemens LX [60] s.

[409] Item une petite bourse ou il a les armes de Bar et dengleterre [d'Engelterre] prisie X [10] lb par.

[410] Item une ceinture a III [3] boutons de perles IIII [4] lb par.

[411] Item XX [20] pieces que bourses que aguilliers XI [11] lb par.

[412] Item un fournement ynde garni dor X [10] lb X [10] s par.

[413] Item unes paternostres de gest et une bourse X [10] s.

[414] Item II [2] trecons[1581] danbefain et une surceinte XXIIII [24] s.

[415] Item II [2] paere de ciseaux XX [20] s par.

[416] Item un petit Saint Johan divoire LX [60] s.

[417] Item uns diez orfrais[1582] de chasuble XII [12] s par.

[418] Item un Saint Estienne dyvoire XXX [30] s par.

[419] [p.] 53[, fol. 27r] Item XIIII [14] petites surceintes XLII [42] s par.

[1579] Széles vadászerszény (?).

[1580] **–** sor fölé beszúrt szavak.

[1581] Paszomány.

[1582] Hímzés.

[420] une douzanne de petites bourses XX [20] s par.

[421] Item une ceinture XL [40] s par.

[422] Item I [1] mirouer et une boueste divoire VIII [8] s.

[423] Item une ceinture viez une gibeciere et un cadran[1583] un coutel[1584] et tout viez IIII [4] lb par.

[424] Item uns couteaux[1585] a manche dargent XX [20] s.

[425] Item II [2] foues[1586] a chevaux X [10] s.

[426] Item une desvuidouere[1587] une damoisele et unes tables et un estui[1588]

[427] Item une ceinture noire et unes tables dyvoire C [100] s.

[428] Item II [2] gibecieres IIII [4] lb.

[429] Item II [2] renges despee lune vert lautre vermeille et II [2] gaines presie X [10] lb par.

Toutes les parties acolees dessus dites furent vendues a Johanne laumosniere* donc la somme monte CVI [106] lb XVI [16] s par. li furent vendues CXII [112] lb par.

QUINTADECIMA somma ab alia VIc LVII [657] lb v [5] s par.

[p. 54, fol. 27v] INVENTOIRE DE COFFRES.

[430] Premierement une paire de coffres de fust ferres vendu a mons[ieur] levesque de Cornouaille[1589] L [50] s par. et un petit coffre de cuir v [5] s valent pour tout LV [55] s.

[431] Item un petit coffre de fust ferre XII [12] s par. vendu audit evesque de Cornouaille.

[432] Item VI [6] petis coffres cest assavoir II [2] rouges II [2] noirs un petit couvert de cuir et un autre fustin IX [9] lb par. vend[us] a Pierres des Essars*.

[433] Item VIII [8] escrins C [100] s par. vend[us] a J[ohan] Billouart*.

[434] Item une paere de coffres cloues LX [60] s par. vend[ue] a mons[ieur] des Nouyers*.

[435] Item II [2] vies coffres de Chappelle vendus a Pierres des Essars* XL [40] s par. pour Saint Germain [l'Auxerrois].

[436] Item II [2] coffres de chapelle cloues vies vend[us] a Eustace* la chasubliere XXX [30] s par.

[437] Item un coffre ferre ou les veluaus estaient XXX [30] s par. vend[u] a mestre Guill[aum]e de Fourquois*.

[438] Item VII [7] vies coffres de chambre cloues vend[us] a Gassot[1590] VI [6] lb par.

[1583] Földgömb.

[1584] Kés.

[1585] Kés.

[1586] Ostor.

[1587] Motolla.

[1588] A 426-os és 427-es tételek egymáshoz kapcsolva, közös értékük 100 sou.

[1589] Jacobus de Corvo, vö. F–9.

[1590] A vevő (nem azonosítható) nevét és az értéket viszonylag nagy tér választja el egymástól.

[439] Item une paire de coffres vendus a Pierre [de] Neelle* et a Guillaume le Flament* [p.] 55[, fol. 28r] pour porter leur vaisselle IIII [4] lb par.

~~[Item II [2] coffres vendus a chambrier Monsternel* XL [40] s par.]~~[1591]

SEXTADECIMA somma ab alia XXXV [35] lb VII [7] s par.

VESSELLEMENTE destain rendue par le saussier

[440] Premierement III [3] douzaines et demie descueles[1592] desteim nuves presie sur le tout XLVIII [48] s.

[441] Item C [100] autres escuelles desteim et XII [12] mauvaises depeciees prisie sur le tout IIII [4] lb X [10] s.

[442] Item II [2] coffres ou elles sont.

Tout prisie VIII [8] lb pour escueles et coffre vendu a Gillet de lausom[on]iere*.

[443] Item audit Gillet [l'aumônier]* vendu XXX [30] escuelles brisees et un scel tout XXIIII [24] s.

[444] Item un pennier[1593] blanc pour aumosne X [10] s p. vendu a P[ierre] des Essars*.

SEPTIMADECIMA somma ab alia IX [9] lb XIIII [14] s par.

[p. 56, fol. 28v] INVENTOIRE de la cuisine [de] Madame* par Pierre de Sentre*.

[445] Premierement X [10] paeles[1594] a bouez presie XV [15] lb par.

[446] Item II [2] grans chaudieres a IIII [4] anneaux chascune presie XVI [16] lb par. Cest assavoir la plus grant X [10] lb et lautre VI [6] lb par.

[447] Item un baquet a IIII [4] anneaus prisie IIII [4] lb par.

[448] Item un autre baquet plus petit prisie XL [40] s par.

[449] Item IIII [4] autres baque[t]s IIII [4] lb X [10] s par.

[450] Item IIII [4] paeles a queue XX [20] s par.

[451] Item III [3] puisetes XX [20] s par.

[452] Item v [5] petis po[t]s darain[1595] LX [60] s par.

[453] Item II [2] petites chaudieres et un grant pot darain[1596] LXX [70] s par.

[454] Item III [3] broches et II [2] contrerostiers de fer XL [40] s par.

[455] Item II [2] guerils sengles et I [1] double XL [40] s par.

[1591] Kihúzott sor.

[1592] Fogadó, vendégkínáló edény.

[1593] Kosár.

[1594] Paelle: folyadék mérésére szolgáló edény.

[1595] D'arain: vörösréz, vörösrézből készült.

[1596] D'arain: vörösréz, vörösrézből készült.

[456] Item III [3] mortiers III [3] pestiaus[1597] II [2] penniers[1598] et un coffre XX [20] s par.

TOUT ce vendu a mons[ieur] de Noyers* le pris de LV [55] lb p. et livre pour lui a Johan Billouart*.

OCTAVADECIMA summa ab alia LV [55] lb par.

[p.] 57[, fol. 29r] INVENTOIRE de plus[ieurs] chos[es:] coffres et autres choses qui estoient de leschanconnerie et autres offices.

[457] Premierement II [2] coffres rons ferres a porter vesselle vendus XXX [30] s par.

[458] Item une cuirie pour le chariot VIII [8] lb par.

[459] Item XXV [25] po[t]s de cuir XXV [25] d.

[460] Une chaudiere pour fruicterie XII [12] s.

[461] Item II [2] sacs unes balences une cloyere et limaignon XX [20] s par.

[462] Item une vielle somme et une banne XV [15] s par.

[463] Item II [2] coffres lons pour torches et II [2] autres coffres de cuir ferres IIII [4] lb.

[jobbra a 457–463. tételekhez:] Toutes ces choses vend[ues] Pierre des Essars pour le Roy de Navarre*[1599]

[464] Item un entounnouer de cuir III [3] s vendu a Gillet de leschanconnerie*.

[465] Item IIII [4] bouges a tout le ferreure pour forge LX [60] s par. vend[ues] au mareschal[1600].

[466] Item IIII [4] paelles petites a queue pour oignemens un pot a laver mains de cuivre II [2] peti[t]s po[t]s de cuivre V [5] chandelliers de cuivre. Tout ce vendu a mons[ieur] Franc[ois de Montflascon]* XXXII [32] s par.

[467] [p. 58, fol. 29v] Item onze barils ferres VI [6] lb XII [12] s par. vend[us] II [2] au grant prieur[1601] XXIIII [24] s par. a Johan Billouart* IIII [4] XLVIII [48] s par. a Pierres des Essars* IIII [4] IIII [4] s par. et a Johan Billouart* I [1] XII [12] s par.

[468] Item IIII [4] autres barils XXX [30] s par. II [2] vendus a Pierre des Essars* XV [15] s et a miss[ire] P[ierre] de Villepereur* II [2] XV [15] s.

NONADECIMA somma ab alia XXIX [29] lb XIX [19] s par.

SAMBUES et autres choses qui sont venues de lescuerie [l'écurie] rendues par Johan de Bouchon*.

[469] Premierement une sambue a tout le lorain garnie dargent donc la sambue est de veluau violet et sont les escuex dargent esmaillie de Puille* et de Hongrie.

[1597] Mozsártörő.

[1598] Kosár.

[1599] 1328-ban Navarra trónját VI. Fülöp szerezte meg, jóllehet, X. Lajos leánya, Johanna is igényt tartott rá. Az első Valois uralkodó végül még ebben az évben Johannának engedte át Navarrát. Vö. WOODACRE, 2013. 59.

[1600] Robert Bertrande de Bricquebec, IV. Károly 1325-ben Franciaország marsalljává nevezte ki.

[1601] Nem azonosított személy.

[470] Item une autre sambue sur violet et sont les arcons dargent tres et est le siege dun veluau noir broude de rosetes et est le lorain garni dargent et la garnison de la sele aussi.

[471] Item une autre sambue de veluau encendre et est le lorain et tout la garnison dargent.

[p.] 59[, fol. 30r] Ces III [3] sambues devant dites furent depeciees en la presence des executeurs et presie largent LXV [65] mars vend[ues] a Joh[an] Poile* villain et P[ierre de] Neelle* ensemble IIc IIIIxx X [290] lb par. et les fus et les veluaus a Guill[aum]e de Meaux* XXIIII [24] lb par.

[472] Item une vielle sambue de drap pers donc les arcons sont de perles yndes et la garnison de la sele et le lorain de cuivre presie VIII [8] lb par.

[473] Item une autre sambue pareille excepte que les perles sont violes prisie VIII [8] lb.

[jobbra a 472–473. tételekhez:] vend[us] a Joh[ann]e la coutiere* [et] Est[ienne] Ch[evalie]r*.

[474] Item IIII [4] sambues pour damoiseles presie XII [12] lb par. vend[ues] a Joh[ann]e la Coutiere* les III [3] VIII [8] lb par. et lautre fut donnee a Johan de Bouchon* pour sa fame.

[475] Item une sambue pareille nueve presie VIII [8] lb.

[476] Item une selle a paleffroy et le lorain IIII [4] lb.

[jobbra a 475–476. tételekhez:] vend[us] a Joh[ann]e la coutiere*

[477] Item un parement a paleffroy dun pers asure seme de fleurs de lis VIII [8] lb.

[478] Item un tane LX [60] s par.

[479] Item un autre dun pers noir L [50] s par.

[jobbra a 477–479. tételekhez:] Tout vendu a Estienne Che[vali]er* et a Johanne la Coutiere*.

[480] Item le tapis du char Madame de Cendre et VI [6] esois au bout vend[u] a Est[ienne] Che[valie]r et a Johanne la Coutiere* XXX [30] s par.

[481] Item une couverture de drap pers pour batel[1602].

[482] Item une couverture de teile pour batel.

[jobbra a 481–482. tételekhez:] Vend[ues] aus diz Est[ienne Chevalier]* et Johanne [la Coutiere]* VIII [8] lb par.

[483] [p. 60, fol. 30v] Item un tapis velu de Roumenie vendu a miss[ire] Franc[ois de Montflascon]*. LX [60] s par.

[484] Item IIII [4] flautees et I [1] pu de toille grosse vend[us] a Gassot* le peletier XXXII [32] s par.

XXma somma ab alia IIIc LXXVIII [378] lb XII [12] s.

INVENTOIRE des chevaux [de] Madame rendus par Johan de Bouchon* son escuier.

[485] Premierement I [1] grant cheval morel qui na que I [1] oel et fu du char [de] Madame* vendu a Joh[an] de Bouchon VIxx [120] lb par.

[486] Item un cheval morel.

[1602] Bűvészasztal.

[487] Item un cheval ferrant.

[jobbra a 486–488. tételekhez:] Vendus au Roy* CC [200] lb et qui valent VIIIXX [160] lb par. et furent du char [de] Madame.

[488] Item un cheval lyart qui fu du char.

[489] Item un paleffroy morel.

[490] Item un paileffroy liart.

[491] Item un pallefroy bay.

[jobbra a 488–491. tételekhez:] Vendus au Roy de Navarre[1603] tout ensemble les IIII [4] CC LXXII [272] lb par.

[492] [p.] 61[, fol. 31r] Item un morel cheval qui fut du char [de] Madame* vendu a Madame de Valois[1604] a tout le colier XL [40] lb par.

[493] Item un cheval bay.

[494] Item un cheval ferrant.

[jobbra a 493–494. tételekhez:] Qui estoient du chariot vend[us] a Joh[an] Bill[ouart]* ou tout les colliers XL [40] lb par.

[495] Item un cheval bay qui estoit du chariot vendu a Pierres des Essars* a tout le collier XII [12] lb par.

[496] Item un cheval bay baucen qui estoit du char aus damoiseles vendu a Ph[ilipp]e de Nantuel o tout le colier X [10] lb X [10] s.

[497] Item II [2] chevaux au char aus damoiseles vendu[s] a Godeffroy le Courratier* XXIIII [24] lb par.

[498] Item un cheval bay.

[499] Item un cheval gris.

[jobbra a 498–499. tételekhez:] Qui estoient du char aus damoiselles vendus a Joh[ann]e la Coutiere* o tout les coliers XI [11] lb par.

[500] Item un cheval gris vendu a Johanot le fourr[ier]* IIII [4] lb t[ournois] valent LXIIII [64] s par.

[501] Item un cheval blanc du chariot. Il fut rendu a mons[ieur] levesque de Cornouaille* a qui il estoit si comme miss[ire] Nicole de Caill[oue]* et miss[ire] Thebaut de Meaux* le tesmoignierent.

[502] Item un cheval blanc qui fut dun serjant des foires de Champaigne qui mourut en la terre [de] Madame*. Il fut rendu a ses hoirs pour ce que il avoit este pris sans cause.

[1603] 1328-ban Navarra trónját VI. Fülöp szerezte meg, jóllehet, X. Lajos leánya, Johanna is igényt tartott rá. Az első Valois uralkodó végül még ebben az évben Johannának engedte át Navarrát. Évreux-i Fülöp Johanna révén került a királyság trónjára. Vö. WOODACRE, 2013. 59.

[1604] Burgundiai Johanna, VI. Fülöp első felesége, francia királyné (1328–1348). Vö. Függelék F–9!

[503] Item un petit noir rendu au gratteur menesterel a qui il estoit.

[p. 62, fol. 31v] XXI^ma somma ab alia VI^c IIII^xx XII [692] lb XIIII [14] s par.

INVENTOIRE de chars et de charios et dautre hernais.

[504] Premierement le char [de] Madame* avec la couverture de drap pers et de toile vendu a mons[ieur] Pierres de Maucouurt* chevalier cxv [115] lb par.

[505] Item les coliers et les trais de V [5] chevaux dudit char III [3] selles lavalouere et la dossiere vend[us] a Guill[aum]e du Moustier* XII [12] lb par.

[506] Item le char aus damoiseles donc la couverture est de drap et de toille II [2] selles une avalouere et une dossiere. Item un letiere sanz hernois et sanz courtine vendu ensemble XXXVI [36] lb par. a la dame de Beaumarches[1605].

[507] Item II [2] charios vendus a Pierre des Essars* X [10] lb par.

XXII^ma somma ab alia VIII^xx X III [173] lb par.

[p.] [63, fol. 32r] INVENTOIRE de vins.

[508] Premierement XIIII [14] queues de vin nouvel venu a Paris du Mès le Mareschal* en Greve* et X [10] queues de vin viez venu de Fonteinebliaut* des vins de Gastinois* et tenoient v [5] sestiers ovec la gauge vendu par Dimenche le Courretier* demourant en la rue du Temple* a Robert le Paumier* IIII [4] lb par. la queue lune par lautre valent IIII^xx XVI [96] lb VIII [8] s IIII [4] d par.

[509] Item II [2] tonneaus de vin venus de Corbuel* a Paris des vignes [de] Pierres descharcon* et Johan de Tigery* vendus a levesque de Cornouaille* VII [7] lb par. le tonnel valent XIIII [14] lb par.

[510] Item dicelles vignes meismes II [2] tonneaus vendus a miss[ire] Nicole de Cailloe* XIIII [14] lb par.

[511] Item dicelles vignes meismes II [2] queues de vin vendues a mons[ieur] Francois de Montflacon* VII [7] lb par.

[512] Item II [2] queues de saugie des vins du Mez* vend[us] en Greve* X [10] lb par.

[513] Item II [2] queues de vin viez qui estoient eu chastel de Courbuel* vend[us] a Johannot de Saumur* VII [7] lb par.

[514] Item ou cellier du Temple* une queue de vin vermeil viez et une queue de saugie blanc viez vuidie environ demi pye et une bessiere en une queue ou il a environ I [1] muy de vin vendu tout a Gillet de leschanconnerie [l'échançonnerie] VIII [8] lb.

[p. 64, fol. 32v] XXIII^ma somma ab alia VII^xx XVI [156] lb VIII [8] s IIII [4] d par.

[1605] Jelenleg nem azonosítható személy.

INVENTOIRE de coutes[1606] qui estoient **en l[h]ostel**[1607] du Temple*.

[515] Premierement une grant coucte et I [1] coissin presie C [100] s par.

[516] Item III [3] autres coute presie chascune IIII [4] lb p. valent XII [12] lb par.

[517] Item III [3] coutes LX [60] s la piece valent IX [9] lb.

[518] Item une coute XL [40] s par.

[519] Item XVII [17] coutes XXX [30] s la piece valent XXV [25] lb X [10] s par.

[jobbra az 515–519. tételekhez:] Vend[us] ensemble a mons[ieur] des Noyers* LX [60] lb par. Et monte le pris LV [55] lb X [10] s p.

XXIII[ma] somma ab alia LX [60] lb par.

[p.] 65[, fol. 33r] Inventoire de plus[ieurs] autres chos[es] qui estoient au Temple*.

[520] Premierement ou cellier XXIII [23] queues vuides vend[ues] ensemble a mons[ieur] Pierres de Villepereur* XL [40] s par.

[521] Item VII [7] quartes et demie duyle dolive [d'huile d'olive] pourrie et de nulle valeur ne ne pout estre vendue.

[522] Item II [2] sestiers et VI [6] bouesseaus **de pois**[1608] le sestier XII [12] s valent XXX [30] s par. vendus a levesque de Cornouaille* et a miss[ire] Nicole [de Cailloue]*.

[523] Item X [10] bouesseaus de feves VI [6] s IIII [4] d vend[us] a Gieffroy de Breton*.

[524] Item II [2] sestiers de feves viez et III [3] minos[1609] vend[us] a Gieffroy le Breton* XIII [13] s IX [9] d.

[525] Item une chauffouere II [2] s VI [6] d.

[526] Item I [1] bacin ront VI [6] s par.

[527] Item I [1] bacin plat VI [6] s par.

[528] Item I [1] petit bacin ront II [2] s VI [6] d.

[529] Item I [1] chauderon destuves X [10] s.

[530] Item I [1] chaudiere X [10] s.

[531] Item I [1] coquemart III [3] s.

[jobbra az 525–531. tételekhez:] vendu[s] a Ysabeau de Til XL [40] s.

[532] Item un bacin plat VIII [8] s.

[533] Item I [1] bacin ront VI [6] s.

[jobbra az 532–533. tételekhez:] vend[us] a Marie de la Chambre* XIIII [14] s.

[534] [p. 66, fol. 33v] Item une poche de fer III [3] s.

[1606] Dunyha.

[1607] **–** két szó beszúrva a sor fölé.

[1608] **–** a sor fölé beszúrva.

[1609] Minot: űrmérték, a köböl fele.

[535] Item uns fers a gauffres et une autre paele v [5] s VI [6] d.

[536] Item II [2] coqmars VI [6] s par.

[jobbra az 534–536. tételekhez:] vendu[s] a Philippe de Nantuel XIIII [14] s VI [6] d.

[537] Item XXIIII [24] tables XV [15] paere de tretiaux[1610] II [2] drecouers[1611] XXVI [26] fourmes[1612] vend[us] au hospitaliers VII [7] lb par.

[538] Item XXV [25] lars et demi des quiex furent vend[us] XIX [19] lars et demi a Joh[an]ot de Saint Marcel* XVII [17] lb par.

[539] Item VI [6] vend[us] a plus[ieurs] personnes **~~nonc mons[ieur] molenles pernes~~**[1613] VI [6] lb par.

[540] Item un mortier et un pesteil[1614] a batre espices ballie a Jacques de Boulonnois*.

XXV^ma^ somma ab alia XXXVII [37] lb XVIII [18] s VII [7] d.

[541] Item un drap descarlate moree mouillie et tondu tenant XVII [17] aunes vend[u] LX [60] lb par. a Pierre des Essars* pour la Royne[1615].

Somme toute de ces choses dess[us] dites jusques ci **~~XVII^m^ [17000] I [1] lb VIII [8] s VII [7] d ob par.~~ XVII^M^ [17000] IIII [4] lb XVI [16] s VII [7] d ob. par**[1616].

[p.] 67[, fol. 34r] INVENTAIRE des choses qui estoient a Courbuel* en l[h]ostel [de] Madame*.

[542] Premierement VI [6] petites coutes[1617] et VI [6] coissins presie C [100] s par.

[543] Item X [10] draps petis pour mesnie et IIII [4] viez nappes prisie XXX [30] s par.

[544] Item IIII [4] viez tapis de lainne et II [2] depecies XXXII [32] s par.

[jobbra az 542–544. tételekhez:] vendu[s] a Joh[ann]e la Coutiere*.

[545] Item XX [20] nappes que plaines que ouvrees et II [2] touailles en I [1] penne tout en un coffre presie coffre et tout VI [6] lb par. vend[us] a mons[ieur] Ad[am] de Preci* VIII [8] lb par.

[546] Item une piece de teille tenant XXXII [32] aunes XXXII [32] d laune valent IIII [4] lb v [5] s IIII [4] d par.

[547] Item une piece de toille tenant XXVII [27] aunes III [3] s VI [6] d laune valent IIII [4] lb XIII [13] s VI [6] d par.

[1610] Kád, medence.

[1611] Tálaló.

[1612] Forme: szék vagy pad.

[1613] **–** kihúzott szavak.

[1614] Mozsártörő.

[1615] Burgundiai Johanna, VI. Fülöp első felesége, francia királyné (1328–1348). Vö. Függelék F–9!

[1616] **–** törölt szöveg, felett más szavak.

[1617] Dunyha.

[548] Item une piece de toille tenant XXXIII [33] aunes III [3] s VI [6] d laune valent 115 s VI [6] d par.

[549] Item une piece de toille tenant X [10] aunes III [3] s VI [6] d laune valent XXXV [35] s par.

[550] Item IIII [4] nappes tenant XX [20] aunes en une piece presie v [5] s laune valent C [100] s par.

[551] Item IIII [4] nappes en une piece C [100] s par.

[552] Item un buscau[1618] tenant XII [12] aunes presie XLVIII [48] s par.

[553] Item I [1] busceau tenant XIII [13] aunes presie LII [52] d par.

[554] Item une piece de touailles tenant XXX [30] aunes presie L [50] s par.

[555] Item une autre piece de touailles tenant XXX [30] aunes presie LX [60] s par.

[jobbra az 545–555. tételekhez:] vendu[s] a mons[ieur] de Nouyers*.

[556] [p. 68, fol. 34v] Item unes piece de touailles tenant XV [15] aunes presie XXII [22] s VI [6] d.

[557] Item v [5] touailles en une piece de v [5] aunes chascune XXXVII [37] s VI [6] d par.

[558] Item IIII [4] touailles en une piece XXXII [32] s par.

[jobbra az 556–558. tételekhez:] vendu[s] a mons[ieur] de Nouyers*.

[559] Item II [2] pieces de petites touailles tenant XXIIII [24] aunes III [3] s laune valent LXXII [72] s donc Pierres des Essars* prist la moitie et mons[ieur] de Nouyers* lautre.

[560] Item XVII [17] touailles en IIII [4] pieces tenant v [5] aunes chascune presie II [2] s VI [6] d laune valent X [10] lb XII [12] s VI [6] d vendu a mons[ieur] de Nouyers* donc [dont!] [Johan] Bill[ouart]* **~~avoit~~ eut**[1619] une piece tenant XV [15] aunes de XXXVII [37] s VI [6] d.

[561] Item une piece **~~de touailles~~**[1620] de toille tenant XXXII [32] aunes XXXII [32] d laune valent IIII [4] lb v [5] s IIII [4] d par. mons[ieur] Nicole* chapelain mons[ieur] de Nouyers* les ont vend[us] a lui.

[562] Item une piece de toille tenant XXXIX [39] aunes III [3] s VI [6] d laune valent VI [6] lb XVI [16] s VI [6] d.

[563] Item II [2] nappe en une piece XL [40] s.

[564] Item un buscau tenant XIIII [14] aunes presie LVI [56] s.

[jobbra az 562–564. tételekhez:] vend[us] a Joh[an] Bill[ouart]*.

[565] Item une piece de toille tenant XXXII [32] aunes III [3] s VI [6] d laune valent CXII [112] s par. vend[ue] a P[ierre] des Essars*.

[566] Item II [2] napes en une piece presie L [50] s par.

[567] Item II [2] nappes en une piece presie LX [60] s.

[568] Item III [3] or[ei]llies prisie XXXII [32] s par.

[1618] Szőnyeg szövet (kárpit).

[1619] **–** másik (törölt) szó fölé írva.

[1620] **–** törölt szavak.

[jobbra az 566–568. tételekhez:] vend[us] a P[ierre] des Essars*.

[569] [p.] 69[, fol. 35r] Item uns grans tabliaus pour chappelle et un eschiquier vies prisie XVI [16] lb par. vend[us] a P[ierre] des Essars* pour Madame la Royne[1621].

[570] tem XII [12] draps mauvais petis IIII [4] lb par. vend[us] a mestre G[uillaume] de Fourqueus*.

[571] Item XVII [17] draps mauvais petis LXIIII [64] s par. vend[us] a missire Nicole [de Cailloue]*.

[572] Item une piece de drap de Loviers* tenant XVIII [18] aunes X [10] s laune valent IX [9] lb par.

[573] Item un drap de roye de Gant* entier moullie et rendu X [10] lb par.

[574] Item II [2] vielles coustespointes I [1] petis courverteurs II [2] tapis une flaxaye et II [2] mortiers IIII [4] lb XVI [16] s par.

[575] Item III [3] viez pos de cuivre v [5] viez paeles IIII [4] petis pos destain XVIII [18] escuelles[1622] destain tout vendu LXX [70] s par.

[jobbra az 572–575. tételekhez:] vend[us] tout vendu a Joh[an]ne la Coutiere.*

[576] Item II [2] seaus a eaue VI [6] s par.

[577] Item un pie a bacin I [1] banc I [1] mortier et I [1] peteil[1623] XIIII [14] s par.

[578] Item une queue de vin aigre ou il a environ I [1] muy XXV [25] s par.

[579] Item une huche[1624] longue qui vint de Tigery* XVI [16] s.

[jobbra az 576–579. tételekhez:] vendu[us] tout a Ph[ilipp]ot de Meaux*.

[580] Item III [3] viez socz a chaine II [2] coutres et une cheville de fer vend[us] a P[ierre] le Courant* XVIII [18] s et II [2] lieures a II [2] trais VI [6] s par. l[ivres] a li XXIIII [24] s par.

[581] Item II [2] huches[1625] nueves presie XXVIII [28] s vend[ues] a Jeh[an] de Saumur*.

[582] Item un grant Rouman[1626] viel de plus[ieurs] ystoires non presie non vendu quar il est moult gastes.

[583] [p. 70, fol. 35v] Item I [1] drap marbre vermeillet de Loviers* entier rendu a la fame [de] Johan de Tygery* a qui Madame* commanda en son vivant que il li fust ballie a la relacion Guill[aum]e de Fourques* et Nicole de Caill[oue]*.

Somme VII^{XX} XVI [156] lb XIII [13] s VIII [8] d par.

[1621] Burgundiai Johanna, VI. Fülöp első felesége, francia királyné (1328–1348). Vö. Függelék F–9!

[1622] Fogadó, vendégkínáló edény.

[1623] Mozsártörő.

[1624] Fadoboz.

[1625] Fadoboz.

[1626] Nem azonosított, valószínűleg középkori francia nyelven írott regény, amelynek sem szerzőjét, sem címét nem jegyezték fel rossz állapota miatt.

TYGERY*.

[584] Premierement IIII [4] huches a buleter[1627] et a pestrins[1628].

~~Joh[an] le mesnagier de Corbuel~~[1629]

[585] Item une autre huche[1630] a metre lars.

[586] Item une petite huche.

[jobbra az 584–586. tételekhez:] prisie tout XXIIII [24] s par. vend[us] a Joh[an] le mesnagier* de Corbuel*.

[587] Item une petite table une fourme[1631] II [2] tretes[1632] et III [3] chaeres[1633] petites presiees IIII [4] s et tout vendu[1634].

[588] Item II [2] chevaux qui furent Joh[an] de Thygery* et II [2] qui furent Pier[re] descharcon* II [2] charetes[1635] I [1] tombereau[1636] II [2] viez chaines et tout le harnois des chevaux vendu a Pier[re] le Courant* III [3] lb par.

[589] [p.] 71[, fol. 36r] Item III [3] queues ou il a despense presie XX [20] s.

[590] Item III [3] queues vuides presie VI [6] s.

[591] Item II [2] tones a fouler[1637] et I [1] cuvier XXX [30] s.

[jobbra az 589–591. tételekhez:] vend[us] a Est[ienne] de Corbuel*.

[592] Item environ CC [200] de vete[1638] presie XXXII [32] s.

[593] Item CCC [300] dautre vete presie XVIII [18] s.

[jobbra az 592–593. tételekhez:] vend[us] a Renier du Secour*.

[594] Item XVIII [18] sextiers du ble de Tygery* venu et vendu en Greve* a Paris le sextier[1639] XII [12] s VI [6] d par. a Johan de Saint Marcel* valent XI [11] lb v [5] d par. **~~Et du remenant du ble de la granche a compte Robin l[h]ostelier* si comme il fera ci apres~~**[1640].

[1627] Coffre à bluter: szitaszekrény.

[1628] Mozsártörő.

[1629] **–** törölt szavak.

[1630] Fadoboz.

[1631] Forme: szék vagy pad.

[1632] Un traitiaux: kád, medence.

[1633] Szék, trónus, trón.

[1634] A vásárló(k) neve(i) hiányzik / hiányoznak.

[1635] Kétkerekű szekér.

[1636] Kétkerekű teherhordó kocsi.

[1637] Hordó, taposókád.

[1638] Pánt, szalag.

[16391639] Gabona és más szemes termény mértékegysége, helyenként változó, Párizsban kb. 150 liter.

[1640] **–** törölt szavak.

[595] Item VIII [8] sextiers davoine venus de Tigeray* vend[us] a mons[ieur] Nicole de Call[ioue]* XIII [13] s par. valent CIIII [104] s par.

[596] Item VIII [8] rastelliers a brebis vend[us] XII [12] s a Johan le mesnagier* de Corbuel*.

[597] Item receu premier jour de février de Robin l[h]ostellier* seriant de Corbuel* pour deniers que il devoit par la fin de ses comptes les partiez dudit Robin [l'hôtelier]* LV [55] lb XIII [13] s IX [9] d **~~par. pour ble et fente peti[t]s en un granche J[ohan] destragon* et P[ierre] decharcon* les partiez du~~**[1641]

Somme puis lautre CXI [111] lb VIII [8] s IX [9] d par.

[598] [p. 72, fol. 36v] Item III [3] viez huches[1642] un estal[1643] de cuisine II [2] tretiaux[1644] II [2] petites selles une fourme[1645] petite a [Pierre] Escharcon* presie XVI [16] s par.

[599] Item une petite table a pies[1646] II [2] viez ais II [2] petites fourmes[1647] presie v [5] s.

[600] Item une queue ou il a environ un pie[1648] de vin vendu a Tevenon Richon* XX [20] s.

[601] Item II [2] queues de despense presie XX [20] s.

[602] Item III [3] cuves que grans que petites IIII [4] cuviers II [2] tinneis[1649] II [2] mauvais entonneurs II [2] tonneles[1650] a verjus[1651] une civiere[1652] et un lardier LX [60] s par.

[603] Item II[c] [200] ou environ de vete[1653] presie XXXII [32] s par.

[jobbra az 598–603. tételekhez:] toutes ces choses vendues a Thevenon Richon* et a Guill[aum]e de Saint Pierre* et a plus[ieurs] autres par P[ierre] le Courant*.

[604] Item IIII [4] chartees de gros fain[1654] et II [2] chartees dautre vendu a Joh[an] Postellet* IIII [4] lb.

[1641] **–** törölt szavak.

[1642] Fadoboz.

[1643] Mészáros tőke.

[1644] Kád, medence.

[1645] Forme: szék vagy pad.

[1646] Asztal (több lábbal).

[1647] Forme: szék vagy pad.

[1648] Bor mértékegység (?)

[1649] Taposókád.

[1650] Hordó.

[1651] Éretlen szőlő leve.

[1652] Teherhordó.

[1653] Pánt, szalag.

[1654] Széna.

~~Item des bles de la granche a vendre compte Robin l[h]ostell[ier]* si comme dit est presier VI [6]~~[1655]

[605] Item VIII[M] [8000] de fein[1656] IIII[XX] [80] bottaus mains venus a Paris du chastel de Corbuel* et fut botele du commandemement les executeurs vendu a Symon de Lille* mons[ieur] Franc[ois de Monteflascon]* et autres L [50] s le millier valent XIX [19] lb XVI [16] s par.

Somme puis lautre XXXI [31] lb IX [9] s par.

[p.] 73[, fol. 37r] INVENTOIRE des moebles qui estoient a Fonteinebliaut*.

[606] Premierement une grant coute[1657] pour Madame* et le coissin vendus a Drion le chevalier* VIII [8] lb par.

[607] Item a Robin le Gastell[ier]* vend[ue] une autre coute **~~a sans coissin~~**[1658].

[608] Item XXIIII [24] coutes et XXIIII [24] coissins XXI [21] coute sans coinssins vend[us] ensemble XXXVII [37] lb par. [- - -[1659]]

[609] Item a Pier[re] Macquiart* X [10] coutes et X [10] coissins vend[us] IX [9] lb par.

[610] Item a Johan daubligni* III [3] coutes et III [3] coissins LIIII [54] s par.

[611] Item a Joh[an] Rousseau* IIII [4] coutes et IIII [4] coissins LXIIII [64] s par.

[612] Item a Robin le Gastell[ier]* XX [20] coutes XX [20] coissins vend[us] XX [20] lb par.

[613] Item une queue de verius[1660] et une autre queue plaine a moitie vend[ues] a Drion le clerc* IIII [4] lb par.

[614] Item X[M] [10000] de pommes vend[u]s a Robin le Gastell[ier]* XL [40] s par.

[615] [p. 74, fol. 37v] Item a lui une cuve et la chapelle pour estuve XXXVI [36] s par.

[616] Item a Ph[ilipp]ot du Til* vend[ues] unes aumoires de fust qui estoient en la chambre presie XXIIII [24] s.

Somme de Fonteinebliaut* IIII[XX] III [83] lb XVIII [18] s.

[617] Le rentage de Bryere* fut vendu pour laoust XXVIII[1661] a Drion le Queu* XXXVII [37] lb par. et XXXVII [37] in diveine [d'aveine?] a la mesure de Gastinois* non paies et son deus a lascension[1662] prochain.

[1655] **–** törölt szavak.

[1656] Széna.

[1657] Dunyha.

[1658] **–** törölt szavak.

[1659] Olvashatatlan szavak.

[1660] Éretlen szőlő leve.

[1661] 1328. augusztus 28.

[1662] Az Úr Mennybemenetele, 1329. június 1.

[p.] 75[, fol. 38r] Inventoire des biens qui estoient a Moret*.

[618] Premierement VIII [8] coutes[1663] et VII [7] coissins lesse en garde a Sicaire[1664] presie X [10] lb par. vend[us] a Aagnesine* XI [11] lb par.

[619] Item II [2] nascelles[1665] presie XL [40] s.

[620] Item une saimme[1666] eveques les cordes presie LX [60] s.

[jobbra a 619–620. tételekhez:] vendus a Renart*.

[621] Item les poissons qui sont en lestanc de Mourcient* et de toutes les eaues du domaine furent vendus au Roy* ensemble VIIIIc [800] lb par. par marchie fait aut thresoriers.

Somme pour Moret* VIIIc XVI [816] lb.

[p. 76, fol. 38v] INVENTOIRE des biens qui estoient a Flagi*.

[622] Premierement pour les terrages a la par[t de] Madame* III [3] m. I [1] sextier de grain a la mesure dou lyeu pour laoust lan XXVIII[1667]. Cest assavoir demi muy fourment demi muy seigle et XXV [25] sextier davene presie par Regnaut le munier* et Johan de Launoy*. Le ble XIIII [14] s par. le sextier lun par lautre et lavoine VIII [8] s le sextier. Non vendu.

[623] Item Robin Gaudin* doit IX [9] sextier davoine pour laoust lan XXVIII[1668] presie VIII [8] s le sextier. Et ne sont pas vendu quar il sont a poier a lascen[sion][1669].

[p.] 77[, fol. 39r] INVENTOIRE fait a Lorrez*.

[624] Premierement Laur[ent] Verreau* doit pour laoust XXVIII[1670] pour les terrage a la part Madame* XIIII [14] muis que ble que avene tel comme il y a en la granche presie le ble IIII [4] s VI [6] d le sextier et lavoine III [3] s IIII [4] d par. le sextier.

[625] Item les miniaus [minimaux] ne sont pas cuillis jusques a la mi caresme[1671] et peuvent valoir par estimacion XV [15] sextiers de segle a la mesure du lyeu et peu valoir le sextier IIII [4] s VI [6] d par.

[jobbra a 624–625. tételekhez:] et sont a paier a lascen[sion] proch[aine][1672].

[1663] Dunyha.

[1664] Azonosíthatatlan hely.

[1665] Halász sajka.

[1666] Nyereg.

[1667] 1328. augusztus.

[1668] 1328. augusztus.

[1669] Az Úr Mennybemenetele, 1329. június 1.

[1670] 1328. augusztus.

[1671] 1328. március 9.

[1672] Az Úr Mennybemenetele, 1329. június 1.

[p. 78, fol. 39v] INVENTOIRE fait a Agrez[1673].

[626] Premier[ement] Guillaume Patin* tient les terrages et doit pour ce VI [6] muys in davoine a la mesure du lieu presie la mine XX [20] d par.

[627] Item Gieffroy Vuide Bourse* doit de terme passe VIII [8] muis et demy avene presie XX [20] d la mine vendue ensemble a Robin de Guye* et a Perot Jaolyier* XXI [21] lb par.

[jobbra a 627–628. tételekhez:] ils sont a paier a lascencion proch[aine][1674].

~~Some pour soy XXI [21] lb par.~~[1675]

[p.] 79[, fol. 40r] INVENTOIRE fait a Nemox*.

[628] Premierement Jehan le Doyen autrement des Vignes* et Johan Arnoul* tiennent les terrages a XXVI [26] muys cest assavoir XII [12] muis segle et XIIII [14] muis avoine de ce chiet[1676] pour les assignes v [5] muys et demi de seigle et demi muy avoine **demeure**[1677] pour Madame* VI [6] muis et demi de seigle et XIII [13] muis et demi avene presie le segle XXIIII [24] d la mine et lavoine XX [20] d la mine vendu le segle a Estienne Crestienne* II [2] s VI [6] d la mine valent XIX [19] lb II [2] s par. et lavoine L [50] s le muy valent XXXIII [33] lb XV [15] s par.

[629] Item v [5] escuelles[1678] desteim vend[ues] au prevost III [3] s par.

Somme de Nemox* LIII [53] lb X [10] s par.

[p. 80, fol. 40v] INVENTOIRE faite au Mez le Mareschal*.

[630] Premier[ement] en la grant sale VI [6] grans tables presie LX [60] s.

[631] Item XIIII [14] tables mendres[1679] presie XLII [42] s.

[632] Item XXII [22] fourmes[1680] presies XXIIII [24] s.

[633] Item XXXIII [33] tretiaus[1681].

[634] Item I [1] derecouer presie XVIII [18] d.

[635] Item en la chambre dessous ou les escuiers gesaient v [5] grans tables fournies de cat. presie XL [40] s par.

[636] Item VIII [8] petites tables presie avec les tretiaus XLVI [46] s.

[1673] Azonosíthatatlan hely.

[1674] Az Úr Mennybemenetele, 1329. június 1.

[1675] **–** törölt szavak.

[1676] Termelési egység.

[1677] **–** sor fölé beszúrt szó.

[1678] Fogadó, vendégkínáló edény.

[1679] Kisebb, alacsonyabb.

[1680] Forme: szék vagy pad.

[1681] Kád, medence.

[637] Item XXV [25] fourmes[1682] que grans que petites presie XXV [25] s.

[638] Item LXV [65] tretiaus presie le remanant les tables fournies II [2] d la piece.

[jobbra a 630–638. tételekhez:] Lessie au Roy* tout et sont au Mes le Marescal*.

[639] Item VIII [8] coutes[1683] VII [7] coissins presie VII [7] lb par. vend[us] a miss[ire] Johan Cartaut* VII [7] lb.

[640] Item VII [7] queues vuides vend[us] a Joh[an]ot* XIIII [14] s par.

[641] Item III [3] tonneaus vuis a despense vend[us] a Jahot[1684] XII [12] s par.

[642] Item ou pressouer III [3] grans cuves.

[643] Item une en la taour.

[jobbra a 642–643. tételekhez:] presie chascune XIII [13] s valent LXIIII [64] s laissies au Roy*.

[644] [p.] 81[, fol. 41] Item III [3] autres cuves presie XXX [30] s.

[645] Item en la tour IIII [4] fourmes[1685] II [2] tables et VII [7] tretiaus[1686] presie VI [6] s.

[jobbra a 644–645. tételekhez:] Laissie au Roy*.

[646] Item environ VII^{c} [700] fagos vend[us] a Jahot[1687] XII [12] s.

[647] Item v [5] escuelles[1688] destaim presies v [5] s vend[us] a Jahot[1689].

[648] Item v [5] muis et demi moitie ble moitie avene des terrages vendus pieca [pièce à] par Jahot[1690] a Joh[an] Caschier de Dourdines* le ble II [2] s la mine et lavoine XVI [16] d la mine et en a receu la monnoie li diz Jahos[1691] et mis en la reparation de l[h]ostel si comme il dit. Monte la somme XI [11] lb par.

[649] Item les muniers doivent ble pour le mouturage ju[s]ques au jour du trespassement Madame*[1692].

[650] Item monnoie receue par Jahot de Montigny*. Primo des miss[ire] Thierry [de Meaux?]* XL [40] s par.

[651] Pour cens le jour Saint Leu[1693] VI [6] d.

[1682] Forme: szék vagy pad.

[1683] Dunyha.

[1684] Valószínűleg azonos Jahot de Montigny-vel. Vö. Függelék F–9!

[1685] Forme: szék vagy pad.

[1686] Kád, medence.

[1687] Valószínűleg azonos Jahot de Montigny-vel. Vö. Függelék F–9!

[1688] Fogadó, vendégkínáló edény.

[1689] Valószínűleg azonos Jahot de Montigny-vel. Vö. Függelék F–9!

[1690] Valószínűleg azonos Jahot de Montigny-vel. Vö. Függelék F–9!

[1691] Valószínűleg azonos Jahot de Montigny-vel. Vö. Függelék F–9!

[1692] 1328. október 13.

[1693] Saint-Leu ünnepe: június 23.

[652] Item pour cens le jour Saint Remy[1694] XV [15] lb II [2] s v [5] d.

[653] Item pour autre cens dessus les vignes IX [9] s IX [9] d a ce terme[1695].

[654] [p. 82, fol. 41v] Item a ce terme[1696] pour les **~~gens~~ cens**[1697] de la Gerville* LX [60] s.

[655] Item pour les cens du Mes [le Marechal]* a la saint Denys[1698] XLIIII [44] s III [3] d.

[656] Item de Dryon le clerc* XX [20] s.

Somme du Mez le Mareschal* XLIII [43] lb XIX [19] s XI [11] d.

[p.] 83[, fol. 42r] LORRYS* en Gastinois*.

[657] Premierement III [3] bonnes coutes[1699] et III [3] coissins presie la meilleur LX [60] s par. et les autres XL [40] s pour piece valent IIII [4] lb par. valent pour tout VII [7] lb par.

[658] Item II [2] mendres[1700] coutes et III [3] coissins.

[659] Item II [2] coutes sans coissins presie ensemble.

[jobbra a 658–659. tételekhez:] LX [60] s par.

[660] Item VII [7] mauvais draps touz descires.

[661] Item IIII [4] nappes mauvaises.

[662] Item I [1] tablier.

[663] Item IIII [4] touailles que bonnes que mauvaises.

[jobbra a 660–663. tételekhez:] Presie tout XVI [16] s par.

[664] Item II [2] oreilliers presie VI [6] s.

[665] Item I [1] couvertouer rouge fourre de gris tout pele presie XXV [25] s.

[666] Item I [1] autre contrefille[1701] fourre de connins et de chevriaux presie XV [15] s.

[667] Item une coute[1702] poincte blanche presie VIII [8] s.

[668] Item III [3] mauvais tapis roye presie XX [20] s.

[1694] Saint-Rémy ünnepe: október 1.

[1695] Saint-Rémy ünnepe: október 1.

[1696] Saint-Rémy ünnepe: október 1.

[1697] **–** törölt szó, a „cens” szó felülre beszúrva.

[1698] Saint-Denis ünnepe: október 3.

[1699] Dunyha.

[1700] Kisebb.

[1701] Ruhafajta (?).

[1702] Dunyha.

[669] Item IIII [4] pos de cuivre donc lun est depecies une petite paele darain[1703] a anneaus une paelle de fer tout depecie et I [1] pot detaim pour aumosne presie tout XLVIII [48] s par. Et y a un des de cuivre le greigneur[1704] a XXIIII [24] s.

[670] Item une petite chaudiere presie VIII [8] s.

[jobbra a 657–670. tételekhez:] Tout ce vendu a Jaquenin le concierge* ensemble XVIII [18] lb par. Somme par soy.

Somme par soy XVIII [18] lb par.

[671] [p. 84, fol. 42] Item les terrages et les miages sont vendus a Girart le Paignye* XLVIII [48] muy de grain cest a savoir XIIII [14] muys fourment XIIII [14] muys segle et XX [20] muys avene donc les rentiers prennent les XIIII [14] muys fourment et VI [6] muys de segle demeure que il doit VIII [8] muys de segle et XX [20] muys davoine. Et dit il ne les doit ju[s]ques a lascen[cion][1705]. Presie le ble II [2] s IIII [4] d la mine et lavene II [2] s la mine. Et sont a poier a lascen[cion] prochaine[1706].

[672] Item XVII [17] chievres que grans que petites presie lune par lautre XX [20] s par. et son donnees aux amis de Madame*.

CHASTEAUNEUF*

[673] Premier[ement] une queue de verius[1707] viez.

[674] Item une sueue de verius nouvel.

[675] Item II [2] queues de vien des treilles.

[jobbra a 673–675. tételekhez:] vendu[s] ensemble a Thevenin le jordinier* X [10] lb par.

Somme par soy X [10] lb par.

Secunda. Somma grossa ab alia XIII^{c} XXIIII [1324] lb XIX [19] s IIII [4] d par.

[p.] 85[, fol. 43r] Inventoire des biens qui estoient es hostiex Madame* en Normendie*.

[676] Premierement au Plessis* II^{x} XIX [219] chiefs de brebis a leine et une pel daignel vend[us] a Mathieu Gaudart* II^{x} XVIII [218] chascune IX [9] s par. valent IIII^{xx} XVIII [98] lb II [2] s et la XIXe beste davantage.

[677] Item LVIII [58] pourceaus vend[us] a Thomas Hanon* du Pont St Pierre* LVIII [58] lb par.

[678] Item une truie et IIII [4] pourceles petis.

[679] Item X [10] petis pourceaus non vendus.

[1703] D'arain: vörösréz, vörösrézből készült.

[1704] Több, nagyobb, jobb.

[1705] Az Úr Mennybemenetele, 1329. június 1.

[1706] Az Úr Mennybemenetele, 1329. június 1.

[1707] Éretlen szőlő leve.

[jobbra a 678–679. tételekhez:] Et en comptera J[ohan?] de la Pree* et dun petit cheval depecte [?] qui li est demoure.

[680] Item VI [6] vaches et un torel vend[u] a Robin le bouch[er]* XVI [16] lb X [10] s par.

[681] Item IIII [4] chevaux de charue vendus les III [3] aveques les colliers et leur harnois a Guill[e]b[er]t Poline* XXIIII [24] lb par.

[682] Item II [2] selles a **~~chevautier~~ charetier**[1708] II [2] dossieres lune nueve et lautre viez avaloures II [2] coliers de limons IIII [4] autres enhernechies[1709] une bonne cherete[1710] II [2] viez cheretes ferrees II [2] tombereaus[1711] sans roez II [2] cherus a fers et a roueles[1712] et IIII [4] herches. Tout vendu ensemble audit Guill[e]b[er]t Poline* IX [9] lb par.

[683] Item les blez de la granche ne pevent estre presies juques a tant que il soient vendus et les pois aussi. Et en comptera ledit Johan [de la Pree?]* et a ballie sur ce XXXIX [39] lb X [10] s.

[684] [p. 86, fol. 43v] Item environ XII^{c} [1200] de vete[1713] vendu VII^{c} [700] au balli de Gysors* VIII [8] lb VIII [8] s par. Et le remenant est de la granche.

[685] Item environs VI [6] chartees de fain[1714] vend[ues] a Guillebert Pooline* X [10] lb.

[686] Item environ XXVIII [28] acres de blez en terre faiz aus coux Madame*.

[687] Item X [10] costes[1715] de poirreaus ou environ.

[688] Item la revenue du moulin ju[s]ques au trespas Madame*[1716]. Et autre revenues de l[h]ostel Johan de la Pree* en comptera.

[689] COUTES[1717] Premier[ement] II [2] coutes de II [2] lez et II [2] coissins.

[690] Item VII [7] autres petites coutes et VII [7] coissins.

[691] Item I [1] couvertouer ver fourre de connins.

[692] Item I [1] couvertouer rouge fourre de connins.

[693] Item I [1] couvertouer de pers blanc fourre de connins.

[694] Item III [3] viez mauvaises coutespointes[1718] qui furent de samit noir.

[695] Item III [3] couvertouers de burel petis sans fourreure.

[1708] **–** javítás és beszúrás a sor fölött. Kétkerekű szekérhez való bak.

[1709] Lószerszám (kantározás).

[1710] Kétkerekű szekér.

[1711] Kétkerekű taliga

[1712] Vasalt, kerekes eke.

[1713] Pánt, szalag.

[1714] Széna.

[1715] Mértékegység.

[1716] 1328. október 13.

[1717] Dunyha.

[1718] Dunyha.

[696] Item un couvetouer de pers[1719] cler sengle.

[697] Item I [1] couvertouer rouge tout depecie.

[698] Item VI [6] carreaus a seoir[1720] de bourre touz viez.

[699] Item II [2] petis orelliers alit.

[jobbra a 689–699. tételekhez:] Sont apresies et a vendre et en comptera J[ohan] de la Pree*.

[p.] 87[, fol. 44r] HERNOYS[1721] de cuisine.

[700] Premiereme[n]t II [2] pos darain[1722] a traire vaches.

[701] Item un grant bacin a laver mains.

[702] Item I [1] autre mendre[1723].

[703] Item II [2] chaufeurs.

[704] Item II [2] trepies[1724] lun grant et lautre petit.

[705] Item I [1] grant chenet de fer et II [2] petis.

[706] Item un bacin a lever teste[1725].

[707] Item une lechefree[1726] darain[1727] a queue de fer.

[708] Item une viez paelle darain.

[709] Item II [2] paelles de fer de nulle valleur.

[710] Item IIII [4] plateaus destein mauvais.

[711] Item un petit potonnet[1728] de cuivre.

[712] Item un pot de cuivre plus grant.

[713] Item III [3] viez paelles darain[1729] a bouez.

[714] Item une autre a II [2] anneaux.

[715] Item III [3] viez chaudieres.

[716] Item I [1] grant pot de cuivre a II [2] anneaus de fer.

[717] Item XX [20] escuelles[1730] desteim et IIII [4] saussieres.

[1719] Kék.

[1720] Négyszögletes ülőpárna.

[1721] Konyhai eszköz, edény.

[1722] D'arain: vörösréz, vörösrézből készült.

[1723] Kisebb.

[1724] Háromlábú bútor (szék, asztal).

[1725] Levehető tetejű nagy mély tál.

[1726] Serpenyő, a nyársról lecsöpögő zsír, szaft felfogására.

[1727] D'arain: vörösréz, vörösrézből készült.

[1728] Kis edény.

[1729] D'arain: vörösréz, vörösrézből készült.

[1730] Fogadó, vendégkínáló edény.

[718] Item IX [9] pos destaim que grans que petis.

[719] Item I [1] grant mortier.

[720] Item XLIX [49] fourmes[1731] et XXXI [31] tables LXVIII [68] tretiaux[1732] et v [5] chaeres[1733].

[721] Item I [1] banc en la sale.

[722] Item une broche de fer et unes tenailles de fer vies.

[723] Item VIII [8] huches[1734] mauvaises donc lune est ferree.

[jobbra a 700–723. tételekhez:] Non vendu et en comptera J[ohan] de la Pree*.

[p. 88, fol. 44v] CHAPPELLE

[724] Premier[ement] II [2] chasubles une de samit rouge et lautre de drap de soye a oiseles jaunes fourees de teille taincte et un corporalier viez de cendal vermeil et II [2] corporeauls dedens.

[725] Item une aube paree estole et fanon de meismes. Et une aube et II [2] amiz despares.

[726] Item I [1] calice dargent dore.

[727] Item un oreill[ier] de soye pour le messel.

[728] Item II [2] messals lun nuef lautre viez[1735].

[729] Item I [1] rochet.

[730] Item I [1] frontel et I [1] dossel **de cendal**[1736] noir de fleur de lis batus dor fourres de toile.

[731] Item IIII [4] mauvaises touailles dautel.

[732] Item un viez chandell[i]e[r] **~~dautel~~**[1737] de cuivre.

[733] Item I [1] orcel[1738] destaim a eaue benoiste.

[734] Item une huche[1739] pour les aournemens.

[jobbra a 724–734. tételekhez:] Tout ce lessie a l[h]ostel pour ce que il y a chappellain perpetuel.

[735] Item du balli de Gisors* receu pour muy et demy davene vendu a li XIII [13] l[b] X [10] s.

[736] Item de li pour VII^{c} [700] de pesas[1740] et IIII^{c} [400] fuerre[1741] davoine LXXVII [77] s.

1731 Forme: szék vagy pad.

1732 Kád, medence.

1733 Szék, trónus, trón.

1734 Fadoboz.

1735 Két nem azonosítható misekönyv, valószínűleg latin nyelvűek.

1736 **–** sor fölé beszúrt szavak.

1737 **–** törölt szó.

1738 Szenteltvíztartó. Vö. DOUËT-D'ARCQ 1874. 50.

1739 Fadoboz.

1740 Egy köteg (szalma): mértékegység.

1741 Egy köteg: mértékegység.

[737] De li pour VII^{C} [700] fuerre[1742] de ble XLII [42] s.

[p.] 89[, fol. 45r] Somme recue pour le Plessis* II^{C} IIII^{XX} II [282] lb XIX [19] s.

MAINEVILLE*

[738] Premier[ement] XXVI [26] coutes et XXIII [23] coissins presie tout ensemble XII [12] lb lessie a mons[ieur] de Nouyers* pour XII [12] lb par.

[739] Item en la granche devant environ LX [60] chertees de fain presie LX [60] lb non vendu.

[740] Item **~~len doit au du lieu~~**[1743] de LX [60] mines daveine que les gens de la ville doivent vend[u] a Estienne Flaquet* et au neveu au bailli de Gisors* III [3] s la mine valent XVIII [18] lb par.

[741] Item Ode de la Rue* doit rendre **a Noel CCC XX VIII**[1744] a Maineville* pour les III [3] villes S. Denys* IX^{XX} X [190] mines davoine non vend[us].

[742] Item III [3] chenes de fer.

[743] Item une cloche pour moustier[1745] gesant.

[744] Item XXXVI [36] tables a tretiaus[1746] et XXXVI [36] fourmes[1747].

[jobbra a 742–744. tételekhez:] Donc il y a XII [12] tables nueves e X [10] fourmes lessies en l[h]ostel que Madame* fist faire.

[745] [p. 90, fol. 45v] Item II [2] grans mortiers.

[746] Item I [1] grant blanc.

[747] Item VIII^{M} [8000] de tuylle ou environ.

[748] Item X [10] verveux II [2] trainaux un trainel et une chausce a peeschier qui valent environ XXX [30] s.

[749] Item en la chapelle un messel[1748].

[750] Item une chasuble

[751] Item une aube un amit une estole un fanon.

[752] Item un autel benoist et III [3] touailles a autel

[jobbra a 745–752. tételekhez:] Lessie a l[h]ostel.

Somme receu de Meineville* XXX [30] lb par.

[1742] Egy köteg: mértékegység.

[1743] **–** törölt szavak.

[1744] **–** sor fölé beszúrt szavak. 25 décembre 1328

[1745] Monostor, kolostor.

[1746] Kád, medence.

[1747] Forme: szék vagy pad.

[1748] A kápolnához tartozó, nem azonosítható misekönyv.

[p.] 91[, fol. 46r] Item les debtes que Perceval Vincent* **receveur [de] Madame**[1749] a balliees a recevoir par les executeurs partie receue et partie a recevoir.

[bal margón]	[Megjegyzés]	[jobb margón]
	[753] Premier[ement] la fame feu Ph[ilipp]on Guillebert* pour son compte des enchieres de la vente de Mez*	XXIX [29] lb v [5] s.
	[754] **~~Pregirmaut~~**[1750] Garcin de Chevigny dit de Pregirmaut* pour III [3] amendes	VIXX [120] lb par.
non poie [payé]	**[755]** Guillaume dampouville [d'Ampouville]* pour partie dune amende de LX [60] lb pour le remenant	XLV [45] lb X [10] s IIII [4] d par.
	[756] Mons[ieur] Johan duisy [dUisy]* pour le restas de ses comptes	XXIIII [24] lb II [2] s VI [6] d par.
non poie [payé]	**[757]** La fame feu Estienne le Voussi* jadis receveur pour son restas	IIIIXX XIIII [94] lb IX [9] s III [3] d par.
pioe [payé] VIIXX [120] lb.	**[758]** Estienne Bouteu* pour une amende	IIC [200] lb poie [payé] VIIXX [120] lb.
	[759] Jehan Chamaillart* prevost de Chasteau Landon* pour le charroy dorfarville* que il a tenu puis la Saint Johan[1751]	XI [11] s IIII [4] d par.
	[760] Item ledit prevost pour les cens de la Saint Pierre et S. Pol[1752].	IIII [4] lb v [5] s VI [6] d.
	[761] Item ledit prevost pour les cens de la Saint Remy[1753]	CI [101] s IIII [4] d.
	[762] Item ledit prevost pour les cens de la Saint Denys[1754] ensienant	XXVII [27] s II [2] d.

[1749] **–** sor fölé beszúrt szavak.

[1750] **–** törölt szó.

[1751] Keresztelő Szent János ünnepei: június 24. (születés), augusztus 29. (fejevétele).

[1752] Szent Péter és Szent Pál apostolok ünnepe: június 29.

[1753] Saint-Rémy ünnepe: október 1.

[1754] Saint-Denis ünnepe: október 3.

	[763] Item Pierre[1755] le Convers de Baugency* pour le restat du compte que il a receu pouiz la Saint Johan[1756]	LX [60] lb VII [7] d.
	[764] Item ledit Pierre [le Convers de Baugency]* pour VIII [8] mines de noys et pour une livre de poivre	XXIX [29] s par.
non poie [payé]	**[765]** Item les fieffermes de Normendie	IX^{XX} XIIII [194] lb III [3] s VII [7] d.
	[766] Mons[ieur] Pierres de Giroles* pour une amende	XX [20] lb par.
[a 769–770. tételekhez:] non poie [payé]	**[767]** La Boulote de Nuefville* de la somme de XXIIII [24] lb que elle devoit pour amende	X [10] lb par.
	[768] Thiesselot Quatressouls dudit lieu [Neufville] pour le remenant de X [10] lb pour amende	LX [60] s.
	[769] La fame Renaut Pillastre* pour amende	X [10] lb.
	[770] Gillet Thion* pour XIII [13] brebis despave	LIX [59] s.

[771] Missire Nicole de Challoue* pour VI [6] royes [de draps?] achatez a Prouvins* pour la livree des peti[t]s varles du terme de ceste Toussains[1757] qui cousterent XII [12] lb VIII [8] s la piece et VI [6] autres qui cousterent XI [11] lb IIII [4] s et pour XXXVI [36] s que les draps cousterent a amener de Prouvins* a Par[is] VII^{XX} III [143] lb VIII [8] s.

[772] [p. 92, fol. 46v] Mestre Johan de Herchez* pour le droit que Madame* avoit es brebis de Thigery* VIII [8] lb par.

[773] Item ladite Royne* devoit a Jehan de lospital* XI [11] lb lesqiex ledit Perceval* a paiez pour lad[ite] Dame et li donne cour lieur.

Somme pour Perceval* IX^{C} IIII^{XX} VII [988] lb XII [12] s X [10] d p.

De ce receu V^{C} LXII [562] lb IX [9] s IX [9] d.
Reste a recevoir IIII^{C} XXVI [426] lb III [3] s II [2] d.

[p.] 93[, fol. 47r] Item autres debtes deues a Madame* au temps de son trespassement.

[1755] Név a sor fölé beszúrva.

[1756] Keresztelő Szent János ünnepei: június 24. (születés), augusztus 29. (fejevétele).

[1757] 1328. november 1.

[774] Premierement Guillaume le Tourneur[1758] de Corbuel* demourant pour amende de greigneur[1759] somme

LX [60] s.

[775] Item VII[e] jours en **~~octobre~~**[1760] decembre[1761] poie par Chardot Godart* pour le grillage de boys de Violete[1762] et de Cornouaille* en la chastellenie de Corbuel*

C [100] s.

[776] Item en ce jour **pour le crois** poie **de**[1763] VI[c] [600] florins royals pris la piece pour XXVIII [28] s et mis en Gastinois* pour XXVIII [28] s IIII [4] d.

X [10] lb par.

[777] Item pour II[c] IIII[xx] XII [292] connins vendus a Ph[ilipp]ot le poulaillier de Corbuel* a prendre en la garenne de Ferrieres* LX [60] **lb le millier**[1764] du temps que Madame* vivoit

XVII [17] lb X [10] s.

[778] Item Gieffroy Challot* prevost de Samoys* pour v [5] minaus deaveine pris sus Henri le queu* pour debte que il devoit a Madame* vendu a li

XII [12] lb VI [6] d.

[779] Item de li pour celle cause des biens dudit Henri [le queu]*

XXX [30] s par.

[780] Item de lappostolle* de Moret* pour la vente de XV [15] queeus[1765] wides prises a Fonteinebliaut*

LX [60] s.

[781] Item de Aucher* le jour S. Luce[1766] pour deniers que il devoit **pour prest fait a li par Madame**[1767]

X [10] lb par.

[782] Item de Renaut de Villers* prevost de Montargis* pour les cens de Poocourt* au terme de la S. Remy[1768]

XXXVIII [38] s par.

[1758] Vö. Függelék F–4.21!

[1759] Több, nagyobb, jobb.

[1760] **–** törölt szó.

[1761] December 7.

[1762] Azonosíthatatlan hely.

[1763] **–** sor fölé beszúrt szavak.

[1764] **–** sor fölé beszúrt szavak.

[1765] Queue: nagy hordó.

[1766] December 13.

[1767] **–** sor fölé beszúrt szavak.

[1768] Saint-Rémy ünnepe: október 1.

[783] Item de Pierre de **~~Fontenay~~**[1769] Sourti* serjant de Chasteau Landon* pour le demourant des esplois[1770] Johan du Cimetiere* jadis prevost de Chasteau Landon*

IX [9] lb v [5] s VII [7] d par.

[784] Item de Gioffreoy* portier du Temple* pour les coutumes du Temple depuis la Saint Denys* lan XXVII[1771] jusques a cel jour lan XXVIII[1772]

XLVIII [48] lb.

[785] Item de Martin de Villeines* pour les jardins du Temple* et les pres du Temple ascenses a lui depuis la Saint Martin lan XXVII[1773] juques a la S. Martin lan XXVIII[1774] LVIII [58] lb par. de ce chiet[1775] pour ce que Madame* ne vesqui pas lan entier et en vouloit porter le prieur de l[h]ospital les porees et les poreaus lesquiex devoient garantir li executeur pour ce XVI [16] lb par. et de la somme de LVIII [58] lb a compte missire Thyerry* garde de la Chambre aus Deniers.

[p. 94, fol. 47v] en ses receptes XII [12] lb par. Restat receu XXX [30] lb par.

[786] De Guillaume Soufflet* pour deniers recouvrez de li qui li estoient paiez II [2] foiz IX [9] lb

III [3] s I [1] d.

[787] De Joh[ann]ot lermite [l'Ermite]* tondeur pour VIII [8] aunes et demie de drap des escuiers demourant de la livree de la Toussains lan XXVIII[1776]

VIII [8] lb par.

~~Somme de ces parties VI^{xx} XIX [139] lb XVI [16] s I [1] d par.~~[1777]

[788] Item de li pour III [3] aunes et demie du drap des clers de ce terme LXVI [66] s.

Somme de ces parties VIII^{xx} [160] lb v [5] s II [2] d.

RECEPETE des fieffermes de Normendies* pour le terme de la S. Michel lan XXVIII[1778].

[789] Premier[ement] du bailli de Caen* 1516 lb v [5] s IIII [4] d ob tournois valent XII^{c} XIII [1213] lb III [3] d ob. par.

[1769] **–** törölt szó.

[1770] Járadék.

[1771] 1327. október 3.

[1772] 1328. október 3.

[1773] 1327. november 11.

[1774] 1328. november 11.

[1775] Termelési egység.

[1776] 1328. november 1.

[1777] Kihúzott sor.

[1778] 1328. szeptember 29.

[790] Item en la baillie de Rouen* par la main du viconte dauge [d'Auge]* VI^c XLV [645] lb v [5] s XI [11] d t[ournois] valent V^c XVI [516] lb IIII [4] s IX [9] d par. **~~et ce chest pour la mention parties VIIII lb par.~~**[1779]

Somme pour les diz fieffermes **~~XVII^c XXIX [1729] lb v [5] s ob par.~~**[1780] XVII [17] l[b] XLIX [49] s v [5] t[ournois] ob

~~Somme pour ces parties prouprius la granche [?] Soussac IIII^M XLI [4061] lb. par.~~[1781]

Tertia. Somma grossa ab alia II^M VII^c LII [2752] lb v [5] s ob.

[p.] 95[, fol. 48r] Somme toute de cest present inventoire XXI^M LXII [21062] lb XIX [19] s XI [11] d.

[1779] **–** törölt szavak.

[1780] **–** törölt szavak.

[1781] **–** törölt szavak.

F–7: A végrendelet teljesítésével kapcsolatos végrehajtói és királyi oklevelek

F–7.1 S. L., 1330. március 15.

Nicolas de Cailloue, laoni esperes, Pierre de Villepereur lovag és Guillaume de Fourques beaugency-i esperes Klemencia végrendeletének végrehajtói: az özvegy királyné 30 párizsi livre évjáradékot biztosított Saint-Denis apátsága javára normandiai Wardes nevű birtokának bevételei terhére, és ezért cserében az apát és a szerzetesek évfordulós misét kötelesek bemutatni az ő és néhai férje, X. Lajos lelkiüdve biztosítására. Az apát és a szerzetesek viszont panasszal éltek, arra hivatkozva, hogy a dinasztia elhunyt tagjait érintő szolgálatok teljesítése túl sok terhet ró rájuk, és egy különleges, Szent Lajos oltalma alatt álló kápolna alapítását javasolták, amelynek a papja biztosítaná a szolgálatot 20 párizsi livre járadék fejében, a maradék 10 párizsi livre pedig az apátot és a szerzeteseket illetné meg. Ennek az új rendelkezésnek azonban tiszteletben kell tartania Klemencia végrendeletének azon záradékát, amely 100 párizsi livre évjáradékot biztosít Jean de la Freisnaie, a királyné lovagja számára élete végéig. A rendelkezést a végrehajtók megerősítik a király egyetértésével.

E. ANF K 42, nr. 8b – pergamen, 305 * 312 mm.

K. –

Má. 1. VI. Fülöp: 1330. március [15. után] (ANF K 42, nr. 8d.)
2. = 1> Guillaume, a párizsi prévôté őre: 1354. június 21. (ANF K 42, nr. 8c)

Megj. Vö. F–7.2, F–7.3, F–7.5!

© Archives Nationales de France, Paris (Fotó: Archives Nationales de France)
ANF K 42, nr. 8b.

F–7.2 S. L., 1330. [március 15. után]

VI. Fülöp megerősíti Nicolas de Cailloue, laoni esperes, Pierre de Villepereur lovag és Guillaume de Fourques beaugency-i esperes Klemencia végrendeletének végrehajtói: az özvegy királyné 30 párizsi livre évjáradékot biztosított Saint-Denis apátsága javára normandiai Wardes nevű birtokának bevételei terhére, és ezért cserében az apát és a szerzetesek évfordulós misét kötelesek bemutatni az ő és néhai férje, X. Lajos lelkiüdve biztosítására. Az apát és a szerzetesek viszont panasszal éltek, arra hivatkozva, hogy a dinasztia elhunyt tagjait érintő szolgálatok teljesítése túl sok terhet ró rájuk, és egy különleges, Szent Lajos oltalma alatt álló kápolna alapítását javasolták, amelynek a papja biztosítaná a szolgálatot 20 párizsi livre járadék fejében, a maradék 10 párizsi livre pedig az apátot és a szerzeteseket illetné meg. Ennek az új rendelkezésnek azonban tiszteletben kell tartania Klemencia végrendeletének azon záradékát, amely 100 párizsi livre évjáradékot biztosít Jean de la Freisnaie, a királyné lovagja számára élete végéig.

E. ANF K 42, nr. 8d – pergamen, 440 * 285 mm.

K. –

Megj. Vö. F–7.1; F–7.3, F–7.5!

© Archives Nationales de France, Paris (Fotó: Archives Nationales de France)
ANF K 42, nr. 8d.

F–7.3 S. L., 1330. május 8.

Jean de Milon, a párizsi prévôté őre: az özvegy királyné 30 párizsi livre évjáradékot biztosított Saint-Denis apátsága javára normandiai Wardes nevű birtokának bevételei terhére, és ezért cserében az apát és a szerzetesek évfordulós misét kötelesek bemutatni az ő és néhai férje, X. Lajos lelkiüdve biztosítására. Ennek az új rendelkezésnek azonban tiszteletben kell tartania Klemencia végrendeletének azon záradékát, amely 100 párizsi livre évjáradékot biztosít Jean de la Freisnaie, a királyné lovagja számára élete végéig.

E. ANF K 42, nr. 8a – pergamen, 280 * 280 mm.

K. –

Megj. A szöveg részben szó szerint idéz Klemencia végrendeletének szövegéből, (F–5, nr. 80). Vö. F–7.1, F–7.2, F–7.5!

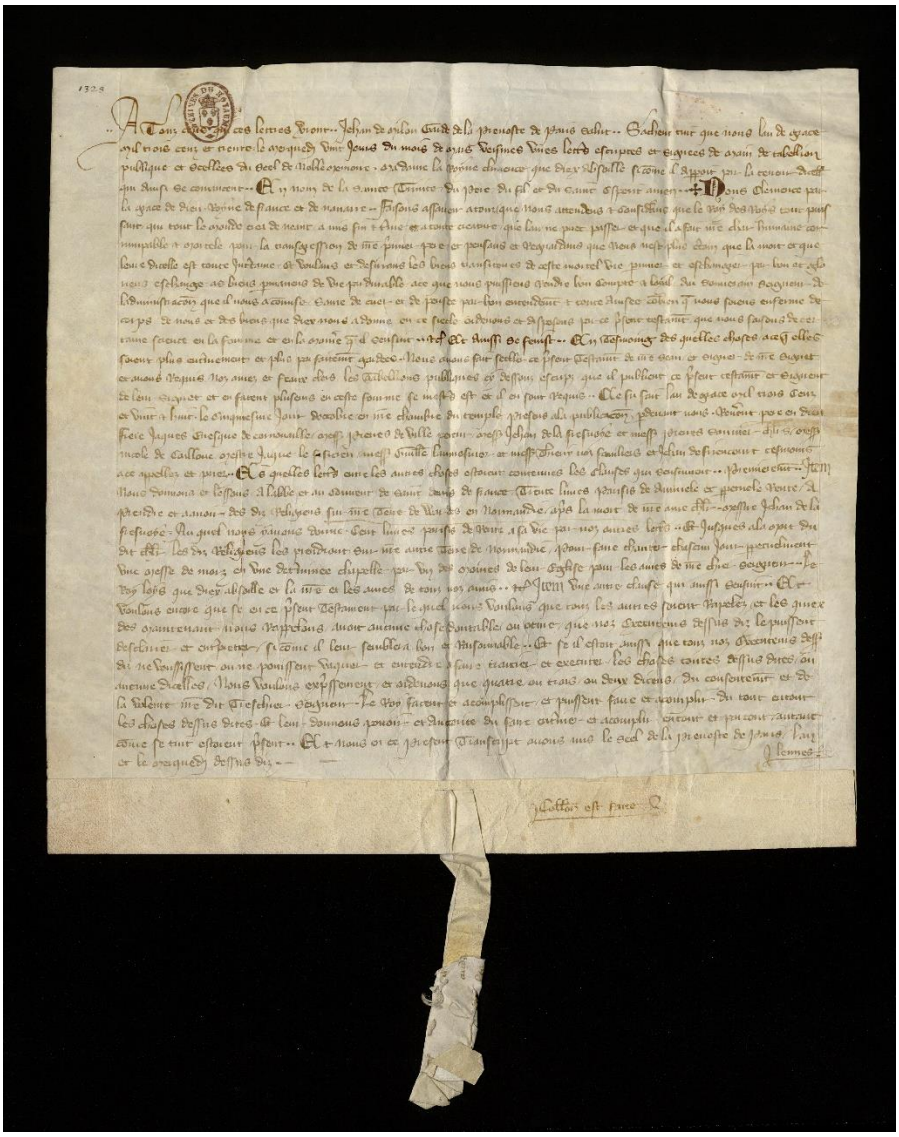

© Archives Nationales de France, Paris (Fotó: Archives Nationales de France)
ANF K 42, nr. 8a.

F–7.4 S. L., 1330. december

VI. Fülöp a corbeil-i Saint-Exupéry és Notre-Dame egyházak számára 18, illetve 12 párizsi livre járadék összeget biztosít a végrendelet végrehajtóinak útján, amely cserébe minden hónap első napján kötelesek misét bemutatni a néhai királyné és elhunyt férje lelkiüdve biztosítására.

E. ANF JJ 66 fol. 164v, nr. 411 –, papír, 193 * 290 mm.

K. –

Reg. RTCH III/1. nr. 1049.

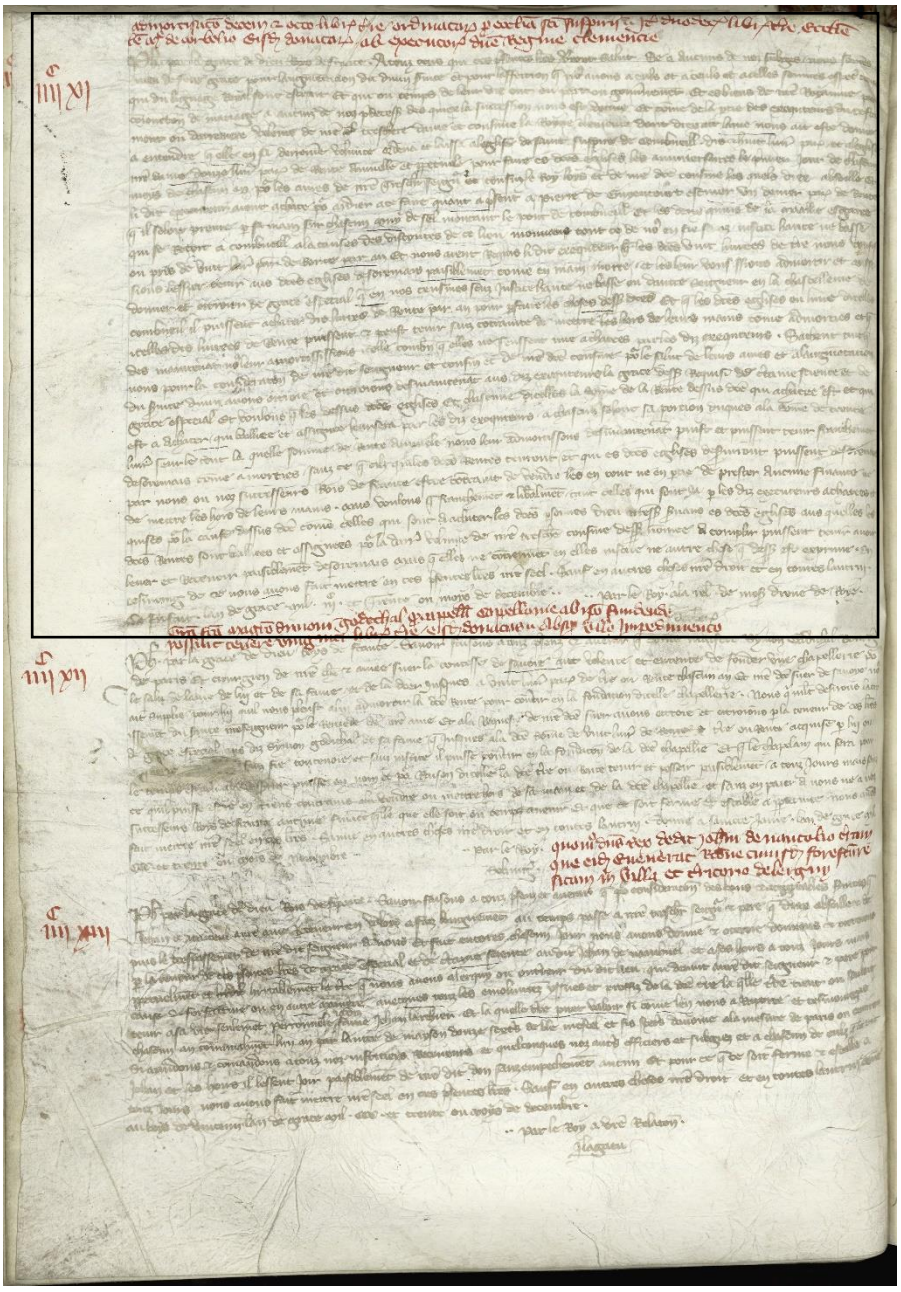

© Archives Nationales de France, Paris (Fotó: Archives Nationales de France)
ANF JJ 66 164v, nr. 411. (részlet: a Klemencia végrendeletére vonatkozó intézkedés)

F–7.5 S. L., 1331. március 25.

Nicolas de Cailloue, laoni esperes, Pierre de Villepereur lovag és Guillaume de Fourques beaugency-i esperes Klemencia végrendeletének végrehajtói: az özvegy királyné 30 párizsi livre évjáradékot biztosított Saint-Denis apátsága javára normandiai Wardes nevű birtokának bevételei terhére, és ezért cserében az apát és a szerzetesek évfordulós misét kötelesek bemutatni az ő és néhai férje, X. Lajos lelkiüdve biztosítására. Az apát és a szerzetesek viszont panasszal éltek, arra hivatkozva, hogy a dinasztia elhunyt tagjait érintő szolgálatok teljesítése túl sok terhet ró rájuk, és egy különleges, Szent Lajos oltalma alatt álló kápolna alapítását javasolták, amelynek a papja biztosítaná a szolgálatot 20 párizsi livre járadék fejében, a maradék 10 párizsi livre pedig az apátot és a szerzeteseket illetné meg.

E. ANF K 42, nr. 9 – pergamen, 256 * 150 mm.
K. –
Má. Frère Dieudonné, [Saint-Denis:] 1351. november 14. (18. századi másolatban, ANF K 42, nr. 9bis).
Megj. Vö. F–7.1, F–7.2, F–7.3!

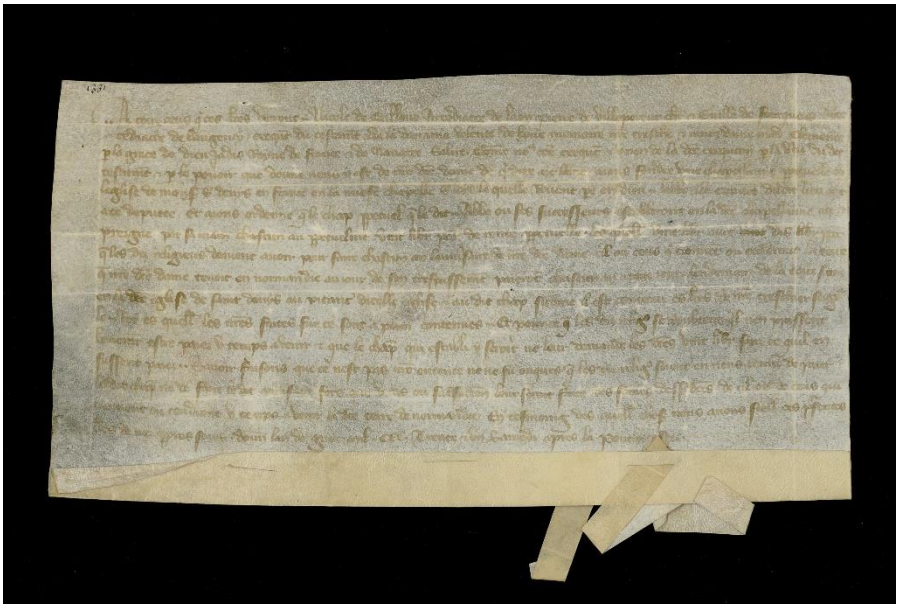

© Archives Nationales de France, Paris (Fotó: Archives Nationales de France)
ANF K 42, nr. 9.

F–7.6 Viviers-en-Brie, 1335. július 17.

II. Humbert vienne-i dauphin VI. Valois Fülöp francia király javára lemond minden saját és öröklött franciaországi, normandiai, auvergne-i birtokáról (várakról, földesuraságokról, városokról), valamint minden Klemencia királynétól végrendeletileg örökölt javairól. A király ezért cserébe Humbert és örökösei számára 2000 tours-i livre évjáradékot biztosít, a dauphin pedig hűségesküt tesz a királynak.

E. ANF J 626 nr. 149 – pergamen, 536 * 360 mm + II. Humbert vienne-i dauphin kerek lovaspecsétjével, átmérője 100 mm.

K. –

Megj. Vö. F–5, nr. 79, 84; F–6, nr. 1! A pecsét leírására ld. DOUËT-D'ARCQ 1863. nr. 603.

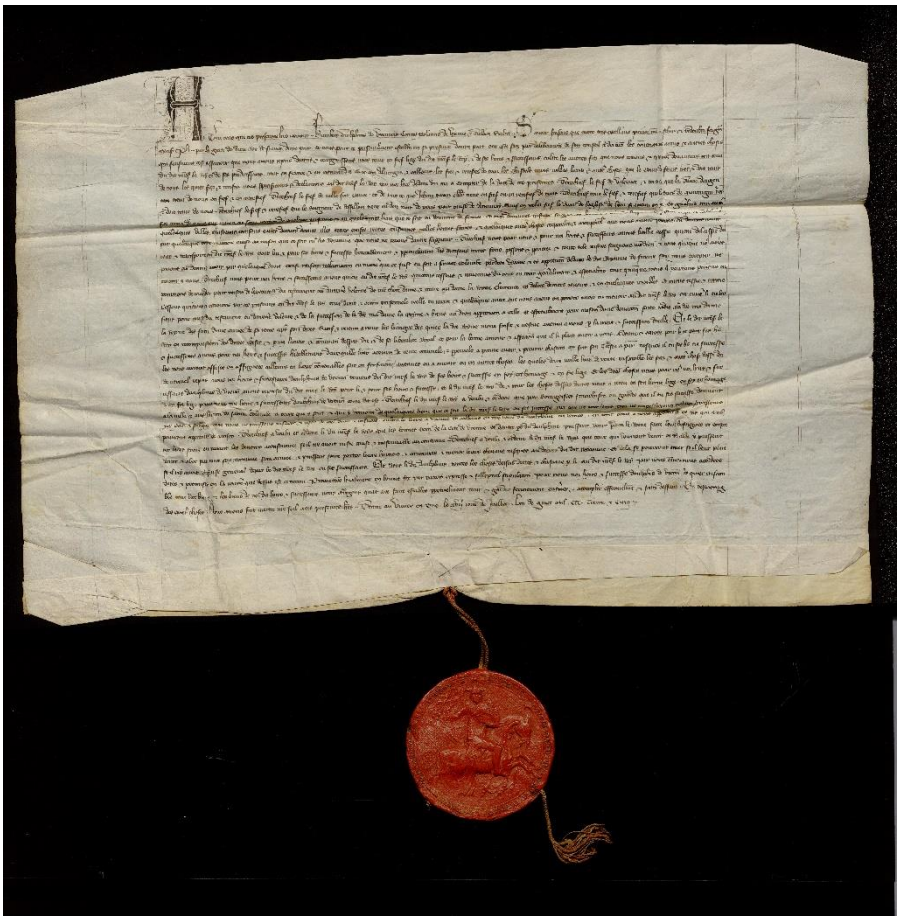

© Archives Nationales de France, Paris (Fotó: Archives Nationales de France)
ANF J 626, nr. 149.

F–8: A Klemencia végrendeletében (F–5) hagyatéki leltárában (F–6) és a végrendelet végrehajtásával kapcsolat oklevelekben (F–7) foglalt elemek áttekintő táblázata

Mariah Proctor-Tiffany[1782] többféle kritérium szerint állította össze a hagyatéki leltár analitikus táblázatát: az egyes elemeket anyagok (nemesfémek, ruhák, könyvek), típusok, leírás, téma, súly, ár, érték, vásárló/kedvezményezett alapján vette számba, azonban korántsem teljes, és nem kellően részletező. Az alábbi táblázat több hasonló elemet tartalmaz, ugyanakkor a teljes leltárat felöleli, illetve kiegészül más, nagy jelentőségű viszonyítási ponttal (a különböző források közötti kereszt referenciák, összeírás helyszíne, megbízottak, az esetleges kiszállítás ideje és helye), valamint magában foglalja a vizsgálatba bevont valamennyi dokumentumot (végrendelet, végrendelet végrehajtói oklevelek), és nem csupán a hagyatéki leltárt.

Rövidítések:

lb = livre(s)

par = parisis [párizsi]

s = sou(s)

d = denier(s) [dénár]

dob = denier(s) obole(s) [dénárobulus]

ob = obole(s) [obulus]
m = marc(s) (vagy mars) [márka]
on = once(s) [uncia]
est = esterling(s)

[1782] PROCTOR-TIFFANY 2007. Appendix 1–16. Itt csupán csak a hagyatéki leltár egyes elemei szerepelnek. Újabb munkájában (PROCTOR-TIFFANY 2019, Appendix 1, 2) a végrendelet és az inventárium hibás kiadásaira támaszkodott.

F–6[1783]	F–5[1784]	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
1	79	–	Temple (Párizs)	ötvösmunka	korona	ung bon chappel dor ouquel il a 10 gros balois, 50 petite emeraudes et 40 grosses pelles nostre bon chapel, gros que Symon de Lisle* sist	arany, drágakő	–	–	800 lb par	1328. 10. 27.	Ymbert, II. Humbert kancellárja	II. Humbert, vienne-i dauphin
2	–	–	Temple (Párizs)	ötvösmunka	korona	un bon chapel sus 2 vergetes ou il a 6 balois, 6 emeraudes 48 grosses pelles 6 petis rubis dAlixandre et 6 petites emeraudes	arany?, drágakő	–	–	400 lb par	1328. 10. 23.	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
3	–	–	Temple (Párizs)	ötvösmunka	korona	un bon chapel dor ouquel il a 4 gros balois, 4 grosses emeraudes 16 petis balois 16 petites emeraudes 80 pelles et 8 rubiz dAlixandre	arany, drágakő	–	–	600 lb par	1328. 10. 23.	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
4	–	–	Temple (Párizs)	ötvösmunka	korona	un chapel depecie avec 6 grosses emeraudes donc lune est depecie et 10 troches de 40 perles en chascune troche 3 rubis dAlixandre	arany?, drágakő	–	–	160 lb par	1328. 10. 23.	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király

[1783] Vö. Függelék F–6!

[1784] Vö. Függelék F–5!

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
5	–	–	Temple (Párizs)	ötvösmunka	víztartály (mosdótál?)	1 doit ou il a 4 saphirs donc il en y a 3 qurrez et un cabeu	arany, vagy ezüst?, drágakő	–	–	40 lb par	1328. 10. 23. (Saint Germain-en-Laye)	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
6	–	–	Temple (Párizs)	ötvösmunka	víztartály (mosdótál?)	1 doit ou il a 3 saphirs et une truquoise	arany, vagy ezüst?, drágakő	–	–	16 lb par	1328. 10. 23. (Saint Germain-en-Laye)	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
7	–	–	Temple (Párizs)	ötvösmunka	víztartály (mosdótál?)	un [...] doit ou il a 7 gros balois percie	arany, vagy ezüst?, drágakő	–	–	100 lb par	1328. 10. 23.	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
8	–	–	Temple (Párizs)	ötvösmunka	víztartály (mosdótál?)	un doit ou il a 2 rubiz doriant a [et] 3 emeraudes en anneau chascun des rubiz 200 lb par et les emeraudes ensemble 60 lb [par]	arany, vagy ezüst?, drágakő	–	–	460 lb par	1328. 10. 23.	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
9	–	–	Temple (Párizs)	ötvösmunka	víztartály (mosdótál?)	un [...] doit ou il a 5 rubiz doriant 3 emeraudes carrees et 3 diamans desmeraude entour un des rubiz en anneau	arany, vagy ezüst?, drágakő	–	–	200 lb. par	1328. 10. 23.	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
10	–	–	Temple (Párizs)	ötvösmunka	víztartály (mosdótál?)	un [...] doit ouquel a un gros daimant en anneau et 3 petis daymans en un annel et 2 petis rubiz et un annel et un daymant ou milieu et 2 petit emeraudes	arany, vagy ezüst?, drágakő	–	–	60 lb par	1328. 10. 23.	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
11	–	–	Temple (Párizs)	ötvösmunka	gyűrű	une belle emeraude en un annel	arany, vagy ezüst?, drágakő	–	–	20 lb par	–	–	–
12	–	–	Temple (Párizs)	ötvösmunka	gyűrű	un annel ou il a un cressant dun rubi et un dune emeraude	arany, vagy ezüst?, drágakő	–	–	10 lb par	1328. 10. 23.	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
13	–	–	Temple (Párizs)	ötvösmunka	ékszeres doboz	un escrin dargent esmallie	ezüst, zománc	–	–	20 lb par	1328. 10. 23.	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
14	–	–	Temple (Párizs)	ötvösmunka	táblakép	uns tableaus semes de pierrerie	arany, drágakő	–	–	100 lb par	1328. 10. 23.	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
15	–	–	Temple (Párizs)	ötvösmunka	kis kereszt	une petite croix dor ou il a reliques et emeraude ou milieu 4 balois 4 petites emeraudes 12 grosses perles et 6 petites	arany, drágakő	–	–	260 lb par	–	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
16	–	–	Temple (Párizs)	ötvösmunka	ékszer foglalat, 17 zafirkővel	en un n[o]eu[d?] dont il en y a un enchassonne	arany, vagy ezüst?, drágakő	–	–	70 lb par	–	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
17	–	–	Temple (Párizs)	ékszer / ötvösmunka	kis erszény	une bourcete broudee dor semee de perles et doublez et dedens la bourse a un saphir doriant percie	bőr?, arany, drágakő	–	–	16 lb par	–	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
18	–	–	Temple (Párizs)	ékszer / ötvösmunka	víztartály (mosdótál?)	un doit ouquel est le gros balloy	arany, vagy ezüst?, drágakő?	–	–	1000 lb par	–	–	Bardi bank- és kereskedőház

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
19	–	–	Temple (Párizs)	ékszer / ötvösmunka	kis gyűrű	un petit annel dun rubiet	arany, vagy ezüst?, drágakő	–	–	8 lb par	–	–	Évreux-i Johanna
20	78	–	[Temple (Párizs)]	ékszer	kis csat (boglár)	un petit fermal a une grosse emeraude 4 ballois 4 petites emeraudes et 16 perles / nostre meilleur fermail empres les deux	arany, vagy ezüst?, drágakő	–	–	60 lb par	1328. 10. 23. (Saint Germain-en-Laye)	Jean Billouart, Pierre des Essars, Saint-Germain-en-Laye	III. Róbert, Beaumont grófja
21	76	–	[Temple (Párizs)]	ékszer	csat (boglár)	un [...] fermail quarre ou il a un balay 4 emeraudes et 16 perlez / nostre meilleur fermail que nous ayens en France	arany, vagy ezüst?, drágakő	–	–	150 lb. par	–	Jean Billouart	Valois Lajos, Alençon grófja
22	77	–	[Temple (Párizs)]	ékszer	csat (boglár)	un [...] fermail ou il a un saphir ou milieu des armes de France a 4 balais et 16 perles / nostre meilleur fermail empres	arany, vagy ezüst?, drágakő	–	–	50 lb par	–	–	I. Bourbon Lajos
23	–	–	[Temple (Párizs)]	ékszer	csat (boglár)	un fermail ront a pent acol ou il a une esmeraude parmi et 6 que balois que rubis et 3 grosses perles	arany, vagy ezüst?, drágakő	–	–	50 lb par	–	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
24	–	–	[Temple (Párizs)]	ékszer	csat (boglár)	un [...] fermail ou il a un baloy 6 saphirs et 8 perles descosce [d'Écosse]	arany, vagy ezüst?, drágakő	–	–	50 lb par	–	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
25	–	–	[Temple (Párizs)]	ékszer	csat (boglár)	un [...] fermail a 6 balois 6 perles et une emeraude	arany, vagy ezüst?, drágakő	–	–	45 lb par	–	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
26	–	–	[Temple (Párizs)]	ékszer	csat (boglár)	un [... fermail] en guise dune M ou il a un ruby parmi et autre menue perrerie	arany, vagy ezüst?, drágakő	–	–	30 lb par	–	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
27	–	–	[Temple (Párizs)]	ékszer	csat (boglár)	un fermail a une grosse emeraude 4 rubis et 4 emeraudes 12 perlez et 4 petis saphirs	arany, vagy ezüst?, drágakő	–	–	35 lb par	–	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
28	–	–	[Temple (Párizs)]	ékszer	csat (boglár)	un [...] fermail ou il a un saphir parmi 4 balais et 12 perles	arany, vagy ezüst?, drágakő	–	–	24 lb par	–	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
29	–	–	[Temple (Párizs)]	ékszer	csat (boglár)	un [...] fermail a 9 perles et 3 saphirs	arany, vagy ezüst?, drágakő	–	–	20 lb par	–	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
30	–	–	[Temple (Párizs)]	ékszer	csat (boglár)	un [...] fermail a 2 papegaus 6 perles et 1 baloy	arany, vagy ezüst?, drágakő	–	–	18 lb par	–	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
31	–	–	[Temple (Párizs)]	ékszer	csat (boglár)	un [...] fermail a 2 pies [pieces] a 7 ballay et 7 perles et 2 emeraudes	arany, vagy ezüst?, drágakő	–	–	24 lb par	–	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
32	–	–	[Temple (Párizs)]	ékszer	kis csat (boglár)	un [...] fermaillet a un camahyeu et un pou de perrerie entour	arany, vagy ezüst?, drágakő	–	–	6 lb par	–	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
33	–	–	[Temple (Párizs)]	ékszer	kis csat (boglár)	un [...] fermaillet en guise dun B et y a un Saint Johan	arany, vagy ezüst?, drágakő	–	–	8 lb par	–	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
34	–	–	[Temple (Párizs)]	ékszer	[kis csat (boglár)?]	un A esmallie de France et de Hongrie	arany, vagy ezüst?, zománc	–	–	60 lb par	–	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
35	–	–	[Temple (Párizs)]	ékszer	[tojás alakú ékszer]	un coc seme de perrerie a une perle de compiegne [Compiègne]	arany, vagy ezüst?, drágakő	–	–	7 lb par	–	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
36	–	–	[Temple (Párizs)]	ékszer	kis csat (boglár)	un [...] petit fermaillet seme de perriere	arany, vagy ezüst?, drágakő	–	–	6 lb par	–	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
37	–	–	[Temple (Párizs)]	ékszer, kiegészítő	nyaklánc, kis erszény	un pentacol dun saphir dedens une boursete	arany, vagy ezüst?, drágakő	–	–	100 lb par	–	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
38	–	–	[Temple (Párizs)]	ékszer	hibás drágakő	loupe de saphir grosse encerclee en or	arany, drágakő	–	–	60 lb par	–	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
39	–	–	[Temple (Párizs)]	ékszer	nyaklánc	un bien gros saphir apentacol	arany, vagy ezüst?, drágakő	–	–	100 lb par	–	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
40	–	–	[Temple (Párizs)]	ékszer	nyaklánc	un gros saphir empres apentacol	arany, vagy ezüst?, drágakő	–	–	10 lb par	–	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
41	–	–	[Temple (Párizs)]	ékszer	nyaklánc + hibás drágakő	une louppe de saphir assis en argent apentacol	ezüst, drágakő	–	–	60 lb par	–	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
42	–	–	[Temple (Párizs)]	ékszer	nyaklánc	un [...] saphir apentacol	arany, vagy ezüst?, drágakő	–	–	100 lb par	–	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
43	–	–	[Temple (Párizs)]	ékszer	nyaklánc	un [...] saphir cler apentacol	arany, vagy ezüst?, drágakő	–	–	16 lb par	–	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
44	–	–	[Temple (Párizs)]	ékszer	nyaklánc	un autre saphir apentacol plat	arany, vagy ezüst?, drágakő	–	–	4 lb par	–	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
45	–	–	[Temple (Párizs)]	ékszer	nyaklánc?	liace de perles ou il a 21 fil et en chascun fil 20 perles	drágakő	–	–	(2 s par/drágakő; 40 s/szál) 42 lb par	–	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
46	–	–	[Temple (Párizs)]	ékszer	nyaklánc?	une autre liace ou il a 7 fils et en chascun fil 20 perles	drágakő	–	–	(3 s, 6 d par/drágakő) 24 lb, 10 s par	–	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
47	–	–	[Temple (Párizs)]	ékszer	nyaklánc?	une autre liace ou il a 9 fils en chascun fil 20 perles	drágakő	–	–	(18 d par/drágakő) 13 lb, 10 s par	–	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
48	–	–	[Temple (Párizs)]	ékszer	nyaklánc?	une autre liace de perles ou il a 8 fils et en chascun fil 20 perles	drágakő	–	–	(3 s par/drágakő) 24 lb par	–	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
49	–	–	[Temple (Párizs)]	ékszer	olvasó (rózsafűzér)	unes paternostres ou il a 48 grosses perles 6 saphirs et 12 saignieus dor et un nouel de perles	drágakő	–	–	100 lb par	–	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
50	–	–	[Temple (Párizs)]	ékszer / kegytárgy	olvasó (rózsafűzér)	unes paternostres ou il a 92 perles 5 baloys et 5 saphirs	drágakő	–	–	150 lb par	–	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
51	–	–	[Temple (Párizs)]	ékszer / kegytárgy	olvasó (rózsafűzér)	unes paternostres ou il a 101 perles et 12 saigniaus dor	drágakő, arany	–	–	40 lb par	–	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
52	–	–	[Temple (Párizs)]	ékszer / kegytárgy	olvasó (rózsafűzér)	unes paternostres ou il a 5 grosses perles descosce [d'Écosse] et saigniaus dargent	drágakő, ezüst	–	–	15 lb par	–	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
53	–	–	[Temple (Párizs)]	ékszer	függő (nyaklánc, fülbevaló)	une pierre de Cassidoine aveques ce qui est pendant	drágakő, arany, vagy ezüst?	–	–	40 lb par	–	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
54	–	–	[Temple (Párizs)]	ékszer	drágakő	menues perles en un drapel	drágakő	3 on, 15 est, 6 lb on	–	22 lb, 10 s par	–	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
55	–	–	[Temple (Párizs)]	ékszer	drágakő	47 perles en un noeud	drágakő, arany, vagy ezüst?	–	–	24 lb par	–	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
56	–	–	[Temple (Párizs)]	ékszer	drágakő	2 onces de perles en un neu [noeud] de drapel	drágakő	–	–	30 lb par	–	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
57	–	–	[Temple (Párizs)]	ötvösmunka	ékszeres doboz	un petit escrin dargent dore esmallie des armes de France et de Angleterre et de Hongrie	ezüst, arany, zománc	–	–	8 lb par	–	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
58	–	–	[Temple (Párizs)]	ékszer / kegytárgy	olvasó (rózsafűzér)	plusieurs doublez et signiaus a paternostres	drágakő?	–	–	6 lb, 10 s par	–	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
59	–	–	[Temple (Párizs)]	ötvösmunka	ékszeres doboz	un escrin de cuir garni dargent	bőr, ezüst	–	–	16 lb par	–	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
60	–	–	[Temple (Párizs)]	ékszer	kis csat (boglár)	un fermaillet dont le fons est esmallie de France a 4 camahieuz 4 perles et une emeraudes	arany, vagy ezüst?, drágakő	–	–	20 lb par	–	–	Evreux-i Johanna
61	–	–	[Temple (Párizs)]	ékszer / kegytárgy	kis csat (boglár)	un [...] fermaillet de petite pierrerie a un couronnement esmaille	arany, vagy ezüst?, drágakő, zománc	–	–	6 lb par	–	–	Evreux-i Johanna
62	–	–	[Temple (Párizs)]	ékszer / kegytárgy	olvasó (rózsafűzér)	unes paternotres ou il y a 10 saphirs et sont les paternostres dor	arany, drágakő	–	–	48 lb par	–	–	Evreux-i Johanna
63	–	–	[Temple (Párizs)]	ékszer / kegytárgy	olvasó (rózsafűzér)	unes paternostres de geest a saigniaux dor ou il a sainctuer	arany, drágakő	–	–	12 lb par	–	–	Evreux-i Johanna
64	–	–	[Temple (Párizs)]	ötvösmunka	táblakép	un petit tableau dor en guise de croissant	arany	–	–	10 lb par	–	–	III. Róbert, Beaumont grófja
65	–	–	[Temple (Párizs)]	drágakő	gránát(kő)	un grenat assis en une autre pierre 40 s assis en cuvel	drágakő	–	–	40 s par +?	–	–	Pierre de Neelle
66	–	–	[Temple (Párizs)]	ötvösmunka, kiegészítők, edény	ékszeres doboz, mellszobor, edény	un escrin divoire garni dargent une boueste divoire dedens et 2 vaisselles dargent dedens	elefántcsont, ezüst	–	–	40 s par +?	–	–	Pierre de Neelle

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
67	–	–	[Temple (Párizs)]	ötvösmunka	nemesfém	1100 de doubles dargent en un drapel presiees	ezüst	–	–	50 s par	–	–	Pierre de Neelle
68	–	–	[Temple (Párizs)]	ötvösmunka	nemesfém	une gravouere de cristal garnie dor	arany, kristály	–	–	40 s par	–	–	Pierre de Neelle
69	–	–	[Temple (Párizs)]	ötvösmunka, kiegészítők	ékszeres doboz, kiegészítők	un escrinet dyvoere garni dargent a 1 pou de fretin dedens	elefántcsont, ezüst	–	–	40 s par	–	–	Pierre de Neelle
70	–	–	[Temple (Párizs)]	berendezési tárgy	ládika	une petite boueste de cuir garnie dargent	bőr, ezüst	–	–	5 s par	–	–	Pierre de Neelle
71	–	–	[Temple (Párizs)]	ötvösmunka	berill (ékszer foglalat?)	une bericle garnie de cuivre o[u] tout un estui de cuir	drágakő, réz, bőr	–	–	20 s par	–	–	Pierre de Neelle
72	–	–	[Temple (Párizs)]	ötvösmunka, kiegészítők	ékszeres doboz, kiegészítők	ung pou de fretin de perriere en un escrinet	dárgakő, ezüst?	–	–	8 lb par	–	–	Pierre de Neelle
73	–	–	[Temple (Párizs)]	szövetféle	szövet	une courte touaille de leuvre doutre mer	?	–	–	40 s par	–	–	–
74	–	–	[Temple (Párizs)]	kiegészítők	erszény	une vielle bourse de soie et dargent tret	selyem, ezüst	–	–	40 s par	–	–	–
75	–	–	[Temple (Párizs)]	kiegészítők	erszény, törlő (kendő)	une bourse de saye sanz arany ou il a sanctuaire et une petite touaille de leuvre doutre mer	selyem?	–	–	60 s par	–	–	–
76	–	–	[Temple (Párizs)]	ötvösmunka	drágakő	12 grosses perles descosce [d'Écosse] qui sont venues des 2 manteaus [de] Madame*	drágakő	–	–	24 (becsült) / 30 lb par (eladás)	–	–	Pierre des Essars

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
77	–	–	[Temple (Párizs)]	kegytárgy	táblakép (festett kép)	uns tableaus de fust paint pour chapelle	fa?	–	–	6 lb par	–	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
78	–	–	[Temple (Párizs)]	készpénz, kiegészítő	készpénz (ládikában)	4 florins dor desguises en une boueste dargent esmalliee	arany, ezüst, zománc	–	–	100 s par	–	–	Pierre des Essars
79	–	–	[Temple (Párizs)]	kiegészítő	erszény	une bourse de soie de leuvre dangleterre [d'Angleterre] ou il sainctuers	selyem	–	–	40 s par	–	–	Pierre des Essars
80	–	–	[Temple (Párizs)]	készpénz	készpénz	20 flor[ins] de Flor[ence]	arany	–	–	21 lb par	–	–	Nicole Cailloue
81	–	–	[Temple (Párizs)]	készpénz	készpénz	3 royauls	arany	–	–	4 lb, 2 s 6 d par	–	–	Nicole Cailloue
82	–	–	[Temple (Párizs)]	készpénz	készpénz	1 flor[in] ou mouton	arany	–	–	25 s	–	–	Nicole Cailloue
83	–	–	[Temple (Párizs)]	készpénz	készpénz?	1 mace	arany?	–	–	33 s	–	–	Nicole Cailloue
84	–	–	[Temple (Párizs)]	berendezési tárgy	láda	en un sac en maallez blanches et en doubles	?	–	–	17 lb, 3 s par	–	–	Nicole Cailloue
85	–	–	[Temple (Párizs)]	berendezési tárgy	ékszeres doboz	un escrinet paint de France et de Hongrie garni de cuivre	fa?, réz	–	–	40 s par	–	–	Pierre de Neelle

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
86	74	–	[Temple (Párizs)]	ötvösmunka, ékszer, kegytárgy	ereklyetartó	un ymage de saint Loys* a un entablement et a une mitre de perrerie qui tient son doit en une main et une petite couronne en lautre / nostre ymage de monsieur Sainct Looys* fait, en la maniere d'Evesque qui tient son doi[g]t	?	20 m 2 on	–	–	1328. 10. 23.	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
87	12	–	[Temple (Párizs)]	kegytárgy	ereklyetartó	un ymage de Saint Jehan a un entablement esmallie de Hongrie / nostre image de St. Jean Baptiste avec les reliques qui y sont	arany, ezüst?, zománc	24 m, 3 on, 18 est, 8 lb par		195 lb, 17 s, 6 d par			Beatrix, vienne-i dauphine, I. Humbert leánya
88	11	–	[Temple (Párizs)]	kegytárgy	tabernákulum	un tabernacle a une Annonciacion a un entaillement de cuivre / nos tablettes d'argent à l'Annonciation de Nostre Dame	ezüst, réz	15 m, 7 on	8 lb / m	127 lb par			Jacobus de Corvo, Klemencia gyóntatója, Quimper püspöke
89	10	–	[Temple (Párizs)]	kegytárgy	táblakép (szárnyas-oltár)	uns tableaus que madame de Sezile* envoia a Madame* [...] / nostre image de Nostre Dame d'argent aux tableaux peins				180 lb par	1328. 10. 27.	vienne-i dauphin (II. Humbert) emberei	Beatrix, Klemencia nővére

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
90	–	–	[Temple (Párizs)]	ötvösmunka	kereszt	une crois darg[ent] souroree a 2 ymages en coste de Notre Dame et de Saint Johan	ezüst, arany	6 m, 4 on, 10 est	100 s / m	32 lb, 3 s, 9 d par	–	–	III. Róbert, Beaumont grófja
91	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	tálca	2 plateaux dargent	ezüst	6 m, 2 on, 4 lb	10 s / m	28 lb, 2 s 6, d par	–	–	III. Róbert, Beaumont grófja
92	–	–	[Temple (Párizs)]	berendezési tárgy	gyertyatartó	2 chandeliers dargent	ezüst	10 m, 4 lb	12 s / m	46 lb par	–	–	III. Róbert, Beaumont grófja
93	–	–	[Temple (Párizs)]	liturgikus tárgy, eszköz	szenteltvíztartó, szenteltvízhintő	un orcel dargent a eaue benoiste et le getouer	ezüst	3 m, 2 on, 4 lb	10 s / m	14 lb, 12 s, 6 d par	–	–	III. Róbert, Beaumont grófja
94	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	üveg	un vairre dargent dore a coste	üveg, ezüst, arany	1 m, 5,5 on	5 lb, 10, s / m	11 lb par	–	–	III. Róbert, Beaumont grófja
95	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	fedett serleg / kupa	25 hanas dargent pour Eschanconnerie	ezüst	24,5 m	4 lb, 9 s	109 lb, 6 d par	–	–	III. Róbert, Beaumont grófja
96	–	–	[Temple (Párizs)]	kegytárgy	ereklyetartó	un grant reliquaire a plusieurs reliques ou il a une grant piece de la vraie Crois	nemesfém?	–	–	800 lb par	–	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
97	–	–	[Temple (Párizs)]	oltárterítő	oltárterítő (szövet)	un bel parement a touaille a perles	?, drágakő	–	–	800 lb par	–	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
98	–	–	[Temple (Párizs)]	liturgikus tárgy	gyertyatartó	2 grans chandeliers a 3 lyons esmallies emmantelez	?, zománc	6 m, 7 on, 5 est	8 lb / m	55 lb, 5 s par	1328. 10. 30.	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
99	–	–	[Temple (Párizs)]	liturgikus tárgy, eszköz	pasztofórium, kehely	un pastour en entablement esmallie et 1 gobelet de cristal sus	?, zománc, kristály	9 m, 7 on, 5 est	9 lb / m	68 lb, 8 s, 9 d par	1328. 10. 30.	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
100	–	–	[Temple (Párizs)]	dísztárgy	gyaloghintós figura ékszeres dobozzal	un broetier dargent ou il a escrin en la broete	ezüst	5 m, 6 lb	10 d / m	32 lb, 40 s par	1328. 10. 30.	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
101	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	fedett serleg / kupa	12 hanaps dargent dorez plains a esmaus ou fonz de France et de Hongrie dont les x [10] vindrent de chies [chez] les Bardes* et le 2 de leschanconnerie [Échansonnerie]	ezüst, arany, email	12 m, 1 on, 5 est	100 s / m	6a lb, 15 s, 10 d par	1328. 10. 30.	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
102	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	gálya (nagy edény)	un galie dargent doree a esmaus	ezüst, arany, email	22 m, 5 on, 4 lb	15 s / m	107 lb, 9 s, 4 dob par	1328. 10. 30.	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
103	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	gálya (nagy edény)	une [...] grant gallie doree esmalliee dehors sur 4 babouins a 4 brochetes	ezüst, arany, email	37 m	110 s / m	203 lb, 10 s par	1328. 10. 30.	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
104	–	–	[Temple (Párizs)]	ötvösmunka, edény	kehely, fedő, kanál	un calice o tout la plateine et la cuiller dargent doree a un pommeau esmallie de France et de Navarre	arany, zománc	3 m, 5 on, 15 est	110 s / m	20 lb, 9 s ob par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
105	–	–	[Temple (Párizs)]	ötvösmunka	kereszt	une crois esmalliee toute sengle	arany, vagy ezüst?, zománc	6 m, 1 on, 15 est	100 s / m	31 lb, 22 d ob par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
106	–	–	[Temple (Párizs)]	ötvösmunka	kereszt	une crois esmalliee a 2 ymages en coste de Nostre Dame et de Saint Jehan	arany, vagy ezüst?, zománc	7 m, 7,5 on	100 s / m	39 lb, 13 s, 9 d par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
107	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	kehely, fedő	un calice dargent dore tout plain et la plateine	arany, ezüst	1 m, 6 on	100 s / m	8 lb, 15 s par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
108	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	kanna	2 buretes dargent dorees	arany, ezüst	2 m, 3 on	100 s / m	11 lb, 17 s, 6 d par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
109	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	kanna	2 [...] buretes dargent blanc	ezüst	1 m, 5 on, 15 est	8 s / m	7 lb, 11 s, 3 d par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
110	–	–	[Temple (Párizs)]	liturgikus tárgy, eszköz	gyertyatartó	4 chandeliers	?	10 m, 1 on, 4 lb	12 s / m	46 lb, 11 s, 6 d	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
111	–	–	[Temple (Párizs)]	liturgikus tárgy, eszköz	tömjénező (füstölő)	un encensier dargent	ezüst	2 m, 4 lb	15 s / m	9 lb, 10 s par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
112	–	–	[Temple (Párizs)]	liturgikus tárgy, eszköz	paténa tok	un portepais dargent	ezüst	2 m, 4 lb	16 s / m	9 lb, 12 s par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
113	–	–	[Temple (Párizs)]	kegytárgy	szárnyasoltár (tryptichon)	un entablement ouquel a Nostre Dame et 2 angeles a tableaux esmallies darmes	zománc	7 m, 1 on	8 lb / m	57 lb par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
114	–	–	[Temple (Párizs)]	kegytárgy	ereklyetartó	un[e] ymage de Nostre Dame a une couronne de perles	?	5 m, 5 on	6 lb / m	33 lb, 15 s	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
115	–	–	[Temple (Párizs)]	kegytárgy	kereszt	une crois a un crucefix assis sur un entablement a 4 escus de France et de Hongrie	?	13 m, 3 on, 17 est et ob	100 s / m	67 lb, 8 s, 7 d par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
116	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	csésze / serleg	un godet a un esmail ou fons de France et de Hongrie	?, zománc	1 m, 10 est	100 s / m	106 s, 5 d par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
117	–	–	[Temple (Párizs)]	dísztárgy, berendezési tárgy	szarvas szobor, tükör	un cerf emmantele esmallie de France et de Hongrie et un mirouer	?, zománc	11 m, 1 on, 4 lb	12 s / m	50 lb, 12 s par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
118	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	fedett serleg / kupa	un hanap dune coquille de perle a couvercle surs un pie esmallie	drágakő, zománc	5 m, 2 on	8 lb / m	42 lb par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
119	–	–	[Temple (Párizs)]	bútor	toalettasztal	une damoisele dargent en 4 pieces	ezüst	7 m, 10 est	4 lb, 8 s / m	31 lb, 18 d par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
120	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	sótartó	une saliere dargent doree	ezüst, arany	9 on	–	8 lb par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
121	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	öntözőkanna	2 esparjouers dores a gieter eaue rose	? arany	2 m, 10 est	100 s / m	10 lb, 6 s, 3 d par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
122	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	sótartó	une petite saliere dune perle garnie dargent	drágakő, ezüst	–	–	60 s par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
123	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	kupa ezüst talppal	une coupe de cristal a un pie dargent	kristály, ezüst	3 m	8 lb / m	24 lb par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
124	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	sótartó	une saliere esmalliee a trepie a 3 serpenteles	?, zománc	4 m, 10 est	8 lb / m	32 lb, 10 s par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
125	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	cukorkatartó	un dragier de cristal a un pie esmallie	kristály, zománc	7,5 m, 5 est	10 lb / m	75 lb. 6 s, 3 d par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
126	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	tárolóedény (dió alakú?)	une noiz dinde [d'Inde] sur un pie dargent	?, ezüst	1,5 m, 10 est	–	6 lb par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
127	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	sótartó	2 salieres de 2 cers	?	7 m, 7 on	7 lb / m	27 lb, 2 s, 6 d par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
128	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	kanál	2 douzaines de cuilliers dargent blanc	fehér ezüst	2 m, 7 on, 15 est	4 lb, 10 s / m	13 lb, 6 s, 2 d ob par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
129	–	–	[Temple (Párizs)]	ékszer	tojásforma ékszer	un coq dune perle et une geline de perle de coquille	drágakő	10 m, 1 on	7 lb / m	70 lb, 17 s, 6 d par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
130	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	tok, tömlő	un estui dargent a poudre esmallie et un tuiau dargent a boire lait pour les yelz	ezüst, zománc	–	–	50 lb par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
131	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	fedett serleg / kupa	un hanap dargent dore en guise de voirre a couvercle	ezüst, arany	2 m, 5 on, 7 est ob	7 lb / m	18 lb, 13, s, 7 d par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
132	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	palack	2 bouteilles dargent esmalliees	ezüst, zománc	17 m	110 lb / m	93 lb, 10 s par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
133	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	hordó	2 barils dargent vairre	ezüst, üveg	10,5 m	100 s / m	52 lb, 10 s par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
134	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	hordó	2 petits barilles dargent a mettre eaue rose	ezüst	1 m, 2 on, 14 est ob	100 s / m	7 lb, 6 s, 1 d par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
135	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	mártásos csésze	24 saussieres dargent nueves	ezüst	15 m, 4 lb	10 s / m	67 lb, 10 s par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
136	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	gyümölcsös tál	12 plaz a fruit dargent nues	ezüst	12 m, 1 on, 4 lb	10 s / m	54 lb, 11 s, 3 d par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
137	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	mély tál	2 bacins dargent dores a esmaus de plice au fons	ezüst, arany, zománc	14 m, 15 est	110 lb / m	77 lb, 10 s, 4 d par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
138	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	mély tál	2 bacins dores a esmaux en fons	arany, zománc	11 m, 4 on	110 s / m	63 lb, 5 s par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
139	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	mély tál	2 basins dores sanz esmaus	arany	16 m, 4 on	110 s / m	90 lb, 15 s par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
140	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	mély tál	2 bacins dargent vairrie	ezüst, üveg	8 m, 6 on, 15 est, 4 lb	16 s / m	42 lb, 9 s par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
141	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	kancsó (négy literes)	10 quartes dargent dorees	ezüst, arany	58 m, 3 on	110 s / m	321 lb, 15 d par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
142	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	fedett serleg / kupa	un hanap dargent a couvercle esmallie et de cristal	ezüst, zománc, kristály	3 m, 7 on, 10 est	6 lb, 40 s / m	25 lb, 11 s 10 ob par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
143	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	hajó (gyűjtő-edény)	une nef dargent doree esmalliee	ezüst, arany, zománc	21 m, 3 on	6 lb / m	128 lb, 5 s par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
144	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	palack (üveg)	2 flascons darg[ent] vairrie	ezüst, üveg	25 m, 4 lb	10 s / m	112 lb, 10 s par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
145	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	vizespalack	un petit pot a eaue darg[ent] cizele	ezüst	1 m, 4 on, 15 est	110 s / m	8 lb, 15 s, 4 d par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
146	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	fedett serleg / kupa	un hanap de cristal a couvercle a pie darg[ent] esmaillie	kristály, ezüst, zománc	2 m, 7 on, 15 est	7 lb / m	20 lb, 15 s, 7 d par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
147	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	kehely	un gobelet de cristal a un petit pie esmaillie	kristály, zománc	2 m, 3 on, 7 lb	10 s / m	17 lb, 13 s, 3 d par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
148	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	kehely, edény, mély mosótál, fedett serleg / kupa	un gobelet a pie a couvercle 3 petis pos darg[ent] a biberon un bacin a laver et un hanap a couvercle tout lie en un drapel	ezüst	1 m, 5 on, 4 lb	10 s / m	7 lb, 6 s, 3 d par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
149	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	csésze / serleg	un godet de cristal	kristály	–	–	60 s par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
150	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	fedett serleg / kupa	un hanap de madre a pie darg[ent]	fa, ezüst	2 m, 2 on	–	6 lb, 10 s par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
151	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	kupa (fa)	une coupe de madre a pie dargent	fa, ezüst	–	–	6 lb, 10 s par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
152	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	kupa (fa)	2 petites coupes de madre sanz pie	fa	–	–	46 lb par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
153	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	fedett serleg / kupa	un hanap de madre jaune	fa	–	–	10 s par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
154	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	sótartó	3 salieres de cristal	kristály	–	40 s/darab	6 lb	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
155	–	–	[Temple (Párizs)]	berendezési tárgy	tükör	un mirouer dargent esmallie	üveg, ezüst, zománc	1,5 m	–	7 lb, 10 s	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
156	–	–	[Temple (Párizs)]	berendezési tárgy	írókészlet, hordozható tintatartó	une escriptoire et un cornet darg[ent] esmallie	ezüst, zománc	5 on, 15 est	–	100 s par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
157	–	–	[Temple (Párizs)]	kiegészítő, használati tárgy	fésű, tükör	un pigne et mirouer dyvoire	elefántcsont	–	–	6 lb par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
158	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	rózsavizes fiola	une fiole darg[ent] doree a metre eaue rose	ezüst	–	–	56 s par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
159	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	hordó	2 barils de jaspre garnis darg[ent]	fa, jáspis, ezüst	–	–	10 lb par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
160	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	tálca	6 plas dargent dorez plains	ezüst, arany	30 m, 6 on, 15 est	110 s / m	169 lb, 12 s 9 d ob par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
161	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	kancsó (negyed literes)	6 quartes darg[ent] plaines	ezüst	31 m, 5 on, 4 lb	9 s / m	140 lb, 14 s, 7 d ob par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
162	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	kanál	une douzaine de cuilliers dargent	ezüst	1 m, 4 on, 4 lb	10 s / m	6 lb, 15 s par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
163	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	vizeskancsó (fél literes)	2 chopines a eaue dorees	arany	4 m, 3 on	100 s / m	21 lb, 17 s, 6 d par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
164	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	mosótál	2 bacins a laver dargent	ezüst	12 m, 4 lb	8 s / m	54 lb	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
165	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	kehely, fedő	un gobelet dargent a pie et a couvercle	ezüst	1 m, 7 on, 4 lb	15 s / m	8 lb, 18 s, 1 d ob par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
166	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	fedett serleg / kupa	21 hanaps darg[ent] plains	ezüst	20 m, 3 on, 4 lb	9 s / m	90 lb, 13 s, 4 d ob par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
167	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	alamizsna osztó edény, tál	un pot a aumosne dargent blanc	fehér ezüst	8 m, 4 on, 4 lb	8 s / m	36 lb, 8 s par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
168	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	kancsó (negyed literes)	6 quartes dargent blanc	fehér ezüst	24 m, 3 on, 4 lb	8 s / m	151 lb, 5 s	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
169	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	vizespalack	2 po[t]s a eaue blans	fehér ezüst?	5 m, 7 on, 4 lb	8 s / m	25 lb, 17 s	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
170	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	gyömölcsös tál, fedő	11 platz a fruit et 1 grand a couvercle	?	15 m, 5 on, 4 lb	9 s / m	69 lb, 10 s, 7 d ob par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
171	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	gyertyatartó	4 chandeliers dargent a mettre a table	ezüst	11 m, 4 lb	9 s / m	48 lb, 19 s par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
172	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	hajó (gyűjtőedény)	une nef dargent et une langue de s[er]pent aveques	ezüst	15 m, 4 on, 10 est	4 lb / m	70 lb, 9 d par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
173	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	tálca, tálka, kanál, szószos edény	6 plas dargent et 48 escueles 2 cuilliers 2 po[t]s a sausse	ezüst	114 m, 5 on	–	4 lb, 8 s par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
174	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	kehely	uns gobeles dargent	ezüst	5 m, 4 lb	12 s / m	23 lb par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
175	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	cukorkás tálca, kanál	2 plas a dragie et 3 cuilliers dedens	?	9 m, 4 on, 10 est, 4 lb	12 / m	43 lb, 19 s, 9 d	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
176	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	mosótál	3 bacins dargent a laver chief	ezüst	16 m, 4 lb	8 s / m	70 lb, 8 s	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
177	–	–	[Temple (Párizs)]	liturgikus tárgy, eszköz	szenteltvíztartó, goutteur, lamelles?	1 orcel a eaue beneste a tout le gutineur et un pou de fretin	?	2 m, 5 on, 4 lb	8 s / m	11 lb, 11 s par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
178	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	mosótál	2 bacins a laver chief	?	20 m, 4 lb	10 s / m	90 lb	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
179	–	–	[Temple (Párizs)]	berendezési tárgy	korallfa	un arbre de courail a langue de s[er]pent	?	–	–	40 s par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
180	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	kupa (fa)	une coupe de madre a pie dargent doree esmalliee	fa, ezüst, arany, zománc	2 m, 2 on, 15 est	6 lb / m	14 lb par	–	–	Nicolas de Cailloue
181	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	fedett serleg / kupa	un hanap de madre	fa	–	–	20 s par	–	–	Pierre de Villepereur

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
182	–	–	[Temple (Párizs)]	berendezési tárgy	nagy láda, ruhásláda, utazóláda, selyem (tartó) láda	une summe un bahu une malle et 2 coffre de soye pour un chien garnis darg[ent]	fa, vas, selyem, ezüst	–	–	100 s par	–	–	Pierre des Essars
183	–	–	[Temple (Párizs)]	ruhanemű	öv	une ceinture ferree dor et a perles	vas, arany, drágakő	–	40 lb par	45 lb par	–	–	Jean, a rőfös
184	–	–	[Temple (Párizs)]	ruhanemű	öv	une ceinture ferree dor a perles et a croiss[ans]	vas, arany	–	–	20 lb par	–	–	Pierre de Neelle
185	–	–	[Temple (Párizs)]	ruhanemű	menyasszonyi ruha	une bource a pelles broudee en quoi Madame fut espousee	?	–	–	70 lb par	–	–	Pierre des Essars
186	–	–	[Temple (Párizs)]	ötvösmunka, kiegészítők	ékszeres doboz	un escrin de fust garni dargent entallie	fa, ezüst	–	–	8 lb par	–	–	Pierre de Neelle
187	–	–	[Temple (Párizs)]	edény, ékszer	kanál, bross, ostor?	4 petites cuilliers de cristal 5 petites broches de courail et 2 fouez [...] tout ce en un drapel	kristály, korall	–	–	70 s par	–	–	Pierre de Neelle
188	–	–	[Temple (Párizs)]	készpénz, berendezési tárgy	ezüst, pecsét?, ládika, tükör	5 mars 6 onches dargent de seaus et dautres choses et y a une boueste et un mirouer tout ensemble	ezüst	–	–	26 lb par	–	–	Pierre de Neelle
189	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	szúró-, véreztetőkés, lánc	1 petit saigneau dor a une pierre dedens et une petite chainette dargent	arany, drágakő, ezüst	–	–	60 s par	–	–	Pierre de Neelle

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
190	–	–	[Temple (Párizs)]	ékszer	fedett serleg / kupa	un hanap dor a couvercle seant sur un trepie dun serpent	arany	7 m, 4 on, 12 est	64 lb / m	485 lb par	1328. 10. 30.	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
191	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	kupa	une coupe dor a pie	arany	3 m, 7 on, 12 est ob	64 lb / m	249 lb par	1328. 10. 30.	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
192	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	fedett serleg / kupa	un hanap dor a couvercle sans pie	arany	2 m, 1 on, 2 est ob	62 lb / m	132 lb, 14 s, 4 d ob par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
193	–	–	[Temple (Párizs)]	edény, ékszer	sótartó, fiola, bross	une petite saliere en guise de lyon a couvercle une petite fiole dor et 2 broches dor	arany	1 m, 5 on, 5 est	62 lb / m	100 lb, 53 s, 9 d par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
194	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	kehely, fedő	un gobelet dor a pie et a couvercle	arany	2 m, 5 est	60 lb / m	120 lb, 37 s, 6 d par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
195	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	serleg / kupa fedél nélkül	un hanap plain sans couvercle	[arany]	11 on	60 lb / m	82 lb, 10 s par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
196	–	–	[Temple (Párizs)]	készpénz	készpénz	3 onces 15 esterlins dor de seus et autre fretin en un drapel	[arany]	–	–	26 lb	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
197	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	kanál, villa	2 culliers et une fourchete dor qui vindrent de leschanconnerie	arany	4 on	62 lb / m	31 lb par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
198	–	–	[Temple (Párizs)]	liturgikus könyv	breviárium	breviaire ou Madame* disoit ses heures a lusage des Jacobins a fermaus dargent	pergamen?, ezüst	–	–	45 lb par	1328. 10. 30.	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
199	–	–	[Temple (Párizs)]	liturgikus könyv	breviárium	un autre breviaire audit usage nuef [...] fermaus	pergamen?, ezüst	–	–	50 lb par	1328. 10. 30.	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
200	–	–	[Temple (Párizs)]	liturgikus könyv	zsoltáros könyv	un beau sautier a des lettres dor et dasur que le pape li donna	pergamen?, ezüst	–	–	30 lb par	1328. 10. 30.	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
201	–	–	[Temple (Párizs)]	liturgikus könyv	hóráskönyv	unes heures couv[er]tes dais esmallies garnis de gem[m]ae	pergamen?, ezüst, zománc, drágakő	–	–	28 lb par	1328. 10. 30.	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
202	–	–	[Temple (Párizs)]	liturgikus könyv	breviárium	un breviaire des festes annuelz a lus[age?] de Paris a 4 fermaus darg[ent]	pergamen?, ezüst	–	–	20 lb	–	–	III. Róbert, Beaumont grófja
203	–	–	[Temple (Párizs)]	liturgikus könyv	breviárium	un petit breviaire a lus[age?] des Jacobins ou Marguerite* aidoit a dire les heures Madame*	pergamen?	–	–	12 lb	–	–	Jean Billouart
204	–	–	[Temple (Párizs)]	liturgikus könyv	breviárium	un [...] breviaire a lus[age?] de Paris a des fermaus dor	pergamen?, arany	–	–	60 lb	–	–	Thibault de Meaux
205	–	–	[Temple (Párizs)]	liturgikus könyv	graduálé	2 greelz notes	pergamen?	–	6 lb par	50 s / 70 s par	–	–	Pierre des Essars / Pierre de Villepereur
206	–	–	[Temple (Párizs)]	liturgikus könyv	breviárium	un breviaire en 2 volumes notes [...] p[our] S. Germain lauceurrois*	pergamen?	–	–	34 lb par	–	Pierre des Essars	Saint-Germain-l'Auxerrois
207	–	–	[Temple (Párizs)]	liturgikus könyv	misekönyv	un messel note [...] pour S. Germain	pergamen?	–	–	16 lb par	–	Pierre des Essars	Saint-Germain-l'Auxerrois

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
208	–	–	[Temple (Párizs)]	liturgikus könyv	Szent Pál leveleit tartalmazó könyv	un epistolier [...] pour S. Germain	pergamen?	–	–	40 s par	–	Pierre des Essars	Saint-Germain-l'Auxerrois
209	–	–	[Temple (Párizs)]	liturgikus könyv	miserend	un ordinaire	pergamen?	–	–	4 lb par	–	–	Pierre des Essars
210	–	–	[Temple (Párizs)]	liturgikus könyv	körmeneti miserend	un ordinaire prousessionnaire note	pergamen?	–	–	6s par	–	–	Pierre des Essars
211	–	–	[Temple (Párizs)]	liturgikus könyv	zsoltáros könyv	2 soutiers	pergamen?	–	–	4 lb par	–	–	Pierre des Essars
212	–	–	[Temple (Párizs)]	liturgikus könyv	officiumok leírása	7 caers notez de pluseurs offices	pergamen?	–	20 s	30 s	–	–	Pierre des Essars
213	–	–	[Temple (Párizs)]	liturgikus könyv	szekvencia	un sequencier du Roy Charles*	pergamen?	–	–	–	–	–	adományként Jacobus de Corvónak, és I. Róbert nápolyi királynak
214	–	–	[Temple (Párizs)]	francia nyelvű könyv	a) Ovidius, b) Krisztus szenvedés-története	un grant roumans couvert de cuir vermeil de Fables dovide qui sont ramoiees a moralite de la mort de J[hesu] Crist	pergamen?	–	–	50 lb par	1328. 10. 30.	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
215	–	–	[Temple (Párizs)]	francia nyelvű könyv	történelem, Almanach aux juifs	un grant roumans ou il a 17 ystoires et se commence de lanemallat aus juys	pergamen?	–	–	30 lb par	1328. 10. 30.	Jean Billouart, Pierre des Essars	VI. Fülöp, francia király
216	–	–	[Temple (Párizs)]	francia nyelvű könyv	Enfances d'Ogier	un roumant couvert de cuir vert Des enfans Ogier	pergamen?	–	–	8 lb par	–	–	Evreux-i Johanna

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
217	–	–	[Temple (Párizs)]	francia nyelvű könyv	Somme le Roi	un roumans des X commandemens de la Loy	pergamen?	–	–	40 s par	–	–	Évreux-i Johanna
218	–	–	[Temple (Párizs)]	francia nyelvű könyv	Dit de la Panthère	un de la Penthere	pergamen?	–	–	40 s par	–	–	Évreux-i Johanna
219	–	–	[Temple (Párizs)]	francia nyelvű könyv	De la Trinité (Szent Ágoston: *De Trinitate*)	un petit De la Trinite	pergamen?	–	–	20 s par	–	–	Évreux-i Johanna
220	–	–	[Temple (Párizs)]	francia nyelvű könyv	Roman de la Rose	un couvert de cuir vermeil du Roumans de la Rose	pergamen?	–	–	50 s par	–	–	Jean Billouart
221	–	–	[Temple (Párizs)]	francia nyelvű könyv	L'Advocacie Nostre-Dame	un petit de lAdvocacoe Nostre Dame	pergamen?	–	–	10 s par	–	–	Jean Billouart
222	–	–	[Temple (Párizs)]	francia nyelvű könyv	Dit de la Panthère	un petit roumant sans ais de la Penthere	pergamen?	–	–	10 s par	–	–	Jean Billouart
223	–	–	[Temple (Párizs)]	francia nyelvű könyv	Biblia	la Bible en francois en 2 volumes	pergamen?	–	–	80 lb	–	–	III. Róbert, Beaumont grófja
224	–	–	[Temple (Párizs)]	francia nyelvű könyv	Vie des saints	un roumans de la Vie de Sains	pergamen?	–	–	6 lb par	–	–	Évreux-i Johanna
225	–	–	[Temple (Párizs)]	francia nyelvű könyv	De regimine Principium (Gilles de Rome)	un livre en francois De regimine Principium	pergamen?	–	–	100 s par	–	–	Évreux-i Johanna
226	–	–	[Temple (Párizs)]	francia nyelvű könyv	történelem (Szicíliai meghódítása)	un roumans de la Conqueste de Cesile [Sicile]	pergamen?	–	–	16 lb par	–	–	Évreux-i Johanna
227	–	–	[Temple (Párizs)]	francia nyelvű könyv	Gace Brûlé hősi énekei	un chanconnier de mons[ieur] Gasse Brulé	pergamen?	–	–	20 s par	–	–	Évreux-i Johanna

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
228	–	–	[Temple (Párizs)]	francia nyelvű könyv	a) a hét bölcs regény, b) aizóposzi fabulák	le roumans des VII sages et dYsopet	pergamen?	–	–	100 s par	–	–	Évreux-i Johanna
229	–	–	[Temple (Párizs)]	francia nyelvű könyv	Institutúciók (Jusztinianosz törvény-könyve)	un Institutes en francois	pergamen?	–	–	16 s par	–	–	Évreux-i Johanna
230	–	–	[Temple (Párizs)]	francia nyelvű könyv	Reclus de Molliens [Li Romans de Miserere" vagy „Le Romans de la Carité"]	un roumans du Reclus de Moliens	pergamen?	–	–	30 s par	–	–	Évreux-i Johanna
231	–	–	[Temple (Párizs)]	francia nyelvű könyv	angol-francia szótár?	un petit livret en englais et en francois	pergamen?	–	–	5 s par	–	–	Évreux-i Johanna
232	–	–	[Temple (Párizs)]	francia nyelvű könyv	a) Vie des Pères, b) Barlám és Jozafát története	un roumans de la vie des Peres et de Balaham et Josaphat	pergamen?	–	–	16 lb par	–	–	Évreux-i Johanna
233	–	–	[Temple (Párizs)]	francia nyelvű könyv	Jusztinianosz törvény-könyve	un summate ou code en francois	pergamen?	–	–	4 lb par	–	–	P. de Coignières
234	–	–	[Temple (Párizs)]	francia nyelvű könyv	hősi ének	un roumans de chancons	pergamen?	–	–	20 s par	–	–	P. de Coignières

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
235	–	–	[Temple (Párizs)]	liturgikus öltözék	kappa, miseruha, dalmatika, stóla, manipulus, alba, amiktusz, frontale, dorsale	3 chappes a mors dargent esmalliees chasuble tunique et domatique 2 estoles 3 fanons 3 aubes 3 amiz parez frontel dossel touaille paree de draps de fleur de liz presie tout ensemble et vendu[s] a suplicet le chasublier pour levesque de Chartres	posztó	–	–	68 lb par	–	a chartres-i püspök (?) alkalmazásában álló szűcs	Jean Pasté (Pâté), Chartres püspöke
236	–	–	[Temple (Párizs)]	liturgikus öltözék	kappa, miseruha, dalmatika, stóla, manipulus	3 chapes sanz mors chasuble tunique et domatique 2 estolles 3 fanons tout de drap dor	aranyos szövet	–	–	74 lb par	–	–	Eustace a szűcs
237	–	–	[Temple (Párizs)]	liturgikus öltözék	alba	une aube paree de un autre drap dor pour les dimanches et les festes de 9 licons	aranyos szövet	–	16 lb	20 s par	–	–	François de Montfaucon
238	–	–	[Temple (Párizs)]	liturgikus öltözék	öv?	3 sourceintes de soye vermeilles	selyem	–	15 s par	10 s / 5 s par	–	–	Adam de Précy, Nicolas de Cailloue
239	–	–	[Temple (Párizs)]	oltárdísz	oltárdísz	touaille blanche de soye delyee pour escomminger	selyem	–	–	5 s par	–	–	Pierre des Essars
240	–	–	[Temple (Párizs)]	oltárdísz	oltárterítő	2 draps dor de petit pris pour parer autel	aranyos szövet	–	–	4 lb par	–	–	Eustace a szűcs
241	–	–	[Temple (Párizs)]	liturgikus öltözék	kámzsa, karing	4 aumuces 6 sourpelis	?	–	4 lb par	6 lb par	–	–	Guillaume de Fourques

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
242	–	–	[Temple (Párizs)]	oltárdísz	oltárterítő	8 touailles a autel	?	–	–	16 lb par	–	–	III. Róbert, Beaumont grófja
243	–	–	[Temple (Párizs)]	szövet	kéztörlő	4 touailles a essuyer mains	?	–	–	4 s par	?	–	François de Montfaucon
244	–	–	[Temple (Párizs)]	liturgikus tárgy	párna	1 petit oreillier a mettre souz le messel	?	–	–	2 s par	?	–	Nicolas de Cailloue
245	–	–	[Temple (Párizs)]	liturgikus tárgy	oltárkendő	un corporaillier de samit vermeill a tous les corporauls	vörös brokát	–	–	4 s par	–	–	Pierre des Essars
246	–	–	[Temple (Párizs)]	liturgikus tárgy	oltárkendő	un [...] corporaillier ouvre a ymages	?	–	–	16 s par	–	–	Pierre des Essars
247	–	–	[Temple (Párizs)]	liturgikus öltözék	alba, amiktusz	4 aubez 3 amiz des queles les 3 sont esartes des paremens dessus diz dont les 3 aubes parees sont avques la chapelle seconde escripte demeure une aube desparee	?	–	20 s par	24 s par	–	–	François de Montfaucon
248	–	–	[Temple (Párizs)]	liturgikus tárgy	oltár-mennyezet	2 vielles custodes de cendal vermail	selyem	–	–	24 s par	–	–	François de Montfaucon
249	–	–	[Temple (Párizs)]	liturgikus tárgy	oltár-mennyezet	2 [...] custodes de cendal	selyem	–	–	60 s par	–	–	Pierre des Essars
250	–	–	[Temple (Párizs)]	liturgikus öltözék	frontale	1 frontel un dossier de vies draps de soye	selyem	–	–	20 s par	–	–	François de Montfaucon
251	–	–	[Temple (Párizs)]	oltárterítő	misekönyv tartóhoz készült kendő	une petite touaille ouvree pour letrin	?	–	–	5 s par	–	–	Eustace, a szűcs

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
252	–	–	[Temple (Párizs)]	kiegészítő, használati tárgy	legyező	1 esmouchouer de soye broude	selyem	–	–	6 s par	–	–	Pierres des Essars
253	–	–	[Temple (Párizs)]	liturgikus tárgy, eszköz	ostyatartó ládika	une boueste dyviere a mettre pain a chanter garnie dargent	elefántcsont, ezüst	–	–	40 s par	–	–	Jean Billouart
254	–	–	[Temple (Párizs)]	liturgikus öltözék, oltárterítő	miseruha, dalmatika, kappa, frontale, dorsale, stóla, manipulus, alba, oltárterítő	pour les Mors chasuble domatique et tunique 3 chapes a noyaux de perles frontel et dossel 2 estoles 3 fanons 3 colerez les paremens de 3 aubes et les aubes et les amiz le parement de la touaille dautel tout de drap noir	fekete (sötét) szövet	–	–	180 lb par	–	I. Bourbon-Condé Péter herceg	Notre-Dame (Párizs)
255	–	–	[Temple (Párizs)]	liturgikus öltözék	köpeny, miseruha, dalmatika, frontale, dorsale	pour Nostre Dame 3 vies de chapes blanches et a chascune un mors dargent une chasuble blanche tunique et domatique frontel et dossel de drap dor nuef	világos-, arany szövet	–	–	64 lb par	–	–	Miles de Noyers
256	–	–	[Temple (Párizs)]	liturgikus öltözék	miseruha, dalmatika	une chasuble tunique et domatique de samit vermeil	vörös brokát	–	–	23 lb par	–	–	Guillaume fráter
257	–	–	[Temple (Párizs)]	szövetféle	arany szövet	2 bons draps dor touz nuefs	arany szövet	–	20 lb par	22 lb par	–	–	Jean Billouart

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
258	–	–	[Temple (Párizs)]	liturgikus öltözék	kötény, frontale, miseruha	pour Caresme 2 devantiers vies de drap encendres un frontel un dossier nuef de draps encendrez fourrez de toille vermeille et une chasuble de ce drap meismes fouree de cendal vermeil	posztó, selyem	–	–	20 lb par	–	–	Évreux-i Johanna
259	–	–	[Temple (Párizs)]	oltárterítő	szövet	une touaille a Apoustres et a arbres de soye	selyem	–	–	8 lb par	–	–	III. Róbert, Beaumont grófja
260	–	–	[Temple (Párizs)]	liturgikus öltözék	frontale, dorsale	un frontel un dossier de draps fais a laguille	posztó	–	12 lb par	16 lb par	–	–	Pierre des Essars
261	–	–	[Temple (Párizs)]	liturgikus öltözék, oltárterítő	alba, amiktusz, manipulus	une aube un amit non parez estole et fanons et paremens viez. Et sont les diz paremens de viez draps dor remanens dorfrais	arany szövet	–	–	60 s par	–	–	Pierre des Essars
262	–	–	[Temple (Párizs)]	oltárterítő	szövet	une touaille de viez paremens	?	–	12 s par	21 s par	–	–	Pierre des Essars
263	–	–	[Temple (Párizs)]	liturgikus öltözék	selyemszövet	2 sayeries de soye lune vert lautre vermeille royees de travers	vörös selyem	–	–	30 s par	–	–	François de Montfaucon
264	–	–	[Temple (Párizs)]	oltárterítő	szövet	une touaille paree a Apostres cointe	?	–	–	100 s par	–	–	Eustace, a szűcs
265	–	–	[Temple (Párizs)]	ékszer?	drágakő?	5 roches	?	–	–	16 s par	–	–	Pierre des Essars

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
266	–	–	[Temple (Párizs)]	kiegészítő	szőnyeg (kárpit)	un tapis de chapelle	?	–	–	20 s par	–	–	Eustace, a szűcs
267	–	–	[Temple (Párizs)]	oltárterítő	oltárterítő, stóla, manipulus	2 paremens a 2 petis autiex et 2 estolles et 2 fanons de petite value	?	–	–	6 lb par	–	–	François de Montfaucon
268	–	–	[Temple (Párizs)]	liturgikus öltözék	köpeny, miseruha, dalmatika	une chapelle jaune nueve de samit fourree de cendal en laquelle a 3 chappes chasuble tunique et domatique	selyemmel átszőtt brokát, selyem bélés	–	–	80 lb par	–	Pierre de Villepereur	Jean Pasté (Pâté), Chartres püspöke
269	–	–	[Temple (Párizs)]	ruhanemű	ruha	une robe donnee a madame Pasque* par le testament laquele estoit de marbre vermeil de 4 garnemens fourree de menu vair	márvány hatású gyapjú mókuspré m béléssel	–	–	–	–	–	Pasqua de Bononensi
270	–	–	[Temple (Párizs)]	ruhanemű	ruha	une robe dautre marbre plus vermeil de 4 garnemens fouree de menu vair la quele fur	márvány hatású gyapjú mókuspré m béléssel	–	–	–	–	–	Marguerite de Nanteuil
271	–	–	[Temple (Párizs)]	ruhanemű	ruha	une robe descarlate paonnece de 4 garnemens fouree de menu vair	skarlátvörö s posztó (?), mókuspré m béléssel	–	–	–	–	–	Agnès de Boulogne?

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
272	–	–	[Temple (Párizs)]	ruhanemű	ruha	une robe de marbre de Brouesselles de 4 garnemens fouree de menu vair	márvány hatású (brüsszeli) gyapjú mókuspré m béléssel	–	–	–	–	–	Ysabeau de Til
273	–	–	[Temple (Párizs)]	ruhanemű	ruha	une robe de pers auques de 4 garnemens fourree de menu vair	posztó, mókuspré m béléssel	–	–	–	–	–	Jeanne, Perrotin de Naples neje = Jeanne de Lorriz?
274	–	–	[Temple (Párizs)]	ruhanemű	zubbony	II [2] cotes hardies fourees de menu vair	? mókuspré m béléssel	–	–	–	–	–	Jeanette, mosónő és anyja, Marie
275	–	–	[Temple (Párizs)]	ruhanemű	kabát	un mantel ront fourre de menu vair	? mókuspré m béléssel	–	–	–	–	–	Jeanette, mosónő
276	–	–	[Temple (Párizs)]	ruhanemű	zubbony, fűző	une cote et un sercot de marbre violet donc le sercot est fourre de menu vair	márvány hatású gyapjú mókuspré m béléssel	–	–	–	–	–	Klemencia, az özvegy királyné keresztlánya, Jean de Gangi neje
277	–	–	[Temple (Párizs)]	ruhanemű	ruha	une robe de veluau fouree de cendal violet et de 2 garnemens	bársony, selyem	–	18 lb par	ajándék	–	–	Marie de Coulencourt
278	–	–	[Temple (Párizs)]	ruhanemű	ruha	robe de violet veluiau de v [5] garnemens fourree de menu vair	bársony mókuspré m béléssel		120 lb par	180 lb par	–	–	madame de Beaumarché
279	–	–	[Temple (Párizs)]	ruhanemű	ruha	une robe de veluau encendrez de 4 garnemens fouree de menu vair	bársony mókuspré m béléssel	–	70 lb par	80 lb par	–	–	Guillaume Pidoue Bouffart

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
280	–	–	[Temple (Párizs)]	ruhanemű	ruha	une robe de drap caignet de 4 garnemens fouree de cendal noir	posztó, selyem	–	28 lb par	36 lb par	–	–	madame de Beaumarché
281	–	–	[Temple (Párizs)]	ruhanemű	fűző, rövid női köpeny (mantil)	un corset ront et un mantelet de marbre vermeillet fourre de cendal ynde	márvány hatású gyapjú, selyem	–	–	6 lb par	–	–	Adam de Précy
282	–	–	[Temple (Párizs)]	ruhanemű	rövid női köpeny (mantil)	un mantelet double fons de cuve	?	–	–	4 lb, 5 s par	–	–	Thibault de Meaux
283	–	–	[Temple (Párizs)]	ruhanemű	rövid női köpeny (mantil)	un mantelet dun marbre brun naif sengle	márvány hatású gyapjú	–	–	100 s par	–	–	Nicolas de Cailloue / Isabelle de Valois
284	–	–	[Temple (Párizs)]	ruhanemű	fűző	un corset sengle dun marbre vermeillet	márvány hatású gyapjú	–	–	4 lb par	–	–	Pierre de Villepereur
285	–	–	[Temple (Párizs)]	ruhanemű	ruha	une robe de veluau noir de 3 garnemens sanz	bársony	–	–	20 lb par	–	–	Jean Billouart
286	–	–	[Temple (Párizs)]	ruhanemű	ruha	une robe de soye dIllande [d'Irlande] de 3 garnemens fourree de cuissete de lievres blans	selyem	–	–	10 lb par	–	–	Jean Billouart
287	–	–	[Temple (Párizs)]	ruhanemű	ruha	une robe de soye dIrlande violete de 3 garnemens de menu vair	selyem mókuspré m béléssel	–	–	20 lb par	–	–	Jean Billouart
288	–	–	[Temple (Párizs)]	ruhanemű	ruha	une robe de tiretaine noire de Saint-Marcel en graine de 3 garnemens fourre de taffetais	gyapjú, pamut	–	–	8 lb par	–	–	Jean Billouart

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
289	–	–	[Temple (Párizs)]	ruhanemű	ruha	une robe de tieretaine de Saint-Marcel tannee de 2 garnemens fourree de tartaire violet	gyapjú, pamut	–	–	8 lb, 10 s par	–	–	Jean Billouart
290	–	–	[Temple (Párizs)]	ruhanemű	ruha	une robe de tiretaine de Saint-Marcel toute vermeille de 2 garnemens fourree de taffetas	gyapjú, pamut	–	–	4 lb, 10 s par	–	–	Jean Billouart
291	–	–	[Temple (Párizs)]	ruhanemű	ruha	robe de camelin blanc de 5 garnemens fourree de cendal noir	teve-, vagy kecske-szőrből készült szövet (gyapjú, selyem szálakkal), selyem bélés	–	–	32 lb par	–	–	Jean Billouart
292	–	–	[Temple (Párizs)]	ruhanemű	fűző	un corset ront de camoquois vyolet fourre de menu vair a pourfil	gyapjú (?) mókus-prém béléssel	–	–	24 lb par	–	–	Jean Billouart
293	–	–	[Temple (Párizs)]	ruhanemű	fűző	un [...] corset de camoquois ynde fourre de menu vair a pourfil	gyapjú (?) mókus-prém béléssel	–	–	20 lb par	–	–	Jean Billouart
294	–	–	[Temple (Párizs)]	ruhanemű	zubbony	une cote hardie de camelin caignet fourre de cendalb ynde	teve-, vagy kecske-szőrből készült szövet, selyem	–	–	70 lb par	–	–	Jean Billouart

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
295	–	–	[Temple (Párizs)]	ruhanemű	ruha	une robe de broissequin de 2 garnemens fourree de cendal ynde	?, selyem bélés	–	–	6 lb par	–	–	Jean Billouart
296	–	–	[Temple (Párizs)]	ruhanemű	fűző	1 corset de camoquois sanz manches violet fourre de menu vair	gyapjú (?) mókuspré m béléssel	–	–	6 lb par	–	–	Jean Billouart
297	–	–	[Temple (Párizs)]	ruhanemű	prém	une fourrure de menu vair a mantel	mókuspré m	–	–	11 lb par	–	–	Jean Billouart
298	–	–	[Temple (Párizs)]	ruhanemű	kabát	un mantel a Alemant ront descarlate violet fourre de menu vair	skarlát-színű posztó (?) mókuspré m béléssel	–	–	12 lb par	–	–	Jean Billouart
299	–	–	[Temple (Párizs)]	ruhanemű	kabát	un mantel a Alemant de escarlate noire fourre de menu vair	sötét skarlát posztó (?) mókus-prém béléssel	–	–	26 lb par	–	–	Jean Billouart
300	–	–	[Temple (Párizs)]	ruhanemű	rövid női köpeny (mantil)	un mantelet sengle de camelot	gyapjú?	–	–	20 lb par	–	–	Jean Billouart
301	–	–	[Temple (Párizs)]	ruhanemű	ruha	une robe de tiretaine de Saint Marcel de 2 garnemens fourree de cendal ynde	gyapjú, pamut, selyem bélés	–	–	100 s par	–	–	Jean Billouart
302	–	–	[Temple (Párizs)]	ruhanemű	rövid női köpeny (mantil), sapka (kámzsa)	un mantelet ront et un chaperon de vyolet fourre de menu vair et vint de lescuerie	gyapjú (?) mókus-prém béléssel	–	–	24 lb par	–	–	Jean Billouart

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
303	–	–	[Temple (Párizs)]	ruhanemű	kappa, sapka (kámzsa)	5 chapes pour damoiseles de drap marbre donc les chaperons sont fourres de cendal	márvány hatású szövet, selyem béléssel	–	–	30 lb par	–	–	Jean Billouart
304	–	–	[Temple (Párizs)]	ruhanemű	zubbony, fűző	cote et sercot de marbre brun sengles	márvány hatású gyapjú	–	–	10 lb par	–	–	Jean Billouart
305	–	–	[Temple (Párizs)]	szövetféle	szövet	une piece de drap pers tenant 7 aunes	posztó	–	–	9 lb par	–	–	Nicolas de Cailloue
306	–	–	[Temple (Párizs)]	szövetféle	szövet	6 aunes de drap roye de la livree aus escuiers	posztó	–	–	4 lb, 10 s par	–	–	Nicolas de Cailloue
307	–	–	[Temple (Párizs)]	szövetféle	mugelaine	5 aunes de mugelaine	gyapjú?	–	–	60 s par	–	–	Nicolas de Cailloue
308	–	–	[Temple (Párizs)]	szövetféle	brunete (barna színű szövet)	5 aunes et demie de noire burnete	gyapjú?	–	–	6 lb, 10 s par	–	–	Nicolas de Cailloue (Roger [Clarot] fráter?)
309	–	–	[Temple (Párizs)]	szövetféle	skarlát (szövet)	onze aunes descarlate blanche	?	–	–	13 lb par	–	–	Nicolas de Cailloue (Roger [Clarot] fráter?)
310	–	–	[Temple (Párizs)]	szövetféle	?	2 pieces de la livree des Chevaliers de la Penthecoste mil CCC XXVIII 7 aunes	?	–	–	7 lb, 10 s par	–	–	Jeanne varrónő, Étienne Chevalier (Étienne, lovag)
311	–	–	[Temple (Párizs)]	szövetféle	?	une piece de vert jaune tenant 4 aunes et demie	?	–	–	50 s par	–	–	Jeanne varrónő, Étienne Chevalier (Étienne, lovag)
312	–	–	[Temple (Párizs)]	szövetféle	?	2 aunes et demie de drap vert	?	–	–	40 s par	–	–	Jeanne varrónő, Étienne Chevalier (Étienne, lovag)

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
313	–	–	[Temple (Párizs)]	szövetféle	szövet	8 aunes de camelin	teve-, vagy kecske-szőrből készült szövet	–	–	8 s par	–	–	Jeanne varrónő, Étienne Chevalier (Étienne, lovag)
314	–	–	[Temple (Párizs)]	szövetféle	szövet	3 aunes de drap en plusieurs pieces	posztó	–	–	60 s par	–	–	Jeanne varrónő, Étienne Chevalier (Étienne, lovag)
315	–	–	[Temple (Párizs)]	ágynemű	takaró	Un couverteur et demi de marbre violet fourre de menu vair presie tout ensemble pennes et drap	márvány hatású gyapjú mókus-prém béléssel	–	–	140 lb par	–	–	Agnès de Boulogne?
316	–	–	[Temple (Párizs)]	ágynemű	takaró	un courtouer et demi de marbre fourre de gris presie tout ensemble pennes et drap	márvány hatású gyapjú, fourrure	–	–	40 lb par	–	–	G. de Diey
317	–	–	[Temple (Párizs)]	ágynemű	takaró	un couvertouer de drap pers fourre de gris presie tout ensemble penne et drap	gyapjú, fourrure	–	–	12 lb par	–	–	G. de Diey
318	–	–	[Temple (Párizs)]	ágynemű, szőnyeg (kárpit)	dunyha, szőnyeg (kárpit)	une coutepoincte de cendal ynde a fleur de liz [...] Et le demourant de la chambre fut donne a l[h]ostel Dieu de Paris	selyem	–	25 lb par, 15 lb par	–	–	–	Hôtel-Dieu (Párizs)

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
319	–	–	[Temple (Párizs)]	ágynemű	baldachin takaró / halotti lepel	un ciel dune salle de marramas a une bordeure de marramas armez de Hongrie ballie a miss[ire] Nicole [de Cailloue]* pour ballier a metre sur la tombe de Madame* non geté	?	–	–	–	–	–	Nicolas de Cailloue
320	–	–	[Temple (Párizs)]	szőnyeg (kárpit)	szőnyeg (kárpit)	4 tapis de laine ouvres de papegaus et a compas	gyapjú	–	–	20 lb par	–	–	G. de Diey
321	–	–	[Temple (Párizs)]	bútor	támla, trónus, szék	un dossier de sale et 1 suige [siège] a Marguerites	?	–	–	16 lb par	–	–	G. de Diey
322	–	–	[Temple (Párizs)]	szőnyeg (kárpit)	szőnyeg (kárpit)	un eschiquier a eschas divoire et dibernus	gyapjú?	–	–	40 s par	–	–	Guillaume de Fourques
323	–	–	[Temple (Párizs)]	szőnyeg (kárpit)	szőnyeg (kárpit)	8 carreaux pour char de camoquois taney et vermeillet	gyapjú?	–	–	12 lb par	–	–	Pierre de Villepereur
324	–	–	[Temple (Párizs)]	szőnyeg (kárpit)	szőnyeg (kárpit)	8 carreaux de laine vers	gyapjú	–	–	60 s par	–	–	Pierre de Villepereur
325	–	–	[Temple (Párizs)]	szőnyeg (kárpit), ágynemű	szőnyeg (kárpit), toll (ágynemű)	8 carreaux [...] 2 grans et 6 petis dun camoquois plonqui	gyapjú?	–	–	8 lb par	–	–	Jean Billouart

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
326	–	–	[Temple (Párizs)]	szőnyeg (kárpit)	szőnyeg (kárpit)	8 tapis dune sorte a parer une chambre a ymages et a arbres de la devise dune Chace dont il en y a 6 de 4 aunes de lonc et 7 de 7 aunes de lonc et 7 de 7 aunes de lonc touz de 2 aunes de le montent 68 aunes carrees	gyapjú?	–	–	64 lb par	–	–	Albert de Roye, Laon püspöke
327	–	–	[Temple (Párizs)]	szőnyeg (kárpit)	szőnyeg (kárpit)	2 tapis velus doutremer	bársony	–	–	8 lb par	–	–	Pierre des Essars
328	–	–	[Temple (Párizs)]	ágynemű	matrac (ágybetét)	un viez materas brun de bougueran	?	–	–	40 s par	–	–	Pierre de Neelle
329	–	–	[Temple (Párizs)]	ágynemű, szőnyeg (kárpit)	dunyha, szőnyeg (kárpit), matrac (ágybetét), ágyfüggöny	une chambre de cendal ynde ou il a coutepoincte ciel et ceveciel 2 tapis de meismes et courtines [...] un viez materas brun de bougueran	selyem, gyapjú?	–	–	30 lb par; 30 lb par	1328. 11. 14.	–	Etienne Chevalier (Étienne, lovag), Jeanne varrónő; Pierre de Neelle
330	–	–	[Temple (Párizs)]	ágynemű, szőnyeg (kárpit)	dunyha, szőnyeg (kárpit), matrac (ágybetét), ágyfüggöny	une chambre de bougueran blanc ou il a coutepoincte ciel cheveciel courtines et une grant courtine 3 tapis et 12 tayes a quarreaux	selyem?, gyapjú?	–	–	45 lb par	1328. 11. 14.	–	Etienne Chevalier (Étienne, lovag), Jeanne varrónő
331	–	–	[Temple (Párizs)]	ágynemű	dunyha	une coutepoincte de bougueran blanc	selyem?, gyapjú?	–	–	8 lb par	1328. 11. 14.	–	Etienne Chevalier (Étienne, lovag), Jeanne varrónő

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
332	–	–	[Temple (Párizs)]	ágynemű	doublet (dunyha)	un doublet de bougueran blanc	selyem?, gyapjú?	–	–	5 lb par	1328. 11. 14.	–	Etienne Chevalier (Étienne, lovag), Jeanne varrónő
333	–	–	[Temple (Párizs)]	ágynemű	ágymennye-zet, párnaalj	un chiel et un chevet de cendal ynde mauvais	selyem	–	–	10 lb par	1328. 11. 14.	–	Etienne Chevalier (Étienne, lovag), Jeanne varrónő
334	–	–	[Temple (Párizs)]	ágynemű	dunyha, ágymennye-zet, párnaalj	une coutepoincte dont le fons est de samil seme de dalphins et la bourdeure des armes de Hongrie [...] et le chiel et le chevz de Hongrie	?	–	32 lb par, 22 lb par	54 lb par	1328. 11. 14.	–	Etienne Chevalier (Étienne, lovag), Jeanne varrónő
335	–	–	[Temple (Párizs)]	szőnyeg (kárpit), ágynemű	szőnyeg (kárpit), dunyha, ágymennye-zet, párnaalj, ágyfüggöny	une chambre tane ou il a coutepointe chiel chevecier et courtines entour le ciel de tartaire tennees et la chambre de cendal tenne et 14 tapis de meismes la chambre donc il en y a 6 de 5 aunes de lonc chascun et 8 de 4 aunes de lonc chascun et sont touz de 2 aunes de le. Montent les tapis 120 aunes et 12 carreaux de meismes cest assavoir 4 grans et 8 petis presie toute la chambre ensemble	selyem	–	–	160 lb par	1328. 11. 14.	–	Etienne Chevalier (Étienne, lovag), Jeanne varrónő

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
336	–	–	[Temple (Párizs)]	ágynemű	fejpárna	un cheveciel ynde plonquie de cendal	selyem	–	–	100 s par	1328. 11. 14.	–	Etienne Chevalier (Étienne, lovag), Jeanne varrónő
337	–	–	[Temple (Párizs)]	ágynemű	dunyha, ágymennye-zet, ágyfüggöny	une coutepoincte de cendal ynde fourree de toile vert et un ciel et les courtines de meismes	selyem	–	–	16 lb par	1328. 11. 14.	–	Etienne Chevalier (Étienne, lovag), Jeanne varrónő
338	–	–	[Temple (Párizs)]	ágynemű	szövet (takaró)	7 toyes [toiles?] de cendal pour carreaus a fleur de liz	selyem	–	–	70 s par	1328. 11. 14.	–	Etienne Chevalier (Étienne, lovag), Jeanne varrónő
339	–	–	[Temple (Párizs)]	szőnyeg (kárpit), ágynemű	szőnyeg (kárpit), fejpárna, párnaalj, ágyfüggöny, ágymennye-zet	une chambre noire de cendal ciel chevecier 3 courtines et 3 pieces de viez cheves et de viez chiels	selyem	–	–	20 lb par	1328. 11. 14.	–	Etienne Chevalier (Étienne, lovag), Jeanne varrónő
340	–	–	[Temple (Párizs)]	ágynemű	dunyha	une coutepoincte de bougueran pommetee	?	–	–	16 lb par	1328. 11. 14.	–	Etienne Chevalier (Étienne, lovag), Jeanne varrónő
341	–	–	[Temple (Párizs)]	ágynemű	doublet (takaró)	1 doublet de fusteine ridee roye	?	–	–	10 lb par	1328. 11. 14.	–	Etienne Chevalier (Étienne, lovag), Jeanne varrónő
342	–	–	[Temple (Párizs)]	ágynemű	ágyfüggöny	3 courtines de cendal vermail et blanc	selyem	–	–	16 lb par	[1328. 11. 14.]	–	Etienne Chevalier (Étienne, lovag), Jeanne varrónő
343	–	–	[Temple (Párizs)]	szövetféle	szövet	une paire de draps de 6 lez de 6 aunes de lonc tenant sur le tout de 70 aunes	posztó	–	–	40 lb par	1328. 11. 08.	–	Erembour de Mousteruel
344	–	–	[Temple (Párizs)]	szövetféle	szövet	une piece de toile de Reinz tenant 30 aunes	?	–	–	12 lb par	1328. 11. 08.	–	Erembour de Mousteruel

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
345	–	–	[Temple (Párizs)]	szövetféle	szövet	une piece de toille de Compiegne tenant 10 aunes	?	–	–	6 lb par	1328. 11. 08.	–	Erembour de Mousteruel
346	–	–	[Temple (Párizs)]	ruhanemű	fejfedő	4 cuevrechies en une piece de toille de Compiegne	?	–	–	48 s par	1328. 11. 08.	–	Erembour de Mousteruel
347	–	–	[Temple (Párizs)]	szövetféle	szövet	une piece de toille bourgoise	?	–	3 s/rőf	105 s par	1328. 11. 08.	–	Erembour de Mousteruel
348	–	–	[Temple (Párizs)]	szövetféle	szövet	une piece de teille bourgoise tenant 23 aunes	?	–	2 s 6 d/rőf	57 s, 6 d par	1328. 11. 08.	–	Erembour de Mousteruel
349	–	–	[Temple (Párizs)]	szövetféle	szövet	une piece de teille bourgoise tenant 15 aunes	?	–	3 s/rőf	45 s par	1328. 11. 08.	–	Erembour de Mousteruel
350	–	–	[Temple (Párizs)]	szövetféle	szövet	une piece de teille bourgoise tenant 18 aunes	?	–	3 s 6 d/rőf	64 s par	1328. 11. 08.	–	Erembour de Mousteruel
351	–	–	[Temple (Párizs)]	szövetféle	szövet	une piece de toille bourgoise tenant 21 aunes	?	–	3 s /rőf	63 s par	1328. 11. 08.	–	Erembour de Mousteruel
352	–	–	[Temple (Párizs)]	szövetféle	szövet	une piece de teille tenant 15 aunes	?	–	4 s /rőf	60 s par	1328. 11. 08.	–	Erembour de Mousteruel
353	–	–	[Temple (Párizs)]	szövetféle	[szövet]	une [...] piece [de toile] tenant 17 aunes	?	–	3 s /rőf	51 s par	1328. 11. 08.	–	Erembour de Mousteruel
354	–	–	[Temple (Párizs)]	vászonnemű	asztalterítő	une piece de napes tenant 43 aunes	?	–	8 s /rőf	17 lb, 4 s par	1328. 11. 08.	–	Erembour de Mousteruel
355	–	–	[Temple (Párizs)]	szövetféle	szövet	une douzainne de touailles chascune de 2 aunes de lonc	?	–	4 s /darab	4 lb, 16 s par	1328. 11. 08.	–	Erembour de Mousteruel

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
356	–	–	[Temple (Párizs)]	szövetféle	szövet	une piece de touailles [2 aunes]	?	–	–	4 lb, 16 s par	1328. 11. 08.	–	Erembour de Mousteruel
357	–	–	[Temple (Párizs)]	szövetféle	szövet	4 draps de 4 lez	?	–	40 s /darab	8 lb par	1328. 11. 08.	–	Erembour de Mousteruel
358	–	–	[Temple (Párizs)]	szövetféle	szövet	4 draps de 3 lez	?	–	20 s /darab	4 lb par	1328. 11. 08.	–	Erembour de Mousteruel
359	–	–	[Temple (Párizs)]	szövetféle	szövet	9 draps de 2 lez a baingneoeres	?	–	6 s /darab	54 s par	1328. 11. 08.	–	Erembour de Mousteruel
360	–	–	[Temple (Párizs)]	szövetféle	barhent	46 aunes de fustaine en 3 pieces	pamut	–	4 s /darab	9 lb, 4 s par	1328. 11. 08.	–	Erembour de Mousteruel
361	–	–	[Temple (Párizs)]	vászonnemű	asztalterítő	10 nappes toutes entieres chascune de 7 aunes	?	–	20 s /darab	10 lb par	–	Jean Billouart	Miles de Noyers
362	–	–	[Temple (Párizs)]	vászonnemű	asztalterítő	16 aunes de nappe chascune de 5 aunes presie sur le tout	?	–	?	7 lb par	–	Jean Billouart	Miles de Noyers
363	–	–	[Temple (Párizs)]	vászonnemű	asztalterítő	11 nappes de 3 aunes et demie	?	–	?	72 s par	–	Jean Billouart	Miles de Noyers
364	–	–	[Temple (Párizs)]	szövetféle	szövet	62 touailles coupees de 2 aunes	?	–	?	100 s par	–	Jean Billouart	Miles de Noyers
365	–	–	[Temple (Párizs)]	szövetféle	maradvány szövet	22 touailles de 7 pesnes	?	–	–	22 s par	–	Jean Billouart	Miles de Noyers
366	–	–	[Temple (Párizs)]	vászonnemű	asztalterítő	45 nappes mauvoises depeciees	?	–	?	4 lb par	–	Jean Billouart	Miles de Noyers
367	–	–	[Temple (Párizs)]	vászonnemű	asztalterítő	12 nappes plaines de plusieurs longueurs	?	–	?	36 lb par	–	Jean Billouart	Miles de Noyers

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
368	–	–	[Temple (Párizs)]	vászonnemű	asztalterítő	un faiselet de tres mauvaises nappes et tres mauvaises touailles toutes derrompeez et de pou	?	–	?	5 s par	–	Jean Billouart	Miles de Noyers
369	–	–	[Temple (Párizs)]	ékszer?	bársony	7 pieces de veluaus coques	bársony	–	–	196 lb par	–	–	Laude Belun
370	–	–	[Temple (Párizs)]	szövetféle	bársony	un veluau noir et un violet	bársony	–	–	43 lb par	–	–	Laude Belun
371	–	–	[Temple (Párizs)]	szövetféle	nassis (arany szövet)	un nassis dor de Cipre	arany szövet	–	–	43 lb par	–	–	Laude Belun
372	–	–	[Temple (Párizs)]	szövetféle	nassis (arany szövet)	2 nacez demie aune mains	arany szövet	–	–	20 lb par	–	–	Laude Belun
373	–	–	[Temple (Párizs)]	szövetféle	arany szövet	un marremas	arany szövet	–	–	11 lb par	–	–	Laude Belun
374	–	–	[Temple (Párizs)]	szövetféle	szövet	3 aunes et demie de taffetais chingant	taffetas (taft selyem)	–	–	60 s par	–	–	Laude Belun
375	–	–	[Temple (Párizs)]	szövetféle	teve-, vagy kecske-szőrből készült szövet	2 camelloz en 2 pieces et 3 demies pieces touz encendres	teve-, vagy kecske-szőrből készült szövet	–	–	21 lb par	–	–	Laude Belun
376	–	–	[Temple (Párizs)]	szövetféle	szövet	2 petit[es] pieces de drap vert samit	posztó, brokát	–	–	16 lb par	–	–	Laude Belun
377	–	–	[Temple (Párizs)]	szövetféle	szövet	un camoquois ynde	selyem?	–	–	8 lb par	–	–	Laude Belun
378	–	–	[Temple (Párizs)]	szövetféle	szövet	une touaille de soye eschiquetee tenant 3 aunes et demie pour faire un dossier et une autele pour faire un frontel	selyem	–	–	6 lb par	–	–	Jacobus de Corvo

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
379	–	–	[Temple (Párizs)]	szövetféle	szövet	4 tayes a oreillies de saye	selyem	–	–	60 s par	–	–	Jacobus de Corvo
380	–	–	[Temple (Párizs)]	bútor	trónus, szék	une chaere de cuir garnie de fer et une dossiere de fer	fa?, bőr, vas	–	–	7 lb par	–	–	Jacobus de Corvo
381	–	–	[Temple (Párizs)]	kiegészítő, használati tárgy, oltárterítő	gomb, oltárterítő	12 boutons dyvoire une surgenie et 1 touaille a autel	elefántcsont,?	–	–	20 s par	–	–	Jacobus de Corvo
382	–	–	[Temple (Párizs)]	ágynemű	fejpárna szövet	2 taies a oreillies et plusieurs choses de leuvre doutremer	?	–	–	100 s par	–	–	Jacobus de Corvo
383	–	–	[Temple (Párizs)]	teríték	szeletelő kés	uns couteaus a trenchier	ezüst?	–	–	4 lb par	–	–	Jacobus de Corvo
384	–	–	[Temple (Párizs)]	oltárterítő	oltárterítő	2 touailles dautel pour paremens		–	–	100 s par	–	–	Jacobus de Corvo
385	–	–	[Temple (Párizs)]	szövetféle	szövet	29 aunes de tartaire Roy	selyem?	–	12 s/2 darab, 8 s/rőf	9 lb par	–	–	Pierre de Villepereur, Jean Billouart
386	–	–	[Temple (Párizs)]	bútor	trónus, szék	une chaere de cuivre garnie de veluau Roy	fa?, cuire, velure	–	–	100 s par	–	–	Gillet szűcs
387	–	–	[Temple (Párizs)]	fegyver	kardmarkolat	une pomme dambre garnie dor et a perrerie	borostány-kő, arany, drágakő	–	–	30 lb par	–	–	Jeanne de Bourgogne, reine de la France
388	–	–	[Temple (Párizs)]	fegyver	kardmarkolat	une [...] pomme dambre garnie dargent	borostány-kő, ezüst	–	–	20 lb par	–	–	Jeanne de Bourgogne, reine de la France
389	–	–	Temple (Párizs)	ötvösmunka	ékszeres doboz	un escrin divoire a ymages garni dargent	elefánt-csont, ezüst	–	–	10 lb par	–	–	Jeanne de Bourgogne, reine de la France

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
390	–	–	Temple (Párizs)	edény	edény	un petit ponconnet de cristal garni dargent a mectre sainctueres	kristály, ezüst	–	–	20 s par	–	–	Jeanne de Bourgogne, reine de la France
391	–	–	Temple (Párizs)	lószerszám	nyereg-rögzítő	uns pendens a une sele de Hongrie un cornet une corne un fer	bőr, vas	–	–	20 s par	–	–	Pierres des Essars
392	–	–	Temple (Párizs)	ruhanemű	öv	une ceinture des armes de Hongrie	bőr?	–	–	35 s par	–	–	Nicolas de Cailloue
393	–	–	Temple (Párizs)	ruhanemű	öv	une surceinte des armes de Hongrie	bőr?	–	–	35 s par	–	–	Guillaume de Fourques
394	–	–	Temple (Párizs)	ruhanemű, kiegészítő, használati tárgy	öv, erszény	une ceinture une bourse et une gibeciere et une autre gibeciere	bőr	–	–	35 s par	–	–	François de Montfaucon
395	–	–	Temple (Párizs)	kiegészítő, használati tárgy	fejfedő, ládika	plusieurs pieces de cuevrecies en un coffret	?	–	–	58 lb par (láda) / 60 lb par (egész)	–	–	Jeanne, alamizsnaszedő
396	–	–	Temple (Párizs)	ruhanemű	öv	2 vielles ceintures	bőr	–	–	4 lb par	–	–	Jeanne, alamizsnaszedő
397	–	–	Temple (Párizs)	szövetféle	selyem	2 livres de saye deffillee de toutes couleurs	selyem	–	–	6 lb par	–	–	Jeanne, alamizsnaszedő
398	–	–	Temple (Párizs)	ruhanemű, kiegészítő, használati tárgy	öv, erszény, tűtartó	une ceinture de cuir une bourse tannee et un aguillier	bőr	–	–	10 s par	–	–	Jeanne, alamizsnaszedő
399	–	–	Temple (Párizs)	ruhanemű, kiegészítő, használati tárgy	öv, erszény	une ceinture et une bourse jaune	bőr	–	–	20 s par	–	–	Jeanne, alamizsnaszedő

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
400	–	–	Temple (Párizs)	ruhanemű, kiegészítő, használati tárgy	öv, erszény, tűtartó	une sourceinte de paon une bourse et un aguillier	bőr	–	–	50 s par	–	–	Jeanne, alamizsnaszedő
401	–	–	Temple (Párizs)	kiegészítő, használati tárgy	erszény	une bourse garnie de perles	bőr, drágakő	–	–	6 lb par	–	–	Jeanne, alamizsnaszedő
402	–	–	Temple (Párizs)	berendezési tárgy	felszerelés (?), asztal	un fournement et unes tables	?	–	–	40 s par	–	–	Jeanne, alamizsnaszedő
403	–	–	Temple (Párizs)	kiegészítő, használati tárgy	erszény	une bourse de leuvre dengleterre ou il a 2 lyons a perles	bőr, drágakő	–	–	60 lb par	–	–	Jeanne, alamizsnaszedő
404	–	–	Temple (Párizs)	kiegészítő, használati tárgy	kis erszény	une petite boursete a rosetes	bőr	–	–	50 s par	–	–	Jeanne, alamizsnaszedő
405	–	–	Temple (Párizs)	kiegészítő, használati tárgy	vadász erszény	une petite gibeciere de leuvre dengleterre	bőr	–	–	60 s par	–	–	Jeanne, alamizsnaszedő
406	–	–	Temple (Párizs)	ruhanemű	öv	une ceinture ferree a doublez vers	bőr, vas	–	–	60 s par	–	–	Jeanne, alamizsnaszedő
407	–	–	Temple (Párizs)	ruhanemű	öv	5 ceintures 2 blanches et 3 noires	bőr	–	–	7 lb par	–	–	Jeanne, alamizsnaszedő
408	–	–	Temple (Párizs)	kiegészítő	felszerelés	3 fournemens	?	–	–	60 s par	–	–	Jeanne, alamizsnaszedő
409	–	–	Temple (Párizs)	kiegészítő, használati tárgy	erszény	une petite bourse ou il a les armes de Bar et dengleterre	bőr	–	–	10 lb par	–	–	Jeanne, alamizsnaszedő
410	–	–	Temple (Párizs)	ruhanemű	öv	une ceinture a 3 boutons de perles	bőr, drágakő	–	–	4 lb par	–	–	Jeanne, alamizsnaszedő

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
411	–	–	Temple (Párizs)	kiegészítő, használati tárgy	erszény, tűtartó	20 pieces que bourses que aguilliers	bőr,?	–	–	11 lb par	–	–	Jeanne, alamizsnaszedő
412	–	–	Temple (Párizs)	kiegészítő, használati tárgy	felszerelés	un fournement ynde garni dor	?, arany	–	–	10 lb, 10 s par	–	–	Jeanne, alamizsnaszedő
413	–	–	[Temple (Párizs)]	ékszer, kiegészítő, használati tárgy	olvasó (rózsafűzér), erszény	unes paternostres de gest et une bourse	arany?, ezüst?, bőr	–	–	10 s par	–	–	Jeanne, alamizsnaszedő
414	–	–	Temple (Párizs)	ruhanemű	paszomány (fejdísz), öv	2 trecons danbefain et une surceinte	?, bőr	–	–	24 s par	–	–	Jeanne, alamizsnaszedő
415	–	–	Temple (Párizs)	kiegészítő, használati tárgy	olló	2 paere de ciseaux	?	–	–	20 s par	–	–	Jeanne, alamizsnaszedő
416	–	–	[Temple (Párizs)]	kegytárgy	szobor?	un petit Saint Johan divoire	elefánt-csont	–	–	60 s par	–	–	Jeanne, alamizsnaszedő
417	–	–	[Temple (Párizs)]	liturgikus öltözék	miseruha (szőtt)	uns diez orfrais de chasuble	gyapjú?	–	–	12 s par	–	–	Jeanne, alamizsnaszedő
418	–	–	[Temple (Párizs)]	kegytárgy	szobor?	un Saint Estienne dyvoire	elefánt-csont	–	–	30 s par	–	–	Jeanne, alamizsnaszedő
419	–	–	Temple (Párizs)	ruhanemű	öv	14 petites surceintes	bőr	–	–	42 s par	–	–	Jeanne, alamizsnaszedő
420	–	–	Temple (Párizs)	kiegészítő, használati tárgy	erszény	douzanne de petites bourses	bőr	–	–	20 s par	–	–	Jeanne, alamizsnaszedő
421	–	–	Temple (Párizs)	ruhanemű	öv	une ceinture	bőr	–	–	40 s par	–	–	Jeanne, alamizsnaszedő
422	–	–	Temple (Párizs)	berendezési tárgy	tükör, ládika	1 mirouer et une boueste divoire	üveg, elefánt-csont	–	–	8 s par	–	–	Jeanne, alamizsnaszedő

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
423	–	–	Temple (Párizs)	ruhanemű, kiegészítő, használati tárgy	öv, vadász erszény, napóra, kés	une ceinture viez une gibeciere et un cadran un coutel et tout viez	bőr, vas,?	–	–	4 lb par	–	–	Jeanne, alamizsnaszedő
424	–	–	Temple (Párizs)	kiegészítő, használati tárgy	kés	uns couteaux a manche dargent	ezüst	–	–	20 s par	–	–	Jeanne, alamizsnaszedő
425	–	–	Temple (Párizs)	lószerszám, kiegészítők	ostor	2 foues a chevaux	bőr	–	–	10 s par	–	–	Jeanne, alamizsnaszedő
426	–	–	Temple (Párizs)	bútor, berendezési tárgy	motolla, toalettasztal, asztal, tok	une desvuidouere une damoisele et unes tables et un estui	fa,?	–	–	100 s par	–	–	Jeanne, alamizsnaszedő
427	–	–	Temple (Párizs)	ruhanemű, bútor	öv, asztal	une ceinture noire et unes tables dyvoire	bőr, fa, elefánt-csont	–	–		–	–	Jeanne, alamizsnaszedő
428	–	–	Temple (Párizs)	kiegészítő, használati tárgy	vadász erszény	2 gibecieres	bőr	–	–	4 lb par	–	–	Jeanne, alamizsnaszedő
429	–	–	Temple (Párizs)	fegyver	kard, kardhüvely	2 renges despee lune vert lautre vermeille et 2 gaines	?	–	–	10 lb par	–	–	Jeanne, alamizsnaszedő
430	–	–	Temple (Párizs)	berendezési tárgy	láda	une paire de coffres de fust ferres	fa, vas, bőr	–	50 + 5 s par	55 s par	–	–	Jacobus de Corvo
431	–	–	Temple (Párizs)	berendezési tárgy	láda	un petit coffre de fust ferre	fa, vas	–	–	12 s par	–	–	Jacobus de Corvo
432	–	–	Temple (Párizs)	berendezési tárgy	láda	6 petis coffres cest assavoir 2 rouges 2 noirs un petit couvert de cuir et un autre fustin	fa, bőr	–	–	9 lb par	–	–	Pierres des Essars

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
433	–	–	Temple (Párizs)	kiegészítő, használati tárgy	ékszeres doboz	8 escrins	?	–	–	100 s par	–	–	Jean Billouart
434	–	–	Temple (Párizs)	berendezési tárgy	láda	une paere de coffres cloues	fa, vas?	–	–	60 s par	–	–	Miles de Noyers
435	–	–	Temple (Párizs)	berendezési tárgy	láda	2 vies coffres de Chappelle	fa	–	–	40 s par	–	Pierres des Essars	Saint Germain l'Auxerrois
436	–	–	Temple (Párizs)	berendezési tárgy	láda	2 coffres de chapelle cloues vies	fa, vas?	–	–	30 s par	–	–	Eustace, szűcs
437	–	–	Temple (Párizs)	berendezési tárgy	láda	un coffre ferre	fa, vas	–	–	30 s par	–	–	Guillaume de Fourques
438	–	–	Temple (Párizs)	berendezési tárgy	láda (ruháknak?)	7 vies coffres de chambre cloues	fa, vas	–	–	6 lb par	–	–	Gassot
439	–	–	Temple (Párizs)	berendezési tárgy	láda (edényekhez)	une paire de coffres vendus [...] pour porter leur vaisselle	fa	–	–	4 lb par	–	–	Pierre de Neelle, Guillaume le Flament
440	–	–	Temple (Párizs)	edény	tálka	III [3] douzaines et demie descueles desteim nuves	ón	–	48 s par	–	–	–	Gillet, alamizsnaszedő
441	–	–	Temple (Párizs)	edény	tálka	100 autres escuelles desteim et 12 mauvaises depeciees	ón	–	4 lb, 10 s par	–	–	–	Gillet, alamizsnaszedő
442	–	–	Temple (Párizs)	berendezési tárgy	láda	2 coffres	fa	–	–	–	–	–	Gillet, alamizsnaszedő
443	–	–	Temple (Párizs)	edény	tálka, vödör?	30 escuelles brisees et un scel	ón?	–	–	24 s par	–	–	Gillet, alamizsnaszedő
444	–	–	Temple (Párizs)	berendezési tárgy	alamizsnás kosár	un pennier blanc pour aumosne	fűz?	–	–	10 s par	–	–	Pierre des Essars
445	–	–	Temple (Párizs)	edény	mérőedény	10 paeles a bouez	?	–	–	15 lb par	–	–	Miles de Noyers

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
446	–	–	Temple (Párizs)	edény	forraló üst	2 grans chaudieres a 4 anneaux	ón?	–	nagy: 10 lb / kicsi: 6 lb par	16 lb par	–	–	Miles de Noyers
447	–	–	Temple (Párizs)	edény	dézsa	un baquet a 4 anneaus	fa / ón?	–	–	4 lb par	–	–	Miles de Noyers
448	–	–	Temple (Párizs)	edény	dézsa	un [...] baquet plus petit	fa / ón?	–	–	40 s par	–	–	Miles de Noyers
449	–	–	Temple (Párizs)	edény	dézsa	4 […] baque[t]s	fa / ón?	–	–	3 lb, 10 s par	–	–	Miles de Noyers
450	–	–	Temple (Párizs)	edény	serpenyő	4 paeles a queue	ón / vas?	–	–	20 s par	–	–	Miles de Noyers
451	–	–	Temple (Párizs)	edény	kis vödör	3 puisetes	fa?	–	–	20 s par	–	–	Miles de Noyers
452	–	–	Temple (Párizs)	edény	kis edény	5 petis po[t]s darain	vörösréz	–	–	60 s par	–	–	Miles de Noyers
453	–	–	Temple (Párizs)	edény	forraló üst, edény	2 petites chaudieres et un grant pot darain	vörösréz	–	–	70 s par	–	–	Miles de Noyers
454	–	–	Temple (Párizs)	edény	nyárs, sütőrács	2 broches et 2 contrerostiers de fer	vas	–	–	40 s par	–	–	Miles de Noyers
455	–	–	Temple (Párizs)	edény	sütőrács	2 guerils sengles et 1 double	[vas]	–	–	40 s par	–	–	Miles de Noyers
456	–	–	Temple (Párizs)	edény	mozsár, mozsártörő, kosár, láda	3 mortiers 3 pestiaus 2 penniers et un coffre	réz / vas?, fűz?, fa?	–	–	20 s par	–	–	Miles de Noyers
457	–	–	Temple (Párizs)	berendezési tárgy	láda (edényekhez)	2 coffres rons ferres a porter vesselle	fa, vas	–	–	30 s par	–	Pierre des Essars	Évreux-i III. Fülöp, Navarra királya
458	–	–	Temple (Párizs)	szövetféle	bőr (fedő takaró, borítás)	une cuirie pour le chariot	bőr	–	–	8 lb par	–	Pierre des Essars	Évreux-i III. Fülöp, Navarra királya
459	–	–	Temple (Párizs)	berendezési tárgy	edény	25 po[t]s de cuir	bőr	–	–	25 d par	–	Pierre des Essars	Évreux-i III. Fülöp, Navarra királya

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
460	–	–	Temple (Párizs)	edény	forraló üst	chaudiere pour fruicterie	ón?	–	–	12 s par	–	Pierre des Essars	Evreux-i III. Fülöp, Navarra királya
461	–	–	Temple (Párizs)	edény	táska, mérleg, halaskosár, reszelő?	2 sacs unes balences une cloyere et limaignon	bőr?, fűz? vas?	–	–	20 s par	–	Pierre des Essars	Evreux-i III. Fülöp, Navarra királya
462	–	–	Temple (Párizs)	edény	teherhordó kosár, rakodókosár	une vielle somme et une banne	fa?, fűz?	–	–	15 s par	–	Pierre des Essars	Evreux-i III. Fülöp, Navarra királya
463	–	–	Temple (Párizs)	berendezési tárgy	láda	2 coffres lons pour torches et 2 autres coffres de cuir ferres	bőr, vas	–	–	4 lb par	–	Pierre des Essars	Evreux-i III. Fülöp, Navarra királya
464	–	–	Temple (Párizs)	edény	tölcsér	un entounnouer de cuir	bőr	–	–	3 s par	–	–	Gil(l)et, pohárnok
465	–	–	Temple (Párizs)	edény	bouge (táska)	4 bouges a tout le ferreure pour forge au mareschal	bőr	–	–	60 s par	–	–	Robert Bertrande de Bricquebec, Franciaország narsallja
466	–	–	Temple (Párizs)	edény, berendezési tárgy	serpenyő, mosóedény, gyertyatartó	4 paelles petites a queue pour oignemens un pot a laver mains de cuivre 2 petis po[t]s de cuivre 5 chandelliers de cuivre	vas / ón?, réz	–	–	32 s par	–	–	François de Montfaucon
467	–	–	Temple (Párizs)	kiegészítő, használati tárgy	hordó	onze barils ferres	fa, vas	–	–	6 lb, 12 s par	–	–	nagy perjel (?):2 (24 s par); Jean Billouart: 4 (48 s par) + 1 (12 s par); Pierre des Essars: 4 (4 s par)
468	–	–	Temple (Párizs)	kiegészítő, használati tárgy	hordó	4 autres barils	fa, vas	–	–	30 s par	–	–	Pierre des Essars: 2 (15 s par); Pierre de Villepereur: 2 (15 s par)

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
469	–	–	Temple (Párizs)	lószerszám, kiegészítők	nyeregtakaró	une sambue a tout le lorain garnie dargent donc la sambue est de veluau violet et sont les escuex dargent esmaillie de Puille* et de Hongrie	bársony, ezüst, zománc	–	–	290 / 24 lb par	–	–	Jean Poilé, Pierre de Neelle, Guillaume de Meaux
470	–	–	Temple (Párizs)	lószerszám, kiegészítők	nyeregtakaró	une [...] sambue sur violet et sont les arcons dargent tres et est le siege dun veluau noir broude de rosetes et est le lorain garni dargent et la garnison de la sele aussi	bársony, ezüst,	–	–		–	–	Jean Pouillé (?), Pierre de Neelle, Guillaume de Meaux
471	–	–	Temple (Párizs)	lószerszám, kiegészítők	nyeregtakaró	une autre sambue de veluau encendre et est le lorain et tout la garnison dargent	bársony, ezüst,	65 m	–		–	–	Jean Pouillé (?), Pierre de Neelle, Guillaume de Meaux
472	–	–	Temple (Párizs)	lószerszám, kiegészítők	nyeregtakaró	une vielle sambue de drap pers donc les arcons sont de perles yndes et la garnison de la sele et le lorain de cuivre	posztó, drágakő, bőr	–	–	8 lb par	–	–	Etienne Chevalier (Étienne, lovag), Jeanne varrónő
473	–	–	Temple (Párizs)	lószerszám, kiegészítők	nyeregtakaró	une autre sambue pareille excepte que les perles sont violes	posztó, drágakő, bőr	–	–	8 lb par	–	–	Etienne Chevalier (Étienne, lovag), Jeanne varrónő

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
474	–	–	Temple (Párizs)	lószerszám, kiegészítők	nyeregtakaró	4 sambues pour damoiseles	?	–	12 lb par	8 lb par	–	–	Jeanne varrónő; Jean de Bouchon felesége (ajándék)
475	–	–	Temple (Párizs)	lószerszám, kiegészítők	nyeregtakaró	une sambue pareille nueve	?	–	–	8 lb par	–	–	Jeanne varrónő
476	–	–	Temple (Párizs)	lószerszám, kiegészítők	nyereg (paripa)	une selle a paleffroy et le lorain	fa	–	–	4 lb par	–	–	Jeanne varrónő
477	–	–	Temple (Párizs)	lószerszám, kiegészítők	nyereg (paripa)	un parement a paleffroy dun pers asure seme de fleurs de lis	fa, azúr szövet	–	–	8 lb par	–	–	Étienne Chevalier (Étienne, lovag), Jeanne varrónő
478	–	–	Temple (Párizs)	szövetféle	cserzett szövet	un tane	bőr?	–	–	60 s par	–	–	Étienne Chevalier (Étienne, lovag), Jeanne varrónő
479	–	–	[Temple (Párizs)]	szövetféle	cserzett szövet	un autre [tane] dun pers noir	bőr?	–	–	50 s par	–	–	Étienne Chevalier (Étienne, lovag), Jeanne varrónő
480	–	–	[Temple (Párizs)]	szőnyeg (kárpit)	szőnyeg (kárpit)	le tapis du char Madame de Cendre et 6 esois au bout	gyapjú?	–	–	30 s par	–	–	Étienne Chevalier (Étienne, lovag), Jeanne varrónő
481	–	–	[Temple (Párizs)]	ágynemű	takaró	une couverture de drap pers pour batel	gyapjú?	–	–	30 s par	–	–	Étienne Chevalier (Étienne, lovag), Jeanne varrónő
482	–	–	[Temple (Párizs)]	ágynemű	takaró	une couverture de teile pour batel	gyapjú?	–	–		–	–	Étienne Chevalier (Étienne, lovag), Jeanne varrónő
483	–	–	[Temple (Párizs)]	szőnyeg (kárpit)	szőnyeg (kárpit)	un tapis velu de Roumenie	bársony	–	–	60 s par	–	–	François de Montfaucon
484	–	–	[Temple (Párizs)]	szövetféle	szövet	4 flautees et 1 pu de toille grosse	?	–	–	32 s par	–	–	Gassot, szőrmekereskedő
485	–	–	[Temple (Párizs)]	állatok	ló (fekete)	1 grant cheval morel qui na que 1 oel et fu du char [de] Madame*	–	–	–	120 lb par	–	–	Jean de Bouchon, pajzshordó

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
486	–	–	[Temple (Párizs)]	állatok	ló (fekete)	un cheval morel	–	–	160 lb par	200 lb par	–	–	VI. Fülöp, francia király
487	–	–	[Temple (Párizs)]	állatok	ló (vasszürke)	un cheval ferrant	–	–			–	–	VI. Fülöp, francia király
488	–	–	[Temple (Párizs)]	állatok	ló (szürke)	un cheval lyart qui fu du char	–	–	–	272 lb par	–	–	Évreux-i III. Fülöp, Navarra királya
489	–	–	[Temple (Párizs)]	állatok	paripa (fekete)	un paleffroy morel	–	–	–		–	–	Évreux-i III. Fülöp, Navarra királya
490	–	–	[Temple (Párizs)]	állatok	paripa (szürke)	un paileffroy liart	–	–	–		–	–	Évreux-i III. Fülöp, Navarra királya
491	–	–	[Temple (Párizs)]	állatok	paripa (pej)	un pallefroy bay	–	–	–		–	–	Évreux-i III. Fülöp, Navarra királya
492	–	–	[Temple (Párizs)]	állatok	ló (fekete)	un morel cheval qui fut du char [de] Madame*	–	–	–	40 lb par	–	–	Burgundiai Johanna francia királyné, VI. Fülöp neje
493	–	–	[Temple (Párizs)]	állatok	ló (pej)	un cheval bay [du chariot]	–	–	–	40 lb par	–	–	Jean Billouart
494	–	–	[Temple (Párizs)]	állatok	ló (vasszürke)	un cheval ferrant [du chariot]	–	–	–		–	–	Jean Billouart
495	–	–	[Temple (Párizs)]	állatok	ló (pej)	un cheval bay qui estoit du chariot	–	–	–	12 lb par	–	–	Pierre des Essars
496	–	–	[Temple (Párizs)]	állatok	ló (pej)	un cheval bay baucen qui estoit du char aus damoiseles vendu a o tout le colier	–	–	–	10 lb, 10 s par	–	–	Philippe de Nanteuil, pajzshordó
497	–	–	[Temple (Párizs)]	állatok	cheval	2 chevaux au char aus damoiseles	–	–	–	24 lb par	–	–	Geoffroy, ágens
498	–	–	[Temple (Párizs)]	állatok	ló (pej)	un cheval bay	–	–	–	11 lb par	–	–	Jeanne varrónő
499	–	–	[Temple (Párizs)]	állatok	ló (szürke)	un cheval gris [du char]	–	–	–		–	–	Jeanne varrónő

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
500	40	–	[Temple (Párizs)]	állatok	ló (szürke)	un cheval gris	–	–	4 lb tournois	64 s par	–	–	Jeannot de Meaux, szállászcsináló
501	–	–	[Temple (Párizs)]	állatok	ló (fehér)	un cheval blanc du chariot. Il fut rendu a mons[ieur] levesque de Cornouaille* a qui il estoit si comme miss[ire] Nicole de Caill[oue]* et miss[ire] Thebaut de Meaux* le tesmoignierent	–	–	–	–	–	–	Jacobus de Corvo (visszaszolgáltatás)
502	–	–	[Temple (Párizs)]	állatok	ló (fehér)	un cheval blanc qui fut dun serjant des foires de Champaigne qui mourut en la terre [de] Madame*. Il fut rendu a ses hoirs pour ce que il avoit este pris sans cause	–	–	–	–	–	–	champagne-i bírósági végrehajtó (sergent) örökösei
503	–	–	[Temple (Párizs)]	állatok	ló (fekete)	un petit noir rendu au gratteur menesterel a qui il estoit	–	–	–	–	–	–	kobzos (visszaszolgáltatás)
504	–	–	[Temple (Párizs)]	kocsi	hintó + takaró	le char [de] Madame* avec la couverture de drap pers et de toile	–	–	–	115 lb par	–	–	Pierre de Maucourt, lovag
505	–	–	[Temple (Párizs)]	lószerszám, kiegészítők	nyakhám, istráng, nyereg	les coliers et les trais de 5 chevaux dudit char 3 selles lavalouere et la dossiere	bőr, fa	–	–	12 lb par	–	–	Guillaume de Moutier

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
506	–	–	[Temple (Párizs)]	kocsi, lószerszám, kiegészítők	hintó + takaró, nyereg, farhám, támla, kocsioldal	le char aus damoiseles donc la couverture est de drap et de toille 2 selles une avalouere et une dossiere. Item un letiere sanz hernois et sanz courtine	fa?, posztó	–	–	36 lb par	–	–	Madame de Beaumarché
507	–	–	[Temple (Párizs)]	kocsi	szekér	2 charios	–	–	–	10 lb par	–	–	Pierre des Essars
508	–	–	[Temple (Párizs)]	élelmiszer	bor	14 queues de vin nouvel venu a Paris du Mès le Mareschal* en Greve* et 10 queues de vin viez venu de Fonteinebliaut* des vins de Gastinois* et tenoient 5 sestiers ovec la gauge vendu par Dimenche le Courretier* demourant en la rue du Temple*	–	–	4 lb / queue	96 lb, 8 s, 4 d par	Dimanche ágens	–	Robert le Paumier
509	–	–	[Temple (Párizs)]	élelmiszer	bor	2 tonneaus de vin venus de Corbuel* a Paris des vignes [de] Pierres descharcon* et Johan de Tigery*	–	–	7 lb par / hordó	14 lb par	Dimanche ágens	–	Jacobus de Corvo
510	–	–	[Temple (Párizs)]	élelmiszer	bor	dicelles vignes meismes 2 tonneaus	–	–	–	14 lb par	–	–	Nicolas de Cailloue
511	–	–	[Temple (Párizs)]	élelmiszer	bor	dicelles vignes meismes 2 queues de vin	–	–	–	7 lb par	–	–	François de Montfaucon

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
512	–	–	[Temple (Párizs)]	élelmiszer	bor	2 queues de saugie des vins du Mez* vend[us] en Greve*	–	–	–	10 lb par	–	–	ismeretlen
513	–	–	[Temple (Párizs)]	élelmiszer	bor	2 queues de vin viez qui estoient eu chastel de Courbuel*	–	–	–	7 lb par	–	–	Jeannot de Saumur
514	–	–	Temple (Párizs)	élelmiszer	bor	ou cellier du Temple* une queue de vin vermeil viez et une queue de saugie blanc viez vuidie environ demi pye et une bessiere en une queue ou il a environ 1 muy de vin	–	–	–	8 lb par			Gille, pohárnok
515	–	–	Temple (Párizs)	ágynemű	ágytakaró, párna	une grant coucte et 1 coissin	–	–	–	100 s par	–	–	Miles de Noyers
516	–	–	Temple (Párizs)	ágynemű	ágytakaró	3 autres coute	–	–	4 lb par	12 lb par	–	–	Miles de Noyers
517	–	–	Temple (Párizs)	ágynemű	ágytakaró	3 coutes	–	–	60 s / darab	9 lb par	–	–	Miles de Noyers
518	–	–	Temple (Párizs)	ágynemű	ágytakaró	une coute	–	–	–	40 s par	–	–	Miles de Noyers
519	–	–	Temple (Párizs)	ágynemű	ágytakaró	17 coutes	–	–	30 s / darab	25 lb par	–	–	Miles de Noyers
520	–	–	Temple (Párizs)	kiegészítő, használati tárgy	hordó	ou cellier 23 queues vuides	–	–	–	40 s par	–	–	Pierres de Villepereur
521	–	–	[Temple (Párizs)]	élelmiszer	oliva olaj	7 quartes et demie duyle dolive pourrie et de nulle valeur ne ne pout estre vendue	–	–	–	–	–	–	–

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
522	–	–	[Temple (Párizs)]	termény	borsó	2 sestiers et 6 bouesseaus de pois	–	–	12 s / sextier	30 s par	–	–	Jacobus de Corvo; Nicolas de Cailloue
523	–	–	[Temple (Párizs)]	termény	bab	10 bouesseaus de feves	–	–	–	30 s, 4 d par	–	–	Geoffroy de Breton
524	–	–	[Temple (Párizs)]	termény	bab	2 sestiers de feves viez et 3 minos	–	–	–	13 s, 9 d par	–	–	Geoffroy de Breton
525	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	melegítő edény	une chauffouere	fém	–	–	2 s, 6 d par	–	–	Ysabeau de Til
526	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	kerek tál	1 bacin ront	fém?	–	–	6 s par	–	–	Ysabeau de Til
527	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	lapos tál	1 bacin plat	fém?	–	–	6 s par	–	–	Ysabeau de Til
528	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	lapos tál	1 bacin plat	fém?	–	–	2 s, 6 d par	–	–	Ysabeau de Til
529	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	főzőüst	1 chauderon destuves	réz?	–	–	10 s par	–	–	Ysabeau de Til
530	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	forraló üst	1 chaudiere	réz?	–	–	10 s par	–	–	Ysabeau de Til
531	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	melegítő edény	1coquemart	fém?	–	–	3 s par	–	–	Ysabeau de Til
532	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	lapos mély tál	un bacin plat	fém?	–	–	8 s par	–	–	Marie, femme de chambre
533	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	kerek mély tál	1 bacin ront	fém?	–	–	6 s par	–	–	Marie, femme de chambre
534	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	vashüvely	une poche de fer	vas	–	–	3 s par	–	–	Philippe de Nanteuil
535	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	ostyasütő vas, serpenyő	uns fers a gauffres et une autre paele	vas	–	–	5 s, 6 d par	–	–	Philippe de Nanteuil

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
536	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	melegítőedény	2 coqmars	fém?	–	–	6 s par	–	–	Philippe de Nanteuil
537	–	–	[Temple (Párizs)]	edény, berendezési tárgy	asztal, kád, tálaló, forme (szék / pad)	24 tables 15 paere de tretiaux 2 drecouers 26 fourmes	fém?, fa?	–	–	7 lb par	–	–	hospitaliers
538	–	–	[Temple (Párizs)]	kiegészítő, használati tárgy	hordó	25 lars et demi des quiex furent vend[us] 19 lars et demi a Joh[an]ot de Saint Marcel*	fa, vas	–	–	17 lb par	–	–	Jeannot de Saint-Marcel
539	–	–	[Temple (Párizs)]	kiegészítő, használati tárgy	hordó	6 vend[us] a plus[ieurs] personnes	fa, vas	–	–	6 lb par	–	–	?
540	–	–	[Temple (Párizs)]	edény	mozsár, mozsártörő	un mortier et un pesteil a batre espices	réz?	–	–	baillés	–	–	Jacques de Boulogne (?), pajzshordó
541	–	–	[Temple (Párizs)]	szövetféle	szövet	un drap descarlate moree mouillie et tondu tenant 17 aunes	posztó	–	–	60 lb par	–	Pierre des Essars	Burgundiai Johanna francia királyné, VI. Fülöp neje
542	–	–	Corbeil	ágynemű	dunyha, párna?	6 petites coutes et 6 coissins	–	–	–	100 s par	–	–	Jeanne, varrónő
543	–	–	Corbeil	szövetféle, vászonnemű	szövet, asztalterítő	10 draps petis pour mesnie et 4 viez nappes	posztó,?	–	–	30 s par	–	–	Jeanne, varrónő
544	–	–	Corbeil	szőnyeg (kárpit)	szőnyeg (kárpit)	4 viez tapis de lainne et 2 depecies	gyapjú	–	–	32 s par	–	–	Jeanne, varrónő
545	–	–	Corbeil	szövetféle, vászonnemű	asztalterítő, szövet, toll?	20 nappes que plaines que ouvrees et 2 touailles en 1 penne tout en un coffre	?	–	6 lb par	8 lb par	–	–	Adam de Precy / Miles de Noyers?

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
546	–	–	Corbeil	szövetféle	szövet	une piece de teille tenant 32 aunes	?	–	32 d par / rőf	4 lb, 5 s, 4 d par	–	–	Miles de Noyers
547	–	–	Corbeil	szövetféle	szövet	une piece de toille tenant 27 aunes	?	–	3 s 6 d par / rőf	4 lb, 13 s, 6 d par	–	–	Miles de Noyers
548	–	–	Corbeil	szövetféle	szövet	une piece de toille tenant 33 aunes	?	–	3 s 6 d par / rőf	115 s, 6 d par	–	–	Miles de Noyers
549	–	–	Corbeil	szövetféle	szövet	une piece de toille tenant 10 aunes	?	–	3 s 6 d par / rőf	35 s par	–	–	Miles de Noyers
550	–	–	Corbeil	vászonnemű	asztalterítő	4 nappes tenant 20 aunes en une piece	?	–	5 s par / rőf	100 s par	–	–	Miles de Noyers
551	–	–	Corbeil	vászonnemű	asztalterítő	4 nappes en une piec	?	–	–	100 s par	–	–	Miles de Noyers
552	–	–	Corbeil	szövetféle	kárpit szövet	un buscau tenant 12 aunes	?	–	–	48 s par	–	–	Miles de Noyers
553	–	–	Corbeil	szövetféle	kárpit szövet	1 busceau tenant 13 aunes	?	–	–	52 d par	–	–	Miles de Noyers
554	–	–	Corbeil	szövetféle	szövet	une piece de touailles tenant 30 aunes	?	–	–	50 s par	–	–	Miles de Noyers
555	–	–	Corbeil	szövetféle	szövet	une [...] piece de touailles tenant 30 aunes	?	–	–	60 s par	–	–	Miles de Noyers
556	–	–	Corbeil	szövetféle	szövet	unes piece de touailles tenant 15 aunes	?	–	–	22 s, 6 d par	–	–	Miles de Noyers
557	–	–	Corbeil	szövetféle	szövet	5 touailles en une piece de 5 aunes	?	–	37 s, 6 d	5*37 s, 6 d par	–	–	Miles de Noyers
558	–	–	Corbeil	szövetféle	szövet	4 touailles en une piece	?	–	–	32 s par	–	–	Miles de Noyers

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
559	–	–	Corbeil	szövetféle	szövet	2 pieces de petites touailles tenant 24 aunes	?	–	3 s par / rőf	72 s par	–	–	Pierre des Essars; Miles de Noyers
560	–	–	Corbeil	szövetféle	szövet	17 touailles en 4 pieces tenant 5 aunes donc [...] une piece tenant 15 aunes	?	–	2 s, 6 d par / rőf	10 lb, 12 s, 6 d par; 37 s, 6 d par	–	–	Miles de Noyers (5 aunes); Jean Billouart (15 aunes)
561	–	–	Corbeil	szövetféle	szövet	une piece de toille tenant 32 aunes	?	–	32 d par / rőf	4 lb, 5 s, 4 d par	–	Nicole, Miles de Noyers káplánja	Miles de Noyers
562	–	–	Corbeil	szövetféle	szövet	une piece de toille tenant 39 aunes	?	–	3 s, 6 d par / rőf	6 lb, 16 s, 6 d par	–	–	Jean Billouart
563	–	–	Corbeil	vászonnemű	asztalterítő	2 nappe en une piece	?	–	–	40 s par	–	–	Jean Billouart
564	–	–	Corbeil	szövetféle	szőnyeg (kárpit) anyag	un buscau tenant 14 aunes	?	–	–	56 s par	–	–	Jean Billouart
565	–	–	Corbeil	szövetféle	szövet	une piece de toille tenant 32 aunes	?	–	3 s, 6 d par / rőf	112 s par	–	–	Pierre des Essars
566	–	–	Corbeil	vászonnemű	asztalterítő	2 napes en une piece	?	–	–	50 s par	–	–	Pierre des Essars
567	–	–	Corbeil	vászonnemű	asztalterítő	2 nappes en une piece	?	–	–	60 s par	–	–	Pierre des Essars
568	–	–	Corbeil	ágynemű	fejpárna	3 or[ei]llies	?	–	–	32 s par	–	–	Pierre des Essars
569	–	–	Corbeil	kegytárgy, berendezési tárgy	táblakép (festett kép), sakk asztal	uns grans tabliaus pour chappelle et un eschiquier vies	fa	–	–	16 lb par	–	Pierre des Essars	Burgundiai Johanna francia királyné, VI. Fülöp neje
570	–	–	Corbeil	szövetféle	szövet	12 draps mauvais petis	posztó	–	–	4 lb par	–	–	Guillaume de Fourques

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
571	–	–	Corbeil	szövetféle	szövet	17 draps mauvais petis	posztó	–	–	64 s par	–	–	Nicolas de Cailloue
572	–	–	Corbeil	szövetféle	szövet	une piece de drap de Loviers* tenant 18 aunes	posztó	–	10 s par / rőf	9 lb par	–	–	Jeanne, varrónő
573	–	–	Corbeil	szövetféle	szövet	un drap de roye de Gant* entier moullie	posztó	–	–	10 lb par	–	–	Jeanne, varrónő
574	–	–	Corbeil	ágynemű, szőnyeg (kárpit), edény	dunyha, takaró, szőnyeg (kárpit), takaró, mozsár	2 vielles coustespointes 1 petis courverteurs 2 tapis une flaxaye et 2 mortiers	?, fa, szövet?, réz?	–	–	4 lb, 16 s par	–	–	Jeanne, varrónő
575	–	–	Corbeil	edény	edény, serpenyő, tálka	3 viez pos de cuivre 5 viez paeles 4 petis pos destain 18 escuelles destain	réz, ón	–	–	70 s par	–	–	Jeanne, varrónő
576	–	–	Corbeil	edény	vödör	2 seaus a eaue	fa	–	–	6 s par	–	–	Philippe de Meaux
577	–	–	Corbeil	edény, berendezési tárgy	lábmosó edény, pad, mozsár, mozsártörő	un pie a bacin 1 banc 1 mortier et 1 peteil	fém, boi, réz	–	–	14 s par	–	–	Philippe de Meaux
578	–	–	Corbeil	élelmiszer	bor	une queue de vin aigre ou il a environ 1 muy	–	–	–	25 s par	–	–	Philippe de Meaux
579	–	–	Corbeil	berendezési tárgy	láda	une huche longue qui vint de Tigery*	fa, vas?	–	–	16 s par	–	–	Philippe de Meaux
580	–	–	Corbeil	szerszám, lószerszám, kiegészítők	ekevas, csoroszlya, vasszeg, kantár (szalag), istráng	3 viez socz a chaine 2 coutres et une cheville de fer [...] et 2 lieures a 2 trais	fa, bőr, vas,?	–	–	(18 + 6) 24 s par	–	–	Pierre le Courant

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
581	–	–	Corbeil	berendezési tárgy	láda	2 huches nueves	fa, vas?	–	–	16 s par	–	–	Jean de Saumur
582	–	–	Corbeil	francia nyelvű könyv	történelem	un grant Rouman viel de plus[ieurs] ystoires non presie non vendu quar il est moult gaste	pergamen?	–	–	–	–	–	nem került eladásra
583	–	–	Corbeil	szövetféle	szövet	1 drap marbre vermeillet de Loviers* entier rendu a la fame [de] Johan de Tygery* a qui Madame* commanda en son vivant que il li fust ballie a la relacion Guill[aum]e de Fourques* et Nicole de Caill[oue]*	márvány hatású gyapjú	–	–	baillé	–	–	Jean de Tigéry neje (visszaszolgáltatás)
584	–	–	Tigéry	edény	szitaszekrény, mozsár	4 huches a buleter et a pestrins	fa, réz	–	–	24 s	–	–	Jean, corbeil-i hírvivő
585	–	–	Tigéry	edény	szita	une autre huche a metre lars	fa	–	–		–	–	Jean, corbeil-i hírvivő
586	–	–	Tigéry	edény	szitaszekrény	une petite huche	fa	–	–		–	–	Jean, corbeil-i hírvivő
587	–	–	Tigéry	bútor	asztal, forme (szék, pad), kád, trónus, szék	une petite table une fourme 2 tretes et 3 chaeres petites	fa, bőr	–	–	4 s par	–	–	nincs adat

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
588	–	–	Tigéry	állatok, kocsi, lószerszám, kiegészítők	ló, taliga, kordé, lánc	2 chevaux qui furent Joh[an] de Thygery* et 2 qui furent Pier[re] descharcon* 2 charetes 1 tombereau 2 viez chaines et tout le harnois des chevaux	fa, vas	–	–	3 lb par	–	–	Pierre le Curant
589	–	–	Tigéry	kiegészítő, használati tárgy	hordó	3 queues	fa, vas	–	–	20 s par	–	–	Étienne de Corbeil
590	–	–	Tigéry	kiegészítő, használati tárgy	hordó	3 queues vuides	fa, vas	–	–	6 s par	–	–	Étienne de Corbeil
591	–	–	Tigéry	kiegészítő, használati tárgy	taposókád, kád	2 tones a fouler et 1 cuvier	fa, vas	–	–	30 s par	–	–	Étienne de Corbeil
592	–	–	Tigéry	szövetféle	pánt / szalag	environ 200 de vete	?	–	–	32 s par	–	–	Renier du Secour
593	–	–	Tigéry	szövetféle	pánt / szalag	300 dautre vete	?	–	–	18 s par	–	–	Renier du Secour
594	–	–	Tigéry	termény	búza	18 sextiers du ble de Tygery* venu et vendu en Greve* a Paris	–	–	12 s, 6 d / sextier	11 lb, 5 d par	–	–	Jean de Saint-Marcel, pajzshordó
595	–	–	Tigéry	termény	zab	8 sextiers davoine venus de Tigeray*	–	–	13 s, 6 d / sextier	104 s par	–	–	Nicolas de Cailloue
596	–	–	Tigéry	kiegészítő, használati tárgy	etető	8 rastelliers a brebis	fa	–	–	12 s par	–	–	Jean, corbeil-i hírvivő

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
597	–	–	Tigéry	bevétel	követelés (tartozás)	receu premier jour de février de Robin l[h]ostellier* seriant de Corbuel* pour deniers que il devoit par la fin de ses comptes les partiez dudit Robin [l'hôtelier]*	ezüst?	–	–	55 lb, 13 s, 9 d par	[1328.?] 02. 01.	Robin gondnok (hôtel)	visszatérítés
598	–	–	Tigéry	berendezési tárgy, edény	láda (fa), konyhai hentesszék, kád, nyereg, forme (szék, pad)	3 viez huches un estal de cuisine 2 tretiaux 2 petites selles une fourme petite	fa, vas	–	–	16 s par	–	–	Pierre d'Echarçon, szőlőtermelő; Tevenon Richon; Guillaume de Saint-Pierre, Pierre le Courant
599	–	–	Tigéry	berendezési tárgy	asztal, deszka, forme (szék, pad)	une petite table a pies 2 viez ais 2 petites fourmes presie 5 s	fa	–	–	5 s par	–	–	Pierre d'Echarçon, szőlőtermelő; Tevenon Richon; Guillaume de Saint-Pierre, Pierre le Courant
600	–	–	Tigéry	kiegészítő, használati tárgy	hordó	une queue ou il a environ un pie de vin	fa, vas	–	–	20 s par	–	–	Pierre d'Echarçon, szőlőtermelő; Tevenon Richon; Guillaume de Saint-Pierre, Pierre le Courant
601	–	–	Tigéry	kiegészítő, használati tárgy	hordó	2 queues de despense	fa, vas	–	–	20 s par	–	–	Pierre d'Echarçon, szőlőtermelő; Tevenon Richon; Guillaume de Saint-Pierre, Pierre le Courant

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
602	–	–	Tigéry	berendezési tárgy	kád, hordó, taposókád, saroglya, sózókád	3 cuves que grans que petites 4 cuviers 2 tinneis 2 mauvais entonneurs 2 tonneles a verjus une civiere et un lardier	fa, vas	–	–	60 s par	–	–	Pierre d'Echarçon, szőlőtermelő; Tevenon Richon; Guillaume de Saint-Pierre, Pierre le Courant
603	–	–	Tigéry	szövetféle	pánt / szalag	200 ou environ de vete	–	–	–	32 s par	–	–	Pierre d'Echarçon, szőlőtermelő; Tevenon Richon; Guillaume de Saint-Pierre, Pierre le Courant
604	–	–	Tigéry	termény	széna	4 chartees de gros fain et 2 chartees dautre	fa	–	–	4 lb par	–	–	Jean Postellet
605	–	–	Tigéry	termény	széna	8000 de fein 80 bottaus mains venus a Paris du chastel de Corbuel* et fut botele du commandemem ent les executeurs	fa	–	50 s par / milier	19 lb, 16 s par	–	–	Simon de Lille; François de Montfaucon;?
606	–	–	Fontainebleau	ágynemű	dunyha, párna	Premierement une grant coute pour Madame* et le coissin	–	–	–	8 lb par	–	–	Drion, lovag
607	–	–	Fontainebleau	ruhanemű	dunyha, párna	a Robin le Gastell[ier]* vend[ue] une autre coute	–	–	–	8 lb par	–	–	Robin, gondnok (hôtel)
608	–	–	Fontainebleau	ágynemű	dunyha, párna	24 coutes et 24 coissins 21 coute sans coinssins	–	–	–	37 lb par	–	–	?
609	–	–	Fontainebleau	ágynemű	dunyha, párna	10 coutes et 10 coissins	–	–	–	9 lb par	–	–	Pierre Macquiart

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
610	–	–	Fontainebleau	ágynemű	dunyha, párna	3 coutes et 3 coissins	–	–	–	54 s par	–	–	Jean d'Aubigny
611	–	–	Fontainebleau	ágynemű	dunyha, párna	4 coutes et 4 coissins	–	–	–	64 s par	–	–	Jean Rousseau
612	–	–	Fontainebleau	ágynemű	dunyha, párna	20 coutes 20 coissins	–	–	–	20 lb par	–	–	Robin, gondnok (hôtel)
613	–	–	Fontainebleau	élelmiszer	éretlen szőlő leve	une queue de verius et une autre queue plaine a moitie	–	–	–	4 lb par	–	–	Drion, klerikus
614	–	–	Fontainebleau	élelmiszer	alma	10000 de pommes	–	–	–	40 s par	–	–	Robin, gondnok (hôtel)
615	–	–	Fontainebleau	berendezési tárgy	kád, szárító-kemence fedő	a lui une cuve et la chapelle pour estuve	–	–	–	36 s par	–	–	Robin, gondnok (hôtel)
616	–	–	Fontainebleau	berendezési tárgy	szekrény	unes aumoires de fust qui estoient en la chambre	fa (fût)	–	–	24 s par	–	–	Philippot de Til
617	–	–	Bruyères-sur-Oise	járadék	zab	rentage de Bryere*	–	–	–	37 lb par	–	–	Drion, szakács
618	–	–	Moret-sur-Loing	ágynemű	dunyha, párna	8 coutes et 7 coissins	–	–	10 lb par	11 lb par	–	–	Agnesine (Agnès)
619	–	–	Moret-sur-Loing	berendezési tárgy	kosár	2 nascelles presie XL [40] s	–	–	–	40 s par	–	–	Renard
620	–	–	Moret-sur-Loing	berendezési tárgy	málha kosár	une saimme eveques les cordes	–	–	–	60 s par	–	–	Renard
621	–	–	Moret-sur-Loing / Mourcient	élelmiszer	hal	les poissons qui sont en lestanc de Mourcient* et de toutes les eaues du domaine	–	–	–	800 lb par	–	–	VI. Fülöp, francia király

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
622	–	–	Flagy	termény / járadék	búza, zab	terrages	–	3 m / sextier	14 s par / sextier (búza); 8 s / sextier (zab)	–	(1328. 08. / 1329. 06. 01.)	Regnaut, molnár, Jean de Launoy	nem került eladásra
623	–	–	Flagy	termény / járadék	zab	terrages	–	9 sextier zab	8 s / sextier	–	(1329. 06. 01.)	Robin Gaudin	nem került eladásra
624	–	–	Lorris (en Gâtinais)	termény / járadék	búza, zab	terrages	–	14 muids	4 s, 6 d par / sextier (búza); 3s, 4 d par / sextier (zab)	–	(1328. 08. / 1329. 06. 01.)	Laurent Verreau	–
625	–	–	Lorris (en Gâtinais)	termény / járadék	búza?, zab?, rozs	miniaus [minimaux]	–	15 sextier rozs	4 s, 6 d par / sextier	–	(1328. 03. 09. / 1329. 06. 01.)	–	–
626	–	–	Agrez (?)	termény / járadék	zab	terrages [...] 6 muys in davoine a la mesure du lieu	–	6 muids	20 d par / köböl		(1329. 06. 01.)	Guillaume Patin	–
627	–	–	Agrez (?)	termény / járadék	zab	terme (terrages)	–	8,5 muids	20 d par / köböl	21 lb par	(1329. 06. 01.)	Geoffroy Vide-Bourse	Robin de Guye; Perrot, börtönőr
628	–	–	Nemours	termény / járadék	rozs, zab	terrages a 26 muys	–	66 muid (12 muid rozs, 14 muids zab; 5,5 muid rozs, 0,5 muid zab: maradvány	6,5 muid rozs, 13,5 muid zab: 24 d par / köböl rozs; 20 d par / köböl zab	2 s, 6 d / köböl: 19 lb, 2 s (rozs); 50 s / köböl zab: 33 lb, 15 s par		Jean le Doyen des Vignes; Jean Arnoul	Étienne Chrétien;
629	–	–	Nemours	edény	tálka	5 escuelles desteim	ón	–	–	3 s par	–	–	N. prévôt
630	–	–	Mez-le-Maréchal	berendezési tárgy	asztal	6 grans tables	fa	–	–	60 s par	–	–	VI. Fülöp, francia király

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
631	–	–	Mez-le-Maréchal	berendezési tárgy	asztal	14 tables mendres	fa	–	–	42 s par	–	–	VI. Fülöp, francia király
632	–	–	Mez-le-Maréchal	berendezési tárgy	forme (szék, pad)	22 fourmes	fa	–	–	24 s par	–	–	VI. Fülöp, francia király
633	–	–	Mez-le-Maréchal	kiegészítő, használati tárgy	kád	XXXIII [33] tretiaus	–	–	–	–	–	–	VI. Fülöp, francia király
634	–	–	Mez-le-Maréchal	berendezési tárgy	?	1 derecouer	–	–	–	18 d par	–	–	VI. Fülöp, francia király
635	–	–	Mez-le-Maréchal	berendezési tárgy	asztal	5 grans tables fournies de cat.	fa	–	–	40 s par	–	–	VI. Fülöp, francia király
636	–	–	Mez-le-Maréchal	berendezési tárgy	asztal, kád	8 petites tables	fa	–	–	46 s par	–	–	VI. Fülöp, francia király
637	–	–	Mez-le-Maréchal	berendezési tárgy	forme (szék, pad)	25 fourmes que grans que petites	fa	–	–	25 s par	–	–	VI. Fülöp, francia király
638	–	–	Mez-le-Maréchal	berendezési tárgy	asztal, kád	65 tretiaus presie le remanant les tables fournies	fa	–	2 d par / darab	130 d (par)	–	–	VI. Fülöp, francia király
639	–	–	Mez-le-Maréchal	ruhanemű	dunyha, párna	8 coutes 7 coissins	–	–	7 lb par	7 lb par	–	–	Jean Cartaut, káplán
640	–	–	Mez-le-Maréchal	kiegészítő, használati tárgy	hordó	7 queues vuides	fa, vas	–	–	14 s par	–	–	Jeannot
641	–	–	Mez-le-Maréchal	kiegészítő, használati tárgy	hordó	3 tonneaus vuis a despense	fa, vas	–	–	12 s par	–	–	Jahot (de Montigny?)
642	–	–	Mez-le-Maréchal	kiegészítő, használati tárgy	kád	ou pressouer 3 grans cuves	fa	–	13 s par	64 s par	–	–	VI. Fülöp, francia király
643	–	–	Mez-le-Maréchal	kiegészítő, használati tárgy	kád	une [cuve] en la taour	fa	–	13 s par				VI. Fülöp, francia király

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
644	–	–	Mez-le-Maréchal	kiegészítő, használati tárgy	kád	3 autres cuves	fa	–	–	30 s par	–	–	VI. Fülöp, francia király
645	–	–	Mez-le-Maréchal	berendezési tárgy	forme (szék, pad), asztal, kád	4 fourmes 2 tables et 7 tretiaus	fa	–	–	6 s par	–	–	VI. Fülöp, francia király
646	–	–	Mez-le-Maréchal	anyag	rőzse	700 fagos	fa	–	–	12 s par	–	–	Jahot (de Montigny?)
647	–	–	Mez-le-Maréchal	edény	tálka	5 escuelles destaim	ón	–	–	5 s par	–	–	Jahot (de Montigny?)
648	–	–	Mez-le-Maréchal	termény / járadék	búza, zab	5 muis et demi moitie ble moitie avene des terrages	–	5,5 muids	2 s / köböl (búza); 16 d / köböl (zab)	11 lb	–	Jean Casier de Dourdin	a rezidencia (hôtel) javításra (az ár fele)
649	–	–	Mez-le-Maréchal	termény / járadék	búzaliszt	les muniers doivent ble pour le mouturage ju[s]ques au jour du trespassement Madame*	–	–	–	–	1328. 10. 13.]	molnárok	–
650	–	–	Mez-le-Maréchal	járadék	járadék (készpénz)	monnoie	–	–	–	40 s par	–	Thierry de Meaux	Jahot (de Montigny?)
651	–	–	Mez-le-Maréchal	járadék	cenzus	cens le jour Saint Leu	–	–	–	6 d par	1328. 06. 23.	–	–
652	–	–	Mez-le-Maréchal	járadék	cenzus	cens le jour Saint Remy	–	–	–	15 lb, 2 s, 5 d par	1328. 10. 01.	–	–
653	–	–	Mez-le-Maréchal	járadék	cenzus (szőlő)	autre cens dessus les vignes	–	–	–	9 s, 9 d par	1328. 10. 01.	–	–
654	–	–	Mez-le-Maréchal / Gerville	járadék	cenzus	a ce terme pour les cens de la Gerville*	–	–	–	40 s par	1328. 10. 01.	–	–
655	–	–	Mez-le-Maréchal	járadék	cenzus	les cens du Mes* a la saint Denys	–	–	–	44 s, 3 d par	1328. 10. 03.	–	–

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
656	–	–	Mez-le-Maréchal	járadék	cenzus	de Dryon le clerc*	–	–	–	20 s par	–	Drion, klerikus	–
657	–	–	Lorris (en Gâtinais)	ágynemű	dunyha, párna	3 bonnes coutes et 3 coissins	–	–	60 s; 40 s par; 4 lb par / darab	7 lb par	–	–	Jacquenin, rezidencia gondnok (házfelügyelő)
658	–	–	Lorris (en Gâtinais)	ágynemű	dunyha, párna	2 mendres coutes et 3 coissins	–	–	–	60 s par	–	–	Jacquenin, rezidencia gondnok (házfelügyelő)
659	–	–	Lorris (en Gâtinais)	ágynemű	dunyha	2 coutes sans coissins presie ensemble	–	–	–		–	–	Jacquenin, rezidencia gondnok (házfelügyelő)
660	–	–	Lorris (en Gâtinais)	szövetféle	posztó	7 mauvais draps touz descires	posztó	–	–	16 s par	–	–	Jacquenin, rezidencia gondnok (házfelügyelő)
661	–	–	Lorris (en Gâtinais)	vászonnemű	asztalterítő	4 nappes mauvaises	–	–	–		–	–	Jacquenin, rezidencia gondnok (házfelügyelő)
662	–	–	Lorris (en Gâtinais)	ruhanemű	kötény	1 tablier	–	–	–		–	–	
663	–	–	Lorris (en Gâtinais)	szövetféle	szövet	4 touailles que bonnes que mauvaises	–	–	–		–	–	Jacquenin, rezidencia gondnok (házfelügyelő)
664	–	–	Lorris (en Gâtinais)	ágynemű	fejpárna	2 oreilliers	–	–	–	62 par	–	–	Jacquenin, rezidencia gondnok (házfelügyelő)
665	–	–	Lorris (en Gâtinais)	ágynemű	takaró	1 couvertouer rouge fourre de gris tout pele	–	–	–	25 par	–	–	Jacquenin, rezidencia gondnok (házfelügyelő)
666	–	–	Lorris (en Gâtinais)	eszköz	ketrec	1 [...] contrefille fourre de connins et de chevriaux	–	–	–	15 par	–	–	Jacquenin, rezidencia gondnok (házfelügyelő)
667	–	–	Lorris (en Gâtinais)	ruhanemű	dunyha	une coute poincte blanche	–	–	–	8 par	–	–	Jacquenin, rezidencia gondnok (házfelügyelő)

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
668	–	–	Lorris (en Gâtinais)	szőnyeg (kárpit)	szőnyeg (kárpit)	3 mauvais tapis roye	–	–	–	20 par	–	–	Jacquenin, rezidencia gondnok (házfelügyelő)
669	–	–	Lorris (en Gâtinais)	edény	edény, serpenyő	4 pos de cuivre donc lun est depecies une petite paele darain a anneaus une paelle de fer tout depecie et 1 pot detaim pour aumosne	réz, vas, ón. vörösréz	–	–	48 s, 24 s par (réz)	–	–	Jacquenin, rezidencia gondnok (házfelügyelő)
670	–	–	Lorris (en Gâtinais)	edény	forraló üst	une petite chaudiere	fém	–	–	8 s par	–	–	Jacquenin, rezidencia gondnok (házfelügyelő)
671	–	–	Lorris (en Gâtinais)	termény / járadék	mag, búza, rozs, zab	terrages et [...] miages		48 muids de grain: 14 muids búza, 14 muids rozs, 20 muids zab, a járadék-fizetők részével csök-kentve: 14 muids búza, 6 muids rozs, 20 muid zab	2 s, 4 d / köböl (búza)	–	[1329. 06. 01.]		Girart le Paignye
672	–	–	Lorris (en Gâtinais)	állatok	kecske	17 chievres que grans que petites	–	–	–	20 s par	–	–	az Urnő [Madame* = Klemencia] barátai (?)
673	–	–	Châteauneuf	élelmiszer	éretlen szőlő leve	queue de verius viez	–	–	–	10 lb par	–	–	Thevenin, kertész

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
674	–	–	Châteauneuf	élelmiszer	éretlen szőlő leve	une sueue de verius nouvel	–	–	–		–	–	Thevenin, kertész
675	–	–	Châteauneuf	élelmiszer	bor	2 queues de vien des treilles	–	–	–		–	–	Thevenin, kertész
676	–	–	Plessis (Normandia)	állatok	juh, bárány	219 chiefs de brebis a leine et une pel daignel	–	–	9 s par	98 lb, 2 s par + ajándék (juh)	–	–	Mathieu Gaudart
677	–	–	Plessis (Normandia)	állatok	sertés	58 pourceaus	–	–	–	58 lb par	–	–	Thomas Hanon du Pont Saint Pierre
678	–	–	Plessis (Normandia)	állatok	koca, malac	une truie et 4 pourceles petis	–	–	–	–	–	–	J. de la Pree
679	–	–	Plessis (Normandia)	állatok	malac	10 petis pourceaus non vendus	–	–	–	–	–	–	J. de la Pree
680	–	–	Plessis (Normandia)	állatok	tehén, bika	6 vaches et un torel	–	–	–	16 lb, 10 s par	–	–	Robin, mészáros
681	–	–	Plessis (Normandia)	állatok, lószerszám, kiegészítők	fogatos ló, nyakhám	4 chevaux de charue vendus les 3 aveques les colliers et leur harnois	–	–	–	24 lb par	–	–	Gilbert Poline
682	–	–	Plessis (Normandia)	lószerszám, kiegészítők	nyereg, támla, nyakhám, kocsirúd, málhaszer-szám, taliga, kordé, szekér, kerék, borona	2 selles a charetier 2 dossieres lune nueve et lautre viez avaloures 2 coliers de limons 4 autres enhernechies une bonne cherete 2 viez cheretes ferrees 2 tombereaus sans roez 2 cherus a fers et a roueles et 4 herches	–	–	–	9 lb par	–	–	Gilbert Poline

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
683	–	–	Plessis (Normandia)	termény	búza, borsó	les blez de la granche ne pevent estre presies juques a tant que il soient vendus et les pois aussi. Et en comptera ledit Johan [de la Pree?]* et a ballie sur ce 39 lb 10 s	–	–	–	bérbe adva: 39 lb, 10 s par	–	–	Jean de la Pree
684	–	–	Plessis (Normandia)	szövetféle	pánt / szalag	environ 1200 de vete vendu 700] au balli de Gysors* [...] Et le remenant est de la granche	–	–	–	8 lb, 8 s par (700-ért)	–	–	bailli (Gisors)
685	–	–	Plessis (Normandia)	termény	széna	environs 6 chartees de fain	–	–	–	10 lb par	–	–	Gilbert Poline
686	–	–	Plessis (Normandia)	termény	búza	environ 28 acres de blez en terre faiz aus coux Madame	–	–	–	–	–	–	–
687	–	–	Plessis (Normandia)	élelmiszer	póréhagyma	10 costes de poirreaus ou environ	–	–	–	–	–	–	–
688	–	–	Plessis (Normandia)	járadék	malom	la revenue du moulin	–	–	–	–	(1328. 10. 13.)	Jean de la Pree	Klemencia rezidenciája (hôtel)
689	–	–	Plessis (Normandia)	ruhanemű, szövetféle, ágynemű	dunyha, párna	2 coutes de 2 lez et 2 coissins.	–	–	–	–	–	Jean de la Pree	–
690	–	–	Plessis (Normandia)	ruhanemű, szövetféle, ágynemű	dunyha, párna	7 [...] petites coutes et 7 coissins	–	–	–	–	–	Jean de la Pree	–
691	–	–	Plessis (Normandia)	ágynemű	takaró	1 couvertouer ver fourre de connins	–	–	–	–	–	Jean de la Pree	–

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
692	–	–	Plessis (Normandia)	ágynemű	takaró	1 couvertouer rouge fourre de connins	–	–	–	–	–	Jean de la Pree	–
693	–	–	Plessis (Normandia)	ágynemű	takaró	1 couvertouer de pers blanc fourre de connins	–	–	–	–	–	Jean de la Pree	–
694	–	–	Plessis (Normandia)	ágynemű	dunyha	3 viez mauvaises coutespointes qui furent de samit noir	brokát	–	–	–	–	Jean de la Pree	–
695	–	–	Plessis (Normandia)	ágynemű	takaró	3 couvertouers de burel petis sans fourreure	–	–	–	–	–	Jean de la Pree	–
696	–	–	Plessis (Normandia)	ágynemű	takaró	un couvetouer de pers cler sengle	–	–	–	–	–	Jean de la Pree	–
697	–	–	Plessis (Normandia)	ágynemű	takaró	1 couvertouer rouge tout depecie	–	–	–	–	–	Jean de la Pree	–
698	–	–	Plessis (Normandia)	szőnyeg (kárpit)	szőnyeg (kárpit)	6 carreaus a seoir de bourre touz viez	–	–	–	–	–	Jean de la Pree	–
699	–	–	Plessis (Normandia)	ágynemű	fejpárna	2 petis orelliers alit	–	–	–	–	–	Jean de la Pree	–
700	–	–	Plessis (Normandia)	edény	fejőedény	2 pos darain a traire vaches	vörösréz	–	–	–	–	Jean de la Pree	–
701	–	–	Plessis (Normandia)	edény	mély tál	un grant bacin a laver mains	–	–	–	–	–	Jean de la Pree	–
702	–	–	Plessis (Normandia)	edény	mély tál	1 autre [bacin a laver les mains] mendre	–	–	–	–	–	Jean de la Pree	–
703	–	–	Plessis (Normandia)	edény	melegítő edény	2 chaufeurs	fém	–	–	–	–	Jean de la Pree	–
704	–	–	Plessis (Normandia)	berendezési tárgy	háromlábú szék, állvány, asztal	2 trepies lun grant et lautre petit	fa	–	–	–	–	Jean de la Pree	–

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
705	–	–	Plessis (Normandia)	berendezési tárgy	tűzikutya	1 grant chenet de fer et 2 petis	vas	–	–	–	–	Jean de la Pree	–
706	–	–	Plessis (Normandia)	edény	mosdótál	un bacin a lever teste	–	–	–	–	–	Jean de la Pree	–
707	–	–	Plessis (Normandia)	edény	serpenyő (zsírfogó)	une lechefree darain a queue de fer	vas, vörösréz	–	–	–	–	Jean de la Pree	–
708	–	–	Plessis (Normandia)	edény	serpenyő	une viez paelle darain	vörösréz	–	–	–	–	Jean de la Pree	–
709	–	–	Plessis (Normandia)	edény	serpenyő	2 paelles de fer de nulle valleur	vas	–	–	–	–	Jean de la Pree	–
710	–	–	Plessis (Normandia)	edény	tálca	4 plateaus destein mauvais	ón	–	–	–	–	Jean de la Pree	–
711	–	–	Plessis (Normandia)	edény	kis edény	un petit potonnet de cuivre	réz	–	–	–	–	Jean de la Pree	–
712	–	–	Plessis (Normandia)	edény	edény	un pot de cuivre plus grant	réz	–	–	–	–	Jean de la Pree	–
713	–	–	Plessis (Normandia)	edény	serpenyő	3 viez paelles darain a bouez	vörösréz	–	–	–	–	Jean de la Pree	–
714	–	–	Plessis (Normandia)	edény	serpenyő	une autre [paelle darain] a 2 anneaux	vörösréz	–	–	–	–	Jean de la Pree	–
715	–	–	Plessis (Normandia)	edény	forraló üst	3 viez chaudieres	fém	–	–	–	–	Jean de la Pree	–
716	–	–	Plessis (Normandia)	edény	edény	1 grant pot de cuivre a 2 anneaus de fer	réz, vas	–	–	–	–	Jean de la Pree	–
717	–	–	Plessis (Normandia)	edény	tálka, mártásos csésze	20 escuelles desteim et 4 saussieres	ón	–	–	–	–	Jean de la Pree	–
718	–	–	Plessis (Normandia)	edény	edény	9 pos destaim que grans que petis	ón	–	–	–	–	Jean de la Pree	–

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
719	–	–	Plessis (Normandia)	edény	mozsár	1 grant mortier	réz	–	–	–	–	Jean de la Pree	–
720	–	–	Plessis (Normandia)	berendezési tárgy	forme (szék, pad), asztal, kád, trónus, szék	49 fourmes et 31 tables 68 tretiaux et chaeres	fa	–	–	–	–	Jean de la Pree	–
721	–	–	Plessis (Normandia)	berendezési tárgy	pad	1 banc en la sale	fa	–	–	–	–	Jean de la Pree	–
722	–	–	Plessis (Normandia)	edény, berendezési tárgy	nyárs, fogóvas	une broche de fer et unes tenailles de fer vies	vas	–	–	–	–	Jean de la Pree	–
723	–	–	Plessis (Normandia)	berendezési tárgy	láda (fa)	8 huches mauvaises donc lune est ferree	fa, vas	–	–	–	–	Jean de la Pree	–
724	–	–	Plessis (Normandia)	liturgikus öltözék	miseruha, oltárkendő, corporale	2 chasubles une de samit rouge et lautre de drap de soye a oiseles jaunes fourees de teille taincte et un corporalier viez de cendal vermeil et 2 corporeauls dedens	brokát, selyem	–	–	–	–	–	adomány Plessis rezidencia kápolnája számára
725	–	–	Plessis (Normandia)	liturgikus öltözék	alba, stóla, manipulus, amiktusz	une aube paree estole et fanon de meismes. Et une aube et 2 amiz despares	–	–	–	–	–	–	adomány Plessis rezidencia kápolnája számára
726	–	–	Plessis (Normandia)	liturgikus tárgy, eszköz	kehely	1 calice dargent dore	ezüst, arany	–	–	–	–	–	adomány Plessis rezidencia kápolnája számára
727	–	–	Plessis (Normandia)	liturgikus öltözék	fejpárna	un oreill[ier] de soye pour le messel	selyem	–	–	–	–	–	adomány Plessis rezidencia kápolnája számára
728	–	–	Plessis (Normandia)	liturgikus könyv	misekönyv	2 messals lun nuef lautre viez	pergamen	–	–	–	–	–	adomány Plessis rezidencia kápolnája számára

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
729	–	–	Plessis (Normandia)	liturgikus öltözék	karing	1 rochet	textile	–	–	–	–	–	adomány Plessis rezidencia kápolnája számára
730	–	–	Plessis (Normandia)	liturgikus öltözék	frontale, dorsale	1 frontel et 1 dossel de cendal noir de fleur de lis batus dor fourres de toile	selyem, arany	–	–	–	–	–	adomány Plessis rezidencia kápolnája számára
731	–	–	Plessis (Normandia)	oltárterítő	oltárterítő	4 mauvaises touailles dautel	textile	–	–	–	–	–	adomány Plessis rezidencia kápolnája számára
732	–	–	Plessis (Normandia)	liturgikus tárgy, eszköz	gyertyatartó	un viez chandell[i]e[r] de cuivre	réz	–	–	–	–	–	adomány Plessis rezidencia kápolnája számára
733	–	–	Plessis (Normandia)	liturgikus tárgy, eszköz	szenteltvíztartó	1 orcel destaim a eaue benoiste	ón	–	–	–	–	–	adomány Plessis rezidencia kápolnája számára
734	–	–	Plessis (Normandia)	berendezési tárgy	láda (fa)	une huche pour les aournemens	fa	–	–	–	–	–	adomány Plessis rezidencia kápolnája számára
735	–	–	Plessis (Normandia)	termény	zab	du balli de Gisors* receu pour muy et demy davene	zab	–	–	13 lb, 10 s par	–	–	bailli (Gisors)
736	–	–	Plessis (Normandia)	termény	zab	de li pour 700 de pesas et 400 fuerre davoine	zab	–	–	77 s par	–	–	bailli (Gisors)
737	–	–	Plessis (Normandia)	termény	búza	li pour 700 fuerre de ble	búza	–	–	42 s par	–	–	bailli (Gisors)
738	–	–	Maineville	ruhanemű	dunyha, párna	26 coutes et 23 coissins	–	–	–	12 lb par	–	–	Miles de Noyers
739	–	–	Maineville	termény	széna	en la granche devant environ chertees de fain	–	–	60 lb par	–	–	–	–

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
740	–	–	Maineville	termény	zab	60 mines daveine que les gens de la ville doivent	–	–	3 s par / köböl	18 lb par	–	maineville-i emberek	Étienne Flaquet, a gisors-i bailli unokaöccse
741	–	–	Maineville / ville Saint-Denis	termény	zab	190 mines davoine	–	–	–	–	1328. 12. 25., Maineville	Ode de la Rue	–
742	–	–	Maineville	eszköz	vaslánc	3 chenes de fer	vas	–	–	–	–	–	Maineville (?) rezidencia (hôtel)
743	–	–	Maineville	liturgikus tárgy, eszköz	harang	une cloche pour moustier gesant	réz?, bronz?	–	–	–	–	–	Maineville (?) rezidencia (hôtel)
744	–	–	Maineville	bútor	kádtartó asztal (bak), forme (szék, pad)	36 tables a tretiaus et 36 fourmes	fa	–	–	–	–	–	12 új asztal és 10 szék/pad Maineville (?) rezidencia (hôtel) számára
745	–	–	Maineville	edény	mozsár	2 grans mortiers	réz	–	–	–	–	–	Maineville (?) rezidencia (hôtel)
746	–	–	Maineville	szövetféle?	fehér (világos) szövet	1 grant blanc	–	–	–	–	–	–	Maineville (?) rezidencia (hôtel)
747	–	–	Maineville	szövetféle	szövet	8000 de tuylle ou environ	–	–	–	–	–	–	Maineville (?) rezidencia (hôtel)
748	–	–	Maineville	outil	varsa, húzóháló, halásznadrág	10 verveux 2 trainaux un trainel et une chausce a peeschier	–	–	30 s par	–	–	–	Maineville (?) rezidencia (hôtel)
749	–	–	Maineville	liturgikus könyv	misekönyv	en la chapelle un messel	pergamen	–	–	–	–	–	Maineville (?) rezidencia (hôtel)
750	–	–	Maineville	liturgikus öltözék	miseruha	une chasuble	–	–	–	–	–	–	Maineville (?) rezidencia (hôtel)
751	–	–	Maineville	liturgikus öltözék	alba, amiktusz, stóla, manipulus	une aube un amit une estole un fanon	–	–	–	–	–	–	Maineville (?) rezidencia (hôtel)

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
752	–	–	Maineville	oltárterítő	oltárterítő	un autel benoist et 3 touailles a autel	fa?	–	–	–	–	–	Maineville (?) rezidencia (hôtel)
753	–	–	Mez-le-Maréchal	járadék	árverés	compte des enchieres de la vente de Mez*	–	–	29 lb, 5 s par	–	–	Philippon Guillebert neje	Perceval Vincent, Klemencia adószedője
754	–	–	–	járadék	bírságpénz	3 amendes	–	–	120 lb par	–	–	Garcin de Chevigny dit de Pregirmaut	Perceval Vincent, Klemencia adószedője
755	–	–	–	járadék	bírságpénz	partie dune amende	–	–	60 lb par	–	–	Guillaume d'Ampouville	Perceval Vincent, Klemencia adószedője
756	–	–	–	járadék	elszámolás maradvány	restas de ses comptes	–	–	24 lb, 2 s, 6 d par	–	–	Jean d'Uisy	Perceval Vincent, Klemencia adószedője
757	–	–	–	járadék	elszámolás maradvány	restas	–	–	94 lb, 9 s, 3 d par	–	–	Étienne Voussi (egykori adószedő) felesége	Perceval Vincent, Klemencia adószedője
758	–	–	–	járadék	bírságpénz	une amende	–	–	200 lb par	120 lb par megfizetve	–	Étienne Bouteu	Perceval Vincent, Klemencia adószedője
759	–	–	–	járadék	orfaville-i szekerezés	charroy dorfarville* [...] la Saint Johan	–	–	–	11 s, 4 d par	[1328. 06. 24. vagy 08. 29.]	Jean Chamaillar, Château-Landon prévôt-ja	Perceval Vincent, Klemencia adószedője
760	–	–	–	járadék	cenzus	les cens de la Saint Pierre et S. Pol	–	–	–	4 lb, 5 s, 6 d par	[1328.] 06. 29.	Jean Chamaillar, Château-Landon prévôt-ja	Perceval Vincent, Klemencia adószedője

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
761	–	–	–	járadék	cenzus	les cens de la Saint Remy	–	–	–	101 s, 4 d par	[1328.] 10. 01.	Jean Chamaillar, Château-Landon prévôt-ja	Perceval Vincent, Klemencia adószedője
762	–	–	–	járadék	cenzus	les cens de la Saint Denys ensienant	–	–	–	27 s, 2 d par	[1328.] 10. 03.	Jean Chamaillar, Château-Landon prévôt-ja	Perceval Vincent, Klemencia adószedője
763	–	–	–	járadék	elszámolás maradvány	le restat du compte [...] pouiz la Saint Johan	–	–	–	60 lb, 7 d par	[1328. 06. 24. vagy 08. 29.]	Pierre le Convers de Beaugency	Perceval Vincent, Klemencia adószedője
764	–	–	–	járadék	cenzus?	8 mines de noys et pour une livre de poivre	–	–	–	29 s par	[1328. 06. 24. vagy 08. 29.]	Pierre le Convers de Beaugency	Perceval Vincent, Klemencia adószedője
765	–	–	Normandia	járadék	földbérlet	les fieffermes de Normendie	–	–	–	194 lb, 3 s, 7 d	–	–	Perceval Vincent, Klemencia adószedője
766	–	–	–	járadék	bírságpénz	une amende	–	–	–	20 lb par	–	Pierre de Giroles	Perceval Vincent, Klemencia adószedője
767	–	–	–	járadék	bírságpénz	somme de 24 lb [...] pour amende	–	–	24 lb par	10 lb par	–	Boulote de Neufville	Perceval Vincent, Klemencia adószedője
768	–	–	–	járadék	bírságpénz	remenant de 10 lb pour amende	–	–	10 lb par	60 s par	–	Thiesselot Quatressouls de Neufville	Perceval Vincent, Klemencia adószedője
769	–	–	–	járadék	bírságpénz	amende	–	–	–	10 lb par	–	Renaut Pillastre neje	Perceval Vincent, Klemencia adószedője
770	–	–	–	járadék	juh	13 brebis despave	–	–	–	59 s	–	Gillet Thion	Perceval Vincent, Klemencia adószedője

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
771	–	–	–	járadék	szövet?	pour 6 royes [de draps?] achatez a Prouvins* pour la livree des peti[t]s varles du terme de ceste Toussains [...]	posztó	–	12 lb, 8 s par / darab; 11 lb, 4 s pour 36 s par; 143 lb, 8 s Provins–Paris szállítási költség Provins–Paris	–	1328. 11. 01.	Nicolas de Cailloue	Perceval Vincent, Klemencia adószedője
772	–	–	Tigéry	járadék	juh	Johan de Herchez* pour le droit que Madame* avoit es brebis de Thigery*	–	–	–	8 lb	–	Jean de Herchez	Perceval Vincent, Klemencia adószedője
773	–	–	–	járadék	készpénz	ladite Royne* devoit a Jehan de lospital* [...] lesqiex ledit Perceval* a paiez pour lad[ite] Dame et li donne cour lieur				11 lb		Perceval Vincent	Jean l'Hôpital
774	–	–	Greigneur	járadék	bírságpénz	amende de greigneur	–	–	–	60 s	–	Guillaume le Tourneur de Corbeil	Klemencia
775	–	–	Violet, Quimper: châtellanie de Corbeil	járadék	faszén készítés	grillage de boys de Violete et de Cornouaille* en la chastellenie de Corbuel	fa	–	–	100 s	[1328.] 12. 07.	Chardot Godart	Klemencia
776	–	–	Gâtinais	anyag	kereszt-gerenda	en ce jour pour le crois poie de 600 florins royals pris la piece pour 28 s et mis en Gastinois* pour 28 s 4 d	–	–	600 florins royaux pour 28 s; 28 s, 4 d par	10 lb par	[1328.] 12. 07.	–	Klemencia

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
777	–	–	Ferrières (garenne)	eladás	nyúl	pour 292 connins [...]	–	–	60 lb / millier	17 lb, 10 s par	–	Philippot corbeil-i baromfi-kereskedő	Klemencia
778	–	–	Samois-sur-Seine	járadék	zab	5 minaus deaveine	–	–	–	12 lb, 6 d par	–	Geoffroy Challot, prévôt de Samois-sur-Seine prévôtja	Henri, szakács
779	–	–	Samois-sur-Seine	járadék	tartozás?	de li pour celle cause des biens dudit Henri [le queu]	–	–	–	30 s par	–	Geoffroy Challot, prévôt de Samois-sur-Seine prévôt-ja	Henri, szakács
780			Fontainebleau	járadék	hordó	pour la vente 15 queeus wides	–	–	–	60 s par	Fontainebleau	L'Apôtre de Moret	Klemencia
781	–	–	–	járadék	kölcsön	de Aucher* le jour S. Luce pour deniers que il devoit *pour prest fait a li par Madame*	–	–	–	10 lb par	[1328.] 12. 13.	Aucher	Klemencia
782	–	–	Paucourt	járadék	cenzus	cens de Poocourt*	–	–	–	38 s par	[1328.] 10. 01.	Renaut de Villers, prévôt de Montargis prévôt-ja	Klemencia
783	–	–	Château-Landon	járadék	járadék	demourant des esplois	–	–	–	9 lb, 5 s, 7 d par		Pierre de Sourti, bírósági végrehajtó (Château-Landon): Jean du Cimetière, Château-Landon korábbi prévôt-ja	Klemencia

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
784	–	–	Temple (Párizs)	járadék	cenzus	coutumes du Temple	–	–	–	48 lb	03 10 1327. 10. 03. – 1328. 10. 03.	Geoffroy, kapuőr (Temple)	Klemencia
785	–	–	Temple (Párizs)	járadék	kert, mező	de Martin de Villeines pour les jardins du Temple* et les pres du Temple ascenses a lui depuis la Saint Martin lan XXVII juques a la S. Martin lan XXVIII 58 lb par. de ce chiet pour ce que Madame* ne vesqui pas lan entier et en vouloit porter le prieur de l[h]ospital les porees et les poreaus lesquiex devoient garantir li executeur pour ce 16 lb par. et de la somme de 58 lb a compte missire Thyerry* garde de la Chambre aus Deniers.	–	–	58 lb par	16 lb (Martin de Villeines), 12 lb par (Thierry); maradék 30 lb par	1327. 11. 11. – 1328. 11. 11.	Martin de Villeines + Thierry, a Chambre aux Deniers őre	a párizsi ispotály (Hôtel-Dieu) perjele
786	–	–	–	járadék	kölcsön	pour deniers	–	–	18 lb par	3 s, 1 d par	–	Guillaume Soufflet	Klemencia
787	–	–	–	járadék	szövet	drap des escuiers demourant de la livree de la Toussains lan XXVIII	–	–	8,5 aunes	8 lb par	[1328. 11. 11. után]	Jeannot l'Ermite, juhnyíró	Klemencia
788	–	–	–	járadék	posztó	drap des clers de ce terme	–	–	3,5 aunes	66 s par	[1328. 11. 11. után]	Jeannot l'Ermite, juhnyíró	Klemencia

F–6	F–5	F–7	összeírás, kiadás helye / érintett hely	tárgykategória	tárgytípus	leírás	anyag	súly	becsült ár/mérték-egység	eladási ár	kiszállítás ideje (helye)	kiszállító / ágens	vásárló / kedvezményezett
789	–	–	Normandia (földbirtok): Caen baillage	járadék	járadék	1516 lb v 5 s 4 d ob tournois valent 1213 lb 3 d ob par	–	–	–	1516 lb, 5 s, 4 d ob tournois = 1213 lb, 3 d ob par	1328. 09. 29.	N., bailli de Caen	Klemencia
790	–	–	Normandia (földbirtok): Caen baillage	járadék	járadék	645 lb 5 s 11 d tournois valent 516 lb 4 s 9 d par	–	–	–	645 lb, 5 s, 11 dt = 516 lb, 4 s, 9 d par	1328. 09. 29.	Auge-i vicomte	Klemencia
–	80	F–7.1, F–7.2	Wardes	járadék	kegyes alapítvány (évfordulós mise)	célébration d'une une messe anniversaire pour le salut de son âme et de son époux défunt, Louis X	–	–	20 lb: áldozópap, 10 lb: apátság	30 lb/an	[1330. 03. 15. után]	Nicolas de Cailloue, Pierre de Villepereur, Guillaume de Fourques végrehajtók	Saint-Denis apátság
–	80	F–7.3	Wardes	járadék	kegyes alapítvány (évfordulós mise)	célébration d'une une messe anniversaire pour le salut de son âme et de son époux défunt, Louis X	–	–	20 lb: áldozópap, 10 lb: apátság	30 lb/an	[1330. 05. 08. után]	Jean de Milon, végrehajtók	Saint-Denis apátság
–	81	F–7.4	Corbeil	adomány	kegyes alapítvány (évfordulós mise)	pour y célébrer le premier jour de chaque mois les anniversaire de ladite reine et de son mari, le roi Louis X	–	–	–	18 lb par (Saint-Exupéry), 12 lb par (ND)	[1330. 12. után]	VI. Fülöp francia király	Saint-Exupéry, Notre-Dame egyházak (Corbeil)
–	80	F–7.5	Wardes	járadék	kegyes alapítvány (évfordulós mise)	célébration d'une une messe anniversaire pour le salut de son âme et de son époux défunt, Louis X	–	–	20 lb: áldozópap, 10 lb: apátság	30 lb/an	[1331. 03. 25. után]	Nicolas de Cailloue, Pierre de Villepereur, Guillaume de Fourques végrehajtók	Saint-Denis apátság
–	84	F–7.6	–	ingóságok	–	–	–	–	–	–	[1335. 07. 17. után]	II. Humbert, vienne-i dauphin	VI. Fülöp francia király

F–9: Klemenciával kapcsolatban álló személyek és helyek adattára

Ez a függelék a többi adatait egybegyűjtve ad teljességre törekvő módon információt azokról a személyekről és helyekről, akikhez és amelyekhez szorosabb kapcsolat fűzte Klemencia (özvegy) királynét. A nevek az özvegy királynéval kapcsolatos primer forrásokban szerplő eredeti formájukban, névváltozatokkal együtt szerepelnek, amelyet a ma használatos névalak, valamint a személyekre és nevekre vonatkozó adatok követnek. Az özvegy királyné kérvényei számos fontos információt tartalmaznak, így ezek adatai is bekerültek ebbe az adattárba. Egyes esetekben a dátumot gondolatjel követi, amely az adott funkció kezdődátumát jelenti, amelyet az illető Klemencia élete végéig betöltött. Amennyiben az egyes személyre vonatkozó leírás az adattárban megtalálható más személyre is tartalmaz felvilágosítást, ez utóbbi neve dőlt betűvel szerepel.

Személynevek

1. *Aagnesine*: Agnesine (Agnès), Klemencia ingóságainak egyik vásárlója.[1785]
2. *abbé / labbe / labbee de St. Denis / de Sainct Denys / de Saint Denys / de S. Denys*: a Benedek-rendi királyi apátság, Saint-Denis apátja, I. Guy de Châtres, Klemencia végrendeletének egyik végrehajtója.[1786]
3. *Adam de Meaux*: konyhai személyzet tagja (hervart) Klemencia udvarában.[1787]

Adam de Preci → *Adam de Precy*

4. *Adam de Precy / Adan de Precy / Adam de Preci*: Klemencia ingóságainak egyik vásárlója.[1788]
5. *Adam le Sautier*: Klemencia udvarhölgyének, *Marie*-nak a férje.[1789]

Adan de Precy → *Adam de Precy*

6. *Adda de Nantolio*: Adda (Adèle?) de Nanteuil, Klemencia udvarhölgye (*domicella*), familiárisa. A Nanteuil családhoz tartozott, amelynek több tagja is Klemencia szolgálatában állt (ld. alább). Adda feltűnik Klemencia nagyanyjának, Magyarországi Máriának a hagyatéki leltárában, amely szerint 30 uncia arany illette meg. Neve *X. Lajos* özvegyével kapcsolatban más helyen nem szerepel, így feltehetően még 1328 előtt távozott az élők sorából.[1790]
7. *Agnes de Bolonnois / Agnes de Boulonnys*: Agnès de Boulogne (?), Klemencia udvarhölgye.[1791]

Agnes de Boulonnys: → *Agnes de Bolonnois*

8. *Aimbicus Artolfi de Patavia*: Aimbicus, Passau-i Artolf fia, Klemencia Passau egyházmegyei klerikusa, az özvegy királyné 1318-ban folyamodott a pápához, hogy juttasson neki egy

[1785] Függelék F–6, F–8, nr. 618.

[1786] Függelék F–5, nr. 85, F–6, 4, 11. sor.

[1787] Függelék F–5, nr. 36, F–10.

[1788] Függelék F–6, F–8, nr. 238, 281, 545.

[1789] Függelék F–5, nr 26, Függelék F–10.

[1790] MDEA I. 258, nr. 287.

[1791] Függelék F–5, nr. 17, F–6, F–8, nr. 271.

javadalmat az egyházmegye Saint Florian nevű, Ágoston-rendi kanonokokhoz tartozó kolostorában.[1792]

9. *Alamandus de Biausamblant*: Alamandus de Beausemblant, 1317-ben Klemencia a pápától kérvényezett számára kanonoki javadalmat a lausanne-i egyházban.[1793]
10. *Anchier*: ajtonálló, Klemencia pajzshordója.[1794]
11. *Andreas de Dursiaense*: André de Dussiac (?) saint-quentin-i kanonok, 1316-ban az özvegy királyné egy kanonoki javadalmat kért számára, a következő évben pedig ugyanő a thérouanne-i Saint Audomar-egyházban biztosítandó várományos méltóságért folyamodott a pápához.[1795]
12. *Arnaldus de Sancto Genesio*: Arnald de Saint-Genès, jogi képviselő, limoges-i (1316–), aix-en-provence-i kanonok (1319 előtt), noyoni esperes (1319–), bourges-i éneklőkanonok (1318–). 1318-ban Klemencia *Jacobus de Corvó*val együtt küldte XXII. Jánoshoz, hogy a pápa közvetítését kérje abban, hogy *V. Fülöp* kiszolgáltassa az özvegyi járandóságot.[1796]
13. *Aucher*: Klemencia adósa.[1797]
14. *bailli de Caen*: Klemencia özvegyi járandóságának részét képező caen-i baillage elöljárója (bailli), neve ismeretlen.[1798]
15. *bailli de Gisors / balli de Gysors*: *Estienne Flaquet* ismeretlen nevű unokaöccse, gisors-i bailli, Klemencia ingóságainak egyik vásárlója.[1799]
16. *baillie de Rouen*: Klemencia özvegyi járandóságának részét képező rouen-i baillage előljárója (bailli), neve ismeretlen.[1800]
17. *Bardes*: a firenzei Bardi bank-, hitel- és kereskedő társaság.[1801]
18. *Barthalomeus de Calamandrana*: Barthélémy de Calamandrana, beauvais-i és évreux-i kanonok, Klemencia tanácsosa, 1317-ben az özvegy királyné közbenjárására nyert el egy javadalmat a verduni egyházban.[1802]
19. *Basilicus de Ruteinberg*: Basil de Ruteinberg, IV. Károly és talán Klemencia kánonjogi licenciátust szerzett klerikusa. A király és az özvegy királyné 1327-ben együtt kértek számára a pápától egy kanoki javadalmat a hildesheimi egyházban.[1803]
20. *Baudet*: Klemencia solymásza.[1804]

[1792] Függelék F–12, nr. 37.

[1793] Függelék F–12, nr. 25.

[1794] Függelék F–5, nr. 26.

[1795] Függelék F–12, nr. 20, 30.

[1796] Függelék F–12, nr. 43; AAV Reg. Vat. 109, fol 112r, 110/2, fol. 42v; LSC J XXII (France) I. nr. 476.

[1797] Függelék F–6, F–8, nr. 781

[1798] Függelék F–6, F–8, nr. 789.

[1799] Függelék F–6, F–8, nr. 684, 735–737, 740 (bailli unokaöccse).

[1800] Függelék F–6, F–8, nr. 790.

[1801] Függelék F–6, F–8, nr. 18, 101; AAV Reg. Vat. 110/1, fol. 41r, LSC J XXII (France) I. nr. 232–233; AAV Reg. Vat. 110/2, fol. 36, LSC J XXII (France) I. nr. 964; AAV Reg. Vat. 109, fol. 232v, LSC J XXII (France) I. nr. 974; AAV Reg. Vat. 110/1, fol. 43v, LSC J XXII (France) I. nr. 975. Vö. HUFFELMANN 1911. 46, 50–51.

[1802] Függelék F–12, nr. 31.

[1803] Függelék F–12, nr. 78.

[1804] Függelék F–5, nr. 26.

21. *Benedictus de Monteflascone*: Benoît de Montfaucon, olehain-i káplán (Arras egyházmegye), 1327-ben az özvegy királyné kért számára a pápától egy kanonoki javadalmat a laoni egyházban. Valószínűleg *François de Montfaucon* rokona.[1805]
22. *Bietrix Dauphine de Viennoys*: Beatrix (1289–1354), Klemencia nővére, Martell Károly és Habsburg Klemencia gyermeke. 1289-ben született Nápolyban majd 1296. május 25-én összeházasították II. Jánossal, Tour de Pin urával, a vienne-i dauphinnel. A házassági szerződés szerint hozománya 20000 tours-i livre-t tett ki, amelyet két részletben kellett megfizetni. Beatrixet apósa gondjaira bízták, Sisteronba került, hogy a tartomány szokásait megtanulja. Férjével, az új dauphin-nel Beauvoir en Royans várában telepedtek le, a párnak két fia és egy leánya született, VIII. Guigues, *II. Humbert* és Katalin. Beatrix 1318. május 9-én öröklött javait felosztotta fiai között, kivéve azon, apjától örökölt jogait, amelyeket leányára Katalinra hagyott. A maga számára fenntartott azonban 10000 tours-i livre összeget, amely felől szabadon rendelkezhetett (családja és udvartartása tagjai javára), megőrizte ruháit, hálószobája berendezési tárgyait, kincstárát, arany és ezüst ékszereit, edényeit, valamint élethossziglan 2000 forint évjáradékot családja fenntartására, amelyet fiainak kellett fizetniük. Négy nappal azután, hogy férje, II. János meghalt (1319. március 5.), lemondott javairól, és Val-Bressieu ciszterci apácakolostorába vonult vissza, amelynek később apátnője lett. Az 1320-as és 1330-as években több spirituális kegyet is elnyert a pápától. 1330. szeptember 8-án XXII. Jánostól engedélyt kapott arra, hogy elhagyja Val-Bressieu-t (Vienne főegyházmegye), és a karthauziak salettes-i (Lyon főegyházmegye) közösségében telepedjen le. Pontosan három évvel később fia II. Humbert Nápolyban kelt rendelkezésében Beatrixre bízta Dauphiné kormányzását arra az időre, amig ő maga vissza nem tér a tartományba, ami az év végén meg is történt. Öt évvel később, 1338. július 4-én XII. Benedek felhatalmazta arra, hogy visszatérjen a ciszterciek val-bressieu-i apácaközösségébe, annak ellenére, hogy XXII. János korábban engedélyezte átlépését a karthauziak közé. 1340. február 15-én lemondott apátnői tisztségéről, és Ayes de Crolle falai közé vonult vissza immár egyszerű apácaként. Fia, Humbert, mielőtt keresztes hadjáratra indult, neki adományozta Beauvoir várát, illetve 1683 forint évjáradékot biztosított számára. Beatrix 1345-ben ide költözött, de mint egyszerű apáca folytatta életét. Amikor 1343-ban II. Humbert megegyezett *VI. Fülöp*pel arról, hogy tartományát a Valois uralkodónak adja át, kikötötte, hogy Beatrix özvegyi járandóságát, illetve saját hitvese Marie de Baux ellátását is biztosítani kell a továbbiakban is. 1347. január 29-én II. Humbert Rodosz szigetén végrendelkezett, amely szerint évi 500 forint illette az általános örökösének kinevezett Beatrixet. Az utolsó vienne-i dauphin 1349. október 25-én alapította számára Saint-Just en Royans apácakolostorot, Beatrix végül itt fejezte be életét 1354-ben.[1806]

[1805] Függelék F–12, nr. 80.

[1806] Függelék F–5, nr. 10; Függelék F–6, F–8, nr. 89; AAV Reg. Vat. 98, fol. 100v; MNL OL DF 291533; AOklt. XIV, nr. 509; AAV, Reg. Vat. 126, nr. 185; Reg. AV. vol, 85, fol. 247v; LITPA nr. 006186; MNL OL DF 291721; AOklt. XXII. nr. 334; AAV, Reg. AV. 8, fol. 334v; Reg. Vat. 67, ep. 425; LITPA nr. 005925 (Jean XXII); AOklt. IV. nr. 640; AAV Reg AV. 13, f. 732v; Reg. Vat. 70, ep. 1549; LITPA nr. 11985; AOklt. V. nr. 889; AAV Reg AV. 13, f. 732v; Reg. Vat. 70, ep. 1550; LITPA nr. 11986; AOklt. V. nr. 890; AAV Reg. Vat. 115, fol. 85r–v; MNL DF 291651; AOklt. XII. nr. 1; AAV Reg. Vat. 115, fol. 412v; MNL DF 291658; AOklt. XIII. nr. 197; AAV Reg. Vat. 115, fol. 412v; MNL DF 291658; AOklt. XIII. nr. 198; AAV Reg. Vat. 115, fol. 417v; MNL DF 291659; AOklt.

23. *Bietrix de Viennois Dame d'Arlay / Madame darley*: Beatrix (1275–1347), I. Humbert vienne-i dauphin és Burgundiai Anna leánya II. János, Tour de Pin ura, vienne-i dauphin testvére. I. Hugues de Chalon, Arlay urával kötött frigye apjának Dauphiné és szomszédai jó viszonyát célzó politikáját szolgálta. 1336-ban, amikor *II. Humbert* szabályozta saját udvartartását (hôtel), abban külön helyet biztosított apai nagynénje számára.[1807]
24. *Boulote de Nuefville*: Boulote de Neufville, Klemencia adósa.[1808]
25. *Camus*: Klemencia hírnöke, hírvivője.[1809]
26. *Chapellet*: Klemencia szolgálója.[1810]
27. *Chardot Godart*: Klemencia adósa.[1811]
28. *Charlot*: Klemencia (Tonnelből való) udvari bolondja.[1812]

Chartres → levesque de Chartres

29. *Chevance Folet*: Klemencia (Tonnelből való) udvari bolondja.[1813].
30. *Clavel*: a végrendelet szerint Klemencia szolgálója volt Provence-ban (1318–1321).[1814]
31. *Clemance*: Druget Klemencia, *Druget II. János* és *Pasqua de Bononensi* leánya, *Druget Vilmos*, *Miklós* és *III. János* testvére, Klemencia özvegy királyné keresztlánya, *Jehan (Jean) de Gagni* felesége.[1815]
32. *Colin de Bequerel*: Klemencia pajzshordója.[1816]
33. *Colin de Meaus*: Colin de Meaux, Klemencia kocsisa.[1817]
34. *Colin*: Klemencia (Tonnelből való) udvari bolondja.[1818]
35. *Colin*: Klemencia hírnöke, hírvivője.[1819].
36. Colin: kapus Klemencia rezidenciáján (Temple?).[1820]

XIII. nr. 199; AAV Reg. Vat. 100, fol. 107r; MNL OL DF 291558; AOklt. XIV. nr. 510; AAV Reg. Vat. 105, fol. 322v; LC J XXII XII. nr. 60540; MNL OL DF 291602; AOklt. XVI. nr. 304; AAV Reg. Vat. 105, fol. 322v; LC J XXII XII. nr. 60541; MNL OL DF 291602; AOklt. XVI. nr. 305; AAV, Reg. Vat. 124, fol. 99r–v; MNL OL DF 291708; AOklt. XXI. nr. 283; AAV, Reg. Vat. 124, fol. 99v; MNL OL DF 291708; AOklt. XXI. nr. 290; VALBONNAIS 1721. 77–78, 178–179, 244, 389, 452–460, 460–467, 518–523, 541–549, 611–613; ADBR B 401; RD III. nr. 14816.

[1807] Függelék F–5, nr. 12; Függelék F–6, F–8, nr. 87; VALBONNAIS 1721. 309.

[1808] Függelék F–6, F–8, F–8, nr. 767.

[1809] Függelék F–5, nr. 39.

[1810] Függelék F–5, nr. 41.

[1811] Függelék F–6, F–8, F–8, nr. 775.

[1812] Függelék F–5, nr. 38.

[1813] Függelék F–5, nr. 38.

[1814] Függelék F–5, nr. 39.

[1815] Függelék F–5, nr. 27.

[1816] Függelék F–5, nr. 22.

[1817] Függelék F–5, nr. 40.

[1818] Függelék F–5, nr. 38.

[1819] Függelék F–5, nr. 40.

[1820] Függelék F–5, nr. 37.

37. *Comte d'Alençon / mons*[ieur] *dalencon*: Valois Lajos (1318–1328), Valois Károly fia, Chartres és Alençon grófja, Klemencia végrendeletének végrehajtója.[1821]

Comte de Beaumont → Róbert, Beaumont grófja

38. *Coutrat le Ner*: ökörhajcsár (konyhai segítő) Klemencia udvartartásában.[1822]
39. *Cyriacus de Rutembergh*: Cyfrid (Sigfrid) de Rutemberg, IV. Károly és talán Klemencia kánonjogi licenciátust szerzett klerikusa. A király és az özvegy királyné 1327-ben együtt kértek számára a pápától egy kanoki javadalmat a hildesheimi egyházban.[1823]
40. *Dalphin / Dauphin de Viennoys / Ymbert Dauphin*: II. Humbert (1312–1355), Beatrix (Klemencia nővére) és II. János Tour de Pin ura, vienne-i dauphin fia, majd utóda (1333–1349). Klemencia végrendeletétek egyik végrehajtója, általános örökös. Nagynénjétől örökölt valamennyi jogáról lemondott 1335-ben VI. Fülöp javára. 1329-ben Magyarországra került I. Károly udvarába, majd 1332–1333-ban Nápolyban I. Róbert környezetében találjuk, szerepe volt a nápolyi-magyar tárgyalásokban. Itt vette feleségül I. Róbert unokahúgát, Marie des Baux-t, frigyükből született András, aki minden bizonnyal az I. Károlyhoz való kötődés miatt kapta ezt a Dauphiné uralkodói körben szokatlan nevet. Az utolsó vienne-i dauphin folyamatosan keresett hathatós szövetségeseket, például IV. (Bajor) Lajos német, I. Róbert nápolyi, I. Károly magyar és végül *VI. Fülöp* francia uralkodó személyében. 1343 és 1349 között kötött egyezséget a francia királlyal Dauphiné átadásáról. 1346–1347-ben a keresztes seregek főkapitánya volt. 1350-ben belépett a domonkos rendbe, a pápa Alexandria pátriárkájává nevezte ki, majd két évvel később a reims-i érsekség adminisztrátora lett. 1355-ben kérte a pápától, hogy Reims helyett Párizsba helyezze át azonos minőségben. Éppen Avignonba tartott, amikor 1355. május 22-én meghalt Clermontban.[1824]
41. *Dimenche le Courretier*: Dimanche, Klemencia ügynöke, közvetítője.[1825]

Domina Regina → Madame

Dominae Pasca → Pasqua de Bononensi

42. *Drion le chevalier*: Drion, lovag, Klemencia ingóságainak egyik vásárlója.[1826]
43. *Drion le clerc / Dryon le clerc*: Drion, klerikus, valószínűleg a Temple-i rezidencián, Klemencia ingóságainak egyik vásárlója.[1827]
44. *Drion le Queu*: Drion, szakács, Klemencia ingóságainak egyik vásárlója.[1828]

Dryon le clerc → Drion le clerc

Duc de Bourbon → Looys, Duc de Bourbon

[1821] Függelék F–5, nr. 76; Függelék F–6, F–8, nr. 21.

[1822] Függelék F–5, nr. 42.

[1823] Függelék F–12, nr. 79.

[1824] VALBONNAIS 1721. 238–621; FAURE 1907; FOURNIER 1912. 582–598; LEMONDE 2007a (francia változat).

[1825] Függelék F–6, F–8, nr. 508.

[1826] Függelék F–6, F–8, nr. 606.

[1827] Függelék F–6, F–8, nr. 613, 616, 656.

[1828] Függelék F–6, F–8, nr. 617.

45. *Duchar*: a királyi udvarszervezet (Hôtel du roi) külön szolgálatot adó egységének, a kápolnának (Chapelle) a szolgálója.[1829]
46. *Erembour de Mousteruel*: valószínűleg szövetkereskedő, erre utalnak a Klemencia hagyatékából történt vásárlásai. 1327-ben *Jean Billouart*, a Chambre des Comptes akkori vezetője (maître) számadásai szerint Luxemburg Károly cseh király számára is szöveteket vett.[1830]
47. *Estienne Bouteu*: Étienne Bouteu, Klemencia adósa.[1831]
48. *Estienne Chevalier*: Étienne Chevalier, esetleg Klemencia lovagja, attól függően, hogy személynévként értelmezzük a név második tagját, vagy sem; a hagyaték egyik aktív vásárlója.[1832]
49. *Estienne Crestienne*: Étienne Chrétien, Klemencia ingóságainak egyik vásárlója.[1833]
50. *Estienne Flaquet*: Étienne Flaquet, Klemencia ingóságainak egyik vásárlója.[1834]
51. *Estienne Garafaut*: Étienne Garafaut, Lorris perjele.[1835]
52. *Estienne le Voussi*: Étienne le Voussi, egykori adószedő, Klemencia adósa.[1836]
53. *Eustace / Huistasce*: Eustace, szolgáló, szűcs, Klemencia ingóságainak egyik vásárlója.[1837]

Evesques de Cornoaille → *Jacques Evêque de Cornoaille*

54. *Felix dauccurre*: Félix d'Auxerre, ötvös, a hagyatéki eljárás során kollégáival (*Simon de Lille*, *Jean Pascon*, *Jean de Toul*, *Pierre de Besançon*, *Jean de Lille*) együtt becsülte fel Klemencia ékszereit. 1337-ben ő volt a párizsi ötvöscéh védnöke (*gardien*).[1838]

Francois → *Francois de Montflascon*

55. *Francois / Francois (François) de Montflascon / Francois de Montflacon*: François de Montfaucon, római és kánonjogi professzor, Klemencia udvartartásában fontos bizalmi állásokkal rendelkezett: tanácsos, káplán, klerikus, az özvegy királyné familiárisa (1316–1328), Klemencia néhány folyamodványának, illetve végrendelkezésének is ő volt a végrehajtója. Az özvegy királyné szolgálata segített egyházi karrierjét: arras-i (1316–), tournai-i (1322–), senlis-i (1328 előtt–), cambrai- (1328 előtt–), châlons-en-champagne-i (1326–) kanonok, a tours-i káptalan prebendáriusa (1328–) volt.[1839]

[1829] Függelék F–5, nr. 38.

[1830] Függelék F–6, F–8, nr. 343–360; RHF IV. t. 2, 185, nr. 14423.

[1831] Függelék F–6, F–8, nr. 758.

[1832] Függelék F–6, F–8, nr. 311–315, 329, 331–342, 472–473, 477–482.

[1833] Függelék F–6, F–8, nr. 628.

[1834] Függelék F–6, F–8, nr. 740.

[1835] Függelék F–4.39.

[1836] Függelék F–6, F–8, nr. 757.

[1837] Függelék F–6, F–8, nr. 236, 241, 251, 264, 266, 436.

[1838] Függelék F–6, preambulum, nr. 1–19; PROCTOR-TIFFANY 2019. 49

[1839] Függelék F–5, nr. 19, 86, Függelék F–6, F–8, bevezetés, nr. 237, 243, 247, 248, 250, 263, 267, 394, 466, 483, 511, 605; Függelék F–12, nr. 1, 57, 80, 90; LC J XXII I. nr. 1487, 3122, 3921, II. nr. 5529, 5759, 9662, 9664, III. nr. 12643, IV. nr. 15342, 15343, 15344, 15345, 15346, 15347, V. nr. 18658.

Francois de Montflacon → Francois de Montflascon

Fresnaye → Jehan de la Fresnaie

56. *G. de Diey*: Klemencia ingóságainak egyik vásárlója.[1840]
57. *Garcin de Chevigny dit de Pregirmaut*: Klemencia adósa.[1841]

Gauillaume de Fourqueus → Guillaume de Fourqueux

58. *Geoffroi*: klerikus, Klemencia 1317-ben egy *tabellionarius*i (jegyzői) állást kért számára a pápától.[1842]
59. *Geffroi le Saucier*: Geoffroi, Klemencia udvari szolgálója, a konyha szervezetében mártáskészítő feladatot látott el.[1843]
60. *Geffroi*: Geoffroi, Klemencia párizsi rezidenciáján, a Temple-ben látta el a kapus (kapuőr) feladatát.[1844]
61. *Geoffroy Challot*: Samois-sur-Seine prévôt-ja.[1845]
62. *Gerardus de Monteacuto*: Gérard de Monteacuto, római jogi licenciátust szerzett klerikus. Klemencia udvarának tagja. 1328-ban előbb várományosa volt egy chartres-i kanonoki javadalomnak, amelyet ezév novemberében már biztosan kezében tartott, amikor egy másikat is elnyert Reimsben. Ez utóbbihoz a dékán és a kanonokok szupplikációja segítette hozzá. 1332-ban Châlons-en-Champagne egyházában kapott várományos kinevezést. A következő évben egy második chartres-i javadalomért folyamodott, de ennek ára volt, le kellett mondania châlons-en-champagne-i prebendájáról. 1334-ban egy párizsi javadalomért folyamodott, ezúttal mint *VI. Fülöp* és neje *Burgundiai Johanna* tanácsosa. 1331. január 25-én egy Saint-Flour egyházmegyei hivatal (Brioude egyház) kapcsán Gérard elhunytáról olvashatunk, de ez a fenti adatok fényében aligha rá vonatkozik.[1846]

Gieffroy Challot → Geoffroy Challot

63. *Gieffroy de Breton*: Geoffroy de Breton, Klemencia ingóságainak egyik vásárlója.[1847]
64. *Gieffroy Vuide Bourse*: Geoffroy Vide-Bourse, agrez-i bérlő.[1848]
65. *Gilebert d'Alboy* (*Gilbertus Dalbodis*): Gilbert d'Alboy, Klemencia pajzshordója. 1326-ban Klemencia folyamodott a pápához, hogy engedélyezze a Gilbert és Helis, Ponce-nak, a Saint Christophe vár urának leánya közötti házasságot a negyedfokú vérrokonság ellenére. Vélhetően azonos azzal a Gilbertus Dalbodisszal, akit XXII. János 1328. december 28-i parancslevele említ. A pápa arra utasította a provence-i sénéchal-t, Raynaldus de Scaletát, hogy juttassa vissza Klemencia bizonyos ingóságait a király követeinek, Gilbertnek és

[1840] Függelék F–6, F–8, nr. 316–317, 320–321.

[1841] Függelék F–6, F–8, nr. 754.

[1842] Függelék F–12, nr 27.

[1843] Függelék F–5, nr. 36.

[1844] Függelék F–5, nr. 37.

[1845] Függelék F–6, F–8, nr. 778, 779.

[1846] Függelék F–12, nr. 87; LC J XXII VIII. nr. 43400, X, nr. 52488, XI, nr. 56825, XIII, nr. 61437, 64100.

[1847] Függelék F–6, F–8, nr. 523, 524.

[1848] Függelék F–6, F–8, nr. 627.

Thibaut de Meaux-nak. Itt végrendeletben a Notre-Dame de Nazareth domonkos apácák javára tett intézkedések foganatosításáról volt szó.[1849]

Gilbertus Dalbodis → *Gilebert d'Alboy*

Gilet → *Gillet de leschanconnerie*

66. *Gilles de Boutefour*: helytartó Lorris-en-Gâtinais területén.[1850]
67. *Gillet de lausomoniere*: Gillet, Klemencia alamizsnaszedője.[1851]
68. *Gillet de leschanconnerie / Gilet*: Klemencia pohárnoka (1328), *Jehanette* férje.[1852]
69. *Gillet le Chasublier*: Gillet, szűcs, az özvegy királyné ingóságainak egyik vásárlója.[1853]
70. *Gillet Thion*: Klemencia adósa.[1854]

Gioffreoy portier du Temple: → *Geffroi*.

71. *Girart le Paignye*: a lorris-i földbért vásárolta meg a hagyatéki leltár tanúsága szerint.[1855]
72. *Godeffroy le Courratier*: Geoffroy, Klemencia ágense[1856]
73. *Gremon de Pigon* (Pigeon?): Klemencia pajzshordója.[1857]
74. *Gualterus Alberti*: Gualterus, Albert fia, római és kánonjogi licenciátust szerzett klerikus IV. Károly és Klemencia környezetében. 1328-ban a király és az özvegy királyné együtt folyamodtak érdekében a pápához, hogy a metzi egyházban, ahol már rendelkezett egy kisebb javadalommal, egy méltóságot nyerhessen el.[1858]
75. *Guerin de la Forge*: a végrendelet szerint Klemencia szolgálója volt Provence-ban.[1859]
76. *Guillelmus de Camerato*: Guillaume de Camereto, Longpont perjele (OSB, 1316/1317 előtt), embruni javadalmas kanonok (1316) pápai káplán, e javadalmakat Klemencia folyamodványainak köszönhetően nyerte el. 1317-ben ismét az özvegy királyné kérelmezett egy Cluny apátságának javadalmazási jogához tartozó perjeli állást Guillaume számára.[1860]
77. *Guillaume dampouville*: Guillaume d'Ampouville, Klemencia adósa.[1861]

[1849] Függelék F–5, nr. 25; Függelék F–12, nr. 73; AAV Reg. Vat. 115, fol. 57 (85)r; LSC J XXII (France) V. nr. 3746.

[1850] Függelék F–4.39.

[1851] Függelék F–6, F–8, nr. 440–443.

[1852] Függelék F–5, nr. 34; Függelék F–6, F–8, nr. 464, 514.

[1853] Függelék F–6, F–8, nr. 386.

[1854] Függelék F–6, F–8, nr. 770.

[1855] Függelék F–6, F–8, nr. 671.

[1856] Függelék F–6, F–8, nr. 497.

[1857] Függelék F–5, nr. 26.

[1858] Függelék F–12, nr. 77.

[1859] Függelék F–5, nr. 39.

[1860] Függelék F–12, nr. 19, 28, 36.

[1861] Függelék F–6, F–8, nr. 755.

78. *Guillaume de Baufet*: párizsi püspök (1305–1319), 1317-ben Klemencia egy *tabellionarius*i (jegyzői) állást kért számára a pápától.[1862]
79. *Guillaume de Cailloue*: Klemencia végrendeletének tanúja. Feltehetőleg rokonságban állt Nicolas de Cailloue-val.[1863]
80. *Guillaume de Fourqueux / Guillermus de Fulcosa / Guillaume de Fourquois*: Guillaume de Fourques, tanácsos és klerikus (1316–), Klemencia végrendeletének egyik végrehajtója, közjegyző (1328), lisieux-i kanonok (1322–), beaugency-i esperes (1330, 1331), orléans-i kanonok (1316), beaujeu-i esperes (?, 1322), a Saint Jean de Hennemont-egyház (Chartres egyházmegye, 1322), illetve a chartres-i Saint Maurice-egyház javadalmasa (fél prebenda, 1316).[1864]

Guillaume de Fourquois → *Guillaume de Fourqueux*

81. *Guillaume de Meaux*: Klemencia ingóságainak egyik vásárlója, a hagyatéki leltár tanúsága szerint a Temple-ben összeírt javak közül vásárolt nyeregtakarókat. 1338. június 19-én ő és neje, Alice (Alisia) gyermektelen haláluk esetén longchamps-i (Normandia) házukat *II. Humbert* vienne-i dauphinre hagyták. Lehetséges, hogy *Guillot de Meaux* apja.[1865]
82. *Guillaume de Saint Pierre*: Guillaume de Saint-Pierre, Klemencia ingóságainak egyik vásárlója.[1866]
83. *Guillelmus de Templo*: Guillaume de Temple, a Gelboreden-egyház (Beauvais egyházmegye, 1322–), illetve a Saint Julien de Saltu-egyház javadalmasa (1325–), a pissaci Szűz Mária-egyház Szent Péter oltárának káplánja (Chartres egyházmegye, 1322), Klemencia alamizsnaszedője (1325–), káplánja (1325–), egyházi állásait az özvegy királyné közbenjárására nyerte el.[1867]
84. *Guillaume Druget*: Druget Vilmos, Jehan Druget, azaz *Druget II. János* és *Pasqua de Bononensi* fia, Klemencia pajzshordója (?–1328), hevesújvári, újvári és gömöri ispán (1327–1342), szepesi gróf (1328–1336), borsodi ispán (1329–1342), alnádor (1330–1334), nádor (1334–1342). Apját követte a nádori hivatalban 1334-től, ezt megelőzően alnádorként tevékenykedett. I. Károly nápolyi útja idején, ahová Vilmos apja Druget II. János is elkísérte, mégsem ő, hanem Szécsényi Tamás vajda és Nagymartoni Pál országbíró vette át ideiglenesen az ország irányítását Erzsébet királyné támogatásával. Vilmost rokoni szálak fűzték Klemenciához, az özvegy királyné volt a keresztanyja. Vilmos valószínűleg 1342. szeptember elején távozott az élők sorából. A Druget leszármazott felesége Marie Follie volt.[1868]
85. *Guillaume du Moustier*: Guillaume de Moutier, Klemencia ingóságainak egyik vásárlója.[1869]

[1862] HC I. 391; Függelék F–12, nr. 24.

[1863] Függelék F–5, nr. 88.

[1864] Függelék F–5, nr. 19, 86; Függelék F–6, F–8, nr. 241, 322, 393, 437, 570, 583; Függelék F–7.1, 7.2, 7.5; Függelék F–12, nr. 13, 54.

[1865] Függelék F–6, F–8, nr. 469–471; VALBONNAIS 1721. 298–299. Vö. Guillot de Meaux.

[1866] Függelék F–6, F–8, nr. 603.

[1867] Függelék F–12, nr. 56, 66.

[1868] Függelék F–5, nr. 23; MDEA II. 40–41, nr. 38; ZSOLDOS 2012; ZSOLDOS 2013. 219–220, 224; ZSOLDOS 2017. 57–75; ZSOLDOS 2020. 103; C. TÓTH 2020. 40.

[1869] Függelék F–6, F–8, nr. 505.

86. *Guillaume l'aumosnier*: Guillaume, Klemencia alamizsnaszedője és végrendeletének tanúja.[1870]
87. *Guillaume le Flament / Flamentz*: Guillaume le Flamand, Klemencia ingóságainak egyik legaktívabb vásárlója.[1871]
88. *Guillaume le Tourneur de Corbuel*: Guillaume, esztergályos a corbeil-i váruradalomban, Klemencia adósa.[1872]
89. *Guillaume Patin*: Klemencia özvegyi járandósági területén Agrez-ben bérelt földet.[1873]
90. *Guillelmus Peregrini de Corvi*: Guillaume Peregrini de Corvo, 1316-ban Klemencia kért számára a pápától egy *sine cura* javadalmat a gapi egyházban, a kérvény szerint az özvegy királyné káplánja volt.[1874]
91. *Guillaume Pidoue Bouffart*: Klemencia ingóságainak egyik vásárlója.[1875]
92. *Guillaume Saunier*: Klemencia pajzshordója.[1876]
93. *Guillaume Soufflet*: Klemencia adósa.[1877]
94. *Guillebert Poline / Guillebert Pooline*: Gilbert Poline, Klemencia ingóságainak egyik vásárlója[1878]

Guillebert Pooline → Guillebert Poline

95. *Guillelmus de Montpincon*: Guillaume de Montpinçon, ellenőrként szerepel Klemencia végrendeletében.[1879]

Guillermus de Fulcosa → Guillaume de Fourqueux

Guillermus de Fulcosa → Guillaume de Fourqueux

96. *Guillot de Meaux*: Longchamps őre (*garde*), nem kizárt, hogy *Guillaume de Meaux* fia, erre utalhat neve, amely a Guillaume kicsinyítő képzős változata.[1880]
97. *Guillot de Montpincon*: Guillot de Montpinçon, Klemencia hálószobájában szolgáló cseléd.[1881]
98. *Guillot le Mairre*: Guillot le Maire, Klemencia kocsisa.[1882]
99. *Guillotin*: *Jacobus de Corvó*nak, Klemencia gyóntatójának a pajzshordója.[1883]

[1870] Függelék F–5, nr. 88.

[1871] Függelék F–6, F–8, nr. 104–179, 192–197, 439.

[1872] Függelék F–6, F–8, nr. 774.

[1873] Függelék F–6, F–8, nr. 626.

[1874] Függelék F–12, nr. 2.

[1875] Függelék F–6, F–8, nr. 279.

[1876] Függelék F–5, nr. 25.

[1877] Függelék F–6, F–8, nr. 786.

[1878] Függelék F–6, F–8, nr. 681, 682, 685.

[1879] Függelék F–5, nr. 88. Vö. Guillot de Montpincon.

[1880] Függelék F–5, nr. 38. Vö. Guillaume de Meaux.

[1881] Függelék F–5, nr. 39. Vö. Guillelmus de Montpincon.

[1882] Függelék F–5, nr. 40.

[1883] Függelék F–5, nr. 39.

100. *Guillotin le Petit*: Klemencia szolgálója.[1884]
101. *Guiot le Breton*: Klemencia hírnöke, hírvivője.[1885]
102. *Henricus de Fococuri*: Henri de Fococuri, káplán, Klemencia közbenjárására nyerte el a Saint Aprus de Toul-apátság perjeli állását 1323-ban.[1886]
103. *Henri le queu*: Henri, szakács, Klemencia hitelezője.[1887]

Hue de Bouville → *Hugues de Bouville*

Hugo de Bovilla → *Hugues de Bouville*

104. *Huguenin*: konyhai szolgálattevő Klemencia udvartartásában.[1888]
105. *Hugues de Bouville / Hue de Bouville / Hugo de Bovilla* († 1331): III. Hugues Bouville, *X. Lajos* kamarása, a király követeként utazott Nápolyba 1315-ben, hogy a Klemenciával kötendő házasság részleteit a nápolyi udvarral megtárgyalja, ő kísérte a hercegnőt Franciaországba.[1889]
106. *Hugo de S. Amando*: Hugues de Saint Amand, a troyes-i Saint Étienne-egyház kanonokja, 1316-ban az özvegy királyné kérelmezett számára ugyanott egy másik kanonoki javadalmat is.[1890]
107. *Hugo Ruffi de Hudinio*: Hugues, Ruffus de Hudinio fia, a Saint Amant de Kilmacduagh-egyházban bírt javadalommal. Az özvegy királyné 1328-ban az arrasi káptalanban folyamodott számára kanonoki állásért a pápához.[1891]
108. *Hugues de Vaucemain*: domonkos szerzetes, a rend vezetője 1333-tól haláláig (1341. augusztus 9.), IV. Károly és Klemencia klerikusa (?). 1323-ban XXII. János a király és az özvegy királyné kérésére utasította a párizsi egyetem tanácsosát, hogy Hugues-nek adja meg két hónapon belül a mester fokozatot és az oktatásra vonatkozó engedélyt (*licentia docendi*).[1892]

Huistasce → *Eustace*

109. *J. de la Pree*: Jean (?) de la Pré, Klemencia ingóságainak egyik vásárlója.[1893]

Jacobus Gaufredi → *Jacques de Priceno*

110. *Jacobus de Nantolio*: Jacques de Nanteuil, a párizsi Saint Honorat-egyház kanonokja, Klemencia klerikusa, keresztfia. 1322-ben az özvegy királyné a pápához folyamodott, hogy

[1884] Függelék F–5, nr. 41.

[1885] Függelék F–5, nr. 40.

[1886] Függelék F–12, nr. 62.

[1887] Függelék F–6, F–8, nr. 778, 779.

[1888] Függelék F–5, nr. 40.

[1889] HUFFELMANN 1911. 25; VIARD 1934. 322; CCGN, 415.

[1890] Függelék F–12, nr. 23.

[1891] Függelék F–12, nr. 81.

[1892] Függelék F–12, nr. 61. GAUDEMET 1979. 373.

[1893] Függelék F–6, F–8, nr. 678–679, 683, 688–723.

egy kanonoki javadalmat kaphasson a Saint Veranus de Gergolio-egyházban (Orléans egyházmegye).[1894]

111. *Jacques de Boulonois / Jacques de Boulonnois*: Jacques de Boulogne (?), Klemencia pajzshordója.[1895]
112. *Jacques Evêque de Cornoaille / Jaques, Evesque de Cornoaille / Evesques de Cornoaille / messire levesque*: Jacobus de Corvo, Klemencia gyóntatója (1318–1328), domonkos szerzetes, pápai káplán, *commensalis* (1316–), a pápai *familia* tagja. 1322. augusztus 21-én XXII. János zágrábi püspökké nevezte ki, főpapi székét soha nem foglalta el, mert azt I. Károly nem fogadta el, helyette Kaboli Lászlót tette meg az egyházmegye vezetőjének. Jacobus kinevezése még 1323–1325 között is napirenden volt, 1325. július 15-én kelt az a pápai levél, amelynek alapján felmerült, hogy Jacobus Magyarországon járt, ami a szöveg alaposabb vizsgálata alapján nem tűnik valószínűnek. Az ellenben bizonyos, hogy a pápa még ekkor is megpróbálta elérni, hogy Jacobus ténylegesen elnyerje a püspökséget. Erre utasította az egyházat és közbenjárt a királynál is, arra hivatkozva, hogy az uralkodó által történt betöltés téves információn – Klemencia gyóntatójának állítólagos halálhírén – alapult. A pápa mégsem tudta elérni, hogy az ő jelöltje kerüljön a zágrábi egyházmegye élére, minden bizonnyal ennek tudható be, hogy XXII. János végül Jacobust 1326. március 13-án Quimper (az egykori bretagne-i Cornouaille) püspökévé nevezte ki. Az özvegy királyné gyóntatója volt a végrendelet egyik végrehajtója és egyúttal kedvezményezettje is, amelyet a hagyatéki leltár bejegyzései is alátámasztanak. 1330-ban a touloni püspökségre került át, 1341-ben távozott az élők sorából.[1896]
113. *Jahot de Montigny*: tartozások behajtója Mez-le-Maréchal-ban.[1897]
114. *Jamon de Pigon* (Pigeon?): Klemencia pajzshordója.[1898]
115. *Jaques le Physicien*: Jacques de Priceno (Jaques le Physicien, Jacobus Gaufredi), a párizsi Saint Christophe-egyház igazgatója, thérouanne-i (1326–), illetve coutances-i kanonok (1328–), dékán a gap-i káptalanban (1327), Klemencia és XXII. János orvosa, az özvegy királyné végrendeletének tanúja.[1899]
116. *Jaquemin de Loraz*: feleségével együtt az özvegy királyné végrendeletének egyik kedvezményezettje, Klemencia udvarában teljesített szolgálata nem pontosan meghatározott.[1900]

[1894] Függelék F–12, nr. 53.

[1895] Függelék F–5, nr. 25, F–6, nr. 540.

[1896] Függelék F–5, nr. 11, 86, 88; Függelék F–6, F–8, bevezetés, nr. 88, 213, 378–384, 430–431, 501, 509, 522; Függelék F–12, nr. 48; AAV Reg. Vat. 109, fol. 39v, 112r, 110/2, fol. 42v, 44v; LSC J XXII (France) I. nr. 476; AAV Reg. Vat. 109, fol. 107v, 110/2, fol. 42; LSC J XXII (France) I. nr. 574; LITPA nr. 000063, 000476, 000574, 15989, 16576 (Jean XII); AAV Reg. Vat. 113, fol. 15r; THEINER I. 481, 495, 500; FRAKNÓI 1895. 50–51; AOklt. VI. nr. 741–748, 762, 831; VII. nr. 668, X, nr. 88–94, 102, 109, IX. nr. 234, 235, 237, 238; FRAKNÓI 1901. 147–148; CSUKOVITS 2012. 113; MALÉTH 2020. Adattár nr. 78.

[1897] Függelék F–6, F–8, nr. 641, 646, 647, 650.

[1898] Függelék F–5, nr. 26.

[1899] Függelék F–5, nr. 88; Függelék F–12, nr. 74, 83; LSC J XXII (France) IV. nr. 3287.

[1900] Függelék F–5, nr. 33.

117. *Jaquenin le concierge*: Jacquenin, rezidencia gondnok (házfelügyelő), Klemencia ingóságainak egyik vásárlója.[1901]

Jaques, Evesque de Cornoaille → Jacques Evêque de Cornoaille

118. *Jarqueau*: pohárnok Klemencia udvartartásában.[1902]
119. *Jean Druget*: Druget III. János, *Druget II. János* és *Pasqua de Bononensi* legkisebb fia, Klemencia keresztfia. Testvéreihez (*Vilmos*, *Miklós*) karrierjét 1328-ban Magyarországon folytatta. Ungi ispán (1354–1361), a család Homonnai ágának alapítója.[1903]
120. *Jean dit „de Sus"*: Corbeil prévôt-ja.[1904]
121. *Jean Hastier*: bailli Lorris-en-Gâtinais-ben.[1905]
122. *Jehan Beaumont / Monsieur de Beaumont*: Jean de Beaumont-du-Gâtinais, Sainte-Geneviève ura, Klemencia tanácsosa és végrendeletének egyik végrehajtója.[1906]
123. *Jehan Beson*: Jean Beson, Klemencia hálószobájában szolgáló cseléd.[1907]

Jehan billouart → Johan Billouart

124. *Jehan Cartaut*: Jean Cartaut, Klemencia káplánja.[1908]
125. *Jehan Chamaillart*: Jean Chamaillar, Château-Landon prévôt-ja.[1909]
126. *Jehan Chapelain*: Jean, *Jacobus de Corvó*nak, Klemencia gyóntatójának a káplánja.[1910]
127. *Jehan d'Amblegin*: Jean d'Amblegin, *Pasque de Bononensi, Druget II. János* nejének a szolgája.[1911]
128. *Jehan de Buichon*: Jean de Buichon, Klemencia pajzshordója.[1912]
129. *Jehan de Cailloue*: Jean de Cailloue, Klemencia pajzshordója, elképzelhető, hogy *Nicolas de Caillou* rokona.[1913]
130. *Jehan de Faeucourt*: Jean de Feaucourt, Klemencia végrendeletének tanúja.[1914]
131. *Jehan de Gagni / Johan de Gaangni*: Jean de Gagni, szabó, *Druget Klemenciá*nak, az özvegy királyné keresztlányának a férje.[1915]
132. *Jehan de la Fresnaie / Fresnaye*: Jean de la Fresnaie, lovag, Klemencia végrendeletének végrehajtója és tanúja. 1333-ban VI. Fülöp Jean fia érdekében folyamodott a pápához, hogy

[1901] Függelék F–6, F–8, nr. 657–670.

[1902] Függelék F–5, nr. 38.

[1903] Függelék F–5, nr. 28, ZSOLDOS 2012; ZSOLDOS 2013. 219–220, 224.

[1904] Függelék F–4.20. Vö. Függelék F–4.25.

[1905] Függelék F–4.39.

[1906] Függelék F–5, nr. 13, 86.

[1907] Függelék F–5, nr. 39.

[1908] Függelék F–5, nr. 20, Függelék F–6, F–8, nr. 639.

[1909] Függelék F–6, F–8, nr. 759.

[1910] Függelék F–5, nr. 30.

[1911] Függelék F–5, nr. 40.

[1912] Függelék F–5, nr. 25.

[1913] Függelék F–5, nr. 25.

[1914] Függelék F–5, nr. 88.

[1915] Függelék F–5, nr. 27; Függelék F–6, F–8, nr. 276.

elnyerjen egy kanonoki állást az orléans-i egyházban. Nem tévesztendő össze *Joannes de Fresneyó*val, Klemencia klerikusával és familiárisával.[1916]

133. *Jehan de Lille*: Jean de Lille, ötvös, aki társaival együtt (apja, *Simon de Lille*, *Félix d'Auxerre*, *Jean de Toul*, *Pierre de Besançon*, *Jean Pascon*) állapította meg Klemencia ékszereinek értékét a végrendelet végrehajtóinak utasítására. Simon de Lille és fia egy neves párizsi ötvös família tagjai voltak. Jean több megrendelést is kapott, akárcsak apja Hainaut grófjaitól és grófnőitől (1325–1331), a párizsi ötvöscéh védnöke volt, az 1350-és években több munkát is készített II. (Jó) János francia király számára.[1917]
134. *Jehan de lospital*: Jean l'Hôpital, Klemencia hitelezője.[1918]
135. *Jehan de Maineville*: Jean de Maineville, Klemencia kocsisa.[1919]
136. *Jehan de Montpellier*: Jean de Montpellier, ötvös, akinek a végrendelet szerint be kellett (volna) fejeznie a Tizenegyezer Szűz „feje" ereklyetartót, amelyet Klemencia Burgundiai Johannának szánt. Erre azonban valószínűleg nem került sor, mivel a hagyatéki leltárban nem szerepel a kérdéses darab.[1920]
137. *Jehan de Nantueil*: Jean de Nanteuil, a végrendelet tanúsága szerint szolgálattevő volt Klemencia provence-i tartózkodása idején (1318–1321), az özvegy királyné keresztfia.[1921]

Jehan de Saumur → *Johannot de Saumur*

138. *Jehan de St. Marcel*: Jean de Saint-Marcel, Klemencia pajzshordója, ingóságainak egyik vásárlója.[1922]
139. *Jehan Druget*: Druget II. János, Druget I. János fia. Az Apuliából származó Druget család sarja, Miklós halála (1299) után ez utóbbi vette kezébe a család nápolyi örökségét, és telepedett le Magyarországon miután bátyja, Fülöp távozott az élők sorából (1312), majd nem sokkal később I. Károly nádora lett (1315–1327). 1292-ben Magyarországi Mária bizonyos ügyek megtárgyalására saját fiához, Martell Károlyhoz küldte Johannes Drugettus-t, azaz Druget Jánost, azt azonban nehéz eldönteni, hogy itt az apáról, vagy a fiúról van-e szó. Ez utóbbi, tekintettel pályafutása későbbi alakulására túl fiatalnak tűnik ahhoz, hogy a királyné e szolgálatot rábízza. Annyi bizonyos, hogy Druget II. János 1315-ben elhagyta Nápolyt, hogy Klemenciát másokkal együtt Franciaországba kísérje. A királyné lovagjaként szolgált udvarában, vele tartott felesége *Pasqua de Bononensi* is. Jánost még 1328 októberében is *chevalier* minőségében említi Klemencia végrendelete, jóllehet ekkor már talán nem volt ott az özvegy királyné szűkebb környezetében. 1327 őszén ugyanis Magyarországra jött, hogy átvegye bátyja, Fülöp örökségét, akit legkésőbb 1328-ban követett a nádori méltóságban (1328–1334), majd újabb és újabb tisztségeket nyert el I. Károly jóvoltából. A szokatlanul hosszú üresedés, ami Druget Fülöp halálát öccse hivatalba lépésétől elválasztja (1327. július 11. 1328. október 31.) valószínűleg azzal magyarázható, hogy Jánosnak Klemencia udvarából kellett Magyarországra eljutnia. Alkalmasint erre utal, hogy fiát az 1328. szeptember 21-i brucki béke szövegében *Gallicus* jelzővel illették. Természetesen ettől még

[1916] Függelék F–5, nr. 14, 80, 88; Függelék 7–1, 7.2, 7.3; LC J XXII XII, nr. 61179.

[1917] Függelék F–6, F–8, nr. 1–19; PROCTOR-TIFFANY 2019. 47–48.

[1918] Függelék F–6, F–8, nr. 773.

[1919] Függelék F–5, nr. 38.

[1920] Függelék F–5, nr. 75. Vö. PROCTOR-TIFFANY 2015; KEANE 2016. 139.

[1921] Függelék F–5, nr. 39.

[1922] Függelék F–5, nr. 25.

nem adta fel a család apuliai birtokait, az azok feletti jogigényt és ellenőrzést később is fenntartotta. Magyarországon előbb csongrádi (1327?), majd zempléni (1329), somogyi, tolnai, bácsi, fejéri és ungi ispán lett 1330-ban, és e tisztségeket haláláig (1334) megtartotta. 1333–1334-ben elkísérte I. Károlyt Nápolyba. Innen visszatérve 1334. április eleje és május közepe között távozott az élők sorából. Jánosnak három fia volt, *Vilmos*, *Miklós* és *III. János*, akik pályafutásukat mind Klemencia udvarában kezdték meg, illetve volt egy *Klemencia* nevű leánya is.[1923]

140. *Jehan Hurtaut*: Jean Hurtaut, Klemencia udvari pékségének vezetője.[1924]
141. *Jehan le Doyen autrement des Vignes*: Jean le Doyen des Vignes, nemours-i földbérlő Klemencia özvegyi járandósági területén.[1925]
142. *Jehan Pascon*: Jean Pascon, ötvös, aki társaival (*Simon de Lille, Félix d'Auxerre, Jean de Toul, Pierre de Besançon, Jean de Lille*) együtt a végrendelet végrehajtóinak parancsára felbecsülte Klemencia ékszereinek értékét.[1926]
143. *Jehan Petit-pas*: Jean Petit-Pas, Klemencia pajzshordója.[1927]
144. *Jehanne la Baillie d'Arde*: Jeanne, valószínűleg a szintén Klemencia szolgálatában álló arde-i bailli felesége.[1928]
145. *Jehanne de Lorriz / Johanne fame* [de] *Perrotin de Naples* (?): Jeanne de Lorris, Klemencia udvarhölgye. Lehetséges, hogy azonos azzal a Jehanne-nal (Jeanne-nal), akit a források mint *Perrotin de Naples*, az özvegy királyné pajzshordójának feleségeként említenek. A hagyatéki leltár szerint Klemencia ruhákat hagyott rá, utalva a végrendelet szövegére, amelyben az udvarhölgyek sorában tűnik fel. A hagyatéki leltárban olvasható, hogy Perrotin neje volt.[1929]
146. *Jehannet*: a kápolnában – valószínűleg a Temple-ban – szolgált, ennek jellege azonban pontosan nem ismert.[1930]
147. *Jehanette*: Gilet-nek, Klemencia pohárnokának a neje.[1931]
148. *Jehannette / Johanette*: Jeanette, mosónő Klemencia udvartartásában (Temple?).[1932]
149. *Jehannot de Longueville*: Jeannot de Longueville, az özvegy királyné konyháján dolgozott szolgálóként.[1933]
150. *Jehannot de Meaus*: Jeannot de Meaux, az özvegy királyné, utazásainak előkészítője, szállászcsináló, Klemencia hagyatékának egyik vásárlója.[1934]

[1923] Függelék F–5, nr. 14–15; MDEA I. 91, nr. 110; ZSOLDOS 2012; KOVÁCS 2015; BERTA 2016; ZSOLDOS 2012; ZSOLDOS 2013. 219–220, 224; Zsoldos 2017. 37–54; ZSOLDOS 2020. 103.

[1924] Függelék F–5, nr. 39.

[1925] Függelék F–6, F–8, nr. 628.

[1926] Függelék F–6, F–8, nr. 1–19; PROCTOR-TIFFANY 2007. 109–117.

[1927] Függelék F–5, nr. 25.

[1928] Függelék F–5, nr. 18.

[1929] Függelék F–5, nr. 17; Függelék F–6, F–8, nr. 273.

[1930] Függelék F–5, nr. 38.

[1931] Függelék F–5, nr. 34.

[1932] Függelék F–5, nr. 30; Függelék F–6, F–8, nr. 274–275.

[1933] Függelék F–5, nr. 40.

[1934] Függelék F–5, nr. 40; F–6, F–8, nr. 500.

151. *Jehannot*: Jeannot, Klemencia kocsisa.[1935]
152. *Jehannot*: Jeannot, Klemencia apródja, az utazásokhoz használatos hintóknál teljesített szolgálatot.[1936]
153. *Jehannot*: Jeannot, *Druget II. János* neje, *Pasqua de Bononensi* cselédje.[1937]
154. *Joannes de Fresneyo:* Jean de Fresnay. 1326-ban nyert el egy kanonoki állást a konstanzi egyházban. A kinevezés Klemencia kérésére történt meg klerikusa javára. Két évvel később Jean ezúttal az orléans-i Saint Aniane-egyházban nyert hasonló javadalmat mint „*clericus Clementie regine Francie et Navarre*". Nem tévesztendő össze *Jean de Fresnaie*-vel.[1938]
155. *Joannes de Teramo*: Johannes de Teramo (vagy de Civitella), Klemencia klerikusa, familiárisa, az özvegy királyné közvetlen közelében szolgált, erre utal a neve mellett felbukkanó „*domesticus*" jelző. Klemencia kérvénye folytán jutott prebendához a teramói egyházban 1320-ban.[1939]
156. *Johannes Benedicti Meretio*: Johannes, Benedictus Meretio fia, meaux-i kanonok. 1317-ben az özvegy királyné a pápához fordult, hogy számára kérjen egy fél prebendát a meaux-i egyházban, kiegészítésképpen ottani javadalmához.[1940]
157. *Johannes de Ceres*: Jean de Ceres, 1317 az özvegy királyné a pápától kért számára egy kanonoki javadalmat az amiens-i káptalanban, jóllehet már más egyházi állásokat is kezében tartott: lisieux-i kanonok és kincstárnok, a chableyói Saint Martin-egyház prebendáriusa, a senoches-i (Chartes egyházmegye) Szűz Mária-egyház perjele volt. Az amiens-i kanonoki állást valóban elnyerte, 1324 és 1326 között e minőségben említik. 1324-ben IV. Károly klerikusaként említik, ekkor nyerte el a mester fokozatot, tanulmányai jellegére azonban nem áll rendelkezésre adat.[1941]
158. *Joffridus de Castris*: káplán, touli (1326–), laoni kanonok (1327–) Klemencia szupplikációinak köszönhetően.[1942]
159. *Johan Caschier de Dourdines*: Jean Casier de Dourdin, a hagyatéki leltár tanúsága szerint Mez-le-Maréchal területén vásárolt a földesúri járadékokból búzát és zabot, amelynek ellenértékét, 11 livre-t Jahot (valószínűleg azonos *Jahot de Montigny*-vel) az ottani rezidencia (hôtel) javítására fordította.[1943]
160. *Johan Arnoul*: Jean Arnoul, nemours-i bérlő.[1944]
161. *Johan Billouart*: Jean Billouart, párizsi polgár, kereskedő. Először 1317-ben, a Klemencia és V. Fülöp közötti megegyezés tanúinak sorában bukkan fel. 1328-ban a hagyatéki leltár tanúsága szerint (*Pierre des Essars* és *Jean de Montpellier* mellett) azt a megbízást kapta, hogy szállítsa le a *VI. Fülöp* király, *Valois Lajos, Alençon hercege*, illetve *Miles de Noyers* által

[1935] Függelék F–5, nr. 40.

[1936] Függelék F–5, nr. 40.

[1937] Függelék F–5, nr. 40.

[1938] Függelék F–12, nr. 72, 85.

[1939] Függelék F–12, nr. 50.

[1940] Függelék F–12, nr. 35.

[1941] Függelék F–12, nr. 34. Vö. FEG I. nr. 208.

[1942] Függelék F–12, nr 75, 76.

[1943] Függelék F–6, F–8, nr. 648.

[1944] Függelék F–6, F–8, nr. 628.

megvásárolt tételeket. E mellett ő maga is feltűnik a vásárlók sorában. 1327-ben Billouart a Chambre des Comptes vezetője (maître) volt.[1945]

162. *Johan Cartaut*: Jean Cartaut, Klemencia ingóságainak egyik vásárlója.[1946]
163. *Johan daubligni*: Jean d'Aubigny, Klemencia ingóságainak egyik vásárlója.[1947]
164. *Johan de Bouchon*: Jean de Bouchon, Klemencia pajzshordója. A hagyatéki leltár említi feleségét is, igaz, név nélkül.[1948]

Johan de Gaangni → *Jehan de Gagni*

165. *Johan de Herchez*: Jean de Herchez, Tigéry-ben az özvegy királynét illető állatok (juhok) behajtásáért volt felelős.[1949]
166. *Johan de Launoy*: Jean de Launoy, Flagy-ban a gabona árának megállapításával megbízott közegként járt el.[1950]

Johan de Thygery → *Johan de Tigery*

167. *Johan de Tigery / Johan de Thygery*: Jean de Tigéry, szőlőtermelő. A hagyatéki leltár a feleségét is említi, igaz, név nélkül.[1951]
168. *Johan de Toul*: Jean de Toul, ötvös, aki társaival (*Simon de Lille, Félix d'Auxerre, Jean Pascon, Pierre de Besançon, Jean de Lille*) együtt a végrendelet végrehajtóinak parancsára felbecsülte Klemencia ékszereinek értékét. Egyes művészettörténészek a Metropolitain Museum Cloisters-gyűjteményében őrzött szárnyasoltár készítését neki tulajdonítják. Valószínűbbnek tűnik azonban, hogy e darabot eredetileg *Mallorcai Sancia* készíttette el, majd Klemencia özvegy királynéhoz került, és párizsi ötvösök (talán éppen Jean de Toul) igazították az új tulajdonos igényeihez, később pedig – az özvegy királyné végrendeletének tanúsága szerint – nővérének, *Beatrix*nek adományozta. Azonban nem hozzá, hanem Beatrix fiához, *II. Humbert*hez került, és tőle jutott Piast Erzsébet tulajdonába. Jean de Toul több megrendelést is kapott Artois grófnőjétől, Mahaut-tól.[1952]
169. *Johan destragon*: Jean d'Estragon, Klemencia ingóságainak egyik vásárlója.[1953]
170. *Johan du Cimetiere*: Jean du Cimetière, Château-Landon korábbi prévôt-ja.[1954]
171. *Johan duisy*: Jean d'Uisy, Klemencia adósa.[1955]

[1945] Függelék F–3a.1; Függelék F–5, nr. 74; Függelék F–6, F–8, preambulum, nr. 2–10, 12–17, 20–21, 23–59, 77, 86, 96–103, 190–191, 198–201, 203, 214–215, 220–222, 253, 257, 285–304, 325, 361–368, 385, 433, 467, 493–494, 560, 562–564; RHF IV/2. 185, nr. 14423.

[1946] Függelék F–5, nr. 20; Függelék F–6, F–8, nr. 639.

[1947] Függelék F–6, F–8, nr. 610.

[1948] Függelék F–6, F–8, nr. 469, 474, 485.

[1949] Függelék F–6, F–8, nr. 772.

[1950] Függelék F–6, F–8, nr. 622.

[1951] Függelék F–6, F–8, nr. 509, 583, 588.

[1952] Függelék F–6, F–8, nr. 1–19; GABORIT-CHOPIN 1992; PROCTOR-TIFFANY 2019. 48.

[1953] Függelék F–6, F–8, nr. 509. Nota bene, a nevét tartalmazó bejegyzést a kéziratban áthúzták.

[1954] Függelék F–6, F–8, nr. 783.

[1955] Függelék F–6, F–8, nr. 756.

172. *Johan le mercier*: Jean le mercier, Klemencia ingóságainak egyik vásárlója.[1956]
173. *Johan le mesnagier de Corbuel*: Jean, Klemencia hírvivője, hírnöke, a corbeil-i rezidencia kötelékébe tartozott.[1957]
174. *Johan Poile*: Jean Pouillé (?), Klemencia ingóságainak egyik vásárlója.[1958]
175. *Johan Postellet*: Jean Postellet, Klemencia ingóságainak egyik vásárlója.[1959]
176. *Johan Rousseau*: Jean Rousseau, Klemencia ingóságainak egyik vásárlója.[1960]

Johanette → *Jehanette* (mosónő)

Johanne fame [de] *Perrotin de Naples* → *Jehanne de Lorriz*

177. *Johanne la coustiere / Johanne la Coutiere*: Jeanne varrónő, Klemencia ingóságainak egyik vásárlója.[1961]
178. *Johanne laumosniere*: Jeanne, alamizsnaszedő, Klemencia ingóságainak egyik vásárlója.[1962]
179. *Johannes Chartaudi*: Jean Chartaudis, klerikus és familiáris, 1316-ban Klemencia szupplikációjának köszönhetően nyert el egy kanonoki javadalmat Châlon-sur-Saône egyházában.[1963]
180. *Johannes de Mediavilla Cadrigarii*: Klemencia végrendeletének ellenőreként szerepel a dokumentumban.[1964]
181. *Johannes de Pavilliaco*: Jean de Pavilliac (?), 1316-ban a bayeux-i egyházban jutott kanonoki álláshoz az özvegy királyné közbenjárásával.[1965]
182. *Johannes de Pratis*: Jean de Prés, a római jog professzora, klerikus és familiáris (1316 előtt–), Klemencia káplánja (1328?), noyon-i (1316 előtt–), laon-i (1320–), beauvais-i (1319–), châlons-en-champagne-i kanonok (1323–), prebendarius Essone-ban (1323–), tanácsos (1320–), a laon-i püspök *commensalis*a (Gazo, 1320 körül), pápai káplán, a morguemalói Saint Thomas-egyház örökös káplánja (Soissons, 1316 előtt). Egyházi javadalmait Klemenciának köszönhette, illetve más spirituális kegyeket célzó folyamodvány végrehajtójakánt is találkozunk nevével.[1966]
183. *Johannes Salnerius*: az avranches-i egyház kincstárnoka, 1318-ban az özvegy királyné folyamodott érdekében a pápához, hogy római jogi tanulmányait a kincstárnoki javadalom bevételeiből fedezhesse.[1967]

[1956] Függelék F–6, F–8, nr. 183.

[1957] Függelék F–6, F–8, nr. 584–586, 596. Az 584. számú bejegyzésben a nevét kihúzták.

[1958] Függelék F–6, F–8, nr. 471.

[1959] Függelék F–6, F–8, nr. 604.

[1960] Függelék F–6, F–8, nr. 611.

[1961] Függelék F–6, F–8, nr. 311–314, 329–342, 472–482, 498–499, 542–544, 572–575.

[1962] Függelék F–6, F–8, nr. 395–429.

[1963] Függelék F–12, nr. 16.

[1964] Függelék F–5, nr. 88.

[1965] Függelék F–12, nr. 22.

[1966] Függelék F–12, nr. 3, 47, 64; LC J XXII I. nr. 2103, 2105, 2105, 4297, II. nr. 7829, 7845, III. nr. 10390, 10391, 13580, 13587, 13588.

[1967] Függelék F–12, nr 38.

184. *Johannot de Saumur*: Jeannot de Saumur, Klemencia ingóságainak egyik vásárlója.[1968]
185. *Johannot lermite*: Jeannot l'Ermite, a juhok nyírásával foglalkozott, Klemencia adósa.[1969]
186. *Johanot / Jehan (?) de Saint Marcel*: Jeannot de Saint-Marcel, Klemencia ingóságainak egyik vásárlója, lehetséges, hogy azonos Jehan de Saint Marcellel, aki egyaránt szerepel az özvegy királyné végrendeletében és a hagyatéki leltárban is.[1970]
187. *Johanot le fourrier*: Jeannot, Klemencia utazásainak előkészítője, szálláscsináló.[1971]
188. *Johanot*: Jeannot, a hagyatéki leltára tanúsága szerint Klemencia ruháinak összeírásában segédkezett, nevét a Temple-ben összeírt öltözékek tételes felsorolást megelőző fejezetcímben olvashatjuk, foglalkozását tekintve szabó volt.[1972]
189. *Katherine*: Catherine, Klemencia szolgája. A végrendelet tanúsága szerint az özvegy királyné kereszteltette meg, ennek köszönhetően minden bizonnyal elnyerte szabadságát is.[1973]
190. *Ladislaus, fils de Tibe*: Tibe fia László, Klemencia klerikusa, 1326-ban az özvegy királyné járt közben az érdekében, hogy az erdélyi egyházban kanonoki állást kapjon.[1974]
191. *lappostolle de Moret*: L'appostolle (l'Apôtre) de Moret, Klemencia adósainak egyike.[1975]
192. *Laudebelou*: Laude de Belun, párizsi kereskedő, Klemencia ingóságainak egyik vásárlója. A textilkereskedelemre szakosodott, Artois-i Mahaut-nak is szerzett be értékes kelméket, szöveteket.[1976]
193. *Laurent Verreau*: az özvegyi járandósági területen Lorris-ban (Gâtinais) a gabona árát kellett meghatároznia.[1977]
194. *Lefevre de Villemer*: adószedő Klemencia szolgálatában.[1978]
195. *levesque de Chartres:* Jean Pasté (Pâté), Chartres püspöke, (1327–1332).[1979]
196. *levesque de Laon*: Albert de Roye, korábbi bayeux-i kanonok, Laon püspöke (1323–1338).[1980]
197. *Looys, Duc de Bourbon / Duc de Bourbon / mons*[ieur] *de Bourbon*: I. Bourbon Lajos, a Bourbon hercegi család alapítója, Róbert Clermont, és Beauvais grófjának, illetve Burgundiai Beatrix, Bourbon úrnőjének a fia. Klemencia végrendeletének végrehajtója és egyik haszonélvezője. 1325-ben ő alapította a Szent Sír ispotályt Párizsban, amelynek alapkőletételén maga Klemencia is részt vett 1326-ban.[1981]

[1968] Függelék F–6, F–8, nr. 513, 581.

[1969] Függelék F–6, F–8, nr. 787.

[1970] Függelék F–5, nr. 25; Függelék F–6, F–8, nr. 538, 594.

[1971] Függelék F–6, F–8, nr. 500.

[1972] Függelék F–6, F–8, nr. 268–269 között.

[1973] Függelék F–5, nr. 35.

[1974] Függelék F–12, nr. 68.

[1975] Függelék F–6, F–8, nr. 780.

[1976] Függelék F–6, F–8, nr. 369–378; PROCTOR-TIFFANY 2019. 49–50.

[1977] Függelék F–6, F–8, nr. 624.

[1978] Függelék F–4.26.

[1979] Függelék F–6, F–8, nr. 235, 268; HC I. 167

[1980] Függelék F–6, F–8, nr. 326; HC I. 296.

[1981] ANF L 611, nr. 8, 13, 23; LE GRAND 1899. XXIII; ALLIROT 2010. 333. *Chronique parisienne anonyme* 102–103 (1325!); Függelék F–3a.1; Függelék F–5, nr. 77; Függelék F–6, F–8, preambulum, nr. 22.

198. *Lorencin*: konyhai szolgáló Klemencia udvarában.[1982]
199. *Lorrain du char*: Lorrain, Klemencia kocsisa.[1983]
200. *Lucas de Cuignieres*: Lucas de Cuignières, Klemencia káplánja, aki Céré és Mazières plébániák körzetében földbirtokokat vett az özvegy királyné számára, ő pedig ezek bevételeiből fedezte a tours-i Szent Márton-székesegyházban a szent sírját megvilágító három lámpához szükséges olaj költségeit (évi 7 livre).[1984]
201. *Ludovicus de Vaucemain*: Louis de Vaucemain, a troyes-i Saint Étienne-egyház officiálisa, auxerre-i, beauvais-i és troyes-i kanonok (1322–), chartres-i javadalmas (1326–), egyházi állásait Klemencia közbenjárásának köszönhette.[1985]
202. *Ludovicus de Vaulomya*: Louis de Vaulomya, troyes-i javadalmas, auxerre-i kanonok, 1319-ben Klemencia a pápához intézett folyamodványában a *Thibault de Dussiac* halálával megüresedett beauvais-i kanonoki állást kérte számára.[1986]
203. *Madame / Domina Regina*: Franciaország és Navarra királynéja, amennyiben más azonosító elem (például keresztnév) nem szerepel mellette, akkor Klemenciára értendő.[1987]

Madame darley → *Bietrix*

204. *madame de Sezile*: Mallorcai Sancia (1285–1345), nápolyi királyné (1309–1343), I. Róbert nápolyi uralkodó felesége. Az azonosítás alapjául szolgál, hogy Klemencia és Sancia élete több ponton is keresztezte egymást: Nápolyban, de legfőképpen Klemencia provence-i tartózkodása idején, amikor 1319 novemberében együtt voltak jelen Toulouse-i Szent Lajos transzlációjának ünnepén Marseille-ben.[1988]
205. *Madame la Royne / Royne / Madame de Valois*: Burgundiai Johanna, francia királyné (1328–1349), VI. Valois Fülöp neje, II. Róbert burgund herceg és Franciaországi Ágnes leánya. Nem tévesztendő össze Évreux-i Johannával: *Royne / Johanne devreux*.[1989]
206. *Mahiet des Palefrois*: Klemencia apródja az utazások során a hintóknál teljesített szolgálatot.[1990]
207. *Marguerite de Nantuelis*: Marguerite de Nanteuil, Klemencia udvarhölgye. Férje valószínűleg *Philippe de Nanteuil*, tőle születtek azok a gyermekek, akiket Klemencia keresztgyermekeiként említ az özvegy királyné végrendelete: *Jean*, *Jacques* és *Philippe de Nanteuil*; rajtuk kívül egy leány is született, neve ismeretlen.[1991]

[1982] Függelék F–5, nr. 40.

[1983] Függelék F–5, nr. 40.

[1984] Függelék F–3a.3.

[1985] Függelék F–12, nr. 52, 71.

[1986] Függelék F–12, nr. 45.

[1987] Függelék F–5, nr. 88; Függelék F–6, F–8, preambulum, nr. 18, 20–22, 76, 86–89, 185, 198, 203, 269, 276–277, 319, 445, 480, 485–488, 492, 502, 504, 542, 569, 583, 606, 622, 624, 628, 649, 672, 676, 686, 688, 742–744, 752/753, 772, 773/774, 777, 778, 781, 785.

[1988] Függelék F–5, nr. 10, Függelék F–6, F–8, nr. 89; AAV Reg. Vat. 109, for. 35r; LSC J XXII (France) I. nr. 163.

Vö. HUFFELMANN 1911. 7–8; LEONE DE CASTRIS 2001. 116, 297; HÉBERT 2003. 100; DIDIER-ROCHE 2015. 19.

[1989] Függelék F–4.44; Függelék F–5, nr. 75; Függelék F–6, F–8, 387–390, 492, 541, 569.

[1990] Függelék F–5, nr. 40.

[1991] Függelék F–5, nr. 16, 28; Függelék F–6, F–8, nr. 203, 270, 321.

208. *Maria de Falmiller*: Marie de Falmiller, a soissons-i Szűz Mária-apácakolostor tagja, a ruházatért felelt a közösségen belül. 1328-ban Klemencia folyamodott érdekében XXII. Jánoshoz, hogy e funkcióját megtarthassa, jóllehet az apátnőt illette e tisztség betöltésének a joga.[1992]

Marie → Marie de la Chambre

209. *Marie de Coulencourt*: feltehetőleg egy domonkos apáca, erre utal a hagyatéki leltárban olvasható „nővér" kifejezés. A szöveg szerint Klemencia egy viszonylag értékes (18 livre) ruhát adott neki.[1993]
210. *Marie de la Chambre / Marie*: Klemencia udvarhölgye, *Adam le Sautier* neje.[1994]
211. *Marie*: *Jehanette*: Klemencia mosónőjének az anyja. Nem tévesztendő össze *Marie de la Chambre*-ral.[1995]
212. *Martin de Villeines*: a Temple-hoz tartozó kertek és rétek gondozását látta el Klemencia udvartartásában.[1996]
213. *Martin Petruche le Ner*, Klemencia apródja, az utazások során a hintókon teljesített szolgálatot.[1997]
214. *Mathieu Gaudart*: Klemencia ingóságainak egyik vásárlója.[1998]

messire levesque → Jacques Evêque de Cornoaille

215. *Monnet de la Saucerie*: Monnet, konyhai szolgáló (mártáskészítő?) Klemencia udvartartásában.[1999]

monsieur dalencon → Comte d'Alençon

monsieur de Beaumont → Róbert, Beaumont grófja

monsieur de Bourbon → Looys, Duc de Bourbon

216. *monsieur Ymbert*: Ymbert (vagy Humbert), *II. Humbert* vienne-i dauphin kancellárja.[2000]

Monsieur de Beaumont → Jehan Beaumont

217. *monsieur de Nouyers* / *monsieur des Noyers*: Miles de Noyers (1271–1350), a Chambre des Comptes elnöke (1326–1331), a királyi zászló (Oriflamme) hordozója 1304-ben.[2001]

monsieur des Noyers → monsieur de Nouyers

[1992] Függelék F–12, nr. 86.

[1993] Függelék F–6, F–8, nr. 277.

[1994] Függelék F–5, nr. 26; Függelék F–6, F–8, nr. 532–533.

[1995] Függelék F–6, F–8, nr. 274.

[1996] Függelék F–6, F–8, nr. 785.

[1997] Függelék F–5, nr. 40.

[1998] Függelék F–6, F–8, nr. 676.

[1999] Függelék F–5, nr. 40.

[2000] Függelék F–5, nr. 1; Függelék F–6, F–8, nr. 1, 89.

[2001] Függelék F–6 és F–8, nr. 255, 361–368, 434, 445–456, 515–519, 545–561, 738. Vö. CAZELLES 1958. 94–95; JONES 2008. 392.

218. *monsieur Nicole*: Nicolas, *Miles de Noyers* káplánja.[2002]

Monsieur Phelippe → Roy

219. *Monsternel*: Klemencia hálószobájának felügyelője.[2003]
220. *N.*: *Jaquemin de Loraz* neje, Klemencia udvarában teljesített szolgálata nem pontosan meghatározott.[2004]
221. *Nicolas Druget*: Druget Miklós, *Druget II. János* és *Pasque de Bononensi* fia, Klemencia keresztfia. Apjához és testvéreihez (*Vilmos, III. János*) hasonló karriert futott be Magyarországon. Előbb királyi pohárnokmester (1332–1343), majd ungi ispán (1343–1354), salernói helytartó (1350–1352), országbíró (1354–1355) volt. Fivérei mellett volt egy leánytestvére is, *Klemencia*, aki szintén az özvegy királyné keresztgyermeke volt.[2005]

Nicole (Nicolas) → Nicole de Cailloue, monsieur Nicole

222. *Nicole de Cailloue*: Nicolas de Cailloue, Klemencia tanácsosa és klerikusa (1319–), végrendeletének egyik végrehajtója, laoni esperes (1330, 1331), noyoni (1319/1328–), essone-i (1319–) tournai-i (1322 előtt–), patras-i (1322 előtt–), nesles-i kanonok (1322 előtt–), senslis-i éneklőkanonok (1322 előtt–), a corbeil-i Saint-Exupéry apátja (1322 előtt–), péronne- (1322 előtt–), beauvais-i (1322–) és párizsi (Sainte-Geneviève) javadalmas (1322–). Egyházi állásait Klemencia közbenjárásának köszönhette.[2006]
223. *Nicolas de Cesseruel*: klerikus, Klemencia káplánja. 1317-ben lemondott a noyoni Vurgultus-egyház, illetve a laoni és a margigny-i egyházak örökös kápláni tisztségéről, azért, hogy Noyonban egy másik, lelkigondozással nem járó prebendát szerezhessen Klemencia jóvoltából. Ugyanekkor szerepelt a Klemencia és V. Fülöp közötti megegyezés tanúi között.[2007]
224. *Ode de la Rue*: adószedő Maineville-ben.[2008]
225. *Oddon de Senonis*: Eude de Sens, a római jog professzora, Klemencia klerikusa. Amikor 1319-ben az özvegy királyné a pápához fordult, hogy számára kanonoki állást kérjen a sens-i egyházban, már rendelkezett más javadalmakkal: a meaux-i egyház kincstárnoka volt és kezében tartott egy Reims főegyházmegyei prebendát is.[2009]
226. *Pasqua de Bononensi / Dominae Pasca*: *Druget II. János* neje, Klemencia társa és udvarhölgye, már Nápoly elhagyásakor ott volt kíséretében (1315). Valószínűleg férjével együtt ő is Magyarországra távozott 1327-ben (vagy 1328-ban). Pasqua valószínűleg 1332-ben halt

[2002] Függelék F–6, F–8, nr. 561.

[2003] Függelék F–6, F–8, nr. 439. Nevét végül áthúzták a hagyatéki leltár szövegében.

[2004] Függelék F–5, nr. 32.

[2005] Függelék F–5, nr. 28; MDEA I. 91, nr. 158; BERTA 2016 és KOVÁCS 2015; ZSOLDOS 2012; ZSOLDOS 2013. 219–220, 224.

[2006] Függelék F–5, nr. 19, 80, 86, 88; Függelék F–6, F–8, nr. 80–84, 180, 238, 244, 283, 305–309, 319, 392, 510, 571, 595, 771; Függelék F–7.1, 7.2, 7.5; Függelék F–12, nr. 32, 44, 60, 63, 82.

[2007] Függelék F–12, nr. 12; F– 3a.1.

[2008] Függelék F–6, F–8, nr. 741.

[2009] Függelék F–12, nr. 41.

meg. Klemencia végrendeletének egyik fontos kedvezményezettje, akárcsak gyermekei, *Vilmos*, *Miklós, III. János* és az özvegy királynéval azonos nevet viselő *Klemencia*.[2010]

Perceval → *Perceval Vincent*

227. *Perceval Vincent / Perceval*: Klemencia adószedője, az özvegy királyné pajzshordójának, *Raymon Vincent*-nak a fia.[2011]
228. *Perot Jaolyier*: Perrot, neve alapján börtönőr lehetett, Klemencia hagyatékából zabot vásárolt.[2012]
229. *Perrot*: Klemencia udvartartásában a leveseket felügyelő szolgáló a konyhai személyzeten belül.[2013]
230. *Perrotin de Naples*: Klemencia pajzshordója, feltehetően *Jehanne de Lorriz* (*Jeanne de Lorris*) neje.[2014]
231. *Perrotus* (?): Klemencia hírnöke, hírvivője. A vienne-i dauphin kincstárnokának feljegyzése szerint (1328. szeptember 26.) Párizs mellett 14 sou kifizetésben részesült, innét tartott a dauphin udvarába. Elképzelhető, hogy azonos azzal Pernoto (vagy Perroto) mesterrel és familiárissal, akinek *Druget Vilmos* 1330. évi végrendeletében 50 márkát szánt.[2015]
232. *Petrus de Augeron*: Pierre d'Augeron, bourges-i kanonok, Klemencia klerikusa, akik 1322-ben a pápától kérte, hogy juttasson számára egy kanonoki állást a tours-i Szent Márton-székeskáptalanban.[2016]
233. *Petrus de Serilices*: Pierre de Serilices, Klemencia klerikus, 1317-ben az özvegy királyné a pápától kért számára egy kanonoki javadalmat az auxerre-i egyházban.[2017]
234. *Petrus de Albiniaco*: Pierre d'Albigniac, bourges-i dékán, kanonok, Klemencia klerikusa, aki 1319-ben közbenjárt érdekében a pápánál, hogy a thérouanne-i egyházban elnyerhessen egy kanonoki állást.[2018]
235. *Phelippe de Meaus / Philippot de Meaux*: Philippe de Meaux, a Chambre aux Deniers felügyelője (maître), Klemencia ingóságainak egyik vásárlója.[2019]
236. *Philippe de Nantuel*: Philippe de Nanteuil (id.), Klemencia pajzshordója, Klemencia keresztfia. Fia, akit szintén *Philippe*-nek hívnak, az özvegy királyné klerikusa és familiárisa volt.[2020]

[2010] Függelék F–5, nr. 15, 28, 40, 88; Függelék F–6, F–8, nr. 269. Vö. ZSOLDOS 2012; ZSOLDOS 2013. 219–220, 224.

[2011] Függelék F–5, nr. 25; Függelék F–6, F–8, nr. 753–773.

[2012] Függelék F–6, F–8, nr. 627.

[2013] Függelék F–5, nr. 38.

[2014] Függelék F–5, nr. 17, 23; Függelék F–6, F–8, nr. 273.

[2015] CHEVALIER 1874. 26; RD IV. nr. 24239. FEJÉR VIII/3. 506–511. A fenti azonosításra azon kívül, hogy a név hasonló csengésű, illetve a Klemenciához fűződő kapcsolat mint közös nevező jöhet számításba, más támpontunk nincs. Vö. ZSOLDOS 2017. 142, 155–157.

[2016] Függelék F–12, nr. 51.

[2017] Függelék F–12, nr. 30.

[2018] Függelék F–12, nr. 42.

[2019] Függelék F–5, nr. 40; Függelék F–6, F–8, nr. 576–579.

[2020] Függelék F–5, nr. 24; Függelék F–6, F–8, nr. 496, 534–536.

237. *Philippon Guillebert*: felesége Klemencia adósa volt.[2021]
238. *Philippot du Til*: Klemencia ingóságainak egyik vásárlója.[2022]
239. *Philippot le poulaillier de Corbuel*: Philippot, a corbeil-i váruradalomban a tyúkok nevelésével foglalkozott, a hagyatéki leltár tanúsága szerint nyulakat vásárolt.[2023]
240. *Philippus Drugetus*: Druget Fülöp, *Druget II. János* és *Pasqua Bononensi* fia, az özvegy királyné keresztfia. 1328 októberében Klemencia klerikusaként az özvegy királyné egyik utolsó intézkedéseként kapott kanonoki javadalmat az arras-i egyházban.[2024]
241. *Phillippus / Philippoctus de Nanteulis*: Philippe de Nanteuil, az ifjabb, a vele azonos nevű *Philippe de Nanteuil* fia, Klemencia klerikusa és familiárisa. 1328-ban az özvegy királyné javaslatára juttatott neki a pápa egy kanonoki javadalmat a beauvais-i egyházban. Magyarországi Mária, II. Károly hitvese ékszereket adományozott Philippoctus de Nantoliónak. A kicsinyítő alakváltozat használata minden bizonnyal annak tudható be, hogy így különböztették meg a fiút a vele azonos nevet viselő apától. Ez alapján feltehető, hogy az ifjabb Philippe de Nanteuil először Magyarországi Mária szolgálatában állt.[2025]
242. *Petrus de Biausemblant*: Pierre de Beausemblant, 1327. január 31-én Klemencia közbenjárására várományos kanonoki állást kapott a pápától a genfi egyházban.[2026]
243. *Phelippe conte de Poitiers*: Fülöp, Poitiers grófja, Franciaország királya V. (Hosszú) Fülöp néven (1316–1322), X. Lajos öccse.[2027]
244. *Pierre „Le Cochacier*": corbeil-i megbízott.[2028]
245. *Pierre de la Forest*: Pierre de la Forêt, Klemencia pajzshordója.[2029]
246. *Pierre de la Mote*, konyhai szolgáló (hervart) Klemencia udvartartásában.[2030]
247. *Pierre de la Palu*: Pierre La Palud (Petrus de Palude, 1275 körül – 1342), domonkos teológus, pápai legátus Flandriában (1318), jeruzsálemi pátriárka (1329–1342), pápai megbízott Egyiptomban (1329), Klemencia végrendeletének egyik végrehajtója.[2031]
248. *Pierre de Sentre*: ő állította össze 1328 októberében a Temple-ban a konyhát érintő hagyatéki leltári tételeket.[2032]
249. *Pierre de Seure*: Klemencia pajzshordója.[2033]
250. *Pierre de Sourti*: bírósági végrehajtó Château-Landon-ban.[2034]

[2021] Függelék F–6, F–8, nr. 753.

[2022] Függelék F–6, F–8, nr. 616.

[2023] Függelék F–6, A, nr. 777.

[2024] LC J XXII VIII. nr. 43023.

[2025] Függelék F–12, nr. 89; MDEA I. 247–248, nr. 287.

[2026] Függelék F–12, nr, 26.

[2027] Függelék F–1a, nr. 4; Függelék F–3a.1, F–3b.a, F–3b.b; Függelék F–4.1, 4.2, 4.5, 4.6, 4.10, 4.11, 4.12, 4.13, 4.14, 4.22, 4.23, 4.24, 4.41,

[2028] Függelék F–4.20. Vö. Függelék F–4.25.

[2029] Függelék F–5, nr. 24.

[2030] Függelék F–5, nr. 36.

[2031] Függelék F–5, nr. 86; DUNBABIN 1991.

[2032] Függelék F–6, F–8, nr. 445–456.

[2033] Függelék F–5, nr. 25.

[2034] Függelék F–6, nr. 783.

Pierre decharcon → *Pierres descharcon*

Pierre Escharcon → *Pierres descharcon*

251. *Pierre le Convers de Baugency*: Klemencia adósa, a neve mellett szereplő kiegészítés („Convers") alapján feltehetőleg a számadásokban szereplő összegeket vette át Beaugency-ban, az özvegy királyné járandósági területén.[2035]
252. *Pierre le Courant*: Klemencia ingóságainak egyik vásárlója.[2036]
253. *Pierre Macquiart*: Klemencia ingóságainak egyik vásárlója.[2037]
254. *Pierre Saunier*: Klemencia udvari lovagja.[2038]
255. *Pierre(s) de Villeparеur / Pierre de Villepereur*: lovag, Klemencia végrendeletének végrehajtója, a hagyaték aktív vásárlója, valószínűleg ő az, akit 1315-ben Klemencia kíséretének tagjai között Pietro la Vilaperosa néven említenek.[2039]
256. *Pierre(s) des Essars*: Klemencia végrendeletének egyik végrehajtója, akinek a hagyatéki leltár tanúsága szerint (*Jean Billouart*-tal együtt) feladata volt bizonyos vevők *VI. Fülöp, Valois Lajos, Alençon grófja* – számára a megvásárolt tételek leszállítása. Egyúttal megállapítható, hogy Essars az Auxerre-i Saint-Germain-egyház, *III. Évreux-i Fülöp* navarrai király és *Burgundiai Johanna* megbízottjaként is vásárolt különböző tételeket. A hagyatékból ő maga is vásárolt. 1344-ben királyi tanácsosként tűnik fel.[2040]
257. *Pierre*: plébános Mez-le-Maréchalban, Klemencia klerikusa.[2041]
258. *Pierre[s] de Neelle*: párizsi kereskedő, Klemencia ingóságainak egyik legaktívabb vásárlója.[2042]
259. *Pierres de Besancon*: Pierre de Besançon, ötvös, aki társaival együtt (*Simon de Lille, Félix d'Auxerre, Jean de Toul, Jean Pascon, Jean de Lille*) állapította meg Klemencia ékszereinek értékét a végrendelet végrehajtóinak utasítására. Artois-i Mahaut is rendszeresen foglalkoztatta ötvösként az 1320-as években.[2043]
260. *Pierres de Giroles*: Pierre de Giroles, Klemencia adósa.[2044]
261. *Pierres de Maucouurt*: Pierre de Maucourt, lovag.[2045]

[2035] Függelék F–6, F–8, nr. 763–764.

[2036] Függelék F–6, F–8, nr. 580, 598–603.

[2037] Függelék F–6, F–8, nr. 609.

[2038] Függelék F–5, nr. 14, 88; RHF IV/2. 190, nr. 14467.

[2039] Függelék F–5, nr. 12, 86, 88; Függelék F–6, F–8, nr. 181, 205, 268, 284, 323–324, 385, 468, 520; Függelék F–7.1, 7.2, 7.5.

[2040] Függelék F–5, nr. 78; Függelék F–6, F–8, nr. 2–10, 12–17, 20, 23–59, 76–79, 86, 96–103, 182, 185, 190–191, 198–201, 205–215, 239, 245, 246, 249, 252, 260–262, 265, 327, 391, 432, 435, 444, 457–463, 467–468, 495, 507, 541, 559, 565–569; VALBONNAIS 1721. 484–485.

[2041] Függelék F–5, nr. 30.

[2042] Függelék F–6, F–8, nr. 65–72, 85, 104–179, 184, 186–189, 192–197, 328–329, 439, 469–471.

[2043] Függelék F–6, F–8, nr. 1–19; PROCTOR-TIFFANY 2019. 48–49.

[2044] Függelék F–6, F–8, nr. 766.

[2045] Függelék F–6, F–9, nr. 504.

262. *Pierres descharcon / Pierre decharcon / Pierre Escharcon*: Pierre d'Echarçon, szőlőtermelő, Klemencia ingóságainak egyik vásárlója.[2046]
263. *Radulphus Periti*: auxerre-i kanonok, panseyo-i plébános, Klemencia klerikusa. 1318-ban az özvegy királyné járt közben az érdekében a pápánál, bűnbocsánatot kérve számára, amiért az áldozópapi rend felvétele, illetve a megyéspüspöknek fenntartott esetekre vonatkozó gyóntatási jogra vonatkozó püspöki engedély hiányában kezében tartotta az auxerre-i iskolamesteri állást.[2047]
264. *Raulet*: Klemencia udvartartásában a gyümölcsökért felelős személy.[2048]
265. *Raymon Vincent*: Klemencia pajzshordója.[2049]
266. *Regnaut le munier*: Regnaud, molnár, feladatai közé tartozott a búza árának megállapítása Flagy-ban.[2050]
267. *Renart:* Renard: Klemencia ingóságainak egyik vásárlója.[2051]
268. *Renaut de Villers*: Montargis prévôt-ja.[2052]
269. *Renaut Pillastre*: Klemencia adósa.[2053]
270. *Renier de Roye*: Klemencia jogi képviselője.[2054]
271. *Renier du Secour*: Klemencia ingóságainak egyik vásárlója.[2055]
272. *Robert, comte de Beaumont / Comte de Beaumont / monsieur de Beaumont*: III. Róbert, Beaumont grófja (1287–1342), az artois-i grófság várományosa. Beaumont-t *X. Lajos*tól kapta apanázsként. Klemencia végrendeletének egyik végrehajtója és kedvezményezettje.[2056]
273. *Robert de Mauvinez*: Klemencia pajzshordója.[2057]
274. *Robert le Paumier*: Robert, Klemencia udvartartásában az ütős labdajátékért (jeu de paume, „tenisz") felelős szolga.[2058]
275. *Robin*: a kápolna szolgálatában álló személy.[2059]
276. *Robin de Guye*: a hagyatéki leltár szerint zabot vásárolt Agrez-ben.[2060]
277. *Robin Gaudin*, földbérlő Flagy-ban.[2061]

[2046] Függelék F–6, F–8, nr. 509, 588, 597 (név kihúzva), 598.

[2047] Függelék F–12, nr. 39.

[2048] Függelék F–5, nr. 38.

[2049] Függelék F–5, nr. 25.

[2050] Függelék F–6, F–8, nr. 622.

[2051] Függelék F–6, F–8, nr. 619–620.

[2052] Függelék F–6, F–8, nr. 782.

[2053] Függelék F–6, F–8, nr. 769.

[2054] Függelék F–5, nr. 32.

[2055] Függelék F–6, F–8, nr. 592–593.

[2056] Függelék F–5, nr. 78, 86; Függelék F–6, F–8, nr. 20, 64, 90–95, 202, 223, 242, 259.

[2057] Függelék F–5, nr. 25.

[2058] Függelék F–6, F–8, nr. 508.

[2059] Függelék F–5, nr. 38.

[2060] Függelék F–6, F–8, nr. 627.

[2061] Függelék F–6, F–8, nr. 623.

278. *Robin l[h]ostellier / Robin le Gastelier*: Robin, a corbeil-i rezidencia (hôtel) gondnoka és bírósági végrehajtó ugyanott.[2062]
279. *Robin le boucher*: Klemencia ingóságainak egyik vásárlója.[2063]

Robin le Gastelier → *Robin l[h]ostellier*

280. *Robinet*, Klemencia pohárnoka.[2064]
281. *Roger Clarot*: domonkos szerzetes, Klemencia káplánja. Valószínűleg azonos *Jacobus de Corvo* hírnökével, akit Klemencia gyóntatója küldött 1323 végén XXII. Jánoshoz a zágrábi püspökség ügyében. *Nicolas de Cailloue* környezetében is feltűnik egy Roger nevű fráter, Klemencia végrendeletének végrehajtója épp neki vásárolt ruha készítésére alkalmas szövetet a hagyatékból.[2065]
282. *Roy / Roy de France / Monsieur Phelippe*: VI. (Valois) Fülöp, francia király (1328–1350). Klemencia végrendeletének egyik végrehajtója és kedvezményezettje, továbbá a hagyaték jelentős, értékes tételeinek vásárlója. Nem tévesztendő össze vele: *Roy Looys / Loys* (X. Lajos).[2066]
283. *Roy Charles / Roy Charles de Secile*: Anjou I. Károly, IX. (Szent) Lajos öccse, az első Anjou dinasztia alapítója, Anjou, Maine, Provence és Forcalquier grófja (1246–1285), Nápoly és Szicíliai (1266–1285), Jeruzsálem királya (1278–1285).[2067]

Roy de France → *Roy* (VI. Valois Fülöp)

284. *Roy de Navarre*: Évreux-i III. Fülöp, Navarra királya (1328–1343) Burgundiai II. Johanna (*X. Lajos* leányának a) férje, Klemencia ingóságainak egyik vásárlója.[2068]
285. *Roy Looys, Loys, rex Ludovicus, rex Ludowicus*: X. Lajos francia király (1314–1316), Klemencia férje, IV. (Szép) Fülöp legidősebb fia.[2069]
286. *Roy Phelippe*, *Rubertus pulcher*: IV. (Szép) Fülöp, francia király (1285–1314), *X. Lajos* apja.[2070]
287. *Roy Robert*: I. Róbert, Anjou II. Károly és Magyarországi Mária fia, Nápoly királya (1309–1343).[2071]
288. *Royne / Johanne devreux*: Évreux-i Johanna, Lajos évreux-i gróf és Artois-i Margit leánya, IV. (Szép) Károly francia király hitvese, francia királyné (1325–1328, †1371). Nem tévesztendő

[2062] Függelék F–6, F–8, nr. 597, 604 (név kihúzva), 607, 612, 614, 615.

[2063] Függelék F–6, F–8, nr. 680.

[2064] Függelék F–5, nr. 38.

[2065] Függelék F–5, nr. 21; Függelék F–6, F–8, nr. 308–309; THEINER I. 494–495; AOklt VII. nr. 669.

[2066] Függelék F–3a.3, 3a.4; Függelék F–4.41, 4.44, 4.45; Függelék F–5, nr. 74, 81, 84, 86, 88; Függelék F–6, F–8, nr. 2–10, 12–17, 23–59, 77, 86, 96–103, 190–191, 198–201, 214–215, 486–487, 621, 630–638, 642–645; Függelék F–7.1, 7.2, 7.4, 7.6.

[2067] Függelék F–5, nr. 1; Függelék F–6, F–8, nr. 213; GAUDE-FERRAGU 2014. 226–227; GAUDE-FERRAGU 2005. 329.

[2068] Függelék F–6, F–8, nr. 457–463, 488–491; WOODACRE, 2013. 59.

[2069] Függelék F–1a, nr. 1–12, 14–18; Függelék F–5, nr. 4, 80–81.

[2070] Függelék F–1a, nr. 1, 3, 4.

[2071] Függelék F–1a, nr. 3, 4, 6, 8, 17, 18, 21; Függelék F–6, nr. 213.

össze: *Madame* (Klemencia), illetve *Madame la Royne* (Burgundiai Johanna, VI. Fülöp felesége).[2072]

289. *Sainct Looys / saint Loys*: Toulouse-i Szent Lajos (1274–1295), Anjou II. Károly és Magyarországi Mária fia, Toulouse püspöke (1296–1297), a ferences rend szentje, 1317-ben avatták szentté. 1319. november 8-án vitték át ünnepélyesen maradványait (*translatio*) a marseille-i ferences kolostorba, e jeles eseményen részt vettek I. Róbert nápolyi uralkodó, felesége *Mallorcai Sancia* és Klemencia is.[2073]

saint Loys → *Sainct Looys*

290. *Sourt*: közelebbről nem meghatározott szolgálattal tartozó személy, az udvar italellátásáért felelős, a pohárnok által összefogott szervezet tagja.[2074]
291. *Symon de Lisle / Symon de Lille*: Simon de Lille, ötvös, aki társaival együtt (*Jean Pascon, Félix d'Auxerre, Jean de Toul, Pierre de Besançon, Jean de Lille*). Meghatározó ötvös és kereskedő család tagjaként tartják számon a korabeli Párizsban. Ötvösként szolgálta IV. Károlyt *és VI. Fülöp*öt is, fia, Jean de Lille is hasonló szerepben tűnik fel a Klemenciával kapcsolatos forrásokban. 1323-ban másokkal együtt kapott megbízást Szent Márton új ereklyetartójának elkészítésére, de dolgozott Artois-i Mahaut grófnő (1310), a hainaut-i gróf és grófnő (1325–1331), illetve Luxemburg János cseh király (1335) megrendelésére is.[2075]
292. *Simon magistri Aymonis comitis Siculorum Hungariae*: Simon (Aimo) székely ispán fia, Simon, dömösi prépost, Klemencia káplánja. 1325-ben az özvegy királyné közbenjárt a pápánál, hogy lelkigondozással járó, vagy a nélküli kanonoki javadalmat nyerjen az esztergomi egyházban.[2076]
293. *Symonet des Palefrois*: Klemencia apródja, neve alapján az özvegy királyné hagyatékában is megkülönböztetett paripákkal foglalkozott.[2077]
294. *Tevenon Richon*: Klemencia ingóságainak egyik vásárlója.[2078]

Thebaut de Meaux → *Thibaut de Meaux*

295. *Theobaldus de Dussiaco* († 1319): Thibault de Dussiac, Klemencia klerikusa, familiárisa, noyoni kanonok és esperes. 1319 áprilisában az özvegy királyné a pápához folyamodott, hogy Thibault egy másik kanonoki, illetve egy beauvais-i prebendához juthasson. Ezév szeptember 26-án a noyoni esperesi állást Klemencia udvartartása egy másik tagjának,

[2072] Függelék F–6, nr. 19, 60–63, 216–219, 224–232, 258.

[2073] Függelék F–5, nr. 74; Függelék F–6, F–8, nr. 86.

[2074] Függelék F–5, nr. 42.

[2075] Függelék F–5, nr. 79; Függelék F–6, F–8, nr. 1–19; PROCTOR-TIFFANY 2019. 47.

[2076] Függelék F–12, nr. 67. Apja székely ispán (*comes Siculorum*) volt 1320 és 1327 között. Az eredeti pápai regisztrum szövegében „Aymo" olvasható. Wertner szerint itt elírásról lehet szó Simon helyett, ezzel látszanak egybecsengeni a székely ispánról ismert egyéb adatok is. Vö. THEINER I. 504; WERTNER 1903. 561–562; ENGEL 2001. „Kacsics nem. 3. Tábla. Libercsei ág", „Székely ispán"; THOROCZKAY 2012. 426.

[2077] Függelék F–5, nr. 40.

[2078] Függelék F–6, F–8, nr. 598–603.

Arnald de Saint-Genès számára kérte a pápától, mivel az Thibault halálával megüresedett.[2079]

Theobaldus de Meldis → Thibaut de Meaux

296. *Theodorico Poulain:* Théodore Poulain, Klemencia familiárisa, écoueni és régniac de fer-i plébános (?) (Reims, Sens egyházmegye, 1328), aki ezeket a javadalmakat az özvegy királyné közbenjárására nyerte el.[2080]
297. *Thevenin le jordinier*: Thevenin, kertész, Klemencia ingóságainak egyik vásárlója.[2081]
298. *Thibaut de Meaux / Thebaut de Meaux / Theobaldus de Meldis*: Thibault de Meaux, Klemencia klerikusa, káplánja és jegyzője (1322), közjegyző, a hoyeni Szűz Mária-egyház kincstárnoka és javadalmasa (Liège egyházmegye, 1324–), groyalói plébános (Évreux egyházmegye, 1322–), meaux-i (1324–), évreux-i kanonok (1324–), a corbeil-i Saint-Exupéry-egyház prebendáriusa (1326–). Klemencia halála után ő és *Gilbertus Dalbodis* (Gilbert d'Alboy?) feleltek azért, hogy a végrendelet szerint a Notre-Dame de Nazareth domonkos apácakolostor javára tett intézkedések megvalósuljanak.[2082]
299. *Thierry*: Klemencia káplánja.[2083]
300. *Thiery*: Thierry, Klemencia végrendeletének tanúja.[2084]
301. *Thiesselot Quatressouls* [de Neufville]: Klemencia adósa.[2085]
302. *Thomas Hanon du Pont St Pierre*: Klemencia ingóságainak egyik vásárlója.[2086]
303. *Thyerry*: Thierry, a Chambre aux Deniers őre.[2087]

Ymbert → Dauphin Viennois

304. *Ysabeau de Til*: Klemencia udvarhölgye, a végrendelet és a hagyatéki leltár tanúsága szerint Klemencia nemesebb anyagokból készült ruhákat hagyott rá és más udvarhölgyekre.[2088]
305. *Ysabeau de Valoys*: Valois Izabella (1313–1383), Valois Károly és Châtillon-i Mahaut leánya, I. Péter Bourbon herceg neje.[2089]

[2079] LC J XXII II. nr. 9237, III. nr. 10385. Vö. uo. nr. 10391 (Beauvais).

[2080] Függelék F–12, nr. 84.

[2081] Függelék F–6, F–8, nr. 673–675.

[2082] Függelék A, nr. 20, 88; Függelék F–6, F–8, nr. 204, 282, 501; Függelék F–12, nr. 55, 65, 69; LSC J XXII (France) V. nr. 3746.

[2083] Függelék F–5, nr. 22.

[2084] Függelék F–55, nr. 88.

[2085] Függelék F–6, F–8, nr. 768.

[2086] Függelék F–6, F–8, nr. 677.

[2087] Függelék F–6, F–8, nr. 785.

[2088] Függelék F–5, nr. 17; Függelék F–6, F–8, nr. 272, 527–533.

[2089] Függelék F–6, F–8, nr. 283.

Helynevek

306. *Auge*: Pays de l'Auge, történeti régió mai Calvados, Orne, Eure megyék területén a normaindiai régióban. 1322-ben IV. Károly egészítette ki Klemencia özvegyi járandóságát ezen a területen, a roueni baillage-hoz tartozó Auge vicomtéban.[2090]
307. *Ays / Ays en Provence*: Aix-en-Provence, Provence-Alpes-Côte d'Azur régió központja, Bouches-du-Rhône megyében. 1318 és 1321 között Klemencia ide vonult vissza.[2091]
308. *Baugency*: Beaugency, Klemencia özvegyi járandóságához tartozó területen található város, a mai Loiret megyében a Centre-Val de Loire régióban.[2092]
309. *Bryere*: Bruyères-sur-Oise, Klemencia özvegyi járandóságától elválasztott település, amelyet a sensi-i káptalanhoz csatoltak. Község Val d'Oise megyében, Île-de-France régióban.[2093]
310. *Caen*: egykori baillage és prévôté, város Calvados megyében a normandiai régióban. 1322-ben IV. Károly biztosított Klemencia számára évjáradékot a caeni baillage bevételeiből.[2094]
311. *Chasteau Landon*: Château-Landon, Klemencia özvegyi járandóságához tartozó prévôté, ma község Seine-et-Marne megyében, Île-de-France régióban.[2095]
312. *Chasteauneuf*: Châteauneuf-sur-Loire, vár és uradalom Klemencia özvegyi járandósági területén, ma község Loiret megyében, Centre-Val de Loire régióban.[2096]
313. *Cisteron*: Sisteron, város Provence-Alpes-Côte d'Azur régióban, Alpes-de-Haute Provence en France megyében. Klemencia végrendeletében misealapítványt tett az itteni domonkos rendházban. Nővére, Betarix 1296-os házasságkötését követően ide került, hogy a tartomány (Dauphiné) szokásait elsajátítsa.[2097]

Corbuel → *Courbeil*

314. *Cornoaille* / *Cornouaille*: Cornouaille, egykori püspöki székhely Bretagne-ban, ma Quimper, Finistère megye székhelye Bretagne régióban. Klemencia gyóntatója, → *Jacobus de Corvo* kormányozta 1326–1330 között.[2098]

Cornouaille → *Cornoaille*

315. *Courbeil / Corbuel / Courbuel*: Corbeil, Klemencia özvegyi járandóságához tartozó rezidencia és uradalom. Mai neve Corbeil-Essones, város Essone megyében, Île-de-France régióban.[2099]

Courbouel → *Courbeil*

[2090] Függelék F–4.28, 4.29; Függelék F–6, F–8, nr. 790; CAZILHAC 2017. 62.

[2091] Függelék F–5, nr. 1, 4, 5, 7.

[2092] Függelék F–4.3, 4.4, 4.23; Függelék F–5, nr. 69, 70.

[2093] Függelék F–4.19, 4.18; Függelék F–6, F–8, nr. 617.

[2094] Függelék F–A3a.1; Függelék F–4.28, 4.29; Függelék F–6, F–8, nr. 789.

[2095] Függelék F–4.11, 4.13, 4.14, 4.23, 4.33; Függelék F–6, F–8 nr. 783.

[2096] Függelék F–4.10, 4.23, 4.44; Függelék F–6, F–8, nr. 673–675.

[2097] Függelék F–5, nr. 6.

[2098] HC I. 211; Függelék F–6, F–8, 775.

[2099] Függelék F–5, nr. 67, 68, 81; Függelék F–6, F–8, nr. 509, 513, 542–583, 605, 775.

316. *Ferrieres*: Ferrières-en-Gâtinais, Benedek-rendi apátság Loiret megyében, Île-de-France régióban. Eleinte Klemencia özvegyi járandóságához tartozott, majd 1326-ban IV. Károly elcsatolta és közvetlen királyi felügyelet alá helyezte.[2100]
317. *Flagi*: Flagy, Klemencia egyik kisebb rezidenciája és uradalma, település Seine-et-Marne megyében, Île-de-France régióban.[2101]
318. *Fonteinebliaut*: Fontainebleau, királyi székhely és vadászterület, ma város Seine-et-Loire megyében, Île-de-France régióban. Klemencia is rendelkezett itt egy kisebb rezidenciával.[2102]
319. *Gant*: Gand (Gent), posztóipari és -kereskedelmi központ, város Kelet-Flandriában, a mai Belgium területén. Klemencia hagyatéki leltárába is feljegyeztek innen származó szövetet.[2103]
320. *Gastinois*: Gâtinais, egykori grófság és régió a mai Loire, Seine-et-Marne, Essone és Yonne megyék területén, a Centre-Val de Loire és Île-de-France régiókban.[2104]
321. *Gerville*: település a mai Seine-Maritime megyében, Bretagne régióban, Klemencia hagyatéki leltárának tanúsága szerint cenzus illette meg ezen a területen.[2105]
322. *Gisors / Gysors*: Gisors, település Eure megyében, Normandia régióban.[2106]
323. *Greve*: Place de Grève, a mai párizsi városháza terének (Place de l'Hôtel de Ville) egy részét foglalta el a középkorban közvetlenül a Szajna partján, jelentős piac volt, Klemencia rendelkezett itt házzal, amelyet 1328-ban a vienne-i dauphin-nek adott. Az özvegy királyné hagyatéki leltárának tanúsága szerint Mèz-le-Maréchalból szállítottak ide és adtak el bort.[2107]

Gysors → *Gisors*

324. *Longchamps*: város és uradalom Normandiában, Klemencia özvegyi járandósági területén. A várost ellenben X. Lajos Henricet de Meudon nevű királyi vadásznak engedte át 60 livre évjáradékkal együtt. A település ma Eure megyében, Normandia régióban fekszik.[2108]
325. *Lorrez / Lorriz / Lorrys*: Lorris, település Gâtinais területén, Klemencia egyik rezidenciája, ma Loiret megyében, a Centre-Val de Loire régióban fekszik.[2109]

Lorriz → *Lorrez*

Lorrys → *Lorrez*

[2100] Függelék F–4.29, 4.36; Függelék F–6, F–8, nr. 777.

[2101] Függelék F–3a.1; Függelék F–4.23, 4.44; Függelék F–6, F–8, nr. 622, 623.

[2102] Függelék F–1a, nr. 5; Függelék F–4.3, 4.4, 4.23, 4.44; Függelék F–6, F–8, nr. 508, 606–616, 780.

[2103] Függelék F–6, F–8, nr. 573.

[2104] Függelék F–3a.1, 3a.4; Függelék F–6, F–8, nr. 508, 776.

[2105] Függelék F–6, F–8, nr. 654.

[2106] Függelék F–4.7.

[2107] Függelék F–6, F–8, nr. 508, 512, 594; FONTANIEU II. fol. 303v-304r; RD IV. nr. 24253.

[2108] Függelék F–4.7.

[2109] Függelék F–1a, nr. 5; Függelék F–3a.2, 3a.4; Függelék F–4.3, 4.4, 4.10, 4.23, 4.24, 4.33, 4-38, 4.39, 4.42, 4.44; Függelék F–6, F–8, nr. 624–625, 657–672.

326. *Loviers*: Louviers, település Eure megyében, Normandia régióban, Klemencia hagyatékában feljegyeztek bizonyos innen származó szöveteket.[2110]
327. *Maineville / Meineville*: Maineville, település Eure megyében, Normandia régióban, Klemencia egyik rezidenciája.[2111]

Meineville → Maineville

Mes / Mes le Marescal → Mez le Mareschal

Mez → Mez le Mareschal

328. *Mez le Mareschal / Mes le Marescal*: Mez-le-Maréchal, Klemencia rezidenciáinak egyike, ma Dordives-hoz tartozik (Gâtinais területén), Loiret megyében, Centre-Val de Loire régióban.[2112]
329. *Moret*: Moret-sur-Loing, település Seine-et-Marne megyében, Île-de-France régióban. 1318-tól folyamatosan szerepel a Klemencia özvegyi járandóságát érintő forrásokban, az özvegy királyné egyik rezidenciája volt.[2113]
330. *Mourcient* (lestanc de): Mourcient-tó, valószínűleg azonos a Mours település környékén létezett egykori tóval, Val d'Oise megyében, Île-de-France régióban. Klemencia hagyatéki leltárának tanúsága szerint az itt kifogott halakat VI. Fülöp királynak adták el, Moret-sur-Loing körzetéhez tartozott.[2114]
331. *Nemox*: Nemours, Klemencia özvegyi járandósági területéhez tartozott, település Seine-et-Marne megyében, Île-de-France régióban.[2115]
332. *Plessis*: X. Lajos engedte át az itteni területet és udvarházat Klemenciának, amely a hagyatéki leltárban is szerepel. Azonosítása nem mentes a problémáktól: Alsó-Normandiában feküdt, vagy a Dancé közelében ma már csak dűlőnévként ismeretes helyen, vagy pedig a mai Tellières-le-Plessis-vel azonos (mindkettő Orne megyében).[2116]
333. *Poocourt*: Paucourt, település Loiret megyében, Île-de-France régióban. Renaut de Villers, Montargis prévôt-ja szedte be itt a Klemencia özvegy királynénak járó cenzust a hagyatéki leltár tanúsága szerint.[2117]
334. *Prouvins*: Provins, város Seine-et-Marne megyében, Île-de-France régióban, a champagne-i vásárvárosok egyike. A hagyatéki leltár szerint itt szöveteket vásároltak Klemencia számára, amelyeket párizsi rezidenciájára szállítottak.[2118]
335. *Puille*: Pouilles vagy Puglia (Apulia) a mai Olaszországban, Foggiától délre az adriai parton elterülő régió, amely 1266 óta a nápolyi Anjouk fennhatósága alatt állt. A dinasztikus

[2110] Függelék F–6, F–8, nr. 572, 583.

[2111] Függelék F–4.1, 4.5; Függelék F–6, F–8, nr. 738–752.

[2112] Függelék F–3a.1; Függelék F–5, nr. 30; Függelék F–6, F–8, nr. 508, 630–656.

[2113] Függelék F–4.23, 4.44; Függelék F–6, F–8, nr. 618–621, 780.

[2114] Függelék F–6, F–8, nr. 621.

[2115] Függelék F–4.23; Függelék F–5, nr. 73; Függelék F–6, F–8 nr. 628–629.

[2116] Függelék F–4.1, 4.2, 4-5, 4-6, 4.17, 4.22; Függelék F–6, F–8, nr 676–737.

[2117] Függelék F–6, F–8, nr. 782.

[2118] Függelék F–6, F–8, nr. 771.

kötődést fejezte ki az a nyeregtakaró, amelyet Puglia (Apulia) és Magyarország címere díszített, és a hagyatéki leltár vett lajstromba.[2119]

336. *Rains / Reinz / Remensis*: Reims, érseki székváros a mai Marne megyében és Grand Est régióban, illetve Champagne történeti régióban, a francia királyok koronázóvárosa. 1315 augusztusában itt kenték fel és koronázták meg X. Lajost is, illetve feleségét, Klemenciát is.[2120]
337. *Rouen*: egykori baillage és prévôté, érseki székváros Seine-Maritime megyében, Normandia régióban, Klemencia özvegyi járandóságának része.[2121]
338. *rue du Temple / Temple*: Párizs területén, a Marais-ban, a 3. és 4. kerületben található utca, itt állt a templomosok egykori rendháza (Maison de Temple). A rend feloszlatása után, Klemencia és V. Fülöp király egyezsége nyomán lett az özvegy királyné fő rezidenciája a vincennes-i kastély helyett.[2122]
339. *S. Germain lauceurrois*: Saint-Germain-l'Auxerrois, Párizsban, a Louvre-tól délre elhelyezkedő, az auxerre-i püspök, Saint Germain tiszteletére szentelt egyház, amelynek alapítása a 6. századra megy vissza. Klemencia hagyatékából több liturgikus könyv is az egyház birtokába jutott.[2123]
340. *Saint Germain en Laye / Saint Germain*: Saint-Germain-en-Laye, egykori királyi rezidencia Yvelines megyében, Île-de-France régióban.[2124]
341. *Samoys*: Samois-sur-Seine, egykori prévôté, ma Seine-et-Marne megyében, Île-de-France régióban fekvő település, Klemencia özvegyi járandóságának a része volt.[2125]

Thigery → *Tigery*

Tigeray → *Tigery*

342. *Tigery / Tygery / Tigeray* / *Thigery*: Tigéry, település Essone megyében, Île-de-France régióban, Klemencia egyik rezidenciája.[2126]
343. *Tonnel*: vélhetően Saint-Croix-Grand-Tonne településsel azonos Calvados megyében, Normandia régióban, Klemencia több udvari bolondja is innen származott.[2127]

Tygery → *Tigery*

344. *villes S. Denys*: feltehetően azonos Saint-Denis-le-Ferment településsel, amelyet X. Lajos engedett át Klemenciának 1315-ben, ma Eure megyében, Normandia régióban fekszik.[2128]

Wardar → *Wardes*

[2119] Függelék F–6, F–8, nr. 469.

[2120] Függelék F–1a nr. 3, 4, 9, 10; Függelék F–6, A-, nr. 344.

[2121] Függelék F–A.4.29; Függelék F–6, F–8, nr. 790; Függelék F–12, nr. 18.

[2122] Függelék F–3a.1, 3a.2; Függelék F–5, nr. 81; Függelék F–7.4; Függelék F–6, F–8, nr. 1–541, 784–785.

[2123] Függelék F–5, nr.; Függelék F–6, F–8, nr. 206–208, 435; Függelék F–12, nr. 17, 30, 46.

[2124] Függelék F–6, F–8, nr. 5, 20.

[2125] Függelék F–3a.1; Függelék F–4.13, 4.23, 4.44; Függelék F–6, F–8, nr. 778–779.

[2126] Függelék F–6, F–8, nr. 584–605, 772.

[2127] Függelék F–5, nr. 38.

[2128] Függelék F–4.1, 4.5.

345. *Wardes / Wardar*: birtok Normandiában, Klemencia özvegyi járandósági területén, amelynek részét képezte 1315 november óta X. Lajos adományaként. Az özvegy királyné végrendeletében 30 párizsi livre járadékot rendelt Saint-Denis apátságának itteni bevételei terhére saját és férje lelkiüdvét szolgáló misealapítvány fedezeteként. Az apátság kérésére a szolgálatot később egy speciális kápolnához tartozó áldozópap vette át a járadék egy része fejében. Wardes valószínűlege La Varde helységgel azonos (Marchésieux település része) Alsó-Normandiában.[2129]

[2129] Függelék F–4.1, 4.5; Függelék F–5, nr. 80; Függelék F–7.1, 7.2, 7.3, 7.5.

F–10: Klemencia udvarai: tisztségviselők és személyzet

A táblázatban * jellel szereplő személyről az előző függelék (F–9) ad bővebb tájékoztatást.

Tisztségviselők
(a rezidenciák vastag betűvel kiemelve ebben a táblázatban)

Hely	Tisztség	Név	Idő
Caen	bailli	N	1328
Château-Landon	prévôt	Jean du Cimetière*	1328 előtt
		Jean Chamaillar*	1328
	bírósági végrehajtó (sergent)	Pierre de Sourti*	1328
Corbeil	bailli	N	1323, 1328
	prévôt	Jean dit „de Sus”*	1318
	megbízott	Pierre „Le Cochacier”*	1318
Flagy	kirovó (gabona ára)	Regnaut, molnár *	1328
	kirovó (gabona ára)	Jean de Launoy*	1328
Gisors	bailli	N	1328
Lorris	bailli	Jean Hastier*	1327
		N (Jean Hastier*?)	1328
	prévôt	Étienne Garafaut*	1327
	megbízott	Gilles Boutefour*	1327
		N (Gilles Boutefour*?)	1328
	adószedő	N	1328
	kirovó (gabona ára)	Laurent Verreau*	1328
Maineville	adószedő	Ode de la Rue*	1328
Mez-le-Maréchal	adószedő	Jahot de Montigny*	1328
Montargis	prévôt	Renaut de Villers*	1328
Rouen	bailli	N	1328
Samois-sur-Seine	prévôt	Geoffroy Challot*	1328
Temple	tanácsos	François de Montfaucon*	1328
		Guillaume de Fourques*	1328
		Nicolas de Cailloue*	1328
	kincstárnok	Thibault de Meaux*	1322
	pohárnok	Gil(l)et*	1328
		Robinet*	1328
?	jegyző	Thibault de Meaux	1328
?	tabellionarius (jegyző)	Guillaume, Párizs püspök*	1317
?	tabellionarius (jegyző)	Geoffroi*, klerikus	1317
?	tabellionarius (jegyző)	N	1322
?	tabellionarius (jegyző)	N	1322
?	jogi képviselő (procureur)	N	1323
?	jogi képviselő (procureur)	N	1324
?	jogi képviselő (procureur)	Renier de Roye*	1328
?	adószedő?	Lefevre de Villemer*	1321

Az alábbi személyek Klemencia szűkebb udvartartásához tartoztak, akikre az özvegy királynénak különös gondja volt, vagy azok, akik tisztségüknél fogva személyes, bizalmi viszonyban álltak vele.

Rokonok

Rokonság jellege	Név
keresztlányok	Druget Klemencia*
	N., Marguerite de Nanteuil leánya
keresztfiúk	Druget Vilmos*
	Druget Miklós*
	Druget III. János*
	Jean de Nanteuil*, szolgáló Provence-ban
	Jacques de Nanteuil*, klerikus
	Philippe de Nanteuil (ifj.),* klerikus, familiáris

Személyzet

I. Klemencia fő rezidenciális udvara: Temple (Párizs)

Klerikusok

Szolgálat típusa	Név, egyéb szolgálat
gyóntató	Jacobus de Corvo, OP*
káplánok	François de Montfaucon, tanácsos*
	Guillaume du Temple*
	Guillaume Peregrini de Corvo*
	Henri de Fococuri*
	Jean de Prés*
	Joffridus de Castris*
	Louis de Vauceman*
	Lucas de Cuignières
	Nicolas de Cailloue, tanácsos*
	Roger Clarot OP*
	Simon (Aimo) székely ispán fia Simon
	Thibault de Meaux, klerikus, jegyző*
	Théodore Poulain*
	Thierry*
tanácsosok	Barthélémy de Calamandrana, klerikus*
	François de Montfaucon, káplán*
	Guillaume de Camereto, perjel*
	Guillaume de Fourques, klerikus*
	Nicolas de Cailloue, káplán*
	Nicolas de Cesseruel, klerikus*

klerikusok	Alamand de Beausemblant*
	André de Dussiac (?)*
	Arnald de Saint-Genès*
	Barthélémy de Calamandrana, tanácsos*
	Eude de Sens*
	Gérard de Monteacuto*
	Guillaume de Fourques, tanácsos*
	Jacques de Nanteuil*
	Jean Chartaudis*
	Jean de Fresney, familiáris*
	Jean de Teramo, familiáris*
	László, Tibe fia
	Louis de Vaulomya*
	Nicolas de Cesseruel, tanácsos*
	Philippe de Nanteuil (ifj.), familiáris*
	Druget Fülöp, Druget II. János fia *
	Pierre d'Augeron*
	Pierre de Albigniac*
	Pierre de Serilices*
	Pierre La Palud*
	Radulphus Periti*
	Thibault de Meaux, káplán, jegyző*
klerikusok (?)	Aimbicus, Artolf von Passau fia*
	Andreas de Dursiaens (André de Dussiac?)*
	Basil de Ruteinmbergh*
	Benoît de Montfaucon*
	Cyfrid (Sigfrid) de Rutembergh*
	Gualterus, Albert fia*
	Hugues de Saint-Amand*
	Hugues de Vaucemain*, OP
	Hugues, Ruffus de Hudinio fia*
	Jean de Ceres*
	Jean de Pavilliac* (?)
	Jean Salnerius*, az avranches-i egyház kincstárnoka
	Jean, Benoît Meretio fia*
alamizsnaszedő	Gillet*
alamizsnaszedő	Jeanne*
kápolna szolga	Robin*
	Jehannet*
egyéb	Marie de Coulencourt*, domonkos apáca (?)
	Maria de Falmiller*

Világiak

Szolgálat típusa	Név, egyéb szolgálat
udvarhölgy	Agnès de Boulogne (?)*
	Jeanne de Lorris / Jeanne, Perrotin de Naples neje*
	Marguerite de Nanteuil*
	Pasqua de Bononensi *
	Ysabeau de Til*
	Adda de Nanteuil*

hálószoba szolgálat	Catherine, szolga*
	Guillot de Montpinçon, hálószobai cseléd*
	Jean d'Amblegin, Pasque de Bononensi cselédje
	Jeanette, mosónő*
	Jeannot, Pasque de Bononensi cselédje*
	Jehan Beson, hálószobai cseléd*
	Marie de la Chambre, szobaasszony*
egészségügy	Jacques de Priceno (Jaques le Physicien), orvos*
aula	Drion, lovag*
	Étienne Chevalier (vagy Klemenca lovagja?)*
	Druget II. János, lovag*
	Jean de la Fresnaie, lovag, a végrendelet végrehajtója *
	Pierre de Maucourt, lovag*
	Pierre de Villepereur, lovag, a végrendelet végrehajtója*
	Pierre Saunier, lovag*
élelmiszer	Adam de Meaux, konyhai szolga (hervart)*
	Coutrat le Ner, ökörhajcsár*
	Geoffroi, mártáskészítő*
	Huguenin, konyhai szolgáló*
	Jean Hurtaut, udvari pékség vezetője*
	Jeannot de Longueville, konyhai szolgáló*
	Lorencin, konyhai szolgáló*
	Monnet, konyhai szolgáló (saucier?)*
	Perrot, leveseket felügyelő szolgáló (konyha)*
	Pierre de la Mote, konyhai szolgáló (hervart)*
	Raulet, gyümölcs beszerzés és tálalás felelőse*
	Sourt, ital ellátás (bourgat)*
ruházat	Eustace, szűcs*
	Gillet, szűcs*
	Jeanne, varrónő*
	Jean de Gagni, szabó*
	Jeannot, szabó*
szórakozás (ünnep, vadászat)	Baudet, solymár*
	Charlot, udvari bolond (Tonnelből)*
	Chevance Folet, udvari bolond (Tonnelből)*
	Colin, udvari bolond (Tonnelből)*
	Robert, cseléd (ütős labdajáték „tenisz")*
istálló, védelem, közlekedés	Anchier ajtonálló, pajzshordó*
	Colin de Bequerel, pajzshordó*
	Colin de Meaux, kocsis*
	Colin, kapuőr*
	Geoffroi, kapuőr*
	Gilbert d'Alboy, pajzshordó*
	Gremon de Pigon (Pigeon?), pajzshordó*
	Guillaume Saunier, pajzshordó*
	Guillot de Meaux, őr (Longchamps)*
	Guillot le Maire, kocsis*
	Jacques de Boulogne (?), pajzshordó*
	Jamon de Pigon (Pigeon?), pajzshordó*
	Jean de Bouchon, pajzshordó*
	Jean Petit-Pas, pajzshordó*
	Jeannot, kocsis*

	Jeannot, apród (hintó)*
	Jeannot, szálláscsináló* (?)
	Jeannot de Meaux, cseléd (szállásszervezés)*
	Lorrain, kocsis*
	Mahiet des Palefrois, apród (hintó)*
	Martin Petruche le Ner, apród (hintó)*
	Perrotin de Naples, pajzshordó*
	Philippe de Nanteuil, pajzshordó*
	Pierre de la Forêt, pajzshordó*
	Pierre de Seure, pajzshordó*
	Raymon Vincent, pajzshordó*
	Robert de Mauvinez, pajzshordó*
	Symonet des Palefrois, apród*
kommunikáció	Camus, hírnök, hírvivő*
	Colin, hírnök, hírvivő*
	Dimanche, ügynök, közvetítő*
	Geoffroy, ügynök, közvetítő*
	Guiot le Breton, hírnök, hírvivő*
	Perrotus (?), hírnök, hírvivő*
kert	Martin de Villeines, kertész és mező gondnok*
szolgálattevők	Chapellet*
	Guillotin le Petit*
nem részletezett szolgálat	N., Jaquemin de Loraz felesége*
	Jaquemin de Loraz*

II. A másodlagos és kisebb rezidenciák „udvarai"

Az alábbi lista azokat a személyeket tartalmazza, aki Klemencia valamelyik rezidenciáján teljesítettek szolgálatot. Az adatok esetlegessége miatt lehetetlen teljes udvari személyzetet rekonstruálni.

Corbeil (váruradalom)

Világiak

Szolgálat típusa	Név, egyéb szolgálat
hôtel	Robin, gondnok (hôtel)*
kommunikáció	Jean, hírnök, hírvivő*
esztergályos	Guillaume*

Fontainebleau

Klerikus

Szolgálat típusa	Név, egyéb szolgálat
klerikus	Drion*

Világiak

Szolgálat típusa	Név, egyéb szolgálat
aula	Drion*
élelmiszer	Drion, szakács*

Lorris

Laikus

Szolgálat típusa	Név, egyéb szolgálat
rezidencia (hôtel) gondnok	Jacquenin*

Maineville

Klerikus

Szolgálat típusa	Név, egyéb szolgálat
kápolna	?

Mez-le-Maréchal

Klerikus

Szolgálat típusa	Név, egyéb szolgálat
klerikus	Pierre, Mez-le-Maréchal plébánosa*

Samois-sur-Seine

Laikus

Szolgálat típusa	Név, egyéb szolgálat
élelmiszer	Henrik, szakács*

Provence

Laikusok

Szolgálat típusa	Név, egyéb szolgálat
szolgáló	Clavel*
	Guerin de la Forge*
szolgálattevő	Jean de Nanteuil*

F–11: Térképek

Rövidítések

BI	bírságpénz
BA	baillage
FB	földbirtok
BG	beginák
C	cenzus
GYV	gyertyaviasz rendelés (betegágyhoz)
TK	tásasegyház, -káptalan
KP	kápolna
VK	vallási közösség
RH	rendház
PEK	Párizsi egyetem kollégiuma
D	özvegyi járandóság
VPA	végrendeleti pénzadomány
HT	halastó
E	erdő
HAB	haszonbérlet
HB	hűbérbirtok
MA	misealapítvány
KE	kemence
MO	mocsár
GD	garde
NY	nyúlkert
MGT	magtár
HD	ispotály, Hôtel-Dieu
HO	udvarház, udvartartás (hôtel)
B	bíráskodás
SH	sírhely
M	malom
UH	udvarház
BLK	betegház, leprakórház
H	ház
HK	házasággkötés
OCarm	karmelita kolostor
OChart	karthauzi kolostor
OCist	ciszerci kolostor

OCist (a)	ciszterci apácakolostor
OCr	A Szt. Kereszt szabályozott kanonokjainak rendháza
OESA	Ágoston-rendi kanonokok kolostora
OFN	ferences kolostor
OGM	Malavallai Vilmos remetéinek (vilhelmita) rendháza
OP	domonkos kolostor
OPa	domonkos apácakolostor
OSB	Benedek-rendi apátság
OTr	trinitáriusok (rabváltók) rendje
HH	házhely
RÉ	rét
PV	prévôté
J	járadék(os hely)
FR	fő rezidencia
IR	ideiglenes rezidencia
MR	másodlagos rezidencia
IR	ideiglenes rezidencia
BSZ	baillage székhely
KSZ	koronázási szertartás
FDIN	Filles-Dieu ispotályos nővérek
PSZ	prévôté székhely
F	föld
ÖH	özvegyi ellátáshoz tartozó helység
SZ	szőlő(birtok)
VC	vicomté székhely
*	Klemencia özvegyi járandóságától részben vagy teljesen elválasztott birtok, jövedelem, bíráskodási jog

F–11.1: Klemencia özvegyi járandósága

1. Égry - FB, MR (1328)
2. Auge - VC (1322)
3. Aumont* - B (1322)
4. Bayeux - VC, HB, MGT (1322)
5. Baugency - J, HD (1316)
6. Bellefontaine - J (1333)
7. Bières - E (1318)
8. Boiscommun - J (1318)
9. Bois-le-Roi - J (1317)
10. Bourges* - J (1317)
11. Bray (Forêt-en-Bray) - E (1315)
12. Bruyères(-sur-Oise)* - FB, MR (1317)
13. Caen - BA, FB, VC, SB (1317)
14. Canes* - PJ (1317)
15. Céré (Cléré-les-Pins?) - FB (1327)
16. Château-Landon* - PV, J, FB (1317)
17. Châteauneuf-sur-Loire* - J, FB, MR (1317)
18. Chaumontois (Chaumont-sur-Loire) - E (...
19. Corbeil - J, B, FB, MR, HD, BLK, TK (1317)
20. Courcy(-aux-Loges) - E, J (1318)
21. Dampierre-en-Bray - J (1315)
22. Essoyes (Écouis) - J (1315)
23. Evry-sur-Seine* - J, B (1318)
24. Falaise - VC, HH (1322)
25. Ferrières - F, FB (1322)
26. Ferroles (Ivry-sur-Seine) - GD (1327)
27. Flagy - J, FB, MR (1317)
28. Fontainebleau - J, MR (HO) (1316)
29. Gisors - FB (1316)
30. Goumats - E (1318)
31. Greigneur - FB (1328)
32. Grez-sur-Loing - J (1317)
33. Hébécourt - J (1315)
34. Ivry-sur-Seine - GD (1327)
35. Lices (Ivry-sur-Seine) - GD (1327)
36. Longchamps - FB (1316)
37. Lorrez-le-Bocage-Préaux - J (1317)
38. Lorris-en-Gâtinais* - J, FB, B, KE, MR, HD ...
39. Lyons-en-Forêt - E (1315)
40. Maneville - J, FB, MR (HO) (1315)
41. Marigny (Martagny) - J (1315)
42. Mazières (Mazières-de-Touraine) - FB (1...
43. Mez-le-Maréchal - FB, MR (HO) (1317)
44. Milieu (le) - E, J (1318)
45. Montargis* - J, OPa (1316)
46. Moret-sur-Loing - J, FB, MR (1318)
47. Moulinet* (Le Moulinet-sur-Solin) - FB (1...
48. Nemours - J, FB, MR, OCist (a) (1318)
49. Neuville(-aux-Loges / -aux-Bois) E, J (13...
50. Ouzouer-sur-Loire - SZ (1318)
51. Paucourt - E, FB (1318)
52. Pernes* - GD (1317)
53. Plessis* - J, H, FB, MR (HO) (1315)
54. Pont-Audemer - VC (1322)
55. Pont-de-L'Arche - VC (1322)
56. Pont-l'Évêque - M (1322)
57. Quimper (châtellanie de Corbeil) - FB (13...
58. Rouen - VC, SB, BA, FB (1317)
59. *Saint-Benoît-sur-Loire (Fleury) - GD
60. Saint-Denis-le-Ferment* - J (1315)
61. Samois-sur-Seine - J, FB (1317)
62. Soignolles - F (1328)
63. Tigéry - FB, MR (HO)
64. Villemer - BI (1321)
65. Violet (châtellanie de Corbeil) - FB (1328)
66. Vire - VC, M (1322)
67. Vitry-en-Loge - E, J (1318)
68. Wardes - J (1315)
69. Warlives (Mesnil-Veclives) - J (1315)
70. Yèvre-le-Châtel - (1318)

A térképen feltüntetett helyek pontos értelmezéséhez ld.: https://www.google.com/maps/d/edit?mid=1HE8dR-3gLHlbhdyq9lyBbhmMgdldFD38&usp=sharing és az alábbi táblázatot

Helynév	Funkció	Első említés
Agrez (Égry?)	FB, MR	1328
Auge	VC	1322
Aumont	B	1322
Bayeux	VC, HB, MGT	1322
Beaugency	J, HD	1316
Bellefontaine	J	1333
Bières	E	1318
Boiscommun	J	1318
Bois-le-Roi	J	1317
Bourges	J	1317
Bray (Forêt-en-Bray)	E	1315
Bruyères-sur-Oise	FB, MR	1317
Canes*	PJ	1317
Caen	BA, FB, VC, SB	1322
Céré (Cléré-les-Pins?)	FB	1327
Château-Landon	PV, J, FB	1317
Châteauneuf-sur-Loire	J, FB, MR	1317
Chaumontois (Chaumont-sur-Loire)	E	1318
Corbeil	J, B, FB, MR, HD, BLK, TK	1318
Courcy-aux-Loges	E, J	1318
Dampierre-en-Bray	J	1315
Essoyes (Écouis)	J	1315
Evry-sur-Seine	J, B	1318
Falaise	VC, HH	1322
Ferrières	F, FB	1322
Ferroles (Ivry-sur-Seine)	GD	1327
Flagy	J, FB, MR	1318
Fontainebleau	J, MR (HO)	1316
Gisors	FB	1316
Goumats	E	1318
Greigneur	FB	1328
Grez-sur-Loing	J	1318
Hébécourt	J	1315
Ivry-sur-Seine	GD	1327
Lices Ivry-sur-Seine)	GD	1327

Longchamps	FB	1316
Lorrez-le-Bocage-Préaux	J	1318
Lorris-en-Gâtinais	J, FB, B, KE, MR, HD	1316
Lyons-en-Forêt	E	1315
Maineville	J, FB, MR (HO)	1315
Marigny (Martagny)	J	1315
Mazières (Mazières-de-Touraine)	FB	1327
Mez-le-Maréchal	FB, MR (HO)	1328
Milieu	E, J	1318
Montargis	J, Opa	1316
Moret-sur-Loing	J, FB, MR	1318
Moulinet (Le Moulinet-sur-Solin)	FB	1317
Nemours	J, FB, MR, OCist (a)	1318
Neuville-aux-Loges (Neuville-aux-Bois)	E, J	1318
Ouzouer-sur-Loire	SZ	1318
Paucourt	E, FB	1318
Pernes*	GD	1317
Plessis*	J, H, FB, MR (HO)	1315
Pont-Audemer	VC	1322
Pont-de-L'Arche	VC	1322
Pont-l'Évêque	M	1322
Quimper (châtellanie de Corbeil)	FB	1328
Rouen	VC, SB, BA, FB	1317
Saint-Benoît-sur-Loire (Fleury)	GD	1317
Saint-Denis-le-Ferment	J	1315
Samois-sur-Seine	J, FB	1317
Soignolles	F	1328
Tigéry	FB, MR (HO)	1328
Villemer	BI	1321
Violet (châtellanie de Corbeil)	FB	1328
Vire	VC, M	1322
Vitry-en-Loge	E, J	1318
Wardes	J	1315
Warlives (Mesnil-Veclives)	J	1315
Yèvre-le-Châtel	J	1318

F–11.2a: Klemencia egyházi alapítványai Franciaországban

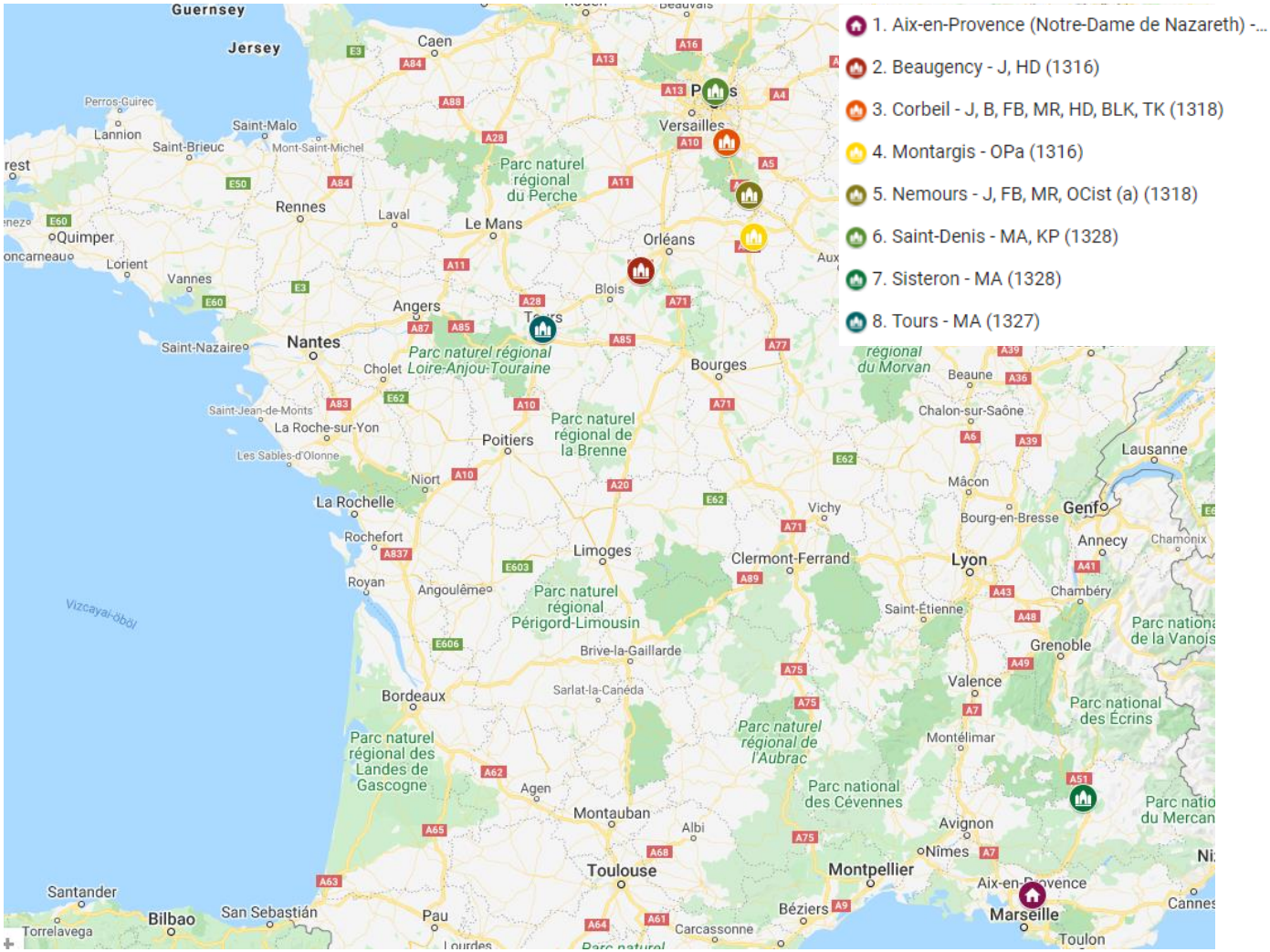

A térképen feltüntetett helyek pontos értelmezéséhez ld.: https://www.google.com/maps/d/edit?mid=19zVulp7fTU-mYp1HwL5YyBgYzqOIC_at&usp=sharing és az alábbi táblázatot

Helynév	Funkció	Első említés
Aix-en-Provence (Notre-Dame de Nazareth)	SH, OPa, IR, KP	1318
Beaugency	J, HD	1316
Corbeil	J, B, FB, MR, HD, BLK, TK	1318
Montargis	J, OPa	1316
Nemours	J, FB, MR, OCist (a)	1318
Saint-Denis	MA, KP	1328
Sisteron	MA	1328
Tours	MA	1327

F–11.2b: Klemencia egyházi alapítványai Párizsban

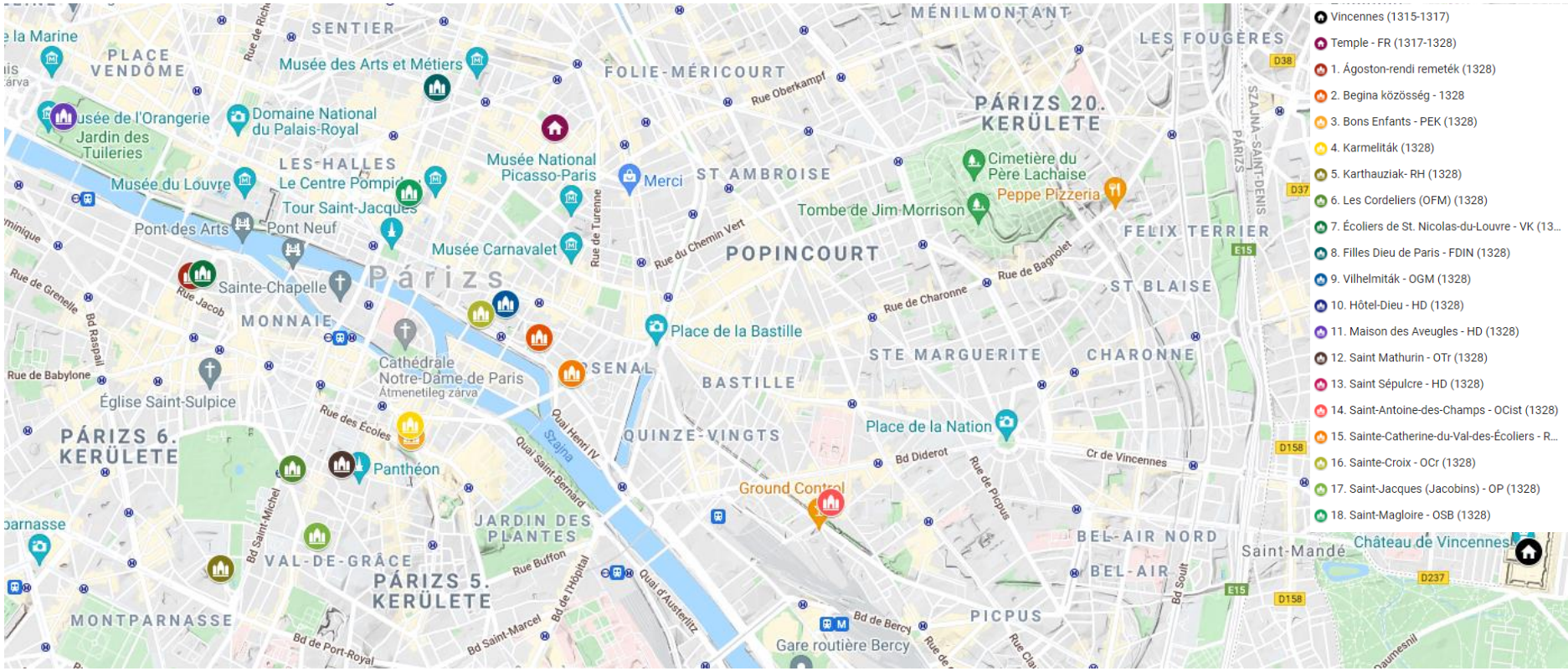

A térképen feltüntetett helyek pontos értelmezéséhez ld.: https://www.google.com/maps/d/edit?mid=1WABIuwYzN9UegtD-Q7hy68GuxPkXe6xu&usp=sharing és az alábbi táblázatot

Helynév	Funkció	Első említés
Temple	FR	1317
Vincennes	FR	1315
Augustins	OESA	1328
Béguines de Paris	BG	1328
Bons Enfants	PEK	1328
Carmes	OCarm	1328
Chratreux	RH	1328
Cordeliers	OFM	1328
Écoliers de St. Nicolas-du-Louvre	VK	1328
Filles Dieu de Paris	FDIN	1328
Guillemites	OGM	1328
Hôtel-Dieu	HD	1326
Maison des Aveugles	HD	1328
Saint Mathurin	OTr	1328
Saint Sépulcre	HD	1328
Saint-Antoine-des-Champs	OCist	1328
Sainte-Catherine-du-Val-des-Écoliers	RH	1328
Sainte-Croix	OCr	1328
Saint-Jacques (Jacobins)	OP	1328
Saint-Magloire	OSB	1318

F–11.3: Klemencia rezidenciái

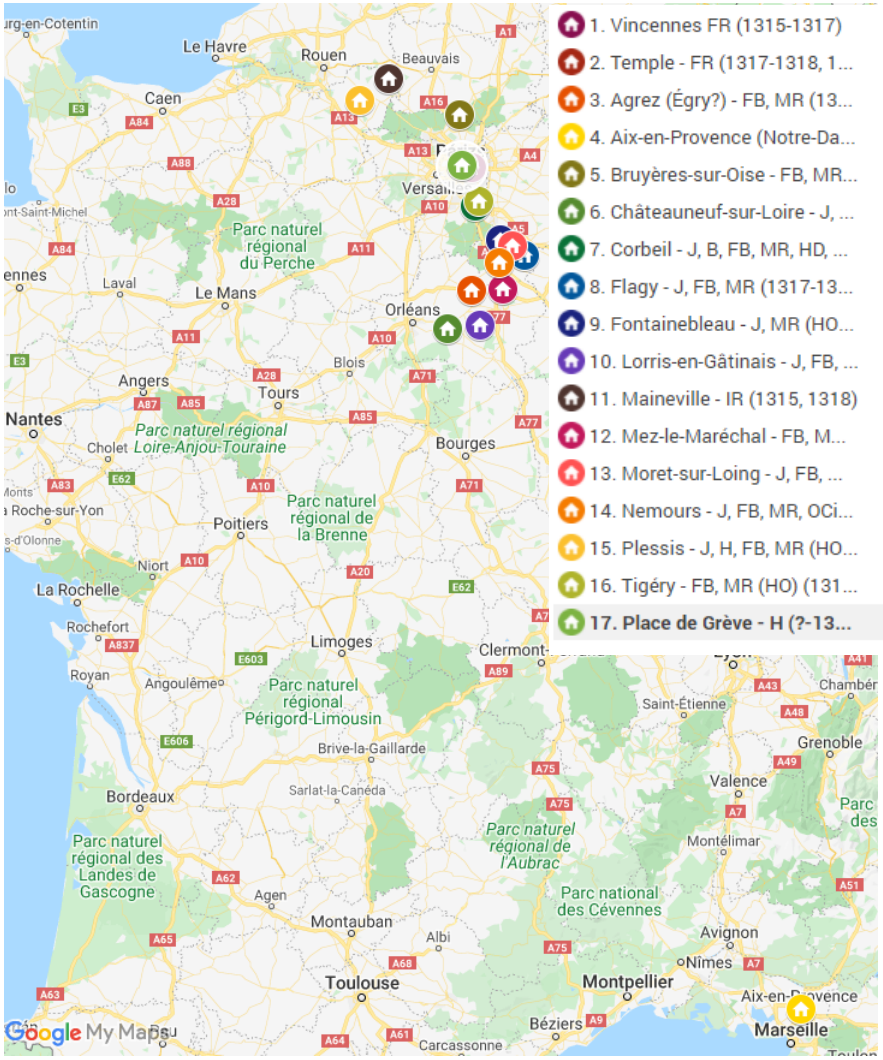

A térképen feltüntetett helyek pontos értelmezéséhez ld.: https://www.google.com/maps/d/edit?mid=16pM0t7hcJfbXkw0RRBkkGBxBPXJ0O3nK&usp=sharing és az alábbi táblázatot

Helynév	Funkció	Időszak
Temple	FR	1317-1318, 1321-1328
Vincennes	FR	1315-1317
Agrez (Égry?)	FB, MR	1322 (?)-1328
Aix-en-Provence (Notre-Dame de Nazareth)	SH, OPa, IR, KP	1318-1321
Bruyères-sur-Oise	FB, MR	1317-1328
Châteauneuf-sur-Loire	J, FB, MR	1317-1328
Corbeil	J, B, FB, MR, HD, BLK, TK	1317-1328
Flagy	J, FB, MR	1317-1328
Fontainebleau	J, MR (HO)	1317-1328
Lorris-en-Gâtinais	J, FB, B, KE, MR, HD	1316-1328
Maineville	J, FB, MR (HO)	1315
Mez-le-Maréchal	FB, MR (HO)	1317-1328
Moret-sur-Loing	J, FB, MR	1318-1328
Nemours	J, FB, MR, OCist (a)	1318-1328
Plessis	J, H, FB, MR (HO)	1315-1328
Tigéry	FB, MR (HO)	1317-1328
Place de Grève	H	?-1328

F–12: Klemencia királyné folyamodványai

F–12.1. Táblázat: Klemencia királyné folyamodványai időrendben

nr.	Idő	Hely	Kedvezményezett(ek)	Tárgy, tartalom	Forrás
1.	1316. 09. 06.	Lyon	François de Montfaucon	lelki gondozás kötelezettségével, vagy a nélkül járó, áldozópapi rend felvételét nem igénylő javadalom, méltóság vagy tisztség a cambrai-i egyházban	LC J XXII. I. nr. 709.
2.	1316. 09. 09.	Lyon	Guillaume Peregrini de Corvo	áldozópapi rend felvételét nem igénylő várományos javadalom a gapi egyházban	LC J XXII. I. nr. 873.
3.	1316. 09. 09.	Lyon	Jean de Prés	áldozópapi rend felvételét nem igénylő várományos javadalom Noyon egyházában.	LC J XXII. I. nr. 880.
4.	1316. 09. 09.	Lyon	Klemencia káplánjai és klerikusai	temetési szolgálatban való részvétel	LC J XXII. I. nr. 882
5.	1316. 09. 09.	Lyon	általános	100 napi búcsú azoknak, akik jelen vannak Klemencia gyónásakor és vezeklésekor	LC J XXII. I. nr. 883.
6.	1316. 09. 09.	Lyon	Klemencia, Franciaország és Navarra királynéja	a test és a szív külön helyre temetésére vonatkozó engedély	LC J XXII. I. nr. 884.
7.	1316. 09. 09.	Lyon	Klemencia, Franciaország és Navarra királynéja	mise hallgatása egyházi tilalom alatt álló helyen	LC J XXII. I. nr. 885.
8.	1316. 09. 09.	Lyon	Klemencia, Franciaország és Navarra királynéja	részvétel misén napfelkelte előtt	LC J XXII. I. nr. 886.
9.	1316. 09. 09.	Lyon	Klemencia, Franciaország és Navarra királynéja	belépés 10 főnél kevesebb szerzetesből apácából álló közösség területére	LC J XXII. I. nr. 887.
10.	1316. 09. 09.	Lyon	Klemencia, Franciaország és Navarra királynéja	kiközösítési tilalom személyére nézve, erre irányuló kifejezett parancs kivételével	LC J XXII. I. nr. 888.
11.	1316. 09. 09.	Lyon	általános	20 napi búcsú azoknak, akik X. Lajos és Klemencia szüleinek lelkiüdvéért imádkoznak	LC J XXII. I. nr. 889
12.	1316. 09. 09.	Lyon	Nicolas de Cesseruel	lelki gondozás kötelezettségével, vagy a nélkül járó, áldozópapi rend felvételét nem igénylő javadalom, méltóság vagy tisztség a noyoni egyházban	LC J XXII. I. nr. 890
13.	1316. 09. 09.	Lyon	Guillaume de Fourques	kanonoki javadalom (Orléans)	LC J XXII. I. nr. 891.
14.	1316. 09. 09.	Lyon	Klemencia, Franciaország és Navarra királynéja 10 klerikus familiárisa	feloldozás a helyben tartózkodási kötelezettség alól	LC J XXII. I. nr. 892.

15.	1316. 09. 09.	Lyon	Klemencia, Franciaország és Navarra királynéja	szabad gyóntatóválasztás	LC J XXII. I. nr. 895
16.	1316. 09. 09.	Lyon	Jean Chartaudis	kanonoki javadalom Châlon-sur-Saône-egyházban	LC J XXII. I. nr. 896.
17.	1316. 09. 09.	Lyon	Klemencia, Franciaország és Navarra királynéja klerikusai	kanonoki javadalom Montfaucon, Saint-Pierre d'Arlebat, Saint-Dulfrena de Belleville, de Saint-Julien de Saltu, Saint-Mabyetus de Folleyo, Saint-Clodoald, Saint-Sylvain des Lepreux, Saint-Étienne de Dunoregiis, Saint-Florentin de Ambasia, Saint-Maria de Salis, Saint-Martin de Clameciaco, de Varziac, Saint-Martin de Chablis, Saint-Leoford de Magduno supra Ligerim, Saint-Honorat, Saint-Opportunia, Saint-Medericus, Saint-Petrus Virorum egyházakban (Reims, Tournai, Thérouanne, Sens, Amiens, Paris, Bourges, Tours, Auxerre, Langres, Orléans egyházmegye)	LC J XXII. I. nr. 902.
18.	1316. 09. 09.	Lyon	Klemencia, Franciaország és Navarra királynéja szolgálatában álló szerzetesek és apácák	szerzetesek felvétele Saint-Magloire, Sainte-Geneviève és Saint- Victor (Párizs), Saint-Lucien (Beauvais), Saint-Pharon (Meaux), Saint-Denis, Saint-Germain des Prés, Saint-André, Szűz Mária (Cagia, Karolilelo) közösségekben (Párizs, Avignon, Meaux egyházmegyék); apácák felvétele Sainte Marie de Regula (Limoges), Saint-Rémi (Senlis), Sainte Marie (Soissons), Saint-Armand (Rouen) közösségekbe.	LC J XXII. I. nr. 903.
19.	1316. 09. 27.	Avignon	Ponce de Morne, Guillaume de Camereto unokaöccse	kanonoki javadalom (Embrun)	LC J XXII. I. nr. 1259.
20.	1316. 09. 27.	Avignon	*Andreas de Dursiaense*	kanonoki javadalom (Saint-Audomar, Thérouanne-ban)	LC J XXII. I. nr. 1260.
21.	1316. 11. 25.	Avignon	általános	20 napi búcsú azoknak, akik Klemencia fiának lelkiüdvéért imádkoznak	LSC J XXII. (France) I. nr. 68; LC J XXII. I. nr. 4931.
22.	1316. 11. 28.	Avignon	Jean de Pavilliac	kanonoki javadalom (Bayeux)	LC J XXII. I. nr. 2097.
23.	1316. 11. 28.	Avignon	Hugues de Saint Amand	kanonoki javadalom (Troyes)	LC J XXII. I. nr. 2098.
24.	1317. 01. 30.	Avignon	Guillaume, Párizs püspöke	*tabellionariu*si (jegyzői) állás	LC J XXII. I. nr. 2655.
25.	1317. 01. 30.	Avignon	Alamand de Beausemblant	kanonoki javadalom (Lausanne)	LC J XXII. I. nr. 2656.
26.	1317. 01. 31.	Avignon	Pierre de Beausemblant	kanonoki javadalom (Genf)	LC J XXII. I. nr. 2657.
27.	1317. 03. 01.	Avignon	Geoffroi	*tabellionariu*si (jegyzői) állás	LC J XXII. I. nr. 2972.
28.	1317. 03. 13.	Avignon	Guillaume de Camereto	Cluny apátjának adományozási körébe tartozó perjeli méltóság	LC J XXII. I. nr. 3122.
29.	1317. 04. 18.	Avignon	Klemencia, Franciaország és Navarra királynéja	szerzetesek felvétele Saint-Denis és Saint-Germain des Prés apátságokba	LC J XXII. I. nr. 3496.
30.	1317. 04. 19.	Avignon	Pierre de Serilices	teljes javadalmak adományozási joga az auxerre-i egyházban	LC J XXII. I. nr. 3519.

31.	1317. 05. 08.	Avignon	Barthélémy de Calamandrana	javadalom (Verdun)	LC J XXII. I. nr. 3702.
32.	1317. 05. 26.	Avignon	Nicolas de Cailloue	várományos javadalom Noyon	LC J XXII. I. nr. 3921.
33.	1317. 07. 06.	Avignon	Andreas de Dursiaense	méltóság vagy tisztség (Saint-Audomar-egyház, Thérouanne)	LC J XXII. I. nr. 4297.
34.	1317. 07. 18.	Avignon	Jean de Ceres	kanonoki javadalom (Amiens)	LC J XXII. I. nr. 4443.
35.	1317. 07. 29.	Avignon	Jean, Benoît Meretio fia	fél prebenda (kiegészítés) a meaux-i káptalanban	LC J XXII. I. nr. 4542.
36.	1317. 09. 14.	Avignon	Guillaume de Camereto	Cluny adományozási jogát illető perjeli tisztség	LC J XXII. II. nr. 5529.
37.	1318. 07. 14.	Avignon	Aimbicus, fils d'Artolf de Passau	javadalom (Saint Florian, OSA, Passau)	LC J XXII. II. nr. 7758.
38.	1318. 07. 14.	Avignon	Jean Salnerius	kincstárnoki tisztség az avranches-i egyházban római jogi tanulmányok folytatásához három évre	LC J XXII. II. nr. 7769.
39.	1318. 08. 13.	Avignon	Radulphus Periti	bűnbocsánat	LC J XXII. II. nr. 8036.
40.	1319. 04. 11.	Avignon	Thibault de Dussiac	kanonoki javadalom és prebenda (Beauvais)	LC J XXII. II. nr. 9237.
41.	1319. 07. 03.	Avignon	Eude de Sens	kanonoki javadalom (Sens)	LC J XXII. II. nr. 9664.
42.	1319. 07. 03.	Avignon	Pierre d'Albigniac	kanonoki javadalom (Thérouanne)	LC J XXII. II. nr. 9665.
43.	1319. 09. 26.	Avignon	Arnald de Saint-Genès	esperesi állás Noyonban	LC J XXII. III. nr. 10385.
44.	1319. 09. 26.	Avignon	Nicolas de Cailloue	kanonoki javadalom kanonoki javadalom (Essone)	LC J XXII. III. nr. 10390.
45.	1319. 09. 26.	Avignon	Louis de Vaulomya	kanonoki javadalom (Beauvais)	LC J XXII. III. nr. 10391.
46.	1319. 12. 21.	Avignon	Meaux püspöke	*tabellionarius*i (jegyzői) állás Thomas de Monastère (Auxerre) és Nicolas Eslingart (Orléans) részére	LC J XXII. III. nr. 10752.
47.	1320. 03. 13.	Avignon	Jean de Prés	várományos kanonoki javadalom (Laon)	LC J XXII. III. nr. 11137.
48.	[1316. 09. 05. – 1320. 09. 04.]	?	[Jacobus de Corvo]	Klemencia gyóntatója feloldozhatja őt a megelőző három évben megvallott bűnei alól	LSC J XXII. (FRANCE) I. nr. 1153.
49.	1320. 09. 20.	Avignon	Klemencia, királyné 10 klerikus familiárisa	felmentés helyben tartózkodási kötelezettség alól	LC J XXII. III. nr. 12408.
50.	1320. 12. 21.	Avignon	Johannes de Teramo (de Civitella)	várományos kanonoki javadalom (Teramo)	LC J XXII. III. nr. 12782.
51.	1322. 04. 28.	Avignon	Pierre d'Augeron	várományos kanonoki javadalom (Tours)	LC J XXII. IV. nr. 15342.
52.	1322. 04. 28.	Avignon	Louis de Vaucemain	javadalom (Troyes)	LC J XXII. IV. nr. 15343.
53.	1322. 04. 28.	Avignon	Jacques de Nanteuil	kanonoki javadalom (Saint Veranus de Gergolio)	LC J XXII. IV. nr. 15344.
54.	1322. 04. 28.	Avignon	Guillaume de Fourques	kanonoki javadalom (Lisieux)	LC J XXII. IV. nr. 15345.
55.	1322. 04. 28.	Avignon	Thibault de Meaux	javadalom Szűz Mária-egyház Hoyen (Liège egyházmegye)	LC J XXII. IV. nr. 15346.
56.	1322. 04. 28.	Avignon	Guillaume de Temple	javadalom (Gelboreden, Beauvais egyházmegye)	LC J XXII. IV. nr. 15347.

57.	1322. 04. 28.	Avignon	François de Montfaucon	várományos kanonoki javadalom (Tournai)	LC J XXII. IV. nr. 15348.
58.	1322. 04. 28.	Avignon	Klemencia, Franciaország és Navarra királynéja	apácák felvétele Jotren (Meaux egyházmegye), Saint-Paul (Beauvais egyházmegye), Sainte Marie (Troyes), Saint Rémi (Senlis)	LC J XXII. IV. nr. 15349.
59.	1322. 04. 28.	Avignon	Klemencia, Franciaország és Navarra királynéja	*tabellionarius*i (jegyzői) állás két klerikusnak	LC J XXII. IV. nr. 15357.
60.	1322. 07. 18.	Avignon	Nicolas de Cailloue	várományos kanonoki javadalom (Senlis)	LC J XXII. IV. nr. 15820.
61.	1323. 01. 11.	Avignon	Hugues de Vaucemain	mester cím és oktatási engedély (*licentia docendi*)	LC J XXII. IV. nr. 16816.
62.	1323. 01. 23.	Avignon	Henri de Fococuri	perjeli tisztség (Saint-Aprus, Toul)	LC J XXII. IV. nr. 16872.
63.	1323. 10. 29.	Avignon	Nicolas de Cailloue	egyházi javadalmainak jövedelme 3 éven keresztül a helyben tartózkodási kötelezettség ellenére	LC J XXII. V. nr. 18418.
64.	1323. 11. 02.	Avignon	Jean de Prés	várományos kanonoki javadalom (Châlons-en-Champagne)	LC J XXII. V. nr. 18430.
65.	1324. 06. 21.	Avignon	Thibault de Meaux	várományos kanonoki javadalom (Meaux)	LC J XXII. V. nr. 19801.
66.	1325. 06. 27.	Avignon	Guillaume de Temple	javadalom-adományozás megerősítése (Saint-Julien de Saltu)	LC J XXII. V. nr. 22679.
67.	1325. 11. 02.	Avignon	Simon (Aimo) székely ispán fia Simon	cum cura / sine cura javadalom (Esztergom)	LC J XXII. VI. nr. 23709; AOklt IX. nr. 504.
68.	1326. 02. 17.	Avignon	László, Tibe fia	várományos kanonoki javadalom (Erdély)	LC J XXII. VI. nr. 24418; AOklt. X. nr. 60.
69.	1326. 02. 19.	Avignon	Thibault de Meaux	várományos kanonoki javadalom (Saint-Exupéry, Corbeil)	LC J XXII. VI. nr. 24437.
70.	1326. 02. 22.		François de Montfaucon	várományos kanonoki javadalom (Châlons-en-Champagne)	LC J XXII. VI. nr. 24472.
71.	1326. 02. 24.	Avignon	Louis de Vaucemain	várományos kanonoki javadalom (Chartres)	LC J XXII. VI. nr. 24497.
72.	1326. 03. 12.	Avignon	Jean de Fresnay	várományos kanonoki javadalom (Konstanz)	LC J XXII. VI. nr. 24654.
73.	1326. 09. 21.	Avignon	Gilbert d'Alboy	házasság engedélyezése (negyedfokú vérrokonság ellenére)	LC J XXII. VI. nr. 26562.
74.	1326. 10. 07.	Avignon	Jacques de Priceno	várományos kanonoki javadalom (Thérouanne)	LC J XXII. VI. nr. 26704.
75.	1327. 03. 23.	Avignon	Joffridus de Castris	várományos kanonoki javadalom (Toul)	LC J XXII. VI. nr. 28283.
76.	1327. 11. 06.	Avignon	Joffridus de Castris	várományos kanonoki javadalom (Laon)	LC J XXII. VII. nr. 30282.
77.	1327. 11. 24.	Avignon	Gautier (?),Albert fia	cum cura / sine cura javadalom (Metz)	LC J XXII. VII. nr. 30504.
78.	1327. 11. 24.	Avignon	Basil de Ruteinberg	cum cura / sine cura javadalom (Hildesheim)	LC J XXII. VII. nr. 30505.
79.	1327. 11. 24.	Avignon	Cyfrid (Sigfrid) de Rutemberg	cum cura / sine cura javadalom (Hildesheim)	LC J XXII. VII. nr. 30511.
80.	1327. 12. 29.	Avignon	Benoît de Montfaucon	várományos kanonoki javadalom (Laon)	LC J XXII. VII. nr. 30872.
81.	1328. 01. 10.	Avignon	Hugues, fils de Ruffus de Hudinio	várományos kanonoki javadalom (Arras)	LC J XXII. VII. nr. 30997.
82.	1328. 01. 19.	Avignon	Nicolas de Cailloue	várományos kanonoki javadalom (Noyon)	LC J XXII. VII. nr. 40108.
83.	1328. 01. 24.	Avignon	Jacobus de Priceno	várományos kanonoki javadalom (Coutances)	LC J XXII. VII. nr. 40191.
84.	1328. 01. 24.	Avignon	Théodore Poulain	várományos kanonoki javadalom (Lisieux)	LC J XXII. VII. nr. 40192.

85.	1328. 04. 22.	Avignon	Jean de Fresnay	várományos kanonoki javadalom (Saint-Aniane, Orléans)	LC J XXII. VII. nr. 40971.
86.	1328. 07. 19.	Avignon	Marie de Falmiller	szerzetesi öltözék felügyelete (Sainte Marie-apácakolostor, OSB, Soissons)	LC J XXII. VII. nr. 41956.
87.	1328. 08. 01.	Avignon	Gérard de Monteacuto	várományos kanonoki javadalom (Chartres)	LC J XXII. VII. nr. 42054.
88.	1328. 10. 07.	Avignon	Philippe de Nanteuil (ifj.)	várományos kanonoki javadalom (Beauvais)	LC J XXII. VIII. nr. 43019.
89.	1328. 10. 09.	Avignon	Druget Fülöp	várományos kanonoki javadalom (Arras)	LC J XXII. VIII. nr. 43023.
90.	1328. 10. 09.	Avignon	François de Montfaucon	várományos kanonoki javadalom (Szent Márton, Tours)	LC J XXII. VIII. nr. 43024.

F–12, 1. Ábra

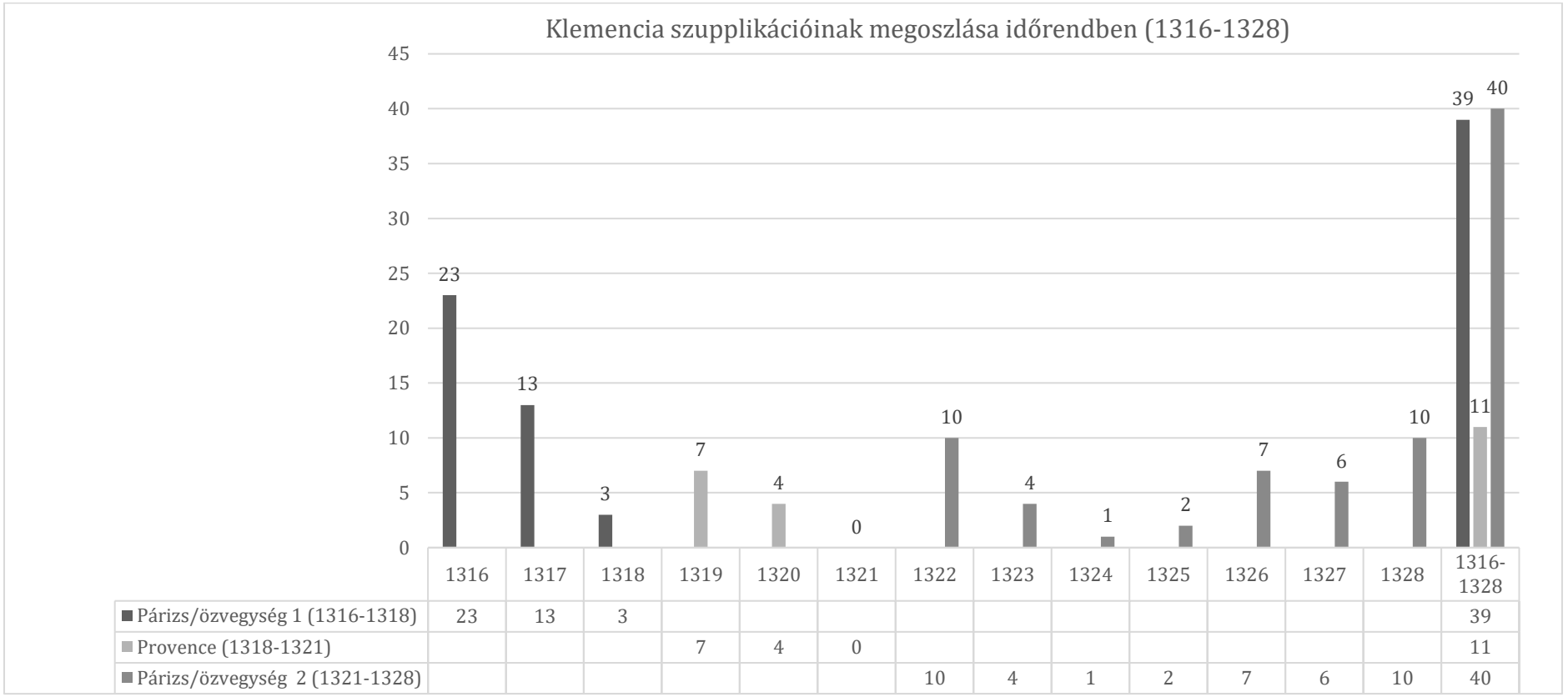
Klemencia szupplikációinak megoszlása időrendben (1316-1328)
45
40
35
30
25
20
15
10
5
0
23
13
3
7
4
0
10
4
1
2
7
6
10
39
11
40
1316
1317
1318
1319
1320
1321
1322
1323
1324
1325
1326
1327
1328
1316-1328
Párizs/özvegység 1 (1316-1318) 23 13 3 39
Provence (1318-1321) 7 4 0 11
Párizs/özvegység 2 (1321-1328) 10 4 1 2 7 6 10 40

F–12, 2. Ábra

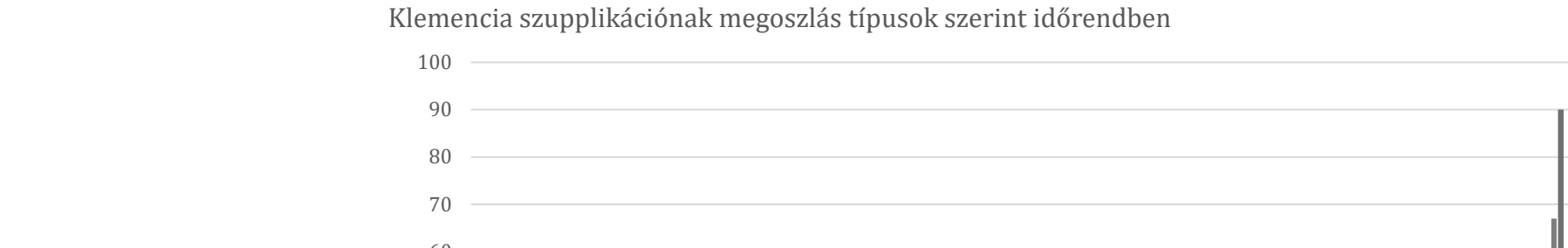

	1316	1317	1318	1319	1320	1321	1322	1323	1324	1325	1326	1327	1328	1316-1328
házasság (felmentés szabálytalanság alól)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1
búcsú (személyes)	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
felmentés egyházi büntetések alól	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
felmentés helybentartózkodási kötelezettség alól	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	2
egyetemi tanulmányok fokozat	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	2
kinevezési jog	0	2	0	1	0	0	2	0	0	0	0	0	0	5
búcsú (általános)	2	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	3
spirituális kegy	5	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	7
javadalom adományozás	12	11	1	6	2	0	8	2	1	2	6	6	10	67
Összesen	23	13	3	7	4	0	10	4	1	2	7	6	10	90

F–12, 3. Ábra

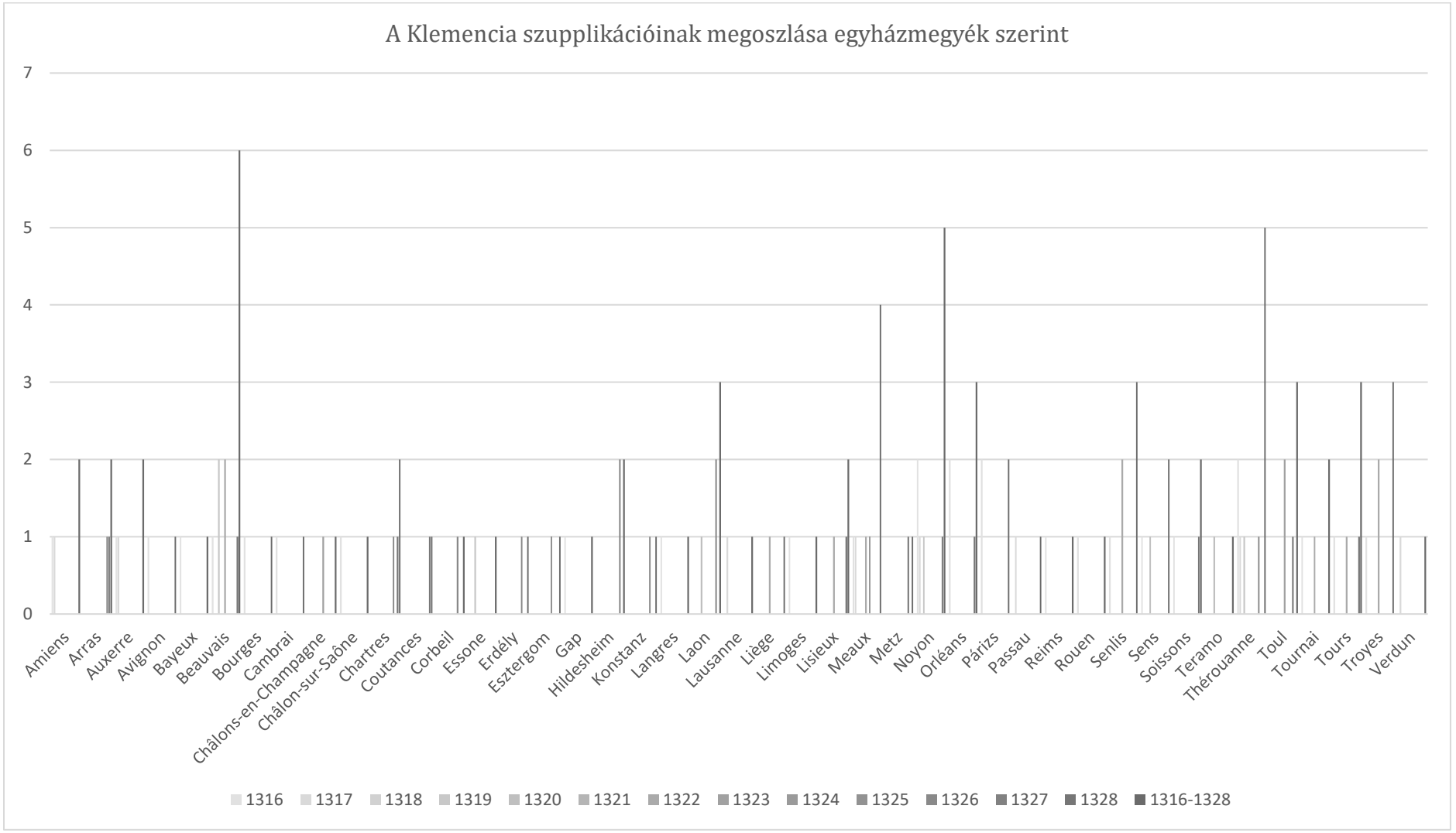
A Klemencia szupplikációinak megoszlása egyházmegyék szerint
7
6
5
4
3
2
1
0
Amiens
Arras
Auxerre
Avignon
Bayeux
Beauvais
Bourges
Cambrai
Châlons-en-Champagne
Châlon-sur-Saône
Chartres
Coutances
Corbeil
Essone
Erdély
Esztergom
Gap
Hildesheim
Konstanz
Langres
Laon
Lausanne
Liège
Limoges
Lisieux
Meaux
Metz
Noyon
Orléans
Párizs
Passau
Reims
Rouen
Senlis
Sens
Soissons
Teramo
Thérouanne
Toul
Tournai
Tours
Troyes
Verdun
1316
1317
1318
1319
1320
1321
1322
1323
1324
1325
1326
1327
1328
1316-1328

F–12, 2. Táblázat: A Klemencia szupplikációinak megoszlása egyházmegyék szerint

Egyházmegye	1316	1317	1318	1319	1320	1321	1322	1323	1324	1325	1326	1327	1328	1316-1328
Amiens	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Arras	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	2
Auxerre	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Avignon	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Bayeux	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Beauvais	1	0	0	2	0	0	2	0	0	0	0	0	1	6
Bourges	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Cambrai	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Châlons-en-Champagne	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1
Châlon-sur-Saône	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Chartres	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1		1	2
Coutances	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Corbeil	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1
Essone	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Erdély	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1
Esztergom	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1
Gap	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Hildesheim	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	2
Konstanz	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1
Langres	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Laon	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	2	0	3
Lausanne	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Liège	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1
Limoges	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Lisieux	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	2
Meaux	1	1	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	4

Egyházmegye	1316	1317	1318	1319	1320	1321	1322	1323	1324	1325	1326	1327	1328	1316-1328
Metz	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
Noyon	2	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	5
Orléans	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	3
Párizs	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Passau	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Reims	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Rouen	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Senlis	1	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	3
Sens	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Soissons	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2
Teramo	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Thérouanne	2	1	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	5
Toul	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	1	0	3
Tournai	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	2
Tours	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	3
Troyes	1	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	3
Verdun	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Összesen	28	8	0	5	3	0	11	3	1	1	5	7	9	81

RÖVIDÍTÉSEK

AAV	Archivio Apostolico Vaticano (Archivio Segreto Vaticano)
ADBR	Archives Départementales des Bouches-du-Rhône (Marseille)
ADI	Archives Départementales d'Isère (Grenoble)
ADL	Archives Départementales du Loiret (Orléans)
ANF	Archives Nationales de France (Párizs)
BNF	Bibliothèque Nationale de France (Párizs)
DF	MNL Országos Levéltára, Mohács előtti gyűjtemény, Diplomatikai fényképgyűjtemény
DL	MNL Országos Levéltára, Mohács előtti gyűjtemény, Diplomatikai levéltár
LITPA	Ut per litteras apostolicas – Papal Letters (Brepols database)
MGH SS rer. Germ. N. S.	Monumenta Germaniae historica. Scriptores rerum Germanicarum Nova Series
MNL	Magyar Nemzeti Levéltár
Reg. Av.	AAV Registra Avinonensia
Reg. Vat.	AAV Registra Vaticana

BIBLIOGRÁFIA

Források, forráskiadványok

AARAG	*Acta Aragonensia. Quellen zur deutschen, italienischen, französichen, spanischen zur Kirchen- und Kulturgeschichte aus der diplomatischen Korrespondenz Jaymes II. (1291–1327)*. I–II. Ed. FINKE, Heinrich. Berlin – Leipzig, 1908.
ADE	*Magyar diplomácziai emlékek az Anjou-korból. Acta extera Andegavensia*. I–III. Szerk. WENZEL Gusztáv. Budapest, 1874–1876.
BOUTARIC 1863	*Actes du Parlement de Paris. Première série 1254–1328*. I. (1254–1299) Ed. BOUTARIC, M. E. Paris, 1863.
BOUTARIC 1867	*Actes du Parlement de Paris. Première série 1254–1328*. II. (1299–1328) Ed. BOUTARIC, M. E. Paris, 1867.
CCGN	Continuatio Chronici Guillelmi de Nangiaco. In: *Chronique latine de Guillaume de Nangis, de 1113 à 1300, avec les continuations de cette chronique, de 1300 à 1368*. I–II. Éd. GÉRAUD, Hercule. Paris, 1843. I. 327–435, II. 1–378.
CHEVALIER 1871	*Registrum instrumentorum Deplhinorum Viennensium apud Sanctum Andream Grationopolis an[no] MCCCXLVI. Inventaire des archives* des dauphins de Viennois à Saint-André de Grenoble en 1346. Ed. CHEVALIER, Ulysse. Novigentum, 1871.
CHEVALIER 1874	CHEVALIER, Ulysse: Choix de documents historiques inédits sur la Dauphiné. *Bulletin de la Société de statistique du Department de l'Isère*. 3e série, t. VI (XVIIe de la collection), Montbéliard, 1874. 1–400.
Chronique parisienne anonyme	*Chronique parisienne anonyme du XIVe siècle*. Ed. HELLOT, A. Nogent-le-Rotrou,1884.
DOTTI 1970	*Francesco PETRARCA Le Familiari Libri I–IV.* Traduzione, note e saggio introduttivo di Ugo DOTTIÎ. Urbino, 1970. (Pubblicazioni dell'Università di Urbino. Serie di Lettre e Filosofia XXIX).

DOUËT-D'ARCQ 1874	Inventaire et vente après décès des biens de la reine Clémence de Hongrie, veuve de Louis le Hutin, 1328. Éd. DOUËT-D'ARCQ, Louis. In: *Nouveau receuil de comptes de l'argenterie des rois de France*. Paris, 1874. 37–112.
DRUON	DRUON, Maurice: *Az elátkozott királyok. I. A vaskirály.* Budapest, 1970. *II. A megfojtott királyné*. Budapest, 1970. *III. Korona és méreg*. Budapest, 1971. *IV. Az ősi törvény*. Budapest, 1971. *V. Franciaország nőstényfarkasa.* Budapest, 1972. *VI. Liliom és oroszlán*. Budapest, 1972. *VII. Az országvesztő*. Genève, 1993.
FEJÉR	*Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. I–XI. Ed. FEJÉR, Georgius. Budae, 1828–1844.
FONTANIEU II	*Recueil de Fontanieu intitulé Cartulaire du Dauphiné*. Vol. II. BNF Ms. Latin 10955.
FONTANIEU III	*Recueil de Fontanieu intitulé Cartulaire du Dauphiné*. Vol. III. BNF Ms. Latin 10956.
FOURGEOT 1920	*Actes du Parlament de Paris. Deuxième série (1328–1350).* I. (1328–1342) Ed. FOURGEOT, Henri. Paris, 1920.
FOURGEOT 1960	*Actes du Parlament de Paris. Deuxième série (1328–1350).* II. (1343–1350) Ed. FOURGEOT, Henri et alii. Paris, 1960.
FRAKNÓI 1898a	FRAKNÓI Vilmos: Oklevelek Endre és Johanna házasságkötésének történetéhez. *Történelmi Tár* 21 (1898:3), 385–394.
FRAKNÓI 1905	FRAKNÓI Vilmos: Nagy Lajos király és Erzsébet anyakirályné kiadatlan oklevelei VI. Kelemen pápához. *Történelmi Tár* 6 (1905:1), 1–12.
GCN II	*Gallia christiana novissima. Histoire des archévéchés, évéchés & abbayes de France.* II. Marseille. Éd. ALBANES, J.-H. – CHEVALIER, Ulysse. Valence, 1899.
GCN V	*Gallia christiana novissima. Histoire des archévéchés, évéchés & abbayes de France.* V. Toulon. Éd. ALBANES, J.-H. – CHEVALIER, Ulysse. Valence, 1911.
GOMBOS	*Catalogus fontium historiae Hungaricae aevo ducum et regum ex stirpe Arpad descendentium ab anno Christi DCCC usque ad annum MCCCI*. I–IV. Ed. GOMBOS, Albinus Franciscus – CSAPODI, Csaba. Budapestini 1937–1938.
KALTENBRUNNER 1885	*Actenstücke zur Geschichte des deutschen Reiches unter den Königen Rudolf I. und Albrecht I.* Gesammelt von FANTA, A. – KALTENBRUNNER, F. – OTTENTHAL, E. v. mitgeheilt von KALTENBRUNNER, F. Wien, 1889.
LC J XXII	*Lettres communes de Jean XXII.* I–XVI. Ed. MOLLAT, Guillaume. Paris, 1919–1947.
LSC J XXII (France)	*Lettres secrètes et curiales du pape Jean XXII (1316-1334) relatives à la France*. I–VII. Ed. COULON Auguste – CLÉMENCET, S. Paris. 1913–1972.
MAKKAY – MEZEY 1960	*Árpád- és Anjou-kori levelek. XI–XIV. század.* Szerk. MAKKAY László – MEZEY László. Budapest, 1960.
MDEA	*Magyar diplomácziai emlékek az Anjou-korból*. I–III. Szerk. WENZEL Gusztáv. Budapest, 1874–1876.
MGH CONST.	*Monumenta Germaniae historica. Constitutiones et acta publica imperatorum et regum. III. 1273–1298*. Hrsg. SCHWALM, Iacobus. Hannoverae – Lipsiae, 1904–1906.
NEUENBURG	*Die Chronik des Mathias von Neuenburg*. Ed. HOFMEISTER, Adolf. Berlin, 1924–1940. (MGH SS rer. Germ. N. S. 4.) 1–500.
OBSIDIO IADRENSIS	*Obsidio Iadrensis.* Ed. GORTAN, Veljko – GLAVIČIĆ, Branimir – VRATOVIĆ, Vladimir – KARBIĆ, Damir – KURELAC, Miroslav – LADIĆ, Zoran. Zagreb, 2007. (Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium LIV, Scriptores VI.)
OLIM II	*Les Olim, ou Registres des arrêts rendus par la Cour du Roi: sous les règnes de Saint Louis, de Philippe Le Hardi, de Philippe Le Bel, de Louis Le Hutin et de Philippe Le Long.* II. 1274–1318. Éd. BEUGNOT, Auguste-Arthur. Paris, 1842.
OLIM III/2	*Les Olim, ou Registres des arrêts rendus par la Cour du Roi: sous les règnes de Saint Louis, de Philippe Le Hardi, de Philippe Le Bel, de Louis Le Hutin et de Philippe Le Long.* III/2. 1312–1318. Éd. BEUGNOT, Auguste-Arthur. Paris, 1848.
RB VIII	*Les registres de Boniface VIII.* I–IV. Ed. DIGARD, Georges et alii. Paris, 1884–1935.
RD	*Regeste Dauphinois ou répertoire chronologique et analytique des documents imprimés et manuscrits relatifs à l'histoire du Dauphiné, des origines chrétiennes à l'année 1349.* I–VII. Ed. CHEVALIER, Ulysse. Valence, 1913–1926.

RHF IV/2 — *Receuil des historiens de la France. Documents financiers. IV/2. Comptes royaux (1314–1328)*. Éd. MAILLARD, François. Paris, 1861.

RHGF XX — *Receuil des historiens des Gaules et de la France*. XX. Éd. BOUQUET, Martin Dom et alii. Paris, 1840.

RHGF XXI — *Receuil des historiens des Gaules et de la France*. XXI. Éd. BOUQUET, Martin Dom et alii. Paris, 1855.

RHGF XXII — *Receuil des historiens des Gaules et de la France.* XXII. Éd. WAILLY, Natalis de – DELISLE, Léopold. Paris, 1860.

RI VI/1 — *Johann Friedrich Böhmer Regesta Imperii VI. 1. Die Regesten des Kaiserreichs unter Rudolf, Adolf, Albrecht, Heinrich VII. 1272–1313*. Hrsg. REDLICH, Oswald. Innsbruck, 1898.

RI VI/2 — *Johann Friedrich Böhmer Regesta Imperii VI. 2. Die Regesten des Kaiserreichs unter Rudolf, Adolf, Albrecht, Heinrich VII. 1272–1313. Die Regesten des Kaiserreiches unter Adolf von Nassau: 1291–1298.* Hrsg. SAMANEK, Vincenz. Innsbruck, 1948.

RTCH II — *Registres du Trésor des chartes.* II/1: *règnes des fils de Philippe le Bel, règnes de Louis X le Hutin et Philippe V le Long*. Éd. GUEROUT, Jean – FAWTIER, Robert. Paris, 1966; II/2: *règne de Charles IV le Bel*. Éd. JASSEMIN, Henri – VALLÉE, Aline. Paris, 1999.

RTCH III/1 — *Registres du Trésor des Chartes III. Règne de Philippe De Valois. Première partie. JJ65a à 69. Inventaire analytique.* Ed. VIARS, Jules – VALLÉE, Aline – FAVIER, Jean. Paris, 1978.

RTCH JJ 81 — *Trésor des chartes. Registre JJ 81. [1350] (1351-1353). Inventaire analytique et index* par Yvonne LANHERS. [Paris, é. n.]

SRH — *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum.* I–II. Ed. SZENTPÉTERY, Emericus. Budapestini, 1937–1938.

THEINER I — *Vetera monumenta historica Hungariam sacram*. I. Ed. THEINER, Augustinus. Romae, 1859.

VALBONNAIS 1721 — VALBONNAIS, Jean-Pierre Moret de Bourchenu: *Histoire de Dauphiné et des princes qui ont porté le nom de Dauphins* … II. Genève, 1721.

VALBONNAIS 1722 — VALBONNAIS, Jean-Pierre Moret de Bourchenu: *Histoire de Dauphiné et des princes qui ont porté le nom de Dauphins* … I. Genève, 1722.

VIARD 1934 — *Les grandes chroniques de France*. *VIII. (Philippe III le Hardi, Philippe IV le Bel, Louis X le Hutin, Philippe V le Long)* Éd. VIARD, Jules Marie Édouard. Paris, 1934.

VIARD 1937 — *Les grandes chroniques de France*. *IX. (Charles IV le Bel, Philippe VI de Valois).* Éd. VIARD, Jules Marie Édouard. Paris, 1937.

VILLANI — *Cronica di Giovanni Villani*. A cura di G. PORTA. Parma, 1991.

VILLON — VILLON, François: *Oeuvres complètes.* Paris, 1992.

WIDMER 2005 — *Francesco PETRARCA Familiaria Bücher der Vertraulichkeiten.* 1. Buch 1–12. Hrsg. WIDMER, Berthe. Berlin – New York, 2005.

Szakirodalom

ABULAFIA 1997 — ABULAFIA, David: *The Western Mediterranean Kingdoms 1200–1500. The Struggle for Dominion*. London – New-York, 1997.

ABULAFIA 2008 — ABULAFIA, David: The Italian South. In: *New Cambridge Medieval History*. Vol. 6. Ed. JONES, Michael, Cambridge, 2006 (online változat: 2008). 488–514.

ADHÉMAR – DORDOR 1974 — ADHÉMAR, Jean – DORDOR, Gertrude: Les tombeaux de la collection Gagnières, desseins d'archéologie du XVIIe siècle. *Gazette des Beaux-Arts* 1974:2, 1–192.

ALLIROT 2010 — ALLIROT, Anne-Hélène: *Filles de roy de France. Princesses royales, mémoire de saint Louis et conscience dynastique (de 1270 à la fin du XIVe siècle).* Turnhout, 2010. (Culture et société médiévales 20)

ANDEMATTEN 2013 — ANDENMATTEN, Bernard: Savoie, Pierre II de. In: *Dictionnaire historique de la Suisse* [h. n.,] 2013. (online változat)

ARMSTRONG 1932 — ARMSTRONG, Edward: Italy in the Time of Dante. In: *CMH VII.* 1–48.

AURELL – BOYER – COULON 2005	AURELL, Martin – BOYER, Jean-Paul – COULET, Noël: *La Provence au Moyen Âge*. Aix-en-Provence, 2005.
AVRIL ET ALII 1998	AVRIL, François et alii: *L'Art au temps des rois maudits. Philippe le Bel et ses fils 1285–1328.* Paris, 1998.
BALARD 2008	BALARD, Michel: Latins in the Aegean and the Balkans in the fourteenth century. In: *New Cambridge Medieval History*. VI. Ed. JONES, Michael. Cambridge, 2006 (online változat: 2008). 825–838.
BARBERO 1998	BARBERO, Alessandro: Letteratura e politica fra Provenza e Napoli. In: *L'État angevin. Pouvoir, culture et société entre XIIIe et XIVe siècle. Actes du colloque international organisé par l'American Academy in Rome, l'École française de Rome, l'Istituto storico italiano per il Medio Evo, l'U. M. R. Telemme et l'Université de Provence, l'Università degli studi di Napoli „Frederico II" (Romme-Naples, 7–11 novembre 1995)*. Rome, 1998. (Collection de l'École française de Rome 245) 159–172.
BARRA – HARTMANN-WIRNICH – RICHARTE 2007	BARRA, Catherine – HARTMANN-VIRNICH, Andreas – RICHARTE, Catherine: *Le couvent des Dominicaines de Notre-Dame de Nazareth, un site monastique à Aix-en-Provence. Analyse des données archéologiques et premiers éléments de topographie péri-urbaine médiévale.* [Paris, 2007].
BARTHA 2013a	BARTHA, Annamária: Magyarországi Klemencia kapcsolatai Magyarországgal. In: *Francia–magyar kapcsolatok a középkorban.* Szerk. GYÖRKÖS, Attila – KISS, Gergely. Debrecen, 2013. 181–193.
BARTHA 2013b	BARTHA Annamária: A 14. századi anyagi kultúra tükröződése Magyarországi Klemencia halotti inventáriumában. In: *Fiatal Középkoros Régészek IV. Konferenciájának Tanulmánykötete*. Szerk. VARGA, Máté. Kaposvár, 2013. 183–189. (A Kaposvári Rippl-Rónai Múzeum Közleményei 2.)
BARTHA 2015	BARTHA Annamária: Magyarországi Klemencia kegytárgyai. In: *Fiatal Középkoros Régészek VI. Konferenciájának Tanulmánykötete. A Székesfehérváron 2015. november 20–22. között megrendezett Fiatal Középkoros Régészek VI. Konferenciájának tanulmányai*. Szerk. SZŐLŐSSY Csilla – POKROVENSZKY Krisztián. Székesfehérvár, 2015. p. 169–180.
BAUMGARTEN 1902	BAUMGARTEN Ferencz: Nagy Lajos és Velencze viszonya történetéhez. *Századok* 36 (1902), 1–20, 112–130, 326–346, 428–443.
BÁCSATYAI 2020	BÁCSATYAI Dániel: IV. Béla és István ifjabb király belháborújának időrendje. *Századok* 154 (2020), 1047–1082.
BÁRÁNY 2006	BÁRÁNY Attila: Magyarország és a kései keresztes hadjáratok. In: *Magyarország és a keresztes hadjáratok. Lovagrendek és emlékeik.* Szerk. LASZLOVSZKY József – MAJOROSSY Judit – ZSENGELLÉR József. Máriabesnyő – Gödöllő, 2006. 139–165.
BÁRÁNY 2008	BÁRÁNY Attila: Magyar-angol kapcsolatok az Anjou korban. In: *Angol-magyar kapcsolatok a középkorban I*. Szerk. BÁRÁNY Attila – LASZLOVSZKY József – PAPP Zsuzsanna. Gödöllő – Máriabesnyő, 2008. 303–330.
BELL 1982	BELL, Susan Groag: Medieval Women Book Owners: Arbiters of Lay Piety and Ambassadors of Culture. *Signs* 7 (1982), 742–768.
BERMÈS 2001	BERMÈS, Emmanuelle : *Le couvent des Mathurins de Paris et l'estampe au XVIIe siècle*. Thèse à l'École des chartes. Paris, 2001.
BERNOIS 1979	Abbé BERNOIS: *Lorris-en-Gâtinais. Châtellenie Royale et Ville Municipale*. Orléans, 1901. (reprint: Marseille, 1979)
BERRIAT-SAINT-PRIX 1839	BERRIAT-SAINT-PRIX, Jacques: Histoire de l'ancienne université de Grenoble. Valence, 1839.
BERTA 2016	BERTA, Adrián: Egy francia eredetű dél-itáliai család karrierje a középkori Magyarországon. *Aetas* 31 (2016:1), 241–244.
BERTÉNYI 1987	BERTÉNYI Iván: *Magyarország az Anjou-korban*. Budapest, 1987.
BIVER – BIVER 1970	BIVER, PAUL – BIVER, Marie-Louise: *Abbayes, monastères et couvents de Paris des origines à la fin du XVIIIe siècle*. Paris, 1970.
BLOCH 1971	BLOCH, Marc: *La France sous les derniers Capétiens 1223–1328*. Paris, 1971[2].
BLOK 1932	BLOK, P. J.: Germany 1273–1313. In: *CMH VII*. 78–101.
BOLOGNE 1995	BOLOGNE, Jean-Claude, *Histoire du mariage en Occident*, Editions Jean-Claude Lattès, Paris, 1995.

BONNARDOT 1882	BONNARDOT, Hippolyte: *L'Abbaye royale de Saint-Antoine-des-Champs de l'ordre de Cîteaux. Étude topographique et historique*. Paris, 1882.
BONNAUD 2016	BONNAUD, Jean-Luc: Les juges mages du comté de Provence et de Forcalquier à la fin du Moyen Âge (XIIIe–XVe siècles). In: *Les grands officiers dans les territoires Angevins*. Éd. RAO, Riccardo. (Collection de l'École française de Rome). Rome, 2016. 189–206.
BORGHESE 2008	BORGHESE, Gian Luca: *Carlo I d'Angiò e il Mediterraneo. Politica, diplomazia e commerzio internazionale prima dei Vespri*. Rome, 2008. (Collection de l'École Française de Rome 411.)
BOUDET 1999	BOUDET, Jean-Patrice: Les livres de Clémence de Hongrie. In: *Former, enseigner, éduquer dans l'Occident médiéval, 1100-1450: textes et documents*. II. Ed. GILLI, Patrick. Paris, 1999. 76–85.
BOUDET 2011	BOUDET, Jean-Patrice: La bibliothèque de Clémence de Hongrie: un reflet de la culture d'une reine de France. In: *La cour du prince. Cour de France, cour d'Europe XIIe–XVe siècle*. Ed. GAUDE-FERRAGU, Murielle – LAURIOUX, Bruno – PAVIOT, Jacques. Paris, 2011. 499–511.
BOUYER 1992	BOUYER, Christian: *Dictionnaire des reines de France*. Paris, 1992.
BOYER 2003	BOYER, Jean-Paul: De force ou de gré. La Provence et ses rois de Sicile (milieu XIIIe siècle – milieu XIVe siècle). In: *TONNERRE – VERRY 2003.* 23–59.
BRAUN 1912	BRAUN, Joseph: *Handbuch der Paramentik*. Freiburg im Breisgau, 1912.
BRESC 2003	BRESC, Henri: La chute des Hohenstaufen et l'installation de Charles Ier d'Anjou. In: *TONNERRE – VERRY 2003.* 61–83.
BROWN 1978	BROWN, Elizabeth A.R.: The Ceremonial of Royal Succession in Capetian France: the Double Funeral of Louis X. *Traditio* 34 (1978), 227–279.
BROWN 1980	BROWN, Elizabeth A.R.: The Ceremonial Royal Succession in Capetian France. The Funeral of Philippe V. *Speculum* 55 (1980:2), 266–293.
BROWN 1988	BROWN, Elizabeth A.R.: The Chapels and Cult of Saint Louis at Saint-Denis. *Mediaevalia* 10 (1988 [1984]), 279–331.
BROWN 1989	BROWN, Elizabeth A.R.: *Diplomacy, adultery and domestic politics at the court of Philip the Fair: Queen Isabella's mission to France in 1314.* In: *Documenting the Past: Essays in medieval history presented to George Peddy Cuttino.* Ed. HAMILTON, J. S. – BRADLEY, Patricia J. Woodbridge, 1989, 53–83.
BROWN 1993	BROWN, Elizabeth A.R.: Kings Like Semi-Gods: the Case of Louis X of France. *Majestas* 1 (1993), 5–37.
BRUN 2015a	BRUN, Laurent: Bernard Gui. In: *Archives de littérature au Moyen Âge*. 2015 (online változat)
BRUN 2015b	BRUN, Laurent: Geoffroi de Paris. In: *Archives de littérature au Moyen Âge*. 2015 (online változat)
BRUN – SMETS 2016	BRUN, Laurent: Jean de Venette. (article complété par An SMETS) In: *Archives de littérature au Moyen Âge*. 2016 (online változat)
BUDAK – JURKOVIĆ 2003	BUDAK, Neven – JURKOVIĆ, Miljenko: La politique adriatique des Angevins. In: *TONNERRE – VERRY 2003*. 203–217.
BUETTNER 2001	BUETTNER, Brigitte: Past Presents: New Year's Gifts at the Valois Courts, ca. 1400. *Art Bulletin* 83 (2001), 598–625.
BUETTNER 2004	BUETTNER, Brigitte: Le système des objets dans le testament de Blanche de Navarre. *CLIO, Histoire, Femmes et Sociétés* 19 (2004), 37–62.
CAGGESE 1932	CAGGESES, Romolo: Italy 1313–1414. In: *CMH VII.* 49–77.
CAPÉTIENS	MENANT, François – MARTIN, Hervé – MERDRIGNAC, Bernard – CHAUVIN, Monique: *Les Capétiens. Histoire et dictionnaire 987–1328.* Paris, 1999.
CARPEGNA FALCONIERI 2008	CARPEGNA FALCONIERI, Tommaso di: *The Man Who Believed He Was King of France. A True Medievale Tale*. Chicago – London, 2008.
CASSAGNES-BOUQUET 2009	CASSAGNES-BOUQUET, Sophie, *La vie des femmes au Moyen Âge*. Rennes, 2009.
CAZELLES 1958	CAZELLES, Raymond : *La Société politique et la crise de la royauté sous Philippe de Valois*. Paris, 1958.
CAZILHAC 2010	CAZILHAC, Jean-Marc: *Jeanne d'Evreux, Blanche de Navarre. Deux reines de France, deux douairières durant le guerre de Cent Ans*. Paris, 2010.
CAZILHAC 2017	CAZILHAC, Jean-Marc: *Le douaire des reines de France à la fin du Moyen âge*. Paris, 2017.

CHEVALIER 1886	CHEVALIER, Ulysse: Itinéraire des Dauphins de la troisième race (Anne et Humbert Ier, Jean II, Guigues VII et Humbert II. *Bulletin d'histoire ecclesiastique et d'archéologie religieuse des diocèses de Valence, Gap, Grenoble et Viviers* 7 (1886), 1–25, 343–387 (1–19).
CLEAR 2004	CLEAR, Matthew J.: Mary of Hungary as Queen, Patron and Exemplar. In: *The Church of Santa Maria Donna Regina: Art, Iconography, and Patronage in Fourteenth-Century Naples*. Ed. ELLIOTT, Janis – WARR, Cordelia. Aldershot. 2004. 45–60.
CMH VII	*The Cambridge Medieval History VII. Decline of Empire and Papacy*. Ed. BURY, J. B. TANNER, J. R. – PRÉVITÉ-ORTON, C. W. – BROOKE, Z. N., Cambridge, 1932.
COGNASSO 1960	COGNASSO, Francesco di: Amedeo VI, conte di Savoia. In: *Dizionario Biografico degli Italiani* 2 (1960), 743–747. (online báltozat)
CONTAMINE 2003	CONTAMINE, Philippe: À l'ombre des fleurs de lis. Les rapports entre les rois de France Valois et les Angevins de Naples et de Provence (1320–1382). In: *TONNERRE – VERRY 2003*. 117–130.
CORBET 2002	CORBET, Patrick: Le douaire dans le droit canonique jusqu'a Gratien. In: *Dots et douaires dans le haut Moyen Âge*. Ed. BOUGARD, François – FELLER, Laurent – LE JAN, Régine. Rome, 2002. 43–55 (Collection de l'École Française de Rome, 295).
COULET 1973	COULET, Noël: Un couvent royal: les dominicaines de Notre-Dame-de-Nazareth d'Aix au XIIIe siècle. In: *Cahiers de Fanjeaux 8. Les mendiants en pays d'Oc au XIIIe siècle.* Toulouse, 1973. 233–262.
COULET 1988	COULET, Noël: *Aix-en-Provence: espace et relations d'une capitale (milieu XIVe s.–milieu XVe s.)*. I–II. Aix-en-Provence, 1988.
CROZET 1936	CROZET, René: *Histoire de l'Orléanais.* Paris, 1936.
C. TÓTH 2020	C. TÓTH Norbert: *A Magyar Királyság nádora. A nádori és helytartói intézmény története (1342–1562)*. Budapest, 2020.
CSÁKÓ 2020	CSÁKÓ Judit: Az elit és a diplomácia – Nagy Lajos diplomatái. In: *Az Anjou-kor hatalmi elitje.* Szerk. CSUKOVITS Enikő. Budapest, 275–290.
CSERNUS 1999	CSERNUS Sándor: *A középkori francia nyelvű történetírás és Magyarország (13–15. század)*. Budapest, 1999.
CSUKOVITS 2012	CSUKOVITS Enikő: *Az Anjouk Magyarországon I. I. Károly és uralkodása (1301–1342)*. Budapest, 2012.
CSUKOVITS 2019	CSUKOVITS Enikő: *Az Anjouk Magyarországon II. I. (Nagy) Lajos és Mária és uralma (1342–1395)*. Budapest, 2019.
DELISLE 1873	DELISLE Léopold: Mémoire sur les ouvrages de Guillaume de Nangis. In: *Mémoires de l'Institut national de France*, 27 (1873:2), 287–372.
DELISLE 1889	DELISLE, Lépold: La vie de Jean Esmé. *Bibliothèque de l'École des chartes* 50. (1889), 503–505.
DIDIER-ROCHE 2015	DIDIER-ROCHE, Louise: *Clémence de Hongrie. Une reine de France oubliée (1293–1328)*. [Saint-Étienne, 2015.] (Mémoire des études Master)
DOMANOVSZKY – VÉRTESI 19000	DOMANOVSZKY Sándor – VÉRTESY Jenő: Nagy Lajos első hadjárata Velencze ellen. *Századok* 34 (1900), 778–799, 905–923.
DREUX DU RADIER 1808	DREUX DU RADIER, Jean-François, *Mémoires, historiques, critiques et anecdotes des reines et régentes de France*. III. Paris, 1808.
DUCH 2019	DUCH, Anna M.: Chasing St Louis: The English monarchy's pursuit of sainthood. In: *The Routledge History of Monarchy*. Ed. WOODACRE, Elena – DEAN, Lucinda H. S. – JONES, Chris – MARTIN, Russel E. – ROHR, Rita Eva. London – New York, 2019. 330–351.
DUNBABIN 1991	DUNBABIN, Jean: *A Hound of God: Pierre de la Palud and the Fourteenth-Century Church*. Oxford, 1991.
DUNBABIN 1998	Jean DUNBABIN, *Charles I of Anjou. Power, Kingship and State-Making in the Thirteenth-Century Europe*. London, 1998. (The Medieval World)
DUVAL 2017	DUVAL, Sylvie: Les Dominicains et les femmes (fin du Moyen Age – début de l'époque moderne. In: *Les Dominicaines en France (XIIIe-XXe siècle)*. Éd. BÉRIOU, Nicole – VAUCHEZ, André – ZINK, Michel. Paris, 2017.
DYKMANS 1970	DYKMANS, Marc: *Robert d'Anjou, roi de Jérusalem et de Sicile: la vision bienheureuse. Traité envoyé au pape Jean XXII*. Rome, 1970. (Miscellanae Historiae Pontificae XXX.)

ECKHART 1910	ECKHART Ferencz: Egy politikai házasság terve a XIV. századból. *Századok* 44 (1910:3), 228–230.
EDBURY 2008	EDBURY, Peter: Christians and Muslims in the Eastern Mediterranean. In: *New Cambridge Medieval History*. VI. Ed. JONES, Michael, Cambridge, 2006 (online változat: 2008). 864–884.
ENGEL 2001	ENGEL Pál: Középkori magyar adattár. Magyarország világi archontológiája 1301–1437. Genealógia. Budapest, 2001. (CD-ROM)
EARENFIGHT 2013	EARENFIGHT, Theresa: Medieval Queenship. London, 2013.
EARENFIGHT 2017	EARENFIGHT, Theresa: Medieval Queenship. *History Compass* 2017:15, 3–9.
ERLANDE-BRANDENBURG 1975	ERLANDE-BRANDENBURG, Alain: *Le roi est mort. Études sur les sépultures, les tombeaux et les funérailles des rois de France jusqu'à la fin du XIIIe siècle.* Genève, 1975.
FACINGER 1968	FACINGER, Marion: A Study of Medieval Queenship: Capetian France 987–1237. *Studies in Medieval and Renaissance History* 5 (1968), 3–48.
FAURE 1907	FAURE, Claude: Le dauphin Humbert II à Venise et en Orient (1345–1347). *Mélanges d'archéologie et d'histoire*. 27 (1907), 509–562.
FAVIER 1963	FAVIER, Jean: *Un conseiller de Philippe le Bel. Enguerrand de Marigny*. Paris, 1963.
FAVIER 2006	FAVIER, Jean: *Les papes d'Avignon*. Paris, 2006.
FAVIER 2013	FAVIER, Jean: *Philippe le Bel*. Paris, 2013.
FEG I	*Fasti ecclesiae gallicanae. Répertoire prosopographique des évêques, dignitaires et chanoinses des diocèse de France de 1200 à 1500. Vol. I. Diocèse d'Amiens.* Ed. DESPORTES, Pierre – MILLET, Hélène. Turnhout, 1990.
FÉLIBIEN 1706	FÉLIBIEN, Michel DOM: *Histoire de l'abbaye royale de Saint-Denys en France…* Paris, 1706.
FELLER 2002	FELLER, Laurent: „Morgengabe", dot, *tertia*. Rapport introductif. In: *Dots et douaires dans le haut Moyen Âge*. Ed. BOUGARD, François – FELLER, Laurent – LE JAN, Régine. Rome, 2002. 1–25 (Collection de l'École Française de Rome, 295).
FERRÉ 2016	FERRÉ, Rose-Marie: Clémence de Hongrie (1293–1328) et les oeuvres pour la mort. Entre patronage religieux et revendications dynastiques. In: *„La dame de coeur". Patronage et mécénat religieux des femmes de pouvoir dans l'Europe des XIVe–XVIIe siècles*. Ed. GAUDE-FERRAGU, Murielle – VINCENT-CASSY, Cécile. Rennes. 2016. 231–242.
FODALE 1995	FODALE, Salvatore: Federico III d'Aragona, re di Sicilia. *Dizionario biografico degli italiani* 45 (1995) (online változat)
FOURNIER 1912	FOURNIER Paul: Le dauphin Humbert II. *Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*, 56 (1912:8), 581–599.
FOURQUIN 1963	FOURQUIN, Guy: *Le domaine royal en Gâtinais d'après la prisée de 1332*. Paris, 1963.
FRAKNÓI 1895	FRAKNÓI Vilmos: *A magyar királyi kegyúri jog Szent Istvántól Mária Teréziáig*. Budapest, 1895.
FRAKNÓI 1898b	FRAKNÓI Vilmos: Adalékok Endre és Johanna házasságkötésének történetéhez. *Századok* 32. (1898), 289–293.
FRAKNÓI 1901	FRAKNÓI Vilmos: *Magyország egyházi és politikai összeköttetései a római Szent-székkel. I. 1000–1417*. Budapest, 1901.
FREEMAN 1963	FREEMAN, Margaret B.: A Shrine for a Queen. The Metropolitan Museum of Art Bulletin 21 (1963:10), 327–339.
FUNKE 2015	FUNKE, Paul: *Papst Benedikt XI. Eine Monographie.* Padernborn, 2015 (réédition de l'originale de 1891)
GABORIT-CHOPIN 1992	GABORIT-CHOPIN, Danielle: The Reliquiary of Elizabeth of Hungary at the Cloisters. In: *The Cloisters: Studies in Honor of the Fiftieth Anniversary*. Ed. PARKER, Elizabeth C. – SHEPARD, Mary B. New York, 1992. 327–353.
GABORIT-CHOPIN 1977	GABORIT-CHOPIN, Danielle: *Le trésor de Saint-Denis. Documents divers*. Ed. MONTESQUIOU-FEZENSAC, Blaise de. Avec la collaboration de Danielle GABORIT-CHOPIN. Paris, 1977.
GABORIT-CHOPIN 1987	GABORIT-CHOPIN, Danielle: Les collections d'orfèverie des princes français au milieu du XIVe siècle d'après les comptes et inventaires. In: *Art, objets d'art,*

collections: études sur l'art du Moyen Âge et de la Renaissance, sur l'histoire du goût et des collections: hommage à Hubert Landais. Paris, 1987. 46-52.

GABORIT-CHOPIN 1996 — GABORIT-CHOPIN, Danielle: *L'inventaire du trésor du dauphin futur Charles V, 1363: les débuts d'un grand collectionneur.* Paris, 1996. (Archives de l'art français)

GALASSO 2003 — GALASSO, Giuseppe: Charlers Ier et Charles II d'Anjou, princes italiens. In: *TONNERRE – VERRY 2003.* 85–98.

GARDNER 1975 — GARDNER, Julian: Simone Martini's St. Louis of Toulouse. *Reading Medieval Studies* 1975:2, 16–29.

GARDNER 1976 — GARDNER, Julian: Saint Louis of Toulouse, Robert of Anjou and Simone Martini. *Zeitschrift für Kunstgeschichte* 39 (1976:1), 12–33.

GARDNER 1998 — GARDNER, Julian: Seated Kings, Sea-Faring Saints and Heraldry: Some Themes in Angevin Iconography. In: *L'État angevin. Pouvoir, culture et société entre XIIIe et XIVe siècle. Actes du colloque international organisé par l'American Academy in Rome, l'École française de Rome, l'Istituto storico italiano per il Medio Evo, l'U. M. R. Telemme et l'Université de Provence, l'Università degli studi di Napoli „Frederico II" (Romme-Naples, 7–11 novembre 1995)*. Rome, 1998. (Collection de l'École française de Rome 245) 115–126.

GAUDE-FERRAGU 2005 — GAUDE-FERRAGU, Murielle: *D'or et de cendres, la mort et les funérailles des princes dans le royaume de France au bas Moyen Âge*. Villeneuve d'Ascq. 2005.

GAUDE-FERRAGU 2009 — GAUDE-FERRAGU, Murielle: Les femmes et la mort: sépultures et funérailles des reines et des princesses au bas Moyen Âge. In: *Inhumations de prestige ou prestige de l'inhumation? Expressions du pouvoir dans l'au-delà (IVe–XVe siècle).* Ed. ALDUC-LE BAGOUSSE, Armelle. Caen, 2009. (Tables rondes du CRAHM 4) 383–404.

GAUDE-FERRAGU 2014 — GAUDE-FERRAGU, Murielle: *La Reine au Moyen Âge: Le pouvoir au féminin aux XIVe–XVe siècle*. Paris, 2014.

GAUDEMET 1979 — GAUDEMET, Jean: *Les élections dans l'église latine des origines au XVIe siècle.* Avec la collaboration de Jacques DUBOIS, André DUVAL, Jacques CHAMPAGNE. Paris, 1979.

GÉRAUD 1842 — GÉRAUD, Hercule: De Guillaume de Nangis et de ses continuateurs. In: *Bibliothèque de l'école des chartes* 1842:3. 17–46

GILLINGHAM 1991 — GILLINGHAM, John: *The Angevin Empire.* London, 1991.

GOBRY 2010 — GOBRY, Ivan: *Louis X 1314–1316 fils de Philippe IV le Bel*. [Paris,] 2010 (Histoire des rois de France)

GRAVIER 1904 — GRAVIER, Henri: *Les prévôts royaux du XIe au XIVe siècle*. Paris, 1904.

GUENÉE 1986 — GUENÉE, Bernard: Les Grandes Chroniques de France. Le Roman aux roys (1274–1518). In: *Les lieux de mémoire.* II. *La nation.* Ed. Pierre Nora. Paris, 1986. 189–214.

GUENÉE 1991 — GUENÉE, Bernard: *Between Church and State: The lives of four French prelates in the late Middle Ages*. Transl. Goldhammer, Arthur. Chicago,1991.

GUENÉE 2016 — GUENÉE, Bernard: *Comment on écrit l'histoire au XIIIe siècle. Primat et le Roman des roys.* Ed. MOEGLIN, Jean-Marie. Paris, 2016.

GUILHERMY 1901 — GUILHERMY, Ferdinand de: *Monographie de l'église Saint-Spire de Corbeil. Bulletin de la Société historique et archéologique de Corbeil, d'Étampes et du Hurepoix* 7 (1901), 38-71.

GUYON 1998 — GUYON Catherine: *Les Ecoliers du Christ. L'ordre canonial du Val des Ecoliers, 1201-1539*. Saint-Étienne, 1998. (CERCOR: Travaux et recherches X.)

GUYOT-BACHY 1999 — GUYOT-BACHY, Isabelle: *Expediabunt ut unus homo morietur pro populo*. Jean de Saint-Victor et la mort du roi Philippe V. In: *Saint-Denis et la royauté. Études offertes à Bernard Guinée Membre de l'Institut*. Éd. AUTRAND, Françoise – GAUVARD, Claude – MOEGLIN, Jean-Marie. Paris, 1999. 493–504.

GUYOT-BACHY 2003 — GUYOT-BACHY, Isabelle: La "Chronique abrégée des rois de France" de Guillaume de Nangis: trois étapes de l'histoire d'un texte. In: *Religion et mentalités au Moyen Âge: mélanges en l'honneur d'Hervé Martin*. Éd. CASSAGNES-BROUQUET, Sophie – CHAUOU, Amaury – PICHOT, Daniel et alii. Rennes, 2003, 39–46.

GUYOT-BACHY – MOEGLIN 2005	GUYOT-BACHY, Isabelle – MOEGLIN, Jean-Marie: Comment ont été continuées les Grandes Chroniques de France dans la première moitié du XIVe siècle. *Bibliothèque de l'école des chartes*, 163 (2005:2), 385–433.
HC	*Hierarchia catholica medii aevii sive summorum pontificum, S.R.E. cardinalium, ecclesiarium antistitum series.* I, [1198–1431], II [1431–1503]. Ed. EUBEL, Conrad. Münster, 1913–1914; *Hierarchia catholica medii et recentioris aevii sive summorum pontificum, S.R.E. cardinalium, ecclesiarium antistitum series.* III [1503–1600]. Ed. EUBEL, Conrad. Münster, 1923.
HALLAM 1980	HALLAM, Elizabeth M.: *Capetian France 987–1328*. London – New York, 1980.
HALLAM – EVERARD 2001	HALLAM, Elizabeth M. – EVERARD, Judith*: Capetian France, 987–1328*. Harlow, 2001.
HEGEDÜS 2000	HEGEDÜS András: A tornagallér használata I. Károly király pecsétjein. In: *Megpecsételt történelem. Középkori pecsétek Esztergomból*. Szerk. HEGEDÜS András. Esztergom, 2000. 6–10.
HEINIG 1990	HEINIG, Paul-Joachim: Matthias von Neuenburg. In: *Neue Deutsche Biographie* 16 (1990), 411.
HERDE 1977	HERDE, Peter: „Carlo I d'Angiò". In: *Dizionario biografico degli Italiani*. 20 (1977), 199–226. (online változat)
HERDE 2008	HERDE, Peter: From Adolf of Nassau to Lewis of Bavaria, 1292–1347. In: *New Cambridge Medieval History*. VI. Ed. JONES, Michael, Cambridge, 2006 (online változat: 2008). 515–550.
HEURTEBIZE 1931	HEURTEBIZE, B.: Ayglier (BERNARD Ier) (*Aylier*). In: *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques*. 5. Paris, 1931, cols. 1281–1283.
HÉBERT 2003	HÉBERT, Michel: Le règne de Robert Ier. In: *TONNERRE – VERRY 2003.* 99–116.
HOLLADAY 2006	HOLLADAY, Joan A.: Fourteenth-Century French 593e sorigi Collectors and Readers of Books: Jeanne d'Evreux and Her Contemporaries. *Journal of Medieval History* 32 (2006), 69–100.
HORVÁTH 2020	HORVÁTH Illés: *A szentkultuszok szerepe Luxemburgi Zsigmond hatalmi reprezentációjában*. Budapest – Pécs, 2020. PhD értekezés (kézirat)
HOUSLEY 1982	HOUSLEY, Norman: *The Italian Crusades. The Papal-Angevin Alliance and the Crusades against Lay Powers, 1254–1343*. Oxford, 1982.
HÓMAN – SZEKFŰ 1935	*Magyar történet*. I. Szerk. HÓMAN Bálint – SZEKFŰ Gyula. Budapest, 1935.
HÓMAN – SZEKFŰ 1936	*Magyar történet*. II. Szerk. HÓMAN Bálint – SZEKFŰ Gyula. Budapest, 1936.
HUFFELMANN 1911	HUFFELMANN, A. M.: *Clemenza von Ungarn, Königin von Frankreich*. Berlin. 1911.
JAILLOT 1722	JAILLOT, Jean Baptiste Michel: *Recherches critiques: historiques et topographiques sur la ville de Paris* … Paris, 1722.
JAMES 1926	JAMES, M. R.: *Lists of Manuscripts Formerly in Peterborough Abbey Library*. Oxford. 1926.
JAROSSAY 1901	JAROSSAY, Eugène: *Histoire d'une abbaye à travers les siècles. Ferrières en Gâtinais ordre de Saint-Benoît (508–1790). Son influence religieuse, sociale et littéraire …*. Orléans, 1901.
JOHNSTONE 1932	JOHNSTONE, Hilda: France: the Last Capetians. In: *CMH VII*. 305–339.
JONES 2008	JONES, Michael: The Last Capetian and Early Valois Kings, 1314–1364. In: *New Cambridge Medieval History*. VI. Ed. JONES, Michael, Cambridge, 2006 (online változat: 2008). 388–421.
KARÁCSONYI 1910	KARÁCSONYI, János: A mérges vipera és az antimonialis. Korkép Kun László király idejéből. *Századok* 44 (1910) 1–24.
KEANE 2016	KEANE, Margaret A.: *Material culture and queenship in 14th-century France: The testament of Blanche of Navarre (1331–1398)*. Leiden, 2016.
KIESEWETTER 1999	KIESEWETTER, Andreas: *Die Anfänge der Regierung König Karls II. von Anjou (1278-1295). Das Königreich Neapel, die Grafschaft Provence und der Mittelmeerraum zu Ausgang des 13. Jahrhunderts*. Husum, 1999. (Historische Studien)
KIESEWETTER 2006	KIESEVETTER, Andreas: L'intervento di Niccolo IV, Celestino V e Bonifacio VIII nella lotta per il trono ungherese (1290–1303). In: *Bonifacio VIII. Ideologia e azione politica. Atti del convegno organizzato nell'ambito delle celebrazioni per il VII centenario della morte: Citta del Vaticano, Roma, 26-28 aprile 2004*. Ed. BONINCONTRO Ilaria. Roma, 2006. 139–198.

KISS 2015	KISS Gergely: *Dél-Magyarországtól – Itáliáig: Báncsa nembeli István (1205 k. – 1270) váci püspök, esztergomi érsek, az első magyarországi bíboros életpályája*. Budapest–Pécs, 2015.
KISS 2018	Kiss Gergely: VIII. Bonifác és Magyarország (1290–1303). A pápai hatalmi legitimációs elképzelések és kormányzat összefüggései. *Századok* 152 (2018:6), 1353–1376.
KISS 2020	KISS Gergely, De fratrorum nostrorum consilio? Les difficultés de gouverner au temps de Boniface VIII. *Mémoire des princes angevins* 13 (2020). (online változat)
KLANICZAY 1990	KLANICZAY Gábor: Le culte des saints dynastiques en Europe centrale (Angevins et Luxembourg au XIVe siècle). In: *L'Église et le peuple chrétien dans les pays de l'Europe du Centre-est et du Nord (XIVe-XVe siècles). Actes du colloque de Rome (27-29 janvier 1986)*, Rome, 1990. 221–247. (Publications de l'École française de Rome, 128)
KLANICZAY 2000	KLANICZAY Gábor: *Az uralkodók szentsége a középkorban.* Budapest, 2000.
KLANICZAY 2002	KLANICZAY Gábor: *Holy Rulers and Blessed Princess. Dynastic Cults in Medieval Central Europe*. Cambridge, 2002.
KOVÁCS 1982	KOVÁCS Éva: Anjou-kori reprezentáció: az ötvösség. In: *Művészet I. Lajos korában (1342–1382)*. Szerk. MAROSI, Ernő – TÓTH, Melinda – VARGA, Lívia. Budapest, 1982. 91–118.
KOVÁCS 2015	KOVÁCS Gergely: Đura Hardi: Drugeti. Povest o usponu i padu porodice pratilaca Anzujskih kraljeva. Filozofski Fakultet Novi Sad, 2012. (Filozofski Fakultet u Novom Sadu Odsek za Istoriju Monografije Knjiga 56.). 478 p. (ISBN 978-86-6065-108-4). *Turul* 88 (2015:2), 76–78. (ismertetés)
KOVÁCS 2019	KOVÁCS Viktória: Alter ego domini papae Nicolai III. Fülöp fermói püspök, szentszéki legátus magyarországi tevékenysége (1279–1281). In: *Varietas delectat. A pápai-magyar kapcsolatok sokszínűsége a 11–14. században*. Szerk. KISS Gergely. Pécs, 2009. (DeLegatOnline Könyvek 1) 117–166.
KRISTÓ 1988	KRISTÓ Gyula: *Az Anjou-kor háborúi*. Budapest, 1988.
KRISTÓ 2005	KRISTÓ Gyula: Károly Róbert családja. *Aetas* 20 (2005:4), 14–28.
LANETTE-CLAVERIE 1976	LANETTE-CLAVERIE, Claude: *Archives Départementales du Loiret. Collection Joursanvault sous-série 6 J. Inventaire analytique*. Orléans, 1976.
LANGLOIS 1978	LANGLOIS, Charles-Victor: *Saint Louis, Philippe le Bel, les derniers Capétiens directs (1226-1338)*. Rééd. Jules TALLANDIER. Paris, 1978. (Collection Monumenta historiae, 2)
LAZARE – LAZARE 1844	LAZARE, Félix – LAZARE, Louis: *Dictionnaire administratif et historique des rues de Paris et de ses monuments*. Paris. 1844.
LEDOS 1894	LEDOS, Eugène-Gabriel: *Istoria del re Giannino di Francia*, par Latino Maccari. *Bibliothèque de l'école des chartes*. 55 (1894), 358–359. (ismertetés)
LE GRAND 1899	LE GRAND, Léon: *Les Maisons-Dieu et léproseries du diocèse de Paris*. Nogent-le-Rotrou, 1899.
LE GRAND 1901	LE GRAND, Léon: *Statuts d'hôtels-Dieu et de léproserie: recueil de textes du XIIe au XIVe siècle*. Ed. LE GRAND, Léon. Paris, 1901.
LE JAN 2002	LE JAN, Régine: Douaires et pouvoirs des reines en Francie et en Germanie (VIe–Xe siècle). In: *Dots et douaires dans le haut Moyen Âge*. Ed. BOUGARD, François – FELLER, Laurent – LE JAN, Régine. Rome, 2002. 457–497 (Collection de l'École Française de Rome, 295).
LEMONDE 2007a	LEMONDE, Anne: Delfinato, un piccolo grande stato. *Medioevo* 123 (2007:4), 99–121. (francia változat)
LEMONDE 2007b	LEMONDE, Anne: Une université dans le désert? La signification politique de la création de 1339. In: *De l'école de droit à la faculté de droit de Grenoble (1806–2006). Héritage historique et enjeux contemporains*. Ed. MATHIEUE, Martial. Grenoble, 2013. 25–34.
LEMONDE-SANTAMARIA 2009	LEMONDE-SANTAMARIA, Anne: Le premier testament d'Humbert II (1347). In: *Entre France et Italie. Mélanges offerts à Pierrette Paravy*. Ed. RIVIÈRE-CIAVALDINI, Laurence – TADDEI, Ilaria – LEMONDE-SANTAMARIA, Anne. Grenoble, 2009. 90–122.

LEONE DE CASTRIS 2001	LEONE DE CASTRIS, Pierluigi: La peinture à Naples de Charles Ier à Robert d'Anjou. In: *L'Europe des Anjou. Aventure des princes angevins du XIII au XVe siècle.* Paris, 2001. 104–121.
LORENTZ – SANDRON 2006	LORENTZ, Philippe – SANDRON, Dany: *Atlas de Paris au Moyen-Age*. Paris, 2006.
LUCHERINI 2013	LUCHERINI, Vinni: The Journey of the Hungarian King Charles I from Visegrád to Naples (1333): political implications and artistic consequences. *The Hungarian Historical Review* 2 (2013), 341–362.
MACCARI 1893	*Istoria del re Giannino di Francia*. Éd. MACCARI, Latino. Siena, 1893.
MARCIEU 1888	MARCIEU, Humbert de: Saincte vie et glorieux trespassement de Jehan Esmé, sire de Molines. *Bulletin d'histoire ecclésiastique et d'archéologie religieuse des diocèses de Valence, Gap, Grenoble et Viviers* 9 (1888), 57–94.
MARCZALI 1917	MARCZALI Henrik*:* A Habsburg-ház első érintkezései Magyarországgal, 1269–1274. Budapest, 1917. 30—33. (Értekezések a történeti tudományok köréből. XXIV/8.)
MAROSI 1982	MAROSI Ernő: A 14. századi Magyarország udvari művészete és Közép-Európa. In: *Művészet I. Lajos korában (1342–1382)*. Szerk. MAROSI Ernő – TÓTH Melinda – VARGA Lívia. Budapest, 1982. 51–71.
MATZ – TONNERRE 2017	MATZ, Jean-Michel – TONNERRE, Noël-Yves : *L'Anjou des princes, fin IXe–fin XVe siècle*. Paris, Picard, 2017. (Histoire de l'Anjou, 2)
MAZARD 1999	MAZARD, Chantal: À l'origine d'une principauté médiévale: le Dauphiné, X^e–XIIe siècle. Le temps des châteaux et des seigneurs. In: *Dauphiné, France: de la principauté indépendante à la province, XIIe-XVIIIe siècles*. Éd. CHOMEL, Vital. Grenoble, 1999. 7–33.
MÉRINDOL 1988	MÉRINDOL, Christian de: Entre la France, la Hongrie et Naples: les Anjou. In: *Staaten, Wappen, Dynastien. XVIII. Internationaler Kongreß für Genealogie und Heraldik in Innsbruck vom 5. bis 9. September 1988.* Innsbruck, 1988. 145–170.
MÉRINDOL 1995	MÉRINDOL, Christian de: Le livre peint à la fin du Moyen Âge, support privilégié d'une politique dynastique, familiale ou personnelle. In: *Pratiques de la culture écrite en France au XVe siècle. Actes du colloque du CNRS, (Paris, 16-18 mai 1992)* Ed. ORNATO, Monique – PONS, Nicole. Louvain-la-Neuve, 1995. 499–514.
MÉRINDOL 2003	MÉRINDOL, Christian de: L'héraldique des princes angevins. In: *TONNERRE – VERRY 2003.* 277–310.
MISKOLCZY 1937	MISKOLCZY Istán: *Magyar-olasz összeköttetések az Anjouk korában. Magyar-nápolyi kapcsolatok*. Budapest, 1937.
MISKOLCZY 2009	MISKOLCZY István: *Magyarország az Anjouk korában*. Máriabesnyő – Gödöllő, 2009. (Historia incognita III. Zsebköynvek, 17.)
MOLINIER 1903	2529. Géraud de Frachet. In: MOLINIER Auguste: *Les Sources de l'histoire de France – 595e sorigines aux guerres d'Italie (1494)*. III. Les Capétiens, 1180–1328. Paris, 1903. 97.
MOLINIER 1904	3101. Jean de Noyal. In: MOLINIER Auguste: *Les Sources de l'histoire de France – des origines aux guerres d'Italie (1494). III. Les Capétiens, 1180–1328*. Paris, 1903. 24–25.
MOLLAT 1912	MOLLAT, Guillaume: *Les papes d'Avignon (1305–1378)*. Paris, 1912[2].
MOLLAT 1932	MOLLAT, Guillaume: The Popes of Avignon and the Great Schism. In: *CMH VII*. 270–304.
MOLNÁR 2004a	MOLNÁR Péter: Császárság, pápaság és az itáliai nagypolitika. In: *Európa ezer éve. A középkor I–II.* Szerk. KLANICZAY Gábor. Budapest, 2004. 268–285.
MOLNÁR 2004b	MOLNÁR Péter: Az itáliai városállamok a konstanzi békétől a XIV. század elejéig. In: *Európa ezer éve. A középkor I–II.* Szerk. KLANICZAY Gábor. Budapest, 2004. 286–303.
MORIN 1630	MORIN, Guillaume (Dom): *Histoire generale des pays de Gastinois, Senonois & Hurepois. Contenant la description des antiquitez des villes, bourgs, chasteaux, abbayes, eglises, & maisons nobles desdits pays, avec les genealogies des seigneurs & familles qui en despendent*. Paris, 1630.
ÓVÁRY 1893	ÓVÁRY, Lipót: Nápolyi Johanna. *Századok* 27 (1893), 491–503, 585–593, 668–679.

PAPP 2017	PAPP Róbert: A zárai békekötéshez, valamint annak nemzetközi utóéletéhez kapcsolódó 1358. évi oklevelek regesztái. *Fons* 24 (2017:4), 481–503.
PARAVICINI-BAGLIANI 2003	PARAVICINI BAGLIANI, Agostino: *Boniface VIII, un pape hérétique?* Paris, 2003.
PARÉ 2015	PARÉ, Moussa: Testament et histoire: une analyse de l'inventaire des biens meubles de Clémence de Hongrie (1328). *SIFOE, Revue électronique d'Histoire de BOUAKE* 4 (2015), 43–48.
PATEK 1918	PATEK Ferencz: Az Árpádok és Anjouk családi összeköttetése. *Századok* 52 (1918), 449–495.
PÉCOUT 2017	PÉCOUT, Thierry: Celle par qui tout advint: Béatrice de Provence, comtesse de Provence, de Forcalquier et d'Anjou, reine de Sicile (1245-1267). In: *Les princesses angevines. Femmes, identité et patrimoine dynastiques (Anjou, Hongrie, Italie méridionale, Provence, XIIIe-XVe siècle) – Varia – Atelier doctoral – Regards croisés*. Ed. CEVINS, Marie-Madeleine de – MATZ, Jean-Michel – KISS, Gergely. Rome, 2017 (Mélanges de l'École Française de Rome, vol. 129, fasc. 2) 265–282.
PETIT 1900	PETIT, Joseph : *Charles de Valois.* A. Picard, Paris, 1900.
PETRUCCI 1970	PETRUCCI, Enzo: Clemenza d'Angio, regina di Francia. In: *Enciclopedia Dantesca*. II. Ed. BOSCO, Umberto – PETROCCHI, Giorgio et alii. Roma, 1970. 40–41.
PINOTEAU 2009	PINOTEAU, Hervé: Promenade dans l'héraldique des Angevins de Naples et de Hongrie. In: *Auxilium historiae. Tanulmányok a hetvenesztendős Bertényi Iván tiszteletére*. Szerk. KÖRMENDI Tamás – THOROCZKAY Gábor. Budapest, 2009. 245–253.
PÓR 1895	PÓR Antal: Az Anjouk kora. In: *A magyar nemzet története V. Az Anjou-ház és örökösei (1301–1439).* Szerk. SZILÁGYI Sándor. Budapest, 1895.
PRATT 1997	PRATT, Karen: The Image of the Queen in Old French Litterature. In: *Queens and Queenship in Medieval Europe. Proceedings of a conference held at King's College London april 1995*. Ed. DUGGAN, Anne J. Woodbridge, 1997. 235–259.
PROCTOR-TIFFANY 2007	PROCTOR-TIFFANY, Mariah: *Portrait of a Medieval Patron: the Inventory and Gift-Giving of Clémence of Hungary*. Rhode Island. 2007. (PhD dissertation, Brown University)
PROCTOR-TIFFANY 2013	PROCTOR-TIFFANY, Mariah: Lost and Found: Visualizing a Medieval Queen's Destroyed Objects. In: *Queenship in the Mediterranean. Negotiating the Role of the Queen in the Medieval and Early Modern Times.* Ed. WOODACRE, Elena. New-York. 2013. 73–96.
PROCTOR-TIFFANY 2015	PROCTOR-TIFFANY, Mariah: Transported as a rare object of distinction: the gift-giving of Clémence of Hungary, Queen of France. *Journal of Medieval History* 41 (2015:2), 208–228.
PROCTOR-TIFFANY 2019	PROCTOR-TIFFANY, Mariah: *Medieval Art in Motion. The Inventory and Gift Giving of Queen Clémence of Hungary*. Pennsylvania, 2019.
PROKOPP – HORVÁTH 2014	PROKOPP Mária – HORVÁTH Zoltán György: *Nápoly középkori emlékei a XIII–XV. századból. Ricordi ungheresi medievali dei secoli XIII–XV a Napoli.* Budapest, 2014.
PRUNAI 1963	PRUNAI, Giulio: Baglioni, Giovanni. *Dizionario biografico degli Italiani* 5 (1963) (online változat)
RÁCZ 1996	RÁCZ, György: Az Anjou-ház és a Szentszék. In: *Magyarország és a Szentszék kapcsolatának ezer éve*. Szerk. ZOMBORI István. Budapest, 1996. 55–81.
RÁCZ 2020	RÁCZ György: Főuri címerhasználat az Anjou-korban. In: *Az Anjou-kor hatalmi elitje.* Szerk. CSUKOVITS Enikő. Budapest, 317–339.
REDLICH 1903	REDLICH, Oswald: *Rudolf von Habsburg: das Deutsche Reich nach dem Untergange des alten Kaisertums*. Innsbruck, 1903.
ROUSE – ROUSE 2000	ROUSE, Richard H. – ROUSE, Mary A.: *Manuscripts and Their Makers: Commercial Book Producers in Medieval Paris, 1200–1500*. Turnhout, 2000.
SÁGHY 2004	SÁGHY Marianne: Az avignoni pápaság és a nagy egyházszakadás. In: *Európa ezer éve. A középkor.* I–II. Szerk. KLANICZAY Gábor. Budapest, 2004. 337–343.
SALET 1941	SALET, Francis: Notre-Dame de Corbeil. *Bulletin Monumental* 100:1–2 (1941), 81–118. (online változat)
SANDLER 1874	SANDLER, Lucy Freeman: *The Peterborough Psalter in Brussels and Other Fenland Manuscripts*. London, 1974.

SCHIPA 1889–1890	SCHIPA, Michelangelo: Carlo Martello. *Archivio Storico per le Province Napoletane* 14 (1889), 17–33, 204–264, 432–458. 15 (1890), 5–125.
SEBŐK 2010	SEBŐK Ferenc: A nápolyi hadjárat előkészületei 1347. évi oklevelekben. In: *Aktualitások a magyar középkorban. In memoriam Kristó Gyula (1939–2004)*. Szerk. FONT Márta – FEDELES Tamás – KISS Gergely. Pécs, 2010. 251–256.
SETTON 1976	SETTON, Kenneth Meyer: *The Papacy and the Levant 1204–1571. The Thirteenth and Fourteenth Centuries*. Philadelphia, 1976.
SKORKA 2013	SKORKA Renáta: With a Little Help from the Cousins – Charles I and the Habsburg Dukes of Austria during the Interregnum. *Hungarian Historical Review* 2 (2013), 243–261.
SKORKA 2014a	SKORKA Renáta: Rokonok és szövetségesek. I. Károly és a Habsburg hercegek együttműködése az interregnum éveiben. In: *Arcana tabularii. Tanulmányok Solymosi László tiszteletére I–II.* Szerk.: Bárány Attila – Dreska Gábor – Szovák Kornél. Budapest – Debrecen, 2014. II. 625–638.
SKORKA 2014b	SKORKA Renáta: A Habsburgok és a magyar Anjouk kapcsolatainak kronológiája IV. (Luxemburgi) Károly uralkodása alatt. *Világtörténet* 36 (2014), 631–659.
SKORKA 2017	SKORKA, Renáta: De Luxembourg à Oradea. Histoire de la reine Béatrice de Hongrie. In: *Les princesses angevines. Femmes, identité et patrimoine dynastiques (Anjou, Hongrie, Italie méridionale, Provence, XIIIe–XVe siècle) – Varia – Atelier doctoral – Regards croisés*. Ed. CEVINS, Marie-Madeleine de – MATZ, Jean-Michel – KISS, Gergely. Rome, 2017 (Mélanges de l'École Française de Rome, vol. 129, fasc. 2) 359–368.
SPIEGEL 1978	SPIEGEL, Gabrielle M.: *The chronicle tradition of Saint-Denis: a survey.* Brookline – Leyden, 1978. (Medieval classics. Texts and studies, 10.)
SZAKÁCS 2006	SZAKÁCS Béla Zsolt: *A Magyar Anjou Legendárium képi rendszerei*. Budapest, 2006.
SZENDE 2007	SZENDE László: Piast Erzsébet és udvara (1320–1380). Budapest, 2007 (Doktori /PhD/ értekezés)
SZŰCS 1973	SZŰCS Jenő: Társadalomelmélet, politikai teória és történetszemlélet Kézai Simon Gesta Hungarorumában. *Századok* 107 (1973), 569–643, 823–878.
SZŰCS 2002	SZŰCS, Jenő: *Az utolsó Árpádok*. Budapest, 2002.
THOROCZKAY 2012	THOROCZKAY Gábor: A dömösi prépostság története alapításától I. Károly uralkodásának végéig. *Fons* 19 (2012:4), 409–433.
TILATTI 2017	TILATTI Andrea: Saint-Geniès, Bertrand de. In: *Dizionario Biografico degli Italiani*, 89 (2017). (online változat)
TONNERRE – VERRY 2003	*Les princes angevins du XIIIe au XVe siècle. Un destin européen*. Ed. TONNERRE, Noël-Yves – VERRY, Élisabeth. Rennes, 2003.
VÁRNAI 1912	VÁRNAI Sándor: Huffelmann, A. M.: Clemenza von Ungarn. Königin von Frankreich, 1911. *Századok* 46. (1912), 622–627. (ismertetés)
VIARD 1917	VIARD, Jules Marie Édouard: *Les journaux de trésor de Charles IV le Bel.* Paris, 1917. (Collection de documents inédits sur l'histoire de France)
VITOLO 2016	VITOLO, Giovanni: Aix-en-Provence et Naples entre le XIIIe et le XIVe siecle. L'identité angevine de deux capitales. In: *Identitétes angevines. Entre Provence et Naples*. Éd. BOYER, Jean-Paul – MAILLOUX, Anne –VERDON, Laure. 2016. 105–131.
VOCI 1998	VOCI, Anna Maria: La capelle i corte dei primi sovrani Angioini di Napoli. In: *L'État angevin. Pouvoir, culture et société entre XIIIe et XIVe siècle. Actes du colloque international organisé par l'American Academy in Rome, l'École française de Rome, l'Istituto storico italiano per il Medio Evo, l'U. M. R. Telemme et l'Université de Provence, l'Università degli studi di Napoli „Frederico II" (Romme-Naples, 7–11 novembre 1995)*. Rome, 1998. (Collection de l'École française de Rome 245) 447–474.
WAUGH 1932	WAUGH, W. T. W.: Germany: Lewis the Bavarian. In: *CMH VII*. 113–136.
WEIR 2006	WEIR, Alison: *Isabella: She-Wolf of France, Queen of England.* London, 2006.
WERTNER 1903	WERTNER, Mór: Adalékok az erdélyi archontologiához. *Erdélyi Múzeum* 1903. 557–564.
VESZPRÉMY 1994	VESZPRÉMY László: Az Anjou-kori lovagság egyes kérdései. A Szent György-lovagrend alapítása. *Hadtörténeti közlemények* 107 (1994), 3–11.

WEYGAND 2009	WEYGAND, Zina: LES aveugles dans la société française. Représentations et institutions du Moyen-Âge au XIXe siècle. *Revue d'éthique et de théologie morale* 256 (2009), 65–85.
WHALEY 2019	WHALEY, Derek: From *A* Salic Law to *The* Salic Law. The creation and re-creation of the royal succession system in France. In: *The Routledge History of Monarchy*. Ed. WOODACRE, Elena – DEAN, Lucinda H. S. – JONES, Chris – MARTIN, Russel E. – ROHR, Rita Eva. London – New York, 2019. 443–464.
ZUTSCHI 2008	ZUTSCHI, Patrick N. R.: The Avignon Papacy. In: *New Cambridge Medieval History*. VI. Ed. JONES, Michael, Cambridge, 2006 (online változat: 2008). 653–673.
ZSOLDOS 1994	ZSOLDOS Attila: III. András. In: *Korai magyar történeti lexikon (9–14. század).* Főszerk. KRISTÓ Gyula, szerk. MAKK Ferenc – ENGEL Pál. Budapest, 1994. 43–44.
ZSOLDOS 2005	ZSOLDOS Attila: *Az Árpádok és asszonyaik. A királynéi intézmény az Árpádok korában*. Budapest, 2005. (Társadalom- és müvelődéstörténeti tanulmányok 36)
ZSOLDOS 2012	ZSOLDOS Attila: Nádor és helyettese: Druget János és Vilmos. *Történelmi Szemle* 54 (2012:4), 527–541.
ZSOLDOS 2013	ZSOLDOS, Attila: Kings and Oligarchs in Hungary at the Turn of the Thirteenth and Fourteenth Centuries. *Hungarian Historical Review* 2 (2013:2), 211–242.
ZSOLDOS 2017	ZSOLDOS, Attila: Les filles des rois arpadiens de Hongrie comme instruments d'une politique dynastique. In: *Les princesses angevines. Femmes, identité et patrimoine dynastiques (Anjou, Hongrie, Italie méridionale, Provence, XIIIe-XVe siècle) – Varia – Atelier doctoral – Regards croisés*. Ed. CEVINS, Marie-Madeleine de – MATZ, Jean-Michel – KISS, Gergely. Rome, 2017 (Mélanges de l'École Française de Rome, vol. 129, fasc. 2) 351–358.
ZSOLDOS 2019	ZSOLDOS, Attila: *The Árpáds and Their Wives. Queenship in Early Medieval Hungary 1000–1301*. Transl. PÁLOSFALVI, Tamás. Roma, 2019. (Viella Historical Researche 12)
ZSOLDOS 2020	ZSOLDOS Attila: A hatalmi elit újjászervezése I. Károly uralkodása idején. In: *Az Anjou-kor hatalmi elitje.* Szerk. CSUKOVITS Enikő. Budapest, 93–108.